MAGYAR KATOLIKUS ALMANACH

II.

A MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ ÉLETE 1945–1985

1988

MAGYAR KATOLIKUS ALMANACH II.
1988
A MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ ÉLETE
1945—1985

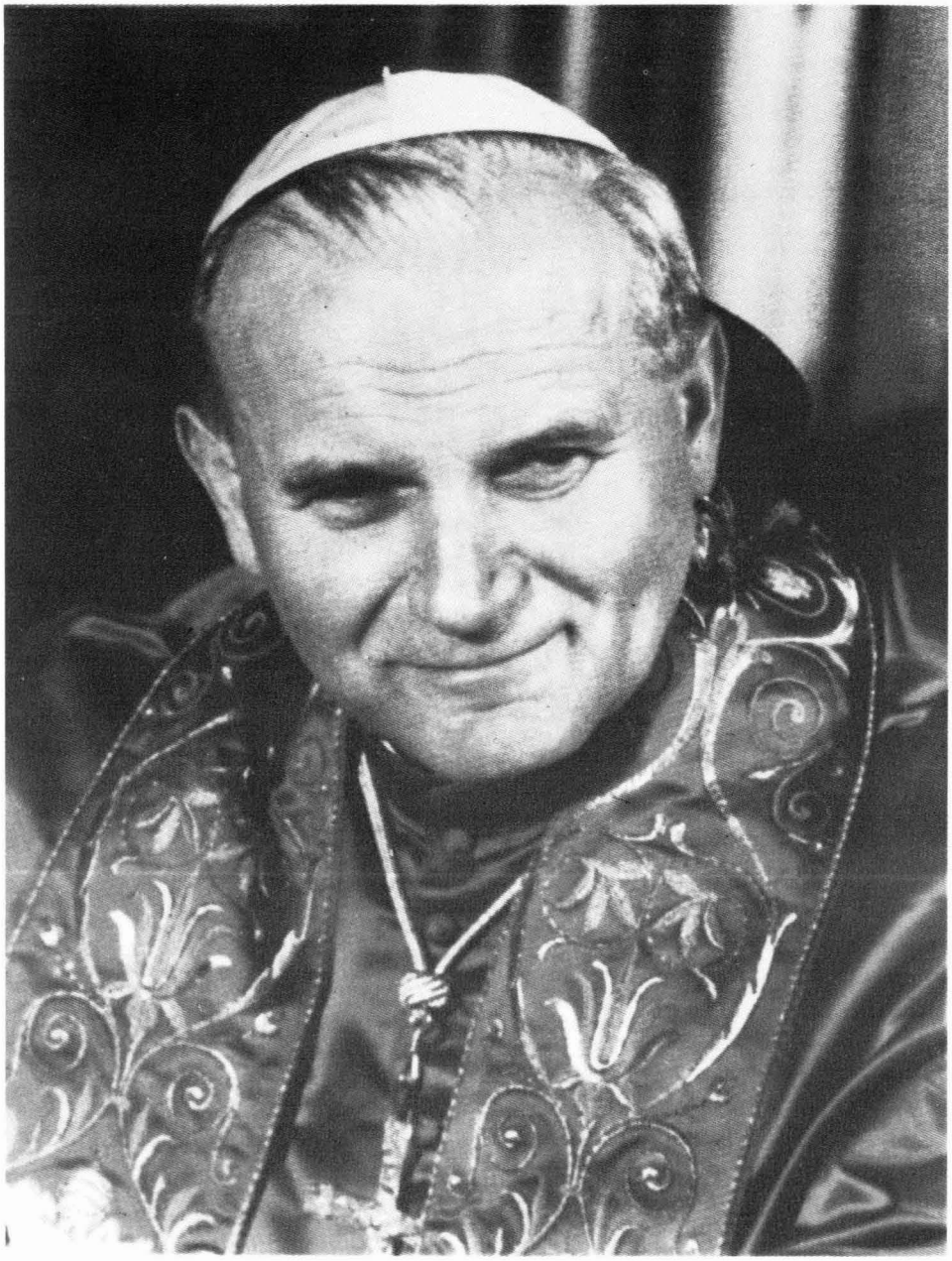

Joannes Paulus PP. II

MAGYAR KATOLIKUS ALMANACH II.

A MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ ÉLETE 1945—1985

AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1988

SZERKESZTETTE

Dr. Turányi László

protonotárius, kanonok
Esztergom

LEKTORÁLTA

Dr. Petróci Sándor

c. apát, kanonok
Vác

Az értekezések adatai **lezárva 1985. december 31.**
A történeti kronológia azonban 1986 és 1987 legjelentősebb magyar egyházi eseményeire is kiterjed.

A MAGYAR KATOLIKUS ALMANACH II. KÖTETÉNEK SZERZŐI

DR. ARATÓ MIKLÓS püsp. tanácsos, plébános, az Orsz. Egyházművészeti és Műemléki Tanács alelnöke, Budapest

DR. BEKE MARGIT, a Prímási és a Főkáptalani Levéltár igazgatója, Esztergom

BÍRÓ IMRE protonotárius, kanonok, az Orsz. Béketanács Kat. Bizottságának főtitkára, plébános, Budapest

DR. CSERHÁTI JÓZSEF megyéspüspök, a Püspöki Konferencia titkára, Pécs

CSÉFALVAY PÁL tb. kanonok, plébános, a Keresztény Múzeum igazgatója, Esztergom

DR. ERDŐ PÉTER, a Hittudományi Akadémia nyilv. rendk. tanára, meghívott professzor a római Gergely Egyetem kánonjogi karán, Budapest

FARKAS ATTILA érs. tanácsos, lelkész, az Orsz. Kat. Gyűjteményi Központ titkára, múzeumi és mb. könyvtári referense, Budapest

DR. FARKAS GYÖRGY nyugdíjas, jogtud. doktor, Gödöllő

DR. GÁL FERENC c. prépost, a Hittudományi Akadémia ny. tanára, Budapest

HERVAY FERENC O. Cist., okl. tanár, az Orsz. Egyháztörténeti Bizottság titkára, Budapest

KEMENES LÁSZLÓ Sch. P., a Kat. Középiskolai Főhatóság tanügyi előadója, főigazgató, Budapest

DR. KISGERGELY JÓZSEF O. Cist., a Róm. Kat. Szeretetszolgálat ny. ügyvezető-helyettese

DR. KONCZ LAJOS kanonok, főesperes, az Egri Érseki Hittudományi Főiskola tanára, Eger

DR. KONKOLY ISTVÁN megyéspüspök, Szombathely

MAGYAR FERENC, az Új Ember felelős szerkesztője, a Püspöki Konferencia Tömegkommunikációs Irodájának igazgatója, Budapest

MAROSI IZIDOR megyéspüspök, az Orsz. Katechetikai Bizottság elnöke, Vác

DR. PIRIGYI ISTVÁN püspöki tanácsos, a hajdúdorogi Egyházmegyei Történelmi Bizottság elnöke, teológiai tanár, Debrecen

DR. PÓKA GYÖRGY c. püspök, egyházmegyei kormányzó, a Világiak Orsz. Tanácsának elnöke, Szombathely

ROSDY PÁL lelkész, az Orsz. Kat. Gyűjteményi Központ levéltári referense, Budapest

STETTNER ANDREA nyugdíjas, Budapest
DR. SZAKOS GYULA megyéspüspök, az Orsz. Liturgikus Tanács, az Orsz. Szociális-Karitatív Tanács elnöke, a R. K. Egyházi Szeretetszolgálat püspökkari főigazgatója, Székesfehérvár
DR. SZALAI JÁNOS c. prépost, kanonok, a Papi Továbbképző Bizottság, az Orsz. Hivatásgondozási Bizottság titkára, Pécs
DR. SZEGHALMI ELEMÉR okl. középisk. tanár, irodalomtudományi doktor, az Új Ember belső munkatársa, Budapest
TARDY LÁSZLÓ okl. karvezető és énektanár, az Orsz. Magy. Cecilia Társulat társelnöke, a budavári Nagyboldogasszony templom karnagya, Budapest
DR. TOMKA FERENC, az Egri Érseki Hittudományi Főiskola tanára, a Pázmány Péter Hittudományi Akadémia magántanára, Eger
TOMKA MIKLÓS szociológus, kandidátus, Tömegkommunikációs Kutatóintézet, Budapest
VIRÁNYI OTTÓ tb. kanonok, a Róm. Kat. Egyházi Szeretetszolgálat ügyvezetője, Budapest

ELŐSZÓ

A Magyar Katolikus Almanach első kötete 1984-ben, megboldogult Lékai László bíboros úr aranymiséjére jelent meg, egyházunk akkori adatait, intézményeinek címtárát tartalmazva. Segédkezet nyújtva a szerkesztők elképzelésének és olvasóink igényének, a Szent István Társulat már akkor tervbe vette és jelezte az Almanach második kötetének megjelentetését.

Jelen kötet, melyet szeretettel ajánlunk most az olvasónak, a Magyar Katolikus Egyház életét taglalja 1945-től napjainkig. Többek között a magyar papság, papnevelés, szerzetesség, hitoktatás, sajtó, egyházművészet és irodalom, egyesületek, katolikus nevelési intézmények jelenlegi és történelmi helyzetét ismerteti, elemzi.

Köszönettel tartozunk dr. Paskai László bíboros, prímás, esztergomi érsek úrnak, aki elődjéhez híven magáévá tette a Magyar Katolikus Almanach ügyét, s a munka irányításával annak megjelenését szorgalmazta.

Köszönetet mond a Kiadó dr. Turányi László protonotárius, kanonok úrnak, aki a szerkesztés nagy körültekintést igénylő munkáját vállalta, és minden munkatársának, akik az egyes fejezeteket tudományos szakszerűséggel összeállították.

Köszönjük dr. Petróci Sándor c. apát, kanonok, ny. teológiai tanár úr fáradozását, aki a lektorálás nem könnyű munkáját nagy gonddal végezte.

Bizakodva és örömmel bocsátjuk útjára e munkát, melynek állam- és egyházalapító királyunk halálának 950. évfordulója ad különös aktualitást. Segítsen mindannyiunkat abban, hogy egyházunkat és annak sokarcú tevékenységét megismerjük, értékeljük és elmélyült hittel támogassuk.

Budapest, 1988. augusztus 20-án

DR. ÁKOS GÉZA
a Szent István Társulat igazgatója

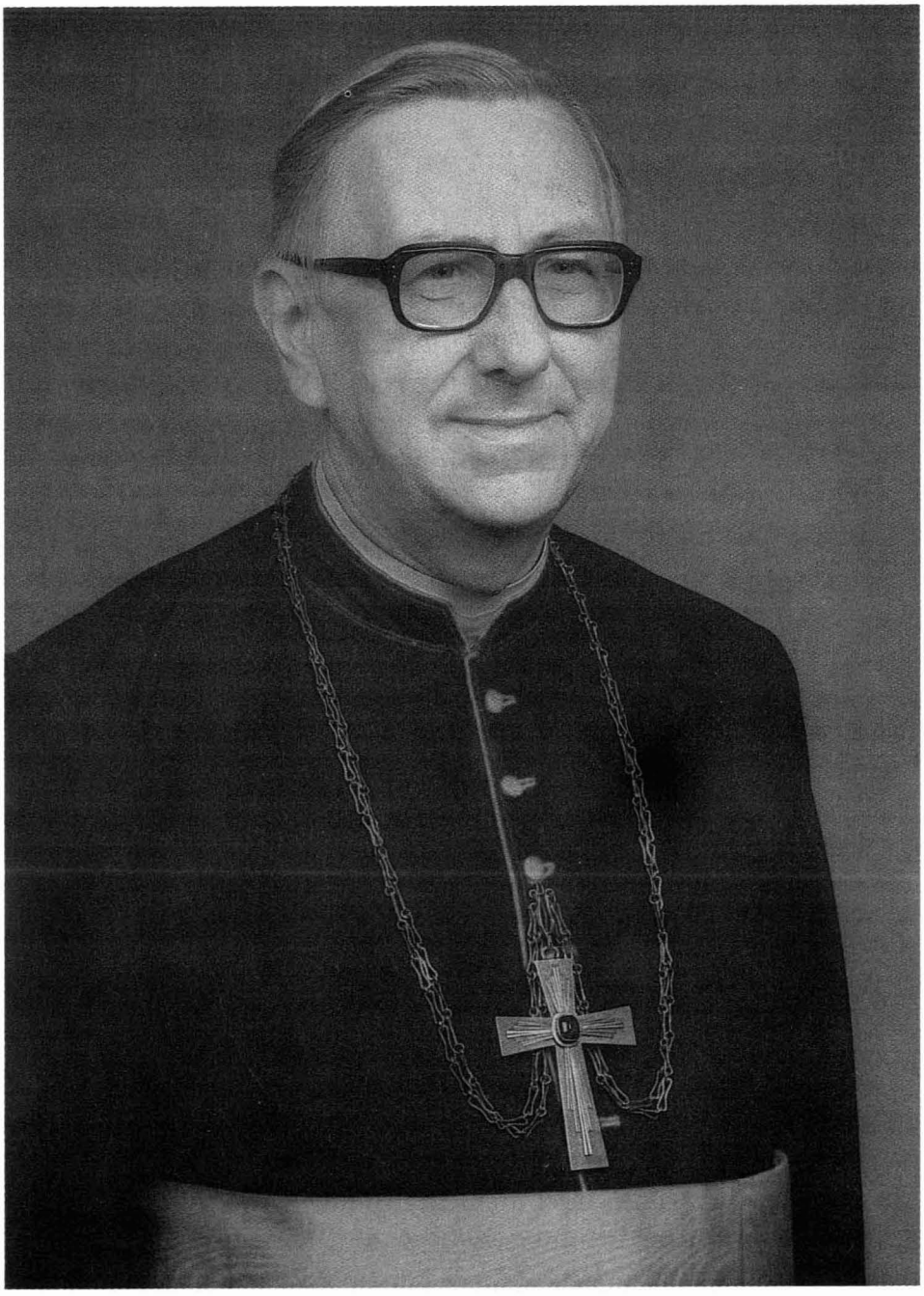

DR. PASKAI LÁSZLÓ
BÍBOROS
MAGYARORSZÁG PRÍMÁSA
ESZTERGOMI ÉRSEK ÉS METROPOLITA
A MAGYAR PÜSPÖKI KONFERENCIA ELNÖKE

A MAGYAR KATOLIKUS ALMANACH MÁSODIK KÖTETE ELÉ

A Magyar Katolikus Almanach első kötetét Lékai László bíboros, prímás, esztergomi érsek 1984-ben azzal a céllal indította útjára, hogy a magyar katolikus egyház intézményeinek, egyházmegyéinek és a működő szerzetesrendjeinek névtárát nyújtsa, ezek vázlatos történetével 1945-ig. Ilyen jellegű névtár félévszázada nem jelent meg, kiadása éppezért hézagpótló volt.

A bevezető sorok utaltak arra, hogy előkészületben van a második kötet, amely „a mai magyar katolikus életet elemzi gondjaival és biztató jeleivel együtt, visszatekintve a korfordulót jelentő 1945-ig". A munkát elindította, de halála megakadályozta a kötet megjelentetését. Mivel a célkitűzés érdeklődésre számottartó volt, a szerzők az összegyűjtött anyag feldolgozását befejezték.

A magyar katolikus egyház elmúlt négy évtizedének a bemutatása nem könnyű feladat, mert nagyon összetett, bonyolult volt ez az időszak a világegyházban, még inkább hazánkban.

Az egész katolikus egyház számára mélyreható változást, átalakulást hozott a II. Vatikáni zsinat, amely az Egyház küldetésének, belső életének újragondolását, újrafogalmazását hozta a kor igényeinek megfelelően. Mindez nagyon szükséges volt. De végrehajtásában elindult az útkeresés szakasza a megújulással és a krízis-jelenségekkel, a pozitív és negatív hatásokkal, a progresszizmus és tradicionalizmus feszültségeivel, az elmélyültebb lelki élet igényével és a szekularizálódás veszélyeivel, amelyektől a magyar egyház sem volt mentes.

A magyar katolikus egyháznak sajátos problémákkal is szembe kellett néznie. A második világháború befejezése után új politikai és gazdasági rendszer indult el, amely marxista, materialista, ateista alapokon szervezte újjá a magyar társadalmat. Főleg a kezdeti időben erős feszültség alakult ki: az új politikai rendszer negatívan értékelte a vallást és ennek a visszaszorítására törekedett; az egyházak pedig érthetően saját működésüket féltették az újonnan kialakult rendszertől. A katolikus egyház elveszítette a működéshez szükséges intézményeinek nagy részét. Különösen a személyi

kultusz idején történt sok döntés, adminisztratív intézkedés az egyházzal szemben. Bár sok problémával kellett szembenézni, a hívek nagy része hűséges maradt egyházához.

A kölcsönös dialógussal elkezdődött az állam és egyház közti kapcsolatok normalizálása. Ennek egyik kiemelkedő ténye volt 1964-ben a Vatikán és a Magyar Népköztársaság közt létrejött részleges megállapodás és ennek következtében 1976-ban Lékai László esztergomi érseki kinevezésével ismét teljessé vált a Magyar Katolikus Püspöki Kar.

A jelenben ismét új szakasz kezdődött el a politikai, társadalmi, gazdasági élet újjászervezésében, amely új reményekre jogosít fel az egyház életében is. Mivel a tanulmányok 1986-ban gyakorlatilag befejeződtek, erről a szakaszról még nem esik szó.

A kötet az elmúlt négy évtized egyházi életéről csak szemelvényeket tartalmaz. Nem vállalkozhat a teljes bemutatásra, még kevésbé a kiértékelésre. Olyan folyamatnak vagyunk tanúi és munkásai, amelynek a kiértékeléséhez hiányzik a történelmi távlat. Tartalmuk mégis értékes, rögzítve történelmi tényeket, különböző törekvéseket, kezdeményezéseket, mindezt belülről, a magyar egyház oldaláról tekintve. A tanulmányok emellett — papokban és hívekben egyaránt — reményt ébresztenek és indítást adnak a jövő minél eredményesebb építésére.

Kísérje Isten áldása a Magyar Katolikus Almanach második kötetét, hogy ezt a célt minél eredményesebben szolgálhassa.

Esztergom, 1988. augusztus 20-án,
Szent István király halálának 950. évfordulóján,
a magyar katolikus egyház Mária-évének befejező napján.

+ Paskai László

BÍBOROS, PRÍMÁS,
ESZTERGOMI ÉRSEK,
A MAGYAR KATOLIKUS
PÜSPÖKI KAR ELNÖKE.

A HIVATALOS „AD LIMINA" LÁTOGATÁS ALKALMÁVAL
A KÜLÖN KIHALLGATÁSOK UTÁN

II. JÁNOS PÁL PÁPA

1987. NOV. 13-ÁN EGYÜTTESEN FOGADTA A MAGYAR FŐPÁSZTOROKAT.
A KÉPEN KÖZÉPEN II. JÁNOS PÁL PÁPA,
BALRÓL JOBBRA:

DR. KERESZTES SZILÁRD
hajdúdorogi segédpüspök

DR. KONKOLY ISTVÁN
szombathelyi
megyéspüspök

DR. SZENDI JÓZSEF
veszprémi megyéspüspök

MAROSI IZIDOR
váci megyéspüspök

DR. PATAKY KORNÉL
győri megyéspüspök

DR. SEREGÉLY ISTVÁN
egri érsek

DR. PASKAI LÁSZLÓ
esztergomi érsek,
Magyarország prímása

DR. DANKÓ LÁSZLÓ
kalocsai érsek

DR. CSERHÁTI JÓZSEF
pécsi megyéspüspök

DR. TIMKÓ IMRE
hajdúdorogi
megyéspüspök

GYULAY ENDRE
szeged-csanádi
megyéspüspök

DR. KOVÁCS ENDRE
egri segédpüspök

DR. KACZIBA JÓZSEF
c. püspök, az AC
orsz. igazgatója

RÖVIDÍTÉSEK

(egyes hivatalok és intézmények)

AC	Actio Catholica, Katolikus Akció
ÁEH	Állami Egyházügyi Hivatal
EKRA	Egyházmegyei Központi Rendelkezési Alap
EEMB	Egyházmegyei Egyházművészeti és Műemléki Bizottság
KKF	Katolikus Középiskolai Főhatóság
KPB	Katolikus Papi Békemozgalom
MK	Magyar Kórus (folyóirat)
MKPK	Magyar Katolikus Püspöki Kar
MPK	Magyar Püspöki Kar
PK	Püspöki Kar
OBKB	Országos Béketanács Katolikus Bizottsága
OHB	Országos Hitoktatási Bizottság
OEMT	Országos Egyházművészeti és Műemléki Tanács
OKGYK	Országos Katolikus Gyűjteményi Központ
OKRA	Országos Központi Rendelkezési Alap
OLT	Országos Liturgikus Tanács
OMCE	Országos Magyar Cecilia Egyesület
OMCT	Országos Magyar Cecilia Társulat
OMF	Országos Műemléki Felügyelőség
SZVU	Szent vagy, Uram (énekeskönyv)
VKM	Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium

HERVAY FERENC

A magyar katolikus egyház történeti kronológiája

1945—1987

Egyháztörténeti kronológiánk feladata, hogy a magyar katolikus egyház szervezetét, kormányzását, az állammal és a társadalommal való kapcsolatát, papsága képzését, tanító tevékenységét, istentiszteleti gyakorlatát és erkölcsi életét jellemző adatokat, valamint az életére jelentősen kiható egyetemes egyházi és hazai eseményeket szigorú időrendben rögzítse. Mindezt kiegészítjük a határainkon kívül élő magyar katolikusok életének néhány adatával.

Megbízható segédeszköz akar lenni a tények, események, történések pontos meghatározásához, de az okok és okozatok kutatása, a fejlődés és hanyatlás bemutatása nem feladata.

Néhány esetben javítanunk kellett a szakirodalomban közölt időpontokat. Figyelembe kell azt is venni, hogy egy esemény gyakran több időponthoz is köthető. Például egy püspöki szék betöltése: kinevezés, értesülés, székfoglalás más és más napra esik. Az is bizonyos, hogy a mi kronológiai meghatározásainkba is csúszhattak be hibák.

Általában nem térünk ki hagyományos zarándoklatokra, a templomépítésekre, helyreállításokra és átépítésekre, a kántorképzésre és az egyházzenei eseményekre. Mindezt más fejezetek részletezik. A könyvkiadásban csak az egész magyar egyházat érintő kiadványokról emlékezünk meg.

Az események felsorolásához legnagyobb részt a Magyar Kurír és az Új Ember évfolyamait használtuk forrásul. Néhány köztörténeti adatot Magyarország történeti kronológiája IV. kötetéből (Budapest 1982) vettünk át.

1945

január 1. Görög katolikus árvaház alakul Máriapócson a bazilisszák vezetésével.

január 20. A moszkvai fegyverszüneti egyezményben Magyarország kötelezi magát, hogy visszavonja csapatait és közigazgatását az 1937. december 31-i határok mögé.

március 4. Néhány perces bombázás következtében Szombathelyen 500 halott, és rombadől a székesegyház.

március 17. A minisztertanács elrendeli a 100 holdon felüli birtokok, köztük az egyházi birtokok kisajátítását és kiosztását, kártalanítást ígérve.

március 29. Serédi Jusztinián hirtelen halála 61 éves korában, 1927 óta Esztergom bíboros érseke, Magyarország prímása.

április 2. Apor Vilmos győri püspök életét adja a tisztaság erényének védelmében.

április 2. Angelo Rotta pápai nuncius végzi Serédi Jusztinián temetését az esztergomi bazilikában.

április 2. Görög katolikus árvaház alakul Sátoraljaújhelyen a bazilisszák vezetésével.

április 3. Angelo Rotta pápai nuncius Budapestről Bukaresten át Isztanbulba indul, onnan hajóval utazik tovább, visszatér Rómába.

április 4. A Vörös Hadsereg az utolsó ellenséges csapatot is kiveri az országból.

május 12. Megkezdik az esztergomi 1945. évi sematizmus expediálását.

május 19. Mindszenty József veszprémi püspök öt hónapi, Shvoy Lajos székesfehérvári püspök tíz heti fogság után visszatérnek székhelyükre Sopronkőhidáról, ahol a nyilasok fogva tartották őket.

május 24. A magyar püspöki kar közös pásztorlevelet ad ki a közelmúlt háborús eseményeiről, a romok felszámolásáról, az erkölcs helyreállításáról, a földreformról, a hazavárt hozzátartozókról és a törvénytiszteletről. „Adja Isten, hogy az új birtokosok boldogulása vigasztalja az egyházat veszteségeiért és gondjaiért."

május 31. Az országos úrnapi körmenet a budapesti Szent István bazilikából indul. A kormányt Vörös János honvédelmi miniszter képviseli.

május vége Újból megjelenik *A Szív* hetilap.

július—október Szlovákia magyar lakta területeiről 86 magyar papot kiutasítanak, 21 ellen eljárás indul.

augusztus 9. Az Actio Catholica Országos Elnöksége *Új Ember* címmel hetilapot indít. Felelős szerkesztője Pénzes Balduin bencés tanár.

augusztus 16. Mindszenty József esztergomi érsek kinevezésének kelte. — szeptember 17.

augusztus 19—20. A budapesti amerikai misszió pápai engedéllyel Salzburgból visszahozza Budapestre a Szent Jobbot. A következő napon tízezrek vesznek részt a pesti ferences templomból kiinduló Szent Jobb körmeneten számos közéleti személyiséggel.

szeptember 9. Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát megnyitja az újonnan felállított csepeli bencés gimnáziumot.

szeptember 12. Görög katolikus leánynevelő intézet alakul Hajdúdorogon a bazilisszák vezetésével.

szeptember 17. Grősz József kalocsai érsek hivatalosan értesíti Mindszenty Józsefet veszprémi püspökét, hogy XII. Piusz pápa őt nevezte ki esztergomi érseknek augusztus 16-án a vatikáni államtitkárság közlése szerint. A kinevezésről az illetékes egyházi és világi hatóságokat is értesíti. — A pápa ugyanazon kelettel Bánáss László debreceni plébánost nevezi ki veszprémi apostoli kormányzónak.

október 1. Megjelenik az esztergomi főegyházmegye előimádkozó könyve *(Praeorator).*

október 7. Mindszenty József ünnepélyes székfoglalása az esztergomi bazilikában. Jelen vannak többek között Zsedényi Béla, az ideiglenes nemzetgyűlés elnöke, Vörös János és gróf Teleki Géza miniszterek.

november 14. Mindszenty József körlevélben tiltakozik a szlovákiai magyarság üldözése miatt.

november 20. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság elrendeli a magyarországi német nemzetiségű lakosság áttelepítését Németországba. A kormány erről szóló rendeletét, amely sok ezer katolikus hívőt érint, december 29-én teszik közzé.

december 8. XII. Piusz pápa Rómában magánkihallgatáson fogadja Mindszenty József esztergomi érseket.

december Az *Új Ember* és *A Szív* megjelenése egy időre papírhiány miatt szünetel.

december 20. A püspökkari konferencián Mindszenty hercegprímás előadja, hogy a miniszterelnök novemberben kérte a diplomáciai kapcsolat visszaállítását a Vatikánnal. XII. Piusz pápa Angelo Rotta nunciust akarta visszaküldeni, de a Vatikán és az állam között nem jött létre megegyezés.

december 28. A december 24-én elhunyt Papp Antal c. érsek, ap. kormányzó, helyébe a miskolci Konzultori Testület Szántay-Szémán István pp. prelátust, archipresbitert választja meg a miskolci apostoli adminisztratura káptalani helynökének.

1946

február 1. A nemzetgyűlés eltörli a királyság intézményét és Magyarországot köztársasággá nyilvánítja. Ezzel megszűnik az egyház közjogi szerepe.

február 18. XII. Piusz pápa Mindszenty József esztergomi érseket bíborosi méltóságra emeli.

február 20. XII. Piusz pápa magánkihallgatáson fogadja Mindszenty bíborost, aki részt vesz a bíborosi konzisztoriumon.

február 24. A Magyar Rádió minden vasárnap 9 órakor félórás katolikus szentbeszédet közvetít.

április 4. A püspöki kar elrendeli, hogy „a háború megszűnése napjának évfordulóján, április 4-én a plébániatemplomokban a hazáért ünnepélyes szentmisét mondjanak." Ezen a katolikus iskolák növendékei is vegyenek részt, akik erre a napra szünetet kapnak. A szentmisére a hatóságok is meghivandók. Az előestén az esti harangszót követően az összes templomban negyedórás harangszó emlékeztessen az évfordulóra.

május 4. A püspöki kar nevében Mindszenty terjedelmes pásztorlevelet bocsát ki a katolikus iskolák és a hitoktatás védelmére.

május 5. A városmajori templomból indulva Mindszenty férfi zarándoklatot vezet Máriaremetére. Ott szentmisét és beszédet mond.

május 14. Fővárosi katolikus küldöttség hét pontból álló tiltakozó memorandumot nyújt át Nagy Ferenc miniszterelnöknek, amelyben az egyház- és vallásellenes propagandát sérelmezi.

május 19. Mindszenty bíboros a Szent István bazilika előtt leányok és asszonyok hatalmas tömege számára Szűz Mária ájtatosságot vezet és szentbeszédet mond.

május 26. Az *Új Ember* közli szerkesztője, Pénzes Balduin cikkét: „Új vádak és tények a katolikus iskolák és diákjai körül."

június 2. XII. Piusz pápa kinevezi Papp Kálmán kanonokot, soproni plébánost győri püspökké.

június 5. Az Actio Catholica Országos Elnöksége kiadja Beresztóczy M.: *Földéhes-e az Egyház?* c. füzetet, amelyben a földreformokkal kapcsolatban az egyházat ért támadásokra válaszol.

június 10. A Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Titkársága tíz éves fennállása alkalmával a főváros sportcsarnokában 500 falu küldötteinek részvételével nagytalálkozót rendez, amelyet a szovjet ifjúsági küldöttség szónoka is köszönt. A KALOT célkitűzése: „Krisztusibb embert, műveltebb falut, életerős népet és önérzetes magyart."

június 20. Budapesten a Szent István bazilika , Székesfehérvárott a székesegyház úrnapi körmenete elmarad.

június 26. Az elmúlt tanévben részben az egyház által fenntartva, részben állami segéllyel támogatva 52 fiú- és leánygimnázium, 20 gyakorlati irányú gazdasági középiskola, 35 liceum és tanító-, tanítónő- és óvónőképző és közel 3000 népiskola működött.

július 4. Rajk László belügyminiszter feloszlatja a Magyar Cserkésszövetséget, amelynek számos katolikus cserkészcsapat tagja és a KALOT-ot, a következő hetekben július 27-ig más egyesületeket is.

július 20. A püspöki kar átiratban tiltakozik Nagy Ferenc miniszterelnöknél a katolikus egyesületeket ért rágalmak és feloszlatások miatt.

augusztus 1. Érvénybe lép az új, értékálló pénznem, a forint.

augusztus 20. Budapesten a Szent Jobb körmeneten hatalmas tömeg vesz részt a kormány több tagjával.

szeptember Az 1946—47 tanévre 28 ezer tanulót iratnak be a katolikus gimnáziumokba és a velük kapcsolatos általános iskolákba, néhány ezerrel többet, mint az előző évben.

szeptember 7—8. A görögkatolikus magyarok máriapócsi ünnepségén Mindszenty József esztergomi és Czapik Gyula egri érsek beszédet mondanak.

szeptember 21—22. Szent Gellért csanádi püspök vértanúhalálának 900 éves évfordulóján Szegeden nagy egyházi ünnepséget rendeznek.

október 13. A katolikus ifjúság Szent Gellért emlékünnepet rendez a budapesti Szent Gellért hegyen.

október 14. XII. Piusz pápa Dudás Miklós hajdúdorogi püspököt a Miskolci Apostoli Exarchatus apostoli kormányzójává nevezi ki.

október 20. A pécsi egyházmegye Szent Gellért emlékünnepet tart a pécsi székesegyházban.

november 17. Elkezdik a délszlovákiai magyarok deportálását a Szudeta vidékre, a kitelepített németek helyére. Mindszenty táviratot küld Spellman New York-i és Griffin londoni bíboros érsekeknek, hogy diplomáciai úton lépjenek közbe. A kényszerkitelepítés 1947. február 25-ig tart.

november 30. Mindszenty bíboros érsek a debreceni Szent Anna templomban püspökké szenteli Bánáss Lászlót, Veszprém új püspökét.

december 18. Dudás Miklós hajdúdorogi püspök átveszi a miskolci exarchátus kormányzását. Szántay-Szémán Istvánt helynökévé nevezi ki.

1947

január *Velik goszpod Bog!* (Nagy az Isten) új címmel megjelenik Budapesten Tóth Tihamér *A vallásos ifjú* c. művének első kötete orosz nyelven Mindszenty József előszavával.

február Az Amerikai Egyesült Államokban 59 magyar római katolikus plébánia működik. A magyar egyházmegyei és szerzetespapok száma 96, a szerzetesnővérek 120-an vannak. A görög katolikus magyarok 14 plébániát tartanak fenn 15 pappal.

március 7. A magyarországi bazilita szerzetesek Szent Istvánról nevezett provinciájának felállítása.

március 24—április 3. Nagybudapest 97 templomában 155 missziós atya népmissziókat tart. 180 600 felnőtt és több mint 100 000 iskolás végez szentgyónást. Sokan kérik házasságuk rendezését.

március 25. Mindszenty József esztergomi és Grősz József kalocsai érsekek vezetésével ünneplik Győrben a könnyező Mária kegykép elhelyezésének 250 éves évfordulóját.

április 13. Székesfehérvárott országos megemlékezést tartanak Prohászka Ottokár püspök halálának huszadik évfordulóján az emlékére épített templomban.

április 23. Mindszenty prímás új dekretummal személyi és területi hatáskörrel újjászervezi a budapesti örmény katolikus lelkészséget.

április 26. Éjszaka 11 óra tájban ledöntik és megcsonkítják Prohászka Ottokár székesfehérvári püspöknek a budapesti Károlyi kertben elhelyezett szobrát.

május 31. Mindszenty prímás Ortutay Gyula kultuszminiszterhez intézett levelében a törvényekre és az egyházi autonomiára hivatkozva tiltakozik az állami tankönyvek kötelezővé tétele ellen. Kifogásolja az egyházi iskolákban használt tankönyvek felülvizsgálatát.

június 7—8. Pétery József váci püspök vezetésével Hatvanban egyházmegyei eucharisztikus napokat rendeznek Mindszenty bíboros, öt püspök és 111 községből érkező hívek részvételével.

június 17. Mindszenty bíboros repülőgépen elindul a június 18—22-ig megrendezésre kerülő ottawai Mária-kongresszusra.

június 20. Délelőtt leég a Szent István bazilika kupolája.

június 21 körül A püspöki kar a papság és szerzetesek szociális érdekeinek előmozdítására felállítja az *Ecclesiasticorum Unio gratia Emolumenti Socialis* (EUGE) elnevezésű központi irodát (Budapest, IV., Ferenciek tere 7.), amely gyógykezelést, gyógyfürdőt, utókezelést közvetít és fővárosi szállást nyújt.

július Megjelenik a szombathelyi egyházmegye latin nyelvű névtára. 127 plébánia, 33 lelkészség, 7 kihelyezett káplánság keretében 254 pap végzi 400 000 hívő lelkigondozását. A papnövendékek száma 30.

augusztus eleje A püspöki kar levélben kéri Dinnyés Lajos miniszterelnököt a magyarországi németek kitelepítésének beszüntetésére.

augusztus 14—15. Esztergomban Nagyboldogasszony előestjén országos ünnepséggel kezdik a „Boldogasszony Évet". Jelen van az egész püspöki kar s mintegy 60 000 zarándok.

augusztus 20. Délután több százezres körmenet kíséri a Hősök terére Szent István jobbját. Jelen van Dinnyés Lajos miniszterelnök és Münich Ferenc rendőraltábornagy is.

szeptember 7. Mindszenty bíboros nagy ünnepség keretében a püspöki kar jelenlétében megáldja az újjáépített szombathelyi székesegyházat. Az épület helyreállítási költségeinek negyed részét az állam viselte.

szeptember 7—8. Máriapócsi búcsú a Boldogasszony Éve jegyében, százezernél több zarándok hitvalló részvételével.

szeptember 8. Szombathelyen ünneplik a Boldogasszony Évet.

szeptember 14. Férfiak hitvalló gyalogzarándoklata a városmajori templomtól Máriaremetére.

szeptember 19—21. Boldogasszony-évi ünnepség Egerben.

október 1. Mindszenty bíboros a magyar püspöki kar nevében pásztorlevelet bocsát ki a szlovákiai deportálások és a hazai németek kitelepítése ügyében.

október 5. A Budapesten rendezett országos Mária-kongresszuson Mindszenty bíboros szentmisét mutat be, Czapik Gyula egri érsek beszédet mond a Szent István bazilika előtt. Délután engesztelő körmenet megy a domonkosok templomától a Regnum Marianum templomig. Az előestén az ifjúsághoz szól a bíboros. A főünnepet követő két nap a katolikus szervezetek értekezleteket tartanak.

október 6. A piaristák általános rendfőnökének október 1-jén kelt határozata alapján Sík Sándor átveszi a Kegyes Tanítórend magyar rendtartományának vezetését.

október 8. Boldogasszony-évi ünnepség Vácott.

október 15. Csehszlovákiához csatolják a győri egyházmegye területén fekvő Dunacsun, Horvátjárfalu és Oroszvár községeket. A győri püspök a dunacsuni plébánost a három község püspöki biztosává nevezi ki.

november 8. Mindszenty bíboros a Boldogasszony Éve keretében megnyitja a budavári Nagyboldogasszony templomban a fővárosi hívek búcsújárását a Szűz Mária tiszteletére szentelt templomokba.

november 21—23. Az Országos Cecilia Egyesület 50 éves jubileuma alkalmából Shvoy Lajos székesfehérvári püspök vezetésével háromnapos ünnepséget tart. Felméri az egyházi ének és zene érdekében végzett munkáját.

december 4. Az országgyűlés megszavazza a felekezetek teljes egyenjogúságát. (1947 : 32 tc.)

december 21. Az érseki helynökség az esztergomi főegyházmegye területére e vasárnapra felmentést ad a köznapi munka végzésének tilalma alól, mivel a hatóságok a munkások számára december 25—28-ra négy összefüggő munkaszüneti napot akarnak biztosítani, és ezt a vasárnapot munkanapnak rendelték.

január—február Madarász István kassai püspök, aki Hejcén lakik, és más püspökök körleveleikben méltatják az 1848—49. évi szabadságharcot a százéves érforduló alkalmával.

február 14. Ortutay Gyula miniszter a kormány nevében tárgyalásokat kezd Mindszenty bíborossal az egyházat ért sérelmek orvoslására.

február 15. A Szent István Akadémia ünnepi ülésén Mindszenty bíboros beszédet mond az igazságról, a békéről, a világ hatalmasairól, a hit hirdetéséről, a tudomány és a hit viszonyáról.

március 12—15. Mindszenty bíboros pásztorlevelében engesztelésre hívja fel a híveket: 12—14-én este vegyenek részt a litániákon, március 15-én ünnepélyes szentmisén.

március 15. A nemzeti ünnep alkalmából Mindszenty bíboros és a püspöki kar kezdeményezésére az ország minden templomában szentmisét ajánlanak fel a hazáért, amelyeken a katolikus intézetek növendékei is résztvesznek.

március 25. XII. Piusz pápa a máriapócsi kegytemplomot „basilica minor" rangra emeli.

április Az Annunciáta-nővérek szombathelyi rendházából hat nővér indul Brazíliába Parabelem lepratelepre, hogy segítsék ott dolgozó négy magyar nővértársuk munkáját.

április eleje Államosítják a Szent István Társulat nyomdáját, a Stephaneumot.

április 18. A Sátoraljaújhelyen rendezett Mária-napon a város és környéke híveinek jelenlétében Mindszenty bíboros szentmisét mutat be és beszédet mond a katolikus családról és az egyházról.

április 24—25. Mária-ünnepség Gyulán 37 község részvételével. Mindszenty bíboros mond beszédet, Grősz József kalocsai érsek vezeti az eucharisztikus körmenetet. Jelen van Dudás Miklós hajdúdorogi és Hamvas Endre csanádi püspök is.

május 2. Márianosztrán Mindszenty bíboros szól a Dunakanyar 26 községének katolikus híveihez a Mária-ünnepség alkalmával.

május 6. áldozócsütörtök A Központi Szeminárium fennállásának 300. évfordulóját ünnepli.

május 9. Törökszentmiklóson a Nagykunság Mária-ünnepén Mindszenty bíboros 22 000 hívő előtt mutat be szentmisét és utána beszédet mond.

május 9—15. Egy héten át tartanak a Mária-ünnepségek Debrecenben.

május 11. Mindszenty bíboros a püspökkari körlevélben kilátásba helyezi az egyházi fenyítést az iskolák államosítását támogatókkal szemben.

május 13. A fatimai májusi ájtatosságon a budapesti Szent Gellért-hegyi sziklakápolna előtt százezernyi hívősereg vesz részt.

május 19. Ortutay miniszter levélben hívja a püspöki kart tárgyalásokra az iskolák ügyében. 29-i válaszában Mindszenty bíboros kéri, hogy a kormány vegye le a napirendről az iskolák államosításának ügyét.

május 20. XII. Piusz pápa kinevezi utódlási joggal Rogács Ferenc szombathelyi püspöki vikáriust pécsi segédpüspökké; szentelése június 29-én.

május 22—23. A Makón rendezett marosmenti Mária-napon 57 községből 85 000 hívő vesz részt.

május 27. Az országos úrnapi körmenetet a háború után első alkalommal tartják ismét a budai várban. A szentmisét Dudás Miklós hajdúdorogi püspök mutatja be és ő vezeti a körmenetet is.

május 29—30. A tíz évvel korábban Budapesten tartott 34. nemzetközi eucharisztikus világkongresszus emlékünnepén hatalmas hívősereg vesz részt a szombat esti szentségimádáson a Szent István bazilika előtt. Másnap este 18 órakor XII. Piusz pápa rádiószózatot intéz Magyarországhoz az Eucharisztikus Világkongresszus tizedik évfordulója alkalmával. Utána a bazilika előtt Mindszenty bíboros 80 000 főnyi ifjúság részvételével szentmisét mond, evangélium után Varga László S. J., a szentmise után a bíboros mond szentbeszédet.

június Sajtóhadjárat az egyházi iskolák ellen. Országszerte tiltakozások az iskolák államosításával szemben.

június Az amerikai katolikusoktól Magyarországra érkezett nagymennyiségű szeretetadomány kiosztása késik, mert annak 80%-a felett az Actio Catholicát mellőzve a népjóléti miniszter kíván rendelkezni.

június 5—6. Máriagyűd 800 éves ünnepségen 150 000 zarándok vesz részt.

június 7. A püspöki kar határozata szerint „egyházmegyei pap, szerzetes és szerzetesnő az esetleges államosításra kerülő iskolákban igazgatói, tanári, tanítói állást nem vállalhat. Ez a rendelkezés hitoktatókra természetesen nem vonatkozik."

június 12—13. A kalocsai főegyházmegye Baján tart Mária-napokat Mindszenty bíboros, a pécsi, győri, csanádi, szombathelyi püspökök, a zirci apát, 135 pap és hatalmas hívő sereg részvételével.

június 16. Az országgyűlés megszavazza az egyházi iskolák államosítását (1948 : XXXIII. tc.).

augusztus 5. A szegedi Mária-napok záróünnepségére négy főpásztor és hatalmas hívő sereg gyűl össze az alsóvárosi templom körül, hatósági intézkedések miatt azonban ez alkalommal hangszórókat nem állíthattak fel.

augusztus 8. Élete 65. évében Hejcén meghal Madarász István, 1939-től kassai püspök, aki 1945-ben székhelyét kénytelen volt áttenni Hejcére. A székeskáptalan Tost Barnabást választja káptalani helynökké.

augusztus 15. A budapesti belvárosi Nagyboldogasszony templom 900 éves jubileumát ünnepli.

augusztus 20. A hatóságok vonakodó döntése miatt ebben az évben a szentistvánnapi Szent Jobb körmenet elmarad.

szeptember Hamvas Endre csanádi püspök, dr. Balogh István ny. államtitkárt, országgyűlési képviselőt visszahívja a politikai pályáról, s mivel nem tesz eleget, felfüggeszti a papi működéstől.

szeptember 7—8. A Zalaegerszegen rendezett Zalai Mária Kongresszuson két érsek és négy püspök vesz részt hatalmas hívő sereggel. Az ünnepi szentmisén Mindszenty bíboros és Grősz József kalocsai érsek mondanak szentbeszédet.

szeptember 19. A Hétfájdalmú Szűz ünnepén a szervita atyák budapesti templomában Mindszenty bíboros szentmisét és szentbeszédet mond, délután körmenetet vezet az egyetemi templomba és vissza.

szeptember 21. Czapik Gyula egri érsek, Hamvas Endre csanádi és Bánáss László veszprémi püspökök ad limina látogatásra érkeznek Rómába. Czapik érsek javaslatára a Szentszék Angelo Rottát akarja apostoli vizitátorként Magyrországra küldeni, de a magyar hatóságoktól nem kap vízumot.

október 3. Mindszenty bíboros vezeti Budapesten a domonkosok templomából kiinduló rózsafűzér körmenetet.

október 8—10. A pálosszentkúti (ma Petőfiszállás) háromnapos engesztelő zarándoklaton 30 000 hívő kenyéren és vizen böjtölve engesztel. Mindszenty bíboros és Hamvas Endre csanádi püspök mondanak beszédet.

november 5. A püspöki kar a Boldogasszony Éve befejezésének közeledtével hálás köszönetét fejezi ki az ország prímásának, Mindszenty Józsefnek apostoli munkájáért. Ugyanakkor „szomorúsággal látja azokat a méltatlan támadásokat, amelyek őt különösen újabban a sajtóban, a rádióban, gyűléseken rendszerességgel érik." A püspöki kar biztosítja az ország prímását „bizalmáról és együttérzéséről, s az egyház, haza és magyar népünk ügyéért folytatott munkájában teljes egységben összeforrva vele azonosítja magát."

november 19. Letartóztatják Zakar András, Mindszenty bíboros titkárát.

november 28. Csehszlovákiában törvényerejű rendelet engedélyezi a Szudeta-vidékre deportált magyarok hazatérését.

december 26. Mindszenty József esztergomi bíboros érseket a köztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés, kémkedés és valutaüzérkedés gyanújával több munkatársával együtt letartóztatják.

december vége A Magyar Kórus kiadásában az Országos Magyar Cecilia Egyesület 50. jubileumi évében megjelenik a *Hozsanna! Teljes kótás ima- és énekeskönyv.* Az imarészt Werner Alajos állította össze. Később a liturgikus reform alapján átdolgozva és bővítve a Szent István Társulat többször is kiadja.

1949

január 16. Bánáss László veszprémi püspök nagybetegen karizmatikus körlevelet intéz papjaihoz.

január 20. körül Megjelenik a „sárga könyv", A *Mindszenty-bűnügy okmányai* (— 1948. december 23. — 1949. február 3—8.)

január 23. A püspöki kar a hazai egyház igen súlyos helyzetében pásztorlevelével fordul a hívekhez.

február 3—8. A budapesti Népbíróság különtanácsa tárgyalja Mindszenty perét, és életfogytiglani börtönbüntetésre ítéli.

február 5. A Boldogasszony Éve (1947—48) búcsújárásainak folytatásaként a budapesti Actio Catholica minden hónap első szombatján Béke Királynője ájtatosságot rendez a főváros valamelyik plébániatemplomában, az elsőt e napon a terézvárosi templomban. Az ájtatosságot az egész időszak folyamán megtartják.

február 13. Rajk László külügyminiszter a Magyar Távirati Irodának adott nyilatkozatában elítéli a Mindszenty-ügy miatt kirobbant világméretű rágalomhadjáratot.

február 20. Megjelenik a „fekete könyv" a Mindszenty-ügyről.

április 19. Életének 61. évében elhunyt Bánáss László veszprémi püspök. Káptalani helynökké Hoss Józsefet választják.

június 16. A budavári Nagyboldogasszony templomban megtartják az országos úrnapi körmenetet, ugyanúgy a belvárosi templomban a falakon belül, mert szakad az eső.

június 26. XIII. Leó pápa 50 évvel ezelőtt ajánlotta fel az emberiséget Jézus Szentséges Szívének. Az évfordulón délután 5 órakor hatalmas körmenetet tartanak a fővárosi hívők a jezsuita atyák Jézus Szíve temploma körül Drahos János esztergomi általános érseki helytartó vezetésével. A szentbeszédeket Reisz Elemér, Pálos Antal és Horváth Mihály jézustársasági atyák mondják.

július 10. Schrotty Pál ferences generális definitor felszenteli az újonnan épült Kapisztrán Szent János templomot a budapesti Rózsadombon.

augusztus eleje XII. Piusz pápa Badalik Bertalant, a budapesti domonkos rendház perjelét, kinevezi veszprémi püspökké. Augusztus 24-én Grősz József kalocsai érsek szenteli fel a budapesti Szent Domonkos templomban, püspöki székét augusztus 30-án foglalja el Veszprémben.

augusztus 18. Az országgyűlés elfogadja a Magyar Népköztársaság alkotmányát. „A Magyar Népköztársaság biztosítja a polgárok lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának jogát. A lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében a Magyar Népköztársaság az egyházat külön választja az államtól" (54. §).

augusztus 20. A budavári Nagyboldogasszony templomban Grősz József kalocsai érsek mutatja be a szentmisét és nagy hívősereg részvételével vezeti a Szent Jobb körmenetet.

szeptember 5. Az elnöki tanács törvényerejű rendelete eltörli az iskolai kötelező hitoktatást (1949 : 5).

szeptember 8. Az ország minden részéről érkeznek zarándokok a máriapócsi búcsúra. Dudás Miklós hajdúdorogi püspök mutatja be a görög szertartású szentmisét. 80 pap gyóntat éjjel nappal. Mintegy 20 000 hívő járul szentáldozáshoz.

szeptember 8. A püspöki kar körlevelet ad ki a hitoktatásról.

október 2. Virág Ferenc pécsi püspök pásztorlevelében ismerteti az egyházmegye anyagi gondjait, és kéri a hívek anyagi támogatását.

október 22. A minisztertanács előírja az eskütétel kötelezettségét a Magyar Népköztársaság alkotmányára azoknak is, akik az állam terhére részesülnek jövedelemkiegészítésben, mint a hitoktatók és a lelkészek legnagyobb része.

október 23. A magyarországi konvertiták tíz éve alakult szervezete, a Magyar Szent Kereszt Egyesület Cavallier Józsefet világi elnökévé választja. Legfőbb feladatnak jelöli meg az újonnan megkeresztelkedtek hitoktatásának folytatását.

november Megjelenik a váci egyházmegye latin nyelvű névtára. A plébániák, lelkészségek és kihelyezett káplánságok száma 252, az egyházmegyei papok létszáma 456, a teológusoké 82.

december Százéves az Oltáregyesület.

1950

január 1. Hatályba lép a minisztertanács rendelete Budapest peremvárosainak és -községeinek a fővárossal történő egyesítéséről. Budapest így a váci és a székesfehérvári egyházmegyék részeivel bővül.

január 1. Újév napján az ország minden egyházmegyéje és egyházközsége Jézus Szentséges Szívének oltalmába ajánlja magát emlékezve arra, hogy XIII. Leó pápa ötven évvel ezelőtt ajánlotta fel a világot a Szent Szívnek. Az országos felajánlást a budapesti Szent István bazilikában Badalik Bertalan veszprémi püspök ünnepi szentmise keretében végezi.

január 7—15. A magyar eredetű pálos rend alapításának 700 éves évfordulója alkalmával ünnepségsorozatot rendeznek a Magyarok Nagyasszonyáról nevezett Gellért-hegyi sziklakápolnában.

április 4. A püspöki kar határozata szerint az ország templomaiban szentmise keretében adnak hálát az ország felszabadulásának ötödik évfordulóján.

április 6—8. A nagyheti szertartások csütörtökön, pénteken és szombaton reggel folynak a templomokban, a feltámadási körmenetek délután 4—6 órakor.

június 8. és 9. A két éjszaka folyamán a jugoszláv határhoz közelebb fekvő szerzetesházak lakóit, 413 férfi és női szerzetest, az ország belsejében fekvő egyházi épületekbe szállítanak teherautókon. Helyüket nem hagyhatják el.

június 19. Az éjszaka folyamán a budapesti és vidéki szerzetesházak egy részének lakóit, 1120 szerzetest egyházi kényszertartózkodási helyre szállítanak.

június 28. Tárgyalások indulnak a kormány képviselői és az egyház megbízottai között.

július 5. Az esztergomi főkáptalan Beresztóczy Miklóst választja káptalani helynökké.

július 11. és augusztus 14. További 187 szerzetest visznek el éjszaka otthonukból kényszertartózkodási helyre.

július 18. Az Apostoli Szentszék Hamvas Endre csanádi püspököt kinevezi az esztergomi főegyházmegye apostoli kormányzójává. Augusztus 16-án veszi át új hivatalát.

augusztus 1. A papi békemozgalom alakuló gyűlést tart a budapesti egyetem aulájában. Horváth Richárd megfogalmazza a mozgalom célját.

augusztus 11. A szentév alkalmával országszerte eucharisztikus heteket és triduumokat tartottak. Shvoy Lajos székesfehérvári püspök körlevelében beszámol, hogyan folyt le egyházmegyéjében 42 helyen az eucharisztikus hét, 19 helyen az eucharisztikus triduum. Különösen a szerzetesek voltak buzgók az imádságban és önmegtagadásban.

augusztus 29. Grősz József kalocsai érsek a püspökkari értekezlet elnöke levélben értesíti Darvas József vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy a püspöki kar ezen a napon elfogadta az állam által kívánt megállapodást az állam és egyház közötti viszony rendezésére.

augusztus 30. Az állam és egyház közötti megállapodást aláírja Darvas József vallás- és közoktatásügyi miniszter és a püspöki kar nevében Grősz József. Ennek pontjai: I. 1. A püspöki kar támogatja a Magyar Népköztársaság államrendjét. 2. Nem engedi meg az egyháznak államellenes célra való felhasználását. 3. Felhívja a hívőket az ötéves terv megvalósítására. 4. Támogatja a békemozgalmat. — II. 1. A Magyar Népköztársaság kormánya biztosítja a vallásszabadságot, a katolikus egyház számára a működési szabadságot. 2. Hozzájárul nyolc egyházi iskola visszaadásához, valamint ahhoz, hogy ellátásukra megfelelő számú férfi és női tanítórend működjék. 3. Kész gondoskodni a katolikus egyház anyagi szükségleteinek fedezéséről 18 éven át. — A megállapodás gyakorlati végrehajtására paritásos bizottságot kell alakítani.

szeptember 1. A püspöki kar e napi hatállyal felállítja Római Katolikus Központi Hittudományi Akadémiát a budapesti Központi Szeminárium épületében, miután az Elnöki Tanács törvényerejű rendelete (1950:23) az 1949—50. tanév végével a budapesti egyetem hittudományi karát leválasztotta az egyetem szervezetétől. A Hittudományi Akadémia szeptember 26-án ünnepélyes üléssel kezdi az új tanévet. Dékánja Zemplén György.

szeptember 2. Megjelenik az Újszövetségi Szentírás a katolikus biblia mozgalom kiadásában.

szeptember 6. Dudás Miklós hajdúdorogi püspök felállítja a görög katolikus Papnevelő Intézetet, Hittudományi Főiskolát és Könyvtárat.

szeptember 7. Az Elnöki Tanács törvényerejű rendelete (1950:34) megvonja a szerzetesrendek működésének engedélyét, kivéve a megengedett nyolc katolikus gimnázium ellátásához szükséges négy kijelölt tanítórendet. Rendenként 40—45 szerzetes maradhat meg, két-két párhuzamos osztály, egyenként maximum 40 tanulóval. A bencések, ferencesek, piaristák és a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek tarthatnak fenn két-két gimnáziumot.

szeptember 8. Vácott 23 kispap kezdi teológiai tanulmányait. Az egyházmegye teológusainak száma 97, ebből 12 egyetemeken tanul.

szeptember 15. A vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelettel szabályozza az iskolai hitoktatást. A vallásoktatásra jelentkezők létszámát iskolánként minden év szeptember 15. napjáig a miniszterhez fel kell terjeszteni. Hitoktatói megbízást az egyházmegyei hatóság javaslata alapján a megyei tanács végrehajtó bizottsága adja. A hittanórát az utolsó tanítási óra után kell megartani. Osztályozni nem szabad és fegyelmi büntetés a mulasztásért nem róható ki. A hitoktató az iskola életében semmiféle vonatkozásban sem vehet részt, és a hittanórán és iskolán kívül a tanulókat semmiféle foglalkozásra nem vonhatja össze.

szeptember 17. Az állam által engedélyezett nyolc katolikus gimnázium megnyitja az új tanévet.

október 7—december 5. A még le nem foglalt szerzetesházakat el kell hagyniuk a szerzeteseknek és szerzetesnővéreknek, az épületeket át kell adniuk a hatóságoknak. Kivétel négy rend összesen kilenc rendháza az engedélyezett nyolc gimnázium ellátására. Az év folyamán összesen 2300 szerzetes és 8800 szerzetesnő veszíti el otthonát, közösségét, foglalkozását, ingóságait.

október 15. A püspöki kar felhívja a híveket, hogy a tanácsválasztások alkalmával választási jogukat lelkiismeretesen gyakorolják.

október közepe Hejcén a kassai egyházmegye magyarországi részére hittudományi főiskola nyílik.

november 1. XII. Piusz pápa ünnepélyesen kihirdeti Szűz Mária mennybevételének dogmáját. A magyar püspöki kar körlevélben felszólítja a híveket, hogy december 8—10-én ünnepeljék meg a dogma kihirdetését.

november eleje Az állam és egyház közötti paritásos bizottság döntése értelmében az EUGE veszi át a Széher úti Szent Ferenc kórházat, amely egyházi személyek gyógyítását szolgálja.

november 10. Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapátot eltemetik Pittsburgban.

november 20. XII. Piusz pápa Endrey Mihály váci kanonokot második egri segédpüspökké, Bárd János kalocsai kanonokot kalocsai segédpüspökké nevezi ki.

december 1. Kiskatekizmus jelenik meg egyrészt az általános iskolák 1—2., másrészt 3—4. osztálya számára és a görög katolikusok katekizmusa is.

az év folyamán számos pap, pap- és szerzetesnövendék külföldre távozik.

1951

január 10. Cavallier József, a Magyar Szent Kereszt Egyesület világi elnöke a Szent István bazilika oratóriumában előadást tart „Az egyház és állam századok távlatában" címmel.

január 19—21. Badalik Bertalan veszprémi püspök triduumot vezet a veszprémi Szent Margit templomban a szent tiszteletére.

március Az első szombati Béke Királynője ájtatosság rendezésébe Nagybudapesten a váci és székesfehérvári egyházmegyék plébániáit is bevonják.

március 11. XII. Piusz pápa Szabó Imre budapesti krisztinavárosi plébánost, budapesti érseki helynököt, esztergomi segédpüspökké nevezi ki.

március 24—25. A Rítusok Kongregációjának február 9-i rendelete alapján a feltámadási szertartást és szentmisét az ordináriusok rendelkezése szerint a székesegyházakban és egy-két templomban az éjféli órákban végzik.

április 1. A kongruás papok állami társadalombiztosításban részesülnek.

április 16. körül Czapik Gyula egri érsek körlevélben közli, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter hozzájárult a bérmálási és első szentáldozási előkészítés templomban történő végzéséhez, a helyi tanácsok azonban úgy intézkedtek, hogy az csak az iskolai hittanórák keretében végezhető. A lelkipásztorok állapodjanak meg a helyi tanáccsal.

április XII. Piusz pápa Sárközy Pál Endre kormányzó apátot kinevezi pannonhalmi főapáttá.

április Badalik Bertalan veszprémi püspök bevezeti egyházmegyéjében az örökös rózsafűzért.

április 16. és 19. Az Apostoli Szentszék a szatmári egyházmegye magyarországi részére Czapik Gyula egri érseket apostoli kormányzóvá nevezi ki. Három nappal később e feladatot a mindenkori egri érsekre ruházza. Czapik érsek májusban veszi át a terület kormányzását.

május Budapesten nyolc más-más kerületben álló templomban mutatnak be rendszeresen hétköznapokon esti szentmisét.

május 3. A székesfehérvári székesegyházban Pétery József váci és Badalik Bertalan veszprémi püspökök püspökké szentelik Kisberk Imre kanonokot, székesfehérvári belvárosi plébánost, akit XII. Piusz pápa március 11-én székesfehérvári segédpüspökké nevezett ki.

május közepe Letartóztatják Kádár János volt belügyminisztert, Kállai Gyula volt külügyminisztert, Losonczy Géza volt államtitkárt.

május 18. után Felállítják az Állami Egyházügyi Hivatalt a minisztertanács közvetlen felügyelete alatt.

május 19. A vallási ügyek elkülönítése után a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a Közoktatásügyi Minisztérium nevet veszi fel.

június Az Állami Egyházügyi Hivatal az összes egyházmegyei hatósághoz miniszteri biztost nevez ki, hogy ellenőrizze az egyházi hatóságok működését, és az állam egyházpolitikáját érvényre juttassa.

június eleje Letartóztatják Grősz József kalocsai érseket és nyolc társát. — 1951 július 28. — Ezután Czapik Gyula egri érsek a püspökkari konferenciák elnöke.

június 17. Megjelenik a Belügyminisztérium közleménye „a volt kizsákmányolók" Budapestről történő kényszerkitelepítéséről.

július 3. Az Elnöki Tanács törvényerejű rendelete (1951 : 20) szerint a főbb egyházi tisztségek (érsek, püspök, segédpüspök, apát, tartományfőnök) csak az Elnöki Tanács előzetes hozzájárulásával tölthetők be. — 1957. március 24.

július 3. A püspöki kar nyilatkozatot tesz a Népköztársaság törvényei iránti szolidaritásról és helyesli a katolikus papok békemozgalmát.

július 21. Az egri érsek Patocs József pécsi egyházmegyei papot vikáriusává nevezi ki.

július 21. A parlament dísztermében a megyéspüspökök, a segédpüspökök, valamint az érseki és püspöki helynökök Kisberk Imre székesfehérvári segédpüspök kivételével esküt tesznek a Magyar Népköztársaság alkotmányára.

július—augusztus Az ordináriusok sürgetik a lelkészkedő papságot, hogy az istentiszteletek és ájtatosságok idejét úgy szabják meg, vagy ha szükséges hagyják el, hogy a mezőgazdasági munkát egyáltalán ne zavarják, buzdítsák híveiket a betakarításra és beszolgáltatásra.

július 28. Államellenes összeesküvés, a legitimista restauráció előkészítése, a kémkedés, a valutaüzérkedés vádjával letartóztatott Grősz József kalocsai érseket 15 évi, társait 8—13 évig terjedő börtönbüntetésre ítéli a Legfőbb Bíróság.

július—augusztus A miniszteri biztosok mindenütt békepapokat helyeztetnek a püspöki irodákba püspöki helynöknek, irodaigazgatónak és titkárnak. A *Magyar Kurír* közli az ordináriusok, helynökök, segédpüspökök és irodaigazgatók névsorát szeptember 3-án.

augusztus 7. A püspöki kar határozatot hoz, hogy kivétel nélkül mindnen egyházi földingatlant, tehát kántori, sekrestyési, templomi, egyházközségi, alapítványi stb. földeket is, legkésőbb szeptember 1-ig fel kell ajánlani az államnak. Csereingatlant ne kérjenek és ne fogadjanak el.

szeptember 4. Az Ecclesia Szövetkezet alakuló közgyűlést tart.

szeptember—október A püspökök a szószéken felolvasandó körleveleikben békekölcsön jegyzésére buzdítják a híveket.

szeptember 8. A beszüntetett kalocsai nagyszerminárium teológusai Szegeden folytatják tanulmányaikat.

szeptember 15. Közzéteszik a minisztertanács rendeletét (1951 : 170) Vallásfelekezeti Alap létesítéséről az egyházak dologi és személyi kiadásainak fedezésére.

október 12. Folyamatban van az EUGE felszámolása, az egyházi alkalmazottak is szociális társadalombiztosításban részesülnek.

november 12. Sárközy Pál pannonhalmi főapát ordináriusi joghatóságát a mindenkori győri püspökre ruházza.

november 18. Papp Kálmán győri püspök felszenteli a répceszemerei plébániához tartozó Csáfordjánosfa Szent Imre tiszteletére épült 2000 ember befogadására alkalmas új templomát.

december eleje Badalik Bertalan veszprémi püspök közli, hogy a lelkipásztori szolgálatba a létszámkorlátozás miatt be nem osztható szerzetespapok „hivatalos lelkipásztori működést nem fejthetnek ki", de szabad magánmisét mondaniuk és gyóntatniuk, ha van joghatóságuk.

december 14. Miután az Esztergomi Főegyházmegyei Hatóság felajánlotta az államnak a Regnum Marianum budapesti papi ifjúságnevelő közösség épületét (Damjanich u. 50.), elrendeli kiürítését.

az év folyamán A budapesti Regnum Marianum plébániatemplomot a Városliget szélén városrendezés miatt lebontják.

január Először jelenik meg egységes, országos *Directorium,* azaz liturgikus naptár a szentmise és zsolozsma rendjéről.

az év elején A hatóságok igénybe veszik a veszprémi papnevelő intézet épületét.

február Brezanóczy Pál kassai káptalani helynök székhelyét Hejcéről Egerbe helyezi át, és a hejcei szemináriumot az egrihez csatolja.

március 4. Pápakovácsin 80 éves korában elhunyt Szeghy Ernő karmelita atya, lelki író és lelkivezető.

április 6. Virágvasárnap, a minisztertanács rendelete szerint munkanap, helyette április 5. szombat munkaszünet.

április 12. Húsvét vigiliáját, Krisztus feltámadást nyolc budapesti templomban, a győri egyházmegye 80, a veszprémi egyházmegye 41 templomában este vagy éjszaka ünneplik. A többi egyházmegyében és templomban többnyire még nagyszombat reggel van a feltámadás szertartása.

április 19. Az Apostoli Szentszék az egri érsek joghatóságát kiterjeszti a kassai, rozsnyói és szatmári egyházmegyék magyarországi részére, a csanádi püspök joghatóságát pedig a nagyváradi egyházmegye magyarországi részére.

május 10. előtt A Szent István Társulat 97. közgyűlésén Czapik Gyula egri érsek előadást tart a loretói litánia eredetéről.

június A hatóságok igénybe veszik a pécsi, szombathelyi és váci papnevelő intézetek épületeit. Megmarad az egri, esztergomi, győri, hajdúdorogi (Nyíregyházán) és szegedi mint egyházmegyeközi szeminárium és a budapesti központi szeminárium. Szeptembertől a papnövendékek ezekben az intézetekben folytatják tanulmányaikat.

szeptember 1. A nem kongruás, de állami engedéllyel működő papok is állami társadalombiztosításban részesülnek.

október 27. Az egri érsek e napon kiadott körlevelével szigorúan utasítja papjait, hogy rendszeres, kikérdezéssel végzett hitoktatást csakis iskolaépületben szabad tartani és csak azoknak a tanulóknak, akik a tanév előtt arra szüleik által jelentkeztek. Templomba csak gyónási, áldozási és bérmálási előkészületekre hívhatja össze a hitoktató a gyermekeket, ami elsőáldozás esetében legfeljebb két hónapig tarthat, a bérmálási előkészítés pedig egy hónapig, és mindegyik legfeljebb heti két-két órában. Tartható ezenkívül keresztény tanítás.

az év folyamán A püspökök számos körlevelet adnak ki, amelyekben a tavaszi mezőgazdasági munkák elvégzésére, fémhulladék gyűjtésére, az egyházmegyei papok és szerzetesek adatainak összeírására buzdítanak, illetve utasítást adnak. Állami ünnepeken (április 4., május 1., augusztus 20.) a szetntmiséket reggel 8-ig be kell fejezni, hogy az állami ünnepségeken való részvételt ne zavarja.

1953

február Budapesten elhunyt Márton Lajos festőművész, katolikus ifjúsági könyvek és lapok illusztrátora és templomfestő.

március A püspökök körleveleikben a tavaszi mezőgazdasági munkák elvégzésére buzdítanak.

április 6. húsvéthétfő Pétery Józsefet, 1942 óta váci püspököt, Hejcére internálják. — 1967. november 25. Az egyházmegye vezetését Kovács Vince segépüspök veszi át.

április 30. Élete 73. évében elhunyt Schütz Antal piarista egyetemi tanár, a magyar teológiai irodalom kiváló művelője.

május 10. Felolvassák a püspöki kar körlevelét, amely méltatja a kormány terveit, és figyelmeztet a május 17-re kitűzött országgyűlési képviselő választásokra.

június Székesfehérvárott a megszűnt szeminárium épületében megnyílik az Országos Papi Otthon. — A püspökök körleveleikkel az aratási és betakarítási munkák elvégzésére buzdítanak.

július 26. Közzéteszik a minisztertanács határozatát az internálás és az 1951-ben elrendelt kitelepítés megszüntetéséről.

az év folyamán a püspöki kar határozata szerint minden egyházmegyének saját nyugdíjintézete útján kell gondoskodnia a munkaképtelen papjainak „létminimumáról", illetőleg nyugdíjuk esetleges kiegészítéséről.

1954

január 1. Az Egyházi Szeretetszolgálat kezdeményezésére „Szolidaritás" néven háziipari termelő- és értékesítő szövetkezet alakul munka nélkül maradt szerzetesek és szerzetesnők foglalkoztatására.

március 16. A püspöki kar közös pásztorlevélben buzdítja a híveket a mezőgazdasági munkák gondos elvégzésére.

április A budapesti érseki helytartóság kiadja *Nagy-Budapest katolikus papságának névtára az 1954. évre* c. sematizmust. Ekkor három egyházmegye budapesti területén 22 kerületben 76 plébánia és 70 lelkészség működik 146 templommal és kápolnával.

április—május XII. Piusz pápa az 1954. évet Mária évnek nyilvánította. Kovács Vince váci általános püspöki helynök április 5-én körlevelet ad ki, amelyben a Szűzanya szeretetére buzdít. Május hónapban Makkos-Márián, a budavári Nagyboldogasszony templomban, a pestlőrinci Mária Szíve templomban, a krisztinavárosi és egyetemi templomban tartják a főváros főünnepségeit Szűz Mária tiszteletére. Búcsújáróhelyeken és számos más templomban is ünnepségeket tartanak az év folyamán.

május Kézirat gyanánt megjelenik a szombathelyi egyházmegye sematizmusa. Az egyházmegye 132 plébániája és 44 lelkészsége 328 000 hívőt számlál. A papok száma 282.

július—augusztus Pannonhalmán, Szegeden, Egerben, Szombathelyen, Győrött és Budapesten papi lelkigyakorlatokat tartanak. A következő években rendszeressé válnak az egyházmegyei papi lelkigyakorlatok.

október 23—24. A Hazafias Népfront alakuló kongresszusa. Czapik Gyula egri érsek is felszólal. November 14-től megindul a lapja, a *Magyar Nemzet.*

október A Katolikus Papok Országos Békebizottsága csatlakozik a Hazafias Népfronthoz. A püspöki kar szeptember 15-i konferenciája nem ellenzi a papok és a hívők részvételét a Népfrontban.

november Sok év után megjelenik egy *Kis ima- és énekeskönyv* Czapik Gyula egri érsek összeállításában, amely a következő években több kiadást megér. Görögkatolikusok részére tízezer példányban jelenik meg a *Dicsérjük az Urat* c. imádságos- és énekeskönyv.

1955

április 4. A püspöki kar hazánk felszabadulásának 10. évfordulója alkalmával körlevéllel fordul a papsághoz és hívekhez.

április 4. A budapesti központi és a szegedi szeminárium felszabadulási ünnepélyt rendez.

május 4. A Szent István Társulat 100., jubiláris közgyűlését tartja. Czapik Gyula egri érsek a társulat fővédője megnyitó beszédében méltatja a társulat 108 éves történetét.

június 23. A Béke Világtanács Helsinkiben tartott ülésére Czapik Gyula egri érsek meghívást kap és beszédet mond.

augusztus A főpásztorok a nagyüzemi szövetkezeti gazdálkodásra buzdítják földműves híveiket.

október 14. Az igazságügyminiszter Czapik Gyula egri érsek kérésére engedélyezi Grősz József érsek börtönbüntetésének megszakítását. Tartózkodási helyül egyházi épületet jelöl ki. Az Elnöki Tanács a Magyar Katolikus Papok Országos Békebizottsága kérésére négy elítélt papot (Bóka Imre, Horváth János, Koppányi Jenő és Bárdos József) egyéni kegyelemben részesítve szabadlábra helyez.

1956

január Megjelenik a székesfehérvári egyházmegye új névtára. A plébániák száma ekkor 114, a helyi lelkészségeké 55. 232 pap vesz részt a lelkipásztori munkában, 11 külföldön, 23 nyugállományban van. A hívek száma 345 788.

február A Szent István Társulat kiadásában megjelenik az *Áldjuk az Urat!* c. ima- és énekeskönyv Czapik Gyula egri érsek összeállításában.

február Az Elnöki Tanács korábban elítélt kilenc papot (Baranyai Jusztin, Gyetvai Péter, Bolyós Rezső Ákos, Sztrilich Károly, Juhász Ferenc, Erőss István, Iselstőger Lajos, Bihar Árpád és Rába Márk) kegyelemben részesítve szabadlábra helyez.

március 29—31. A Szentszék rendelkezése szerint ebben az évben már nem délelőtt végzik a nagyheti szertartásokat, hanem délután vagy este. A hívek nagypénteken is áldozhatnak.

április 25. Czapik Gyula, 1943-tól egri érsek, 1951-től a magyarországi püspökkari konferenciák elnöke a budapesti Széher úti kórházban elhunyt. Április 28-án az egri székesegyház kriptájában temetik.

október 13. A püspöki kar hosszú nyilatkozatot tesz közzé az abortusz ellen.

május 11. A püspöki kar értekezlete, mivel Czapik Gyula halálával érsek nélkül maradt, írásban amnesztiát kér Hegedűs Andrástól, a Minisztertanács elnökétől Grősz József kalocsai érsek részére. Május 12-én az Elnöki Tanács visszaadja az érsek szabadságát. Ugyanazon a napon az érsek Hegedűs András előtt az állam és az egyház közötti jó viszony ápolása mellett nyilatkozik. Elfoglalhatja érseki székét és átveheti a püspökkari konferenciák elnöki tisztét.

július 3. Az Elnöki Tanács kilenc egyházi személyt kegyelmeben részesítve szabadlábra helyez.

augusztus Megjelenik a győri egyházmegye és a pannonhalmi Szent Benedek rend névtára. A plébániák és adminisztratúrák száma ekkor 164, a lelkészségeké 54. A lelkészkedő papság száma 332, nyugállományban 34, szolgálaton kívül 13.

augusztus 12. Felolvassák a püspöki kar körlevelét a nándorfehérvári győzelem és Hunyadi János halála (1456. július 22. és augusztus 11.) 500. évfordulója alkalmából.

augusztus 12. Megszűnik a *Kereszt* c. lap, amit a Szentszék áprilisban indexre tett, és helyette megjelenik a *Katolikus Szó* első száma, mint a Katolikus Papok Országos Békebizottságának kétheti lapja.

szeptember első fele Az Elnöki Tanács tizenhat egyházi személyt, közöttük Mécs László premontrei papköltőt, közkegyelemben részesítve szabadlábra helyez.

október 23—24. éjjel A Magyar Dolgozók Pártja központi vezetőségének ülése kinyilvánítja, hogy ellenforradalom tört ki.

október 28. XII. Piusz pápa körlevelet ad ki a magyarországi eseményekkel kapcsolatban „Luctuosissimi eventus" kezdettel, amelyben kifejezi rokonszenvét a magyar nép iránt.

október 30. Mindszenty József bíboros kiszabadul felsőpetényi fogságából, bejelenti prímási hivatalának újrafelvételét. Felfüggeszti a papi tevékenységtől a papi békemozgalom 11 vezetőjét, és Budapest azonnali elhagyására utasítja őket. Hamvas Endrét Róma felmenti az esztergomi főegyházmegye apostoli kormányzói megbizatása alól.

november 1. Mindszenty bíboros beszédet mond, az eseményeket nemzeti szabadságharcnak minősíti.

november 3. Mindszenty József este 10 órakor rádióbeszédet mond.

november 4. Kádár János kora reggel rádióbeszédében bejelenti, hogy megalakítja a forradalmi munkás-paraszt kormányt.

november 4. Mindszenty József bíboros arra a hírre, hogy szovjet haderő lépte át az ország határát, a budapesti amerikai követségen kér menedékjogot. Az esztergomi egyházmegyét Witz Béla vezeti mint általános helynök.

december 19. Kormányrendelet újra szabályozza a munkaszüneti napokat (január 1., húsvéthétfő, április 4., május 1., augusztus 20. és december 25—26.). Az egész időszakon keresztül érvényben marad.

december 31. Az Elnöki Tanács megszünteti az Állami Egyházügyi Hivatalt. Feladatkörét a Művelődésügyi Minisztérium veszi át. — 1951. május 18. — 1959. június 2.

1957

január vége Witz Béla esztergomi általános helynök közli Rómával lemondását az esztergomi főegyházmegye vezetéséről.

február 9. Grősz József kalocsai érsek szentszéki felhatalmazás alapján Endrey Mihály egri segédpüspököt nevezi ki speciális delegátusnak az esztergomi főegyházmegye kormányzására.

február Megbeszélések indulnak a püspöki kar és az állam között az állam és az egyház viszonyáról és a püspöki karnak a békemozgalomba való bekapcsolásáról.

március 10. A Művelődési Minisztérium egyházügyi osztálya vezetőjének nyilatkozata: Mindszenty Józsefet jogerősen életfogytiglani fegyházra ítélték és az ítélet hatálya alatt áll. Egyházi funkciót nem végezhet, utasításainak végrehajtása törvénybe ütköző cselekedetnek minősül.

március 24. Az Elnöki Tanács törvényerejű rendelettel (1957 : 22) újra szabályozza az egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulást. A római pápa hatáskörébe tartozó kinevezésekhez, áthelyezésekhez és felmentésekhez az Elnöki Tanács előzetes jóváhagyása szükséges. A művelődési miniszter előzetes jóváhagyása szükséges az érsekek és püspökök hatáskörébe tartozó kanonokok, püspöki helynökök, az egyházmegyei hivatalok vezetői, az esperesek, a városok és járási székhelyek plébánosai, az összes teológiai tanárok és egyházi gimnáziumok igazgatóinak kinevezéséhez.

április 10. A püspöki kar nyilatkozatot ad ki arról, hogy bizalommal nézi a kormány törekvéseit, amelyek a múlt hibáinak felszámolására és a sérelmek orvoslására irányulnak.

május 9. Az országgyűlés megválasztja az új forradalmi munkás-paraszt kormányt. Elnöke Kádár János.

május 23. A püspöki kar megalakítja az Országos Béketanács Katolikus Bizottságát és az Opus Pacis elnevezésű katolikus békeművet.

május 26. E vasárnaptól kezdve a Magyar Rádió négyhetenként római katolikus vallási félórát közvetít: egyházi zenét, szentbeszédet, szentmisét.

június 1. Kormányrendelet (1957 : 21) lép életbe az iskolai hitoktatás szabályozásáról. Megerősíti az 1949. évi 5. számú törvényerejű rendeletet, amely szerint a vallásoktatás az iskolákban nem kötelező. Általános iskolákba és általános gimnáziumokban biztosítani kell a vallásoktatást, de a részvétel

vagy rész nem vétel szabadságát mindenkinek tiszteletben kell tartania. A hatóság által jóváhagyott oktató hetente két óra vallásoktatást tarthat a kötelező iskolai órák előtt vagy után, a végrehajtási utasítás (1957 : 39) szerint szeptember 15-től május 31-ig. A vallásórák ellenőrzése az igazgatók feladata.

június 2. Több mint féléves szünet után újra megjelenik az *Új Ember* és néhány nappal később a *Vigilia.*

június 5. A Katolikus Papok Országos Békebizottsága csatlakozik az Opus Pacis célkitűzéseinek megvalósításához.

június 7. Brezanóczy Pál egri káptalani helynök, ordinárius, a Művelődési Minisztérium egyházügyi osztályától kapott értesülése alapján közzé teszi, hogy egyházközségi képviselőtestületi gyűlések tarthatók, de azt előzetesen a rendőrségnek be kell jelenteni.

július 16. Vatikáni dekrétum kiközösítés terhe mellett megtiltja, hogy papok politikai szerepet játszanak, vagy országgyűlési képviselőséget vállalhassanak. Elrendeli, hogy a már mandátummal rendelkezők egy hónapon belül mondjanak le.

szeptember Badalik Bertalan veszprémi püspököt a hatóságok Hejcére internálják.

szeptember 12. Klempa Sándor veszprémi püspöki irodaigazgató körlevélben közli, hogy Badalik Bertalan püspök távozása előtt őt nevezte ki püspöki helynöknek.

október 5. Grősz József kalocsai érsek és Miklós Imre, a Művelődési Minisztérium az egyházügyi osztályának elnökhelyettese megállapodást ír alá arról, hogy az állam, tekintettel a két fél között erősödő jó viszonyra, a kongrua-csökkentést az államsegélyből pótolja.

november 8. Meghal Hunya Dániel jezsuita, a szegedi papnevelő intézet spirituálisa, a magyar papi lelkiség apostola.

november 16. A püspöki kar körlevelet ad ki Szent Erzsébet születésének 750. évfordulója alkalmával.

december 7. Az Elnöki Tanács Grősz József kalocsai érseknek, a püspökkari konferencia elnökének 70. születésnapja alkalmából a békemozgalomban, valamint az állam és egyház viszonyában kifejtett munkásságáért a Magyar Népköztársaság Zászlórendje II. fokozata kitüntetést adományozza.

az év folyamán Az Építésügyi Minisztérium irányítása alatt megalakul az Országos Műemléki Felügyelőség és a Budapesti Műemléki Felügyelőség. Mindkettő számos templom műemléki helyreállítását végzi el a következő évtizedekben.

1958

február 2. A Szentszék kiközösít három papképviselőt: Bresztóczy Miklóst, Horváth Richárdot és Máté Jánost.

március 2. 89 éves korában elhunyt Virág Ferenc, 32 éven át pécsi püspök. Március 6-án temetik a pécsi székesegyházban. Utódja Rogács Ferenc segédpüspök.

március 3. A Szentszék Ludovit Budanović apostoli adminisztrátor halála után Matija Zvekanovićot nevezi ki bácskai apostoli adminisztrátornak. — 1968. január 25., február 8.

május Az Opus Pacis rendezésében országszerte békegyűlésekre hívják össze a papokat.

szeptember 4. Schwarz-Eggenhofer Artúr általános helynök átveszi az esztergomi főegyházmegye kormányzását Endrey Mihály speciális delegátustól, aki felmentését kéri. Grősz József érsek és a Szentszék felmentési kérelmét elfogadja.

október Klempa Sándor veszprémi püspöki helynök tizenkét lelkipásztort, akik 1956. október 23. után elhagyták állomáshelyüket, „a divinis et iurisdictione" felfüggeszt.

október 9. Elhunyt XII. Piusz pápa 83 éves korában, pápaságának 19. évében.

október 12. Prohászka Ottokár egykori székesfehérvári püspök születésének 100. évfordulójára emlékeznek a magyar katolikusok, különösen Székesfehérvárott az ő emlékére emelt templomban.

október 17. A püspöki kar körlevelet ad ki XII. Piusz pápa halála alkalmával.

október 17. A püspöki kar körlevelet bocsát ki az országgyűlési és tanácsi képviselő választások előtt.

október 28. A bíborosok konklávéja Angelo Giuseppe Roncalli bíborost, a 77 éves velencei pátriárkát választja pápává. A XXIII. János nevet veszi fel.

december 8. A püspöki kar a Boldogságos Szűz első lourdes-i jelenésének (1858. február 11.) 100. évfordulója alkalmával terjedelmes körlevélben szól az ország katolikus híveihez.

1959

január 23. XXIII. János pápa bejelenti, hogy össze fogja hívni a 21. egyetemes zsinatot.

február 1. Kormányhatározatot (3004/1957) tesznek közzé a mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztéséről. A hónap folyamán párt- és állami vezetők előadásai, cikkei népszerűsítik a mezőgazdaság kollektivizálását. Sorozatosan alakulnak termelőszövetkezetek és termelőszövetkezeti községek.

március A majdnem 100-as létszámú budapesti Központi Papnevelő Intézet elnéptelenedik. A papi békemozgalommal szembeni ellenséges viselkedésük miatt a kormány kívánságára kizárnak 14 növendéket, akikkel a növendékek többsége szolidaritást vállal. Az 1960/61-es tanévre mindössze 17 hallgatója marad a Hittudományi Akadémiának.

április 6. Kormányrendelet jelenik meg az 1957 : 22 sz. tvr. végrehajtásáról. Az ott felsorolt egyházi állások betöltése, áthelyezések és felmentések előtt az illetékes egyházi szervnek magasabb tisztségek esetén az Elnöki Tanácshoz, alacsonyabb egyházi állások esetén az illetékes állami szervhez kell fordulnia

előzetes állami hozzájárulás végett. Az állás betöltését csak hozzájárulás után szabad nyilvánosságra hozni. Hozzájárulás nélkül a kinevezés érvénytelen. A megerősített kinevezetteknek 60 napon belül állami esküt kell tenniük.

április 24. Az Elnöki Tanács hozzájárul Kisberk Imre székesfehérvári utódlási jogú segédpüspök ilyen minőségben való működéséhez.

június 2. Újra felállítják az önálló Állami Egyházügyi Hivatalt a Minisztertanács felügyelete alatt (1959 : 25. sz. tvr.) — 1956. december 31.

június 6—augusztus 15. XXIII. János pápa kinevezi Kovács Vince felszentelt püspököt váci, Schwarz-Eggenhofer Artúr esztergomi helynököt esztergomi, Brezanóczy Pál egri káptalani helynököt egri, Klempa Sándor veszprémi helynököt veszprémi apostoli kormányzóvá. Az Elnöki Tanács hozzájárul a kinevezésekhez július 25-én. Brezanóczy és Klempa augusztus 4-én, Kovács Vince augusztus 15-én veszi át hivatalát.

szeptember 28. Kovács Vince váci apostoli kormányzó felhívja a papság figyelmét arra, hogy az 1960. évtől kezdődően az egyházközségek mindenütt térjenek át a régi és elavult párbérrendszerről az egyházközségi adózásra, amit önkéntes adófelajánlásnak is lehet nevezni.

1960

január A Szent István Társulat német nyelvű magyarországi katolikusoknak imakönyvet ad ki a *Neuer Rosengarten der ewigen Leben* címmel. Összeállítója Galambos Ferenc újpetrei templomigazgató.

április 4. A püspökök körleveleikkel emlékeznek meg az ország felszabadulásának 15. évfordulójáról és az elért eredményekről.

augusztus 15. XXIII. János pápa megalapítja az eisenstadti (kismartoni) egyházmegyét, amely Burgenland területét öleli fel. Október 14-én László István apostoli adminisztrátort kinevezi az egyházmegye első püspökévé. Beiktatása november 11-én történik.

november 22. Letartóztatnak nyolc budapesti lelkipásztort. Együttvéve 35 év börtönbüntetést kapnak ifjúsági szervezkedés miatt.

december 22. Élete 81. évében elhunyt Szántay Szémán István egykori miskolci görögkatolikus apostoli kormányzó.

1961

február 6. Tiltott szervezkedés gyanújával letartóztatnak mintegy 25 papot és 15 világi apostolt.

február 20. Életének 81. évében Rogács Ferenc, 1948-tól pécsi segédpüspök, 1958-tól pécsi püspök elhunyt. Temetése február 25-én a pécsi püspöki sírkápolnában.

április 28. Dudás Miklós püspök Juhász Dénes ózdi parókust a Miskolci Apostoli Kormányzóság általános helynökévé nevezi ki. Az exarchátus székhelye Ózd.

május A Herder cég kiadásában megjelenik Radó Polikárp bencés hittudományi professzornak *Enchiridion Liturgicum* c. kétkötetes műve. Második kiadása 1967-ben.

június 25. Államellenes szervezkedés vádjával letartóztatott Havass Géza szegedi püspöki számvevőt és tizenegy társát a Fővárosi Bíróság együttvéve 70 évi börtönre ítéli.

október 3. Élete 74. évében elhunyt Grősz József 1943-tól kalocsai érsek. Temetése október 6-án a kalocsai székesegyházban. Hamvas Endre csanádi püspök lesz a püspökkari konferencia, az Opus Pacis és az Országos Béketanács Katolikus Bizottságának elnöke.

november 26. Hamvas Endre csanádi püspök megáldja az újjáépített budapesti Örökimádás templomot.

az év folyamán A magyarországi egyházmegyék részére a Szent István Társulat kiadásában megjelenik a *Collectio Rituum,* amely a szentségek kiszolgáltatásának, a temetésnek és a körmeneteknek szertartásait tartalmazza.

1962

október 4. Hamvas Endre csanádi, Kovács Sándor szombathelyi megyéspüspökök és Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó elindulnak Rómába a II. Vatikáni Zsinat első ülésszakára. December 12-én érkeznek haza.

október 11. XXIII. János pápa megnyitja a II. Vatikáni Zsinatot.

december 2. Életbe lép az új magyar rituálé, a *Collectio Rituum.*

1963

március 22. Az Elnöki Tanács általános közkegyelmi rendelete (1963 : 4 tvr.) nyomán mintegy 25 börtönbüntetésre ítélt pap és szerzetes és több világi apostol visszanyeri szabadságát.

április 10. XXIII. János pápa kiadja a *Pacem in terris* kezdetű enciklikát a békéről. Szeptemberben megjelenik magyar fordításban a Szent István Társulat kiadásában.

május 5. Balanyi György piarista tanár és történettudós, a ferences rend történetírója 77 éves korában elhunyt.

május 7—9. Az Apostoli Szentszéket képviselő Agostino Casaroli vatikáni helyettes államtitkár és a magyar állam megbízottja, Prantner József, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke között megindul egy tárgyalássorozat első szakasza Budapesten. A következő hónapokban ezt további megbeszélés követi. — 1964. szeptember 15.

június 3. pünkösdhétfő XXIII. János pápa 82 éves korában elhunyt. Kádár János a magyar kormány elnöke részvéttáviratot küld a vatikáni államtitkársághoz. A püspöki kar pásztorlevélben szól a hívekhez a pápa érdemeiről.

június 21. A bíborosi konklávé megválasztja az új pápát, Giovanni Battista Montini bíborost, milánói érseket. A VI. Pál nevet veszi fel.

július 3. VI. Pál pápa üzenetet intéz a magyar papsághoz és hívekhez.

szeptember 25—december 7. Hamvas Endre csanádi püspök vezetésével a magyar püspökök elindulnak a II. Vatikáni Zsinat második ülésszakára. December 7-én térnek haza.

szeptember 28. Sík Sándor, a piarista rend tartományfőnöke, a katolikus nevelés, irodalom, költészet és irodalomtörténet kimagasló művelője 74 éves korában elhunyt.

december 4. VI. Pál pápa közzéteszi a II. Vatikáni Zsinat első konstitucióját, a *Sacrosanctum Concilium*-ot a szent liturgiáról.

az év folyamán Újvidéken megindul a jugoszláviai magyar katolikusok havi folyóirata a *Hitélet.*

1964

január 25. VI. Pál pápa engedélyezi a szentmise koncelebrációját, vagyis több pap együttmisézését meghatározott alkalmakkor.

március Tomek Vince, a piarista rend egyetemes főnöke, a Sík Sándor halálával megüresedett magyarországi tartományfőnöki tisztségre Albert Istvánt nevezi ki.

június 10. Kovács Sándor szombathelyi püspök elnöklete alatt, Kisberk Imre székesfehérvári segédpüspök vezetésével az egyházmegyék liturgikus bizottságainak állandó kiküldötteiből megalakul az Országos Liturgikus Tanács.

augusztus Az Elnöki Tanács a helyi tanács javaslatára Győrszentmárton község nevét Pannonhalmára változtatja.

szeptember 15. A Magyar Népköztársaság nevében Prantner József az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke és Agostino Casaroli, a vatikáni Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának helyettes titkára megállapodást ír alá Budapesten. Megegyeznek a megüresedett püspöki székek betöltésében, a római Pápai Magyar Intézet megnyitásában, a megbeszélések folytatásában évenként két alkalommal. — 1963. május 7—9.

szeptember 15. VI. Pál pápa Hamvas Endre csanádi püspököt kalocsai érsekké, Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzót címzetes püspökké, Cserháti Józsefet pécsi apostoli kormányzóvá, Ijjas Józsefet csanádi apostoli kormányzóvá, Bánk Józsefet győri, Winkler Józsefet szombathelyi segédpüspökké nevezi ki. A kinevezésekhez az Elnöki Tanács hozzájárulását megadta.

szeptember 18—november 23. Hamvas Endre kalocsai érsek vezetésével a magyar püspökök elindulnak Rómába a II. Vatikáni Zsinat harmadik ülésszakára. November 23-án érkeznek haza.

szeptember 30. A Vatikán félhivatalos lapja az Osservatore Romano közzéteszi a Szent Officium 1963. júniusában hozott döntését, amely szerint a halotthamvasztás, ha nem keresztény-ellenes célból teszik, megengedhető.

november 14. VI. Pál pápa fogadja a magyar püspököket.

november 29. advent első vasárnapja A püspöki kar elrendeli (szeptember 1-i konferenciáján), hogy adventtől a hívek részvételével mondott szentmiséken az olvasmányt és az evangéliumot a nép nyelvén, a nép felé fordulva kell felolvasni, és a hívek ugyancsak a nép nyelvén együtt imádkozzák vagy énekeljék a Kyriét, Glóriát, Credot, Sanctust és Agnus Deit.

december 1—6. Hamvas Endre kalocsai érsek, Kovács Sándor szombathelyi püspök és Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó résztvesznek a Bombayban rendezett 38. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson.

december 8. Letartóztatnak hat jezsuita atyát és hét ifjúsági lelkipásztort tiltott ifjúsági szervezkedés vádjával.

1965

január VI. Pál pápa Zemplén Györgyöt kinevezi a római Pápai Magyar Egyházi Intézet rektorává.

február 4. A püspöki kar körlevelében elrendeli a zsinat *Sacrosanctum Concilium* kezdetű konstitúciója alapján a liturgikus reformok megvalósítását.

március 7. nagyböjt I. vasárnapja A püspöki kar rendelkezése szerint életbe lép az egész országban a liturgikus reform.

augusztus—december Elkészülnek az első szembemisézö oltárok. (Budapest-Rákosfalva, Boncfölde stb.).

szeptember 9. A magyar püspökök elindulnak a zsinat negyedik ülésszakára. December 10-én érkeznek haza.

október 10. Badalik Bertalan, akadályoztatott veszprémi püspök Budapesten 75 éves korában elhunyt. Október 15-én szülővárosában, Hódmezővásárhelyen temetik.

október 31. Az esztergomi főegyházmegyében a liturgikus bizottság által kijelölt 32 „kísérleti" templomban — köztük 15 budapesti — kezdik megvalósítani a zsinat liturgikus konstitúcióját szembemisézö oltárral, magyar nyelvű misével, közös imádkozással. A kísérleti templomok számára kinyomtatják a magyar miseszöveget.

november A magyarországi papnevelő intézeteknek 303 növendéke van. Az intézetek összes és elsőéves papnövendékeinek arányszáma a következő: Központi Szeminárium 54:7, Eger 63:16, Esztergom 51:17, Győr 65:29, Szeged 42:9, Nyíregyháza 28:9.

november 19. Dudás Miklós hajdúdorogi püspök a teljes görög katolikus liturgiát magyar nyelven mutatja be a római Szent Péter bazilikában. Ezzel megtörténik a magyar liturgikus nyelv szentesítése.

december 8. A II. Vatikáni Zsinat ünnepélyes bezárása. A magyar püspöki kar kéri a papokat és a híveket, hogy december 5—7-én imádsággal, triduum

tartásával és december 8-án a zsinat jelentőségéről és reményeiről szóló szentbeszéddel adjanak hálát Istennek a zsinatért.

az év folyamán Megjelenik a *Mérleg, folyóiratok és könyvek szemléje* évnegyedes magyar nyelvű katolikus folyóirat első száma a bécsi Herder cég kiadásában.

1966

március 20. A szegedi és kalocsai székesegyházban ünnepi szentmisét mutatnak be a zsinat befejezésére meghirdetett rendkívüli szentév alkalmával. Más templomok is követik a példát.

április 23. Az esztergomi papnevelő intézet négyszázéves évfordulóját ünnepli.

május 29. pünkösd Élete 79. évében elhunyt Marton Marcell Boldizsár kármelita atya, a budapesti Kármelhegyi Boldogasszonyról nevezett Huba utcai templom fáradhatatlan gyóntatója, főpapok és számtalan hívő lelkiatyja, a Boldogságos Szűz tiszteletének nagy apostola.

június VI. Pál pápa a *De muneribus episcoporum doctrina* kezdetű motu propriójával augusztus 15-i hatállyal jelentősen kiterjeszti a püspökök jogkörét.

június 8. A püspökkari konferencián életbe lép az új püspökkari szabályzat.

július 28. Élete 81. évében elhunyt Papp Kálmán, 1946-tól győri püspök. Augusztus 1-én a győri székesegyházban temetik. Bánk József győri segédpüspököt káptalani helynökké választják.

szeptember Az *Új Ember* példányszáma 67 000-re, a *Vigiliáé* 11 200-ra emelkedik.

október 1950 óta az Országos Műemléki Felügyelőség segítségével 115 jelentősebb egyházi műemlék helyreállítása fejeződött be több mint 300 millió forint állami költséggel.

november 25. A Szentszék hozzájárul a görög katolikus kötelező ünnepek számának csökkentéséhez.

november 27. advent első vasárnapja A püspöki kar nyomtatott körlevélben közölt határozata alapján a hívekkel együtt bemutatott szentmisét e vasárnaptól kezdve magyarul mondják. Ordináriusi engedéllyel szembemisézőoltárt lehet állítani.

november 28—december 3. A Magyar Szocialista Munkáspárt IX. kongresszusán Kádár János a párt első titkára nyilatkozik az állam és egyház rendezett viszonyáról.

az év folyamán A Szent István Társulat füzetenként elkezdi kiadni a II. Vatikáni Zsinat dokumentumait. A sorozat kiadása 1968-ig folytatódik.

1967

március 6. Meghal Kodály Zoltán kiváló zenepedagógus, népdalgyűjtő, számos vallásos ihletésű zenemű alkotója.

március 26. VI. Pál pápa kiadja a *Populorum progressio* kezdetű enciklikát az ember és a társadalom fejlődéséről.

április 2. Gitáros énekkel kísért szentmisét mutatnak be Abonyban.

június 24. VI. Pál pápa kiadja a *Sacerdotalis coelibatus* kezdetű enciklikát a papi nőtlenségről.

augusztus 20. Rómában felavatják a Szent Istvánról nevezet magyar katolikus zarándokházat.

október Az Actio Catholica kiadásában megjelenik a *Teológia* c. negyedévi folyóirat első száma. Szerkesztője Radó Polikárp.

november 25. Életének 78. évében Hejcén elhunyt Pétery József akadályozott váci püspök. Vácott temetik. — 1953. április 6.

az év folyamán Shvoy Lajos székesfehérvári püspök negyvenéves főpásztori jubileumára megjelenik az egyházmegye névtára. A plébániák és lelkészségek száma ekkor 166, a lelkipásztorkodó papságé 227, nyugdíjas pap 29, külföldre távozott 10, a papnövendékek száma 19 (1966. végén).

1968

január 21. Élete 89. évében elhunyt Shvoy Lajos, 1927-től székesfehérvári püspök. Január 27-én Székesfehérvárott temetik.

január 25. VI. Pál pápa a bácskai apostoli adminisztratúrát Szabadkai (Subotica-i) Püspökség címmel püspöki egyházmegyévé emeli. Február 8-án Mate Zvekanović apostoli adminisztrátort püspökké nevezi ki. Az egyházmegye katolikus híveinek nagyobb része magyar anyanyelvű.

március 3. nagyböjt első vasárnapja A püspökkari konferencia határozata alapján a nép részvételével tartott misékben a kánont is magyarul mondják.

március 14. A hajdúdorogi egyházmegyében és a miskolci exarchátusban elrendelik a papi szenátus felállítását. A szenátorokat a nyár folyamán választják meg.

július 25. Megjelenik VI. Pál pápa *Humanae vitae* kezdetű enciklikája a házasságról, a szülői felelősségről és a születésszabályozásról.

szeptember 6. VI. Pál pápa a hajdúdorogi görög katolikus püspök joghatóságát ideiglenes jelleggel a miskolci apostoli kormányzóság kivételével az ország összes görög katolikus hívőjére kiterjeszti. Október 1-én Dudás Miklós püspök nyilvánosságra hozza a rendeletet és 1969. január 1-én Timkó Imre kanonokot bízza meg a szorványterület lelkipásztori feladataival. — 1980. július 17.

december 20. Élete 79. évében elhunyt Mihelics Vid publicista, 1934—1940 a Katolikus Szemle szerkesztője, 1945-től az Új Ember munkatársa, 1963 végétől a Vigilia szerkesztője, írásaival a katolikus közvélemény formálója.

az év folyamán Budapesten bemutatják az *Egy ember az örökkévalóságnak* c. filmet Morus Tamásról. — Ausztriában megjelenik a magyar papság számára szerkesztett *Szolgálat* című időszaki, később negyedévi kiadvány első száma. Szerkesztője Marosi László.

1969

január 10. VI. Pál pápa hozzájárul Hamvas Endre kalocsai érsek, Kovács Vince váci apostoli kormányzó, Schwarz-Eggenhofer Artúr esztergomi apostoli kormányzó nyugalomba vonulásához és Legányi Norbert pannonhalmi főapát lemondásához. Ugyanakkor kinevezi Ijjas József csanádi apostoli kormányzót kalocsai érsekké, Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzót egri érsekké, Bánk József győri apostoli kormányzót váci püspökké, Cserháti József pécsi apostoli kormányzót pécsi püspökké, Szabó Imre esztergomi segédpüspököt esztergomi apostoli kormányzóvá, Kisberk Imre székesfehérvári segédpüspököt székesfehérvári apostoli kormányzóvá, Kacziba József rákosszentmihályi plébánost győri apostoli kormányzóvá, Udvardy József jánoshalmi plébánost csanádi apostoli kormányzóvá, Zemplén Györgyöt, a budapesti központi szeminárium rektorát az esztergomi ordinárius segédpüspökévé, Vajda József esztergomi szemináriumi rektort váci segédpüspökké. A kinevezettek január 23-án leteszik az állami esküt.

február 20. Dudás Miklós hajdúdorogi püspök Timkó Imre kanonokot, a Hittudományi Akadémia professzorát szórványhelynökké nevezi ki.

április 6. A Rituskongregáció közreadja az új *Ordo Missae*-t.

november 23. Az Országos Cecilia Társulat budapesti egyesített kórusai mintegy kétezer énekessel ünnepi szentmisén együtt énekelnek a Szent István bazilikában. A szentmisét Zemplén György c. püspök celebrálja.

1970

április 3. Élete 80. évében elhunyt Hamvas Endre, 1944-től csanádi püspök, 1964-től kalocsai érsek, 1969-ben nyugalomba vonult. Április 7-én a kalocsai székesegyházban temetik.

május 1. Szabó Imre esztergomi apostoli kormányzó a Szentszék felhatalmazása alapján a magyarországi ordináriusok között elsőként ad általános engedélyt, hogy a hívek a vasár- és ünnepnapok előestéjén is eleget tehessenek a szentmisén való részvétel kötelezettségének.

július 23. A püspöki kar körlevelet ad ki a Szent István király születésének ezeréves évfordulóján kezdett jubileumi évre.

augusztus 9. Az *Új Ember* jubileumi számot ad ki a lap fennállásának 25. évfordulója alkalmával.

augusztus 20. A püspöki kar a Szent István bazilikában koncelebrált szentmisével megnyitja a Szent István évet. Az evangélium után felolvassák VI. Pál pápa levelét a magyarországi hívekhez.

szeptember 9. Letartóztatnak öt ifjúsági lelkipásztort tiltott szervezkedés vádjával.

szeptember 20. A pápai Liturgikus Kongregáció felhatalmazza a főpásztorokat, hogy engedélyt adjanak meghatározott helyeken és alkalmakkor a hívek két szín alatt való áldoztatására.

november 29. A püspöki kar a néppel mondott misében kötelezővé teszi a megújított magyar nyelvű miserendet, miután megjelent a *Misekönyv* (I: állandó részek és II: a nem olvasmányos változó részek.).

december A Szent István Társulat kiadásában díszes kötésben megjelenik az új magyar nyelvű misekönyv (1969) évszámmal és az új hittankönyv sorozat első kötete: *A mennyei Atya szeret minket,* 5—6 éves gyermekeknek.

december Megjelenik az esztergomi egyházmegye 1970. évi magyar nyelvű sematizmusa.

1971

május Az Állami Egyházügyi Hivatal elnökségét a nyugalomba vonuló Prantner Józseftől Miklós Imre veszi át.

május 21. A kormány és a püspöki kar között létrejött megállapodás szerint érvényben marad az 1964. évi határozat, amely kimondja, hogy az Elnöki Tanács hozzájárulása szükséges a pápai kinevezésektől függő egyházi állások betöltéséhez. Az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének előzetes hozzájárulása szükséges a püspöki helynöki, irodaigazgatói, káptalani helynöki, esperesi és teológiai tanári állások betöltéséhez. A többi, ez ideig hatósági hozzájárulást kívánó egyházi állás betöltéséhez elég az egyházi hatóság bejelentése, és az, ha az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke 15 napon belül észrevételt nem emel, érvénybe lép.

július 1. VI. Pál pápa terjedelmes apostoli buzdítást ad ki a szerzetesi életről.

július 15—október 13. A vatikáni Egyházi Közügyek Tanácsa feloldja Beresztóczy Miklóst, Horváth Richárdot és Várkonyi Imrét a kiközösítés alól, amit politikai szereplésükkel vontak magukra. A döntést október 13-án hozzák nyilvánosságra. A papok politikai szereplésének engedélyezését a Szentszék azután a magyar püspökökre bízza.

augusztus Az új hittankönyv sorozatban megjelenik az *Elsőáldozók hittankönyve.*

augusztus 20. A Szent István év záróünnepségét tartják a Szent István bazilikában, az ország székesegyházaiban és számos templomban.

szeptember 9. Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke és a Szentszék megbízottja megállapodnak abban, hogy Mindszenty bíboros elhagyja az ország területét és Rómába távozik.

szeptember 28. Mindszenty József bíboros elhagyja az országot. Az Elnöki Tanács kegyelemben részesítette, és megszüntette ellene a büntetőeljárást.
október 30. A Szentszék a trianoni békében Jugoszláviához csatolt baranyai háromszög plébániáit a pécsi egyházmegyéről leválasztva a diakovói püspökséghez csatolja.
az év folyamán A püspöki kar kiadja és kötelezően életbelépteti a II. Vatikáni Zsinat rendelkezései szerint elkészített *Ordo celebrandi matrimonium — A házasságkötés szertartása* című új magyar szertartáskönyvet.

1972

február 8. VI. Pál pápa Kovács Sándor szombathelyi megyéspüspököt és Klempa Sándor veszprémi apostoli kormányzót felmenti kormányzói tisztüktől. Lékai László badacsonytomaji plébánost kinevezi veszprémi apostoli kormányzóvá, Fábián Árpádot, a római Magyar Pápai Intézet rektorát szombathelyi apostoli kormányzóvá, Kádár László egri érseki titkárt veszprémi segédpüspökké, Endrey Mihályt pécsi segédpüspökké.
február 11. Élete 60. évében elhunyt Brezanóczy Pál egri érsek. Február 17-én temetik az egri székesegyházban. A káptalan Mészáros Lajos irodaigazgatót választja helynöknek.
február 13. A belgrádi érsekség alá tartozó bánáti apostoli adminisztratúra kormányzását Jung Tamás püspök veszi át Zrenjanin (Nagybecskerek) székhellyel.
március 16. A Szent István bazilikában Ijjas József kalocsai érsek Klempa Sándort, Lékai Lászlót, Fábián Árpádot és Kádár Lászlót püspökké szenteli.
május 18—27. Nyolc püspök, hatvan pap és közel háromszáz világi zarándok, arányosan minden egyházmegyéből, Rómába megy pünkösdi zarándoklatra.
június 10. VI. Pál pápa Dudás Miklós hajdúdorogi püspököt kinevezi a Keleti Kánonjogi Kódex Pápai Revíziós Bizottságába.
június 21. Dudás Miklós püspök közli a papsággal, hogy betegségére való tekintettel a pápától felmentését kérte, de a pápa kérését nem teljesítette, segédpüspök kinevezését ígérte.
július 15. Életének 70. évében elhunyt Dudás Miklós, 1939-től hajdúdorogi görög katolikus püspök. Július 21-én Máriapócson temették.
július 17. A hajdúdorogi káptalan és a Miskolci Apostoli Exarchatus Konzultori Testülete Timkó Imrét választja helynöknek.
augusztus Timkó Imre kormányzó helynök Gulovics Andor mucsonyi parókhust kancellárrá nevezte ki. Az Exarchatus székhelye azóta Mucsony.
szeptember Az első hitoktatói lelkigyakorlat Egerben. Témája: A mai katekézis a hitoktató és a hittanulók szemszögéből.
szeptember A *Teológia* szeptemberi számában megjelenik Nyíri Tamás tanulmánya: Hogyan él a magyar papság?
szeptember 14. Szentszéki rendelkezés eltörli a papszentelést megelőző tonzura szertartást, a kisebb rendeket és a szubdiákonátust. Megmarad a

lektor és akolitus tisztsége, amelyet hívő férfiak is megkaphatnak. A rendelkezés 1973. január 1-jén lép életbe.

november 6. A magyar bencés kongregáció káptalanja Szennay András választja meg főapátnak. Miután a Szentszék a választást megerősítette és a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a hozzájárulását megadta, 1973. március 21-én a főapát benedikálását Ijjas József kalocsai érsek végzi.

december 24. Élete 80. évében elhunyt Kovács Sándor, 1944-től 1972-ig Szombathely megyéspüspöke. 1973. január 9-én temetik a szombathelyi székesegyházban.

az év folyamán Megjelenik az új hittankönyv sorozat harmadik kötete a *Keresztény élet,* 9—10 éves gyermekeknek.

1973

március 13. A püspöki kar a Szentszék felhatalmazása alapján módosítja a parancsolt ünnepek rendjét. 1973. húsvétjától kezdve karácsony, újév és Nagyboldogasszony ünnepe továbbra is érintetlen marad; vízkereszt, áldozócsütörtök és úrnapja ünneplését az ünnepet követő vasárnapra kell áthelyezni. Péter és Pál apostolok napja, Mindenszentek és Szeplőtelen Fogantatás ünnepe megszűnik parancsolt ünnep lenni. Ezeken az ünnepeken és a régi tanácsolt ünnepeken legalább este ünnepi szentmisét kell mondani homiliával.

március 25. Az egri és a hajdúdorogi káptalani helynökök közös körlevelet intéznek a latin és a görög szertartású papsághoz.

március 29. Élete 68. évében elhunyt Zemplén György, az esztergomi ordinárius segédpüspöke, hittudós, a Központi Papnevelő Intézet rektora. Április 6-án a zirci apátsági templomban temetik.

május 4. Megnyílik az állami és egyházi költséggel felújított esztergomi Keresztény Múzeum.

augusztus vége Hitoktatói lelkigyakorat Győrben. Témája: A pap felelőssége a hitoktatásban.

december Három pap börtönbüntetése után visszanyeri szabadságát. Egyetlen pap marad még fogságban. — 1977. június 9. után.

december 18. VI. Pál pápa az esztergomi érseki széket egyházjogilag megüresedettnek nyilvánítja, de ezt csak 1974. február 5-én hozza nyilvánosságra.

az év folyamán A püspöki kar közreadja a II. Vatkáni Zsinat irányelvei szerint elkészített *Ordo baptismi parvulorum, a gyermekkeresztelés szertartása* című könyvet, kiegészítve a felnőttkeresztelés, a bérmálás és a befogadás szertartásával. Legkésőbb 1974. január 1-ig bevezetése kötelező.

1974

február 2. VI. Pál pápa Lékai László veszprémi apostoli kormányzót kinevezi esztergomi apostoli kormányzóvá. (Beiktatása március 26-án történik.) Bánk József győri püspököt kinevezi egri érsekké, Kisberk Imre apostoli kormányzót székesfehérvári püspökké, Kádár László segédpüspököt veszprémi apostoli kormányzóvá.

március 15. Élete 88. évében elhunyt Kovács Vince püspök, 1959-től 1969-ig, nyugalomba vonulásáig, váci apostoli kormányzó. Március 21-én a váci székesegyházban temetik.

május Budapesten megnyílik az új örmény katolikus kápolna és lelkészi hivatal a XI. kerületben, Orlay u. 6. szám alatt.

június 2. A hazai katolikus sajtó először ír a karizmatikus megújulásról: Pénzes Balduin az Új Emberben ismerteti Leo Jozef Suenens bíboros nyilatkozatát.

szeptember 12. A püspöki kar körlevelet ad ki a szórványban élő görög katolikus hívek lelki gondozásáról.

szeptember A hitoktatói lelkigyakorlat témája Egerben: A szentév és a bűnbocsánat szentsége.

november 14. Megegyezés az Állami Egyházügyi Hivatal és a püspökkari konferencia között a hitoktatás további szabályozásáról. Templomi hitoktatást csak a templomokban és más istentiszteletre fenntartott helyiségekben, szükség esetén, így télen, sekrestyében hetenként kétszer egy-egy órában szabad tartani, az egyiket vasárnap diákmise után, a másikat hétköznap. A tíz év alatti és tíz év feletti tanulókat külön lehet oktatni. Ha a résztvevők száma a 35—40-et meghaladja, a csoport megosztható. Minden oktatóeszköz megengedett, hasonlóképpen liturgikus formák, közös ima, ének, párbeszéd. Az oktatás ideje és helye, úgy mint az elsőáldozási és bérmálási oktatásé, minden év október 15-ig jelentendő az illetékes helyi tanácsnál. A rendelkezés 1975. január 15-én lép életbe.

1975

január 7—10. VI. Pál pápa Endrey Mihály pécsi segédpüspököt váci, Fábián Árpád apostoli kormányzót szombathelyi, Kádár László apostoli kormányzót veszprémi, Timkó Imre káptalani helynököt hajdúdorogi, Udvardy József apostoli kormányzót csanádi püspökké nevezi ki. Kacziba József győri apostoli kormányzó ezután a Magyar Katolikus Püspöki Kar központi intézményeinek felügyeletét látja el. Továbbá kinevezi Pataky Kornél csanádi egyházmegyei általános helynököt győri apostoli kormányzóvá, Keresztes Szilárd teológiai tanárt hajdúdorogi, Kovács Endre teológiai tanárt egri, Pálos Iván budapesti provikáriust esztergomi segédpüspökké. Az Elnöki Tanács a kinevezésekhez előzetes hozzájárulását megadta.

február 6. Ijjas József kalocsai érsek a Szent István bazilikában püspökké szenteli Pataky Kornélt, Pálos Ivánt és Kovács Endrét.

február 8. Timkó Imrét és Keresztes Szilárdot püspökké szentelik Nyíregyházán.

március 15. Timkó Imre hajdúdorogi megyés püspök Keresztes Szilárd segédpüspököt a szórványterületre püspöki helnökké és az exarchátusba általános helynökké nevezi ki.

április 27. Barcza Géza osztályvezető az *Új Ember* hasábjain beszámol az Országos Műemléki Felügyelőség tizennyolc éven át folytatott templomhelyreállító munkájáról.

május 6. Élete 83. évében Bécsben elhunyt Mindszenty József bíboros. Mariazellben temetik.

szeptember 1—5. Az egri negyedik hitoktatói lelkigyakorlat témája: A templomi és a családi hitoktatás.

szeptember 8—16. A szentév alkalmával kétszázharminc világi hívő, arányosan minden magyarországi egyházmegyéből, hetven pap, továbbá negyven papjelölt és újmisés pap és tíz püspök Ijjas József kalocsai érsek vezetésével római zarándoklaton vesz részt.

szeptember 23. A magyar katolikus békemozgalom 25. évfordulóját ünnepli a Szent István bazilikában és az Országházban.

november 13. Lázár Györgyöt, a minisztertanács elnökét magánkihallgatáson fogadja VI. Pál pápa.

december 8. VI. Pál pápa kibocsátja az *Evangelii nuntiandi* kezdetű apostoli buzdítást a mai világ evangelizálásáról.

december A Szent István Társulat kiadásában megjelenik *A II. Vatikáni Zsinat tanítása. A zsinati döntések magyarázata és okmányai* című mű. Szerkesztői Cserháti József pécsi és Fábián Árpád szombathelyi püspökök.

az év folyamán Megjelenik az új hittankönyv sorozat ötödik kötete: *Hitünk és életünk* 12 éven felüli ifjúságnak. — A Minisztertanács határozata (1975:3518) alapján engedélyezik, hogy azok a szerzetestanárok, akik az iskolák államosításakor állami beosztást nem vállaltak, az egyházi iskolákban előzőleg tanítással töltött éveiket nyugdíjukba beszámíttassák. — A püspöki kar közreadja a II. Vatikáni Zsinat rendelkezései szerint átdolgozva *A betegek kenete és a lelkipásztori betegellátás szertartása* című füzetet. Használatát 1975. március 30-ig kell bevezetni.

1976

február 10. VI. Pál pápa Lékai László apostoli kormányzót kinevezi esztergomi érsekké. Kinevezése alkalmával Lékai László nyilatkozatot ad, amit február 29-én közöl az *Új Ember*. Február 24-én elfoglalja érseki székét, a koncelebrált szentmisében beszédet mond küldetéséről.

március 29. VI. Pál pápa Lékai László esztergomi érseknek átadja az érseki palliumot és magánkihallgatáson fogadja.

április 2. VI. Pál pápa Pataky Kornél apostoli kormányzót kinevezi győri püspökké. Beiktatása április 29-én történik. Tóth László ajkai plébánost kinevezi veszprémi segédpüspökké.

május 21. Élete 75. évében elhunyt Szabó Imre esztergomi segédpüspök.

május 24. VI. Pál pápa Lékai László esztergomi érseket bíborosi méltóságra emeli.

augusztus 1—8. Lékai László bíboros vezetésével tizenegy tagú magyar küldöttség vesz részt a philadelphiai 41. Eucharisztikus Világkongresszuson. Utána Lékai bíboros augusztus 28-ig észak-amerikai magyar plébániákat látogat.

szeptember Az egri hitoktatói lelkigyakorlat témája: Liturgikus katekézis.

szeptember 15. Timkó Imre hajdúdorogi püspököt a pápa kinevezi a Keleti Kódexrevíziós Bizottság tagjává.

az év folyamán Megjelenik az új magyar *Biblia,* amely 1972-ben készült el és 1972. december 2-án Cserháti József pécsi püspök, a püspöki kar titkára engedélyezi kinyomtatását. A fordítók: Gál Ferenc, Gál József, Gyürki László, Kosztolányi István, Rosta Ferenc, Szénási Sándor, Tarjányi Béla. A szentírási könyvek bevezetéseit Gál Ferenc és Kosztolányi István írták. — Megjelenik a *Bűnbocsánat és Oltáriszentség szertartáskönyv,* de a püspöki kar előszava ellenére november 28-án még nem lép életbe. — Megjelenik az új hittankönyv sorozat negyedik kötete *Az üdvösség története* 10—12 éveseknek és a *Kis magyar uzuális.*

1977

március 4. Timkó Imre hajdúdorogi püspök felállítja az egyházmegyei bizottságokat.

április 14. VI. Pál pápa ad limina látogatáson fogadja a magyar püspöki kart.

június 9. VI. Pál pápa Agostino Casaroli érsek, az egyházi közügyek tanácsának titkára társaságában egy órás látogatásra fogadja Kádár Jánost, a Magyar Szocialista Munkáspárt első titkárát, az Elnöki Tanács tagját és Puja Frigyes külügyminisztert.

június 9. után VI. Pál pápa közbenjárására kiszabadul az utolsó bebörtönzött pap Magyarországon.

július 4. Életének 72. évében elhunyt Endrey Mihály, 1975-től váci püspök. Július 12-én a váci székesegyházban temetik.

augusztus 20. A székesfehérvári székesegyházban Kisberk Imre püspök 133 papjával koncelebrálva ünnepli az egyházmegye kétszázéves évfordulóját. Az ünnepi homiliát Kádár László veszprémi püspök mondja. Megjelenik a székesfehérvári egyházmegye jubileumi történelmi névtára.

augusztus 29—szeptember 1. Hitoktatói lelkigyakorlat a központi szemináriumban. Témája a hitoktató felelőssége.

október Lékai László bíboros interjút ad a Vatikáni Rádiónak a magyar egyházi életről.

december 25. Szabadkán Harmath Károly szerkesztésében megjelenik az *Agape* magyar nyelvű kéthavi folyóirat első száma.

december 30. VI. Pál pápa a nagyszombati (trnavai) apostoli adminisztratúrát elválasztja az esztergomi egyháztartománytól és metropolitai érseki rangra emeli. Ugyanakkor az új érseki tartományba sorolja Szlovákia római katolikus szertartású egyházmegyéit: a nyitrait (Nitra), a besztercebányait (Banská-Bystrica), a szepesit (Spiš), amelyek eddig közvetlenül a Szentszék alá tartoztak, a rozsnyóit (Rožňava) és a kassait (Košice), amelyek az egri egyháztartomány suffraganeusai voltak. A szatmári egyházmegye szlovákiai plébániáit a kassai egyházmegyéhez kapcsolja.

az év folyamán Megnyílik az Országos Katechetikai Bizottság Konzultációs irodája a központi szemináriumban épületében.

1978

január 5—6. Amerikai küldöttség különrepülőgépen hazahozza Szent István király koronáját és a koronázási ékszereket. Január 6-án az amerikai külügyminiszter átadja azokat Apró Antalnak, az országgyűlés elnökének.

március 2. VI. Pál pápa Bánk József egri érseket saját kérésére visszahelyezi a váci egyházmegye élére. Kádár László veszprémi püspököt kinevezi egri érsekké. (Beiktatása április 12-én történik.) Paskai Lászlót, a Központi Papnevelő Intézet rektorát kinevezi veszprémi apostoli kormányzóvá, Rosta Ferenc balatonszemesi plébánost székesfehérvári segédpüspökké (elhunyt 1978. július 28-án).

április 1. A hajdúdorogi egyházmegyében megalapítják a Karitatív Alapot.

július A püspöki kar körlevelet ad ki az élet védelméről.

július 8. Élete 66. évében elhunyt Vajda József váci segédpüspök.

július 12—15. Pedro Arupe, a jezsuita rend generálisa, Magyarországra látogat.

augusztus 6. Élete 81. évében elhunyt VI. Pál pápa.

augusztus 12. Trautmann Rezső, az Elnöki Tanács helyettes elnöke vezetésével magyar kormányküldöttség vesz részt VI. Pál pápa temetésén.

augusztus 26—szeptember 28. A bíborosok konklávéján Albino Luciani bíborost, velencei pátriárkát választják pápává. I. János Pál nevet veszi fel. Szeptember 28-án váratlanul elhunyt. Temetésén október 4-én Lékai László bíboros és három magyar püspök vesz részt.

augusztus 28—31. Hitoktatói lelkigyakorlat Budapesten. Témája: A metanoia (megtérés), mint a keresztény nevelés célja.

szeptember 4—7. Egerben a hitoktatói lelkigyakorlat témája: Utak Istenhez.

szeptember Megindul a Hittudományi Akadémia Levelező Tagozatának első évfolyama 141 hallgatóval. A kurzus hároméves.

október 16. A bíborosok konklávéja Karol Wojtiła bíborost, krakkói érseket választja pápává.

november 8. Élete 74. évében elhunyt Werner Alajos a magyar egyházi ének apostola. November 21-én a budapesti Farkasréti temetőben Lékai László bíboros temeti.

december 2. II. János Pál pápa levelet intéz Magyarország főpásztoraihoz. A püspöki kar elrendeli felolvasását.

1979

március 31. II. János Pál pápa Paskai László veszprémi apostoli kormányzót veszprémi püspökké, Bagi Istvánt, a római Pápai Magyar Intézet rektorát esztergomi segédpüspökké, Marosi Izidor kecskeméti esperes-plébánost váci, Szakos Gyula sárvári plébánost székesfehérvári segédpüspökké nevezi ki.

április A Szent István Társulat kiadásában megjelenik az *Isten gyermeke vagyok* című imakönyv kisebb gyermekeknek.

április 4. Lékai László bíboros megáldja a felújított római Pápai Magyar Intézetet.

augusztus 21—25. Teológiai lelkigyakorlat Pannonhalmán. Témája a Lumen Gentium zsinati konstitúció.

augusztus 27—30. A budapesti hitoktatói lelkigyakorlat témája: Az Eucharisztia, mint a keresztény élet forrása.

szeptember 3—6. Kilencedik egri hitoktatói lelkigyakorlat témája: A remény és szeretet katekézise (sérültek, fogyatékosok pasztorációja).

október 25. Megjelenik II. János Pál pápa *Catechesi tradendae* kezdetű apostoli buzdítása a katekézisről.

1980

január 1. Az esztergomi főszékesegyházban Népi Vallásos Emléktár létesül Erdélyi Zsuzsanna vezetésével.

január 28—30. Teológiai tanulmányi napok a Hittudományi Akadémián; témája a lelkipásztori szolgálat.

április 6 húsvét II. János Pál pápa levelével sürgeti a magyar püspököket és papságot az iskolai és templomi hitoktatás odaadó végzésére.

május 10. Életének 76. évében elhunyt Bálint Sándor, a magyar vallásos néprajz tudós művelője.

május 25. pünkösd Nagymaroson a Szentlélekben való megújulásra és találkozásra jön össze a főváros és a környék katolikus fiatalsága. Felajánlja szolgálatát az egyháznak és a hazának. Lékai László bíboros érsekkel mintegy ötven pap mutatja be a szentmisét.

június 1. Cserháti József pécsi püspök az Új Emberben nyilatkozik az egyházi bázisközösségekről.

július 17. II. János Pál pápa a mindenkori hajdúdorogi ordinárius joghatóságát az 1924-ben felállított miskolci apostoli kormányzóság kivételével az összes görög katolikus hívőre kiterjeszti az ország területén.

augusztus 17. A Magyar Népköztársaság Kormánya és a püspöki kar között 1950-ben létrejött első megállapodás 30. évfordulója alkalmával Lékai

László bíboros, esztergomi érsek, prímás nyilatkozatot tesz közzé. Közli az *Új Ember.*

szeptember 1—4. Az egri tizedik hitoktatói lelkigyakorlat témája: Családi katekézis.

szeptember 27—28. Szent Gellért születésének ezredik évfordulója alkalmával szombaton délben Lékai László bíboros, Ijjas József érsek és Cserháti József püspök a Gellért-hegyen megkoszorúzzák Szent Gellért szobrát. Vasárnap Agostino Casaroli bíboros, vatikáni államtitkár vezetésével koncelebrált szentmisét mutatnak be az esztergomi bazilikában az ünnepségre érkezett hazai és külföldi püspökök, és felolvassák II. János Pál pápa ez alkalomból küdött levelét. Casaroli bíboros beszédét magyarul is felolvassák.

szeptember 29. Élete 84. évében elhunyt Márton Áron erdélyi püspök. II. János Pál pápa áprilisban elfogadta lemondását, s helyébe az utódlási joggal felruházott Jakab Antal segédpüspök lépett. Márton Áron temetésén október 4-én Gyulafehérvárott részt vett Lékai László bíboros prímás.

október 6. Az ötödik egyetemes Püspöki Szinódus üzenetet intéz a katolikus családokhoz.

október 7. Életének 86. évében elhunyt Szunyogh Xavér Ferenc a magyar liturgikus megújulás apostola.

október 8. II. János Pál pápa felszenteli a római Szent Péter bazilika altemplomában a magyar kápolnát és beszédet intéz a zarándokokhoz.

október 11. A nagymarosi ifjúsági találkozó témája: A kisközösségek és a helyi egyház.

az év folyamán Magyarországon a polgári házasságkötések száma 80 311. Ezer kötésre 346 válás esik. Mintegy 30 000 gyermek maradt egyik vagy másik vagy mindkét szülő nélkül. A szeszesital-fogyasztás rendkívül megnövekedett. A befejezett öngyilkosságok száma 1960 óta 2527-ről 4803-ra emelkedett.

1981

január 30. Élete 76. évében elhunyt Winkler József szombathelyi segédpüspök. Február 10-én a városi temetőben temetik.

január 26—28. Ötödik alkalommal rendezik meg Budapesten a teológiai tanulmányi napokat. Témája: II. János Pál pápa 1980. húsvétján a magyar egyházhoz intézett levele alapján a katekézis jelentősége, teológiai és gyakorlati kérdései.

május 31. Lékai László bíboros kezdeményezésére Máriaremetére zarándoklatot rendeznek a mozgássérülteknek. Szakos Gyula székesfehérvári segédpüspök mutatja be a szentmisét és szól a mintegy tízezer résztvevőhöz. A zarándoklatot a következő években is megtartják.

június 23. A Hittudományi Akadémia Levelező Tagozatán az első hároméves kurzust 120 hallgató fejezi be.

július 16—23. A 42. Eucharisztikus Világkongresszuson harmincöt főnyi magyar zarándok küldöttség vesz részt Szakos Gyula székesfehérvári segédpüspök vezetésével Lourdes-ban.

július 29. Lékai László bíboros megáldja és ünnepélyesen megnyitja a budapesti XXIII. János pápáról elnevezett szeretetotthont idős hívők számára.

augusztus 16—17. Timkó Imre hajdúdorogi püspök felszenteli a felújított nyíregyházi görög katolikus szeminárium új, bizánci stílusban épült kápolnáját. A következő napon ünnepi liturgia keretében Lékai László bíboros és Timkó püspök megáldják a felújított szemináriumot és az egyházmegyei központ új épületeit.

augusztus 31—szeptember 3. Az egri országos hitoktatói lelkigyakorlat témája az ökumenikus katekézis.

szeptember 15. II. János Pál pápa kibocsátja *Laborem exercens* kezdetű enciklikáját a munkáról és a munkásokról.

október 8. Az egri székesegyházban a főegyházmegye háromszáz kántora találkozik ünnepi szentmisén, közös énekben és testvéri beszélgetésben.

október 11. Katolikus ifjúsági találkozó Nagymaroson.

november 15. Országos ünnep Árpádházi Szent Erzsébet halálának 750. évfordulóján Sárospatakon. Luigi Poggi különleges feladatokkal megbízott apostoli nuncius számos külföldi püspök és a magyar püspöki kar jelenlétében átnyújtja II. János Pál pápa apostoli levelét a magyar hívekhez.

november 21. Szentmise keretében kihirdetik, hogy a veszprémi székesegyház „basilica minor" kitüntetést kapott.

az év folyamán. Az 1977-ben megindult *Agape* magyar nyelvű jugoszláviai katolikus folyóirat szerkesztősége, miután 1979-ben Újvidékre költözött, magyar könyvkiadó vállalattá alakul.

1982

január 25. A püspöki kar pásztorlevelet ad ki a keresztény egységtörekvésről.

január 25—27. A budapesti teológiai tanulmányi napok témája: A papság és a világi hívek szerepe az egyházban.

március 1. Budapesten görög katolikus püspöki helynökség létesül.

április 5. II. János Pál pápa elfogadva Kisberk Imre székesfehérvári püspök lemondását utódául segédpüspökét, Szakos Gyulát nevezi ki. Paskai László veszprémi püspököt utódlási joggal felruházott kalocsai koadjutor érsekké, Szendi Józsefet a veszprémi egyházmegye apostoli kormányzójává, Belon Gellértet pécsi, Póka Györgyöt szombathelyi segédpüspökké nevezi ki.

április 10. Élete 81. évében elhunyt Uhl Antal, a pécsi egyházmegye kiváló lelkipásztora, egykor a kivándorolt magyarok lille-i és párizsi lelkésze, sok száz üldözött megmentője, egyházi író, negyven éven át Baranyaszentgyörgy plébánosa.

április 20. Kádár László egri érsek egyházmegyéje esperesi gyűlésére meghívja Miklós Imre államtitkárt, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökét időszerű problémák megvitatására.

április 24. Élete 76. évében elhunyt Kisberk Imre székesfehérvári püspök.

április 25. Szent Adalbert ünnepén az esztergomi bazilika búcsúnapján Lékai László bíboros ünnepi szentmisét mutat be és találkozik a főegyházmegye ministránsaival, akik 21 budapesti és 27 vidéki plébániáról érkeztek.

május 11. A római Szentszék a kassai, rozsnyói és szatmári egyházmegyék magyarországi területét az egri főegyházmegyéhez csatolja.

május 16. A nagymarosi ifjúsági találkozó témája: Boldogok a szegények.

augusztus 20—21. Ifjúsági búcsú Hajóson. Paskai László kalocsai koadjutor érsek mutatja be a szentmisét a jelenlevő papokkal együtt.

augusztus 30—szeptember 2. Egerben a 12. hitoktatói továbbképző lelkigyakorlat témája: A keresztény lelkiélet megalapozása a katekézisben.

szeptember 6. Kádár László körlevélben közli a Szentszék dekrétumát, amellyel a kassai, rozsnyói és szatmári egyházmegyék magyarországi részeit az egri főegyházmegyéhez csatolja.

október Megjelenik *Az Esztergomi Főegyházmegye névtára és évkönyve, 1982,* a püspöki kar tagjainak és a főegyházmegye papjainak arcképével.

október 1—11. A huszonkét tagú teljes magyar püspöki kar ad limina látogatásra megy Rómába II. János Pál pápához. Az egyes egyházmegyék főpásztorainak fogadása után, október 7-én a pápa közös kihallgatáson beszédet intéz a püspökökhöz, amelyben a katekézist, a bázis közösségeket, a családokat, a lelkész és öreg papokat és szerzeteseket és szerzetesnővéreket, valamint a papi hivatásokat ajánlja különös gondjaikba.

október 10. A nagymarosi ifjúsági találkozó témája: Boldogok a szomorúak, avagy szomorúságtok örömre fordul.

november 15. Szentszéki határozat alapján a csanádi egyházmegye elnevezése Szeged-Csanádi-ra változik.

december 12. II. János Pál pápa az Úrangyala előtt mondott beszédében a magyar főpásztorok ad limina látogatásáról megemlékezve elmondja, hogy Magyarországon a lelkipásztorkodásban elsőbbséget kell adni a következő feladatoknak: katekézis, különösen az ifjúságé, a család, az egyházi hivatások, a férfi és női szerzetesközösségek; ugyanakkor emlékeztet a magyar nép mély Mária-tiszteletére.

december 26. A püspöki kar pásztorlevelet ad ki a családok védelméről.

az év folyamán Új imakönyv jelenik meg az Ecclesia kiadásában *Párbeszéd Istennel* címmel. Írói és szerkesztői: Csépány László, Keszthelyi Ferenc és Szabó Géza.

1983

január A Hazafias Népfront ülésén Pozsgay Imre főtitkár az egyházak társadalmi fő feladatát a család megmentésében, az ifjúság erkölcsi nevelésében, az öregek és betegek gondozásában lájta.

január 27. Görög katolikus Egyházmegyei Gyűjtemény létesül Nyíregyházán.

február A Szent István Társulat kiadja Hetényi Varga Károly tanár szerkesztésében a *Beszélgetés a Mesterrel* című modern ima- és elmélkedési-könyvet.

február 13. A katolikus iskolák támogatására rendezett gyűjtés eredménye 6 042 818 forint.

március 4. Élete 82. évében elhunyt Puszta Sándor papköltő. 1934 és 1981 között tizenkét verseskötete jelent meg.

március 5. Élete 76. évében elhunyt Török Jenő piarista atya. 1945—1952 között mintegy negyven városban rendezett lelkigyakorlatot, rekollekciót középiskolásoknak és egyetemi hallgatóknak. 1957-ben Bécsben katolikus könyvkiadó vállalatot alapított, amelynek később az Opus Mystici Corporis nevet adta.

március 19. Lékai László bíboros kijelöl négy budapesti lelkipásztort a csökkentlátásúak, a hallássérültek, a szellemi fogyatékosok és a mozgássérültek lelki gondozására.

március 27. Virágvasárnap Lékai László bíboros érsek az esztergomi bazilikában megnyitja a pápa által meghirdetett rendkívüli szentévet a megváltás 1950. évfordulóján hazánk katolikus hívei számára.

április 25. Élete 67. évében elhunyt Várkonyi Imre kanonok, az Actio Catholica országos igazgatója.

május 4—12. Luigi Poggi apostoli nuncius magyarországi látogtása során átadja Lékai Lászlónak Agostino Casaroli bíboros államtitkár levelét, amelyben bírálja Bulányi György által irányított közösségeket. Ugyanakkor a Szentszék nevében buzdítja a magyar püspököket, hogy minden erejükkel támogassák a pápai dokumentumok szabályait követő bázisközösségek működését.

május 18. A Magyar Televízió dokumentumfilmet mutat be Lékai László bíborosról, amelyet a budapesti Híradó Filmszínház is vetített. E film alapján könyv jelent meg *A megnyesett fa kizöldül — Portré dr. Lékai Lászlóról* címen, RTV—Minerva — Szent István Társulat, Budapest 1984.

május 21. A nagymarosi ifjúsági találkozó témája: Boldogok a szelídek.

május 21. II. János Pál pápa kinevezi Irányi László piarista atyát (Washington) címzetes püspökké, és megbízza a külföldön élő magyarok lelkigondozásával.

június A görög katolikus hajdúdorogi egyházmegye és a miskolci apostoli kormányzóság névtára 1948. után először jelenik meg újra. A hajdúdorogi egyházmegyében a hívők száma 211 ezer, az aktív papoké 171, a paróchiáké 129. Ugyanezek a számok a miskolci apostoli kormányzóság területén 18 ezer, 31, 29.

június 14. Kádár László egri érsek összehívja a főegyházmegye papságát a bélapátfalvi egykori apátsági templomba szentévi zarándoklatra. A résztvevő 180 pap közös bűnbánatot tartva koncelebrált misét mutat be. Utána előadások hangzanak el az evangelizációról.

július 2—3. Több száz fiatal találkozik Máriagyűdön, hogy imádkozzanak és beszélgessenek személyes megújulásukról, a közösségek és az egész egyház megújulásáról a Szentlélek vezetésével. Vasárnap Cserháti József pécsi püspök mutatja be a szentmisét és szól az ifjúsághoz.

július 30. Joseph Höffner bíboros, kölni érsek megáldja Leányfalun az új Szent Gellért lelkigyakorlatos házat.

augusztus 29—szeptember 1. Az egri 13. hitoktatói továbbképző lelkigyakorlat témája: A fiatalok előkészítése a keresztény házasságra.

szeptember 3. II. János Pál pápa Szendi József apostoli kormányzót kinevezi veszprémi püspöknek.

szeptember 5. A leányfalui lelkigyakorlatos házban megkezdődnek a lelkigyakorlatok.

október 4—11. Lékai László bíboros és több püspök vezetésével 520 főnyi magyar szentévi zarándokcsoport megy Rómába. Október 8-án a pápa külön kihallgatáson fogadja.

október 8. A nagymarosi ifjúsági találkozó témája: Boldogok, akik éhezik és szomjazzák az igazságot.

november 27. Életbe lép az új egyházi törvénykönyv.

az év folyamán A váci egyházmegye körleveleinek 1984/4 száma szerint 1983-ban az ország katolikus lakosságának 13%-a él a váci egyházmegye területén. Ehhez viszonyítva a keresztelések arányszáma 9,8%, a szentségi házasságoké 6,66%, az egyházi temetéseké 12,8%.

1984

február 10. II. János Pál pápa apostoli brévével Kapisztrán Szent Jánost a tábori lelkészek védőszentjének nyilvánítja.

február Irányi László püspök (Washington), a külföldön élő magyarok főlelkésze, Szőke János szalézi atyát kinevezi általános nyugat-európai helynökévé.

február 28—március 1. A Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai Intézete és az Intézetközi Békekutató Központ háromnapos nemzetközi tanácskozást tart Budapesten *Az ember felelősége a mai világban* témáról. Az előadók között van Karl Rahner jezsuita hittudós.

március Megjelenik a székesfehérvári egyházmegye névtára 1983. évszámmal. Egyházmegyei beosztásban 166 pap dolgozik. A papnövendékek száma 14.

március 29. Az Országos Béketanács Katolikus Bizottsága és az Országos Béketanács Egyházközi Bizottsága kezdeményezésére az Országházban *Felelősséggel a hazáért és az emberiségért* jelmondattal a magyarországi egyházak és vallásfelekezetek közel ötszáz képviselője tanácskozik Lékai László bíboros és Bartha Tibor református püspök elnökletével.

április 6—12. Luigi Poggi érsek, különleges feladatokkal megbízott apostoli nuncius egyházi és állami vezetőkkel tárgyal Budapesten.

április 23. Lékai László bíboros több püspök jelenlétében Veszprémben megáldja a ferencesek egykori rendházában berendezett 16 szobából álló papi otthont idős és beteg papok számára.

május 19. A nagymarosi ifjúsági találkozó témája: Boldogok az irgalmasok.

május 29. Az esztergomi főegyházmegye közel 50 plébániájáról 500 ministráns találkozik az esztergomi székesegyházban. Utána bemutatják vallási műveltségüket.

június Az 1983/84 tanévben a szombathelyi egyházmegyében kb. 5000 általános iskolás gyermek járt iskolai hittanra. A templomi katekézisen résztvevők száma ennek közel háromszorosa volt.

június 5. Kádár László érsek vezetésével az egri főegyházmegye 160 papja a bélapátfalvi egykori apátsági templomban lelki napot tart. A szentmise homiliájában a Szentlélek működéséről szól az érsek.

június 15. A Hazafias Népfront keretében megalakul az Országos Családvédelmi Tanács, amely az egyházak segítségét kéri a családi élet védelméhez.

július 22. II. János Pál pápa Castel Gandolfoból üdvözli a Budapesten ezen a napon megnyílt Lutheránus Világszövetség 7. közgyűlésének résztvevőit. Július 26-án Jan Willebrands bíboros, a vatikáni Keresztény Egységtitkárság elnöke, előadást tartva tolmácsolja a közgyűlésnek a pápa személyes köszöntését és jókívánságait.

augusztus 18. A pilisi ciszterci apátság alapításának 800. évfordulóján Pilisszentkereszten Lékai László bíboros, Kádár László egri érsek, Szakos Gyula székesfehérvári püspök és Kovács Endre egri segédpüspök számos pappal szabadtéri szentmisét koncelebrálnak nagy hívősereg jelenlétében.

szeptember 3. Szennay András pannonhalmi főapát Budapesten megáldja a kelenföldi Szent Szabina kápolna mellett épült bencés tanulmányi házat, a fővárosban tanulmányokat végző bencések új otthonát.

szeptember 3—6. Az egri országos hitoktatási lelkigyakorlat témája: Az egyetemes és a szolgáló papság.

szeptember 13. Az egri főegyházmegye mintegy 250 kántora találkozik szentmisén, közös énekben és imádságban az egri székesegyházban.

szeptember 21. Szakos Gyula székesfehérvári püspök, az Egyházi Szeretetszolgálat püspökkari főigazgatója, megnyitja a pécsi Szeretetszolgálat Képzőt, amelynek Árpádházi Szent Margit a védőszentje. Az első évfolyam kilenc növendékkel indul.

szeptember 22. A szombathelyi egyházmegye több mint hatszáz ministránsa találkozik a szombathelyi székesegyházban.

szeptember 27. Bosco Szent János szentté avatásának félszázados évfordulóján rendjének, a szalézi rendnek magyarországi tagjai és külföldről érkezett társaik a budapesti egyetemi templomban együtt mutatnak be ünnepi szentmisét.

október 6. A nagymarosi ifjúsági találkozó témája: Boldogok a tisztaszívűek.

október 20. Lékai László bíboros prímás, esztergomi érsek szentmise bemutatásával ünnepli ötven éves papi jubileumát az esztergomi bazilikában. Előtte Luigi Poggi érsek felolvassa II. János Pál pápa levelét. Az ünnepi szentbeszédet Kádár László egri érsek mondja.

október 21. Lékai László bíboros érsek megszenteli a Budapest-Békásmegyeren épült új lakótelep 729 m^2 alapterületűre tervezett templomának alapkövét.

november 28. II. János Pál pápa magánkihallgatáson fogadja Miklós Imre államtitkárt, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökét.

január 28—30. A budapesti teológiai tanulmányi napok témája: A hit átadása, az evangelizálás lehetőségei korunkban.

február 15. A *Vigilia* ötvenéves alapítása emlékére jubileumi számot ad ki és ünnepi estet rendez.

március Megjelenik a *Magyarországi Katolikus Egyházközségek általános szervezeti szabályzata.* A püspökök ennek alapján sürgetik az egyházközségi szervezetek megújítását.

március 11. és május 6. Az esztergomi főegyházmegyében két vasárnap végzett felmérés alapján a hívek 12,47%-a vesz részt vasárnap szentmisén. Részletezve: dorogi bánya- és iparvidék 8,13, Szigetköz 21,94, nógrádi rész 32,97, Budapest esztergomi egyházmegyéhez tartozó része 10,58, Balassagyarmat 37,66, Esztergom 13,33, Szentendre 9,91, Dorog 5,21%. Az 1984/85 tanévben a főegyházmegyében 4156 gyermek iskolai, 17433 templomi hitoktatásban részesült.

március 16. A Kegyes Tanítórend (piaristák) magyar rendtartományának káptalanja Jelenits Istvánt választja tartományfőnökké.

március 30—31. Póka György szombathelyi segédpüspök vezetésével hatvan tagú magyar középiskolás küldöttség vesz részt a római virágvasárnapi ifjúsági találkozón.

április 4. A püspöki kar március 12. kelettel körlevelet ad ki az ország felszabadulásának 40. évfordulójára.

május 4. Az esztergomi ministránstalálkozón a főegyházmegye 50 plébániájáról 1100 ministráns fiú és leány vesz részt.

május 18. A nagymarosi ifjúsági találkozó témája: Boldogok a békességszerzők.

május 23. Marosi Izidor váci segédpüspök elnöklete alatt az Országos Hitoktatási Bizottság 1977. után először tart közgyűlést. Megállapítják a hazai hitoktatás hiányosságait. Ezek a szülőkkel való kapcsolat hiánya, szemléleti elmaradottság (a továbbképzés hiányossága), a hittankönyvek és segédeszközök hiánya és a hitoktatói létszámhiány.

június 2. Lékai László bíboros megnyitja az esztergomi bazilika téli kápolnájában a Pázmány Péter emlékkiállítást, amit tudományos előadások követnek.

június 27—július 1. Peter-Hans Kolvenbach, a Jézus Társasága generális elöljárója Lékai László bíboros prímás meghívására Magyarországra jön, hogy meglátogassa itt élő rendi testvéreit. Június 28-án Máriaremetén szentmisére, beszélgetésre és baráti ebédre jön össze ötven jezsuita rendtársával.

augusztus Megjelenik a *Kalocsai Főegyházmegye Névtára.* A főegyházmegye 72 plébániát, 5 lelkészséget és 22 filiát, 110 működő és 22 nyugdíjas papot számlál, ezenkívül 26 pap külföldön él.

augusztus 20. Friedrich Wetter bíboros, münchen-freisingi érsek, a hívek hatalmas seregének jelenlétében megáldja a Szent István bazilika kupolájának új rézlemezborítását. Szentmisét és homiliát mond. A költségek fedezéséhez ő is jelentősen hozzájárult.

szeptember A Szent István Társulat kiadásában megjelenik az elmúlt év végén életbelépett új *Egyházi Törvénykönyv* latin—magyar nyelvű kiadása.

szeptember 2—5. Az egri 15. hitoktatói lelkigyakorlat témája: A korszerű aszkézis a mai katekézisben.

szeptember 21—22. Billy Graham amerikai baptista prédikátor 1977. és 1981. évi látogatása után harmadszor lép fel hazánkban. Szombaton délután Cserháti József püspök meghívására a pécsi székesegyház előtt hatalmas hívő sereghez szól. Vasárnap a budapesti Sportcsarnokban hirdeti az igét.

október 5. A nagymarosi ifjúsági találkozó témája: Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért.

december Közel tíz évi munka eredményeként megjelenik *Éneklő Egyház* címmel az új katolikus népénektár a Szent István Társulat kiadásában.

december 20. Élete 88. évében Grazban elhunyt Klempa Sándor püspök, 1959-től 1972-ig a veszprémi egyházmegye apostoli kormányzója.

1986

január *Nagykorúság Krisztusban* címmel az érettebb ifjúság számára megjelenik Tomka Ferenc könyve, mint a Római Katolikus Hittankönyvek tervezett új sorozatának VII. kötete.

január 28—30. A központi szemináriumban tartott teológiai tanulmányi napok témája: A világi hívek közreműködése a lelkipásztori munkában.

január 30. Életének 55. évében elhunyt Bagi István esztergomi segédpüspök, a Központi Papnevelő Intézet rektora.

március 25. Öt évi próbaidőre jóváhagyást nyer *A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata,* majd megjelenik a Szent István Társulat kiadásában.

április 18. Élete 94. évében Rómában elhunyt Tomek Vince, 1946—47-ben a piarista rend magyar rendtartományának provinciálisa, 1947-től 1967-ig a rend generálisa.

április 26. Az egri egyházmegye ifjúsági találkozóján az egri székesegyházban a központi téma: A keresztény hivatás.

május 14. Élete 60. évében elhunyt Fábián Árpád szombathelyi megyéspüspök. Május 26-án temették székesegyháza kriptájában.

május 25. A miskolci Nagyboldogasszony (minorita) templomban tartott szentháromság-vasárnapi katolikus ifjúsági találkozó témája: Megbékélés Istennel.

május 26—28. Lékai László bíboros, prímás, esztergomi érsek meghívására Budapestre érkezik Teréz anya, a Szeretet Misszionáriusainak alapítója. 27-én többek között meglátogatja a máriaremetei templomot, a farkasréti XXIII. János szeretetotthont és a városmajori templomot.

május 31. A nagymarosi tavaszi ifjúsági találkozó témája: Az egyház ti vagytok.

június 30. Élete 77. évében elhunyt Lékai László, 1976-tól esztergomi érsek, prímás és bíboros. Július 8-án főszékesegyházában temették. A Magyar Püspöki Konferencia új elnöke Paskai László kalocsai koadjutor érsek.

július 2. Az esztergomi káptalan Fábián János kanonokot, főesperest, a Központi Papnevelő Intézet rektorát a főegyházmegye kormányzójának választja.

július 5. A máriagyűdi ifjúsági főbúcsú témája: Az egyházi rend és a házasság szentsége legyen a béke gyarapítója.

július 28. Megnyílik Máriaremetén a „Lékai László Betegotthon" mint a XXIII. János pápa Otthon utókezelő részlege 40 férőhellyel.

szeptember 1. Az Istentiszteleti Kongregációtól kapott engedély alapján a püspöki kar lehetővé teszi és szabályozza a magyar hívek számára a kézbe történő áldoztatást.

szeptember 1—4. Az egri országos hitoktatói továbbképző lelkigyakorlat témája: Mozdíthatsz szóval, de alakítani csak azzal fogsz, ami vagy.

szeptember 25. Szakos Gyula székesfehérvári püspök a katolikus Egyházi Szeretetszolgálat főigazgatója Ipolytölgyesen felavatja a 120 férőhelyes Szent Erzsébet Egészségügyi Gyermekotthont fogyatékos és sérült gyermekek számára.

szeptember 27. A szeged-csanádi egyházmegye őszi ifjúsági lelki napján a szegedi tarjánvárosi templomban a téma: Az egyház bennünk és mi az egyházban.

szeptember A papi és szerzetesi hivatások száma az 1986/87. tanév kezdetén: egyházmegyések 245, férfi szerzetes növendékek 44, női 7.

október 8—10. Budapesten tizenhárom országból érkezett tudósok, marxisták és katolikusok eszmecserét folytatnak a római Gergely egyetem és a Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai Intézetének rendezésében „az erkölcsi értékek a társadalomban" témáról.

október 11. Az őszi nagymarosi ifjúsági találkozó témája: „Legyenek mindnyájan egy, így elhiggye a világ, hogy Te küldtél engem."

október 29—november 2. John Vaughn a ferences rend generális elöljárója meglátogatja a magyarországi ferences rendtartományt. Október 30-án 120 ferences részvételével Esztergomban szentmisét celebrál, majd megáldja a rend ottani és szentendrei gimnáziumának új épületrészeit. Megemlékeznek Kapisztrán Szent János születésének 600. évfordulójáról.

november 18. Élete 88. évében elhunyt Bárdos Lajos karnagy, zenetanár és zeneszerző, a magyar egyházi zene apostola, negyven éven át az Országos Cecilia Társulat irányítója.

december 21. Szakos Gyula székesfehérvári püspök, az Egyházi Szeretetszolgálat főigazgatója megáldja Budapesten a Tömő utcában kialakított „Szent József Otthon"-t a hallássérült hívek hitoktatásának előmozdítására.

december A Szent István Társulat kiadásában megjelenik az elsőáldozók új hittankönyve.

december 12. Miklós Imre államtitkárt, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökét II. János Pál pápa különkihallgatáson fogadja.

december 20. Élete 59. évében elhunyt Kádár László egri érsek. 29-én székesegyházában temették.

december 30. Fábián János esztergomi főegyházmegyei kormányzó öt éves időtartamra Kontra Évát kinevezi a Magyarok Nagyasszonya Társaság, egyházmegyei jogú női szerzetesrend főnöknőjévé.

az év folyamán A Szent István Társulat 36 könyvet, az Ecclesia Kiadó 20 könyvet és 4 hanglemezt ad ki.

1987

január 26—28. A budapesti teológiai tanulmányi napok témái: a Szentírás, a világi lelkipásztorok feladatai.

február 19. II. János Pál pápa külön audiencián fogadja Lázár György miniszterelnököt.

február 22. A Püspöki Kar körlevele beszámol a katolikus iskolák javára történt 1986. évi templomi gyűjtésről, amely 6 és fél millió Ft-ot eredményezett.

március 2. A templomokban felolvassák a Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevelét az egyházközségi élet felújításáról.

március 3. II. János Pál pápa az Elnöki Tanács előzetes hozzájárulásával kinevezi Paskai László kalocsai koadjutor érseket esztergomi érsekké, Marosi Izidor István váci segédpüspököt váci megyéspüspökké, Dankó Lászlót, a Római Pápai Magyar Intézet rektorát kalocsai apostoli kormányzóvá. Bánk József váci megyéspüspököt és Belon Gellért pécsi segédpüspököt tisztségüktől felmenti.

március 3. Életének 71. évében elhunyt Póka György püspök, a szombathelyi egyházmegye kormányzója. Március 10-én székesegyházában temették.

március 5. A szombathelyi káptalan Lelkes József kanonokot választja meg egyházmegyei kormányzónak.

március 6. Élete 64. évében elhunyt Irányi László, a külföldön élő magyar katolikusok püspöke.

március 19. Paskai László esztergomi érsek, prímás a magyar püspöki kar nevében Pázmány Péter esztergomi érsek halálának 350. évfordulóján a pozsonyi dómban levő sírnál koszorút helyez el és imát mond.

március 21. A szeged-csanádi egyházmegye tavaszi ifjúsági találkozóját Debrecenben a Szent Anna templomban tartják.

március 28. Élete 74. évében elhunyt Pálos Iván esztergomi segédpüspök.

április 23. Az egri káptalan Mészáros Lajos április 18-án bekövetkezett halála után Kovács Endre egri segédpüspököt, miskolci-mindszenti plébánost választja meg az egri főegyházmegye kormányzójává.

április 25. Paskai Lászlót beiktatják az esztergomi érseki székbe.

április 25. Az egri egyházmegyéből közel kétezer ministráns találkozik az egri székesegyházban.

május 2. A kalocsai székesegyházban Paskai László esztergomi érsek, prímás püspökké szenteli Dankó László kalocsai apostoli kormányzót és beiktatják.

május 13. Élete 81. évében elhunyt Legányi Norbert nyugalmazott pannonhalmi főapát.

május 16. Beiktatják Marosi Izidor Istvánt a váci püspöki székbe.

május 16. A tavaszi nagymarosi ifjúsági találkozó témája: Hiszem a katolikus keresztény anyaszentegyházat. A szentmisét Paskai László esztergomi érsek mintegy negyven ifjúsági lelkipásztorral együtt celebrálja.

május 23. Élete 76. évében elhunyt Belon Gellért pécsi segédpüspök, lelki író. Június 4-én Pécsett temették.

május 23. A Hitoktatási Bizottság pályázatára érkezett általános- és középiskolások 1481 rajza, 35 egyéb műve, 9 irodalmi alkotása. A legjobb művek alkotóinak szakemberek minősítése után Marosi Izidor váci püspök díjakat osztott ki a budapesti Egyetemi templomban.

június 5. II. János Pál pápa Dankó László kalocsai apostoli kormányzót kalocsai érsekké, Seregély István kőszegi plébánost egri érsekké, Konkoly István gencsapáti plébánost szombathelyi és Gyulay Endre szegedi plébánost szeged-csanádi püspökké nevezi ki. Nyugdíjas koruk folytán tisztségük alól felmenti Ijjas József kalocsai érseket, Udvardy József szeged-csanádi megyéspüspököt és Tóth László veszprémi segédpüspököt.

június 6. Paskai László esztergomi érsek, prímás a Szentlélek tiszteletére felszenteli a győri Kun Béla lakótelepen az új plébániatemplomot.

június 7. Paskai László esztergomi érsek, prímás pünkösdvasárnap ünnepi szentmisével nyitja meg az esztergomi bazilikában a Mária-évet, amelyet II. János Pál pápa 1987. pünkösdtől 1988. Nagyboldogasszony ünnepéig hirdetett meg.

június 14. A miskolci katolikus ifjúság szentháromságvasárnapi találkozójának témája a minorita templomban: A türelem, a Szentlélek gyümölcse.

június Megindul a Magyarok Nagyasszonya Társaság újoncházának építése Tahitótfalun.

június A máriagyűdi ifjúsági búcsú témája: Isten lakása bennünk és közöttünk.

július 2. A püspöki kar Lelkipásztori Bizottsága köriratot ad ki lelkipásztoroknak a családpasztoráció különleges fontosságáról.

július 4. Paskai László esztergomi érsek, prímás a szegedi székesegyházban püspökké szenteli Gyulay Endrét, az új szeged-csanádi megyéspüspököt.

július 11. Paskai László a szombathelyi székesegyházban püspökké szenteli Konkoly István új szombathelyi megyéspüspököt.

július 25. Paskai László az egri székesegyházban püspökké szenteli Seregély Istvánt, az egri egyházmegye új érsekét.

július A Katolikus Középiskolai Főhatóság tagja lesz a brüsszeli székhelyű Office International de l'Enseignement Catholique (O. I. E. C.) szervezetének.

augusztus 4. Élete 85. évében elhunyt Possonyi László közgazdász, a harmincas évektől a magyar katolikus szellemű irodalom és sajtó egyik megújítója, a Vigilia folyóirat egyik alapítója.

augusztus 7. Paskai László prímás értesíti az illetékes elöljárókat az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének leiratáról, amely szerint 1987. augusztustól a hittudományi főiskolákra felvett hallgatókat csak 12 hónapi katonai szolgálatra fogják behívni.

augusztus 31—szeptember 3. A 17. Országos Katekétikai Továbbképző Lelkigyakorlat témája Egerben: Szűz Mária és a szentek tisztelete a hitoktatásban.

szeptember 5—6. A hajdúdorogi bizánci szertartású egyházmegye alapításának 75. évfordulóján Simon Lourdusamy bíboros, a Keleti Egyházak Kongregációjának prefektusa Hajdúdorogon ünnepélyes szentmisét mutat be. A következő napon a máriapócsi búcsú keretében Francesco Colasuonno érsek, rendkívüli nuncius felolvassa Agostino Casaroli bíboros államtitkár levelét és benne II. János Pál pápa üdvözletét.

szeptember 12. Megnyílik a verőcemarosi szociális otthon új épületszárnya.

szeptember 13. Paskai László esztergomi érsek megáldja a Boldog Özséb tiszteletére épült új békásmegyeri plébániatemplomot. A templom melleti teret a Fővárosi Tanács Lékai bíboros térnek nevezi el.

szeptember 19. A szeged-csanádi egyházmegye szegedi tarjánvárosi templomban tartott őszi ifjúsági napjának előadott és megbeszélt témája: Mária és a mai ifjúság.

szeptember A papi és szerzetesi hivatások száma az 1987/88. tanév kezdetén: egyházmegyések 268, férfi szerzetes növendékek 63, női 12.

október 1—30. Paskai László érsek-prímás részt vesz Rómában a Püspöki Szinóduson.

október 11. A Szent Margit Szeretetszolgálat-képző a Székesfehérvár melletti iszkaszentgyörgyi továbbképző otthonába költözik.

november 9—13. A magyarországi püspökök ad limina látogatáson jelennek meg Rómában II. János Pál pápánál.

november 15. A püspöki kar körlevele közli, hogy az 1986. évi gyűjtés az Egyházi Szeretetszolgálat javára 10 millió 782 ezer Ft-ot eredményezett.

december 1. A budapesti Ráday Kollégiumban a Magyar Katolikus Püspöki Kar és a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa vezetői első közös tanácskozásukat tartják és ökumenikus nyilatkozatot bocsátanak ki.

december 4. Az átrendezett és kibővített esztergomi Főszékesegyházi Kincstárt Pozsgay Imre, a Hazafias Népfront főtitkára megnyitja.

december 17. Az Országgyűlés jóváhagyja Miklós Imre államtitkárnak, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének parlamenti jelentését a magyar kormány egyházpolitikájáról.

december 25. A magyar katolikus hívek országszerte nagy számban vesznek részt a karácsonyi éjféli szentmisén. A budavári Nagyboldogasszony templomból a Magyar Televízió sugározza az éjféli szentmisét.

az év folyamán A Szent István Társulat 37 könyvet, az Ecclesia Kiadó 27 könyvet és 1 hanglemezt ad ki.

Az új gyáli templom.
Épült 1983-ban Perczel Dénes terve szerint

A fertődi templom.
Épült 1985-ben Bihari László és Asbóth István terve szerint

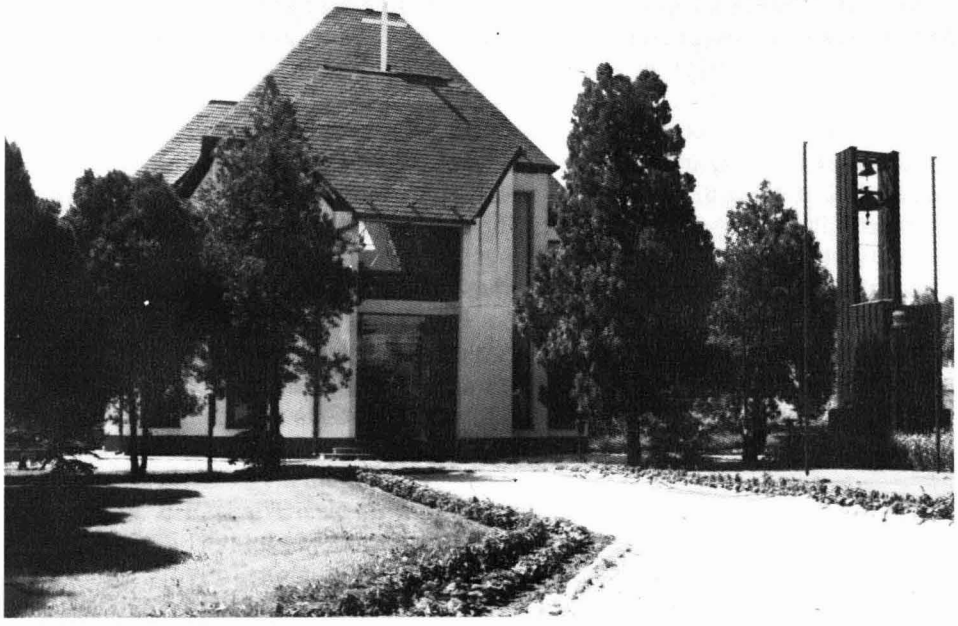

A magyarországi egyházmegyék kormányzata
1945—1987

ESZTERGOMI ÉRSEKI TARTOMÁNY

ESZTERGOMI FŐEGYHÁZMEGYE

Serédi Jusztinián érsek
1927—1945. márc. 29.
Drahos János kanonok, káptalani helytartó
1945. márc. 30—1945. okt. 2.
Mindszenty József érsek 1945. okt. 7—1973. dec. 18.
Akadályoztatva 1948. dec. 26-tól.
Drahos János érseki ált. helytartó
1948. dec. 29—1950. jún. 15.
Meszlényi Zoltán segédpüspök, káptalani helynök
1950. jún. 17—júl. 4.
Beresztóczy Miklós kanonok, káptalani helynök
1950. júl. 5—aug. 15.
Hamvas Endre csanádi püspök, apostoli kormányzó
1950. aug. 16—1956. október
Witz Béla érseki ált. helynök
1956. nov. 4—1957. febr. 8.
Endrey Mihály egri segédpüspök, speciális delegátus
1957. febr. 9—1958. szeptember
Schwarz-Eggenhofer Artúr kanonok, érseki általános helynök
1958. szept. 4—1959. jún. 5.
Schwarz-Eggenhofer Artúr kanonok, apostoli kormányzó
1959. jún. 6—1969.
Szabó Imre segédpüspök, apostoli kormányzó
1969. jan. 24—1971.
Kisberk Imre c. püspök, székesfehérvári apostoli kormányzó, apostoli kormányzó
1971. szept. 28—1974.
Lékai László c. püspök, apostoli kormányzó
1974. febr. 2—1976.
Lékai László érsek
1976. febr. 10—1986. jún. 30.
Fábián János kanonok, főegyházmegyei kormányzó
1986. júl. 2—1987.
Paskai László érsek
1987. márc. 3—

GYŐRI EGYHÁZMEGYE

Apor Vilmos megyéspüspök
1941—1945. ápr. 2.
Pokorny Miklós apátkanonok, káptalani helynök
1946. ápr. 6-ig.
Wagner Mihály prépostkanonok, káptalani helynök
1946. jún. 2-ig.
Papp Kálmán megyéspüspök
1946—1966. júl. 28.
Bánk József segédpüspök, káptalani helynök
1966. aug. 4—dec. 29.
Bánk József c. püspök, apostoli kormányzó
1966—1969. febr. 12.
Kacziba József c. püspök, apostoli kormányzó
1969. febr. 13—1975. febr. 9.
Pataky Kornél c. püspök, apostoli kormányzó
1975. febr. 10—1976. ápr. 2.
Pataky Kornél megyéspüspök
1976. ápr. 2—

HAJDÚDOROGI G. K. EGYHÁZMEGYE

Dudás Miklós megyéspüspök
1939—1972.
Timkó Imre káptalani helynök
1972. júl.—1975.
Timkó Imre megyéspüspök
1975. febr. 8—1988. márc. 30
Keresztes Szilárd segédpüspök, egyházmegyei kormányzó
1988. ápr. 6.
Keresztes Szilárd megyéspüspök
1988. jún. 30—

MISKOLCI APOSTOLI KORMÁNYZÓSÁG

Papp Antal c. érsek, apostoli kormányzó
1925—1945.
Szántay Szémán István konzultori helynök
1945. dec. 24—1946. dec. 18.
Dudás István apostoli kormányzó
1946—1972.
Timkó Imre konzultori helynök
1972—1975.
Timkó Imre apostoli kormányzó
1975—1988. márc. 30.
Keresztes Szilárd c. püspök, exarchátusi kormányzó
1988. ápr. 6.
Keresztes Szilárd apostoli kormányzó
1988. jún. 30—

PÉCSI EGYHÁZMEGYE

Virág Ferenc megyéspüspök, pápai trónálló
1926—1958.
Rogács Ferenc megyéspüspök
1958—1964.
Cserháti József káptalani helynök
1961—1964.
Cserháti József c. püspök, apostoli kormányzó
1964—1969.
Cserháti József megyéspüspök
1969. jan. 10—

SZÉKESFEHÉRVÁRI EGYHÁZMEGYE

Shvoy Lajos megyéspüspök
1927—1968.
Potyondy Imre káptalani helynök
1968. jan. 25—1969. febr. 2.
Kisberk Imre segédpüspök, apostoli kormányzó
1969—1974. febr. 2.
Kisberk Imre megyéspüspök
1974. febr. 2—1982. ápr. 5.
Szakos Gyula megyéspüspök
1982. ápr. 5—

SZOMBATHELYI EGYHÁZMEGYE

Kovács Sándor megyéspüspök
1944. márc. 25—1972. márc. 23.
Fábián Árpád c. püspök, apostoli kormányzó
1972. márc. 23—1975. jan. 7.
Fábián Árpád megyéspüspök
1975. jan. 7—1986. máj. 14.
Póka György segédpüspök, egyházmegyei kormányzó
1986. máj. 20—1987. márc. 3.
Lelkes József kanonok, egyházmegyei kormányzó
1987. márc. 5—1987. júl. 11.
Konkoly István megyéspüspök
1987. júl. 11—

VÁCI EGYHÁZMEGYE

Pétery József megyéspüspök
1942—1967. — Akadályoztatva 1952-től.
Kovács Vince segédpüspök, püspöki ált. helynök
1953—1959.
Kovács Vince c. püspök, apostoli kormányzó
1959—1969.
Bánk József megyéspüspök
1969. jan. 10—1974. febr. 2.
Bánk József egri érsek, apostoli kormányzó
1974. márc. 18—1975. jan. 10.
Endrey Mihály megyéspüspök
1975. jan. 10—1977. júl. 4.
Miháczi József kanonok, káptalani helynök
1977. júl. 5—1978. márc. 29.
Bánk József megyés érsek-püspök
1978. márc. 30—1987.
Marosi Izidor megyéspüspök
1987. márc. 3—

VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE

Mindszenty József megyéspüspök
1944—1945.
Bánáss László c. püspök, apostoli kormányzó
1954. okt.—1946. nov. 29.
Bánáss László megyéspüspök
1946. nov.—1949. ápr. 19.

Hoss József káptalani helynök
1949. ápr.—1949. aug.
Badalik Bertalan megyéspüspök
1949. aug.—1965. okt. 10.
Akadályoztatva 1957-től.
Klempa Sándor Károly általános helynök
1957. aug.—
Klempa Sándor Károly apostoli kormányzó
1959—1972.
Lékai László c. püspök, apostoli kormányzó
1972. febr. 8—1974. febr. 2.
Kádár László c. püspök, apostoli kormányzó
1974. febr. 2—1975.
Kádár László megyéspüspök
1975. jan. 10—1978.
Paskai László c. püspök, apostoli kormányzó
1978. márc. 2.—1979.
Paskai László megyéspüspök
1979. márc. 31—1982. ápr. 4.
Szendi József c. püspök, apostoli kormányzó
1982. ápr. 5—1983.
Szendi József megyéspüspök
1983. dec. 7—

KALOCSAI ÉRSEKI TARTOMÁNY

KALOCSAI FŐEGYHÁZMEGYE

Grősz József érsek
1943—1961. — Akadályoztatva 1951—1956.
Kujáni Ferenc kanonok, érseki általános helynök
1951—1956.
Várkonyi Imre kanonok, káptalani helynök
1961—1964.
Hamvas Endre érsek
1964—1969.
Ijjas József érsek, pápai trónálló
1969. jan. 29—1987. márc. 2.
Dankó László c. püspök, apostoli kormányzó
1987. márc. 3.
Dankó László érsek
1987. jún. 5—

SZEGED-CSANÁDI EGYHÁZMEGYE

Hamvas Endre megyéspüspök
1944—1964.
Ijjas József c. püspök, apostoli kormányzó
1964. szept. 15—1969.
Udvardy József c. püspök, apostoli kormányzó
1969. jan. 10—1975.
Udvardy József megyéspüspök
1975. jan. 7—1987. jún.
Gyulay Endre megyéspüspök
1987. jún. 5—

NAGYVÁRADI EGYHÁZMEGYE MAGYARORSZÁGI RÉSZE

Scheffler János nagyváradi megyéspüspök
1942—1953.
Pintér László kanonok, püspöki helynök
1947—1952.
Hamvas Endre csanádi püspök
1952—1964.
1952. ápr. 19-én a Szentszék a csanádi püspök joghatóságát kiterjesztette a nagyváradi egyházmegye Magyarországra eső részére.

EGRI ÉRSEKI TARTOMÁNY

EGRI FŐEGYHÁZMEGYE

Czapik Gyula érsek
1943—1956.
Brezanóczy Pál p. prelátus, káptalani helynök
1956. ápr. 27—1959.
Brezanóczy Pál p. prelátus, apostoli kormányzó
1959. júl. 25—1969. (1964-ben c. püspök)
Brezanóczy Pál érsek
1969—1972.
Mészáros Lajos kanonok, káptalani helynök
1972—1974.

Bánk József érsek
1974—1978.
Kádár László érsek
1978—1986.
Mészáros Lajos nagyprépost, főegyházmegyei kormányzó
1986. dec. 29—1987. ápr. 18.
Kovács Endre c. püspök, főegyházmegyei kormányzó
1987. ápr. 23—1987. júl. 25.
Seregély István érsek
1987. jún. 6—

KASSAI EGYHÁZMEGYE MAGYARORSZÁGI RÉSZE

Madarász István kassai megyéspüspök
1939—1948.
Tost Barnabás káptalani helynök
1948—1951.
Brezanóczy Pál káptalani helynök
1951—1952.

1952. ápr. 19-től a Szentszék a mindenkori egri érsek joghatósága alá rendelte.

ROZSNYÓI EGYHÁZMEGYE MAGYARORSZÁGI RÉSZE

Bubnics Mihály megyéspüspök
1939—1945.
Madarász István kassai megyéspüspök, apostoli kormányzó
1946—1948.
Tost Barnabás káptalani helynök, apostoli kormányzó
1948—1951.
Brezanóczy Pál káptalani helynök, apostoli kormányzó
1951—1952.

1952. ápr. 19-től a Szentszék a mindenkori egri érsek joghatósága alá rendelte.

SZATMÁRI EGYHÁZMEGYE MAGYARORSZÁGI RÉSZE

Scheffler János nagyváradi megyéspüspök, szatmári apostoli kormányzó
1942—1945.
Barót Mihály fehérgyarmati, később vállaji plébános Scheffler János püspöki helynöke
1945—1951.

Czapik Gyula egri érsek, apostoli kormányzó
1951—1952.

1952. ápr. 19-től a Szentszék a mindenkori egri érsek joghatósága alá rendelte.

A kassai, a rozsnyói és szatmári egyházmegyék magyarországi részeit a Püspöki Kongregáció 569/1982. sz. 1982. máj. 11-én kelt dekrétumával az egri főegyházmegye részévé tette.

Magyarországon jelenleg működő férfi és női szerzetesrendek főnökei

1945—1987

PANNONHALMI SZENT BENEDEK REND

Kelemen Krizosztom főapát
1933—1950 (1947-től az USA-ban)
Sárközy Pál kormányzó apát
1947—1952.
Sárközy Pál főapát
1952—1957.
Monsberger Ulrik kormányzó perjel
1957—1958.
Legányi Norbert főapát
1958—1969.
Monsberger Ulrik kormányzó perjel
1969—1973.
Szennay András főapát
1973—

KAPISZTRÁN SZENT JÁNOSRÓL NEVEZETT FERENCES TARTOMÁNY

Schrotty Pál tartományfőnök
1940—1946.
Luptovics Kolos tartományfőnök
1946—1958.
Váradi Béla tartományfőnök
1958—1971.
Balázs Sebestyén tartományfőnök
1971—1979.
Pintér Ernő tartományfőnök
1979—1988.
Hegedűs János Kolos tartományfőnök
1988—

KEGYES TANÍTÓREND (Piaristák)

Zimányi Gyula tartományfőnök
1945—1946.
Tomek Vince tartományfőnök
1946—1947.
Sík Sándor tartományfőnök
1947—1963.
Albert István első asszisztens
1963. szept.—1964. márc.
Albert István tartományfőnök
1964—1979.
Varga László tartományfőnök
1979—1984.
Jelenits István tartományfőnök
1984—

MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK

Gyöngyösi Ágnes Mária Piroska tartományi főnöknő
1929—1946.
Wiedmann Emilia Mária Kornélia tartományi főnöknő
1946—1960.
Gyöngyösi Ágnes Mária Piroska tartományi főnöknő
1961—1967.
Dési Mária Margit tartományi főnöknő
1967—1970.
Kárpát Magdolna Mária Relindisz tartományi főnöknő
1970—1981.
Szobonya Eszter Mária Jolánta tartományi főnöknő
1981. júl. 15—

MAGYAROK NAGYASSZONYA TÁRSASÁG

Kontra Éva általános főnöknő
1986. dec. 30—

GÁL FERENC

A magyar katolikus papság

A XX. század első felében a magyar katolikus egyház élete éppen olyan hagyományos volt, mint bármelyik más országban. Legalább is azokban, ahol a lakosság többségét a katolikusok alkották. Megvolt a határozott egyházmegyei szervezet, működtek az egyházi intézmények, a papság élete anyagilag biztosítva volt, s az egyház egyúttal társadalmi tényezőnek is számított. Ebből következett, hogy a papságnak is megvolt a társadalmi tekintélye. A világi hívők szerepét akkorában még keveset emlegették, legföljebb a 30-as évektől kezdve,amikor XI. Piusz pápa kezdeményezésére az Actio Catholica szervezet akarta őket nagyobb öntudatra ébreszteni. Mondhatjuk, hogy a magyar egyháznak is meg volt a maga „klerikális" szinezete. A lelkipásztorkodó egyházmegyei papságon kívül a szerzetesrendeknek is megvoltak az intézményeik, sőt kiváltságaik. A katolikus öntudat egyik tényezőjeként lehet említeni — főleg a 20-as és 30-as években — a múltból megmaradt katolikus—protestáns társadalmi rivalitást és a vallási vitairodalmat. Kétségtelen azonban, hogy ez az utóbbi nagyobb tömegeket nem tudott megmozgatni. A műveltebb réteg magával hozta a liberális hagyományokat, s a kereszténység emlegetésénél megelégedett azzal, hogy egy Istenben hiszünk, a többi emberi hozzáadás. De bontakozott egy belső katolikus újjáéledés is, amely főleg Prohászka püspök működése nyomán keletkezett, s amely nem a vallási vitákat hangoztatta, hanem az evangélium szellemével való töltekezést. Ez a mozgalom felismerhető volt a papságban is. Azonkívül szép számmal működtek vallásos egyesületek, s ezek természetesen papi vezetés alatt állottak, s a világiak apostolkodása úgy szerepelt, mint kisegítés a papság lelkipásztori tevékenysége mellett. A világi hívők teológiai tájékozottsága is alacsony fokon állott. Legföljebb addig terjedt, amennyi megmaradt az elemi és középiskolai hitoktatásból. Bár a 20-as évek végétől a katolikus folyóiratoknak nem hiányzott az olvasótáboruk. Sajátos módon ezek a kor követelményének megfelelően szociális beállítottságúak voltak, s hozzájuk csatlakozott az agrárifjúsági mozgalom, a Kalot, a Kalász is. A jövő erői tehát kétségtelenül jelentkeztek akkor is, ha az egyház életének külső szinezetén feudális jelleg mutatkozott, de az igazság kedvéért azt is ki kell jelenteni, hogy nem volt feudálisabb, mint az egész magyar társadalmi berendezkedés. A magyar történelemnek az külön fejezete, hogy az első világháború utáni összeszűkült és elszegényedett Magyrországon a hivatalos vezetőség miért félt az átfogó társadalmi reformoktól és a demokrácia megvalósításától.

Az egyházmegyei papság és a püspökök viszonya a kötelező egyházi alá-fölérendeltségen kívül meglehetősen „hivatalbeli" volt. Ezen azt értem, hogy az egyházkormányzat nem nélkülözte a bürokráciát, a hivatalvezetést, az akták

alkalmazását. Ennek volt jó oldala is, hiszen biztosította az ellenőrzést, nem nagyon lehetett a sorból kilépni, de akadályozta a lelkipásztori kezdeményezést. Ma úgy fejeznénk ki magunkat, hogy karizmatikus megnyilatkozások nem voltak divatosak. A hivatali ellenőrzés főleg az egyház anyagi ügyeire terjedt ki, a javadalmak fenntartására, iskolák adminisztrációjára és a plébániai pénzkezelésre. A lelkipásztorkodásnak, az iskolai hitoktatásnak megvoltak a kialakult módszerei, amit a papok egyénisége könnyen színezhetett, de mindig bizonyos keretek között mozgott. Az egyház életét az ünnepélyesség jellemezte. Ennek kifejezései voltak: a német mintára megtartott katolikus nagygyűlések, zarándoklatok, búcsújárások, ünnepségek. Ezeken természetesen a papság jelvényei és kitüntetései is szerephez jutottak. Az azonban akkor az egész európai katolicizmust jellemezte. A barokk hagyomány élt benne tovább, de a már meglevő „proletárok" szemében könnyen azt jelentette, hogy a papság mégis csak egy jómódú „osztály" képviselője. Az állam hivatalosan a „keresztény kurzust" képviselte, az iskolákban kötelező volt a hitoktatás, mindenkinek a vallása szerint, a vallásváltoztatásnak is megvoltak az állami szabályai, illetve törvényes kellékei, ami kifelé a rend képét mutatta, befelé azonban a hit kérdését nagyon sokszor jogi kérdéssé egyszerűsítette le. Ma, amikor ezekre a problémákra visszatekintünk, hallgatagon mindig arra gondolunk, hogyan volt felkészülve a magyar egyház arra a nagy történelmi változásra, amely 1945-ben bekövetkezett. Azonban igazságtalanok lennénk, ha az akkori szellemiséget, a papság akkori magatartását a mai szemszögből ítélnénk meg. A papság az akkori társadalomban élt, s bár a bizonytalan jövő kísértete már jelentkezett, annak a konkrét formáját senki sem tudta maga elé idézni. Azt azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy abban a két háború közötti „neobarokk társadalomban" is élt őszinte hit, a katolikus tömegek ragaszkodtak vallásukhoz, s ez a papság működésének a gyümölcse is volt. A nemzetközi érintkezés lehetősége magával hozta, hogy a magyar papság teológiai és kultúrális nívója nem maradt el a közép-európai egyházak papságának színvonala mögött. Amellett megvolt benne az egyetemes egyház egységéhez és apostoliságához való ragaszkodás, s ez vértezte fel arra, hogy az eljövendő változások idején is erejéhez mérten helytálljon.

Az 1945 évi változás. Az ötéves háború megpróbáltatásai és a front átvonulása után a magyar egyház új politikai és társadalmi helyzet előtt találta magát. A „keresztény Magyarországnak" tudomásul kellett venni, hogy ettől kezdve a marxista ideológia, a politikai és társadalmi szervezkedés és benne az ateizmus is maradandó létjogosultságot kapott. A vesztes háború következményeit azonban nem mindenki mérte fel, s Európa megosztottságát sem tartották maradandónak. Ezért a papokban és a püspökökben is különböző módon fogalmazódott meg az új idők feladata. Annyi azonban világos volt, hogy meg kell birkózni egy új ideológiával és le kell mondani arról a kiváltságos társadalmi helyzetről, amelyet az egyház és a papság a múltból örökölt. A háború befejezése után eltelt öt esztendő az átmenet időszaka volt, de a papság nagy részének éppen az az időszak hozta meg a meggyőződést, hogy a hit

DR. LÉKAI LÁSZLÓ BÍBOROS, ÉRSEK, PRÍMÁS TEMETÉSE ESZTERGOMBAN 1986. JÚLIUS 8-ÁN

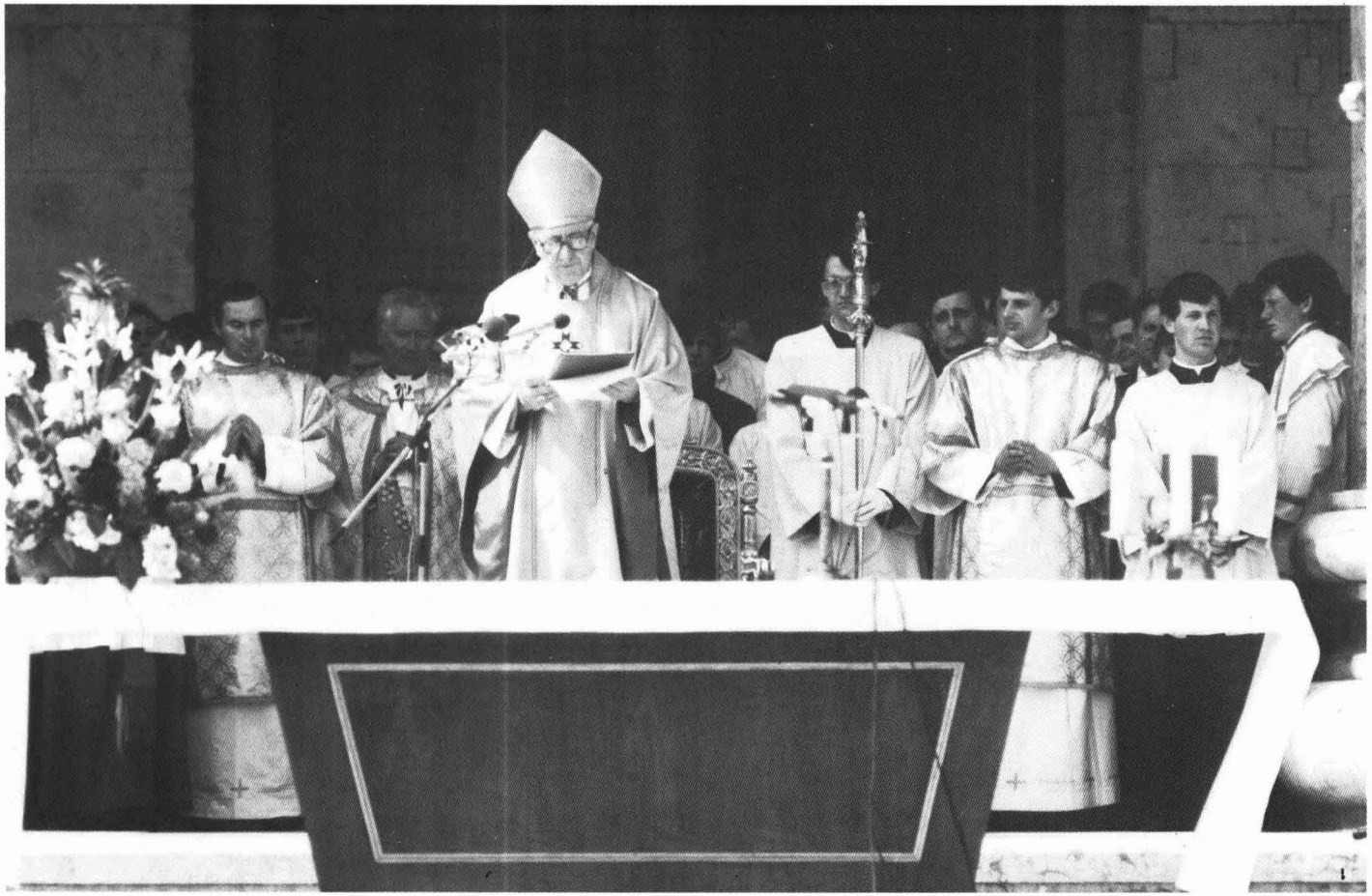

DR. PASKAI LÁSZLÓ ÉRSEKI BEIKTATÁSA ESZTERGOMBAN 1987. ÁPRILIS 25-ÉN

DR. DANKÓ LÁSZLÓ PÜSPÖKKÉ SZENTELÉSE KALOCSÁN 1987. MÁJUS 2-ÁN, AKIT II. JÁNOS PÁL PÁPA 1987. JÚNIUS 5-ÉN KALOCSAI ÉRSEKKÉ NEVEZETT KI

MAROSI IZIDOR VÁCI MEGYÉSPÜSPÖK BEIKTATÁSA VÁCOTT 1987. MÁJUS 16-ÁN

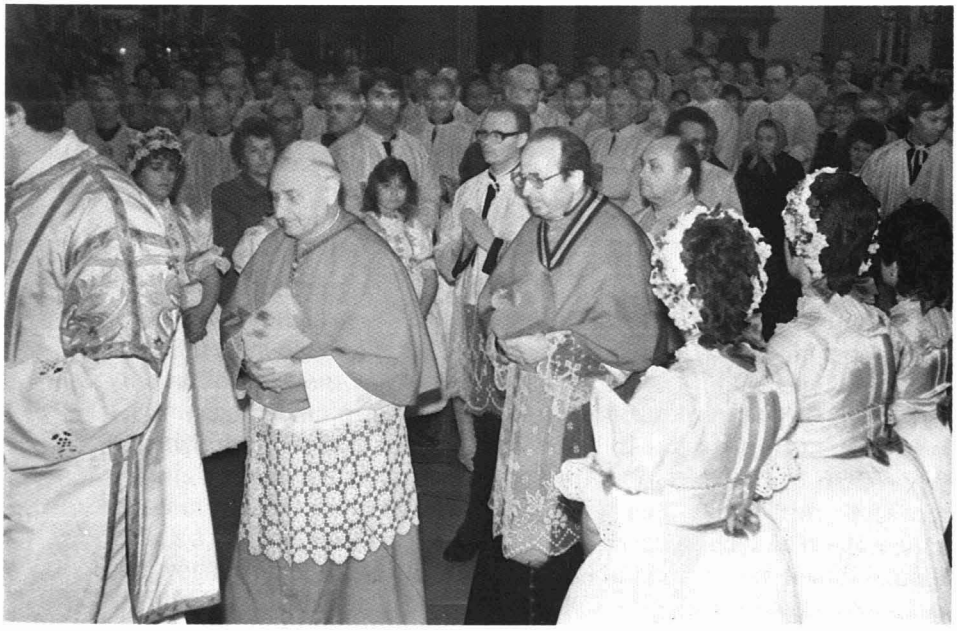

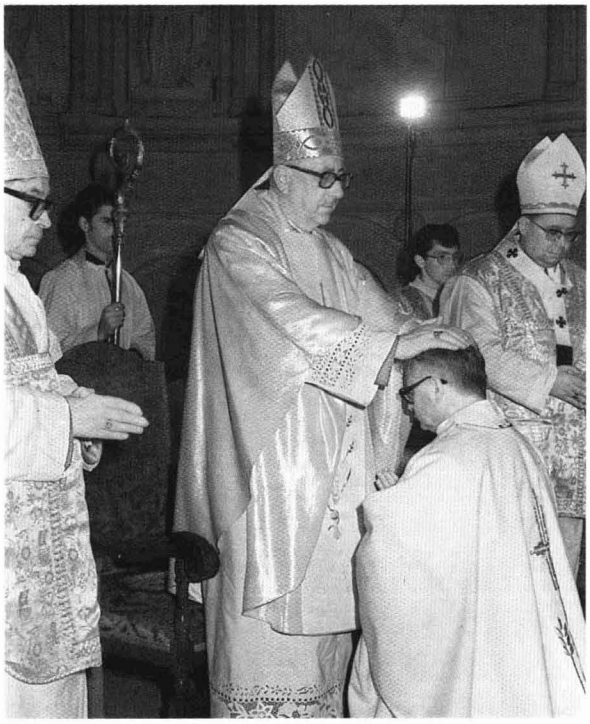

GYULAY ENDRE SZEGED-CSANÁDI
MEGYÉSPÜSPÖK FELSZENTELÉSE SZEGEDEN
1987. JÚLIUS 4-ÉN

DR. KONKOLY ISTVÁN MEGYÉSPÜSPÖK
FELSZENTELÉSE SZOMBATHELYEN
1987. JÚLIUS 11-ÉN

hirdetésében, az egyház belső szervezésében és a kifelé való kapcsolataiban új módszerekre van szükség. A papság a teológiai tanulmányai alapján eddig is ismerte a marxista ideológiát. Bár a politikai propaganda sötét színekben írta le a marxista állami berendezkedést, és úgy beszélt róla, mint közeledő veszélyről, de ezt legtöbben a háborúval együtt járó jelenségnek tartották. Elméletileg azonban világos volt, hogy a marxizmus a vallást és a vallásos hitet úgy fogja fel, mint hamis tudatot, amely csak a társadalmi bajok következtében alakult ki, s ami meg is fog szűnni, ha kialakul az az új társadalmi rend, amelyben már nem lesz szegénység, elnyomás, igazságtalanság, s az emberek nem áhítoznak majd a túlvilági igazságszolgáltatás és boldogság után. A papságra ez az ideológiai felfogás igazában nem úgy hatott, mint megalapozott filozófiai vagy szociológiai igazság, hanem inkább úgy, mint lélektani nyomás. Az egyház, a vallás, a papság a múlt kifogásolható maradéka, csak átmeneti jellege van, a jövő társadalmának nincs rá szüksége. Ez a beállítás erősen befolyásolt olyan papokat és világi hívőket, akik inkább csak a hagyományos formák szerint élték vallásos életüket, nem pedig igazi hitbeli meggyőződés alapján. Ha tehát azt a kérdést vetjük fel, hogy a papság előkészült-e kellőképpen a változásra, a kérdést nem szabad leszűkíteni a szociális beállítottságra. Akik saját hitüket valóban az evangéliumra és a kegyelemre építették, azok készek voltak minden áldozatra, és főleg készek voltak arra, hogy a felebaráti szeretetet minden környezetben gyakorolják. Azok tudták azt is, hogy Krisztus követéséért tudni kell lemondani anyagi biztonságról, meleg és kényelmes társadalmi környezetről, s az evangéliumot minden új helyzetben meg kell valósítani. A megvalósítás lehetséges, hiszen az nincs társadalmi rendhez vagy kultúrális formákhoz kötve. Ilyen értelemben volt előkészület a papságban, de annak természetesen csak később lehetett külső formát adni. Erre a témára azért térek ki, mert később sokszor szóba került, mint a múlt elmarasztalása. Az új társadalmi rendre való átállás nem egyszerű fejlődés eredménye volt, hanem politikai változásé. Azt pedig senki sem tudta előre, hogy a politikai és gazdasági változás milyen formában jön, milyen erők állnak mögötte és milyen követelményeket támaszt az egyes emberekkel szemben.

Az egyház is külső erők hatása alatt találta szembe magát az új helyzettel. Ha pedig felkészülésről beszélünk, azt meg kell állapítani, hogy a magyar papság legalább annyira készen állott a jövő munkálására, mint bármelyik más nemzet papsága hasonló körülmények és nehézségek közepette. Az ma már történeti tény, hogy a front átvonulása után a hívő tömegek nem fordultak el a papságtól, tehát nem tekintették őket valamilyen kiváltságos osztálynak. Még a püspököket sem. Ebben döntő jelentősége volt annak, hogy a papság a front átvonulása idején és utána is a helyén maradt. Akik eltávoztak, azokat valóban kivételnek lehet mondani. Többnyire olyanok voltak, akik politikailag exponálták magukat, vagy legalább is úgy érezték, hogy ezt fogják szemükre vetni. A hívő közösség és a papok összetartozását főleg ott lehetett megfigyelni, ahol a front hosszabb időre megállt, s az óvóhelyeken is sokat jelentett az a lelki vigasz és megerősítés, amely az ott végzett istentiszteleti cselekményekből és igehirdetésből kiáradt. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a püspökök a papság helyben maradását

egyenesen elrendelték. Az egháznak tehát a maga egészében nem volt félteni valója. A vallás hitelét éppen az mutatja meg, ha nehéz helyzetekben is, hozzásegíti az embert a reményhez és a helytálláshoz. A front átvonulásával együtt jártak az egyéni tragédiák is: sebesülés, haláleset, elhurcolás.

Létszámát tekintve a papság tehát nem fogyatkozott meg a háború utáni új helyzetben. Az 1945-től 50-ig terjedő időben sok helyen szerveztek új lelkészségeket. Régi leányegyházak önállósultak, s itt már tapasztalható volt az új rugalmasság. A püspökök egy-egy ilyen lelkészség megszervezésénél már nem a „javadalmat" vették alapul, hanem a hívő közösség készségét. Új állások szervezése azért is lehetséges volt, mert a szerzetesrendek feloszlatása után egy bizonyos százalékuk átléphetett egyházmegyei szolgálatba. Az arányszámot itt a püspökség és az állami hatóság közvetlen tárgyalása határozta meg. A lelkipásztorkodó papság mindenben osztozott a hívő nép életformájában és anyagi helyzetében, de egy nagy követelmény hárult a papságra. A javadalom elvesztésével együtt elvesztette a hívekkel szemben fennálló viszonylagos függetlenségét is. Nemcsak a lelkipásztorkodás sikere függött attól, hogy milyen kapcsolatot tart fenn a plébánia közösségével, hanem az anyagi lehetőségek is. Egyházi szempontból ezt inkább nyereségnek vettük, nem veszteségnek. Sőt ahogy a papság fokozatosan elvesztette a világi társadalomban betöltött helyzetét, úgy növekedett és mélyült el lelki vezető szerepe a vallási közösségben. Természetesen az egyéni adottságok és az egyéni buzgóság is meghatározta a papok és a hívők kapcsolatát.

Paphiány tehát nem volt, a papság teljes létszámmal folytathatta a lelkipásztori munkát. A papság létszámáról az 1951-es állapot szerint a következő adataink vannak. Egyházmegyei keretben itthon működő papok száma 3966, s ez a szám egyházmegyénként így oszlott meg: Esztergom 571, Győr 387, Pécs 367, Székesfehérvár 241, Szombathely 270, Vác 478, Veszprém 513, Kalocsa 191, Szeged-Csanád 247, Eger 701. Egyelőre az utánpótlással sem volt baj, mert a szemináriumok is teljes létszámmal működtek. Egy lelkipásztorkodó papra átlag 1200 hívő jutott, ami európai viszonylatban is az átlagos helyzetet mutatta. A későbbiekben azonban a papok és a hívők arányszámát már megszorításokkal tüntetem fel. Egyrészt azért, mert az egyház életét nem lehet statisztikai adatokba beleszorítani, másodszor azért, mert az új társadalmi és politikai helyzetben erősen változott a vallásos emberek külső magatartása. Óvatosabbak lettek az egyházhoz való tartozás kimutatásában, és a plébániák sem csináltak olyan pontos statisztikai kimutatásokat, mint azelőtt.

Az egyházi élet külső átalakulása azonban folyamatban volt. Az egyesületeket feloszlatták, s gyakorlatilag a legtöbb helyen még az olyan imaközösségek sem működhettek, mint az oltáregylet, a rózsafűzér társulat vagy a Krédó. Ugyanez a sors várt az országos jellegű agrárifjúsági mozgalomra, a Kalotra vagy a Kalászra, a Mária Kongregációra és a cserkészetre, amelynek szintén erős vallásos színezete volt. További lépés volt a szerzetesrendek feloszlatása és a katolikus iskolák államosítása. A Szent István Társulat mint könyvkiadó vállalat megmaradt, de 1960-ig a működése csupán imakönyvek és hittankönyvek, valamint alkalmi füzetek kiadására szorítkozott. A katolikus szellemi élet táplálásának

eszköze maradt az Új Ember hetilap és a Vigilia havi folyóirat, az Actio Catholica kiadásában. Ilyen körülmények között a templomi szószék jelentősége megnőtt. A jövőbe néző papok érezték, hogy az igehirdetés régi módján, amely nagyrészt moralizálásból állt, változtatni kell. Szoros értelemben azt mondhatjuk, hogy a magyar egyház 1950 óta él marxista államrendben, és itt kellett megtalálni életlehetőségét, s főleg fel kellett fedezni saját belső erőforrásait. A háború utáni átmeneti években a papok közül is jónéhányan elvesztették bátorságukat, belső emigrációba vonultak, ami azt jelentette, hogy féltek a nyilvános szerepléstől, főleg az igehirdetéstől, mások külföldre távoztak, ismét mások kiléptek a papi szolgálatból. A régi „keresztény Magyarországon" zavartalanul végezték munkájukat, most pedig új módszereket kellett elsajátítani. Egyeseknek az idegeire ment még az is, hogy ünnepek alkalmával üzenetet kaptak: mivel mezőgazdasági vasárnap van, az istentiszteletet tartsák korán reggel, a nagy megmozdulásnak számító körmeneteket hagyják el stb. Sokaknak teljesen szokatlan volt, hogy beleéljék magukat olyan környezetbe, ahol az osztályharc elvei érvényesültek. Természetesen olyanok is akadtak, akik a bátorságukat vagy elszántságukat igyekeztek megmutatni. Annál inkább, mivel az egyház jogainak korlátozása ellen a püspökök is felemelték szavukat. A prédikációban elhangzott állítólagos lázításért nem egy pap került népbíróság elé, s az újságok sűrűn emlegették a „fekete reakció" veszélyét. Nem csoda, ha a világi hívők sem mertek a papokkal együtt mutatkozni, vagy velük együtt egyházi téren munkálkodni. A vidéki papság elmagányosodása itt kezdődött. A közlekedési lehetőségek nem engedték meg, hogy egymást gyakran látogassák, sőt egyes vidéki hatalmasságok szemében ez is reakciós szervezkedésnek számított. Mint vidéki plébános magam is átéltem ezeket az éveket és jelenségeket. A papság nagy része azonban semmi rendkívülit nem látott az új helyzetben. Az evangélium már kétezer évvel ezelőtt előkészítette az apostolokat és utódaikat arra, hogy Krisztus tanítása és egyháza ellentmondással fog találkozni, tehát vállalni kell a küldetéssel járó áldozatot.

A magára tászkodó egyház. Kétségtelen, hogy legnehezebb időnek a személyi kultusz évei számítottak, 1950-től 1954-ig, mert az egyház és a papság itt érezte legjobban az osztályharc terheit. Lezajlott a Mindszenty-per, a Grősz-per és sok sok más egyházmegyei pap és szerzetesi elöljáró pere. Ezek olyan nyilvánosságot kaptak, hogy a vallásellenes propaganda mindenkihez eljuthatott. A plébánosok legtöbbje a javadalmi föld alapján kuláknak számított, s érvényes volt rá minden szabály, amellyel a kulákokat akarták megrendszabályozni. Ismét csak saját plébánosi emlékeimre hivatkozhatom, hogy büntetendő cselekmény volt, ha a gyümölcsfán száraz gallyat találtak, ha a nemlétező járda nem volt elseperve, ha a tarlóhántást nem idejében végezték el, vagy a szőlő nem volt kellőleg megkapálva. Hozzájárult még a beszolgáltatás sokféle előírása, amelyeket nagyon egyénileg is lehetett értelmezni. Erre az időre esnek a püspökök „mezőgazdasági körlevelei", amelyek mélyszántásra és más tavaszi vagy nyári munkára figyelmeztették a falusi lakosságot, vagy a népgazdaság elleni vétségektől óvták őket. Ellenőrizték azt is, hogy a papok felolvasssák-e az ilyen

körleveleket. A papoknak volt alkalmuk megismerkedni a népbíróságokkal, s a vétség általában a prédikációban tett kijelentés, az ifjúsággal való engedély nélküli foglalkozás, káros propaganda terjesztésee stb. volt. Erre az időre esik az egyéni mezőgazdaság megszüntetése és a termelőszövetkezetek meg az állami gazdaságok megszervezése. A magyar paraszt évszázadokon át ragaszkodott földjéhez és nem is akart tőle megválni. A nagybirtok feloszlatása után a nincsteleneknek földet juttattak, s most ezeknek is le kellett mondaniok az egyéni gazdálkodásról. A termelőszövetkezetnek viszont nem volt vonzóereje, met hiányzott a példa, az emberek nem bíztak egymásban és teljesen hiányzott a közös gazdálkodáshoz való felszerelés. Mindez magával hozta éppen a tehetősebb parasztok elkeseredését. Az állami szervek részéről azonban folyt a propaganda, s itt használták fel először az arra vállalkozó papok segítségét is. Ezeknek a papoknak a példája alkalmat adott arra, hogy másokra is nyomást gyakoroljanak és híveik körében terjesszék a közös gazdálkodás előnyeit. Lelkileg azonban ezekben az időkben is növekedett a hívő falusi lakosság és a papság összetartozása, ami sok más jel mellett abban is megmutatkozott, hogy amikor a fakultatív hitoktatásra évenként újra meg újra be kellett jelenteni a gyermekeket az iskola elöljáróinál, a parasztság kitartott vallásos jogai mellett. De nem egy plébánosnak és káplánnak volt baja amiatt, hogy „külön propagandát" fejtett ki a hittanbeiratás mellett, vagy mert „felláziotta" a népet az iskola igazgatója ellen (pócspetri eset). A papok és a hívők egysége abban is megmutatkozott, hogy a nép általában nem hitte el a vádakat, amelyekkel a papokat elítélték, vagy amelyeket az újságok terjesztettek róluk. Lényegében tehát az intézkedések az egyház hitét és egységét nem rendítették meg.

Viszont ebben a helyzetben világos lett, hogy akik csak a hagyomány és a megszokás alapján tagjai az egyháznak és csak formaságból végzik vallási kötelességüket, azok előbb-utóbb kiválnak az egyházból. Egyúttal a jövő útja is kezdett kialakulni. Az egyház olyan hívőknek a csoportja lesz, akik befelé megélik a hitet és akik a vallásos közösségben támaszt keresnek, illetőleg a vallásosságot belső erőforrásnak tekintik. A történelem folyamán már sokszor igazolódott, hogy a nehéz idők megindítják az egyház belső újjászületését. Az egyház benső egységének jele volt az is, hogy bár a plébániai javadalmak megszüntek, a papság nem szenvedett hiányt, és a templomok fenntartását is készséggel vállalták. Azok a papok, akik valóban együtt éltek híveikkel, érezték a szeretetből fakadó támogatást. Kivétel természetesen itt is akadt. Főleg olyanok, akik rossz természetükkel, követelődzéssel elidegenítették maguktól az embereket.

A nehézséggel való birkózás közben a papok egyre jobban megtanultak saját lábukon állni. Azelőtt a különleges centralizáció azt eredményezte, hogy mindenre volt rubrika, minden kérdéssel és kéréssel a püspöki hivatalhoz kellett fordulni, onnan vártak eligazítást és védelmet. Ezekben az években a püspökség nem nyújthatott védelmet, sem anyagi támogatást. A püspöki hivatalban jelen volt az állam megbízottja, s minden levél, minden ügy az ő kezén is keresztül ment, a papok nem tartották szükségesnek, hogy mindent írásba foglaljanak és mindent a felsőbb hatóság tudtával intézzenek. Sem anyagi, sem lelki vonalon.

Így alakultak ki a papi baráti körök, amelyekben megbeszélték a problémákat és a megoldás lehetőségeit. Ismeretes az is, hogy a püspöki hivatal vezetőinek kinevezéséhez (helynök, irodaigazgató) állami hozzájárulás kellett. Nem egyszer idegen egyházmegyéből hoztak embert, vagy akár volt szerzetest bíztak meg az ilyen tisztséggel, akik nem ismerték az egyházmegyét és a papok eleve bizalmatlanok voltak irántuk. A vidéki papok ritkán fordultak meg a püspöki városban. De ez nem hozta magával a papság széthullását, sőt valójában a püspöki tekintély csorbulását sem. Legföljebb különbséget tettek a személy és a hivatal között. Kétségtelenül sok kritika elhangzott, még több sajnálkozás, de a végső megoldás csak az maradt, hogy „mi magunk segítsünk magunkon". Nem tagadható azonban, hogy néhányan emiatt is elvesztették bátorságukat vagy a kedvüket, s vagy elhagyták szolgálatukat, vagy külföldre távoztak.

A disszidálás, a küldöldre való távozás külön jelenség volt a papság életében, ezért erről is megemlékezünk néhány sorban. A háború befejezésekor inkább csak olyanok hagyták el az országot, akik attól tartottak, hogy politikai vagy társadalmi szereplésük miatt felelősségre vonják őket. Később a szerzetesrendek feloszlatása után az ő soraikból is sokan nyugatra mentek, főleg a fiatalok, hogy ott saját rendjükben tovább működjenek. Politikai okokból való disszidálás előfordult még az ötvenes években is, de voltak olyanok is, akik kalandvágyból mentek el, világot akartak látni, vagy nem akarták vállalni az itthoni munkával járó nehézségeket. Számszerint a külföldre való távozás ezt a képet mutatja: 1952 és 1961 között összesen 60. (Esztergom 13, Győr 16, Pécs 2, Székesfehérvár 6, Szombathely 4, Vác 3, Veszprém 3, Kalocsa 7, Szeged-Csanád 2, Eger 4.) Az 1962-től 1971-ig terjedő időben összesen 40-en távoztak. (Esztergom 10, Győr 2, Pécs 7, Székesfehérvár 2, Vác 7, Kalocsa 6, Szeged-Csanád 4, Eger 2.) Az 1972—81 években összesen 22. (Esztergom 5, Győr 2, Pécs 3, Székesfehérvár 4, Vác 5, Veszprém 1, Kalocsa 2.) Végül 1983—84 évben összesen 10-en. (Esztergom 2, Győr 2, Pécs 1, Szombathely 2, Vác 1, Veszprém 1, Eger 1.) Kétségtelen, hogy a nyugat-európai paphiány is elősegítette a külföldre való távozást, hiszen remélték, hogy ott azonnal alkalmazzák őket. A hazai egyháznak azonban nem vált javára a létszám csökkenése. Azt sem lehet tagadni, hogy főleg akik kellő ok nélkül mentek ki, állandóan igyekeztek igazolni eljárásukat, s ebbe beletartozott az is, hogy az itteni egyházi életről és az egyháziak magatartásáról sötétebb képet festettek, mint a valóság. Az ilyen ellenpropaganda eltartott egészen a hetvenes évek végéig. Később az emigráció szükségszerűen bekövetkező fáradtsága, elszíntelenedése hallgatásra ítélte őket. No meg az is, hogy a hetvenes évek végétől az egyház és az állam kapcsolata fokozatosan javult. A hitoktatásban nagyobb lehetőségek adódtak és a püspökök is nagyobb önállósággal tölthették be az egyházi állásokat. Az idegenforgalom pedig olyan mérvű lett, hogy a nyugati hírszerzők közvetlenül itthon szerezhettek tapasztalatot az egyház helyzetéről és nem voltak ráutalva a külföldi magyarok beszámolóira. Elvileg annak is megvolt a lehetősége, hogy a külföldön élő magyar papok segítségére legyenek az itthoni egyháznak, illetve paptársaiknak. Sokan meg is tették ezt, elsősorban olyanok, akik kint is felelős munkát vállaltak és nem kötötték magukat egészen az általános magyar emigrációhoz.

Aposztázia. Mindig akadtak olyanok, akik különféle okok miatt megváltak a papi szolgálattól. Nehéz időkben a szám természetesen emelkedik. Rendszeres kimutatásunk 1951-től van, s számszerint ez a helyzet: 1951 és 62 között a szolgálattól megvált 71 pap. Ez tíz évre elosztva nem olyan nagy százalék, ha azt vesszük alapul, hogy a papság összlétszáma 1951-ben 3966 volt. Egyházmegyénként ez volt a megoszlás: Esztergom 5, Győr 6, Pécs 2, Székesfehérvár 6, Szombathely 6, Vác 14, Veszprém 4, Kalocsa 7, Szeged 10, Eger 11. Az ok, amint már hivatkoztunk rá, többnyire bátortalanság, elmagányosodás, a sikerélmény hiánya vagy az, hogy a környezetükben levő politikai feszültséget nem tudták megoldani. Természetesen az okok között mindig szerepel az is, hogy a celibátus követelményeit kezdik túl terhesnek, időszerűtlennek érezni. A hit és a buzgóság gyengülése azonban előzetesen itt is kimutatható volt. A következő évtizedben, 1962-től 71-ig a politikai helyzet kétségtelenül kedvezőbb volt az egyház számára is. De ebben az időszakban mégis többen, 78-an hagyták el egyházi szolgálatukat. Ennek magyarázata csak abban kereshető, hogy a zsinatnak volt egy kísérő szellemi jelensége: mindenfelé hangoztatták a nagyobb belső egyházi szabadságot, a demokráciát, a korral való haladást, a társadalomba való nagyobb beilleszkedést és az emberi kiteljesedést. Egyes nyugati országokban feltűnő nagy számban fordultak szembe a papok a celibátussal. Nálunk ugyan ilyen mozgalom nem volt, de a fellazult szellem sokak számára kísértésként szolgált. Amíg azonban pl. Hollandiában a megnősült papok saját akaratukat rá akarták kényszeríteni az egyházra és polgári házasságkötésük után is helyükön maradtak, addig nálunk ez senkinek nem jutott eszébe. Aki megnősült, teljesen szakított papi hivatásával. Kétségtelenül befolyásolt egyeseket az is, hogy VI. Pál pápa idejében aránylag könnyen adtak felmentést a kilépett papoknak, rendezhették házasságukat és gyakorolhatták vallási kötelességeiket. Egyházmegyénként így oszlott meg az 1962—71 év statisztikája: Esztergom 12, Győr 7, Pécs 4, Székesfehérvár 2, Szombathely 4, Vác 12, Veszprém 9, Kalocsa 4, Szeged-Csanád 9, Eger 15. A hetvenes években újból leesett 68-ra az aposztaták száma (Esztergom 18, Győr 9, Pécs 2, Székesfehérvár 1, Szombathely 2, Vác 14, Veszprém 3, Kalocsa 4, Szeged-Csanád 5, Eger 10). Esztergom itt kiemelkedik, s magyarázatnak talán azt vehetjük, hogy 1949 óta csak átmeneti adminisztrátorok álltak az egyházmegye élén, akik más egyházmegyét is kormányoztak, s így a papság összetartozására, lelki gondozására kevesebb gondot fordíthattak. 1982—84-re az arányszám így alakul: összesen 20-an lépnek ki a szolgálatból (Esztergom 3, Győr 3, Pécs 1, Székesfehérvár 1, Szombathely 2, Vác 3, Veszprém 4, Szeged-Csanád 3).

A disszidálás és az aposztázia kétségtelenül ritkította a papság sorait, azonban maguk a papok nem nézték érdektelenül a jelenséget. Nem annyira felülről, hanem inkább alulról keresték a megoldást. Már csak azért sem, mert sokaknál divatba jött a püspökséggel szemben a sérelmek emlegetése. Ilyenek pl. hogy az egyházi állások betöltésénél nem tisztán az egyházi buzgóság és rátermettség számít, hanem a politikai érdek, vagy hogy a káplánok ki vannak szolgáltatva olyan plébánosok kényének, akik politikailag is biztonságban érzik magukat, s akik ellen a püspöki hivatal sem tud, vagy nem akar eljárni. Hogy az

ilyen elgondolások mennyiben voltak helytállók, azt egyes esetekben kellett volna kivizsgálni, de biztos, hogy az ilyen sérelmek felhánytorgatása is befolyásolta a papok lelkületét. Ennek ellenére összefogással keresték a megoldást. Szokásba jött, hogy az együtt végzett évfolyamok a szentelési évfordulón összejöttek, lelkigyakorlaton vettek részt és az egymásközötti kapcsolatot is ápolták. Így a magukra maradottaknak és a veszélyben levőknek is tudtak segítséget nyújtani. Ez a szokás azóta is megvan, s egyre inkább a közös lelkipásztori módszerek megbeszélésévé is válik.

Ha a papság körében a celibátus ellen nem terjedt el nagyobb propaganda, annak gyakorlati oka is volt. A hívő közösség egészen biztosan a celibátusban élő papok mögé sorakozott volna fel, mint ahogy azt a nyugati országokban is tette, nem pedig az aposztaták mögé. A magyar egyházban különben is érintetlen volt mindig a Róma iránti hűség, s ez az új politikai helyzetben is az egyházias gondolkodás fokmérője maradt. Komolyan a papi békemozgalom sem gondolt arra, hogy lazítsa a Rómával való kapcsolatot. Társadalmilag pedig a papok jól tudták, hogy mit jelentett volna nekik az adott körülmények között családot eltartani. A feleségnek is munkát kellett vállalni, a gyermekek jövőjét biztosítani olyan helyzetben, ahol a vallásos emberek semmiféle előnyre nem számíthatnak. A tapasztalat is igazolta, hogy a szolgálatuktól megvált papoknak meg kellett elégedniök a társadalmi és gazdasági érvényesülés alacsonyabb fokozataival. II. János Pál pápa megnehezítette a rehabilitálást, illetve a volt papok házasságának a rendezését. Ő az egyházi fegyelem megszilárdításának érdekében döntött így, s biztos, hogy ennek is megvan a hatása. A nyugati államokban a kilépett és rehabilitált papokat az egyház a lehetőségek szerint alkalmazza akár a hitoktatásban, akár az egyház szociális tevékenységében, s így megkönnyíti családjuk eltartását is. Nálunk erre eleve nem volt lehetőség, s így az űr nagyobbnak látszik a kilépett papok és szolgálatban megmaradottak között.

A működés megvonása és egyéb adminisztratív intézkedések. Az Egyház és a Magyar Népköztársaság viszonyában évekig tartó feszültséget jelentett a püspökök és a papság állampolgári eskütételének elhúzódása, amelynek megtörténte a Magyar Népköztársaság és alkotmányának elismerését lett volna hivatva dokumentálni. Midőn az állam szankciót helyezett kilátásba (a kongria beszüntetését), a Magyar Püspöki Kar az alábbi tájékoztatást közölte: „1. A Püspöki Kar tagjai mint az Egyház tanító és kormányzói hivatalának tagjai, az Egyház gyakorlata szerint államesküt csak az Apostoli Szentszék engedélyével tehetnek. 2. A 4288/1949. sz. minisztertanácsi rendeletben érintett többi egyházi személyek (kongruás papok) a kívánt esküt letehetik a kat. erkölcstannak minden esküre vonatkozó elvei szerint..."[1]

Az 1950. évi megállapodás után és értelmében 1951. júl. 21-én valamennyi ordinárius és vikárius, továbbá a négy működő szerzetesrend főnöke ünnepélyesen esküt tett a parlamentben. Ugyanekkor elrendelte a Püspöki Kar, hogy a nem-kongruás lelkipásztorok is tegyenek eleget az államesküvel kapcsolatos kötelezettségüknek. Akadtak azonban olyanok, akik e rendelkezést eluta-

sították, így egyházi főhatóságuk kényszerült az 1950. évi megállapodás értelmében (I. 1.) működési engedélyüket megvonni.

Jelenleg bizonyos egyházi állások betöltésénél (helynök, káptalani tagok, irodaigazgató, esperes, városi plébános, hittud. akadémiai, főiskolai dékán, igazgató, tanár, egyházi középiskolai igazgató) az eljárás abban áll, hogy az ordinárius a kinevezés szándékát bejelenti az Állami Egyházügyi Hivatalba, amelyre ha az ÁEH elnöke a bejelentéstől számított 15 nap alatt nem tesz észrevételt, *tudomásulvételnek*[2] kell tekinteni. Korábban az 1957. évi 22. sz. törvényerejű rendelet értelmében ugyanezen állások betöltéséhez az ÁEH elnökének *hozzájárulása* volt szükséges. Ezidőtájt a megyei egyházügyi titkárok, még előbb az egyházmegyék auláiba kinevezett miniszteri biztosok megbizatásuk értelmében minden papi dispozicióba beleszóltak. Így nem egyszer jutottak érdemtelenek előnyös beosztásokhoz. Míg azok közül, akik az új adottságokhoz nehezebben tudtak alkalmazkodni és bizonyos rendelkezésekkel szembekerültek (pl. mezőgazdasági munkára, kölcsön-kötvények jegyzésének szorgalmazására írt körlevelek felolvasása, hitoktatási rendelkezések túllépése stb.), többen részesültek büntetőjellegű áthelyezésben vagy szolgálatból való elbocsájtásban. Általában a börtönből kiszabadult papok egykori szolgálati helyükre nem térhettek vissza. Kb. tíz év óta róm. kat. pap nincs letartóztatásban. A ma szolgálaton kívüli egyházmegyés papok pedig saját szántukból hárítják el a hivatalos beosztást.

Az iskolai hitoktatás is vetett fel problémát. A fakultatív hitoktatással kapcsolatos rendelkezés értelmében a szülőknek minden iskolai évre külön (június meghatározott napjain) kell gyermekeiket az iskolai hitoktatásra beiratni. A plébános, a káplán vagy a hitoktató részére pedig minden iskolai év megkezdése előtt az egyházi hatóságnak hitoktatási engedélyt kellett és kell ma is kérnie a megyei egyházügyi titkártól. Panaszok itt is merültek fel. Voltak, akiktől megtagadták az engedélyt, bár arra megvolt a lehetőség, hogy a püspökség később magasabb fórum bevonásával tisztázza a helyzetet.

Országos viszonylatban tehát akadt elég sok egyházmegyés pap és szerzetes, aki kívül állott az egyházi szolgálaton, és világi munkakörben dolgozott. Annak azonban nem volt akadálya, hogy az ilyen papok a templomokban misézzenek, vagy egyszerűbb kisegítő munkát végezzenek. A világban való elhelyezkedés hatása a papok egyéniségétől és lelkiségétől függően különböző volt. Akadtak, akik azzal a szándékkal vállalták a világi munkát, hogy közelebb kerüljenek az emberekhez és a lehetőséghez mérten ott is megvalósítsák papi küldetésüket. Ezen a téren már a harmincas évektől kezdve ismert volt a francia munkáspapok példája. Akadtak azonban olyanok is, akik az egyházi felsőbbségtől elhagyatva érezték magukat, elvesztették kedvüket és házasságot kötöttek. Egy kisebb rész pedig belső emigrációba vonult, rendszerint kevésbé feltűnően. Magukat tekintették igazi, meg nem alkuvó papoknak, és igyekeztek kis közösséget szervezni maguk körül. Hivatkoztak az üldözött és akadályozott papok kiváltságaira és ezzel igazolták önálló lelkipásztori munkájukat. Az ellenzékieskedés abban állt, hogy bírálták a püspököket, engedékenyeknek, megalkuvóknak tartották őket, sőt néha kétségbe vonták joghatóságukat is. A zsinat után újabb

formát öltött az ellenzékieskedés. Nyugati kontesztáló írások alapján kezdtek beszélni a karizmatikus egyházról, a szeretet egyházáról, amely tökéletesebb, mint az intézményes egyház. Hangoztatták, hogy vissza kell térni az ősegyház egyszerűségéhez és demokráciájához. Magánházakban tartották összejöveteleiket, s azok befejezése az eukarisztia kötetlen formájú megünneplése volt. Asztal körül ülve, mindennapi edényeket használva utánozták az utolsó vacsora külsőségeit. Kétségtelen, hogy ez a forma és a kiszínezett ellenzékieskedés egy ideig hatott a fiatal papokra és a szemináriumok növendékeire. De a józanabbak belátták, hogy a háttérben valamilyen politikai elégedetlenség vagy személyes sérelem húzódik meg. A világi hívők között sem volt nagy visszhangja a kezdeményezésnek. Főleg a hetvenes évektől kezdve, amikor a templomi katekézis elterjedt, s az ifjúsági csoportok ott nyíltan megtárgyalhatták vallási problémáikat, ettől kezdve a titkos összejövetelek elvesztették vonzóerejüket. A nyolcvanas években már csak kivételesen tűntek fel, s témájuk egyre inkább a katonai szolgálat megtagadása, az erőszak minden formájának az elkerülése volt. Teológiailag úgy igyekeztek igazolni magukat, hogy átvettek bizonyos tételeket nyugati ellenzéki teológusoktól (Küng, Schillebeeckx), s az egyházi felsőség joghatóságát azzal akarták megkerülni, hogy nincs különség a hívők egyetemes papsága és a hivatali papság között. Az egyházi tekintély joghatósága a közösség bizalmából és megbizatásából ered. Szélesebb körű hatásuk azonban nem volt. Meggyőződésem szerint az vette el erejüket, hogy nem törődtek velük és nem tekintették őket a haladás zászlóvivőinek. Másoknak is voltak sérelmeik, de azokat tudták evangéliumi lélekkel viselni. Az igazi karizmatikusokat is mindig arról lehetett megismerni, hogy nem különültek el, nem akartak szektát alkotni, hanem benne maradtak a közösségben, tudtak engedelmeskedni és úgy képviselték meggyőződésüket. A püspökök oldaláról többször elhangzott figyelmeztetés az elkülönülő csoportok liturgikus és fegyelmi túlkapásai ellen. Bulányi György piaristától meg is vonták a nyilvános papi működés jogát.[3]

Egy alkalommal — a Bulányi-ügyben — Róma is figyelmeztetéssel fordult a magyar bázis-közösségekhez.[4]

A hetvenes évektől kezdve a külföldi karizmatikus mozgalmaknak nálunk is megvolt a visszhangja. Alkalmas fiatal papok és világiak vezetése alatt gyülekeztek a fiatalok a templomokban, hogy bibliamagyarázattal, imával, problémáik megbeszélésével és a tevékeny szeretetre való előkészülettel kapcsolódjanak bele az egyház életébe.

Arra is alkalom adódott, hogy nagyobb ifjúsági összejöveteleket tartsanak, főleg nagyböjt és ádvent idején. A külön utakon való járás így elvesztette vonzóerejét.

A papság anyagi helyzete. A háború előtt a plébániai papság ellátását nagyrészt a kisebb-nagyobb plébániai föld-javadalom biztosította. Ezenkívül jövedelmében szerepelt a „Visitatio canonica„-ban megállapított kegyúri járulék, továbbá a hívektől természetben vagy pénzben fizetett párbér és az egyes egyházi szolgáltatások alkalmával előírt stóla. Ahol ezek együttesen sem érték el

a papság megfelelő ellátását (congrua sustentatio) biztosító jövedelmet, ott az állam a hivatalosan megállapított fizetés-minimumra egészítette ki. Ezt a kiegészítést nevezték kongruának. A plébánosok legkisebb jövedelme évi 2176 aranypengőben volt megállapítva, a káplánoké évi 1400 aranypengőben, amelynek felét a teljes ellátás jelentette.[5]

A háború után az Ideiglenes Nemzeti Kormány 600/1945. M. E. sz. rendelete, amely „a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a nép földhöz juttatásáról" intézkedett, a 862, 704 kat. holddal rendelkező[6] katolikus egyházat is érintette. A rendelet III. fej. 12. §-a azonban kimondta, hogy „terjedelmükre való tekintet nélkül az egyházak földbirtokainál 100 kat. hold mezőgazdasági ingatlan mentes a megváltás alól". Vagyis a 100 kat. holdnál kevesebb javadalmi föld megmaradt, az ennél többet, 100 holdra csökkentették. Azonban a háború utáni művelési nehézségek és a beszolgáltatási kötelezettségek miatt a meghagyott földek inkább terhet jelentettek a plébánosoknak, nem jövedelmi forrást. Ezért közülük többen sürgették az egyházi vezetőséget, járuljanak hozzá a plébániai földek felajánlásához. A püspöki kar és a földművelési minisztérium között folyt és kötött megállapodás után ez 1951. szept. 1-ig megtörtént. A megállapodás biztosította a javadalmasok jogát 800 négyszögöl területi házikertre, sőt bizonyos esetekben 1200 négyszögölet is megtarthattak,[7] amely a plébániai lakással együtt a plébános jövedelmének részeként szerepel. A kongruát az állam 1945. után is megszakítás nélkül folyósította. De a példa nélküli infláció egy időre az egészet illuzórikussá tette. Kortörténeti emlékként álljon itt néhány adat. A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium I. ügyosztálya a lelkészek és segédlelkészek 1946. május havi illetményeként kifizetett 1 676 300 000 000, azaz egybillió-hatszázhetvenhatmilliárd-háromszáz millió pengőt. A következő hónapban ez már 44 737 174 000 000 000 azaz több, mint negyvennégyezerhétszázharminc billió forintra emelkedett.[8]

Az új pénznemnek, a forintnak forgalomba hoztala után, 1946-ban a lelkészkedő papságnak — fizetési és lakbérosztály megkülönböztetésével — államsegélye az első lakbérosztályban a következő volt: segédlelkész (10—9. fizetési osztálynak megfelelően) 171, illetve 193,50 forint, a lelkészeké pedig (9—6. fizetési osztálynak megfelelően) 193,50; 225; 270; 326,50 forint[9]. 1947-től megindult a helyi jövedelmek felmérése a kongrua-revízió elvégzéséhez, de ez nem valósult meg, mert a kongrua jellege megváltozott. Később a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Magyar Püspöki Kar között létrejött a megállapodás (1950. aug. 30.), amely II. részének 3. pontjában ezt a tételt tartalmazta: „A Magyar Népköztársaság Kormánya... kész gondoskodni a katolikus egyház anyagi szükségleteinek fedezéséről oly módon, hogy 18 éven át... három, illetve ötévenként arányos csökkenő mértékben megfelelő összeget utal ki katolikus egyházi célokra."[10] A lelkészkedő papság részére biztosított államsegély új rendszere két kategóriát különböztet meg: teljes és csökkentett államsegélyt. A plébánosi teljes államsegély 800 Ft, a csökkentett 550 Ft. A lelkészi teljes államsegély 700 Ft, a csökkentett 480 Ft. A kápláni teljes államsegély 600 Ft, a csökkentett 420 Ft. Az államsegélyeket az 1951. május 19-én felállított Állami Egyházügyi Hivatal folyósította személyre szólóan a

hivatalos statusban dolgozó egyháziaknak. Előfordult az is, hogy egyesektől büntetésképpen megvonták az államsegélyt. 1984. december 31. óta azonban az Egyházügyi Hivatal egy összegben folyósítja az államsegélyt az egyházmegyéknek. Pl. az esztergomi főegyházmegye részére 268 pap számára 1985-ben 1 960 080 forintot utalt ki, amelyet a főegyházmegyei hatóság negyedévenként továbbított a lelkészeknek. A megállapodásban biztosított 18 év lejárta után a püspöki kar kérésére az állam újabb 10 évre meghosszabbította, illetve öt évenként megismételt kérésekre azóta is folyósítja az államsegélyt. Természetesen a régi összeg a pénz romlása miatt sokkal kevesebbet ér.

Az egyház tehát saját forrásaira van utalva. A Pénzügyminiszter PM 248, 501/1949. II/a sz. rendelete szerint az egyházközségnek joga van az egyházi adót, illetve az önkéntes adományt saját közegeivel beszedetni. Az egyház él is ezzel a jogával és lehetőségével. Kéri híveit, hogy a püspöki kartól megállapított kulcs szerint jövedelmükből önkéntes hozzájárulással segítsék az egyházat. Az egyházközségek az ilyen hozzájárulás mértéke szerint készítik el évi költségvetésüket. Ebben szerepel a plébános, a kálán és más egyházi alkalmazottak fizetése is, amennyiben az egyházközség képviselőtestülete megszavazza és az egyházi főhatóság jóváhagyja.

A papság helyi jövedelmeként szerepel még az egyes egyházi szolgálatok alkalmával fizetett stóla, amelyet legutóbb az 1981. január 1-el életbelépő Egységes Stóladíjszabás határozott meg. Az évek folyamán az ilyen stóladíjszabás többször változott, ahogy a pénz értéke is csökkent. Az esztergomi egyházmegyében a plébános irodai általány címén (fűtés, világítás, takarítás) 1500 Ft-ot, káplános helyen a közös asztal fenntartásához 1800 Ft-ot iktathat be az egyházi költségvetésbe. Ennek ellenére különféle okok miatt egyre kevesebb plébánián tartanak fenn közös asztalt. A legfőbb ok az, hogy egyáltalán a háztartás fenntartása, megfelelő személyzet alkalmazása sok helyen meghaladja a plébánia anyagi lehetőségeit. Ezért a papok egyre inkább önellátásra rendezkednek be. A kislélekszámú és a nagyobb plébániák között természetesen anyagi tekintetben is különbség van, s ezt nem is lehet eldönteni. Központi kiegészítéssel azonban mindenütt megoldották, hogy a létminimumnak megfelelő jövedelmet minden lelkész megkapja. A hívők száma országos viszonylatban is megcsappant. Ma már csak azokra lehet számítani, akik gyakorlati vallásos életet élnek és a plébániával állandó kapcsolatban állnak. Amellett a hívő családok fizetése sem magas. Ahol 2-3 gyermeket kell felnevelni, ott mindkét szülőnek dolgozni kell, s keresetük így sem enged meg semmiféle luxust. Annál nagyobb az értéke annak az áldozatnak, amit az egyházért hoznak. De így maga a helyzet hozzájárul ahhoz a követelményhez, amit a zsinat lelkipásztori szempontból különösen hangoztatott, hogy a papság élete inkább a szegénységet tükrözze, nem a kényelmet és a jómódot. A papok számának csökkenése szükségessé tette a plébániák összevonását, s azok ellátását csak megfelelő közlekedési eszközzel lehet megvalósítani. Ha ma a legtöbb vidéki plébánosnak és káplánnak autója van, az elsősorban a külföldi katolikus segélyszolgálatnak köszönhető. Az autó valóban a lelkipásztorkodás eszköze még abból a szempontból is, hogy a papok könnyen elérhetik, kisegíthetik egymást és problémáikat megbeszélhetik egymással.

A papi nyugdíj. A szocialista társadalomban mindenkinek *megvan a munkakötelezettsége,* s ennek kapcsán beletartozik az általános társadalombiztosításba, amelynek alapján kap orvosi ellátást és megfelelő életkorban jogosult a nyugdíjra. A papok itt is kivételt alkotnak. Nem szakszervezeti tagok, nem állnak alkalmazotti viszonyban, s így az általános nyugdíjtörvény sem vonatkozik rájuk. Az egyház és az állam közötti megegyezés is úgy intézkedett, hogy a papok nyugdíjügyét az egyház a maga keretei között oldja meg. A gyakorlati probléma itt is az volt, hogy országos nyugdíjintézetet hozzanak-e létre, vagy maradjanak meg egyházmegyei keretek között. A megoldás ugyanaz volt, mint a papok fizetésénél. Nem érdemes nagy bürokráciával működő országos intézményt létrehozni, hiszen az egyes püspökségek a maguk hatáskörében megoldhatják a kérdést. Kétségtelen, hogy az idő ezt a megoldást igazolta. Főleg azért, mert ahogy csökkent a papok száma, úgy vált problematikussá a munkából való kilépés is. A papok nyugdíjazását azóta is befolyásolja az a döntő kérdés, hogy mennyiben van még rájuk szükség és mennyiben tudják még feladatukat ellátni. Továbbá az is belejátszik a kérdésbe, hogy az egyházmegyei nyugdíjalap hány visszavonult papnak folyósíthat nyugdíjat. Így a nyugdíjba vonulás nem maradt adminisztrációs ügy, hanem személyi és lelkipásztori probléma is. Igazában mindenkinek személy szerint kell elintézni az egyházmegyei hatósággal, hogy mikor és milyen körülmények között megy nyugdíjba. A pénzügyi alapot a papok, illetve az egyházközségek által fizetett nyugdíjjárulékkal teremtették elő. A nyugdíj összegére nézve pedig a szolgálati évek számának megfelelően négy kategóriát állítottak fel. Ez természetesen az ötvenes évek óta többször változott, hiszen a pénz vásárló értéke is kevesebb lett. Valójában az a helyzet alakult ki, hogy csak az megy nyugdíjba, aki már nem tudja ellátni feladatát. Amíg valaki plébániai munkát tud vállalni, ott marad, mert legalább a lakása biztosítva van.

A nyugdíjas papok elhelyezésére a székesfehérvári nyugdíjas papi otthon szolgál, a volt szeminárium épületében, 60 férőhellyel, teljes ellátással, a betegek számára betegszobával. Azonkívül néhány egyházmegyei központban is kialakítottak kisebb otthonokat a püspökség épületében vagy más egyházi intézményben, így Esztergomban 8, Kalocsán 11, Szombathelyen 10, Pécsett 4 és Veszprémben 12 férőhellyel. A papok azonban megszokták a független életet és az ilyen otthonok iránt nem nagy a lelkesedés. Akik tudnak szerezni maguknak valamilyen lakást öregségükre, inkább ezt a megoldást választják. Főleg ha van valaki a rokonságból, aki gondjukat viseli. Kétségtelen, hogy a papi nyugdíjkérdés magán viseli a szükségmegoldás jegyét, de az adott körülmények között az egyháznak nincs lehetősége jobb intézményes megoldásra. A pénzügyi alap is elég ingatag. Példának álljon itt az esztergomi főegyházmegye 1985. évi adata. A 45 nyugdíjas pap nyugdíjára kifizettek 1 142 967 forintot, viszont a 297 aktív pap nyugdíjjáruléka csak 998 858 forint volt, ezért az egyházmegye központi pénztárából kellett a hiányzó 144 109 forintot átutalni. Akik bevonulnak a nyugdíjas papi otthonba, azok nyugdíjuk nyolcvan százalékát fizetik be ellátásuk fejében.

A betegellátás. A magyar papság betegellátása 1945. előtt nem volt intézményesen biztosítva, kivéve a budapesti papságot, amely a Fővárosi Segítőalaphoz tartozott. A magyar püspöki kar 1947. tavaszán az egyházi személyek, intézmények szociális érdekeinek előmozdítása céljából központi iroda felállítását határozta el. Megszervezésével dr. Bárd János kalocsai kanonokot bízták meg, aki már előzőleg létrehozta — főleg a kalocsai papok számára — a mátraszentimrei Stella üdülőt. Az iroda az EUGE (Ecclesiasticorum Unio Gratia Emolumenti Socialis) nevet kapta, és az Actio Catholica helyiségében nyílt meg (Budapest, Ferenciek tere 7., ma Károlyi Mihály u. 7.). Az EUGE megbizatása konkrétabban a papság beteg- és nyugdíjellátásának intézményes megszervezésére, Budapesten papi otthon létesítésére és általában az egyházi intézményeknek a fővárosban folyó ügyei lebonyolítására szólt.[11] A papi otthon először átmenetileg az Unio Eucharistica Társaság Benczur u. 33. sz. alatti otthonában nyílt meg, majd pedig mai helyén: Károlyi Mihály u. 4—8. sz. alatt.

Az Országos Papi Betegsegélyező az EUGE keretében 1947. jún. 1-jével indult meg. Tagja lett minden egyházmegyés pap — kivéve a budapestieket — és azok a szerzetesek, akiknek felvételét rendfőnökeik kérték. Az ugyanakkor érvénybe lépő Eljárási Szabályzat szerint a tagság havi hozzájárulása 5,25 Ft volt, amit az egyes egyházmegyék differenciáltan vethettek ki papjaikra. Szolgáltatásként csupán az szerepelt, hogy a beteg igénybe vehetett bármely kórházat, tüdőbeteg szanatóriumot, és a betegsegélyező intézmény a kórházi kezelés idejére a költségek fedezésére a népjóléti minisztériumtól megállapított napi térítést nyújtotta. A budapesti Irgalmas-Rendi és a Széher úti Szent Ferenc Kórházban azonban díjtalan kezelésben részesülhettek a tagok. Hogy a tagsági díj mérsékelt maradjon, nem szerepelt a helyi orvosi vizsgálat, fogkezelés, gyógyszerek és gyógyászati eszközök árának megtérítése. A rászorulóknak kedvezményes magaslati kúrát biztosított a betegsegélyező Mátraszentimrén, gyógyvízkúrához pedig kedvezményes jegyet szerzett.[12] A kezdeti szolgáltatások idővel és a tagsági díjak emelésével bővültek. 1950. nov. 1-től a tagsági díj 15 Ft volt. Az Irgalmas Kórházat 1950-ben államosították. A paritásos bizottság döntése értelmében a Széher úti kórházat ideiglenesen az EUGE vette át.

Jelentős változás állott be a papság betegellátásában azzal, hogy a Minisztertanács 1951. aug. 2-án kelt határozata értelmében a kongruás papok és meghatározott családtagjaik 1951. szept. 1-től az állami társadalombiztosítás (SZTK) keretében részesültek betegellátásban, és a járulék fizetését az Állami Egyházügyi Hivatal vállalta magára.[13] A Széher úti kórházat az állam a budapesti Városi Tanács kezelésébe adta át. Megállapodás történt arra vonatkozólag, hogy a kórház papi jellege megőrzendő: 1. a kápolna megmarad, 2. az orvosi és ápolói személyzet a helyén marad, 3. a beutalásnál az egyházi személyek elsőséget élveznek.

Az Állami Egyházügyi Hivatal 15 957/1952. sz. alatt értesítette az egyházmegyei hatóságokat, hogy 1952. ápr. 1-től az állami társadalombiztosítás (SZTK) a kongruában nem részesülő, de államilag hivatalosan működő egyházi személyekre is kitejed. Az SZTK-járulékot azonban maguk a biztosított személyek viselik. Biztosítási igazolványukat az ÁEH érvényesítette negyedévenként.[14] A

papság betegellátásának teljes rendezését a 71/1955. (XII. 31.) MT sz. rendelet 61. §-ának 2. bekezdése így határozza meg: „A tényleges egyházi szolgálatban álló egyházi személy és családtagja a biztosítás szolgáltatásaira ugyanazon feltételekkel és mértékben jogosult, mint a munkában álló dolgozó és családtagja. Táppénz, terhességi, gyermekágyi segély azonban az említett személynek nem jár." Hazánkban azonban 1975-től minden magyar állampolgár állampolgári joga alapján részesül társadalombiztosításban.[15]

A lelkiség ápolása. A lelkipásztori buzgóság alapfeltétele a megfelelő papi lelkiség. A szeminárium ezzel akarja elindítani a fiatal papokat, és az a követelmény, hogy ez a buzgóság mindvégig megmaradjon. A felszentelt papnak úgy kell elindulnia, hogy teológiai tudása és lelkisége képesítse a közösség vallási életének vezetésére. A világi papok nem szerzetesi közösségre vállalkoznak, hanem arra, hogy a nép körében éljenek, és az ő vallási életüket irányítsák. Rendes körülmények között a lelkiség ápolása megtörténik azon az úton, ahogy a hívek vallási életét is ébren tartjuk: elmélyedés a kinyilatkoztatott igazságokban, a szentségekhez való járulás, ima és alkalomszerű elmélkedési lehetőségek, főleg közös lelkigyakorlatok végzése által. A papoknál a napi misén kívül ezt a célt szolgálja a papi zsolozsma imádkozása, az előírt lelkigyakorlatok és a pasztorális összejövetelek. Ha visszatekintünk a háború előtti és utáni évekre, megállapíthatjuk, hogy az aszkétikai irodalom sok követelnivalót hagyott hátra. Főleg ha azt nézzük, hogy a kellő időszerűséget és a kellő nívót képviselték-e a papok számára. A Szent István Társulat kiadott néhány komoly teológiai könyvet, de a népszerűsítő elmélkedési és aszkétikus könyvek — a Korda kiadványaival és a szerzetesi nyomdák termékeivel együtt — nélkülözték a teológiai megalapozást. Kevés volt bennük a dogmatika, még kevesebb a komoly szentírásmagyarázat és a speciálisan papi eszmény hangoztatása. Az aszkétikus irodalmat erősen áthatotta a szerzetesi szellem, a világtól való elfordulás és a befelé nézés. Különben a szemináriumi nevelés is ebbe az irányba mutatott. Voltak szemináriumok, amelyekben lelkivezetőként lehetőleg szezetest alkalmaztak. Az aszkézisben központi helyet kapott a celibátusra való felkészülés. Vonatkozik ez még az olyan kiadványokra is, mint amilyeneket pl. P. Hunya SJ szerkesztett „Papi lelkiség" címen. Ma már — főleg a zsinat szellemében — látjuk, hogy a papság küldetése elsősorban az evangélium hirdetésére és a kegyelemközlő szentségek kiszolgáltatására vonatkozik, tehát közösségi munkát kell végezni. A „világgal való szakítás" csak bevezetés a papi aszkézishez. A lényeg utána következik: a természetes és természetfölötti erények latbavetésével Isten országát kell építeni az emberi közösségben. Tehát elengedhetetlenül szükséges a hívő közösséggel való kapcsolat, a szellemi nagykorúság és a szándék, hogy a közösségnek szolgáljon. Az evangéliumi tanácsok a papok számára nem célt jelentenek, hanem eszközt. Azért kell gyakorolni a szegénységet, az engedelmességet, azért kell vállalni a celibátust, hogy egészen a hívő közösség szolgálatába álljanak. A papnövendékek aszkétikus neveléséhez, lelki irányításához hozzátartozik a természetes emberi erények begyakorlása is, mint ahogy ezt a II. Vatikáni zsinat idevonatkozó

határozata ki is fejtette. Mindenesetre ezen a téren mutatkoztak hiányok, s ezt lehetett érezni, amikor a papoknak nehéz helyzetben saját lábukon kellett megállniuk és új szellemi áramlatokkal, új kihívásokkal szembenézniök. Hirtelen szembetalálták magukat olyan társadalmi renddel, közfelfogással, amely a külső teljesítményt, a tudományos haladást, a társadalmi szervezkedést, a forradalmi gondolatokat és tetteket tartotta kizárólagos értéknek. A befelé fordulás, az ima, a lemondás, a természetfölötti javak ígérete idegen volt tőle. Ebben a helyzetben a megoldás semmiképpen sem lehetett a belső emigráció, hanem a vallásos életnek olyan bemutatása és átélése, amely igazolta, hogy az ember csak az örök élet reményében találhat önmagára és a földi értékeket is csak ebben a távlatban munkálhatja. Krisztus és az apostolok a maguk korában a jövő felé tárultak ki, a haladás irányát mutatták, de úgy, hogy az embert mindig hozzámérték Isten gondolatához.

A zsinat már vezérfonalat adott ehhez a magatartáshoz az *Egyház a mai világban* c. határozatában. De a probléma már az ötvenes években is felvetődött. Tisztázni kellett, hogy mi tartozik küldetésünk lényegéhez, és mi az, amit idők folyamán magunkra szedtünk mint kiváltságot vagy fölösleges terhet. Nem lehet tagadni, hogy az egyház szellemiségében a 19. század közepe óta benne volt a védekezés a modern világ újdonságaival szemben. A Syllabus-stílus úgy gondolta, hogy a múlt értékeit védekezéssel lehet megőrizni. De ugyanakkor a keresztény teológusok és filozófusok már felvetették az új szintézis gondolatát, ahol a hit és a tudomány, a természet és a természetfölötti is megtalálja a helyét. Ezért volt pl. olyan hatása a világi hívek között Teilhard de Chardin nézeteinek, amelyek az aszkétikában is a pozitívumot, a világ alakításának feladatát hangoztatták. Jellemző volt az is, hogy pl. a két háború között a világi papok lelkigyakorlatainak megtartására csaknem kizárólag szerzeteseket kértek fel. Bizonyára ennek is megvolt a jó oldala, de biztos, hogy az ilyen elmélkedés és aszkézis nem volt lelkipásztori beállítottságú. Ha ma visszatekintünk akár a hazai, akár a külföldi aszkétikai és elmélkedő könyvekre, nagyrészt meg lehet állapítani, hogy azok a szentek életére és egyes teológiai irányzatok felfogására épültek, nem pedig a Szentírás és a hagyomány egészére. Talán ezért hiányzott belőlük a karizma lendülete. Prohászka könyve, az „Elmélkedés az evangéliumról" kivétel volt és megelőzte korát. Ezért a papságban nem is talált utánzásra. A moralizáló hajlam még túl erős volt.

Vegyük hozzá még azt, hogy a hosszú háborúnak csak vesztese volt, főleg nálunk. Sokan elvesztették hozzátartozójukat, mások egészségüket, ismét mások a lakásukat, vagyonukat, s a felemelkedés lehetősége sem mutatkozott. Az általános levertség nem kerülte el a papokat sem. Hol kezdjék a vigasztalást, a bátorítást? A történelmi tragédiákat hogyan illesszék bele a gondviselés titkába? Az ilyen kérdések már megkövetelték a Szentírás és a teológia mélyebb ismeretét. S valóban a külföldi teológiai irodalomban ez a változás már beállt az ötvenes évek elejétől kezdve. Amellett amikor a haditechnikát átállították a mindennapi termelő munkába, világszerte tapasztalható lett a fellendülés és a bizakodás. Nálunk az új társadalmi rend képviselte ezt a szellemet. Hirdette a társadalmi igazságtalanság megszüntetését, a technikai haladást, a békét, a

jólétet. Ugyanakkor a materialista világnézetet is azonosította a haladással. Az egyház viszont kezdett visszaszorulni a társadalomban. Az iskoláit államosították, egyesületeit feloszlatták, anyagi forrásai megcsappantak, tehát hitelképességét csak belső, lelki alapon tarthatta fenn. Ha a papok vigasztalni akartak és erőt önteni a hívőkbe, akkor csak a kegyelmi erőkhöz lehetett folyamodni. Az egyházjog előírása szerint az esperesi kerületi gyűlések voltak hivatva arra, hogy a teológiai, lelkiségi és lelkipásztori kérdéseket megtárgyalják. Ezeken azonban mint hivatalos összejöveteleken sokszor szóba került az új társadalmi és politikai rendszerbe való beilleszkedés, a békemozgalom, az állami hatóságokkal való együttműködés. Ezért nem voltak alkalmasak arra, hogy kimondott lelki és teológiai problémákat megvitassanak, vagy hogy az ilyen irányú továbbképzés szerepét betöltsék. A lelkigyakorlatok intézménye megmaradt, de azok megtartása is nehézségekbe ütközött. Azelőtt minden egyházmegyének megvolt a szemináriuma és más alkalmas intézete a papi összejövetelek megtartására. 1951—1952-ben megszűntek a veszprémi, váci, pécsi, kalocsai székesfehérvári és szombathelyi szemináriumok. Ezeknek az egyházmegyéknek a növendékeit a megmaradt szemináriumokban helyezték el. A lelkigyakorlatos összejöveteleket is ezekben kellett megtartani. Az ötvenes években azonban a lelkigyakorlatok szelleme még alig változott. Akik vezették őket, azok sem kaptak megfelelő irodalmat külföldről, amely már jelezte volna, hogy az egyház is belépett „az atomkorba", és felveszi a versenyt a mai idők tanaival, technikai és tudományos haladásával. Az örök igazságokat minden történeti helyzetben és külsőben ki lehet fejezni, csak meg kell találni hozzá a kellő módszert. Az ötvenes évek végére azonban már elegendő könyv és folyóirat került kezünkbe ahhoz, hogy lássuk a fejlődés irányát. Annyit ezekből az írásokból is meg lehetett állapítani, hogy útban van a biblikus, a liturgikus reform és a spiritualitásnak a hitigazságokra való ráépítése. Formailag úgy jellemezhetném az új beállítást, hogy az üdvösség individuális keresésével szembeállította az egyházi, a közösségi jelleget. Akkorában ezt az új módszert ilyen példákkal szemléltettük. A katekizmus első kérdése szerint azért vagyunk a világon, hogy Istent megismerjük, szeressük, neki engedelmeskedjünk és ezáltal üdvözüljünk. Elméletileg ez igaz, de nincs benne az, hogy Istent csak Jézus Krisztus által ismerhetem meg, az akaratát is csak az ő segítségével tehetem meg, ő pedig a kegyelmi segítséget az egyházra bízta, s a kegyelem kiáradását a szeretet törvényéhez kapcsolta. Az üdvösség tehát csak emberi kötelességeink vállalása által érhető el. Istenre azért kell tekintenem, hogy belőle kiolvassam az emberek iránti feladtaimat.

A Szentíráshoz való visszatérés érthetővé tette, hogy a papság küldetése a szolgálat, nem pedig a „lelki hatalom gyakorlása". Ha pedig nincsenek kezünkben azok a hagyományos anyagi és kultúrális eszközök, amelyekre az egyház évszázadokon át támaszkodott a keresztény Európában, a lényeg akkor sem veszett el. Az apostolok is külső eszközök nélkül indultak el, teljes szegénységben. Egyetlen eszökük a hit és a szeretet karizmája volt. Magam is visszaemlékszem, hogy amikor az ötvenes évek végén papi lelkigyakorlatokat kezdtem tartani, a Szentírásnak ezek az utalásai adták az újdonságot. Itt már nem az volt

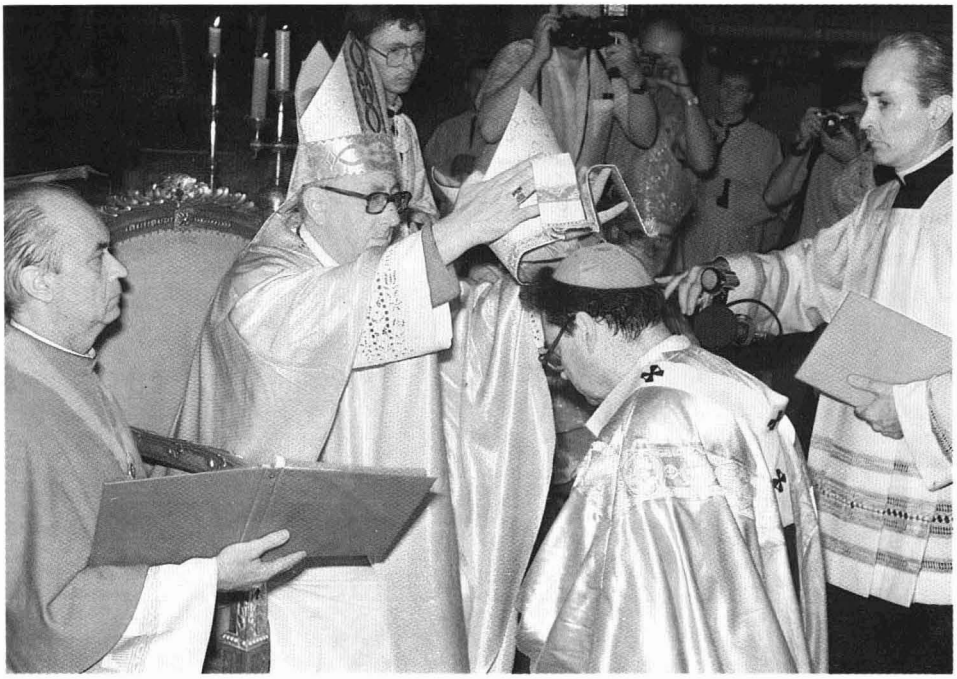

DR. SEREGÉLY ISTVÁN EGRI ÉRSEK
PÜSPÖKKÉ SZENTELÉSE EGERBEN
1987. JÚLIUS 25-ÉN

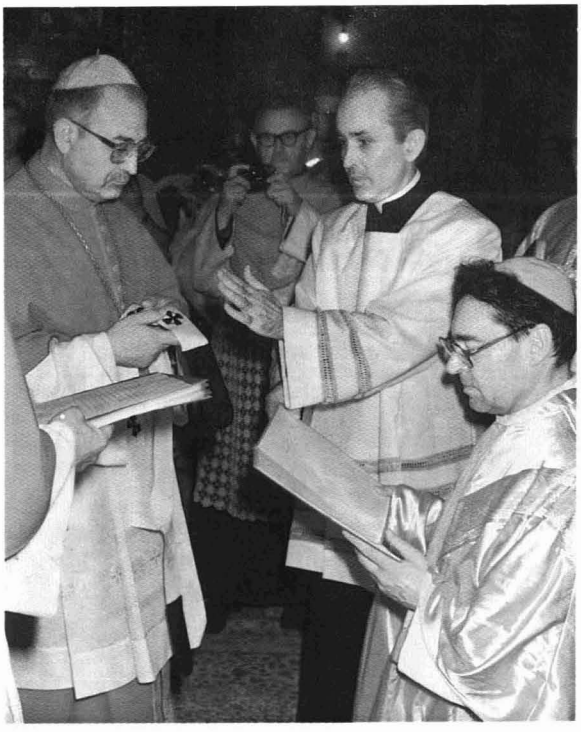

FRANCESCO COLASUONNO ÉRSEK,
APOSTOLI NUNCIUS II. JÁNOS PÁL PÁPA
MEGBÍZÁSÁBÓL ÁTNYÚJTJA AZ ÉRSEKI
PALLIUMOT 1987. JÚLIUS 25-ÉN,
A PÜSPÖKSZENTELÉSI MISÉBEN
DR. SEREGÉLY ISTVÁN EGRI ÉRSEKNEK

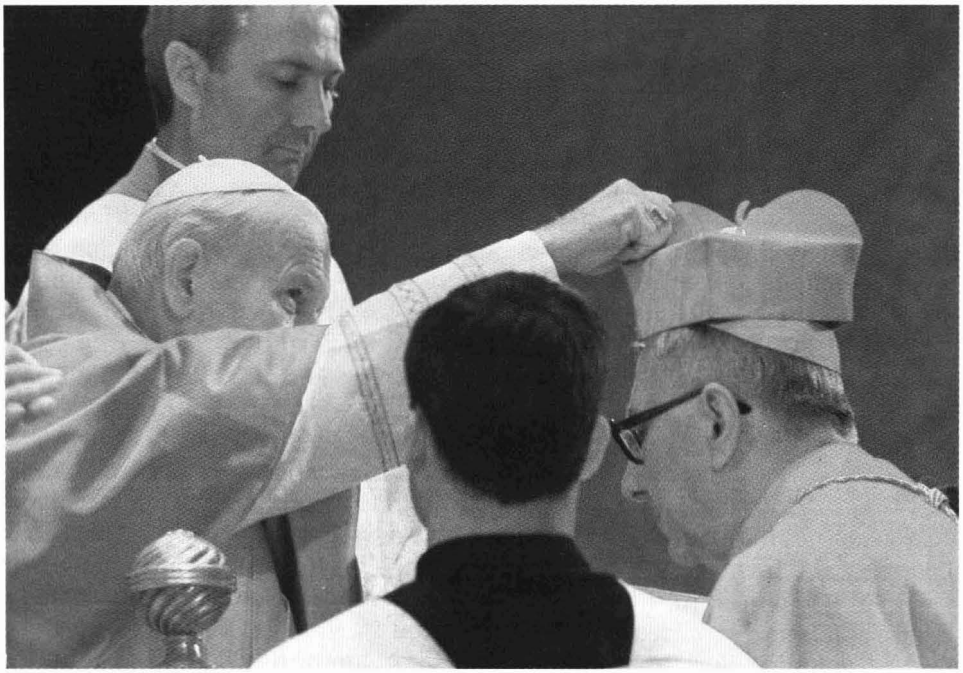

II. JÁNOS PÁL PÁPA DR. PASKAI LÁSZLÓ ESZTERGOMI ÉRSEKET, MAGYARORSZÁG PRÍMÁSÁT KINEVEZI BÍBOROSSÁ ÉS 1988. JÚNIUS 29-ÉN ÁTNYÚJTJA A BÍBOROSI BIRÉTUMOT

DR. PASKAI LÁSZLÓ ÉRSEK, PRÍMÁS ELSŐ ÜNNEPÉLYES BÍBOROSI MISÉJE ESZTERGOMBAN 1988. JÚLIUS 17-ÉN

SZENT ISTVÁN JUBILEUMI ÉVÉBEN MAGYAR ZARÁNDOKLAT RÓJA LE KEGYELETÉT SZENT ISTVÁN FELESÉGÉNEK, BOLDOG GIZELLÁNAK PASSAUI SÍRJÁNÁL 1988. MÁJUS 30-ÁN

DR. KERESZTES SZILÁRD HAJDÚDOROGI, GÖRÖG KATOLIKUS MEGYÉSPÜSPÖK BEIKTATÁSA NYÍREGYHÁZÁN 1988. JÚLIUS 30-ÁN

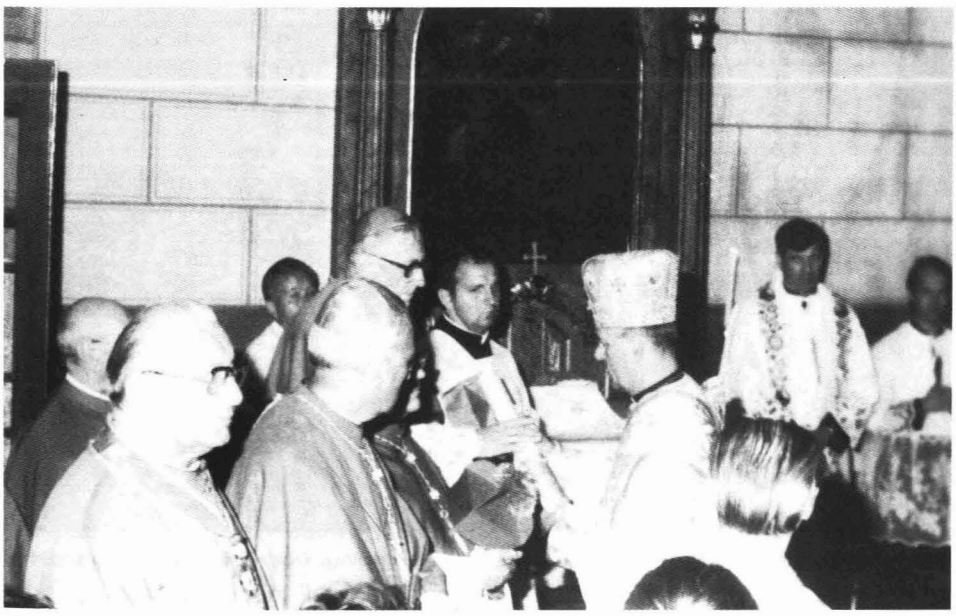

1988. AUGUSZTUS 20-ÁN, A BUDAPESTI BAZILIKÁNÁL SZENT ISTVÁN ORSZÁGOS ÜNNEPLÉSE ÉS A MÁRIA-ÉV BEZÁRÁSA ALKALMÁVAL DR. PASKAI LÁSZLÓ BÍBOROS, ÉRSEK, PRÍMÁS A MAGYAR EGYHÁZAT ÉS A MAGYAR NÉPET FELAJÁNLJA A BOLDOGASSZONY OLTALMÁBA

az állandó téma, hogy hogyan készülök a misére, hogyan végzem az elmélkedést, a breviáriumot stb., hanem az evangélium igazi szelleme. Hogyan követem Krisztust, aki a küldetést adta? Az egyházban a középkor óta kialakult az intézményesítés, és ez sokszor elhomályosította a karizma lendületét és bátorságát. A jog szabályozta a plébániák megszervezését, a javadalom kezelését, a papság életmódját. Most új helyzet állt elő, ahol jobban rá kellett hagyatkozni a gondviselésre, és főleg kedvet kell csinálni az embereknek a vallásos élethez, mert akkor lemaradunk a világnézetek harcában. Az Isten országa nem a külső épületekben, nem a kulturális vívmányokban mutatkozik meg, hanem abban, hogy az emberekben több a hit, a remény és a szeretet, s akkor megtalálják az „igazságosságot, a békét és az örömet a Szentlélekben" (Róm 14, 17).

A papok tudomást is vettek arról, hogy új követelmények vannak. A tanulási és eligazodási vágy hozta létre és fejlesztette ki a rekollekciós mozgalmat. Ma már nehéz volna megállapítani, hogy hol indult el, de biztos, hogy alulról keletkezett, a papok érdeklődési köréből. Természetesen az egyházi hatóság is azonnal a magáévá tette, de eleinte a szervezés arra vállalkozó, központi helyen lakó plébánosok kezében volt. 1959-ben XXIII. János pápa már meghirdette a zsinatot, tehát a reform gondolata és az egyházi élet fellendítése is a levegőben volt. Időközben egyre több teológiai forráshoz is hozzájutottunk, s ezek felhívták a figyelmet arra, hogy a mai világban mit kell és mit lehet megvalósítani. A rekollekciós előadások mindig megbeszéléssel végződtek. Erre főleg ott volt szükség, ahol új, szokatlan tételeket érintettek. Számolni kellett egyes papok hagyományos kötöttségével és főleg azzal, hogy hiányos teológiai képzettségük alapján nem tudtak különbséget tenni a hitigazság és annak időbeli kifejezésmódja között, vagy a Szentírásban a kinyilatkoztatott tartalom és az azt tükröző képszerű előadás között. A század első felében a modernizmussal való szembenállásnak volt köszönhető, hogy a katolikus biblikus tudomány nem fejlődött kellőleg. Azért a rekollekciókon is megtörtént, hogy az ilyen kérdések tárgyalását egyesek úgy vették, mint engedményt a természettudománynak, az ateizmusnak vagy a modern idők szellemének. Egy intézményes közösségben különben sem szokatlan jelenség a múltba való menekülés. A vallásban még könnyebb a hithűséget a múlthoz való merev ragaszkodással kifejezni akarni. Ezért a rekollekciókon nemcsak az volt a fontos, hogy miről beszélünk, hanem az is, hogy hogyan beszélünk róla. Magam a hatvanas években az ország minden egyházmegyéjében tartottam rekollekciót és lelkigyakorlatot, tehát volt alkalmam megismerni a papság gondolkodását és érdeklődését. Mindig az volt az érzésem, hogy mindenki szeretne kijutni abból a helyzetből, amit zsákutcának érez, és ehhez vár segítséget. Könnyebb volt a megoldás akkor, ha az új megoldásoknál rámutattunk a lelkipásztori alkalmazás lehetőségére is. Már akkor kialakult bennem a meggyőződés, hogy a magyar papság a maga egészében nem elmaradott és nem is akar elmaradni. Főleg teológiailag nem. Az akkori rossz közlekedési viszonyok között egy-egy plébánosnak vagy káplánnak már reggel 5-6 órakor el kellett indulni, hogy 10 órára a helyszínre érjen. Ilyen körülmények között nem lehetett megengedni,

hogy csalódottan térjenek haza. A rekollekció vallásos összejövetel volt elmélkedéssel, továbbképző előadással, megbeszéléssel, gyónási és szentségimádási lehetőséggel. Önmagában már a személyes találkozás is javára vált a szétszórtságban élő papoknak.

Külön fejezete volt a lelkiség alakulásának a liturgia reformja. A hagyomány itt azelőtt a legerősebben éreztette hatását, pedig az új követelmények szükségességével mindenki tisztában volt. A papok megszokták, hogy a liturgia minden kis része bele van szorítva rubrikákba. Rendelkezésre álltak a kellő szövegek, meg voltak határozva a mozdulatok, tehát zökkenő nélkül lehetett végezni az istentiszteleti cselekményeket. Most nemcsak a népnyelv lett újdonság, hanem mindaz, ami együtt járt vele. A szöveget most már a nép számára kellett mondani, illetve imádkozni: érthetően, összeszedetten, vonzó módon. Azonkívül az igehirdetés minden cselekményben helyet kapott, hiszen csak így lehetett hittel belekapcsolódni. A nép nyelvén elmondott mise és a szentségek kiszolgáltatása alkalmas volt arra, hogy összehozza az egyházi közösséget. Az istentisztelet egyre inkább közös cselekmény lett, s a papság számára felhívássá vált, hogy felidézze benne az egyház kegyelmi erőit. Akadtak ugyan, akiknél az átállás nehezen ment, mert megbolygatva érezték életüket az újítással, s továbbra is dicsőítették a latin liturgia előnyeit. Olyanok is akadtak, akik egyénieskedésbe csaptak át. A zsinati rendelkezés bizonyos szabadságot engedélyezett a szövegek megválasztásában, a mozdulatokban, az érzelmek kifejezésében. Ezeket ki lehet sarkítani hangulatkeltés céljából. Hamar be kellett azonban látniuk, hogy a magyar nép keresi a lényegi egyöntetűséget és bizalmatlan azok iránt, akik nagyon egyéni utakon járnak. A magyar nyelv már önmagában lehetőséget adott a mise cselekményének követésére. Egyesek azonban külön magyarázatokat, lelkesítést akartak beleszőni, hogy a jelenlevőket a misztériumra ráhangolják. Az idő azonban lelohasztotta lelkesedésüket, mert a hívő közösség nem követte őket. A templomi liturgia tehát szinte észrevétlenül létrehozta a „szakrális közösség" élményét, s a magyar hívő nép itt is megmaradt a középúton. A zsinat a közösségi szellem érdekében ajánlotta, hogy a helyi adottságoknak megfelelően be lehet vezetni a békeköszöntést vagy a Miatyánk elimádkozásakor a testvéri kézfogást. Ezeket kisebb, alkalmi közösségekben meg lehet valósítani, de általában a templomi közösség túl nagynak bizonyult hozzá.

A papi lelkület alakításához hozzá kell még vennünk a Szentírás bővebb megismerését és átelmélkedését. Azelőtt is olvastuk a breviáriumban a Szentírást, de a latin nyelv akadályozta a legtöbb papot abban, hogy a szöveg értelméről elmélkedjék. Most a misében sokkal többet olvasunk a Szentírásból, s az egyházi év jobban tükrözi az üdvtörténet menetét. Magától adódik, hogy ezeket a szövegeket a misező pap néhány szóval kifejtse s így elmélkedés tárgyává tegye. Már előzetesen pedig arra ösztönzi, hogy utána nézzen az összefüggésnek és a teológiai jelentésnek. Segítséget kaptak azáltal is, hogy 1973-ban megjelent az új teljes bibliafordítás, s ott is utána nézhettek a szöveg összefüggésének. A háttérben tehát akaratlanul is észre kellett venni, hogy az egyház benne él az üdvtörténetben, illetőleg annak kifejletét hordozza.

A lelkiséget volna hivatva szolgálni a papi zsolozsmáskönyv is, ami arra való, hogy a papságon keresztül is kifejeződjék az egyház imádkozó, istentiszteleti jellege. Az új magyar zsolozsmáskönyv azonban még várat magára. Lehetne gondolni a szervezés hiányára vagy kellő munkaerő hiányára vagy a különböző elgondolások ütközésére. Az új breviárium, ahogy azt a római bizottság kiadta, valóban egyszerre zsoltárkönyv és lelki olvasmány. Mégpedig magas teológiai nívón. A zsoltárokból kihagyták azokat a részeket, amelyek partikulárisan ószövetségi jellegűek, viszont betettek mély tartalmú újszövetségi részleteket, amelyek már a megváltás misztériumát tükrözik. A szentek legendái helyett komoly teolgóiai és aszkétikus szövegeket hoz az egyházatyáktól és teológusoktól vagy pápai és zsinati dokumentumokból. Ezek egyúttal a papság műveltségének és teológiai látókörének kiszélesítéséhez is hozzájárulnak. Csak megfelelően le kellene fordítani őket. A fiatal papság ma teljes átmeneti állapotban él ebből a szempontból. Annyira már nem tud latinul, hogy a latin breviáriumot használni tudná — egyébként az már nem is szerezhető be —, a jegyzet alakjában összeállított zsolozsmáskönyv pedig egy verses-rímes zsoltárfordítást hoz, aminél a szerzők valószínűleg az énekelhetőéget tartották szem előtt, nem az imádságot. Valószínűleg sikeresebb lenne a munka, ha a liturgikus tanácsban nem az egyházmegyék és a szerzetesrendek képviselői lennének jelen, hanem elsősorban szakemberek.

A papi öltözet. Hagyományosan a lelkiséggel együtt emlegették mindig a papi öltözet viselését. A 19. század végétől a papi egyenruha nálunk is egyenesen az egyháziasság kifejezése lett, sőt egyet jelentett a hitvallással. Az egyháznak külsőleg is dokumentálnia kell, hogy itt van és figyelmezeteti az embereket a vallás értékeire. Pedig a papi öltözék viselése csak a barokk kortól lett általános. Az ősegyház ilyet nem ismert, sőt az eredeti szerzetesség sem. Amikor Nagy Szent Leó pápa tudomást szerzett arról, hogy a galliai püspökök jelvényeket hordanak, azt írta nekik, hogy inkább erényeikkel tűnjenek ki, ne ruhájukkal. Századunk elején azonban a Codex Juris Canonici a fennálló szokást szentesítette, amikor előírta, hogy a klerikusok a józan helyi szokásnak és az ordinárius rendelkezésének megfelelően egyházi ruhát viseljenek (136. kánon). Az ilyen előírásból lehetett aszkétikus elvet is formálni. Minél aprólékosabban megtartja valaki a törvényt, annál jobban törekszik a tökéletességre. A reverenda viselése lényeges része volt a papnevelésnek. Pedig be kell vallanunk, hogy sem higiénikus nem volt, sem praktikus. Különösen, ha a modern zsúfolt közlekedési eszközöket vesszük figyelembe, vagy akár az egyéni autóvezetést és kerékpár használatát, ami lelkipásztori szempontból is indokolt volt. Az új társadalmi helyzetben más probléma is adódott. Az alkotmány biztosította az ateista propaganda szabadságát is. Az még a kisebbik nehézség volt, hogy a papság a viseletével már úgy szerepelt, mint idegen réteg vagy osztály (fekete reakció), a komolyabb probléma az volt, hogy még a vallásos emberek sem mertek mutatkozni a reverendát viselő pappal. Beteglátogatásnál is általában kikötötték, hogy a pap civil ruhában menjen a házukhoz. Ugyanez adódott a kórházi látogatásoknál is. A legtöbb hívő nem tartotta szükségesnek, hogy a hitét ilyen külsőségek elviseléséhez kösse. Az állami hivatalok előtt a papi öltözet a

vallásszabadság dokumentálása volt, tehát a maguk részéről is inkább szorgalmazták, mint kifogásolták volna. Volt olyan aszkétikus szólam is, hogy a reverenda megvédi a papot, s ezt elsősorban a celibátusra alkalmazták. De ez is olyan hamis volt, mint minden szólam. A ruha semmitől sem védi meg az embert, ha ő maga jellemileg nem tud, vagy nem akar ellenállni. Mint minden kritikus helyzetben, itt is felmerült a probléma, hogy a hagyomány mellett döntünk vagy a józan lelkipásztori követelmények mellett. Egyes püspökök a körleveleikben — valamilyen meggondolásból — még szorgalmazták ugyan a reverenda viselését, de az már anakronizmusnak számított. A püspöki városokban a papok még egy ideig alkalmazkodtak hozzá, de másutt kevésbé. Végül a zsinattal együtt jelentkező szabadságérzés itt is megoldást hozott. Az egyház nem a külsőségekben él, nem a jelvények biztosítják munkájának eredményét, hanem az evangélium odaadó követése. Azóta sem tapasztaljuk, hogy a papi öltözet elhagyásával a klérus erkölcsi szintje süllyedt volna. A papi öltözetet is úgy kell tekinteni, mint helyi és időbeli adottságot, amelynek meg lehet a haszna, de lehet fékező erő is. Ilyenkor a szellemnek kell a megoldást nyújtani, nem a betűhöz való ragaszkodásnak.

A reverenda utcai viselésével együtt szűnt meg a kitüntetések (vörös öv, gallér stb.) nyilvános viselése. Ezek méginkább szertartásossá tették a papok megjelenését, mint maga a reverenda, ezt pedig a mai élet nem viseli el. Az viszont, hogy a katonasággal hasonlítsuk össze magunkat és az egyenruhát kötelezőnek tartsuk, szintén nem egyházi gondolat. Ha azt akarjuk, hogy a fiatalok kedvet kapjanak a papi utánpótlásra, akkor tudni kell mozgékonynak lenni a világban. A mai szellemiség — különösen a fiatalokban — meglehetősen radikális. A hivatal, a cím és a jelvény nem sokat mond nekik, hanem inkább az egyéniség, a teljesítmény, a tudomány és a közösségben való ügyes forgolódás. Éppen ez a szellem kötelez arra, hogy még a liturgikus ruhák megválasztásában és használatában is alkalmazkodjunk a kor ízléséhez és követelményeihez. Az egyháznak nem erkölcsi kötelessége, hogy a barokk kor külsőségeit megörökítse. Az ünnepélyességnek meglehetnek az egyszerűbb kifejező formái is. Végül az sem baj, ha a szegénység ezen a téren is érezteti hatását. — Itt említjük még meg, hogy gyakorlatilag az úgynevezett pápai kitüntetések nálunk szünetelnek. Az állami törvények szerint külföldi állami kitüntetés elfogadásához megfelelő állami hatósági engedély szükséges. A magyar állam a vatikáni címeket is ilyennek tekinti. Ezért a püspöki kar csak egészen kivételes helyzetekben él a lehetőséggel.

Teológiai műveltség. Erre vonatkozólag bel- és külföldön egyaránt elhangzottak és elhangzanak bíráló megjegyzések. Egyesek szerint a magyar papság teológiai színvonala visszaesett, sőt a társadalmi műveltsége is. Az ilyen kijelentéseket azonban soha nem bizonyították, a véleményeknek pedig nem nagy a tárgyi értékük. Sokak szájában talán ez is csak feltűnést keltő szólam. Nézzük először az általános társadalmi műveltséget. A papság az elmúlt negyven esztendőben is érettségizett fiatalokból került ki. Sőt nagyrészt szerzetesi gimnáziumból. Tehát azt az általános műveltségi alapot kapták, mint

a világiak. Közben azonban számolnunk kell a kor egyik határozott jelenségével. A középiskolákban is előtérbe lépett a természettudomány és a matematika tanítása, hiszen ezek adják az alapot a mai technokratikus kultúrához és civilizációhoz. Ahol mindent gépesítenek és ahol a számológép a tervezés eszköze, ott ezekre a tudományokra szükség van. Ezért a kritikus szemlélő úgy látja, hogy az úgynevezett humán-tudományokban visszaesés állt be: irodalom, nyelvészet, történelem stb. A papság azonban nem süllyed az átlagos intelligencia nívója alá. Látnunk kell azt is, hogy nem egy esetben már diplomát szerzett fiatalok jöttek teológiára (mérnök, orvos, pedagógus).

Átmeneti teológiai visszaesésről legföljebb az ötvenes években beszélhetünk, amikor a papság új követelmények előtt állt mind a hitvédelem, mind a szentírástudomány, mind a filozófia és a dogmatika területén, s akkor éreztük, hogy nincs elég eszközünk az igények kielégítésére. A hagyományos, nagyrészt latin nyelvű teológia megmaradt a maga zárt körében, új problémákra ritkán tért ki, s a latin nyelv is akadályozta a növendékpapságot abban, hogy elmélyedjen a teológiában. A legtöbb esetben megelégedtek a vizsgára való előkészülettel. Az ötvenes évekig igazi szentírástudományi irodalmunk nem volt, legföljebb néhány bevezetés a szent könyvek tanulmányozásához. Az egzegézis azonban teljesen hiányzott. E sorok írója pl. 1943-ban ajánlatot tett a Kordának, hogy igehirdetési célzattal elkészíti Pál apostol leveleinek magyarázatát, de a magas vezetőség a kéziratot azzal küldte vissza, hogy az ilyen téma nem érdekelné a közönséget. A harmincas években nyugaton a dogmatikában már elindult az úgynevezett kerügmatikus irányzat, amely úgy tárgyalta a hittitkokat, hogy segítséget adjon a mindenkori igehirdetésnek. Ennek nálunk a háború előtt nem volt visszhangja. Az ötvenes években azonban már hozzá lehetett jutni Schmaus: Katholische Dogmatik-jához, de a teológiai oktatásban nem kapott igazi jelentőséget, mert abból magyar nyelvű jegyzetet kellett volna készíteni. A szemináriumokban pedig tovább használták a latin nyelvű dogmatikai kézikönyveket vagy jegyzeteket. Mivel tehát sem a dogmatika, sem az egzegézis nem táplálta az igehirdetést, a papság megmaradt a hagyományos moralizálás mellett, s használta a példatárakat, amelyek azonban már régen elmaradtak a kor nívója mögött. Ezek többnyire a szentek legendáiból merítettek vagy a történelem nagyjaira akasztottak rá csattanós történeteket, amelyeknek szintén kevés volt a hitelük. A fundamentális teológia átvette a katolikus-protestáns teológiai vita stílusát, de az ötvenes években a papság érezte, hogy az ilyen vallási vita már idegenül hangzanék. Az ateizmus a vallás létjogosultságát vonta kétségbe, s azért a hitvédelemnek is új érvelésre volt szüksége. A keresztény egyházak között vita is csak a hit hiányát mutatta volna.

A háború előtti teológiai irodalomban volt néhány kiemelkedő egyéniség. A század elejéről Prohászka Ottokárt kell megemlíteni. Neki azonban inkább mint szónoknak volt hatása, nem pedig mint a rendszeres teológia művelőjének. Kétségtelen, hogy felkeltette az érdeklődést a teológia iránt is, de stílusa, probléma-látása annyira egyéni volt, hogy nem igen talált követőket. Schütz Antal volt az első, aki a dogmmatika tanítását európai színvonalra emelte, s ki is adta dogmatika könyvét latinul is, magyarul is. Amíg a skolasztikus módszer

uralkodott, addig lelkesedéssel is olvasták műveit. Az új társadalmi rendszerben azonban új problémák jelentkeztek, s főleg felébredt az igény, hogy a teológiát életközelségbe kell hozni. Kecskés Pál a filozófia történetét dolgozta fel tudományos szinten és az újonnan megindult keresztény szociológia kézikönyvét is megírta. Horváth Sándor fundamentálteológiai írásai azonban annyira elvontak voltak, hogy kevesen forgatták könyveit. Ezek alatt volt az úgynevezett népszerűsítő teológia, amelyből hiányzott a kellő nívó és céltudatosság. Érthető, ha a háború utáni új eszmekörben ezeknek nem sok mondanivalójuk volt. Illetve a bennük levő katolikus tanítást alkalmazni kellett volna az élet körülményeihez. Ezért mondhatjuk, hogy az ötvenes években a papság számára hiányzott a kellő teológiai irodalom. Egyetlen folyóirat maradt meg, a Vigilia, amely a harmincas években irodalmi-szociológiai folyóiratnak indult. Hasonló szerepet töltött be az Új Ember hetilap. A zsinatig azonban külföldön sem alakult ki olyan határozott irányzat, amely lendületet adott volna a teológiának. Inkább csak a helyzetet mérték fel és kísérleteket tettek a mondanivaló kibővítésére. A zsinat hangoztatta az ablakok kinyitását, a friss levegő beengedését, a világi tudományok eredményeinek felhasználását és a teológiai kutatás szabadságát. Természetesen az egyházi hit keretei között. Közben nyugaton kialakult a múlt bírálatának, a „kontesztálásnak" a stílusa, amely új megoldások keresése helyett a múltat és az egyházi tekintélyt bírálta. Ennek a hullámai elértek hozzánk is, de nem lett belőlük több, mint néhány szociológiai-teológiai cikk, amelyek formájukban erősen hasonlítottak a marxi valláskritikához. A hívő nép azonban nem a negatívumot kereste, hanem a hit pozitív kifejtését. A papok pedig érezték, hogy Krisztus mindig több volt, mint a szociális igazságosság képviselője. A múlt bírálata és a tudomány s a teológia kapcsolatának újra való átvizsgálása átmenetileg bizonytalanságot okozott a lelkipásztorkodó papságban. Sokan féltek elhagyni a teremtéstörténet betűszerinti értelmezését és idegen volt nekik a teremtés és az evolúció összeegyeztetése, a dogmafejlődés és az egyház történetiségének megvilágítása. Sokan pedig csak felvetették ezeket a problémákat, de átfogó és megnyugtató magyarázatot nem tudtak adni, hiszen kellő forrásmunkával sem rendelkeztek.

Sík Sándor az ötvenes évek elején az Egyetemi templomban elindította a nagyböjti és adventi konferencia-beszédek tartását. Apologetikai és aszkétikus témákat tárgyalt kellő irodalmi színezettel. A hatása nagy volt, hiszen egyéb teológiai irodalom hiányában eseménynek számított. Azonban ő maga bevallotta, hogy a mai teológiai problémákat nem tudta feldolgozni. Ha pedig visszatekintünk a Szent István Társulat könyvkiadói tevékenységére, nem nagyon találunk ott többet, mint imakönyveket, hittankönyveket és néhány elmélkedő írást.

A szemináriumokban a teológiai oktatásban a régi könyveket használták vagy azok alapján készítettek jegyzeteket, de sem egyöntetűség sem tervszerűség nem alakult ki. Az 1956-os események pedig évekre visszavetettek minden kezdeményezést. Az ifjúsággal szemben való bizalmatlanság túl nagy volt ahhoz, hogy az egyházi élet kereteit kiszélesítsük. A Központi Szemináriumban még 1959-ben is volt olyan megmozdulás, amelynek következtében a növen-

dékek háromnegyed része önként vagy fegyelmi úton elhagyta az intézetet. A világiak sorában pedig nemzedékek nőttek fel hitoktatás és vallási ismeret nélkül. Nyugodtan mondhatjuk tehát, hogy teológiailag volt olyan légüres tér, amelynek a kitöltéséhez egyelőre nem voltak eszközeink.

A nyugatra távozott magyar papok szájából a hetvenes évekig sok bírálat hangzott el a hazai teológiát illetően. Egyrészt azt kifogásolták, hogy nem ad elegendő választ a marxista valláskritikára, az ateizmusra és általában az ideológiára, másrészt azt hangoztatták, hogy nincs benne eredetiség, nem vállalkozik önálló kutatásra, hanem megelégszik a világegyházban meglevő eredmények átvételével. Az ilyen bírálók szeme előtt a nyugati egyetemek professzorainak képe lebegett, akiknek rendelkezésükre áll minden irodalom és minden segédeszköz. Ők megengedhetik maguknak, hogy a hívő nép feje fölött egymással vitatkozzanak. A népszerűsítő és gyakorlati teológiát is rábízhatják másokra. Nekünk azt kellett nézni, hogy milyen eszközökkel tarthatjuk fenn a hitet a hívő közösségben, hogyan mélyíthetjük azt el és hogyan világosíthatjuk fel a kívülállókat. Azonkívül a könyvkiadónak és a folyóirat szerkesztőségének is mindig azt kellett nézni, hogy kiadványa visszhangot keltsen az olvasóközönségben, különben anyagilag csődbe jut. Ezért itt eleve nincs talaja az egyénieskedő vagy elaprózott teológiai irodalomnak. Továbbá a marxista ideológiával való vita sem érdekelte soha a hívő közösséget. Az megmaradt néhány filozófus foglalkozásának. Az egyház számára az volt a járható és eredményes módszer, ha a hitét pozitívan kifejti, megalapozza és kedvet csinál annak követésére. Ezt is lehetett kellő teológiai nívón elvégezni, s a világegyház teológiájában kiérett tételeket is át lehetett ültetni magyar nyelvre. Ezért szükséges volt, hogy a magyar nyelvű teológiának lelkipásztori és meditációs színezete legyen. A hatvanas évek elejétől erre már egyre inkább lehetőség nyílt. E sorok írójának 1960-ban jelent meg a *Katolikus hittételek* c. könyve, ami nem volt más, mint az új teológiai követelmények alapján összeállított rövid dogmatika a világiak számára. Nem a hagyományos skolasztikus módszert követte, hanem a kerügmatikus és üdvtörténeti módszert. Jellemző az akkori lehetőségekre, hogy a kézirat átfutási ideje két esztendő volt, s a katolikus könyvkiadónak is kételyei voltak, hogy a nagyközönség érdeklődik-e majd a „dogmatika" iránt. A négyezer példány azonban két hét alatt elfogyott, sőt kevésnek bizonyult, s ez igazolta, hogy az érdeklődés milyen irányba terelődik. Az emberek pontosan azt akarták tudni, amit Isten kinyilatkoztatott és amit az egyház tanít. A szerzőt az a cél vezette, hogy a papok anyagot és világos látást kapjanak az igehirdetéshez és mindenféle tanításhoz. A Szent István Társulat is felismerte az idők jeleit, s ettől kezdve tervszerűen igyekezett teológiai munkákat kiadni. Közben a zsinat is összeült s ez méginkább felébresztette az érdeklődést az egyház tanítása és kegyelmi rendje iránt. Magam Sík Sándortól 1962-ben vettem át a konferencia-beszédek tartását, az ott elhangzott teológiai előadások is nagyrészt megjelentek könyv alakban (A hit ébresztése, Zsinat és korforduló, A teológus az egyházban, Úton a teljesség felé). Évek folyamán sikerült a dogmatika tárgykörét is üdvtörténeti módszerrel feldolgozni (Istenről beszélünk, A teremtett és megváltott ember, Jézus Krisztus a Megváltó, Az örök

élet reménye, Az egyház kegyelmi rendje), s a közönség ezt is úgy fogadta, mint lelki olvasmányt és mint teológiai elmélyülés lehetőségét. A dogmatika ilyen irányú feldolgozásában nagy segítségemre volt a zsinat után megjelent alapvető mű, a Mysterium salutis, az öt kötetre tervezett nagy modern dogmatika (1965-től 1976-ig), amely a kiegészítő kötettel végül is nyolc kötetre terjedt. Európa legkiválóbb teológusainak együttműködése volt ez, s megvalósította mindazokat a követelményeket, amelyek a teológia előtt álltak: alkalmazta a tudományos módszert a kinyilatkoztatás forrásainak értékelésénél, az egzegézisnél, figyelembe vette a profán tudományok vívmányait a hit előzményeinél és az ember antropológiai jellemzésénél stb. Mint közösségi vállalkozásnak az a hatása is megvolt, hogy fékezte azokat a nyugati teológusokat, akik a kutatás szabadságának örve alatt a hagyományos hittől eltérő nézeteket kezdtek vallani.

A Biblia iránti érdeklődés kielégítésére is megindult az erőfeszítés. A papság érdeklődését mutatta pl. az, hogy amikor az ötvenes évek közepén találtak olyan szemináriumi jegyzetet, amely az újszövetség könyveit lelkipásztori céllal egzegetizálta, azt még 10 év múlva is kézről kézre adták és gépelték maguknak. Ezt az igényt ki kellett elégíteni. 1966-ban Görgényi Béla és munkatársai szerkesztésében megjelent az *Ádámtól Krisztusig* c. kétkötetes könyv, amely az ószövetségi üdvtörténetet mutatta be. A következő évben Szörényi Andor kiadta az újszövetségi introdukciót: *A Biblia világát*. Egyidűleg megkezdődött a Biblia új magyar fordításának munkája is, amely aztán 1973-ban jelent meg. Előzetesen már 1961-ben újra kiadták Sík Sándor *Zsoltárok könyvét*, amelynek biblikus revíziójába Szörényi Andor is részt vett. Liptay György pedig mint a héber nyelv tanára megszerkesztette a *Zsoltárkulcs*ot a zsoltárok szövegének értelmezéséhez. Ugyanő Rózsa Hubával együtt 1978-ban kiadta a „gyermekségevangélium" magyarázatát *Krisztus Jézus született* címmel. Ez azért is volt fontos, mert főleg az ifjúság körében divatba jött a bibliaóra tanítása, s ahhoz jó segítséget adott. Ilyen céllal jelent meg Gál Ferencnek a *Beszélgetések az evangéliumról* (1980) és később *Az Apostolok Cselekedeteinek olvasása* c. könyve. A tudományos egzegézis célját szolgálta Rózsa Huba és Gál Ferenc könyve: *Jézus Krisztus kereszthalála és feltámadása* (1982). Különben előkészületben van az evangéliumok egzegézise is. Mint sokszorosított jegyzet jelent meg Rózsa Hubának az ószövetségi introdukciója és Tarjányi Bélától Márk első fejezetének egzegézise.

Mindezeket a munkákat elősegítette az, hogy a hatvanas évek közepétől egyre több külföldi szakkönyvet és folyóiratot kaptunk, s ezek lehetővé tették, hogy felemelkedjünk a külföldi teológia nívójához. Végre, sok előkészület után megjelent a Teológia negyedéves folyóirat is, mint a háború előtti Teológia folytatása (1967). Első szerkesztője Radó Polikárp volt, példányszáma négyezer, kiadója pedig az Actio Catholica, éppúgy, mint a Vigiliának és az Új Embernek. A folyóirat kettős célt szolgált: egyrészt tájékoztatást akart adni a mai teológia állásáról, másrészt alkalmat nyújtott az itthoni teológusoknak a publikálásra. Hiszen ilyen lehetőség nélkül senki sem dolgozik szívesen. Azóta a *Teológia* már a 20-dik évfolyamába lépett, és kétségtelenül hozzájárult a katolikus szellemiség terjesztéséhez. A felmérés azt mutatja, hogy olvasói felerészben világiak.

A követelményeknek megfelelően megtörtént a szemináriumok tanulmányi rendjének az összehangolása, s ez szükségessé tette megfelelő jegyzetek elkészítését. A kint működő papság is érdeklődést mutatott az ilyen jegyzetek iránt, s azokból azóta könyvek is lettek. Így jelent meg Előd István *Dogmatikája* is. A filozófiai tájékozódást megkönnyítette Nyíri Tamás könyve: *A filozófiai gondolkodás fejlődése,* majd az *Antropológiai vázlatok,* és Nyíri—Bolberitz—Turay közös munkája *A filozófia.* Bolberitz Pál a metafizikai tájékozódáshoz sikeresen hozzájárult az *Isten, ember, vallás* című könyvével, a természetbölcseleti problémák felméréséhez pedig a *Lét és kozmosz* c. munkájával. Az általános érdeklődés szükségessé tette Kecskés Pál *A bölcselet története* c. könyvének új kiadását, amit Fila Béla rendezett sajtó alá. Kecskés Pál különben a 60-as években gazdagította a teológiai irodalmat a *Szent Ágoston breviárium* és a *Lelki élet mesterei* című könyveivel. Ebbe a kategóriába tartozik Salacz Gábor *Newmann breviárium* c. könyve is, amely még 1961-ben jelent meg.

A materialista világnézet ráterelte a figyelmet a vallás alapvető problémáira, a fundamentális teológia kérdéseire is. Ezen a téren Koncz Lajos igyekezett az igényt kielégíteni *A mi Istenünk* és *A mi Krisztusunk* c. könyveivel, Szennay András pedig a *Hitünk sodrában, Teológia és élet,* s *A rejtőző Isten* c. könyveivel. Ebbe a tárgykörbe tartozik Előd István munkája is a *Vallás és egyház,* valamint Cserháti Józsefnek *Az egyház* című könyve, amelyben már a zsinat idevonatkozó határozata előtt igyekezett az új teológiai meglátásokat és követelményeket összefoglalni. Az erkölcstan tanítása terén jelentős segítséget adott Kecskés Pál erkölcsfilozófia munkája: *Az erkölcsi élet alapjai,* később pedig Király Ernő könyve *A keresztény élethivatás,* amely már figyelembe vette az erkölcsteológia új módszereit is. Ugyanez áll Boda László jegyzeteire, amely útban van a könyv alakjában való megjelenés felé *A keresztény nagykorúság erkölcsteológiája* címmel. A patrológia terén egészen nagy vállalkozást indított el Vanyó László, az ókeresztény egyháztörténet és irodalom tanára. Az *Ókeresztény írók* sorozatnak eddig tíz kötete jelent meg. Idegen nyelvből való fordítások közül említést érdemel Karl Rahner két könyvének a *Teológiai kisszótár*nak és *A hit alapjai*nak a kiadása, valamint Gerhard Kroll könyvének: *Jézus nyomában* c. régészeti és történeti összefoglalásnak a lefordítása. Egyháztörténeti munkaként jelent meg Timkó Imre *Keleti kereszténység* c. könyve, valamint Szántó Konrád: *A Katolikus Egyház története I—II.*

A teológia lelkipásztori alkalmazását célozták az olyan népszerűsítő kiadványok, mint Bánk József *Vasárnapok — ünnepnapok* című könyve, Szalai János *Igehirdetés és liturgia,* Csőgl—Dörnyey *Szentmiseáldozat és oltáriszentség,* vagy a Cserháti József szerkesztésében évenként megjelenő *Mindennap együtt az Úrral* című elmélkedéssorozat. Itt nem az a célunk, hogy minden kiadványt felsoroljunk, hisz' külön értekezés foglalkozik a könyvkiadással, csak arra akartunk rámutatni, hogy amikor lehetőség adódott, a tanárok és a papok írásban is akartak szellemi táplálékot nyújtani a hívő közösségnek, s törekedtek a tudományos teológiai szint elérésére. A szellemi nívó ugyanis elengedhetetlen kelléke az egyház hatékonyságának. Meg kell említenünk azt is, hogy a hitoktatás színvonala szintén érzékeny probléma lett. Már a hetvenes évek

elejétől fogva alakultak katétikai bizottságok, amelyek célul tűzték ki megfelelő hittankönyvek készítését és a hitoktatók munkájának segítését. Évenként tartanak hitoktatói lelkigyakorlatokat, továbbképző összejöveteleket és megkezdték a világi hívők bevonását is ebbe a munkába. Ezt elősegítette az, hogy a Hittudományi Akadémián 1977-ben megalakult a hároméves levelező tagozat, ahol világi férfi és női hallgatók áttekintést kaphatnak az egész teológiáról. 1981 óta a nappali tagozatra is beiratkozhatnak női hallgatók, s megvan a remény, hogy az ilyen világiakból alkalmas segítőtársakat lehet találni a hitoktatásra.

A zsinati dokumentumok magyar fordítása és magyarázata megjelent 1975-ben, s attól kezdve egyházmegyénként szervezetten megindult a papság továbbképzése is. Ennek kerete a helyi szervezés szerint változik: rekollekciók, kimondott továbbképző összejövetelek és lelkigyakorlatok. A program egyöntetű minden egyházmegyében. Eddig sorra került az egyházról szóló határozat, az egyház a mai világban és a Dei Verbum határozat. A folyó év anyaga az ökumenizmus. Nemcsak előadások hangzanak el, hanem közös megbeszélésben mélyítik el a zsinati okmányok megértését és természetesen felhasználásuk módját. A papi továbbképzéshez tartozik az is, hogy immár majdnem 10 éve Esztergomban minden nyáron megtartják a jogászoknak rendezett kurzust, ahol főleg az egyházi bíróságok ügymenete kerül szóba. Az előadók között mindig szerepel a Rómából meghívott jogász vagy Rota-tag, aki a legilletékesebb a jogi előírások alkalmazásának a szemléltetésében.

A hatvanas évek közepétől a külföldi teológiákkal való kapcsolat fenntartása is egyre inkább lehetővé vált. A Hittudományi Akadémia tanárai és a bécsi teológiai fakultás tanárai között csaknem évenként megtartott találkozó pl. alkalmat adott tudományos megbeszélésre, a módszerek ismertetésére és a teológiai irodalom bővebb áttekintésére. A zsinat után divatba jött a teológiai szakok tanárainak a találkozója is. A német nyelvterület ilyen irányú munkaközösségei sokszor meghívják a magyarországi kollégákat az ilyen szakmabeli összejövetelekre. A külföldi segélyakció pedig lehetővé tette, hogy könyvtárunkat folyóiratokkal és könyvekkel fejlesszük. Az utazási lehetőségek megkönnyítése óta a különböző európai országokban tartott kongresszusokon megjelenhettünk, s ezzel nemcsak azt igazoltuk, hogy egyáltalán létezünk, hanem azt is, hogy a magyar katolikus egyház szerves része a világegyháznak és osztozik annak minden problémájában és értékében.

Bizonyos fokig már a tudományos teológiai utánpótlásról is gondoskodás történt. 1964 óta a római Pápai Magyar Intézetben évente 6-8 ösztöndíjas fiatal pap lakhatik és folytathat tanulmányokat a különböző teológiai intézményekben. A jelzett idő óta az Intézetnek 77 növendéke volt eddig, s közülük 61-en szereztek valamilyen magasabb tudományos diplomát.

A kiküldöttek kiválasztása és tanulmányuk megjelölése a püspökök joga. Inkább egyházmegyei szükségleteket tartanak szem előtt, ezért eddig országos terv nem érvényesült. Túltengett az egyházjogi, zenei, liturgiai és történeti továbbképzés. Biblikus és szisztématikus teológiai tanulmányokra kevesebben vállalkoztak. Pedig a tanári utánpótlás biztosítása is döntő jelentőségű.

A francia állam a párizsi Institut Catholique-ra és a strasbourg-i állami egyetem teológiai fakultására biztosít 2-2 ösztöndíjat fiatal magyar papok számára. 1968-tól Párizsban 8-an, 1973-tól Strasbourg-ban 9-en folytattak magasabb tanulmányokat, sajátíthatták el a francia nyelvet és ismerkedhettek meg az ottani egyházi viszonyokkal.

Papi utánpótlás. A mai egyház életében a legdöntőbb kérdés a papi utánpótlás. Ez különben világjelenség, tehát nem állunk egyedül a problémával. Így nem is vezethető vissza közvetlenül arra a jelenségre, hogy szocialista államrendben élünk.

Az utánpótlás csökkenésének okaival más tanulmány foglalkozik, tehát azokra nem térek ki. Csak arra akarok utalni, a nyugati országokban a statisztika már emelkedő tendenciát mutat, tehát beszélhetünk arról, hogy valamilyen szellemi fordulat állt be, illetőleg a mélypontból már kiemelkedtek. Egyesek a celibátust emlegetik mint az utánpótlás csökkenésének okát. De ez nem meggyőző, hiszen a protestáns egyházakban éppúgy megvan a paphiány, illetve úgy védekeznek ellene, hogy beezették a nők papi szolgálatát. Igaz, hogy náluk az ordo nem szentség, a hívek általános papsága alapján mindenki végezhet papi funkciót, s a közösség adhat is megbizatást bárkinek. Majd a jövő fogja eldönteni, hogy ez a megoldás mennyiben válik javára az illető egyházaknak. A katolikus egyház és a keleti egyház a tradíciónak az állandóságában dogmatikai bizonyítékot lát arra, hogy az ordo felvevői csak megkeresztelt férfiak lehetnek. Tehát Krisztus nemcsak szociológiai helyzetből kiindulva választott férfiakat apostoloknak, hanem a teremtés rendje alapján. Az egyház ugyan még nem hirdette ki a dogmaként ezt a tételt, de ezen a téren nem hajlandó engedményt tenni. Különben is meg kell gondolni, hogy a kritikus helyzetek igazi megoldásához nem az eszmény feladása vezet, hanem az eszményhez való igazi ragaszkodás. Kétségtelen, hogy a celibátus nem isteni parancs, hanem evangéliumi tanács. Az egyház a paphiányon segíthetne azzal is, hogy megfelelő tapasztalással, hittel és teológiai felkészültséggel rendelkező nős férfiakat pappá szentel. Mindenesetre a paphiány és a papi utánpótlás ma az egész egyház problémája, azért a megoldás is csak onnan jöhet. A világi hívők bevonása a lelkipásztori munkába sok segítséget jelenthet, de nem számít teljes megoldásnak. A paphiányt csak papszenteléssel lehet enyhíteni. A világi személyek lelkipásztori szolgálatának szabályzata nálunk is elkészült és jóváhagyást nyert, amelynek alapján a plébános nélkül maradt egyházközséget a püspök világi hívő gondjaira bízhatja, aki összetartja a közösséget, hitoktatást, igeliturgiát végez és fenntartja a kapcsolatot a megbízott, de távol levő plébánossal.[16] A püspöki kar a diakonátus intézményét még nem vezette be, mert igazában sok segítséget nem jelentene. A diákonus alig végezhet többet, mint a megbízott világi hívő, de a családos diákonus eltartása újabb problémákat és terheket vetne fel.

Arról aligha tud a statisztika megbízható adatokkal szolgálni, hogy egy-egy működő papra hány hívő jut, hiszen éppen a hívők számának megállapítása a problématikus. Kik tartoznak a plébániához? A megkereszteltek, akik azonban

semmi jelét nem adják hitüknek? Vagy az egyházi élet peremén tartózkodók, akik csak alkalomadtán veszik igénybe az egyház szolgálatait? Vagy azok, akik eleven kapcsolatban állnak a templommal? A statisztikákat tehát lehet az optimizmus és a pesszimizmus irányába mozgatni. Egyénileg az a meggyőződésem, hogy minden statisztikában van tendencia, főleg ami a témánkra vonatkozik. A külföldi szociológusok szívesen kiemelik az egyházi élet összezsugorodását, mert rá akarnak mutatni a politikai nyomás káros hatásaira. A nemhívő vallásszociológusok pedig azt szemléltetik, hogy a történelem dialektikája csalatkozhatatlan, és hogy a vallás állandóan visszaszorulóban van.

A hívő ember számára és főleg a teológus számára nem ez a probléma. Egyetlen döntő kérdés az, hogy a papság akár megfogyatkoza, akár megöregedve hordozza-e azt a karizmát, amelyet az egyházban hordoznia kell, és amelyet meg is kapott az ordo szentségében. Ha arra gondolunk, hogy az elmúlt évtizedekben az igehirdetés nívója, teológiai tartalma mennyit emelkedett, s hogy a katekézisben, az ifjúság kezelésében milyen új módszerek alakultak ki, s hogy a plébániák hívő táborában hogyan keletkeznek igazi szeretetközösségek, akkor nem az a benyomásunk, hogy a magyar papság kioltotta volna a „lelket". Emberi gyarlóság nálunk is éppen annyi, mint mindenütt, de amíg bízunk a Szentlélek kiáradásában, és magunkat is alkalmssá tesszük a Lélek erejének hordozására, addig nem lesz megmerevedés. A jövő irányába éppen az mutat, hogy a papság egyre inkább a karizma hordozójának tudja magát.

JEGYZETEK

[1] *Esztergomi Főegyházmegyei Körlevelek* (a továbbiakban EFK) 1949. 61. o.
[2] *ÁEH* 1/1971. X. 15. sz. rendelkezés
[3] *EFK* 1983. 30. o.
[4] *Uo.* 1982. 42. o.
[5] *Kat. Lexikon*, Bp. 1932. III. 102. Kongrua címszó.
[6] *Magyarország Földbirtokviszonyai* 1935. évben Magyar Statisztikai Közlemények 99. k. 834. skk.
[7] *EFK* 1955. év melléklete
[8] *Beresztóczy M.*: A Vallás és Közoktatási Minisztérium I. Ügyosztályának története Bp. 1947. 102. o.
[9] *EFK* 1946. 51. o.
[10] *Kis Újság* 1950. szept. 1.
[11] *EFK* 1947. 34. o.
[12] *Uo.* 1948. 33. o.
[13] *Uo.* 1951. 38. o.
[14] *Uo.* 1952. 28. o.
[15] *E. M.* 7/1975. 16. §. 1.
[16] *Magyar Kurir* 1986. 156. o.

BÍRÓ IMRE

A Katolikus Papi Békemozgalom

Az egyház sohasem volt elszigetelt jelensége korának, ezer szállal kötődik ma is a társadalomhoz, melynek tagjai az ő hívei is. Kötelességünk figyelemmel lenni a nagyobb közösségre, melyet hívein túl, szintén szolgálni akar a maga sajátos eszközeivel.

A Katolikus Papi Békemozgalom korunk jelensége. Annak az egyháznak és társadalomnak szülötte, mely felismerte kölcsönös egymásrautaltságát és megkereste a közös pontokat, ahol érintkeznek egymással. Egyrészről katolikus, papi tevékenység, másrészt békemozgalom. Ez a kettő nagyon jól összeillik.

A katolikus papok evangéliumi küldetése a béke hirdetése. Jézus Krisztustól ránkhagyományozott béke és a békeszerzők boldogsága (Nyolc boldogság) nem utópia. Csak legyen ember, aki erre adja életét. A pap ezt szolgálja, amikor odaáll „a jóakaratú emberek" békés törekvései mellé szóban és cselekedetben egyaránt.

Békemozgalom, melynek helye van a társadalomban, az „emberek világában". Itt megtaláljuk az emberek szándékait megtestesítő szervezeteket, jó sorsukat előbbrevivő mozgalmakat. Nem kétséges, hogy az élet alapfeltételét jelentő békével foglalkozni a legszélesebb emberi kapcsolatokat és a belőlük fakadó szolgálat elvállalását is magával hordozza.

A régi helyett új társadalom született

A XX. század közepe történelmi korforduló: a korábbi feudál-kapitalista társadalmi rendet forradalmi átalakulással váltotta fel a korábbitól alapvetően különböző, szocialista társadalmi rend. Elvetette annak ideológiáját és újra fogalmazta az emberi értékrendet, melyre felépítette terveit és amely meghatározta a jövő felé vezető útjait. Társadalomelmélete a marxizmus, melyet forradalmi módon alkalmaz és ebben a harcban, mely az átalakulást eredményezte, nem ritkák a türelmetlenségből és a túlzásokból ejtett sebek.

Ezeket a sebeket még fájóbbá tette az a hidegháborús légkör, mely a háború után eluralkodott a világban. Az emberek messze kerültek egymástól. Kapcsolataikban, ha annak lehet nevezni a szembenállást, a félelem és a gyanakvás nehezítette a közlekedést.

Az egyház ebben a nehéz helyzetben újra megvizsgálta, mit tanítottak a társadalmi igazságosságról és a szociális felelősségvállalásról XIII. Leó a Rerum novarum-ban és XI. Piusz a Quadragesimo anno-ban és mindenekelőtt Jézus Krisztus az Evangéliumban, melyhez, mint forráshoz visszatérni a megoldást és kiutat kereső ember számára az új kor parancsa volt.

Az egyház feladata a szolgálat

Mindenekelőtt saját küldetését kellett átértékelnie a szerint, amit Jézus Krisztus magáról és követőiről mondott: „Nem azért jöttem, hogy nekem szolgáljanak, hanem, hogy én szolgáljak." Tizenöt évvel később mintegy összegezve ezt a folyamatot, a II. Vatikáni Zsinaton ünnepélyesen elfordult a korábbi, triumfalista egyházképtől és vállalta a „szolgáló egyház" küldetését. A kérdés: mit jelenthet ez a szocialista társadalomban?

Erre a korra visszatekintve a Magyar Katolikus Püspöki Kar 1975 tavaszán így írt körlevelében: „A magyar katolikus egyház is megemlékezik arról a történelmi fordulatról, amely a legszörnyűbb háború szenvedéseinek végét jelentette és a magyar nép életében döntő változásokat hozott magával... Ha egyházi életünket tekintjük át, megállapíthatjuk, hogy az elmúlt három évtized alatt mindenkor kerestük az utat, hogy a Jézus Krisztus által reánkbízott küldetést teljesíthessük."

Van közös kincsünk: a béke

1950-re megérlelődött a felismerés, hogy a háború nem folytatható belső téren, közös hazánk gyermekei között. De az is nyilvánvaló lett, hogy nem élhetünk idegenül ebben az új társadalomban. Sokan és mindkét oldalon keresni kezdték azt, ami összeköt. A háborút közösen szenvedtük meg, a békét is közösen kell megélnünk.

Ez év augusztus 1-jén 400 pap jött össze Budapesten, az egyetem aulájában, hogy megalakítsa, szervezett erővé formálja az egyház békeakaratát. Ez akkor elsősorban a belső békét jelentette — nem elválasztva azonban az egész világ békéjétől. A katolikus, papi békemozgalom társadalmi igényből született, hívők és nem hívők, egyházi emberek és az egyházon kívül állók közös erőfeszítéséből, a társadalmi szembenállás szörnyű következményeinek orvoslására. A jóakaratú, a bajok miatt aggódó, azokra megoldást kereső emberek találkoztak ebben a mozgalomban, olyanok, akik felelősséget vállaltak népük és benne egyházuk jövőjéért. Ezt a jövőt akarták építeni, mint egyházi emberek, hivatásukat gyakorolva. Az alakuló gyűlésen dr. Horváth Richárd ciszterci paptanár így foglalta ezt össze: „A mi magatartásunk az emberrel és az élettel kapcsolatosan egyesegyedül csak a lelkek üdvösségének és az ember boldogulásának — földi és égi boldogulásának is — becsületes, egyenes, következetes és igaz akarása és igaz szolgálata. Krisztus minden korok minden emberéhez eljött. És minden embert megváltott. A mi korunk emberét is. És valami ijesztően pogány és zord vonás az, ha sok, magát kereszténynek valló ember az üdvösségből egész embercsoportokat ki akar zárni."

A társadalmi pluralitás elismerésének bölcsességét tükrözi a felismerés, és 1950-ben ennek elfogadása nem volt könnyű: „Együtt kell élnünk és együtt élünk más felfogású emberekkel. És ezekkel szemben, az ő felfogásukkal szemben a mi türelmességünk, a keresztény türelem, ma már nemcsak

józanság, okosság, politikai bölcsesség, a kisebb rossz választásának, a társadalmi béke szolgálatának az ügye, hanem amint XII. Piusz pápa 1946-ban egyik beszédében határozottan ki is mondta: a keresztény türelem egyszersmind erkölcsi kötelességünk is a másvallásúakkal, a másfelfogásúakkal szemben." (i. h.)

Az értekezleten résztvevők sürgették a megegyezést az egyház és az állam között egymás törvényeinek kölcsönös tiszteletben tartásával. A megindult tárgyalásokat üdvözölték és támogatásukról biztosították. Ezzel a mozgalom lényeges jegye mutatkozik meg: előmozdítani a megbékélést a magyar társadalomban.

A megállapodás

A katolikus papi békemozgalom az ország közvéleményével együtt örömmel üdvözölte az 1950. augusztus 30-án létrejött megállapodást. E tényben is biztatást látott további működéséhez, melyben mindig elsődleges volt püspökeink támogatása az új társadalomba való beilleszkedés, az elfogadás és együttműködés útján.

Dr. Beresztóczy Miklós erről 1950. november 1-jén, a mozgalom lapjának, a Keresztnek első számában így írt: „A megállapodás közelebbi célja az egyház és az állam békés együttélésének biztosítása... Elkülöníti egymástól az egyházat és az államot, s ezt meg is fogalmazza; az egyház vezetőire és tagjaira egyaránt kötelezőnek mondja a békés viszony kialakítását."

A megállapdásban a *Püspöki Kar* elismeri és támogatja a Magyar Népköztársaság államrendjét és alkotmányát, nem engedi, hogy az egyházat államellenes, politikai célokra használják fel. Felhívja a híveket, hogy vegyenek részt az országépítő munkában. Támogatja a békéért folyó mozgalmat. A *Kormány* biztosítja a teljes vallásszabadságot és működési szabadságot. Hozzájárul 6 fiú és 2 lányiskola működéséhez és az ehhez szükséges tanító rendek működéséhez. A Kormány hozzájárul az egyház anyagi szükségleteihez.

A megállapodás megnyitotta a békés fejlődés útját mind az állam, mind az egyház számára. Tehát megvetette a nép egységének alapját, a különböző erők összefogásának lehetőségét.

A népfrontmozgalom megalakulása

A katolikus papi békemozgalom megalakulása óta arra törekedett, hogy egyházának és hazájának egyaránt hűséges szolgálatában álljon. Benne volt a „vérében" a sokféleség elfogadása, a párbeszéd vállalása szóban és tettben egyaránt. Ez volt a békeszolgálata.

Az ötvenes évek elején lassan megérlelődött az a gondolat, hogy hazánk különféle felfogású, gondolkodású polgárait össze kell fogni a nép fölemelése érdekében. Már az előkészítő értekezleten részt vett Czapik Gyula érsek,

Hamvas Endre püspök és Beresztóczy Miklós kanonok. A Katolikus Papok Országos Békebizottsága 1954 októberében csatlakozott a Hazafias Népfronthoz.

A Püspöki Kar elnöke, *Czapik Gyula érsek,* 1954. október 24-én megjelent a Hazafias Népfront alakuló kongresszusán és beszédet mondott. Ebben leszögezte, hogy egyházának és a pápának hű szolgálója volt és marad, amikor a hazának is hű polgára és szolgálója. A népfronttól elsősorban a nemzetközi béke megőrzését és szolgálatát várta, de épp így a belső, társadalmi megbékélés megvalósítását is.

Az egri érsek a Béke Világtanács ülésén

Tíz év telt el a felszabadulás óta. Tele volt ez küzdelmekkel, próbálkozásokkal. Voltak benne kudarcok és eredmények is. Ide vesszük mindenképpen a megállapodást és a katolikus papi békemozgalmat, melyekre a jövő előhaladást építeni lehetett. A Püspöki Kar ekkor így írt: „Tisztelettel és megbecsüléssel ismerjük el azoknak a munkáját és erőfeszítését is, akik fent és lent fáradoztak és dolgoztak."

1955. június 23-án dr. Czapik Gyula egri érsek, a Püspöki Kar elnöke részt vett a Béke Világtanács helsinki világtalálkozóján és latinnyelvű beszédében hangsúlyozta: „Megtiszteltetésnek veszem a kongresszusra való meghívásomat és kiküldésemet, a lehetőséget, hogy itt felszólalhatok. Hangsúlyozni szeretném, hogy hitemet valló keresztény, Egyházamnak és fejének, a pápának hűséges alattvalója és magyar hazámnak törvénytisztelő polgára vagyok. Ami felszólalásomnak tárgyi részét illeti, röviden összefoglalhatom: Békét akarok az egész földkerekségen!"

Az egyháznak, hazának nagy kárára 1956. április 25-én meghalt Czapik Gyula érsek.

Kísérlet a fejlődés megállítására

Harmincéves távlatból visszatekintve egy küzdelmekkel kísért és eredményesnek ígérkező út zökkenőjének látjuk az 1956-os eseményeket, melyek október végén mindent vissza akartak állítani. A céljuk nem hibák kijavítása volt csupán, hanem valami háború előtti, tehát a fejlődésben azóta már meghaladott állapot visszaállítása volt.

A küzdelemnek pillanatnyilag áldozatul esett sok érték mellett a katolikus papi békemozgalom is. A régi rend hívei pártos, széthúzó kicsinyességükkel romlásba sodorták volna az egész országot, hogy saját érdekeiket előtérbe helyezhessék. A történelembe azonban másként írták a jövőt.

A Püspöki Kar megalakítja békebizottságunkat

1957 tavaszán eredményes tárgyalások történtek az egyház és állam vezetői között. Április 26-án az Országos Béketanács és a Püspöki Kar képviselői is tanácskoztak a katolikus békebizottság megalakításáról. Május 24-én megjelent a Püspöki Kar határozata a katolikus egyháznak a békemozgalomban való részvételéről.

„Hőn óhajtjuk, hogy az atomkorszakot a béke napja ragyogja be, melynek fénye elűzi a még fölöttünk lebegő rémet és melege elhozza a félelemmentes, emberhez és kereszténvhez méltó életet és ezért támogatjuk a Béke Világtanács fáradozását és minden más törekvést, amely az egyetemes béke ügyét szolgálja."

„Mindezekért szeretettel elvárjuk, hogy egyházunk valamennyi papja fokozottabban magáévá tegye a béke gondolatát és híveivel egyetemben a mellé az elv mellé álljon, amely kis és nagy, belső és külső problémák megoldását békés tárgyalások útján keresi."

„Ezeknek a gondolatoknak a jegyében a Püspöki Kar tárgyalásolat folytatott az Országos Béketanáccsal. Ennek eredményeképpen a következő megállapodásra jutottunk:

1. A Püspöki Kar az Országos Béketanáccsal közösen az általános békefeladatok művelésére megalakítja az Országos Béketanács Katolikus Bizottságát. Elnökéül dr. Hamvas Endre csanádi püspököt küldi ki...

2. A Püspöki Kar a békemunkát egyházi keretben — az Országos Béketanáccsal egyetértve — egy katolikus békeműben, az „Opus Pacis"-ban szervezi. Az Opus Pacis átveszi és hangot ad az Országos Béketanács, illetve a Katolikus Bizottság által felvetett békegondolatoknak. Az Opus Pacis szerkezetének és feladatainak kialakítására és végrehajtására szervező, illetőleg intéző bizottságot küld ki. Elnöke Grősz József kalocsai érsek..."

A papi békemozgalom eddigi szerve, a Katolikus Papok Országos Békebizottsága 1957. június 5-i értekezletén csatlakozott az Opus Pacis célkitűzéseinek egységes megvalósításához.

A konszolidáció évei

Amilyen fontos volt 1950-ben létrejött megállapodás az egyház és az állam vezetői között össztársadalmi síkon, éppen olyan fontos esemény a vallásos emberek számára, egyházon belül, papok között az 1957-es püspökkari megnyilatkozás. Tisztázódott, hogy a néppel, a haladással, a társadalmi renddel szövetségben járó papság immáron nem fordítható szembe a püspökökkel, az egyházi vezetéssel: ők alapították meg és püspök elnök vezeti az Országos Béketanács Katolikus Bizottságát. A különbségtétel tehát nem vallási vagy hitbeli okok miatt történik, hanem politikai okok miatt, melyeket vallásos köntösbe öltöztettek azok, akiknek immáron az volt az érdekük, hogy elrejtőzzenek, ha lehet egy vallási közösség védelme alá. Ez azonban nem volt immáron

lehetséges, mert a Püspöki Kar hivatalos megnyilatkozásaiban és tevékenységében is elhatárolta magát az ellenzéki politikától.

Lassanként megjelenik az egyház és állam viszonyában az együttműködés kifejezése és ténye. 1958. október 17-én, választásokkal kapcsolatosan pásztorlevelet adott ki a Püspöki Kar, mely az egyház küldetéséből reá háruló, funkciójával összeférő feladatokat fogalmaz meg: „Mi, katolikusok, keresünk és találunk ebben az új világban olyan pontokat, amelyek lehetővé teszik számunkra a nem pusztán passzív szemlélődést, hanem az aktív tevékenységet is a közjó érdekében." A szociális feladatok megoldásában, a kötelességteljesítésre nevelésben, a közvagyon becsülésében és védelmében stb. találták meg a közös tennivalókat. „Mi, püspökök és papok elsősorban a lelkekért dolgozunk, mert hiszen lelkészek vagyunk. Az állam viszont természetes hivatásánál fogva a nép földi jólétét munkálja... Szívesen helyeseljük tehát és támogatjuk az országgyűlés és a helyi tanácsok minden olyan munkáját, amely az emberek gondjainak és bajainak enyhítését, és az állampolgárok javát szolgálja." Ezzel szemben az országgyűléstől azt várták, hogy a törvényesen biztosított vallásszabadság szellemében alakítsa az egyház és az állam viszonyát.

XXIII. János Pál pápa: Pacem in terris

Az idők jeleire szívesen hivatkozunk, különösen miután megértettük azokat. A Katolikus Papi Békemozgalom magyar talajból nőtt ki és időszerű kérdésekre válaszolt. Mindeddig azonban hiányzott a „Magna Chartá"-ja, az a tekintéllyel megírt, összefoglaló és előremutató mű, mely „törvénykönyve" lehetett. Az új idők idős pápája, XXIII. János adta ezt a kezünkbe a „Pacem in terris" enciklikájában.

Egy ilyen történelmi összefoglalás nem alkalmas arra, hogy részleteiben elidőzzünk e nagy műnél, mégis szükséges, legalább egy-két jellemző részlettel utalni arra a hatásra, melyet békemozgalmunkra is kifejtett.

„Mindenki nagylelkűen működjék közre a polgárok olyan társadalmának kialakításán, ahol a jogokat és a kötelezettségeket gyümölcsözőbben teljesítik." (19. o.)

„A katonai felkészülésnek valószínű okát abban szokták keresni, hogy a béke, amint mondják, nem lehet biztos a jelen körülmények között, hacsak nem nyugszik az egyforma felfegyverkezésen. Ha tehát valahol a fegyverkezés növekszik, ennek folyománya, hogy más helyeken is törekednek vetélkedve fegyverkezni. Így, ha valamelyik nemzet atomfegyverekkel van felfegyverezve ez más nemzeteknek alapot nyújt arra, hogy hasonló, pusztító erővel ellátott fegyvereket törekedjenek maguknak készíteni. Ebből következik, hogy a népek állandó félelemben élnek, mintha felettük vihar lebegne, amely bármikor szörnyű hevességgel kitörhet. Nem érdemtelenül, mert e fegyverek megvannak... Ezért az igazságosság, a józan ész, az emberi méltóság megbecsülése azt követelik állandóan, hogy megszűnjék a fegyver-

kezési verseny, hogy a fegyvereket, amelyekkel különböző államok rendelkeznek, ezután egyidejűleg csökkentsék, hogy az atomfegyverkezést megtiltsák, hogy mindannyian a megfelelő lefegyverzést végrehajtsák megegyezéssel, ahol kölcsönös és hatásos biztosítékot adnak. Minden erővel meg kell akadályozni, hogy minden nemzet általános háborúja harmadszor is rázúduljon az emberiségre." (62. o.)

„A béke üres szó, hacsak nincsen meg benne a dolgoknak az az elrendezése, amelyet e körlevelünkkel minden reményünktől indíttatva felvázoltunk: állítjuk, hogy a tervezet az igazságon alapszik, az igazságosság parancsai szerint van felépítve, szeretettel táplálva és telítve, végül a szabadság jelszava alatt megalkotva." (92. o.) „Minden jóakaratú embernek pedig, akikhez szintén szól a körlevelünk, a fenséges Istentől üdvöt és szerencsét kívánunk!" (94. o.)

Nem lehet katolikus, papi békemozgalomnak szebb feladata, mint egy ilyen pápai enciklika útmutatását követni és a nagy pápa világszerte tisztelt személyiségéhez csatlakozni a béke szolgálatában.

A II. Vatikáni Zsinat: „Egyház a mai világban"

Korszakváltó jelentősége van az egyház és természetesen az egyháziak szerepét illetően annak a vizsgálódásnak, mely újra értékelte mind a társadalom helyzetéről alkotott felfogásunkat, mind szerepünket ebben a társadalomban. Ma, 20 évvel a Zsinat után püspöki Szinódus foglalkozott mindezzel és állapította meg az ott adott irány helyességét és követendő voltát.

A Katolikus Papi Békemozgalom kétségkívül szerepvállalás a társadalmi életben, a közéletben. „Az egyház elismerésre és tiszteletre méltónak tartja azok munkáját, akik embertársaik szolgálatában az állam javának szentelik magukat." (75. o.) „Krisztus összes hívei érezzék át, hogy saját, külön hivatásuk van a politikai közösségben: példájukkal mindannyian mutassák meg, hogy él bennük a kötelesség tudata, és hogy odaadóan szolgálják a közjót." (uo.)

A béke védelméről szól a zsinati okmány 5. fejezete. „Ma új fényben ragyog föl az evangélium üzenete... boldognak mondja a békén munkálkodókat, mert Isten fiainak hívják majd őket." A földi béke az embertestvér szeretetének gyümölcse... Éppen ezért minden kereszténynek szól a sürgető felhívás, hogy „szeretetben cselekedve az igazságot (Ef 4, 15) fogjanak össze minden igazán békeszerető emberrel és együtt esdjék ki és valósítsák meg a békét." (78. o.)

„*Minden olyan háborús cselekmény,* mely egész városoknak vagy széles területeknek és lakosságuknak különbségtétel nélküli elpusztítását eredményezheti, *bűncselekmény Isten és az ember ellen egyaránt.* Ezért következetesen és habozás nélkül kárhoztatni kell." (80. o.) „Nyilvánvaló, hogy minden erőnket megfeszítve elő kell készítenünk azt az időt, amikor a nemzetek egyetértésével száműzhető lesz minden háború. A népek kölcsönös bizalmából kell fakadnia a békének és ne a fegyverektől való rettegés kényszerítse azt a nemzetekre; ezért mindenki fáradozzék azon, hogy valahára véget érjen a fegyverkezési verseny és valóban megkezdődjék a fegyverkezés csökkentése.

Ebben pedig nem egyoldalúan kell eljárni, hanem lépésről, lépésre igazodva egymáshoz olyan kölcsönös megállapodások alapján, amelyeket igazi és hatékony biztosítékok erősítenek." (82. o.) Így tanítanak VI. Pál pápa és a zsinati atyák.

Békemunkánk során nemcsak ezekből az elvekből indulunk ki, hanem itthon és külföldön egyaránt ezeknek szeretnénk érvényt szerezni éppen a mi háborús és békés építő tapasztalataink alapján.

A részleges megállapodás

1964 a Vatikán és a magyar állam közötti kapcsolat rendezésének esztendeje. Immáron 1950 óta érett ez a lépés, melyet XXIII. János és VI. Pál pápa megegyezésre törekvő békepolitikája és az ugyancsak megegyezést kereső magyar állam törekvései tettek lehetővé.

Amint ott voltak a társadalmi haladás iránt fogékony papság képviselői a Püspöki Kar megállapodásánál, itt is jelen vannak. Igaz, egyik helyen sem mint aláírók, ez nem az ő feladatuk, hanem mint biztos háttér, a tárgyalás bázisa. Mi is történt voltaképpen 1964-ben? A Vatikán elfogadta a magyar valóságot, társadalmi helyzetet és benne az egyház működését a kialakult helyzetnek megfelelően. Ezért indult el a tárgyalássorozat és ezért vállalták közösen, hogy tovább járnak a megismert igazságok útján.

Itt tehát nem csupán az az egy-két tétel volt a fontos, amiben megegyeztek, hanem mindenekelőtt az, hogy megegyeztek a folytatásban. Húsz év távlatából mondhatjuk, hogy eredményes út előfeltételeit rögzítették e tárgyalásokon. Nézzünk csak egyet, a püspöki kinevezések dolgát. Ez a szentatyának fenntartott jog, amit elismertek az állam vezetői. De a püspök nem elszigetelt jelenség — régen rossz, ha azzá válik —, ezért a társadalmi élet és állami hatóságok részéről is szükséges az elfogadása. Ezt biztosítja az Elnöki Tanács előzetes hozzájárulása. Egymás jogainak kölcsönös tiszteletbentartása az egyház működésének eredményességéhez is hozzájárul. Ugyanígy volt ez a többi megtárgyalt kérdésben is.

Az egyetértésnek és a kölcsönös elfogadásnak jeleként püspökeink a parlamentben esküt tettek. Nem először történt ez és nem is számít megkülönböztetett, csak püspökeink számára adott lehetőségnek az eskü. Már az 1950-es megállapodást követően tettek esküt a püspökökkel együtt a papok is. Ez sokáig elválasztó, megkülönböztető jel volt az egyháziak megítélésében. Mostanra mindez egyértelművé vált.

> „Én... esküszöm, hogy a Magyar Népköztársasághoz, annak népéhez és Alkotmányához hű leszek; az Alkotmányt és az alkotmányos jogszabályokat megtartom; az állami hivatalos titkot megőrzöm; hivatásom körében a nép érdekeinek szolgálatával járok el és minden igyekezetemmel azon leszek, hogy működésemmel a Magyar Népköztársaság megerősítését és fejlődését előmozdítsam."

Joggal írta 1964 októberében a Katolikus Szó, az Országos Béketanács Katolikus Bizottságának kéthetente megjelenő lapja, summázva a részmegállapodást követő helyzetet: „Ma már egyre kevesebben vannak, akik »más világban« élnek, akik más világot látnak és nem látják híveiket együtt azzal az élettel, amelyben azok munkálkodnak. Kétségtelen, hogy hazánk és az Apostoli Szentszék közötti megállapdás segíti a szemléletek tisztázódását."

A „kis lépések" csendes évei

A megnyugtató rendezés után szorgalmas munka következett. Az országgyűlésben helyet foglaltak a képviselők sorában Beresztóczy Miklós, Horváth Richárd, Várkonyi Imre, majd napjainkban Bíró Imre, Kiss János és Pregun István, püspökeik hozzájárulásával, választóik bizalmából. A béke — ezekben az enyhüléssel eljegyzett években — nem távoli cél volt csupán, hanem kézzelfogható valóság. Mozgalmunknak is több ideje volt a belső kibontakozásra, mint a korábbi, harcos években. Megyénként szerveződtek bizottságaink, ahol az elnököt és titkárt 20-25 tagú, lelkes választmány segítette munkájában.

Ez a munka a tavaszi—őszi találkozók, békegyűlések szervezése, előkészítése és értékeinek hasznosítása volt. Mit jelentettek a béke éveiben a békegyűlések? A békés, termelő gazdaság bemutatását, tervek ismertetését. Törekedtek az előadók, akár Budapestről jött emberek, akár helyi erők voltak, a jelenlévők érdeklődését kielégíteni. Kivétel nélkül tisztelettel tekintettek a „tisztelendőkre" akik jelenlétükkel is kimutatták, hogy érdekli őket a társadalom élete, osztoznak erőfeszítéseikben. Ezer szállal kötődnek a közösséghez falun, városon egyaránt. Mint ahogy a közösség is egyre jobban magáénak ismerte el a templomot, a plébániát, annak értékeit, szépségét, rendjét.

Kezdettől fogva élt a műemlékként kezelt templom felújítására adott állami támogatás. Az Országos Műemléki Felügyelőség nemcsak anyagi támogatást adott ezeknek a nemzeti értékeknek megszépítéséhez, hanem szakszerű útmutatást is a munkálatokhoz. Általános elv szerint elsősorban külsejét tekintve újultak meg e támogatás segítségével templomaink, de sokszor a belső felújításhoz is jutott támogatás, hozzájárulás.

Nemzetközi munka

Papságunkat mindig érdekelte a nemzetközi élet alakulása. Tudta, hogy nem független ettől hazánk sorsa, együtt sírunk, együtt nevetünk az egész emberiséggel. A béke ügye sorskérdés volt mindig is a szemünkben. Tájékoztató gyűléseink témája évenként visszatérően a nemzetközi élet és a mi tevékenységünk volt.

Mindenekelőtt az *Európai Katolikusok Berlini Konferenciája* mutatott szervezett lehetőséget nemzetközi békemunkára. 1964 a megalakulás éve, ahol a Pacem in terris enciklika útmutatását követve magyar professzorok, mint

Timkó Imre, Bacsóka Béla, Nyíri Tamás és kiváló egyházi férfiak, mint Bády Ferenc, Száva János, Vitányi György és újságírók, mint Magyar Ferenc kötötték össze a magyar katolikus békemozgalmat a nemzetközi tennivalókkal. Nyilvánvaló volt: Európa békéje az egész világ békéje. A Püspöki Kar Külügyi Bizottságának megalakulása után csatlakozott e munkához Várkonyi Imre, az Actio Catholica igazgatója, aki aztán a BK elnökségi tagja is lett és nagy tekintélyt szerzett békeszolgálatunknak külföldön is.

A teljes üléseken mindig volt egy-két püspök is a küldöttségünkben, akik értékes előadásaikban, hozzászólásaikban fejtették ki a magyar társadalom helyzetéből adódó tanulságokat, mindig nagy figyelemmel kísérve és egyetértéssel jutalmazva. Jelenleg a Berlini Konferencia elnökségi tagja Bíró Imre kanonok, az állandó munkabizottság tagja Magyar Ferenc.

Igaz testvéri barátsággal álltunk mindig csehszlovák paptestvéreink mellé békeszolgálatukban is. Már 1950 februárjában megalakult békemozgalmuk mintának szolgált a mi félévvel későbbi alakulásunkhoz. XXIII. János pápa békeenciklikájának megjelenése után alakult a Pacem in terris csehszlovák papi békemozgalom, melynek jelszava „Sluzit i pomanat", „szolgál és segít" ez a mozgalom minden jóakaratú törekvést.

Lengyel testvéreink három katolikus békemozgalmat is működtetnek, melyek közül a „Pax" szervezet a legerősebb. Rendezvényeire rendszeresen küldünk küldöttséget.

A Magyar ENSZ Társaság alelnöke dr. Timkó Imre megyéspüspök, intézőbizottságának tagja pedig Bíró Imre kanonok.

Az Ecclesia Szövetkezet

A katolikus papi békemozgalom anyagi feltételeinek megteremtésére 1951. szeptember 4-én alakult az Ecclesia Szövetkezet, mely először csak kegyszerek és templomi felszerelések árusításával foglalkozott, majd 1960-as évek elejétől könyvkiadás terén végez áldásos munkát.

Vezetői közül kiemelkedik dr. Bády Ferenc, dr. Horváth Richárd, dr. Száva János. Mostani elnöke Csontos Barna egri provikárius.

Katolikus Szó újságunk

Az Országos Béketanács Katolikus Bizottságának lapja a Katolikus Szó. Folytatja azt a munkát, melyet 1950-ben a Kereszt c. lap elkezdett. Működése mozgalmunk életében igen jelentős, mert eszméinket széles körben segít terjeszteni és rendszeresen hírt ad tevékenységünkről. A cikkeket papok írják, nagy felelősségtudattal és egyházias szellemben. Ez utóbbit még a békemozgalom ellenfelei is elismerték felőle, ami nem kis dolog.

Kiemelkedő jelentőségük van az ún. megyei számoknak, melyeket Miháczi József indított el. Az ilyen számokban bemutatkozik egy-egy megye papsága.

Lelkipásztori, békemozgalmi, történelmi és művészettörténelmi áttekintést kapnak szép, néprajzi keretben életükről, munkásságukról szóló cikkekben az olvasók.

A lap irányítója, eszmei útmutatója évtizedeken át dr. Horváth Richárd volt. Ma is visszajárunk hozzá tanulni, gondolataiból meríteni. Jelenleg a felelős szerkesztő Szabó Géza kanonok.

Évenként megjelentetjük a *Katolikus Szó Kalendáriumát,* nagy példányszámban az ország katolikus közvéleményének tájékoztatására. Minden évben más és más téma ad sajátos jelleget a kalendáriumnak. Így a család, az ifjúság, a nevelés, a papi élet, a pápák béke-megnyilatkozásai töltik meg a kiadványt szép képek kíséretében.

A párbeszéd

A katolikus papi békemozgalom hivatásának érezte a társadalmi párbeszéd feltételeinek megteremtését és művelését. Az a felismerés, hogy összetett világban élünk és itt kell megtalálni az egyház számára lehetséges feladatokat, arra késztetett, hogy megismerjük a másként gondolkodó embert és megmutassuk magunkat néki.

Ennek a szolgálatvállalásnak adott lendületet Kádár János első titkár látogatása a Vatikánban VI. Pál pápánál 1977. június 9-én. A párbeszédről beszélgettek, mely hazánkban olyan szépen kibontakozott. Szóltak a más felfogású emberek tiszteletéről, melynek kölcsönösnek kell lenni. A kölcsönös jószándékról és a közös témáról. Megerősítették a híres XXIII. János által megfogalmazott igazságot: ne azt keressük, ami szétválaszt, hanem azt, ami összeköt. Mindannyiunkat megerősített VI. Pál pápa kijelentése: „A Szentszék és a magyar katolikus egyház őszintén és becsületesen hajlandó továbbhaladni ezen az úton." Elismerése volt ez a mai, magyar valóságnak és benne, mint egyik fontos alkotóelemének, a katolikus papi békemozgalomnak.

A keresztények és marxisták közötti párbeszédnek nemcsak a sajtó — katolikus és világi egyaránt — hanem a rádió és televízió is helyt ad. A tisztánlátást, a helyes önértékelést és mások megbecsülését egyaránt szolgálja mindez. Dr. Cserháti József, pécsi megyéspüspök kiemelkedő személyisége a párbeszédnek. Ő így nyilatkozott a Kritika c. lapnak: „Miben látom ma az egyház leglényegesebb tennivalóját a világ felé? Maradjon elsősorban azonos önmagával, a lelkiekkel törődjék, ugyanakkor álljon ki mindig nagy határozottsággal a társadalmi igazságosság mellett a templomban, a szószéken. Merjen szót emelni a szegények, a kizsákmányoltak mellett, akiket még mindig bőségesen találunk a világban. Ehhez tartozik, hogy mindig nagyobb elszántsággal vállalja a lényegéből fakadó békemunkát, elsősorban a lelkek megbékítését, a keresztény testvérek közötti találkozás ökumenikus mozgalmát, sokkal elkötelezettebben, mint eddig és álljon teljes erővel itthon a nemzeti egység megteremtésének szolgálatába."

Jubileumi értékelések

A magyar katolikus papi békemozgalom 20, 25 és 30 éves jubileuma nevezetes esemény volt történelmünkben. Az elsőn Beresztóczy Miklós, majd Horváth Richárd vezetésével ünnepelt a mozgalom. Ünnepi kiadványaink történelmi tanulmányok, melyek az utókor számára is maradandóan tárták a világ elé eredményeinket. A társadalmi megbékélés, a szövetségi politika megvalósulása, az egyetértés és együttműködés ezek az eredmények, melyeknek megvalósulásáért mi is munkálkodhattunk. Az Országos Béketanács elnökasszonya, Sebestyén Nándorné nagyra értékelve mozgalmunkat és munkánkat, kitüntette közösségünket. A társadalom megbecsülését nap mint nap érezzük. Ez további erőfeszítésekre kötelez.

Nem lehet szebben befejezni e rövid tanulmányt, mint a 30 éves mozgalomnak küldött bíborosi köszöntővel: „Melegen köszöntöm a 30 éves jubileumát ünneplő Katolikus Papi Békemozgalmat. Az Egyház és az Állam közötti, immár egy emberöltő óta tartó, építő párbeszéd hasznos munkásai voltak a mozgalom résztvevői, — írja dr. Lékai László bíboros, prímás, esztergomi érsek. — Szívből kívánom, hogy továbbra is egyházias szellemű szolgálatukkal mozdítsák elő katolikus egyházunk és magyar népünk biztos jövőjének építését! Fontosnak tartom, hogy a Szentséges Atya útmutatása és példája nyomán mi, papok is hallassuk hangunkat az igazságos béke megvédése érdekében. Az embertestvéri összetartozás szellemében továbbra is keresnünk kell azokat az utakat, amelyeken a béke érdekében együttműködhetünk más világnézetű emberekkel is. Őszintén kívánom, hogy a Katolikus Papi Békemozgalom magyar hazánkban és széles e világban, hatékonyan szolgálja — mindenfajta megkülönböztetés nélkül — az emberi méltóság tiszteletének a növekedését. Ez a szilárd alapja minden gyümölcsöző együttműködésnek."

Dr. Ijjas József, pápai trónálló, kalocsai érsek, az Opus Pacis és az Országos Béketanács katolikus Bizottságának immár két évtizede elnöke, a 25 éves jubileum alkalmával így nyilatkozott: „... kitűnik mindenben az Egyházhoz és ennek hierarchiájához való hűségük... már a II. Vatikánum előtt, sőt utána még inkább azt igyekezett megvalósítani, amit a Zsinat sürget: »Új életkörülmények követelményeképp az Egyház feladata, hogy támogasson és nemesítsen mindent, ami igaz, jó és szép.«" (Gaudium et Spes 76)

KONCZ LAJOS

A papnevelés és papképzés

A II. világháború vége, az 1945-ös történelmi sorsforduló 15 működő papnevelő intézetet talált hazánkban. Ezek közül 4 a trianoni határokon túlra, az 1938 és 1940-ben visszacsatolt felvidéki, ill. erdélyi területekre esett (a kassai, rozsnyói, valamint szatmári és nagyváradi szemináriumok). Az új magyar állam azonban 1945-től ténylegesen a trianoni határokon belül kezdhette el új életét — az 1945. jan. 20-i moszkvai fegyverszüneti szerződés értelmében (melyet aztán az 1947. febr. 10-én aláírt párizsi békeszerződés is megerősített). A továbbiakban azért e terület *10 egyházmegyei és egy* (budapesti) *központi szemináriumának* életét kísérjük figyelemmel, ezek történetét igyekszünk felvázolni.

SZEMINÁRIUMAINK 1945-BEN

Ismeretes, hogy a Tridenti Zsinat nagyjelentőségű rendelkezése értelmében (1563) minden egyházmegyének, püspökségnek önálló papnevelő intézetet kellett felállítani. Ez az áldásos rendelkezés hazánkban — a török megszállás és három részre szakadt államiság következtében — jórészt csak késve, a 17—18. századtól fokozatosan valósulhatott meg. S a legtöbb esetben hosszú volt még az út a kánoni alapítástól a szemináriumok mai épületéig. A jogszerű alapítás idejét véve alapul a felsorolás rendjét illetőleg hazánkban *ezek a szemináriumok léteztek* és működtek 1945-ben[1]:

1. *Esztergomi* „érseki, ősrégi papnevelő intézet", amely az Oláh Miklós esztergomi érsek által 1566-ban, a török megszállás miatt Nagyszombatban alapított szeminárium jogutódja. Az áttelepülés után Esztergomban abban az épületben folytatta működését, amelyet Scitovszky János hercegprímás építtetett 1865-ben.

2. A *győri,* Dallos Miklós püspök által 1627-ben alapított papnevelő intézet, mely 1638-ban a második, 1688-ban a harmadik szemináriumban folytatta munkáját (a ma is meglévő épületet Széchenyi Miklós építtette). 1910-ben végül a ma is használt új házba került.

3. Az *egri* (érseki) papnevelő intézet ősét 1657-ben Kisdy Benedek, a mostani épület magját 1705-ben Telekessy István püspök alapította; tovább fejlesztette és építtette Barkóczy Ferenc 1754-ben, főképpen pedig Eszterházy Károly püspök 1772-től a század végéig.

4. A *veszprémi* egyházmegye első szemináriumát Volkra Ottó püspök alapította 1711-ben, majd anyagi problémák miatt megszűnvén — Padányi Bíró Márton 1745-ben újra indította. Új épület emelését Koller Ignác püspök kezdte el 1773-ban, mely végülis hagyatékából épült fel.

5. A *váci* papnevelő intézet kánoni alapítása Althann Mihály püspök nevéhez fűződik 1720-ból; az épületet Migazzi Kristóf építtette 1780-ban és Hanauer István 1926-ban bővítette és korszerűsítette.

6. A *kalocsai* érseki papnevelő intézet 1733-as alapítású és Patachich Gábor érsek nevéhez kapcsolódik.

7. A *pécsi* papnevelde Berényi Zsigmond püspök alapítása 1742-ből.

8. A *szombathelyi* egyházmegye szemináriumát első püspöke, Szily János alapította 1777-ben, rögtön székfoglalása után, és a székesegyházat, püspöki palotát megelőzve építtette fel.

9. *Székesfehérvár* szemináriumát Milassin Miklós püspök alapította 1802-ben.

10. A *szegedi,* egyházmegyeközi szeminárium a legfiatalabb a sorban, bár Csanád-egyházmegyei elődje 1806-tól Temesvárott működött. 1923-ban Glattfelder Gyula püspök temesvári székhelyéről való kiutasítása után — új szemináriumot, püspöki palotát és székesegyházat emelt Szegeden, s a hatalmas együttes felszentelésére 1930-ban került sor.

11. A *Központi Szeminárium* Budapesten különleges helyet foglal el a szemináriumok sorában. Alapítása tulajdonképpen 1648-ra megy vissza, és Lippay György esztergomi érsek nevéhez és eredetileg Nagyszombathoz kapcsolódik. Utóbb Pozsonyba, majd Pestre telepítették, a jozefinizmus idején mint „egyetemes papnevelő intézetet". Ezért 1790 után működése is szünetelt, s csak 1805 őszén indult újra az élet a pálosok egykori pesti kolostorában. Az egész ország minden egyházmegyéjéből küldik ide a papnövendékeket „alapítványi helyek" szerint, magasabb végzettség megszerzésére. Az előbbi 10 egyházmegyei szemináriumban viszont a saját egyházmegyés növendékek nevelése történt, ill. képzésük a hozzájuk kapcsolt hittudományi főiskolákon. Kivétel volt kezdettől a szegedi egyházmegyeközi szeminárium, ahol a saját-egyházmegyés csanádiak mellett 1938 ill. 1940-ig a 4 többi „csonkaegyházmegye" (Kassa, Rozsnyó, Nagyvárad, Szatmár) kispapjai is tanultak, majd 1945 óta ismét a váradiak és szatmáriak.

A HÁBORÚ VÉGE ÉS AZ ELSŐ FÉL ÉVTIZED

Hogyan vészelték át szemináriumaink, emberek és épületek a háborús eseményeket, a front-átvonulás megpróbáltatásait? Az épületeknek szinte mindegyike megsérült, legsúlyosabban a budapesti, esztergomi, székesfehérvári és szombathelyi szemináriumok, ahol a károk megszüntetése, a lakhatóság újjáteremtése hónapokat vett igényebe.

Érdekesen, néhol szívszorító adalékokkal tükröződnek az *idők viharai* az intézetek feljegyzéseiben, testületi jegyzőkönyveiben. Már 1944-ben megjelennek az ilyen kitételek: rendkívüli körülmények, utazási nehézségek, légoltalmi és közösségi munkaszolgálat, fűtési problémák, elmaradt osztályvizsgák, kispapok elhelyezése plébániákon, hazaengedése a háborús események elől, korábbi

szentelések (óvóhelyen is). De legalább ennyire jellemzők ezek: csak a leglényegesebb tananyag-részek kerüljenek előadásra, óvóhelyi ácsorgások és szorongások, menekültek befogadása a szeminárium helyiségeibe, súlyos politikai és katonai helyzet, az épület igénybevétele katonai (kórházi) célokra, akna- és bombatalálat, deportálások stb.

Az utóbbi szóhoz a legsúlyosabb történeti adalék a veszprémi szzeminárium életéből való[2]: „1944. nov. 29-én a nyilasok a teológusok Veszprémben tanuló részét Mindszenty megyéspüspökkel együtt elhurcolták a veszprémi, majd a sopronkőhidai börtönbe, és később egy soproni zárdába internálták őket. Az előadások és vizsgák a fogság alatt is folytak. 1945. febr. 22-én szabadult meg 16 teológus és 3 szemináriumi elöljáró, összesen 26 egyéb egyházi személlyel együtt. Még a börtönben töltött napok idején, dec. 10-én részesült 10 ötödéves a papszentelésben."

1945 júniusában, az „iskolaév" végén a létszám-megállapítás során ilyen bejegyzések olvashatók: elhalálozott 2-3 (?) növendék, bombatámadás áldozata lett, kertben talált akna felrobbanása következtében stb. És több szeminárium feljegyzéseiben is található az egrihez hasonló jegyzőkönyvi megállapítás: „Az elöljáróság kiemeli, hogy a növendékek kivétel nélkül mindnyájan hősiesen vállalták a nehéz viszonyok következményeit. Jelentékeny fizikai munkát és időt áldoztak az intézet anyagi szükségleteinek biztosítására teljes odaadással..." (1945. júl. 14.) És ugyancsak az összes szeminárium nevében írhatta az egri tantestületi jegyző a hittudományi főiskola évzáró értekezletén az összefoglalást és a jövő riadóját — nem minden pátosz nélkül: „Oly korban, amikor a roppant történelmi erők küzdelméből új korszak van kialakulóban, nem jó visszatekinteni az égő Szodomára, mert ha nem is válik sóbálvánnyá az ember, de könnyen erőt vesz rajta Jeremiás próféta kesergő fájdalma. Már pedig most nekünk, életben maradottaknak, teljes erőnkkel a jövőt kell fürkésznünk és azt a romokból felépítenünk."[3]

Visszhangja ez a magyar püspöki kar első felszabadulás utáni konferenciáin — „a nagyrészt romokban heverő budavári prímási palota földszinti helyiségében" — megfogalmazott máj. 24-i és okt. 18-i, hívekhez intézett szózatoknak: „Templomaink állnak és akadálytalanul folynak az istentiszteletek... Nekünk magyar katolikusoknak sincsen egyéb feladatunk, mint — leszámolva az elhibázott, gyűlölködő és szörnyűséges múlttal, fáradságot, áldozatot nem kímélve *fel kell építeni a jövőt!*"[4]

Szemináriumaink is álltak, ha több súlyos sérülten is, de 1945 őszén — többkevesebb késéssel a korábbi évekhez képest — minden intézetben megindulhatott a tanítás és az élet. Ez az élet mind a papnevelési gyakorlat, mind a hittudományos oktatás szempontjából mindenestől a korábbi rendszer alapján folytatódott, és a teológus-létszám szempontjából folyton növekvő reménységgel[5]. De hogy a háború utáni idő újjászületési, építő pezsdüléséből a papnevelésre is jutott inspiráció, bizonyítja a MKPK 1946 évi őszi és 1947 tavaszi konferenciája, ahol a *papnevelés és hivatáspasztoráció* nagyobb hatékonysága volt a tanácskozás fő témája. A konferencia jegyzőkönyvében ezeket olvassuk[6]: A magyar teol. tanárok 1946. aug. 16—19-én Budapesten dr. Czapik Gyula egri

érsek elnöklete alatt tanácskoztak. Az értekezletről a következő javaslatot terjesztik a püspöki kar elé:

I. *A nevelés terén,* a papi hivatások hatékonyabb serkentése és ápolása érdekében kéri a Püspöki Kart, kegyeskedjék elrendelni: 1/hogy a növendékek presbiterré szentelését megelőző vasárnapon az egyházmegye minden templomában hirdettessék ki a szentelés és minden szentmise után rövid ima mondassék a szentelendőkért. 2/ A szeminárium keresse meg annak az intézetnek, vagy iskolának hitoktatóját, amelyből a szentelendő a szemináriumba lépett és az minden osztályban hirdesse ki... az eseményt, imádkoztasson a papi méltóságra kerülő egykori növendéktársukért... 5/ Hogy a nagyszemináriumba lépők az iskolaév megkezdése előtt legalább pár héttel már a szemináriumba behivassanak, s itt a spirituális és prefektus vezetésével quasi noviciatus formájában lelki és fegyelmi síkon a kispapi életre előkészíttessenek. 5 a/Hogy a nagyszemináriumban a spirituálisok az elmélkedésnek az egész papi életre való elhatározó fontosságát nagy nyomatékkal hangoztassák és különböző gyakorlati módszereit szakszerűen és ismételten előadják. 6/ Hogy a fiatalabb papság lelki elhanyatlásának megakadályozására, amely a szemináriumból való kikerülésük után a papi élet első, küzdelmes éveiben szokott bekövetkezni, az annyira üdvös szerzetesi próbációknak bizonyos mérsékelt formája bevezettessék, a káplánoknak és más arra kötelezetteknek ismétlő vizsgák formájában (többnapos együttlét, lelki elmélyülés és továbbképzés céljával)...

II. *A teológiai oktatás terén.* 1/Hogy a latin nyelv a hittudományi főiskolák első évfolyamán heti 1-2 órában rendszeresen taníttassék... 3/Hogy a teológiai tananyag minimuma, ami tehát ismétlő és synodális vizsgákon is egyöntetűen mértékül szolgálhatna, szakemberek által megállapíttassék. 4/ Hogy a magyar teológiai tanárok és elöljárók testületéből konzultatív szervként egy öttagú bizottság alakíttassék, melynek feladata volna (többek között) a papi utánpótlás, a szemináriumi nevelés és főiskolai oktatás (anyagi ellátás) egész vonalán a legidőszerűbb problémáknak és legfontosabb teendőknek állandó ébrentartása, szakszerű megvilágítása, a gyakorlati megoldások keresése és a PK elé terjesztése; továbbá a teol. tanárok és szemináriumi elöljárók időnkénti értekezletének eszmei előkészítése, szevezése..." Foglalkozott még a PK a teológiai tanárok továbbképzésével külföldön, majd felvetődött a döntő kérdés: megmarad-e a Püspöki Kar az ötéves teológiai kurzus mellett? A tanárok tanácskozása ui. az ötéves kurzust vette alapul.

Az 1947 évi tavaszi konferencia lényegében elfogadta az előterjesztett javaslatokat, megmaradva az 5 éves kurzus mellett.

A hatvanas évek elején ismét jelentkeztek bizonyos problémák, tapasztalatok és erjedés-féle, melyek végül is a II. Vatikáni Zsinattól döntő inspirációt nyerve — egy általános szemináriumi reformhoz vezettek.

De ezidőben a szemináriumok életét alapvetően a kívülről felmerült, *egzisztenciájukat érintő problémák* foglalkoztatják, összefüggésben az új magyar államiság kifejlődésével, (ill. később bizonyos általános és egyházpolitikai „torzulások" következményeivel). Gergely Jenő marxista történész egyháztörténeti összefoglalása szerint is[7] „1945-ben az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak a

katolikus egyházat érintő legnagyobb horderejű tette a földreform-rendelet megalkotása és a földosztás végrehajtása volt". Ez a magyar egyház, főképp a nagyjavadalmas püspökségek és intézmények, köztük a papneveldék számára felvetette egy új létalap megteremtésének szükségességét. S már ekkor megjelenik a későbbi, teljesértékű megoldás felismerése, amikor a püspöki körlevelek „a hívek nemes áldozatkészségére" apellálnak és ebbe helyezik bizalmukat[8]. Átmenetileg az állami költségvetés is lényeges segtséget nyújt (de a papságnak, köztük teol. tanároknak folyósított kongrua mindmáig megvan), pl. papi nyugdíjakra és a papneveldék fenntartási költségeire. Ez utóbbi 1948 végéig megvolt (minden kispap után 1-1 félkongruát adott az állam[9]), de később és ma teljességgel a hívek adományai tartják fenn a papneveldéket.

Az 1948. jún. 16-án, a parlament által elfogadott iskola-államosítási törvény nem érintette „a kizárólag egyházi célokat szolgáló tanintézeteket", köztük a hittudományi főiskolát és a rendtagok, papnövendékek elhelyezésére szolgáló épületeket. Mégis érintette a szemináriumokat, ill. kisszeminaristákat (gimnazista kispapjelöltek) annyiban, hogy az államosított szerzetes-gimnáziumokba helyenként nem vették fel a köztudottan gimnazista kispapjelölteket, de egyházi részről is volt bizalamatlanság a világnézeti befolyásolás aggodalma miatt. E probléma áthidalására a szemináriumok ún. *előkészítő kurzusokat* szerveztek és állítottak fel, amelyek szabályos középiskolai tantervvel egyházi érvényű érettségire készítették fel a növendékeket. A Püspöki Konferencia is foglalkozott ezeknek jogszerű megszervezésével és szabályozásával 1949. május 5-én — az egri előterjesztés alapján[10]. Gyakorlatilag 1951-ig működtek ezek a kurzusok, amikor is már a visszaadott szerzetes-gimnáziumokba mehettek tanulni a kispap-jelöltek. Egyébként e kurzusok felállításával a gimnáziumaikból kikerülő szerzetes-tanárok bizonyos foglalkoztatása is meg lett oldva.

A papnevelés helyzetét egyetemi szinten érintette a továbbiakban a fordulat éve után, annak államjogi következményeként megszületett új alkotmány (1949. aug.), „amely biztosítja az állampolgárok lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának jogát", továbbá „a lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében az egyházat külön választja az államtól". E különválasztás folyománya lett a róm. kat. hittudományi karnak az Eötvös Loránd (1949-ig Pázmány Péter) Tudományegyetem szervezetéről való leválasztása. Ez az ügy az egyház és az állam közti 1950. aug. 30-án aláírt megállapodás részét is képezte. Ennek megfelelően az Elnöki Tanács 1950. évi 23. sz. törvényerejű rendeletével az 1949/50. tanév végében meghatározta a leválasztás idejét is; az 1950. aug. 29-én tartott püspökkari konferencia pedig úgy döntött, hogy szept. 1-jei hatállyal az elkülönített Karból *Róm. Kat. Hittudományi Akadémiát* állít fel[11]. Ez az Akadémia, mely a Központi Szemináriumban kapott helyet, 6 éves képzési idővel, államilag is elismert teológiai doktorátus megszerzését teszi lehetővé. Az egykori Pázmány egyetem hittudományi karával való kontinuitását azzal is kifejezi, hogy az 1982/83-as iskolaévtől hivatalosan viseli az alapító nevét. Megemlítjük még, hogy az Akadémia 1950 szeptemberi megindulásához az állam személyi és dologi kiadásokra közel 350 ezer Ft-ot folyósított[12].

Ugyancsak az 1950-es év történetéhez tartozik, hogy ez év őszén *két újabb szeminárium* is létesült. A hajdúdorogi görög szertartású egyházmegye számára Nyíregyházán papnevelő intézet és főiskola, Hejcén pedig (az egykori kassai püspöki nyaralóban) a Kassa—Rozsnyó csonka-egyházmegyei részek kispapjai számára nyílt meg a „hazai" szeminárium, mely villanyvilágítás hiányában „petróleum-lámpás szeminárium" névvel került be a történelembe. Ez utóbbi azonban csak szűk másfél évig működött, aztán 1952 februárjában — a csonka részek beolvasztása kapcsán — az egyházmegyei központtal együtt Egerbe került át a 15 kispap.

A SZEMINÁRIUMOK REDUKÁLÁSA

E fejezet élére ismét — megértést segítő történelmi háttérként — egy idézet kívánkozik Gergely Jenő említett könyvéből: „Az MDP politikájában, így a szövetségi politika részét képező egyházpolitikában is, 1948 nyarától torzulások jelei mutatkoztak... Révai szerint (1950. V. 21.) az osztályharc éleződésével a klerikális reakció aknamunkája is erősödik. Az egyház elleni adminisztratív intézkedések tehát elsősorban az osztályharc éleződéséről szóló sztálini tétellel függtek össze. Ezt csupán motiválta az aufklärista eredetű antiklerikalizmus és bizonyos jozefinista államrezon-példakép, amelynek jegyében a katolikus egyházat tették meg főellenségnek."[13] Perzse a „torzulás" és „adminisztratív intézkedések" kategóriáinak alkalmazása az egyes eseményekre — nem biztosan egyértelmű minden értékelés számára. Nem is kívánjuk a tények politikai elemzését adni, de a hiteles krónika-íráshoz nélkülözhetetlen a tények tiszteletben tartása. Ennek kívánva eleget tenni idézzük fel a szemináriumok redukálásának, a *hat magyar szeminárium megszüntetésének* eseményeit.

Az igénybevételek 1951—52-ben történtek, és elsőnek a *pécsi nagyszemináriumot* érintette. 1951. aug. 20-án állami iskola céljára át kellett adni az épületet. A pécsi püspök 1424/1951. levéltári számú átirata az ÁEH-ba így írja le az eseményt: „Folyó évi augusztus hó 2-án váratlanul megjelent előttem Lévay István, a KÖZELBIZ főtitkára és társa azzal, hogy velem közület elhelyezése érdekében a pécsi Papnevelőintézet épületének átadásáról tárgyaljon. Készületlenül talált ez a meglepetésszerű látogatás, miért is semmiféle tárgyalásba belemenni nem voltam hajlandó. A megjelentek a püspöki székház, a székesegyházi plébániaépület és nagyszeminárium helyiségeinek megtekintése után fentnevezett főtitkár aláírásával ellátott Határozatot adtak át, melynek értelmében a nagyszeminárium tulajdonát képező teljes épületek helyiségeit igénybe veszi és bérlőjéül 1951 évi aug. 1-től a közoktatásügyi minisztériumot jelöli ki." „Jelen határozatom ellen jogorvoslatnak helye nincs", végződik a határozat. Ne vegye rossz néven az Állami Egyházügyi Hivatal, hogy jelen panaszírásomat szíves figyelmébe ajánlom. Meg kellett válnom a székesegyházi énekiskola épületétől, az alsópapság keserves filléreiből épült Papi Otthontól (nyugdíjas papok és hitoktatók háza), az alapítványi hivatal házától stb. Megmaradt a

papnevelőintézet: a közel félmillió hívő leleki igényeinek szolgálatára készülő teológusok nevelőintézete. Ha most el kell hagynunk az intézet épületét, alig vagy nagyon hiányosan tudok megfelelni főpásztori kötelezettségeimnek. Ezért tisztelettel kérem ezen határozat hatálytalanítása iránt a sürgős intézkedés megtételét..." A kérelem nem lett teljesítve, és az 1951/52-es iskolaévet a 37 pécsi (+6 vendég) teológus a püspöki székház déli szárnyában elhelyezett szűkös szükség-szemináriumban vészelte át.

Ugyanezen időben hasonló próbálkozás történt *Veszprémben,* de ott még valamennyire elodázódott. Az egyházmegyei levéltár 9007-17/1951. sz. irata (a pécsivel együtt) azért is figyelemre méltó, mert — a politikai hinterlandtól eltekintve — az állami intézekedések kiváltó okát is megvilágítja. A veszprémi levél a püspöki kar tagjainak lett megküldve, de Czapik Gyula egri érsekhez (Grősz érsek letartóztatása után ő a püspökkari elnök) intézve. Az 1951. aug. 4-én, a veszprémi püspök előtt megjelent állami bizottság a következőket adta elő (idézet a levélből): „Tekintettel a veszprémi lakásínségre, ami csaknem lehetetlenné teszi a következő tanév kb. 500 diákjának elhelyezését, az Állami Egyházügyi Hivatal nevében kérik a veszprémi szemináriumnak javukra történő bérbeadását a következő feltételek mellett: 1/a tulajdonjog megmarad; 2/a bérbeadás meghatározott időre szól; 3/átalakítás csak az Egyházmegyei Hatóság előzetes hozzájárulásával történhet; 4/egyházi célokat szolgáló helyiségek (pl. kápolna) s egyáltalán dolgok, érintetlenek maradnak; 5/a püspöki palota szintén érintetlen marad; 6/ teológusainkat (jelenleg 82 van) az Esztergomban felállítandó regionális szemináriumban helyeznék el; 7/ az átköltözéssel járó szállításról az állam gondoskodik. Feleletem a következő volt: 1/ Tekintettel a kérdés elvi jelentőségére, ebben a kérdésben csak a püspöki konferencia határozhat. 2/Amennyiben a püspöki konferencia elvben hozzájárul, akkor kerülhet sor a tárgyalásra az Állami Egyházügyi Hivatallal és az esztergomi Szemináriummal. Szükségesnek tartottam ezeket Excellenciáddal közölni, hogy a kérdés az aug. 7-i püspöki konferencián kellőképpen megtárgyaltathassék. Akkorra a kérdés részleteivel is fogok már foglalkozni. Maradok... +Bertalan püspök."

Ezen előzmény után az 1951/52-es tanév I. féléve bizonytalanságban és nyugtalanságban telt el (15 kispap pl. a politikai rendőrségre került több órás kihallgatásra). A II. félév elején aztán egy sajnálatos eset történt. 1952. febr. 27-én az Önképzőkör (Pázmány Irodalmi Iskola) hirdetőtáblájára kifüggesztették Mindszenty bíboros arcképét ezzel a felírással: „Imádkozzunk Főpásztorunkért, aki harmadik éve szenvedi börtönbüntetését!" Az államvédelmi szervek még aznap éjszaka házkutatásra megjelentek, elvitték az önképzőkör elnökét, a képet kitevő kispapot, a dologról tudó spirituálist és még 4 további teológust. Néhány nap múlva zárt tárgyaláson 4-9 évi börtönre, ill. kényszermunkára ítélték őket, és megjött a rendelkezés a szeminárium megszüntetéséről. 82 ifjút érintett az intézkedés, de az ÁEH döntése alapján csak 30 teológus folytathatta tanulmányait más papnevelő intézetben. A teol. tanárokat is el kellett bocsátani, de később visszatérhettek egyházi szolgálatba. Néhány éven belül pedig az elbocsátott több mint 50 növendék is újra-felvételt nyerhetett.[14]

A papneveldék akkori helyzetét Gergely így jellemzi[15]: „Az egyház korlátozásával kapcsolatos adminisztratív eljárások mélypontja valószínűleg az 1952-es év volt. Így pl. még a székesfehérvári Hittudományi Főiskola megszüntetése előtt a megyéspüspök megbízta a békepapból lett irodaigazgatót, hogy a Hittudományi Főiskolán a népi, háztáji és mezőgazdasági ismeretek tanszékét foglalja el." Egyébként a 6 érintett szemináriumból — a veszprémi mellett — még a *székesfehérvári* papnevelde megszüntetését kísérte komoly nyugtalanság. Ez a szeminárium is az 1951/52-es tanulmányi évet — a papnevelő épületének tiszti szállásul történt lefoglalása után (1951. nov.) a püspöki székházban töltötte. A püspöki levéltáros összefoglalója szerint „1952 nyarán a szemináriumok összevonásáról terjedő hírek erős nyugtalanságot keltettek a növendékek körében. Az elöljárók nyugalomra való intése meddő maradt. A növendékek attól tartottak, hogy a szemináriumok, amelyekben tanulmányaikat folytatniok kell, „béke-szemináriumok" lesznek. Ezért minden elöljárói figyelmeztetés ellenére többségükben úgy döntöttek, hogy ideiglenesen felfüggesztik teológiai tanulmányaikat, anélkül, hogy papi hivatásuktól elpártolnának. Ezek a kispapok fizikai munkakörben vagy egyházi keretben kántorként helyezkedtek el, szakmát tanultak, katonai szolgálatukat teljesítették. Az Alma Máterrel azonban nem szakították meg kapcsolatukat. 1953 nyarára lecsitultak a kedélyek és a szétszóródottak újra jelentkeztek tanulmányaik folytatására."

Ilyen bizalamatlanság egyébként a megmaradt szemináriumok iránt az otthonukat vesztett teológusokban másutt is jelentkezett. A megoldást az segítette, hogy a növendékeket új helyükre saját elöljáróik és tanáraik közül 3-4 elkísérte s ezek az új szeminárium tantestületének tagjai lettek. A befogadó szemináriumok pedig, melyeknek ekkor 100-150-re duzzadt a létszámuk, igyekeztek a legnagyobb szeretettel fogadni és venni körül az újonnan érkezetteket. Az egri szeminárium főiskolai jegyzőkönyvében az 1952/53-as iskolaév nyitó konferenciáján (szept. 19.) található bejegyzés ismét az általános érzület hangadója: „Őszinte testvéri szeretettel köszöntjük a tanári kar és szeminárium új tagjait és szívből kívánjuk, hogy itt második otthonra találjanak."

A *kalocsai* érseki papnevelő intézet igénybevételére 1951. aug. 25-én került sor — az aug. 5-i és 25-i tárgyalási, átadási jegyzőkönyvek tanúsága szerint. 18 papnövendék költözött át azon év őszén a szegedi szemináriumba. A *szombathelyi* intézetet 1952. szept. 1-ig kellett átadni, és 55 kispapot érintett az intézkedés. Végül a *váci* papnevelő intézet átvétele — 106 növendék volt érintve — 1952. augusztus 18-án történt meg. Megható mozzanat a váci jelentésben a záradék: „Az 1951/52-es utolsó tanév befejezésekor a Te Deum eléneklése után ünnepélyesen kioltották a szemináriumi kápolna örökmécsét."

Az utóbbi 3 szeminárium átadása-átvétele tehát már nyugodtabb körülmények között történt. S meg kell még jegyezni, hogy általában csak igénybevételről volt szó, ami a szemináriumok tulajdonjogát nem érintette (bár Vácott utólag államostva lett), és több helyütt a kápolna vagy pl. a szemináriumi könyvtár ki lett véve az igénybevétel alól. S ugyancsak tény, hogy a szemináriumok átköltözési költségeit az állam viselte.[16]

Különleges helyet foglal el a redukálások történetében az *esztergomi* szeminárium sorsa. Az intézményt az 1951—52. évi redukálás nem érintette. 1953. febr. 25-én azonban Hamvas Endre ap. kormányzónak az ÁEH egyházmegyei vezető tisztviselője bejelentette, hogy a szemináriumot „a katonaság katonai nevelő intézet számára igénybe veszi."[17] A tárgyalások a tiltakozás és a megfelelő épület hiánya miatt elhúzódtak. 1953 június közepén, a tanév befejeztével történt az átköltözés a vízivárosi volt apácazárda egy részébe, amelyen még a háborús károk jelei is mutatkoztak. Az épületet 1966-ban hozták helyre. Ebbe a szűk otthonba kellett befogadni még a székesfehérvári és veszprémi növendékeket is. Ilyen szorongató szűkösségi problémája egyébként minden megmaradt szemináriumnak volt, mert ráadásul kicsit korábban — a szerzetesrendek feloszlatása után — az egyházmegyés teológusnak átvett volt szerzetes-növendékekkel már bővült a létszám. Egerben pl. a maximum 110 növendékre méretezett házban 1952 után több mint 150 teológusnak kellett otthont biztosítani.

Nem a megtörtént események értékelését, de a tényhelyzet megállapítását kívánja szolgálni a záró megjegyzésünk: sajnos, a jelenlegi és jó ideje tartó kispaphiány mellett a most működő 6 magyar papnevelő intézet épülete ténylegesen elegendő a papnövendékek befogadására, a magyar papnevelés biztosítására. Más kérdés (alább még utalunk rá), hogy egy szeminárium mégis mennyire hiányzik az egyházmegye életéből.

AZ ÖTVENES—HATVANAS ÉVEK

A szemináriumok redukálása következtében a MKPK 1952. jún. 20-i konferenciáján a következő *regionális elosztásban* egyezett meg a saját intézet nélkül maradt egyházmegyék számára. Esztergomban nevelődnek a székesfehérvári és veszprémi, Egerben a váci, Győrben a szombathelyi és pécsi papnövendékek, Szeged pedig a kalocsai növendékeknek ad otthont. Később Szegedre Vácról, Veszprémből és Pécsről is küldtek papnövendékeket, éspedig Hamvas püspök kérelmére, amellyel az 1953. jan. 14-i konferencia foglalkozott („mert különben a nagy rezsi-terhet nem bírja a szeminárium"). Ettől az általános rendtől eltérőleg azért előfordul, hogy különböző okokból egyes teológusok más szemináriumba kerülnek tanulmányaik végzésére, esetleg folytatására. Több évtized áttekintésében most már azt is megállapíthatjuk, hogy az aggodalmak s talán kezdeti bizalmatlanság ellenére a különböző egyházmegyés kispapok együttélése és nevelődése minden feszültségtől mentes, és a tájjellegek keveredése még gazdagította is a szemináriumok életét. Más kérdés az érintett egyházmegyék számára a saját szemináriumnak mint összetartó és kisugárzó központnak az elvesztése mind a papnevelésben, mind a fiatal papság utánképzésében; és egyáltalán mint centrális épületnek a hiánya, ahol a nagyobb papi összejöveteleket, a létfontosságú lelkigyakorlatokat, konferenciákat, továbbképző kurzusokat stb. lehetne legegyszerűbben megoldani.

Ezen időszak problémái közül — az egzisztenciálisokon immár túljutva — meg kell emlékeznünk a teológiai *oktatás nyelvi nehézségéről.* Ez gyakorlatilag az addigi tanítás túlnyomóan latin nyelvezetét jelentette, hiszen anyanyelvi magyarázatok segítségével ugyan — de latin tankönyvekből kellett a növendékeknek a teológiai tárgyak zömét elsajátítani. E téren már az ötvenes évek legelején jelentkeztek a nehézségek. Az állami, sokszor szakiskolákból (de a katolikus gimnáziumokból is) kikerülő diákok nagy része gyönge latin tudással rendelkezett, s ezen csak részben segített az a gyakorlat, hogy a teológiára kerülő növendékek külön is tanultak latin nyelvet. A különböző tárgyak szaktanárai (főképp filozófia, fundamentális, dogmatika, morális) mind jobban érzékelték a probléma hátrányait s hovatovább tarthatatlanságát. Ezért az ötvenes—hatvanas évek fordulójától — különböző helyeken és a tanároktól is függően más-más időben — egyik-másik tantárgyban megkezdődött a „magyarítás". Ez részben latin tankönyvek lefordítását, részben önálló jegyzetek készítését jelentette. A filozófiában és dogmatikában pl. átmenetileg olyan vegyes megoldás is létezett, hogy bizonyos fogalmakat, definíciókat, tételeket még latinul követeltek meg, de az anyag nagyobb részét már magyarul tanulhatták. Egyik-másik szemináriumban, ill. osztályközösségben még ma is őrzik azoknak az „utolsó mohikánoknak" az emlékezetét, akiket a hatvanas évek közepén még latinul lehetett levizsgáztatni. A hetvenes évek elején bevezetett szemináriumi reform aztán véglegesen levette napirendről a kérdést.

Ha az egyházi latinitás ezen elmaradásához — kitágítva a perspektívát a teologizálás egészére — reflexiót akarnánk fűzni, kb. ezeket lehetne mondani. A latin nyelv alkatilag és holt-nyelvi jellegével, ill. univerzalizmusával kétségtelenül hatással volt mind a teológiai gondolkodásmód, mind a tartalmak, tételek valamilyen örök és lényeglátást segítő stabilizálására; elhagyása, ennek a stabilitásnak és egyetemességnek s a benne való meggyőződésnek fokozatos meggyöngülésével járt. Aztán a zsinati hatással kiegészülve és felerősítve — tartalmi dimenzióban a világ felé való nyitással is — feltétlenül hozzájárult a *teológiai pluralizmus* térhódításához. Hiszen a nyelvi átültetés, az egyes nyelvek alkata és karaktere s a bennük és a különböző kultúrkörökben felszabaduló teológiai fejlődés szükségképp létrehozták a teológiai látásmódnak és felfogásnak a módosulását, de tartalmi gazdagodását, sokszínűségét is. A latin nyelv háttérbeszorulása tehát részben — mint kényszerű elhagyás — egy jelentős változás elindítója, majd táplálója és továbbfejlesztője lett, másrészt — mint tudatos magatartás — e változás szimptómája és regisztrálója. Tehát egyidejűleg veszteség és nyereség, s ezért a kérdés sommás megítélése — egyoldalúsága miatt — helytelen.

Még egy probléma jelentkezett ezekben az években, ami a korábban megszokott kispapi és egyházi élethez képest komoly változást jelentett ugyancsak. Azok az állami rendelkezések hozták ezt a változást, amelyek — végső soron az új magyar államiság és alkotmány alapján — megszüntették a papság elvi katonamentességét, hadmentességi adót vetettek ki a kispapokra és papokra, sőt fokozatosan a papnövendékek *katonai szolgálatát* is bevezették. Az 1952. ápr. 1-i püspökkari konferencia jegyzőkönyve megörökítette az egri

érsek tájékoztatóját, mely szerint „az ÁEH kieszközölte a kispapok és pápok katonai szolgálatmentességét, de ezzel együtt járt a hadmentességi adó, amelynek elengedését kieszközölni nem tudja". Viszont az 1953. nov. 10-i konferencia már ezt a bejelentést rögzíti: „a teológusok jún. 1. után nem tartoznak hadmentességi adót fizetni"[18] ... Az első behívásokra (eleinte nem minden alkalmas kispapot érintett) 1965-ben került sor. A szolgálati idő az akkori honvédelmi törvény szerint 2 esztendő volt, majd annak általános mérséklése után (a nyolcvanas évektől) másfél esztendő. A behívások vagy őszre, vagy augusztus végére szóltak, és a kispapokat (az ország összes egyházának, felekezetének teológusait) a Dunántúlra tömörítették (Lenti és Nagyatád, majd Marcali). Változást hozott e téren az 1985. esztendő, amikor felmerült problémák megoldására a kispapokat átcsoportosították Ceglédre és Hódmezővásárhelyre. A MKPK 1983. szept. 15-i konferenciája így foglalta össze a jelentkezett nehézségeket „Katona-kispapok ügyei" címen: „Biblián túl más könyvet nem tarthatnak. Ketten-hárman összejöhetnek, de nem kultikus célból. Ha hazamennek, akkor vihetik el civil ruhájukat és mehetnek úgy templomba. Marcaliban és Lentiben nem mehetnek katona ruhában templomba. Civil ruhát nem tarthatnak a plébánián." Az ügyben a rektorok értekezlete is közbenjárt az Állami Egyházügyi Hivatalban, s a megoldás végül is az ÁEH és Honvédelmi Minisztérium közti többszörös konzultáció után az átcsoportosítás lett. Erről az 1985. jan. 9-i konferencia így emlékezett meg: „Dr. Udvardy szeged-csanádi megyéspüspök... jelentette, hogy a katonai szolgálatot teljesítő kispapok helyzete lényegesen javult. A püspöki kar örömmel nyugtázza a jó hírt".[19] 1987-től az egyházi főiskolákra felvetteket is 12 hónapi katonai szolgálatra hívják be.

Ez az eredmény is beletartozik abba az *egyházpolitikai folyamatba,* amely 1957-ben kezdődött el s melyet azon év ápr. 9—10-i püspökkari jegyzőkönyve így örökített meg: „A MKPK és forradali munkás-paraszt Kormány megbízottai közt az egyházat és államot érdeklő kérdések rendezésére megbeszélések folynak, amelyek ápr. 10-én jelentős szakaszhoz értek a kölcsönös megértés szellemében. Egyes kérdések már kedvező megoldást nyertek, amiben mindkét fél zálogát látja annak, hogy folytatólagos megbeszélések során a többi, függőben lévő kérdés rendezésére és a sérelmek orvoslására is megtörténik a megegyezés..." Megemlítjük, hogy a tárgyalások kapcsán felmerült a szemináriumok visszaadásának kérelme is.[20] Az előbbi nyilatkozat egyébként (mert így is megjelent) az első biztos jele — stílusban és tárgyi eredményekben — az új szakasznak az egyház és állam „új típusú" párbeszédes kapcsolatában, mely aztán az 1964-es részleges megállapodáshoz vezetett — immár a Szentszék új kelet-európai politikájának indulásaként; majd a „kis lépések" hazai egyházpolitikája formájában további eredményeket hozott...

A PAPNEVELÉS, PAPKÉPZÉS REFORMJA

Visszaemlékezéseink legjelentősebb eseményéhez, maradandó hatású és legpozitívabb időszakához érkeztünk, ami minden bizonnyal ilyen értékelésben és talán ilyen címmel fog bekerülni a magyar egyház történetébe: szemináriumi reform, vagy tartalmilag konkretizálva: a papnevelés, papképzés *zsinati megújítása* (korszerűsítése). Ez a terjedelmében is legnagyobb témakörünk — esemény-fázisai szerint — három szakaszban tekinthető át.

1. szakasz. A világszintű római kezdeményezések, központban az 1967-es római szinódussal s az ebbe kapcsolódó magyar tanácskozások, tervek, javaslatok. 2. szakasz. A Szinódus és a Rómában kiadott Ratio Fundamentalis nyomán a magyar Irányelvek kidolgozása, a Püspöki Karban e tárgyban történt tanácskozások, a Teológiai Bizottság javaslatai Vajda püspök összefoglalásában. Végül a 3. szakasz, mely az 1971 évi pécsi értekezlettel kezdődik és dr. Cserháti püspök vezetésével a magyar szemináriumi reform beindulását és kibontakozását hozta meg.

A kezdet tehát Rómához kapcsolódik és maga az elindulás a reform felé egyértelműen a II. Vatikáni Zsinathoz. Bár bizonyos változtatások szükségességét már *XII. Piusz* felismerte. 1950-es Menti Nostrae kezdetű apostoli buzdításában pl. azt kérte a szemináriumok vezetőitől, hogy növendékeiket ne zárják el teljesen a világtól, és „óvakodjanak letörni a növendékek aktivitását, kezdeményezéseit, önállóságát, hogy tudjanak mint papok önállóan ítélni és dönteni bonyolult és újszerű helyzetekben. Inkább gondoskodjanak arról, hogy a növendékek megismerjék a világot, a világi eseményeket és azok rugóit."

A *II. Vaticanum* papképzésről szóló dekrétuma (Optatam totius Ecclesiae renovationem, 1965. okt. 28.) határozottan rámutat arra, hogy az egyház óhajtott megújulásában és isteni küldetése szerint a világ megújításában a papképzésnek döntő szerepe van. Fontos feladatuk teljes vállalása érdekében a papnevelés és teológiai képzés intézményeinek maguknak is meg kell újulniok. Egy évvel a dekrétum kihirdetése után hittudósok gyűltek össze Rómában, hogy nemzetközi kongresszuson (1966. szept. 22—okt. 1.) elemezzék a zsinat teológiáját és e párbeszéd eredményeit alkalmazzák a teológiai oktatás területén. E kongresszus után a Szemináriumok és Egyetemek Kongregációja körkérdést intézett minden felsőoktatási teológiai intézményhez, és 5 pontban foglalva relációt kért a teológiai oktatás megújításának legfontosabb kérdéseiben. Magyar részről is lett beküldve javaslat a Hittudományi Akadémia összefoglalásában. A Kongregáció 1967 nyarán 734 sokszorosított oldalon 123 intézmény válaszát küldötte meg az Akadémiának[21].

1967 októberében ült össze Rómában az *I. Püspöki Szinódus*, melynek egyik fontos témája a papképzés volt. Okt. 11—16. között 6 pontban vitatták meg a szinódusi atyák a holnap papja nevelésének és képzésének alapvető kérdéseit. Magyarországról dr. Brezanóczy püspökkari titkár vett részt a Szinóduson. Az 1967. dec. 6-i konferencián beszámolót adott a Püspöki Kar tagjainak „a különböző kérdésekről, köztük a szemináriumi ügyekről, a felvetődött problémákról és azok aktuális és tervezett megoldásairól". Ugyan-

ez a konferencia megbízza dr. Ijjas József püspök, akkori csanádi apostoli kormányzót, hogy — római kérésre — magyar képviselőként vegyen részt a szemináriumi reform kidolgozásában.

Nálunk egyébként az Akadémia és hittudományi főiskolák tanárai, a Központi és egyházmegyei szemináriumok vezetői és elöljárói 1961 óta rendszeresen foglalkoztak a papképzés megújításának ügyével. Rómában a Szinódus után 1967 november végén folytatódott a reform-munka ismét nemzetközi konferenciával. Dr. Szörényi Andor, az Akadémia azévi dékánja képviselte hazánkat. A magával vitt összefoglalás, melyben a magyar papnevelés és teológiai oktatás felelőseinek propozíciói is bentfoglaltattak, 20 oldalnyi papnevelési és 11 oldalas oktatási anyagot tartalmazott. Mottója e magyar javaslatnak az az összefoglalás volt, amelyet Marty reimsi érsek adott a Püspöki Szinóduson, és ami lényegében az egész kibontakozott papnevelési reformnak is az alapja lett: „Az egyház ma is elvárja minden papjától és papnövendékétől, hogy készen álljon az áldozatos szolgálat vállalására. A papi hivatás nem mesterség és nemcsak tudomány, hanem a megfeszített Krisztus hirdetése. A hivatások csökkenése talán éppen azzal függ össze, hogy még a szemináriumokba is beférkőzött az összkomfortos kereszténység kísértése, pedig az ifjúság ma is azon dolgokra fogékony, ami tőle hősiességet kíván... A ma és holnap papja legyen lélektanilag is kiegyensúlyozott személy, lelke álljon nyitva a világ problémái iránt,ismerje korunk kérdéseit és törekvéseit. Ez a képesség teszi alkalmassá a papot arra, hogy dialógust folytasson környezetével, más hitvallású keresztényekkel, hívőkkel és nem-hívőkkel egyaránt."

A reform előkészítés *második fázisában* püspöki karunk megbízásából dr. Vajda püspök vezetésével a Szemináriumi Bizottság kidolgozott egy reformtervezetet, melynek főforrása az 1967-i Szinódus, ill. az 1970 januárjában megjelent római instrukció volt — a Katolikus Nevelési Kongregáció kiadásában. Ez utóbbi azokat az általános irányelveket, normákat és kereteket szabta meg a szemináriumi reformra vonatkozólag, amelyeken belül a nemzeti Irányelveket kell megállapítani. A magyar Ráció alaptervezetét — szakemberek hozzászólásai és kispapok közt is végzett közvélemény-kutatás után, háromszor átdolgozva — Vajda püspök megküldötte tanulmányozásra a Püspöki Kar tagjainak. Ennek bevezetése bizonyos alapelveket szögezett le: A reform általánosan kötelező, de egyelőre ad experimentum készül. A Tervezetet a püspöki konferencia fogadja el és a Szentszék hagyja jóvá. A reformnak alkalmazkodni kell a helyi adottságokhoz, ezért a részleteket az egyes szemináriumok és főiskolák dolgozzák ki a megadott alapelvek figyelembevételével. A reform legyen tekintettel a mai ifjúság öntudatára, személyiségi adottságaira, evilági beállítottságára, szabadságvágyára, de keltegesse a tekintély tiszteletét is. A természetes erényekre építve komoly lelkiéletet kell kialakítani, és nélkülözhetetlen az értelem alapos kimővelése, de mindig a lelkipásztori célt tartva szem előtt.[22] Ezt a részletes tervezetet a MKPK 1970. aug. 12-én megtárgyalta és tekintettel a felmerült további kérdésekre (11-et felsorol a konferencia jegyzőkönyve), a dec. 9—10-i gyűlésen tovább tárgyalnak a javaslatról. Végül „a PK megállapítja, hogy az előadó által kimunkált reform-

alapszöveg megmarad a további tárgyalás alapjának. Ebbe épül majd bele a Cserháti József által készítendő tanulmányi tervezet, valamint a Zemplén György által vállalt és készülő tervezet, amely a lelki nevelésre vonatkozik. Elnök kérdésére Cserháti József bejelenti,, hogy a reá eső rész előkészítéséhez meghívja Pécsre az egyes szemináriumok képviselőit január végéig... Végül az Elnök szavazásra teszi fel a kérdést, hogy mindent figyelembe véve, hány éves legyen a szorosan vett szemináriumi képzés ideje. A konferencia egyhangúlag az 5 év mellett dönt."

Ilyen hosszú és gazdag előzmények után következett el a reform kidolgozásának végső és még munkásabb, *harmadik szakasza* 1971 folyamán. Néhány dátum ebből az időből! A „történelmi" pécsi értekezlet jan. 25—30. napjain lett megtartva 5 szaktanár képviselővel. Február folyamán az értekezlet 44 oldalas tanácskozási anyagához és javaslataihoz az egyes szemináriumok és tantestületek szóltak hozzá írásban, és ezeket a részletező relációkat Cserháti püspök beledolgozta a Püspöki Kar elé kerülő tervezetbe. Május folyamán a Központi Szemináriumban 6 alkalommal 6 külön szaktanári konferencián tárgyalták meg a főiskolai tanárok a reform oktatási, tantárgyi vonatkozásit, valamint a kiadandó tankönyvek, főiskolai jegyzetek ügyét. A MKPK 1971 folyamán többször tárgyalta az összegyűlt anyagot, majd az elkészült magyar Szabályzatot „Renovatio Institutionis sacerdotalis in Seminariis Hungariae" címmel 1971. dec. 9-én elfogadta és jóváhagyásra Rómába felterjesztette. A jóváhagyásról a PK 1972. jún. 13—14-i konferenciáján értesül[23], és ezt határozza: a PK Elnöke írásban közölje azokkal az Ordinárius urakkal, akiknek fennhatósága alá papnevelő intézet és hittudományi főiskola tartozik, hogy f. évi szept. 1-től kezdődően a reform bevezetéséről haladéktalanul gondoskodjanak."

És most a tények után ismerkedjünk meg a nagyjelentőségű *pécsi értekezlet* gondolataival, szemléleti módjával, javaslataival, eredményeivel. E tanácskozás anyagából született meg ui. a magyar Szemináriumi Szabályzat (sokszor felismerhető anyag-átvétellel), de azok a további okmányok is 1972—74. között, amelyek a magyar papnevelés és teológiai oktatás reformját indították el, s immár szabályozzák.[24]

A pécsi értekezlet dr. Cserháti József megyéspüspök elnöklete alatt alapvető javaslat kidolgozásában látta fő feladatát. Ez vonatkozik egyrészt a mai papi eszmény leírására, amire az oktatónak, tanárnak éppoly figyelemmel kell lennie, mint a nevelőnek, másrészt vonatkozik az egyes teológiai tárgyaknál alkalmazandó újításokra is. A reform legfőbb célkitűzése, hogy a mai megváltozott körülmények között korunk igényeinek megfelelő lelkipásztorokat tudjunk nevelni és kiképezni. *Cserháti püspök alapreferátumában* abból indult ki, hogy a reform eszményi célkitűzéséhez mindenekelőtt meg kell tudni határozni az újszövetség papjának fogalmát, a krisztusi papság lényegét, eszméjét. Ezt pedig a Zsinat alapján legmegfelelőbben a szolgálat fogalmával tudjuk megközelíteni: szolgálat Istennek és az embereknek. De közelebbről: Milyen papot kíván korunk embere? A mai ember, aki a technika föltétlen híve, földre tekintő, evilági, pozitivista hajlamú, nem kimondottan materialista, de nagyra értékeli az anyagi, látható világot, és sokat veszített a metafizika, a túlvilág, a

természetfeletti iránti érzékléséből. Ugyanakkor ez a mai ember felismeri kettősségének és belső veszélyeztetettségének állapotát. Megoldást és kiutat is keres szíve mélyén, legtöbbször tudat alatt ... Ebből a világból jön az az ifjú is, akit az Úr ma szolgálatára hív meg. A mai világ ebben a levitában kapja meg és titkon várja is a saját vergődéséből megmentő, segítő kezet. A mai papnövendéknek tehát szükségszerűen a mai kor gyermekének kell lennie. Pedig a nevelők sokszor fájlalják, hogy az ifjak nem olyanok, „mint mi voltunk". Milyenek hát? A mai ifjú őszinte és szíve mélyén igazságra vágyó, radikálisan nyílt és megnyitott is akar lenni. Amit értéknek ismer fel, tehát amit értéknek tart a maga szemével, azt általában el is fogadja és tiszteli. Az is igaz viszont, hogy általában bizalmatlan minden régi szokással, vagy sokszor elvekkel, berendezkedésekkel, intézményekkel szemben, s ugyanígy negatívum benne a múlt megvetése, bizonyos belső ingadozás és a határozott elvi magatartások körüli kételyek. A mai ifjúság érzékenyen kényes személyiségének függetlenségére és méltóságára és követelőző annak megvalósításában; de másrészt közösséget érez a mai emberiséggel, valahogyan azonosítja magát ennek jó és rossz tulajdonságaival...

Ha ezek után úgy tesszük fel a kérdést, vajon a mai ifjú lehet-e alkalmas alanya a papnevelésnek, határozott és egyértelmű igent kell mondanunk. Egy a fontos: lelki alkatának, éspedig a pozitív elemeknek *megfelelő eszményt* kell neki nyújtanunk. Nincsen alkalmasabb eszményi-szellemi tartalom számára — ha igazán van hivatása —, mint a Krisztus Urunk papságában rejlő, minden emberre kiterjedő segítő, felemelő és megváltó küldetése. A mai fiatal számára be lehet bizonyítani, hogy a világ egyoldalú evilágiságban szenved, sőt sokszor ennek felismerése, megsejtése és a segítés vágya hozza be a szemináriumba. A világ beteg és nem nehéz belátni, hogy orvosra és orvosságra van szükség. Csak az Istentől jövő ember segíthet az emberen. Az ifjúságban eleve él valamilyen, a másik ember felé hajló pasztorális, misszionáló érdeklődés és vágyódás... Mindebből következik — immár a papnevelésre vonatkozólag, hogy a mai nevelőnek és oktatónak ismernie kell a mai világot lelki és szellemi alkatában, főképp a mai ifjúság differenciált lelki összetételét. Továbbá egészen tisztában kell lennie a Zsinat célkitűzéseivel, egész teológiájával, mely válasz akar lenni a kor problematikájára is, de mindezeken túl vagy előbb a legbensőbb szolidaritásban kell az ifjúság soraiba állva, velük együtt élve, őket a papi eszményért való lelkesedésre és ennek megvalósítására nevelni. A papnevelőnek tisztelnie kell növendékében, hogy a mai megváltozott és folyton változó, olykor a változás sodrában kusza és kiismerhetetlen világban is vállalkozik arra, hogy az örök igazságok hirdetőle legyen... A szemináriumi nevelés reformja mindenekelőtt a megfelelő és alkalmas nevelők és tanárok kérdésén áll, vagy bukik.

S immár a papnevelés feladatának meghatározása. A főcél, ahogy a zsinati okmány meghatározta (Opt. tot. 4), hogy „a növendékek az Úr Jézus Krisztus, a Mester, a pap és pásztor példája szerint igazi lelkipásztorokká formálódjanak. Ezért a nevelés minden lelki, értelmi és fegyelmi szempontja egységes tevékenységként erre a lelkipásztori célra irányuljon." Sőt az oktatásé is. Vagyis a

pasztorális-spirituális aspektusoknak kell végigvonulniok minden egyes tárgyon és eszerint kell meghatározni az egyes igazságtartalmak életértékét, hirdetési, kérügmatikus lehetőségét és fontosságát. Minden arra szolgáljon, hogy „a növendékek lelkében mind jobban és jobban feltáruljon Krisztus titka" (Opt. tot. 13).

Ezen alapelvek és lényeg-tisztázás birtokában tekintették át és tárgyalták meg az értekezlet résztvevői az ún. előkészítő kurzus, majd a szorosan vett teológiai oktatás tantárgyait, és körvonalazták, hogyan érvényesüljön a zsinati szellem, a mindent átjáró pasztorális-spirituális jelleg az anyagban és tanításban. A végén részletes tantervet és óraelosztást is kidolgozott a konferencia, mely a mai teológiai *oktatási rend* országosan egységes normája lett. Ennek táblázatos áttekintését közöljük az alábbiakban — „A Hittudományi főiskolák tanulmányi és vizsgaszabályzatából":

A HITTUDOMÁNYI FŐISKOLÁK ÓRATERVE

	I.	II.	III.	IV.	V. évf.
1. Bevezetés Krisztus misztér.	2 óra				
2. Bevezetés a lelki életbe	1				
3. *Filozófia*	7	7 óra			
4. *Bevez. a Szentírástudományba*	4	4			
5. *Egyháztörténelem*	4	4			
6. Beszédtechnika	1				
7. Latin nyelv	4	1			
8. Ének	2	2	1	1	1 óra
9. *Fundamentális teológia*		4	4		
10. Patrológia		1			
11. Retorika		1			
12. *Egzegézis*			5	5	
13. *Dogmatika*			5	5	5
14. Homiletika			1	1	1
15. Pedagógia			2		
16. Szociológia			2		
17. Missziológia és ökumenizmus			1		
18. Alkotmánytan			1		
19. Német nyelv			2	2	2
20. *Erkölcsteológia*				5	5
21. *Liturgika*				2	2
22. Katechetika				2	1
23. *Egyházjog*				3	3
24. *Lelkipásztorkodástan*					3
25. Medicina pasztorális					1
26. Közigazgatástan					1

NB: Kiemelt = főtárgy.

Még két jelentős többletre és változásra hívnánk fel a figyelmet a teolgóiai oktatásban a múlthoz képest. Ez az ún. *összefoglalók* és szakdolgozatok felvétele a tanulmányi rendbe. Az előbbi célja az, hogy a hallgatókban összkép alalkuljon ki a főtárgyakból, ill. a teológia egészéről, és ideje a tantárgy tanulásának utolsó félévében van meghatározva. Az V. éveseknél a hasonló összefoglaló jellegű jurisdikciós vizsga a szentlés előtt változatlanul megvan. A *szakdolgozatok* célja pedig jobbára főtárgyak tematikájából merített egy-egy részletkérdés önálló feldolgozása és értékelése, minimum 5-6 oldalas terjedelemben, főképp az íráskészség és szabatos fogalmazás gyakorlására. Végül megjegyezzük, hogy az egyes teológiai tantárgyakban végbement és tovább is alakulható változásokról (teológiai irányzatok, hangsúly-eltolódások, szemléleti, stílusbeli, módszertani módosulások stb.) nincs módunk itt részletesen szólni. Ajánljuk figyelembe Szántó Konrád Egyháztörténetének erről készített jó összefoglalását[25].

A szemináriumi reform 1972 őszén történt beindulása után elkezdődött az a termékeny, alkotó munka is, amely 6 esztendő alatt, 1972—78 között az összes főiskolai tantárgyból, teológiai szakból 61 sokszorosított Jegyzetet jelentetett meg, egységesen és kötelezően a magyar teológiai főiskolák számára. Megírásukban sok szaktanár vett részt, közülük már többen a Pápai Magyar Intézet ösztöndíjasaként Rómából hozták magukkal az új, zsinati teológia ereményeit. Igen sok (évenként több) országos szaktanári találkozó tisztázta az egyes tárgyakon belül a követendő teológiai elveket, módszertani kérdéseket és progresszivitási mértéket. A *tankönyv-jegyzetek* általában 1200 példányban jelentek meg, és 1975-től megkezdődött az esetenként javított, bővített, új kiadások megjelentetése is. Ilyen 2. kiadásban 25 kötet jelent meg eddig, de jelenleg is van belőlük nyomdában. A jegyzet-szerkesztés püspökkari vezetője 1974-ig dr. Cserháti József püspök volt, azután dr. Szennay András főapát, ill. 1984-től dr. Szendy József püspök. A kiadás gondját dr. Keresztes Szilárd püspök viseli kezdettől fogva, és az egész ügy gyakorlati szerkesztője, a széleskörű munka összefogója, gondozója másfél évtizede dr. Szalay János teol. tanár.

AZ AKADÉMIA REFORMJA ÉS A KÖZPONTI SZEMINÁRIUM

Az Akadémia új, 1980. dec. 30-i keltezésű Szervezeti és Tanulmányi Szabályzata az I. 1—2. §-ban így foglalja össze az intézmény lényegét: „*A Budapesti Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémia* a Pázmány Péter bíboros, esztergomi érsek által 1635. május 12-én Nagyszombatban alapított egyetem Hittudományi Karának jogutódja." „Az Akadémia önkormányzattal redelkező, egyetemi rangú felsőoktatási egyházi intézmény; államilag is elismert tudományos fokozatok adására jogosult egyházjogi személy." A cél és szervezet meghatározása (II. 6. §): „Az Akadémia feladata: a teológia korszerű, tudományos szintű oktatása és művelése." 8. §: „Az Akadémia legfőbb felügyeleti hatósága a Sacra Congregatio pro institutione catholica — Róma..."

9. §: „E felügyeleti hatóság magyarországi képviselője a esztergomi érsek, aki egyúttal az Akadémia Magnus Cancellariusa."

Az 1635-ben alapított egyetem két fakultással indult meg (teológiai és bölcseleti); ehhez Lósy, ill. Lippay érsekprímások a jogi fakultást csatolták 1667-ben, Mária Terézia pedig az orvosit 1769-ben. A teológiai fakultás 1778-tól 9 rendes és 1 rendkívüli tanszékkel működött századunk harmincas éveiig. Jelenleg 12 a tanszékek száma, éspedig: I. és II. bölcseleti, ószövetségi, újszövetségi, egyháztörténelmi, továbbá a lelkipásztorkodástan, erkölcstan, alapvető hittan, ágazatos hittan, egyházjog, ókeresztény egyház- és dogmatörténet (1942-től), szociológia (1959-től) és az 1950-ben megszűnt keleti nyelvek helyett most újjászervezés alatt álló bibliai nyelvek tanszéke. Az oktatás időtartama eleinte 4 év volt, 1913/14-től 5 éves a tanulmányi idő, és 1932/33. tanévtől 6 évesre emelkedett az ekkor kezdők számára, amelyen a legújabb reform sem változtatott.[26]

A Zsinat utáni *papképzési reform* az egyetemi szintű oktatást is érintette. A Hittudományi Akadémia rendkívül gyorsan reagált a Rómától megindított reform-törekvésekre. 1969. szept. 17-én az MKPK-konferencián már tárgyalják az „Akadémia tanulmányi reform-tervezetét", melyet Zemplén püspök adott elő, a Püspöki Kar elfogadta és latin nyelvű fordítását elrendelte Rómába való felterjesztés céljából. Ez azonban az újabb római instrukciók megjelenése miatt elhalasztódott, és megfelelő átdolgozás után 1973. szept. 19-én került újra a PK elé „Beszámoló a Hittudományi Akadémia tanulmányi reformjáról" címen. „Az ügy előadója, dr. Timkó Imre káptalani helynök jelenti, hogy... a római instrukció megkívánja: a teológiai oktatás tartalmilag a zsinati teológiának megfelelően történjék, a felkészülés intenzitását növelni kell a tanulmányi idő felemelésével, speciális kollégiumok és aktív szemináriumi munka bevezetésével... A tanulmányi idő felemelése azonban lehetetlen. A jelenlegi hat esztendőt a két éves katonai szolgálat nyolc évre emeli, ezt már nem lehet növelni. A speciális kollégiumokat minden professzor a maga témakörében tartja „külön előadás" címen, valamint szemináriumi gyakorlatot. Ezeken a doktorátusra készülő hallgatók kötelesek részt venni". A következő *tanulmányi rendre* kérik a szentszéki jóváhagyást:

Első ciklus (két év). Filozófia, Szentírási Introdukció, latin, görög és héber nyelvek.

Második ciklus (három év). Theologia fundamentalis, dogmatica, moralis, liturgica és pastoralis, sociologia, exegesis (részben pótolva a theol. biblicát), egyházjog. A második ciklus első éve után szerezhető meg a baccalaureatus. A ciklus teljes elvégzése után szerezhető meg a licentiatusi szigorlat.

Harmadik ciklus (egy év). Felkészülés a szakdolgozatra, speciális kollégiumok, szemináriumi gyakorlatok, gyakorlati előadások. Elvégzése után szerezhető meg a laureatus szigorlat.

Végül is csak az 1980. jún. 10-i konferencia fogadta el az új tanulmányi rendet s ez került felterjesztésre Esztergomba — római továbbításra.[27] Ennek a Szabályzatnak alapján az Akadémia kötelező tárgyainak jegyzéke — félévek/óraszámok jelzésével — a következő képet mutatja:

Filozófia I. (Logika, kritika, kozmológia, ontológia) 4/4
Filozófia II. (Bölcselettörténet és antropológia) 4/4
Bevezetés az Ószövetségbe 4/2
Bevezetés az Újszövetségbe 4/2
Egyháztörténelem (Egyetemes és magyar) 4/4
Bevezetés Krisztus misztériumába 2/3
Patrológia 2/2
Homiletika 2/1
Görög nyelv 2/2
Dogmatika 6/5
Fundamentálteológia 4/4
Archeológia 1/2
Latin nyelv 2/2
Héber nyelv 2/2
Morálteológia 6/4
Pasztorálteológia4/3
Egyházi jog 4/4
Újszövetségi exegézis 4/2
Liturgika 2/3
Ökumenikus teológia1/2
Orientális teológia 1/1
Pedagógia 2/2
Perikópa 2/1
Ószövetségi exegézis 4/2
Szociálteológia 4/2
Dogmatörténet 2/2
Vallástörténet 1/2
Kateketika 2/2
Vallás- és pasztorálszociológia 2/1
Pasztorális és katek. gyak.2/1

Két konkrét kérdés egészítse ki a reformról vázlatosan és általában elmondottakat. Az egyik a nőhallgatók, a másik az ún. affiliációk ügye az Akadémián.

Nőhallgatóknak a hittudományi karra való felvételi kérelme már 1945-ben előfordult, és ez ügyben a Püspöki Kar 1945. okt. 17-i konferenciáján ilyen állásfoglalást olvasunk: „A püspöki kar változatlanul fenntartja a kérdésben eddigi tagadó álláspontját." Ugyanez visszhangzik még több alkalommal (pl. 1966., 1972), mígnem az 1980. jún. 10-i konferencia meghozta a „frontáttörést" e területen — az új akadémiai tanulmányi szabályzat elfogadásával összefüggésben: „A szabálytervezet szerint az Akadémia hallgatója lehet minden magyar állampolgár. A Püspöki Kar korábban elvetette azt a kérést, hogy az Akadémián nők is tanuljanak. A PK most ismét megvizsgálta a kérdést. Ismeretes, hogy más teológiai fakultásokon is vannak női hallgatók; a levelező tagozat tapasztalatai szerint pedig a nők közül egyesek igen magas fokon foglalkoznak a teológiával. A PK ezért elfogadja a szabálytervezet fogalmazását,

és szótöbbséggel úgy határoz, hogy a Hittudományi Akadémián nők is folytathatnak tanulmányokat."

A Sapientia Christiana római instrukció (26, 2) melegen ajánlja, hogy az egyházmegyék és szerzetesrendek teológiai főiskolái legyenek *affiliálva* valamelyik teológiai fakultáshoz. Ennek gyakorlati célja, hogy a vidéki teológiákon tanuló, jó képességű papnövendékek — megfelelő feltételek mellett — az otthoni főiskolán is megszerezhessék a bakkalaureatusi fokozatot, s ezt az Akadémia is elfogadja. Az akadémiai tanulmányi reform tárgyalása folyamán a Püspöki Kar következetesen az affiliációs lehetőség megadása mellett foglalt állást (1978. VI. 14—15; 1979. XII. 12—13.). Véglegesen 1980. jún 10—11-i konferenciája, amikorra már 4 hittudományi főiskola nyújtotta be affiliációs kérelmét (az egri, győri, nyíregyházi és szegedi). A PK úgy határoz, hogy az Akadémia dékánja „haladéktalanul terjessze be a kérelmeket a Magnus Cancellariushoz, hogy azok további időhúzás nélkül Rómába kerüljenek jóváhagyásra." Sajnos az affiliációs intézmény még mindmáig nem lépett gyakorlatilag életbe, de ügyintézés alatt van.

Az Akadémia hallgatóinak összlétszáma jelenleg (az 1985. év végén) 141 fő. Ebből világi férfi hallgató 50, női hallgató 49 és papnövendék 42. Tehát a hallgatók egyharmadát alkotják a papi hivatásra készülő teológusok, akiknek nevelő otthona a *Központi Szeminárium*. Földrajzilag, de szellemileg is ténylegesen központ lévén, az idők különböző krízisei, problémái koncentráltabban jelentkeztek e Szemináriumban életében, mint a vidékiekben. Egy 1964-ben, a PK-nak benyújtott elöljárói jelentés már arról tudósít (a „reform"-gondolat még csak a Zsinaton érlelődik), hogy „a papnevelésben és a kispapság mentalitásában valami zavar, hiány, törés, vagy valami rendellenesség van".[28] És az 1973. jún. 13—14-i konferencia jegyzőkönyvében azt olvassuk ugyancsak a Központira vonatkozólag, hogy „a növendékek közt olykor rossz szellemű iránykeresés tapasztalható. Botrányt okozó magatartás miatt növendékeket azonnal el kellett bocsájtani."[29]

De ezeket megelőzte és felülmúlta 1959-ben a Központi történetének legnagyobb krízise, amely *„csoportos elhagyás* -elbocsájtás" ambivalens fogalmazással került bele a történelembe. Az előzményekhez tartozik a teológusoknak a papi békemozgalomhoz való viszonyulása. A mozgalom 1956 után újjászervezve és lényegében a Püspöki Kar vezetésével „Opus pacisként" vállalta és vitte tovább az ügy szolgálatát, de később — legalábbis a központisták így látták — ismét a régi, szerintük „kompromittált" vezetők hatása alá került. Emiatt az állami és elöljárói szorgalmazások ellenére sem voltak hajlandók részt venni az ún. békegyűléseken, már 1958-ban sem. Pedig ezeket abban az időszakban az állampolgári nevelés részének is tekintették. Azon év őszén, az országos választásokat előkészítő tájékoztató gyűlésről is távol maradtak, de aztán az ÁEH-ban történt megbeszélés után teljes számban részt vettek magán a választáson. A félév végén, 1959 januárjában hazaengedték a kispapokat vakációra. Március 1-re hívták őket vissza, s a nagyjából 100 főnyi növendékpapság ekkor értesült arról, hogy közben 14 társukat elbocsájtották (a föltételezett „hangadókat"). A keletkezett forrongás másik táplálója volt egy cikk az Új

Ember c. hetilap januári számában, melyben Szörényi Andor akadémiai professzor, azévi prodékán megbélyegezte a központisták magatartását. Március 10-i keltezéssel a kispapság levelet intézett a Püspöki Kar tagjaihoz és az ÁEH-hoz, amelyben szolidaritást vállaltak az eltávolítottakkal, az ő visszavételüket és a Szörényi-cikk visszavonását kérték (a professzor óráit közben bojkottálták). Március 18-án a PK konferencián tárgyalta meg a helyzetet, utána egységesen minden püspök „engedelmességi nyilatkozat" aláírását kérte saját kispapjaitól (a konkrét helyzetre nézve is). E nyilatkozat megtagadói kerültek azonnali elbocsájtásra és velük együtt 3 elöljáró is, úgyhogy a II. félévre 10 kispap maradt az Intézetben, s a következő iskolaévet is csak 17 növendék kezdte.[30] A kb. 70 elbocsájtott kispapból sokan később más szemináriumokban, esetleg más egyházmegye kötelékében befejezhették tanulmányaikat, és eljutottak a papságra. Többeket viszont 1960 folyamán „titkon" pappá szenteltek; ezek azonban hosszú éveken át nem kaphattak működési engedélyt. És még egy adalék a teljességhez: később és az ismertetett eseményektől jórészt függetlenül — 4 akkori papteológust 1961 júniusában különböző súlyú vádakkal 3—12 esztendőre elítéltek.

Ennél a súlyos esetnél lényegesen kisebb, bár sok nyugtalanságot jelentő gond volt a nyolcvanas évek elején a Szeminárium egyes kispapjainak kapcsolata a problematikus Bulányi György piarista atyával. Ez a páter az általa irányított kisközösségekben kritikus hierarchia-ellenes magatartásával, a plébániai közösségek megbontásával éveken át a magyar egyházi élet és felelőseinek keresztje volt; ráadásul az általa képviselt és hirdetett, titokban publikált teológia több dogmatikai tévedése a hit épségét és egységét is veszélybe hozta. Ez végül is odavezetett, hogy 1982 nyarán a magyar főpásztorok mindegyike saját területén „Bulányi Györgytől megvonta a nyilvános misézés és igehirdetés, a szentségek, valamint a szentelmények kiszolgáltatásának a jogát".[31] Ezzel a probléma — legalábbis annak a kispapságot érintő része — lassan és fokozatosan nyugvópontra jutott. (Ugyanakkor a plébániai keretű ifjúsági kisközösségek megteremtésével az ezek iránti igény is korrekt, legális megoldást nyert.)

S a nyugalomra és rendre — a Központi vonatkozásában hangsúlyozva ezt — szükség is van, hogy továbbra is biztosítva legyen az utánpótlás a magyar egyház számára magasabb képzettségű papsággal is. Bár maga a Ház — minden igyekezete ellenére — nem tud csöndes otthont biztosítani a növendékek számára, hiszen sok más intézmény is működik falai között. Ilyenek: a MKPK Titkársága Irodája, Tanácsterme, Hitoktatási Bizottsága; maga a Hittudományi Akadémia közel 150 rendes hallgatójával, az Akadémia nyilvános Könytára, Levelező Tagozata 650 hallgatóval (szombat-vasárnaponként 3-400 hallgató jelenik meg konzultációra, majd félévenként vizsgára); de számtalan alkalmi egyházi rendezvénynek is ez a Ház ad helyet, pl. a budapesti és Pest-környéki 3 egyházmegyés papság rekollekcióit, továbbképzőit, lelkigyakorlatait, a Teológiai tanárok továbbképző napjait stb. itt tartják; s mindehhez csatlakozik még az egyetemi templommal kapcsolatos pasztorációs tevékenység, ifjúsági, gyermek-hitoktatás, ministráns-, énekkari foglalkozások stb. A Központi Szemi-

nárium fenntartása egyébként az egész magyar egyházra támaszkodik, közvetlen gazdája pedig a MKPK, ill. annak mindenkori elnöke, az esztergomi érsek-prímás. Az Akadémia viszont megindulása óta állami ellátmányban részesül — dologi és személyi kiadásokra egyaránt (a professzorok fizetése pl. havi 4200 Ft + alkalmi egyházi kiegészítés; nyugdíjuk viszont a fizetés 75%-a, már saját egyházmegyéjük nyugdíjalapjából).

A Központi Papnevelő *jelentőségét* mutatja az a történeti tény is, hogy nagyjából 200 esztendős működési idejéből a kétezret közelíti azoknak a papoknak a száma (köztük majdnem 50 püspök is), akiket ez az Intézet adott az egyháznak. A Szeminárium mai növendékei a jelek szerint növekvő tudatában vannak felelősségüknek és hivatásuknak a magyar egyház egészében és az egykori gazdag múlttal szembesülve is. Az 1831-ben elsőként megalapított Magyar Egyházirodalmi Iskolájuk számos kitűnő munkával, főképp fordításokkal gyarapították a magyar irodalmat. Ennek a negyven éve elakadt hagyománynak örvendetes újrafelvétele volt az 1983-ban megjelent teológiai kiadványuk, önálló tanulmányokkal és fordításokkal; és még újabban az egykori Centralista c. folyóirat felújítása „Új Centralista" címmel, negyedévi kiadványként. A növendékeknek persze elsődlegesen feladatuk saját szigorlataikon és az akadémiai szakdolgozatokkal való helytállás, de emellett a szakszemináriumi munkában többen többre is tudnak vállalkozni, pl. a Vanyó professzor szerkesztette Ókeresztény Írók sorozatban néhányan fordító munkatársként szerepelnek.

MAGYAR PAPNEVELÉS ÉS -KÉPZÉS KÜLFÖLDÖN

E cím alatt röviden csak a papnövendék-képzés két külföldi lehetőségét említjük meg (vagyis nem a papok külföldi ösztöndíjas továbbképzéséről van szó). Két ilyen nagy múltú intézménye van a magyar papnevelésnek: az egyik a *római Collegium Germanico-Hungaricum*, a másik a bécsi Pázmáneum.

A római intézet 16. századi alapítású, 7 esztendős képzést nyújt az ott tanuló növendékeknek, akik a pápai Gergely-egyetemet látogatják. A II. világháború után a rendezetlen egyházpolitikai helyzet miatt három évtizedig nem kerülhetett sor magyar papnövendékek kiküldésére. 1964-ben, már az első részleges megállapodás alkalmából — különös tekintettel két volt germanikus (Cserháti és Winkler püspökök) szentelésére — felvetődött egyházi részről az óhaj, de a megvalósulás elhúzódott. 1979. ápr. 1-jén ünnepelték Rómában a Kollégium két történelmi részlegének (német és magyar) 400 éves egyesítési jubileumát. Lékai bíboros-prímás ekkor jelenthette be ünnepi köszöntőjében, hogy ősztől kezdve — állami hozzájárulással — magyar kispapok kezdhetik meg tanulmányaikat a Gergely-egyetemen, mint a Kollégium növendékei, és mint újrafolytatás abban a sorban, amely alapításától több mint 800 papot nevelt a magyar egyháznak.[32] Jelenleg hazánkból két növendék van a Kollégiumban.

A másik külföldi kollégiumunk a *Pázmáneum Bécsben*. Ennek alapítása is Pázmány bíboros nevéhez fűződik az 1623-as évből. Az intézmény hányatott

sorsa (épület, földrajzi hely, felhasználás szempontjából) a történelem fordulóinak volt a függvénye. Jelenleg 1900-tól a Boltzmann-gasse 3 emeletes modern épülete őrzi a múltat, s bár a magyar egyházé, a háború utáni rendkívüli helyzetben a bécsi érsek lett a Szentszék által kinevezett adminisztrátora. Az épület bérleti hasznosításban volt, sőt rövid ideig külföldi magyarok papnevelő intézeteként is működött. Az esztergomi érsek jogainak visszaállítására a kérelem Rómában ügyintézés alatt áll. De az Intézet 1945-től mostanáig nem tudta kivenni részét a magyar papnevelésből.[33]

SZEMINÁRIUMI ÉLET MA

A papnövendékek *felvétele* a hagyománynak megfelelően ma is bizonyos ünnepélyességgel és hivatalosan történik. Az ún. konkurzus vizsgából, beszélgetésből és a hivatalos felvételből áll, mely utóbbi természetesen magának az egházmegye főpásztorának a joga. Általában az iskolaév végén, június-július fordulóján kerül sor az egyes egyházmegyékben a konkurzusokra. A múlthoz viszonyítva a ma felvételre jelentkezők, következményesen a ma kispapjai nem alkotnak olyan homogén csoportot, mint az évtizedekkel korábbiak. A legkülönbözőbb iskolákból jönnek; egyesek katolikus gimnáziumokból, mások vegyes szakiskolákból, s ezért érthetően különböző képzettséggel, képességekkel és alapműveltséggel rendelkeznek. Nem ritka közöttük, aki nagyszerű szakmát, több éves jól jövedelmező hivatalt, állást hagyva maga mögött, vagy mérnöki s egyéb diplomával a zsebében — ún. késői hivatásként — jelentkezik a papságra. (Szórványosan még 50 életév körüliek, sőt idősebbek is végeztek az elmúlt évtizedekben, és szentelődtek pappá.) Az újonnan felvett kispapok rendszerint augusztusban már katonai behívóra számíthatnak, ezért a szemináriumok pár napos lelki előkészítőt, testvéri együttlétet biztosítanak számukra a nyár folyamán. Ennek célja, hogy valamelyes szemináriumi közösségi élménnyel vonulhassank már be a katonasághoz, ill. — ha mentesek — az I. évre. A másfél éves katona-idő alatt a papnevelő intézetek szoros kapcsolatot tartanak a növendékekkel, részben levelezéssel, részben személyes látogatásokkal. Az új, kedvezőbb helyzetben a katonai körletek már havonként konzultációs napot is biztosítanak a kispapok és elöljárók találkozásához.

A katona-kispapok évközbeni, februári leszerelése viszont egy új feladat elé is állította a papneveldéket. A MKPK — a szemináriumi elöljárók javaslata alapján — 1981. jún. 16—17-i konferenciáján „elrendeli a leszerelő kispapokkal való féléves foglalkozást, amely elsősorban lelki és hittani ismereteiket bővítené, és a szemináriumi életbe vezetné be őket."[34] Ennek alapján 1983 tavaszától 3 hónapos *előkészítő kurzusra* jönnek be a leszerelő kispapok, ahol külön csoportban történik velük a foglalkozás nagyjából heti 20 órában (az említettek mellett nyelvek, egyházi zene, liturgia, irodalom, egyházművészet stb). De a szentmise, elmélkedés, étkezések és szabadidő közös programot alkotnak a teológusokkal.

Ez a megoldás megfelel a szemináriumi reform alapelvének és a szorgalmazott új rendnek, amely szerint „szükség van a szemináriumi élet személyesebbé tételére úgy, hogy a nagy közösséget *kisebb egységekre* bontják. Ugyanakkor ... biztosítani kell a szeminárium és az egész nevelői munka egységét". Ezt a célt szolgálja MKPK kifejezett rendelkezése, hogy külön és erőteljesen kell foglalkozni az elsőévesekkel, intezívebb lelki nevelést kell kapniok, hogy tisztába jöjjenek hivatásukkal. Külön csoportot alkossanak nevelési szempontból a II—III—IV. évesek. Ismét másként kell bánni az V. évesekkel, nagyobb szabadságot kell nékik adni a szentelés előtti évben[35]

Mindezeknek megfelelően a mai papnevelésben és szemináriumi életben nagyobb hangsúlyt kapnak az önnevelés, bizonyos közösségi önkormányzat, a szabadsággal való élni tudás személyes felelőssége (pl. szabadidőben egyéni kimenetel lehetősége, időnként magán-punkták). De a közösségi és sajátos szemináriumi élet feltételeit biztosító rend ma is követelmény (lelki életi közös programok, szilencium, étkezések, időhöz kötött studiumok), nagyjából reggel 6-tól esti 10 órágig. A köznapok életét színezik a vasárnapok, ünnepek intenzívebb liturgikus eseményei, alkalmi kulturális és sport-élmények, önként vállalt szociális gondozó munka idős emberek körében, közös nagyobb kirándulások, kiemelkedően az évi többnapos „országjárás". Persze azért az életrend részleteiben és felfogásában vannak különbségek az egyes intézetek között. Részben a mai fiatalság teherbírásával van összefüggésben az a tény, hogy évközben többször van pár-napos vakációjuk, hazamenetellel egybekapcsolva (karácsony és az I. félévi vizsgák után és húsvét hetében). A nyári nagy vakáció idején viszont különböző szolgálatokat vállalnak, 1-2 hétre a szemináriumban, vagy egyes intézetek szervezése szerint alkalmas plébániákon hitoktatási, lelkipásztori előgyakorlatot végeznek. És még egy komoly feladat teljesítése vár mindegyikükre valamelyik vakációban, éspedig a papi működéshez ma már nélkülözhetetlen autóvezetői jogosítvány megszerzése. Minden szeminárium foglalkozik — az idők sürgetésére — különböző formában hivatáspasztorációs munkával (hivatásvasárnapi kiszállások, ifjúsági nyílt napok és lelkigyakorlatok, a szentelések, primiciák nyilvánosabb megrendezése székesegyházban, szülőfaluban, búcsújáró helyeken stb.)

A *szentelések* rendje különben — a liturgikus reform után, amely e területet is érintette — a PK 1973. márc. 13-i konferenciális határozata alapján így alakult: „A papnövendékek a II. évben részesülnek a lektori, a III. évben az akolitusi felavatásban, a IV. év elején a »meghívásban« (admissio ad diaconatum), és a IV. év végén a diákonátusban. Az V. évben mint diákonusok vegyenek részt a lelkipásztorkodásban is." (Ténylegesen főképp hitoktatnak.)

Végül az *anyagi kérdésről* annyit, hogy egy-egy szeminárium általános fenntartása azon egyházmegye gondja, amelynek saját szemináriuma megmaradt. Az ott tanuló más egyházmegyés teológusok után egyházi főhatóságuk országosan egységes tartásdíjat fizet, s bizonyos szükségessé váló nagyobb beruházásokhoz alkalmilag hozzájárul. A növendékek a teljes ellátás mellett saját egyházmegyéjük gondoskodásából az összes tankönyveket és egyéb segédkönyveket is megkapják, és a PK határozatából reverendát is kapnak a

szemináriumba lépéskor, ill. még egyszer tanulmányaik folyamán.[36] A teológiai tanárok és elöljárók fizetése — teljes ellátás mellett — 2570 Ft állami kongrua, melyhez a kiegészítésül vállalt lelkipásztori munka után még szerény lelkészi kongrua, esetleg korpótlék járul. Nyugdíjuk a lelkipásztorokéval azonos. (Mindenesetre ebből is érzékelhető, hogy ez a munka a vállalkozók részéről fokozott hivatástudatot is igényel. S a múlthoz képest az is új jelenség, és jobbára az általános paphiánnyal, ill. a szaktudományos igény növekedésével függ össze, hogy teológiai tanárok nyugdíjas korig maradnak ebben a szolgálatban.)

S immár a záró szavak következnek. A magyar papnevelés és papképzés négy évtizedének áttekintéséből láthattuk, hogy e területen is fények és árnyak, súlyos krízisek és örvendetes eredmények egyaránt kísérték az egyház jelen életútját. De a mélyebb átgondolásból az is kiderül, hogy a nagy korfordulóból, a harmadik évezred küszöbén mind a magyar egyház, mind a papnevelés végre is sok szempontból *megújultan* kerül ki. A végszó kicsengése ezért mindenképp a haladásé, másrészt a reménykedésé legyen, abban a szorongató kérdésben is, ami a papi utánpótlás, a kispap-hivatások ügyét illeti. Nem szűnő imádság mellett mélységes a bizakodásunk, hogy a gondviselés ezt a legsúlyosabb gondunkat is fokozatosan megoldáshoz segíti.

JEGYZETEK, FORRÁSOK

1. Az egyházmegyei hivatalok, ill. szemináriumok hivatalos adatszolgáltatása alapján.
2. *„Életünk"* c. veszprémi szemináriumi kiadvány 1947/48. számából, Koroncz László akkori teológus megemlékezése.
3. *Egri Hittudományi Főiskola Jegyzőkönyvéből*, a 1944/45. tanév évvégi összefoglalása.
4. *Püspökkari konferencia jegyzőkönyve* (Pkonf Jkv) 1945. május 24. és okt. 17-ről. Ahol külön nem jelezzük a püspökkari konferencia jegyzőkönyvének levéltári lelőhelyét és számát, mindig az Egri Érseki Levéltár (EÉL) „Confer. Epporum" címszó alatt összegyűjtött anyagából idézünk, csak a konferencia napját és adott esetben a jegyzőkönyvi tételszámot jelezve. A magyar püspökkari konferenciák tárgyalásának és jegyzőkönyveinek egyébként túlnyomóan ez a szerkezete: I. Pkari Elnöki jelentések, II. Titkári jelentések, III. Egyéb (különféle) ügyek, jelentések.
5. Az egri létszám pl. 1945-től 1950-ig 44-ről 91-re emelkedett. És országosan 1948—50. közt 900 körüli teológusa volt a magyar egyháznak.
6. *Pkonf* Jkv 1946. szept. 6.
7. *Gergely Jenő:* A katolikus egyház Magyarországon, 1944—71. Bpest, 1985, 23.
8. Vö. *Magyar Kurír* 1945. júl. 5.
9. *Ortutay Gyula:* Művelődés és politika, Bp. 1949, 204—219.
10. *EÉL* 2441/1949. sz.
11. *Magyar Kurír* 1950. szept. 8.
12. Vö. *Gergely* id. mű 120.
13. *Gergely* id. mű 73. és 88.
14. *Dr. Oross* volt veszprémi rektor közléséből és Pkonf Jkv 1952. márc. 4.; Vö. *Prímási Levéltár* 4005/840/952. sz.
15. *Gergely* id. mű 132.
16. Vö. *Pkonf Jkv* 1952. júl. 8. PL 4005/2017/952, és 1952. jún. 20. PL 4005/1937/1952.
17. *PL* 876/1953 1. 1727.
18. *PL* 4005/1173/952 és PL 3599/3364/1953.
19. *Magyar Kurír* 1985. jan. 9.

20. *Pkonf* Jkv 1957. jan. 23. 9/b.
21. *Dr. Timkó Imre,* akkori akadémiai tanár, a Teol. Bizottság és Teol. tanárok orsz. értekezlete titkárának bevezetése a Bizottság és Értekezlet Javaslatához 1967 novemberéből.
22. *EÉL* 1959/1970.
23. *Pkonf Jkv* 1972. jún. 13—14., III/16.
24. Ezek az okmányok: a római „Ratio" magyar fordításban A papnevelés alapvető irányelvei, 1970. A magyarországi papnevelés általános szabályzata, 1973. A hittudományi főiskolák tanulmányi és vizsgaszabályzata, 1974. Irányelvek a főisk. tanárok és szemináriumi nevelők számára, 1974. (Az 1973-ban próbaidőre elrendelt Szabályzat 1979-ben lett véglegesítve.)
25. *Dr. Szántó Konrád:* A katolikus egyház története, Bp. II. 985., 681—92. és 700—703.
26. *Dr. Borovi J.* akad. tanár kéziratos összefoglalásából.
27. *Pkonf Jkv* 1980. jún. 10., III/3.
28. EÉL 1492/1964.
29. *Pkonf Jkv* 1973. jún. 13—14., III/7.
30. A történteknek súlyosságuk ellenére nem található sem szemináriumi, sem püspökkari egykorú részeltes rögzítése. Írásban először a bécsi „Kirche im Übergang 1982" c. kiadvány említette meg róla (126.), s ennek több ponton téves közlését vette át Gergely id. műve (169.). Az itt közöltek anyaga élő egykori tanúktól származik.
31. *Egri Főegyházmegyei Körlevelek* 1982/VI. 1797/982. sz. rend.
32. *Dr. Lékai László* bíboros-prímás közléséből.
33. Vö. *Pkonf Jkv* 1945. okt. 17., I/30 és 1983. dec. 14—15., 8. o.
34. *Pkonf Jkv* 1981. jún. 16—17. III/9.
35. *Ratio Fundam.* 23, 24; Ált. Szab. II; Ratio institutionis sacerdotalis in seminariis Hungariae, 24, 42—43; Opt. tot. 11. Vö. Dr. Szalai: Eredmények és feladatok a papképzés reformjának első 10 éve után, in Megújuló Teológia, Bp. 1976. 160.
36. *Pkonf Jkv* 1952 okt. 7. Vö. PL 3118/1952.

SZALAI JÁNOS

A papi utánpótlás

A papi és szerzetesi utánpótlás biztosítása gondot okoz az egész világegyházban kb. a század közepe óta. A Zsinat utáni években a paphiány egyre nagyobb méreteket öltött. Néhány országban szinte a papnevelés felbomlásáról lehetett beszélni.

Magyarországon a második világháború előtt bőségesen biztosítva volt a papi és a szerzetesi utánpótlás. Az egyházmegyei szemináriumokban átlagosan 900, a szerzetesrendek főiskoláin kb. 700 növendék tanult. Nagymérvű csökkenésről 1950—52. óta beszélhetünk.

1952-ben 433 egyházmegyés és 42 szerzetes kispapunk volt. Azóta így alakult a helyzet:

	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985
egyházmegyések	504	307	299	261	253	212	190
szerzetesek	33	36	33	32	34	41	58

Meg kell jegyezni, hogy a szerzetes kispapok tanulmányi ideje 6—9 év között változott. Létszámukat ez is befolyásolta. Hosszabb ideje kispapjaink *katonai szolgálatra* vannak kötelezve. A szolgálati idő előbb két év volt, majd 18 hónap, 1987-től 12 hónap. 1985. őszén katonai szolgálatot teljesít 79 egyházmegyés és 10 szerzetes növendék.

Az utánpótlás jelentős részét *egyházi gimnáziumainkból* kapjuk. 1979-ben egyházmegyés kispapjaink közül 117 érettségizett egyházi iskolában, 1980-ban 106, 1984-ben 86, 1985-ben 92.

A szerzetes növendékek úgyszólván mind egyházi iskolában tettek érettségit.

Szociális származásukat tekintve növendékeink az 1985/86-os tanévben a következőképpen oszlanak meg:

egyházmegyések:

értelmiségi	44
alkalmazott	28
munkás	82
földműves	36
	190

szerzetesek:

értelmiségi	23
alkalmazott	14
munkás	14
földműves	7
	58

EGYHÁZI HIVATÁSOK A KÖRNYEZŐ ORSZÁGOKBAN

Az utóbbi évtizedek mindenütt a hivatások számának csökkenését hozták. 1980 után azonban szerény növekedés mutatkozik.

	1970	1975	1980	1983
Ausztria	886	650	548	649
Csehszlovákia	543	277	284	356
Jugoszlávia	1543	1247	710	770
Magyarország	293	287	253	246

Tanulmányunkban a külföldi adatokat a Seminarium c. folyóirat 1984. 3. számából vesszük. Ezek hivatalos egyházi adatok. A hazaiak saját fölméréseinkből valók.

Romániából nincsenek hivatalos egyházi adatok. Iaşi és Bukarest papi utánpótlása igen jó.

Az erdélyi egyházmegyében is jó az utánpótlás. Szatmárnémetiben, de különösen Nagyváradon és Temesváron paphiány van.

Hogy világosabban lássuk helyzetünket, hasonlítsuk össze, hány katolikus hívő jut egy papra néhány európai országban és nálunk.

Ausztria	1106
Csehszlovákia	2813
NDK	875
NSZK	1162
Jugoszlávia	1662
Lengyelország	1700
Magyarország	2097

Minden országban dolgoznak nem-pap *lelkipásztori kisegítők* kisebb vagy nagyobb számban. Ezeket is figyelembevéve a hivatalos statisztika így adja meg, *hány katolikus jut egy lelkipásztorra:*

Ausztria	379
Csehszlovákia	1158
NDK	330
Jugoszlávia	652
Lengyelország	737
Magyarország	2047

Lehetőségünk nyílt arra 1984-ben, hogy világi hívek segítségét vegyük igénybe lelkipásztori kisegítő munkára. Megalapozottan reméljük tehát, hogy a fenti statisztika hamarosan javulni fog.

MIÉRT CSÖKKEN A HIVATÁSOK SZÁMA?

Először is meg kell állapítani, hogy a csökkenés ma már nem világjelenség. Európában néhány év óta lassú emelkedés van folyamatban. Az Egyház felét alkotó Latin-Amerikában „tizenöt évig tartó válság után ismét fellendült a hivatások helyzete". (A Latin-Amerikai Püspöki Tanács főtitkárának szinódusi jelentése. — Magyar Kurír 1985. dec. 5.) Magyarországon a csökkenés — sajnos — tovább folytatódik. Fel kellene kutatnunk az okait, hogy segíteni tudjunk. A két háború között mintegy 5000 papunk volt, 1984-ben kb. 2500. A szociológusok szerint az ezredfordulón mintegy 1200 papunk lesz. — „A papság létszámának drámai mértékű csökkenése a katolikus hívők számának csökkenésével is nyilvánvalóan visszacsatolásos kapcsolatban van. A papi hivatások száma azért is csökken a mainál is alacsonyabb szintre, mert a magyar katolikus egyház... majd összezsugorodik. Egy öngerjesztő folyamat veszélye áll tehát fenn, melynek következményei ma még alig beláthatók." (Vö. Heller György: A magyar papság ma és holnap Teológia 1985. 4.)

Évek óta folyó gyakorlat, hogy a megüresedett plébániákat „oldallagosan" látják el. Sok papnak két, esetleg három plébániája van számos fiókközséggel. A hívekkel való foglalkozás egyre felszínesebbé válik. A sok utazás és a viszonylag nagyszámú, szétszórtan élő hívő mellett a személyes foglalkozás lehetetlenné válik. És minél felszínesebb a lelkipásztori törődés, annál kevésbé számíthatunk hitüket ismerő, azt élő emberekre, akik közül az egyházi hivatások kikerülhetnének.

Papságunk nagyon elöregedett. A latin papságnak 50%-a, a görög papságnak 36%-a az államilag érvényes 60 éves nyugdíjkorhatár felett van. A 75—79 éves korosztály 46%-a még aktív. Természetes, hogy idős emberek kevésbé tudnak intenzív és vonzó munkát végezni, különösen nem a gyerekek hitoktatásánál. Ezért sok helyen nincs is hitoktatás, vagy éppen csak az elsőáldozókat és esetleg a bérmálkozókat oktatják röviden. Így az egyháznak kicsi a kapcsolata a 14—18 éves fiatalokkal, pedig általában ebben a korban választanak élethivatást. Mivel nem ismerik a papi és a szerzetesi életet, fel sem merül bennük komolyan a gondolat, hogy ezt választanák maguknak.

A speciális magyar tényezőkön kívül nálunk is hatnak azok az okok, amelyek az egész világon kedvezőtlenül befolyásolják az egyházi hivatásokat.

Ilyenek:

a) A zárt falvak hagyományosan vallásos közössége megszűnt, vagy éppen felbomlóban van. Pedig ezekből kaptuk a hivatások jelentős részét. Könnyebbé vált a tanulás és az érvényesülés más foglalkozási ágakban is.

b) A családokban kevés gyermek van, általában egy vagy kettő. Ezeket a szülők nehezebben engedik papi vagy szerzetesi pályára.

c) Új értékrend alakult ki, főleg a fiataloknál. Egyáltalában nem értékelik a fegyelmet és az engedelmességet. Annál fontosabbnak tartják a kötetlen életet, a kreativitást és az önmegvalósítást. Vallási téren is maguk akarják meghatározni a követelményeket és a tennivalókat.

d) A szekularizált világban minden arra irányul, hogy a fiatal ember hitét gyengítse, vagy megszüntesse: nevelés, sajtó, hírközlő eszközök. Így nehezen alakul ki olyan hit, amely mélyen gyökerezik, irányítja az életet, sőt komoly áldozatokat kíván hozni Istenért és az ő egyházáért.

A felsorolt okok mind hozzájárulnak a hazai paphiányhoz. Az összes okot azonban nem vagyunk képesek megállapítani. Azt világosan látjuk, hogy azok közé tartozunk papi-szerzetesi hivatások terén, akik a világon a legkedvezőtlenebb helyzetben vannak. Annál szükségesebb, hogy a magyar katolikusokban tudatosodjék ez a tény, és minél szélesebb körben beszéljenek a felemelkedés útjairól. Tervezzünk és kísérletezzünk!

A HIVATÁSGONDOZÁS MÓDJAI

1. A konkrétumok előtt hangsúlyoznunbk kell a zsinati tanítást, hogy a hivatások gondozása nem csupán a püspök ügye, vagy a papnevelő intézeté, vagy a papságé. *Isten egész népét lényegesen érinti, hogy vannak-e papjai.* Az egész zsinati megújulás ezen fordul: lesz-e papunk elegendő számban, részesülnek-e magas és korszerű képzésben, s vajon életük jó tanúságtevés lesz-e a hívők és nemhívők előtt. Sőt az egyház egyenesen életképtelen papok nélkül. Ezért *a papi hivatások gondozása az egész hívő közösség gondját képezi és aktív közreműködését igényli.* A hivatásgondozás egyik első lépése, hogy tudatossá és érzékennyé tegyük a hívek egyre nagyobb sokaságát ezen a téren.

Krisztus élő közösségének tagjai felelősek azért, hogy az egyház éljen, teljesítse üdvösségi küldetését. A hivatásokat így nem lehet a véletlenre bízni, hanem a közösség minden tagjának közre kell működnie, hogy a hivatásokat megtalálják és megérleljék. És itt nem lehet szó csupán egyéni kezdeményezésekről, vagy évi kampányokról, melyek a hivatások világnapjához, vagy az egyházi év egyes ünnepeihez fűződnek. Ezek is hasznosak, de nem pótolhatják azt az állandó imát és katekézist, mely a hívők közösségét a papi hivatás nagyrabecsülését kívánja elvezetni.

Minden közösség maga eszközli ki a hivatásokat azzal, hogy egyre tökéletesebben éli az evangéliumot.

A jövő papi hivatások szempontjából is meghatározó fontosságú, hogy élő plébániák, plébániai közösségek alakuljanak ki. II. János Pál pápa hirdette meg a latin-amerikai püspökök konferenciáján: „Minden közösségnek magának kell gondoskodnia hivatásairól, ez a jele a közösség életerejének és érettségének." (Puebla, 1979. I. 28.)

2. *A magyar egyházmegyék* 1950 óta küldik katolikus gimnáziumokba azokat a fiúkat, akikben a papi hivatás jelei mutatkoznak. Anyagilag támogatják is őket. Van olyan egyházmegye, amely évenként félmillió Ft-ot költ erre a célra. A hatvanas évek óta nyaranként összehívják a különböző gimnáziumokban tanuló növendékeiket. Megismerik egymást, lelki programot kapnak néhány napon keresztül. — A hetvenes években szokásba jött, hogy a szemináriumok növendékei évenként, a hivatások világnapján vagy máskor is meglátogatnak plébániákat. Szentmise alatt bemutatkoznak a híveknek. Beszélnek hivatásukról és a szeminárium életéről. Délután a hittanos gyermekekkel találkoznak.

Hasznosnak mutatkozik az ún. „nyitott nap" a szemináriumban. Az érdeklődők imában és beszélgetésben töltenek néhány órát a szeminárium vezetőivel és a kispapokkal. Sőt a komolyan érdeklődőt be is fogadják maguk közé.

1977-ben a Püspöki Kar rendeletére megalakultak az egyházmegyék hivatásgondozó bizottságai és az országos bizottság. A hivatásgondozás országos irányításával a Püspöki Kar Szennay András pannonhalmi főapátot bízta meg.

Az országos bizottságban helyet foglalnak az egyházmegyék megbízottai, az egyházi gimnáziumok és a papnevelő intézetek vezetői. Évenként tartanak értekezletet Budapesten. Tájékozódnak az utánpótlás helyzetéről és az egyes intézmények hivatásgondozó kezdeményezéseiről. Meghallgatnak teológiai, pedagógiai és lélektani előadásokat, hogy ezeket az ismereteket továbbadják az egyházmegyei gyűléseken, s a gyakorlati munkában hasznosítsák.

A Zsinat úgy rendelkezett, hogy *kapjanak korszerű kiképzést* a hivatásgondozással különösen megbízott személyek. A mai lélektan és szociológia minden igazi eredményét fel kell használni. (OT 2.) Teológiai, psycho-pedagógiai és lelkipásztori képzést kell nekik adni. — Ennek megfelelően az országos hivatásgondozó gyűléseken foglalkoztak a hivatásgondozás teológiájával, a vele kapcsolatos pszichológiai megfontolásokkal. — Téma volt az akaratnevelés és a személyes érettség kérdése.

1985 szeptemberében mintegy 60 pap vett részt hosszabb lelkigyakorlaton, hogy az egyházi hivatások gondozására ösztönzést kapjon és az egész feladatot imádkozva átgondolja.

A felelős hivatásgondozók képzését tovább kell folytatni, hogy szakszerű és eredményes munkát végezhessenek.

A bizottság tagjai feladatuknak tekintették, hogy szóban és írásban felhívják a hívek figyelmét a Zsinatnak a hivatásgondozást sürgető tanítására. Az egyházi hivatások világnapjára minden évben jelentek meg cikkek *a katolikus sajtóban.* — Készítettek diasorozatokat a papnövendékek életéről. — 1981-ben pedig *kézikönyvet adtak ki: Akik Krisztus követségében járnak* címmel.

A lelkipásztoroknak kíván ez a könyv segítséget nyújtani a papi és a szerzetesi hivatásokért végzett munkájukban. Bőségesen hoz prédikációkat és prédikációs

vázlatokat, igeliturgiákat, egyetemes könyörgéseket és imákat az egyházi hivatásokért. Anyagot találunk benne ministráns-foglalkozásokhoz, közli sok vonzó papi egyéniség rövid életrajzát, végül elmélkedéseket ad a papi hivatásról. Ez a könyv ott van minden plébánia könyvtárában, így minden papnak rendelkezésére áll.

1981 májusban tartottak Rómában egy *nemzetközi hivatásgondozó kongresszust,* ahol a pápa leszögezte, hogy a hivatások problémáját az egyház alapproblémájának kell tekinteni. A záródokumentum szerint a hivatásgondozás nem elszigetelt akció, évi egyszeri kampány, hanem az általános pasztoráció része. A pápa egyik kijelentése jelszóvá lett: csak élet szül életet! Ott várhatunk bőségesen új hivatásokat, ahol élő, tevékeny egyházközségek vannak.

A kongresszus hatásának tulajdonítható, hogy Szennay András főapát javaslatára a megyéspüspökök mindenütt *kineveztek egy moderátort,* aki minden hivatásgondozó munkát kezdeményez és koordinál az egyházmegyében. Nagyrészt ezen a papon múlik az egyházmegye papi utánpótlása és a papok lelkisége, jó vagy rossz közérzete az egyházmegyében. Egyetlen személyről van szó, ezt nagyon jól kell kiválasztani. Olyan legyen, akit becsül a papság fáradhatatlan szervező, és szinte megszállottja ennek a munkának.

Egyre tudatosabbá vált, hogy a hivatásgondozás nemcsak azt jelenti, hogy alkalmas fiatalokat igyekszünk behozni a szemináriumba, hanem hogy a papságnak *törődnie kell baráti módon egymással,* hogy a papszentelés után hivatásunk megmaradjon és egyre erősödjék.

Egyre több egyházmegyében gondoskodnak arról, hogy a papok rendszeresen találkozzanak baráti közösségekben. Készítenek egyszerű lelki és szellemi programot, hogy megerősödjenek, gazdagodjanak és támogassák egymást. Különösen törődnek a válságba jutott papokkal. Nagyon fontos feladat, hogy az öreg és beteg papokat látogatják, anyagi és lelki téren ellátják őket.

A papnövendékekkel nyáron nem tud foglalkozni a szeminárium, pedig legtöbben ilyenkor vesztik el hivatásukat. Ezért a moderátor igyekszik bevonni őket a lelkipásztori munkába. Különösen hasznos, ha a lelkigyakorlatok rendezésében, levezetésében segítenek. Gyakorlatban ismerik meg a hívekkel, a fiatalokkal való helyes foglalkozást.

Az ifjúsági hittanközösségek az egyházi hivatások melegágyai lehetnek. Az is a moderátor feladata, hogy kapcsolatot tart egyházmegyéje minden közösségével. Gondoskodik róla, hogy programjukban rendszeresen szerepeljen az egyházi hivatások ismertetése (pap, diákonus, szerzetes stb.).

Fontos, hogy a moderátor jól előkészítse minden évben a *hivatások világnapját.*

A püspöki körlevél jóelőre felhívja rá a papok és a hívek figyelmét. — A moderátor ajánl plakátokat, melyeket a templomi hirdetőtáblán lehet elhelyezni. — A papok beszélnek azegyházi hivatásokról minden hittancsoportban és a szentmisék alatt. Ehhez találnak anyagot a hivatásgondozó könyvben. Ezen a napon tartsunk imaórát is a papokért és új papi hivatásokért.

A sok próbálkozás közben rájöttünk, hogy *a lelkigyakorlat a leghatékonyabb, sőt nélkülözhetetlen hivatásgondozó eszköz.*

16—17 éves kor táján megfelelő keretet és csendet kell biztosítani a fiatalnak, hogy megvizsgálhassa, mire hívta meg őt az Isten: kíván-e elkötelezett keresztény lenni, vagy az egyházi hivatás valamelyik területére is kapott meghívást.

Szép sikerrel indultak meg az ifjúsági hivatástisztázó lelkigyakorlatok. Az elsőt Egerben rendezték 1983-ban. Azóta minden évben fejlődik, tökéletesedik. 1984-ben már Eszergomban és Székesfehérváron is volt lelkigyakorlat. 1985-ben az esztergomi és a győri egyházmegye közösen rendezett lelkigyakorlatot a győri szemináriumban. Elkezdte lelkigyakorlatok tartását a váci és a veszprémi egyházmegye is.

Nem kispap toborzásról van szó, hanem az egyetemes keresztény hivatás elmélyítéséről. Az elmélkedéseken és közös imákon kívül sokat beszélgetnek a résztvevők lelki vezetőjükkel.

Akik papi vagy szerzetesi hivatásra gondolnak, azok kapcsolatban maradnak egymással, és meghívást kapnak a következő évi lelkigyakorlatra is.
Az is a moderátor feladatai közé tartozik, hogy *előmozdítja a papokért végzett egyéni és közös imát az egyházmegyében.*

Egyre több helyen közös szentségimádásra gyűjtik össze a lelkipásztorok a híveket havonta egyszer. Első csütörtökön, szombaton, vagy vasárnap találkoznak az eukarisztia előtt azok, akiknek szívügyük, hogy új munkásokat kérjenek Istentől az aratás munkájába. — A beteg hívőket pedig arra kéri a lelkipásztor, hogy imáikat és szenvedéseiket ajánlják fel papi és szerzetesi hivatásokért. A hivatásgondozó könyvből lehet megfelelő imát kimásolni számukra.

A hivatásokért való imádkozást az alapozza meg, hogy a hivatás végsősoron kegyelem. „Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket." (Jn 15, 16).

De az is fontos, hogy a pap és a papságra készülő fiatal látja, hogy szeretik és munkáját megbecsülik. Kialakul egy olyan közvélemény a hívő keresztények között, mely segíti a fiatalt döntésében és abban a reményben, hogy mint pap eredményesen tud majd dolgozni.

A hivatáshiány egyik oka világszerte, hogy *a mai fiatalok későn válnak érettekké, hogy élethivatást válasszanak.* Ezért tapasztaljuk, hogy sokan változtatják szakmájukat, vagy új diplomát szereznek. Egész életre szóló lekötöttségről pedig alig akarnak hallani.

Állandóan nő azoknak a száma, akik érettségi után évekig dolgoznak vagy tanulnak, s aztán jelentkeznek a szemináriumba. — Sőt érettségivel nem rendelkező szakmunkások is egyre többen érdeklődnek a papi hivatás iránt. — Nálunk a Püspöki Kar ragaszkodik az érettségi bizonyítvány megszerzéséhez a teológiai tanulmányok megkezdése előtt. Ezt bizonyára mindenki helyesli is. De nálunk is sürgető probléma lesz ezeknek az idősebb jelölteknek a nevelése. Nagy fontosságú lenne a „késői hivatások" szemináriumának életre hívása. Minden kulturált országban a késői hivatásúak is elvégzik ugyanazokat a tanulmányokat, amelyeket a fiatalok végeznek. Nagyon nehéz azonban beilleszkedniök az ő

nevelési kereteikbe. 40-50 év körüli férfiakat lehet együtt tanítani. a huszonévesekkel, de egészen más életkeretet igényelnek. Tekintetbe kell venni, hogy hosszabb időn keresztül független és felelősségvállaló emberek voltak, érett személyiségek. Riasztó és hibás volna őket a fiatalokkal azonos bánásmódban részesíteni. — A Katolikus Nevelési Kongregáció sürgeti, hogy *a késői hivatásokat* a fiataloktól elkülönítve nekik megfelelő módon neveljék, segítsék elsajátítani nekik a papi életformát. — Ez a kérdés nálunk még nincs megoldva.

A világegyház is foglalkozik a késői hivatások problémájával.

A Hivatások II. Nemzetközi Kongresszusa (1981) megállapítja záró dokumentumában (47. p.), hogy nem számít kivételes jelenségnek a felnőtt korban nyert hivatás. „Napjainkban egyre több van mindenütt az egyházban. A Szentlélek nem vesz figyelembe korhatárokat, és „ott fúj, ahol akar" (vö. Jn 3, 8). Az Úr Jézus érett embereket hívott meg, hogy tanítványai és apostolai legyenek. Az ősegyház ezt a példát követte. (Vö. 1 Tim 3, 1—7; Tit 1, 5—9).

Az egyház hagyománya bőségben őrzi olyan lelkipásztorok, szentek, rendalapítók emlékét, akik felnőtt korban választották a teljes önátadás útját.

Mielőtt egyházi kiképző intézetekbe lépnének, szükség van komoly, egyéni lelkivezetésre és jó felkészítésre. Sokszor megtörténhet, hogy ilyen felnőtt férfiakból nem papok, hanem állandó diákonusok lesznek. A lelkipásztori tapasztalat azt mutatja, hogy az ilyeneket érdemes megismertetni és imaközösségbe összehozni egymással.

Erősödik egy kísérlet a világegyházban, hogy *világi hívekből egyházi hivatásokat támogató közösségek alakulnak.* Arra vállalkoznak, hogy a késői hivatású felnőtteket erkölcsileg és anyagilag is támogatják céljuk elérésében. A késői hivatásokat össze kell ismertetni ezekkel a közösségekkel.

Papi közösségekben is sokat vitatkoznak *a hivatásgondozás egy módszertani kérdéséről.* Vajon az-e a helyes, hogy vallásos légkört teremtünk a fiatal körül, ahol akadálytalanul kifejlődhet benne az egyházi hivatás, de nem beszélünk neki a papságról és a szerzetességről, mint számára lehetséges életmegoldásról. Egyesek szerint ui. ez olyan beavatkozás lehetne, mely kedvezőtlenül befolyásolná a fiatal szabad döntését. — Két pápa is állást foglalt ebben a vitában. VI. Pál mondta: „Isten hívó szava két különböző, de csodálatosan egybehangzó módon szólal meg. Az egyik a lélek bensejében, ez a kegyelem vonása. A másik külső, emberi, hallható hang: a hierarchia szava." — II. János Pál így buzdít: „Menjetek fiataljaitok közé. Menjetek személyesen közéjük és hívjátok őket!"

A KATOLIKUS ISKOLÁK SZEREPE

Az 1981-es Hivatásgondozók Nemzetközi Kongresszusa meg van győződve arról, hogy *a katolikus iskola különösen fontos szerepet tölt be az egyházi hivatások kifejlesztésében.* Kifejezi a Kongresszus: „a tanárok elsődleges feladata, hogy evangelizálják a rájuk bízottakat. Jobban kellene hangsúlyozni vallási képzésüket, mint tanulmányi eredményüket." (Proposizioni del Congresso n. 45.)

Sehol sem azonosítják a katolikus iskolák szerepét az ún. kisszemináriumokéval. A magyar egyház életében — több évtized óta — mégis rendkívül fontos tevékenységet fejtenek ki az egyházi gimnáziumok. A püspökök ezekbe az intézetekbe küldték a fiatalokat, akik a papi hivatáshoz kedvet éreztek és szívesen mentek volna kisszemináriumba. 1950. után innen kaptuk a papi utánpótlás legnagyobb részét. A katolikus iskola szerepét a hivatásgondozásban a jó egyházközséghez, a jó hittanos-csoporthoz lehet hasonlítani. Mindegyik keret, alkalmas terület, ahol vallási szempontból gyakoribb és kedvezőbb benyomások érhetik a fiatalt, mint állami iskolában. Sőt a katolikus diákotthonokban állandó vallásos környezetet is lehet biztosítani.

Mindenütt a nevelő személye a legfontosabb: taszíthat, — vagy vonzhat az egyházi hivatás felé. Mindig fennáll a lehetőség, hogy valakinek a hivatása nem fejlődik ki, vagy éppen elveszik a katolikus gimnáziumban. De ugyanez volt a helyzet a régi kisszemináriumban is, — és ugyanígy van ma is ott, ahol kisszemináriumok léteznek.

A katolikus iskolák egyik legfontosabb feladta, hogy hivatásgondozó munkát folytatnak diákjaik között úgy, ahogy ezt a jó egyházközségek teszik, sőt sokkal intenzívebb munkára képesek. A diákotthonokban ministráns, lektor és énekescsoportok alakulnak, biblia-szakkörök működnek, szociális segítést szerveznek, ima-közösségek létesülnek: szóval elmélyítik a vallásos életet. Ilyen környezetben fogékonyabbak a fiatalok, mikor bemutatják nekik a papi és a szerzetesi hivatást. Megismertetik a hivatások szépségét, fontosságát és nehézségeit.

Bátran lehet remélni, hogy tárgyilagosan mérlegelik, mire hívja őket az Isten, s az egyházi hivatást könnyebben tudják választani.

A papi utánpótlás felét ma is a katolikus iskolák adják. Felmérhetetlen szolgálatot tesznek a magyar egyháznak.

A világi hívek is segíthetnek az egyházi hivatások gondozásában. Számos országban szokásos, hogy világiak előadásokban, beszélgetésekben foglalkoznak a papi szolgálat jobb megismerésével és értékelésével. *Az egyházi hivatásokért kívánnak apostolkodni.* Imádkoznak, tájékozódnak és tájékoztatnak, és rendszeresen adakoznak a hivatásgondozás céljára. A pap mellett állanak személyes gondjai megoldásában is, és biztosítják, hogy nagyra értékelik a papságot. —

Ilyen lelkülettel nyújtanak segítséget ministráns-találkozók, ifjúsági napok és lelkigyakorlatok rendezésében. Közben hatékonyan tudnak buzdítani a papi és a szerzetesi hivatásra.

* * *

Azt sajnos semmi módon sem lehet elérni, hogy a kispapok száma pár éven belül emelkedjék, vagy hogy elegendő papunk legyen belátható időn belül. Csak arra lehet törekedni, hogy egyre többen megértsék, a papi utánpótlás az egyház alapproblémája; hogy a fölszentelt szolgálatra kiválasztó hívás ajándék az egyháznak. minden egyházmegyének és plébániának, minden családnak és csoportnak.

Minden szülővel és fiatallal meg kell értetni, mit is jelentenek az evangéliumi tanácsok és az egész életre szóló elkötelezés. A hivatás és a hivatások legyenek az igehirdetésnek, az imádságnak és a katekézisnek fontos témái. Nem kampányszerűen, hanem állandó jelleggel. Nemcsak általánosságban, hanem egyéni gondozás formájában is. A hivatásgondozás nem elszigetelt tevékenység, hanem szervesen kapcsolódik az általános lelkipásztorkodáshoz. A világi hívek apostoli munkája révén felvirágzik egy-egy részegyház élete (egy csoport, egy plebánia, egy egyházmegye), és alkalassá válik arra, hogy ott sokan meghallják és elfogadják Isten hívását.

Kölcsönhatás áll fenn a világiak apostolkodása és az Istennek szentelt hivatások között. A világiak munkája, imája és támogatása új papi hivatásokat szólít életre. Az új, jó papok pedig elősegítik, hogy a világiak egyre teljesebben megfeleljenek a keresztségben nyert apostoli hivatásuknak.

HERVAY FERENC

Szerzetesrendek

A szerzetesek fogadalommal vállalják az evangéliumi tanácsok: az Istennek szentelt szegénység, tisztaság és engedelmesség követését, hogy megszabaduljanak mindattól, ami gátolhatná őket az Isten iránti teljesebb szeretetben. Ezt közösségben, szerzetes-családban valósítják meg. A szerzetesrendek elsődleges célja és feladata tagjaik Istennek szentelt életét védeni és előmozdítani. Elkötelezett életüket, imádságaikat és munkájukat felajánlják az egész egyház javára, tanúságot tesznek a Krisztus megváltása árán szerzett új és örök életről, hathatósan hirdetik, hogy Isten népének nincs itt maradandó hazája, hanem az eljövendő feltámadásra és a mennyei ország dicsőségére kell készülnie (vö. Lumen gentium 43—44).

A külső feladatnak (igehirdetés, betegápolás, tanítás stb.), amit a szerzetesrendek vállalnak, nem szabad gátolnia a rendtagok lelki életét, belső békéjét, megszentelődését, hanem azt elő kell mozdítania. Ha a szerzetes életében nem az imádság, az Isten iránti szeretet van első helyen, akkor evilági szempontból legeredményesebb tevékenységén sem lesz Isten áldása. Csak úgy tudja Istent közvetíteni a világnak, ha teljes odaadással az Úrban él. És az egyháznak nagy szüksége van a szerzetesek imádságára, munkájára és tanúságtételére. Ahol életerős szerzetesközösségek működnek, ott épül és virágzik az egyház.

Magyarországon a szerzetesélet egyidős a kereszténységgel, és éppen Szent Benedek fiai szereztek nagy érdemet hazánkban a kereszténység meggyökeresztetésében. A 12—15. században minden jelentősebb rend hozzájárult a magyarországi kereszténység erősítéséhez. Csaknem végzetes változást hozott azonban a 16. század, mert a török terjeszkedés és a reformáció a szerzetéseletet néhány ferences és pálos zárda kivételével teljesen kioltotta. A 17. és 18. században új rendek vertek gyökeret hazánkban: Jézus Társasága, a piaristák, trinitáriusok, irgalmasok, de a középkorban honos rendek is nagyobb részt újra telepedtek. E második virágzásnak a jezsuita rend 1773-ban bekövetkezett feloszlatása és II. Józsefnek 1781—1787 években kibocsájtott kolostorokat feloszlató rendeletei vetettek véget. A jozefinizmus és a racionalizmus egészen az első világháborúig érèztette hatását. A múlt század elejétől a piaristák mellett a magyarországi bencések, ciszterciek és premontreiek is tanítóreddé váltak. A lelkipásztori munkában a ferencesek és a minoriták szolgálata volt a legjelentősebb. 1852-től betegápolásban a vincés irgalmasnővérek, tanításban a szegény iskolanővérek egyre növekvő közösségei végeztek hatalmas munkát. 1914-ben már 21 apácarendnek volt háza az országban. A magyarországi szerzetesek harmadik nagy korszaka az 1920-as években kezdődött és 1950-ig tartott. Az ország területe a trianoni béke következtében egyharmadára csökkent, a szerzetesek száma mégis a legtöbb rendben hamarosan túlszárnyalta a régi létszámot. Ugyanakkor a szerzetesi lelkiség is emelkedőben volt.

1948—50-ben az iskolák, kórházak és szociális intézmények államosítása során a szerzetesek nagy része elvesztette működési területét. Az addig tanítással foglalkozó szerzeteseknek az állam felajánlotta a tanítás lehetőségét az államosított iskolákban, de az egyházi vezetés azt tilalmazta.1950 nyarán a jugoszláv határral párhuzamos zónában, majd az ország belsejében is karhatalmi alakulatok kiürítették a szerzetesházak egy részét, és 1750 szerzetest és szerzetesnőt más, még el nem foglalt rendházba vagy egyházi épületbe szállítottak. Helyüket internálás terhe mellett nem volt szabad elhagyniuk. Az 1950. augusztus 30-án aláírt állam és egyház közötti egyezményben Grősz József kalocsai érsek és a püspöki kar hallgatólagosan tudomásul vette a szerzetesházak felszámolását.1950. szeptember 7-én az Elnöki Tanács törvényerejű rendelettel megvonta a szerzetesrendektől a működési engedélyt. A még el nem foglalt rendházakat október 7. és december 5. között kellett elhagyni. Csupán kilenc rendház maradhatott meg mintegy 180 szerzetessel és 60 szerzetesnővel hat fiú- és két leánygimnázium ellátására, amelyek államsegélyben részesülnek. 2300 férfi szerzetes és 8000 szerzetesnő veszítette el így otthonát és közösségét. A nyugdíjaskorú és beteg szerzeteseknek néhány államosított egyházi épületben szociális otthont létesítettek. A püspökök egyházmegyei lelkipásztori keretbe csupán négyszáz szerzetespapot vehettek át. A következő 25 évben számos szerzetes szenvedett szabadságvesztést. 1950 és 1985 között a szerzetesek 60—70%-a elhunyt.

1950-től máig állami működési engedély alapján a következő szerzetesházak működtek: a bencések pannonhalmi főapátsága és győri rendháza, a ferencesek budai, pasaréti és esztergomi, a piaristák budapesti és kecskeméti, a Miasszonyunkról nevezett szegény iskolanővérek budapesti és debreceni rendháza.

A magyarországi szerzetesházakról az utolsó részletes tájékoztatás az 1948. évi országos névtárban, „A magyarországi latin- és görögszertartású egyházmegyei és szerzetes római katolikus papság és női szerzetesrendek névtára, iskolák, közjóléti és hitbuzgalmi egyesületek feltüntetésével" (Budapest 1948) a 263. és következő lapokon jelent meg (a továbbiakban: „Névtár 1948").

A férfi rendeket a történelem folyamán kialakult elsőbbség (praecedentia) sorrendjében tárgyaljuk, a női rendeket pedig betűrendben. Ezt a gyakorlatot követi az évről-évre megjelenő római Annuario pontificio is.

Férfirendek

PREMONTREIEK

(Candidus et Canonicus Ordo Praemonstratensis, O. Praem.)

A rend alapítója Szent Norbert. Megtérése 1115-ben a bencések siegburgi monostorában kezdődött. Pappá szentelték és a pápától felhatalmazást kapott, hogy mint prédikátor bárhol felléphessen. Elragadó beszédei hatására többen

csatlakoztak hozzá, akikkel apostoli életre törekedett. Laon püspöke szerette volna megnyerni papjai megreformálására. Laon közelében Premontrét kapták meg a püspöktől. Ott tettek szerzetesi fogadalmat az ágostonos regulára 1121-ben, és arról kapták nevüket is. A kolostori élet belső lelki értékeit a világi hívek számára akarták hasznosítani. Norbertet, aki közben folytatta vándorprédikációit, 1126-ban magdeburgi püspökké választották. Püspöki székhelyén is monostrot alapított és 1134-ben bekövetkezett haláláig egyházmegyéje reformálásán dolgozott. Ugyancsak 1126-ban nyerte el Norbert a pápától rendje megerősítését. 1582-ben szentté avatták. Rendje a 12- és 13. században a latin kereszténység egész területén elterjedt.

Hazánkban a váradhegyfoki (nagyváradi) prépostság alapítására közvetlenül Premontréből jöttek szerzetesek, talán már II. István király hívására 1130-ban. A következő másfél évszázad alatt több mint harminc monostort alapítottak Magyarországon. Közöttük hét volt királyi alapítású. Váradhegyfok, Jászó, Lelesz, Ság (Ipolyság) és Turóc monostora volt a legnevezetesebb, mert nagyobb létszámú közösségeik hiteleshelyi, azaz oklevéladói tevékenységet is folytattak évszázadokon át. Gyakoribb volt azonban a főúri, nemzetségi alapítás. Ezek közül a csornai és a türjei folytatott hiteleshelyi tevékenységet. A hiteleshelyek működése 1874-ben szűnt meg végleg. A premontrei monostorok elöljáróit más országoktól eltérően hazánkban nem apátnak, hanem prépostnak nevezték. Már a 15. században nagyon megfogyatkozott a szerzetesek létszáma, a következő században pedig a török hódítás és a reformáció hosszú időre kioltotta Magyarországon a premontrei monostorok életét.

1. A csornai prépostság

1710-ben a morvaországi Hradisko (Olomouc északi elővárosában) apátja szerezte meg a jogot a csornai prépostságra és birtokaira. Néhány szerzetest küldött oda, és később magyar noviciusokat is felvett. II. József előbb Hradiskot és 1786-ban Csornát is feloszlatta. 1802-ben a csornai prépostság Türje és Jánoshida egykori prépostságok birtokaival megerősítve visszaállhatott mint önálló magyar szerzetesház és közösség. Ugyanakkor el kellett vállalnia a szombathelyi és keszthelyi gimnázium fenntartását és vezetését. 1808-ban kezdtek a két iskolában tanítani és azt 1948-ig, az egyházi iskolák államosításáig megszakítás nélkül folytatták. Hazánk számos kiváló embere tanult e két iskolában. 1947. szeptember 14-én Csornán megnyitották egy új katolikus gimnázium első osztályát. Fenntartását a járás községei vállalták. Az új iskola azonban mindössze egy évig maradhatatott a rend vezetése alatt.

1950-ig a csornai premontreiek három nagyobb és két kisebb rendházban éltek. 1943-tól 1950-ig szentszéki kinevezés alapján Simonffy Jenő állt a csornai prépostság élén († 1954). Ő nevezte ki a többi elöljárót. A csornai ház volt a prépost székhelye, adminisztratív és gazdasági központ, 1948-ban 19 szerzetespap (közülük 6 tanárjelölt Budapesten), valamint a rendi teológusok és novíciusok otthona. A keszthelyi és szombathelyi rendházban 13-14 paptanár

lakott a házfőnök-igazgató elöljárósága alatt. Jánoshidán és Türjén 2-4 rendtag látta el a plébániai és gazdasági teendőket. A tanárjelöltek a tanév hónapjaiban a jászói premontreiek által fenntartott budapesti Norbertinumban laktak.

Csornán a rendtársak naponta együtt mondták az egész zsolozsmát. A konventmiséken a növendékek gregoriánt énekeltek. A gimnázuimmal egybekötött rendházakban a tanári elfoglaltság miatt a zsolozsmának csak egy részét mondták közösen. A rendi öltözet fehér reverenda és skapuláré világoskék övvel.

1950 őszén a rendházakat a kijelölt hatóságoknak át kellett adni. A csornai rendház épületének egy részébe a járási tanács hivatalai költöztek, másik részében magánlakások foglaltak helyet. A prépostság levéltára a Győr-Sopron Megyei levéltár soproni részlegében kapott elhelyezést. A keszthelyi rendházban mezőgazdasági kollégium, a türjeiben szociális otthon létesült. Az otthon és ellátás nélkül maradt rendtagok kisebb része az egyházmegyéknél lelkipásztori beosztást kapott, nagyobb részük, akik még nem voltak nyugdíjas korúak, mint tanárok helyezkedtek el állami iskolákban, vagy más szellemi, esetleg fizikai munkát vállaltak. A fiatalok közül többen külföldi rendházakban kerestek új otthont és lehetőséget hivatásuk teljesítésére. Közülük nyolcan Kaliforniában Santa Anaban és Oregonban telepedtek le. Az utóbbi helyen ma apátságuk működik kisszemináriummal és novíciátussal. 1983-ban 20 szerzetespap és 12 növendék tartozott e közösséghez.

1985 végén idehaza 17 csornai premontrei élt.

2. A jászói prépostság

Az idegen kezekbe került jászói és leleszi prépostságot (ma Szlovákiában Kassától nyugatra és keletre) a morvaországi Louka (Znojmo mellett) premontrei apátja keltette életre, miután 1710-ben birtokait megváltotta, majd néhány szerzetessel prépostot nevezett ki élükre. Jászó 1770-ben önállóságot nyert, de II. József 1787-ben feloszlatta Lelesszel együtt. 1802-ben I. Ferenc a váradhegyfoki és leleszi prépostság egykori birtokaival egyesítve visszaállította. A rendtagok folytatták lelkipásztori és hiteleshelyi munkájukat, de ettől kezdve a kassai, rozsnyói és nagyváradi főgimnázium fenntartását és vezetését is vállalniuk kellett. Így váltak a jászói premontreiek tanítórenddé. Az első világháborút követő trianoni békeszerződés (1920) után a jászói prépostság csehszlovák fennhatóság alá került, és elvesztette mindhárom gimnáziumát, birtokai és plébániái azonban megmaradtak. Takács Menyhért prépost ezért magyar földön, a gödöllői koronauradalomtól kapott erdészeti ingatlanon 1923 és 1928 között hazai és külföldi kölcsönök segítségével hatalmas új gimnáziumot, rendházat és nevelőintézetet emeltetett. Az 1931—32. tanévben már mind a nyolc gimnáziumi évfolyam működött több párhuzamos osztállyal. 1929-ben itt kapott helyet a Jászóról kiutasított novíciátus és hittudományi főiskola. Ugyancsak Takács Menyhért prépost alapította a budapesti Norbertinum hittudományi és tanárképző intézetet (VIII., Horánszky u. 23.), amely a

rend mindkét ágának tanulmányi háza lett. 1937-ben a Gödöllőről küldött rendtagok Budafokon (régen Anna u., ma Pentz K. u. 13.) nyitottak új gimnáziumot, 1938-ban pedig a gödöllői intézet francia tagozattal bővült. 1939-től 1950-ig Gerinczy Pál volt a jászói premontreiek utolsó prépostja.

Gödöllőn a szerzetesek és szerzetesnövendékek minden nap együtt mondták az egész zsolozsmát, nagyobb ünnepeken részben énekelték. Naponta volt közös elmélkedés és diákmise, évente lelkigyakorlat.

1938/40 és 1944 között a határmódosítások folytán néhány évre a rend visszakapta kassai, rozsnyói és nagyváradi gimnáziumát. A háború befejeztével azonban ezeket ismét elveszítette. A rend 13 plébániája közül 8 Jászó és Lelesz körzetében, 2 Nagyvárad közelében feküdt, és csak 3 maradt a megkissebbedett ország területén. Gödöllőn sem folytathatták zavartalanul a tanítást. 1945 januárjában ugyanis a szovjet hadsereg a gödöllői épületegyüttest előbb fogolytábor, majd katonai raktár céljára vette igénybe. A tanárok másfél évig budapesti, gödöllői és máriabesnyői szükség-tantermekben tartották előadásaikat. Sok munka és anyagi áldozat árán sikerült a visszakapott épületeket annyira rendbehozni, hogy 1946 őszén a rendtagok visszaköltözhettek, és a tanévet a rendeltetésszerű helyiségekben folytathatták. Sajnos csak két évig, mert 1948 nyarán az összes egyházi iskola államosítás alá került.

1950-ben a szerzetesrendek működésének betiltása következtében itthon, Szlovákiában és Romániában a jászói prépostsághoz tartozó 94 premontrei szerzetespapnak kellett kenyérkereset után néznie. A jászói prépostság épületében szociális otthon kapott helyet. A jászói és leleszi országos levéltárakat a pozsonyi állami levéltár vette át, a jászói rendi levéltár Lőcsére került, míg a könyvtár helyben maradt. A gödöllői intézetet az Agráregyetem kapta meg, amely újabb épületekkel és kollégiumokkal bővítve nemzetközileg is elismert tudományos és oktatási intézménnyé fejlődött. A budafoki épületben a Budai Nagy Antal állami gimnázium működik, a budapesti Norbertinumot lakóházzá alakították át.

1950 óta 61 jászói szerzetespap hunyt el. Négyen hazai vagy külföldi egyházmegyék papsága közé nyertek felvételt. Öten a Szentszéktől felmentést kaptak fogadalmaik alól, további kettőnek helyzete egyházjogilag még rendezetlen. Így 1986 elején a jászói, nagyváradi, gödöllői és külföldi szerzetesekből álló rendi családból még 22-en voltak életben.

BENCÉSEK

(Szent Benedek Rendje, Ordo Sancti Benedicti, O. S. B.)

A magyarországi bencések és a Magyar Bencés Kongregáció történetét 1945-ig Csóka Gáspár foglalta össze a Magyar Katolikus Almanach I., 1984. évi kötetében a 770—775. lapokon.

1945-ben a magyarországi bencések Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát (1933—1950) kormányzása alatt a pannonhalmi nullius főapátságban,

négy kisebb apátságban: Bakonybélben, Tihanyban, Celldömölkön, Zalaapátiban (zalavári apátság) és hét gimnáziummal egybekötött székházban (rendházban) éltek. A rendtagok kisebb része a házakon kívül lelkipásztori feladatokat látott el. A főapát, mint ordinárius alá 13 plébánia tartozott Pannonhalma környékén, további 3 pedig Szlovákiában Pozsony és Komárom között. Ezeken kívül ugyancsak rendtagok látták el Tihany, Zalaapáti és Celldömölk plébániáját, valamint további mintegy 8 plébániát a veszprémi egyházmegyében, amelyek a rend birtokaival voltak kapcsolatban, de a megyéspüspök joghatósága alá tartoztak.

A pannonhalmi főmonostor mint a Magyar Bencés Kongregáció központja adott otthont a legnépesebb szerzetes közösségnek. A központi hivatalokon kívül a novíciátus, a Szent Gellért Hittudományi és Tanárképző Főiskola, gimnázium és diákotthon működik épületeiben. 1945—1948-ban közel ötven felszentelt rendtag és ugyanannyi növendék lakta. A kisebb apátságok létszáma 6-10 között mozgott.

Pannonhalmán kívül Győrben, Sopronban, Kőszegen, Pápán, Esztergomban és Budapesten tartott fenn a rend gimnáziumot. A komáromi a trianoni békében megvont határok visszaállításakor, 1945-ben ismét Csehszlovákiához került, és hamarosan megszűnt. 1945. szeptember 9-én Kelemen Krizosztom főapát Csepelen megnyitotta az újonnan alapított bencés gimnáziumot és székházat (XXI. kerület, József u. 86.). A székházak szerzetesi létszáma a negyvenes években 11 és 21 között mozgott. Legnépesebb volt a budapesti és a győri. 1945-ben 250 felszentelt és 60 papnövendék rendtagot számlált a magyar kongregáció, 1948-ban 221-t és 52-t, továbbá 4 laikus testvért.

1945-ig a magyarországi bencések lelkisége, létszáma, oktató-nevelő, lelkipásztori és tudományos tevékenysége kétségtelenül páratlan fejlődést bizonyít.

A rendi növendékek a novícius év leteltével ideiglenes fogadalmat tettek, azután elkezdték teológiai tanulmányaikat, majd újabb év elteltével a teológiával párhuzamosan megkezdték a felkészülést tanári szakjaikra is úgy, hogy a hetet teológiai- és szaknapokra osztották. Hivatalos egyezmény alapján csak vizsgázni mentek a budapesti egyetemre, és ott kaptak tanári diplomát.

Pannonhalmán a rendtagok naponta együtt mondták latinul a teljes zsolozsmát, és rendszeresen énekeltek gregoriánt a napi konventmisén. A többi közösségben a zsolozsmának csak egy részét mondták együtt. A rendtagok lakrészét a külvilág zavaró hatásaitól klauzura védte. Ruházatról, ellátásról a rend központilag gondoskodott; a személyi szükségletre fordított kiadásokról a rendtagok elszámoltak.

1945-től kezdve gyors egymásutánban súlyos problémákkal kellett megküzdenie a rendnek, amelyeket előre nem láthatott, és így azokra időben fel nem készülhetett. Az 1931-től külfdöldre, főleg Brazíliába telepedett társakat sokan követték, úgyhogy számuk idővel kb. negyvenre növekedett. 1945 tavaszán a földreform következtében a rend elvesztette anyagi létalapját. 1948 júniusában az összes egyházi iskola államosításakor főtevékenységi területéről is kiszorult. A következő két évben a rendtagok legnagyobb része lelkipásztori szolgálatot vállalva talált magának életfeladatot és megélhetést.

1947. március 23-án Kelemen Krizosztom főapát rendi érdekből az Egyesült Államokba távozott, és ott is halt meg 1950-ben. November 10-én temették Pittsburgban. A kongregáció kormányzását szentszéki hozzájárulással Sárközy Pál bakonybéli apát vette át, akit XII. Piusz pápa 1951 áprilisában főapáttá nevezett ki, és 1957. május 10-én bekövetkezett haláláig állt a magyar bencés kongregáció élén.

1950 közepén, amikor a magyar kongregációhoz tartozó felszentelt szerzetesek száma 248 volt, a növendékeké kb. 50, a nyári hónapokban a hatóságok igénybe vették a kőszegi, pápai, soproni, esztergomi és győri rendházakat. A rendtagokat kényszertartózkodási helyre szállították, ahonnan az őszi hónapokban kellett távozniuk.

1950-ben az állam által engedélyezett nyolc katolikus gimnáziumból kettőt a bencések állíthattak fel, illetve állíthattak vissza, mégpedig a pannonhalmit és a győrit. Rendi szervezetben azonban csak a gimnáziumok ellátásához, a központi kormányzáshoz és a növendékképzéshez szükséges létszámú közösség maradhatott együtt, mintegy 60-70 fő. A többieknek szét kellett szóródniuk és közösségben semmit sem végezhettek. A növendék utánpótlást is évi átlag két főre korlátozták. A rendi kormányzatnak ilyen körülmények között lehetetlen volt igazságosan a rendtagok egy részét megtartani az engedélyezett keretben, másik részét pedig mellőzni és sorsukra bízni.

A megmaradt pannonhalmi és győri közösség hagyományainak megfelelően folytatta szerzeteséletét. A nagy anyagi szűkösség miatt a háztartási munkák egy részét is az atyák maguk végezték. A két iskolát és a két diákotthont adományok nélkül nem tudták volna fenntartani, és a rendtagokat sem lehetett volna megfelelően ellátni. Az épületek nagyobb méretű felújítására ezekben az években nem is gondolhattak.

1950-ben a pannonhalmi főmonostor épületében kapott helyet a kiöregedett férfiszerzetesek számára létesített egyetlen állami szociális otthon, kezdetben százas létszámmal, ami 1985-ben hetvenre csökkent.

Ugyancsak 1950-ben a rendi tanárképzést át kellett szervezni. Az állam nem engedte meg többé, hogy a tanárjelöltek Pannonhalmán tanuljanak és a budapesti tudományegyetemen vizsgázzanak, mint korábban, hanem megkívánta, hogy mint más hallgatók, úgy ők is részt vegyenek az egyetemi előadásokon és gyakorlatokon. Ezért az öt éves pannonhalmi hittudományi tanulmányi idő után a tanárjelöltek Budapesten kértek és kaptak szállást, előbb a piarista rendházban, majd a központi szemináriumban, és onnan látogatták az egyetemi előadásokat. Így a növendékek előkészületi ideje kétszeresére emelkedett, s ehhez járult még a hatvanas évek második felétől a katonai szolgálat. Budapesti tanulmányi éveikben a fiatalok kénytelenek voltak a rendi közösségtől távol élni, és ez okozta, hogy később többen nem tudtak beilleszkedni a rendbe. Ez és számos más külső, az egyházi életet sorvasztó körülmény okozta, hogy 1950 és 1985 között a felszenteltek közül 22-en elhagyták a rendet.

1951. november 12-én Sárközy Pál a pannonhalmi főapát ordináriusi joghatóságát a mindenkori győri püspökre ruházta. Ezáltal a rendi plébániák a győri egyházmegye igazgatása alá kerültek.

Sárközy Pál főapát halála után, 1968-ban előzetes állami hozzájárulással és szentszéki engedéllyel a rendi nagykáptalan, amely most már csak a két engedélyezett közösség tagjaiból állott, Legányi Norbertet, a pannonhalmi gimnázium igazgatóját választotta főapátnak. Kormányzása idején szívügye volt az istentisztelet elsőbbsége és méltósága, a szerzetesi fegyelem és egyszerűség. Mindebben személyes példájával járt elöl. Szűkös anyagi háttérrel gazdálkodott, mégis elkezdte az épületek tatarozását. Megkereste a kereten kívül rekedt rendtársakat. A szerzetespapi hivatásukat elhagyó testvérekkel sem szakította meg a kapcsolatot, felmentésüket kérte a Szentszéktől, és segített házasságukat rendezni. A kívül rekedt beteg és elöregedett rendtársaknak otthont adott a monostorban. Azoknak a növendékeknek, akik 1950-ben a rend keretében nem folytathatták tanulmányaikat, de papi szemináriumban tovább tanultak, lehetőséget nyújtott, hogy egyetemen tanári képesítést szerezzenek, és utána a rend iskolájában tanítsanak. Részt vett a magyar püspöki kar konferenciáin, gyakran vállalta a bérmálás szentségének kiosztását, jelen volt a II. Vatikáni Zsinat második ülésszakán. 1968 augusztusában meghirdette a rendi nagykáptalant, hogy az a zsinat szellemében megújítsa a kongregáció statutumait és azon keresztül a szerzetesi életet. Nemes tervei és szándékai azonban nem találtak mindenütt megértésre, és ezért 1969 elején lemondott hivataláról. VI. Pál pápa 1969. január 10-én elfogadta lemondását, s azt január 23-án Rómában és Budapesten nyilvánosságra hozták.

A főapáti szék megüresedése esetén a pannonhalmi perjel illetékes az ideiglenes kormányzást átvenni. Monsberger Ulrik perjel 1969-től 1973-ig intézte a kongregáció ügyeit. Ezekben az években folyt le a nagykáptalan. Munkacsoportok készítették elő a témákat, amelyeket azután üléseken részletesen megvitattak. A kormányzó perjelség időszaka kivételesen hosszúra nyúlt, de az alkalmat adott arra, hogy a rendtagok őszintébben és megfontoltabban döntsenek új szabályaik megalkotásában. A nagykáptalan által 1972-ben jóváhagyott új statutum a rend életének minden vonatkozására kiterjed, így az elöljárók feladataira, a szezetesi életre, a liturgiára, a tevékenységre, a gazdasági irányításra. Szerencsésen oldotta meg a főapáti tisztség idejének kérdését. A főapát megválasztása kilenc évre szól. Annak elteltével a nagykáptalan dönt hivatalának folytatása vagy lemondása felől; eszerint vagy újabb kilenc évig folytatja a kormányzást, vagy új főapátot választanak. A nagykáptalan választja a főapáti tanács hat tagját is, akik közül a főapát szabadon nevezi ki legfőbb munkatársait: a pannonhalmi perjelt és alperjelt, és a győri házfőnököt.

Az új statutumok életre váltását az új főapát, Szennay András kapta feladatul. 1972 novemberében választotta meg a nagykáptalan, benedikálása és beiktatása 1973. március 21-én történt. 1981-ben újabb kilenc évre erősítették meg főapáti szolgálatában. Évek szívós küzdelmével stabilizálta a rend anyagi helyzetét. Megújultak az iskolák és a diákotthonok. A hetvenes évektől emelkedett a rendbe felvételt kérő fiatalok száma. Megszűnt a Budapesten tanuló növendékek hátrányos helyzete. 1984. szeptember 3-án a főapát

Budapesten megáldotta a kelenföldi Szent Szabina kápolna mellett épített kis tanulmányi házat, és ettől kezdve a fővárosban tanulmányokat végző rendtagok saját otthonukban és rendi közösségben lakhattak.

A rendtagok napjait túlnyomórészt imádság és munka tölti ki. A pannonhalmi napirend 5.40-kor a reggeli zsolozsmával kezdődik, ezt követi a konventmise. Délelőtt ki-ki a reábízott munkát végzi. 12.45-kor az olvasmányos imaórát, ebéd után a déli imaórát tartják. Vacsora után mondják a vesperást. Munkakörtől függően a nap különböző időpontban fejeződik be, ezért az esti imát ki-ki maga végzi. A liturgia anyanyelvi megújítása lehetővé tette, hogy a világi munkatársak, vendégek és lelkigyakorlatot végzők is bekapcsolódhassanak az istentiszteletbe. A vasárnapi konventmisén továbbra is az ősi gregorián ének hangzik.

Nehéz sors várt azokra a rendtagokra, akik 1950-ben nem maradhattak a rendi szervezet keretében. Egy részük egyházmegyei lelkipásztori szolgálatba lépett. A főpásztorok azonban állami rendelkezés folytán csak igen korlátolt számban vehettek át szerzeteseket egyházmegyéikbe. Akinek nem jutott lelkészi állás, kénytelen volt mint kántor, sekrestyés vagy adóbeszedő megkeresni mindennapi kenyerét. Kilencen állami iskolában vállaltak tanítást, hatan más világi munkakörben helyezkedtek el. A nehéz években hatan szenvedtek börtönbüntetést, ketten pedig internálást.

1953-ban az 1931-től kezdve Brazíliába települt magyar bencések São Paoloban perjelséget és 12 osztályos általános- és középiskolát alapítottak az ottani magyar ifjúság nevelésére és oktatására. Lelkipásztori téren is a kivándorolt magyar katolikusok szolgálatára állnak. Jelenleg is a magyar kongregációhoz tartoznak. Ugyancsak magyar bencések alapították 1958-ban a kaliforniai Porta Valley-ben a Woodside perjelséget és iskolát, amely 1976-ban a magyar kongregációból kiválva az amerikai-cassinoi kongregációhoz csatlakozott.

1985-ben a felszentelt rendtagok száma 129 volt, közülük 56 a pannonhalmi főapátság, 19 a győri rendház tagja, 54-en pedig az országban szétszóródva jórészt plébániákon vagy külföldön éltek.

1996-ban fogja ünnepelni a pannonhalmi monostor alapításának ezredik évfordulóját. Méltó ünneplésére állami támogatással már elkezdődött az épületek felújítása. A szerzetesek pedig lelki megújulással készülnek a nagy jubileumra.

IRODALOM

Békés Gellért: Congregazione Benedettina Ungherese. Dizionario degli istituti di perfezione, vol. II, Roma 1975, 1511—1513. lap.

CISZTERCIEK
(Ordo Cisterciensis, O. Cist.)

A ciszterci rend Szent Benedek rendjének egyik hajtása. Nevét az 1098-ban alapított burgundiai Cistercium (Cîteaux) nevű apátságról kapta. Clairvauxi Szent Bernát nem volt ugyan a rend alapítója, de ő virágoztatta fel a rendet, miután közel harminc lelkes ifjúval felvételét kérte Cisterciumba. A 12. és 13. század volt a rend virágkora. E két század folyamán Magyarországon 19 apátságot alapítottak. Ezek a 16. század első felében a török hódítás következtében teljesen elnéptelenedtek. Csak 1726-ban telepedtek le hazánkban ismét tartósan ciszterciek, mégpedig a sziléziai Heinrichauból, hogy életre keltsék az ősi, III. Béla király által 1182-ben alapított zirci apátságot. Így lett Zirc a magyarországi ciszterciek középpontja egészen 1950-ig. A II. József által 1782 után keltett kolostor-vihar elmúltával a közhatalom a ciszterciektől is elvárta, hogy oktatómunkát vállaljanak a tanárhiánnyal küzdő városi gimnáziumokban. Így 1814-től 1948-ig a magyarországi ciszterciek életét az egyre szélesebb körű középiskolai oktatás és nevelés határozta meg.

A CISZTERCI REND ZIRCI KONGREGÁCIÓJA
(Congregatio Zircensis Ordinis Cisterciensis)

A zirci apátság és az alá tartozó rendházak a ciszterci renden belül 1923-tól önálló magyar kongregációvá alakultak. Szabályzata azaz konstitúciói 1941-ben nyertek végleges jóváhagyást. A zirci apátot az összes örökfogaldalmas rendtag életfogytiglanra választotta. A rendtagok és elöljárók elhelyezése és munkabeosztása felett a zirci apát rendelkezett, aki fontosabb ügyekben a rendi tanáccsal és az évenként Zircen összeülő káptalannal döntött. A káptalant a házak elöljárói és a konventek egy-egy megbízottja együttesen képezte.

1945 és 1950 között a rendtagok kilenc szerzetesházban éltek. A zirci apátság maradt mindvégig a rend igazgatásának központja, a szerzetesi lelkiség ébresztője, a zirci apát székhelye, a rendi novíciusok és teológusok intézményeivel. Egyházjogilag apátság volt Szentgotthárdon is, valójában azonban perjel állt a szentgotthárdi konvent élén a szentgotthárdi apáti címet viselő zirci apát megbízásából. A szerzetesek nagyobb része öt városi rendházban lakott és egy-egy gimnázium és azzal kapcsolatos általános iskola felső tagozatának tanári karát képezte 1948-ig. Egerben 1779-től, Székesfehérvárott és Pécsett 1814-től, Baján 1879-től és Budán 1912-től tanítottak. Az egri ház élén perjel, a többi ház élén házfőnök állott, akik legtöbbször a gimnáziumok igazgatói is voltak. A zirci apát nevezte ki őket. Az említett öt rendház létszáma 13-18 között változott, Budán, ahol párhuzamos osztályok is működtek, 24-re emelkedett.

Fontos szerepet töltött be a budapesti tanárképző intézet és rendház, a Bernardinum (VIII. ker., Horánszky u. 6., ma Makarenko u.). A rendi növendékek ugyanis innen látogatták az egyetem bölcsészkarát, hogy tanári hivatásukra

felkészüljenek. Előszállás a rend mezőföldi nagybirtokának (Fejér megye) központja volt, az ottani rendházban csupán 3-4 rendtag lakott.

A szerzetesi fegyelem és lelkiség kétségtelenül a rend működésének utolsó éveiben, 1945—1950-ben érte el a legmagasabb színvonalat. A rendtagok klauzurán belül külön szobákban laktak. Szobájuk berendezése megfelelt egy középiskolai tanár szükségleteinek. Sehol nem volt kirívó fényűzés. A közös napirendet a közös zsolozsma és a közös étkezések határozták meg. Egyszerű, egyöntetű napi három étkezés volt. A déli és esti étkezést rövid együtt töltött rekreáció követte. Az egyöntetű szerzetesi ruháról — fehér habitus fekete skapulárével és cingulummal — a rend központilag gondoskodott. A rendtgok ezt viselték az iskolában és általában az utcán és utazás közben is.

Az örökfogadalmas rendtagok mind pappá voltak szentelve. Naponta mutattak be szentmisét. Közös naponkénti konventmise csak Zircen volt, színvonalas gregorián énekkel. A gimnáziumokkal összekötött rendházak templomaiban vasárnaponként diákmisére gyűltek össze a tanulók. Zircen a teljes ciszterci zsolozsmát mondták, vasárnap a vesperást énekelték. A többi rendházban a zsolozsma egy részét: a kishórákat, a vesperást és a kompletóriumot mondták.

A magyarországi ciszterciek sajátos feladatát, a középiskolás ifjúság tanítását és nevelését a Zirci Kongregáció említett konstitúciói is hangsúlyzták. A rend öt gimnáziumában és az azokkal kapcsolatos általános iskolák felső tagozatán 1948 első felében 75 szerzetestanár tanított mintegy 2500, túlnyomórészt 11-18 éves diákfiút. Az iskolai előadásokon túl sokat foglalkoztak a fiúkkal az egyesületekben (Mária Kongregáció, cserkészet, önképzőkör, ének- és zenekar) és lelkipásztori területen is. Egerben, Székesfehérvárott és Pécsett az iskolával párhuzamosan 1945-től diákotthon is működött 30-60 diákkal. — A rendházakkal (Zirc, Szentgotthárd, Előszállás, Buda, Eger és Székesfehérvár) kapcsolatos hat plébánián kívül a rendtagok renszeresen 13 plébániát láttak el, ebből 10 volt a Bakonyban és 3 Előszállás körül.

Miután a hatóságok 1948. június 16-án elrendelték az összes egyházi iskola államosítását, a rend is elveszítette iskoláit. A következő két évben az addig tanításra beosztott rendtagok is lelkipásztori munkát vállaltak a rendházakból könnyen elérhető plébániákon.

Miután 1945-ben a földreform következtében a rend addigi anyagi bázisát képező mezőgazdasági és erdészeti üzemeit elveszítette, a következő három tanévben az állam által folyósított tanári fiztetések, majd az utolsó két évben a lelkipásztori munkáért kapott honoráriumok képezték a rend közös anyagi alapját.

Közvetlenül a rendek működési engedélyének állami megvonása előtt 1950 júniusában 191 örökfogadalmas pappászentelt tagja volt a Zirci Kongregációnak. Ebből 19 külföldön tartózkodott. Ugyanakkor a fel nem szentelt növendékek száma a novíciusok nélkül 35 volt. A legutolsó években Zircen folyamatban volt a konverzus intézmény felélesztése is, és a középiskoláskorú jelöltek a négy évfolyamból álló, középiskolai tanulmányokat végző oblátus intézményt alkották.

1950. június 9-én az éjfél előtti órában a szentgotthárdi, pécsi és bajai rendházak tagjait a kunszentmártoni karmelita rendházba szállították. Június

16-án miniszteri rendeletre az egri rendházat kellett átadni. Június 18-án vasárnap Székesfehérvárról és a budapesti Bernardinumból Előszállásra és Pásztóra vitték a rendtársakat. A következő hetekben a zirci apátságban kellett helyet adni 400-600 szerzetesnővérnek, akiknek különféle rendházakból ott jelöltek ki tartózkodási helyet. Végül a zirci apátságot és budai rendházat az 1950. augusztus 30-án a püspökök által aláírt állami határozat szerint decemberig kellett kiüríteni és átadni. Október 25-én Endrédy Vendel zirci apát utolsóként hagyta el az apátság épületét, amelyből néhány helyiség megmaradt a plébánia részére. Endrédy apátot október 29-én Budapesten letartóztatták, és 1951. július 28-án Grősz József kalocsai érsek koncepciós pere keretében 14 évi börtönre ítélték. 1956 októberében kiszabadult, és élete további részét néhány hónapig a piaristák budapesti rendházában, majd Pannonhalmán töltötte. Ott hunyt el 1981. december 29-én élete 87. évében. Zircen az apátsági templomban temették 1982. január 7-én.

A rendházak épületét többnyire diákotthonokká alakították. A zirci apátság levéltárát a Veszprém Megyei Levéltár őrzi és a többi rendház levéltára is a területileg illetékes megyei levéltárak állományába került. A rendházak könyvtárai, amelyek közül különösen az egri, székesfehérvári, pécsi és a Bernardinumé volt értékes, szétszóródtak, a zirci apátság könyvtára azonban helyben és együtt maradt az Országos Széhcényi Könyvtár kezelésében mint Reguly Antal Műemlékkönyvtár.

1950 óta a rendtagok közül heten a Szentszéktől felmentést kaptak fogadalmaik alól, további hét helyzete egyházjogilag még nincs rendezve. Az elmúlt harmincöt év alatt itthon elhunyt 107 rendtárs, a külföldre távozottak közül pedig 7. Az itthon elhunytaknak mintegy egy ötöde 1950-ben vagy hamarosan utána nyugdíjas korú volt; tízen vállaltak tanítást állami iskolában, s mindössze 15-20 nyert engedélyt, hogy mint egyházmegyei pap lelkipásztori szolgálatot végezhessen. Zemplén György a Hittudományi Akadémia első dékánja lett 1950-ben, később a Központi Papnevelő Intézet rektora, majd a római Pápai Magyar Intézet rektora. 1969. január 23-án VI. Pál pápa az esztergomi ordinárius segédpüspökévé nevezte ki († 1973). Nem lelkipásztori egyházi munkakörben (adminisztrátor, kántor stb.) mintegy tízen jutottak munkához és megélhetéshez. 1945 és 1963 között 30 rendtag szenvedett fél évtől hat évig terjedő szabadságvesztést. Az elhunytak közül 33 a pannonhalmi szociális otthonban fejezte be földi életét.

1985 végén tartósan külföldön élt 31 rendtag, itthon 52. Az utóbbiak közül 28 egyházmegyei beosztású lelkipásztor, 6 egyéb egyházi beosztásban működik, 17 nyugdíjas. Néhányan tudományos munkát végeznek.

1946—1949-ben tizenegy magyar ciszterci ment az Amerikai Egyesült Államokba, hogy ott a Wisconsin államban fekvő Spring Bank monostor életét fellendítse. Később még többen követték őket. 1956-ban Texasba települtek és részt vettek a dallasi püspöki egyetem felállításában több tanszék betöltését vállalva. 1964-ben Dallas közelében Irving-ben apátságot , majd iskolát létesítettek. 1984-ben az irvingi ciszterci konventnek 23 magyar származású tagja volt.

1982. augusztus 21-én a zirci apátság, 1984. augusztus 18-án a pilisi apátság alapításának 800. évfordulójára rendezett egyházi megemlékezésen több püspökkel és külföldi ciszterci atyával együtt a hazai ciszterciek is részt vettek.

BORSODPUSZTAI PERJELSÉG

Halász Piusz teológiai tanár vezetésével néhány zirci rendtag Veszprém megyében Magyarpolány mellett Borsodpusztán Zirctől független közösséget alakított egy szigorúbb, kontemplatív ciszterci élet megvalósítására a Béke Királynője (Regina Pacis) oltalma alatt. A Szentszék 1964. november 15-én elismerte mint önálló perjelséget, és közvetlenül a rend generális apátja alá rendelte. A konvent létszáma mindössze 8-10 volt.

IRODALOM

Ciszterci lelkiség. Zirc alapításának 800. évfordulójára, 1182—1982. Eisenstadt 1982 Prugg Verlag. — *Ferenc L. Hervay:* Repertorium historicum Ordinis Cisterciensis in Hungaria. Roma — Budapest 1984. — Magyar Katolikus Almanach 1984. 841—842. l. — *Csizmazia Placid:* Magyar Ciszterciek az Újvilágban. „A Szív" (kanadai magyar katolikus folyóirat) 1985/11., 12. és 1986/1. számában. — A Vigilia beszélgetése Halász Piusszal. Vigília 53 (1988) 529—533. l.

PÁLOSOK
(Ordo Fratrum S. Pauli Primi Eremitae, O. S. P. P. E.)

Özséb esztergomi kanonok 1250 körül tisztségéről lemondva összegyűjtötte a pilisi erdőkben élő remetéket, és így megalapítója lett a pártfogójukról, Remete Szent Pálról pálosoknak nevezett magyar eredetű remeterendnek. Hamarosan más remeteközösségek is csatlakoztak hozzájuk. Magyarországi kolostoraik száma, nem számolva a drávántúliakat és azt a huszonkettőt, amely időközben megszűnt, 1526-ig 63-ra emelkedett. Ekkor a ferencesek mellett ők voltak a legkedveltebb szerzetesek hazánkban. A törökök előnyomulása és reformáció véget vetett a rend hazai virágzásának. Csak négy-öt monostor tudta átvészelni a legnehezebb időket. Ezek közül legnevezetesebb Máriavölgy (Thall, Marianka) Pozsony közelében és Lepoglava Varasd vármegyében. Az első a magyar, a második a horvát pálosoknak lett utolsó menedékhelyük. A 17. század első felétől kezdve, még inkább 1686 után néhány középkori helyen újra felállították kolostorukat, és újakat is alapítottak, ezeket azonban már nem magányban, hanem városokban. 1786-ban II. József mind a 21 magyarországi kolostorukat feloszlatta. A magyar rendtartomány létszáma ekkor 313 volt.

Több sikertelen kísérlet után 1934-ben Budán, a Gellért-hegy oldalában a lengyel pálosok segítségével, 1935-ben Pécsett, 1940-ben Kiskunfélegyháza határában Pálosszentkúton (ma Petőfiszállás) indult meg a pálosok közösségi élete egy-egy perjel vezetése alatt. Budapesten a Gellért-hegyi Sziklakápolnában, Pécsett a Mecsek oldalában 1940-ben elkészült modern templomban, Kiskunfélegyháza tanyavilágában Szentkút búcsújáróhelyen lelkipásztori munkát végeztek a pappá szentelt rendtagok. 1944-ben Soltvadkerten, 1945 után a legrégibb hazai remetetelep helyén a mecseki Szentjakab-hegyen kezdenek

rezidenciát felállítani. Első magyarországi elöljárójuk Zembrzuski Mihály lengyel származású, de magyarul is beszélő megbízott tartományfőnök volt, az utolsó Csellár I. Jenő. A pécsi kolostorban kapták képzésüket a novíciusok, és onnan látogatták a pécsi egyházmegyei hittudományi főiskolát a papnak készülő rendi teológusok.

A pálos rendet 1770-ben a pápa hivatalosan is a monasztikus rendek közé sorolta. Ennek megfelelően a papi zsolozsmát a szerzetesek együtt mondták. Közös konventmise, utána félórás hálaadás, napi két elmélkedés, szigorú csendtartás, heti közös bűnvallomás és önostorozás adta meg az elmélyült lelkiélet keretét. A fiatal magyar pálosok buzgóságát a lengyel vizitátorok példaképként állították lengyel rendtársaik elé. 1938-tól 1944-ig *Fehér Barát* címmel jelent meg a rend folyóirata, amit 1948-ban még egy-két szám követett.

1950-ben a rend magyarországi tartományának 21 pappá szentelt tagja volt, közülük öten már mint papok jöttek át más rendekből, és egy plébános is kérte felvételét a rendbe. A segítő testvérek kétéves novíciátus után kétszer tettek három évre ideiglenes fogadalmat, és azután következett az örök fogadalom. Kb. huszan voltak.

1950. június 9-én a pécsi rendház lakóit a rendi növendékekkel együtt a váci püspöki palotába szállították. Ugyanazon év őszén másik két rendházukat is ki kellett üríteniük. A budai kolostor épületében balettiskola, a pécsiben egészségügyi nővérek továbbképző intézete és otthona kapott helyet.

1951 március végén az államvédelmi hatóság a rend összes tagját néhány segítő testvér kivételével letartóztatta, és a Grősz József kalocsai érsek ellen indított koncepciós perben július végén Vezér Ferenc perjelt gyilkossággal vádolva, „amit 1944 decemberében egy szovjet katona ellen követett volna el", halálra ítélték, a többieket 4-10 évi börtönre. A Gellért-hegyi Sziklakápolnát a per ideje alatt felszámolták. 1956-ban a rendtagok különböző időpontban kiszabadultak börtönükből. A szerzetespapok, mivel lelkipásztori beosztást nem kaphattak, nagyobbrészt egyházközségi (kántori, sekrestyési) munkakört vállaltak. 1985 végéig a pap rendtagok közül 12-en hunytak el. Itthon élnek még öten, külföldön négyen (Częstochowa 1, Lausanne 1, USA 2) lelkipásztorként dolgoznak. A szerzetesi életben kitartó segítő testvérek közül egy itthon, egy pedig külföldön él.

IRODALOM

Névtár 1948, 275—276. — Grősz József és társai bűnpere. Bp. 1951. 325., — *Gergely Jenő:* A katolikus egyház Magyarországon, 1944—1971., Bp. 1985. 125.

BAZILITÁK

A görögkatolikusok szerzetesrendjének három rendháza állott 1950-ben Magyarországon: Máriapócs (1753-tól), Hajdúdorog (1933-tól), Kispest (1948-tól) és 16 áldozópap, 14 teológus és 4 laikus testvér tagja volt. Bővebben lásd A magyar görög katolikus egyház élete című fejezetet a 723. oldalon.

DOMONKOSOK
(Ordo Praedicatorum, O. P.)

Szent Domonkost kiváló tudása és a tévtanok ellen folytatott küzdelme indította arra, hogy szerzetesrendet alapítson az Isten igéjének, az igazságnak hirdetésére és hittudomány művelésére. Így lett rendje jelszava: Veritas! Igazság! A pápa 1216-ban erősítette meg alapítását, és hamarosan felhatalmazta a rend tagjait, hogy bármely egyházmegyében prédikáljanak. Az új rend gyorsan elterjedt, és kiváló hittudósokat adott az egyháznak, köztük Nagy Szent Albertet és Aquinói Szent Tamást. Hazánkban 1221 után jelentek meg az első domonkosok, és céltudatosan sorban a legjelentősebb városainkban alapítottak kolostorokat, hogy minél több embernek hirdethessék az evangéliumot. A magyar rendtartomány központja a budavári Szent Miklós kolostor lett, amely a mai Hilton szálló helyén állott. Itt a 14. század elejétől studium generale, hittudományi főiskola is működött. A 16. század elejére magyarországi kolostoraik száma ötvenre növekedett, de az előnyomuló török hódítás és a reformáció nemsokára összes kolostorukat kihalásra ítélte. 1569-ben hivatalosan is megszűnt a magyar rendtartomány. 1638-ban Szombathelyen tudták először újra megvetni lábukat. 1700-ban Pesten telepedtek le újra. II. József hat házuk közül hármat eltörölt. 1938 óta van ismét önálló magyar rendtartomány.

1945 és 1950 között öt rendháza volt a rendnek hazánkban, és 1948-ban Gyulán egy hatodikat is kezdtek. Az utóbbit kivéve mindegyik plébániával vagy lelkészséggel volt egybekötve. Az 1903-ban kezdeményezett budapesti rendház lett a legnépesebb. 1915-ben készült el hatalmas templomuk a Thököly úton a Rózsafűzér Királynéja tiszteletére és a rendházuk. Ott volt a tartományfőnök székhelye, a rend hittudományi főiskolája és noviciátusa. 1938-tól 1946-ig többszöri megválasztással Badalik Bertalan, azután pedig Implom Lajos vezette a rendtartományt. Szombathelyi rendházuk a Szent Márton plébániatemplomhoz kapcsolódott, Sopronban a Szent Margit lelkészséget látták el. Vasvárott, ahol már a középkorban is volt házuk, 1684-ben telepedtek le ismét, és hamarosan átvették a plébániát. 1942-ben Debrecenben a mai Hámán Kató úton házat szereztek és templom építését tervezték, de erre már nem maradt idejük. Utolsó alapításuk 1948-ban Gyulához fűződik.

A rend életéből kizárta a közös vagyont vagy a birtokot is, hogy a szegénységet evangéliumi értelemben megvalósítsák. Kizárólag önkéntes adományokból, alamizsnából kívánt élni. Később a körülményektől kényszerítve mégis megengedték kisebb ingatlanok elfogadását.

A napirend hajnali fél öttől este kilencig pontosan szabályozta a kolostorok életét. Hús nélküli étkezésük szerény, szinte szegényes volt. A böjt, csendtartás és a klauzura védte a lelki összeszedettséget. Különös gondot fordítottak a Szűzanya tiszteletére és a Szentolvasó imádságra. A szentmisét és zsolozsmát saját liturgiájuk szerint mondták.

1949-ben Badalik Bertalant, aki akkor a budapesti ház perjele volt, a Szentatya veszprémi megyéspüspökké nevezte ki. Ő igen sokat tett Árpádházi Szent

Margit emlékének és tiszteletének előmozdítására. Kiváló bölcselője és teológusa volt a rendnek Horváth Sándor.

1950-ben 61 szerzetespap, 11 papnövendék, 8 újonc, 13 segítő testvér és 2 testvér újonc képezte a magyar tartomány személyi állományát.

1950. július 11-én elvitték a vasvári, szombathelyi és soproni rendházak lakóit Máriabesnyőre és Egerbe. A többi rendházat az őszi hónapokban kellett átadni a hatóságoknak.

A feloszlatás után csupán tizennyolcan dolgozhattak lelkipásztori munkakörben. Öten mint sekrestyés-kántorok kaptak feladatot, a többiek segédmunkásként igyekeztek maguknak albérleti szobát és szerény megélhetést biztosítani. Az idősebbek a pannonhalmi szociális otthonban fejezték be életüket. Jelenleg 27 szerzetespap és 2 testvér él még itthon és 4 pap külföldön.

FERENCESEK
(Ordo Fratrum Minorum, O. F. M.)

1. A SZŰZ MÁRIÁRÓL NEVEZETT FERENCES RENDTARTOMÁNY
(Provincia S. Mariae Ordinis Fratrum Minorum)

Az első ferencesek valószínűleg Assisi Szent Ferenc életének utolsó éveiben († 1226) érkeztek Magyarországra. 1233-ban már provinciálisuk, tartományfőnökük volt. A 14. század végéig folyamatosan újabb és újabb kolostorokat alapítottak, úgyhogy azok száma 1400-ban 52-re növekedett. A ferencesek e régi és hazánkban első tartománya 1523-ban Szűz Máriát kapta védőszentül, és ezért tagjait „mariánus" ferenceseknek nevezték. A mariánus rendtartomány sok viszontagságon keresztül 1233-tól 1950-ig folyamatosan fennállt. Zárdáik egy részét a 15. században az akkor kedveltebb szigorúbb fegyelmű ferenceseknek kellett átengedniük. A 16. században a törökök előnyomulása és a reformáció hatására csaknem összes kolostoruk elnéptelenedett; csupán a pozsonyi és a soproni zárda tudta átvészelni a legnehezebb időket. A 17. század második évtizedétől azután sorra létesültek kolostoraik az ország nyugati részén. 1787-ben II. József rendelete következtében érte őket újabb veszteség, öt zárda feloszlatása. 1900-ban a magyarországi ferences kolostorok tartományi beosztása a Szentszék rendelete nyomán jelentősen átalakult. A mariánus rendtartomány általában megtarthatta korábbi kolostorait, amelyekhez néhányat még kapott is Déldunántúlon. A rendtartomány 29 háza ekkor az egyetlen pesti kivételével mind a Dunántúlon és Északnyugat-Magyarországon állott. Számuk 1920-ban az ország területi vesztesége következtében felére csökkent: csak a dunántúliak maradtak meg és a pesti.

A rendtartomány 1945 előtti történetéről további részletek olvashatók a Magyar Katolikus Almanach I., 1984. évi kötetében a 776—780. oldalakon.

1945 és 1950 között a mariánus ferenceseknek a következő 15 helyen volt templomuk és rendházuk: Budapest (V. ker., Ferenciek tere 8.), Székesfehérvár,

Szombathely, Pápa, Sümeg, Veszprém, Búcsúszentlászló, Nagykanizsa (Ady Endre u. 16.), Esztergom, Andocs, Felsősegesd, Nagyatád, Zalaegerszeg, Kiskanizsa (plébánia: Nagykanizsa III., rendház: Hajgató S. u. 1.) és Kapuvár. 1947-ben Káptalanfüreden, 1948-ban Pestszentlőrincen létesítettek úgynevezett hospiciumot 2-3 rendtaggal.

A tartományfőnök, 1945—1950-ig Burka Kelemen, a budapesti rendházból irányította a tartomány életét. Ott lakott a rend néhány fiatal pappá szentelt tagja is, akik az egyetemen a hittudományi és a bölcsészkart látogatták. A novíciusok a búcsúszentlászlói és andocsi rendházban készültek a szerzetesi életre. A rendi teológusok a szombathelyi kolostorban felállított hittudományi főiskolán kapták meg képzésüket. Itt 1949-ben hét teológiai tanár 24 papnövendéket tanított. Szombathely, Búcsúszentlászló, Nagykanizsa, Andocs, Felsősegesd, Nagyatád, Kiskanizsa és Zalaegerszeg ferences temploma egyúttal plébániatemplom is volt és maradt mindmáig.

A rendtartományhoz 1950-ben itthon 121 szerzetespap, 101 dolgozó testvér és 27 papnövendék tartozott. Külföldön élt 16 pap és 14 testvér. A dolgozó testvérek a pap-rendtagokat azzal segítették, hogy ők végezték a sekrestyési, háztartási, kerti stb. teendőket. A legnépesebb volt az esztergomi rendház, amely mellett 1931-től a ferencesek Szent Antalról nevezett gimnáziuma és kollégiuma, majd általános iskolája is működött az egyházi iskolák 1948-ban bekövetkezett államosításáig. 1950-ben a kapisztránus ferencesek újra megnyithatták. A kisebb zárdákban 4-6 szerzetespap és 1-5 laikus testvér lakott.

A mariánus rendtartomány alkotmánya, fegyelme, belső élete lényegében azonos volt a kapisztránus tartományéval. Ott ismertetjük.

Főfeladatuknak az egyszerű hívek lelki gondozását tekintették. Szentmiséik látogatottsága messze felülmúlta a többi templomokét. Még feltűnőbb volt azoknak hatalmas száma, akik a ferences barátoknál járultak szentgyónáshoz és szentáldozáshoz. Hitoktatásban mintegy 7200 tanulót részesítettek a mariánus ferencesek, 40 különféle típusú iskolában. A ferences harmadik rend közel 13 ezer tagja a világban élve, de Assisi Szent Ferenc lelkiségét követve kívánt részesedni a rend ima és kegyelmi közösségében. Irányításukat mindkét rendtartomány atyái végezték. A Ferences Missziós Egylet, a Szent Antal Egylet és a Szent Klára Társulat is az ő vezetésük alatt állt.

A ferences rend mint kolduló rend a közös birtoklást is elvetette, ezért ingatlana nem volt. A rendtagok ellátását a lelkészi honoráriumokból és a hívek adományaiból fedezték.

1950. június 9-én jugoszláv határhoz közelebb fekvő négy rendház (Andocs, Nagykanizsa, Kiskanizsa, Segesd) lakóit a kapisztránus ferencesek jászberényi rendházába szállították. Hasonló sors érte június 16-án a szombathelyi, zalaegerszegi és esztergomi kolostorok lakóit, akiket Gyöngyösre, Szolnokra és Békéscsabára vittek az ottani ferences illetve kapucinus rendházba. Az őszi hónapokban mind a kényszertartózkodási helyeket, mind a még fel nem oszlatott összes kolostort el kellett hagyniuk.

A rendházakból általában csak egy-két helyiség maradt meg plébániahivatalnak és lelkészi lakásnak. Az épületek többi részében diákotthon (Székesfehérvár,

Nagykanizsa), szociális otthon (Andocs, Búcsúszentlászló, Szombathely) kapott helyet vagy más, főként gazdasági célra hasznosították. A zalaegerszegit a honvédség kapta meg.

A budapesti rendház könyvtára zúzdába került. Benne voltak Liszt Ferencnek a rendház részére ajándékozott könyvei is. Az esztergomi könyvtár egy részét a Mártírok úti kapisztránus kolostorban helyezték el. A többi rendház könyvei szétszóródtak, vagy utóbb az Országos Széchenyi Könyvtár könyvelosztójába kerültek.

A szerzetesrendek működési engedélyének megvonása után állami korlátozás miatt az egyházmegyéknél csak kevés rendtag kaphatott papi beosztást, 1956-tól azonban egyre többen. Összesen 44-en végezhettek hosszabb-rövidebb ideig lelkipásztori munkát. Kilencen az engedélyezett két ferences gimnáziumban tanítottak. A többiek közül 12 egyházközségi munkakört (kántor, sekrestyés stb.) vállalt, 3 állami iskolában tanított, 24 más civil munkát végzett. Heten feladták papi hivatásukat, közülük négy egyházi felmentést kapott.

A dolgozó testvérek közül 25 folytatott egyházi jellegű tevékenységet, 55 pedig civil munkát vállalt.

1950-től 1985 végéig elhunyt a rendtartomány 83 papja és 48 dolgozó testvére. Közülük 7 atya és 15 testvér a pannonhalmi szociális otthonban fejezte be földi életét.

1985 végén itthon 44 atya élt, közülük 25 lelkipásztori beosztásban, és 23 dolgozó testvér; külföldön 15 lelkipásztor és 5 testvér.

2. KAPISZTRÁN SZENT JÁNOSRÓL NEVEZETT FERENCES RENDTARTOMÁNY (Provincia S. Joannis a Capistrano Ordinis Fratrum Minorum)

A magyarországi ferencesek Kapisztrán Szent Jánosról nevezett rendtartománya 1757-ben létesült azokból a kolostorokból, amelyeket a törökök elleni felszabadító háborúk idején menekülő bosnyák ferencesek alapítottak Dél-Magyarországon és a Duna mentén (Mohács, Baja, Dunaföldvár). Ők építettek újra kolostort 1703-ban a szerémségi Újlakon (Ilok, YU), ahol 1456-ban Kapisztrán Szent Jánost eltemették. Így kapta később a tartomány az ő nevét. 1900-ban, amikor végrehajtották a magyarországi ferences kolostorok új tartományi beosztását, a 15—16. századi eredetre visszatekintő szalvatoriánus rendtartomány megszűnt, és kolostorait nagyrészt a kapisztránus rendtartomány kapta meg, közöttük a nagymultú gyöngyösit, jászberényit, kecskemétit és szegedit, valamint a budait. Összesen 28 rendházat számlált ekkor a rendtartomány, de az ország feldarabolása következtében 1920 után 11 házat (Máriaradna, Szabadka, Kassa stb.) elveszített. A két világháború között nyolc új alapítással növekedett. A rendtartomány 1945 előtti történetéről további részletek olvashatók a Magyar Katolikus Almanach I., 1984. évi kötetében a 776—780. oldalakon.

1945 és 1950 között a következő 25 helyen volt rendházuk a kapisztránus ferenceseknek: Budapest (II., Mártírok útja 23.), Gyöngyös, Jászberény, Pécs, Szécsény, Baja, Eger, Szeged, Szolnok, Kecskemét, Dunaföldvár, Mohács, Siklós, Vác, Simontornya, Szigetvár, Máriagyűd, Mátraverebély-Szentkút, Hatvan, Salgótartján, Budapest-Pasarét, Csongrád, Nyíregyháza, Debrecen-Nyilastelep (=Debrecen III. plébánia), Debrecen-Csapókert (=Debrecen IV. plébánia). Minden rendház mellett templom állott, közülük 18 egyúttal plébániatemplom is volt. A nagyobb létszámú házak (19) közösségét konventnek nevezték és guardián állott az élükön, a kisebbek (7) rezidenciák voltak prézes vezetése alatt. Közös zsolozsmázásra csak a konventek voltak kötelezve. Sajátos szerepet töltött be a Budapest-Szentföld (II., Heinrich István u. 1—5.) elnevezésű létesítmény, amelyet két szerzetespap és két laikus testvér őrzött.

A tartmányfőnököt a tartományi káptalan három évre választotta. Tartományfőnökök voltak: 1940—46 Shrotty Pál, 1946—58 Luptovics Kolos, 1958—70 Váradi Béla, 1970—79 Balázs Sebestyén, 1979-től Pintér Ernő. Székhelyük a budapesti Mártírok úti rendház. A káptalan tagjai a Rómából küldött viztátor, a leköszönő tartományfőnök és helyettese, a tartományi tanács (definitorium) tagjai és a nagyobb rendházak, konventek guardiánjai. Az új elöljárókat a viztátor, majd az egész rend generális főnöke erősítette meg. A rendházak elöljáróit szintén a káptalan választotta. A rendtagok sokrétű munkájának beosztása és az anyagi ügyek intézése érdekében minden rendházban havonként tanácskozást (discretorium) tartottak.

A jászberényi konvent adott helyet a Szeráfi Kollégiumnak, amelyben 1945—48-ban mintegy 38 középiskolás ferencesjelölt lakott és onnan látogatták a helybeli gimnáziumot. A szécsényi kolostor adott otthont a klerikus és laikus testvér újoncoknak, a noviciátusnak. Gyöngyösön a tartomány hittudományi főiskoláján nyolc ferences teológiai tanár oktatta a rendi teológusokat, akiknek száma 1950 előtt 14 körül mozgott.

A szerzetesi élet ritmusát a napirend szabta meg. 1/2 5 órai ébresztő után 5 órakor elmélkedés kezdődött, utána a zsolozsma prima és tertia részét imádkozták. 6-kor a házfőnök celebrálta a konventmisét. Délben a sextát és a nónát mondták a zsolozsmából. Ebéd után szentségimádás következett a templomban, majd együtt töltött szabadidő (rekreáció). Délután 2-kor mondták a vesperást és a kompletóriumot. Este hatkor félórás elmélkedés után a zsolozsma matutinum és laudes részét imádkozták. A napot a vacsorát követő közös szabadidő, majd több imából összetett esti ájtatosság fejezte be. Hetenként a bűnbánati káptalanon (capitulum culparum) a házfőnök beszámolt a rendtársak magatartásáról és az esetleges hibákról, bűnbánati imákat mondtak, és általános feloldozást kaptak. Mind a pappá szentelt atyák, mind a laikus segítő testvérek évente egyszer nyolcnapos lelkigyakorlaton vettek részt. Nagyböjtben és Mindenszentek ünnepétől karácsonyig szigorú böjtöt tartottak. E két időben tilos volt a húsevés és csak egyszer volt szabad jóllakni.

Fő feladatuknak az egyszerű hívek lelkigondozását tekintették. Állandóan a hívek rendelkezésére álltak, és ezért templomaik látogatottsága a többi templomokét messze felülmúlta. Népesebb városokban vásár- és ünnepnap

hajnaltól délig csaknem minden órában volt szentmise. Szentgyónásra és szentáldozásra mindig volt alkalom.

Az ország minden részére hívták őket nyolcnapos missziók és háromnapos lelkigyakorlatok rendezésére. Évente mintegy 400 lelkigyakorlatot vezettek. A hitoktatásban is kivették részüket; így 1947-ben 22 ezer tanulót tanítottak hittanra. Szent Ferenc harmadik rendje, a világi életben megmaradó, de a ferences lekiséget követő hívek nagy részben az ő templomaikhoz kapcsolódtak. Felkarolták az országosan elterjedt hitéleti egyesületeket is.

Az istentisztelet méltóságát emelték a templomi énekkarok. Közülük kiemelkedett a budai Kapisztrán Kórus P. Tamás Alajos és a pécsi Szeráfi Kórus Agócsi László vezetése alatt. A pécsi rendház oltár- és szoborkészítő asztalosműhelyében a segítő testvérek 1942-ig nemcsak a pécsi ferences templom szépítésén dolgoztak, hanem a tartomány négy másik templomának is készítettek berendezéseket; 1943 és 1948 között pedig a máriapócsi templom kegyoltárát, két mellékoltárát és szószékét készítették remekbe.

Rendkívül értékes volt a gyöngyösi és a szegedi rendház könyvtára, mivel mindkettő a középkor végétől fennállt, és így az ország legrégibb könyvtárai közé tartoztak. Ugyancsak Gyöngyösön őrizték a tartomány régi levéltárát a megszűnt szalvatoriánus tartományéval együtt.

A váci rendházban dolgozott 1926-tól a Kapisztrán Nyomda. Itt nyomtatták a „Magyar Barát" c. folyóirat utódát, az „Assisi Szent Ferenc Világi Rendje" c. lapot, amelynek első száma 1946 decemberében, az utolsó 1948 októberében jelent meg. Ekkor szűnt meg az „Isten dalosai" c. missziós folyóirat is. A nyomdát 1949. január 30-án államosították.

Budapesten a Hűvösvölgyben létesített Magyar Szentföld a századok óta a ferences barátokra bízott szentföldi szentélyeket volt hivatva bemutatni. Tíz köralakban egymáshoz csatlakozó fülkében tíz szenthely kicsinyített mása volt látható. A föléjük tervezett kupola építése is megkezdődött, amikor az államosítás az egész létesítményt megszüntette.

1922-től a rendtartomány tagjai résztvesznek az Amerikai Egyesült Államokba kivándorolt magyarok és utódaik lelki gondozásában is. 1946-tól a hazai tartományfőnök által kinevezett commissarius koordinálja munkájukat.

1929-ben küldött a rendtartomány először misszionáriusokat Kínába. 1938-tól Hunan tartományban a Paoking-i missziós apostoli prefektúrát látták el. 1948-ban hat szerzetespap misszionárius és három dolgozó testvér működött ott. 1949-ben el kellett hagyniuk Kínát.

1950. június 9-én a szigetvári, pécsi, máriagyüdi, siklósi, mohácsi és bajai rendházak lakóit a hatvani, a szolnoki és a jászberényi ferences rendházakba szállították. A többi rendházat a két budapesti (Mártírok úti és pasaréti) kivételével az őszi hónapokban kellett átadni az állami hatóságoknak.

Mintegy tíz korábbi rendházban diákotthon, háromban szociális intézmény kapott helyet, a kecskemétiben zeneiskola, a pécsiben turistaszálló. A többit hivatalok és vállalatok kapták.

A gyöngyösi könyvtár megmenekült a pusztulástól. Könyveit és berendezéseit egy ideig a helybeli Orczy kastélyban működő Mátra Múzeumban helyezték

el, 1980-ban azonban az Országos Széchenyi Könyvtár felügyelete alatt mint műemlékkönyvtár visszakerült eredeti helyére. Sajnos a szegedi ferences könyvtárat különféle gyűjtemények széthordták, és amikor kísérlet történt a történelmi értékű könyvtár visszaállítására, az új tulajdonosok nem voltak hajlandók megválni a megszerzett kötetektől. A többi rendház könyvtáraiból a helyi gyűjtemények válogattak, a maradék pedig az Országos Széchenyi Könyvtár könyvelosztójába került. A rendtartomány gyöngyösi levéltárát 1969-ben kapta vissza a Heves megyei Levéltártól, és azóta a Mártírok úti rendházban őrzik. A hűvösvölgyi Szentföld értékesebb darabjai ugyancsak ott találhatók.

Az 1950-ben engedélyezett nyolc katolikus gimnáziumból kettőnek átvételét az állam a ferenceseknek ajánlotta fel, és a kapisztránus ferencesek elfogadták. Azóta ők vezetik a mariánus ferencesek korábbi esztergomi gimnáziumát és a kevéssel előbb felállított szentendrei egyházközségi gimnáziumot. Mivel Szentendrén rendház nincsen, megtarthatták két budai házukat. Az állam csak annyi szerzetes működését engedélyezte, amennyi a két gimnázium egyenként 2x4 osztályának tanítására, az engedélyezett évi átlag két rendi növendék képzésére és a rendházak igazgatására szükséges. Közel ötvenen maradhattak a rendi keretben, továbbá 14 pap- és tanárjelölt és 9 tanítást vállaló mariánus tanár is, akikre nagy szükség volt, mert a kapisztránus tartománynak nem voltak okleveles középiskolai tanárai. Hatan néhány éven belül megszerezték a tanári diplomát. Néhány szaléziánus és egyházmegyei paptanár is vállalt tanítást.

1950-től a gimnáziumi oktató-nevelő munka a rendtagok fő feladata. A II. Vatkáni Zsinat után az egész rend szabályzata is módosult. A tartományfőnököt, definitorokat és házfőnököket ezután hat évre választja a tartományi káptalan. Utána csak három évre választhatók újra. A zsolozsmát nem kell közösen végezni. Csak a hívekre is kötelező böjtöket kell megtartani. A magyar rendtagok fő feladata most a tanítás és nevelés, de mint kisegítők a lelkipásztori munkában is részt vesznek. Azokban a házakban, ahol növendékek is vannak, így Esztergomban és Budapesten, a Pasaréten továbbra is a régi napirend szerint közösen végzik a zsolozsmát.

A budapesti Mártírok úti rendház maradt továbbra is a tartományfőnök székháza. A tartományi káptalan 1979-ben Pintér Ernőt választotta tartományfőnökké. A Mártírok úti rendházban laknak a szentendrei gimnázium szerzetes tanárai is, akik a tanítás és a délutáni tanulószobai felügyelet után minden nap visszatérnek Budapestre. A tartomány hittudományi főiskolája 1950-től Esztergomban működött, amikor azonban 1968-ban a rendi vezetőség a papi és a szaktanári képzés idejét párhuzamossá tette, a rendi szemináriumot a pasaréti rendházba helyezték. A tanárjelöltek onnan látogatják az egyetem bölcsészkarát. 1950 szeptembertől kezdve negyvenen tettek örök fogadalmat.

A rendi kereten kívül maradt atyák közül 40 egyházmegyei lelkipásztori beosztást kapott. A többiek vagy civil munkát vállaltak vagy nyugdíjasként éltek.

1950 és 1985 között itthon 40 pappá szentelt rendtag hunyt el, külföldön 14. 1945 és 1965 között tizenegy rendtag szenvedett egytől tizenöt évig terjedő szabadságvesztést. Ketten háborús fogságban haltak meg. Időközben heten feladták papi hivatásukat; ketten közülük egyházi felmentést kaptak.

1985 végén rendi keretben élt itthon 44 atya (ebből négy korábban a mariánus tartományhoz tartozott), közülük 18 nyugdíjas, továbbá 13 fogadalmas pap- és tanárjelölt és 5 újonc. Ugyanakkor az amerikai commissariatusban 16 rendtag végzett lelkipásztori munkát és 6 laikus testvér segített nekik. Rómában és Bolíviában egy-egy laikus testvér végzett egyházi szolgálatot.

Ugyancsak 1985 végén a rendi kereten kívül 28 atya egyházmegyei lelkipásztori szolgálatban állott, 6 nyugdíjból élt. 16 laikus testvér a fennálló három rendházban állt munkában, 3 a pannonhalmi szociális otthonban kapott helyet.

IRODALOM

Névtár 1948. 283—286. — *Vándor Gotfrid, O. F. M.:* A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány kispapnevelésének története. Bp., 1980. Sokszorosított gépirat, kézirat gyanánt. — *Vándor Gotfrid, O. F. M.:* Az oltárépítő ferencesek munkálkodása a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett rendtartományban, 1928—1950. Bp., 1985. Sokszorosított gépirat 39 képpel.

MINORITÁK

(Ordo Fratrum Minorum Conventualium, O. F. M. Conv.)

A minoriták Assisi Szent Ferenc rendjének egyik ágát képezik. Már 1517-ben külön generálist kaptak, de csak 1619-ben váltak teljesen függetlenné a ferencesek (regularis observantia) generálisának felügyeletétől. Magyarország északkeleti részén és Erdélyben 1617-től alapítottak rendházakat, 1750-ig összesen tizennyolcat. 1920 után az ország felosztása következtében Magyarországon csak négy rendházuk maradt. Közülük a legrégibb az egri, ahol a minoriták 1688-ban megkaptak egy török mecsetet, amelynek helyén a ma is látható impozáns barokk templom 1773-ban készült el. 1944-ben lett lelkészség, amelyet 1950-ig szerzetesek vezettek. Nyírbátoron 1717-ben egy középkori kolostor romjait és telkét kapta vissza Kelemen Didák, az akkori szentéletű tartományfőnök. Ő alapította a miskolci rendházat is, amely mellett 1776—1886 a rendnek gimnáziuma is volt. Később állami katolikus gimnázium lett, de mellette a Szent Ferenc internátust 1948-ig a minoriták vezették. Ott volt a rendi újoncok otthona is. Szegedre a Felsővárosba 1742-ben telepedtek le, s ott 1789-től 1950-ig plébániát vezettek.

Kb. 1800 óta a rend generálisa jelöli ki a rendből a római Szent Péter bazilika magyar nyelvű apostoli gyóntatóját. A magyarországi rendtartomány főnöke 1948-ban Ladányi László volt Eger székhellyel.

1950-ben a felsorolt négy rendházban 25 szerzetespap lakott, 7 külföldön élt. A laikus testvérek száma ugyanakkor itthon 10.

KAPUCINUSOK

(Ordo Fratrum Minorum Cappuccinorum, O. F. M. Cap.)

Assisi Szent Ferenc „Kisebb Testvéreinek" legfiatalabb ága, amely a 16. század elején Matteo da Bascio ferences atya által elindított ferences reformmozgalomnak köszönheti létét. A ferencesek e szigorú ágát a pápa 1528-ban erősítette meg, de a generalis observantia főnökének vetette alá. 1619-ben kaptak saját generálist, és teljesen önálló renddé váltak. Igénytelenségük, szigorú életmódjuk és áldozatkészségük az egyházon belül mindenütt rokonszenvre talált, és a 17. században mindenfelé elterjedve jelentősen hozzájárultak a katolikus egyház megújulásához. Szent Ferenc szabályzatát betű szerint meg akarják tartani. Szakált és hegyes végű csuklyát viselnek. Életük megszentelése mellett a lelkipásztori munkát, különösen az igehirdetést és népmissziók tartását tekintik feladatuknak. Hatalmas munkát végeznek a tengeren túli missziókban is.

Hazánkban első zárdájukat a Pozsony megyei Bazinban 1674-ben alapították. Ugyanabban az évszázadban Pozsonyban, Budán és Móron is megtelepedtek. A 18. században még további kilenc helyen alapítottak zárdát. II. József 1787-ben öt házukat feloszlatta. 1920 után hazánk területén maradt a budapesti (II., Fő utca 32.), a móri, a tatai és a máriabesnyői rendház. 1934-től ezek önálló magyar rendtartományt alkottak, amelyen belül a következő évtizedben további három zárda létesült: Szentesen, Békéscsabán és Nagymágocson.

A rend alkotmánya csaknem azonos a ferencesékével és a minoritákéval. A tartományfőnök székhelye Budapesten volt. 1944-től Medgyesi Dezső, 1947-től 1950-ig Tallós József állt a magyar rendtartomány élén. Az újoncok Máriabesnyőn, a kispapok Budapesten készültek a szerzetesi életre. Mind a hét rendházhoz plébánia is tartozott. 1950-ben a rendtartomány 41 szerzetespapot, 22 segítő testvért és 8 papnövendéket számlált.

1950-ben a szerzetesházak lefoglalás során a rend máriabesnyői házába Sopronból domonkosokat, Gödöllőről és Keszthelyről premontreieket hoztak. Az őszi hónapokban összes rendházukat el kellett hagyniuk.

A működési engedély megvonása után mindössze tizenegyen léphettek át egyházmegyei lelkipásztori szolgálatba. Később még öten. A többiek fizikai munkával keresték meg kenyerüket. 1986 elején még tizenkilenc atya volt életben: egy Pannonhalmán, kettő nyugdíjban, kilenc egyházmegyei beosztásban, három más foglalkozásban, négy külföldön. A segítő testvérek közül egy van Pannonhalmán, kettő saját lakásában nyugdíjból él, néhányan pedig felmentést nyerve megnősültek.

SARUTLAN KÁRMELITÁK

(Ordo Fratrum Discalceatorum B. Mariae V. de Monte Carmelo, O. C. D.)

A rend nevét, amint a premontreiek és ciszterciek is, származása helyéről kapta. A „sarutlan" a rend szigorúbb fegyelmű ágát jelenti, amely Avilai Szent Teréz reformját magáévá tette. Berthold kalábriai származású keresztes vitéz 1155-ben a Szentföldön Kármel hegyén tizedmagával egy régi kolostor romjain remeteközösséget alapított. Követőik később az iszlám erősödő fenyegetése miatt 1245 körül Európába költöztek, és a latin szertartású országokban mindenfelé elterjedtek. Különösen az egyetemi városokban jelentős szerephez jutottak. Kolostoraik száma a 15. században csaknem ezerre emelkedett, közben azonban a rend több ágra, reform-kongregációra szakadt. Hazánkban 1372-ben Budán állították fel első kolostorukat. Ugyanakkor Pécsett, később Eperjesen és Privigyén is megtelepedtek. A törökök előnyomulása és a reformáció következtében a 16. század első felében házaik mind elnéptelenedtek. A felszabadító háború után 1692-ben Budára (a mai Várszínház helyén), a sarus kármeliták jöttek vissza. Majd 1697-ben Győrött, 1699-ben Szakolcán egy-egy sarutlan karmelita közösség kezdte meg életét. 1731-ben a sarus kármeliták Székesfehérvárott kezdtek templomot és kolostort építeni. II. József a budai és a szakolcai házat feloszlatta. A székesfehérvári zárda személyi és anyagi utánpótlás hiánya miatt 1798-ban feloszlott. 1802-ben az egyházmegyei szeminárium, 1954-től a nyugdíjas papok országos otthona kapott benne helyet. A győri kármelnek a helybeli püspök kelt védelmére, és így az 250 évig folyamatosan fennállt. Újabb alapításra csak 1896-ban került sor, mégpedig Budapesten, az Angyalföldön (XIII. kerület, Huba u. 12.), majd 1904-ben Zomborban, 1930-ban Keszthelyen, 1940-ben Kunszentmártonban, 1942-ben Miskolcon (Kiss Ernő u. 11.).

A magyarországi kolostorok 1903-tól a renden belül teljes jogú kis-, és 1947-től nagyrendtartományt képeztek. A tartományfőnök székhelye a budapesti zárdában volt. 1945-től 1950-ig Fekete Jenő († 1951) állt a tartomány élén. A kormányzásban a négy tagból álló tartományi tanács segítette. A noviciátus a győri, a rendi teológiai intézet a keszthelyi rendházban kapott helyet.

1265-ben IV. Ince pápa a kármelitákat a kolduló rendek közé sorolta. Az életük fenntartásához szükséges elegendő alamizsna arra késztette őket, hogy lehetőleg városokban telepedjenek le. Később kivételesen kisebb ingatlanokat is elfogadtak adományként. Szerzeteséletük elsősorban imádságos, kontemplatív. A napirend lényeges része a konventmise, közös zsolozsma, elmélkedés, adoráció. Alapvető vonás a kármelita lelkiségben a Szűz Mária iránti tisztelet és bizalom, valamint példájának követése. A Mária tiszteletet a skapuláré (jelképes darabka a vállruhából) vagy érem viselésének terjesztésével érték el. Ezeket a hozzáfűzött jó halál kegyelme és a szombati kiváltság elnyerése kedvéért a hívek ezrei viselik. Kisebb létszámú szervezett társulat volt a harmadrend, melyben a rendtagok irányítása mellett a rend imádságos lelkületét igyekeztek magukévá tenni a tagok. A prédikációk, népmissziók, lelkigyakorlatok, gyóntatás és a betegek lelki gondozása által emelték a hitéletet. Plébániát nem

fogadtak el, nehogy a tevékenység kerüljön túlsúlyba a szemlélődés rovására. Szerzetesi ruházatuk gesztenyebarna, bőrövvel, skapulárével és fehér palásttal. Templomaik lelki kisugárzása talán a legerősebb volt az egész országban. Győri kolostoruk a győri hívek lelki központjává vált. Az egyházmegyei papok maguk bíztatták híveiket, hogy menjenek a kármelita barátokhoz gyónni. A közelebbről vagy távolabbról vonattal Győrbe érkezők is őket keresték fel. A gyóntató atyák hétköznapokon hajnali 5 órakor kezdve gyakran még déli 12-kor sem szabadultak.

Hász Brokárd 1917-től 1933-ig volt provinciális és a karmelita hitbuzgalmi folyóiratot, Szent Terézke Rózsakertjét (1925—1945) szerkesztette. Különösen áldásos volt Szeghy Ernő (1872—1918—1952) és Marton Marcell atya (1887—1925—1966) szerzetesi élete és működése. Érettebb korban léptek a rendbe, és mint gyóntatók, lelkivezetők és lelki írók számtalan hívőt vezettek a mélyebb lelki élet útjára. Hatásukra számos ifjú kérte felvételét a rendbe.

1943-tól a magyarországi kármeliták a missziós területeken is részt vállaltak az egyház küldetéséből. Négy atya és három segítő testvér dolgozott a kármeliták vezetése alatt álló bagdadi és indiai (Quilon) misszióban.

A sarutlan kármeliták szabályzata megkívánja, hogy minden rendtartománynak legyen egy remetekonventje, amely minden rendtagnak biztosítja az évi lelkigyakorlatot, de ezen kívül az idősebbeknek egy teljes évet kell ott tölteniük lelki elmélyülésben; ezt az időt meg is hosszabbíthatják, sőt végleg ott is maradhatnak. A remeteséget a magyar rendtartománynak az utolsó években sikerült megvalósítania. Az 1954-ben a Pannonhalmi Főapátságtól kapott ingatlanon, Attyapusztán, szép természeti környezetben 1946-ban elkészült néhány remetecella. (Ezekből később állami szociális otthon lett.) A vendégeknek kapukápolna és szállás épült; ebben 1950 után egyházmegyei lelkészség kapott helyet Pápakovácsi-Attyapuszta névvel.

1950-ben 59 szerzetespap és 34 segítő testvér képezte a magyar rendtartományt. Közülük 5 atya és 4 testvér külföldön tartózkodott.

Az 1950. június 10-én a szentgotthárdi, pécsi és bajai ciszterciekét mintegy 36 szerzetest a kunszentmártoni kármelita rendházba internáltak. Néhány nappal később a győri kármelita atyákat vitték a bencések tihanyi apátságába. A többi rendházat és az internálásra kijelölt kolostorokat is szeptember és október folyamán kellett elhagyni, és az állami hatóságoknak átadni.

1950 szeptembertől 1985 végéig elhunyt 25 szerzetespap és 14 segítő-testvér; 5 pap és 8 testvér időközben feladta szerzetesi hivatását. 1985 végén életben volt még itthon 26 pap és 11 segítő-testvér, külföldön 3 pap és 1 testvér.

IRODALOM

Névtár 1948. 291—293. — *Szeghy Ernő:* Emlékeim. Kassa 1944. Budapest 1982. 2. kiadás. 8 *Marton Marcell Boldizsár:* Szépszeretet. Életem emlékei a Szűzanyában. Egy kármelita hivatás története. Bécs 1985.

SZERVITÁK

(Szűz Mária Szolgái. Ordo Servorum Mariae, O. S. M.)

Hét firenzei polgár a Boldogságos Szűz által hívást kapott a tökéletesebb életre, 1240-ben pedig szerzetesközösség alapítására, amely a Fájdalmas Szűzanya tiszteletét terjeszti. 1304-ben nyert a rend pápai jóváhagyást. Hazánkban a középkorban nem volt kolostoruk. Először az osztrák határ közelében Lorettomban (ma Loretto Burgenlandban) telepedtek le 1649-ben. II. József ezt a házukat 1787-ben feloszlatta. 1689-ben Pesten és Egerben kezdtek kolostort felállítani. Mindkettő fennállt 1950-ig. Az egri rendház temploma 1943 elejétől egyúttal plébániatemplom is. Shvoy Lajos székesfehérvári püspök 1928-ban szervita atyákra bízta a Pesthidegkúthoz tartozó Máriaremete kegyhelyet, majd 1938-ban a budai hegyekben Makkos Mária romos templomát, amely II. Józsefig a trinitáriusoké volt. Két évtizedes munkával felépítették ezt a templomot; Shvoy püspök 1950. május 7-én szentelte fel. Itt csak lelkészi lakás létesült, míg Máriaremetén rendház is. Glattfelder Gyula csanádi püspök 1940-ben Makón a néhány évvel korábban a püspöki rezidenciából átalakított fiú-internátust szervita atyákra bízta, akik a helybeli kórházi lelkészséget is ellátták. Czapik Gyula veszprémi püspök (1939—1943) Sur és Csatka plébániáját és a csatkai Szentkút kegyhelyet bízta a rendre — ezeket két-két rendtag látta el —, majd mint egri érsek a Törökszentmiklóson felállított új plébánia ellátására kért rendtagokat. A korábbi Fájdalmas Szűz kálvária kápolna és a mellette álló iskolaépület 1948. május 2-án lett plébánia és három szervita atya meg egy segítő testvér otthona, rendháza.

A három magyarországi rendház (Pest, Eger, Máriaremete) kiválva az osztrák—belga rendtartományból 1928-ban mint rektorátus kapott részleges önállóságot. 1941-ig olasz, német és belga atyák vezették, azután magyarok. Héder László után 1947. május 16-án az első magyar tartományi gyűlésen az akkor Amerikában tartózkodó Ángyán Fülöpöt választották meg tartományfőnöknek. 1950-ben újraválasztották, de még abban az évben meghalt Rómában. A rendi növendékek az egri házban készültek a szerzetesi életre.

Minden rendházban klauzura és közös napirend biztosította a rendtagok imádságos és dolgos életét. A napirendben a közös elmélkedés, konventmise, közös zsolozsma, étkezés és rekreáció szabta meg a ritmust. Egyszerű szobájukat a szerzetesek maguk tartották rendben. Ruházatuk, emlékezetül a Szűzanya gyászára, fekete habitus, bőröv és skapuláré csuklyával. Ezt viselték az utcán és utazáskor is. A pappá szentelt rendtagok örökfogadalmasok. A háztartási és házkörüli munkában a segítő testvérek dolgoztak, akik szintén örök fogadalmat tettek.

A rend feladatköre a Szűzanya tiszteletének ápolása, lelkipásztori munka. A Mária ünnepeken, különösen a Fájdalmas Anya ünnepe körül szeptember harmadik vasárnapján ma is százával, ezrével keresik fel a rend budapesti és egri templomát.

1950-ben 41 fogadalmas tagja volt a tartománynak: 28 páter és 13 testvér.

1950. június 9-én a makói rendház tagjait az egri rendházba szállították. A többi rendházat is át kellett adni a hatóságoknak ugyanazon év őszi hónapjaiban. A budapesti rendházat a háború folyamán bombatalálat érte, később lebontották, helyét a posta kapta meg. Az egri rendházban hallássérültek otthona, Máriaremetén pedagógusnők nyugdíjas otthona kapott helyet.

A rend szerzetespapjai közül 1950 után 1985 végéig itthon tizennégyen, külföldön négyen haltak meg. Itthon élt még 1986 elején három nyugdíjas és két aktív plébános. Nyolcan abbahagyták a papi szolgálatot, közülük öten felmentést kaptak fogadalmaik alól.

IRGALMASOK

(Ordo Hospitalarius S. Joannis de Deo, O. H.)

A legjelentősebb férfi betegápoló szerzetesrend, 1537-ben Istenes Szent János Granadában egy bérelt házban összegyűjtötte az ápolásra szoruló betegeket. Hamarosan más férfiak is csatlakoztak hozzá, anélkül, hogy rendet akartak volna alapítani. Csak jóval halála után alakultak társai és követői szerzetesrenddé az ágostonos szabályzat szerint, amikor a pápa megerősítette a testületet. A rend konstitúciói 1617-ben nyertek pápai jóváhagyást. Az egyetemes rendfőnök székhelye Róma, hat évre választják. A rend tagjai laikusok, akiket orvosokká, gyógyszerészekké, orvossegédekké és betegápolókká képeznek ki. Házanként lehet egy-két pappá szentelt rendtársuk is, aki a rendtagok és az ápoltak lelki gondozását végzi. A rendházak élén álló perjeleket a tartományi káptalan választja, a tartományfőnököket pedig az általános káptalan. Az adományokra úgy tekintenek, hogy az mindenekelőtt a betegeké. A hármas szerzetesi fogadalom mellett a negyedik, hogy egész életüket visszavonhatatlanul a betegek ápolására szentelik.

Magyarországon Szepesváralján (1650) és Pozsonyban (1672) telepedtek le először. A 18. század végén nyolc rendházuk és ispotályuk működött. II. József az irgalmasokat is eltörülte mint rendet, de megengedte, hogy helyükön maradjanak és tovább is betegápolást végezzenek. Így halála után a rendi szervezet könnyen visszaállhatott. Ezután még öt további városban alapítottak házat. A tizenhárom magyarországi ház az osztrák tartományból kiválva 1856-ban lett önálló magyar rendtartománnyá. Az első világháborút követő területveszteség után csak öt városban maradt háza a rendnek: Egerben (1726), Pápán (1757), Vácott (1778), Pécsett (1796) és Budapesten (1815; II., Zsigmond u. 17—19.).

A szerzetesélet ritmusát a napirend szabta meg. 5 órakor volt a kelés, fél hatkor reggeli ima, elmélkedés, Szűz Mária kiszsolozsmája, reggeli, majd kórházi szolgálat kinek-kinek a szolgálati helyén. Hetenként végeztek szentgyónást, havonta tartottak rekollekciót, évente lelkigyakorlatot a házikápolnában. Fél egykor — a betegek étkezése után — kiszsolozsma, ebéd, majd a délutáni kórházi szolgálat következett. Este fél hétkor kiszsolozsma, esti ima és vacsora fejezte be a napot.

Már a noviciátusban is volt betegápoló képzés, majd három év próbaidő következett, s a végén, aki kitartott, örök fogalmat tett. A magasabb képzést korábban már a próbaidő alatt elkezdték, később csak az örök fogadalom után.

A tartományfőnök székhelye a budapesti rendház volt. 1945—1950-ig Toponáry József Ede († 1966) állt a tartomány élén. A kormányzásban a négy tagból álló tartományi tanács segítette. A noviciusok az egri házban készültek hivatásukra. 1950-ben 46 tagja volt a magyar tartománynak, köztük három orvos, 12 gyógyszerész és 4 lelkész.

Legnagyobb kórházuk a budapesti volt 420 ággyal (ma Országos Reuma és Fizioterápiás Intézet), 183 ággyal működött a pápai és 120-120 ággyal a pécsi és egri kórház. Az egri kórház mellett 300 ágyas ideg- és elmegyógyintézete volt a rendnek. Vácott szellemi fogyatékos gyermekeket ápoltak és 1945 óta a városi kórházat is vezették. Mind az öt kórház mellett nyilvános gyógyszertárat tartottak fenn. A rendtagok kiváltsága volt, hogy Szent István király ünnepén a körmenetben ők vitték a Szent Jobbot.

Intézményeiket alapítványokból és adományokból tartották fenn. A rászoruló szegényebb betegeket ingyen részesítették kezelésben és ápolásban.

1950. június 9-én a pécsi rendtagokat Abonyba vitték. A többi négy rendházat ugyanabban az évben az őszi hónapokban kellett a hatóságoknak átadni. A gyógyszertárakat 1950. július 28-án államosították. A kórházak ma is a régi célt szolgálják, megmaradtak kórháznak. A feloszlatás után néhányan megmaradtak kórházi szolgálatban. A gyógyszerészek is folytathatták foglalkozásukat, a pap rendtársakat átvették az egyházmegyék. Ma még 12 rendtag él.

JÉZUS TÁRSASÁGA
(Societas Jesu, S. J.)

Alapítója Loyolai Szent Ignác. III. Pál pápa 1540-ben erősítette meg. Sajátos lelkiségét alapítója a Lelkigyakorlatos könyvben, szervezetét pedig a Konstitúciókban fektette le. A rendtagok célja, hogy a világ bármely tájékára küldve, mindig Isten nagyobb dicsőségét tartva szem előtt a lelkek üdvösségéért dolgozzanak. A hármas szerzetesi fogadalmon felül különleges engedelmességet fogadnak a római pápának. A rend nem kötelezte el magát semmilyen állandó munkakörre, hanem mindig a kor szükségleteinek megfelelően vállalja a legfontosabb egyházi feladatokat. Jellegzetes munkaterületei: lelkigyakorlatok vezetése zárt vagy félig zárt formában, népmissziók vezetése, igehirdetés, gyóntatás, tanítás, a tudományok művelése, korunkban főleg a hit és az igazságosság szolgálata.

Magyarországra Oláh Miklós esztergomi érsek hívott először jezsuitákat 1561-ben. Nagyszombatban 1567-ig állt fenn első középfokú kollégiumuk. 1576-tól egy évtizeden át Erdélyben működtek. A 17. században sorra alakultak kollégiumaik az ország északi és nyugati részén. Legfontosabb szellemi központjuk Nagyszombat és Kassa lett korszerű oktatási intézményekkel és

nyomdával. Rendházaik egészen a rendnek 1773-ban a pápa által elrendelt feloszlatásáig az osztrák házakkal közös provinciához tartoztak. Hazánkban ekkor 838 rendtag élt 44 rendházban. VII. Piusz pápa 1814-ben állította vissza a rendet. Hazánkba, Nagyszombatba ismét az esztergomi érsek, Scitovszky János hívta őket 1853-ban. A következő években Pozsonyban és Szatmárnémetiben is megtelepedtek, és megkapták a kapornaki apátság 5000 holdas birtokát. 1860-ban átvették a kalocsai érseki gimnáziumot, 1890-ben felépült a budapesti rendház (VIII., Mária u. 25.). 1909-ben önállósult a magyar rendtartomány. 1912-ben Zichy Gyula püspök nagylelkű alapításával nyílt meg a pécsi Piuskollégium gimnáziummal és internátussal. Az első világháborút követő területi veszteségek következtében a magyar rendtartomány is három rendházzal kisebb lett, de a megmaradt területen hamarosan újakat alapított. Szegeden 1920-tól kezdve a rend fokozatosan kiépítette a Szent Alajos Kollégiumot 40-50 papnövendék számára. 1930-ban ugyanott vállalta a püspöki papnevelő intézet és hittudományi főiskola vezetését is. A rendi növendékek részben az ottani előadásokat látogatták. 1928-ban nyílt meg Budapesten, a Zugligetben a Jézus Szíve férfi lelkigyakorlatosház (Manréza, XII. ker. Labanc út 57.) és azzal egybeépült újoncház. A lelkigyakorlatos házban 1950-ig évente 50-60 férfi csoport tartott lelkigyakorlatot átlag ötven főnyi létszámmal. Kisebb rendház létesült Mezőkövesden (1923), Hódmezővásárhelyen (1936) a tanyavilágra is kiterjedő plébániával és Kispesten (Rózsa u., később Jahn F. u. 122.).

A magyar rendtartomány külföldi missziós munkára is küldött rendtagokat. Kínában Hopej tartományban a tamingi missziót a magyar jezsuiták vezették 1947-ben 48 taggal, akik között néhány helyi származású kínai is volt. 1949-ben a magyaroknak el kellett hagyniuk Tamingot. Átmenetileg az amerikai magyarok között is működött 5-6 magyar páter.

1950-ben a magyar rendtartomány személyi állománya a következő: itthon 134 szerzetespap, 50 testvér, 37 papnövendék. A kínai misszióban 49, egyéb külföldön 132 rendtag élt és részben működik ma is a világ sok részén szétszórva, a rend tervei szerint.

A rend tagjai Isten kegyelmére építve törekednek életük megszentelésére, ugyanakkor teljes elkötelezettséggel dolgoznak felebarátaik lelki üdvéért, mindig a legkorszerűbb formában és eszközökkel. Már alapításkor nem vették át a korábbi rendektől a közös zsolozsmázást, a szoros helyhezkötöttséget és a merev napirendet, hogy annál inkább munkájuknak szentelhessék magukat mindig újabb feladatokat vállalva az egyház érdekében. A rendtagok egyházi méltóságot nem fogadhatnak el, és ez biztosítja a rendhez tartozásuk szilárdságát.

A tartományfőnököket és a nagyobb házak elöljáróit is a rend generálisa nevezi ki, akit viszont a tartományfőnök és a tartományok megbízottjai választanak. A magyarországi tartományfőnök 1943—1948 Borbély István volt, akit Tüll Alajos (1948—1949), majd Csávossy Elemér (1949—1951) követett. A budapesti rendházban tartották székhelyüket.

A második világháború lezajlása és a béke helyreállítása után országszerte felerősödött az igény a népmissziók iránt. A zugligeti lelkigyakorlatos rendház

páterei például 1947-ben 40 népmissziót tartottak. Ugyanabban az évben 81 csoportban 2500 férfi vett részt lelkigyakorlatokon a Manrézában. Más rendházakból is részt vettek hasonló feladatokban.

1946 tavaszán újra megindult *A Szív* c. vallásos hetilap, amely ifjúsági és gyermekrovatával, majd pedig kéthetenkénti képes mellékletével széles néprétegeket ért el modernebb szerkesztésben. A lap hatására indultak meg a Jézus Szíve tisztelet jegyében a Szívgárda és a Szívtestőrség ifjúsági mozgalmak. Az utóbbi 140 csapattal működött. Vezetői rendszeresen saját „Anyagtárában" kaptak irányítást az ifjúsági gyűlések alakításához. Vezetőképző tanfolyamok, táborok, lelki napok erősítették az ifjúság lelki nevelését.

P. Kerkai Jenő alapította a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletet, a KALOT-ot.

A háború utáni évek jellegzetes törekvése volt a világnézeti előadások rendezése. Sok előadást tartottak a rendtagok a pesti Jézus Szíve templomban, az egyetemi ifjúság körében, a főváros, Szeged és Szombathely számos üzemében vagy az üzemekhez közel fekvő templomokban, kultúrtermekben.

A középiskolás ifjúság nevelése és oktatása a rend kalocsai és pécsi gimnáziumában és általános iskolájában folyt. A diákparlamentek és a szülői munkaközösségek erősítették és élénkítették az iskolai életet. Az egyházi iskoláknak 1948-ban bekövetkezett államosítása után a paptanárok lelkészi munkát vállaltak szórványlelkészségeken, az Ormánságban, székely telepes falvakban. Jóllehet más tevékenységhez voltak szokva, az új feladatkörben is megállták helyüket, és a falusiak évekig megemlegették a szerény igényű buzgó paptanárokat.

A szerzetesházak igénybevétele során legelőször a pécsi, és szegedi rendházak lakóit vitték el 1950. június 9-én Mezőkövesdre, majd tíz nap múlva a budapesti rendház lakóit Homokra, az iskolatestvérek kis rendházába. A zugligeti Manréza a Határőrség parancsnokságának adott helyet, a Horánszky (Makarenko) utcai Kongregációs Otthon egyetemisták otthona lett. Kalocsa is az ifjúságé. A pécsi Pius intézet a Janus Pannonius Tudományegyetem bölcsészkarát fogadta be. A legjelentősebb modern teológiai könyvtár Szegeden volt. Ennek anyaga nagyjából ma is együtt van ömlesztve.

Az otthon és kenyérkereset nélkül maradt rendtagoknak ezután maguknak kellett megélhetésükről gondoskodniuk. Húszan egyházmegyei lelkipásztori beosztást kaptak. Tizenhatan zenei képzettségüket hasznosítva kántori állást vállaltak. Kb. ugyanannyian mint sekrestyések, egyházközségi adóbeszedők, sőt orgonafújtatók dolgoztak. Ezek mellett mindig találtak módot betegek látogatására, gyóntatásra, hitoktatásra, korrepetálásra, néha alkalmi lelkipásztori helyettesítésre. Nyolc tanár állami iskolákban vállalt tanítást. Ők egyházi munkát nem végezhettek. Volt köztük olyan, aki harminc évi civil foglalkozás után nyugdíjasként újból elkezdett teológiát, szónoklattant tanulni, hogy legalább idős korában részt vehessen a lelkipásztori munkában. A segítőtestvérek közül sokan eredeti szakmájukban helyezkedtek el, de a felszentelt papok közül is többen szakmát tanultak, és szakmunkásként mentek nyugdíjba. Tizenhárman egyszerű fizikai munkásként üzemekben, szövetkezetekben keresték kenyerüket. Szörényi Gábor jezsuita atya szervezte a katolikus Szeretetszolgálat keretében a Szolidaritás

háziipari szövetkezetet. Ebben is dolgoztak rendtagok. Öten szociális otthonokban működtek lelkészként, több segítőtestvér pedig mint háztartási dolgozó. Az idősebb atyák és testvérek sokan a pannonhalmi szociális otthonban töltötték utolsó éveiket, ahol számuk egy időben a negyvenet is elérte.

Hosszabb-rövidebb szabadságvesztést 45 rendtag szenvedett. Egy részük azért, mert 1950-ben nem fogadták el kijelölt kényszertartózkodási helyüket, mások határátlépési kísérlet miatt, kisebb részük egyéni felelősségrevonás következtében.

A rend fiatalabb tagjai elöljárói rendelkezésre külföldre távoztak, és ott végezték el tanulmányaikat.

A nehéz években és évtizedekben tanusított hűség, engedelmesség és türelemmel vállalt áldozatok lelki tőkét képeznek a rend további munkájához. Ennek egyik eredménye, hogy a leányfalui lelkigyakorlatos házban két rendtag teljesen a lelkigyakorlatok vezetésének szentelheti magát.

1985-ben itthon élt a rendnek 76 tagja: 51 pap és 25 testvér, közülük 6-6 a pannonhalmi szociális otthonban.

PIARISTÁK

(Kegyes tanítórend — Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum, Sch. P.)

A Kegyes Iskolákat — Scholae Piae — a Spanyolországból Rómába került Kalazanci Szent József alapította 1597-ben. Világosan megfogalmazta azt a szándékát, hogy alapításával olyan iskolát akar létrehozni, mely alkalmas arra, hogy a fiúkat a korán megkezdett vallásos életre és műveltségre nevelés gondos végzésével egész életükre biztosan boldoggá tegye. Munkatársakként kezdettől fogva sikerült jószándékú és lelkiismeretes segítőket kapnia, de az iskola életében mutatkozó gyors fejlődés hamar magával hozta mind a személyi, mind az anyagi gondokat. A jobbára perselyadományokból fenntartott iskola öt évi Tiberisen túli munka után költözhetett át a San Pantaleo-ba, mely később a rend anyaháza lett.

Húsz évi kísérletezés és küzdelem után vált világossá, hogy a kitűzött magas célt csakis egész életüket munkájuknak szentelő szerzetesekkel lehet elérni. 1617-ben V. Pál pápa *Ad ea per quae* kezdetű brevéjével engedélyezte a Congregatio Paulina Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum megalapítását és Kalazanciust kinevezte első egyetemes vezetővé (praefectus). A noviciátusi év befejeztével az első rendtagok letették szerzetesi fogadalmukat, melyben a szegénység, tisztaság és engedelmesség mellett negyedik fogadalomként a fiúk nevelése terén különös gondosságra kötelezték magukat. Három esztendő múltán, 1621-ben XV. Gergely pápa ünnepélyes fogadalmas szerzetesrenddé emelte az addigi kongregációt.

A rend további életében is magában hordta a sokrétű feladatokkal való küzdelem alig megoldható nehézségeit, melyek a Rendalapítóra a „második

Jób" keserű, megpróbáltatásokkal teli életét hozták. 1646 és 1656 között a Néri Szent Fülöp oratóriuma értelmében vett kongregációként működhetett csak a rend, míg a következő 13 esztendőben csak egyszerű fogadalmas szerzetként. Az eredeti jogállásba való visszahelyezést, beleértve a koldulórendek kiváltságait is, IX. Kelemen pápa 1669-ben rendelte el. Az ellenfelek által vitatott további kérdések rendezése kapcsán pápai breve (1731) biztosította a más rendek hozzájárulása nélküli házalapítás jogát, és bármilyen származású fiúk tanításának szabadságát.

A történelmi Magyarország területén a piarista rend első házalapítása még a Rendalapító életében megtörtént. Lubomirski Szaniszló lengyel herceg 1642 végén adhatta át a piaristáknak azt a területet, melyet az új iskola, templom és rendház építése céljára adományozott a Poprád-völgyi Podolinban. A megtelepítésért folytatott küzdelmében arra is hivatkozhatott a herceg, hogy már hat évvel korábban is kérte ugyanezt a Rendalapítótól.

Ezután egy déli irányú terjeszkedés vette kezdetét. A privigyei alapítást követték a későbbi magyarországiak (részletesen lásd: Magyar Katolikus Almanach 1984, 781—783. lap). Az 1940 évi második bécsi döntés után a megnagyobbodott ország területén 15 piarista rendház volt: a budapesti debreceni, kecskeméti, kolozsvári, máramarosszigeti, mernyei, mosonmagyaróvári, nagykanizsai, nagykárolyi, sátoraljaújhelyi, szabadkai, szegedi, tatai, váci és veszprémi.

A háborús pusztítások súlyos károkat okoztak az egyes házakban. Az esetek többségében leginkább a katonai beszállásolások és lefoglalások nehezítették meg a rendházak életét. A debreceni, mernyei, mosonmagyróvári, sátoraljaújhelyi, tatai és váci rendházakban mindvégig maradtak rendtagok, a többiekből előbb vagy utóbb kitelepítették őket. A háború után, 1945-ben a kolozsvári, a máramarosi, a nagykárolyi és az 1942-ben alapított szabadkai rendház és gimnázium a trianoni határok visszaállításával ismét elveszett és megszűnt. Súlyos anyagi károk keletkeztek a budapesti, kecskeméti, nagykanizsai, szegedi, valamint a veszprémi rendházak épületállagában. A budapesti rendház az ostrom alkalmával sok belövést kapott, a debreceni rendházat bombatalálat érte, a veszprémi ház tetőszerkezete leégett. A békés állapot visszaállása után az újjáépítésen kívül a legtöbb kiürített házban súlyos gond volt a rendházak épületének teljes visszaszerzése is. Minthogy a rend élete összenőtt a tanítással, sok helyen csak a rendházi lakószobák igénybe vételével lehetett megkezdeni a tanítást. Ez pedig mindenképpen fontos volt. Nagy volt a zsúfoltság, és csak később juthatott a rendtagoknak külön szoba.

A rendházak és iskolák összefonódottsága különös nehézségeket hozott felszínre az iskolák államosításakor 1948-ban. Iskoláink és diákotthonaink leválásával a helyiségeket szét kellett választani, a folyosókon válaszfalakat emelni.

1950-ben a budapesti és kecskeméti rendház kivételével a többit államosították. A visszakapott két gimnázium megnyitásával jogalapot nyert a két rendház fenntartása is. Ezekben a házakban megnövekedett a rendtagok száma, így hosszú évekre megmaradt a túlzsúfoltság. Kecskeméten lassan sikerült

visszakapni a rendház egész épületét, és el lehetett végezni a szükséges helyreállítási, majd korszerűsítési munkákat.

Budapesten 1953-ban újabb megrázkódtatás keletkezett, amikor az állami hatóságok bejelentették igényüket az egész épületre, hogy azt egyetem céljára vegyék igénybe. A cserébe ajánlott három épület közül a rend a Sacré Coeur apácarend volt Mikszáth téri épületét választotta, és ide helyezte át intézményeit. Az átépítés munkáit állami költségen, a rend igényeinek megfelelően végezték. Az új épületben továbbra is meg kellett alkudni a nagyobb zsúfoltság adottságával.

A rend egésze rendtartományokra (provincia) oszlik. A nem teljes jogú tartományok a viceprovinciák. A magyarországi piaristák legelőször a lengyel, majd a német rendtartomány keretében éltek. Az önálló magyar rendtartomány 1721-ben alakult meg.

Az egész rend irányítását a Rómában székelő egyetemes rendfőnök, a praepositus generalis végzi négy tagú tanácsával egyetértésben. 1947-től 1967-ig magyar piarista, Tomek Vince volt a rend legfőbb elöljárója. A jelenlegi praepositus generalis Iosephus Maria Balcells Xuriach a katalán rendtartományból. A tartományfőnökök és az egyes provinciák megbízottai hat évenként ülnek össze a központi vezetőséggel, hogy megtárgyalják a rend ügyeit, megválasszák az új egyetemes főnököt és négy tanácsosát, asszisztensét. Az asszisztensek a provinciák egyes csoportjait képviselik, a magyar rendtartományt a középeurópai.

A magyar rendtartomány élén 1947-től 1963-ig Sík Sándor († 1963. szept. 28.), 1964-től 1979-ig Albert István, 1979-től Varga László állott, 1985-ben pedig Jelenits Istvánt választotta meg a tartományi káptalan tartományfőnöknek. Munkájának megkönnyítésére mint másutt, nálunk is négy tanácsost választanak a tartományi káptalanon, melyeket három évenként tartanak. A tartományi káptalanokat házi káptalanok előzik meg, amelyeken minden örökfogadalmas rendtag részt vesz. Megtárgyalják mindazokat a kérdéseket, amelyek időszerűek, meghallgatják az előző káptalan óta eltelt időről szóló beszámolót, és javaslatokat fogalmaznak meg a tartományi ill. egyetemes káptalan elé való terjesztésre.

A jelenlegi Magyar Rendtartomány szervezetében jogilag négy rendház működik, mert a budapesti rendház épületében különálló szervezete van az újoncháznak (noviciátus) és a Kalazantinum Hittudományi és Tanárképző Főiskolának.

A rendtagok létszáma jelentős változáson ment át az utolsó negyven esztendőben. Ez érthető, hiszen mind az ország, mind az egyház életében alapvető válatozások zajlottak le ezen időszakban. Míg közvetlenül a magyarországi háborús események előtt, az 1943/44. tanévben 298 tagja volt a Magyar Rendtartománynak, 1950-ben 237, 1976-ban már csak 166, 1986-ban pedig 116. A növendékek száma hasonlóan csökkent: 1944-ben még 54, 1950-ben 30, 1976-ban 15, 1986-ban 16 a létszámuk.

Az okokat vizsgálva megállapítható, hogy a három nagy megrázkódtatás — a háború frontjának átvonulása az ország területén, az iskolák államosítása 1948-ban és a magyarországi szerzetesközösségek feloszlatása 1950-ben — a piaristákat is súlyosan érintette. A természetes, elhalálozásokból eredő csök-

kenésen kívül jelentős a rendből kilépők száma is. Különösen a vizsgált időszak első felében volt jelentős ez, és elsősorban a magyarországi közösségeken kívül rekedteket érintette. 1944-től 1976-ig 161-en haltak meg a rendtagok közül, 1986-ig további 45-en. A közösségekből 1976-ig 6 rendtag lépett ki, 1986-ig pedig további 3. A kiválók közül 3 egyházmegyei szolgálatba lépett.

A magyar piaristák létszámváltozásai a szervezeti keretek megváltozásában is gyökereznek. Lényegileg három nagy szervezeti változás történt. Az egyiket az országhatár megváltozása jelentette. 1945-ben visszakerültek az Erdélyi Provinciához a kolozsvári, máramarosszigeti és nagykárolyi rendházak, velük az onnan jött rendtagok, de többen Erdélyben maradtak a Magyar Provincia tagjai közül is. A szabadkai alapítás az országhatár megváltozása következtében életképtelennek bizonyult. Ugyancsak politikai okokra vezethető vissza, hogy olasz, spanyol és osztrák rendházakban folytatták szerzetesi életüket az oda kivándoroltak, mások pedig az Egyesült Államokba menekültek és ott alapítottak új rendházakat és iskolákat. A második nagy változást az iskolák 1948. évi államosítása utáni időszak jelentette, amikor a lelkipásztori tevékenységbe való egyre nagyobb bekapcsolódás miatt kellett kiköltözniük rendtagoknak a rendházakból.

A harmadik nagy változást 1950-ben kellett a rendnek átélnie. Június 10-én, a nagykanizsai és szegedi rendtagokat kényszertartózkodási helyre szállították. Egy héttel később a nagykanizsai, szegedi és váci piaristák a váci püspöki palotába, a mosonmagyaróváriak és tataiak pedig Hatvanba kerültek. A kijelölt házat nem volt szabad elhagyniok. Helyzetük csak az egyházi és állami vezetők közti tárgyalások befejeződése után, szeptember elején változott meg. Végül is az azelőtti 11 rendházból maradhatott 2, tehát a rendtagoknak csak egy része folytathatta életét rendházban, a többiek „kereten kívüliek" lettek. Nagy részük egyházmegyei szolgálatba lépett. Az azóta eltelt időszakban 20-an vállaltak állami tanári munkát, a többiek más pályán dolgoztak. Más rendek középiskoláiban hosszabb-rövidebb ideig 6 piarista tanított. Az idős rendtagok vagy rokonaiknál és jótevőiknél, vagy szociális otthonban nyertek elhelyezést.

A piarista iskolák 1950-ben történt újra megnyitása magával hozta az újonnan belépni szándékozók felvételének lehetőségét és a növendéknevelés folytatását. Igaz ugyan, hogy ez a létszámot tekintve nem korlátlan, de a megfiatalítás állandó folyamattá válik. Általánosnak mondható, hogy az újonnan felvett fiatalok először letöltik másfél évi kötelező katonai szolgálatukat és utána kezdhetik meg újoncévüket. A noviciátusban belülről és alaposabban megismerik a rendet, de megkezdik a szükséges tanulmányokat is. Az egy évre szóló fogadalom letétele után két éven át csak teológiai tanulmányokat folytatnak. Az ideiglenes fogadalmat évenként megújítják. Amennyiben sikerül felvételi vizsgájuk az egyetemen, a harmadik évtől kezdve párhuzamosan tanulják a papsághoz és a tanári oklevél megszerzéséhez megkövetelt tanyagot. Az egyetemi ötödik esztendőben gyakorló tanárként kapcsolódnak be a budapesti vagy a kecskeméti piarista gimnázium munkájába. A tanulmányok befejezéséhez közeledően kerül sor szerzetesi örökfogadalmuk letételére, s ezt követően a diákonussá, majd az áldozópappá való szentelésre. Mindent összevetve a növendékidő hosszú — közel tíz esztendő — de alapos és nyugodt felkészüléshez a jelenlegi körülmények között szükséges.

A piarista rendi élet központjában a tanuló ifjúsággal való foglalkozás áll. Az iskola munkarendje meghatározza a tagok egyéni és közös lelki életének külső kereteit. A rendtagok reggel egyénileg végzik elmélkedésüket és szentmiséjüket. Este van közös imádság, mely rendszerint a Vesperás elvégzéséből áll, csütörtöki napokon ünnepélyes litániával összekapcsolva. Mária-ünnepeken és szombatonként az ebéd előtt van közös Devotio Mariana, mely alkalommal legtöbbször a Rendalapító kedvelt imádságát, a „Tizenkétcsillagú koroná"-t végzik. Évente visszatérő program a lelkigyakorlat, melyet — kihasználva az iskolai szünetet — általában húsvét hetében tartanak a felszentelt rendtagok, a növendékek pedig a nyári szünidő befejeztével. Karácsony és húsvét ünnepe alkalmával minden rendtag megújítja szerzetesi fogadalmát.

A piarista iskolában végzett munka mind időben, mind céljai teljesítésével kitölti a piarista élethivatás lényegét. A második világháború óta egyre növekvő paphiány készteti a rendet arra, hogy lehetőségeihez mérten részt vállaljon a lelkipásztori munkából is, de ezt csak kisegítő minőségben. Az 1948—1950 közötti munkaterület-keresés maradványaként piaristák vezetik a rend ősi templomához tartozó kecskeméti Szentháromság plébániát. Léte jó lehetőséget biztosít ahhoz, hogy iskoláinkból kikerült öregdiákjaink és környezetük továbbra is a rendhez kapcsolódva találják meg lelki fejlődésükhöz és lelkiéletükhöz az alkalmas kereteket a liturgia végzésének ünnepi alkalmain és a lelkigyakorlatokon.

Ősi hagyománya a rendnek hazánkban a tudományos és írói tevékenység. Ezen a téren a rendtagok lehetőségei erősen leszűkültek. Leginkább a vallásos irodalom területén van némi publikálási lehtőségük, melyet néhány rendtag sikerrel ki is használ.

Minden egyes piarista iskola és rendház alapításakor gondoskodtak anyagi alapról. Ez részben pénzösszegből, részben ingatlanokból állt. Az ingatlanok nagysága, alig haladta meg egy közepes vagyoni helyzetű család ingatlanának nagyságát. Kivételt képezett a rendi utánpótlás anyagi fedezésére 1807-ben kapott kusztódiátusi birtok, melynek irányítását Mernyéről végezték.

A második világháború után bekövetkezettt gyökeres változások a rend gazdasági helyzetére is kihatottak. A mindennapi megszerzéséért vívott küzdelemben legelőször olyan diákotthonok megnyitása látszott járható útnak, melyekben a tanulóknak ellátásukért fizetniök kellett. Ennek lehetősége azonban az iskolák államosításával lezárult. A kényszerhelyzetben a tartományfőnök úgy intézkedett, hogy minden rendtag személyesen teremtse elő az eltartásához szükséges összeget és bocsássa a közösség rendelkezésére. Ez a helyzet 1950-ig tartott, amikor a piaristák nagy része „kereten kívülivé" vált, és ezzel anyagilag önállóvá is. Sokuk számára az egyházmegyei szolgálat volt a következő kenyérkereső munkakör, de 1951 végén legtöbbjüknek ezzel is fel kellett hagynia. Jelenleg 18 kereten kívüli rendtag áll egyházi szolgálatban.

A rendi keretben élők anyagi alapja a két iskola újra megnyitásával ismét biztosítva lett. A Magyar Püspöki Kar által kiutalt összegen kívül a megállapított államsegély, valamint az idős rendtagok nyugdíja jelenti az állandó jövedelmet, amihez az elmondott misék stipendiumai és a lelkipásztori kisegítések

tiszteletdíjai járulnak. A rend anyagi segítését — kis létszámú szerzetesrend lévén — külföldről nem remélheti.

Jelentős anyagi károsodás érte a rendet a rendházak elvételekor az ott hagyott ingóságok, berendezések, könyvtárak és iratanyag pusztulásával is. A bútorok egy részét sikerült később a megmaradt két rendházba szállítatni, de sok volt, ami végleg elveszett. Az irattári anyag elsősorban a megyei levéltárakba került, a könyvtárak szétszóródtak. Budapest és Kecskemét elkerülte a kiürítést, így a károkat is.

LAZARISTÁK

(Missziós Kongregáció; Congregatio Missionis, C. M.)

Alapítójuk Depaul Szent Vince, a szegények és szenvedők pártfogója, a szeretet apostola. Néhány társával együtt 1625-ben alapította azt a közösséget, amelynek első feladta a szegényparasztság lelki gondozása lett. 1632-től társaival a Szent Lázárról nevezett párizsi házban laktak, amely gyorsan terjedő társaságuk központja lett, és arról kapták népies nevüket.

A múlt század második felében számos magyar egyházmegyei pap kereste fel Grazban missziósházukat, hogy ott lelkigyakorlatokat végezzenek. Ezek hatására többen csatlakoztak is hozzájuk, és 1871-től kezdve magyarországi falvakban is tartottak népmissziókat, legelőször a Fejér megyei Perkátán. Az első magyar házat József királyi herceg alapította 1898-ban, amikor Piliscsabán erre a célra átadta vadászkastélyát. 1903-ban Budapesten a Gát utcában építettek templomot és szerzetesházat. Ezt 1919-ben átadták az esztergomi főegyházmegyének hitoktatói otthon számára, és helyette a Vallásalaptól a Somogy megyei Lakócsán kaptak ingatlant, amit ezután néhány szerzetes kezelt. 1910-ben Budapesten új házuk épült a Ménesi út 18. (később 26.) szám alatt, amely az 1926-ban önállósult magyar rendtartomány központja lett. Ettől kezdve a piliscsabai ház adott otthont az újoncoknak és néhány évig a teológusoknak is, akik utóbb az 1931-ben Szobon alapított új házban tanultak. 1936-ban a Sopron megyei Pásztoriban telepedtek le lazaristák. 1940-ben Csepel-Királyerdőn, majd 1946-ban Csepel-Szabótelepen szerveztek helyi káplánságot. Az előbbi 1945-ben, az utóbbi 1947-ben alakult önálló lelkészséggé. 1941-ben Erdélyben három helyen és Szegeden, a Somogyi telepen kezdik működésüket.

A Missziós Kongregáció nincs alávetve a helyi ordináriusok joghatóságának. Tagjainak célja saját életük megszentelése mellett a szegények evangelizálása és a papok lelki megerősítése. Napirendjüket a pontosan meghatározott korai felkelés és a lefekvés ideje foglalja keretbe. Naponta egyórás közös elmélkedés, a közös zsolozsma és esti ima a lelki összeszedettséget, a közös étkezés és rekreáció a közösségi szellemet biztosítják.

Munkaterületük a népmissziók és lelkigyakorlatok vezetése, továbbá a szegényeket felkaroló Szeretet Egyesületek irányítása. 1950 előtt évente 40-50 nyolcnapos népmissziót és közel 100 lelkigyakorlatot vezettek hazánkban,

elsősorban a falvakban. Anyagi létalapjukat az ezekért kapott adományok képezték. Néhány házuknak kisebb gazdasága is volt, amelyekben az atyák és a segítő testvérek személyesen dolgoztak.

1936-tól 1950-ig Janisch Mihály állt a tartomány élén († 1975). A magyar tartomány létszáma 1950-ben itthon 40 pap, 7 teológus, 24 laikus testvér. Nagyobb számban csak a budapesti házban laktak, kb. 18-an, a vidéki házakban 2-6 pap és 1-5 testvér.

A Csepel-Királyerdőn levő házukat már az 1949. október 14-én közölt hatósági felszólítás után néhány nappal el kellett hagyniuk. Többi házukat 1950-ben az éjszakai kiürítések során vesztették el, kivéve a budait, amelyet ősszel kellett elhagyniuk. A budapesti házban lakások, a kápolnában gépkocsitárolók, Piliscsabán nevelőintézet, Pásztoriban szociális otthon kapott helyet egykori épületeikben.

A működési engedély megvonása után a papok és testvérek egy része egyházmegyei és egyházközségi szolgálatban talált munkát. Más részük gyárakban, üzemekben kényszerült munkát keresni. A változások hatására három pap és hét testvér feladta hivatását. 1950 óta elhunyt 22 pap és 8 testvér. 1985 végén 31 pap és 9 testvér élt itthon, 6 pap és 1 testvér pedig külföldön. 15 pap egyházmegyei beosztásban dolgozik.

SZALÉZIAK

(Szalézi Szent Ferenc Társasága; Salesiani di Don Bosco, S. D. B.)

Alapítója Bosco Szent János (1815—1888), aki Torino külterületén, Valdoccoban maga köré gyűjtötte a szeretetre és megértésre éhező szegény és veszélyeztetett fiúkat. Gyülekező helyüket oratoriumnak nevezte, és katekizmus-oktatás, szentmise, játék és esti iskola keretében foglalkozott velük. Különböző szakmák elsajátítására műhelyeket is létesített, majd az oratorium mellett otthont is adott a rászoruló növendékeknek. Így született meg a tipikus szalézi intézet egyrészt bennlakó növendékekkel, akik vagy az intézet műhelyeiben, iskoláiban tanulnak, vagy kijárnak más oktató intézménybe, másrészt az esténként, vasárnaponként bejáró fiatalokkal. Az ifjak száma egyre növekedett. Don Boscohoz munkatársak csatlakoztak, ő pedig számos népszerűsítő könyvet adott ki, hogy a fiúk és a felnőttek oktatását ezzel is előmozdítsa. 1859-ben alapított szerzetesközössége 1869-ben ideiglenes, 1874-ben végleges pápai jóváhagyást nyert. A következő évtizedekben Európában és a többi világrészen is mindenfelé elterjedt Bosco Szent János társasága.

A szalézi közösségekben papok és laikusok igazi családias szellemben élnek együtt. Több közösség együtt tartományt alkot. Az egész társaságra kiterjedő legfőbb tekintély az egyetemes káptalan, amely megválasztja a rendfőnököt (rector maior), aki a tanácsosok, az asszisztensek közreműködésével kormányoz. A rendfőnök nevezi ki a tartományfőnököket (inspector). A közösségek vezetőit (rector, igazgató) a tartományfőnök nevezi ki tanácsosainak és a rendfőnök jóváhagyásával.

Don Bosco műve még életében ismertté vált hazánkban is. Lonkay Antal tanár, újságíró, laptulajdonos 1880. május 23-án személyesen felkereste Don Boscot. Hosszas beszélgetés után közvetlenül az ő kezéből kapta meg a nevére kiállított munkatársi okmányt, a világban élő és az ő szellemében az ifjúságért dolgozó szaléziak (ez Don Bosco kifejezése!) igazolványát. 1901-ben Don Bosco első utódjának Don Ruának kezébe tette le szerzetesi fogadalmát az első magyar szalézi, Zafféry Károly paptanár, a fiumei gimnázium egykori igazgatója. Zafféry atya rövidesen útrakelt Budapestre és a fővárosból egy csapat fiúval tért vissza Itáliába, ahol 1902 januárjától 1913 őszéig Cavagliában működött a Szent István Magyar Intézet mint a magyar fiúk otthona és iskolája. Ott készültek elő az első magyar fiúk a noviciátusra is.

1913-ban a kereszt jelében történt konstantini győzelem 1600 éves jubileumán Csernoch János bíboros-hercegprímás, esztergomi érsek a Tokod közelében fekvő Péliföldszentkereszt búcsújáróhelyet a szaléziakra bízta. Ott nyílt meg 1913 végén az első magyarországi szalézi intézet. Ezt újabb alapítások követték, amelyek 1929-től önálló magyar rendtartományt alkottak. 1933—1948-ig Antal János, 1948 novemberétől Sellye Vince vezette a magyar rendtartományt a rákospalotai rendházból. A rendi teológiai főiskola Péliföldszentkereszten, a noviciátus Mezőnyárádon, majd Tankajdon működött. 1945-ben Balassagyarmaton, Óbudán, Esztergomban, Gyulán, Magyaróváron, Mezőnyárádon, Nyergesújfalun, Rákospalotán, Szombathelyen, Újpesten és Visegrádon a rendtagok fiúinternátust illetve fiúotthont, ezenkívül Borsodnádasdon, Mezőnyárádon, Pestszentlőrinc-Szemeretelepen, Szombathelyen, Tanakajdon plébániát vezettek. 1947. augusztus 15-én Czapik Gyula egri érsek szalézi atyákra bízta a sajóládi, továbbá a miskolci vasútvidéki Szent István plébániát is. Nyergesújfalun, ahol 1948 előtt néhány évig általános iskolát és gimnáziumot is tartottak fenn, továbbá Rákospalotán, Mezőnyárádon és Szombathelyen voltak a népesebb közösségek, amelyekben a kisegítőtestvéreken és növendékeken kívül 9-12 pap rendtag dolgozott. A kisebb rendházak létszáma átlag hét volt, míg azokon a helyeken, ahol csak plébániát vezettek két-három pap rendtag végzett lelkipásztori munkát.

A magyarországi szalézi intézetek internátusai otthont nyújtva elsősorban a szegényebb sorsú ifjúság tanulását igyekeztek előmozdítani, műhelyeikben pedig szakmai képesítést adni. Az oratoriumok esténként és vasárnaponként az ifjak százainak nyújtottak továbbtanulási és szórakozási lehetőséget.

Rákospalotán működött a Don Bosco Nyomda és Kiadóhivatal, amely a *Szalézi Értesítőt* és a havonta megjelenő *Missziós Ifjúságot* nyomtatta, továbbá lelki könyveket, életrajzokat, ifjúsági regényeket, színdarabokat.

A rendtársak lelkiségét fejlesztette a napi közös elmélkedés és lelkiolvasmány, valamint az évenkénti egyhetes lelkigyakorlat. Növendékeikkel teljesen együtt éltek. Szünetben, játékban valamennyien együtt voltak.

A növendékek naponta vettek részt a közös szentmisén, együtt imádkoztak, és minden kényszertől mentesen rendszerint naponta járultak szentáldozáshoz. A gyóntatást megbízott rendtársak végezték, akik a növendékek magatartását értékelő konferenciákon nem vettek részt. Havonta jóhalálgyakorlatot tartottak

komoly elmélkedéssel és a lelkiek teljes rendbehozásával. A tanulást naponta szentségi áldással, a napot közös esti imával és rövid lelki buzdítással zárták. Énekkarok, zenekarok, műkedvelő előadások, egyesületi élet, közös nagy kirándulások alakították az intézetek családias légkörét.

1948-ban államosították a Don Bosco nyomdát. A gépeket és a kész nyomdai termékeket elszállították. Az egyházi iskolák államosítása következtében a szalézi internátusok sem működhettek tovább. A nyergesújfalui gimnázium alig kapta meg a nyilvánossági jogot, máris be kellett zárni. Az ifjúsági munkától megfosztott rendtársak többen lelkipásztori munkát vállaltak. 1950 nyarán a rendtagokat Jászberénybe, Máriapócsra és Vácra szállították mint kényszertartózkodási helyre. A magyar rendtartomány ekkor 108 szerzetespapot, 71 papnövendéket és 24 segítőtestvért számlált. A rend épületeiben többnyire állami diákotthonok és iskolák kaptak helyet.

1950-ben 51 rendtag számára nyílt lehetőség, hogy egyházmegyei szolgálatba álljon, 56 pap mint kántor, sekrestyés vagy fizikai munkás szerezte meg mindennapi kenyerét. Egy, tekintettel idős korára, kegydíjban részesült. Hatan kérték laicizálásukat, egy pedig kérelem és felmentés nélkül hagyta el hivatását. A segítőtestvérek nagy része az esztendők során elkallódott, nagyrészt úgy, hogy nem újította meg fogadalmát. A papnövendékek nagyobb része felvételt nyert az egyházmegyei szemináriumokban, de egy év elmúltával csak az utolsó évesek maradhattak meg. Őket az egyházmegyék titulusára szentelték.

1950-ben Sellye Vince tartományfőnököt letartóztatták. Három évet töltött börtönben. Utódát két tanácsosával együtt kémkedés címén ítélték el, és csak 1956 szeptemberében szabadult amnesztiával. Egy segítőtestvért kivégeztek, egy másik „szökés közben lett baleset áldozata". Egy papnövendék, a Hittudományi Akadémia hallgatója 1954-ben olyan súlyos állapotban került ki a börtönből, hogy már nem tudtak rajta segíteni.

1986 elején a rend tagjai közül itthon 67 pap, 2 segítőtestvér és 1 teológiát végzett papnövendék volt életben. A papok közül 33 plébános, 3 kisegítő lelkész, 8 egyházmegyei nyugdíjas, 21 világi nyugdíjas, 2 a pannonhalmi szociális otthon lakója.

ISTENI IGE TÁRSASÁGA
(Societas Verbi Divini, S. V. D.)

Janssen Arnold münsteri egyházmegyei pap alapította a társaságot 1875-ben a hollandiai Steylben, a német határ közelében. Tagjait ezért Steyli Misszionáriusoknak is nevezik. Az alapítás célja a hit terjesztése és élesztése, elsősorban azokban az országokban, ahol még nem vert gyökeret vagy nagyon kevés a pap, de otthon is népmissziók, lelkigyakorlatok, lelkipásztori kisegítés és sajtóapostolkodás által. Az alapító 1909-ben bekövetkezett halálakor a társaság 500 papot, 250 papnövendéket, 700 fogadalmas testvért számlált, és 11 ország missziós területén dolgozott. A misszionált népek körében gyűjtött tudo-

mányos megfigyeléseikkel is nemzetközi megbecsülést szereztek, különösen a nyelvtudományok és a néprajz körében. P. Wilhelm Schmidt ausztriai központjukban, a mödlingi St. Gabriel misszós házban a néprajz művelésére életre hívta az „Antropos" intézetet és folyóiratot. 12 kötetes főműve, az *Ursprung der Gottesidee,* világhírű. Megfigyeléseiből kitűnik az ősnépek egyistenhite. Jelenleg 47 országban működnek a társaság tagjai.

Magyarországon Balogh József, a Baranya megyei Máriakéménd esperesplébánosának a közbenjárására 1916-ban kaptak működési engedélyt. Az első években kápláni állásokat töltöttek be. 1924-ben Budatétényben, 1928-ban Kőszegen, 1942-ben Kiskunfélegyházán alapítottak missziós házat. Mind a három házban a pap és segítőtestvér rendtagokon kívül missziós növendékek is laktak, akik középiskolai tanulmányokat végeztek. Budatétényben magántanulók voltak, akik tanév végén valamelyik egyházi gimnáziumban vizsgáztak. A kőszegi ház növendékei a kőszegi bencés gimnáziumba jártak. Kiskunfélegyházán a fiatalabbak a városi gimnáziumban tanultak, az idősebb késői hivatásúak mint magántanulók készültek vizsgáikra. A papjelöltek érettségi után a már említett St. Gabrielben két évig mint noviciusok és további öt éven át mint filozófiai és teológiai növendékek készültek missziós hivatásukra. 1929-től a társaság magyar tagjai önálló tartományt képeztek. A segítőtestvér jelöltek noviciátusa Kőszegen létesült. Ők mindnyájan valamilyen szakmát tanultak, és házi meg házkörüli munkát végeztek.

Az egész társaság élén az általános főnök áll hat tanácsadójával. Őket az általános káptalan 12 évre választja. Ő nevezi ki az összes elöljárókat, akiknek hivatali ideje legfeljebb hat év. 1939-től 1948-ig Seres Béla, azután 1950-ig Hamvas Mihály volt a magyar tartomány főnöke.

A három misszióház lakói minden nap részt vettek a szentmisén a ház kápolnájában. Délután vagy este közös ájtatosság volt, szombaton rendszerint a kompletoriumot, vasárnap a vecsernyét énekelték. Karácsony és pünkösd előtt ünnepélyes kilencedet tartottak. Évente a tanulók három napos, a rendtagok hat napos lelkigyakorlaton vettek részt.

Házaik itthon a hátteret jelentették a nem keresztény, vagy paphiányban szenvedő országokban végzendő missziós munka számára. Legfontosabb törekvésük volt a misszionáriusok előkészítése nehéz munkájukra, valamint a hívők körében az egyház missziós feladatának tudatosítása és missziós hivatások ébresztése. Ezt szolgálták folyóirataik is, 1927-től a *Kis Hitterjesztő* az ifjúság részére, 1930-tól a *Világposta* keresztény családoknak és az 1926-tól évenként megjelenő *Szent Mihály Missziós Naptár.* Kőszegi házukban lelkigyakorlatos otthon és kegytárgykereskedés is helyet kapott. Mindhárom rendház papjai vasárnaponként lelkipásztori kisegítést végeztek a környező plébániákon, és időnként népmissziókat is vezettek.

Létfenntartásuk alapját a hívek adományai, a missziók érdekében vállalt miseintenciók stipendiumai, a missziós sajtótermékek jövedelme és a lelkipásztori tiszteletdíjak képezték. A budatétényi és kőszegi háznak volt néhány hold kerti ingatlana is. A rászoruló gimnazista növendékek tandíjkedvezményben vagy -mentességben részesültek.

1934-ben indult először más világrészek misszióiba a társaság három magyar tagja, 2 atya Kínába, 1 testvér Argentínába. 1947-ben tizenhétre emelkedett a misszíókban dolgozó magyar verbiták száma: 13 atya és 4 testvér. 1985-ig hárman tengerentúli misszíókban fejezték be életüket, ugyanabban az évben 23 magyar atya és 4 testvér dolgozott tengerentúli országokban. Új-Guineában 4 atya és 2 testvér, Argentínában 4 atya és 1 testvér, Fülöp-szigeteken 3 atya, Indonéziában 3, Japánban 2, Paraguayban 2 atya, az Egyesült Államokban 1 atya, aki az ott letelepedett japánok lelkiatyja, és még 1 testvér, Zairében, Taivanon, Brazíliában és Kanadában 1-1 atya.

1950-ben a társaságot itthon 12 atya és 20 fogadalmas testvér képviselte. Ugyanakkor a noviciusok és gimnazista misszósnövendékek száma 100 körül volt.

1950. július 11-én a kőszegi ház lakóit előbb Nyírbátorba, utóbb Jászberénybe szállították. A következő hónapokban budatétényi és kiskunfélegyházi otthonukat is át kellett adni a hatóságoknak. A kiskunfélegyházi misszióház lakásokká változott, a budatétényi általános iskolává, később pedig lebontották, a kőszegi jelenleg Expressz ifjúsági szálloda.

A szerzetesrendek működési engedélyének megvonása után az atyák csaknem mind lelkipásztori beosztást kaptak, egyikük pedig állami iskolában tanított. 1948 és 1963 között négy atya és három papjelölt szenvedett 6—19 hónapos szabadságvesztést. 1950 óta itthon 3 atya és 5 testvér hunyt el. Jelenleg itthon él még 12 atya és 8 testvér. Európai országokban működik még tíz magyar tagja a társaságnak, a tengeren túl dolgozókról pedig már szóltunk.

IRODALOM

Névtár 1948, 311. — Szent Mihály Missziós Naptár 1948. — Magyar Kurír 1984. 570. — „Szolgálat" c. időszakos lelkipásztori kiadvány 1980—85. évi számainak „Levelek a misszíókból" c. rovata.

KERESZTÉNY ISKOLATESTVÉREK
(Institutum Fratrum Scholarum Christianorum, F. S. C.)

Az iskolatestvérek társaságát De la Salle Szent János 1680-ban alapította Reimsben szegény gyermekek ingyenes tanítására és keresztény nevelésére. 1725-ben kaptak pápai megerősítést. Papokat nem vesznek fel, és tagjaiknak nem szabad papságra törekedniük. Fekete talárt viselnek fehér, az áll alatt két széles szárnyban végződő gallérral. 1896-ban Budapesten házat és elemi iskolát (Istenhegyi út 32.) alapítottak, később polgári iskolát is internátussal (Szent József Fiúnevelő Intézet). Homokon (Szolnok megye) működött vezetésük alatt a Beniczky fiúotthon és noviciátus; Szegeden (Újszeged) tanítóképzőben tanultak. A magyar tartomány 1948-ban 30, 1950-ben 23 tagot számlált és Domina Lajos volt a főnöke. Az egyházi iskolák 1948-ban bekövetkezett államosítása után a magyarországi iskolatestvérek rendtársaik tanító és nevelő munkája erősítésére igyekeztek külföldre távozni.

KALAZANTINUSOK

(Congregatio pro operariis Christianis a S. Josepho Calasantio, C. Op.)

1920-ban jöttek Magyarországra és átvették a budai katolikus tanoncotthon (II., Toldy F. u. 30.) vezetését. Két budapesti rendházuk és tanoncintézményük a második világháború folyamán elpusztult, csak a Várfok utcában maradt meg a szakmunkás segédek otthonának egy része, 1948-ban hét pap és 3 növendék rendtaggal. Az általános rendfőnöknek és tanácsának székhelye Bécsben van.

MÁRIA ISKOLATESTVÉREK

(Maristák; Frères Maristes, Institutum Fratrum Maristarum a Scholis, F. M. S.)

Marcelin Champagnat 1817-ben Lyonban alapította a marista tanítórendet. Budapesten 1924-ben telepedtek le (IX., Hőgyes Endre u. 5.). Francia és német nyelvtanítással egybekötött általános iskolájuk és fiúinternátusuk 1949-ig állt fenn. Tagjaik nem papok. 1948-ban itthon öten, külföldön tizen tartózkodtak.

*
* *

Bolyós Ákos, Csete József Ágoston, Dániel Ferenc, Dömötör László, Fényi Ottó, Fricsy Ádám, Huszár Dezső, Kovács Imre, Mátéffy János, Pásztor János, Szántó Konrád, Szelei György, Tokaji Nagy Tivadar, Tóth István és Várszegi Asztrik rendtörténeti dolgozataiért ezúton is köszönetet mondok: Hervay F. — A piaristák történetét Molnár István készítette.

KISGERGELY JÓZSEF

Női rendek

ANGERS-I JÓ PÁSZTOR SZERETETÉRŐL NEVEZETT MIASSZONYUNK KONGREGÁCIÓ
(Sorores De Bono Pastore)

A kongregációt a francia Eudes Szent János oratoriánus alapította a XVI. században. Magyarországon 1892-ben telepedtek le San Marco hercegnő meghívására.

A rend hivatása a lélekmentés, különösen a veszélyben forgó leányok nevelése, akiket a szülők, a Népjóléti és Igazságügyi Minisztérium vagy a gyámhatóság bízott rájuk. A nevelés arra irányult, hogy a növendékek lelkileg és szakmailag is megfeleően felkészülve hagyhassák el az intézetet. Hazánkban 3 házuk volt: mindháromban működött elemi, majd általános iskola, iparostanonc-iskola, amelyben 3 év után szakmunkás bizonyítványt szerezhettek.

A nővérek három osztályt alkottak: kamővérek, kontemplatív nővérek (akkor „magdolnák"-nak nevezték őket), kisegítő (kijáró) nővérek. Létszámuk 1948-ban 238 nővér. Három házukban 600 leányt neveltek.

A *tartományház* Budapesten, a III., Szőlő u. 60. szám alatt volt. Alapítási dátuma: 1892. júl. 31. 1950-ben a tartományfőnöknő *Strachwitz M. Terézia* volt. A *kecskeméti ház* alapítása 1924. júl. 31. Mindkét helyen az általános és iparostanonc-iskola mellett leánynevelő (javító) intézet is működött. *Ikerváron* volt még egy házuk, amely 1936. júl. 31-én alakult.

Az iskolák államosítása és a szerzetesrendek működési engedélyének megvonása közötti két év alatt a nővérek addigi munkája megszűnt. *Kecskemétről* a növendékeket már 1948 novemberében elszállították, helyükre december végén márianosztrai rabokat telepítettek fegyőreikkel együtt. A nővérek lakrészét 1950. okt. 16-án leltárilag vették át. A *budapesti* növendékeket 1949 őszén telepítették át az intézet másik részébe és nevelésüket világi nevelőkre bízták. Az *ikervári* nővéreket 1950. júl. 11-én a kecskeméti angolkisasszonyok zárdájába szállították, ahonnan szept. 8-án távozhattak.

1985-ben még 55 nővér élt otthonokban vagy szerte az országban.

ANGOLKISASSZONYOK
(Virgines Anglicanae)

A rendet Ward Mária (1585—1645) alapította. A flandriai Saint Omer-ben nyitotta meg az első iskolát angol leányok nevelésére. Innen származik az „angolkisasszony" elnevezés. Hazánkban először Pozsonyban telepedtek le 1627-ben, rendszeres működésük azonban Budán indult meg 1770-ben. Az önálló magyar tartomány 1938. szept. 12-én alakult meg.

Magyarországon kizárólag tanítással és leánynevelléssel foglalkoztak. Európán kívül azonban igen változatos szociális-karitatív munkát végeznek: árvaházakban, klinikákon stb. Dél-Koreában bennszülött nővérek gondozzák a leprásokat, Buenos Airesben a nyomornegyed lakóit segítik, Rodéziában a négerek között élnek, megosztva bajaikat.

Az angolkisasszonyok „több oktatási-nevelési intézményt magukba foglaló iskolaegyüttesekre" törekedtek, „amelyek éppen apácarendjeink intézményszervező erejét mutatták, s amelyek hatalmas épülettömbjeikkel olyan jellegzetesen szinezték a két világháború közötti magyar városainkat. Ezeknek az épületeknek legtöbbje — soksok évtized múltán — ma is (az államosítás után) oktatási célokat szolgál". (Mészáros István)

A rendnek az alábbi *intézménnyei* voltak:

Budapest, V., Váci utca 47. Az Angolkisasszonyok Intézetének legrégebbi rendháza, alapítási éve: 1770. Iskolái: Polgári tanárképző főiskola (Igazgatója dr. Marczell Mihály egyetemi tanár volt), tanítónőképző intézet, amely 1856-ban nyílt meg mint az ország első ilyen iskolája. Volt még kereskedelmi iskola, általános iskola, leányinternátus és a hitoktatónő-képző Ward Kollégium is itt működött.

Budapest, XII., Szarvas Gábor u. 50. Alapítási éve: 1926. Tartományi székház és noviciátus, általános iskola és gimnáziummal egybekötött leányinternátus.

Eger, Káptalan utca 8. Alapítási éve: 1852. Tanítónőképző, leánygimnázium, kereskedelmi középiskola, általános iskola.

Veszprém, Ranolder u. Alapítási éve: 1860. Tanítónőképző, leánygimnázium, általános iskola.

Kecskemét, Czollner-tér 5. Alapítási éve: 1917. Tanítónőképző, leánygimnázium, kereskedelmi középiskola, általános iskola.

Nyíregyháza, Széchenyi u. Alapítási éve: 1929. Leánygimnázium, kereskedelmi középiskola, általános iskola.

Klotildliget (Piliscsaba). Alapítási éve: 1937.

A rend 1948-ban 455 rendtagot számlált.

A magyarországi tartományfőnöknő 1950-ben *Krigovszky M. Magdolna* volt. 1985-ben a rendtagok közül kb. 160-an voltak életben.

ANNUNCIATA NŐVÉREK
Gyümölcsoltó Boldogasszony Szolgálói
(Ancillae B. M. V. ab Annuntiata)

Magyar alapítású szerzet, amely néhány önkéntes, áldozatos lelkületű leány vállalkozásából jött létre. Főleg betegápolással foglalkoztak. 1920-ban gr. Mikes János szombathelyi megyéspüspök jóváhagyásával, *dr. Boda János* kanonok közreműködésével szerzetté alakultak, szombathelyi központtal, s azóta 18 intézményben működtek. A betegápolás mellett egyházi intézmények házvezetését is vállalták. Többek között a bécsi Pázmáneumban is. Brazíliában, Para-Belémben a bélpoklosok telepén folytatják áldozatos munkájukat. A rend anyaháza és noviciátusa *Szombathelyen* volt. Szabályzatukat XII. Piusz pápa 1942-ben hagyta véglegesen jóvá. Lét-

számuk 1948-ban 199 volt. 14 nővér külföldön tartózkodott. Tartományfőnöknő 1950-ben *Gyurcsek Gertrud* volt.

Az alábbi *intézményeik* voltak:

I. *Szombathely,* anyaház, noviciátus, postulátus.

II. *Kórházak: Szombathely,* közkórház. — *Celldömölk,* Városi közkórház. — *Szeged,* Rókus-kórház. — *Szeged,* Ragálykórház.

III. *Háztartásvezetés: Szombathely.* Püspökség, szeminárium, premontreiek fiúinternátusa. — *Eger,* Szeminárium, Szent József internátus, Érseki tanítónőképző. — *Pécs,* Szeminárium, Szent Mór kollégium, Pius internátus. — *Kőszeg,* Kelcz-Adelffy fiúinternátus, bencések rendháza és internátusa. — *Kalocsa,* Rk. tanítók háza. — *Sopron,* Szent Imre kollégium.

ASSISI SZENT FERENC LEÁNYAI
(Filiae S. Francisci Assisinati)

Betegápolással foglalkozó Kongregáció, amelyet 1894-ben a Svájcból két társával hazánkbajött *Brunner Anna* alapított *Budapesten;* azzal a céllal, hogy Szent Ferenc szellemében és Regulája alapján a szegény és elhagyott betegek gondozására szenteljék életüket. A betegeket és rászorulókat saját otthonaikban keresték fel. Első szerzetesi szabályukat P. Tomcsányi Lajos S. J. dolgozta ki. Bár Brunner Anna 5 társával 1901-ben elhagyta a növekvő közösséget, hogy más országban folytassa áldásos tevékenységét, megkezdett műve egyre jobban fejlődött és erősödött. 1904. szept. 30-án az Esztergomi Főhatóságtól megkapták az egyházi jóváhagyást, 1935-ben a Szerzetesi Kongregáció is elismerte a társulatot, a szerzet szabályzatát pedig 1943. ápr. 12-én hagyta jóvá végérvényesen.

Az egyre jobban fejlődő szerzetesrend számára szükségessé vált az önálló magyar ház létrehozása, amely *Budapest, XII., Tárogató u. 46. sz.* alatt épült fel. Az önálló magyar anyaház három rendtartomány központja lett. Általános főnöknő *Wagner M. Bernadette,* a magyar tartomány főnöknője pedig *Fleisz M. Favianna* volt. A *Budapest,* Széher úti saját kórházukon kívül az alábbi kórházakban látták el a betegápolást: *Budapest,* Korányi közkórház, *Újpest,* Árpád kórház, *Tatabánya,* Bánya- és járványkórház, *Dorog,* Bányakórház, *Kecskemét, Makó, Ózd, Diósgyőr, Zirc* kórházaiban. 1948-ban 300, 1950-ben pedig, a kongregáció működésének megvonásakor a nővérek létszáma 286 volt. Jelenleg még 89-en vannak, már mind nyugdíjasok.

CISZTERCI RENDI NŐVÉREK
(Monasterium B. M. V. Reginae Mundi S. Ordinis Cisterciensis)

Néhány világi leány 1944. március 5-én kérelmet és tervet adott be a Ciszterci Rend zirci apátjához, amelyben kérik, tegye lehetővé számukra, hogy Magyarországon újra megindulhjon a szigorúan Szent Benedek regulája szerint élő, az ősi ciszterci fegyelmet fenntartó és földmíveléssel foglalkozó, szemlélődő ciszterci női ág élete. A tervet a zirci Kongregáció tanácsa azzal fogadta el, hogy mihelyt a

körülmények engedik, megteszik az alapításhoz szükséges lépéseket. Addig is a Ciszterci Rend imaközösségébe vétettek fel.

1944—45 év telén a jelentkezők közül néhányan már Zircen éltek, s elkezdték művelni a Nagyesztergár község határában kapott földet. 1946. jún. 25-én kiköltöztek arra a területre, amelyen egy majort újjáépítve, telepedtek le. Ezt a helyet és majort is *Bakonyboldogasszony*nak nevezték el, a monostort pedig a Világ Királynője tiszteletére *„Regina Mundi"*-nak. A monostor tagjai magányban, csendben, istentiszteletek végzésében, mezei munkában, egyházművészeti tevékenységben és szabályzatuk szerint élték életüket. 1945. szept. 29-én a veszprémi megyéspüspök a monostort egyházjogilag megalapította s ugyanezen év december 16-án beöltözött és a zirci apát kezébe fogadalmat tett az első nyolc nővér. A monostor egyházi elöljárói jogait az alapító megyéspüspök a zirci apátra ruházta.

1950-ben a működési engedély megvonásakor a monostornak 10 nővér, 5 novicia és 3 jelölt tagja volt. Jelenleg még 16-an élnek közülük. Elöljáró volt *Sr. Punk E. Gemma* (superiorissa).

A monostor hivatalos átadása 1950. nov. 30-án történt.

EGYHÁZKÖZSÉGI NŐVÉREK TÁRSASÁGA

A Társaság 1935-ben alakult Magyarországon. Az egyházi jóváhagyást 1943. dec. 21-én kapták meg Grősz József kalocsai érsektől. A Társaság célja az volt, hogy az egyházközségi, esetleg egyházmegyei élet szolgálatában a lelkipásztoroknak képzett és hivatásos munkaerőket bocsásson rendelkezésre. Nem alapítottak házakat, hanem 2-3 nővért helyeztek ki, akik mindenütt a plébános kívánsága és irányítása szerint dolgoztak. Munkakörük felölelte az egyházközségi élet minden munkaterületét: templomgondozás, hívek látogatása és összeírása, házapostol-szervezés, hitoktatás, karitász, betegek és gyermekek lelki gondozása, egyesületek, ifjúság irányítása stb.

Főnöknő 1950-ben *dr. Künnle Theodora* volt. Létszámukról pontos adataink nincsenek, kb. 15—20-an voltak.

Működési helyeik voltak:

Kalocsa, Malom u. 5. Központi ház, noviciátus, hitoktatónőképző, egyházmegyei AC Női Titkárság, Rózsafűzérkészítő háziipar.

Budapesten a Szent Imre ciszterci rendi plébánián és a *rákosszentmihályi* plébánián, vidéken pedig *Sükösdön* végeztek egyházközségi munkát.

ENGESZTELŐ SZŰZ MÁRIA TÁRSASÁGA
(Societas Mariae Reparatricis)

A szerzetet 1854. dec. 8-án, a Szeplőtelen Fogantatás dogmájának kihirdetése napján báró Noogvorst Viktorné alapította Párizsban, a Legméltóságosabb Oltáriszentség tiszteletére. A tagok szigorú életmódot folytatnak, Szent Ignác szabályait követik és a szemlélődő életmódhoz illő munkákkal foglalkoznak.

Magyarországon 1901-ben telepedtek le. Budapesten, IX., Üllői út 75. szám alatt volt az anyaházuk az Örökimádás templommal összefüggően. Templomi ruhákat készítettek, kongregációkat vezettek, gondozták az Örökimádás templomot, ellátták a budapesti Országos Központi Oltáregyesület irodáját, de legfőbb feladatuknak az oltáriszentség állandó, engesztelő imádását tekintették. Később Neszmélyen (Komárom m.) alapítottak még egy házat, a Szent Imréről nevezett zárdát. Ott volt a noviciátusuk is. A szerzetben voltak karapácák és koadjutor nővérek. Az előbbiek a nyilvános imádási óra és a zsolozsma végzésében különböztek a koadjutor nővérektől, akik elsősorban a házi teendőket látták el.

A magyarországi főnöknő M. M. du. Bx Gilbert volt 1950-ben. 1948-ban a két ház létszáma 70 körül volt. A francia anyanyelvűek a működési engedély megvonása után elhagyták Magyarországot.

FERENCES MÁRIA MISSZIONÁRIUS NŐVÉREK TÁRSASÁGA
(Institutum Franciscalium Missionarium a Maria)

A Társulat 1877-ben alakult az indiai OOtacamund-ban. Alapítónője a francia de Chappotin Ilona, szerzetesi nevén „Urunk Szenvedéséről Nevezett Mária Anya". Még ugyanazon évben megalapítja a Társaság újoncházát a franciaországi Saint-Bieuc-ben. Szent Ferenc harmadik rendjéhez tartozik, de saját külön „Általános Szabályai" vannak. A tagok életcélja az engesztelés és az apostolkodás. A hármas szerzetesi fogadalomhoz csatolják még az áldozati-hivatást és a Legméltóságosabb Oltáriszentség imádását. Foglalkozásuk a karitász-munka minden ága. Külmissziókban is tartanak fenn nevelőintézeteket, Európában kizárólag a szegényebb néposztályt istápolják.

Magyarországon 1900-ban telepedtek le, óvodát és bölcsődét nyitottak. 1902-ben megépítették Budapest, XIV., Hermina út 21. szám alatt a *„Hermina"-zárdát,* amely a magyarországi központ lett. Nem volt önálló magyar tartományuk, hanem Ausztria, Németország, Lengyelország és hazánk képezett egy rendtartományt. *Budapesten* női szabó szakirányú leány iparostanonc-iskolát (műhelygyakorlattal), napközi otthonnal kapcsolatos óvodát, szegénysorsú, árva és elhagyatott leányok számára tanulóotthont tartottak fenn, ezen kívül három plébánia szegény házibetegeit ápolták, gondozták. Több száz személy részére látták el a székesfővárosi „dolgozók-konyháját".

A budapesti házon kívül még egy kis fióktelepülése volt *Füzesgyarmaton,* Békés megyében 10 nővérrel. Ott napközi otthonnal kapcsolatos óvodát tartottak fenn s a plébánia területén a családgondozás mellett a hitoktatásban is segítettek.

1950-ben, működési engedélyük megvonásakor a nővérek száma összesen 157 volt, ebből 62-en misszióban dolgoztak. Jelenleg 30 nővér él még az országban, külföldön 40. A Hermina-zárda főnöknője 1950-ben *Korcsmáros Anna* volt.

ISTENI MEGVÁLTÓ LEÁNYAI KONGREGÁCIÓJA
(Congregatio Filiarum Divini Redemptoris)

Az Isteni Megváltó Kongregációját Eppinger Erzsébet, szerzetesi néven Mária Alfonza alapította 1849-ben Franciaországban, a strasbourg-i egyházmegyéhez tartozó Niederbronnban. A kongregáció célja a felebaráti szeretet gyakorlása a betegek és szegények gondozása és a leányifjúság nevelése által.

Magyarországra Simor János, az akkori győri püspök telepítette le 1863-ban. A soproni ház egyre jobban bővült és csakhamar önállóvá vált. Ettől kezdve a kongregáció erős fejlődésnek indult. 1948-ban 78 házban 1232 nővér végezte hivatását.

A kongregáció működési engedélyének megvonásakor, 1950-ben 1138-an tartoztak a rendi közösséghez. Az általános főnöknő volt *Flettner M. Archangela* soproni (Ferenczi János u. 1.) székhellyel, a tartományfőnöknő pedig *Krajnike M. Lauriana,* budapesti (XI., Nagybodogasszony útja 12.) központtal.

Jelenleg Amerikában (USA) két háza van a kongregációnak. (l. Kat. Almanach I. 1984. 849. o.)

Rendházaik és működési helyeik voltak:

Sopron, Ferenczi János utca. *Anyaház.* Noviciátus, postulátus, tanítónőképző, liceum, polgári leányiskola, gyakorló ált. iskola, óvónőképző, gyakorló óvoda, napközi otthon. (Alapítási év: 1853.) — *Budapest,* XI., Nagyboldogasszony útja 12. Anyaház. (Alapítás: 1947). — *Győrnádorváros* (1875). Óvoda, ált. isk. — *Csorna* (1876). Óvoda, ált. isk. — *Csepreg* (1877). Óvoda, ált. isk. — *Nagykapornak* (1885). Óvoda, ált. isk. — *Budakeszi* (1889). Ált. isk. — *Boldogkőváralja* (1893). Óvoda. — *Szigetvár* (1896). Kórház. — *Győrkajár* (1897). Óvoda, ált. isk. — *Ercsi* (1899). Óvoda, ált. isk. — *Mór* (1899). Óvoda, ált. isk. — *Sopron,* Bécsi u. (1901). Szeretetház 140 gondozottal. — *Szil* (1902). Ált. isk. — *Győr* (1903). Szeminárium. — *Mosonszentpéter* (1903). Óvoda, ált isk. — *Baja,* Közkórház. — *Süttör* (1904). Óvoda, ált. isk. — *Sopron* (1905). Etelka árvaház. — *Zalaegerszeg* (1909). — *Mosonszentjános* (1909). Ált isk. — *Budapest* (1909). Urológiai klinika. — *Mosonszolnok* (1909). Óvoda, ált. isk. — *Győrszabadhegy* (1910). Óvoda, ált. isk. — *Győrújváros* (1913). Óvoda, Makkosdülői zárdaiskola. — *Budapest* VIII., József utca 11. (1913). Collegium Marianum, egyetemi nőhallgatók otthona. — *Csorna* (1914). Közkórház. — *Budapest* VIII., Horánszky u. 17. (1916). Szent Anna kollégium. Egyetemi nőhallgatók otthona. 1946-ban a Szent Anna kollégiumban nyílt meg a betegápolóképző iskola a nővérek számára. — *Zalaegerszeg* (1919). Szeretetház. — *Szolnok* (1920). Megyei kórház. — *Lövő* Sopron m. (1921). Óvoda, ált. isk. — *Sopron* (1921). Erzsébet-kórház. — *Budapest* (1922). Belklinika. — *Győr* (1924). Szentháromság-kórház. — *Vác* (1922). Fiúiskola. — *Szentes* (1924). Közkórház. — *Mezőkövesd* (1925). Szent László fiúinternátus. — *Komárom* (1926). Ált. leányiskola. — *Budapest* (1926). Szent István kórház. — *Szekszárd* (1926). Zárdaiskola. — *Vecsés* (1927). Óvoda. — *Mezőkövesd* (1927). Óvoda és ált. isk. — *Csongrád-Piroskaváros* (1927). Ált. isk. — *Sopron* (1927). Szent József Intézet. Kereskedelmi középiskola, ipari leányközépiskola, leányinternátus. — *Vecsés—Andrássy-telep* (1928). Óvoda,

napközi otthon, ált. isk. — *Nagycenk* (1929). Óvoda, ált. isk. — *Kenderes* (1929). Ált. isk. — *Szeged* (1929). Belgyógyászati klinika. — *Fertőrákos* (1930). Óvoda, ált. isk. — *Rábapordány* (1930). Óvoda. — *Szentistván*, Borsod megye. Ált. isk. — *Ács* (1930). Ált. isk. — *Hort* (1931). Ált. isk. — *Kapuvár* (1932). Közkórház. — *Püspökladány* (1932). Ált. isk. — *Budapest* (1932). Szent Margit Intézet, leánygimnázium, liceum, ált. isk., leánynevelő internátus. — *Budapest* (1933). Központi szeminárium. — *Letenye* (1934). Szeretetház. — *Tiszafüred* (1934). Ált. isk. — *Újszász* (1935). Ált. isk. — *Gáva* (1936). Ált. isk. — *Tata* (1936). Kórház. — *Szajol* (1937). Ált. isk. — *Sárvár* (1938). Kórház. — *Jászárokszállás* (1939). Ált. isk. — *Martonvásár* (1939). Óvoda. — *Agyagosszergény* (1939). Ált. isk. — *Zomba* (1939). Tüdőbetegek otthona. — *Écs* (1940). Ált. isk. — *Rajka* (1942). Ált. isk. — *Pestszenterzsébet* (1942). Óvoda. — *Ózd* (1942). Ált. isk. — *Szikszó* (1945). Kórház. — *Budapest* (1945). Fasor-szanatórium. — *Csongrád* (1945). Óvoda. — *Szany* (1946). Ált. isk. — *Csepel* (1946). Ált. isk. — *Budapest* Irgalmasrend kórháza. II., Zsigmond u. 17—19., ma: Frankel Leó u.

ISTENI SZERETET LEÁNYAI TÁRSULATA
(Filiae Divinae Caritatis)

A Társulatot *Lechner Franciska* bajor tanítónő alapította Bécsben 1868-ban. XIII. Leó pápa 1891-ben hagyta jóvá véglegesen az alapítást. A Társulat célja az önmegszentelődésen kívül a gyermekek oktatása és nevelése, és a háztartási alkalmazottak lelki és testi gondozása, s jó családokhoz való elhelyezése. Az állástalan leányoknak otthont és a lehetőséghez képest anyagi segítséget is nyújt a Társulat. Ezt a célt szolgálják az ún. „Mária Intézetek".

Magyarországon az első zárda mint „Mária Intézet" 1870-ben alakult Lechner Franciska anya személyes közreműködésével *Budapesten*, IX., Ráday utcában, amely hamarosan új épülettel bővült a Knézich utcában. Az első vidéki ház 1875-ben nyitotta meg kapuit a Somogy megyei *Toponár* községben. Ezt gyors ütemben követték a további alapítások. 1913-ban és 1914-ben az amerikai magyarok kérésére az Egyesült Államokban is alapítottak zárdákat. 1913—1939 között 62 magyar nővér ment ki Amerikába.

Az első világháború után szükségessé vált a Társulat tartományokra való felosztása. A Szentszék 1919. aug. 18-i határozata 5 provincia megalakítására adott engedélyt. Közöttük volt a magyar tartomány is. Az amerikai zárdák a magyar tartományhoz tartoztak az 1921. jan. 21-én történt önálló amerikai provincia létrehozásáig.

A Társulat házai és működési helyei voltak:

Budapest, XII., Farkasvölgyi út 12-14. Tartományház, noviciátus, háztartási iskola és internátus. Létesült 1903-ban. Tartományfőnöknő 1950-ben *Szabó M. Irén.*

Budapest, Knézich u. 5-7. Alapítási éve 1871. Először mint „Mária Intézet" működött. óvoda, általános iskola, kereskedelmi szaktanfolyam, „Patrona Hungariae". Az iskolaegyüttes 1890-ben vette fel a „Szent Margit Nevelőintézet"

nevet. A Knézich utcai intézethez tartozott a *mátyásföldi* Beniczky u. 15. sz. alatti üdülőház is. Az Intézet 70 nővérét 1950. jún. 18-án vitték át Pilisligetre, az Irgalmas Nővérek házába, más rendekből való (összesen 400) nővérrel együtt. Onnan 6 hét után tovább szállították őket Zircre, a Ciszterci Apátságba, ahonnan újabb 6 hét után távozhattak.

Budapest, Bokréta u. 27. „Mária Intézet". Alapítási éve: 1914. Árvaházat is tartottak fenn.

Toponár (Somogy m.). „Mária oltalma" zárda. Alapítási éve: 1875. Óvoda, általános iskola.

Berzence (Somogy m.). „Az isteni gyermekbarát" zárda. Alapítása: 1876. Óvoda, általános iskola.

Győrszentiván. „Marianum" zárda. Alapítási éve: 1887. Óvoda, általános iskola, napközi otthon, templomgondozás, egyházközségi munka.

Celldömölk. „Fájdalmas Szűzanya" zárda. Alapítási éve: 1891. Óvoda, elemi és polgári iskola, majd általános iskola, internátus.

Zirc. „Emericanum" zárda. Alapítási éve: 1902. Óvoda, általános iskola.

Albertirsa. „Szent Margit" zárda. Alapítása: 1924.

Marcali (Somogy m.). „Immaculata" zárda. Alapítási éve: 1911. Óvoda, általános iskola.

Rákospalota, Kossuth L. u. 41. „Isteni Gondviselésről" nevezett zárda. Alapítása: 1929. Érdekes módon itt nem veszi át bizottság az iskolát 1948 júniusában. Csak szeptemberben, a tanévnyitás előtt közlik a szülőkkel, hogy a gyermekek állami iskolában tanulnak tovább. A nővérekkel 1949. ápr. 23-án közlik, hogy hat napon belül ki kell üríteniök az épületet.

Debrecen, Varga u. 5. „Tereziánum" rk. fiúnevelő intézetben háztartásvezetés 1933-tól.

Nyergesújfalu. „Szent Szív" zárda. Alapítási éve: 1933. Óvoda, internátus, polgári, majd általános iskola. 1950. febr. 7-én közlik hivatalosan, hogy a zárdát minden ingatlan és ingó vagyonától megfosztották.

Karád (Somogy m.). „Krisztus Király" zárda. Letelepedés ideje: 1940. okt. 19. Óvoda, általános iskola.

Tab (Somogy m.). „Csodálatos Anya" zárda. Alapítás: 1941. Óvoda, általános iskola.

Veszprém. A Szeminárium háztartásának vezetése.

Tápiószele, Széchenyi u. 229. „Szent József" zárda. Alapítás: 1942—43. Polgári, majd általános iskola.

Szőlősgyörök (Somogy m.). „Szent Család" zárda. Alapítás: 1943. Óvoda, általános iskola.

Eger. Érsekség. 1943. jún. 28-án költöztek át Veszprémből dr. Czapik Gyula érseki kinevezésekor a háztartás vezetésére.

Eger. Ciszterci Rendház és fiúinternátus házvezetése, 1942-től.

A budapesti Farkasvölgyi úti Tartományház kiürítése 1950. aug. 14-én éjjel történt, amikor a nővéreket Máriabesnyőre szállították a Salvator Nővérek anyaházába, 400 másrendű nővérrel. Dec. 4-én hagyhatták el a kijelölt tartózkodási helyet.

1948-ban a nővérek látszáma: 278. 1981-ben élt még 96 nővér. Amerikában dolgozik 6 magyar nővér, Rómában pedig 1.

Az Isteni Szeretet Leányainak Knézich utcai intézetében 1950-től a Patrona Hungariae kat. leánygimnázium és kollégium működik a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek vezetésével.

ISTENI ÜDVÖZÍTŐ NŐVÉREK
Szalvátor nővérek
(Sorores Divini Salvatoris)

A Társulatot 1888. december 8-án a Keresztről Nevezet P. Jordán Ferenc alapította. E nagy munkájában Wüllenwéber Terézia bárónő, Mária anya társalapító, segítette.

Különleges célja a leánygyermekek oktatása, menedékházaknak vezetése, óvodáknak, árvaházaknak, háztartásoknak gondozása, továbbá a betegápolás mind a kórházakban, mind a családi otthonokban, s a külföldi missziók, a szegény pogányok testi-lelki gondozása.

Budapesten, a VI. kerület külső negyedében, 1899. ápr. 27-én érkezett 2 Szalvátor-nővér. Kezdetben hittan és kézimunka tanítással, továbbá vasárnapi patronázs vezetésével foglalkoztak. 1906-ban épült fel a Huba utcai zárda, ugyanebben az évben nyílt meg az óvoda és népiskola. 1915-ben volt a polgári leányiskola felállítása és 1924-ben a rendház bővítésével megnyílt a kétéves női kereskedelmi szaktanfolyam, 1929-ben pedig a tanítónőképző, majd liceum. 1939-ben kereskedelmi leány-középiskolával gyarapodott az intézet.

Általános főnöknő *Kühár Klotild* volt 1950-ben. A rendtartományhoz 1948-ban hazánkban 242-en tartoztak.

A budapesti tartományház a XIII., Huba u. 6. sz. alatt volt.

A rendtartomány vezetése alatt álló intézményeik voltak:

A budapesti Huba utcai iskolán kívül tanítással foglalkoztak: Tápióság, Nagykáta, Karcag, Szentgotthárd, Nagykőrös. Mindenütt általános iskolákban.

Betegápolással foglalkoztak az OTI központi kórházában (Uzsoki u. 26.).

Háztartások vezetését végezték:

Budapest, IV., Váci u. 33. Piarista rendházban.

Budapest, VIII., Horánszky u. 23. Norbertinumban.

Vác: Piarista rendházban.

Vác: Püspöki Szemináriumban.

Gödöllő: Premontrei Nevelőintézetben.

Kecskemét: Piarista intézetben.

Szeged: Piarista intézetben.

Mernye: Piarista rendházban.

A budapesti tartományi házhoz tartozott a *Máriabesnyőn* levő noviciátus és *Szegeden* (Boross József u. 26.) tanulmányi ház.

1950 júniusában kb. 400 különböző rendű nővért szállítottak Máriabesnyőre, ahonnan csak hetek múltán távozhattak el.

JÉZUS ISTENI SZÍVÉRŐL NEVEZETT KÁRMELITA NŐVÉREK KONGREGÁCIÓJA
(Moniales Carmelitarum de Div. Corde Jesu)

A Kongregációt Szent Józsefről nevezett Tauscher v.d. Bosch Mária Terézia alapította 1891-ben Berlinben. Szegény és árva gyermekek nevelésével és tanításával foglalkoznak, napközi otthonokat vezetnek, óvodákban működnek.

Magyarországon 1907-ben *Újpesten* alapították az első otthont szegény és elhagyott fiúk részére, amelyet 1942-ig hat otthon követett.

A magyarországi rendtartomány főnöknője 1950-ben *Boenke M. Elena* volt. A rendtagok létszáma kb. 120 volt a kongregáció működési engedélyének megvonásakor.

Intézményeik voltak:

Budapest, X., Maglódi út 125. Tartományház, noviciátus, szegénygyermek napközi és gyermekjátszó otthon.

Újpest, Erzsébet tér 9. Szegénygyermek otthon, óvoda napközivel.

Pestszentlőrinc, Gyöngyvirág u. 40. Szegénygyermek otthon.

Gyón. Szegénygyermekotthon, óvoda és napközi. 1950. nov. 5-én vették át az állami szervek, de hamarosan ún. egyházi jellegű szociális otthon lett idős és beteg nővérek részére.

Berhida (Veszprém m.). Szegénygyermekotthon és napközi. Az alapítás úgy vált lehetségessé, hogy berhidai Lakath János földbirtokos a Társulatnak adományozta berhidai birtokát árvaház létesítésére.

Gyömöre (Győr m.). Szegénygyermekotthon és napközi otthon.

Heves (Heves m.). Szegénygyermekotthon.

JÉZUS SZÍVE NÉPLEÁNYAI TÁRSASÁG
(Societas filiarum Cordis Jesu)

A Társaság magyar alapítás. Alapítója P. Bíró Ferenc S. J. 1921. jan. 1-én tette le a 12 alapító tag az első esküt. Szent Ignác szabályaival, a Jézus Szíve tisztelet terjesztése jegyében; főcéljuk a szegény, egyszerű nép lelki és testi megsegítése. Ezt a célt modern eszközökkel és munkaterületeken igyekeztek megvalósítani. 1950-ig 12 helyen működött hazánkban a Társaság: Budapesten, Mezőkövesden, Szegeden, Kecskeméten, Pécelen, Kálózon, Balatonfüreden, Kiskunfél-

egyházán, Hódmezővásárhelyen, Monokon, Kőszegen, Majoson, Pécsett, Kétyen, Lajosmizsén.

Működési területük sokrétű volt:

Első vállalkozásuk a *„Korda R. T."* könyv-, papír- és kegytárgyüzlet volt (Budapest, Mikszáth K. tér). Jól felszerelt nyomdával rendelkezett, több mint 100 alkalmazottat foglalkoztatott. 9 helyen volt könyv-, papír-, *kegytárgyüzlet,* illetve *falusi vegyeskereskedés.*

Két helyen volt *lelkigyakorlatos házuk:* Pécelen és Pécsett.

Napközi otthont, illetve egész napos óvodát láttak el a szülők megsegítésére: Monokon, Kálozon, Mezőkövesden.

Mezőkövesden *hímzőüzemet* szerveztek a matyó népművészet fellendítésére és ezzel munkaalkalmat is biztosítottak a matyó asszonyok részére. — Ugyanitt *mozit* is működtettek a nép kulturális nevelésére.

Az alföldi városok *tanyavilágában* rendszeres apostoli munkát végeztek: Jézus Szíve Szövetség, Szívgárda, Asszonyszövetség, Leánykör, családlátogatás stb.

Kecskemét határában a Társaság által létesített kadafalvai Szent József kultúrházban lehetőséget teremtettek a vasárnapi szentmise bemutatására a templomtól nagyon messze lakó tanyai magyarok részére.

Majoson, Kétyen a Bukovinából kitelepített *székelység életében* osztozva vallásilag és szellemileg emelték őket.

Az egyházközségi munkából is sok helyen kivették részüket: hitoktatást vállaltak nemcsak iskolákban, hanem felnőttek között is. Sokfelé hívták őket *lelkigyakorlat* adására, tanfolyamok megrendezésére.

Pécelen mezőgazdasági leányközépiskolát tartottak fenn. — *Szegeden* Hitoktató- és Apostolképző Főiskolát szerveztek és működtettek.

Szegénygondozással elsősorban Budapest külterületein foglalkoztak.

A *kínai missziók* megsegítésére 5 tag volt kijelölve és végezte előtanulmányait, de az események miatt ezt a tervet nem sikerült megvalósítani.

1950-ben, működési engedélyük megvonásakor a Társaság 257 tagot számlált. Az ált. főnöknő *Kern Margit* volt. Anyaházuk Budapest, VIII., Mikszáth K. tér 14. sz. alatt volt.

A Társaság külföldön is gyökeret vert. (l. Magyar Katolikus Almanach I. 1984. 850. o.) Külföldön 22 testvér működik. — A Jézus Szíve Néplányai Társaság Kanadában élő tagjai viselik az újonnan alakult Magyarok Nagyasszonya Társaság intézményeinek építési költségeit.

KRISZTUS KIRÁLY NŐVÉREK TÁRSULATA
(Regista nővérek)

A Krisztus Király Nővérek Társulatának élethivatását a Krisztus Király kultusz terjedéséért való ima- s áldozati élet és apostoli tevékenység képezi. A Társulatot *dr. Rosenspitz Berta M. Renáta* nővér a Krisztus Király Szövetség keretén belül 1930-ban szervezte s annak első fogadalmas tagja lett. Az első megindulás az említett

Szövetségben 1931-ben történt, de voltaképpen csak az önkormányzat elnyerése után, 1943-ban alakult ki. Leányárvaházat tartott fenn *Pécsett* (Rákóczi út 64.). A nővérek száma 17 volt.

KRISZTUS KIRÁLYRÓL NEVEZETT NÉPMŰVELŐ TESTVÉREK TÁRSASÁGA

A nép aszketikus nevelésével és kulturális gondozásával foglalkozó Társaság 1928—1931. években alakult. A Népművelő testvérek fő munkatere a falu. Viszont a nővérek működési központja a megyei, illetve egyházmegyei székhely. Innen mennek ki egy-egy hónapos tanfolyamok és rövidebb kurzusok megtartására, lelki napok és lelkigyakorlatok szervezésére. Több ugyanazon környékhez tartozó faluból szervezik a körzetet. A körzeti falvakban több évre kidolgozott munkaterv elvégzésére járnak ki a falugondozó testvérek. Ahol a testvéreknek zárdai otthona van, kisgyermekek napközi gondozását is vállalják.

Általános főnöknő 1950-ben *Köves Etelka* volt. A testvérek létszáma 14 volt működési engedélyük megvonásakor.

Házaik: Eger (a Társaság hivatásmunkáinak központja), *Pusztamonostor* (noviciátus, nőszeminárium, óvoda, napközi, bölcsőde). *Budapest* (napközi otthon).

LEGSZENTEBB ÜDVÖZÍTŐ LEÁNYAI POZSONYI KONGREGÁCIÓJA

A Kongregáció tagjai a niederbronni anyaházból indultak ki s telepedtek meg Bécsben, 1856-ban. Hazánkban Simor János győri megyéspüspök hívására *Sopronban* 1863-ban telepedtek meg, árva és más gyermekek nevelésével és betegápolással foglalkoztak. Az intézmény hamarosan fejlődésnek indult. A pozsonyi kongregáció 1913. ápr. 22-én alakult, 1915. február 27-én azonban elvált a bécsi, illetve niederbronni anyaháztól, s a magyarországi házakat a hercegprímás önálló kongregációnak nyilvánította. Budapesten, a Szent Rókus közkórházban 1925. január 28-án kezdték meg működésüket. Az első világháború után Pozsonyban megszűnt a magyar noviciátus, s az 1942. május 11-én nyert végleges Decretum alapján alakult újjá a magyar tartomány. A magyarországi tartományfőnöknő *Haring M. Placidia* volt, a nővérek létszáma 1948-ban 180 volt.

Rendházak és intézmények:

Zsira (Rákóczi Ferenc u. 12.): Tartományház, újoncház, penzionátus, óvoda és kertészet. — *Budatétény:* Nyomorék Gyermekek Otthona és óvoda. — *Sopron:* „Voss"-féle árvaház, gyermeknevelés, óvoda, háztartás. — *Szászvár, Lábatlan, Dunaszekcső, Mezőszilas:* általános iskola és óvoda. — *Budapest,* a Bajcsy-Zsilinszky közkórházban betegápolás. — *Sopron:* bencés rendház, háztartásvezetés. — *Székesfehérvár:* 1. püspöki palota, 2. szeminárium, 3. Szent Imre konviktus, 4. Tanítók Háza, háztartásvezetés.

MAGYAROK NAGYASSZONYA TÁRSASÁG
(Societas Magnae Dominiae Hungarorum)

A magyar katolikus egyház jelen életében kiemelkedő, jövője számára pedig ígéretes esemény egy *új női szerzetesrend* megalakulása.

Az Apostoli Szentszék előzetes megkérdezése után, az illetékes kongregáció pozitív válaszának (S. C. pro Religiosis et Institutis Saecularibus, Prot. n. DD. 2050-I/85, 1986. 21. birtokában *dr. Lékai László* bíboros, prímás, esztergomi érsek az 579. kánon alapján *1986. április 15-én* alapította meg a *Magyarok Nagyasszonya Társaságot* mint egyházmegyei jogú női szerzetes intézményt, amelynek központja Budapesten található. Hivatalos helyisége ideiglenesen: *1014 Budapest, Lant u. 2.* Tel.: 564-258.

A b. emlékű alapítót az 1986. jún. 30-án bekövetkezett váratlan halála megfosztotta attól, hogy a Társaság további kibontakozásának és majdan várt eredményeinek örvendhessen.

Az Állami Egyházügyi Hivatal felállításáról szóló 1959. évi 25. számú törvényerejű rendelet végrehajtására kiadott — a 12/1986. (IV. 22.) MT. sz. rendelet 27. §-val, és 41/1986. (X. 11.) MT. sz. rendelet 1. §-val módosított — 33/1959. (VI. 2.) Korm. sz. rendelet 1. §-a (1) bekezdésének i) pontja alapján *Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke* a Magyarok Nagyasszonya Társaság *működését 1986. dec. 1-én engedélyezte* és *dr. Fábián János* esztergomi főegyházmegyei kormányzó által felterjesztett *szervezeti szabályzatát jóváhagyta.*

A Szabályzat értelmében „az intézmény tagjai Krisztust közelebbről követve, *teljesen Istennek szentelik magukat,* hogy az Ő dicsőségére, az Egyház épülésére és építésére, valamint a világ üdvösségére új és különös címen elkötelezve, Isten országának szolgálatában törekszenek a szeretet tökéletesítésére. (573. can. 1. §) Az intézmény apostolkodása kiterjed az irgalmasság testi és lelki cselekedeteire (vö.676. can.) Az intézmény tagjai részt vesznek az egyházi szeretetszolgálat munkájában: a szociális otthonokban, a lelkigyakorlatos házban és az érsekségek és püspökségek, valamint plébániák ilyen irányú tevékenységében". (I. 3. §)

A Társaságba *felvételt* 18—40 év közötti, szerzetesi életre alkalmas, magyar állampolgárságú nők nyerhetnek, akik két éves noviciátus után tehetik le első, ideiglenes fogadalmukat.

A Társaság első *általános főnöknőjévé* az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének előzetes hozzájárulásával *dr. Fábián János* esztergomi főegyházmegyei kormányzó *Kontra Évát,* az egykor hazánkban működő Jézus Szíve Népleányok Társaságának tagját nevezte ki.

A Jézus Szíve Népleányai Társaság Kanadában élő tagjainak áldozatos anyagi támogatásával 1987 nyarán megindult a Magyarok Nagyasszonya Társaság újoncházának építése Tahitótfalun.

MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT KALOCSAI SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK

(Congr. Paup. Sororum Ludimagist. de Domina Nost. Colocensium

A nagy kiterjedésű rendet Fourier Szent Péter ágostonrendi kanonok, mattaincourti plébános (1565—1640) alapította. Első főnöknő és társalapító: Boldog Le Clerc Alexia. Az alapítás 1598-ban történt a francia Lotharingiában. Ez az ága kezdettől fogva önállóan fejlődött. Az Iskolanővéreket Kunszt József kalocsai érsek 1860-ban telepítette le székvárosában. Szabályaikat 1907-ben X. Piusz pápa véglegesen megerősítette. Az iskolai nevelés terén egyre fejlődött a szerzetes Társulat. 1926-ban új működési teret nyertek a külföldi missziókban, amennyiben a Jézus Társaság vezetése alatt álló magyar misszióban 5 rendházuk volt, 40 nővérrel. Az 1948 évi adatok szerint a kongregáció létszáma: 939 fogadalmas nővér, 32 újoncnő, nyugállományban 40 rendtag, 320 laikus testvér.

A kongregáció működési engedélyének megvonásakor, 1950-ben *Bali M. Ildefonza* volt a tartományfőnöknő.

Intézeteik voltak:

Kalocsa. Kunszt-érsek u. 5—7. Anyaház. Kisdedóvó, napközi otthon, ált. és polg. isk., kisdedóvónő-képző és internátus, liceum.

Kalocsa-Külváros. Szent Szív Otthon (Szanatórium), a beteg és kiérdemesült nővérek otthona. Kisdedóvó.

Kalocsa-Külváros. Szent József Otthon, gazdasági telep.

Kalocsa. Jézus Társasági Szt. Ignác Otthon, egészségügyi szolgálat.

Kalocsa. Nagyszeminárium. Háztartás vezetés.

Kalocsa. Jézus Társasági Kollégium, háztartás vezetés.

Kalocsa. Érseki palota, irodai munka és háztartás vezetés.

Alsóság. Általános iskola és kisdedóvó.

Baja. Kisdedóvó, általános és polgári iskola, leányliceum, tanítónőképző és internátus.

Bácsalmás. Kisdedóvó, napközi otthon, általános és polgári iskola, internátus.

Bácsbokod. Kisdedóvó és általános iskola.

Bátya. Kisdedóvó és általános iskola.

Budapest, VIII., Kun u. 3. Kisdedóvó és napközi otthon.

Budapest, VIII., Mária u. 20. Főiskolai hallgatók internátusa.

Cegléd. Általános és polgári iskola, internátus.

Csillaghegy. Kisdedóvó, általános és polgári iskola.

Dávod. Kisdedóvó és általános iskola.

Dunakeszi. Kisdedóvó és általános iskola.

Dunapataj. Kisdedóvó és általános iskola.

Esztergomtábor. Szaléziánusok háztartásának vezetése.

Foktő. Kisdedóvó és általános iskola.

Gara. Kisdedóvó és általános iskola.

Hajós. Kisdedóvó, általános iskola és árvaház.

Hercegszántó. Kisdedóvó és általános iskola.

Hőgyész. Általános és polgári fiú és leányiskola, internátus.
Jánoshalma. Kisdedóvó, általános és polgári iskola.
Kecel. Általános iskola.
Kiskőrös. Kisdedóvó és általános iskola.
Kiskunfélegyháza. Általános és polgári iskola, mezőgazdasági leányközépiskola, leányliceum, tanítónőképző, internátus.
Kiskunhalas. Általános és polgári iskola, internátus.
Kunbaja. Kisdedóvó és általános iskola.
Mágocs. Általános és polgári iskola.
Mezőkovácsháza. Kisdedóvó, általános iskola, fonó-, szövő- és varrótanfolyam, internátus.
Mélykút. Kisdedóvó és általános iskola.
Németkér. Kisdedóvó és általános iskola.
Nyergesújfalu. Szaléziánus háztartásvezetés.
Polgár. Általános iskola.
Siklós. Általános és polgári iskola, internátus.
Szeged, Kálvária u. 1. Szegénygondozó és egy. hallgatónők otthona.
Szeged, Londoni krt. Papi Otthon, háztartásvezetés és tanoncotthon.
Újszeged. Kisdedóvó és napközi otthon.
Vecsés. Általános és polgári iskola, internátus.
Jelenleg Torontóban (Kanada) van rendházuk. (l. Magyar Katolikus Almanach I. 1984. 850. o.)

MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK
(Sorores pauperes scholares de Nostra Domina)

Hazánkban *jelenleg* is *működő női szerzetesrend.*
A szerzetesrendek működésének megvonása (1950) előtt a rend tartományi székháza Szeged, Szentháromság u. 64. volt. A rendtartományi főnöknői tisztet *Wiedmann Mária Kornélia* töltötte be.
A rend vezetése alá az alábbi intézmények tartoztak: *Szeged-Alsóváros* (Anyaház). Noviciátus, kandidatura, tanítónőképző, leányliceum, leánygimnázium, ipari leányközépiskola, polgári, általános iskola, dolgozók óvónőképzője, napköziotthonos kisdedóvó. *Szeged-Somogyitelep,* általános iskola. *Szeged-Belváros.* Püspöki papnevelő háztartása. *Szeged.* Jezsuita kollégium háztartása. *Szeged-Újszeged.* Tanítóképző internátusának háztartása. *Szeged-Felsőközpont.* Kisdedóvó. *Földeák.* Ált. iskola és kisdedóvó. *Kétegyháza,* ált. iskola. *Makó-Újváros,* ált iskola. *Battonya,* ált. iskoka és polgári, internátus. *Elek,* polgári, ált. iskola és internátus. *Püspöklele,* óvoda. *Szeged-Újszeged,*Terézia otthon, a rend betegeinek és öregeinek otthona. *Kiskunmajsa,* polgári, ált iskola és internátus. *Gödöllő,*ált. iskola. *Pusztamérges,* ált. iskola. *Zsámbok,* ált. iskola, kisdedóvó. *Budapest,*Rákóczi Kollégium háztartása. *Debrecen,* tanítónőképző, leányliceum, ipari leányközépiskola, polgári, ált. iskola, internátus. *Csorvás,*ált.

iskola. *Fonyód,* polgári, ált. iskola, internátus. *Igal,* ált. iskola, kisdedóvó. *Balatonlelle,* ált. iskola. 1948-as adatok szerint 23 intézményben 416 nővér végezte hivatását főképp a leányifjúság tanítása és nevelése terén.

Az állam és az egyház közötti, 1950 évi megállapodás alapján két leánygimnázium és kollégium fenntartására és vezetésére kapott a rend engedélyt: Budapest, IX., Knézich u. 5—7. (Patrona Hungariae) és Debrecen, Béke útja 24. (Svetits Intézet).

A rend története a Magy. Kat. Almanach 1984. 784—785., jelenlegi adatai pedig uo. 672—675. oldalakon találhatók.

MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZENT ÁGOSTON SZABÁLYAIT KÖVETŐ NŐI KANONOKREND

(Congregatio a Domina nostra Canonissarum Regularium Sancti Augustini)

A rend alapítója Fourier Szent Péter (1565—1640), Megváltóról nevezett ágostonrendi kanonok, Mattaincourt-i plébános. Első főnöknő és társalapító Boldog Le Clerc Alexia (1570—1622). A rend végleges jóváhagyása 1628. 1925-ig pápai klauzurás volt, attól kezdve püspöki. A rend fő feladata a fiatal leányok tanítása és nevelése (iskolák, internátusok). Az egyes házak önállóak, csak 1936-ban léptek unióra. Magyarországon négy házuk volt: Pécs, Bölcske, Zalaegerszeg és Nagykanizsa.

PÉCS, Apáca u. 23. Scitovszky János hercegprímás alapította 1851-ben a házat. A nővérek először elemi iskolai oktatással kezdték meg működésüket, intézményüket 1948-ig iskola-kombinátté fejlesztették ki. Általános, polgári iskola, leánygimnázium, tanítónőképző működött vezetésükkel. Internátust is tartottak fenn.

1948-ban a főnöknő *Bartos M. Bernarda* volt. A rendtagokat (86) 1950. jún. 10-én Vácra szállították, ahonnan szept. 15-ig kellett civil ruhában távozniok.

A *bölcskei* rendházat Pécsről alapították 1922-ben. A nővérek óvodát és általános iskolát vezettek. Működési engedélyük megszüntével 1950. szept. 21-én adták át az államnak intézetüket. A főnöknő *Hajós M. Alfonza* volt. 10 nővér működött.

ZALAEGERSZEG, Zárda u. 1—3. Az eredeti francia alapítású (Mattaincour) rendház először Törökbálinton kezdte meg működését, innen 1929-ben Zalaegerszegre költözött át. A nővérek a leányiskolák minden típusában tanítottak. 1948-ban a zárda létszáma 78, a főnöknő *Braunecker Marie du Sacré Coeur* dr. volt.

NAGYKANIZSA. A nagykanizsai házat a zalaegerszegi zárda alapította 1933-ban. Eleinte fiókházként működött, 1939-ben lett önálló. Általános iskolát, gimnáziumot, leányliceumot vezettek a nővérek. 1948 évi adtok szerint a ház létszáma 25 volt *Kulier M. Teréz* főnöknő vezetése alatt.

NOTRE DAME DE SION SZERZETESNŐK KONGREGÁCIÓJA
(Religiosae Congr. de Nostra Domina de Sion)

A zsidó konvertita Ratisbonne testvérek, Tivadar és Alfonz alapították Párizsban 1842-ben. Magyarországon 1904-ben telepedtek le. Internátussal egybekapcsolt elemi és polgári iskolát nyitottak, valamint továbbképző francia tanfolyamokat szerveztek leányok számára. 1930-ban megindították a leánygimnáziumot. Budapesten két házuk volt: *XII., Sashegy, Miasszonyunk u. 1.* és a *VI., Andrássy út 117.* A nővérek száma a két házban kb. 80. volt. A kat. vallásra tért zsidók lelki gondozásával is foglalkoztak.

A kongregáció tagjai többnyire francia anyanyelvűek voltak. Részben a háború alatt távoztak külföldre.

PÁLI SZENT VINCE SZERETET LEÁNYAI TÁRSULATA
Irgalmas nővérek
(Filiae Caritatis S. Vincentii a Paulo)

De Paul (Páli) Szent Vince és kiváló segítőtársa, De Marillac Szent Lujza 1633. nov. 29-én alapították a Szeretet Leányai Társulatát Párizsban. Forradalmi újítás volt a Társulat, mert tagjai zárdafalak nélkül élték szerzetesi életüket. Az első nővéreknek még formaruhájuk sem volt. Mivel legtöbben falusi leányok közül léptek a Társaságba, az akkori falusi leányok viselete lett formaruhájuk. Ez az életmód és viselet segítette őket abban, hogy minden rászorulóhoz hozzáférhessenek és minden bajban, szükségben és szenvedésben segítséget nyújthassanak. El lehet mondani, hogy a szociális gondozás ma is szerte Európában ezeken a nyomokon jár.

Hazánkban az első házat gróf Széchenyi Franciska alapította *Pinkafőn* 1852-ben. Később is, mint nővér 7 évig szolgálta a szegényeket. Budapesten 1853-ban vették át az első intézetet a Terézvárosban. A magyar házak Graz központhoz tartoztak. A magyar tartomány 1905-ben önállósult *budapesti központtal.* (Nagyboldogasszony u. 27.) Itt volt a vezetőség székhelye, a noviciátus és a postulátus. A nővérházak sorra létesültek, 1948-ban, az iskolák államosításakor 92 házban 1470 nővér működött. 1948—50 között az iskolák államosítása következtében sok nővér került plébániákra, különböző beosztásokba, akik 1950 után is megmaradtak abban a munkakörben.

1950-ben, a szerzetesrendek működési engedélyének megvonásakor 1421 irgalmas nővér működött hazánkban. Az akkori tartományfőnöknő *Velics Ferdinanda* volt.

A Rend működése, intézményei: A kórházakban — mint általában a többi rendben is — szerződéses minőségben dolgoztak a nővérek. Csupán az *egri* kórház volt a Rend tulajdonában, s itt az orvosokat és technikai személyzetet is a Rend fizette. Árvaházaik, óvodáik, iskoláik általában kegyúri támogatással létesültek, s a tanerők állami támogatást kaptak. Nagy intézeteiket, mint pl. a

pesti, pápai, veszprémi Ranolder intézetet és még több dunántúli iskolát is Ranolder János püspök alapította. Volt gyógyíthatatlan betegek Irgalomháza, szellemi fogyatékos gyermekek, vakok intézete, és a márianosztrai Fegyintézet is az irgalmas nővérek vezetése és gondozása alatt állt.

I. Iskolák, óvodák:

Adony. Ált. isk., óvoda, szeretetház. — *Bakócza.* Ált. isk., óvoda. — *Bonyhád.* Ált. isk., óvoda. — *Budörs.* Ált. isk., óvoda, napközi otthon. — *Budapest,* I., Gellérthegy u. 7. Ált. isk. — *Budapest,* III., Szentlélek-tér 10. *Szent Lujza Int.* (Alapítási éve: 1878). Óvónőképző, ált. isk., óvoda, két napközi otthon. — *Budapest,*. IX., Thaly Kálmán u. 23. *Ranolder Intézet* (1875). Ipari középiskola, tanítónőképző, ált. isk., óvoda, napközi otthon (62 nővér). — *Budapest,* VIII., Nap u. 23. *Simor Intézet.* Ált. isk., óvoda, napközi otthon, bölcsőde. — *Budapest,* VI., Próféta u. 1. *Szent Teréz Intézet* (1853). Kétéves kereskedelmi szaktanfolyam, ált. isk., óvoda. — *Csákvár.* Ált. isk., óvoda és szeretetház. — *Csepel-Királyerdő.* Fenyves u. 30. Óvoda és napközi otthon. — *Dunaföldvár.* Ált. isk.. — *Esztergom.* Petőfi S. u. 16. Óvoda, napközi otthon, Szent Szív Otthon. — *Fót.* Ált. isk., óvoda és napközi otthon. — *Gelse.* Ált. isk., óvoda és napközi otthon. — *Gyöngyös* Mária u. 3. *Mária Valéria Int.* Ált. isk., óvoda. — *Gyula,* Kossuth L. u. 16. Ált. isk. — *Kaposvár,* Zárda u. 2. Ált. leányisk., óvoda és napközi otthon. — *Kál.* Óvoda és napközi otthon. — *Keszthely,* Kossuth L. u. 75. Ált. isk., óvoda és napközi otthon. — *Kéthely.* Ált. isk., óvoda, napközi otthon. — *Lengyeltóti.* Ált. leányisk. — *Márianosztra.* Ált. isk., óvoda. — *Mesztegnyő.* Ált. isk., óvoda. — *Mihályi.* Ált. isk., óvoda. — *Mosdós.* Ált. isk., óvoda. — *Moson,* Szent István u. 27. Óvoda és napközi otthon. — *Nagymányok.* Ált. isk., óvoda, napközi otthon. — *Németbóly.* Ált. isk., óvoda és napközi otthon. — *Paks,* Szentháromság-tér 1—3. Ált. isk., óvoda és napközi otthon. — *Pápa.* Tanítónőképző, ált. isk., óvoda. — *Perkáta.* Ált. isk., óvoda, napközi otthon. — *Pécel,* Kossuth L. tér 2. Szent Erzsébet Gyermekotthon, ált. isk., óvoda. — *Pincehely.* Ált. isk., óvoda és napközi otthon. — *Polgárdi.* Ált. isk. — *Regöly.* Ált. isk., óvoda és napközi otthon. — *Sárvár,* Batthyányi u. 30. Ált. isk., óvoda és napközi otthon. — *Szeged,* Újsomogyi telep 39. Óvoda és napközi otthon. — *Szekszárd,* Simonits Béláné u. 11. Óvoda és napközi otthon. — *Szentendre,* Bajcsy-Zsilinszky u. 6. Érseki leányiskola, ált. isk., óvoda. — *Szécsény,* Szent Imre u. 23. Ált. leányiskola. — *Szob.* Ált. isk., óvoda és napközi otthon. — *Tapolca,* Szent Imre tér 2. Ált. isk., óvoda és napközi otthon. — *Tata,* Bercsényi u. 7. Ált. isk., óvoda, napközi otthon. — *Tápiószág,* Ált. isk., óvoda és napközi otthon. — *Törökszentmiklós,* Szent Miklós tér 2. Ált. isk. — *Vác,* Gasparik u. 2. Karolina Intézet. Kereskedelmi, ált. isk., óvoda, napközi otthon. — *Várpalota,* Szent Imre hg. útja 2. Ált. isk., óvoda és napközi otthon. — *Veszprém, Ranolder Intézet.* Ipariskola, ált. isk., óvoda és napközi otthon. — *Zalaapáti.* Ált. isk., óvoda és napközi otthon.

II. Kórházak:

Balassagyarmat, Rákóczi fejedelem u. 119. Mária Valéria kórház. — *Budapest,* IX., Knézich u. 14. Erzsébet kórház. — *Budapest,* VIII.,Bókay János u. 53. Stefánia-

gyermekkórház. — *Budapest,* III., San Marco u. 50. Gyógyíthattlan betegek Irgalomháza. — *Budapest,* Diósárok u. 1. Szent János kórház. — *Budapest,* XIII., Róbert Károly krt 44. 10. számú honvéd helyőrségi kórház. — *Budapest,* VIII., Üllői út 26. II. sz. sebészeti klinika. — *Budapest,* XII., Hidegkuti út 72. Lipótmezei ideg- és elmegyógyintézet. — *Budapest,* XIII., Róbert Károly krt 82. Magdolnavárosi elme- és ideggyógyintézet. — *Budapest,* VI., Podmaniczky u. 111. MÁV kórház. — *Budapest-Újpest,* Nyár u. 99. Gróf Károlyi kórház. — *Eger,* Széchenyi u. 20. Szent Vince kórház (saját kórház). — *Gyöngyös,* Vezekényi út 15. Alapítványi közkórház. — *Gyula.* Állami közkórház. — *Kaposvár,* Fő u. 65. Közkórház. — *Keszthely,* Tisza István út 2. Szent Teréz kórház. — *Kőszeg,* Betegház u. 3. Megyei közkórház. — *Nagykanizsa,* Kossuth tér 18. Városi közkórház. — *Pécs,* Garai u. 3. Belgyógyászati klinika. — *Szekszárd,* Béri Balogh u. Közkórház. — *Szombathely,* Székely Ferenc út 5. Emberbaráti közkórház. — *Tapolca,* Erzsébet kórház. — *Tata,* Lipótmezei Elmegyógyintézet. — *Veszprém,* Károly tér 8. Városi kórház.

III. Egyéb szeretetintézmények:

Budapest, Kőérberek-dűlő 33. Székesfővárosi szeretetotthon. — *Eger,* Dohánygyár. Bölcsőde és napközi otthon. — *Esztergom,* Dobozi Mihály út 14. Simor Szeretetház és papi otthon. — *Gyöngyös,* József Attila u. 36. Fehérváriné Árvaház. — *Kaposvár,* Kanizsi út 9. Mária Valéria Árvaház, óvoda és napközi otthon. — *Klotildliget,* Erzsébet királyné út 6. Idős és beteg nővérek otthona. — *Márianosztra.* Büntető intézet. — *Nagytétény.* Fehér Kereszt Árvaház. — *Pápa,* Assisi Szent Ferenc u. 3. Szeretetotthon. — *Pécs,* Papnövelde u. 20. Matessa árvaház. — *Pécs,* Damjanich u. 24. Baranya vármegyei árvaház. — *Pécs,* Xavér u. 10. Szeretetotthon. — *Recsk,* Szent István út. Idős és beteg nővérek otthona. — *Szeged,* Londoni út 1. Árvaház. — *Szeged,* Moszkvai krt. 11–15. Városi Szeretetotthon. — *Szekszárd,* Árpád u. 54. Br. Augusz. árvaház. — *Székesfehérvár,* Koppány u. 2. Árvaház, szeretetotthon. — *Vác,* Gasparik u. 2. Szeretetotthon.

1950. márciusától kezdődően különböző időpontokban és körülmények között kellett a nővéreknek a kórházakból és zárdákból eltávozniok. A márianosztrai Fegyintézetben dolgozókat már 1949. máj. 4-én felmondás alapján a Központi házba irányították. A kórházakban részben tudtukra adták a nővéreknek, hogy távozniok kell, de olyan eset is előfordult, hogy karhatalommal vitték a Központi Házba őket. Volt olyan nap, hogy 300 nővér is érkezett különböző helyekről váratlanul. A nagyobb zárdák közül a budapesti Ranolder Intézet nővéreit 1950. június 18-án éjjel vitték Újszászra. Ugyanoda szállították reggel 7 óra körül a pápai Ranolder Intézet nővéreit. A budapesti Szent Lujza Intézet lakóit Egerbe, a Szent Teréz Intézet nővéreit pedig Kecskemétre vitték. A kényszertartózkodási helyeket csak hetek múltán hagyhatták el.

1985 decemberében még 428 nővér élt, közülük 96-an különböző egyházi otthonokban.

PÁLI SZENT VINCÉRŐL NEVEZETT SZATMÁRI IRGALMAS NŐVÉREK

(Filiae S. Vincentii a Paulo — Congr. Szatmáriensis)

Hám János szatmári püspök az irgalmas nővérek áldásos működését csak külföldi példákból ismerte, mert abban az időben hazánk területén az irgalmas nővéreknek még nem voltak zárdáik. Úgy határozott, hogy magyar lányokat küld a Bécs melletti Gumpendorfba szerzetesi kiképzés végett. Ezekkel és néhány gumpendorfi szerzetesnővel alapította meg 1842-ben az első zárdát Szatmáron. Innen van a nevük is. A gumbendorfi szabályokat vették át. Ez Szent Vince Szabályzata volt, de Milde bécsi érsek átdolgozásában. A magyar ház a bécsitől azonnal független és önálló lett, a ruhát is megváltoztatták, hogy így is kifejezésre juttassák a szerzet önállóságát. A Szatmári Irgalmas Nővérek Társulatának anyaháza Szatmárnémetiben volt. Az első világháború után, Szatmár elcsatolása, a Társulat gyors növekedése miatt szükségessé vált Magyarország részére külön vikariátus és noviciátus létesítése, amit a Római Szentszék megbízásából 1923-ban Serédi Jusztinián hercegprímás Esztergomban állított fel. A vikariátus 1937. jan. 21-én megszűnt és önálló magyarországi tartomány létesült *Esztergom-vizivárosi zárda* székhellyel. Munkakörük: tanítás, nevelés, betegápolás, aggok, árvák gondozása szociális és missziós munka, háztartás-vezetésben állott.

1948 évi adatok szerint a magyar tartomány létszáma 609 volt. 1950-ben, a kongregáció működési engedélyének megvonásakor a tartományfőnöknői tisztet *Bolgárfalvy M. Alerina* töltötte be.

1985-ben kb. 210 volt az életben levő nővérek száma.

A rend vezetése alatt állottak:

Oktatás, nevelési intézmények:

Esztergom, Viziváros: Érseki Leánynevelő Intézet iskolái: leányliceum és tanítónőképző, Érseki Szent Margit leánygimnázium, polgári leányiskola, Érseki Szent Erzsébet általános iskola, óvoda, internátus. Anyaház, noviciátus és postulátus. — *Esztergom,* Szentgyörgymező: Simor leányárvaház, ált. isk., óvoda, internátus. — *Esztergom,* Szent József Otthon (idős nővérek részére). — *Esztergom,* Szent Anna zárda: Fiúárvaház, ált. isk., óvoda, fiúinternátus. — *Alcsút:* Ált. isk., óvoda. — *Bakonybél:* Ált. isk., óvoda. — *Balassagyarmat:* Általános iskola. — *Győr:* Simon tér 21. Ált. isk., óvoda, internátus. — *Győrszentmárton:* Ált. isk., óvoda. — *Jászberény:* Érseki polgári, ált. isk., óvoda, internátus. — *Kapuvár:* Ált. isk., óvoda. — *Miskolc:* Érseki Leánynevelő Intézet, leányliceum, tanítónőképző, polg., és ált. isk., internátus. — *Mosonmagyaróvár:* Óvoda. — *Pápakovácsi:* Ált. isk., óvoda. — *Sárospatak:* Ált. isk., óvoda. — *Sátoraljaújhely:* Carolineum Leánynevelő Intézet, polg. és ált. isk., óvoda, internátus. — *Székesfehérvár:* Nőnevelő Intézet. Leányliceum, tanítónőképző, polg. és ált. isk., internátus. — *Velence:* Ált. isk., óvoda.

Kórházak, szanatóriumok:

Esztergom: Kolos kórház. — *Budafok:* Tüdőszanatórium. — *Budapest:* Postás Alapítványi Kórház. — *Budapest:* MABI-kórház. — *Kalocsa:* Érseki kórház. — *Mosonmagyaróvár:* Karolina kórház. — *Szeged:* Sebészeti klinika. — *Törökbálint:* Tüdőszanatórium. — *Székesfehérvár:* Szent György kórház. — *Esztergom:* Szent József Otthon. Rendi üdülő és betegotthon. — *Hajdúszoboszló:* Üdülésre világiakat is fogadtak. — *Esztergom:* Prímási palota, háztartásvezetés és belső gazdaság vezetése. — *Pannonhalma:* Háztartásvezetés. — *Budapest,* XI., Ibrahim u. Ciszterci rendházban háztartásvezetés. — *Esztergom:* Városi aggok háza, elaggott szegények otthona.

PREMONTREI NŐI KANONOKREND
(Sorores Canonissae Ordinis Praemonstratensis)

A magyar női premontrei kanonokrendet, melyet régi nyelvemlékeink „Boldogasszony Leányai" rendjének neveznek, dr. Rott Nándor megyéspüspök és a premontrei rend generálisa engedélyével többszázéves szünetelés után a veszprémi egyházmegye területén levő Külsővat községben, mint püspöki joghatóság alatt élő, egyszerű fogadalmas kongregációt dr. Ráday Sebestyén premontrei kanonok keltette újból életre. A rend, amely a török hódoltság előtt neves apátságaiban (Margitsziget, Somlóvásárhely, Szeged stb.) a magyar bibliafordítás terén hervadhatatlan érdemeket szerzett, a kanonokrendek eredeti célkitűzésének megfelelően, liturgikus apostolkodásra (szentségimádás, teljes papi zsolozsma elvégzése, szentgyakorlat-tartás) és a lelkipásztorkodásban való segítésre (tanítás, hitoktatás, belső és külső missziók) törekszik. A rend élén az apostoli szentszék engedélyével mint alapító perjelnő *Wisnicka Mária Anzelma* volt imbramovicai apátnő állt.

1950-ben, a szerzetesrendek működési engedélyének megvonásakor hat rendházban kb. 50 nővér élt. 1985-ben kb. 35 nővér volt életben

Rendházaik voltak:

Külsővat. Alapítási ideje: 1927. A kongregáció központi háza noviciátussal. 1948-ig a rend vezetése alatt volt óvoda, napközi otthon, szegény betegek gondozása, népművelés, általános iskola. — *Nagylengyel.* Alapítási éve: 1933. A szombathelyi egyházmegyében. Ált. iskola, szegény betegek gondozása, népművelés. — *Kenyeri.* Szombathelyi egyházmegyében. Ált. iskola, óvoda, napközi otthon, szegény betegek gondozása, népművelés. Alapítási éve: 1935. — *Somlóvásárhely.* Alapítási éve: 1939. A veszprémi egyházmegyében. Ált. iskola, napközi otthon, szegény betegek gondozása, népművelés. — *Mindszent,* Csongrád m. Alapítási éve: 1940. A váci egyházmegyében. Óvoda, napközi otthon, bölcsőde, szegény gondozás népművelés. — *Bakonygyepes.* Alapítási éve: 1949. Egyházközségi munka, szegény betegek gondozása.

SARUTLAN KÁRMELITA NŐVÉREK
(Moniales Ord. Carmelitarum Discalceatarum)

A Sarutlan kármelita rend női ága tisztán kontemplatív (szemlélődő) életet folytat. Avilai Szent Terézia szellemében imában, engeszteléssel és kézimunkával foglalkoznak a szigorú pápai klauzurában élő nővérek. Napi két óra elmélkedés, a papi zsolozsma közös végzése, az üdülő órán kívül állandó hallgatás képezi a szemlélődő élet keretét, míg a kézimunka, főleg ostyasütés, egyházi ruhák készítése, kertimunka.

Hazánkba gróf Eszterházy Miklós Móricné telepítette le a sarutlan kármelita rendet és alapította meg 1892-ben a *sopronbánfalvai* házat. Innen indult ki a *szombathelyi* alapítás 1906-ben és onnan 1936-ban a *pécsi*. E házak mindegyike önálló és egymástól független, külön noviciátussal. A szombathelyi és pécsi kolostorok közvetlenül a magyar férfi rend tartományfőnökének igazgatása alá tartoztak, míg a sopronbánfalvai a győri megyéspüspök jurisdictioja alatt állt, akinek azonban teljesjogú megbízottja a mindenkori kármelita tartományfőnök volt.

Az egészen szemlélődő rendek szerepéről és jelentőségéről írja az új Egyházi Törvénykönyv 674. kánonja: „Az egészen szemlélődésre rendelt intézmények Krisztus titokzatos testében mindig kiemelkedő helyet foglalnak el. Ők ugyanis a dicséret kiváló áldozatát ajánlják fel Istennek, Isten népét a szentség bőséges gyümölcseivel gazdagítják, példájukkal ösztönzik és titokzatos apostoli termékenységgel terjesztik. Ezért bármennyire is sürgetően szükséges a tevékeny apostoli munka, ezeknek az intézményeknek tagjait nem lehet kisegítő munkára igénybe venni a különböző lelkipásztori szolgálatokban."

1950-ben, a szerzetesrendek működésének megszüntetése idején hazánkban három kolostoruk volt.

Sopronbánfalva: (1892) Perjelnő: *M. Lindenblatt Erzsébet* és 20 nővér.
Szombathely: (1906) Perjelnő: *M. Fuhrmann Franciska* és 20 nővér.
Pécs, Tettye u. 14. (1936) *Perjelnő: M. Birnbaum Erzsébet* és 20 nővér.

SEGÍTŐ SZŰZ MÁRIA LEÁNYAI TÁRSASÁG
(Figlie di Maria Ausiliatrice)

A Társaságot Bosco Szent János alapította 1872-ben az olaszországi Morneseben. Társalapítója és első generális főnöknője Szent Mazzarello Mária volt. Don Bosco a nő ágazatot azért alapította, hogy a Segítő Szűz Mária iránti hálájának élő emlékműve legyen. A rend fő célja a szegény és elhagyatott leánygyermekek gondozása, nevelése és tanítása. Az alapító szelleme szerint országszerte munkásleány-internátusokat, korszerű szakiskolákat, tanítónő-, óvónőképzőket, elemi iskolákat és napközis óvodákat létesítenek. Gyárakban a munkásleányok és munkásasszonyok felügyeletét és gondzását vállalják. Vasár-, ünnepnapi gyermekfoglalkoztatókat, ún. oratóriumokat tartanak fenn, kate-

kizmus-oktatással egybekapcsolva. Ma már több, mint 12 000 fogadalmas nővér és 2700 novicia működik a világ minden részében elterjedve, kb. 1000 intézetben. *Hazánkban* 1937-ben telepedtek le *Olad* községben, 1943-ban *Mándokon* és *Tényőn. Budapesten* 1947 szept. havában a III. ker, Kórház utca 37. szám alatt alapítottak rendházat. A magyarok a páduai tartományhoz tartoztak. Magyarországi főnöknő *Sr. Róth Erzsébet* volt. A rendtagok létszáma 1948-ban 26.

SZEGÉNYEK KIS NŐVÉREI
(Congregatio Parvarum Sororum Pauperum)

Francia eredetű rend, amely kizárólag a szegény, elhagyott öregek gondozásával foglalkozik. A világ minden részén vannak menhelyei. Hazánkban csak egy zárdájuk volt: a *rákospalotai* Stephaneum (Istvántelki út 52.). Károlyi Sándor gróftól kapták a házat 1905-ben. A 10 nővér 50 elaggott férfit és 40 nőt ápolt. A rend működésének megszüntetésekor, 1950-ben a magyarországi főnöknő *Jeanne de Ste. Cecil* volt.

SZEGÉNYGONDOZÓ NŐVÉREK TÁRSULATA
(Congregatio Sororum pauperibus succurrentium)

A Társulatot 1930. szept. 14-én dr. Szmrecsányi Lajos egri érsek és P. Oslay Oswald ferences tartományfőnök alapították *Egerben* a koldulás megszüntetésére, a munkaképtelenek állandó otthoni karitatív felsegítésére.

Az 1927 decemberében Egerben a város szegényeinek támogatására társadalmi alapon Szegénygondozó Bizottság jött létre. Az akcióba Oslay Oswald, az akkori egri ferences házfőnök is belekapcsolódott a ferences harmadrend több nőtagjával együtt. Kidolgozta a szegénygondozás sajátos módszerét, amely „Norma", majd „Egri Norma", később „Magyar Norma" néven lett ismeretes. A módszer gyorsan és eredményesen terjedt el hazánkban. Híre külföldre is eljutott. Az akcióban dolgozó és abba bekapcsolódni hajlandó katolikus női munkatársak Szegénygondozó Testvérek címen tömörültek. Ezekből kerültek ki az 1930-ban megalakult Szegénygondozó Nővérek Társulatának első tagjai.

A nővérek munkája kétirányú volt: ún. „külső"- és „belső"-gondozás. A külsőgondozás magába foglalta a Szegényügyi Hivatal vezetését, a jelentkezett szegénynek otthonukban való felkeresését, környezettanulmány készítését, élelmiszer- és egyéb utalványok kihordását, a segélyek kézbesítését, a kereskedőkkel való tárgyalást, megrendeléseket és számlák kifizetését stb., de legfőképpen a személyes gondozást. A „belső"-gondozás a szeretetházakban való gondozást jelentette.

A Társulatnak alapítása után alig 10 évvel ezek voltak statisztikai adatai: „Tagjainak száma: 260. — Szerzetesházainak száma: 42. — Belső-gondozásban dolgoznak 27 otthonban, amelyek fenntartásáról hatóságok gondoskodnak. Szeretetházi gondozott személy: 1520." (Mihalovics Zs.: A világi apostolkodás, Bpest, 1942. 287. o. — Uo. a kongregáció bővebb ismertetése 281—289. o.) *Budapesti székházuk* a XIV., Ida u. 4. sz. alatt volt. Nógrád megyében, *Ludányhalásziban* a Pejacsovich-féle egyemeletes kúria 12 holdas fenyves parkjával, nagyon lehanyagolt állapotban a Társulat birtokába került. A nővérek szorgalmas és fárasztó munkája rendbe hozta és ez lett a Társulat anyaháza és noviciátusa.

1946-ban a budapesti házat (XIV., Ida u. 4.) más célra igénybe vették. A házban lakó 30 gondozottat a XII., *Zugligeti út 33. sz. alatti,* a Szegénygondozó Nővérek tulajdonában lévő „Lelkigyakorlatos házba" költöztették a nővérekkel együtt. Ott működött tovább a szociális otthon zavartalanul 1950-ig. 1950. jún. 15-én a zugligeti házat el kellett hagyniok a nővéreknek. A 30 gondozottról azonban a hatóság elfeledkezett. 4 nővér azonban ott maradt velük. Ellátmányt sehonnan sem kaptak részükre. A nővérek kétkezi munkával keresték meg az ellátásukra szükséges pénzt. Mosni, súrolni, takarítani jártak házakhoz, három a négy közül. Csak egy nővér tudott otthon maradni, hogy a gondozattakat ellássa, főzzön, mosson rájuk, ápolja a betegeket. Amikor aztán a Zugligeti ház igénybevételére is sor került, derült ki, hogy 30+4 személy hosszabb ideig „hivatalosan" nem létezett.

Működési helyeik voltak:

Ludány. Tartományi székház, újoncképzés. Járási Szeretetotthon. — *Szécsény,* Szent Imre hg. u. 3. Szegénygondozó hivatal, működési terület Szécsény és a szécsényi járás. — *Balassagyarmat,* Szondy u. 12. Szegénygondozó hivatal, városi szeretetház. — *Salgótarján,* Menház u. 80. Városi szeretetház, népkonyha. — *Hatvan,* Kórház u. Városi szeretetház. — *Eger,* Almagyar u. 3. Szegénygondozó hivatal, népkonyha. — *Gyöngyös,* Vachot u. 32. Népkonyha. — *Eger,* Csákány u. 1. Városi szeretetház. — *Diósgyőr,* Miskolci járási szeretetotthon. — *Sátoraljaújhely,* Rákóczi u. 54. Városi szeretetház, hadifogolyétkeztetés. — *Kisvárda,* Rákóczi út 39. Városi szeretetház, hadifogoly- és gyermekétkeztetés. — *Szolnok,* Eötvös tér. Városi szeretetház. — *Jászberény,* Hentes u. 11. Szegénygondozás. — *Vác,* Burgundia u. 9. Városi szeretetház, népkonyha. — *Budapest,* Zugligeti u. 33. Szegénysorsú nyugdíjasok otthona. Fővárosi szegények vidékre kihelyezése. — *Újpest,* Erkel u. 33. Népkonyha. — *Újpest,* Baross u. 100. Városi szeretetház. — *Budafok,* Verseczi u. 4. Városi szeretetház. — *Kispest,* Temető u. Városi szeretetház. — *Rákospalota,* Dobó u. 4. Népkonyha. — *Pestszenterzsébet,* Virág B. u. 82. Szeretetház. — *Pestszentlőrinc.* Állami lakótelep. Szeretetház. — *Kecskemét,* Damjanich u. 1. Külső szegénygondozás. — *Kiskunfélegyháza,* Nádasdy u. Városi szeretetház. — *Makó,* Batthyány u. 23. Városi szegénygondozó hivatal, városi szeretetház. — *Csongrád,* Szent Imre hg. u. 19—21. Városi szeretetház, fővárosi szegények kihelyezése és felügyelete. — *Szentes,* Sima F. u. 8. Városi szeretetház. — *Gyula,* Vár u. 3. Szegénygondozó hivatal, városi szeretetház. — *Baja,* Szent Rókus u. 12. Szegénygondozó hivatal, városi szeretetház, népkonyha. — *Mohács,* Gólya u. 42. Városi szeretetház,

fővárosi szegények kihelyezése és felügyelete. — *Szekszárd,* Major u. 10. Városi szeretetház. — *Veszprém,* Rohonci tér. Városi szeretetház, népkonyha. — *Szombathely,* Felsőőri út. Városi szeretetház, népkonyha. — *Esztergom,* Petőfi u. 40. Szeretetotthon. — *Győr,* Lövőkert u. 1. Városi szeretetház, elaggott iparosok városi penziója.

A Társulat működési engedélyének megvonásakor, 1950-ben az általános és tartományfőnöknő az alapító *Mária Franciska anya* volt. Az 1948 évi kimutatás taglétszámot nem hoz. Jelenleg kb. 80 tag él.

SZENT BAZIL-RENDI SZERZETES NŐVÉREK
(O. S. B. M.)

A Rend eredete a IV. századra, Szent Bazil idejébe nyúlik vissza. Magyarországi alapításuk Szent István korában történt. Az akkori bazilissza-zárdák azonban a XIII. század folyamán megsemmisültek, s a rend újbóli működését 1935-ben kezdte meg hazánk területén.

A rend vezetője a hajdúdorogi püspöki hatóság, magyarországi főnöknő *M. Homa Teréz* volt. Vezetésük alatt álló *intézmények Máriapócs:* Anyaház, noviciátus, árvaház, napközi otthon és elemi iskola. *Hajdúdorog:* Leánynevelőintézet. *Sátoraljaújhely:* Napköziotthon, árvaház.

1950-ben, a rend működési engedélyének megvonásakor a nővérek száma 33 volt. (Bővebben l. 724. o.)

SZENT BENEDEK LEÁNYAI TÁRSASÁGA
(Oblatae S. Benedicti)

A tanyavilág missziós nővérei. A szerzetet dr. Kühár Flóris bencés igazgató, Berecz Skolasztika perjelnő, Steer Ferenc tiszaugi földbirtokos és felesége Fechtig Adél bárónő alapították 1927-ben Tiszaújfalun. A társaság célja Szent Benedek Regulája alapján a tagok erkölcsi tökéletesítése mellett az Alföld, a tanyavilág katolikus népének lelki és testi gondozása, a katolikus népnevelés, iskolák, óvodák vezetésével, hitoktatás, felnőttek közhasznú dolgokra való oktatása, szegények és betegek istápolása. Az anyaház is tanyán, Tiszaújfalun volt, a falutól 3 kilométerre. Mindnyájan részt vettek a közös zsolozsmázásban és a bencés lelkiséghez híven nagy gondot fordítottak a liturgia végzésére.

Hat településük volt:

Tiszaújfalu: Anyaház, noviciátus, két 8 osztályos elemi iskola. *Budapest:* Kat. Háziasszonyok Orsz. Szöv. Családvédelmi Alapítványának intézményeit vezették. *Csépa:* Elemi iskola és óvoda. *Szarvas:* Elemi iskola. *Kecskemét-Szentkirály:* Hitoktatás. *Tiszaug:* Elemi iskola.

A társulatnak működési engedélye megvonásakor 1950-ben 41 tagja volt. Elöljáró: *Ley Etelka* perjelnő.

SZENT DOMONKOS-RENDI NŐVÉREK KONGREGÁCIÓJA
(Sorores Tertii Ordinis S. Dominici)

A magyarországi Szent Domonkos Női rend 1868-ban alakult meg Kőszegen P. Anzelmi Tamás dominikánus kezdeményezésére. A nővérek az ifjúság nevelésével és tanításával foglalkoztak. 1948. évi kimutatás szerint a Rend 8 helyen működött 297 rendtaggal. Az általános főnöknő *Schindele M. Remigia* volt.

Intézményeik voltak:

Kőszeg: Anyaház, általános iskola, liceum és tanítónőképző gyakorló iskolával, leányinternátus. — *Szombathely:* Polgári, általános iskola, óvoda, leányinternátus. — *Vasvár:* Polgári és általános iskola, óvoda, leányinternátus. — *Hódmezővásárhely:* Polgári iskola, gazdasági középiskola, általános iskola, leányinternátus. — *Szeged:* Óvoda és leányinternátus. — *Velem:* Óvoda. — *Szarvaskend:* Újoncház. — *Budapest:* Háztartásvezetés.

SZENT ERZSÉBETRŐL NEVEZETT BETEGÁPOLÓ NŐVÉREK
(Elisabethinae)

Aachenben 1626-ban alapította a szerzetet *Rademacher Apollónia.* Mivel a rend Assisi Szent Ferenc mellett Magyarországi Szent Erzsébetet vallotta égi pártfogójának, azért a nővéreket Szent Erzsébetről „Erzsébet"-nővéreknek is nevezték.

II. József költöztetett Erzsébet-nővéreket hazánkba Bécsből 1785-ben. Nekik adta a budai ferencesek Szent Ferenc sebei templomát és kolostorát, amelyben a nővérek 60 ágyas kórházat rendzetek be, a Marcibányi alapítvány segítségével pedig szeretetotthont.

1945-ben *kórházuk* (Budapest, I., Fő u. 41—43.) belgyógyászati, sebészeti, nőgyógyászati és gégészeti osztályokkal, házi gyógyszertárakkal rendelkezett. 160 ágy állott a betegek rendelkezésére. A kórház a rend tulajdona volt. Ugyanebben az épületben kapott helyet a rend anyaháza, noviciátusa és egy otthon 15 idős nő részére. A kórház személyzete is itt lakott, kb. 25 dolgozó, nem egy közülük családjával együtt.

Egyéb *intézményeik* voltak:

Budapest, XI., Budakeszi út 47. a nővérek nyaralójaként és idős nők otthonaként szolgált. — *Budapest,* XII., Alkony u. 17—19. „Alverna" lelkigyakorlatos ház. — *Újpest,* városi kórházban is Erzsébet-nővérek látták el a betegápolást.

1948-as adatok szerint 69 nővér tartozott a rendhez. A rend működési engedélyének megvonásakor, 1950-ben *Sántha M. Richárda* volt a tartományfőnöknő.

SZENT KERESZTRŐL NEVEZETT IRGALMAS NŐVÉREK

(Sorores Congregationis de Sancta Cruce)

Keresztes Nővérek

A szerzetes társulatot P. Florentini Theodóziusz kapucinus szerzetes, churi püspöki helynök alapította a svájci Ingenbohlban 1856-ban. Társalapítónő, Scherer M. Terézia lett az első általános főnöknő. Bölcsődékben, óvodákban, leánynevelő intézetekben és felsőbb iskolákban, kórházakban és magánbetegeknél, szegényházakban és aggok menhelyén, gyógyíthatatlan betegeknél és penziókban működnek.

Magyarországon elsőízben 1865-ben *Aranymaróton* telepedtek le. 1875-ben Pozsonyban vállaltak magánbetegápolást, majd ők látták el a szolgálatot 1901-től a pozsonyi állami kórházban is. 1905-ben Zsámbékon megnyílt a magyar noviciátus, de akkor a magyarországi házak még a morva tartományhoz tartoztak. Önálló tartománnyá 1913-ban alakultak Zsámbék székhellyel.

1950-ben a szerzetesrendek működésének megvonásakor a nővérek létszáma 446, a tartományfőnöknő *Szemlaki M. Lucia* nővér volt. 1985-ben még 182 nővér élt az országban, 37-en szociális otthonban, 145 részben rokonoknál, részben magányosan.

A rend vezetése alatt álló intézmények voltak:

Zsámbék. Tartomány és újoncház. „Clarisseum" leánynevelőintézet, tanítónőképző, liceum, polgári és általános iskola. Egyházközségi általános iskola, községi óvoda. „Josephinum" betegház, beteg és elaggot nővéreknek. — *Bicske.* Szeretetház. — *Budapest, IX.,* Üllői út 86. Állami Gyermekmenhely. — *Budapest, VIII.,* Koszorú u. 25. Magán-betegápolás és tanulóotthon. — *Budapest, XII.,* Városmajor u. 24. Tanulóotthon. — *Budapest, XII.,* Vöröshadsereg útja 107. Átmeneti gyermekotthon. — *Budapest, VI.,* Vilma királynő út 11. „Gondviselés szanatórium". — *Esztergom.* Szeminárium, háztartásvezetés. — *Érd,* Fő u. „Marianum" polgári és általános iskola. — *Érd-Ófalu.* Szeretetház és óvoda. — *Hévizszentandrás* (Zala m.). Női panzió. — *Kóka* (Pest m.). Általános iskola és óvoda. — *Körmend* (Vas m.). Városi kórház. — *Levelek* (Szabolcs m.). Általános iskola és óvoda. — *Lovasberény* (Fejér m.). Általános iskola és óvoda. — *Mohács.* László kórház. — *Mezőberény* (Békés m.). Általános iskola. — *Nagyatád* (Somogy m.). Polgári leány és általános iskola. — *Nagyberény* (Somogy m.). Általános iskola. — *Nagykálló* (Szabolcs m.). Elmegyógyintézet. — *Nagymaros.* Polg. leány és általános iskola. — *Nyíregyháza.* Megyei kórház. — *Nyíregyháza.* Érseki konviktus, háztartásvezetés. — *Nyíregyháza.* Szent Antal Árvaház. — *Palotabozsok* (Baranya m.). Általános iskola és óvoda. — *Pásztó.* Margit megyei kórház. — *Pécs.* Sebészeti klinika. — *Rezi* (Zala m.). Általános iskola és napközi otthon. — *Répceszemere* (Sopron m.). Általános iskola és óvoda. — *Somogyvár.* Általános iskola és óvoda. — *Sümeg.* Polg. leány és általános iskola internátussal. — *Szeged-Alsóváros.* Szabadság tér. Óvoda és tanulóotthon. — *Szeged-Alsóváros,* Földműves u. Óvoda. — *Szentkirály.* Általános iskola és óvoda. — *Szőny.* Kórház. — *Törökbálint.* Gyermekotthon, általános iskolával. — *Újkígyós.* Általános iskola.

SZENTLÉLEK SZOLGÁLÓI MISSZIÓS NŐVÉREK
(Sorores Spiritus Sancti)

Boldog Janssen Arnold hívta életre a hollandiai Steyl-ben 1899-ben e szerzetes társaságot, hogy tagjai Mária és Márta példájának követésével: imádsággal és munkával segítsék az ugyancsak általa alapított férfi Isteni Ige Társaságot (Societas Verbi Divini) missziós tevékenységében. Hazánkban csak egy zárdájuk volt, Kőszegen, amelyet főnöknőként *Pankrata* nővér vezetett.

SZENT ORSOLYA REND
(Ursulinae)

A rendet Merici Szent Angéla alapította 1535-ben az olaszországi Bresciában. Alapítását Szent Orsolya vértanú és társai oltalmába helyezte, innen a rend neve. Magyarországra Bécsből jöttek Pozsonyba 1676-ban, Győrbe 1727-ben. 1900-ig minden ház önálló, egymástól független volt. XIII. Leó pápa óhajára megalakult a Római Unió: az egész világon élő orsolyiták egységes szervezete, központi kormányzata. Magyar házak közül is többen csatlakoztak a Római Unióhoz, így a magyar tartomány is kialakulhatott 1913-ban. Székhelye Pozsony volt, majd Győr, később Budapest lett.

I. A Római Unióhoz tartozott rendházak:

Budapest, VII., Vilma királynő u. 47. sz. Tartomány- és tanulmányház.

Pincehely. A tartomány noviciátusa.

Győr. Leánylíceum-tanítónőképző, ipari leányiskola, általános és polgári iskola, internátus.

Kisvárda. Leánylíceum-tanítónőképző, általános és polgári leányiskola, internátus.

Dombóvár. Leánylíceum-tanítónőképző, általános és polgári leányiskola, internátus.

Eger, Heves, Bácsa: általános leányiskola és internátus.

Az uniós orsolyiták létszáma 1948-ban: 252. Tartományfőnöknőjük: *Klöbli M. Ignácia* volt. Ma még kb. 85-en vannak életben.

II. A Római Unióhoz nem tartozott orsolyiták rendházai:

Sopron, Orsolya tér 2. Ez volt az anyaházuk, noviciátusuk. A rendházat özv. Niggle Marianna alapította 1747-ben. Gróf Széchenyi Ferenc győri püspök rendelkezésére küldött 3 apácát Sopronba a győri orsolyita zárda. E központi házhoz a noviciátuson kívül hatalmas oktatási intézmény tartozott, amely általános iskolából, polgári leányiskolából, női ipariskolából, mezőgazdasági középiskolából, leányliceum-tanítónőképzőből, leánygimnáziumból és internátusból állott.

Budapest, II., Zivatar u. 2—4. A rendházat kassai apácák alapították. 1935-ben vették át tőlük a soproni orsolyiták. A rendházhoz általános iskola, leányliceum-tanítónőképző, leánygimnázium és internátus kapcsolódott.

Szeged. Általános iskola.

A rendhez 131 nővér tatozott 1948-ban. A szerzetesrendek működési engedélyének megvonásakor, 1950-ben *M. Reichlin-Meldegg Immaculata* volt a rend általános főnöknője.

SZENTSÉGI JÉZUS SZOLGÁLÓI KIS TÁRSASÁGA
(Institutum Famularum Jesu in SS. Eucharistiae Sacramanto)

Az intézményt a franciaországi Toulouse-ban Mère Guibert alapította 1857-ben. Magyarországon csak egy házuk volt *Klotildligeten* (Piliscsaba), amelyhez különféle kapcsolattal 216-an tartoztak 1948-as adatok szerint. A főnöknői tisztséget *Vaymár Gizella* (Marie Jozafa) látta el.

SZENT SZÍV TÁRSASÁG
(Religiosae SS. Cordis Jesu)
Sacré-Coeur

Barat Szent Magdolna Zsófia alapította 1800-ban Párizsban. Az alapítónő 1865-ig állt a Társaság élén, szentté avatták 1925-ben. A Szent Szív Társaság célja Jézus Szentséges Szívének megdicsőítése és tiszteletének terjesztése. A Jézus Szent Szívével egyesült imaélet képezi a nélkülözhetetlen alapot az apostoli munkához, mely főleg a leánynevelés. Jelenleg az öt világrészben 180 házban 8000 szerzetesnő működik. Magyarországon 1883-ban telepedtek le. Tartományfőnöknőjük nem volt, az egyes házakat a római anyaházban tartózkodó általános főnöknő és általános asszisztensnők irányításával a házfőnöknők vezették.

Hazánkban két házuk volt:

Budapest, XIV., Ajtósi Dürer sor 21. „Philippineum" leánygimnázium, általános iskola, tanulóotthon. Főnöknő: M. *Gutzwiller Hildegard.* — *Budapest,* VIII., Mikszáth Kálmán tér 1. „Sophianum", leánygimnázium, általános iskola, középiskola, tanulóotthon. Főnöknő: *dr. M. Jármai Edit.*

1948-ban a nővérek száma 98 volt, akik az iskolák államosítása utáni években — kevés kivétellel külföldre telepedtek át.

SZERVITA NŐVÉREK MAGYAR KONGREGÁCIÓJA
(Sorores Congregationis Servorum B. M. V.)

A Szervita Nővérek (Szűz Mária Szolgálóleányai) kongregációját P. Marchi M. Cyrill szervita atya alapította 1922. aug. 23-án. Az egyházhatósági végleges jóváhagyást 1924. nov. 8-án nyerte el.

A kongregáció célja a Fájdalmas Szűz Anya tisztelete és ennek terjesztése. Emellett a szegény néposztály gyermekeinek tanítása (óvoda, iskola) és szociális otthonokban élő öregek gondozása.

Az alábbi helyeken működtek:

Rákosszentmihály, Csömöri út 76. Anyaház, noviciátus, óvoda, napközi otthon és általános iskolások részére internátus. — *Rákosszentmihály.* Szeretetház. — *Budapest,* VII., Nefejelts u. 65. Középiskolás leányinternátus. — *Kőszeg.* Árvaház, napközi otthon. — *Makó.* Internátusi háztartás vezetése. — *Budafok.* Napközi otthon, óvoda. — *Máriaremete.* Óvodával kapcsolatos napközi otthon. óvodások részére internátus. — *Ráckeve.* Általános iskolai tanítás és internátus, nyári napközi otthon. — *Ráckeve.* Községi szeretetház vezetése. — *Kondoros.* Elemi iskolai tanítás. — *Győr.* Óvodával kapcsolatos napközi otthon, csecsemő otthon. — *Orosháza.* Elemi iskolában tanítás, katolikus szeretetház vezetése, szegénygondozás. — *Budaliget.* Üdülőház beteg és gyengélkedő nővérek részére. — *Csót.* Óvoda és napközi otthon. — *Mór.* Községi szeretetház vezetése. — *Szegvár.* Árvaház. — *Jászdózsa.* Óvoda, napközi otthon. — *Rákospalota,* Máv-telep. Óvoda, napközi otthon vezetése.

1948-ban a kongregáció létszáma: 110. 1950-ben, működésüknek megszüntekor a kongregáció általános és magyarországi főnöknője *Baitz M. Erzsébet* volt. 1985-ben még kb. 50-en életben voltak a nővérek közül.

SZOCIÁLIS MISSZIÓSTÁRSULAT
(Societas Missionis Socialis)

A Társulat magyar eredetű, Farkas Edit alapította 1908-ban. Az alapításban fő támogatója Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök volt; továbbá Pálffy Pálné, a magyar karitász-mozgalom alapítója, Kanter Károly prelátus, Fr. Wilhelm Foerster zürichi egyetemi tanár és Fischer-Colbrie Ágost kassai püspök, aki egyházmegyéjében Szikszón házat adományozott a társulat céljaira.

A társulat első munkásságát a patronázs-munka és fogházmisszió terén fejtette ki. Az anyaháznak 1911-ben Budára való áthelyezésével indult meg a Szociális iskola első évfolyama. Majd *kültagokat* szerveztek, s hivatalos lapot indítottak. Ezzel kezdődött fejlődni az Országos Szervezet, amely tagja volt a Nemzeti Katolikus Női Ligának. A katolikus társadalom leányait Országos Missziós Ifjúsági Mozgalomba tömörítette, a falu asszonyait pedig az Asszonyszövetségekben támogatta. A második világháborúig már 520 helyi csoportban fejtett ki szociális és karitatív munkásságot.

A lelki élet fejlesztését lelki napok, lelkigyakorlatok, Szentlélek-napok, liturgikus előadások tartásával és szervezésével, kiadványokkal („Liturgia" kegytárgy és könyvkiadó), miseruha-üzem beállításával szolgálta a Társulat. Missziós házak keretén belül a nőtársadalom szociális és karitatív megsegítésével foglalkoztak. Továbbá kórházmissziós tevékenységet fejtettek ki, szegényházak, napközi otthonok, árvaházak vezetését, munkásnő-otthon, gyermekgondozó-

női, egyházközségi-nővér munkaköröket láttak el. A Társulat 1932-ben ideiglenes, 1941-ben végleges jóváhagyást nyert.

Intézményeik az alábbi helyeken voltak:

Budapest, I., Krisztina körút 125—127—129. Központi anyaház, Országos Szervezet központja, „Liturgia" missziósbolt, miseruha- és varróüzem. (Alapítva 1908-ban.) — *Budapest,* XII., Maros u. Misszióház, kórházmisszió központja, napközi és népkonyha. — *Budapest,* II., Gyorskocsi u. 23. Pestvidéki fogház. Fogházmissziós iroda. (Alapítva 1923.) — *Budapest,* Pasaréti út 153. II. Missziós állomás (1945). — *Budapest,* II., Páfrány utca 11. „Emmausz" beteg nővérek üdülője (1946). — *Szikszó.* Bethánia otthon, gazdalányképző, általános iskola (1909). — *Csobánka.* Ottokár hadiárvaház, gazdalányképző, általános iskola, iskola üdülő (1917). — *Balatonboglár.* Misszióház, napközi otthon (1925). — *Dunaföldvár.* Misszióház, árvaotthon, községi szegényház (1927). — *Nagykanizsa,* Rozgonyi út 7. Misszióház, napközi otthon, egyházközségi irodavezetés (1928). — *Pécs,* Megye u. 18. Missziós állomás, napközi otthon, egyházközségi munka, internátus (1928). — *Győr,* Apáca u. 27. Úrinők otthona, fiúgyermek árvaház, AC megyei titkár (1929). — *Debrecen,* Szent Anna plébánia. Missziós állomás. AC megyei titkár (1929). — *Tiszaszalka* (Bereg m.). Misszióház, napközi otthon, tanyamisszió, egyházközségi munka (1935). — *Komárom,* Gyár u. 28. Misszióház, egyházközségi munka, városi szeretetház (1936). — *Békéscsaba,* Guttenberg u. 7. Misszióház, napközi és leányotthon, egyházközségi munka (1938). — *Zalaegerszeg,* Bíró Márton u. 36. Misszióház, Szent József otthon, egyházközségi munka (1945). — *Csepel,* Erzsébet u. 21. Missziós állomás, leánygimnáziumi tanítás, egyházközségi munka (1945).

1948 évi adatok szerint a testvérek száma 206 volt. Működési engedélyük megvonásakor, 1950-ben az általános főnöknői tisztet *Mócsy Gabriella* töltötte be.

SZOCIÁLIS TESVÉREK TÁRSASÁGA

(Societas sororum socialium)

A Társaság 1923-ban vált ki a Missziótársulatból Schlachta Margit vezetésével. Célja, hogy lélekben megszentelődött, hivatásos és képzett munkásokat adjon az Egyháznak és a társadalomnak, akik karitatív, szocális, valláserkölcsi, közgazdasági, népegészségügyi, kulturális, nőmozgalmi és állampolgári területeken a kornak megfelelő eszközökkel a lélekmentés, gyermek- és családvédelem érdekében dolgoznak. A Társaság tagjai tevékenykedtek az AC szervezetekben, katolikus mozgalmakban, egyházközségekben, tanítottak a vezetésük alatt álló szociális képzőben és líceumban. Az általános főnöknő 1950-ben Schlachta Margit volt. A magyarországi működésüknek megvonásakor a Társaság kb. 202 tagot számlált. Ezeknek nagy része azonban már régebbi idő óta külföldön (Kalifornia, Buffalo, Kanada, Ausztria) teljesítette hivatását.

Intézményeik voltak:

Budapest, XIV., Thököly út 69. Központi és anyaház. — *Budapest,* XIV., Ajtósi Dürer sor 31. Három éves szociális képző.

Működtek még a következő helyeken:

Budapest-Remetekertváros, Báthory L. u. 6., Budapest-Zugliget, György A. u. 3/a, Újpest, Lőrinc u. 20., Esztergom, Szeged, Szegvár, Hódmezővásárhely, Székesfehérvár, Füle, Jankovich-telep, Balatonfüred, Kadarkút, Szombathely, Pápa, Sopron, Gyöngyös, Miskolc. *Amerikai házaikra* vonatkozó adatokat l. az 1984-ben kiadott Kat. Almanach, 849—850. o.

SZŰZ MÁRIA LÁTOGATÁSÁRÓL NEVEZETT REND

Vizitációs rend

(Monast. Visitationis B. Mariae V.)

A rendet Szalézi Szent Ferenc genfi püspök és Chantal Szent Franciska alapították 1610-ben, a franciaországi Annecyben. Szemlélődő, pápai jogú rend, tagjai közösségben élnek, Szent Ágoston szabályait követik és ünnepélyes fogadalmat tesznek. A zárdák önállóak és egymástól függetlenek, de a konstitúciók és a közös szellem egyesíti őket. A konstitúciók római jóváhagyása 1618-ban történt. Minden zárda az illetékes egyházmegyei hatóság jogkörébe tartozik, és a megyéspüspök az egyházi jogok és a rendi szabályok szerint gyakorolja fennhatóságát. A nővérek három osztályt alkotnak: kar-, házi és kijáró nővérek.

Magyarországon egy zárdájuk volt. 1928-ban alapították Érden, ahonnan 1941-ben Polgárdiba költöztek. Az 1933. május 13-án szentség hírében elhunyt Bogner Mária Margit — akinek boldoggá avatási ügye folyamatban van — életének öt utolsó évét az érdi zárdában töltötte. A rend átmenetileg neveléssel is foglalkozott, hogy a tagok megélhetése biztosítva legyen. A polgárdi zárdának 1944-es adatok szerint 29 nővére volt *Varga Mária Augusztina* főnöknő vezetése alatt.

SZŰZ MÁRIA TÁRSASÁGA

(Societas Mariae Immaculatae)

Az 1926—27. évben alakult az Egyetemi hallgatók Mária Kongregációjának néhány tagjából. Szent Ignác szabályait és szellemét követték. A Társaság célja a papság segítése hitoktatásban és egyéb karitatív vagy egyesületi munkában. A tagok egyszerű világi ruhában is járhattak, ha így hatásosabban tudtak működni. Taníthattak nyilvános iskolában, működhettek mint orvosok, gyógyszerészek, folytathattak tudományos tevékenységet, viselhettek különböző hivatalokat, vállalhattak gyári vagy üzleti alkalmazást is.

A Társaság egyik legszebb intézménye *budapesti Collegium Josephinum* volt. Ebben az internátusban azokat a fiúkat támogatták, akik papi hivatást éreztek, de anyagiak hiányában nem tudták volna céljukat elérni.

1950-ben a Társaság főnöknője *Ván Zsuzsanna Mária* volt. A Társaság létszáma 1948-as adatok szerint 50.

Volt működési helyeik:

Budapest, XII., Miasszonyunk útja 1. Anyaház. Collegium Josephinum fiúinternátus. — *Óbuda,* Jablonkai u. 67. Plébániai munka, családlátogatás. — *Görcsöny* (Baranya m.). Egyházközségi munka. — *Kisdér* (Baranya m.). Iskola, apostoli munka. — *Mesterháza* (Sopron). Lelkigyakorlatos ház. — *Pécs,* Papnövelde u. 2.

UNUM TESTVÉREK
(Unum Sanctissimae Trinitatis)

A Társulatot (röviden: „Unum") *Mester Margit* alapította *P. Csávossy* jezsuita atya közreműködésével. Az első püspöki jóváhagyást 1938. szept. 15-én kapta meg Glattfelder Gyula püspöktől. Mester Margit Szeged külvárosában akarta megkezdeni a munkát egy napközi otthonos óvodával. Az építkezések elhúzódása miatt az akkor rövid időre Magyarországhoz csatolt *Kassa* egyik szegény negyedében vették át a testvérek ugyancsak egy napközi otthon vezetését és a családok lelki gondozását, Madarász István kassai püspök 1940-ben adott jóváhagyásával. 1941-től *Szegeden* működtek, 1943-ban pedig Pétery József váci püspök jóváhagyásával *Abonyban* is letelepedtek. A főegyházmegyében 1945-ben kapták meg a püspöki jóváhagyást. Leginkább hitoktatással, hitbuzgalmi folyóiratok kiadásával és terjesztésével és családi apostolkodással foglalkoztak. Az Unum életének az imádság és szemlélődés hangsúlyozott ápolása mellett lényeges része volt az apostolkodás.

1950-ben, a szerzetesrendek működésének megvonásakor hazánkban három házuk volt 20 testvérrel:

Budapest, II., Vöröstorony u. 31. noviciátussal, *Szeged,* Szél u. 3. napközis óvoda, *Abonyban* (Szelei u. 35.) egyházközségi munkában és hitoktatásban vettek részt a testvérek.

Források:

Magy. Kat. Almanach Budapest, 1929. 278—294. o. — A Magyaroszági Latin- és Görögszertartású Egyházmegyei és Szerzetes Római Katolikus Papság és Női Szerzetesrendek Névtára, Budapest, 1948. 315—349. o.

BEKE MARGIT

A katolikus egyház oktatási és nevelési intézményei 1948-ig

KATOLIKUS TANÜGYI HATÓSÁGOK

A katolikus oktatás-nevelésügy és annak szervezete fokozatosan fejlődött ki a második világháború végéig ismert formájában.

Az egyházi legfelsőbb hatóság a püspöki kar, illetve a Katolikus Iskolai Főhatóság, melynek véleményező és tanácsadó szerve a *Katolikus Tanügyi Tanács*. E Tanács[1] a XX. század elején már létezett és az 1921. nov. 16-i átszervezése[2] után 1935-ben ideiglenes, 1940-ben végleges szervezeti formáját nyeri a püspöki kar jóváhagyása alapján.[3] Általános iskolaszervezési, tantervi, pedagógiai és didaktikai kérdésekkel foglalkozott és minden javaslatát a hercegprímáshoz intézte, de más hatóságokkal nem érintkezett. Elnöke a püspöki kar által megbízott püspök. Az elnöki tanácsban az elnökségen kívül részt vettek az állandó bizottságok — a Katolikus Tankönyvügyi Bizottság és Katolikus Ifjúsági Irodalmi Bizottság — elnökei, a katolikus tanügyi egyesületek — Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete, Katolikus Középiskolai Tanáregyesület, Katolikus Tanárnők és Tanítónők Egyesülete, Katolikus Tanítóegyesületek Országos Szövetsége — képviselői, továbbá az Actio Catholica kulturális szakosztályának elnöke stb. Pecsétjük sarkaiban levágott négyzetalak, a Patrona Hungariae képével. Körfelirata: Katolikus Tanügyi Tanács. Bp. 1921. Különböző iskolatípusnak megfelelően a Katolikus Tanügyi Tanácsban az alábbi szakosztályok voltak: I. Óvodai, II. Főiskolai, III. Óvónői, Tanítóképzői, IV. Középiskolai, V. Főiskolai, VI. Szakiskolai osztályok.[4]

A katolikus középiskolák kiépítése során, 1934-ben körvonalazódott a *Katolikus Középiskolai Főhatóság*.[5] Szakmai kérdésekben a Katolikus Tanügyi Tanács Középiskolai szakosztályához fordult. Gyakorlatilag a katolikus gimnáziumok és néhány leánylíceum tartozott hatáskörébe. Jogköre kiterjedt a Tanügyi Tanáccsal való tanterv elkészíttetésére, a rendtartásra, tankönyvek, segédkönyvek kiadására, érettségi elnökök kiküldésére. Elnöke a hercegprímás, tagjai között a későbbiek során püspökök és a középiskolákat fenntartó férfiszerzetesrendek főnökei találhatók. Pecsétje köralakú, melyen Szent Imre képe látható e felirattal: Katolikus Középiskolai Főhatóság 1934. Az iskolák személyi és anyagi ügyei az ordináriusra, férfi szerzetesrendeknél a rendfőnökökre, a többinél az iskolafenntartóra hárultak, míg a nevelés és oktatás irányítását átengedték a Főhatóságnak. 1938-ban egységesebb iskolakormányzat bevezetését tűzték ki célul és az egész országot három tankerületre osztották

be: a budapesti, a dunáninneni és dunántúli tankerületbe.[6] Végrehajtószerv a *Katolikus Középiskolai Főigazgatóság* budapesti székhellyel, amelyben tankerületi főigazgatók találhatók, élükön az elnök-főigazgatóval. Ő képviselte intézetét a Főhatóság, és egyúttal a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium fórumain. A Főhatóság kereteibe később belevonták a tanítóképző akadémiákat és gyakorlati irányú középiskolákat.[7] Ez maga után vonta a régi szervek nevének megváltoztatását. 1940-ben így vált a Főhatóság Katolikus Iskolai Főhatósággá és a Főigazgatóság Katolikus Tanügyi Főigazgatósággá.

Az óvodák és népiskolák nem tartoztak a nevezett főhatóságok jogkörébe, hanem egyházmegyénként az egyházmegyei főtanfelügyelőségekhez, amelyek esperesi kerületenként tanfelügyelőségekre voltak osztva. Helyi hatóságuk az iskolaszék a plébános elnöklete alatt. Ezek az iskolák a főtanfelügyelőkön keresztül kapcsolódtak a püspökökhöz, illetve a püspöki karhoz.

Katolikus jellegű rendeletek számára külön folyóiratot alapítottak. A Katolikus Tanügyi Közlöny 1937. szept. 1-jén indult meg a Nemzetnevelés mellékleteként, majd 1942-től önálló lett. A Katolikus Tanügyi Főigazgatóság évente számolt be működéséről, elért eredményeiről az általa kiadott Évkönyvben.

Az állami főfelügyeletet katolikus iskolák felett a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium gyakorolta. Egyházi és iskolai ügyek több szálon keresztül kapcsolódtak a minisztériumhoz. Az I. (Katolikus) Ügyosztály, amelynek élén a helyettes államtitkárral egyenrangú osztálytanácsos állt, és közvetlenül a kultuszminiszter alá volt rendelve.[8] Személyi illetmények, egyházi személyek kinevezése, dologi kérdések és nagyjavadalmasok ügyei vártak itt megoldásra. Az I. Ügyosztálynak vezetője 1939 és 1947 között Beresztóczy Miklós, esztergomi főegyházmegyés pap volt. A katolikus oktatás a minisztérium következő osztályaival állt kapcsolatban: III. Nevelési, IV. Népiskolai, V. Középiskolai, VI. Felsőoktatási, VIII. Szabadművelődési és a IX. Testedzési osztály.

Az állami főfelügyeletet a kultuszminisztérium az állami tankerületi főigazgatók[9] — budapesti, budapest-vidéki, székesfehérvári, szombathelyi, pécsi, szegedi, debreceni és miskolci — útján gyakorolta. Látogathatták a katolikus középiskolákat, de csak az iskolafenntartók révén intézkedhettek.

A Katolikus Tanügyi Tanács 1944 végétől 1945 őszéig szünetelt. A Katolikus Iskolai Főhatóság 1944. márc. 17-én tartotta meg utolsó értekezletét. Ugyanezen év december 14-én a hercegprímás a Főigazgatóságnak elnök-főigazgatójára bízta mindazon jogokat a háború idejére, amelyeket eddig csak ő, mint a Főhatóság elnöke volt illetékes gyakorolni.

A második világháború utáni első ülését a Főhatóság 1945. máj. 25-én tartotta meg. Prímási széküresedés miatt az elnök ekkor Grősz József volt, később átveszi tőle Mindszenty József, esztergomi érsekké történő kinevezése után. Továbbra is tagjai maradnak a Főhatóságnak Grősz József kalocsai és Czapik Gyula egri érsekek, Dudás Miklós hajdúdorogi és Madarász István kassai püspökök, valamint Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát, Gerinczy Pál és Simonffy Jenő premontrei prépostok, Endrédy Vendel zirci apát és Zimányi Gyula kegyesrendi főnök. Madarász István a püspöki kar 1945. évi őszi ülésén lemond a Katolikus Tanügyi Tanácsban viselt elnöki tisztségről. Ez elindította a

Tanácsnak új alapokra való helyezését, majd a prímás 1946. jan. 12-én kelt levelében elrendeli a Főigazgatóságba történő beolvasztását.[10] Gyakorlatilag perszonálunió jött létre, és a Tanács vezetője Kürti Menyhért a Főigazgatóság elnök-főigazgatója lesz. A Tanács keretében megalakult a világi Szabadművelődési Tanácsok megszervezésével párhuzamosan a Katolikus (Iskolánkívüli) Szabadművelődési Bizottság, amely a felnőtt egyesületekkel, azok tanfolyamaival, népfőiskolák és szabadegyetemek előadásaival foglalkozott.[11] Az eddig működő Katolikus Tankönyvi és Katolikus Irodalmi Bizottság mellé illesztették a Katolikus Szabadművelődési Bizottságot. Újabb szervezeti változás igényével léptek fel az alsófokú iskolák. Megszűnt az addigi ügyvezető alelnöki és titkári állás, helyüket két szakelőadó foglalta el. Egyik a középfokú, másik az általános, népiskolák, tanonciskolák, óvodák, gyermekmenhelyek ügyeit intézte.

A Tanács továbbra is feladatának tekinti a Katolikus Tanügyi Közlöny szerkesztését. Megjelenéséhez 1946 nyarán kértek engedélyt, ezt azonban 1947-ben sem kapták meg.[12] A Rendeletek havonta jelentek meg, 1947 év folyamán 12 számban és 3000 példányban kézirat gyanánt. 1948-ban már csak 4 száma látott napvilágot.[13]

A Katolikus Tanügyi Főigazgatóság magába foglalta az elnök-főigazgató Kürti Menyhértet és a kerületi főigazgatókat: a budapesti kerületben Virágh Teofil, a dunáninneniben Tihanyi Béla és a dunántúli kerületben Milakovszky László személyében, a központi igazgató, Balogh Albinnal. Ezen kívül szakelőadókkal rendelkezett. Külső tagjai közé számították a tanulmányi felügyelőket.

A Főigazgatóság élérő1 1948-ban a 12 év óta vezető pozícióban lévő Kürti Menyhért felmentését kérte betegségére való tekintettel.[14] A püspöki kar 1948. aug. 7-i konferenciáján Papp Elemér piarista tanárt, eddigi alelnököt nevezte ki elnök-főigazgatónak. Azonban teljesen megváltozott a Főigazgatóság tevékenysége, hiszen legfontosabb feladata a hitoktatásra szorítkozott. Illetékességét ekképpen rögzítették:[15] „A hitoktatásra, hitoktatókra, a katolikus tanulókra vonatkozó adatgyűjtés, pedagógiai módszertani szempontból tanácsadás, hittankönyvekkel kapcsolatos kívánságok" felterjesztése.

A háború után működött továbbra is az iskolaszék. Teendői az iskolafenntartás, tanítóválasztás a népiskolában és közvetítés a tanító és szülők között. Ezeknek a helyzete az általános iskolák felállításával lényeges változáson ment át. Az állami hatóságok ugyanis az iskolák vezetőjéhez, az igazgatóhoz fordultak az egyházmegyei főtanfelügyelőségek mellőzésével. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium megszüntette az állami iskolai gondnokságokat a Népiskolai Utasítás értelmében,[16] melynek hatálya kiterjedt az egyházi hatóságok népiskoláira is. Mertán János esztergomi főegyházmegyei főtanfelügyelő 1947. febr. 19-én a Rendszabályok módosítását ajánlotta, hiszen megmaradt az iskolaszék hatáskörében a tanítók jövedelmének megosztása, szabadsága, fegyelmi hatásköre, állásról lemondás, pályázatok átvétele, tantestületi üléseken elnöklés.[17] Az iskolaszék munkáját az egyházközségi tanács vette át, amely egészen más megkötöttségekkel rendelkezett.

A közoktatást a második világháború végén a Nemzeti Bizottságok vették kezükbe. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1945 nyarán közli minden

város és község Nemzeti Bizottságával a tanügyigazgatás átvételét az ország egész területén.[18] A minisztériumban is változások mentek végbe különböző ügyosztályok és alosztályok szervezésével, átszervezésével és személyek cseréjével. Az iskolán kívüli népművelést alapozta meg az Országos Szabadművelődési Tanács elrendelésével.[19] E Tanácsban különböző vallások képviseltethették magukat 1-1 taggal. Ezen belül külön Nevelési, Politikai és Szakmai Bizottságokat hoztak létre 1947-ben. A minisztériumnak javaslatot tevő, véleményező szerve az Országos Köznevelési Tanács. Tagjai közé delegálhattak két képviselőt a katolikus főhatóság részéről.[20]

Teleki Géza kultuszminisztert (1944—) 1946 februártól Keresztury Dezső váltotta fel és őt követte 1947 márciusában Ortutay Gyula. Az I. Ügyosztály élén álló Beresztóczy Miklós 1947 decemberében kéri — a miniszter bizalmatlanságára való hivatkozással — felmentését.[21] Helyére Boér Miklós szintén esztergomi főegyházmegyés papot nevezik ki.[22] Azonban 1948 őszén ő is lemondott a hitoktatásra vonatkozó új rendelet miatt, amelyről, illetékessége ellenére nem kérdezték meg.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot 1948-ban a miniszter szeretné kettéválasztani vallási és közoktatási részre.[23] A vallásügy számára külön osztály felállítását javasolná a belügyminisztérium hatáskörében, vagy a közoktatásügyi minisztérium mellett vallásügyi minisztérium, vagy vallásügyi hivatal foglalkozna a fenti ügyekkel államtitkár vezetésével. Ez az elgondolás magában hordja a közoktatásügytől való elkülönülést és az Állami Egyházügyi Hivatal kibontakozását.

KATOLIKUS OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Az egyház évszázadok óta tartott fenn nevelési és oktatási intézményeket és ez a joga megmaradt a XX. században is. Az egyház „kettős iskolafenntartási terhet vállalt"[24], hiszen saját iskoláin felül híveinek adózása révén az állami iskolák fenntartását is elősegítette. Ez magával hozta a katolikus iskolák autonómiáját, amely kiterjedt az oktatás nyelvének és tanároknak szabad megválasztására, tantervre, tankönyv kiadására, az iskola közvetlen felügyeletére, a tanszemélyzet fegyelmi szabályzatának megállapítására és iskolafenntartási adók kivetésére. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1945 után is biztosította a katolikus iskolák igazgatását autonóm jogkörrel.[25]

Az iskolák nehéz körülmények között folytatták munkájukat. Az 1945 első felében elvonult háború sok helyütt romos iskolákat, megfogyatkozott tanszereket, megritkult tantestületet és katonai beszállásolásokat hagyott maga után. Mindegyik iskolafenntartó igyekezett társadalmi segítséggel a megrongált épületeket és felszereléseket kijavítani, hogy megkezdődhessék a tanítás. Néhány iskola más fenntartóhoz került, néhány megszűnt, zömében azonban megindult az élet, újak sorakoztak fel, és nem hiányzott az új idők kívánalmaihoz való alkalmazkodás sem.

Az iskolareform erőteljesen megindult még 1945-ben. „Tipikus forradalmi alkotásnak" nevezte Kürti Menyhért, amennyiben minisztertanácsi rendelettel, szűkkörű, forradalmi bizottság javaslatára született meg, az országgyűlés mellőzésével.[26] Egyes iskolák főfelügyeletében megosztások következtek be. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium főfelügyelete alól kivettek szakirányú iskolákat, csupán a nevelési, tanulmányi ügyek maradtak a régi tárcában. A mezőgazdasági, kereskedelmi és ipari szakirányú iskolákat saját szakminisztériumaik alá rendelték.[27]

Az alábbiakban a következő intézményekre terjed ki vizsgálódásunk:[28]

a) iskolás kor előtti — óvoda

b) alsófokú — nép-, általános iskola, szak- és tanonciskola

c) középfokú — polgári, gimnázium, líceum, óvónő-, tanítónőképző, szakközép

d) felsőfokú — tanárképző főiskola, jogakadémia.

Az egyetemnek hittudományi kara, hittudományi főiskolák, a katolikus parasztifjúság politikai, hazafias, vallásos szellemű népfőiskolái nem szerepelnek e tanulmányban. Viszont foglalkozunk az iskolarendszerű oktatás kérdésével.

1. Iskolás kor előtt

A 3—6 éves korú gyermekek foglalkoztatását az oktatási intézményekbe sorolták, mivel a testi ápolás mellett a szellemi fejlesztésnek komoly alapot igyekezett biztosítani az óvoda. Napi 5 órai foglalkozást írtak elő délelőtti és délutáni megosztásban. Az óvodákat zömmel szerzetesnők tartották fenn. 1946-ban 166 katolikus óvodában, 209 teremben 228 óvónő foglalkozott 15 437 gyermekkel.[29]

2. Alsófokú iskolák

A kötelező oktatás alapja 1945-ig a VI—VIII. osztályú népiskola volt. Az oktatás kötelezettsége a 15. életévig tartott. Akik nem szándékoztak továbbtanulni, azok VI. osztály után továbbképzőt, tanoncképzőt, illetve alsófokú szakiskolát végeztek.

Új iskolatípus felállítását rendelte el az Ideiglenes Nemzeti kormány az általános iskola bevezetésével.[30] Ez érintette az addigi középfokú oktatást is, hiszen a polgári iskola teljes egésze, a gimnázium alsó négy osztálya átalakult az általános iskola felső négy osztályává. A Katolikus Tanügyi Főigazgatóság attól tartott, hogy az új iskolatípussal a tehetséges és gyönge képességű tanulók nyolc éven át kényszerülnek együtt tanulni, ami a szelektálást, a tehetségesebb tanulók magasabb képzését lehetetlenné teszi.[31]

A hercegprímás elrendeli, hogy minden katolikus népiskola az 1946/47. tanévtől kezdődően az esztergomi főegyházmegyében általános iskolává szerveződjék, ahol személyi és dologi feltételei adottak.[32] A püspöki kar szintén hozzájárul, hogy ahol külön van elemi és középiskola, a kettőt vonják össze, ahol lehetőség adódik koedukációs osztályok felállítására, tegyék meg, és ahol csak középiskola van, elemi nélkül, ott is kötelező az általános iskola alsó osztályai-

nak megszervezése.[33] A kultuszminisztérium elrendeli, hogy ahol egy községben állami, községi és egyházi iskola is van, az iskolafenntartók számának csökkentésére való hivatkozással, hozzák létre az egységes állami iskolát.[34] A rendelkezés a tiszta felekezeti községben az egyháznak módot ad az általános iskola megteremtésére, a vegyes községben azonban kívánja az állami iskolába való beolvasztást, amelytől a katolikus főhatóság vonakodik a tisztán katolikus nevelés megvalósíthatatlansága miatt.

A katolikus iskolák a hívek előtt nagy népszerűségre tettek szert, így az osztályok nem egyszer túlzsúfoltak voltak. Az oktatás ezen a szinten ingyenes maradt.

A katolikus iskolai főhatóság keresi a módokat újabb iskolák felállítására még 1947-ben is.[35] Így alakulnak önálló egyházközségi iskolák. Pl. 1948-ban Rákosfalván. Egyházközségek, szerzetesházak helységeket bocsátanak új katolikus iskolák céljaira, pl. a domonkosok, a budai várban és a Józsefvárosban. Előfordult, hogy egyházközségek pénzzel segélyeznek iskolákat, pl. a Középferencvárosban a Ranoldert, Óbudán a Szent Lujza Intézetet. Az 1946/47. iskolai évre vonatkozóan a következő adatok ismeretesek:[36]

a) *Népiskola*
1205 katolikus iskola
összes magyar népiskola 40%-a
99 266 tanuló
összes magyar népiskolai tanulónak 36%-a
2053 tanító

b) *Általános iskola*
1706 katolikus iskola
összes magyar általános iskola 42%-a
328 848 tanító
összes magyar általános iskolai tanuló 46%-a
1001 tanár
6768 tanító.

3. Középfokú iskolák

A tanulók irányultságának megfelelően különböző iskolatípusok léteztek. Ezekben az iskolákban általában nem volt koedukáció 1945-ig, sőt a tananyag is eltért az azonos típusú iskolában fiú és leány tanulók szerint.

A polgári iskola részben általános, gyakorlati műveltséget nyújtott, részben alapját képezhette más középiskolának. Tantárgyuk is hangsúlyozta a gyakorlati életre való felkészítést, hiszen pl. élő idegen nyelv, a német szerepel latin helyett. Az általános iskola teljes kiépítésével fokozatosan megszűnik a polgári. Érthető, hogy 1946. évtől kezdve csökkenő tendenciát mutat a statisztika:[37]

1946. év	92 polgári iskola	669 tanár	425 tanterem	18 675 tanuló
1947. év	87 polgári iskola	669 tanár	nem ismeretes	8 975 tanuló

A gimnázium egyetemre, főiskolára készítette föl a növendékeket, amely után érettségi vizsgát tehettek. Az alsófokú iskolák IV. osztálya után léphettek a tanulók a nyolcosztályos gimnáziumba, amely az elit-képzés iskolájának szá-

mított. Ez az iskolatípus is átalakulóban van alsó négy osztályának az általános iskolába való beolvasztása következtében. A katolikus gimnáziumokkal kapcsolatban az alábbi adatsor áll rendelkezésünkre:[38]

1946. év	49 gimnázium	767 tanár	450 tanterem	18 432 tanuló
1947. év	52 gimnázium	941 tanár	nem ismeretes	14 597 tanuló

Érdekes az, hogy az intézmények száma és benne a tanárok létszáma növekedést mutat, míg a tanulók száma csökkenést.

A líceum nem az egyetemre, hanem a gyakorlati életpályára, illetve neveléssel kapcsolatos továbbtanulásra készítette elő hallgatóit. A polgári iskola elvégzése vagy a gimnázium IV. osztálya után léphettek a tanulók líceumba. Négyéves képzési idő után érettségi vizsgát tehettek. Tantárgyaik között szerepelt élő idegen nyelv és főleg gyakorlati ismereteket nyújtó tárgyak, mint háztartás, rajz, kézimunka, zene. Ha egy intézet keretében a leánygimnázium alsó négy osztályára épült a líceum, akkor nőnevelő intézetnek nevezték. Ha a líceumot tanítóképzővel kapcsolta egybe az intézet, akkor tanítóképző akadémia nevet viselte.

A tanítóképzők internátussal kapcsolódtak össze és gyakorló iskolával kellett rendelkeznie a képző fenntartójának. Szintén a polgári iskola elvégeztével vagy a gimnázium IV. osztálya után léphettek a tanulók képzőbe. Tanulmányi idejük 4 éve alatt elsősorban pedagógiai tárgyakra fektették a hangsúlyt. Ennek végeztével tanárképző és egyéb főiskolára is jelentkezhettek a diplomások, illetve tanítói, kántortanítói állásokat tölthettek be. Ez az intézmény alkalmas volt arra, hogy az egyház szellemében nevelődjék a jövő katolikus ifjúságának vezető tanítónemzedéke. 1945-ben 30 katolikus tanítóképzőről tudunk. A fejlődést a következő adat mutatja, ahol a képző a líceummal együtt szerepel:[39]

1946. év	33 intézet	480 tanár	6566 tanuló	174 tanterem
1947. év	32 intézet	612 tanár	6924 tanuló	nem ismeretes.

Az óvónőképző intézet az egyetlen iskola, ahová kizárólag nőket vettek fel a polgári iskola vagy a gimnázium alsó négy osztályának befejeztével. Négyéves képzésben részesültek és tantárgyaik jórészt a kisgyermekek elméleti és gyakorlati irányú megismerését és nevelését segítették elő. Az óvónőképzők gyakorló mintaiskolával rendelkeztek. Bizonyos visszafejlődés mutatható ki katolikus óvónőképző intézeteinkben az alábbiak szerint:[40]

1946. év	3 képző	35 tanár	313 tanuló	10 tanterem
1947. év	3 képző	31 tanár	279 tanuló	nem ismeretes.

A középfokú oktatás szintjén megtalálhatók a gyakorlati irányú gazdasági iskolák: mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi iskolák, illetve szaktanfolyamok. A középiskolák a polgári és a gimnázium IV. osztályára épültek négyéves képzési idővel. Végzős hallgatóik oklevelet kaptak. Az érettségi vizsgán az illetékes szakminisztérium kiküldöttje vett részt az egyházi érettségi biztosok mellett. Az ipari oklevél megszerzése után féléves gyakorlattal mestervizsgát tehettek a tanulók. A gazdasszonyképző egyéves, a nő-ipariskola kétéves szaktanfolyam-

mal rendelkezett. A következő összehasonlítás maradt fenn a szakirányú katolikus középiskolákról:[41]

1945. év	keresk. közép 9	mezőgazd. 3	ipari 3	nő-iparisk. 4
1947. év	keresk. közép 10	mezőgazd. 5	ipari 5	nő-iparisk. 3

Ezen kívül 1945-ben 10 kereskedelmi szaktanfolyam volt, 3 nőipariskola és 1 gazdasszonyképző.

Különös oktatási intézményt hozott létre a Szociális Testvérek Társasága a Katolikus Női Társadalomtudományi Szakiskolával.[42] A 18—30 év közötti, érettségivel vagy tanítónői oklevéllel rendelkező leányok jelentkezhettek a hároméves, bentlakásos, elméleti és gyakorlati képzést nyújtó iskolába. Hivatásos, szociális gondozók voltak és oklevéllel állami és egyházi munkakörben helyezkedhettek el.

Az iskolareformhoz szorosan kapcsolódott a felnőtt dolgozók iskolája, melynek célja az új típusú középréteg nevelése volt. Már 1945-ben rendelet jelent meg ezzel kapcsolatban és megszervezésüket a világi tankerületi főigazgatókra bízta.[43] Ez hangsúlyozza „egyes iskolák megszervezésében és fenntartásában miniszteri engedéllyel, irányítás és felügyelet alatt más iskolafenntartók is résztvehetnek". Ezt a katolikus tanügyi hatóság az autonómia figyelembe nem vételének tekintette. A felnőtt dolgozók iskoláiban fél évvel idősebb kortól 45 éves korig lehetett jelentkezni és tanulni. 1946. március 1-jével megindult a tanítás. Mivel tandíjkedvezményben részesültek, így a dologi és személyi kiadások a fenntartóra hárultak. A földbirtokok államosításával az egyház részéről ezen iskolatípus felállítása nagy nehézségekbe ütközött. Azonban a Katolikus Iskolai Főhatóság az új értelmiségi réteg megformálásában részt kért. A hercegprímás az iskolafenntartókhoz kérdést intézett, mennyiben tudják felkarolni az új iskola gondolatát és a lehetőség szerint megvalósítani. Bár nehezen indult meg a szervezés mind közép, mind általános iskolai szinten, de nem eredménytelenül.

Az 1947/48. iskolai évben a dolgozók polgári iskoláinak és gimnáziumainak első osztályai már nem nyithatók meg, helyettük az általános iskola tagozatának teljes kiépítésére törekednek a felső tagozat V. osztályainak létesítésével és a többi felső tagozatos osztálynak fokozatos megnyitásával. 1947-ben a Katolikus Tanügyi Főigazgatóság hatáskörében a következő felnőtt dolgozó iskolák találhatók:[44]

gimnázium 10	tanuló 303
tanítóképző 4	tanuló 94
óvónőképző 2	tanuló 56
polgári iskola 11	tanuló 302

4. Felsőfokú iskolák

A második világháború után két tanárképző főiskola és egy jogakadémia működött, amelyek azonban nem tartoztak a Katolikus Főigazgatóság keretébe, hanem közvetlenül a Katolikus Iskolai Főhatósághoz. A tanárképző főiskolák székhelyén gyakorló iskolát volt köteles fenntartani az intézet és a tanárjelöl-

teknek internátust biztosítani. A tanárképző főiskolák élén igazgatótanács állt, amelynek tagjai az elnök és a tantestületi pedagógusok képviselői. Az egyik középiskolai tanárképzőt a bencések tartották fenn Pannonhalmán, a másikat az angolkisasszonyok Budapesten. Ez utóbbiak által vezetett Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán az 1945/46. tanévben az I—IV. osztályban összesen 175 hallgató tanult.[45] A Sancta Maria Intézettel kapcsolatban álló főiskolába tanítónői oklevéllel vagy érettségi bizonyítvánnyal juthattak a növendékek. A négyéves képzési idővel rendelkező főiskolán három szakcsoportban tanítottak: a) szak: magyar nyelv és történelem; b) szak: magyar és német nyelv; c) szak: földrajz, természetrajz, vegytan. Gyakorlati képzésük a Sancta Maria Intézet polgári iskolájában történt. A főiskolát a háborúban bombatalálat érte, a kémiai szertár, a laboratórium és zeneterem teljesen tönkrement, azonban 1945. márc. 1-jén megkezdték a tanítást. 1946-os adatok a következő képet mutatják a két főiskoláról:[46]

Pannonhalmán	18 tanár	23 tanterem	30 növendék
Budapesten	26 tanár	5 tanterem	185 növendék

1947-ben felvetődik a nevelőképző főiskolák felállítása állami vonalon. Ezeket azonban csak törvény vagy kormányrendelet engedélyével lehet szervezni. Szegeden az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola költségének terhére a hercegprímás megnyitotta az első évfolyamot.[47] Az angolkisasszonyok és a bencések szintén tervezték nevelőképző főiskoláik megnyitását és benyújtották engedélykérésüket a minisztériumba.[48] Ez azonban 1948-ban történt, az államosítás évében.

Az egri jogakadémia 1740. évben történt megalapítása óta fennállt és Magyar Katolikus Jogakadémia néven működött négy évfolyamú képzési idővel. A mindenkori egri érsek viselte a cancellarius magnus tisztségét. 1947-ben a kor követelményeihez mérten bővítették az akadémiát közigazgatási, szociográfiai, szövetkezetpolitikai, gazdaságjogi és kereskedelemtudományi intézetekkel.[49]

A püspöki kar katolikus egyetem felállításának gondolatával is foglalkozott, amelynek előkészítését a Katolikus Egyetem Barátainak Egyesülete vállalta magára,[50] amely egyesület alapszabályait a hercegprímás jóvá is hagyta. Az egri érsek, Czapik Gyula javasolta, hogy az egri jogakadémia közgazdaságtudományi, bölcsészeti, nyelvi és történettudományi karral bővülve szerveződjék Szent István Tudományegyetemmé. A püspöki kar 1948. jún. 26-án a jogakadémiát a megalakulandó tudományegyetem jog- és államtudományi karává szervezte át,[51] és orvosi fakultását Esztergomba tervezte. A kultuszminiszter nem fogadta el az egyetem állításának tervét, míg 1949-ben törvény szüntette meg a jogakadémiákat, köztük az egrit is.[52] 1946-ban a következő adat áll a jogakadémiával kapcsolatban rendelkezésünkre:[53]

12 tanár	9 tanterem	368 növendék

KATOLIKUS NEVELÉSI INTÉZMÉNYEK

A második világháború előtt is számos nevelőintézet működött szerzetesek, szerzetesnők, egyesületek és egyházközségek fenntartásában. Katolikus szellemű nevelés fogta át a bölcsődék, napközi otthonok, tanoncotthonok, internátusok és kollégiumok tanuló nemzedékét szinte születésüktől egészen az egyetemi diplomát nyujtó korosztályig. Internátus alatt a középfokú iskolákhoz szorosan kapcsolódó diákotthont értettek, noha nem egy esetben általános iskolába járók részére is tartottak fenn ilyeneket. Mivel internátus felállítása diákjóléti intézménynek számított, bármilyen iskolafenntartó szervezhetett belügyminiszteri jóváhagyás nélkül. A kollégium esetében többnyire különböző főiskolára, egyetemre járó tanulók olyan intézményéről van szó, ahol a kollégium és az oktatási intézetek fenntartói különbözőek. Ezek létrehozása belügyminiszteri engedélyhez volt kötve.

A különböző nevelőotthonok felügyeleti rendszere katolikus részről nem egységes, csupán 1947—48-ra sikerül annak egységes feltételét megteremteni. Állami részről felügyeletük szintén különbözött a hasonló állami intézetektől. Az állami kollégiumok és diákotthonok a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium V. Ügyosztálya alá tartoztak, az általános iskolák kollégiumai a IV. Ügyosztályához, a népi kollégiumok a belügyminiszterhez tartoztak, de személyzeti kiadásaikat a kultuszminisztérium fedezte. A katolikus diákotthonok pedig a minisztérium III. Diákjóléti Ügyosztályának felügyelete alá voltak besorolva.

1. Bölcsődék, óvodák és alapfokú intézetek

A bölcsődékről nem maradtak fenn pontos adatok, de ugyanúgy szerzetesnők fenntartásában működtek elsősorban, akárcsak a napközi otthonos óvodák. 1948-ban az általuk fenntartott napközi otthonok száma 38 volt.[54] Az árvaházak nagy része szintén szerzetesek tulajdonában találhatók, pontos számuk a később közölt kimutatásban szerepelnek.

Tanoncotthonok fenntartásában nagyon sokat tett az Actio Catholica. Ezekben az otthonokban ipari és kereskedelmi munkásifjak és leányok részére nyújtottak katolikus szellemű nevelést. Gondolatát Mihalovics Zsigmond vetette fel a második világháború idején, de nem mondható előzmény nélkülinek. 1892-ben például Pokorny Emánuel megalapította a Katolikus Tanoncokat Védő Egyesületet, és ennek háza, noha igen megrongálódott állapotban, de 1948-ban is állt, és ekkor már csak 20 tanulónak tudott helyet biztosítani.[55] Új tanoncotthonok felállítását tűzte ki célul az Actio Catholica 1945 után egyházközségek segítségével. 1947-ben 3 új tanonocotthont nyitottak a fővárosban és vidéken szintén 3-at: Székesfehérvárott, Pécsett és Nyíregyházán. 1948-ban Budapesten 11 katolikus fiú- és 7 leányotthon működött, vidéken pedig 6.[56] Ekkor alakulóban volt a váci, csepeli és szombathelyi tanoncotthon. Anyagilag nehéz körülmények között éltek. A tanulók 4-8 Ft-ot fizettek, amiért teljes ellátást, világítást, némi fűtést, népkonyháról ingyenes étkeztetést biztosítottak. Jelentős külföldi segélyek érkeztek számukra az Actio Catholica-n keresztül, de belföldiek sem maradtak le pokrócok, lepedők, élelmiszerek adományozásával.

A hercegprímás a személyes kapcsolattartásra hívta fel a plébánosok figyelmét, intve őket: „viselje szivén a családi körtől távol élő tanoncok apró ügyeit is".[57] Külön érseki biztost nevezett ki Mindszenty József hercegprímás tanoncok számára Ikvay László személyében.

Az iskolák államosítása után 1948-ban kormányrendelet jelent meg „Az iparos tanoncotthonokkal kapcsolatos egyes kérdések szabályozása tárgyában",[58] amely leszögezi, hogy újabb otthonok az Iparügyi Minisztériumnak előzetes engedélyével létesíthetők. Ugyanezen év szeptember 14-én államosították a budapesti egyházközségek által fenntartott tanoncotthonokat.[59] Ezután minden otthonban négytagú bizottság jelent meg és leltározás után megtörtént az államosítás.

2. Közép- és felsőfokú intézetek

Amikor 1946-ban törvényjavaslat született a paraszt- és munkásszármazású szegény és tehetséges gyermekek kollégiumi neveltetéséről, ez nagy lendületet adott katolikus internátusok és kollégiumok létrehozásához. A munkásságból és parasztságból felnevelt vezetőréteggé váló ifjúság nevelésének feladatát a püspöki kar készséggel vállalja magára.

A középiskolákat fenntartók igyekeztek diákotthonok létesítésével megkönnyíteni a tanulóifjúság helyzetét, amely nem egy esetben magának az intézetnek a fenntartásához is hozzájárult az internátusi díjak révén. Új internátusok létrehozására néhány adat szolgálhat. 1945-ben pl. a ciszterci rend bajai, budapesti, egri gimnáziumával kapcsolatban internátust biztosítottak a vidéki tanulók számára.[60] A Szent Bazil Rendi Nővérek Máriapócson internátust nyitottak 40 személy részére a Hajdúdorogon fennálló görögkatolikus tanítónőképző intézet növendékeinek.[61] Szerzetesrendeken kívül internátust egyesületek is tartottak fenn. A jónevű budapesti Rákócziánum kollégiumot a Rákócziánum Katolikus Gimnázium és Internátus Egyesülete tartotta fenn már 1904 óta, amely valójában internátus, hiszen középiskolás tanulók részére alapították, egy iskolához kötötten.

A második világháború után is működő, legjelentősebb kollégiumi hálózatot a Szent Imre Kollégiumok alkották. E kollégiumokat fővárosban és vidéken egyaránt a Szent Imre Főiskolai Internátus Egyesület tartotta fenn 1901. óta, alapítója Glattfelder Gyula csanádi püspök volt. Az egyesület elnöki tisztségét 1946-ban Shvoy Lajos székesfehérvári püspök viselte. Az egyesület, hasonlóan az állami népi kollégiumokhoz szeretne részt venni katolikus kollégiumok létrehozásában. E célból tervbe vették, hogy az országot régiókra bontják és mindegyik a saját területén ösztönzi új kollégiumok szervezését. Ehhez számítanának üresen álló egyházi épületekre, szerzetesházakra és egyleti lakásokra. A budai Szent Imre Kollégiumra bízták az esztergomi egyházmegyét, a pestire a váci egyházmegyét, a sopronira a győri és szombathelyi, a szegedire a csanádi és egri, a pécsi Maurinumra a pécsi és veszprémi egyházmegyéket. A kalocsai egyházmegyét Koszterszitz József volt kollégiumi igazgatóra bízták. A kollégiumi alapítások valóban reneszánszukat élték a második világháború utáni időben, azonban mennyi köszönheti létét a Szent Imre kollégiumoknak,

pontosan nem körvonalazható. 1947-ben az egyesületek sorsát elkerülendő, a Szent Imre Főiskolai Internátus Egyesület vagyonából alapítványt hoztak létre a hercegprímás jóváhagyásával.[62] Neve: Szent Imre Főiskolai Kollégiumi Alapítvány, az egyesület igazgatója Tiefenthaler József és kezelője a hercegprímás. Az iskolák államosítását túlélve az 1948. dec. 20-i gondnoksági ülésen kitűnt, hogy némely kollégiuma anyagi nehézségekkel küzdött.

Egyesületek is működtek közre kollégiumok fenntartásában. A Katolikus Középiskolai Tanáregyesület 1927 óta tatotta fenn vagyona felhasználásával a Szent Gellért Kollégiumot a fővárosban 32-40 hellyel.[63] Az egyesület feloszlatása után a kollégiumot egy ideig a Szentimrevárosi Egyházközség tartotta fenn. A Collegium Marianum a Katolikus Hölgyek és Főiskolai Nőhallgatók Otthonegyesülete 1914 óta működött 120 férőhellyel az Isteni Megváltóról nevezett nővérek gondozásában.[64] Az egyesület célja katolikus nőhallgatók, részben árvaleányok számára ingyen lakás és nagy anyagi kedvezmény biztosítása. Emellett vallásos, tudományos, szociális, karitatív kiképzést nyújtottak neveltjeiknek.

Látva az eddigi egyesületi keretek erőtlenségét új kollégiumok létrehozásában és tapasztalva a népi kollégiumok lendületét, a püspöki kar megbízza Kis László egyetemi lelkészt 1946-ban, kollégiumokra vonatkozó javaslatának felterjesztésére.[65] Szerinte a népi kollégiumok pártpolitikai szelleméhez hasonlóan a katolikusok is élcsapatot kívánnak felnevelni a szocális kérdés és a magyar lét megoldására. Ennek belső feltétele a helyes szelekció, lelki nevelés, teológiai képzés, szakképzés és külső feltétele az anyagi biztonság. A felállítandó kollégiumok anyagi alapját az egyházközségekre szeretnék hárítani. Az egyházközségek húzódoznak ettől, ezért a hercegprímás javaslatára Witz Béla budapesti helynök kéri az egyházközségeket, vállalják a jogi személy szerepét katolikus népi kollégiumok felállításánál, hiszen anyagi vonatkozásait úgyis a Budapesti Egyházközségi Központi Tanács vállalta magára.[66] Valóban több kollégium felállításának lehetünk tanúi a tárgyalt időszak keretei között.

Összességében a katolikus nevelőotthonok a következők:[67]

egyetemi, főiskolai kollégium	32 intézet
középiskolai internátus	167 intézet
diákmenza	3 intézet
tanoncotthon	12 intézet
munkásnő-otthon	11 intézet
árvaház	28 intézet
tanulóotthon	1 intézet
javító-nevelő	1 intézet
összesen	255 intézet

Katolikus nevelőotthonok alapítási intervallumai:

Év	Szám
1767—1900	49
1901—1910	22
1911—1920	15
1921—1930	40
1931—1944	46
1945—1948	57
Ismeretlen	26
Összesen	255

Az internátusok az iskolák államosításával szűntek meg, a kollégiumok sorsa különböző lett. Az egyesületeké, egyházközségeké a fenntartókkal együtt érték meg az állami tulajdonbavételt, a többiek fokozatosan kerültek ki a katolikus intézetek közül.

3. Központosítási törekvések

A nevelőotthonok felső irányításának különbözősége miatt a püspöki kar egységes szervezet létrehozásán fáradozott. Shvoy Lajos székesfehérvári püspök az 1946. évi őszi püspökkari konferencián kapott megbizatást kollégiumok és internátusok felső vezetésének egységesítésére és egyúttal új kollégiumok felállítási módozatainak keresésére. A püspök egyidejűleg a Szent Imre Főiskolai Internátus Egyesületnek is egyházi elnöke volt. A centralizáció 1947. februárra érik meg, amikor a Szent Imre kollégiumok elnökségéből és az egyházmegyei biztosokból létrejött, és megtartotta első ülését a Katolikus Kollégiumok és Internátusok Központi Bizottsága. Az egyházmegyei biztosok mellé ifjúsági munkaerőket kértek, minden egyetemi kollégiumból 2-3 személyt, egyetemi nőhallgatókból 10-et. A hercegprímás a tanoncotthonok érseki biztosává Ikvay Lászlót nevezte ki. Ő és a tanoncok 5 képviselője szintén bizottsági tagok. Eddig nem voltak képviselve a szerzetesrendek, a női kollégiumokat és leányinternátusokat fenntartó szerzetesrendek. Ezért egy férfiszerzetest és a pesti 3 legnagyobb kollégium (Sophianum, Marianum, Theresianum) igazgatónőjét szeretnék megnyerni az ügynek. A püspöki kar jóváhagyta az internátusi bizottság egyházmegyénkénti felállítását.[68] Mindszenty József hercegprímás 1887/1947. sz. dekrétumában elrendeli az Esztergomi Főegyházmegyei Internátusi Bizottság felállítását Gregorovits Lipót esztergomi kanonok elnöklete alatt. Ugyanakkor létrehozta a Budapesti Internátusi Bizottságot is Ibrányi Ferenc egyetemi tanár, pápai kamarás vezetésével.[69] Egerben is szépen megindult a munka. Az internátusok élére érseki biztost állítottak, akinek segítségére az Egyházmegyei Internátusi Tanácsot rendelték. Ez a nagyobb nevelőintézetek igazgatóiból és az egyházmegye vezető tanügyi szerveiből tevődött össze, akiknek működése kiterjedt minden nevelőotthonra, köztük a szerzetesrendiekre is. Shvoy Lajos püspök-elnök a diákotthonok, kollégiumok vezetői részére országos konferenciát hívott össze 1947. aug. 13-ra, ahol több témakörben folytak megbeszélések.[70]

1. Szervezés, ellenőrzés. Minden egyházmegyében, ahol még nincsenek, hozzanak létre diákotthoni bizottságot püspöki biztossal az élen, aki mozgatója új kollégiumok megszervezésének és ellenőrzésének. A püspöki kar évente egyszer hívja össze a kollégiumok vezetőit, azok készítsenek házszabályokat.
2. Menzák szervezése, alapítása. A korán iskolába jövő és későn hazatérő bejáró tanulók részére szükséges. Cegléden az egyházközség napközi otthona 160 diákkosztossal, az új dombóvári menza és napközi otthon 110 diákkal szintén jó példa lehet hasonlók megszervezéséhez. Rendezzenek gyűjtést, menjenek házakhoz a menzák fenntartása érdekében és pap vezesse ezeket, de világi munkatársak álljanak mögötte.
3. Anyagi kérdés. Katolikus diákotthonokban a tartásdíj 50%-kal lehet magasabb az államinál. Ott 90 Ft, tehát katolikusoknál 135 Ft lehet. Amott a személyi és dologi kiadást a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium fedezi. A katolikusoknál önellátás érvényesül, földet bérelnek, dolgoznak, tüzelőt szereznek be és konyhakertészetet tartanak fenn a diákotthonok és kollégiumok. A Diákkaptár szintén segítségükre van.

A hercegprímás jóváhagyta az augusztusban elhangzottakat. A Budapesti Internátusi Bizottság az Actio Catholica szociális szakosztályával karöltve működik és ellátja az adminisztrációt. Nyilvántartja a fővárosban lévő katolikus egyetemi és főiskolai kollégiumokat, középiskolai fiú- és leányinternátusokat, (akár szerzetesi, akár szerzetesnői), és katolikus tanoncotthonokat. Shvoy Lajos elnök kezdeményezésére összeírták a katolikus jelleggel működő nevelőotthonokat, amely összesítés 1948 nyarán készült el. A kezdeményezésnek azonban már nem lehetett gyakorlati hasznát venni az államosítás miatt.

AZ OKTATÁS ÉS NEVELÉS NÉHÁNY TÁRGYI FELTÉTELE

Vallásos jelleg. A katolikus iskolák és otthonok sajátos jellegét a vallásos nevelésre való fokozott törekvés adta meg. Ez érvényes a második világháború utáni idők nevelő-oktató munkájára is, ez fogalmazódik meg egyes iskolafenntartók által kiadott évkönyvekben. Az Isteni Megváltó Leányai így írnak: „A keresztény nevelés mindig törekedett kialakítani az emberséges embert, aki a társadalmi igazságosság alapján áll, testvérnek érzi a szegényt, becsüli a munkát, szánja a szenvedőt."[71] Ebben segítette a tanulókat az a légkör, amely őket akár az iskolában, akár a diákotthonokban körülvette. Az iskolában a Rendtartás lehetőséget adott a mindennapi imádságra, vasámapi szentmisén való részvételre, a tanévi kötelező gyónásra és áldozásra, lelkigyakorlatok tartására. Emellett nem szorult háttérbe az értelmi, érzelmi és testi nevelés sem. A katolikus diákotthonok erősítették azt a szellemet, amelyet neveltjeik az iskolából magukkal vittek diákköri mozgalmakban, karitatív tevékenységben stb.

Tanítási keret. Az első csonka tanítási év az 1944/45-ös, rövidített tanmenettel indult. Ahol lehetett, okt. 1-jén megkezdődött a tanítás, de még e hónapban

elakadt és csak áprilisban nyitották ki az iskola kapuit. Ekkor különböző joghatóságú intézetek, református, katolikus, államiak egybevonásával vegyes tanári karral kezdtek tanítani egyes helyeken. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium rendelete alapján[72] a Katolikus Tanügyi Főigazgatóság körrendeletet bocsátott ki az iskolai év szabályozása tárgyában.[73] Kívánja, hogy minden közép- és középfokú iskola, népiskola kezdje meg mihamarabb működését. Tanévvégi összefoglalás alapján bizonyítvány adható annak, aki három hónapon keresztül látogatta az iskolát, aki nem, annak magánvizsgát kell tennie. Hangsúlyozza továbbá a demokratikus szellemű oktatást, valamint a falun és tanyán rekedt tanulókkal való szorgos foglalkoztatást a vizsgára felkészítés céljával. Különös figyelemmel kísérjék azon tanulókat, akik a falusi tehetségmentő mozgalom során jutottak iskolába. A kultuszminisztérium a 15-18 éves fiatalok bevonását sürgette politikai jellegű mozgalmakba. A Katolikus Tanügyi Főigazgatóság részéről az az álláspont, hogy ezek a fiatalok éretlenek és kiforratlanok és nehezen igazodnak el a különböző politikai pártok útvesztőiben.

Az 1945/46. iskolai évnek 175 tanítási nappal kell rendelkeznie, ahol ezt nem érik el, úgy kitolódik a tanítási idő. A katolikus iskolák közül a tanítás csupán néhányban szünetelt télen. Az 1946/47. iskolai évben legalább 196 teljes munkanapnak kellett eltelnie szept. 5-től jún. 15-ig. Az utolsó iskolai év szorgalmi ideje 1947/48-ban összesen 200 tanítási nap, és általában június 20-ig tanítanak. Természetesen a katolikus iskolák is megtartják az államilag előírt ünnepeket és megemlékezéseket.

Tankönyvek. Az egyházi iskolákban használt tankönyvekről a háború előtt is törvények rendelkeztek. A tankönyveket a fenntartó illetékes hatóság engedélyezte.[74] A Szent István Társulatnak jogában állt tankönyveket kiadni és a tankönyvügy a Katolikus Tanügyi Tanácsnak is egyik legsajátosabb feladatát képezte. 1945 után kifogásolták állami részről a katolikus tankönyvek szellemét. A kultuszminisztérium rendeletét[75] egyes helyeken túlbuzgósággal hajtották végre, ugyanis a régi könyveket kikutatták és elkobozták.[76] Nehéz helyzetben volt a tantestület, hiszen a régi könyveket nem használhatták, a Magyar Pedagógus Szakszervezet munkaközösségének könyvei erősen pártpolitikai osztályharcos szellemben íródtak, ezt tehát a katolikus iskolák nem fogadhatták el. A nemzetgyűlésen emiatt interpelláltak. 1946-ban a hercegprímás személyesen járt közbe a miniszternél és megindulhatott a tankönyvek átdolgozása. A Szent István Társulat részben elkészítette az akkor használható tankönyvek jegyzékét, és a hercegprímás elrendelte a nem engedélyezett tankönyvek kivonását a forgalomból.[77] 1947-ben Ortutay Gyula kultuszminiszter tervezetet javasol az akkoriban létesített Állami Tankönyvkiadóval kötendő szerződésre.[78] Ennek értelmében 25-50 év időtartamra az Állami Tankönyvkiadó lenne jogosult a felekezeti iskolák számára egységes tankönyvek kiadására. A bírálóbizottságban 1 katolikus is részt vehet tagként. Munkájukból juttatnának egyházi nyomdáknak is. Azonban a tervezet nem nyújtott az egyházi tankönyvkiadással kapcsolatban különösebb kedvezményt, így a püspöki kar ettől elállt.[79] 1947 év végén 51 tankönyv engedélyezését kérte a Katolikus Iskolai Főhatóság és 23 megjelenéséhez járult hozzá a kultuszminisztérium.[80] 1948-ban újabb

nehézségek merültek fel, mert ezután külön terjesztési engedélyre is szükség volt. Így a 23 tankönyv közül csupán 13 kapott terjesztési engedélyt. A Stephanaeum nyomda részéről is nehézség mutatkozott, mert máj. 14-én beszüntette a tankönyvek előállítását, emiatt sok tankönyvíró élt panasszal a Szent István Társulatnál mint megbízónál. Ilyenképpen a tankönyvkiadás nem jutott nyugvópontra az államosítás idejéig sem.

Tanterv. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium által megszabott tanterv célja „egységes és lezárt" alapműveltség megteremtése.[81] Ennek kidolgozásában a Katolikus Tanügyi Tanács nem vett részt, így az autonómia megcsorbítását látta benne és úgy vélte, hogy ez a cél nem ad helyet az egyéniség szabad kibontakozásának.[82] Az általános iskolákra vonatkozó miniszteri rendeleteket azonban a Katolikus Tanügyi Tanács figyelembe vette, és elkészítette a „Tanterv a katolikus általános iskolák számára" c. kiadványt 1947-ben.[83] Ebben hangsúlyozták, hogy mind általános tantárgyként és külön-külön megszabott célkitűzéseiben, mind a tananyagban a kínálkozó helyeken katolikus nevelési elveinket kifejezésre kell juttatni. A többi iskolafajtának tanterve azonos volt az államival, amelyet az egyházi iskolák is használtak. Katolikus tantervi utasítások és rendtartások minden iskolatípushoz készültek. Megállapították, hogy a „Rendszabályok a katolikus általános iskolák, népiskolák és óvodák számára" c. szolgálati könyv új kiadásra szorul, amely átdolgozott tartalommal csak a kefelevonatig jutott el.[84]

Új tárgyakat vezetnek be a tanítóképző intézetek és a líceumok óratervébe.[85] Gazdasági ismeretek helyett közgazdaságtant tanítottak és az eddigi témák mellé felvették a szövetkezeti termelés, fogyasztás stb. kérdéseit. Alkotmánytan helyett jogi és társadalmi ismeretek kerültek be. 1948-ban bevezették a tanítóképző intézetekben a szövetkezeti ismereteket, sőt némely intézet szövetkezeti tanfolyamot is szervezett (Esztergom, Győr, Szeged, Eger).[86] A gimnázium reáltagozatában a mennyiségtani és természettani gyakorlatok önállóvá váltak. A latin nyelv kötelező tanítása mellett érvelt a Katolikus Iskolai Főhatóság. Amennyiben a luteránusoknak szabad németet, a zsidó gimnáziumokban hébert tanítani, úgy engedjék meg a katolikusoknak is a latin nyelv tanítását.[87] Az 1947/48. tanévben azonban a szabadon választható tárgyak sorából is kikerült a latin nyelv. Miniszteri rendelet alapján csak rendkívüli tárgyként volt tanítható.[88] Az általános iskolában az 1947/48-as tanévben ének, testnevelés, rajz és gyakorlatok nem osztályozhatók.[89] Tanulmányi eredményeket félévkor és év végén az Értesítőben tüntették fel. Intő, rovó alkalmazása megengedett. Kötelezővé teszik az iskolai sportot. Kötelező volt mindenütt sportkörök megszervezése, amelyeket az Iskolák Sportköreinek Központjába kapcsoltak be, ezért iskolai sportjárulékot kellett fizetni, kivéve a főváros által fenntartott iskolákat.[90]

Tandíj. 1946 őszén miniszteri rendelet alapján a Katolikus Iskolai Főhatóság kidolgozta a progresszív tandíjszabályzatot.[91] Figyelembe vették a szülők anyagi helyzetét, a tanulók érdemjegyét. A kivetés kulcsa módosult az intézmény tényleges szükségletéhez képest. Így a nagylétszámú iskolában kevesebb az önköltség, ezért igazságosnak ítélték meg a progresszív tandíj-rendszert. A

szülők jövedelme szerint I—X. osztályba sorolták a tanulókat (200—600 vP.). Egyes tanulók semmit sem fizetnek, van, aki 50, van, aki 600 vP felett fizet a középfokú iskolákban.[92] Tandíjat szedtek állami középfokú iskolában is, az általános iskola azonban tandíjmentes. Ehhez próbáltak igazodni az egyházi iskolák, de számukra lehetővé vált fenntartási díj beszedése. A progresszív tandíjak körül sok probléma merült fel, ezért a püspöki kar a Katolikus Tanügyi Tanács hatáskörébe utalta és egységesen írta elő a tandíjat.[93]

Az internátusi és kollégiumi díjak készpénzből és élelmiszerekből álltak. Ezek mértéke otthononként különböző, viszont a szolgáltatás is ehhez igazodott. A díjak pénzértékben kifejezve igen különbözőek voltak, évi 522 Ft-tól 1800 Ft-ig terjedtek. Az egri érseki tanítóképzőben igen alacsony volt a díj, 522 Ft, és ez minimális, a 600 Ft-tal működő állami nevelőintézetek díjtételeit sem érte el.[94] Ezek azonban helyi forrásból is táplálkoztak. Legmagasabb volt az esztergomi Szatmári Irgalmasnővéreké 1767 Ft-tal. A Katolikus Tanügyi Tanácsra bízták 1947-ben az internátusi díjak megállapítását is, amely egységesítési elvként három csoportot ajánlott: 1. 1200 Ft-ig; 2. 1000 Ft-ig; 3. 800 Ft-ig, amelytől azonban 10%-os eltérés lehetséges. A gyakorlatban azonban továbbra is maradtak a különböző díjak egyes internátusok és kollégiumok anyagi körülményeihez igazodva.

DIÁKOK ÉS SZÜLŐK SZERVEZETE

1. Diákszövetség, diákönkormányzat

A diákokat összefogó mozgalom a tárgyalt évek idejében különböző indíttatású volt. Egyrészt a régi katolikus mozgalom feléledt és országos színezetűvé vált, kétségtelen már nem azonos tartalommal, másrészt állami ösztönzésre új alapokon indult meg, de katolikus iskolákban más tartalmat kapott.

A Diákkaptár Mozgalom elindítása 1928-ban kezdődött és Serédi Jusztinián hercegprímás nevéhez fűződött, amely a háború után újra megtalálta hangját. 1947-ben ismét megjelent a Diákkaptár c. folyóirat, amely tükrözi a diákok öntevékenységét. Tervszerűen gazdálkodtak, maguk teremtették elő ruházatukra, mozira, kirándulásra fordítható összeget. Diótörés, kacsatenyésztés, bérmunkavállalás, mind-mind keresetük forrását jelentette. A Ranolder Intézet Diákkaptárának igazi gyűjtő idénye a nyár.[95] A kémiai szertár gyarapítása után bélyeggel, földrajzi tájképekkel, gyógynövények gyűjtésével tették gazdagabbá az iskolai készletet. Fonyódon lévő üdülőjüket a diákok saját maguk hozták rendbe, aminek fejében háromheti nyaralást kaptak. Az 1947. év folyamán 39 katolikus Diákkaptár működéséről tudunk.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1946-ban szintén bekapcsolódik a diákkaptár mozgalomba, felszólítva a közép- és középfokú iskolákat annak megszervezésére, ahol 20 tanuló kéri.[96] Céljaként a munkaszeretetet, takarékosságot és gazdasági javak megbecsülését jelölte meg. A tagok megválasztották a diákvezetőséget, ennek elnöke az igazgató, aki kinevezte a felügyelő tanárt. A Diákkaptár Szövetség országos fővédnöke Tildy Zoltán volt.

Főiskolások, egyetemi hallgatók számára 1946. márc. 4-én megújult a Katolikus Főiskolai Diákszövetség, amely az Actio Catholica-val karöltve működött.[97] Részt vettek benne az egyetemeken, főiskolákon létrejött kongregációk, akadémiák diákszövetségei, cserkészcsapatok.

A diákönkormányzat új formája állami kezdeményezésre indult meg, a diákkaptártól eltérő alapokon. Mindszenty József hercegprímás 1946 szept.-ben rendeletet adott ki a diákönkormányzat megszervezésére.[98] Példaként említette meg a jezsuita iskolák XVIII. századi akadémiáit, a protestáns iskolák „vármegyéit", az amerikaiak „iskolavárosait". A Katolikus Tanügyi Tanács által kiadott Szabályzat a politikai életre nevelés lényegét a helyes önnevelésben és önképzésben jelölte meg.[99] Az önkormányzat serkentse a tanulókat önkéntes munkára, munkafegyelemre és képviselje az ifjúság jól felfogott érdekeit. Az önkormányzat alsó fóruma az osztálybizottság, amely iskolabizottsággá szerveződött és vezetője a diákelnökség volt. A bizottságban a különböző előadók biztosították a katolikus önkormányzat többrétű funkcióját, hiszen működési keretében az önművelés, a hitbuzgalom, a zeneművészet, a testedzés, a szociális gondozás egyaránt hangot kaptak. Emellett hangsúlyozták a katolikus tanügyi szervek, hogy az ifjúság 14-18 év közötti bevonását a pártpolitikába nem helyeslik.

2. Szülők szövetsége

Az Actio Catholica 1945 tavaszán ajánlotta a katolikus iskolák védelmére szülők szövetségének létrehozását. Lassan megszervezték vidéken és fővárosban is a szövetséget, amely egy-egy iskola intézményéhez kapcsolódott. A Katolikus Szülők Vallásos Szövetségének Budapesti Intézőbizottsága 1946. jún.-ban ülést tartott a szülők, a diákküldöttek képviselőivel, az intézetek igazgatói és tanári karával.[100] A szövetség Országos Intézőbizottsága 1947-ben alakult meg, elnöke Tóth Miklós lett. A hercegprímás felhívása szerint olyan önkéntes tömörülést kívánnak létrehozni, amelynek tagjai a hitvallásos iskolába elvi meggondolások alapján küldik vagy küldték gyermekeiket.[101] Az Actio Catholica-n belül 1255 szervezetről tudtak, noha számszerűen jóval több alakult meg. Céljuk az volt, hogy kiépítsék és megerősítsék azon kapcsolatokat, amelyek a szülőket a katolikus társadalmat a katolikus iskolával összefűzik anyagi, erkölcsi és szellemi vonalon. Különböző feladatokat láttak el aszerint, hogy az iskola mit várt el tőlük. Egyes helyeken megszervezték az iskolai takarítást, fa gyűjtését, épület javítását, másutt szorgalmasan járatták a gyermekeket iskolába, segítettek az elsőáldozás előkészítésében, színházi előadásokat tartottak vagy szerveztek. Összességében tehát hitbuzgalmi, nevelői, szociális, gazdasági, gondnoki és kulturális jellegű munkát végeztek. Ahol a szövetség megtalálta a számára legmegfelelőbb formát és a pedagógusok hatáskörébe nem avatkoztak be, ott jól működött. A szerzetestanárok néhol idegenkedtek a szövetségtől félve jogkörük megsértésétől. A Katolikus Szülők Vallásos Szövetsége határozottan kiállt a tanulók vallásoktatása és a katolikus iskolák fenntartása mellett, és 1946-ban nagy szerepük volt az államosítással szembeni megmozdulásban.

Az iskolák államosításának közlése után, 1948-ban a szövetség csatlakozott a magyar püspöki kar határozatához, amennyiben tiltakoztak a miniszternél az államosítás miatt. Azzal érveltek, hogy Magyarország 70%-a katolikus, ezért fontos a hitvallásos iskolák fenntartása és a szülők megkérdezése.[102] A szülők szövetségével szemben megjelent rendelet további működésüket nem tartotta kívánatosnak.[103] A szövetség elnökét elfogták. A hercegprímás próbálta védeni a szövetséget mint hitbuzgalmi, vallási és világnézet tömörülést, azonban ez nem mentette meg a feloszlatástól.

EGYHÁZI TANINTÉZETEK ÁLLAMOSÍTÁSA

Az egyházi tanintézetek állami tulajdonba vétele a népi demokrácia szellemében történt, az anyagi javak és a szellemi irányítás egységes alapjait szándékozták megteremteni. A katolikus tanügyi hatóságok az utóbbit sokkal forradalmibb tettként tartották számon, mint az előzőt, noha az anyagi javak köztulajdonba vétele az utóbbinak legfontosabb feltételéül szolgált. Kossuth Lajos, Eötvös József tanügyi elgondolásainak legteljesebb megvalósítására — nem minden túlzástól menetesen — hivatkoztak. A földreformmal az iskolák fenntartása és továbbvitele rendkívüli nehézségek árán valósulhatott meg, viszont az egyház így is ragaszkodott a katolikus vallás-erkölcsi eszmékkel bíró neveléshez.

Államosítási folyamatról lehet beszélni és ennek kiugró pontjairól: az 1946 és 1948 évről. A hitvallásos iskolák államosításának kérdése 1946-ban az októberi miniszteri értekezlet tárgyát képezte.[104] Ennek megvalósítására több út kínálkozott:

1. Ahol az egyházi iskolák mellett állami általános iskola is van, az utóbbi az anyaiskola szerepét töltené be, vagyis az anyaiskola igazgatója lenne a községben lévő valamennyi iskolának mintegy főigazgatója.
2. Ahol különböző felekezetű általános iskolák nem képesek együttműködésre, ott egy állami általános iskolát hoznak létre állami igazgatás alatt.
3. Ha a hitvallásos iskola nem képes általános iskola kiépítésére, állami általános iskolát állítanának fel állami igazgatás alatt az iskolának nyújtott tanítói államsegély vagy dologi támogatás helyett.

Mindebből kitűnt, hogy az iskolák államosítását a községi iskolákkal kezdték volna. Ennek megakadályozására a püspöki kar társadalmi szervezetet kívánt mozgósítani, amelyet meg is talált a Katolikus Szülők Vallásos Szövetségében.[105] A püspöki kar tavaszi ülése után megjelent körlevél a szülőkhöz szólt aggódva a katolikus iskolák jövője miatt.[106] A gyermekek vallásos nevelésének, a kötelező hittan tanításnak esetleges megszüntetése olyan tényezők voltak, amelyek alapján hivatkoztak a szülők felelősségére és sürgették az egyházi iskolák melletti állásfoglalást. A hullám ekkor elcsendesedett, amit a katolikus tanügyi tényezők időlegesnek tekintettek.

A püspöki kar 1947 tavaszán rendkívüli konferenciáján kifejezésre jutott a falusi iskolák esetleges elvétele és az iskolaszékek megszüntetése miatt való félelem.[107] Tiltakoztak a fakultatív hitoktatás, a tankönyv monopólium ellen, a felekezeti iskolák és az iskolaszékek megszüntetése miatt.

Az államosítási hullám 1948-ban érte el tetőpontját, amikor a sajtó, a rádió, különböző pártok ellentmondásos, parlamenti vitáinak középpontjába ezt állítják. A püspöki kar körlevelekben fejezte ki tiltakozását, hangsúlyozva „az iskolákhoz való jogunkat fel nem adjuk".[108] Azok, akik ezt a törvényt megszavazzák, végrehajtják, kiközösítésbe, a papok felfüggesztés alá esnek. Kifejti a körlevél „a családnak kell most a vallásos nevelés szerepét fokozottan átvennie". A kultuszminiszterhez intézett levélben tiltakoztak „az egyház általános iskolajogának, a hitvallásos iskolák elvételének szándéka" ellen.[109] Hiába való volt a szülők szövetségének tiltakozása, majd ezt követően a diákok hűségnyilatkozata a püspöki kar felé a hitvallásos iskolák mellett.[110]

Június elsején az állami tanfelügyelőségeknek a legrészletesebb utasításuk volt egyházi általános iskolában történő leltározásra, a tanerők átminősítésére. Az épületeket és felszereléseiket zár alá vették június 12-én.[111] Június 13-án pedig megszüntették a polgári iskolákat.[112]

Végül is a parlamentben az iskolák államosítása mellett döntöttek. 1948. június 16-i dátummal megtörtént az államosítás: az „1948 : XXXIII. tc. a nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonba vétele és személyzetének állami szolgálatba való átvétele tárgyában". Ez kiterjedt az iskolák és velük összefüggő tanulóotthonokra és óvodákra. A törvény végrehajtásával kapcsolatban egész sor rendelkezés látott napvilágot.[113] Államosítás alá estek a vallásfelekezeti, községi, társulati (egyesületi) érdekeltségi és magán jogakadémia, polgári iskola, tanárképző főiskola, gimnázium, tanítónőképző intézet, líceum, óvónőképző intézet, polgári iskola, általános iskola és népiskola, gyógypedagógiai intézet.[114] Az egyetemi hallgatók kollégiuma, árvaház, szeretetház jellegű tanulóootthonok jelen rendelettel nem estek az államosítás körébe. Az átvett iskolákat állami jellegű felirattal kellett ellátni és a régi pecséteket kivonni a forgalomból. A nem állami alkalmazottakat átvette az állam. A tanerők a helyi javadalomból megtartják az állami tulajdonba vett földeket megváltás fejében. Az ingatlanokat, egyéb vagyontárgyakat — kivéve a vallásos emlékeket — szintén átvették. Később elrendelték az államosított iskolák és tanulóotthonok helyiségeinek elkülönítését a volt iskolafenntartó tulajdonában maradt épületektől.[115] Az iskolai alapítványok a kulturális és szociális célt szolgáló alapítványokkal együtt 1948 év végére szintén megszűntek.[116]

A püspöki kar az országgyűlésen előkerülő törvényjavaslat tárgyalásának napján szentmisére hívta a híveket, majd ezt követően 1/4 órán át harangozást rendelt el.[117] A szerzetesekhez szóló körlevélben hangsúlyozta „az egyház papjai és szerzetesei csak Krisztusnak és az Egyháznak a szellemében nevelhetnek. Ha nem taníthatnak és nevelhetnek világnézetükkel és hivatásukkal egyezően, nem folytathatják ezt a tevékenységet".[118] Az óvodák, napközi otthonok befejezték időben az 1947/48. tanévet. Az államosítás után mindaddig folytatták a tanítást

— itt elsősorban a dolgozók gimnáziumáról volt szó — amíg levizsgáztattak a szerzetestanárok. Azok a tanerők, akik 40 éve szolgálatban voltak, nyugdíjat kaptak, a többiről minden egyes egyházmegye maga gondoskodott. A kitűnően képzett szerzetes tanerők kivonulásával az oktató-nevelő munkát igen nagy veszteség érte. A férfi szerzetesek egy részét a pasztorációba vonták be, a szerzetesnők kevés hányadát a hitoktatásba állították be, de sokan kényszerültek nem szakterületen keresni megélhetésüket. Az árvaházakban tevékenykedő szerzetesnők gondozóként maradhattak, tanítást azonban nem vállalhattak. Az államosítással a katolikus tanítók jogviszonya az egyházközséghez megszűnt. Nehéz helyzetbe kerültek a kántortanítók. Dönteniök kellett, hogy csupán a kántori szolgálatban maradnak-e, vagy arról lemondva az állami iskolákban tanítóként folytatják működésüket.

Az egri jogakadémiát 1949-ben államosították.[119] A Szent Imre Főiskolai Kollégiumi Alapítványnak állami tulajdonba vétele 1950-ben történt.[120] A Katolikus Tanügyi Főigazgatóság létszámát teljesen lecsökkentették, az épületét felszámolták.

Az iskolák államosításával kapcsolatban a rendfőnökök a püspöki karhoz fordultak feliratukkal, amelyben kifejtették, hogy kérni kellene az államosítás alól való mentességet, vagy a végrehajtási utasítás kedvezőbb értelmezését.[121] Azonban állami részről az iskolaügyet egy majdani, állam és egyház közötti megegyezés egyik tárgyaként jelölték meg.

KATOLIKUS ISKOLÁK ADATAI

1947. február

Iskola neve	Száma	Tanulók száma	Tanárok száma	Tanítók
Általános	1706	328 848	1001	6768
Népiskola	1205	99 266	—	2053
Gimnázium	52	14597	914	27
Polgári	87	8975	525	144
Tanítóképző/ liceum	32	6924	568	44
Óvónőképző	3	279	31	9
Dolgozók gimnáziuma	10	303	80	7
tanítóképző	4	94	36	1
óvónőképző	2	56	16	2
polgári	11	302	50	25
Szociális liceum	1	63	12	—
Betegápolóképzés	1	15	14	—
Mezőgazdasági középiskola	5	436	51	7
Gazdasszonyképző	1	8	2	—
Ipari leány- középiskola	5	808	91	2
Nőipariskola	3	139	21	3
Kereskedelmi középiskola	10	1686	117	—
Női kereskedelmi szakiskola	8	431	55	—
Kereskedelmi előkészítő tanf.	1	160	11	—
Gyors-gépíró iskola	1	15	2	—
Összes:	3148	436 405	3597	9092

A Katolikus Tanügyi Főigazgatóság összeállítása alapján. PL 1040/1948.

A MAGYAR KÖZOKTATÁSÜGY RENDSZERE

Tudományos kutató intézetek, külföldi magyar intézetek, közgyűjtemények

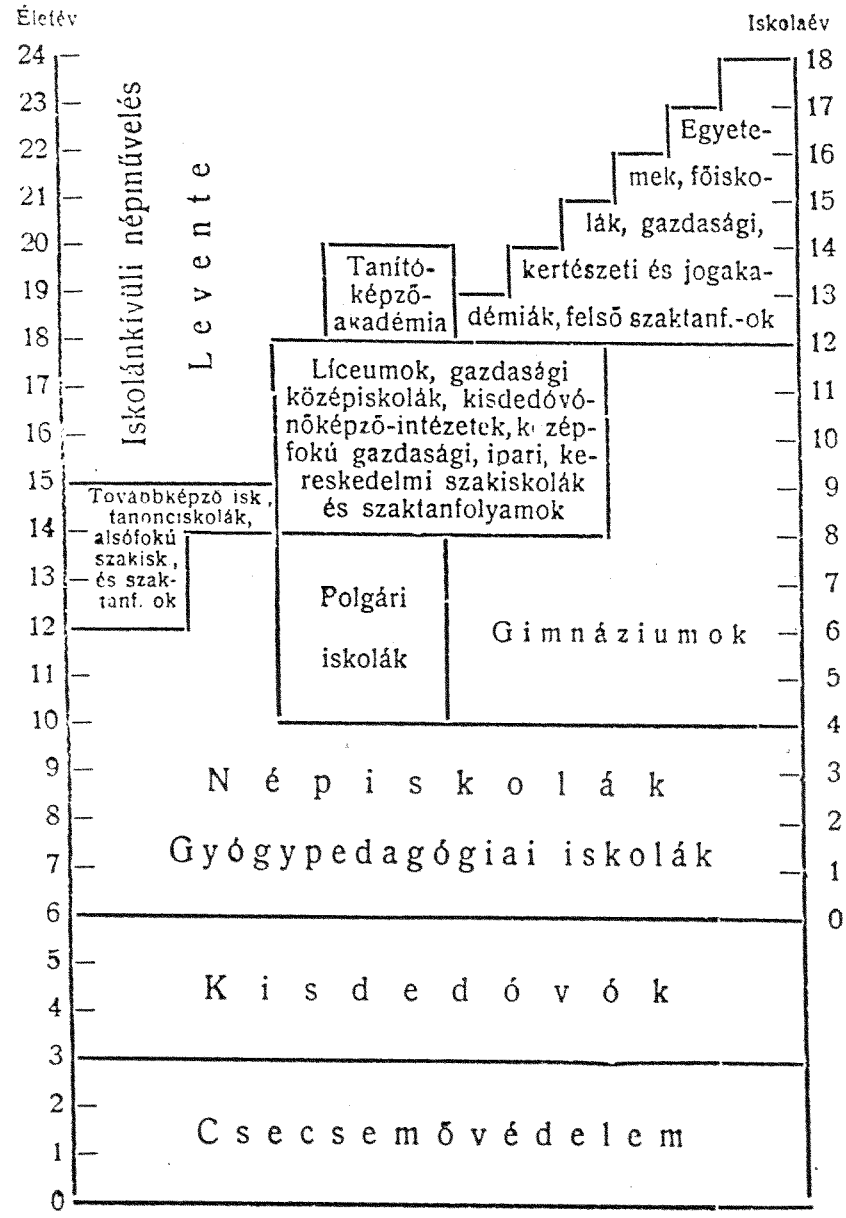

Somogyi József: Hazánk közoktatásügye a második világháborúig. (Bp. 1942.) 303. 1945-ben még ez az iskolai rendszer volt.

1. Püspökkari értekezletek jegyzőkönyve (a továbbiakban PK jkv.) 1908. okt. 23-i száma hozza a Tanügyi Tanács szabályzatát.
2. Katolikus Lexikon. Szerk. Bangha Béla Bp. 1931. II. 530. Ezt a dátumot veszi megalakulásául, viszont ez nem egyezik az előző forrásokkal. L. továbbá A Katolikus Tanügy vezető szervei. in Magyar Katolikus Almanach. Szerk. Gerevich Tibor—Leopold Antal—Zsembery István. 1927. I. évf. 335—440.
3. PK jkv. 1935. márc. 20. 1941-ben megjelent a Katolikus Tanügyi Tanács szervezeti szabályzata és ügyrendje. Bp. 1941. Ez a szakosztályokat nem részletezi.
4. PK jkv. 1935. márc. 20
5. PK jkv. 1934. márc. 20 Szervezetét és ügyrendjét l. Katolikus Tanügyi Közlöny 1938/22. sz. 359—360.
6. PK jkv. 1938. okt. 16.
7. PK jkv. 1940. okt. 16.
8. Az osztályról írt *Beresztóczy Miklós:* A VKM I. A Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Katolikus (I.) ügyosztályának története 1867—1947. Bp. 1947. c. munkájában.
9. Prímási Levéltár (a továbbiakban PL) 1234/1946.
10. PL 1721/1946. és 1205/1945.
11. PL 1399/1946. Az Országos Szabadművelődési Tanácsot a VKM 12 100/1945. sz. rendelete hozta létre.
12. PL 2337/1947. Nem találtam egyetlen példányt sem belőle.
13. PL 3648/1948. és 7678/1948.
14—15. PL 6217/1948.
16. PL 999/1946. és a VKM 26 000/1948. sz. rendelete.
17. PL 1516/1947.
18. A VKM 22 889/1945. IV. sz. rendelete. A minisztériumra vonatkozóan l. A magyar állam szervei 1944—1950. Bp. 1985. 680. sk. (A továbbiakban A magyar állam)
19. A VKM 12 100/1945. sz. rendelete hozta létre, ebből alakult meg a VIII. osztály a minisztériumban. L. továbbá PL 7955/1947. Részt vett benne Kecskés Pál egyetemi tanár, 1947-től Kürti Menyhért. Az elnöke Karácsony Sándor volt.
20. 1945-ben alelnöke Sík Sándor.
21. Egyik oka könyvének megjelenése a VKM I. Ügyosztályáról.
22. PL 8989/1947. és lemondása, 7606/1948.
23. PL 4362/1948.
24. *Somogyi József:* Hazánk közoktatásügye a második világháborúig. Bp. 1942. 41.
25. Az autonómiát biztosította az 1934:XI. tc., továbbá a VKM 84 042/1946. sz. alaprendelete, erre hivatkozik a PL 297/1947.
26. PL 1721/1946.
27. L. 4050/1945. ME. sz. rendelet, 5140/1945. ME. sz. rendelet 5800/1945. ME. sz. rendelet, továbbá PL 3761/1945.
28. *Somogyi* i. m. bizonyult megfelelőnek a rendszerezésben.
29. PL 3182/1946.
30. A 6650/1945. ME. sz. rendelet aug. 16-tól lépett érvénybe.
31. PL 1721/1946.
32. Esztergomi Főegyházmegei Körlevelek (továbbiakban EFK) 1946. 39. A VKM 70 000/1946. sz. rendelete értelmében teszi ezt. Népiskolára vonatkozóan l. A magyar állam 118, 475, 499, 526, az általános iskolára a következők43—44, 109, 119, 210, 344, 362, stb.
33. PL 4902/1946.
34. PL 6181/1946.
35. PL 7344/1947. és 1133/1948.
36—41. PL 8457/1947.
42. *Somogyi* i. m. 273.
43. A VKM 69 142/1945. III. sz. rendelete.
44. PL 8457/1947.

45. PL 4502/1945.
46. PL 4106/1946. A pannonhalmi tanterem a gimnáziuméval közös.
47. PK jkv. 1947. okt. 8.
48. PK jkv. 1948. márc. 18.
49. PL 2011/1947.
50. PK jkv. 1947. febr. 25—26.
51. PL 4361/1948.
52. 1949. XX. tc.
53. PL 4106/1946.
54. Új Ember Archívum 91 2—270. A Magyarországon működő férfi és női szerzetesrendek két világháború között és után.
55. PL 1622/1948.
56. PL 7675/1948.
57. PL 7675/1948.
58. PL 8310/1948.
59. PL 7675/1948.
60. PL 4313/1945.
61. PL 4679/1946.
62. PL 4509/1948.
63. PL 7186/1947. A Szent Gellért Kollégiumot 1948-ban valóban az államiak között találtuk.
64. PL 8350/1948. l. Magyar Katolikus Almanach. Szerk. Gerevich Tibor—Lepold Antal—Zsembery István, 1929. III. évf. 696.
65. PL 5985/1948. ebben 6599/1946.
66. PL 5985/1948. ebben 3370/1947.
67. PL 5031/1948.
68. PK jkv. 1947. febr. 25—26.
69. PL 2345/1947. sz. Dekrétum.
70. PL 5840/1947.
71. Az Isteni Megváltó Leányai Budapesti Szent Margit Leánygimnáziumának Évkönyve 1944—1947. Közzétette Szabó M. Erika, Bp. 1947. 39.
72. A VKM 56 001/1945. sz. rendelete.
73. PL 571/1945. és 1956/1945.
74. Ld. 1934 : XI. tc. 24. § 2. bek. és 1935 : VI. tc. 8. § 2. bek.
75. A VKM 20 793/1945. sz. rendelete.
76. PL 1721/1946.
77. EFK 1946/32.
78. PL 8255/1947.
79. PK jkv. 1947. aug. 12.
80. PL 7678/1948.
81. PL 7121/1946.
82. A VKM köv. rendeletei: 70 000/1946. és 75 000/1946. sz.
83. A Szent István Társula adta ki l. PL 2337/1947. és 5557/1947.
84. PK jkv. 1947. febr. 25—26., továbbá 7678/1948.
85. PL 1934/1946.
86. PL 1521/1948.
87. PL 7473/1947.
88. A VKM 40 583/1948. sz. rendelete
89. PL 3211/1947.
90. A sportot a 14 250/1947. Korm. sz. rendelete tette kötelezővé, l. PL 899/1948.
91. A VKM 4510/1946. sz. rendelete
92. PL 1898/1947.
93. PL 7473/1947. és PK jkv. 1947. márc. 27.
94. PL 1664/1948.
95. De Paul Szent Vince Szeretet-Leányai vezetése alatt álló Ranolder Intézet Klára r.k. ipari leány-középiskola évkönyve az 1946/47. iskolai évről. Szerk. Bernáth Elemér, Bp. 1947. 20.

96. A VKM 44 873/1946. III. sz. rendelete.
97. PL 1668/1946.
98. PL 2546/1948.
99. PL 2337/1947. és 2546/1948.
100. PL 3734/1946.
101. PL 1627/1947.
102. PL 3727/1948.
103. PL 3790/1948.
104. PL 5716/1946.
105. PK jkv. 1946. márc. 14.
106. EFK 1946. máj. 4-i körlevél.
107. PK jkv. 1947. márc. 27.
108. PK 3570/1948. továbbá EFK 1948-ban.
109. PK jkv. 1948. jún. 10.
110. PL 3727/1948. és 3388/1948.
111. L. 6 500/1948. Korm. sz. rendelet.
112. A VKM 45 600/1948. sz. rendelete.
113. L. 8 000/1948. VKM. sz. rendelet, 32 200/1948. KSzM. sz. rendelet, 70 400/1948. FM. sz. rendelet, 11 600/1948. Pp. M. sz. rendelet.
114. A VKM 8 000/1948. sz. rendelet és PL 4516/1948.
115. A VKM 95 083/1948. IV. Üo. rendelete és EFK 1948. 57.
116. L. 12 040/1948. Korm. sz. rendelet. Ezen alapítványok között találhatók bencéseknél a budapesti Emmer Komél alapítvány háza és berendezése, és a pécsi püspökségen a joglíceum és Szent Mór Kollégium alapítványai. L. továbbá PL 8859/1948.
117. EFK 1948. V. sz. körlevél
118. PK jkv. 1948. nov. 3. A szerzetestanárok létszámára vonatkozóan egyértelmű adatot nem tudtunk fellelni. A PK jkv. 1948. aug. 27-i ülése és más adatok nem összehangzók.
119. 1949 : XX. tc. értelmében, l. továbbá a 4 105/1949. Korm. sz. rendeletet, továbbá Magyarország történeti kronológiája. Főszerk. *Benda Kálmán.* IV. köt. Bp. 1982. 1050.
120. A VKM 1 041-34-2/1950. Eln. Üo. véghatározata alapján, l. továbbá PL 1458/1950.
121. PL 5060/1948.

KEMENES LÁSZLÓ

A mai katolikus középiskolák

Az egyházi iskolák államosítását kimondó 1948: XXXIII. t. c. megvalósítása után egyes katolikus gimnáziumoknak a magyar állam részéről történő visszaadása a Magyar Katolikus Püspöki Kar és az állam között megindult tárgyalásokon először 1950. július 20-án került szóba. Ezért a Püspöki Kar a tárgyalásokba bevonta többek között Schrotty Pál ferences, dr. Sík Sándor piarista tartományfőnököt és dr. Sárközy Pál pannonhalmi kormányzó apátot. A magyar állam részéről 8 gimnázium visszaadását terjesztették elő, mivel a nem katolikus egyházaknak is ennyi iskolája volt ebben az időben. Ezekben a tanításra maximálisan 3 férfi és 1 női szerzetesrend működését engedélyezték. A meghagyandó szerzetesrendekre a Püspöki Kar tett javaslatot. Ezek közül a kormány megbízottjai a bencés, a piarista, a ferences férfirendeket és a Miasszonyunk Iskolanővérek rendjét fogadta el. Ezeknek a Rendeknek a főnökei a Püspöki Kar számára nyilatkozatot tettek (1950. július 24.), amely hangsúlyozza, hogy az iskolák átvételére nem maguktól vállalkoztak, hanem a Püspöki Kar kívánságára: „A püspöki bizottság megbeszélésén annak szerzetes tagjai kijelentették, hogy szívesebben vennék, ha egyáltalán nem hagynának meg Rendeket, hogy ne lenne különböző eljárás a Rendekkel szemben. Ők a maguk részéről nem vehetnek részt ilyen kiválasztásban, tehát különbségtevésben. A bizottság püspök tagjai méltányolták ezt az állásfoglalást, és maguk jelölték meg — vita nélkül — az esetleg visszaadandó iskolák ellátására mint a tanítórendek közül a legnagyobbakat és legrégibbeket: a bencés, a ciszterci és a piarista rendet, a női Rendek közül az Angolkisasszonyokat, illetve (ha sikerül elérni, hogy két leányiskolát adjanak vissza) a kalocsai és szegedi Miasszonyunk Iskolanővéreket... Hogy végül mégis úgy gondoljuk, hogy vállalnunk kell ezt a netán ránk háruló nehéz feladatot, tesszük ezt azért, mert minden mértékadó tényező egyhangú véleménye szerint evvel mégiscsak használunk valamit a katolikus nevelés és így az Isten országa ügyének, és nem tudnók lelkiismeretünkre venni, hogy elvi utasításunk miatt meghiúsuljanak a további tárgyalások."[1]

Erre a beadványra a Püspöki Kar nevében Grősz József kalocsai érsek a következő válaszlevelet küldte dr. Sárközy Pál bencés kormányzó apátnak: „A Püspöki Kar a mai napon tartott értekezletén újból is tudomásul vette a meghagyandó szerzetesrendek főnökeinek f. évi július hó 24-én kelt felterjesztésében foglaltakat, és egyben tanúsítja, hogy az érdekelt szerzetesrendek csak a Püspöki Kar kívánságára vállalták a visszaadandó iskolák átvételét. Az áldozatvállalásért a Püspöki Kar az érdekelt Rendeknek köszönetét fejezi ki, és nehéz munkájukra Isten áldását kéri. Szíveskedjék ezt az érdekelt Rendek előljáróival közölni."[2]

Ezután megindult a tárgyalás a visszaadandó iskolák jogi, oktatási feltételeinek biztosításáról. Az 1950. augusztus 3-i tárgyaláson az egyház kívánságait a következőkben foglalták össze: „Mindennek csak akkor van értelme, tehát lehetősége számunkra, ha a visszaadandó iskolákban elvileg és a gyakorlatban is biztosítják a katolikus nevelés sértetlen lehetőségét, ami azonban természetesen nem kerülhet szembe a demokráciával és a magyar állammal. Kezdődik ez mindjárt a beirandó tanulók számán és jellegén. Ha nem lehet biztosítani azt, hogy a szülőknek nemcsak elvben, hanem gyakorlatban is semmi hátránya ne származzék abból, ha katolikus iskolába íratja gyermekét, akkor az iskolák visszaadására vonatkozó minden tárgyalásunk teljesen akadémikus jellegű, és eleve eredménytelenségre van ítélve. Ugyanúgy áll a dolog, ha nem lehet a katolikus vallás és világnézet érvényesítését biztosítani a tanítás, nevelés, igazgatás, ellenőrzés, ifjúsági élet egész vonalán, valamint az iskolák anyagi ellátásában és az állami nevelés egészében való viszonyának elvi szabályozásában. Mindezeket annál is szükségesebb előzetesen részletezni, mert a protestáns egyházak és az állam között létrejött megegyezésnek kiadott szövegében ezek a kérdések nem szerepelnek."[3]

Ezeknek az alapelveknek a megvitatásával folytak a tárgyalások 1950. augusztus 14-én, amelyben az egyház képviseletében Sík Sándor, Karl János, Papp Elemér piaristák, Jámbor Mike bencés, Palos Bernardin főigazgató — a Kultuszminisztérium képviseletében Jóboru Magda államtitkár, Szabó József osztályvezető és két főelőadó vett részt. A következő ülés augusztus 15-én folyt le ugyanazok részvételével. Az augusztus 23-i szakbizottsági megbeszélésen már jelen volt a szegedi Iskolanővérek megbízottja és Farkas László ferences is. Ezen a tárgyaláson került szóba az esztergomi ferences gimnázium és diákotthon visszaadása, valamint a szentendrei állami gimnázium átadása a ferenceseknek. Volt még tárgyalás augusztus 31-én a kormány és a Püspöki Kar közti megállapodás augusztus 30-án történt aláírása után, valamint a katolikus iskolák visszaadásáról készített alábbi jegyzőkönyv aláírása előtt.

A katolikus iskolákról az állam és az egyház közti megállapodás II/2. pontja szól. Ennek gyakorlati megvalósításáról az alábbi szövegű jegyzőkönyv intézkedik:

Jegyzőkönyv
a VKM és a katolikus egyház képviselői közt
az egyháznak átadandó iskolák ügyében történt megegyezéséről

1. Átadásra kerülő iskolák és kollégiumok.

Átadásra kerül 6 fiú és 2 leányiskola:

a bencéseknek: a pannonhalmi és a győri Czuczor Gergely Gimnázium,

a piaristáknak: a kecskeméti Katona József gimnázium és a budapesti Piarista Gimnázium Ady Endre Gimnázium által használt iskolai helyiségei,

a ferenceseknek: az esztergomi volt Ferencesrendi- és a szentendrei gimnázium,

a szegedi iskolanővéreknek: a budapesti Rozgonyi Piroska Gimnázium és a debreceni Svetits Intézet gimnáziumi része.

Az iskolaépületek átadásakor az egyház megkapja a szóbanforgó épületeket annyi helyiséggel és olyan felszereléssel, ami a zavartalan és szakszerű tanításhoz szükséges.

Az iskolákkal együtt üzemképes állapotban átadásra került 6 kollégium: Pannonhalmán, Győrött, Kecskeméten, Esztergomban, Budapesten (Knézits u.) és Debrecenben (Svetits Intézet).

Az állam gondoskodik arról, hogy a rendházak, (Pannonhalma, Győr, Kecskemét, Esztergom, Debrecen, Budapest: ferences, piarista, szegedi iskolanővérek) iskolák és kollégiumok olyan időpontban adassanak át az egyháznak, hogy az egyház biztosítani tudja iskoláiban a tanításnak szeptember 15-i megkezdését. Az állam rendezi az átadásra kerülő iskolák és kollégiumok adósságait.

A visszaadandó épületek az egyház tulajdonába mennek át. Azoknak az épületeknek a tulajdonjogát, melyeket továbbra is közösen használ az állam és az egyház, a pénzügyi bizottság állapítja meg.

A VKM szeptember 5-ig rendeletet bocsát ki, melyben szabályozza az iskolák és kollégiumok átadásának módját. A rendeletet másolatban megküldi az egyháznak.

Az egyházi iskolák növendékeiket részint azokból toborozhatják, akik az állami iskolákban nem tudtak elhelyezkedni, részint az állami iskolákból szabadon átlépő tanulókból. Senkit hátrány nem érhet amiatt, hogy egyházi iskolába jár, vagy gyermekét oda járatja.

2. Az iskolák és kollégiumok nevelőinek és növendékeinek létszáma.

Minden iskolában nyílhat egy négy osztályos reál és egy négy osztályos humánus tagozat. Az osztályok létszáma 40 tanuló. Magasabb létszámú és párhuzamos osztályok nyitását az egyházi iskolák a VKM-től kérhetik. A kollégiumi növendékek létszáma az iskolai tanulók 50%-a, kivéve Pannonhalmán és Esztergomban, ahol a kollégiumi hallgatók és az iskolai tanulók aránya az 1947/48. évi aránnyal azonos.

A tanárok létszáma osztályonként 2, a kollégiumi nevelők létszáma kollégiumonként 2-3-4 az állami kollégiumoknál használt kulcs szerint. Állami kulcs szerint állapítandó meg a segédszemélyzet létszáma is.

Ahol a rend nem rendelkezik kellő rendtaggal a tanítás ellátására, alkalmazhatja más megmaradó rend tagjait, vagy más katolikus személyeket. A tanításhoz szükséges rendtagokon kívül szükséges 1 rendtag mint iskolai referens.

Az iskolák és kollégiumok segédszemélyzete polgári személyekből áll.

3. Az egyházi iskolák katolikus szellemének biztosítása.

Az egyházi iskolák az állami tanterveket és tankönyveket használják. Ha ezek a katolikus hitelvekkel ellentétes tanításokat tartalmaznának, a katolikus iskolák tanárai kifejthetik a katolikus álláspontot. A katolikus álláspont biztosítására az állami tankönyvek mellet használhatnak állandó jegyzeteket, melyeket a VKM-nek joga van felülvizsgálni.

Az egyházi iskolák nevelői az állami pedagógusok részére szervezett szakmai és ideológiai tanfolyamokon nem kötelesek résztvenni.

A katolikus iskolák növendékeit nem szabad meggátolni abban, hogy demokratikus pártok vagy tömegszervezetek az egyházi iskolákon kívüli szervezeteinek tagjai legyenek, de nem szabad kényszeríteni őket arra, hogy egyházellenes manifesztációkban részt vegyenek, vagy a katolikus hittel, erkölccsel és egyházfegyelemmel ellenkező nézeteket valljanak.

A katolikus iskolák főfelügyeletét a VKM a nagybudapesti és a megyei Tanácsokon keresztül gyakorolja. A rendelkezés, felügyelet és kinevezés az önrendelkezési jog értelmében az egyházi hatóságot illeti meg, de a kinevezéshez szükséges a VKM jóváhagyása. A fegyelmi eljárást az egyházi hatóság folytatja le, és jelentést ad róla a VKM-nek. A katolikus iskolák a VKM által jóváhagyott saját iskolai és kollégiumi rendtartást használnak.

4. A tanítás ellátásához szükséges rendtagok száma

A fennmaradó férfirendeknél az osztályonkénti 2 tanerő, valamint a kollégiumi 2-3-4 nevelőn kívül szükség van egy 16-18 tagú rendi vezetőségre és az utánpótláshoz 14 állandó növendékre. A női rendeknél az iskolai és kollégiumi nevelőszemélyzeten kívül 8-10 tagú rendi vezetőségre és 10 állandó növendékre van szükség. A növendékek tanárképzése az állami egyetemeken történik.

5. Megszűnt rendek pedagógusainak ügye.

A megszűnt rendek pedagógusai a VKM által időben kibocsátott jelentkezési íven szeptember 22-ig jelentkezhetnek a VKM-nél. A jelentkezett pedagógusok az állami iskoláknál beosztást kapnak, kivéve azokat, akik ellen súlyos és indokolt politikai vagy erkölcsi vád merül fel.

Az átadandó iskolákkal és kollégiumokkal kapcsolatos mindenféle anyagi kérdés a pénzügyi bizottság elé tartozik.

A bencés rend a pannonhalmi egyházmegye papellátására és a pannonhalmi tanárképzőre vonatkozó kérelmét terjessze a paritásos bizottság elé.

Budapest, 1950. szeptember 7.

Sík Sándor s. k.
rendfőnök

Jóboru Magda s. k.
államtitkár

VKM
P. H.

A VKM 1280—E—3/1950.IV. sz utasítása intézkedett a gimnáziumok és diákotthonok átadásáról 1950. szeptember 9—15. között. Állami részről a fővárosi, ill. megyei tanácsok megbízottai vettek részt, egyházi részről a rendi vezetőségek megbízott tagjai. A Veni Sancte, majd az első tanítási nap az egyes iskolákban szept. 17—23. között volt.

A MEGNYÍLT ISKOLÁK NEVE, IGAZGATÓI, TANÁRAI ÉS TANULÓI LÉTSZÁMA, ÉS AZ OSZTÁLYOK SZÁMA 1950 ŐSZÉN

		tanár	diák	osztály
1. Pannonhalmi Szent Benedek-rendi Katolikus Általános Gimnázium	Legányi Norbert igazgató	17	185	6
2. Győri Szent Benedek-rendi Katolikus Czuczor Gergely Általános Gimnázium és Diákotthon Széchenyi tér 8.	dr. Holenda Barnabás igazgató	16	151 21	7
3. Esztergomi Szent Ferenc-rendi Római Katolikus Általános Gimnázium és Diákotthon Bottyán János u. 10.	Nagy Sándor P. Arisztid igazgató	13	89	6
4. Szentendrei Római Katolikus Ferences Általános Gimnázium Sallai I. u. 18.	dr. Nagy Konstantin igazgató	15	79 fiú 45 lány 124	8
5. Budapesti Piarista Általános Gimnázium V., Piarista u. 5.	Balogh Ferenc igazgató	19	306	9
6. Kecskeméti Piarista Általános Gimnázium és Diákotthon Jókai u. 2.	Ifjú Sebestyén igazgató	18	194 69	9
7. Budapesti Patrona Hungariae Római Katolikus Leánygimnázium és Diákotthon IX., Knézich u. 7.	dr. Papp László piarista igazgató	16	283 58	8
8. Debreceni Római Katolikus Svetits Általános Leánygimnázium és Diákotthon Béke útja 24.	dr. Kiss László szeged-csanádi egyházmegyés igazgató	14	132 60	6

A leánygimnáziumokat a Miasszonyunk Iskolanővérek tartják fenn.

A pannonhalmi és a győri gimnázium és diákotthon telekkönyvi tulajdonosa és kezelője a Pannonhalmi Szent Benedek Rend. Győrben 1978-ban a rendház 7 szobáját a diákotthon veszi át; 1980—83 között a rendház alagsorában

diákotthoni ebédlő készül; 1984-ben a gimnáziumban tetőtér beépítés történt 52 férőhely bővítéssel.

Az esztergomi ferences gimnázium, templom, diákotthon a Szűz Máriáról nevezett magyar Ferences Rendtartomány tulajdona, 1984-ben új műhelyek épültek az udvaron; 1985-ben új lépcsőház épült a tornatermi szárnyhoz.

A szentendrei Ferences Gimnázium a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány tulajdona 1951 óta. Előzőleg a város tulajdonában volt és benne a Rk. egyházközség gimnáziuma működött az államosításig. 1963—64-ben négy új tanterem és egy tornaterem épült öltözőkkel és tornaszertárral. 1982—85 között 700 m^2 alapterületű régi épületet lebontottak és újra építettek, benne 3 tanterem, 5 szaktanterem, 3 csoport-terem, 3 szertár, 1 kazánház.

A budapesti Piarista Gimnázium és Rendház a Magyar Kegyestanítórend tulajdona volt egészen 1953. június 3-ig. Ekkor a Magyar Állam vette tulajdonba. Az iskola és a rendház számára a Közületeket Elhelyező Bizottság 1953. május 15-én kelt határozatával Budapest, VIII., Mikszáth K. tér 1. és Múzeum u. 19. sz. alatti két épületet jelölte ki.[4] Az eredetileg a Sacré Coeur Nővérek rendháza és gimnáziuma volt (Sophianum). Ennek tulajdonosa és kezelője 1950 óta a Magyar Állam. 1980—82 között az iskolaudvar lefedésével korszerű tornatermet alakítottak ki, és átépítették az öltözőt és az addigi szükség-tornatermet.

A kecskeméti Piarista Rendház (Jókai u. 1.) és Gimnázium (Komszomol tér 5.), telke és épülete teljes egészében a rendház tulajdona. A gimnáziumi épületet használja fele részben a Piarista Gimnázium, fele részben a Magyar Állam (ált. iskola céljára). A rendház telkén 1970—71-ben diákotthoni ebédlő épült. A rendház diákotthoni részén tetőtér beépítés történt 1982—84. években. Ezzel növelni lehetett a diákotthoni létszámot.

A Patrona Hungariae és a Svetits Gimnázium, valamint a rendházak telekkönyvi tulajdonosa a Miasszonyunk Iskolanővérek Rendje. Budapesten az épületrész 24%-át (Ráday u. 36.) 1985-ben kapták vissza. Debrecenben 1952—1985 között a diákotthon a Béke útja 25. sz. alatti Nagyváradi Helynökség épületében nyert elhelyezést. 1982-ben a Rend dr. Udvardy József Szeged-csanádi püspök jóvoltából telekcsere útján a Béke útja 20—22. sz. telket kapta meg, amelyen 1985-re új diákotthon épült.

A szentendrei Ferences Gimnáziumba leánytanulók is felvételt nyertek még 1950. szeptember 7. előtti napokban. Így felvetődött a koedukáció kérdése. A KKF az 1950. november 6-án tartott első ülésén foglalkozott ezzel. A döntést a Püspöki Kartól kérte. A KKF ugyanis úgy látta, hogy mivel Szentendrén leánygimnázium nem volt, a már előzőleg beiskolázott leánytanulókat nem szabad elbocsátani, ha maradni akarnak. Ezt az álláspontot a Püspöki Kar elfogadta, s erről a KKF akkori elnöke, dr. Hamvas Endre püspök 1950. november 10-én kelt levelében értesítette a rendfőnököket: „A Püspöki Kar hozzájárult, hogy a két leányiskolától távol eső katolikus fiú iskolában szükség és lehetőség szerint leány osztályok is nyíljanak, vagy megfelelő módon katolikus leányok fiú osztályokba bejárhassanak."[5] A rendek ezt csak a szentendrei gimnáziumra nézve kérték, a VKM is így fogadta el.

A KATOLIKUS KÖZÉPISKOLAI FŐHATÓSÁG MEGALAKULÁSA ÉS MŰKÖDÉSE

A magyar Katolikus Püspöki Kar 1950. október 5-i ülésén a megállapodási jegyzőkönyv 2. pont 3. bek. utolsó mondata alapján létrehozta a Katolikus Középiskolai Főhatóságot. Ennek elnöke: dr. Hamvas Endre csanádi megyéspüspök, esztergomi apostoli adminisztrátor, helyettese Papp Kálmán győri megyéspüspök. Tagjai az iskolafenntartó szerzetesrendek legfőbb elöljárói. Az ügyintézést Papp Elemér piarista mint tanügyi előadó végzi. A Főhatóság első ülése 1950. november 6-án volt. Ennek napirendjén mindenekelőtt a Katolikus Középiskolai Főhatóság működési szabályzatának megalkotása szerepelt. Papp Elemért bízták meg az elkészítésével. A Püspöki Kar ezt 1950. november 7-i ülésén jóváhagyta.

Főbb pontjai: „A Szabályzat felépítésének irányító szempontjai a következők: 1. Egyszerű, időszerűen alkalmas legyen, és csak a legszükségesebbeket tartalmazza. 2. Nyomós okok ajánlják, hogy az új Főhatóság a régi Főhatóság jogutódjának ne legyen tekinthető. Ezért: a) a neve: Katolikus Középiskolai Főhatóság; b) elnöke: nem a hercegprímás, hanem a Püspöki Kar által kijelölt érsek vagy püspök. c) nincs központi végrehajtó szerve (főigazgatóság), hanem ennek szerepét decentralizáltan a Rendfőnöki Hatóságok veszik át."

A Katolikus Középiskolai Főhatóság tagjai voltak:
Elnökök: Dr. Hamvas Endre csanádi megyéspüspök,
majd kalocsai érsek 1950—1968-ig
Dr. Ijjas József kalocsai érsek 1968—1975-ig
Dr. Lékai László bíboros, prímás, érsek 1975—1986-ig

Rendfőnökök: Dr. Sárközy Pál főapát (Pannonhalma) 1950—1957-ig
Dr. Monsberger Ulrik kormányzó perjel 1957—1958-ig
Legányi Norbert főapát 1958—1959-ig
Dr. Monsberger Ulrik kormányzó perjel 1969—1973-ig
Dr. Szennay András főapát 1973—

Luptovics Kolos ferences 1946—1958-ig
Váradi Béla 1958—1971-ig
Balázs Sebestyén 1971—1979--ig
Pintér Ernő 1979—

Dr. Sík Sándor piarista 1947—1963-ig
Dr. Albert István 1963—1979-ig
Varga László 1979—1985-ig
Dr. Jelenits István 1985—

Wiedmann M. Kornélia iskolanővér 1947—1960-ig
Gyöngyösi M. Piroska 1961—1968-ig
Dési M. Margit 1968—1970-ig
Kárpát M. Relindisz 1970—1981-ig
Szobonya M. Jolánta 1981—

Tanügyi előadók: Papp Elemér piarista 1950—1971-ig
Sebestyén Szaniszló ferences 1971—1975-ig
Kapuy Vitál bencés 1975—1985-ig
Kemenes László piarista 1985-ig
Mindnyájan főigazgató címet kaptak kinevezésükkor a KKF elnökétől.

A gimnáziumok igazgatói:
Pannonhalma: Legányi Norbert 1950—1952-ig
Dr. Monsberger Ulrik 1952—1956-ig
Dr. Söveges Dávid 1956—1957-ig
Vályi Hugó 1958—1962-ig
Dr. Monsberger Ulrik 1962—1965-ig
Kapuy Vitál 1965—1973-ig
Jáki Zénó 1973—1977-ig
Csóka Gáspár 1977—1979-ig
Dr. Korzensky Richárd 1979—

Győr: Dr. Holenda Barnabás 1950—1963-ig
Dr. Danczi Villebald 1963—1973-ig
Bánhegyi Miksa 1973—1977-ig
Jáki Zénó 1977—1982-ig
Luif Otmár 1982—

Esztergom: Nagy Sándor P. Arisztid 1950—1953-ig
Hajdú Pál P. Antal 1953—1965-ig
Dr. Huszár Imre P. Jeromos 1965—1974-ig
Dr. Máté Károly P. Teodóz 1974—1984-ig
Reisz Péter P. Pál 1984—

Szentendre: Dr. Nagy Gergely P. Konstantin 1950—1955-ig
Sebestyén Mihály P. Szaniszló 1955—1971-ig
Dr. László József P. Vid 1971—1978-ig
Hegedüs János P. Kolos 1978—

Budapest — Piaristák: Balogh Ferenc 1950—1969-ig
Dr. Darvasy Mihály 1969—1973-ig
Kemenes László 1973—1985-ig
Borián Tibor 1985—

Kecskemét — Piaristák: Ifjú Sebestyén 1950—1969-ig
Dr. Gulyás István 1969—1975-ig
Dr. Lukács László 1975—1984-ig
Ruppert József 1984—

Budapest—Patrona Hungariae: Dr. Papp László piarista 1950—1973-ig
Pálos Margit M. Paszkális 1973—1978-ig
Lászlófi Piroska M. Tacita 1978—1979-ig
Erdősi Edit M. Caritas 1979—

Debrecen—Svetits: Dr. Kiss László
Szeged-csanádi egyházmegyés 1950—1964-ig
Dési Mária M. Margit 1964—1967-ig
Szoboszlay András piarista 1967—1978-ig
Farkas Mária M. Margaréta 1978—

A Katolikus Középiskolai Főhatóság első ülésén lérehozták a Katolikus Tanügyi Bizottságot. Ez a főhatósági Szabályzat 4. §. értelmében nevelési és tanulmányi ügyekben a Főhatóság véleményező szerve. Mindenekelőtt megbízta a tantervnek, a tankönyveknek, a segédkönyveknek katolikus szempontból való átvizsgálásával, és elkészítette azokat az utasításokat, amelyeknek biztosítaniuk kell a megfelelő helyeken a katolikus tanítás helyes kifejtését. Feladatául jelölte meg ezen belül a katolikus gimnáziumok számára a Kiegészítő Rendtartás megalkotását. Elnöke: dr. Palos Bernardin volt katolikus főigazgató lett. Utóda ennek getegsége miatt: dr. Holenda Barnabás bencés 1951-ben. A Bizottság 1951 tavaszára elkészítette a Kiegészítő Rendtartást, amelyet a Főhatóság 1951. június 4-i ülésén hagyott jóvá. Ennek kapcsán tisztázódott a katolikus iskolák önrendelkezési jogának (Megállapodási jegyzőkönyv 3. pont) az értelmezése: „Ahol a rendelkezések megyei vagy városi Tanácsot érintenek, ott a Rendfőnöki Hatóságot, ahol a miniszterről szólnak, ott a Katolikus Középiskolai Főhatóságot kell értelemszerűen alkalmazni."[6] Így a katolikus gimnáziumok I. fokú hatósága az igazgató, II. fokú hatósága a Rendfőnöki Hatóság, legfőbb hatósága a Katolikus Középiskolai Főhatóság. A későbbiek folyamán minden új állami Rendtartáshoz készült Kiegészítő Katolikus Rendtartás a fenti elv írásbeli rögzítésével és az oktatási miniszter jóváhagyásával. A fenti önrendelkezési jog alapján a Főhatóság nevezi ki az érettségi vizsgák elnökeit, a miniszter pedig megbízottat küld az előírások megtartásának ellenőrzésére. A katolikus gimnáziumok bizonyítványai az állami bizonyítványokkal egyenértékűek.

A Tanügyi Bizottság javaslatára a KKF kérte az Oktatási Minisztériumot, hogy az 1974-ben bevezetett „Világnézetünk alapjai" nevű tantárgy oktatását a katolikus gimnáziumokban szüneteltesse. Az O. M. 130 042/1974. XXVII. sz. iratával a bizonyítvány érvényességének meghagyásával ehhez hozzájárult. — A rendi növendékek már az 1950/51-es tanévben felmentést kaptak az egyetemen a marxizmus tantárgyból a vizsgakötelezettség alól. A tantárgy óráin való részvétel alól az O. M. 0198/1953. sz. alatt adott felmentést.

A Tanügyi Bizottság már 1951-ben megállapította, hogy az állami tankönyvekhez részletekbe menő katolikus kommentár nem állítható össze. A katolikus álláspontot a tanárok úgyis kifejthetik a Megállapodási jegyzőkönyv 3. pont l. bek. szerint. Ezért ilyen jegyzet kiadására sem akkor, sem azóta nem került sor.

Sor került azonban hittan jegyzetek kiadására a katolikus gimnáziumok tanulói számára: Dogmatika, szerző: dr. Jelenits István piarista. Megjelent: 1974. Erkölcstan, szerző: dr. Jelenits István piarista. Megjelent: 1975. Isten népének története, Összeállította: dr. Medvigy Mihály piarista. Megjelent: 1982. Alapvető hittan, szerző: dr. Lukács László piarista. Megjelent: 1979.

A KATOLIKUS KÖZÉPISKOLAI FŐHATÓSÁG FELÜGYELETI JOGA

A Főhatóság működési szabályzatának 6.§.5. pontja kimondja: „Felügyel a katolikus középiskolákban folyó valláserkölcsi nevelés és általában a nevelés és tanítás munkájára, és annak rendjét biztosító törvények, jogszabályok megtartására." Eleinte egyedi megbízás alapján végzett iskolalátogatást a tanügyi előadó. Az igazgatók 1955. november 25-én kelt együttes kérésére terjeszti a Főhatóság elé az 1956. áprilisi ülésen az általános tanulmányi felügyeletről és az érettségi tárgyak felügyeletéről szóló javaslatot. A szabályzatot 1956. szeptember 27-én a Főhatóság jóváhagyta. Ezt 1958-ban megújították, kiterjesztették, és érvényben volt 1985. december 18-ig. Ekkor az oktatási reform követelményeinek megfelelően átalakították. Minden tárgyból két szakfelügyelő van, megbízásuk négy évre szól, ez alatt kétszer kell az iskolákat meglátogatniuk. Ugyanígy végez általános felügyeleti látogatást a tanügyi előadó. A kiadásokra a Püspöki Kar ad támogatást; eleinte 7 500, majd 10 000 Ft-ot évente.

Az állami főfelügyeleti jogot a Művelődési Minisztérium a helyi Tanácsok oktatási és művelődési osztályainak szakfelügyelői által folyamatosan ellátta. 1969 óta 5 évenként általános felügyeleti látogatást is végez. A látogatásokról készült jegzyőkönyvek az iskolák kielégítő munkáját elismerik, másrészt segítséget adnak az oktató-nevelő munka folyamatos fejlesztéséhez a változó oktatáspolitikai körülmények során.

TANÁRI TOVÁBBKÉPZÉS

A megállapodás 3. pont. 2. bek. szerint állami továbbképzésben a katolikus gimnáziumok tanárai nem kötelesek részt venni. Azonfelül, hogy tanáraink bekapcsolódtak a helyi szakmai továbbképzésbe, a Főhatóság fontosnak tartotta, hogy a katolikus gimnáziumok tanárai egymást is segítsék szervezett formában. 1953 novemberében több tárgyból, 1956. március 20—22. napjain magyarból hívott össze szaktanári összejövetelt. 1959. december 3-án merült fel össz-tanári megbeszélés gondolata a Főhatóság 37. ülésén. Erre 1960. június 30—július 2. napjain Pannonhalmán került sor. Az előadások néhány címe és előadói:

Lélektan és nevelés (dr. Előd István piarista)
A serdülőkor pszichiátriai kérdései (dr. Vanyó Tihamér bencés)
A hitre nevelés iskoláinkban (dr. Medvigy Mihály piarista)
Az erkölcsi nevelés (dr. Szőke Pálma tanár)

Az osztályfőnök nevelő munkája (dr. Lukács István tanár)
Diákotthoni problémák (Csontos Oszkár ferences)

A következő összejövetelre 1980. november 6—8. napjain Pannonhalmán került sor. Témája: Zsinati gondolatok — zsinat utáni teendők — lehetőségeink, kötelességeink. Hét közös előadás hangzott el, 12 szaktárgyi megbeszélés volt. A résztvevők száma: 165 tanár. Elhatározták, hogy az ilyen összejöveteleket ezentúl három évenként megrendezik.

Ennek értelmében 1982. november 4—6. napjain újabb megbeszélésre gyűlt össze a katolikus gimnáziumok 158 tanára az esztergomi Temesvári Pelbárt ferences gimnáziumban. Ekkor három közös előadás,12 szakmai megbeszélés hangzott el.[7] Mindkét összejövetelen megjelent dr. Lékai László bíboros, prímás, érsek és dr. Kacziba József püspök, a katolikus intézmények püspökkari referense.

A TANÁRI UTÁNPÓTLÁS A TANÍTÓRENDEKBEN

A megállapodás 4. pontja értelmében a szerzetesrendek tanárainak képzése állami egyetemeken történik. Már 1950 őszén 14 szerzetes iratkozott be az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészet- és természettudományi karaira. A későbbiek folyamán az egyetem elvégzése után a következő mértékben kapcsolódtak be szerzetestanárok az iskola munkájba:

Év	Bencések	Ferencesek	Piaristák	Iskolanővérek
1954—63	7	25	18	11
1964—73	10	15	8	8
1974—85	13	14	20	6
Összesen:	30	54	46	25

Az 1985—86 tanév elején a katolikus gimnáziumokban 202 tanár működött, közülük 73 nem rendtag.

AZ ISKOLÁK ANYAGI FENNTARTÁSA

A megállapodás és a paritásos bizottság tárgyalásai alapján a Magyar Állam államsegélyt folyósít osztályonként 2 tanár részére, továbbá dologi államsegélyt az iskoláknak. 1950 szeptember és december hónapokra a VKM 1110-4-2/1950. sz. iratával négyszázhetvenezer Ft személyi, harminckétezer forint dologi államsegélyt utalt ki. Az államsegély később (1959-ben) a tanári fizetés 68%-a. Az 1977-es pedagógus fizetésrendezéskor 17%-os emelés történt, de az összeg ekkor már nem érte el a fenti százalékot. Az államsegély jelenleg a pedagógus fizetések átlagának kb. 33%-a.

A Püspöki Kar kezdettől fogva támogatta a Rendeket költségvetési hiányaik fedezésével az Országos Központi Rendelkezési Alapból. Ez az összeg 1953-ban évente 800 000 Ft volt.[8] (Ezt 1969-ben egy millió; 1972-ben 1 200 000 Ft-ra

emelte.) A Püspöki Kar intézményei révén más segélyeket is biztosít: szakfelügyelői költségek, 1984 óta a civil tanárok fizetéséhez hozzájárulás.

Az iskolák a gimnáziumok fenntartására iskolafenntartási járulékot és diákotthoni ellátási díjat kérnek a szülőktől, évi 10 havi részletre. Az előbbi az iskolák dologi költségeinek fedezésére szolgál.

Mindez nem tette lehetővé az iskolaépületek állagának megőrzését, a szükséges korszerűsítéseket, a lehetséges bővítéseket és a tanszerek beszerzését. Ezért már 1958-tól erre segélyeket kapnak az iskolák Bécsből a Caritás Internationalis segélyszervezettől.

1976-ban dr. Lékai László bíboros, prímás, érsek a rendfőnökök kérésére a Püspöki Kart felkéri, hogy minden év februárjában adjon ki körlevelet a magyar katolikus iskolákról, amelyben kéri a híveket, hogy adakozzanak az iskolaépületek és diákotthonok állagának megőrzésére, és korszerűsítésének megvalósítására. Ennek eredményeként évente növekvő mértékben a rendek olyan támogatást kapnak a hívektől, hogy felújíthatták épületeik gépészeti berendezését, növelhették a diákotthoni férőhelyek számát, kicserélhették az elavult bútorzatot, új előadótermeket alakíthattak ki. Ebből a gyűjtésből és a különböző külföldi segélyekből padlástér beépítés történt a kecskeméti és a győri diákotthonban (1980—84), új diákotthon épült a debreceni Svetits Intézetnek, új épületet emeltek Szentendrén a régi helyére. A kollégiumi férőhelyek számának emeléséhez az Állami Egyházügyi Hivatal évről évre hozzájárul. Mindez elősegítette a diáklétszám emelkedését, mert ez a hetvenes évek második felében visszaesett: kevesebb helybéli tanuló jelentkezett a vidéki gimnáziumokba. Az Állami Egyházügyi Hivatal a győri, valamint a kecskeméti diákotthonban 50%-nál magasabb létszám elhelyezéséhez hozzájárult a kollégiumi férőhelyek bővítéséhez.

A Püspöki Kar kezdettől fogva támogatni kívánta a tanulók szüleit szociális helyzetük mértékében az iskoláztatás költségeinek fedezésére. A Püspöki Kar, elnökének 2335/1954. sz. értesítése után, a diákotthoni tanulók ellátásának megsegítésére 136 000 Ft szociális segélyt utalt ki az 1954/55 tanévre. Ezt az összeget évente azóta is biztosítja ilyen célra.

A diákotthoni ellátási és az iskola-fenntartási költségek megfizetésének könnyítésére újabb alapot létesített a Püspöki Kar, 1977-ben tanulmányi és szociális segély alap létrehozásával. Ezt az évenkénti gyűjtésekből fedezi. Az iskolákban létrehozott segélyezési bizottság a tanév végéig megállapítja a következő tanévben segélyezésre szoruló, elsősorban sokgyermekes fizikai dolgozók és értelmiségi szülők gyermekeinek számát. Számukra az említett díjakat részben vagy egészben ebből az alapból kell fedezni.[9]

AZ ISKOLÁK ÉLETÉBŐL

Az Egyház és az Állam közötti megállapodás biztosítja a katolikus iskolákban a vallásos nevelő munka szabadságát. Iskoláinkban heti 2 órában hittanoktatás folyik 1950 óta, amelyben minden tanuló részt vesz. Az iskolák sajátos

hagyományai és a rendi vezetőség mindenkori utasításai szerint az egész hitrendszert tanítják: dogmatikát, erkölcstant, egyháztörténetet és alapvető hittant. A tantárgy oktatását életté alakítják a lelki életre nevelés a közösségi diákmiséken és homílián, az évi 3 napos lelkigyakorlatokon, a bűnbánati liturgián való részvétel. Ebben együttműködnek az iskolák összes nevelői szentbeszédek, előadások tartásával. — Az osztályfőnöki órák előírt anyagának megtárgyalásában is a katolikus elvek érvényesülnek. A tanulmányi kirándulások programjában mindig szerepel egy-egy egyházközség megismerése is. Egyes iskolákban szentírásismereti verseny folyik, liturgikus ének tanulása, másutt ministráns-kör működik. A diákotthonokban a napi életet a reggeli és az esti közös ima keretezi, havonta rekollekciót tartanak. — A rendalapító ünnepét is a lelki megújulás érdekében élik meg. — Részt vesznek tanulóink a helyi egyházak ünnepein: ifjúság zarándoklatokon, papszentelésen, templombúcsún, a főpásztorok ünnepein. — Az utóbbi években a szülők igényeinek megfelelően több intézetünkben a helyben lakó szülőknek is rendeztek teológiai előadásokat, konferencia beszédeket, nagybőjti lelkigyakorlatos sorozatot.

A katolikus gimnáziumok az állami iskolarendszer változásait követték. 1961-ben megszűnt a humán-reál tagozat. Speciális tagozatú osztályokat nem nyitottunk, hanem általános tantervű osztályokat. 1961-ben bevezették az 5+1 rendszerű tanítást a politechnikai oktatással együtt, amely néhány év múlva megszűnt. Az 1978/79 tanévtől az állami iskolákkal együtt rátértünk a fakultációs rendszerű oktatásra.

Az iskoláink diákjainak legnagyobb része felsőoktatási intézményben tanul tovább. Egy részük egyházmegyei szemináriumokba, vagy a szerzetesrendekbe kéri felvételét. Egy rendelkezésünkre álló hiteles kimutatás szerint 1958—82 között 795 katolius gimnáziumi fiú tanuló jelentkezett az egyházmegyei, illetve szerzetesi szemináriumokba. Az Iskolanővérek Rendjébe 1950—82 között 33-an jelentkeztek. A hivatások egy részét az egyházmegyék anyagilag is támogatták a diákotthoni költségek fedezésében.

Az iskolák tanuló létszám-statisztikájának összeállitásától jelen értekezésünkben eltekintünk. A legtöbbet az mondja, hogy 1950—85 között 16 206 érettségi bizonyítványt adtak ki a katolikus gimnáziumok. A tanulók létszáma 1965-ig emelkedő tendenciát mutatott. 1975—80 között átmenetileg csökkent a tanulók száma. Volt egy-két iskola, amelyben 1-2 éven át csak egy osztályra való tanulót tudtak felvenni. Azóta a tanulók száma 2200—2300 között váltakozik. Ugyanígy hullámzott a diákotthonok létszáma: 1950-ben 364; 1965-ben 1327; azután 1100-ra csökkent, majd a fejlesztések nyomán az 50%-os diákotthonokban is engedélyezték a 160 fölötti létszámot. Így 1985-ben: 1278 volt a diákotthoni tanulók létszáma.

A tanulók zöme az utóbbi években (60% körül) értelmiségi származású szülők gyermeke. A mezőgazdasági és ipari fizikai dolgozók és közvetlen termelésirányitók gyermekei leginkább a diákotthonos iskolákban tanulnak. Arányuk az összlétszámhoz képest 20% körül mozog. A maradék 20 % kisiparos, kiskereskedő illetve vállalkozó gyermeke.

A katolikus gimnáziumok tanárai elsősorban a tanítási órák színvonalas módszertani megoldását és a tanulók érdeklődését és pályaválasztását elősegítő szakkörök vezetését tartják hivatásbeli kötelességüknek. Szakkörök, önképzőkörök majd minden tantárgy anyagának kiegészítésére minden iskolában szerveződnek. Mindegyik iskolának van énekkara. Ezek részt vesznek az Éneklő Ifjúság nevű kórusmozgalom minősítő és ünnepi hangversenyein. Ezeken „Arany Oklevelet" nyertek ismételten a budapesti Piarista, a szentendrei Ferences Gimnázium és a Patrona Hungariae gimnázium énekkara. Jutalmul szerepelhettek a Magyar Rádió műsoraiban stúdiófelvételen. Szerepeltek az Éneklő Ifjúság jubileumi hangversenyén a Zeneakadémián: a Piarista Gimnázium 1983, Patrona Hungariae Gimnázium 1984-ben. A katolikus gimnáziumok kórusainak együttműködéséből született, hogy az esztergomi Ferences Gimnázium és a budapesti Piarista Gimnázium egyesített kórusa többször is bemutatta Liszt Requiem-jét, az összes iskola kórusai Bach: Magnificat-ját (1985); — Különleges volt a két pesti iskola kapcsolata Kodály Zoltánnal, aki 1951-ben, 1953-ban, 1955-ben, 1956-ban, 1957-ben, 1962-ben megjelent a közös ünnepélyeken, vagy születésnapjának ünneplésén, valamint 1955-ben a Vörösmarty-jubileumon. Ekkor írta nekik a Magyarország címere, a Nándori toronyőr, Emléksorok Fáy Andrásnak c. kórusműveit. — Természetesen ezen kívül emelték az iskolai liturgia és a helyi egyházak liturgikus ünnepeinek áhítatát a székesegyházakban, az egyházmegyei zarándoklatokon, magyar szentek jubilieumi ünnepségein, plébániák ünnepein.

1985. március 30—31-én a katolikus gimnáziumok 60 tanulója 2-2 tanár kíséretével és dr. Póka György szombathelyi segédpüspök vezetésével részt vett Rómában az Ifjúság Éve alkalmából a Szentatya által meghirdetett ifjúsági zarándoklaton. A Szentatyával való személyes találkozás és a lelki gazdagodás élményei mellett ajándékot is kaptak fiataljaink tőle.

Irodalmi színpad működött rövidebb-hosszabb folyamatossággal a budapesti és a kecskeméti Piarista gimnáziumokban, a szentendrei és az esztergomi Ferences gimnáziumokban. Részben régi iskoladrámákat, részben modern szerzők műveit mutatták be az iskolák dísztermében. A budapesti és a kecskeméti gimnáziumok színjátszó csoportjai amatőr versenyeken is előadhatták műveiket, és díjat is nyertek.

Mindegyik iskolában kezdettől fogva működik sportkör is. Ezekben elsősorban atlétikai, futball és kosárlabda szakosztályok értek el kiemelkedő eredményeket. Ez utóbbi sportágban többször nyertek megyei, sőt országos bajnokságokat.

A tehetséges és szorgalmas tanulók képességeinek kibontakoztatása céljából tanáraik számos tanulmányi versenyen indították tanulóikat. A Katolikus Középiskolai Főhatóság 1954-től évente hittani tanulmányi versenyeket írt ki. Ezt kibővítette 1966-ban: jeligés pályaművek írására tűz ki évente pályatételeket hittani, irodalmi, történelmi, művészettörténeti, alkotó művészeti (rajz, festmény, fénykép, irodalmi alkotás), zenetörténeti és 1977 óta vallási néprajzi témákból. A témáknak a katolikus világnézettel, hittel, erkölccsel kapcsolatban kell lenni. A pályaművek jutalmazására évente az Actio Catholica és az Ecclesia Szövetkezet ajánl fel összeget.

Tanulóink kezdettől fogva részt vettek az állami intézmények által a középiskolák számára kiírt tanulmányi versenyeken.

Az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyen a legkiemelkedőbb eredményeket a következő iskolák tanulói érték el:

angol nyelv: II. díj Piarista G. Bp. 1984

francia nyelv: I. díj Piarista G. Bp. 1982
II. díj Piarista G. Bp. 1979
III. díj Patrona H. 1978

matematika: I. díj Piarista G. Bp. 1973, 1974
Bencés G. Győr 1984
II. díj Piarista G. Bp. 1968
Bencés G. Pannonhalma 1973
III. díj Bencés G. Pannonhalma 1975

fizika: I. díj Bencés G. Győr 1963
II. díj Piarista G. Bp. 1960, 1962
III. díj Bencés G. Pannonhalma 1985

biológia: I. díj Patrona H. 1985
II. díj Bencés G. Pannonhalma 1979
III. díj Bencés G. Pannonhalma 1962, 1971
Patrona H. 1977

földrajz: I. díj Patrona H. 1963

Az Ókortudományi Intézet latin nyelvi versenyein díjakat nyertek:
I. díj Piarista G. Bp. 1976, 1984
Patrona H. 1977
Svetits, Debrecen 1982
II. díj Bencés G. Pannonhalma 1978
Piarista G. Bp. 1980, 1984
Piarista G. Kecskemét 1964
Patrona H. 1962, 1968, 1976
III. díj Bencés G. Pannonhalma 1972, 1981
Piarista G. Bp. 1978
Svetits G. Debrecen 1963, 1982, 1985

Arany Dániel Matematikai Verseny gimn. I-II. o.
I. díj Piarista G. Bp. 1971, 1972
II. díj Piarista G. Bp. 1967, 1980
III. díj Piarista G. Bp. 1967

A Kazinczy Ferencről nevezett Szép Magyar Beszéd Országos Versenyén 1968-ban, 1972-ben, majd 1985-ben a budapesti Piarista G., 1981-ben a kecskeméti Piarista G. — 1985-ben a Svetits debreceni Leánygimnázium 1-1 tanulója nyert Kazinczy-érmet.

Az Eötvös Lóránd Fizikai Társulat versenyén 1960-ban és 1965-ben, a Kürschák József matematikai versenyen 1968-ban a budapesti Piarista G. 1-1 tanulója nyert II. díjat.

Részt vettek tanulóink és díjakat nyertek az Irodalmi Múzeum, a Mezőgazdasági Múzeum, a debreceni Atomkutató Intézet, a budapesti Állat- és Növénykert pályázatain, valamint 1980-tól kezdve az egyre szaporodó számítástechnikai versenyeken.

Ezeken a versenyeken való kiemelkedő eredményeket elősegítette, hogy tanáraink közül többen időben felismerték a technikai fejlődés jövő útját. Igyekeztek időben korszerű taneszközöket beszerezni. Ebben nagy segítségükre volt az Europäischer Hilfsfonds segélyszervezet fizikai, kémiai, biológiai és számítástechnikai eszközök ajándékozásával.

A katolikus gimnáziumok tanárai közül kiemelkedő tanári munkájukért a következők kaptak elismerő kitűntetést:

Beke Manó—díj: Pogány János, a budapesti Piarista G. tanára, 1957.

Mikola Sándor-díj: Kovács Mihály, a budapesti Piarista G. tanára, 1983.

Kiváló Munkáért minisztériumi kitüntetés: Szilágyi Géza, a budapesti Piarista G. tanára, 1978; Kapuy Vitál főigazgató, dr. Korzenszky Richárd, a pannonhalmi Bencés G. igazgatója, Kemenes László, a budapesti Piarista G. igazgatója, Tálas Zoltán, a pannonhalmi Bencés G. tanára 1985.

A katolikus gimnáziumok egy része az elmúlt 35 év folyamán kerek számú alapítási jubileumot ünnepelt.

1963-ban a kecskeméti Piarista G. 250 éves évforduló

1967-ben budapesti Piarista G. 250 éves évforduló

1976-ban a Czuczor Gergely győri Bencés G. 350 éves évforduló

1982-ben a Svetits katolikus G. Debrecen 100. évfordulója.

A katolikus gimnáziumok tanárai és tanulói az elmúlt 35 év folyamán — sokszor nehéz anyagi és személyi feltételek közt megtalálták nemcsak helyüket, hanem feladataikat is a II. Vatikáni zsinat után megújult Egyházban és az átalakult magyar társadalomban. A kiegyensúlyozott vallási és erkölcsi nevelő munka, valmint a pedagógiai korszerűség mind az Egyháznak, mind a magyar hazának nemcsak jó szakembereket, tudósokat, papokat, hanem keresztény családapák és családanyák generációit adta a 20. század második felében nemzetünknek. Így megvalósult az iskolák fenntartását vállaló szerzetesrendek 1950 nyarán kifejtett óhaja: „Vállalnunk kell ezt a ránk háruló nehéz feladatot, mert minden mértékadó tényező egyhangú véleménye szerint evvel mégiscsak használunk valamit a katolikus nevelés és így az Isten országa ügyének."

FORRÁSOK

Katolikus Középiskolai Főhatóság (ezután KKF) irattára 1950—85
Az iskolák Évkönyvei
A pannonhalmi bencés főapáti és a piarista tartományfőnöki irattár

1. KKF irattár 1950. júl. 24.
2. Pannonhalmi Főapáti Levéltár 1950. aug. 29.
3. KKF irattár 1950. aug. 3.
4. Piarista Központi Levéltár: KÖZELBIZ B- 991/1/1953
5. Esztergomi Prímási Levéltár 5295/1950
6. KKF irattár
7. KKf 3/1982
8. Esztergomi Prímási Levéltár 3344/1953
9. KKF irattár 85/1977

PÓKA GYÖRGY

Az egyházközségek és egyesületek

A magyar egyház életében jelentős szerepet töltöttek be és töltenek be ma is az egyházközségek és az egyesületek. Az egyházközségek színtere voltak a gyakorlati vallásos életnek, az egyesületek pedig azt a vezető réteget nevelték ki, amelyik szervezője, lelke és mozgatója volt az eleven, lüktető vallásos életnek. Az egészen nagyszabású országos megmozdulásokat (Eucharisztikus Világkongresszus) az Actio Catholica (AC) szervezte meg. A magyar egyház a hívek szervezetei: az aktív egyházközségi és egyesületi élet nélkül alig tudott volna a magyar életnek jelentős tényezője maradni. Az egyházközségek és az egyesületek életének és működésének az ismerete szükséges ahhoz, hogy hiteles képet tudjunk alkotni a magyar egyházról és annak életéről.

A) *Az egyházközségek*

1. *Az egyházközségek megalakulása és működése*

A magyar katolikus híveknek másfélszázados igénye és törekvése, hogy egyházuk érdekeinek a védelmére szervezetekbe tömörüljenek, beleszólhassanak az egyház ügyeinek intézésébe és kivehessék részüket annak tevékenységéből. Ezt a céljukat a Katolikus Autonómia keretein belül szerették volna megvalósulva látni. Ennek az országos önkormányzati szervnek a létrehozása különböző tényezők ellenkezése folytán kudarcba fulladt ugyan, de a csalódott katolikus közvéleményt némileg kárpótolta az, hogy a törvényhozás megteremtette az alkotmányos lehetőséget az országos szerv alapsejtjeinek, az egyházközségeknek megszervezéséhez. Az 1868. LIII. tc. 24. §-a kimondta ugyanis, hogy „új egyház-gyülekezetek alakítása s leányegyházaknak anyaegyházakká, vagy viszont ezeknek leányegyházakká átváltoztatása, a vallásfelekezetek kizárólagos jogai közé tartozik".

Ha ezzel a joggal nem is éltek mindenütt, az egyházközségek megszervezésének megvolt a jogi alapja. Ennek következtében hazánkban a múlt század második felében már többhelyütt meg is alakultak az egyházközségek.

Az egyházközségi mozgalomnak új, friss lendületet adott a budapesti egyházközségek megalakulása és működése az 1918—19-es forradalom idején. Ezek az egyházközségek széles körű pasztorális programot tűztek maguk elé és azt meg is valósították. A forradalom leverése után az egyházközségi mozgalom lendülete is megtört.

Egy évtizedes pangás és útkeresés után a Püspöki Kar belátta, hogy a hívek szervezett támogatása nélkül a hierarchia nem tud megfelelni megnövekedett feladatainak. Ezért 1929. márc. 13-án tartott konferenciáján elrendelte, hogy minden plébánián meg kell alakítani az egyházközségi szervezetet, egyidejűleg

kiadta a mintaszabályzatot is annak megszervezéséhez és működéséhez. A püspökök 1931. márc. 18-án újra sürgették az egyházközségek megalakítását, sőt határozatilag kimondták azok esperesi kerületenkénti és egyházmegyénkénti összefogását is. Tíz éves próbaidő után 1939. jan. 1-jével a mintaszabályzat helyébe a végleges egyházközségi szabályzat lépett. — Említésre érdemes, hogy egyes városoknak voltak a közös szabályzattól eltérő, egyházilag jóváhagyott és államhatóságilag külön láttamozott autonóm szabályzatai.

Az 1939-es szabályzatban lényegében az 1929-es mintaszabályzatot dolgozták át. Ezek a szabályzatok az egyházközség és az egyházközségi képviselőtestületek tevékenységét úgyszólván az anyagi ügyek intézésére korlátozták. A képviselőtestületek évenként kétszer jöttek össze ülésre, mégpedig a költségvetés és a zárszámadás letárgyalására. A rendkívüli gyűlések összehívását is ilyen természetű ügyek megtárgyalása tette indokolttá. Az anyagi gondok között a legnagyobb a katolikus iskolák fenntartása volt, mert a templomok és a plébániák fenntartásáról, valamint a lelkipásztorok javadalmazásáról a kegyúr, ill. a Vallásalap gondoskodott. A szabályzat 58. és 65. §-a hangsúlyozottan is kiemelte, hogy „hitelvi, egyházfegyelmi, egyházkormányzati, lelkipásztori és istentiszteleti ügyek, valamint a templomvagyon és a nem egyházközségi javadalmak nem tartoznak az egyházközségi képviselőtestület, ill. tanács hatáskörébe". Ez a rendelkezés a híveket eleve érdektelenségre és közömbösségre nevelte az egyház lelkipásztori és megszentelő tevékenységének a gondjai és örömei iránt.

A magyar egyházközségek számára 1985. jan. 1-ig elvileg az 1939-es szabályzat rendelkezései voltak mérvadók. Azért csak elvileg, mert a földbirtokreformmal, az iskolák államosításával, a kegyuraságok megszűnésével és az egyházi adózás rendszerének az átalakulásával a magyar egyház életkörülményei gyökeresen megváltoztak. Az egyházközségeknek nem kellett ugyan gondoskodniok iskoláik fenntartásáról, de az ő terhük lett az országos és egyházmegyei központi intézmények, egyházi épületek: templomok és plébániák fenntartása, valamint a lelkipásztorok javadalmazása. Anyagi kötelezettségeik tehát lényegesen megnövekedtek. Ezek a körülmények kényszerlépésre késztették az egyházközségeket és via facti hatályon kívül helyezték a régi szabályzat sok intézkedését.

A körülmények megváltozása folytán hatályon kívül kerültek az 1939-es szabályzatnak a képviselőtestületi tagok választására vonatkozó előírásai is. Mivel azonban az egyházközségek nem szüneteltethették funkcióikat, azért a püspökök régi képviselőtestületi tagok mandátumát három évenként körlevéli intézkedéssel újították meg, az időközben kiesett tagok helyét pedig a plébános, ill. a képviselőtestület javaslata alapján püspöki kinevezéssel töltötték be. Így az egyházközségi szervezet tétlenségre kárhoztatása ellenére is átvészelte a kritikus időket. Az új szabályzat nem zárja ki a képviselőtestületi tagok választását sem, de mindenképpen lehetőséget ad az egyházközség tagjainak arra, hogy a képviselőtestületi tagok jegyzékének az összeállításába beleszólhassanak. Így a képviselőtestület elvileg a hívő közösségtől kapja megbízatását. Ennek az eljárásmódnak a használhatóságát a tapasztalatnak és a gyakorlatnak kell még igazolnia.

2. *Az egyházközségi szervezet új szabályai és működése*

Az említett körülményeken kívül amiatt is szükségessé vált új szabályzat készítése, mert a második vatikáni zsinat dokumentumai és az 1983 adventje óta érvényben lévő egyházi törvénykönyv rendelkezései új szerepet szánnak az egyház életében az egyházközségeknek, valamint a világi hívőknek. Fontosnak tartják, hogy szervezett közösségekbe tömörüljenek, szóljanak bele az egyház javát érintő ügyekbe és tevékenyen kapcsolódjanak bele az egyház apostoli munkájába.

1985. jan. 1-jével a „Magyarországi katolikus egyházközségek általános szervezeti szabályzata" címmel életbe lépett az új egyházközségi szabályzat, amelyet az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke is láttamozott. Ez a szabályzat számol a magyar egyház sajátos helyzetével, érvényt szerez a zsinati dokumentumoknak és figyelemmel van a történelmi hagyományokra is. A szabályzat magába foglalja azokat a célokat és irányelveket, amelyeknek a szem előtt tartásával az egyházközségek a zsinat szellemében megújulhatnak és pezsgő, eleven egyházi életet teremthetnek, tevékenyen belekapcsolódhatnak az egyház apostoli munkájába. De körvonalazza azokat a kereteket és szervezeti formákat is, amelyek között céljai érdekében törvényesen tevékenykedhetnek.

A szabályzat nagyvonalú, 8 fejezetre tagozódik, mindössze 47 §-t foglal magába. Bevezető fejezete nemcsak azt az alapvető elvet hangsúlyozza ki, hogy a Krisztus-hívők elsőrangú feladata a tevékeny belekapcsolódás az egyház életébe és apostoli munkájába, hanem részletesen fel is sorolja az abból fakadó konkrét tennivalókat, hogy az egyházközség minden tagja világosan lássa feladatát, valamint a maga helyét és szerepét az egyházban. A második fejezet ismerteti az egyházközség vezetőségét és szervezetét. A harmadik a vezetőség feladatait részletezi; a negyedik azt tisztázza, kik és hogyan lehetnek tagjai a vezetőségnek; az ötödik felvázolja a képviselőtestület megalakulását és ismerteti annak a szerveit; a hatodik leírja a vezetőség tanácskozásainak az eljárási szabályait; a hetedik előírja az egyházi vagyon és az egyházi hozzájárulás kezelésének módját; a nyolcadik fejezet a zárórendelkezéseket tartalmazza.

A szabályzat nagy gondot fordít arra, hogy a Krisztus-hívőknek a megszervezésével és az egyház életébe való tevékeny belekapcsolódásával semmiképp se essék csorba az egyház hierarchikus struktúráján. Az egyházközség felelős vezetője a püspököt képviselő lelkipásztor, mellette a hívek képviseletének tanácsadó szerepe van. De emellett a szabályzat kihangsúlyozza, hogy bizalomteljes, családi kapcsolat alakuljon ki a lelkipásztor és a hívők között, a lelkipásztor kérje ki és szívlelje meg a hívők véleményét és észrevételeit, tanácsait és javaslatait, mert a helyi egyházközség csak az együttműködés: az egymáshoztartozás és az egymásra utaltság szellemében tudja eredményesen ellátni feladatát.

A szabályzat másik intenciója: a Krisztus-hívőket minél intenzívebben belekapcsolni az egyházközség apostoli munkájába.

A szabályzatban érvényre jut az evangéliumi szabadság és az általános emberi jogok eszméje is. Minden Krisztus-hívő a megkeresztelkedésen kívül azzal válik az egyházközség tagjává, hogy ezt a szándékát valamilyen módon

személyesen is kifejezésre juttatja. Az egyházi hozzájárulás megfizetése is elvileg önkéntes marad, ha azt a hívőnek magára nézve lelkiismeretben kötelezőnek is kell tekintenie. A szabályzat ezenfelül minden egyházközségnek módot ad arra, hogy helyi körülményei és a hívő közösség igényei szerint maga alkossa meg működési szabályzatát. (10. § 5.)

A szabályzat szervezeti és nem működési előírásokat foglal magába, tehát nem animál, inspirál és ad lendületet, hanem nagy általánosságban azokat a kereteket és formákat jelöli meg, amelyek között az egyházközség tevékenykedhet. Nem nyúl azonban bele aprólékos rendelkezésekkel a természetes fejlődés menetébe, nem köti gúzsba az életet, nem konzerválja, szentesíti, véglegesíti és teszi mérvadóvá a jelenlegi élet- és szervezeti formákat, hanem nyitott marad a holnap és a holnapután formái és lehetőségei előtt. Maga a szabályzat is utal ilyenekre, pl. az egyházközségek egyházmegyei és országos tanácsaira, a világi hívők egyházi alkalmazására stb. Az egyházközségi bizottságok meghatározatlansága és sokszerűsége viszont bőséges lehetőséget ad új és régi egyházi feladatok ellátására, tehát olyanokéra is, amilyeneket korábban egyesületek vagy különböző szervezetek láttak el.

Az új szabályzat kihatásairól még korai lenne nyilatkozni. Az az életbelépésnek és a megvalósulásnak a stádiumában van. Mindenesetre megadja a lehetőséget ahhoz, hogy az egyházközségek újra alakuljanak, a zsinat szellemében telítődjenek, létrehozzák kereteiket, azokba friss, pezsgő életet vigyenek és a magyar egyház életében átvegyék azt a szerepet, amit korábban betöltöttek. Mindehhez természetesen szükség van arra, hogy a lelkipásztor és a hívők között az egyházközségben családias légkör, kölcsönös bizalom és termékeny együttműködés alakuljon ki.

B) *Az Actio Catholica megalakulása és működése*

Az I. világháború nemcsak emberéletek és anyagi értékek elpusztításával okozott felmérhetetlen károkat, hanem lelki és erkölcsi értékek lerombolásával is. A háború kegyetlenkedései a tömegekből kiölték a vallásos érzést, fékezhetetlen emberi szenvedélyeket korbácsoltak fel, szabad folyást engedtek a gyűlöletnek és erőszaknak, továbbá lehetővé tették a hit- és vallásellenes erők nyílt és szervezett fellépését az egyház és vallás ellen. XI. Pius pápa jó érzékkel mérte fel, hogy a hívő világ ezzel a veszedelemmel szemben csak szervezett összefogással és a világi hívők tevékeny apostoli munkájával tudja felvenni a küzdelmet. Ettől a céltól és szándéktól vezettetve hirdette meg 1922 karácsonyán „Ubi arcano Dei" c. körlevelében az AC-át. A pápa az AC-n keresztül a világiak szervezett összefogásától és apotoli munkájától várta a világban a vallásos élet megújulását.

A katolikus akció a pápa kedvenc gondolata volt. Annak szorgalmazását szinte minden megnyilatkozásába beleszőtte. A vesztes háború következtében súlyos gondokkal küzdő ország katolikus rétegét kezdettől fogva élénken foglalkoztatta a pápa nagyszerű eszméje. A Püspöki Kar azonban csak a helyzet viszonylagos konszolidálása után, 1929-ben kezdett el érdemben foglalkozni a kérdéssel. Annak

hivatalos elindítását az 1932. okt. 19-i konferencia határozatában jelölhetjük meg, amelyik elrendelte az AC központi szervének a felállítását.

Az AC-nek nálunk egészen sajátos kapcsolata alakult ki az egyházközségekkel. A világegyházban ugyanis önálló organizációja volt az AC-nek, az volt a világiak apostolkodásának a kerete és szervezete. Éppen ezért a második vatikáni zsinat után szinte mindenütt az AC szerveiből nőtt ki az egyházközösség (plébániai tanács) szervezete. Nálunk ez a kapcsolat fordított. Egyrészt az AC eszméinek a felmerülésekor az egyházközségi szervezet már több mint fél évszázados múltra tekintett vissza. Másrészt az Budapesten az 1918—19-es években a katolikus világiaknak olyan intenzív, egyházias és eredményes apostoli buzgólkodását produkálta, amit XI. Pius 1922-ben az AC eszméjével, a második vatikáni zsinat atyái pedig a világiakkal kapcsolatos megnyilatkozásaikkal és kijelentéseikkel csak évtizedek elmúltával óhajtottak elérni.

Kezdetben nálunk is jelentkeztek tekintélyes egyéniségek, akik az AC részére külön organizáció felállítását szorgalmazták, mert megoldhatatlannak tartották annak más, már meglévő szervezetre való ráépítését. A Püspöki Kar ismételten megvitatta a kérdést. Végül is arra az álláspontra helyezkedett, hogy az AC keretének és szervezetének az egyházközségi szervezetet fogadta el.

Ez az elvi álláspont kettős lépésre késztette a Püspöki Kart. Egyik intézkedése 1929-ben az volt, hogy márc. 13-i konferenciáján kötelezően elrendelte az egyházközségi szervezetnek plébániánkénti megalakítását. Az AC működését csak akkor indította el, amikor ez a szervezés befejeződött. Az 1932 okt. 19-i konferencia rendelte el az AC központi szervének a felállítását, amelyik aztán gondoskodott az egyházmegyei központok megalakításáról, az egyházközségekben pedig szorgalmazta az AC tevékenységet kifejtő szakosztályok felállítását. A Püspöki Kar 1935-ben körlevelet is adott ki, amelyben részletesen tájékoztatta a lelkipásztorokat az AC célja, szervezete és feladata felől, egyben felhívta őket arra, hogy lelkesen kapcsolódjanak bele az AC munkájába.

A Püspöki Kar másik fontos intézkedése az volt, hogy az AC-nek nem adott önálló szervezetet, egyesületi jelleget, hanem azt olyan felsőbb hivatalos csúcsszervvé, mozgatóerővé tette, amelyik az egyházközségi szervezetekre épül, de az a feladata, hogy az összes katolikus jellegű mozgalmak és szervezetek munkáját összefogja és koordinálja.

Így az AC és az egyházközségi szervezet között kezdettől fogva szoros, kölcsönös kapcsolat alakult ki. Az egyházközség az AC előfutára és útkészítője volt azzal, hogy rendelkezésére bocsátotta neki egész szervezetét. Az AC viszont az egyházközségi élet lelkévé, irányító, mozgató és éltető erejévé vált. Ezt annál könnyebben megtehette, mivel az egyházközségek képviselőtestülete, tanácsa és szakosztályai képezték egyben az egyházközségi AC vezérkarát és szakosztályait is. Az egyházközségi szabályzat 1939-es megszövegezésében ez a szoros kapcsolat a 28. § c-ben, az 53. § s—u-ban, és a 88. § b—c-ben kifejezésre is jutott.

Az AC mind országos, mind egyházmegyei és helyi viszonylatban egyaránt 5 szakosztályban végezte munkáját: a) a hitbuzgalmi és erkölcsvédelmi, b) a kulturális, c) a sajtó, d) a szociális-karitatív, e) valamint a szervezési szakosz-

tályban. Kisebb helyeken elég volt 3 szakosztály is, mert a hitbuzgalmi szakosztály ellátta a szervezési, a kulturális szakosztály pedig a sajtó szakosztály tennivalóit is.

Az AC és az egyházközség szoros kapcsolata mindkét fél szempontjából szerencsésnek mondható. Az AC mentesült az alól a teher alól, hogy megfelelő szervezet kiépítésére pazarolja idejét és energiáját. Az országos és az egyházmegyei központok kialakítása úgyis elég nagy gondot jelentett. A helyi közösségek szervezeteit kézhez kapta, legfeljebb arra kellett figyelnie, hogy azoknak a személyi összetétele megfeleljen az AC céljainak. Az egyházközségek nyeresége viszont az volt, hogy ki tudtak lépni elszigeteltségükből és magukramaradottságukból, az AC-n keresztül belekapcsolódtak a magyar egyház életének gondjaiba és örömeibe, annak egész vérkeringésébe, alaposan átgondolt terv szerint központi irányítást és szellemi támogatást kaptak. Így átment a vérükbe, hogy ne csak az anyagi gondok foglalkoztassák őket, hanem viseljék szívükön a hívő közösség lelkipásztori, hitbuzgalmi, kulturális és karitatív érdekeit is.

Az egyházközségek irányítása és patronálása mellett az AC-nek az is feladata volt, hogy az országban ne engedje szétforgálcsolódni a vallásos erőket, fogja össze az összes egyesületeket és vallásos társadalmi mozgalmakat, tevékenységüknek adjon egységes célt, tartalmat és konkrét feladatot, koordinálja munkájukat és érvényesítse ezzel a szervezett katolicizmus átütő erejét.

A Püspöki Kar 1935. márc. 20-án tartott értekezletéről kiadott körlevelében ebben a szellemben rendelte el az AC országos, egyházmegyei és plébániai szerveinek a felállítását és működését. Egyben kifejezésre juttatta azt az óhaját, hogy az apostoli munka az AC útmutatása és vezetése alatt az egész országban egységesen és szervezetten történjék. Annak útmutatásai és irányelvei minden katolikus szervezet, egyesület és mozgalom számára mérvadók. A katolikus munkálkodás irányelveit, céljait és módszereit a központi szervezetnek kellett kidolgoznia. Ezért élénk kapcsolatot kellett fenntartania az összes katolikus szervezetekkel és azokhoz nemcsak irányelveket és útmutatásokat kellett rendszeresen eljuttatnia, hanem el kellett őket látnia munkaanyaggal is. Joghatósága nem volt ugyan fölöttük, de az egyházmegyei hatóságon keresztül minden évben beszámolót kért tőlük, hogyan valósították meg a rájuk bízott feladatot. Ez a beszámolási kötelezettség lélektanilag segített hatékonyabbá tenni az AC irányítását és útmutatását.

Az országos vezetőség nagy hozzáértéssel és dicséretes buzgalommal látta el feladatát. Az összes katolikus szellemi erőket igyekezett mozgósítani a nemes cél érdekében. Azt a módszert követte, hogy minden esztendőben egy alapvető keresztény eszme, vezérgondolat jegyébe állította bele a katolikus szervezetek munkáját. A vezérgondolat szem előtt tartásával a vezetőség összeállította az évi munkatervet, azt a tavaszi Püspökkari Konferenciával jóváhagyatta, utána azt úgy hirdette meg, mint minden egyházközséget, egyesületet és mozgalmat kötelező programot. A munkatervet ellátta végrehajtási utasítással, a különféle szervezeteknek pedig megküldte a program megvalósításához nélkülözhetetlen segédeszközöket (előadásvázlatokat, műsoranyagot, röpiratokat, plakátokat, propagandafüzeteket stb.). A katolikus sajtón keresztül az érdeklődés közép-

pontjába állította a vezérgondolatot és rámutatott annak fontosságára. A vezérgondolatot a katolikus nagygyűléseken és lelkipásztori konferenciákon, kiadványokkal és rendezvényekkel egyaránt népszerűsítette. A talajt tehát alaposan előkészítette a munkaterv elfogadására.

Megörökítésre érdemesek a munkaévek vezérgondolatai. Ezek a következők voltak: 1934—35-ben: „Krisztus és a család"; 1935—36-ban: „Krisztus és a gyermek"; 1936—37-ben: „Krisztus és a falu"; 1937—38-ban: „Vinculum caritatis"; 1938—39-ben: „Szent István országa"; 1939—40-ben és 1940—41-ben: „Világiak Krisztus országáért"; 1941—42-ben: „Mindnyájan szent István országáért"; 1942—43-ban: „Családmentés-nemzetmentés". — Mint a címekből is kitűnik, a vezérgondolatok minden esztendőben alapvető vallási és nemzeti problémára hívták fel az ország figyelmét, így komoly érdeklődésre is tarthattak számot.

A nagyjelentőségű XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus megrendezésére is természetszerűen az AC kapott megbízást. Ezt a feladatát 1938-ban olyan fényesen oldotta meg, hogy azt tekinthetjük működése fénypontjának és legnagyobb sikerének. Az nemcsak a vallásos lelkület országos elmélyítését eredményezte, hanem nemzetközi megbecsülést is szerzett hazánknak. Az AC emellett különféle üdvös országos mozgalmak (Szent Jobb országjárása, a vasárnap megszentelése, a káromkodás elleni küzdelem stb.) elindításával is rendkívül élénkké tette a vallásos életet.

Az AC fényesen látta el országos irányító és mozgató feladatát. Emellett azonban nagy gondot fordított az alapszervezetekben, az egyházközségekben folyó élet felpezsdítésére is. Nagyon jól tudta, hogy az igazi vallásos élet nem a látványos rendezésekben és demonstrációkban van, hanem a szívekben él. Ezért szorgalmazta, hogy gyakorlati hitéletet élő tagok kerüljenek mindenütt a képviselőtestületekbe, hogy a szakosztályok, az egyházközségi korcsoportok, a különféle egyesületek, és mozgalmak munkatársai, az utcamegbízottak, a családgondozók stb. buzgó katolikus életet éljenek, hitükben és vallási kérdésekben jártasak legyenek és az őskeresztények példájára intenzív apostoli munkát végezzenek és munkálkodjanak az eleven hitbuzgalmi életen, a katolikus szellemű műveltségen és a szociális-karitatív gondolkodáson, ill. cselekvésen.

Amilyen lendületes és eredményes volt a központ irányító munkája, amilyen ügyesen szervezte meg az egyházmegyei központokat, annyira nem sikerült aktivizálnia az esperesi tanácsokat, amelyek inkább papíron léteztek, minthogy gyakorlati szerepük lett volna. Az alapszervezetekben, az egyházközségekben sok értékes gyümölcsöt termelt ki a központi vezetőség animáló és irányító munkája, ha annak eredményességét nem is lehet általánosnak mondani. Hiszen bőven akadtak lelkipásztorok, aki az AC útmutatásait felesleges zaklatásnak érezték, a beszámoló ívek kitöltésében pedig terhes papírmunkát láttak.

A szerencsétlen belesodródás a háborúba természetesen megbénította az AC munkáját is. A háború a fáradsággal elvetett mag sok szép termését fenyegette pusztulással, sőt nagyon sokat el is pusztított abból. Az egyesületek feloszlatá-

sának a veszélye 1946-ban az AC-t sem kerülte el. A belügyminiszter felszólította ugyanis az országos vezetőséget, hogy mutassa be alapszabályait. Parlamenti felszólalás hívta fel a belügyminiszter figyelmét arra, hogy az AC nem egyesület, hanem az egyház életének szerves része, belső tömegmozgalom, amelyik nem alapszabályok, hanem ügyrend alapján működik. Így az AC ugyanúgy mentesült a feloszlatás alól, ahogyan ez a rendelkezés az egyházközségi szervezetet sem érintette.

A háború után megmaradt ugyan az AC országos szerve, de munkaköre szűk területre korlátozódott. Az egyházmegyei központok megszűntek. Az alapszervezetekben, az egyházközségekben is szünetelt az AC jellegű munka. A magyar egyház természetesen nem mondhat le identitásáról és alapvető feladatának ellátásáról. Az új egyházközségi szabályzat nem tesz ugyan említést az egyházközség és az AC közti szerves kapcsolatról, de rendelkezéseiben nemcsak lehetővé teszi, hanem sürgeti is, hogy az egyházközség szervezze meg azokat a bizottságokat, amelyek az AC elnevezése szerint szakosztályok voltak és ezek lássák el azokat a feladatokat, amelyeket korábban az AC szakosztályai láttak el, és amelyeknek az ellátását a zsinat, az egyház és az egyházközség összes tagjaitól elvárja.

Az Actio Catholica Országos Elnöksége most is megvan. Tevékenységét 1945 óta az egyház megváltozott történelmi, társadalmi szerepéből következően módosult formában látja el. Kétségkívül csökkent központi irányító szerepe, és a katolikus egyesületek összefogása, irányítása helyett inkább szervezői és adminisztratív munkát végez. A különböző bizottságok egyébként is közvetlenül a Püspöki Kar irányítása alá tartoznak.

Feladatait a következőképpen lehet összefoglalni: rendezi a jelentősebb vallásos ünnepségeket (Szent István-napi és pápakoronázási mise, Requiem a pápa halálakor, püspökszentelés, jubileumok, rendkívüli ünnepségek); összeállítja a katolikus rádióprogramot (szerkeszti a Magyar Rádió „Katolikus félórá"-ját); mint több katolikus lap (Vigilia, Új Ember) tulajdonosa gondozza a katolikus lapkiadást. Hozzájárul a katolikus sajtó fejlesztéséhez: 1967-ben elindította a Teológia c. negyedéves szakfolyóiratot.

Intézi az államosított „Assziszi Szent Ferenc kórház"-ban az egyháziak számára fenntartott részleg ügyeit; valamint az egyházi személyek címére érkezett külföldi ajándékküldemények behozatali és vámkezelési engedélyét.

1966-ban alakult meg a Magyar Katolikus Püspöki Kar Külügyi Bizottsága. Fő feladata a magyar egyház külkapcsolatainak ápolása, szervezése és irányítása.

Ugyancsak az Actio Catholica ad otthont az Országos Katolikus Gyűjteményi Központnak, amely ellátja az egyházi jellegű muzeális, levéltári és könyvtári értékek védelmét és felügyeletét. Ezzel párhuzamosan folyik az egyházi műkincsek teljes felmérése, melynek jelentősége műkincseink védelme szempontjából felbecsülhetetlen.

Nem lebecsülendő az az anyagi támogatás sem, amelyet karitatív célból a jelentősebb katolikus intézményeknek juttat: Lelkigyakorlatos Ház, Egyházi Szeretetszolgálat stb.

C) *Az egyesületek*

1. *Az egyesületek jelentősége*

A XIX. sz.-ban a jozefinizmus, a fölvilágosodás szelleme, a francia forradalom eszmevilága, a szabadkőművesség, a kultúrharc és a liberalizmus kétségkívül Európa-szerte érzékenyen megtépázta az egyház tekintélyét és sorvasztotta a vallásos életet. De ezeknek az eszméknek az egyház ellen intézett összesített támadása eredményezett jót is. Fölébresztette a világi hívők vallásos öntudatát, hitük és egyházuk érdekeinek a védelmére mozgósította, közös összefogásra és munkára serkentette őket.

Ebben a században lép színre a világi hívők érdeklődő odafordulása az egyházhoz. Mindig félreérthetetlenebbül juttatják kifejezésre készségüket, hogy az egyházat magukénak érzik, ügyét és sorsát szívükön viselik, hogy készségesen kapcsolódnak bele életébe és veszik ki részüket felelősségéből és apostoli munkájából.

Ez a készség a katolikus egyesületek alapításában öltött testet. Ezek az egyesületek egész Európában általában vallási, karitatív, kulturális és társadalmi célok elérése végett jöttek létre. A magyar egyház természetesen szívesen látta az egyesületi élet elindulását, mert joggal várta tőle a vallásos buzgóság elmélyülését, a felelősségteljes helytállást az állapotbeli kötelességek teljesítésében és a felebaráti szeretet gyakorlásában.

Ebben a században vertek gyökeret hazánkban a hitbuzgalmi (szerzetesrendek harmadrendjei, oltáregyletek, Mária-kongregációk), kulturális (Katolikus Körök, Olvasókörök, Katolikus Írók és Hírlapírók Országos Pázmány-Egyesülete, Szent István Társulat), a szociális-karitatív munkát végző (Szent Vince-egyletek, Szent László Társulat, betegápoló rendek), valamint a társadalmi érdekeket védő (Tanoncvédelmi Egyesület, Katolikus Legényegylet, Patronage egyesület, az Országos Nővédő Egyesület, a Katolikus Női Tanács) egyesületek.

Mind a vallásos élet fellendülésében, mind az egyesületek alapításában a fővárosé volt a kezdeményező és vezető szerep. Onnét indultak el azok a mozgalmak, amelyek az egész ország társadalmát igyekeztek átszervezni és katolikus szellemmel telíteni. Budapest ezt a vezető szerepét mindvégig megőrizte. 1942-ben 121 katolikus egyesülete, ill. intézménye volt a fővárosnak. Köztük szerepelt nagyon sok egyesület országos központja is. Ez érthető is. A vidéken elindult egyesületek is arra törekedtek, hogy a fővárosban legyen központjuk. Ez volt ugyanis az előfeltétele annak, hogy a közérdeklődés feléjük forduljon. Tipikus esete ennek a Szívgárda, amelyet Szegeden egy ferences hitoktató alapított 1920-ban elemi iskolások számára, de a budapesti jezsuiták fejlesztették országos jelentőségű gyermekegyesületté.

Az egyesületek virágzásának az időszaka nálunk a XX. sz. első felére esett. Ez a virágzás a magyar katolicizmus öntudatra ébredésének az örvendetes jele. Tagadhatatlan tény, hogy az egyházközségi mozgalom megélénkülése és az AC előtt az egyesületek voltak a katolikus megújulás legfőbb tényezői. Ezek voltak az ugartörői és magvetői annak, hogy a vallásos élet a két világháború között eleven és színes volt.

Az egyesületeknek nagy vonzóereje és tekintélye volt. Az egyházközösségek azért látták őket szívesen, mert vezetőik és legtevékenyebb tagjaik azokból rekrutálódtak. Az AC központi szerve is örömmel iktatott nyilvántartásába minden egyesületet, mert bennük apostoli munkájának megbízható bázisát látta. Sőt nemcsak a már meglévő egyesületeket és mozgalmakat ölelte keblére, hanem szívesen támogatta új egyesületek megalakulását is. Az egyesületek is fontos tényezői voltak a harmonikus egymás mellett élésnek. Ők ugyanis az egyházközségek és az AC aktivizálódása láttán nem vonultak vissza sértődötten autonómiájuk válaszfalai mögé. Az egyházközségekben nem vetélytársat, hanem testvért és munkatársat láttak. Az AC összefogó és irányító tevékenységét sem tekintették kéretlen és rájuk erőszakolt gyámkodásnak, hanem örömmel fogadták és észrevették benne belső gazdagodásuk nagy lehetőségét. Az összes katolikus szervezetek megérezték az összefogásban és együttműködésben rejlő erőt és mindegyiknek a szeme előtt a közös cél lebegett, megtisztítani, felemelni és megszentelni a magyar életet. Mindegyikük jól látta, hogy ezt a célt csak kisebb létszámú, szűkebb méretű közösségekben lehet eredményesen szolgálni. Mert csak ezek tudják átformálni az egyéneket és a szíveket.

Az egyesületek nemcsak azért voltak erre a tevékenységre alkalmasak, mert kisebb közösséget foglaltak magukba, hanem azért is, mert tagjaikat szabad elhatározás és személyes döntés kapcsolta egymáshoz. Az egyesületbe bármikor beléphettek, de bármikor ott is hagyhatták. Ezzel szemben katolikus volta alapján minden katolikus tagja volt az egyházközségnek is, meg az AC-nek is.

Az egyesületek vonzó és hatóerejének egyik titka a tagoknak meggyőződésből fakadó lelkesedése, személyes döntése és egyéni elkötelezettsége. Ezért is alkották a vallásos élet elit rétegét, ezért bízta rájuk az egyházközség is, meg az AC is a vezető tanfolyamok és kurzusok rendezését.

Erejük másik titka abban rejlett, hogy az összetételük homogén volt. Akármilyen szempont: kor, nem, kulturális szint, hivatás vagy foglalkozási ág alapján toborozták össze tagjaikat, a bennük folyó élet és nevelés tervszerű, intenzívebb és hatékonyabb tudott lenni, mint a tömegszervezetekben. Több egyesületnek volt saját műsorközpontja, amelyik az egyesület életének programot és tartalmat adott. Azokat az egyesületeket viszont, amelyek nem tudtak ilyen központot létesíteni, az AC látta el műsoranyaggal. A központi műsorokat minden egyesület jól fel tudta használni saját profiljának megfelelően.

Az is erőssége volt egyik-másik egyesületnek, hogy specializálta magát a katolikus feladatok egyik vagy másik ágára (sajtó-ügy, beteggondozás, családvédelem stb.), és azon a területen megbízható szaktanáccsal tudta ellátni az egyesületeket és a hozzá fordulókat.

Más egyesületek egy-egy hivatáshoz, foglalkozási ághoz tartozókat tömörítettek (tanítókat, tanárokat, orvosokat, tisztviselőket, hitoktatókat), azok lehetőségei szerint ellátták tagjaik érdekvédelmét és segítséget nyújtottak nekik ahhoz, hogy munkakörüket vallásos szellemben tudják ellátni.

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy felbecsülhetetlen az az eredmény, amelyet az egyesületek a vallásos élet elmélyítése terén értek el, de megbecsülendő az a jótékony hatás is, amit a közvélemény alakítására és az egész magyar társadalom formálására gyakoroltak.

2. *Az egyesületek csoportosítása*

A különféle katolikus egyesületeket Mihalovics Zsigmond: Világi apostolkodás, Budapest, 1942. c. munkája ismerteti. Ennek alapján először és részletesebben az ún. hitbuzgalmi egyesületeket tárgyaljuk, majd pedig csupán felsoroljuk a jelentősebb társadalmi, kulturális és karitatív katolikus egyesületeket.

Az egyszerűség és a nagyobb áttekinthetőség érdekében megmaradunk a hármas csoportosítás mellett, de a jelentősebb egyesületeknél rámutatunk a kiegészítő tevékenységre is. A konkrét adatok az AC előbb említett 1942-es nyilvántartásából származnak.

a) Hitbuzgalmi egyesületek

csoportjába azok az egyesületek tartoznak, amelyeknek az elsőrendű célja a hitélet fellendítése, a vallásos lelkület elmélyítése: a keresztény hit tartalmának a megismertetése, a vallásos meggyőződés erősítése, az imádságos élet intenzív ápolása, az istentiszteletek fényének és áhítatának emelése, a keresztény erkölcsi elveknek átvitele és megvalósítása a mindennapi életben. Természetes, hogy mindezek mellett ezek az egyesületek is tartottak időnként kulturális előadásokat, ezek is gondoskodtak tagjaik nemes szórakoztatásáról, rendeztek kirándulásokat, testületileg vettek részt katolikus ünnepségeken és rendezvényeken. Az egyesületeknél szereplő adatok Mihalovics Zsigmond fent jelzett könyvéből valók, amely 1942-ben jelent meg, ezért az első és második bécsi döntés által előállt magyarországi viszonyokat veszi tekintetbe.

Az elemi iskolások népszerű hitbuzgalmi egyesülete volt a *Szívgárda* (mintegy 2500 gárda, 250—300 ezer gárdistával). Ezek vagy közvetlenül vagy az iskolán keresztül tartoztak a plébániához, a plébános gondoskodott vezetőjükről is. Működésük gazdagította a gyermekek lelkivilágát és formálta vallásos lelkületüket. — Kifejezetten az imádságos életre nevelte az elemi iskolásokat az *Eucharisztikus Gyermekszövetség* és a *Gyermekek Élő Rózsafüzér Egyesülete.*

A mindkét nembeli (fiú és lány) középiskolás tanulóifjúság legelterjedtebb hitbuzgalmi egyesülete volt a *Mária-kongregáció.* Ez 200 fiú csoportot tartott nyilván 7 ezer és 300 lány csoportot 16 ezer taggal. A kongregációk a Mária-tisztelet ápolásán kívül igyekeztek elvhű, komoly lelkiéletet élő, hivatásukat lelkiismeretesen betöltő, az egyház célkitűzéseivel magukat azonosító, apostoli lelkületű fiatalságot nevelni az egyháznak és a társadalomnak.

Ugyanezek a kongregációk az alsó osztályú középiskolás diákokat a *Jézus Szíve Testőrgárdá*ban készítették fel lelkileg elemi vallási kötelességeik teljesítésével a kongregációba való későbbi belépésre. Az igényesebb lelkiségre törekvőkben pedig az *Ifjúsági Jézus Szíve Szövetség* mélyítette el a kegyelmi életet a Jézus Szíve tisztelettel és időszerű világnézeti kérdések megvitatásával.

Az egyetemi ifjúság körében a hitbuzgalmi feladatokat elsősorban a köztük is működő Mária-kongregációk látták el. Többi egyesületeik célja között a gyakorlati katolicizmusra nevelés mellett a hazafias nevelés, az életre felkészülés, a katolikus egyesületek életébe való aktív belekapcsolódás és a bajtársi összefogás szerepelt.

A *Papi Eucharisztia Társulat* — mint a neve is mondja — a papságban ápolta az eucharisztikus lelkületet és rajtuk keresztül akarta felpezsdíteni a hívekben is az eucharisztikus buzgóságot, a szentséglátogatást, a gyakori szentáldozást és az eucharisztikus áldozat minél méltóbb megünneplését.

A fenőtt katolikus férfiakat a *Credo* fogta össze. Az mélyítette el bennük az öntudatos hitéletet és készítette fel őket a korszerű apostolkodásra. A Credo-t 1921-ben P. Bőle Kornél domonkos alapította. 1942-ben 352 egyesülete volt 60 ezer taggal. Működésének olyan nagy volt az átütő ereje, hogy a Püspöki Konferencia 1928-ban elismerését fejezte ki a Credo áldásos működése fölött és kívánatosnak tartotta, hogy azt alapítsák meg a plébániákon.

Az *Oltáregyesületet* és a *Rózsafüzér Társulatot* általában mint női egyesületet tartják számon, habár az utóbbinak jelentős számban voltak gyermek és férfi tagjai is. A Rózsafüzér Társulat célja a Szűzanya tisztelete és a rózsafüzér buzgó imádkozása. Az *Élő Rózsafüzér Egyesület* 1942-ben 1500 plébánián volt megalakítva és másfél millió hívőt számlált tagjai közé. Hasonlóan nagy jelentőségű mozgalom volt az *Oltáregyesület.* Az első Oltáregyesületet 1859-ben a Trautwein János piarista alapította. 1942-ben 997 volt az egyesületek száma, tagjainak létszáma pedig 100 ezer körül mozgott. Célja egyrészt az Oltáriszentség tiszteletének a terjesztése, másrészt pedig a szegény templomok ellátása liturgikus felszerelésekkel. 1942-ben 108 ezer pengő értékű adományt juttatott a szegény templomoknak. — A háború előtti schematizmusok (egyházmegyei adattárak) legnagyobb része plébániánként feltüntette az ott működő katolikus egyházi egyesületek taglétszámát is.

A vallásos és imádságos élet ápolását szolgálta a *Jézus Szíve Szövetség* vagy Imaapostolság. Ez magában foglalta a Családok, a Férfiak, az Ifjak, az Asszonyok, a Lányok Jézus Szíve Szövetségét, a középiskolások Jézus Szíve Testőrségét és a Szívgárdákat. Ez tehát lényegében több hitbuzgalmi egyesület csúcsszerve, szövetsége. Szervezkedése már 1865-ben elindult. Benne minden állásnak, minden életkornak, minden nemnek megvolt a maga helye. Az AC egyik jelentős bázisának számított. — A hitbuzgalmi egyesületek között meg kell említenünk a *Szentlélek Szövetséget* is, amelyik a Szentlélek kultuszát szorgalmazta.

A hitbuzgalmi egyesületek között különösen ki kell emelnünk a világi *harmadrendek* jelentőségét. Ennek a tagjai az egyéni megszentelődés és a vallásos élet kötelességeinek a buzgó teljesítése mellett az öntudatos, komolyan átélt keresztény életre, a mélyebb lelkiségre és az áldozatosabb szeretet által ihletett apostolkodásra törekedtek, mégpedig annak a szerzetescsaládnak a szelleme és sajátos lelkisége szerint, amelynek irányítása és vezetése alatt álltak. A harmadrendek tagjai szerzetesi szervezetben és fegyelemben éltek a világban. Hazánkban a bencéseknek, a piaristáknak, a domonkosoknak, a ferenceseknek, a kapucinusoknak, a karmelitáknak és a szervitáknak voltak harmadrendjei. Ezek elsősorban a kolostorok hatáskörében alakultak ki, de a plébániákkal kapcsolatban is működtek harmadrendek (különösen a ferenceseknél). Hazánkban 1942-ben több mint 30 ezren tartoztak valamelyik harmadrendhez.

Egyértelműen a hitbuzgalmi egyesületek közé kell sorolni a különböző *missziós egyesületek*et. Ezek általában imádságos hátteret akartak adni a misszióknak, imádkoztak a misszionáriusokért és munkájuk eredményességéért. Ezen felül az egyházban ébren tartották a missziós gondolatot. Ilyenek voltak a Hitterjesztés Műve, Jézus szent Gyermekségének Műve, a Papok Missziós Társulata (Unio Cleri). Szent Péter Műve, a bennszülött papság neveltetésére, a Kláver Szent Péter Társulat, az afrikai missziók támogatására, a Szent László Társulat pedig az anyaországon kívül élő magyarok lelki gondozására összpontosította figyelmét.

b) Társadalmi egyesületek

Katolikus cserkészcsapatok

Kat. Iparos- és Munkásifjak Orsz. Egyesülete (KIOE) (90 csoport, kb. 5000 taggal, 7 internátussal)

Katolikus Legényegylet (384 csoport, kb. 45 000 taggal)

Kat. Leányok Orsz. Szövetsége (KLOSz) (76 csoport, csoportonként 20—60 taggal)

Szent Zita-körök (tagok: háztart. alkalmazottak, kb. 4000, 3 otthonnal)

Kat. Dolgozó Leányok és Nők Orsz. Szövetsége (DL és DN) (175 csoporttal, 10 leányotthonnal és 1 üdülővel)

Kat. Leánykörök Szövetsége (KALÁSZ) (l. külön értekezés 313. o.)

Kat. Agrárifjúsági Legényegyletek Orsz. Testülete (KALOT) (l. külön értekezés 292. o.)

Egyetemi és főiskolai kat. ifjúság szervezetei: Emerikána, Orsz. Magy. Diákszövetség, Egy. Hallgatók és Hallgatónők Szt. István Bajtársi Egyesülete, Szent Imre Kör, Regnum Marianum Egyetemi Szövetség, Vasvári Pál Kör, Szent Margit Kör, a tanítórendek diákszövetségei, Szent Imre Szenátus

Egyházközségi Munkásszakosztályok (EMSZO) (Bpest minden plébániájának területén, vidéken 63 helyen volt alakulata)

Keresztény körök, klubok:

Keresztény Polgári Kör, Olvasókörök, Asztaltársaságok, Kat. Körök, Iparoskörök, Szent Korona Szövetségek stb.

Katolikus Népszövetség

c) Kulturális társulások

Szent István Társulat

Szent István Akadémia

Orsz. Magy. Cecília Egyesület

Orsz. Egyházművészeti Tanács

Kat. Hölgyek Orsz. Sajtó Egyesülete

Hivatási ágak szerint:

Magy. Kat. Orvosok Szent Lukács Egyesülete

Magyarországi Kat. Tanítóegyesületek Orsz. Szövetsége

Kat. Tanítónők és Tanárnők Egyesülete

Kat. Tisztviselőnők Egyesülete

Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete

Kat. Írók és Hírlapírók Orsz. Pázmány Péter Egyesülete

Magyar Orsz. Kántorszövetség
Okleveles Egyházkarnagyok Egyesülete
Kat. Háziasszonyok Orsz. Szövetsége stb.

d) Karitatív egyesületek

Keresztény Szeretet Orsz. Gyermekvédő Műve
Kat. Patronage Egyesület
Kat. Tanoncokat Védő Egyesület (2 internátussal)
Kat. Főiskolai Internátus Egyesület
Görög Kat. Magyarok Orsz. Főiskolai Internátus Egyesülete
Rákóczianum Kat. Gimnázium és Internátus Egyesület
Regnum Marianum Egyesület
Lisieux-i Szent Trézről nevezett Menza és Kollégium Egyesület
Szent Vince Társulat
Szent Vince Szeretetegyesületek
Magyar (Egri) Norma
Betegek Apostoli Mozgalma
Márta Ápolónő Egyesület

3. *Az egyesületek betiltása és megszűnése*

A fenti hézagos felsorolás a katolikus egyesületek virágkorából ad ízelítőt. Ez azonban nem volt hosszú életű. A háborúba sodródás tragédiája fokozatosan bénította az egyesületek életét és lendületét. A háborút követő esztendőkben minden erőt lekötött a romok eltakarításának és az ország újjáépítésének a gondja. Ugyanakkor a politikai szemléletváltozás és a társadalom struktúrájának gyökeres átalakulása vezetett végül is az egyházi egyesületek jelentős részének a feloszlatásához.

A feloszlatás három fázisban zajlott le. Az első fázisban a ideiglenes nemzeti kormány már 1945. febr. 25-én — a moszkvai fegyverszüneti egyezmény 15. pontjára hivatkozva — 529/45. M. E. sz.rendelettel név szerint feloszlatott 25 Hitler-barát, fasiszta politikai vagy katonai irányzatú egyesületet, köztük az EMSZO-t.

A felosztás második fázisa volt, hogy 1946. jún. 25-én a 7330/1946. M. E. sz. rendelet a főfelügyeleti jogot az összes egyesületek fölött a belügyminiszterre ruházta. Ezzel megadta neki a jogot, hogy bárkinek az előzetes megkérdezése nélkül feloszlathassa akármelyik egyesületet.

A harmadik fázisban a Magyar Közlöny 1946. júl. 2. és 24. közti számai tömegestől közlik a belügyminiszter rendelkezését egyesületek feloszlatásáról (egy-egy szám általában 200—300-at, sőt több mint 400-at is, némelyik kevesebbet). A feloszlatások júl. 25. és 30. között gyérebbé váltak, az utolsó feloszlatások az okt. 2-i és 4-i számban jelentek meg.

A belügyminiszter az egyesületek feloszlatásánál 3 rendeletre hivatkozik. Legtöbbször a 7330/46-os rendeletre (főfelügyeleti jogára), nagyon ritkán az 1938. XVII. t. c.-re (2. §-a ui. tilosnak minősít minden olyan egyesületet, amely titkosan, a láttamozott alapszabálytól eltérő működést folytat), gyakran az 529/1945. sz. rendelet 6. §-ára (a törvényhatóság első tisztviselőjének jelente-

nie kell a rendelet hatálya alá eső egyesületeket). A KALOT és a KALÁSZ helyi szerveinek a feloszlatásánál mind a három rendelkezésre történik hivatkozás, az egyházi társadalmi egyesületek legtöbbikét viszont az 529/1945. sz. rendeletre (Hitler-barát vagy fasiszta politikai, ill. katonai irányzatú egyesület) hivatkozva oszlatták fel.

Ez a feloszlatási hullám érzékenyen érintette a katolikus egyesületeket is. A KALOT-nak kb. 654 helyi szervezetét, a KALÁSZ-nak pedig kb. 587 körét oszlatta fel *név szerint* a belügyminiszter. Ezenkívül még hozzávetőlegesen 200 katolikus társadalmi egyesület került a betiltott egyesületek listájára, az összes név szerint betiltott katolikus helyi egyesületek száma megközelíti az 1500-at.

Megjegyzem, hogy a betiltott egyesületek között nem szerepel egyetlen hitbuzgalmi egyesület sem. Így a Szívgárda, a Mária-kongregáció, a Credo, az Oltáregyesület, a Rózsafüzér Társulat, a Jézus Szíve Szövetség, a harmadrendek és a missziós egyesületek működésének semmi elvi akadálya nincs. Ezt a feloszlatások körül kibontakozott polémia során a baloldali sajtó is ismételten hangsúlyozta.

A Szívgárda és a Mária-kongregáció működése azonban gyakorlatilag vált lehetetlenné. A hitoktatást fakultatívvá tévő törvényrendelet végrehajtás utasításának (1101-11-1/1950.) 5. §-a ugyanis úgy rendelkezik, hogy a hitoktatót az iskolában a hitoktatáson kívül semmiféle nevelő munkába nem szabad bevonni, továbbá csupán a hitoktatás ideje alatt tartózkodhatik az iskolában. A 6. § pedig megtiltja neki, hogy az iskolán kívül bárminemű egyéb foglalkozásra összegyűjtse a tanulókat. — A 6. §. tilalmát a hitoktatást újra szabályozó (21/1957. III. 24. sz.) kormányrendelet 39/1957. végrehajtási utasítása nem tartalmazza ugyan — így tehát az hatályon kívül került —, de a lelkipásztor az iskolai foglalkoztatás felszaporodása és a napközi otthoni lekötöttség miatt a gyermekekkel gyakorlatilag nem tud foglalkozni.

4. *Az egyesületi élet a mai magyar egyházban*

A hasonló gondolkodású és törekvésű emberek társulása és egyesületekbe tömörülése az alapvető emberi jogok közé tartozik, azt Alkotmányunk minden állampolgár számára biztosítja. (65. §.). Emellett az egyház minden tagjának is elemi joga, hogy valamilyen társuláshoz csatlakozzék, ha úgy érzi, hogy közös munkával vallásos élete elmélyül és krisztusi küldetésének eredményesebben tud megfelelni (298—299. kánon).

A magyar egyház — sőt a világegyház — életében is jelentős változást figyelhetünk meg az egyesületi élet alakulása terén. A speciálisan magyar helyzet kiváltója kétségtelenül az a kezdeti bizalmatlanság, amellyel az új politikai rendszer az egyházi társadalmi (szociális) egyesületek létét és munkáját kísérte. Végeredményben ez a bizalmatlanság vezetett hivatalos betiltásukhoz is. A társadalmi egyesületek feloszlatása természetszerűen nagymértékben gátlólag hatott a fel nem oszlatott hitbuzgalmi egyesületek működésére is. A legtöbb közülük minden rendelkezés nélkül beszüntette működését. Ezen nem is lehet csodálkozni. Hiszen az egyes állampolgár nem tartozik a Magyar Közlöny olvasói közé, az sokkal inkább a közvélemény, sőt sokszor a közhiedelem hatása alatt áll és cselekszik.

Az egyesületi élet arculatának a megváltozásába jelentős mértékben belejátszik az időközben végbement egyházi szemléletváltozás is. A régi egyházszemlélet ugyanis egyértelműen a megszentelő tevékenységben (a liturgikus életben, a szentségek kiszolgáltatásában stb.) látta az egyház fő funkcióját. Az új egyházszemlélet viszont ugyanazzal a hangsúllyal beszél az egyház három alapfunkciójáról: az igeszolgálatról (a hit elmélyítéséről), a lelkeket megszentelő tevékenységről és a karitatív munkáról (a krisztusi szeretet melletti gyakorlati tanúságtételről). Az egyház identitásának feladása nélkül e hármas tevékenységének egyikéről sem mondhat le. Ezt a hármas tevékenységet viszont nem kívánja rangsorolni, egyiket sem nevezi első- vagy másodrendűnek, mind a hármat egyaránt életfontosságúnak tekinti. A zsinati dokumentumok is hol az egyiket, hol a másikat teszik a funkciók felsorolásánál az első helyre.

Ez a szemléletváltozás nem maradt hatás nélkül az új vallásos társulások, egyesületek profiljának a kialakulásában sem. A szociális (karitatív) társulások túltengése az egyesületek virágzásának a korában is feltűnő jelenség volt. Ez mindenesetre jó bizonyítványt és osztályzatot ad a magyar katolicizmusnak. Annál fájóbb, hogy éppen ezeket érte a feloszlatás megbélyegzettsége.

A hitbuzgalmi egyesületeknél azonban szembetűnő a természetes egyensúly hiánya. Ezek sokkal nagyobb gondot fordítottak a lelkiség elmélyítésére, mint a hit tudatossá és elevenné tételére, ébrentartására és terjesztésére.

A megcsúszott egyensúly kiegyenlítésére jöttek létre ösztönösen a bibliakörök, a különféle kisebb közösségek, ifjúsági és felnőtt csoportosulások, amelyek elsősorban a Biblia tartalmát, mondanivalóját és tanítását kutatták, a Bibliában keresték az egyház tanításának és személyes hitüknek az élő gyökereit, a Bibliától várnak választ hitbeli problémáikra és kétségeikre, a világnézeti kérdésekre, a kereszténységgel szemben felhozott vádakra, a tudományos kutatás eredményei és a hitigazságok közti valóságos vagy látszólagos ellentétek áthidalására. Ezek a társulások, körök és közösségek a vallásos érzületű emberek ösztönös megnyilvánulásai a társas kapcsolat és az azonos hit megélésére. Természetesen ezek a csoportok csak addig tekinthetik magukat egyházinak és katolikusnak, amíg élő eleven közösségben vannak mind a helyi, mind az egyetemes egyházzal és annak a tanítását lényegében magukénak érzik és vallják. A kérdésről bővebben szól A magyar kat. hitélet és lelkipásztorkodás c. értekezése e kötetnek az 596. oldaltól.

Bár a név szerint is felsorolt egyesületek megszűntek, az 1984. május 1-én jóváhagyott egyházközségi szabályzat törvényes alapot biztosít (29. §) a hívek hitbuzgalmi és karitatív tevékenységéhez.

Így pl. ministráns-, ifjúsági vagy felnőttcsoportok alakítására, családok társulására, amelyek mindenfajta egyházi feladatot elláthatnak: teljesebbé tehetik és tökéletesíthetik a hitbeli ismereteket, tájékoztathatják a hívőket, vállalhatják gyermekek vagy családok gondozását, végezhetnek közös imádságokat és jámbor gyakorlatokat, gondoskodhatnak betegekről, öregekről, magányosokról stb. A lelkiség elmélyítését ápoló társulásoknak (Rózsafüzér

ársulatoknak, Imaapostolkodásnak, Oltáregyleteknek stb.) mindenesetre gyelemmel kell lenniök arra, hogy az imaélet, az elmélkedések, a templomi jtatosságok, a lelki napok, lelkigyakorlatok, böjtök, önmegtagadások, vezek-sek, szentségek gyakori vétele mellett a tagok ne feledkezzenek meg llapotbeli kötelességeikről, hivatásuk lelkiismeretes teljesítéséről, nemcsak éldaadó, de vonzó és imponáló életmódjukról sem, mert mindezek ugyan-gy lényeges eszközei a megszentelődésnek, mint a szoros értelemben vett állásos gyakorlatok. A lelkipásztorokon és a híveken múlik, hogy élnek-e a ıai lehetőségekkel és ezzel is hozzájárulnak-e hazánkban a vallásos élet ntudatra ébresztéséhez, megújulásához és fellendítéséhez.

Hivatás-ébresztő lelkigyakorlat az esztergomi szemináriumban

KATOLIKUS AGRÁRIFJÚSÁGI MOZGALMAK

FARKAS GYÖRGY

Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete

KALOT

1946 júniusában a feloszlatott ifjúsági szervezetek között szerepelt a KALOT is (Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete), amelynek már 1943-ban 19 népfőiskolája volt. A mozgalom 1935—1945 között eltelt évtized alatt, részint országos viszonylatban központi fekvésű helyeken, részint a népfőiskoláin 35 000 legénynek adott különböző szintű kiképzést, rövidebb, hosszabb tanfolyamok, értekezletek rendezésével.[1] A feloszlatás több mint 3500 legényegyletet számolt fel. Természetes a Központ is beszüntette szervező és irányító munkáját, amely már 1943 decemberétől 20 szakosztállyal dolgozott.[2]

A fenti adatok arra engednek következtetni, hogy a KALOT szinte egyedülálló eredményt ért el az akkori parasztfiatalság és a felnőtt parasztság megszervezésében, illetve kulturális, társadalmi és gazdasági érdekeinek szolgálatában. Annál is inkább figyelemre méltó ez az eredmény, mert az egyre súlyosbodó háborús események miatt munkaterülete mindinkább beszűkült.

Önkénytelenül felvetődik a kérdés — éppen a sikeres térhódítás miatt — hogy az induló mozgalom vezetősége milyennek látta és hogy értékelte ki a korabeli parasztifjúságnak a nemzetközösségben elfoglalt helyzetét. Ennek ismeretében milyen célokat tűzött ki maga elé, és milyen taktikai módszert dolgozott ki megvalósításuk érdekében. S végül egyáltalán milyen eredményeket ért el szervező munkája során.

Az alábbiakban ezekre a kérdésekre kísérelünk választ adni, annak előrebocsájtásával, hogy részint a teljes forráshely hiányában, részint helyszűke miatt „életnagyságú" képet nem nyújthatunk, de az élethű vázlatban a mozgalom arcvonását, egyenes tartású „paraszti termetét" mégis felismerhetjük.

P. Kerkai Jenő S. J. 1904—1970

A parasztság helyzetének felmérése. A KALOT 1935 szeptemberének második felében kezdte meg szervező munkáját Szegeden. Elindítója és mindvégig vezetője P. Kerkai Jenő jezsuita volt, aki insbrucki tanulmányainak befejeztével a szegedi szemináriumban dogmatikát adott elő. Provinciálisától pedig — saját kérelmére és felelősségére — engedélyt kapott a parasztifjúság megszervezésére. Közös megegyezéssel és szóbeli megállapodással két parasztszármazású munkatárs állt melléje: Ugrin József és e sorok írója. P. Kerkai a szemináriumban kapott két szobájából az egyiket átadta az induló mozgalom irodahelyiségének, ez volt az első „központi helyiség", a mindinkább növekvő levelezések színhelye.

A szervezés munkatervének (stratégiájának) részletes kidolgozása mindennap egy-két órás megbeszélést jelentett. Első alapvető témaként a parasztság társadalmi helyzetének minél teljesebb feltárása szerepelt, amelynek egyik legkártékonyabb tényezője a földbirtokok aránytalan megoszlása volt. Az 1935. évi birtokstatisztikai összeírás szerint — amely éppen az indulás évének helyzetképét tükrözte — az 5 holdon aluli törpebirtokok száma közel másfél millió volt, több mint 1 millió 933 ezer holddal. Így egy törpebirtokosra szűken másfél holdnyi földterület esett, amelynek nagy része életképtelen volt. Ezzel szemben az 500 holdon felüli közép- és nagybirtokok száma mindössze 3376 volt, de ugyanakkor 5 millió 235 ezer holdra terjedt ki. Itt viszont egy-egy földbirtokcsoportra már 1550 kat. hold jutott. Feltűnően kevés volt a 10—50 holdas kisparasztbirtokok száma, amely 220 ezer birtokot képviselt 3 és félmillió holddal. (A kötött forgalmú nagybirtokhoz tartozott a kat. egyház és kat. iskolák 862 704 holdat kitevő birtokállománya.)[3]

Az aránytalan birtokmegoszlás elszomorító osztályrétegeződéshez vezetett. A másfél millió törpebirtokoson kívül még nagyobb volt a földnélküliek száma. Családtagjaikat is számításba véve idetartozott közel 600 ezer mezőgazdasági cseléd, több mint 955 ezer gazdasági munkás és 27 700 földmunkás (kubikus).[4] Emberi sorsuk tragikus velejárója volt a teljes létbizonytalanság, a „márólholnapra" élés, a megalázó kiszolgáltatottság. Egész Európának nem volt ilyen végletes, torz társadalmi struktúrájú országa! A két szélső réteg alá-, illetve fölérendeltségi viszonya szinte állandó bűnállapotot jelentett a társadalmi igazságosság ellen, amely a KALOT-nak egyik legfontosabb társadalomszervező alapelve volt, elsősorban a nincstelenek, a 3 milliós agrárproletariátus érdekszolgálatában.

Ami pedig a parasztság és ifjúsága kulturális helyzetét illeti, műveltségszintje természetes függvénye volt gazdasági és társadalmi elesettségének. Az adatok

itt is önmagukért beszélnek. Amíg ugyanis a 3376 közép- és nagybirtok tisztikarának utánpótlását 1 egyetemi fakultás, 3 gazdasági akadémia és 4 mezőgazdasági középiskola szolgálta, addig az 1,8 millió kisbirtoknak mindössze 14 gazdasági iskola és 93 háromhónapos gazdasági szaktanfolyam állt rendelkezésére.[5] Az említett 3 milliós agrárproletariátus szellemi és anyagi felemelkedésének útját viszont egyetlen kultúrintézmény sem egyengette. Pedig lehetőség nyílt volna, különösen a kereskedelmi és biztosítási ügynökképzés, a belterjes kertgazdálkodás (bolgárkertészet), a mezőgazdasági iparosodás, továbbá a szövetkezeti földbérlés és telepítés részterületein. Az induló mozgalom nemcsak felismerte ezeket a lehetőségeket, hanem — amint látni fogjuk — a körülményekhez képest mindent meg is tett gyakorlati megvalósításukért.

Felismerte az induló mozgalom vezetősége azt is, hogy a szélsőséges osztálytagozódáson kívül a parasztság és a nemzet egységének másik bomlasztó tényezőjét a politikai pártokban kell látnia. Ezért úgy döntött, hogy egyetlen párthoz sem köti a mozgalom sorsát, amelyet egyik első kiadványában így fogalmazott meg: „A legényegylet megalkuvást nem ismerő harcot hirdet a pénz-, a nagytőke- és az aranyborjú-imádat ellen... független minden párttól, mert nem megbontani, hanem összefogni akarja a dolgozó nép ifjúságának erőit."[6] Ha mérlegre tesszük ezt a döntést, felismerjük, hogy az új rendszer hasonló úton járt, amikor felszámolta az osztályellentéteket és a politikai pártokat.

A szervezés céltudatos technikai módszerének kidolgozása érdekében számolnunk kellett — a parasztság helyzetének kiértékelésén kívül — a sajátos társadalmi tagozódásával is, amely abban jelentkezett, hogy megoszlott vagyoni helyzete, vallása és életkora szerint. Mindegyik tagoltság magában rejtette az elkülönülés, széthúzás vagy éppen a szembenállás veszélyét.

Az eltérő vagyoni helyzettel kapcsolatban fel is tették a kérdést a mozgalom vezetőségének: „Kié a legényegylet?" A válasz határozott és félreérthetetlen volt: „a földműves és földmunkás ifjaké; egyiké se külön-külön, hanem az egész agrárifjúságé."[7] Ennek megfelelően külön tájékoztatást kaptak még az egyházközségek vezetői, hogy egyforma szeretettel fogadják az egyletbe belépni szándékozó szegény és jómódú legényeket.

A felekezeti megosztottságnál pedig azt az alapelvet szögeztük le, hogy a parasztifjúság világnézeti megszervezése az egyes egyházak patronálásában történjék (KALOT, KIE*); külön a katolikus és külön a protestáns ifjúságnál. A KALOT-nál szervezési alapul az egyházközség, az esperesi kerület és az egyházmegye szolgált, amely több évszázados múltjával hitéletileg fogta össze a parasztságot és ifjúságát. Így az első legényegyletek az egyházközségek ifjúsági csoportjaként alakultak meg s csak az alapszabály jóváhagyása után, 1938-ban váltak önálló legényegyletté.[8] De azután is kapcsolatban maradtak az egyházközségekkel.

* KIE, Keresztyén Ifjúsági Egyesületek.

A világnézeti alap kihangsúlyozása nem jelentett semmiféle „felekezetieskedést". A Központ utasítása szerint a legényegyletnek protestáns tagjai is lehettek; sőt a legényegylet társadalmi, gazdasági téren együtt dolgozhatott már működő protestáns szervezetekkel.[9] A KALOT-nak erről a „nyitott" állásfoglalásáról a Magyar Újság 1940-ben így írt: „elhisszük, hogy nem felekezetieskedik, annak pedig egyenesen örülünk, hogy tárt kapukkal várja a protestáns magyarokat."[10] (Már akkor megnyílt az Érdi Népfőiskola.) Majd Magyar Ferenc, a Csíksomlyói Népfőiskola igazgatója a Magyar Út 1942 októberi számában hasonlóan nyilatkozott: „Magyar és magyar között ne legyen szakadék vallás miatt. Mindig keressük a közös életformára való nevelést." S végül a Vácegyházmegyei Papok Közlönyének 1943 novemberi számában Kozár Gyula, az Érdi Népfőiskola lelkésze így rögzíti a Központ álláspontját: „a felekezeti ellentétek tudatos kiélezése és felszítása nemcsak hazaárulás, de vallásárulás is, mert Krisztus főparancsával, a szeretet törvényével nem egyezik." Íme, a KALOT ökumenikus állásfoglalása több mint 40 évvel ezelőtt!

A fentieken kívül megoszlott a parasztság életkor szerint is. Már az indulásnál felvetődött a gondolat, hogy idővel a legényegyletből kikerült rendes tagok vagy pártolótagként kapcsolódnak a szervezethez, vagy elsikkadnak a különféle pártok politikai útvesztőjében. Így a kérdés nem volt közömbös a KALOT jövője szempontjából. Ezért a felnőtt parasztság megszervezését a szövetkezeti gondolat gyakorlati megvalósításában láttuk, főleg a terményfeldolgozás, értékesítés és a földbérlés terén, most már felekezetre való tekintet nélkül. Ezek szolgálatára és védelmére új összetételű érdekképviseleti testületeket terveztünk felállítani, a községi, járási és megyei gazdasági bizottságok, a kerületi kamarák és az országos kamara átalakításával, amely a közös foglalkozás (hivatásrend) egyes érdekcsoportjainak paritásos számú kiküldöttjeiből alakult volna, nemcsak véleményező, de bizonyos kérdésekben döntő hatáskörrel. A felnőtt parasztság érdekképviseleti megszervezését — a KALOT-tal teljes egyetértésben — 1939-től a Hivatásszervezet Agrárfőtitkársága végezte s egyidejűleg ellátta érdekvédelmét is.

Az indulás évének teljes helyzetképéhez tartozik még néhány megrögzött társadalmi előítélet felszámolása. Ilyen volt annak hangoztatása, hogy a parasztság közösségi életre nem alkalmas; nincs szociális érzéke és közömbös saját sorsa iránt. Érdeklődésének tetőfokát — kellő cinizmussal — abban látták, ha egy-egy előadás alatt „a pipát kiveszi a szájából". De kapott az indulásra kész vezetőség „atyai" jó tanácsot is; e szerint nem szabad emelmi a parasztság igényét, mert az jól érzi magát a „lebbencsleves és a tarhonyás krumpli mellett". De elhangzott a legsértőbb ellenvetés is: a nép olyan, mint a csorda, nem szervezni, hanem etetni és terelni kell. Hogy mennyire begyökerezett társadalmi előítéletről volt szó, mi sem bizonyítja jobban, mint az a levél, amelyet évek múlva, 1941-ben egy magát „jobboldalinak" nevező politikus írt (aláírás nélkül) a Központnak: „Enni akar a nép elsősorban és nem tanulni. Ne népfőiskolákat adjunk neki, hanem kenyeret. Ha igen kitanítjuk a népet, akkor majd igényes lesz és még nagyobb nyomorúságra jut... élesen elítélem a

maguk politikáját, mert enni akar a nép és nem okosodni."[11] A véleményt nemcsak nyilvánosságra hoztuk, hanem meg is válaszoltuk lapunkban.

Valamennyi megkövült társadalmi előítélet mögött voltaképpen az akkori gazdasági és társadalmi rend „örökkévalóságába" vetett hit húzódott meg, amellyel kapcsolatban a KALOT vezetősége már 1937-ben kiadott Vezérkönyvében így foglalt állást: „Az agrárifjúsági mozgalom... leváltandónak tekinti a jelen gazdasági rendet... E rendszert megtévedt, bűnös emberi kezek alkották, mely önmagát soha meg nem oldja."[12]

Egyrészt e lesújtó társadalmi előítéletek megcáfolása, másrészt minél több külső "munkatárs" megnyerése céljából szükségesnek tartottuk — az ifjúság és a felnőtt parasztság megszervezésével párhuzamosan — a nép között élő egyházi és világi vezetők (papok, tanítók és más értelmiségiek) mozgalmi tájékoztatását és lehetőség szerinti munkába-állítását. Ennek az átfogó szervező munkának szükségességét és egymásra utaltságát fejezi ki a mozgalom négyes célkitűzése: Krisztusibb embert! Műveltebb falut! Életerős népet! Önérzetes magyart![13] A sima tükrű tóba dobott kő hullámgyűrűződésével fejezte ki, egyre szélesebben, a mozgalom sorsdöntő feladatait, az egyéntől a faluközösségen és népen át a történelmi nemzet fogalmáig.

A krisztusibb ember valójában a mozgalom ideológiáját jelentette, amely szerint az ember anyagi, szellemi és természetfeletti igények hordozója. Ezeknek az adottságoknak felismerését, egymáshoz való viszonyuk rendezését egyik legfőbb egyházi és állami feladatnak tekintettük. Ezzel a célkitűzéssel a keresztény etika társadalmi vonatkozású tételeinek kívántunk érvényt szerezni; ilyen pl. néhány jól ismert szentírási igazság: „a munkás méltó az ő bérére"; „aki nem dolgozik, ne is egyék". Vagy amit Krisztus mondott a kora vezetőiről: „Elviselhetetlen, nehéz terhet raknak az emberek vállaira, de maguk egy újjal sem hajlandók mozdítani rajta." (Mt. 23. 4.) Ez nagyon ráillett a 40—50 évvel ezelőtti állapotokra is. Vagy a „tízparancs", amely a történelem minden korszakában időszerű és sokat mondhat azok számára is, akik az első hármat nem ismerik el. Végül megdöbbentő etikai tétel: a jogtalanul visszatartott bér égbekiáltó bűn, és egy gyékényen árul a gyilkossággal. Ilyen jogtalanul visszatartott bérekért jóformán mindennap viaskodott a Hivatásszervezet Agrárfőtitkársága.

Az országos hálózat kiépítése. Minden nehézség és elfogult előítélet ellenére kidolgoztuk az első taktikai lépést, a jól bevált „sejtmódszert". Összeállítottuk egy 3 és félnapos vezetőképző tanfolyam anyagát, amelyben szó volt a legényegylet szervezésének és vezetésének kérdéseiről, a társas műveltségről, az ifjúság színvonalas szórakozásáról (műsoros estek rendezésével); majd a gyümölcstermesztésről, a szövetkezetek jelentőségéről, végül az egyik szegedi tisztifőorvos előadásában a család egészségügyéről. Valamennyi tanfolyam, a későbbiek során is, lelkigyakorlatos jellegű volt, amellyel kapcsolatos előadásokat P. Kerkai tartotta. A tanfolyamok színhelye a szegedi jezsuita villa volt. Minderről a környező falvak és tanyaközpontok egyházközségi vezetőit írásban tájékoztattuk s egyben megkértük őket arra, hogy 4-5 rátermett legényt válasszanak ki és minden rábeszélés nélkül, önkéntes jelentkezéssel küldjék el

a tanfolyamra. Az önkéntes vállalkozást azért tartottuk fontosnak, mert a jelentkezőknek számolniuk kellett azzal, hogy a tanfolyam végeztével otthon rájuk vár újabb 2-3 legénytársuk megnyerése, siker esetén pedig a legényegylet megszervezése; ezenkívül a Központtal való kapcsolat fenntartása. Ez egyben azt is jelentette, hogy a mozgalom alulról felfelé indul el. Az első kísérleti tanfolyamos meghívókat 1935 november elején küldtük el a Tisza—Maros vidéki falvak és tanyaközpontok egyházközségi vezetőinek. Az eredmény várakozáson felüli volt; 14 faluból 85 legény jelentkezett, ami 1935/36 telére 3 tanfolyam hallgatóságát biztosította. Érdekelt bennünket a legények véleménye is, ezért írásban kértünk választ — név nélkül — a tanfolyamon szerzett benyomásaikról. Az utolsó tanfolyam 1936. február 28-ra, a farsangi bálozások idejére esett. Erről így írt az egyik legény: „azt tettük magunkban, bál máskor is lesz, de tanfolyam csak most van." Az előadásokkal kapcsolatban ezt olvastuk: „Annyira érdekesek voltak... hogy sajnáltam az időt, amelyet »agyszellőztetésre« kellett fordítani." A másik legény így búcsúzott a tanfolyamtól: „teli tudománnyal bátran megyek haza szétszórni a többi legénytársaim között, amit itt 3 nap alatt összegyűjtöttem." Még egy véleményt idézünk: „Mindent köszönök, legfőképpen pedig az őszinte szeretetet."[14]

A 3 kísérleti tanfolyan eredményei alapján 1936/37 telére (novembertől márciusig) ismét műsorra vettük a vezetőképző tanfolyamok rendezését. Az eredmény most sem maradt el, mert 74 községből 14 tanfolyamon 417 legény vett részt. Az egyházközségek ifjúsági csoportjaiban pedig már 1000 beszervezett legény volt.[15] Ezzel a mozgalom valójában átlépte az Alföld határait, ezért a vezetőség az 1937/38 téli időszakára — egy-egy központi fekvésű helyen — Dunántúlon 20, Duna—Tisza közén és a Felvidéken szintén 20 vezetőképző tanfolyamot szervezett meg, 3 kiképző csoport munkába állításával. Szegeden viszont továbbképző tanfolyamok voltak a már végzett és rátermettségüknél fogva nyilvántartott tanfolyamos legények számára. A téli munkaterv eredménye: több mint 150 lelkigyakorlatos vezetőképző tanfolyam, 7000 kiképzett legényvezetővel. Szervező munkájuk nyomán a helyi szervezetek száma 1500-ra emelkedett, 100 ezer rendes és 250 ezer pártolótaggal.[16] Hasonlóan kiemelkedő eredménnyel zárult az 1938/39 év téli tanfolyamos időszaka is*; ez alkalommal már 5 kiképző csoport járta az országot és összesen 135 tanfolyamot vezetett le, 9000 parasztlegény részvételével. Az eredmény igazolja munkájukat; az egyletek száma 2000-re emelkedett, 150 ezer rendes taggal.[17]

Az 1938/39-es év mozgalmi eseményeihez tartozik, hogy a SZKIE (Szlovenszkói Katolikus Ifjúsági Egyesület) 225 helyi szervezetben 12 500 taggal csatlakozott a KALOT-hoz.[18]

A mindinkább nagyobb térhódító mozgalom szükségessé tette az egyházmegyei titkárok kiképzését, feladatkörük meghatározását az egyházmegye

* Itt említjük meg, hogy 1938. szeptember elsejével P. Kerkai a rend szabályai szerint egyéves próbációra ment a pesti Manrézába. Helyettesítésével a provinciális P. Nagy Töhötömöt bízta meg, aki ezt megelőzően teológus volt Szegeden.

területén, a már működő, illetve alakuló legényegyletek segítése, gondozása céljából. 1939-ben és 1940 első hónapjaiban — a püspöki kar és az Actio Catholica megértő támogatásával — sikerült is valamennyi egyházmegyében a titkári állás megszervezése, betöltése. Munkájuknak tudható be, hogy 1939/40-ben 2500 faluban alakult meg a legényegylet, csaknem 300 ezer rendes taggal.[19]

A vezetőképző tanfolyamokon kívül 1939/40-ben kéthetes agrárkereskedelmi vezetőképző (kupecképző) tanfolyamok rendezése is műsorra került; 1940 januárjában és februárjában 14 községből 30 legény vett részt ilyen tanfolyamon és ismerkedett meg áruismeret, üzleti kalkuláció, a könyvelés kérdéseivel.[20]

Jellemzésül egyetlen összesítő adatot közlünk még, amely szerint 1935—1941 között 17458 főre emelkedett a vezetőképző tanfolyamot végzett legények számára, szervező munkájuk segítségével pedig 3500 legényegylet alakult meg.[21] Ezzel az országos hálózat ki is épült, mert ott is ismerték a mozgalmat, ahol még nem volt megalakult legényegylet.

Természetesen a tanfolyamos szervező munka a Központ állandó létszámnövekedését vonta maga után, és Szeged már földrajzilag sem jelenthette a központi jellegű helységet. Ezért 1939. február 1-én a Központ Budapestre költözött (IV., Cukor u. 3.) 9 titkári beosztású munkatárssal. Egy év múlva, 1940-ben már 14 vezető- és 16 körzeti munkatárssal dolgozott, majd 1942-ben 100-ra emelkedett a hivatásos munkatársak száma; a Központ 5000 egyházi és világi vezetővel állt munkakapcsolatban; 1943-ban pedig 192 munkatárssal végezte a szervezés és irányítás munkáját.[22]

A parasztfiatalok tanfolyamos képzésével párhuzamosan folyt — kiadványaink terjesztésén kívül — a papok, tanítók mozgalmi tájékoztatása és megnyerése. Ezt a célt szolgálta 1937. augusztus 2—5 között Szegeden megtartott első vezetői kongresszus mintegy 250 pap és tanító részvételével. Az előadók felerészben egyházi, felerészben világi személyek voltak; az előadások témakörét pedig az egyletszervezés és vezetés, a szövetkezeti földbérlés, a telepítés és a közös paraszti foglalkozásból (hivatásból) folyó érdekképviseleti és érdekvédelmi kérdések képezték.[23] Az elhangzott előadások és hozzászólások anyagát a már említett Vezérkönyv I. második része foglalja össze, míg a szervezés, egyletvezetés, a négyes célkitűzés ismertetését az első rész tartalmazza. Rövidesen megjelent Ugrin József munkájaként a Vezérkönyv II. kötete, amely az egyletszervezés teljes praktikumát tartalmazta, elsősorban azzal, hogy a legényegyleten belül különféle szakosztályok felállítására, munkakörére nyújtott eligazítást.[24]

Az egyházi vezetők mozgalmi képzését szolgálták az 5 napos papi lelkigyakorlatok is. Két ilyen lelkigyakorlat volt 1939. július 10—15. és 1940. agusztus 5-10. között a budai Szent Imre Kollégiumban. Az előadásokat P. Kerkai tartotta — a lelkigyakorlatos részen kívül — a mozgalom célkitűzéseinek, addig elért eredményeinek ismertetésével.[25] Ezen kívül rendezett a Központ 7 kétnapos vezetői értekezletet is, egy-egy központi fekvésű városban 524 hivatásos népvezető részvételével. Kiemelkedő volt az 1941. október 28—29-én Szombathelyen tartott értekezlet, ahol P. Nagy Töhötöm tartott előadásokat az

espereskerületi vezetők és titkárok számára. Ugyancsak a népvezetők mozgalmi tájékoztatását szolgálta a 1943. január 16-án Kiskunfélegyházán tartott értekezlet, amelyen 5 esperesi kerület mintegy 100 papja ismerte meg a mozgalmat P. Kerkai előadásaiból.[26]

A Központ nem hagyhatta figyelmen kívül a közeljövő hivatásos népvezetőit, a kispapokat és a tanítójelölteket sem. Tervének megvalósítása során 1939 októberéig az ország valamennyi szemináriumában mintegy 1000 kispap előtt ismertettük a parasztság sorskérdéseit és szervezésének létfontosságát, éppen azok megoldása céljából. Ugyanígy tartottuk meg sorozatos előadásainkat 6 tanítóképző intézetben, ahol 274 tanítójelölt nyert részletes tájékoztatást a mozgalom célkitűzéseiről.[27]

A mozgalmi összetartozás tudatát és élményszerűségét kívántuk biztosítani a vezetők és vezetettek közös találkozásának megrendezésével. Ezek közül a legszínesebb és a legnagyobb hatást keltő volt az 1937 pünkösdjén, Szegeden tartott nagygyűlés, amelyre 42 falu és tanyaközpont 2500 parasztlegénye vonult fel, vezetőivel együtt, és találkozott az iparos legényegyletek munkásifjúságával.[28]

Az ország nyilvánossága előtt a KALOT először a kettős szentév alkalmával, az eucharisztikus kongresszus idején, 1938. május 29-én mutatkozott be Budapesten, az Iparcsarnokban rendezett nagygyűlésen. P. Kerkai a következőket mondta: „A mozgalomnak nincsenek urai, csak napszámosai vannak... ki ellen szervezkedünk?... senki ellen sem, se politikai pártok, se más egyéb alakulatok és megmozdulások ellen, sem a régi rend védelmére, de még az egyházi birtok védelmére sem... a krisztusi szociális igazságok és a szeretet diadaláért küzdünk." Mindez 25 ezer fiatal és felnőtt paraszt előtt hangzott el.[29] A mozgalom „napszámosaira" való utalás emlékeztet az évek múlva összeült II. vatikáni zsinat tanítására: „szolgálni kell a népet és nem szolgaként kezelni" (servare et non servari!). De elhatárolta magát a mozgalom a „régi rendtől" is, mert új társadalmi rendszert forgatott fejében.

Az olyan legényegyletek számára pedig, amelyek az Iparcsarnokban nem tudták képviseltetni magukat, a Műsorközpont „Szent Istváni seregszemle" címen műsoranyagot állított össze és kívánatra megküldte a legényegyletek vezetőségének. Így az ország különböző fekvésű helyein 32 Szent Istváni seregszemle volt; az egész év folyamán pedig 50 seregszemle került megrendezésre, 1520 környező falu ifjúságának, pártolótagságának és hivatásos vezetőinek részvételével.[30]

P. Kerkainak az Iparcsarnokban tett kijelentése, mely szerint a KALOT „nem szervezkedik az egyházi birtok védelmére sem", továbbá az 1938. évi püspökkari konferencián tartott beszámolója, mely egyes vonatkozásaiban a földreform gondolatát is érintette, bizonyos ellentétet váltott ki a püspöki kar és a KALOT-mozgalom között.[31] Az ellentét azonban rövid egy év leforgása alatt elsimult. XII. Pius pápa ugyanis 1939. szeptember 8-án a KALOT-hoz intézett üzenetében kijelentette: „dolgozzatok az új társadalmi rend kiépítésén, körülményeteknek megfelelően."[32] Majd 1941-ben — Serédi prímás aláírásával — a következő levél érkezett a Központhoz: „A püspöki Kar kívánatosnak tartja munkája minél szélesebb körű folytatását."[33]

A műveltebb falu szolgálatában. Az országos hálózat kiépítése után, 1940—43 között alapított népfőiskolák komoly fordulópontot jelentettek a mozgalom történetében. Ezzel ugyanis intézményessé vált a parasztifjúság, a felnőtt parasztság és a hivatásos népvezetők továbbképzése, most már internátus jellegű elhelyezéssel. Területi megoszlás szerint a mozgalomnak 7 népfőiskolája volt Dunántúlon (Érd, Balatonberény, Egyházasfalu, Kisunyom, Püspöknádasd, Vértesacsa és Zirc); 2 népfőiskolája Duna—Tisza közén (Palics és Szeged); 3 népfőiskolája volt Tiszántúl (Endrőd, Hajdúdorog és Szatmárnémeti); 2 népfőiskolája Erdélyben (Csíksomlyó, Szilágysomlyó); s végül 5 népfőiskolája a Felvidéken (Eger, Jánosi, Kassa, Ungvár és Vágsellye)[34].

Több népfőiskolának kirajzolódott a jellegzetes profilja, a helyi adottságok és a négyes célkitűzés figyelembevételével. Így az Érdi Népfőiskola megmaradt központi jellegűnek; legényvezetők, felnőtt parasztok, hivatásos népvezetők és a KALOT-munkatársak találkozó és tanácskozó helyének. Nyolc népfőiskolán a belterjes kertgazdaképző-tanfolyamok rendezésén volt a hangsúly (Balatonberény, Palics, Jánosi, Kisunyom, Püspöknádasd, Hajdúdorog, Egyházasfalu és Endrőd). Az Egyházasfalui Népfőiskola — a kertgazdaképzés mellett — tésztaüzemével a mezőgazdasági termékek feldolgozására adott példát. Több népfőiskola (Zirc, Ungvár, Szatmárnémeti, Vértesacsa, Szilágysomlyó és Kassa) nemzetiségi területre esett. Így a szervező és kultúrmunkájuk irányát a magyarság és a nemzetiségek békés egymás mellett élésének és egymásra utaltságának tudatosítása határozta meg. Ezenkívül a Vértesacsai Népfőiskola sajtóbizományos és könyvügynökképző tanfolyamok rendezését is vállalta. Kiemelkedő szerepet töltött be a Jánosi Telepesképző Népfőiskola, ahol a hallgatók — a kertgazdaképzésen kívül — a tízhónapos földbérlőszövetkezeti és telepesképző tanfolyamot is elvégezhették.

A parasztlegények alapfokú képzésére a három-négyhetes vezetőképző tanfolyamok szolgáltak. Elvégzésével a résztvevők vállalkozhattak arra, hogy rövid előadásban beszámolnak az ott ismertetett témakörökből. Társaikkal megtanítják a népfőiskolán hallott népdalokat, az elsajátított népi táncokat, ezenkívül kisebb színdarabok, műsoros estek rendezésére is vállalkoznak. Egyik összesítő adat szerint 1942/43 téli hónapjaiban 14 KALOT-népfőiskolán 50 tanfolyam került megrendezésre.[35] Az utolsó 3 tanfolyamot az Érdi Népfőiskola tartotta meg 1943. december 1—21, majd 1944. január 10—31 és február 10—március 1 között, 150 parasztfiatal részvételével.[36]

Mind az általános műveltség, mind a hagyománykultúra szempontjából sokkal nagyobb ismeretanyagot nyújtottak a két és fél hónapos kulturális tanfolyamok. Itt már olyan legénymunkatárs kiképzéséről volt szó, aki a legényegylet egész évi kultúrprogramját össze tudja állítani oly módon, hogy azzal befolyásolja az egész falu kultúrigényét. A kultúrtanfolyam témaköréhez tartozott — világnézeti alapvetés mellett — az általános ismeretekből: mezőgazdaságtan (szövetkezet); társadalomismeret (osztálytársadalom, hivatásrendiség); irodalom (népi írók); történelem (a parasztság története); földrajz (hazai tájak) és a népegészségtan.[37] Hagyományművelés szempontjából pedig a tananyag legértékesebb részét képezte a népi tánc, a népi színjátszás, a népi fafaragás és a magyar népdalkincs.

Az első kultúrtanfolyamot az Érdi Népfőiskola rendezte meg 1940-ben, a másodikat pedig 1941-ben. Ez utóbbiról február 4-én a Magyar Rádió helyszíni közvetítést adott.[38] A két tanfolyam kiválogatott 20 legjobbja 1941-ben újabb egyhónapos továbbképzésen vett részt, utána az egyházmegyei titkárok, illetve a népfőiskolai igazgatók mellett nyertek állandó beosztást a népi táncok és a népi színjátszás tanítására.[39] Munkájuk megkönnyítésére s főleg a népi táncok egységes betanítása céljából 1943-ban kézhez kapták a katonatánc, párostánc, kanásztánc és 8 férfi-magántánc részletes koreografiáját. Ugyanezen év decemberében megjelent Molnár István, érdi népfőiskolai tanár: Magyar tánchagyományok című, öt kötetre tervezett munkájának első kötete, amely igen hasznos forrásmunkának bizonyult a legénymunkatársak, az egyházmegyei titkárok és népfőiskolai igazgatók számára.[40]

A valósághű népi színjátszás védelmében a KALOT szembefordult a korabeli népszínmű-irodalom megtévesztő és hamis parasztábrázolásával. Ennek ellensúlyozására szolgált Muharay Elemér, az Érdi Népfőiskola előadójának 1941-ben megjelent „Magyar játékszín" c. műve, amelyben a szerző a nép mesevilágával, szemléletmódjával és sorsával szorosan összefüggő 16 mese- és balladajátékot dolgozott fel, ábrákban illusztrált eligazítással a rendezés, a színpadtechnika és a helyes műkedvelés gyakorlati kérdéseire nézve.[41] Ugyancsak a hamisítatlan népi színjátszás oktatásának célját szolgálta Molnár István: „Élő népballadák" c. munkája is, amely nép mesevilágában élő balladatöredékeket ismertette előadásra alkalmas módon. (Görög Ilona, Júlia szép leány, A királyfi, Kis Júlia, Kádár Kata, Sallai Szép Kata, Bíró Máté, Bíró Szép Anna és Budai Ilona.) A népi színjátszás előadásanyagához tartozott még egy-két nagy költőnk népies tárgyú költeményének előadásra alkalmas dramatizált feldolgozása. Ilyen volt Arany János: Fülemüle, Hamis tanú, A bajusz, illetve Petőfi Sándor: Falu végén kurta kocsma c. verse.

A felsorolt mesejátékok, népballadák, dramatizált költemények — a népi táncokkal együtt — állandó műsorszámai voltak a népfőiskolai tanfolyamok záróvizsgáinak, továbbá a seregszemlék, bemutatók, műsoros estek programjának. A bemutatók közül csak egy-két adatra utalunk. A Csíksomlyói Népfőiskola kultúrtanfolyamosai 1941/42 telén 110 kultúrestet rendeztek. Ők szervezték meg 1941. május 18-án Csíksomlyón tízezer résztvevővel a Székelyföld legnagyobb seregszemléjét, amelynek legsikerültebb műsorszámai közé tartozott: 400 székelylegény tánca, négy 80 éves öregszékely verbunkosa, az ősi székely határkerülő búcsú felújítása és végül a „Szegény Lázár" c. misztériumjáték bemutatása.[42]

Az Érdi Népfőiskola pedig két alkalommal tartott bemutatót Budapest közönsége előtt. Az egyik 1944. március 18-án volt a Művelődési Házban, melyről a mozgalom hetilapja, a „Népünk" április 3-i számában így írt: „A magyar balladavilág tört színpadra, szinte mesés tündöklésssel. Ugyanígy tört fel annak idején az orosz népi élet mélyeiből hangokká Muszorgszkijjal és a többiekkel az orosz népi zene, Jushnijjal a balett magasságai felé az orosz mimézis." A másik bemutató 1946 nyarán volt a Zeneművészeti Főiskola nagytermében. Felváltva szerepeltek népdalok előadásával a hivatásos énekesekből álló kórus és a

parasztifjakból álló énekkar; a hivatásos énekesnő és a 66 éves pásztor, majd a balettkórus és a KALOT legények verbunkosa.[43]

A hagyománykultúra egyik legértékesebb ága a népi fafaragás. A Csíksomlyói Népfőiskola tízhónapos tanfolyamok rendezésével lehetőséget adott a Székelyföld hozzáértő fiataljainak tehetségük kibontására. Szervátiusz Jenő, szobrászművész irányításával 1942—44 között 2 tízhónapos tanfolyam volt, átlag 20-25 résztvevővel. Munkájuk közül kiemelkedő művészi szintet ért el „Gábor Áron" szobra, mint kollektív alkotás. Ferencz István, 17 éves székely legény „Székely Mária" szobra és Fábián József „Krisztus szobor" c. munkája részt vett az 1943. évi firenzei kiállításon.[44]

Hasonló fafaragó tanfolyamokat szervezett még a Püspöknádasdi Népfőiskola Boda Gábor szobrászművész vezetésével. Egyik legszebb alkotásuk volt a „KALOT-láda".[45] Művészi kivitelezését tekintve méltán sorakozik fel az idős és ifjú Kapoli munkája mellé.

A KALOT megvalósítására váró tervei közé tartozott a magyar népi motívumok, kifejezésformák alkalmazása az egyházművészeti alkotásainkban. Ennek érdekében az Érdi Népfőiskolán dr. Kádár Zoltán művészettörténész és Illésy Péter festőművész vezetésével „Szépmíves Műhelyt" állított fel, ahol 10-12 fiatal művésztehetség dolgozott. Híresek Illésy Péter Madonna-alkotásai, melyek Kádár Zoltán felfogásának megfelelően a magyar női szépség vonásait emelik eszményi szintre. (Galambos Mária, Kalászos Nagyasszony, Mária a gyermekkel stb.)[46]

A KALOT a parasztság kulturális érdekszolgálatát — a fenti tanfolyamokon kívül — a Műsorközpont, a Könyvosztály és a Sajtóosztály segítségével látta el. A Műsorközpont a legkülönbözőbb alkalmakra összeállított anyaggal rendelkezett; s a legényegyletek részéről az igény meg is volt. Összesítő adat szerint 1940/41 telén a legényegyletek számára 1179 vallásos, 1159 ismeretterjesztő, 851 hazafias és 721 vegyes előadáshoz küldött megfelelő színvonalú anyagot. Színdarabközvetítésével pedig az egyletek 1898 színműelőadást tartottak; közel 3000 falut látott el műsoranyaggal.[47] A Könyvosztály 1942 évi karácsonyi könyvjegyzékében a könyvbeszerzés 5 változata szerepel: a „Kiskönyvtár", tag számára; a „Könyvespolc", egyletek részére; a harmadik ajánlat a népfőiskolák, falvak könyvtára volt, amelynek értéke 3000 pengőig terjedhetett. A könyvek: mozgalmi kiadványok, népi írók munkái és társadalmi, gazdasági szakkönyvek szerint oszlottak meg.[48] A Sajtószakosztály kiadványai is kulturális, gazdasági, társadalmi ismereteket közöltek. A „Dolgozó Fiatalság" havi röpirat volt; 1936-ban jelent meg. Népi szólásformák, közmondások felhasználásával ismertette a mozgalom terveit, eredményeit. — Az „Ifjúságunk" a SZKIE lapja volt; egyesülés után a parasztifjúság önképző lapja lett, amelyben közölhették cikkeiket, verseiket, beszámolóikat. Az 1943/44 évi számaiban jelent meg Simon István, akkor 17 éves parasztköltő 11 verse. Majd szülőfalujának, Bazsinak a legényegylete kiadta 1944-ben „Egyre magasabban" c. verses kötetét. Az Ifjúságunk egyes számai közölték még Bárdosi Németh János, Faragó József, Sipos Gyula és Szeberényi Lehel nénány versét, majd Lami István cikkeit.[49] — A „Forrás" (később „Forrástér") a legényegyleti és az egyházi vezetők havi lapja volt.

Előadásvázlatokat közölt a mozgalom kulturális, társadalmi, gazdasági és nemzetpolitikai feladataival kapcsolatban. — A „KALOT-Munkafüzet" a téli hónapokban jelent meg csakúgy, mint a „Forrás", de jóval bővebb terjedelemben közölt ismeretanyagot a vezetők és a tagok számára. — A „Magyar Vetés" politikai hetilap volt (Ijjas Antal szerkesztésében); első száma 1940. november 8-án jelent meg. — A „Népünk" társadalmi és nemzetpolitikai kérdésekkel foglalkozó havi folyóiratként pedig 1944 februárjában indult. A „Tarsoly" szintén mozgalmi kérdésekkel foglalkozott, főleg az elért eredményeket közölte.

A KALOT kultúrmunkájához tartozott — az ifjúság képzésén kívül — a hivatásos mozgalmi vezetők és a felnőtt parasztság népfőiskolai képzése. Az Érdi Népfőiskola az első papi nagytábort 1940. augusztus 26—30. között rendezte meg, 45 résztvevővel, a másodikat pedig 1941. június 24—28. között 64 résztvevővel.[50] A következő évek nyarán is sorra kerültek a papi nagytáborok. Ugyanitt szerveztük meg 1942-ben a tanítók, kántorok táborozását; 1943. augusztus 1—20 között az egyetemisták, főiskolások és tanítójelöltek táborozása került sorra; majd a kispapok háromhetes táborozása, amelyen 16 szeminárium 100 kispapja vett részt. Hasonló táborozást rendezett 1944 júniusában a Balatonberényi Népfőiskola a veszprémi és a győri szeminárium kispapjai számára; augusztus első felében pedig 9 teológia kispapjai jöttek össze mozgalmi képzésre. Végül a Zirci Népfőiskolát említjük meg, ahol egyhetes kurzuson nyertek mozgalmi tájékoztatást a ciszterci kispapok.[51]

Ami a felnőtt parasztság szervezését illeti, a Hivatásszervezet Agrárfőtitkársága az Érdi Népfőiskolán 1940. december 1—22., illetve 1941. január 7—28. között egy-egy háromhetes vezetőképző tanfolyamot tartott 30-40 felnőtt paraszthallgatóval. A résztvevők közül többen vállalkoztak egy-egy járás, megye parasztságának megszervezésére, legtöbb esetben a gazdakörökön keresztül.[52] Ezenkívül az Agrárfőtitkárság 1942/43 telén 7 egyhetes vezetőképző tanfolyamot is rendezett, amelyen 100 faluból 210 kisgazda és gazdasági munkás vett részt. A kiképzettek szervező munkájának eredményeként 1943 első felében több mint 500 helyi hivatásszervezet alakult meg, elsősorban a legényegyletek pártolótagjaiból.[53] Valamennyi tanfolyam és értekezlet témaköre: a magyar földkérdés közérdeknek megfelelő megoldása, az emberséges munkaviszony biztosítása és a parasztság közéleti felemelése volt. Ez utóbbi a gazdasági bizottságok és a gazdasági kamarák korszerű átalakítását jelentette; az emberséges munkaviszony biztosítása pedig a gazdasági munkások, cselédek, kubikusok érdekvédelmét.

Életerős nép — fennmaradásunk biztosítéka. Ennek szogálatában a KALOT és az EMSZO (Egyházközségi Munkás Szakosztály) már 1938 novemberében felállította a „Munkaszövetkezetet", amelynek a legényegyletek és a helyi hivatásszervezetek 2 pengős részjegy vételével tagjai lehettek. A Munkaszövetkezet 1939 októberében nyitotta meg a Fa- és Széntelepét Budapesten (XIII., Szegedi u. 53.); ugyacsak Pesten nyílt meg a „Ruha- és Fehérnemű Üzlete" (V., Vilmos császár u. 50.). Ezenkívül a Központ 1940-ben felállította a „Textilosztályát", amely lerakatként mint „nagyelosztó" szerepelt, és képzett munkatársak segítségével a falvak szükségletét látta el.[54] De jelentkezett az eredmény vidéken

is; így Szolnokon Kefe- és Seprőkötő Üzem nyílt meg a Munkaszövetkezet keretében, Szegeden viszont élelmiszerek forgalmazására, Lajosmizsén pedig vetőmag-, csereállat-akció és baromfiszállítás céljából alakult meg a szövetkezet.[55] A Munkaszövetkezethez hasonló vállalkozás volt 1941-ben az Agrárfőtitkársággal együtt alakított „KALOT Gazdasági Munkaszövetkezet", amelynek feladatát a Generáli Biztosítóval kötött megállapodás alapján, szaktanfolyamot végzett legények munkába állításával, széles körű népbiztosítási program képezte; ezenkívül gazdasági felszerelések, termékek közvetítése.[56]

A Központ kezdeményezésére a legényegyletek megalakították a „Munkaszövetkezeti Bizottságot", felmérték falujuk áruállományát, terméskészletét, de a szükségletét is. Mindez a Dolgozó Fiatalság „Magunk között" c. rovatában nyilvánosságra került. Volt olyan legényegylet, amely jó minőségű bort ajánlott megvételre; a másik 200—250 q almát, a harmadik művészi kidolgozású rongyszőnyeget. De ajánlottak cipőpasztát többféle színben; száraz tésztafélét, a kívánt tojásszámmal. Sőt akadt olyan legényegylet is, amely 80—100 ezer darabból álló gyümölcsfacsemete készletét kínálta megvételre. Eredményként 1938—40 között több, mint 200 legényegylet folytatott önálló gazdasági vagy kereskedelmi tevékenységet.[57]

A KALOT az 5 holdon aluli törpebirtokosok és törpebérlők helyzetén a belterjes kertgazdálkodás népszerűsítésével kívánt segíteni, amely a zöldségfélék, primőráruk szakszerű termesztését jelentette. Nyolc népfőiskoláján 1942/44 között mintegy 10—12 nyolchónapos (az Endrődi Népfőiskolán egyéves) kertgazdaképző tanfolyam került megrendezésre 300—320 résztvevővel. Aki a tanfolyamot sikerrel elvégezte, kertgazda címet, ezüst jelvényt és oklevelet kapott.[58] A végzett tanfolyamosok egy része önálló kertész lett, többen pedig kis gazdaságukban vállalkoztak szerzett ismereteik gyakorlati megvalósítására.

Kifejezetten földbirtok-politikai KALOT-program volt a szövetkezeti földbérlés és telepítés szervezett előkészítése. Ezzel kapcsolatos speciális kiképzés — amint már említettük — a Jánosi Telepesképző Népfőiskolán folyt, amelyhez 250 hold mintagazdaság tartozott. Az első tízhónapos tanfolyam 1941 novemberében kezdődött 27 résztvevővel és 1942. augusztus 16-án tartotta záróvizsgáját. A második tanfolyam 23 hallgatóval 1942 novemberétől 1943 augusztusáig tartott. Mindkét tanfolyam hallgatói megszerezték az „ezüstkalászos" ismereteket is a Rimaszombati Gazdasági Iskola tanárainak közreműködésével.[59]

Az első település — Ugrin József főtitkár szervező munkájával — 1942. szeptember 15-én jött létre Egeg területén, a besztercebányai püspökség tulajdonát képező 418 holdnyi földbirtokon. Ide települt az első tanfolyam 27 hallgatójából 20 fiatal, valamennyien már letöltötték katonaévüket, és Központnak ígéretet tettek, hogy egy éven belül családot alapítanak. Az indulásnál családonként 20 hold földet és törzskönyvezett állatállományt kaptak, továbbá 300 pengő tíz évre szóló kamatmentes kölcsönt. Az ONCSA (Országos Nép- és Családvédelmi Alap) 48 ezer pengő befektetéssel magyar stílusú bútorokkal berendezett lakásokat biztosított. Az első évi közös termelés eredménye családonként egy vagon búza árának felelt meg.[60]

Úgy tűnt fel annak idején, hogy az elért eredmény hatására — ha mindjárt vékonyan is — de megtört a jég. Pétery József váci püspök ugyanis 1943/44-ben 10 ezer hold földet ajánlott fel a Központnak folyamatos telepítésre. Ehhez hasonlóan Serédi hercegprímás is nagyobb birtoktestet egyházmegyéje birtokából a telpítéssel járó költségek vállalásával.[61] Sajnos a megnyílt lehetőségek gyakorlati megvalósítására a történelem időt már nem adott.

A szinte mindennapos érdekvédelmi ügyek ellátása az Agrárfőtitkárság feladatkörébe tartozott. Ezért munkájának megkönnyítése céljából a megyei és a járási titkáraitól tájékoztató jelentést kért a területükön fekvő nagybirtokon kialakult munkabérekre és eltérés, visszaélés esetén eljárt az illetékes hatóságnál (elsősorban az akkori Földmívelésügyi Minisztérium Szociálpolitikai Osztályánál). Ugyancsak a sikeres érdekvédelmi munka biztosítását kívánta szolgálni az Agrárfőtitkárság azzal is, hogy az élő munkaügyi jogszabályokat „Mezőgazdasági munkások ismerjétek meg jogaitokat" c. kiadványában ismertette közérthető módon, az életből vett esetek kiértékelésével. Így egyformán haszonnal fogathatták a titkárok, az egyszerű munkások, de a munkaadók is.

A felvilágosító munka nyomán nem maradt el az eredmény sem. Az Agrárfőtitkárság 1939. május 20-án jóváhagyott alapszabályzatától számítva szeptember 15-ig, alig pár hónap leforgása alatt, 66 érdekvédelmi ügyben járt el, és orvosolta az érdeksérelmet. E között volt olyan érdekvédelmi ügy is, ahol 3000 pengő jogtalanul visszatartott bért kellett kifizetnie a munkaadónak. Egy másik esetben, sikeres közbenjárására visszamenőleg 20%-kal emelték fel az útépítő kubikusok órabérét. Eljárt az Agrárfőtitkárság 130 főnyi újszászi aratómunkás érdeksérelmének rendezésében; itt már 6000 pengőt fizettetett vissza a bérgazdasággal. Majd a hivatalos hatóságokkal való tárgyalások során hét járás területén biztosította a legkisebb napszámbérek megfizetését, amit eredményként könyvelhetünk el, mert a gazdaságok több esetben nem adták meg a megállapított legkisebb munkabéreket.[62] Összesítő adat szerint: 1941 január és 1943 július között eltelt másfél év alatt az Agrárfőtitkárság 2100 érdekvédelmi ügy rendezését fejezte be sikerrel, ahol a természetbeni és pénzbeli visszatérítés összege 200 ezer pengőt tett ki. Ugyanezen idő alatt 10 ezer hold földet juttatott rászoruló kisemberek kezére adás-vétel, házhely és bérlet formájában.[63]

Az Agrárfőtitkárság Délvidéki Központja (Szeged székhellyel) a Déda-Szeretfalvai vasútépítésnél 1941/42-ben 3000 kubikust juttatott munkához, zömében az akkor sokat emlegetett „Viharsarok" falvaiból; keresetük 7-8 pengőt tett ki naponta. Persze ennek kiharcolása nem ment simán. Hajdú István lőrinci káplán, mint a Délvidéki Központ titkára, szinte késhegyre menő bérharccal érte el ezt az eredményt, ami a 8000 kubikusnál 500 ezer pengő keresettöbbletet jelentett. A Szegedi Népfőiskola igazgatója, dr. Hunya Benedek, akinek irányításával a kubikusok tanfolyamos képzését végezték, bizonyos öntudattal jelentette ki, hogy a „Délvidéken munkanélküli nincs". Végül a Délvidéki Központ 1943-ban a mindszenti földnélküliekkel 1800 holdon földbérlő szövetkezetet alapított, ahol ipari növények (kender, len, holander, ricinus) termesztésére rendezkedtek be.[64]

Önérzetes magyar — a néphez való hűségben. Az önérzet hangsúlyozására nagy szükség volt, mert a 30-as évek második felétől kezdve egyre inkább fül- és önérzetsértőbb volt a származás emlegetése, a nemzetek rangsorolása, amely végül is az „Übermensch" kiszélesített fogalmi változataként a germán faj kizárólagos felsőbbrendűségét és vezető szerepét akarta elismertetni. Ez a szemléletmód nemcsak keresztényellenes volt, hiszen egy „Atyának" vagyunk gyermekei, hanem veszélyes is állami fennmaradásunkra, függetlenségünkre. A KALOT a magyarság-fogalom kizárólagos ismérvét nem a származásban, hanem a néphez való hűségben látta, amit már 1937-ben így fogalmazott meg: „Aki legjobb tudását, egész munkaerejét áldozatul hozni kész népi és nemzeti közösségünk érdekeiért, az magyar lett... idegen származása ellenére is. De aki megfeledkezik sok-sok kötelezettségéről a nép és nemzeti közösségünk iránt, az idegen lett, árulója lett e nemzetnek, ha mégoly magyar származású is."[95]

A KALOT gyakorlatilag is helytállt az ismertetett magyarság-fogalom mellett; az 1939-es választások alkalmával ugyanis helyi szervezetei mozgósításával a nyilas előretörést meghiúsította. Erről így nyilatkozott egyik vezérük (Hubay Kálmán): „Hogy a nyilas nemzeti szocializmus nem győzött már 1938-ban, annek elsősorban a KALOT az oka. Ha ő nem dolgozik ellenünk a falun, a „KUJ" (Kongresszus után jövünk) valóra válik.[66]

Ami az állami vezetőkhöz való mozgalmi viszonyulást illeti, kétségtelen, hogy a Központ Imrédy miniszterelnök titkárságához országos kihatású munkatervet terjesztett fel, több mint 100 ezer pengős költségkihatással. Azonban a miniszterelnök németországi útja és kaposvári beszéde után, mivel az jobbratolódást jelentett, megszakított minden kapcsolatot. "A kaposvári beszéd után — írja az egyik kívülálló történész — világossá vált, hogy a katolikus mozgalom nem azonosulhat Imrédyvel."[67] Teleki miniszterelnök résztvett az Érdi Népfőiskola egyik záróvizsgáján, de soha nem kívánta azt, hogy mozgalmi céljainkat feladjuk. Legnagyobb próbatételt a KALOT vezetősége számára az 1941-ben megindult KALOT-Levente tárgyalás jelentette, amit országszerte több összetűzés előzött meg. A megegyezés 1941. október 18-án jött létre, amelyben a KALOT biztosítani tudta a maga túlsúlyát olymódon, hogy a népfőiskolai leventetanfolyamokon annak tanárai teljes létszámmal tarthatták meg előadásaikat; továbbá a Műsorközpont egész anyagkészletét a Levente rendelkezésére bocsájtotta; a Központ munkatársai pedig — a Levente megbízásából — népies füzetek, könyvek megírására vállalkozhattak.[68] A KALOT megegyezés utáni szerepéről egy másik szerző így ír: „a KALOT pedig ellátta a leventeegyesületeket rendezőkkel, énekkari vezetőkkel, táncoktatókkal, könyvtárait, műkedvelő csoportjait is a leventeegyesületekébe olvasztotta... Nem utolsó sorban így sikerült az 1942 évi úrnapi lelkigyakorlatra a leventék százezreit felvonultatniuk. A húsvéti „szent sír" szolgálatára 600 000 leventét mozgósítottak."[69] Persze ez még mindig többet ért, mintha a megegyezés hiányában, kocsmáztak volna.

A német faji ideológia ellensúlyozására állította fel a Központ már 1939-ben a német és szlovák Titkárságot, majd 1941-ben a ruszin tagozatot. A német Titkárság 1939/40 telén 300 nemzetiségi község egyházi és világi vezetőivel vette fel a kapcsolatot; ezen kívül 17 három és félnapos vezetőképző tanfolyamot rendezett

500 résztvevővel. A szlovák Titkárság 1941-ben 3 vezetőképző tanfolyamot tartott, a ruszin tagozat pedig egyet 25 résztvevővel. A legényegyletek vezetői Munkafüzetet kaptak, hasznos ismeret-anyaggal és eligazítással. Majd megjelent a „Forrás" szlovák változata, „Pramen" néven és a „Negyilja" (Vasárnap) c. ruszin hetilap, amely 1941 első negyedévében 3200 példányszámot ért el. A szervező munka eredményeként 1941-ben 60 szlovák és 70 ruszin legényegylet működött, több mint 6000 taggal. A nemzetiségi területekre eső népfőiskolák — a Szent István-i állameszme jegyében — 1942/43 telén 25 háromhetes és 3 négyhetes vezetőképző tanfolyamot tartottak átlagosan 25-30 hallgatóval.[70] A népfőiskolák nemzetpolitikai jelentőségéről ilyen vélemény jelent meg írásban: „Felvilágosítja a hallgatókat a különböző népekkel sorsközöségben élő magyar nemzet szerepéről, rámutat az ebből folyó kötelezettségekre és keresi a nemzeti kiegyenlítődés útját. Ilyen a KALOT szórvány-népfőiskolái.[71]

Kifejezetten nyílt tüntetés volt a német befolyás ellen az 1940. november 8-án tartott Vigadói nagygyűlés mintegy 2000 főnyi hallgatósággal, ahol a magyar és székely ifjúsági szónokon kívül a német, szlovák és ruszin egyesületek ifjúsági szónokai is állást foglaltak a nemzeti összetartozás és a közös történelmi haza eszméje mellett. Útravalóul magukkal vitték a mozgalom vezetőjének, P. Kerkainak üzenetét: „Különböző népek egy közös hazában testvérként éljenek."[72] A nyilas Pesti Újság nem ment el szó nélkül a kiállás mellett: „A KALOT-nak együtt kellene menetelnie a nemzeti szocializmussal. Így volna csak ereje."[73] Persze erről szó sem lehetett. Sőt a német faji ideológia további ellensúlyozására 1940 novemberében bejelentette a Magyar Szociális Népmozgalom megalakulását, amelyhez az EMSZO és a Hivatásszervezet is csatlakozott. A Népmozgalom 1941-ben Kolozsvárott, majd Budapesten, a Nemzeti Színházban, továbbá Pécsett és Mezőkövesden (Prohászka Ottokár Társaság rendezésében) tartott zászlóbontó nagygyűlést.[74]

A KALOT német- s főleg Volksbund-ellenes tevékenysége egyre feszültebb légkört teremtett a két mozgalom között, amelyet egyik bírálója is elismer: „különösen kiéleződtek a közvetlen fasiszta irányítás alatt álló, a magyarországi németség összefogására irányuló náci szervezet, a Volksbund, illetve a KALOT közötti ellentétek. Igen sok magyarországi németajkú fiatal hasznosabbnak tartotta a KALOT-ban megszerezhető ismereteket, mint a Volksbund ködös „vérközösségi" elméletét."[75] Az ellentétek főleg Dunántúlon több összecsapáshoz vezettek; így Etyeken Papp Antal KALOT-elnököt 1941 februárjában a volksbundisták megölték (3 árva kisgyermek maradt utána).[76] A KALOT tovább folytatta a küzdelmet. Huber nevű ifjúsági vezető 1942-ben a „Német Ifjúság" (Deutsche Jugend) elleni KALOT-szervezkedésről tett jelentést; 1943-ban pedig újabb jelentés számol be arról a harcról, amelyet a KALOT és a Levente folytat a „magyarországi" német népcsoport, „s különösen ifjúsági szervezetünk ellen".[77] A kibékíthetetlen ellentétet bizonyítja az is, hogy 1943-ban maga a német követ tiltakozott a magyar kormánynál a „KALOT aknamunkája ellen".[78] Ennek ellenére a KALOT szembefordult a nácizmus „élettér" politikájával is; egyik kiadványában így írt: „Nekünk nem lehet célunk Európa elfoglalása, a nagy „életterek" emlegetése és nemzeti önérzetünk esztelen túlfeszítése".[79] A határozott állásfoglalás jelentőségét aláhúzza az a tény, hogy a Munkafüzet ekkor már több mint 3500 legényegylethez jutott el.

A KALOT és az Agrárfőtitkárság 1943 augusztusában részt vett a szárszói értekezleten, ahol átfogó népi-nemzeti ellenállás alapjait rakták le. Darvas József meleg szavakkal köszöntötte a mozgalom képviselőit, amely „nem maradt meg a vallásos egyesület szűk keretei között, hanem kinyújtotta kezét minden hasonló kezdeményezés felé — sőt a nép felé is".[80]

A fentiek után érthető, hogy 1944. október 15-én a nyilas uralom egyik fontos teendője volt a KALOT és a Hivatásszervezet feloszlatása. A két mozgalom elérhető munkatársait elfogták és a „Számonkérő Szék" elé állították, „katonaszöktetés és zsidómenekítés" vádjával, amelynek egyébként reális alapja volt.[81]

A két mozgalom ezenkívül tagja volt a Magyar Frontnak (Pálfy József újságíró képviseletével), és összeköttetést tudott teremteni a „rendőrség, a fővárosi képviselő testület, sőt a hadsereg magas beosztású személyiségeivel is"; természetesen azok megbízható elemeivel. Majd a Magyar Fronton keresztül közvetett kapcsolatba került a Békepárt Központi Bizottságával.[82] A két mozgalom a feloszlatás után a „föld alatt" folytatta németellenes tevékenységét. Igen veszélyes akciókat hajtott végre, halálra keresett politikusokat rejtegetett és röpcédulákat adott ki a nácik ellen.[83]

A kölcsönös megértés szolgálatában. A KALOT vezetői 1944-ben vagy átszöktek a tűzvonalon (P. Nagy Töhötöm, Ugrin József), vagy a felszabadulás után útnak indultak Debrecenbe, hogy az ideiglenes kormánnyal és a szovjet hatósággal a kapcsolatot felvegyék. Erről 1945-ben így emlékezik meg a mozgalom egyik kiadványa: „A KALOT vezetőket a szovjet hadsereg tisztjei udvariasan fogadták... megértéssel nyilatkoztak a KALOT munkájáról. A mozgalom radikális, szociális népi irányzatát rokonszenvező megértéssel fogadták... a KALOT-vezetők előadták azt is, hogy mi volt a mozgalom kapcsolata a Leventével... és hogy minő volt a múltbeli magatartása a kommunizmus kérdésében... a tájékoztatásban semmi kivetnivalót nem találtak. A KALOT-vezetők szabad mozgását biztosították.[84] Hasonlóan megértő magatartást tanúsított az ideiglenes Nemzeti Kormány is; belügyminisztere, Erdei Ferenc a mozgalom vezetőjével 1944. december 28-án folytatott tárgyalás alkalmával kijelentette: „...semmi akadálya nincs annak, hogy a KALOT zavartalanul folytassa működését minden faluban. Sem orosz, sem magyar hatóságtól erre engedélyt kérni nem kell. Ha valahol akadály merül fel, az tájékozatlanságból vagy helyi rosszindulatból fakad. Azonnal jelentsék, orvosolni fogom."[85]

A közös tárgyalás több mint 40 év távolából úgy tűnik, mint „első dialógus" a két világnézet képviselői között.

A kibontakozó „modus vivendi" útját egyengette 1946. június 10-én, a Sportcsarnokban tartott KALOT-nagygyűlés mintegy 2000 résztvevővel, amelyen 40 tagból álló Komszomol-küldöttség jelent meg a Komszomolszkaja Pravda főszerkesztőjének vezetésével, aki a gyűlésen fel is szólalt. Kvin nevű újságíró pedig megjelent a KALOT Cukor utcai központi helyiségében és értékes előadást tartott a Szovjetunióról.[86]

Mindez és egyéb közeledést kereső megnyilatkozás a legfőbb egyházi vezetés teljes elmarasztalását vonta maga után. A KALOT vezetőségéről azt állította,

hogy „letért a katolikus útról"; magatartásával kapcsolatban pedig igazoló jelentést kért, melyet 1946. június 24-i keltezéssel, mintegy 20 oldalas terjedelemben, meg is kapott.[87] A jelentés minden sora a megegyezés szükségességéről és a merev ellenállás veszélyes voltáról szólt. Egyidejűleg előre vetette árnyékát a KALOT tragikuma is: a kormánynak nem kellett az olyan ifjúsági szervezet, még megváltoztatott néven sem, amely mögött nem állt a legfőbb egyházi vezetés bizalma. A legfőbb egyházi vezetésnek viszont nem kellett az olyan ifjúsági szervezet, amely az ellenállás helyett az adott tényekre épülő megbékélés és együttműködés lehetőségeit kereste. Három évtized elteltével a legfelsőbb egyházi tekintély igazolta a kölcsönös megértés szükségességét; VI. Pál pápa ugyanis 1977-ben, Kádár János fogadása alkalmából kijelentette: „Hisszük, hogy az eddigi tapasztalatok igazolják a megtett utat: azt, hogy párbeszédet folytatunk a közös problémákról, ügyelve arra, hogy tiszteletben tartsuk az egyház és a hívők jogait, jogos érdekeit, ugyanakkor ügyelve arra is, hogy nyitottak és kellően megértőek legyünk az állam sajátos gondjai és tevékenysége iránt."[88]

Az 1946 június végén bekövetkezett feloszlatás után nem maradt más hátra, mint társadalmi keret nélkül, személyileg képviselve a keresztény ideológiát, beállni a hétköznapok építő munkájába.

Befejezésül egyetlen tényre kívánunk rámutatni a KALOT-tal kapcsolatban. Egy-egy megjelent könyv* úgy állította a szűkebb nyilvánosság elé, mintha kizárólagos jezsuita-munka lett volna, amit éppen ezért csak fenntartással lehet elfogadni. Anélkül, hogy a jezsuita vezetés, támogatás tényét kétségbe vonnánk, hangsúlyoznunk kell, hogy a KALOT nem volt rendi vállalkozás. Mindössze a rend két tagja kapott megbízást a parasztifjúság szervezésére. Alátámasztja ezt az a tény is, hogy maguk a rendtársak sem értettek mindenben egyet a KALOT állásfoglalásával, különösen nem annak válságos szakaszában. De rá kell mutatnunk a civil munkatársak szerepére is, akik ott voltak már a mozgalom bölcsőjénél és egyre növekvő számban tetemes részt vállaltak annak országos kiépítésében, mindvégig hűen a parasztság jobb sorsának előmozdításához. Nem voltak háttérből mozgatott figurák vagy éppen félrevezetett emberek, hanem a falu és a tanyavilág alapos terepismerői, hiszen legtöbbjük onnan is származott, vagy a nép között élt. Így a maguk részterületén egyenrangú tervező, tárgyaló és kivitelező partnerként végezték munkájukat. Természetes, az ő munkájuk sem hozta volna meg az elért eredményeket a hivatásos egyházi és világi népvezetők segítsége nélkül, vagy a püspöki kar támogatásának hiányában. Ugyanígy nem lett volna eredmény a fiatal parasztmunkatársak közreműködése nélkül sem, akik gyakorlati észjárással, sajátos kifejező és meggyőző erővel tudták megfogalmazni a mozgalom igazságait. Nyugodtan leszögezhetjük: a KALOT-mozgalom nemcsak egy-két vezető nagyvonalú elgondolása volt, hanem állandó és tevszerűen összehangolt szervező munka

* Itt dr. Nagy Töhötöm: Jezsuiták és szabadkőművesek, továbbá Rácz Zoltán: Jezsuiták tegnap és ma c. munkáira gondolunk.

eredménye, a magyar katolicizmus szociális szárnyának mindinkább térthódító vállalkozása, korszerű társadalomszervező eszközökkel. Vezetőit, a munkatársakat önzetlen népszeretet állította munkába; és mielőtt véleményt alkotnánk tevékenységéről, elért eredményeiről, tegyük mérlegre mindazt, amit a népért tett, és gondoljunk arra, hogy mindössze 7-8 termékeny év állt rendelkezésre.

JEGYZETEK

1. Hitvallás 1945. (P. Kerkai Jenő: Új riadó c. cikkéből.)
2. *Dr. Nagy Töhötöm:* Jezsuiták és szabadkőművesek (Buenos Aires, 1965.) 149., 153.
3. Magyar Statisztikai Közlemények 99. köt. (Bp. 1936.) 12., 13., 60., 61. Kerék Mihály: A magyar földkérdés (Bp. 1939.) 300.
4. *Kerék Mihály* i.m. 344—345.
5. Uo. 364.
6. Dolgozó Fiatalság 1936. I. évf. 9. sz.
7. Uo. — Forrás 1937. 2. sz.
8. Forrás 1938. 11. sz. — (171 688/1938. BM VII/a. sz. körrendelet.)
9. Uo. 1937. 2. sz.
10. Magyar Vetés 1941. jan. 16. II. évf. 3. sz.
11. Uo.
12. *Dr. Farkas György:* Vezérkönyv I. (Szeged, 1937.) 32. — (Továbbiakban: Vezérkönyv I.)
13. Uo. 9.
14. Dolgozó Fiatalság 1936. I. évf. 8. sz.
15. Uo. — 1937. II. évf. 9. sz.
16. Katolikus Akció 1938. dec. IV. évf. 8. sz.
17. Forrás 1939. 10. sz.
    Dolgozó Fiatalság 1939. IV. évf. 4., 10. sz.
18. Dolgozó Fiatalság 1939. IV. évf. 1. sz.
19. Forrás 1939. 5. sz. — 1940. 2. sz.
    Ifjúságunk 1940. VIII. évf. 10. sz.
    Magyar Vetés 1940. nov. 28. I. évf. 1. sz.
    Magyar Katolikus Akció 1941. jan. 16. II. évf. 3. sz.
20. Dolgozó Fiatalság 1939. IV. évf. 2., 9. sz.
    Forrástár 1940. 4. sz.
    Tarsoly 1940. márc. 1. 1. sz.
21. KALOT-naptár (Bp. 1943.) 37.
22. Katolikus Akció 1938. dec. IV. évf.
    Dolgozó Fiatalság 1939. IV. évf. 2. sz.
    KALOT képes kiadvány (Bp. 1941.)
    Forrás 1939. 2., 10. sz.
    Magyar Vetés 1942. febr. III. évf. 8. sz.
    KALOT naptár 1943. 41.
    Vácegyházmegyei Papok Közlönye 1943. dec. I. évf. 12. sz.
23. Vezérkönyv I. 88., 102., 119.
24. *Ugrin József:* Vezérkönyv II. (Bp. 1939.) 40., 46., 48., 49., 52., 56.
25. Dolgozó Fiatalság 1939. IV. évf. 3. sz.
    Forrás 1939. 3., 10. sz. — 1940. 2. sz.
26. Magyar Vetés 1941. nov. 1. II. évf. 44. sz.
    Vácegyházmegyei Papok Közlönye 1943. febr. I. évf. 2. sz.
27. Forrás 1939. 10. sz.
28. Dolgozó Fiatalság 1937. ápr. II. évf. 4. sz.
    Dr. Nagy Töhötöm i.m. 120.

29. Új Nemzedék 1938. máj. 31. XX. évf. 121. sz.
30. Forrás 1938. 8. sz.
Katolikus Akció 1938. dec. IV. évf. 8. sz.
Dolgozó Fiatalság 1939. IV. évf. 4. sz.
31. *Dr. Nagy Töhötöm* i.m. 132—133.
32. Forrástár 1940. 4. sz.
33. Magyar Vetés 1941. nov. 29. II. évf. 48. sz.
34. *P. Nagy Töhötöm:* Hét esztendő. KALOT képes összeállítás. (Bp. 1943.) (Továbbiakban: Hét esztendő.)
35. Magyar Katolikus Akció 1942. márc.
KALOT-Munkafüzet 1943. febr. 25—márc. 25.
Boros Lajos: A magyar népfőiskola-mozgalom. (Gödöllő, 1944.) 19—21.
36. Vácegyházmegyei Papok Közlönye. 1944. ápr. II. évf. 4. sz. 62.
37. Magyar Katolikus Akció 1942. márc.
38. Hét esztendő (Felvétel a közvetítésről.)
Magyar Vetés 1941. jan. 30. II. évf. 4. sz.
39. *Dr. Nagy Töhötöm* i.m. 125.
40. *Molnár István:* Élő népballadák. (Bp. 1943.) 143—156.
41. Magyar Vetés 1941. jan. 23. II. évf. 3. sz.
42. Uo. 1941. máj. 24. II. évf. 15. sz.
43. *Dr. Nagy Töhötöm* i.m. 147—148.
44. Hét esztendő.
45. Ifjúságunk 1943. febr. XI. évf. 2. sz.
46. Hét esztendő.
KALOT-naptár 1943. (Fedőlapon.)
47. Magyar Katolikus Akció 1942. márc. II. évf. 3. sz.
48. Magyar Vetés 1942. dec. III. évf. 5. sz.
Ifjúságunk 1942. dec.
Dr. Nagy Töhötöm i.m. 112.
49. Dolgozó Fiatalság 1939. jan. IV. évf.
Új Írás 1976. febr. IV. évf. 2. sz.
Ifjúságunk 1944. ápr. XII. évf. 4. sz.
50. Szent Rendiség (Bp. 1941.) 2—3.
Lelkipásztori munka (Bp. 1941.) 9—10.
KALOT képes kiadvány 1941.
51. Hét esztendő.
Vácegyházmegyei Papok Közlönye 1943. aug. I. évf. 1., 8. sz.
Papi Lelkiség (1944. okt. 1.) 1. sz. 213.
52. Magyar Vetés 1940. dec. 5. I. évf. 2. sz. — 1941. márc. 15. II. évf. 11. sz.
Forrástár 1941. 1. sz.
53. Magyar Vetés 1943. ápr. 17. IV. évf. 16. sz. — júl. 24., 30. sz.
54. Forrás 1938. 11. sz. — 1939. 10. sz.
KALOT összefoglaló jelentés (Bp. 1941.)
55. Dolgozó Fiatalság 1939. IV. évf. 1., 10. sz. — 1940. V. évf. 9. sz.
Forrás 1939. 10. sz.
Vácegyházmegyei Papok Közlönye 1943. jan. I. évf. 1. sz.
56. Magyar Vetés 1941. ápr. 5. II. évf. 14. sz.
KALOT összefoglaló jelentés (Bp. 1941.)
57. Dolgozó Fiatalság 1939. febr. IV. évf. 2. sz. — ápr. 4. sz.
Forrás 1939. 1., 2. sz.
Tarsoly 1940. márc. 1. 1. sz.
58. Ifjúságunk 1944. jan. XII. évf. 1. sz.
59. Magyar Vetés 1942. aug. 29. III. évf. 35. sz.

60. Uo. 1943. szept. 1. IV. évf. 36. sz. — jan. 30. 4. sz.
KALOT-Munkafüzet 1942. dec.
Hét esztendő.
61. *Dr. Nagy Töhötöm* i.m. 156.
62. Dolgozó Fiatalság 1939. febr. IV. évf. 2., 4. sz. — 1941. VI. évf. 7. sz.
Forrás 1939. 9. sz.
Magyar Vetés 1941. márc. 8. II. évf. 10. sz.
63. Magyar Vetés 1943. júl. 24. IV. évf. 30. sz.
64. Uo. 1942. júl. III. évf. 8. sz. — 1943. ápr. IV. évf. 2. sz. — júl. 24. 30. sz.
Új Rend 1943. máj. 15.
KALOT-Munkafüzet 1943. febr. 19., febr. 25—márc. 25.
Vácegyházmegyei Papok Közlönye 1943. jan. I. évf. 1. sz.
65. Vezérkönyv I. 17—18.
66. Második évtizedbe indul a KALOT (Debrecen, 1945.)
Mi van a KALOT pöre mögött? (Bp. 1945.) 14.
67. *Gergely Jenő:* KALOT Indulása és az Imrédy kormány.
Megjelent: Vigilia 1983. június, 48. évf. 6. sz. 424—425.
68. Magyar Vetés 1941. nov. 1. II. évf. 44. sz.
69. *Rácz Zoltán:* Jezsuiták tegnap és ma (Bp. 1974.) 271.
70. Dolgozó Fiatalság 1939. okt. IV. évf. 10. sz.
KALOT összefoglaló jelentés (1941.)
Forrástér 1940. 4. sz.
Magyar Katolikus Akció 1942. jan. II. évf. 1. sz.
Magyar Vetés 1941. aug. 16. II. évf. 33. sz.
71. *Boros Lajos:* i.m. 30.
72. Magyar Vetés 1940. nov. 28. I. évf. 1. sz.
73. Uo.
74. Magyar Vetés 1941. jan. 23., márc. 26., ápr. 29., máj. 24. III. évf.
75. *Rácz Zoltán* i.m. 273.
76. Magyar Vetés 1941. febr. 13. II. évf. 6. sz.
77. *Hetényi Varga Károly:* A KALOT, ahogy Berlinben látták. — Új Ember 1983. aug. 21. XXXIX. évf. 34. sz.
78. Mi van a KALOT pöre mögött? 14.
Bálint József: Mi a KALOT? (Bp. 1946.) 30.
79. KALOT-Munkafüzet 1944. jan.
80. Szárszó 1943. Előzményei, jegyzőkönyve és utóélete. (Bp. 1943.) 111.
Új Ember 1973. nov. 4. XXIX. évf. 44. sz.
Élet és Irodalom 1978. szept. 8. (Darvas József cikke.)
81. Mi van a KALOT pöre mögött? (Bp. 1945.) 14.
Új Ember 1975. ápr. 6. XXXI. évf. (Keresztes Sándorr cikke.)
82. *Simonffy András:* Kompország katonái. (Bp. 1981.) 188—190.
83. Mi van a KALOT pöre mögött? 14—15.
84. Uo. 16.
85. Második évtizedbe indul a KALOT. 2.
86. *Meggyesi Sándor,* volt Hsz-elnök és *Magyar Ferenc,* volt népfőiskolai igazgató szíves adatközlése.
87. *Dr. Nagy Töhötöm* i.m. 234—250.
88. Új Ember 1977. jún. 19. XXXIII. évf. 25. sz.

STETTNER ANDREA

Katolikus Lánykörök Szövetsége

KALÁSZ

Megalakulás

Az 1920-as és 30-as években a magyar értelmiségből többek figyelme a falu felé fordult. Céljuk kettős volt. Egyrészt a még fellelhető hagyományokat összegyűjteni, másrészt elősegíteni a parasztság felemelkedését.

A falu lányai és asszonyai még a férfiaknál is jobban rászorultak a velük való törődésre. Itt-ott néhány lelkes pap vagy pedagógus a már meglevő egyesületek keretében igyekezett e réteggel is foglalkozni, próbálkozásaik azonban nem voltak hosszú életűek. Az 1934. évi Esztergomi Nyári Egyetem résztvevőinek egyik csoportját élénken foglalkoztatta a falusi lányok nevelésének ügye. A lelkes megbeszélések középpontjába *Luczenbacher Rita, Stettner Andrea* és *Illésy Mária* kerültek.

Luczenbacher Rita 1910. febr. 8-án született Pettenden (Fejér m.) földbirtokos családból. Középiskolai tanulmányait a budapesti Sacré Coeur-ben végezte, majd nyelvszakos tanárnak készült, tanulmányait a KALÁSZ megindulása miatt nem fejezte be. 1950-től ápolónőként, majd háztartási alkalmazottként, végül sekrestyésként dolgozott. Utolsó éveit a XXIII. János Szeretetotthonban töltötte. Meghalt 1986. dec. 27-én.

Stettner Andrea 1905. jan. 15-én született Székelyhídon (Bihar m.). A nagykárolyi piarista gimnáziumban érettségizett, majd Budapesten kereskedelmi főiskolát végzett. Erdélyben az Erdélyi Katolikus Nőszövetség munkatársaként működött. 1933-ban jött át Magyarországra. 1935-től Luczenbacher Rita segítőtársaként vett részt a KALÁSZ alapításában és központi vezetésében. 1950-től különböző adminisztratív munkaköröket töltött be, húsz éven át üzemvezető volt. Jelenleg a XXIII. János Szeretetotthon lakója.

Illésy Mária 1908. jún. 17-én Mezőtúron született. Magyar—francia középiskolai tanári oklevelet szerzett. Mindjárt a megindításkor belekapcsolódott a KALÁSZ munkájába mint az Alföld fáradhatatlan apostola. 1965. febr. 4-én halt meg.

Még 1934-ben, röviddel a nyári egyetem befejezése után a Katolikus Nőszövetség a falusi lányifjúsági csoportok számára vezetőtanfolyamot hirdetett Pécelre. Akkor még mindössze néhány lelkes tanítónő gyűlt össze, de amikor 1935-ben újra meghirdették a tanfolyamot, az érdeklődés sokkal nagyobb volt. Részt vett rajta Luczenbacher Rita mint hallgató, Stettner Andrea mint előadó, akit az elnökasszony, Zichy Rafaelné hívott meg. Ekkor alakult ki kettőjükben a terv, hogy el kell kezdeni — egyelőre a Nőszövetség keretében — a katolikus falusi lányok tanítását, nevelését. Ekkor fogalmazódott meg a mindvégig megtartott célkitűzés: *hitükben erős, erkölcsükben tiszta, nemzeti érzésükben öntudatos és gazdaságilag képzett családanyákat nevelni a falu fiatal leányaiból.* A kezdő tőkét Luczenbacher Rita biztosította, s felkérte Stettner Andreát, legyen segítségére a szervezésben. Igenlő válasza után együtt jelentkeztek az Actio Catholica igazgatójánál, Mihalovics Zsigmondnál.

1935 augusztusában először a péceli tanfolyamon részt vett vezetőket látogatták meg, és a II., Jurányi utca 9. alatt megnyitották a Katolikus Nőszövetség Faluszervező Irodáját. Decemberben már napvilágot látott az első sokszorosított körlevél, a lányköri vezetők számára készült Tarisznya. A szervező munka a székesfehérvári egyházmegyében indult Shvoy Lajos püspök engedélyével *1936. január 19-én,* mégpedig Martonvásáron. Ezután az egyházmegyét faluról falura bejárták, ismertették a munka célját, s örömmel tapasztalták, hogy kialakul az eszméért lelkesedők népes csoportja a plébánosok, tanítónők, valamint a falusi lányok és édesanyák körében. Velük egy időben elkezdte alföldi szervező munkáját Illésy Mária is.

Az irányító munka nagy jártasságot követelt a központi vezetőségtől. Ezért tapasztalatcserére utaztak Németországba, majd Belgiumba és több alkalommal is Rómába. A német parasztkongresszuson megállapították, hogy ezt az utat semmiképpen nem követik. Sokat tanultak viszont a belga katolikus ifjúsági mozgalomtól, amely gyakorlati módszereiben már teljesen kiforrott volt. Rómából — többek között — a katekizmusversenyek gondolatát hozták magukkal.

1935 decemberétől jelentették meg a Tarisznyát, színvonalas anyagot adva ezzel a vasárnapi lányköri foglalkozásokhoz. 1936. június 21-én megrendezték az első Lánynapot Székesfehérvárott. Még ugyanezen a nyáron lelkigyakorlattal egybekötött vezetőképző tanfolyam volt ugyancsak Székesfehérvárott, de a résztvevők az ország legkülönbözőbb vidékeiről jöttek. Ezen a tanfolyamon alakult meg az a vezetői gárda, amely a mozgalmat az egész országban elterjesztette. A székesfehérvári egyházmegye, Nógrád megye és az alföldi megyék után megindult a szervező munka a győri egyházmegyében is, majd 1937 tavaszán a szombathelyiben. Luczenbacher Rita házat vásárolt a XII., Pagony u. 8. alatt, a központ ide tette át székhelyét, és mindvégig itt is maradt. Otthont adott a munkával ismerkedni akaró vezetőknek, az átutazó szervezőknek, végezte az irányítással együtt járó adminisztrációt, és szerkesztette a kiadványokat.

1936 novemberében az AC igazgatója felkérte a központot, hogy vállalja országosan a falusi lányok szervezését és irányítását. Az egész Dunántúlon, az Alföldön, Észak-Magyarországon virágba borultak a falvak: megindult a lányköri élet. 1938-ban, a felejthetetlen szépségű Eucharisztikus Kongresszuson mutatkozott be legelőször a mozgalom a nagy nyilvánosság előtt. Háromezer lelkes, boldogságtól sugárzó leány jött fel ez alkalommal Pestre ősi népviseletben vagy szép egyenruhában. Örömmel látták, hogy milyen sokan vannak. A kicsi mustármagból terebélyes fa nőtt ki. Szükségessé vált, hogy mint önálló szervezet dolgozzék tovább, külön alapszabállyal, ügyrenddel. A Katolikus Nőszövetség Faluszervező Irodája helyett felvette a *Katolikus Lánykörök Szövetsége — a KALÁSZ* — nevet, s az alapszabályt először a hercegprímás, majd a belügyminiszter 1940-ben jóváhagyta, miután a Szövetség *1939. febr. 12-én* tartott alakuló közgyűlésén kimondta önállóságát. Ekkor a mozgalom már 1400 egyesületben 60 000 tagot számlált.

A KALÁSZ szervezete, szervező munkája

Magyarországon a két világháború között jónéhány ifjúsági mozgalom létezett, de mind budapesti központi szervezésben működött és általában egy-egy szerzetesrend irányításával. Egyedül a KALÁSZ-munka volt ezektől független, és ugyanakkor decentralizált. A KALÁSZ egyházmegyénként szerveződött, olyan titkár vezetésével, aki annak a földnek a szülötte, neveltje volt, aki mint a tenyerét ismerte a területet, s akit a papok, tanítónők, lányok családtagként fogadtak el. A titkár egyaránt volt a KALÁSZ-központ munkatársa és az egyházmegyei hivatalé. Beszámolási kötelezettsége volt mindkét irányban, segítséget is mindkét helyről kapott, de megvolt a szükséges önállósága. A KALÁSZ-központ segítette, nem pedig gátolta a sajátos feladatok megoldását. Így szinte minden egyházmegyei munkának megvolt a maga sajátos színe, arca.

Az egyházmegyei titkárokat a központ előterjesztésére a megyéspüspök nevezte ki. Feladatuk volt az egyházmegye leányköreinek szervezése, látogatása, levelezéssel történő irányítása, egyházmegyei és espereskerületi lánynapok, lelkigyakorlatok, tanfolyamok szervezése. Az egyházmegyei titkárok mellett az Egyház irányító és ellenőrző szerepét gyakorolták az egyházmegyei lelkiigazgatók, akiket a központ felkérése alapján szintén a megyéspüspökök neveztek ki. Munkájukat segítették az espereskerületi lelkiigazgatók: elnököltek a katekizmus-versenyeken, vezették a lelkigyakorlatokat, látogatták a lányköröket. Ugyanakkor az egyházmegyei titkárok munkáját az espereskerületi vezetők segítették szervezéssel, látogatással, tanácsokkal.

A KALÁSZ szervezete tehát teljesen megfelelt a magyar katolikus Egyház szervezetének; annak hierarchiájára épült. Sehol nem indult szervező munka a megyéspüspök engedélye nélkül, nem jöhetett létre lánykör az egyházközség plébánosának hozzájárulása nélkül, s a helyi lánykőri vezető megbízása a plébános ajánlására történt. A KALÁSZ-nak a szerzetesrendek többségével jó kapcsolata volt, így a női rendek tagjai sok-sok egyházközségben vezettek lánykört, és rendszeresen részt vettek a vezetőképző tanfolyamokon. Számtalan előadást, lelkigyakorlatot vezettek a KALÁSZ-ban a pannonhalmi bencések (főleg Békés Gellért, Blazovich Jákó), de a mozgalom soha nem került függő helyzetbe egyik szerzetesrendtől sem.

Hogy hogyan történt a lánykörök szervezése, arról az egyik egyházmegyei titkár így számol be: „Az egyházmegyei hatóság körlevélben szólította fel a lelkipásztorokat, hogy fogadják szívesen és segítsék a KALÁSZ megbízottját, aki az egyházmegye leányifjúsági titkára. Érkezésemről levélben értesítettem a plébánost, aki azt a templomban kihirdette. Oda érkezve a plébános által ajánlott tanítónőt tájékoztattam a KALÁSZ céljáról, feladatairól, eszközeiről, és irodalmat — a központ kiadványait — adtam neki. Ezután került sor az első közösen tartott lánykőri foglalkozásra. Itt is elmondtam a tudnivalókat, most már a lányok nyelvén, az ő érdeklődési körüknek megfelelően. Közös népdaléneklással, hangulatosan fejeződött be az első találkozás, amely a lányok számára kedvcsináló volt, a vezető tanítónő számára pedig bemutató tanításnak nevezhető foglalkozás."

A lánykörbe jeletkezők először jelöltként jártak a gyűlésekre, majd — próbaidő után — ünnepélyes tagfelvételen lettek a KALÁSZ tagjai. A felvételt templomban rendezték a szülők és a többi hívek előtt. Égő gyertyával a kezükben elmondták a

lányok a Hiszekegyet, majd a következő szöveget: „Én... ígérem, hogy katolikus hitemhez és Anyaszentegyházamhoz életem végéig hű maradok. Mint a Katolikus Lánykör tagja, annak szabályai szerint a magam megszentelésére, felebarátaim lelki és testi javának előmozdítására erőm és körülményeim szerint törekedni fogok, hogy ezáltal Egyházamnak, hazámnak és a társadalomnak hasznos tagja legyek." A fogadalom után megkapták a mozgalom jelvényét, s a pap megáldotta őket.

A KALÁSZ-ban nem volt tagdíj. A szegényebb lányok nem tudták volna megfizetni, a jobbmódú parasztcsaládokban nem áldoztak ilyen kiadásra. A lánykörnek azonban volt bizonyos bevétele, pl. műsoros estekből. A legtöbb lánykör — nem kötelezően — segítette anyagiakkal a KALÁSZ-központot, amely csaknem egész működése alatt gondokkal küzdött. Luczenbacher Rita vagyona — az induló tőke — csakhamar elfogyott, s a központ önellátó lett: kiadványaiból tartotta fenn magát. Időnként kapott jólelkű adományokat is magánosoktól és intézményektől. A felajánlott állami dotációt azonban soha semmi körülmények között nem fogadta el, hogy megőrizze függetlenségét. A felszólítást, hogy egyesüljön a Lánylevente-mozgalommal, úgy hárította el, hogy elfogadhatatlan feltételeket szabott. (Többek között azt kívánta, hogy a Lány-levente valóságos valláserkölcsi nevelést adjon a lányoknak.)

A KALÁSZ-központ javasolta a vezetőknek, hogy a lánykörí gyűlésekről vezessenek haladási naplót, röviden jelezve ebben a gyűlés tárgyát, a végzett anyagot, az előadót, a jelenlevő és a hiányzó tagok számát. Naplónyomtatvány a központban volt kapható. A lánykörí vezető munkáját csoportvezetők segítették. Egyik nyilvántartotta az egyesület bevételeit és kiadásait, a másik a lánykör könyvtárát kezelte, a harmadik volt a „háziasszony", aki a lánykörí helyiség tisztaságáról, fűtéséről gondoskodott. A központ minden évben írásos beszámolót kért a lánykörí vezetőktől.

A KALÁSZ-munka jellemzői, célkitűzése

Évtizedek távolából visszatekintve is meglepő az a siker, amely a mozgalom útját kísérte. Vajon mi volt a KALÁSZ titka? Talán így foglalhatnánk össze:

— Az Egyház hűséges gyermeke volt, tagjait tudatosan és tervszerűen nevelte lelkiéletére, de nem csupán vallásos nevelést adott. Az egész embert érintette, a lányok egész személyiségét nevelte.
— A magyarság hivatását abban látta, hogy a tiszta kereszténységet fenntartsa Kelet és Nyugat között. Ilyen alapon nevelte lányait tevékeny hazaszeretre.
— Összegyűjtötte, felélesztette a magyar falu legjobb hagyományait, ugyanakkor harcolt a helytelen nézetek, hagyományok ellen.
— Hangvétele nem népieskedő volt, hanem valóban népi, valóban magyar, mélységes tisztelettel felnézve a becsületes munkát végző parasztságra.
— A vezetők nem „lehajoltak" a lányokhoz, hanem testvérként irányították, nevelték őket.
— Felismerte annak szükségességét, hogy a falu lányait — a társadalom elhanyagolt rétegét — nevelni kell, műveltségüket emelni, tudatosítva bennük a női hivatás szépségét, fontosságát.

— Nem forradalmi eszmékre nevelt, hanem oktató-nevelő munkájával segítette a falu lányait, asszonyait, hogy családjuknak jobb életkörülményeket teremtsenek.
— Abban az időben, amikor a falusi lányok számára szinte semmi szórakozási lehetőség nem volt, vasárnap délután összegyűjtötte őket, hogy az időt kellemesen és hasznosan töltsék.

Hitükben erős, erkölcsükben tiszta...

Bár a KALÁSZ a lányok egész személyiségét nevelte, hangsúlyosan vallásos egyesület volt. Már az alapítás is abból a tapasztalatból indult ki, hogy népünk — bár vallásosnak látszik — nem ismeri és nem éli vallását. Amihez ragaszkodik, annak jó része csupán külsőség. A vallási öntudat hiányát minden módon igyekezett pótolni a KALÁSZ. Így az akkoriban kibontakozó liturgikus mozgalom szellemében megtanította a lányokat a szentmisén való aktív részvételére, és gyakori szentáldozásra szoktatta. Kezükbe adta a szentmise állandó részeit tartalmazó füzetet, amelyben az Egyház reggeli és esti zsolozsmájának részletei is benne voltak; ezeket lelkigyakorlatok, tanfolyamok alkalmával hangosan, együtt imádkozták. Tanácsolta a KALÁSZ a Misszálé használatát. Nagy gondot fordított arra, hogy a lányok szépen és szívesen énekeljenek. Az épp elterjedőben levő Szent vagy Uram! énekeit rendszeresen gyakorolták lányköri gyűléseken és tanfolyamokon. A KALÁSZ-nak oroszlánrésze volt ennek az énekeskönyvnek az elterjesztésében. Az iskolai hittankönyvekre épült az „Út, igazság, élet" c. könyv: Kérdések és gondolatok a KALÁSZ katekizmustanításához. (Német János plébános, győregyházmegyei lelkiigazgató munkája.) Feldolgozása a lánykőri gyűléseken közvetlen beszélgetés formájában történt. A könyv alapján készültek fel a lánykörök az évenként tartott katekizmusversenyekre (helyi, espereskerületi, egyházmegyei keretben, majd országos szinten). Ezekre a versenyekre nagy kedvvel készültek a lányok, s remélhető volt, hogy aki hitét jól ismeri, az életével sem fogja megcáfolni tudását.

A Szűzanya iránti tiszteletet, gyengéd szeretetet is igyekezett a lányok szívébe csöpögtetni a KALÁSZ. Védasszonya a Jótanács Anyja volt, benne bízva, őt segítségül kérve végezték a vezetők lánykőri munkájukat. Ugyancsak igyekeztek elmélyíteni a magyar szentek iránti tiszteletet, követésükre buzdítva őket. Nagy gondot fordítottak a lányok tudatos és tervszerű jellemnevelésére. Beszélgettek a követendő erényekről, a nők gyakori hibáiról, a hibák elleni küzdelem gyakorlatáról. Nagyon szerették a lányok az életből vett tanulságos történeteket, amelyeket otthon elmeséltek.

A KALÁSZ-vezetők gondosan végezték a lányok felkészítését női hivatásuk betöltésére, amelyet így fogalmaztak meg: szolgáló szeretet. Ezt nem szűkítették le a családra, hanem kibővítették, beleértve a szerzetesnői hivatást, a tanítónők munkáját és a társadalom más területén dolgozókét. Természetesen legtöbbet a családban betöltött hivatással foglalkoztak, megvilágítva a nők szerepét a házasságban, az anyaságban. Csillogó szemmel hallgatták a nagylányok-kislányok, milyen fontos az ő szerepük. Minden módon erősítette, táplálta a KALÁSZ a lányok öntudatát, s az öntudattal együtt felelősségérzetüket: a nőktől függ, milyen a család és milyen az egész nemzet. Nagy hangsúlyt kapott a lányok nevelésében

erkölcsi tisztaságuk megőrzése. Így ír erről a mozgalom Vezérkönyve: „A vallási öntudat hiányából következik az erkölcsi élet lazasága. Nekünk tehát minden erőnkkel azon kell dolgoznunk, hogy tiszta nemzedéket neveljünk a ránk bízottakból, mert csak így remélhetjük Isten áldását, és csak így tudjuk építeni és továbbfejleszteni az egészséges magyar nemzetet." A lánykőri foglalkozásokon fontos helyet kapott a szerelem—házasság témaköre, a lányok egészségügyi felkészítése; tanácsokat kaptak ahhoz is, hogyan őrizhetik meg tiszta lányságukat.

Nemzeti érzésükben öntudatos, gazdaságilag képzett...

A KALÁSZ munkájában jelentős szerepet kapott a hazafias nevelés. Nem elégedtek meg azonban az akkoriban szokásos, dagályos szónoklatokkal, a nemzetiszínű, nacionalista kijelentésekkel. Ehelyett összegyűjtötték és elterjesztették a falvakban a már-már kiveszőnépi hagyományokat, több kötetre való népdalt tanítottak meg, népi táncokat, s ami egészen új volt: népi játékokra tanították a lányokat. Elterjesztették a különböző népi kézimunkát; háncskészítő és egyéb háziipari tanfolyamokat szerveztek. Visszaadták a falunak a népi kultúra értékes elemét: a népmesét. A lánykőri foglalkozásokon (a Tarisznya anyagából) sok-sok népmesét hallottak a lányok. Ezeket otthon elmondták, s valószínű, hogy minél többször hangzott el, annál többet változott. Így lett a falu számára valóban visszakapott kultúrkinccsé. Amikor az 1970-es, 80-as években divatba jöttek az ún. Páva-körök (népi hagyományokat gyűjtő, ápoló mozgalom), nagyon sok volt KALÁSZ-vezető felismerte azokat a népdalokat, népi táncokat, játékokat, népmeséket, amelyeket annak idején ő tanított a lányoknak. — A KALÁSZ elhatárolta magát a soviniszta eszméktől; a sváb vagy szlovák nemzetiségű lánykörök saját népdalaikat énekelhették; az egyenruha is vidékenként más és más volt, a hagyományoknak megfelelően.

Amikor a KALÁSZ létrejött és működött, ritkaság-számba ment, hogy egy falusi lány elhagyja otthonát, és kenyérkereső foglalkozást válasszon (hacsak nem kellett cselédnek állnia). Annak a kornak az ideálja a családjáért élő nő volt, s így természetes, hogy a KALÁSZ nagy teret szentelt a háziasszonyi erények kifejlesztésére, a háztartási ismeretek oktatására.

Szerepelt a tananyagban: a rendszeretet, beosztás, takarékosság
az egyéni és a családi higiénia
az egészséges táplálkozás
a kertkultúra, az állatok nevelése.

Ennek eszközei voltak: a lánykőri gyűlések ilyen témái
a népfőiskolai és egyéb tanfolyamok
a KALÁSZ folyóiratának ilyen tanácsai
a KALÁSZ szakácskönyve.

A tapasztalatok szerint sok-sok KALÁSZ-lányból vált ésszerűen gazdálkodó, kitűnő háziasszony.

A lánykori tagok tízparancsa

1. Szent vallásom törvényeit ismerem és megtartom.
2. Lelkiismeretesen végzem minden munkámat.
3. Ahol tudok, szolgálatkész szeretettel segítek.
4. Vezetőimnek szívesen és pontosan engedelmeskedem.
5. Egyszerűen viselkedem és őszitén beszélek.
6. Haragot soha, senkivel nem tartok.
7. Távollevőkről vagy jót, vagy semmit nem mondok.
8. A jónak, szépnek örülök, ha baj ér, nem panaszkodom.
9. A Lánykör javát és jó hírét, ha kell, áldozatok árán is szolgálom.
10. Vezetőm tudta és engedélye nélkül más egyesületbe nem lépek, ott mégcsak nem is szerepelek.

Tanfolyamok

A KALÁSZ kezdettől nagy gondot fordított a lánykori vezetők képzésére. 1936. július 1-től rendezték meg Székesfehérvárott az első vezetőképző tanfolyamot, amelyen lelki, szellemi és gyakorlati felkészítést kaptak a résztvevők. Ezenkívül tanultak népdalokat, népi táncokat és népi játékokat, mindazt, amire a vasámapi foglalkozásokon szükségük volt. 1937-től rendszeressé váltak a tanfolyamok, s azokat egyházmegyénként rendezték. Az I. sz. tanfolyam azok számára szerveződött, akik még nem végeztek KALÁSZ-munkát, ez volt a mozgalom ábécéje. A II. sz. a már lánykört vezetőké volt, míg a III. számún a központi vezetőség, az egyházmegyei titkárok és közvetlen segítőik vettek részt. Minden tanfolyam háromnapos lelkigyakorlattal kezdődött. A részvevők családként együtt laktak, a reggeli szentmiséken közösen énekeltek, imádkoztak, áldoztak. Közös reggeli és esti ima, közös étkezések, vacsora utáni meghitt, vidám beszélgetések, közös dalolás, játék egészítette ki a nap elméleti és gyakorlati munkáját. Magas színvonalú előadások biztosították a hallgatók szellemi fejlődését.

Fontos célkitűzése volt a KALÁSZ-nak, hogy minden lánykori lány lehetőleg évenként végezzen lelkigyakorlatot. Ezen túl különböző tanfolyamok egészítették ki a vasárnapi foglalkozásokat. Ezek általában espereskerületenként szerveződtek, s a vendéglátó lánykör minden tagja, a többi faluból 4-5 kiküldött vett részt rajta. Ilyen — lelkigyakorlattal egybekötött — tanfolyam volt az ún. menyasszonyiskola, amelyre mindig nagy örömmel jelentkeztek a lányok. — Nagyobb létszámú egyesületekben a vezető munkáját csoportvezetők segítették: értelmes, példás életű nagylányok. Az ő részükre — körzetenként — csoportvezetői tanfolyamok szerveződtek. 1947-től nagy sikere volt a kislányvezető tanfolyamoknak, a serdülőkkel foglalkozó nagylányok számára. — Azok a lányok, akik részt vettek a népfőiskolák különböző tanfolyamain, szívesen fogadták a környékbeli lánykörök meghívását, és háziipari tanfolyamot tartottak számukra. Sok lánykör rendezett vöröskeresztes betegápolói tanfolyamot is.

Népfőiskolák

1936. nov. 5-én nyílt meg Pettenden — Luczenbacher Rita birtokán — a Leányotthon, amely 3 hónapos bentlakásos tanfolyamokon 12—12 leányt

készített fel családanyai, háziasszonyi hivatására. Ezek a lányok hazautazva nagy segítséget nyújtottak a lányköri vezetőnek; a tanultakról, tapasztaltakról részletesen beszámoltak lánytársaiknak, családjuknak, környezetüknek. A 3 hónap alatt olyan külső és belső szokások alakultak ki bennük, amelyeknek nemcsak ők, de egész falujuk hasznát látta. A pettendi Leányotthon csupán „gyermekszoba" volt: 1941-ben megnyílt a Bodajki KALÁSZ Népfőiskola. A hosszan elnyúló, fehérre meszelt kúriában tágas termek várták a lányokat: előadóterem, három hálóterem és az épület központja, a kápolna. A háromhónapos tanfolyamokon 36—36 leány vehetett részt. Néhány év múlva megnyílt a másik főiskola Szadán, Pest megyében. A lányok napirendjében az imádság, tanulás, gyakorlati munka éppen úgy szerepelt, mint a rendszeres pihenés és szórakozás, azonban mindenből csak annyi, amennyi egy értelmes, józan, katolikus falusi asszony kiegyensúlyozott életéhez feltétlenül szükséges. A vezetőség vigyázott arra, hogy a népfőiskolán ne váljanak a lányok „kisasszonyokká" — a több tudás több felelősséget jelentsen a többiekkel szemben. Felvételt nyerhetett mindkét népfőiskolára az a jóerkölcsű, 16—20 éves, VI—VIII. elemit végzett falusi lány, akit plébánosa és a lánykör vezetője ajánlott, és aki egészségi állapotáról orvosi bizonyítványt vitt. A tanfolyamok szept. 15-én, január 3-án és április 3-án kezdődtek. Nyáron a két népfőiskola a lányköri vezetők továbbképzését, esetleges pihenését szolgálta.

Lánynapok

1936. június 21-én volt az első székesfehérvári Lánynap, amelynek atyai házigazdája Shvoy Lajos püspök volt. 960 fiatal lánynak és vezetőiknek celebrált szentmisét, amelyen valamennyien megáldoztak. Ebéden a város látta vendégül a színes népviseletükben felvonuló, és délután szabadtéren énekkel, tánccal, játékkal szórakoztató programot adó falusi lánycsapatot. Ez volt a mozgalom első bemutatkozása. 1937 májusában több helyen tartottak kerületi Lánynapot. Egy-egy központi fekvésű faluban összejöttek a lányok, és vagy az egész napot együtt töltötték, közösen hallgatva szentmisét és járulva szentáldozáshoz, vagy csak délután érkeztek, és kölcsönösen megismerkedve, minden lánykör bemutatta a saját tudományát énekből, táncból, népi játékból. 1937. június 6-án volt a második székesfehérvári egyházmegyei Lánynap, amelynek példáját a többi egyházmegyében is követték. Ettől kezdve számtalan espereskerületi és egyházmegyei Lánynapon vonultak fel a KALÁSZ-lányok, hogy bizonyságot tegyenek hitükről, összetartozásukról. Sok helyen „lánybúcsúnak" nevezték ezeket a rendezvényeket, de az is szokásba jött, hogy a templombúcsúkra a környékbeli lányok testületileg, egyenruhában vonultak fel.

Kiadványok. Egyenruha, jelvény, zászló

A vezetők munkájának megkönnyítésére, az egyesületi élet állandó táplálására és a munka egységességének biztosítására a központ *Tarisznya* címen évenként nyolcszor, októbertől májusig havonta munkaanyag-gyűjteményt adott ki. Ez tartalmazott 4 előadásvázlatot a 4 vasárnapra, egyházi és világi éneket kottával, mesét, szavalásra alkalmas költeményeket, játék- és

táncleírást, valamint kézimunkamintát. Bevezető körlevelét a KALÁSZ alapítója, Luczenbacher Rita írta, így tartva fenn a kapcsolatot az ország lányköri vezetőivel. Az ő üzeneteit az egyházmegyei titkárok hírei, üzenetei követték. A mozgalom *Vezérkönyve* tartalmazta a munkára vonatkozó alapvető tudnivalókat 4 fejezetben: A mozgalom, a vezető, a munka és a szórakozás cím alatt. *Vetésforgó* címen kiadták a vezetők részére a három első Tarisznya-évfolyam jellemképző előadásait. a *Tulipántos Láda* a KALÁSZ-lányok kedvelt képes folyóirata volt. Kéthetenként jelent meg, szeptembertől júniusig. Szórakoztatva tanította a lányokat, tartalmazott körlevelet, híreket a különböző lánykörökből, közölte leányoknak a központba írt leveleit, esküvői híreket fényképekkel, leánycsoportok fényképeit, történeteket, meséket, verseket, ételrecepteket, tréfákat, találós kérdéseket. Ugyancsak a KALÁSZ kiadásában jelent meg dr. Sáfrány Györgyi *Üzenet* c. könyve, amely elbeszélések keretében a falusi lányok erkölcsi kérdéseit dolgozza fel. *Süssünk-főzzünk* címmel szakácskönyvet is adott ki a központ, hasznos tanácsokkal és jól bevált receptekkel. Néhány színdarab egészítette ki a KALÁSZ-kiadványok sorát. Foglalkozott a központ szentképek, karácsonyi, húsvéti lapok és jelvényes levelezőlapok kiadásával.

Azon lánykörök számára, ahol a falu ősi népviselete már kiveszett, a fiatalság akkori igényének megfelelő egyenruhát terveztetett a KALÁSZ-központ. A Néprajzi Múzeumban tanulmányozták az ország különböző vidékeinek népviseleti emlékeit, s ezek díszítő elemeit átvitték a területi egységek számára tervezett egyenruhákra. A szabás egységes volt: húzott, bő szoknya, fehér ingváll, zsinórdíszes mellény és kötény más-más szín és minta szerint. — A mozgalom jelvényét a vezetők is, a lányköri tagok is hordták. Középpontjában szív, ebből keresztalakban szétágazó búzakalász, fehér mezőben négy betű: I. H. S. V. = in hoc signo vinces. — A legtöbb lánykörnek saját zászlója volt, fehér selyemből. Egyik oldalán a jelvény nagyítva, fölötte a lánykör neve (az egyházközség megnevezése) és a megalakulás éve. A zászló másik oldalán a Szűzanya képe a kis Jézussal. Felírása: Jótanács Anyja, könyörögj érettünk. — A központ fenntartott az akkori Margit körúton egy háziipari boltot, amely árusította a lánykörök háziipari termékeit, és ellátta egyenruha-anyaggal a lánköröket.

Kislánykörök

A KALÁSZ-lánykörbe az iskolahagyott nagylányok jártak, általában 15—16 éves koruktól addig, míg férjhez nem mentek. (Néhányan 4 polgári, mások 8 elemi után, a többség 6 elemi után.) A második világháborút követő években jelentkezett az az igény, hogy össze kell gyűjteni az ennél fiatalabb lányokat is, a 12—14 éveseket. „Nem lesznek nagylányaink, ha elveszítjük a serdülőket" — alakult ki a meggyőződés azokban, akik felelősséget éreztek a magyar katolikus leányifjúságért. A megoldást nemcsak helyeselték, de sürgették a szülők, akik gyermekeiket továbbra is valláserkölcsi alapon óhajtották nevelni. A tanítónők ezt a plusz feladatot már nem mindenütt tudták vállalni; rábízták a kislányokat a lánykör legértelmesebb, példás életet élő, s ehhez a

Luczenbacher Rita a KALÁSZ alapítója 1910—1986

munkához kedvet is érző nagylányára. Így alakult ki a KALÁSZ-mozgalomban egy nagyon sajátos, nagyon értékes réteg: a kislányvezetőké. Lelkigyakorlattal egybekötött vezetői tanfolyamot szerveztek részükre, s 1947-ben megindították a kislányvezetőknek szánt folyóiratot. Ez a sokszorosított körlevél az akkor már betiltott Tarisznya mintájára készült, de a serdülő kislányok érdeklődési körének felelt meg. Szentek regényes életrajza, magyar nagyasszonyok élettörténete, tanulságos, érdekes történetek, versek, mesék, népdalszövegek, népi játékok, népszokások adtak anyagot a kislánykori foglalkozásokhoz.

A kislányvezető — természetesen — állandó kapcsolatban volt a „nagy" lánykör vezetőjével, de személyes kapcsolatban volt az egyházmegyei titkárral is. A kislánymozgalom a csanádi és a váradi egyházmegyében indult el, majd — mint tavasszal a virágba boruló kertek — az egész országban kibontakozott. Az előrelátás akkor hozta meg igazán gyümölcsét, amikor 1948-ban az iskolákat államosították, s a lányköröket vezető tanítónők állami státusba kerültek. Nem volt tehát vezetőjük a lányköröknek, és nem volt lehetőség vasárnap délutánonként az iskolában összegyűlni. A „stafétabotot" a kislányvezetők vették át, akik még 2—3 éven át összegyűjtötték házaknál lánykori társaikat is, a kicsinyeket is. Sok kislányvezető annyira élethivatásának tekintette a velük való foglalkozást, hogy életüket továbbra is figyelemmel kísérte. Egyéni beszélgetésekkel, tanácsokkal, imával akkor is mellettük állt, amikor más lehetőség már semmiképpen nem volt a velük való foglalkozásra.

Egyházközségi lánycsoportok

1946 nyarán a KALÁSZ-mozgalom működési engedélyét bevonták, a központi iroda hivatalosan nem működhetett tovább, a bodajki és a szadai népfőiskola kénytelen volt megszüntetni tanfolyamait. A 11 éven keresztül megjelent Tarisznya és a Tulipántos Láda sem tölthette be a továbbiakban hivatását. A lányok azonban megvoltak, és a vezetők is kitartottak az iskolák államosításáig. Csak a KALÁSZ-elnevezés szűnt meg. Voltak lánybúcsúk és lelkigyakorlatok, és voltak sokszorosított körlevelek is. A keret megszűnt, de a lényeg megmaradt: a lányok összetartása és a velük való foglalkozás. Egyházközségi lánycsoport néven egészen az 50-es évekig folyt ez a munka; utána már „csak" a lányokért mondott ima maradt. Több lánykori vezető életét ajánlotta Istennek áldozatul a falusi leányifjúságért.

VIRÁNYI OTTÓ

A katolikus egyház karitatív tevékenysége

A MAGYAR KARITÁSZ INTÉZMÉNYES MEGSZERVEZÉSE

A krisztusi szeretetparancs szellemében a katolikus egyház minden időben gyakorolta az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit. A váratlan katasztrófák és a kegyetlen háborúk szenvedései pedig szinte hősi fokban lobbantották lángra a hívek szívében a segítőkészséget. A magyar katolikus karitász történetét is ez jellemzi. Mindenkor működtek az irgalmas szeretet különféle egyesületei és intézményei az emberi élettel járó szenvedések enyhítésére, amikor azonban az első világháborút követő gazdasági válság és munkanélküliség következtében rendkívüli nyomor szakadt hazánkra, a megindult társadalmi és állami akciók mellett, Serédi Jusztián hercegprímás a katolikus karitász szerveinek nagy arányú összefogását tűzte ki célul a hatékonyabb segítés érdekében.

A budapesti egyházközségek karitász-szervezeteinek élére 1931. szeptember 17-én érseki biztosi minőségben kinevezte Mihalovics Zsigmond budapest-herminamezői plébánost — akinek egyházközségében a karitászmunka már mintaszerűen meg volt szervezve — és az esztergomi egyházmegye vidéki részére is elrendelte a karitász szervezetek megalakítását. Az 1931. évi őszi püspökkari konferencián szorgalmazta, hogy minden egyházmegyében karitász központot állítsanak fel, vagy legalábbis központi megbízottat nevezzenek ki, aki a budapesti Karitász Központtal legyen kapcsolatban.[1]

A budapesti Karitász Központ 1931. október 7-én jött létre. A kinevezett egyházmegyei karitász megbízottak értekezletet tartottak, amelyen a magyar karitász mindennemű képviseletével a budapesti karitász érseki biztosát bízták meg, és megállapodtak abban, hogy a budapesti Központ nyomtatványait és progragandáját az egyházmegyei karitászok átveszik.[2]

Egy év múlva, az 1932. évi őszi püspökkari konferencia megállapította: „Az 1931. évi őszi püspökkari konferencián hozott határozatával a püspöki kar a mutatkozó nagy ínség enyhítésére erőteljes karitász-akciót indított el. Ezen akció minél eredményesebb lebonyolítása céljából az egyes egyházmegyékben kiépültek a plébániai helyi és egyházmegyei központi szervek, amelyeknek bizonyos vonatkozásban mintegy országos központjává a budapesti Karitász Központ lett. A magyar katolicizmus ezen szervek révén a nyomor enyhítése terén oly teljesítést végzett, amely az ínségenyhítési mozgalmakban igen tekintélyes helyet vívott ki magának."[3]

A karitász szervek országos együttműködése a budapesti Szent Erzsébet Karitász Központ érseki biztosának alapvető hármas programját többé-kevésbé magukévá tették: „Nagyobb propagandát, jobb organizációt, alaposabb iskolázást!"[4]

A *fővárosi karitász* ennek alapján vázlatosan így bontakozott ki:

1. A segíteni tudók lelkiismeretének felrázására és az egyházközségekben már folyó tevékenység bemutatására a Központ 1932-ben kiadta Elekes

Boldizsár: „Krisztust, kenyeret" c. karitász-riport könyvét, amely a főváros nyomorának szörnyűségeit mutatta be. „Erre a könyvre többször hivatkoztak úgy az alsó-, mint a felsőházban."[5]

Szinte folytatásaként jelentek meg Budapest utcáin a karitász plakátjai „Segítsünk segíteni" felszólítással. A kiadott karitász-levelezőlapok és borítékzáró bélyegek nemcsak felhívásul szolgáltak, hanem megvételük anyagi támogatást is jelentett. A budapesti Egyházközségi Tudósítóban állandó rovatot kapott a Karitász. A templomokban karitász-miséket állítottak be, amelyeken a bajbajutott embertestvérekért és azok jótevőiért imádkoztak. Az egyházközségi kultúrházakban előadásokat tartottak, amelyek nem csupán anyagi forrást jelentettek, hanem a résztvevőket igyekeztek a karitász gondolatnak megnyerni, vagy egyenesen munkatársakat toborozni. Az évről évre kiadott, nagyszerűen szerkesztett Karitász beszámolók, majd Karitász Almanach-ok nagyban hozzájárultak a karitász-lelkület felkeltéséhez és a karitászmunka bemutatásához.

2. Az 1931-ben megindult karitász-akció megszervezése előtt már több egyesület fáradozott a szegények megsegítésén és a világháború utáni nyomor enyhítésén. Hosszú múltra tekintett vissza a Szent Vince Szeretetet Egyesület, a Szent Erzsébet Egyesület, a „Magyar Norma", amelyből a Szegénygondozó Nővérek Társulata fejlődött ki, Betegek Apostoli Mozgalma stb. A Karitász Központ célja és feladata a munkaközösség megteremtése volt az eddig egymástól függetlenül dolgozó karitatív egyesületek és szervezetek között. Ezért a *Karitász központi tanácsba* legfőbb vezetőik meghívást kaptak. Az Actio Catholica zászlóbontása után (1932) a karitatív szervezeteket az AC szociális-karitatív szakosztályába sorolták, de a budapesti szervezetek a Szent Erzsébet Karitász Központ irányítása alatt maradtak.[6]

Így a budapesti Karitász központi tanácsának elnöke az AC budapesti igazgatója: Mészáros János érseki helytartó, ügyvezető elnöke: Mihalovics Zsigmond, a karitász érseki biztosa, főtitkára: Molnár Frigyes s. lelkész, a tanács tagjai az AC-től kiküldöttek és más, fent említett meghívottak voltak.[7]

A Budapest IV., Veres Pálné u. 9. I. 3. alatt megnyílt *Központi Iroda* a Karitász érseki biztosának végrehajtó szerveként működött.[8]

Fontos szerepet töltött be a hamarosan 40-re emelkedett helyi karitász szervezetek ügyvitelében. A különféle hivatalokkal, hatóságokkal együttműködést alakított ki. Közvetített a szegényebb és gazdagabb egyházközségek között. Ellenőrizte a helyi szervezeteket és szeretetotthonokat. Évről évre lebonyolította a „nagy akciót", amelynek keretében vidéki plébániákról és a „nagy adományozóktól" tüzelőanyagot, lisztet, burgonyát és egyéb élelmiszert szállított és osztott szét a fővárosi szegényeknek. Segített azokon, akiknek nem volt bejelentett lakásuk, és így helyi szervezet nem támogathatta őket (pl. kórházakból, fogházakból kikerültek stb.)

A segélyezés anyagi forrása a Szent Antal persely, adományok, esetleges rendezvények bevételéből származott. A központ a bevétel növelésére indította el az ún. *„Megajánlási rendszert"*, amely abban állt, hogy az adományozó megígérte, azt az összeget, amelyet eddig a kéregetőknek, koldusoknak szánt, a jövőben havonként a karitásznak juttatja. Ennek fejében a karitász egy sárga-kék

ajtócímkét helyezett az adakozó ajtajára e felirattal: „Adományomat a munkaképtelenek támogatására a karitásznak adom". Alatta az egyházközség karitász irodájának a címe, ahová a kéregető fordulhatott. Ott azonban környezettanulmány, kivizsgálás nélkül senki sem kapott segélyt. Így az adományozó biztos lehetett abban, hogy alamizsnájával valóban rászorulót segített és nem jószívűségével visszaélő álkoldust. Az adományokat a karitász munkatársak gyűjtötték össze havonként. 1936-ban Budapesten 22 099 helyre kellett elmenniök a havi megajánlásért, nem egy helyre többször is.[9] Ha csak erre a tevékenységre gondolunk, már ez is megsejteti velünk, milyen áldozatos lelkületet kívánt meg a karitász szolgálat a munkatársaktól.

3. E nehéz szolgálatra való lelki és ismeretbeli felkészítésre gondolt a karitász érseki biztosa, amikor az „alaposabb iskolázást" is programjába vette. „A karitász az embersegítés tudománya lett — írja. Több helyen már egyetemi tanszéket kapott. Ily méretű iskolázásról most nem lehet szó nálunk. Meg kell elégednünk a *karitász szellem* általános ismeretével: a tónusnak, a gyorsaságnak, a megalázás elkerülésének, a jótékony szónak s a következetességnek szerepéről az embersegítés szolgálatában."[10]

Az alapvető ismereteket a Vöröskereszt, a Szociális Missziótársulat és a Szociális Testvérek Társaságának képzett tagjai adták elő a helyi szervezetek munkatársainak. A megalakulás első évében 39 helyi szervezetben 117 előadást tartottak. Az 1937-ben megjelent Karitász Évkönyvben külön részt tesz ki „A szociális és karitatív téren dolgozók *útmutatója*", amely káté-szerűen, kérdés-felelet formájában dolgozza fel a legszükségesebb tudnivalókat. Ebből egy-két kérdés és felelet talán számunkra is érthetőbbé teszi a karitász mozgalmat.

Mi a lényege a karitász mozgalomnak?

Az összes, karitatívan segíteni képes testületek összefogása: az anyagiak felfokozott előteremtésére, ésszerű szétosztására és a Szent Vince-szerű szegénygondozás általános bevezetésére.

Mi értendő az anyagiak felfokozott előteremtésén?

A megajánlási rendszer megvalósítása.

Miben áll a megajánlási rendszer?

Abban, hogy a közönség nem ad az ismeretlen kéregetőknek adományt, hanem havonként egy összegben adja át a karitász-szervezetnek, amely ennek fejében kivizsgálás után ebből segíti a rászorulókat.

Mi előnye van a rendszernek?

Csökkenti egyrészt az emberi jósággal való visszaélést, másrészt segít a valóban rászorultakon, éspedig költségvetésileg, hiszen ismeri bevételeit.

Mi a Szent Vince-szerű szegénygondozás?

A szegénynek otthonában való látogatása, anyagi gondjainak enyhítése természetbeni segítséggel s lelkének előkészítése a Gondviselő kegyelmeinek befogadására.[11] Az alapvető karitász ismeretek mellett a karitász lelkületet a munkatársakban a havi karitász lelkióra és az évenkénti karitász lelkigyakorlat alakította és erősítette.

a Központtal a kapcsolatot elsősorban a helyi, az egyházközségi karitász igazgatókon keresztül tartották fenn. Ezek többnyire a plébánosok voltak vagy megbízásukból a káplánjuk, estleg világi munkatárs. A munka intenzitásának biztosítására a Központ rendszeresen hívta össze az igazgatókat, amikor is — a szokásos írásos tájékoztatás mellett — megtárgyalták a teendőket. Anyagi vonalon a kapcsolat abban állott, hogy a Központ patronáltatta a szegényebb egyházközségek szervezeteit a tehetősebb egyházközségekkel. A Központ akciói során összegyűlt, főképp természetbeni adományokkal segítette a helyi szervezeteket. Továbbá ellenőrzést gyakorolt a helyi szervezetek anyagi ügyvitele felett. Minden hónapban ui. elszámolást kapott a helyi szervektől.

A Központ szorgalmazta, hogy a helyi szervezeteknek is legyen önálló, a plébánia hivatallal nem azonos *irodájuk*, ahol a rászorulóknak tanáccsal, útbaigazítással szolgálnak, a segélyezést intézik, szervezik a gyermeknyaraltatást, a karácsonyi, húsvéti kiosztást, a szegények lelkigyakorlatát, a Szent Erzsébet triduumot, a karitász munkatársak havi lelkióráját, esetleges ünnepélyeket és előadásokat.

A helyi szervezet *munkatársai* végezték a környezetkivizsgálást, amely feltétele volt annak, hogy valaki az állandó segélyezettek közé kerüljön. A segélyezést a karitász igazgató és 6-8 munkatársból álló bizottság a kivizsgálás alapján engedélyezte. Az állandó gondozottak közé elvileg nem vettek fel munkanélkülieket, munkaképes fiatalokat, csak munkaképtelen öregeket, betegeket és sokgyermekes családokat. Közülük is csak azokat, akik az egyházközség területén laktak; így vették elejét annak, hogy egyszerre több helyen is segélyezzék őket a többiek rovására. Az átmenetileg segélyezettek közé azok tartoztak, akik pillanatnyilag kerültek nehéz helyzetbe, és egyszeri megsegítésükre feltétlenül szükség volt (lakbérsegély, cipőjavítás, zálogcédula-kiváltás, orvosság stb.). Többnyire árúutalvánnyal történt az effajta segélyezés. A kereskedőkkel való előzetes megbeszélés alapján a karitász nekik fizetett, ugyanígy a háztulajdonosnak, cipésznek, zálogháznak stb. A segélyezéseket a templomi Szent Antal persely és az egyházközség területén levő megajánlások mértéke szerint végezték. Az egyes helyi szervezetek munkája alapjában függött a munkatársak számától és buzgóságától. Ezért a karitász igazgatónak fő feladata volt a munkatársak toborzása és azok karitász lelkületének gondozása.

Az így kiépült és működő budapesti karitászról az évtizedek távlatából is el lehet mondani azt, amit érseki biztosa, Mihalovics Zsigmond az 1934. évi Karitász beszámolóban (2. o.) leírt: „A fővárosban nincs még olyan szervezet vagy egyesület, amely hatósági támogatás nélkül, tisztán hívei áldozatából, pénzben és természetiekben akkora eredményeket ért volna el, mint a karitász." Igazolják ezt az évenként kiadott Karitász beszámolók. A két világháború között fellendült katolikus hitéletnek legszebb kivirágzása a karitász: a segítő felebaráti szeretet volt.

A páratlan szervezőképességű Mihalovics Zsigmondot Serédi hercegprímás 1933-ban a megindult Actio Catholica országos igazgatójává nevezte ki.

Továbbra is megmaradt a budapesti Karitász érseki biztosának. Segítőtársnak kérte azonban Molnár Frigyest karitász főtitkári minőségben. 1943-tól ő lett Mihalovics utódaként a karitász érseki biztosa. Molnár Frigyes nagyszerű képességeinek maradandó tanúi az általa szerkesztett budapesti Karitász beszámoló, Karitász Almanach, Szociális és Karitatív Évkönyv c. sorozatos kiadványok, továbbá „Az emberért" c. könyve. Nagyrészt az ő nevéhez fűződik az 1938-ban, az Eucharisztikus Világkongresszus alkalmával Budapesten, a Károlyi-palotában megrendezett Első Nemzetközi Karitász Kiállítás, amely katolikus egyházunk majd kétezer éves karitász tevékenységét mutatta be (anyaga az 1939. évi Karitász Almanach-ban). Három hónapos kiállítás után az anyagot átszállították a Szent István Bazilika alsó templomába, ahol vasárnaponként később is megtekinthető volt.

A gazdasági élet megszilárdulásának, majd konjunktúrájának időszaka sem tudta feleslegessé tenni a karitász munkáját. A második világháború alatt a hadbavonultak hozzátartozóinak, a kibombázottaknak és az üldözötteknek gondjait is szívén viselte a karitász, és a szükség és lehetőség szerint végezte szolgálatát.

Molnár Frigyest, aki 1942-től már plébánosként működött a Budapest-Rókus plébánián, Drahos János esztergomi káptalani helynök 1945 júniusában — saját kérésére — felmentette a budapesti karitász érseki biztosi tiszte alól, és úgy rendelkezett, hogy a karitász ügyeket a fővárosban ezentúl a budapesti helynök irányítása mellett a Karitász titkárság fogja intézni. Titkárrá Szölgyémy József Budapest, Szent Család plébánia káplánját nevezte ki.[12]

Az egyház karitász tevékenysége a második világháború után

A második világháborúval az országra szakadt nyomor felszámolásából a különféle állami, társadalmi szervezetek mellett a katolikus karitász éppoly lelkesen és hatékonyan kivette részét, mint az első világháború után. Mint akkor, most is országos mozgalommá bővült, hisz országos összefogásra, sőt nemzetközi kapcsolatok kiépítésére volt szükség. E nagyméretű karitász munka legfőbb irányítása ismét Mihalovics Zsigmondra, az AC országos igazgatójára hárult. A karitász ügyek felsőfokú intézése az AC Országos Igazgatóságának a Budapest, IV., Ferenciek tere 8.sz. alatt lévő „AC Országos Karitász Irodájá"-ban történt.

A hazai testvéri segítés két jelentős akciója volt a Mindszenty hercegprímástól sugallt „Csak egy csomagot a pesti éhezőknek„[13], és az ostromot átszenvedett fővárosi gyermekeknek vidéki katolikus családoknál való elhelyezése. A „Nemzeti Segély" vonatához utolsó kocsiként a Karitász vagonját kapcsolták. A szerelvény vitte felerősítő üdülésre a gyermekeket és hozta a vidéki plébániákon összegyűjtött élelmiszert a fővárosba. A hazai és a külföldi élelemadományok 18 egyházközségi szeretetotthon és 120 egyházközségi népkonyha működését biztosították.[14] Az utóbbiak naponta „egytál" ételt nyújtottak az éhezőknek, természetesen minden különbségtétel nélkül.

A külföldi adományok fogadása sokszor igen bonyolult adminisztrációt igényelt. Ezt és a nagybani szétosztás kényes munkáját az AC Országos Karitász Irodája végezte. A budapesti egyházközségi karitász szervezetek felé a budapesti Szent Erzsébet Karitász Központ (Veres Pálné u. 9.) látta el a szétosztás feladatát. Fáradhatatlan karitász lelkülettel állta a munkát az Iroda 28 munkatársa. Köztük Ertl Kriszta szociális missziótársulati nővér, Bokor Erzsébet szociális testvér, Höffler Stefánia, Halmai Jenő Lehotay Imre lelkésszel, aki 1946-tól lett a Szent Erzsébet Karitász főtitkára.

A külföldi adományok Belgiumból (van Roy kardinális), Svájcból, Norvégiából, Írországból, USA-ból (War Relief Services-National Catholic Weltfare Conference), Ausztráliából érkeztek. A több éven át küldött adományok összegzésének igénye nélkül, csupán kortörténeti emlékként közöljük az AC Országos Karitász Esztergomba küldött két jelentésének adatait:

1946. december 10.	beérkezett adományok:
USA	40 vagon élelmiszer, 2 vagon ruha
Belgium (Van Roy bíboros)	1 vagon ruha, 5 bála pamut,
Írország	110 bála ruha, nagyobb mennyiségű „Nadol" gyermekek részére, A, B vitamin, 1 új teherautó,
Svájc (Caritas Verband)	1 vagon használt bútor, 52 láda használt ruha, 9 zsák szárított zöldség, 1000 egység inzulin, 1200 m film,
Nemzetközi Vöröskereszt	1000 pokróc, 500 matrac, 39 600 egység inzulin,
Anglia (UNRA)	68 láda ruhacsomag,
Nemzetközi Vöröskereszt, (Norvégia)	10 955 kg vegyes élelmiszer[15],
1947. január 20.	
USA	127 bála ruhanemű, 463 q liszt, 8 teherautó,
Ausztrália Vöröskereszt	30 láda ruhanemű,
Nemzetközi Vöröskereszt	1600 kg ruha, 8000 m szövet,
Ír Vöröskereszt	1014 kg ruhanemű, 1160 kg erősítő tápszer és gyógyszer.[16]

A jelentések tudtul adják, hogy a ruhaneműek 70%-át vidékre küldték, mert ott nagyobb a ruhafélékben a hiány, míg a fővárosban inkább az élelmiszerekre van szükség. Kuriózumként: az egy vagon használt bútort az esztergom-tábori Fiúnevelő Otthon kapta meg. A segély-anyagot az e célra küldött teherautókkal fuvarozták vidékre, és onnan egyúttal hozták a vidék élelmiszer-adományát a fővárosba. Budapesten különféle egyházi intézmények pincéiben, raktáraiban helyezték el az adományokat és innen utalták ki az egyházközségi karitász szervezeteknek.

A belga, holland, svájci, dán, francia karitász szervezetek megható segélyakciója volt, hogy hosszú hónapokra láttak vendégül katolikus családok magyar gyermekeket. Ez az akció az elsődleges célon túl hatékonyan segítette elő a befogadó és a magyar családok keresztény szellemű kapcsolatát is.

A szinte hősies áldozatot kívánó munka közben a Karitász Központ nem feledkezett meg a munkatársak lelki életének elmélyítéséről sem. Ugyanazokat az eszközöket használta fel, amelyeket a szervezés éveiben oly eredményesen alkalmazott (karitász lelkióra, karitász tanulmányi nap, lelkigyakorlatok, karitász igazgatók havi összejövetele). 1948. június 28-tól július 3-ig még Karitász hetetet is rendezett. Az előadássorozat célja az volt, hogy mintegy szabadegyetemi nívón a karitász problémáit a teológia minden ágának tükrében tudományosan megvilágítsa.[17]

E nehéz időben a segítőkész karitász lelkületnek egészen sajátos tervei is felvetődtek. Így: a katolikus orvosok között, a külföldi betegellátási segélynek ígérete alapján a „katolikus mozgókórház"[18] gondolata és az AC „caritas medicorum": az AC orvos-szakosztály felállítása.[19] Ha a lelkes tervek nem is valósulhattak meg, az orvostársadalomból Budapesten mintegy hatvanan vállalták — miként a háború előtt, — a karitásztól hozzájuk küldött, társadalombiztosítást (OTI) nem élvező, szegény betegek vizsgálatát és gyógyítását. A Központ által kiadott orvosi vényekre írták a gyógyszereket. Ezeket aztán a betegek a tizenegy gyógyszertár valamelyikében megkaphatták. E gyógyszertárak vállalták ui. a külföldről kapott gyógyszerek kezelését, tárolását, kiosztását.

Az Esztergomba távozó dr. Bóka Imre helyébe 1946-ban dr. Beresztóczy Miklós, a VKM I. ügyosztályának vezetője kapott budapesti AC igazgatói kinevezést — szóban — Mindszenty hercegprímástól.[20] 1947-ben a Szent Erzsébet Karitász Központ igazgatójának is kinevezte. Ugyanekkor Lehotay Imre helyébe karitász főtitkárnak dr. Bády Ferenc, a Központi Legényegylet igazgatója került. Mihalovics Zsigmond AC Országos igazgatója 1948. júliusában külföldre távozott. A budapesti Karitász Központjának irodája a Váczi utca 40. sz. alá költözött. Új központi munkatársként kapcsolódott a karitászhoz Rácz Mária Alexa szociális missziótársulati nővér és több mint harminc éven át szolgálta lelkesen a karitász ügyét. A Szent Erzsébet Karitász Központ irodája előbbi helyéről hamarosan újabb, harmadik helyre került: a Rottenbiller u. 20. sz. alatti Országos Legényegyleti Központ épületébe. Albert József, Kapuvári Elemér lelkészek, legényegyleti prefektusok szeretettel foglalkoztak a karitász gondozottakkal, akik az itt létesített külön orvosi rendelőt keresték fel. Az épület államosítása után jelenlegi helyére, Hunyadi tér 3. sz. alá költöztette a KÖZELBIZ (Közületeket Elhelyező Bizottság) az irodát. Itt találkoztak a munkatársak, ide érkeztek be a havi jelentések, itt szervezték a havonta rendszeresen megtartott lelkiórákat.

A különféle egyesületek munkáját betiltó állami rendelkezések a karitásznak sem Központját, sem egyházközségi szervezeteit nem érintették. Működési lehetőségük ma is biztosított. Amint azonban a háború után a gazdasági élet fokozatosan konszolidálódott és sorra jelentek meg a szociális és társadalombiztosítási rendelkezések, s tűntek el a fővárosi nyomortanyák, az Egyház karitatív tevékenysége egyre inkább szűkebb területre korlátozódott. Lassan a Központ szerepe is csupán a formális ellenőrzésben merült ki.

Beresztóczy Miklóst 1950-ben esztergomi káptalani helynöknek választották meg. 1950. július 12-én az alábbiakról értesítette dr. Szabó Imre budapesti

helynököt: „Mivel a budapesti AC igazgatóság munkaköre a minimálisra zsugorodott össze, úgy intézkedem, hogy működését szüneteltetem... A budapesti Karitász Központ munkája is megcsappant. Megszűntetése nem lenne indokolt, mert a plébániák karitász tevékenysége fokozott ellenőrzést kíván és a kiöregedett egyháziak ellátása terén is, — lehet — a jövőben komoly feladatok nyílhatnak számára."[21] Ugyanakkor kinevezte Bády Ferencet, aki ekkor már a helyettes igazgató volt, a Karitász Központ igazgatójává.

1956—57-ben a Karitász Központ az idős és nyugdíjas papok számára külföldről érkezett ruhák és fehérneműek elosztásában vett részt. 1958-ban Óbuda városrendezése során szanálták az utolsó egyházközségi szeretetotthon épületét (a volt Emese utcában), gondozottait pedig fővárosi szociális otthonokban helyezték el.

Ma az egyházközségek karitász munkájához a szükséges anyagi alapot a templomok Szent Antal perselyei és az egyházközségi költségvetésekbe felvett összegek biztosítják. Az egykori helyzethez viszonyítva, összehasonlíthatatlanul kisebb az olyan hívek száma, akik anyagi támogatásra szorulnának. Többen inkább a felebaráti szeretet szolgálatait várják egyedüllétükben (látogatás, ügyek intézése, takarítás, bevásárlás stb.). E területen sokat tehetnek a karitász munkatársak, sőt az egyházközség fiatal tagjai is. Több egyházközségben megértve a mai kor követelményeit ez irányban példaadóan megszervezett munka folyik a karitatív bizottságban (Egyházközségek Szabályzata 29. § 2.).

Napjainkban igen időszerű karitász akció az, amit dr. Lékai László bíboros, érsek-prímás ajánl és folytat: *a sokgyermekes családok felkarolása.* Nagy anyagi áldozattal és megértéssel több sokgyermekes családnak biztosít évről évre több hetes, családi együttesben nyaralást az esztergomi egyházmegye betöltetlen plébániáinak épületeiben és a Balatonnál.

A karitász ezen új törekvéseit teszi magáévá a budapesti Karitász jelenlegi igazgatója, Bertók Ferenc erzsébetvárosi plébános, esperes, c. apát és irodavezetője Halmai Jenő.

*

Meg kell még említenünk a felebaráti szeretet gyakorlásának Budapesten működő más tevékenységét is: *a betegek intézményes lelki gondozását.*

A háború után, 1947-ben Mindszenty hercegprímás Tamás Ernő hittanárt kinevezte a BLG (Betegek Lelki Gondozása) érseki biztosává és megbízta a szervezet kialakításával.[22] Megértő munkatársakat talált, akik szívesen látogatták a magatehetetlen magányosokat és otthonukhoz kötött betegeket, főképpen pedig a főváros utókezelő kórházainak ápoltjait. Drahos János esztergomi érseki általános helynök 1950-ben elrendelte: „Budapesten, ha eddig nem lenne, minden egyházközségben, továbbá vidéken, legalább a nagyobb plébániákon, alakítsunk áldozatos lelkületű híveinkből kis közösséget, melynek feladata... a betegek felkutatása és lelki gondozása, előkészítése a szentségek felvételére."[23]

A szervezet munkatársai nemcsak a szentgyónás és áldozás alkalmainak megteremtésével gondoskodnak vállalt betegeikről, hanem a legjobban

igényelt személyes és állandó kapcsolat megvalósításával; karácsony és húsvét táján az ajándékozás apró figyelmességével is megörvendeztetik pártfogoltjaikat. Nyugdíjasok, javakorabeliek, fiatalok egyaránt kiveszik részüket az irgalmasság e cselekedeteinek gyakorlásából. A BLG jelenleg a Karitász Központhoz tartozik.

*

Összeállításunkban eddig az egyházközségek, vagyis a katolikus hívek szervezett és lelkes karitász munkájáról volt szó. „A katolikus Egyház karitatív tevékenysége" cím értelmében azonban nem mulaszthatjuk el, hogy legalábbis röviden ne adjunk számot a magyar katolikus Egyház azon még jelentősebb karitatív tevékenységéről, amelyet a magyar *szerzetesrendek* végeztek az irgalmasság és felebaráti szeretet krisztusi szolgálatában. Az Actio Catholica által kiadott 1948-as országos sematizmus (A magyaroroszági latin- és görögszertartású egyházmegyei és szerzetes római katolikus papság és női szerzetesrendek névtára, iskolák közjóléti és hitbuzgalmi egyesületek feltüntetésével. Budapest, 1948.) szerint:

az Irgalmas-rendnek 5 kórháza volt (Budapest, Eger, Pápa, Vác, Pécs), az Assziszi Szent Ferenc Leányai betegápoló nővérek tulajdonában volt az Assziszi Szent Ferenc kórház (Budapest XII., Széher u. 45.). A Szent Erzsébet betegápoló nővérek tulajdonát képezte a Budapest I., Fő u. 41—43. sz. alatti női kórház. A különféle női szerzetesrendekből kb. *1800 nővér 79 kórházban* látta el a betegápolást.

Szerzetesnővérek működtek továbbá az alábbi intézményekben:

56 szeretetházban,
52 napközi otthonban,
23 árvaházban,
8 gyermekotthonban,
6 népkonyhán,
7 szegénygondozó hivatalban,
2 gyermekmenhelyen,
2 nyomorék gyermekotthonban,
2 javítóintézetben,
2 büntetőintézetben.

Külön meg kell emlékeznünk P. Oslay Oswald ferences tartományfőnöktől alapított Magyar (Egri) Normáról, amelyből 1930-ban Szmrecsányi Lajos egri érsek pártfogásával alakult a Szegénygondozó Nővérek Társulata. Szeretetotthoni és külső szegénygondozási módszerét még külföldiek is tanulmányozták. (lásd bővebben Női szerzetesrendek c. értekezés 221. o.) Szerzetesrendjeink karitatív intézményei és áldozatos munkája 1950-ben a szerzetesrendek működésének megvonásával megszűnt. Az idősebb generációból még ma is sokan szeretettel és hálával emlékeznek vissza szolgálatukra.

RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZI SZERETETSZOLGÁLAT

1945-től jelentős változások korszaka érkezett el a római katolikus egyház számára is.

Az 1950. évi 34. t.c. megvonta — négy kivételével — a hazánkban működő valamennyi szerzetesrendtől a működési engedélyt azzal az indoklással, hogy a tanítás és betegellátás feladatát az állam vállalja magára.

A rendházakat, iskolákat, kórházakat és egyéb intézményeket: lakó- és munkahelyeiket elhagyni kényszerült több, mint 10 ezer szerzetesnek létfeltételt kellett keresni. Ez az életkortól, egészségi állapottól függően többékevésbé sikerült. A legnehezebb helyzetben az idős, beteg, munkaképtelen szerzetesek (férfiak és nők) voltak, akiknek nem volt hová menniük.

1950. augusztus 29-én írták alá az állam és az egyház közötti megállapodást és itt döntöttek arról, hogy a felmerülő problémák és vitás kérdések megoldására egy magas szintű *Paritásos Bizottságot* hoznak létre, két albizottsággal. A magas szintű bizottság egyházi tagja volt Grősz József kalocsai érsek, dr. Czapik Gyula egri érsek és dr. Hamvas Endre csanádi püspök, esztergomi apostoli kormányzó. Az állam részéről Bognár József belkereskedelmi miniszter, Olt Károly pénzügyminiszter és Jóboru Magda közoktatásügyi államtitkár. A két albizottság a pénzügyi és szociális kérdésekkel foglalkozott.

A *szociális albizottság* tagja volt állami részről Veres József, Simon Lajos és Cséki Sándor államtitkár; egyházi részről Hagyó-Kovács Gyula ciszterci kormányzó (később Szörényi Gábor jezsuita), Nagy Vendel bencés főszámvevő (később Szűcs Imre piarista) és Szabó Erna szatmári irgalmas nővér.

Ennek a szociális albizottságnak az volt a feladata, hogy a Paritásos Bizottság szociális határozatainak és döntéseinek végrehajtását, gyakorlati megvalósítását véghezvigye. Munkája legnagyobb részét az idős, beteg, rokkant, keresőképtelen szerzetesek ügyeinek elrendezése képezte.

A tárgyalások eredményeképpen az állam 5 egykori rendházat adott szociális otthon céljára 440 idős, beteg szerzetes számára és ellátásukat is biztosította. A többieket segítette a munkavállalásban (kórházak, iskolák, gyárak), illetve önálló munkahelyek létesítéséhez járult hozzá. Így alakult meg a SOLIDARITAS Háziipari Termelő Szövetkezet; az Ostya- és Templomellátó Bizottság 1953-ban.

1950-ben tehát megalakult Bakonybél (október 9.), *Csákvár* (október 10.), *Gyón* (október 15.) és *Jászberény* (november 5.) szociális otthona szerzetes nővérek számára. Jánoshida volt premontrei rendház a férfi szerzetesek számára — 1951-től (október 22.) *Pannonhalmán* nyert végleges elhelyezést. 1951. október 30-án *Vác* püspöki palotájának egy részében új állami fenntartású otthon nyílhatott meg.

Ezeknek az otthonoknak redbenhozatala, berendezése, az étkeztetés megszervezése és üzemeltetésének biztosítása, valamint az idős szerzetesek elhelyezése sok áldozatos erőfeszítésbe került. Ebben különösen *Paulay Imre* premontrei atya fáradozott sokat.

1951. június 5-én a Magyar Katolikus Püspöki Kar létrehozta a R. K. Egyházi Kegydíjasok és Betegek Szeretetszolgálatát (EKBESZ), mely jelenleg mint a *R. K.*

EGYHÁZI SZERETETSZOLGÁLAT (1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1.) működik.

A Szeretetszolgálat új feladatként vállalta, hogy az otthonokon kívül élő idős és beteg szerzetesek számára megélhetési alapot szerez. Sokak számára kért és kapott az államtól kegydíjat. Idők folyamán elérte, hogy a nyugdíj összegének megállapításakor a szerzetesi éveket is beszámítják. Jelenleg is a Szeretetszolgálat igazolása alapján terjeszti fel a Budapesti Érseki Helytartóság az idős szerzetesek nyugdíjazási kérelmeit a nyugdíjmegállaapító szervekhez.

1952. augusztus 1-én a kassai püspökség egykori nyaraló kastélyában, *Hejcén* nyílt meg 50 személy számára a hetedik szociális otthon. Ide csatlakozott 1959. január 7-én *Piliscsaba,* 25 szerzetesnővér otthonaként.

1980 óta átmenetileg bizonyos csökkenést mutatott a szerzetesnővérek otthonokba való jelentkezése; ugyanakkor sok kérés futott be a Szeretszolgálathoz nyugdíjas egyházi alkalmazottak részéről. Az Állami Egyházügyi Hivatal vezetősége a Bíboros Főpásztorral folytatott tárgyalás során hozzájárult ahhoz, hogy 1980. július 1-től a *csákvári* állami fenntartású, egyházi jellegű otthonba volt egyházi alkalmazottak (egyházközségi irodavezető, hitoktatónő, sekrestyés, kántor, plébániai házvezetőnő, pap-édesanya) is nyerhessenek felvételt a szerzetesnővéreken kívül.

Ugyanezen időtől kezdve a *gyóni* (Dabas III.) állami fenntartású, egyházi jellegű otthonba előzetes megegyezés szerint a területileg illetékes Pest megyei Tanács világi nőket utal be az otthon egyházi jellegének változatlan fenntartása mellett. Olyan személyeket, akik az otthon egyházi jellegének ismeretében, annak vallásos miliőjét elismerik, sőt óhajtják. A 100 férőhelyes otthonban 1985. október 26. óta már nincsenek szerzetesnővérek. Egyházi jellege miatt az ide ezért jelentkező asszonyok óhaját tudomásul véve, hetente lelkipásztori ellátásban, havonta és nagy ünnepeken pedig az otthon megfelelő helyiségében bemutatott szentmiseáldozat kegyelmeiben részesülhetnek a gondozottak.

Ezekbe az állami fenntartású egyházi jellegű otthonokba *a felvételt* a Szeretetszolgálaton keresztül kell kérni. Az elhelyezésre szorultakat nem kell felkutatni. A Szeretetszolgálat megindulásakor ismertek voltak azok a szerzetesek, akik koruk vagy egészségi állapotuk miatt már nem tudtak dolgozni és nem volt olyan rokonuk, aki elvállalta volna gondozásukat. Azóta pedig folyamatosan jelentkeznek, akik már nem tudják magukat ellátni betegségük vagy öregségük miatt. A magatehetetlenné váltak helyett régi társaik teszik meg a szükséges intézkedéseket: felhívják a Szeretetszolgálat figyelmét az elhelyezendőkre, illetve elkészítik és benyújtják a szükséges iratokat.

Az elhelyezést kérőknél a megbízott munkatárs környezettanulmányt végez. Ezután a lakóhely szerint illetékes tanácshoz a Szeretetszolgálat nyújtja be az elhelyezési kérelmet, mellékelve az illető sajátkezűleg aláírt kérését; utolsó havi nyugdíjszelvényét; körzeti orvosi igazolást arról, hogy nem kontraindikált a közösségben való elhelyezés. A tanácsi beutaló határozat alapján a férőhelykijelölést a *SzIK* (Szociális Intézetek Központja) adja, miután a Szeretetszolgálat igazolta a kérelmező jogosultságát a szerzeteseket gondozó valamelyik otthon-

ba való elhelyezésre. A SzIK a férőhely kijelölését mindig a Szeretszolgálattal megbeszélve, a kérelmező óhaját figyelembe véve végzi. A kérelmező többnyire abba a szociális otthonba szeretne kerülni, ahol a szerzetestársai vannak, illetve amely szülőföldjéhez, lakóhelyéhez a legközelebbi.

Jelenleg annyi az elhelyezést kérő, hogy hónapokat, sőt némelyik otthonban egy-két évet is kell várni a beköltözésre. 1983. december 31-én pl. hatvanan vártak otthonaink valamelyikébe való behívásra.

Ezeknek az otthonoknak (Bakonybél, Csákvár, Gyón, Hejce, Jászberény, Pannonhalma, Piliscsaba, Vác) fenntartását létrejöttük óta az állam vállalta magára. *Valamennyit az állam üzemelteti;* vezetőről, személyzetről is ő gondoskodik. Minden ilyen otthonban van a Szeretetszolgálatnak egy alkalmazottja, *az egyházi megbízott nővér,* aki gondoskodik a nővérek vallásos és szellemi igényeinek kielégítéséről, foglalkozásaikat irányítja és ügyeik elintézésében segítségükre van. Így segítségére van az otthonvezetőnek (igazgatónak) az ún. pszichés gondozásban. Az idős korban fellépő testi-szellemi gyengeségek nélkülözhetetlenné teszik az állandó szeretet jelenlétét.

Mivel a jelentkezők nem fogytak, az Állami Egyházügyi Hivatal hozzájárult ahhoz, hogy a Szeretetszolgálat *egyházi fenntartású* otthonokat létesíthessen. Így alakult meg 1953. május 7-én a *pécsi,* 1954. április 9-én a *püspökszentlászlói* és 1955. május 4-én a *verőcemarosi* szociális otthon.

Fenti létesítmények ellátása mellett a Magyar Katolikus Püspöki Kar (MKPK) megbízta a Szeretetszolgálatot, hogy szervezze meg, illetve vegye át, működtesse és irányítsa az alábbi szociális intézményeket: 1953. június 4-től a *székesfehérvári* Országos Papi Otthont (idős, nyugdíjas világi papok számára), 1954. március 24-től a *mátraszentimrei* STELLA üdülőt és a veszprémi egyházmegye tulajdonát képező *hévizi* Papi Otthon üdülőt március 30-tól (ezt 1983 áprilisában a Szeretetszolgálat visszaadta tulajdonosának); valamint 1961. június 1-től a *pécsi* székesegyházi Szent Péter egyházközség *Prohászka Otthonát.* (Ez utóbbi pap-édesanyák, egyházi női nyugdíjas alkalmazottak otthona.)

Dr. Czapik Gyula egri érsek segítségével a Szeretetszolgálat a Minisztertanács és a Püspöki Kar közös megegyezése alapján 1953. december 30-án megalakította a *SOLIDARITAS* Háziipari Termelő és Értékesítő Szövetkezetet. A szövetkezet elsődleges célja a szerzetesek — főleg, akik pedagógusként tovább nem dolgoztak — foglalkoztatása volt. Azontúl az idős, rokkant embereké, akiknek nem volt semmi nyugdíjuk; foglalkoztatta azokat a szociális otthonba költözött szerzeteseket, akik nyugdíj nélkül, igen kevés kegydíjból kellett, hogy éljenek. Későbbiek során felvettek nem-szerzeteseket is. Központi műhelyeik az egyháziruha-részleg, a reverendaszabóság mellett exportra termelt kötött kesztyű, hímzett blúz; belföldön értékesített gyermekruha; majd textil- és bőrkesztyűrészleg volt. A fővárosban 10, 3 vidéki városban 1-1 műhely dolgozott 308 műhelyi dolgozóval és mintegy 1500 bedolgozóval 1957-ben. — A Solidaritas rövid idő múlva önálló lett, nem tartozik a Szeretetszolgálat fennhatósága alá.

Ugyancsak a Szeretetszolgálat szervezte és indította meg az egyházmegyei *Templomellátó Bizottságot.* A szerzetesnővérek 1950-ig rendházaikban minden

külön engedély nélkül foglalkozhattak ostyasütéssel és egyházi ruhavarrással. Ennek legális továbbműködtetését biztosította és az ezzel foglalkozóknak fizetést, SzTK-ellátást adott az újonnan megalakult Templomellátó Bizottság. Először az esztergomi főegyházmegyében, majd Eger, Székesfehérvár, Pécs, Győr egyházmegyéiben mint Egyházmegyei Ostyaellátó, a Szeretetszolgálattól függetlenül működik.

Valamennyi otthonban van templom vagy kápolna; saját lelkész vagy a helyi plébános gondoskodik a gondozottak lelki szükségleteinek ellátásáról. Mindenütt van szentmise, gyónási alkalom, a naponkénti szentmise előtt reggeli ima, közös rózsafűzér, ebéd alatt lelkiolvasmány; évente lelkigyakorlat. A szobákban (betegszobákban elsősorban) hangszóró közvetíti az ágyban fekvőknek a szentmisét és szentbeszédet. Az együttélés a mi otthonainkban is napirendi megkötöttségeket hoz magával. Meghatározott időben vannak az étkezések, az orvosi rendelés, a délutáni csendes időszak. Ezek köteleznek mindenkit. A közös vallási tevékenységeknek, szertartásoknak is meghatározott idejük van. Ezeken a részvétel fakultatív, de belső igényből fakadóan a részvétel szinte általános, alig van távolmaradó. A napirendben meghatározott időpontokon kívül az otthonlakók szabadon rendelkeznek az idejükkel. Minden otthonban többen kézimunkáznak, rendszeresen olvasnak, televíziót néznek, rádiót hallgatnak, kijárnak az otthonból. Mindegyik otthon nagyon sok segítséget kap lakóitól a takarítás, terítés, mosogatás, konyhai előkészítő munkák, a betegek ellátása, a templom vagy kápolna rendben tartása, a kert gondozása terén. A kézimunkázók az eladásra, ajándékozásra, otthondíszítésre vagy kedvtelésből készített munkákon túlmenően önzetlenül, mások megsegítésére is dolgoznak. Rendszeresen készítenek horgolt fáslit az indiai leprások számára és kézimunkákat a Szeretetszolgálat célkitűzéseinek támogatására. Pl. az ipolytölgyesi otthon építéséhez kb. 60 idős apáca járult hozzá a vásárral egybekötött kiállításra készített kézimunkával (1983-ban és 1985-ben).

Sokan dolgoznak megrokkanva, ágyhoz kötötten is, amíg csak mozogni képesek. Minden együttműködésük, tevékenységük belső szükségből fakad; készségesen, szívesen teszik, amire csak képesek. Közben ünneplik a névnapokat, fogadalmaik évfordulóit. Nem múlik el egy év sem Mikulás-est, karácsonyi ünnepség, farsangi mókázás nélkül. Természetesen, az életkor növekedésével mindinkább csökken a részvétel lehetősége.

Otthonainkat egyaránt látogatják egyháziak és civil csoportok, hogy különféle programmal kedveskedjenek a lakóknak. Télen betlehemes játék járja vagy diavetítés; nők napján iskolásgyermekek jönnek köszönteni őket. De állandó jellegű társadalmi munkával is sokan segítik az arra rászoruló otthonokat: gyümölcsszedésben, a nagyobb parkok rendezésében; nyári szabadságolások idején takarításban, konyhai munkában, befőzésben. Az ipolytölgyesi építkezésnél számos fiatal csoport végzett értékes munkát; mozgássérült-vak gyermekekek Szent Anna Otthonába rendszersen jár patronáló brigád, hogy sétáltatásuknál segítsenek stb.

Az eddig leírtakból kiviláglik, hogy a Szeretetszolgálat a megalakulása óta eltelt évek során bővítette eredeti célkitűzéseit, nevezetesen azt a feladatát,

hogy a zárdákból és kolostorokból kikerült szerzetesek munkához juttatásáról, illetve az idősek és betegek intézményes ellátásáról gondoskodjék.

A tevékenység szélesebb körűvé tételéhez első lépés a *székesfehérvári Országos Papi Otthon* létesítése volt 1953-ban. Itt nem szerzetesek, hanem egyházmegyei szolgálatban lévő, ún. világi papok nyertek elhelyezést. Ilyen jellegű otthona néhány egyházmegyének addig is volt (Esztergom, Szombathely, Kalocsa, Veszprém, Pécs): saját területükről, kis létszámban tudtak befogadni idős, nyugdíjas, beteg papokat. A székesfehérvári otthon országos hatáskörű, mindegyiknél nagyobb befogadóképességű (60 férőhely) és a súlyos vagy maguktehetetlen betegek fogadására is kellőképpen felszerelt.

A második lépés az új profilú *Prohászka Otthon* megindítása volt *Pécsett.* Mind égetőbb szükség volt ugyanis arra, hogy a magukra maradt idős papédesanyák és munkában megöregedett egyházi alkalmazottak — valamennyien civil nők — vallási igényeiknek megfelelő otthonban nyerhessenek elhelyezést. 1961-ben 30 fő befogadására volt alkalmas; ma már 38 a férőhelyek száma.

20 évvel a Prohászka Otthon megindulása után a katolikus egyház új intézményt hozott létre: 1981. július 28-án avatta fel dr. Lékai László bíboros, prímás, érsek az esztergomi főegyházmegye tulajdonát képező *XXIII. János Szeretetotthont,* melyet Szabó István Ybl-díjas építész, a farkasréti templom alkotója tervezett. Az ötszintes, 3 emeletes, 90 lakóegységgel rendelkező épület megépítése 40 millió forintba került. Minthogy az összeg nagysága többszörösen is meghaladta az anyagi lehetőségeket, ezért az otthon építésének irányításával foglalkozó Intéző Bizottság arra kényszerült, hogy az első lakóktól komoly összegű adományt (400 000 Ft belépési összeg) kérjen és a katolikus intézmények, valamint a hívek áldozatos adományaira is számítson. Így a novemberben szokásos országos perselygyűjtés („Szeretetszolgálat-vasárnap") ezentúl már nemcsak az idős és beteg szerzetesek, nyugdíjas papok otthonainak megsegítését van hivatva szolgálni, de a XXIII. János Szeretetotthon alacsony nyugdíjjal rendelkező lakóinak ellátását is biztosítja.

Ebben a világi otthonban 120 hívő (nők és férfiak, házaspárok és magányosok) nyert elhelyezést. Kezdettől fogva szűknek bizonyult, várakozókban, új jelentkezőkben ma sincs hiány. Még az év szeptemberében *Máriaremetén* 15 férőhellyel megnyílt az otthon utókezelő részlege azok számára, akiknek egészségi állapota intenzívebb gondoskodást, rendszeres ápolást kíván. 1984 Gyümölcsoltó Boldogasszony napján a Bíboros Főpásztor megáldotta az új épület alapkövét, mely további 25 beteg testvérünk elhelyezését teszi majd lehetővé.

Dr. Bánk József váci érsek-püspök 1981-ben bízta meg a Szeretetszolgálatot, hogy *Tiszaalpár* egykori bencés női zárdáját üzemeltesse szociális célra. Az épület felújítása után, 1982 májusától idős nővérek nyaralhattak itt. 1982 nyarán 16, 1983-ban 30 értelmi fogyatékos gyermeket nyaraltattunk itt. Felügyeletüket társadalmi munkában szakképzett gyógypedagógus, illetve egészségügyi dolgozó vezetésével olyan fiatalok vállalták, akiknek felkészítésére szakemberek előadásai révén, hónapokkal előbb gondoltunk. Minthogy ez

előtt a „Pax" Otthon előtt húzódik a szomszédos termelőszövetkezet létesítményeit ellátni hivatott gázvezeték, így 1984. december 11-től téli üzemeltetése is lehetővé vált. Jelenleg 25 idős világi hívőt gondoz itt a Szeretetszolgálat. Az otthon a tiszaalpári (II.) egyházközség tulajdona.

Dr. Lékai László bíboros, prímás, érsek kezdeményezésére az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke 1982. június 9-én előzetes elvi hozzájárulását adta 3 új katolikus egyházi létesítmény alapításához. Ennek megfelelően 1982. szeptember 19-én megindulhatott a *vak-mozgássérült gyermekekek Szent Anna Otthona* 15 gondozott részére. A Batthyány téri plébánia egyik részében sikerült biztosítani a férőhelyeket. Ehhez az anyagi alapot egy örökségét felajánló vak pap és egy idős hölgy adománya teremtette meg. Hazánkban ez az egyetlen ilyen jellegű otthon. Nagy feladata van az eddig semmilyen iskolába nem sorolható, halmozottan sérült gyermekek nevelésében és oktatásában. 1983. február 27-én a magyar televízió „A HÉT" c. műsora mutatta be az otthon működését, ismertetve az itt folyó ápolást és gondozást.

A *Rk. Egyházi Szeretetszolgálat Egészségügyi Gyermekotthonainak Kirendeltsége* (Ulászló u. 15.) irodáját 1983. december 17-én áldotta meg dr. Szakos Gyula székesfehérvári megyéspüspök, a Szeretetszolgálat püspökkari főigazgatója. Ez a létesítmény arra hivatott, hogy szakemberekből álló munkatársaink fogadják a testi-szellemi fogyatékos gyermekeket, akik családban élnek, hogy a lehetőségekhez képest lelkipásztori gondozásban részesítsék őket. Itt találkoznak e sérült gyermekek szüleivel is, hogy tanáccsal és eligazítással segítsék őket. Az elmúlt esztendőkben új helyen: *Söréd* (Fejér megye) plébániájának e célra kialakított helyiségeiben nyaraltattak 2 csoportban összesen 40 értelmi fogyatékos gyermeket, akikre kb. ugyanennyi fiatal felügyelt szakképzett gyógypedagógusok vezetésével. A község lakossága és a közeli Székesfehérvár hívei társadalmi munkában teszik felejthetetlenné kis védenceik üdülését, valamint ugyanakkor szüleik kikapcsolódását, pihenését.

Ipolytölgyes Szent Erzsébet Egészségügyi Gyermekotthona a harmadik új létesítmény. A plébánia épületét és a hozzá tartozó ingatlant a Bíboros Főpásztor ajánlotta fel a Szeretetszolgálatnak: építse meg és üzemeltesse a végső formájában 120 értelmi fogyatékos gyermek számára otthont nyújtó intézményt. A három, egyenként 40 férőhelyes pavilonok közül kettő készült el az első ütemben, valamint a központi szolgáltató egységek (konyha, mosoda, fűtő- és elektromos központ, víz- és csatornarendszer). Ez az otthon, mint hazánkban az első ilyen katolikus kezdeményezés a második világháború befejezése óta, hazánk társadalmának szeretne segítségére lenni intézeti kezelésre szoruló fogyatékos gyermekek gondozása által. Maga az intézmény az egyház tulajdona, alkalmazottairól és fenntartásáról saját erőből fog gondoskodni. A gyermekek beutalását és ellátását — egyéb egészségügyi gyermekotthonokhoz hasonlóan — megkötendő szerződés szerint az állam vállalja. Az ipolytölgyesi otthon országos feladatot ellátó intézmény többi otthonainkhoz hasonlóan, így a beutalások az egész ország területéről történnek. A gyermekeket fokozatosan utalják be, így az első két pavilon összesen 80 gyermek befogadását 4 hónap alatt teljesítette.

Külön öröm szólani azokról, akik az építkezés ideje alatt — diákok, fiatalok, ifjúsági csoportok, felnőtt hívek — idejüket, munkájukat áldozták, szeretetüket adták, hogy Jézus kis barátainak „szállást készítsenek". Isten áldja meg valamennyiüket.*

*

A Szeretetszolgálat intézményeiben hosszú időn át látták el a különböző munkaköröket a volt szerzetesrendek tagjai. Az utolsó évtizedben számuk erősen megcsappant, hiszen megöregedtek, betegek lettek, maguk is gondozásra szorultak, meghaltak. A munkaerőgond mind nagyobb. Otthonainkban természetesen nem közömbös a munkavállaló beállítottsága, életszemlélete. A munkavállaló maga sem bírja el a vallásos légkört, ha az tőle idegen. S ugyanígy munkaerőgonddal küzdenek a püspökségek, papnevelő intézetek, középiskolás internátusok, egyházközségek is. Feltételeik ugyanazok, melyeket saját intézményeinkkel kapcsolatban említettünk. Mindezek, évek alatt megérlelték a *katolikus diakónia* tervét.

A *Rk. Egyházi Szeretetszolgálat-Képző* (katolikus diakónia) célja olyan személyek felkészítése, akik egyházunk intézményeiben (otthonok, püspökségek, papnevelő intézetek, internátusok, plébániák stb.) különböző munkakörök betöltésére vállalkoznak, ott munkaviszonyt létesítenek és munkájukat hivatásból is, az evangéliumi szolgálat szellemében vállalják. Azokat a 18. életévüket betöltött híveinket tartjuk alkalmasnak erre a szolgálatra, akik hitünk tanítását ismerik és szerinte élnek, vallásos beállítottságúak, testben-lélekben egészségesek, kifogástalan előéletűek, szeretik magyar hazánkat, egyházunkat és az embereket; akik bizonyos ideig, vagy elkötelezetten életük végéig hajlandók tehetségüket Isten és embertársaik odaadó szolgálatára szentelni. Felvételükhöz szükségesnek tartjuk többek között egy bizonyos alkalmassági vizsgálat tanúskodását lelki és vallási kérdések felé való nyitottságukról, önállóságukról, kapcsolatteremtő készségükről.

Elsőként egyházi otthonaink számára kívánunk dolgozókat képezni: betegápoló, gondozó, élelmezésvezető, karbantartó; később a gondnoki, otthonvezetői munkakörökbe. Alapként 1 éves képzést szeretnénk nyújtani hivatásra neveléssel: az első év tematikájában egyházi és humán tárgyak oktatása szerepel, mellette gyakorlati munkakörökben való munka. A második évtől a választott szakmának megfelelően állami képzésbe kapcsolódva szerzik meg további ismereteiket.

Az Állami Egyházügyi Hivatal 1983. augusztus 2-án adta elvi hozzájárulását a *Szent Margit Szeretetszolgálatképző* megindításához. Erre 1984. szeptember 24-én került sor Pécsen 9 növendékkel. Az első év befejezése után lehetőségük van arra, hogy munka mellett megszerezzék a szociális otthoni ápolónői, egészségügyi gyermekotthoni gondozónői, valamint az öregek napközi otthoni és házi szociális gondozónői szakképesítést. — Az újabb jelentkező 8 fiatal 1985. szeptember 19-én kezdte a képzőt.

* Az Otthon ünnepélyes megáldása és megnyitása 1986. szeptember 25-én történt. (Szerk.)

A vak és csökkent látóképességű hívek lelkipásztori gondozása 1977. december 26-án lett ismét rendszeressé a fővárosban. Bíboros Főpásztorunk a Batthyány téri Szent Anna templomban azóta együtt ünnepli a karácsonyt látássérült híveivel karácsony másodnapján a délutáni szentmisén. Évközben ugyanitt találkoznak a csökkent látóképességű hívek minden hónap 2. vasárnapján délelőtt a 10 órás szentmisén. Részt vesznek a liturgiában: olvassák a Braille-írással írt könyvekből a szentmise olvasmányait és a hívek könyörgéseit. Az evangéliumokat és az újszövetségi szentírás csaknem valamennyi könyvét vak-írással írt könyvekből, vagy Sinkovits Imre Kossuth-díjas színművész által magnószalagra mondott ún. „hangos könyvtár" köteteiből olvashatják-hallhatják. Megbízott lelkipásztoruk Mócsai Gábor apátkanonok, esperes-plébános, 1011 Budapest, Batthyány tér 7. Telefon: 358—390.

A *siket és hallássérült* hívek pasztorációja ugyanekkor kezdődött a budapesti Tömő utcai „Béke királynéja„ kápolnában. Velük ugyancsak minden december 26-án találkozik a Bíboros Főpásztor a délelőtti szentmisén, hogy együtt ünnepeljék Jézus születését. Évközben a budapesti Piarista kápolnában találkoznak, minden hónap 2. vasárnapján délután 4 órakor. Itt a szentmisét, annak szövegét és mondanivalóját „jeleléssel" (mutogatással) közvetítik feléjük, hogy jobban megértsék. Szent Lukács evangéliumának számukra könnyebben érthető „fordítása" elkészült: ennek alapján a hitoktatás nélkülözhetetlen segédeszközzel gyarapodott. Pantomim passiójátékuk nemcsak teljesítményként értékelhető (Pécs, Székesfehérvár, Szeged, Kecskemét, Győr), de hitük sajátos megvallásának is. Örömmel és rendszeresen jelenítik meg a bibliai jeleneteket (irgalmas szamaritánus), s a hallássérült gyermekek csoportja boldogan utánozza szüleit: a felnőtteket ebben is (Lázár feltámasztása). Türelmes fáradozás eredményeképpen meg is szólaltathatók, ha időben gondolnak beszédképességük fejlesztésére. Ebben a szakképzett munkatársak segítik őket. Megbízott lelkipásztoruk Futó Károly érseki tanácsos, lelkész; hitoktatóik Szilágyi Izabella és Szilágyi Vilma, a Szeretetszolgálat munkatársai (1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1. Telefon: 331—704). — Munkatársaink kapcsolatban állnak a Hallássérültek Nemzetközi Lelkipásztori Ökumenikus Tanácsával. Az évenként megrendezettt találkozó (Koppenhága, Drezda, Helsinki, Vatikán, Oxford) beszámolói és tapasztalatcseréje révén biztosított az előrehaladás és korszerű lelkipásztori gondozás.

Az *értelmi fogyatékos gyermekek* száma csaknem tízezer körül mozog. A velük való szeretetteljes, türelmes és szakszerű foglalkozás még a képezhetetlennek tartott gyermekeknél is szemmel látható fejlődést eredményez. Kirendeltségünk elsősorban azoknak a szülőknek nyújt segítséget találkozások, megbeszélések, tanácsadás révén, akiknek családjában egészséges gyermekek mellett egy vagy több fogyatékos gyermek él. A rendszeres foglalkozás révén a gyermekek örömmel tapasztalják azt, hogy valahová, és hogy összetartoznak. A megkísérelt hitoktatás eredménye lemérhető magatartásuk pozitív fejlődésében, a találkozások igénylésében. A szülők találkozásai megnyitják lehetőségét a kölcsönös segítségadásnak, egymás gondjai megismerésén túl azok alternatív vállalásának is. Az együtt felismert és közösen vállalt kereszt

hordozása mindig könnyebb, mint a magányosan hordozott. — Jelenleg a mintegy 40 fogyatékos gyermek gondozása tartós, állandó és sokrétű felkészülést igényel. Hitoktatás, felkészülés, gyakorlás sok fiatal számára a szeretet szolgálatát jelenti. Havonta szakemberek előadásait hallgatják, és gyakorlással készülnek önként vállalt feladataikra. — Nyáron ui. kéthetes turnusokban 20-20 gyermek tud nyaralni Söréd (Fejér megye) plébániáján, melyet a Megyésfőpásztor bocsátott a Szeretetszolgálat Kirendeltségének használatára. Ilyenkor valamennyi fogyatékos gyermek mellett ott van — szakképzett egészségügyi munkatárs, illetve gyógypedagógus jelenlétében — gondozója, aki nyári szabadságának vagy pihenésének idejét áldozza készségesen és örömmel a rászoruló kis testvérek ápolására. A *Kirendeltség* lelkipásztora: Dr. Kovács István kápolnaigazgató (1114 Budapest, Ulászló u. 15. Telefon: 453-825). A Kirendeltség ügyintézője: Simányi Kamillóné (Telefon: 866-585).

Mozgássérültekkel való lelkipásztori foglalkozás egyidős a fentiekkel. A „rokkantak éve" sokszorosan felhívta rájuk a társadalom figyelmét. Akik tolókocsival közlekednek, sima utat szeretnének találni a lépcsősorok mellett; utazási lehetőséget szárazon és vizen és a levegőben; helyet tantermekben és egyetemi aulákban. És otthont, családalapítás lehetőséget a velük való törődés intézményes, azaz állandó megbízhatósága révén. Főként pedig olyan testvéreket, akik az *állandóság* örömével ajándékozzák meg őket minden ügyeikben. Hogy lehessen számítani rájuk. — Jelenleg havonta kétszer — péntek esténként — jönnek össze a budapest-tisztviselőtelepi „Magyarok Nagyasszonya" plébániatemplomban szentmisére, szentírásmagyarázatra, beszélgetésre (1089 Budapest, Bláthy Ottó u. 22. Telefon: 135-872). — Lelkipásztori feladattal megbízott: Hajnal György s. lelkész, fenti plébánián.

*

A RK. EGYHÁZI SZERETETSZOLGÁLAT KÖZPONTJA (1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1. — Telefon: 331-704) hétköznaponként 8.30—15.30-ig fogadja az otthonokba jelentkező papokat, mindkét nembeli szerzeteseket. Tanáccsal és eligazítással szolgál az érdeklődőknek. Közben biztosítja az intézmények zavartalan működését, elkészíti a nyugdíjba vonuló szerzetesek, illetve jogosultak szolgálati idejének igazolását az eltöltött időről. Gondoskodik a hatáskörébe tartozó személyeknél az előírt környezettanulmány elkészítéséről, valamint az elő- és területi gondozás megoldásáról. Állandó kapcsolatot tart fenn az egyes otthonok vezetőivel, egyházi megbízottaival, lelkészeivel és lakóival. Ezt általában évenként kétszeri látogatással valósítja meg. Állandó kapcsolatban van Püspök-főigazgatójával; a MKPK-ral (megyéspüspökök utalják be papjaikat Székesfehérvárra az Országos Papi Otthonba, amikor ezt kérik); az Állami Egyházügyi Hivatallal; a tanácsi szociálpolitikai osztályok csoportvezetőivel; ÁEH megyei titkárokkal. Együttműködik a SzIK-kel (Szociális Intézetek Központja), természetesen az Egészségügyi Minisztérium illetékes osztályával; az Egészségügyi Gyermekotthonok Országos Módszertani Intézetével (EGYOMI). Külföldi kapcsolatokat is ápol

(Europäischer Hilfsfonds). Májusban és novemberben közös szentmisére hívja azokat az idős szerzetesnővéreket, akik még nincsenek otthonokban, hogy fogadalmaikra, illetve elhunytjaikra emlékezhessenek (Piarista kápolna, Budapest, VIII., Mikszáth tér 1.).

A római katolikus egyházi szeretetszolgálat 1985. évi tevékenysége

Dr. Szakos Gyula székesfehérvári megyéspüspök, az Egyházi Szeretetszolgálat főigazgatójának az 1986. március 11-i Püspöki Konferencián elhangzott alábbi tájékoztató jelentése hű képet ad az Egyházi Szeretetszolgálat 1985. évi eredményeiről, gondjairól és terveiről:

„I. *Egyházi fenntartású otthonok:*

1. *Székesfehérvári Országos Papi Nyugdíjasotthon.* Az 1985. évben jelentős korszerűsítések történtek. A földszinten egy új szobát alakítottak ki, továbbá 4 dolgozó számára 2 szobát vizesblokkal. Hasonlóképpen megoldódott a portásszoba fűtése és vizesblokkal való ellátása. Ugyancsak a földszinten korszerű vasalóhelyiség, amely már nélkülözhetetlen volt, nyert kialakítást, továbbá a II. emeleten 3 zuhanyzó és WC.

Mivel az Otthonban már évek óta a liftkérdés is megoldódott, továbbá a folyosók fűtése, így a papi Otthon nagyon korszerűnek minősíthető. A papság elöregedése folytán mindig nagyobb a teljes ápolásra szorulók száma. Az Intézet vezetősége igyekszik az elöregedett és beteg paptestvéreknek minél megfelelőbb gondozást és lelki segítséget biztosítani. A létszám 56—60 között mozog, néhány nagyobb egyes szobát kettessé kellett alakítani, hogy a sürgős ápolásra szorulókat sikerüljön elhelyezni. A korszerűsítési költségeket az Rk. Egyházi Szeretetszolgálat és az Otthon vezetősége elsősorban adományokból és kisebb részben papi hagyatékból fedezte.

2. *Verőcemaros,* a legnagyobb egyházi fenntartású nővérotthon. Főleg a konyhája és mosókonyhája korszerű felújításra vár. Jelenlegi létszáma 85, de már megvan az engedély, hogy az Otthon további 28 új férőhellyel bővüljön. Ennek költségét, elsősorban az új kis szobákat igénylő nővérek hozzájárulása fedezi.

3. *Pécs, Püspökség* szeretetotthonában 38 nővér talál otthont és ápolást öreg napjaira. Kisebb átalakítások itt is történtek.

4. *Püspökszentlászlón* 35 idős és beteg nővér kap elhelyezést. Itt a fűtés megoldásában történt korszerűsítés.

5. *A pécsi Prohászka Otthonban* papi édesanyák és hozzátartozók nyernek öreg napjaikra ápolást és gondozást. Bővítéssel a létszám 40-en felül van.

6. *Tiszaalpáron* 24 idős, világi öreg-beteg számára sikerült a volt bencés nővérek otthonában „Pax Otthont" kialakítani.

7. *Ipolytölgyesen* befejezés előtt áll a 80 férőhelyes Egészségügyi Gyermekotthon. (2 pavilon) Az eddigi költségek kereken 24 milliót tesznek ki, amelyek elsősorban adományokból jöttek össze. Jelentős, másfél milliós segítséget

nyújtott Valentiny Géza prelátus úr, az Egészségügyi Minisztérium 1 milliót, a Tervhivatal pedig a megnyitással kapcsolatosan 3 millió forinttal járul hozzá az anyagi szükségletekhez. A 80 gyermek részére az állandó üzemeltetéshez és fenntartáshoz az Egészségügyi Minisztérium jelentős összeggel fog hozzájárulni. Terv szerint folyó évben történik a megnyitás.*

8. *Budapest, Batthyány téren* működik a mozgássérült *Vak Gyermekek Otthona,* 10 bentlakó és 7 napközis gyermek részére. Ennek bővítésére nagy szükség lenne. Karácsonyra a német „Blindenapostolat" evangélikusai egy mikrobusszal ajándékozták meg az otthont.

9. *Mátraszentimrén a Stella* üdülő hatóságilag előírt, korszerű konyhája szintén elkészült. Jelenleg a külső épület renoválása, szigetelése a legsürgősebb feladat.

10. *Budapest, Ulászló utcai Lelkészség*en működik a *Szeretetszolgálat Kirendeltsége,* amelynek feladata az értelmi fogyatékos gyermekek gondozása, szüleiknek segítése; nyáron a Székesfehérvár mellett lévő sörédi plébánián, amelynek megfelelő egészségügyi átalakítása megtörtént, 40 gyermek nyaralt, és ez főleg a szülők számára jelent nagy segítséget.

11. *Második éve működik a Szeretetszolgálat Képző* egyelőre Pécsett a Prohászka Otthonnak ajándékozott épületben. Az első évben 8 fővel indult, ezek közül hatan maradtak az Egyházi Szeretetszolgálat keretében. A folyó évben nyolcan részesülnek felkészítésben a Szeretetszolgálat Képző keretében. 1986 szeptemberétől kezdve ez a Szeretetszolgálat Képző előreláthatólag Székesfehérvár mellett, az iszkaszentgyörgyi plébániára települ át. Így közelebb kerül Budapesthez és a Székesfehérvárott működő Papi Nyugdíjotthonhoz. A pécsi házat annak idején a Szeretetszolgálat Képző 2 évre kapta.

12. *A hallás* és *mozgássérült* hívek pasztorációjának helyiségeit 1986. év folyamán remélhetőleg sikerül kialakítani a Tömő utcai lelkészséggel kapcsolatban, illetve a Budapest, Tisztviselőtelepi (Rezső téri) plébániatemplommal kapcsolatban.

13. A XXIII. János Szeretetotthon és a vele kapcsolatos máriaremetei elfekvő működése közvetlenül a Bíboros, Prímás, Érsek úr felügyelete alá tartozik. Az elfekvő bővítése folyamatban van.

II. *Állami fenntartású, de egyházi jellegű otthonok a következő helyeken működnek:*

1. *Pannonhalmán* férfi szerzetesek részére, 90 személynek, de ténylegesen jelenleg 66-an vannak. Itt a nagy felújítás munkálatai miatt fennáll továbbra is a létszámstop, de az Egészségügyi Minisztérium már három alkalommal 3—3 öreg, beteg szerzetes felvételét engedélyezte, akiknél a gondozás és ápolás csak szociális otthonban volt megoldható.

* Ünnepélyes megáldása és megnyitása 1986. szeptember 25-én történt. (Szerk.)

Az állami otthonok közül megszűnt a gyóni otthon, és a még ott maradt nővérek más otthonokba költöztek. Az otthonban továbbra is tartható istentisztelet.

2. A jelenleg is működő *állami fenntartású egyházi jellegű nővérotthonok* a következő helyeken vannak:

Bakonybélben	71 személy részére
Jászberényben	100 személy részére
Piliscsabán	25 személy részére
Csákváron	80 személy részére
Vácott, a püspökségen	85 személy részére
a hejcei volt püspöki nyaralóban	50 személy részére

Vagyis az állam 6 nővérotthon és 1 férfi szerzetes otthon fenntartásáról gondoskodik. Ezekben az otthonokban egyházi vezető nővér van és mindenütt biztosítva van a napi misézés és így a lelki ellátás.

A jászberényi és piliscsabai otthonok az ugyanott működő állami otthonok közös vezetősége alatt állnak.

III. *Fontos, további új feladat a Szeretetszolgálat részére:*

1. *Az alkoholistákkal való foglalkozás.* Ez Magyarországon különösen aktuális, mert sajnos az alkoholfogyasztásban „világszinten élvonalban" vagyunk, és a veszélyeztetett családok és gyermekek száma több százezerre tehető.

2. A *„deviáns fiatalokkal"* való intenzív foglalkozás. Dr. Bánk József váci érsekpüspök úr ígéretet tett, hogy Szabó János gödöllői káplán 1986. szeptemberétől kezdve a Szeretetszolgálat keretében a deviáns fiatalokkal intenzíven foglalkozhat.

Mindkét társadalmi és nemzeti síkon álló fontos feladatot egyházközségi szintre nemcsak kívánatos, de szükséges lebontani, hogy az újjáalakult *egyházközségek családi és karitatív bizottságai* ezekkel a kérdésekkel a Szentírás és a zsinati okmányok szellemében intenzíven foglalkozzanak.

3. Nagyon fontosnak látszó feladat, hogy a *telefonsegély*szolgálat a rk. Egyház keretében is megvalósuljon."

A karitász tevékenységben a magyar katolikus egyház előtt a jövőben is buzdítólag lebeg II. János Pál pápa 1981. évi sárospataki üzenete:

„... A modern társadalomnak különös szüksége van a Krisztusba öltözött nőkre és férfiakra, akik odaadó örömmel végzik a szeretet ezerféle szolgálatát, ölelik át és segítik új életre korunk szeretetben, megértésben, hitben, anyagi és szellemi javakban szűkölködő szegényeit. Legyetek tudatában annak, hogy az egyház páratlan apostoli küldetésében vesztek részt... Legyetek büszkék arra, hogy a magyar földből sarjadt Szent Erzsébet Európa- sőt világszerte ismert és szeretett szent lett! Korát meghaladó távlatokban gondolkodott, zseniális szívvel megérezte a szeretet egyesítő erejét és az egység mély igényét. A krisztusi igazság szabaddá tette arra, hogy egységet építsen két nép között; hogy hidat verjen szembenálló társadalmi osztályok között és boldog egységbe vonja a szíveket..."

1. Püspökkari jegyzőkönyv (ezután Pk jkv.) 1931. okt. 14.
2. A Budapesti Kat. Karitász Beszámolója (ezután BKKB), év nélkül 8. o.
3. Pk jkv. 1932. okt. 12.
4. BKKB év nélkül, 9. o.
5. BKKB 1934. 43. o.
6. BKKB 1934. 22. o.
7. Uo. 24. o.
8. Uo. 22. o.
9. BKKB 1936. 3. o.
10. BKKB év nélkül, 11. o.
11. Karitász Évkönyv, 1937. 49. o.
12. Esztergomi Főegyházmegyei körlevelek (ezután EFK) 1945. 24. o.
13. EFK 1946. 48. o.
14. Primási Levéltár (ezután PL) 660/1947.
15. PL 660/1947.
16. PL 660/1947.
17. EFK 1948. 36. o.
18. PL 6167/1946.
19. PL 2498/1946
20. PL 4947/1946.
21. PL 3385/1950.
22. EFK 1947. 30. o.
23. EFK 1950. 19. o.

TARDY LÁSZLÓ

A magyar katolikus egyházi zene és ének

ÁLTALÁNOS ÁTTEKINTÉS

A Magyar Kórus 1945 szeptemberi (61.) számában Huber Frigyes, az OMCE folyóiratának felelős szerkesztője felhívással fordult a szentzene munkásaihoz: „Vegyük számba a holtakat és gyászoljuk meg őket, de lássunk azonnal munkához is: takarítsuk el a romokat... Ne engedjük a magyar szentzenét ismét a régi posványokba. Az elmúlt negyedszázad alatt a népi és haladó zene irányában mérföldekkel előztük meg a magyar közállapotokat. Az elért eredmények Európa-szerte elismerést vívtak ki. Ezt tartanunk kell és tovább építenünk." (MK 61 1109) A lap maga is a holtak számbavétele után (főpapi veszteségeink) az élők felé fordul, akik a megőrzésben és az építésben eddig is elől jártak: köszönti a 60 éves Harmat Artúrt, egyházzenei megújulásunk elindítóját és fáradhatatlan szervezőjét, beszámol Bárdos Lajos új opuszáról, a Missa brevisről, Pécsi Sebestyén Hindemit-bemutatójáról és közli Geyer József hasznos tanácsait megrongálódott orgonáink helyreállításához. „Lapunk révén vehettünk tudomást arról az egészen meglepő és lelkesítő tényről, hogy milyen nagy lendülettel indult meg mindenfelé az egyházzenei munka. Olyan újjászületésről számolnak be ezek a hasábok, amit igazán nem mertünk hinni nagy elesettségünkben" — hangzik az OMCE 1946. évi közgyűlésének jelentése. A Szent István bazilikai Cecília misén 46-ban már tömegek vesznek részt: „a De Beata misét és az ünnepi változókat Werner Alajos finom keze vezényli." A nagy tömeg miatt a jövőben megfelelőbb rendezésről kell gondoskodni, ezért a közgyűlés „megbízza Forrai Miklóst az Actio Catholica-val való állandó összeköttetés létesítésére." Még két fontos határozat a közgyűlésről: „A nívótlan egyházzenei hangversenyek megrendszabályozása érdekében felirattal fordul az OMCE a budapesti Érseki Helytartósághoz,.. és a közgyűlés megbízza az elnökséget, hogy tegyen lépéseket a budapesti egyházkarnagyok helyenként kétségbeejtő javadalmazásának rendezésére." Részletes terv készül az 1947-es jubileumi esztendő (50 éves az OMCE) megünneplésére: „Egyházzenei hangversenyek, egyházzenei napok, tanfolyamok; a sajtó, a rádió bekapcsolása; új művek megjelentetése; pályázat énekkari, orgona, zenetörténeti és zeneesztétikai tárgyú művekre; régi egyházi népénekeink facsimile kiadásának folytatása, gyüjteményes kritikai kiadásának megkezdése." E több évre szóló munkaterv tovább bővül a jubileumi év közgyűlésén: az ünnepi előadásokon túl az Egyesület figyelme a jövő gyakorlati teendői felé irányul: az OMCE vezetősége a Püspöki Kartól megbízatást kér a kántorképzés reformjának elkészítésére. Bánáss László püspök így beszélt e kérdésről: „A reformtörekvések sorába kívánkozik a kántorképzés. Nem tudom hogyan alakul az új tanítóképzés (az államosítás után), de ettől függetlennek kell lenni a kántorképzésnek. A képző szerepe nem lehet több, mint

annyi muzikalitást közölni, amennyi a jó énektanításhoz szükséges. Ha ezzel a hiányos manuális tudással oklevelet adunk valakinek a kezébe, magunk alatt vágjuk a fát, s mindig a dilettantizmus járószalagján húzzuk az Egyház hajóját. Elengedhetetlennek tartom a képző után minimum egy évi külön kántorképzést a falusi (!) kántorok számára, a városi viszonylatban pedig a Zeneművészeti Főiskola egyházzenei tagozatának elvégzését." Beszéde másik részéből pedig egy még átfogóbb reform, a jövő liturgikus reformjának elemei bontakoznak ki, XII. Pius: „Mediator Dei et hominum" c. körlevele nyomán.

A pápai körlevél és az itthoni törekvések hatására születik meg az *Éneklő Egyházközség* mozgalom, melynek célja, hogy az éneklés örömébe, szépségébe, a kétszeres imádság bűvkörébe minél több hívőt bevonjon. Előbb a váci, majd a kalocsai, nagyváradi és székesfehérvári egyházmegyékben tartanak Éneklő Egyházközségi napokat, néhol 3—4000 ember részvételével. (MK 74.) A cél az énekrendben feltüntetett magyar egyházi népénekek szép, hibátlan, egyöntetű éneklése, valamint a mise és a litánia latin responsoriumainak és néhány egyszerűbb gregorián dallamnak megtanulása. (Összesen 3×60, azaz 180 ének elsajátítását jelentette ez a résztvevők számára.) A mozgalmat a Magyar Kórus elméleti, iránymutató írásai támogatják. Az egybegyűlt anyag nagyrésze a Tudományos Akadémia Népzenekutató Csoportjához kerül, ahol a későbbiekben lehetségessé válik egyházi népénekeink tudományos vizsgálata: csoportosításuk, a variánsok körének megállapítása, a dallamok értékrendjének meghatározása. (Kodály Zoltán és Járdányi Pál alapvető munkái után Rajeczky Benjamin és munkacsoportja dolgozott és dolgozik e területen.) A munka eredményeit jelzik a Hozsanna énekeskönyv B énekei és az új népénektár számos dallamán túl a gyűjteményes kiadások: Lajtha László: Sopron megyei virrasztó énekek, Volly István 101 Mária ének, MNT V. kötete: Jeles napok, és a 16—17. századi dallamaink a népi emlékezetben című munka (Szendrey Janka, Dobszay László és Rajeczky Benjamin készítették), de sokat közöl az egybegyűlt dallamokból Csomasz Tóth Kálmán és Papp Géza is a Régi Magyar Dallamok Tára I., illetve II. kötetében, és Domokos Pál Péter Kájoni János Cantionale Catholicum-jának 1979-es, dallamokat is közlő kiadásában.

A gregorián ének ügyének egy teljes számot szentel a Magyar Kórus 1947-ben, (MK 68) (Huber Frigyes, Eric Werner, Werner Alajos, Szigeti Kilián, Kemenes Frigyes, Bárdos Lajos tanulmányaival), de szinte minden füzetben található egy-egy írás az anyaszentegyház ősi zenéjéről. 1947 decemberében a Zeneakadémián az Egyházkarnagyképző keretében az OMCE meghívására Auguste Le Guennant, a párizsi Conservatoire professzora, az Institut Grégorien igazgatója érkezik Budapestre, hogy december 30. és január 11. között gregorián tanfolyamot tartson az érdeklődők számára.

Az 1948-ban megjelenő *Hozsanna énekeskönyv* a SZVU! teljes népének anyagán és az újabb népének gyűjtések dallamain túl „15 latin nyelvű gregorián éneket is ad a nép ajkára és használatára." Még ugyanebben az évben új szertartáskönyvvel jelentkezhet a Magyar Kórus jóvoltából Harmat Artúr és Werner Alajos: megjelenik a *Cantus Cantorum* első kötete karnagyok, kántorok, énekesek, egyházzenész-növendékek és a szentzene minden barátja számára,

mely a Nagyhét teljes liturgiáját adja a hivatalos gregorián dallamokkal és a latin szöveg mellett a magyar fordítással. A kötet végén pedig függelékként adja a virágvasárnapi és nagypénteki passiókat magyar nyelven, az újabb dúr gregorián dallammal. Az 1950-es szentévre a Magyar Kórus külön kiadásban adja ki a szentév gregorián „közös" énekeit: a IV. gregorián misét (a VII. mise Gloriájával) és más gregorián énekeket, melyeket az A. C. 1950. április 30-i ünnepi miséjén 600 énekes szólaltatott meg.

1950-ben nem tűr halasztást az egyházzenei reform másik alapvető problémája, a *kántorképzés* ügyének megoldása. Az iskolák államosítása nyomán a kántortanítók nagy többsége az állami alkalmazást választja, hisz itt remélhetett szerény, de biztos anyagi megélhetést, így nagyon sok templom kántor és karnagy nélkül maradt. A volt szerzetesek, szerzetesnők jelentékeny része is szerette volna egyházi szolgálatát tovább folytatni, ha másként nem, hát mint kántor, sekrestyés stb. De nem volt megoldható a kántorképzés az 5-10 napos időszaki tanfolyamokkal. Ezek a korábbi időben is inkább továbbképzést vagy az általános érdeklődésre számot tartó liturgikus és egyházzenei újdonságok megismertetését szolgálták. 1948 szeptemberében az egri egyházmegyében Czapik Gyula egri érsek kezdeményezésére 1 éves kántorképzőt szerveznek az Érseki Lak helyiségeiben (4931/1948). A tanfolyamra a tanítóképző V. évfolyamos növendékei (akik már kántorképzésben részesültek az Érseki Tanítóképző államosítása előtt), valamint okleveles, de kántorképesítés nélküli tanítók jelentkezhettek. Több egyházmegyében állítanak fel Kántorvizsgáztató Bizottságot, melynek feladata, hogy a megfelelő felkészültséggel vizsgára jelentkező jelöltek számára oklevelet adjon. 1949 októberében Esztergomban tervezet készül a kántorképzés országos megoldására, hasonló tervezet készül Egerben is 1949 novemberében. A Magyar Kórus 1950 márciusi (utolsó) száma adja hírül dr. Drahos János általános érseki helytartó intézkedését (337/1950): „A kántori állások megfelelelő betölthetése kívánatossá teszi az új intézményes kántorképzés bevezetését... Addig is, míg erre nézve a püspöki kar esetleg egységes országos rendelkezést tesz, külön főegyházmegyei intézkedést bocsátok ki, elsősorban azért, hogy a főegyházmegye kántorszükségletében fönnakadás elő ne álljon... A tanfolyam színhelye az esztergomi Papnevelő Intézet lesz." A Magyar Kórus az intézkedést közölve megjegyzi: „A nyár folyamán Budapesten is tervbe van véve hivatalos képesítést nyújtó egyházzenei tanfolyam. Jelentkezni lehet az Orsz. M. Cecília Egyesület igazgatóságánál, Bp., VII., Damjanich u. 50. sz. alatt." A szerzetesnők számára 49—50 telén a Ranolder intézetben volt kántorkurzus, ősszel pedig a Ward kollégiumban volt előkészítő tanfolyam. Ugyanekkor indítványozza Bárdos Lajos, az OMCE társelnöke, hogy „akik év közben szeretnének hasonló tanulmányokat végezni, azok számára indíttassék év közben is egy-egy ilyen tanfolyam". Ez utóbbi forma (egész éven át, a hét egy meghatározott napján tartott képzés) azonban majd csak a 60-as években valósul meg. Azok számára, akik a nyári tanfolyamra nem tudtak elmenni, a magánúton történő tanulás, vagy a képesítés nélküli kántorkodás lehetősége maradt. Az OMCE 1950. szeptember 27-i választmányi ülésének jegyzőkönyve tartalmazza Kertész Gyulának, a Magyar Kórus főszer-

kesztőjének szomorú bejelentését, hogy „a Magyar Kórus lapengedélyét a 79. szám után a Népművelési Minisztérium bevonta." Már ki volt szedve a 80., — húsz éves jubileumi szám, amikor megérkezett a lapengedély visszavonását közlő rendelet. A folyóirat megszűnése után négy hónappal, működésének 20. évében megszűnik a Magyar Kórus kiadóvállalat is.

Mélyebb szántást hozott a következő 20 esztendő, de nem az egyházzenei kultúra, hanem a hívő ember mindennapi életében, így a szentzene munkásainak életében is. A „lélek ébrentartása" elsősorban személyes kontaktusok révén történik. Az OMCE vezetői, Bárdos Lajos társelnök, Werner Alajos központi igazgató, Kósa Ferenc, Huber Frigyes, Pantol Márton és társaik igyekeznek minden meghívásnak eleget tenni: egy-egy énekkar, néhány falu—város egybegyűlt kántorai, papjai számára tartanak előadást, zenei bemutatót, tanítanak régebbi egyházi énekeket, gregorián dallamokat. Fontos mozzanatai e munkának a havi összejövetelek (OMCE szerdák, majd a későbbiekben „keddek") a terézvárosi plébánián, majd amikor az már szűknek bizonyul, a Központi Szeminárium dísztermében. Az egyházi népének, gregorián ének, liturgia, organológia területéről olyan kiváló szakemberek tartanak rendszeresen előadást, mint Harmat Artúr, dr. Lajtha László, Domokos Pál Péter, dr. Rajeczky Benjamin, Szigeti Kilián, Naszályi Emil, Béres István, Papp Géza, Huber Frigyes, Pantol Márton, Werner Alajos, Geyer József, Pécsi Sebestyén, Gergely Ferenc. Az összejövetelek alkalmával, Bárdos Lajos vezetésével, ének tanulás, gyakorlás, új művek bemutatása folyik. A későbbiekben a havi összejövetelhez szentmise, azt követően pedig egyházzenei áhítat, bemutató csatlakozik, melyen a szereplő együttestől az OMCE vezetők nemcsak művészi éneklést, hanem mintaszerű liturgikus műsort is elvárnak. Hasonló havi összejövetelek voltak Székesfehérváron és egy ideig Győrött, a legtöbb egyházmegyében azonban énekkari találkozók, közös hangversenyek alkalmával nyílik lehetőség az OMCE vezetők számára a „jó mag elhintésére", megfelelő iránymutatásra. Az évi munkáról pedig a Cecília napi közgyűlésen Shvoy Lajos püspök elnök és a püspöki kar több tagjának jelenlétében ad számot az Egyesület. 1954-től kezdve a közgyűlést követő napon (felbuzdulva az 1954. június 9-i máriaremetei egyházzenei zarándoklat nagyszerű sikerén) a budapesti Szent István Bazilikában főpapi szentmisén énekel együtt a főváros és vidék sok-sok énekese. Többezres kórust alkotva szólaltatják meg a korábban, otthon már begyakorolt műveket: gregorián miséket, antifónákat, egyházi népénekeket, a Motetta ív darabjait, a Magyar Kórus repertoár tömegéneklésre alkalmas kórusműveit.

A népének ügyének előrevitelében nagy segítséget jelent az *OMCE énekrendje*, amit, ha a szükségesnél kisebb példányszámban is, de sikerül évről évre a Szent István Társulatnál kinyomtatni. Nagyon nagy segítséget jelentett a népének ügyének, hogy a SZVU! és a Hozsanna énekeskönyv 1959 húsvétjára *újra megjelent.* (Mindkét gyűjtemény több év óta beszerezhetetlen volt, és a nagy hiány már-már kikezdte az énekgyakorlat folyamatosságát.) Az OMCE a nemzetközi karitászon keresztül nagyobb mennyiségű nyomdai papírhoz jutott, a nyomtatást a Zeneműkiadó Vállalat végezte. A Hozsanna 33 000 példányából 3000 db-ot Szlovákiába küldtek, a többi az Ecclesia-n keresztül

került forgalomba. 1961-ben szép kiadásban újra megjelenik a Hozsanna énekgyűjtemény a Szent István Társulat kiadásában 20 000 példányban.

A XXIII. János pápa által összehívott II. Vatikáni zsinat első dokumentuma megvitatásakor sokszor került szóba az anyanyelvű liturgiával kapcsolatban az egyházi népének. A Liturgikus Konstitúció megszavazását követően, az OMCE 1963. november 23-i közgyűlésén erről a következőket mondta az Egyesület elnöke, Shvoy Lajos megyéspüspök: „Tegnap hallottam a rádióban, hogy a zsinat már elfogadta a liturgikus schémát. Ezzel egy nagy reform indult el útjára. Ez a reform a népéneknek igen nagy szerepet fog biztosítani. Bevonul a liturgiánkba a nemzeti nyelvű ének, elsősorban a népének. A Vatikáni Rádióban nemrég hangzott el egy előadás, mely szerint a népének terén a magyar katolicizmus a legelső helyen áll. Olyan népének gyűjteménye, mint az SZVU! egyetlen más nemzetnek sincs. Ez a kántorkönyv a legrégibb, a legszebb egyházi énekek gyűjteménye. Mint ilyen, valóban hivatott arra, hogy részt vegyen a liturgikus szentzene apostoli munkájában." A szentmise anyanyelvű végzését megelőzően már magyar nyelven történhetett több szentség kiszolgáltatása és néhány szertartás végzése: 1961-ben jelent meg a *Collectio Rituum* gyűjtemény, melyben az egyházi népének is több helyen alkalmazást nyert. A népnyelvű liturgia bevezetése hazánkban a püspöki kar döntése értelmében 1966. november 27-vel, advent I. vasárnapjával kezdődött. Eddigre készültek el a liturgikus szövegek anyanyelvű fordításai. „Egyesületünk a magyar mise előmunkálataiban óriási részt vállalt: énekes részeit átdolgozta magyar nyelvre. Ennek nehézségeit valóban csak a szakemberek tudják felmérni. Bárdos Lajos és munkatársai kemény feladatra vállalkoztak. Ma megkérdeztem tőlük, hogy áll ez a munka. Örömmel értesültem, hogy minden teljesen elkészült. Kodály is a legapróbb részletekig átvizsgált mindent, és meg van elégedve. Utólag fejezem ki köszönetemet és hálámat mindenkinek, aki részt vett ebben a munkában. Isten áldása rajta!" — hangzottak Shvoy püspök szavai az OMCE 1966-os közgyűlésén, néhány héttel az új liturgia gyakorlati bevezetése előtt. Ugyanekkor Kósa Ferenc központi igazgató bejelenti, hogy elkészült *Kodály Zoltán Magyar miséje*, — mindmáig legigényesebb, legművészibb magyar ordináriumunk, — vele „csaknem egyidőben több jeles magyar komponista is feldolgozta a *Magyar Ordináriumot*: dr. Szigeti Kilián, Halmos László, dr. Hergenröder Miklós, Horváth Cirill, Körmendy Béla, dr. Székely Miklós." Ez utóbbiak közül Szigeti Missa Hungarica-ja lett általánosan ismertté az egész magyar nyelvterületen, míg a többiek inkább egy-egy egyházmegye területén terjedtek el. (A későbbiekben dr. Werner Alajos Mercedes miséje vált szélesebb körben használatossá, legújabban pedig Bárdos Lajos hosszú ideje várt ordináriuma — *Népmise 1985* — hangzik fel egyre többfelé az országban. Mint az várható volt, az egyházi népének hamarosan részt kapott a liturgiában: előbb a pécsi egyházmegye liturgikus bizottsága kérésére 27 ének nyer engedélyt (1966-ban), majd ezután az OMCE javaslatára, a római hozzájárulás után, a püspöki kar a teljes SZVU!-t engedélyezi a proprium tételek helyettesítésére, az olvasmányközi énekeket kivéve. Ez utóbbiak előadása egyelőre a Lectionariumokban közölt forma alapján történik. Ennek könnyebb, a nép által jobban elsajátítható

formáját adta Bárdos—Werner Responsale-ja, melynek szöveg- és dallamanyaga a Hozsanna énekgyűjtemény újabb bővülését adja. (400-as énekek.) A szentzene munkásai számára a gyakorlati teendőkön túl (ordináriumok tanítása, zsoltározás, alleluják megtanulása) a szakembereket már a továbblépés, a jövő igényei foglalkoztatják: „Tisztáznunk kell, mi a rendelkezésünkre álló népének-anyag. Számba venni, rendszerezni, leporolni és gyűjteménybe rendezni, ebben a sorrendben: zsoltárok, himnuszok, kantilénák, és kifejezetten liturgikus tételek. Nem odázható el egy új, a liturgikus, reformnak megfelelő énekeskönyv szerkesztésének megkezdése. Hasonlóképpen kell eljárni a kórusirodalom anyagával. Ez a gazdag anyag már most lehetővé teszi, hogy az Egységes Énekrendhez hasonlóan, az alkalmaknak megfelelően összeválogatva Introitus, Offertorium és Communio helyett Propriummal szolgáljon. Erre lehetőséget nyújt az új Zenei Instrukció. Várjuk az új kompozíciók megjelenését: olyan énekkari műveket, melyek az Introitus, Graduale responsorium, Offertorium és antifonális áldozási énekeket teremtik meg úgy, hogy a híveket is megszólaltatják egy rövid responsumban, vagy visszatérő antifónában. Tudjuk, nehézség a szövegprobléma, hiszen még Rómában sem alakult ki teljesen a végső forma... Felfrissítést igényel híveink éneklő kedve és tudása... A liturgikus intézkedések kifejezetten kívánják, hogy skólák működjenek. Ők éneklik a zsoltárokat és a Graduale responzorium verzusait. Sajnos e téren nálunk még kevés történt. Ez kifejezetten olyan program, amit meg kell valósítani" — hangzott az OMCE ünnepi (70 éves jubileumi) közgyűlésén Körmendi Bélának, a liturgikus megújulás egyik hazai apostolának előadásában (1967. november 25.). Az OMCE jól tudja, hogy e program megvalósításához elsősorban jó egyházzenész szakemberekre lenne szükség, ám az ilyen munkára alkalmas szakemberek képzésére az egyházkarnagyképző volt és lenne a jövőben is hivatott. Ezért ismét szorgalmazza a karnagyképzés megindítását. Biztató ígéret hangzik el mind a püspöki kar, mind az állami hatóságok részéről. Az 1967 decemberi püspöki konferencia „egyhangúlag elismeri a *karnagyképző* szükségességét, és megszavazza az erre szükséges anyagi fedezetet. Egyben szükségesnek véli, hogy a karnagyképző a Hittudományi Akadémia égisze alatt folytassa működését". (Shvoy püspök úr levele Bárdos Lajos társelnökhöz 1967. december 22-én). A püspöki kar a későbbiekben is foglalkozott a karnagyképző ügyével, 1968. szeptember 25-én ismét határozatot hozott a Katolikus Karnagyképző felállításáról, az ezzel járó kiadások fedezéséről, erről dr. Brezanóczy Pál püspökkari titkár, egri apostoli kormányzó adott hivatalos tájékoztatást az Állami Egyházügyi Hivatalnak (1968. november 16.). A Cecília Társulat elkészítette az egyházkarnagyképző szabályzatát, tantervét, összeállította a tanári kar névsorát, a Hittudományi Akadémiával részletesen megvitatta, miként működhet a képző az Akadémia keretei között. Több évi fáradozás sem hozott az ügyben eredményt. Dr. Gál Ferenc, a Hittudományi Akadémia az idő szerinti dékánja 1971. február 10-i levelében jelzi: „A Karnagyképző Intézet felállítása jelenleg meghaladja képességeinket, mivel nem a jóakarat hiányzik, hanem a reális előfeltételek." Egy év múlva viszont *kántortovábbképző tanfolyam* indul Budapesten és Baján. Ezek feladata egyrészt a már oklevéllel rendelkező kántorok zenei-liturgikus to-

vábbképzése, másrészt a zsinati liturgikus egyházzenei reform megvalósításához legalább középfokú egyházzenei ismerettel rendelkező kántorokat képezni. A bajai tanfolyam egyházmegyei jelleggel, elsősorban helyi igényeket kívánt kielégíteni, a budapesti (előbb két éves, majd három évre bővülő tanfolyam) már országos igénnyel próbálja enyhíteni a nyomasztó szakemberhiányt.

Az OMCE Egyházzenei Bizottságának tagjai, több világi szakember bevonásával, az OLT-tal együtt készítik el az énekelt liturgikus szövegek még hiányzó részeinek fordítását, a hozzájuk tartozó dallamok kiválogatását, összeállítását. (Lectionáriumok ABC évre, köznapok, szentek olvasmányközi énekei, szentségek és szertartások énekelt részei.) A *temetési szertartáskönyv* jelentette a kántori gyakorlat egyik legjelentősebb megváltoztatását. A könyv munkálatai 1973—1974-ben az e célra alakult bizottság körében nagyrészt befejeződtek, hozzászólás, kipróbálás miatt minden egyházmegye kézhez kapta az anyagot. Az észrevételek, hozzászólások mérlegelése és részleges figyelembevétel után a szertartáskönyv 1977-ben került ki a nyomdából.

A zsinat utáni időszak, de talán az egész elmúlt 40 esztendő legnagyobb horderejű, legsúlyosabb vállalkozása volt — zenei szempontból — az *új egyházi énektár* elkészítése. A zsinat után több irányzat törekvéseit kellett egybehangolni. E törekvések nemcsak egyfajta zenei elkötelezettséget, hanem legtöbbször nagyon határozott, egymással ütköző liturgikus állásfoglalást is jelentettek. Világos megfogalmazást nyertek ezek Szigeti Kilián, Werner Alajos, Rajeczky Benjamin, Dobszay László, Sólymos Szilveszter, Medvigy Mihály, Tardy László és mások Teológia, Vigília és Új Ember -beli tanulmányaiban, cikkeiben, valamint az időközben megjelent kiadványok zenei megoldásában (ordináriumok, olvasmányközi énekek, Hozsanna 400-as énekei és a Responsale, illetve a hittankönyvek zenei anyaga és a Kis Magyar Uzualis). A Népénektár szerkesztési munkálatai 1973—74-ben kaptak nagyobb lendületet a püspöki kar által kinevezett reform-bizottság jóvoltából, melynek vezetője Werner Alajos lett. Irányításával 1976 elejére készült el a liturgikus év első részének, az advent-karácsonyi időszaknak énekgyűjteménye, melyet Werner Alajos nagylelkű anyagi áldozatából nemcsak az egyes egyházmegyék zenei vezetői, hanem több plébánia és tapasztalt kántor kapott meg kipróbálás és hozzászólás céljából. E gyűjteményből már kitűnik, hogy a könyv a megrostált SZVU! anyag helyére kerülő újabb népének-anyag mellett a Graduale simplex mintájára bőséges antifonális és responsorealis anyagot is ad majd magyar nyelven. Egy év múlva a gyakorlati kipróbálásban résztvevők kézbe vehették a nagyböjt—húsvéti próbakiadás füzetét is, ugyancsak Werner Alajos fáradozásának köszönhetően. Mindkét próbakiadásra számos és különböző előjelű hozzászólás érkezett, de részt vett az addigi munka kiértékelésében a katolikus sajtó, az Új Ember, a Magyar Kurir és a Vigília is. Werner Alajos halála után (1978) Rajeczky Benjamin kapott megbizatást a munka továbbfolytatására, vezetésével mintegy további öt esztendőre volt szükség a teljes munka (dallamok, szövegek, imák, magyarázatok) összeállítására. A korábbi próbakiadásokat anyagi fedezet hiányában újabbak már sajnos nem követték, de a munka állásáról és majdan megjelenő énekekről rendszeresen tájékoztatott az Új Ember Egyházzenei anyanyelvünk

rovata. Az 1985 decemberében megjelent *Éneklő Egyház* c. népénektár bevezetőjében olvassuk: „Az új Népénektár a latin szertartású magyarországi katolikus hívek kézikönyve, melyben templomi énekeket, imádságokat, szertartásrendeket, hitbeli és liturgikus tanításokat találnak." Zenei anyagában így a gyűjtemény a Szent Vagy, Uram! énekeskönyv (Hozsanna) és a Cantus Cantorum szertartáskönyv együttes területét öleli fel, az előbbit a népi anyag irányában bővítve és módosítva, az utóbbit pedig a Graduale simplex megoldásai és a középkori magyar hagyomány irányában (típus antifónák, himnusz-szekvencia dallamok, illetve zsoltártónusok). A szerkesztő bizottság a gyűjteménnyel nem tekinti a népének reformot teljesnek és lezártnak „Szükség lesz mellé segédkönyvre... egyházmegyei vagy területi népének összeállításokra, kisebb kórusok liturgikus énekét szolgáló szkóla-füzetekre... magyar antifonáléra... ökumenikus gyűjteményre..." A Magyar katolikus Püspöki kar engedélye úgy rendelkezik, hogy: „Minden hivatalos szertartásnál... továbbra is a Püspöki Kar által kiadott és az Istentiszteleti Kongregációtól megerősített új liturgikus rend a kötelező." A folyamatosság, az eddig elért eredmények őrzése érdekében pedig kijelenti, hogy „a Népénektárban nem szereplő, de egyházilag jóváhagyott és helyi közösségekben használatos egyéb énekek továbbra is énekelhetők. Így a SZVU! (Hozsanna) ima- és énekeskönyv használata továbbra is engedélyezett." Az énektár gazdag anyagot és többféle lehetőséget kínál a népének terén történő előrelépéshez, mely minden ilyen irányú gyűjtemény célja volt és lesz a jövőben is.

RÉSZTERÜLETEK

Országos Magyar Cecília Társulat (OMCE)

Az Országos Magyar Cecília Egyesület 1897-ben alakult, célja „a római katolikus istentiszteleti zene-ének a mindenkor érvényes egyházzenei rendeletek szellemében való művelése". (Működési szabályzat 2. p.) Az Egyesület működési területének megtartásával, a szervezeti szabályzat egyszerűsítésével a Püspöki Kar és az állami szervek megállapodása nyomán 1967-ben Társulattá alakult. Mint ilyen „a Magyar Katolikus Püspöki kar alárendelt szerve, annak egyházzenei tanácsadója." Célja eléréséhez „minden egyházzenei kérdésben javaslatokkal, tanácsokkal szolgál, — ezen a területen felvilágosító és nevelő munkát végez: zenei ájtatosságokat, egyházzenei bemutatókat, felolvasásokat és előadásokat tart; egyházzenei művek kiadására az arra jogosult kiadóknak javaslatokat tesz, a szerzőket ilyen művek írására serkenti, igyekszik gondoskodni ilyen új művek bemutatásáról is; az egyetemes nemzetközi és az általános magyar zenekultúra szintjét minél inkább megközelítő istentiszteleti zene érdekében egyházzenei (kántor-, karnagyképző stb.) tanfolyamokat rendez a Püspöki Kar megbízásából és támogatásával. (Az Országos Magyar Cecília Társulat működési szabályzata 1967. 1—3. pont.) A Társulat egyházi elnöke a Püspöki Karnak egy, a saját kebeléből delegált tagja. 1967-ig, haláláig Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök vezette az Egyesület munkáját. 1968-tól

dr. Klempa Sándor veszprémi apostoli adminisztrátor, főiskolai végzettségű egyházzenész irányítja a Társulat munkáját 12 éven keresztül. 1980-ban Kisberk Imre székesfehérvári megyéspüspök a Püspöki Kar döntése értelmében mint az OLT elnöke átveszi Klempa Sándortól a Társulat vezetését, 1982 tavaszán bekövetkezett halála után pedig dr. Szakos Gyula megyéspüspök, OLT elnök lett a Társulat vezetője. Az egyházi elnök mellett működik a társelnök (kiemelkedő munkát végző világi egyházzenész), és a központi igazgató (egyházzenész pap). Bárdos Lajos több mint négy évtizedig szervezte, irányította, adminisztrálta az Egyesület, majd a Társulat nagyobb és legapróbb ügyeit. 1984-ban, többszöri, ismételt kérelmére a Püspöki Kar felmentette a társelnöki tiszt alól, és Tardy Lászlót, a budavári Nagyboldogasszony templom kántor-karnagyát bízta meg e feladattal. Az 1984-es közgyűlés Bárdos Lajost a Társulat tiszteletbeli elnökének választotta. A központi igazgatói munkakört 1947-ig Kósa Ferenc, 1947—61-ig dr. Werner Alajos, 1962-től ismét Kósa Ferenc töltötte be. 1984 őszén dr. Bucsi László karnagy, a Nyári Országos Kántorképző Tanfolyam vezetője igazgatóhelyettesi megbízatást kapott a Püspöki Kartól. A Társulat vezetőségét további négy tag alkotja, közülük egy mindenképpen papi személy, de szükség esetén további személyek segítségét is igénybe veszik. Az egyházmegyék zenei irányítását az egyházmegyei zenei vezetők mint OMCT tanácsadók végzik, munkájukról írásban, illetve a közgyűlést megelőző kibővített vezetőségi ülésen számolnak be. Ezen részt vesznek az egyházi iskolák, szemináriumok énektanárai, a vidéki kántortanfolyamok igazgatói is. A tagság az évi közgyűlésen (Cecília nap körül) kap tájékoztatást a Társulat munkájáról, terveiről, ekkor dönt szavazással az őt érintő kérdésekben.

Mind az Egyesületen, mind a Társulaton belül több speciális kérdésekkel foglalkozó bizottság működött. Ezek közül a legrégebbi, 1930-tól folyamatosan működő, a Művészeti Bizottság, valamint az Országos Egyházzeneművészeti Tanács (1941-től), melynek feladata elsősorban művészi (előadó, alkotó) teljesítmények elbírálása, ellenőrzése, a szükséges szakmai tanácsok, útmutatások előterjesztése, új egyházzenei művek elbírálása, javaslattétel egyházi engedély megadására, nyomtatásra..

A Kántorszövetség feloszlatása után (1949 decembere) *Kántorbizottság* alakul, mely a kántorképzés, a kántorok munkaviszonyának igen nehéz problémáit hivatott megoldani. A munkajogi kérdéseket előbb külön rendezi több egyházmegye, 1958-ban öt tagú bizottság alakul a kérdés országos rendezésére, munkájának alapja az esztergomi és székesfehérvári kántorszabályzat-tervezet. Több éves munka, sok tárgyalás után kántorszabályzat, mely rögzíti a kántorok munkakörét, kötelességeit és jogviszonyait 1965-ben nyer egyházi és állami jóváhagyást. Ez a szabályzat 1985-ig volt érvényben, amikoris felváltotta egy újabb, a *Római katolikus kántorok és karnagyok működési szabályzata,* mely a Zsinat utáni egyházképnek és a jelenlegi gazdasági körülményeknek megfelelően szabályozza az egyházközség és kántorának (karnagyának) munka- és jogviszonyát. (A beérkezett javaslatok, hozzászólások alapján a szabályzat végső megszövegezése Kósa Ferenc egyházkarnagy, központi igazgató, dr. Bohus Péter egyházkarnagy és igazgató, Körtvélyessy András kántor munkája.)

Az *Énekrendi bizottság* évről évre közreadja az OMCE énekrendjét, amely azután kap külön súlyt, midőn Róma engedélyezte a proprium részek SZVU! énekekkel történő helyettesítését, az olvasmányközi énekek kivételével. A Püspöki Kar ekkor úgy rendelkezik, hogy ahol az OMCE énekrendet követik, ott a papnak az említett részeket nem kell külön elimádkoznia. Az énekrendet évről évre kinyomtatta és tagjainak megküldte az Egyesület. A későbbiben az Új Ember is közölni kezdte hétről hétre, a legújabb időben a Direktórium függelékében kapott helyet. Ez a bizottság foglalkozott a népénektár (SZVU! Hozsanna) kérdéskörével is mindaddig, míg a Püspöki Kar létre nem hozta az énekreform munkálataira a külön Népénekreform bizottságot. (E bizottság tevékenységét az Általános áttekintésben részleteztük.)

1964. március 25-én a Püspöki Kar a népnyelvű liturgia zenei részeinek megalkotására létrehívta az *Országos Egyházzenei Tanácsot* mint az Országos Liturgikus Tanács zenei tanácsadó testületét. E két tanács készítette el valamennyi liturgikus könyvünk éneklésre szánt szövegének fordítását, illetve annak felülvizsgálatát és dallammal való ellátását. Az Egyházzenei Tanács vezetésére Bárdos Lajos Kossuth-díjas zeneszerző nyert kinevezést, tagjai sorában volt többek között Lisznyay Gábor zeneszerző, Gergely Ferenc orgonaművész, dr. Szigeti Kilián főiskolai tanár, egyházzenetörténész, organológus, dr. Werner Alajos, Domokos Pál Péter népzenegyűjtő, kutató, dr. Rajeczky Benjamin népzenegyűjtő, kutató, a MTA népzenekutató csoportjának, majd a középkori zenei emlékeket kutató csoport vezetője, Nádasi Alfonz tanár. E szakembereken kívül részt vettek a bizottság munkájában az egyházmegyei zenei igazgatók, így Kósa Ferenc (Székesfehérvár), Székely Miklós (Eger), Abonyi Pál (Kalocsa), dr. Hergenröder Miklós (Pécs), dr. Radványi Mihály (Szombathely), dr. Huszár Dezső (Vác), Horváth Cirill (Veszprém), Parádi Gyula (Esztergom), Pankovics Ferenc (Győr), Takácsy Dénes (Csanád) és Balinski Imre titkár. A Cecília Társulat vezetősége 1973 februárjában kérte a bizottság további kibővítését (kinevezésre ajánlottak voltak többek között Dobszay László zenetudós, Gonda Nándor organológus, Papp Géza zenetudós, kandidátus, dr. Medvigy Mihály főiskolai tanár, Jáky Teodóz bencés egyházzenész, dr. Varga Károly műfordító, valamint több gyakorló egyházzenész-karnagy). Mivel a Tanács összejövetelein a liturgikus szövegek zenei problémáin kívül számos egyházzenei kérdéssel is foglalkozott, a Püspöki Kar jónak látta a már gyakorlatilag nem működő, 1941-ben általa létrehozott Országos Egyházművészeti Tanács és az ugyancsak általa létrehívott Országos Egyházzenei Tanács egyesítését (1973. március 13. konferencián), ez utóbbinak nevét tartva meg, a kinevezésre ajánlottak névsorát pedig jóváhagyta. A Cecília Egyesületen belüli bizottság volt még az 1948-ban alakult *Orgona-bizottság*. „Feladata az orgona-előadóművészet, az orgonatudomány, az orgonaépítészet és az orgona-irodalom kérdéseivel való beható foglalkozás." (Magyar Kórus 74. sz. 1525) A bizottság vezetői: Geyer József organológus, Gergely Ferenc és Pécsi Sebestyén orgonaművészek részletes munkatervet készítenek, melynek egyik fő feladata a háborúban megrongálódott hangszerek helyreállítási, felújítási kérdéseinek tisztázása. E munkába sikerült a későbbiekben, az akkor szovjet vezetés alatt működő

Rieger orgonagyárat is bevonni. A magyar orgonakultúra történeti kutatásának tervét ugyancsak ez a bizottság tűzte ki feladatul, ennek megvalósításában vállalt oroszlánrészt dr. Szigeti Kilián bencés zenetudós, organológus. (Régi magyar orgonák könyvsorozata.)

Nem tartozott az OMCE bizottságok körébe, de az Egyesülettel szorosan együttműködött fennállásának utolsó esztendőiben az EKE, a Zeneművészeti Főiskola egyházzenei tanszakán végzettek szervezete, az *Egyházkarnagyok Egyesülete.* Elnöke Forrai Miklós volt, alelnök Halász Béla, Halmos László és Faludi Béla dr. A választmány tagja volt többek között Hidas Frigyes, Nagy Olivér, Péter József, Papp Géza, P. Tamás Alajos, Pallos Béla, Cser Gusztáv, Darázs Árpád. Tevékenységéről a Magyar Kórus lapjai számolnak be. (67. szám 1225—27.o.)

Az Egyesület illetve Társulat anyagi bázisát a tagok által fizetett tagdíj, 1967-től a Társulat csekkjén befizetett önkéntes megajánlás jelenti. Ennek fejében a tagok ingyen kapták a Magyar Kórus füzeteit, később az Énekrendet. A befolyt összeget teljes egészében az egyházi zene előmozdítására fordítják (bizottsági munkák támogatása, kántortanfolyamok, kántortovábbképző segítése, pályadíjak, ösztöndíjak, kiadványok anyagi támogatása stb.), mivel fizetett alkalmazottja sem az Egyesületnek, sem a Társulatnak nem volt, a vezetőség tagjai társadalmi munkában végzik dolgukat. A Társulat összejöveteleit minden hónap második keddjén tartja a Központi Szeminárium helyiségeiben. 18 órakor szentmisén vesznek részt a tagok. az Egyetemi-templomban, amelyen egy-egy fővárosi (néha vidéki) énekkar szerepel. A misét rendszerint egyházzenei bemutató követi, majd a fszt. 10-es teremben zenei, liturgiai előadás, megbeszélés, közös éneklés következik. Az összejövetel időpontjáról és tárgyáról az Új Ember hetilap ad előzetes tájékoztatást. November második felében, Cecília nap tájékán van a Társulat közgyűlése, melyhez ugyancsak egyházzenei bemutató kapcsolódik. A közgyűlést követő napon tartják az egyházi énekkarok szokásos Szent István bazilikai közös éneklésüket, főpapi szentmisével egybekötve.

Egyházzenei képzés

I. *Alapok* Az iskolák államosításáig az alapfokú egyházzenei képzés a tanítóképzőkben folyt, ahol az arra jelentkezők a tananyag elsajátítása után kántorvizsgát tehettek, melynek sikere esetén tanítói oklevelük mellé kántori oklevelet is kaptak (=kántortanító). Az első ilyen jellegű intézmény Kalocsán létesült száz évvel ezelőtt Sztára Sándor székesegyházi karnagy, az Érseki Tanítóképző tanára kezdeményezésére. Harmat Artúr tervei alapján és biztatására hirdeti meg az esztergomi egyházmegye 1950-ben nyári, 30 napos kántorkurzusát, és szervezi meg az OMCE a budapesti tanfolyamot. Itt elsőrendű cél az alapos liturgikus képzés mellett a megfelelő elméleti (szolfézs, zeneelmélet) és gyakorlati tudás megszerzése (gregorián, egyházi népének, orgona, karvezetés). E nyári tanfolyamra először csak némi zenei ismerettel rendelkező jelentkezőket vesznek fel. Tanítanak Harmat, Bárdos, Werner,

Lisznyai-Szabó, Gergely, Lukin, Bors stb, a karnagyképző egykori tanárai és növendékei. Az irányítás teendőit 1950—52-ig dr. Werner Alajos, 53—60-ig Pantol Márton, utána László Gábor és Kósa Ferenc (1974-ig), majd a jelenlegi igazgató, dr. Bucsi László látja el. Később, midőn egyre több kántori állás üresedik meg és a jelentkezők jórésze zenei előképzettség nélkül érkezik, egy előkészítő osztállyal bővül a két évfolyam. Az előkészítőben tanulják meg a zenei írás-olvasás alapelemeit, a harmónium oktatásban pedig megszerzik az alapvető manuális készséget az orgonajátékhoz. A 60-as évek elején még mindig nehézséget okoz a hallgatók nagyobb részének a kétéves tanulmányi idő, ezért a tanfolyam vezetősége elhatározza a tananyag három évre történő elosztását, a tanulmányi idő bővítését (1964). Mivel a zsinati liturgikus reformhoz kapcsolódó egyházzenei megújulás a hetvenes évek elejére egyre erőteljesebben bontakozik, ennek anyaga is helyet kér az egyházzenei képzésben. A tanári kar ekkor ismét átrendezi a tananyagot, négy esztendőre osztja el, és mivel a világi zeneoktatás az ország nagy részében jelentős előrelépést tett, a budapesti tanfolyam Lékai László bíboros kezdeményezésére úgy dönt, hogy felemeli a felvételi szintjét: megszűnik az előkészítő osztály, elsőbe pedig csak olyanokat vesznek fel, kiknek hangszertudása megfelel a zeneiskolák 3. osztályának. A tanfolyam ezután gyakorlatban is bekapcsolódik az egyházzenei reformok megvalósításába: keretei között lehetőséget ad a készülő népénektár anyagának kipróbálására (újabb egyházi népénekek, magyar gregorián énekek, vesperás, orgonakíséretek stb.), a növendékeknek pedig iránymutatást ad, miként tudják majd saját munkájukban a reformot lépésről lépésre megvalósítani. (A tanfolyam 1978 januárjában saját tájékoztatót ad ki, mely már a megváltozott követelményeket és tananyagot tartalmazza.)

A vidék csak lassan tudja követni a fővárosi fejlődést. Az 50-es évek elején elszórtan kisebb továbbképzőket tartanak Székesfehérváron, Kalocsán és a győri egyházmegyében. A budapesti nyári tanfolyammal egyező szintű képzés indul előbb Győrött, majd Székesfehérváron (1958, Kósa Ferenc szervezésében), de nem a nyár folyamán, hanem 10 hónapra elosztva, évi 30 foglalkozási nap keretében. Hasonló tanfolyam indul a pécsi egyházmegyében (szervezi dr. Hergenröder Miklós), a kalocsai egyházmegyében Kalocsán, Baján és Dusnokon dr. Abonyi Pál irányításával (1963). Az egri egyházmegyében 1972-ben indult el a rendszeres kántorképzés, három évfolyammal, több központtal (Eger, majd Miskolc, Nyíregyháza, Jászberény), a kezdő 180 hallgatóból végül 85 nyert oklevelet. Ezekben az években indítja el saját kántorképzőjét a szombathelyi, veszprémi és csanádi egyházmegye is. Mivel a vidéki tanfolyamok lényegesen kedvezőtlenebb helyzetben vannak felszereltség, a tanárok száma és képzettsége tekintetében, mint a budapesti, így a képzés színvonala is nagyon hullámzó. Mindenütt tapasztalható azonban a törekvés, hogy ha némi lemaradással is, de kövessék a nyári kántorképző színvonalát.

II. *Továbbképzés.* Már a 40-es évek végén megindul az egyházmegyei központok szervezésében a kántorok legalább évi egy alkalommal történő összehívása, hogy a liturgiában, szertartásokban beállott változásokat, újabb zenei kiadványo-

kat képzett zenei szakemberek irányítása mellett ismerjék meg. (Mediator Dei, Új Nagyhét, Cantus Cantorum I. kötete stb.) Különösen fontossá váltak ezek az összejövetelek a Magyar Kórus folyóirat megszűnése után, hiszen lehetőséget kínáltak az OMCE vezetőség és tagság közötti kapcsolat tartására, az egyházzenei élet serkentésére. A II. Vatikáni zsinat liturgikus reformja pedig szükségessé tette, hogy a találkozók már ne csupán tájékoztató jellegűek legyenek, hanem elsősorban gyakorlati foglalkozás keretében a kiadványok zenei anyagát a résztvevők a helyszínen meg is tanulhassák. Ekkor jelennek meg nagyobb számban a kántornapokon a lelkipásztorkodó papok is, hiszen az ott elhangzó anyag őket is lényegileg érintette. A kántornapok megszervezésében a váci egyházmegye járt elől. Bánk József érsekpüspök ösztönzésére napjainkig négy központban (Vác, Budapest, Hatvan, Kecskemét) évi négy alkalommal jönnek össze a környék kántorai, papjai továbbképzésre, általában meghívott előadók közreműködésével. Az egri egyházmegyében Egerben és Miskolcon, a kalocsai egyházmegyében Kalocsán és Baján, a pécsi egyházmegyében Pécsett és Szekszárdon, a veszprémi egyházmegyében Veszprémben és Keszthelyen, az esztergomi egyházmegyében Esztergomban és Balassagyarmaton tartanak kántornapokat. (A többi egyházmegyéből nem kaptunk adatot erre vonatkozóan.) A kántornapok több éves gyakorlata azonban azt is bebizonyította, hogy intenzív zenei továbbképzésre ezek keretében sem idő, sem gyakorlati lehetőség nem nyílik a résztvevők tudásában meglévő tetemes különbségek miatt. (Egy felmérés tanúsága szerint a jelenlévők 30%-a tudja hibátlanul játszani a SZVU! kíséreteit, 50%-uk csak egy részét tudja az énekeskönyvnek, a maradék vagy nem játszik orgonán, vagy maga által készített, primitív kíséretet tud csak előadni. A felmérés Kecskeméten készült 1983-ban.) Szükség volt olyan továbbképzési forma megvalósítására, ahol a résztvevők egyéni zenei képzést kaphatnak. (Ez valósult meg Abonyi Pál kezdeményezésére a bajai továbbképzőben.) Emelett az egyházzenei szakemberhiány, különösen vidéken a 70-es évek elejére már olyan nagy lett, hogy a kántorképzőkben, de némelyik szemináriumban is egyházzenei képzéssel nem rendelkező világi oktatót kellett a munka folytatására megkérni.

III. *A három éves budapesti Kántortovábbképző Tanfolyam.* A Cecília Társulat szervezésében 1972-ben indul meg (előbb csak két éves tanulmányi idővel) a Budapesti Kántortovábbképző tanfolyam a budavári Mátyás-templom helyiségeiben. Felvételt a budapesti Nyári Kántorképzőn oklevelet szerzett gyakorló kántorok vagy velük egyenlő zenei felkészültségű kántori munkát végző muzsikusok nyerhetnek. Az első kurzuson a tanulmányaikat megkezdő hallgatókat (összesen 8 fő az ország különböző részeiből) Bárdos Lajos (népénektan, modális harmoniák, stílustörténet), Szigeti Kilián és Werner Alajos (gregorián ének), Koloss István (összhangzattan), Kistétényi Melinda (partitura olvasás, transzponálás), Gergely Ferenc (orgona), Farkas Ilona (hangképzés, magánének) és Tardy László (szolfézs, karvezetés) tanárok tanítják évi harminc alkalommal. A későbbiekben a népénektant és stílustörténetet Tardy László, a gregorián éneket dr. Bohus Péter, az összhangzattant

Lisznyai Mária, a partituraolvasást dr. Szentkúti Kornél, Baróti István, Kopeczky Alajos, a szolfézst Baj Gizella, majd Bartl Erzsébet veszi át, orgonát tanít még Kopeczky Alajos és dr. Bohus Péter, liturgiát pedig dr. Medvigy Mihály és dr. Verbényi István. Eddig 36 növendék szerzett oklevelet, közülük többen tanítanak a budapesti és vidéki kántortanfolyamokon, szemináriumokban (Beniczky Béla, Bohán Béla, Ábrahám István, Maitz Imre, Nagy Magdolna, Pócsay Gyula, Pusker János, Szabó József, Varjasi Ottó, Verbényi István, Ullmann Péter). A végzett növendékek között sok olyan van, aki tehetségénél és a reá váró egyházzenei munkaterület jelentőségénél fogva (szemináriumi énektanítás, egyházmegyei igazgatóság, székesegyházi karnagyi állás) felsőfokú egyházzenei képzést is szeretne kapni.

IV. *Karnagyképzés.* Liszt Ferenc a Zeneakadémia egyházzenei szakára korának egyik legkiválóbb egyházzenei muzsikusát, a regensburgi Franz Witt-et szerette volna megnyerni. Világi és egyházi kóruséletünk nagy kárára törekvése nem válhatott valóra. Mintegy 50 év késéssel, 1926-ban sikerült Harmat Artúrnak, az Akadémia liturgika tanárának az egyházzenei szak megszervezése. Kezdetben Demény Dezső, Geyer József, dr. Molnár Géza, Szabados Béla és Zalánffy Aladár tanít Harmat mellett, de hamarosan utat nyit tehetséges fiatal muzsikusok sorának, kiknek jó részét ő nevelte: a tanszak vezetését Bárdos Lajosra bízza, kívüle Csóka Béla, Forrai Miklós, Koudela Géza, Lisznyai Szabó Gábor, Maleczky Oszkár, Nagy Olivér, Vaszy Viktor és dr. Werner Alajos lett a tanszak professzora. Kiváló növendékek sorát képezték ki (mintegy 90-95 fő), akik egyházi és világi kóruséletünk szakembergárdájának törzsét adták az elmúlt 25-30 esztendőben. Abonyi Pál, Calligaris Ferenc, Jurassa Endre, Forrai Gregoria, Halmos László, Halász Béla, Horváth Ottó, Kopasz Aurél, Kósa Ferenc, Kósa Sándor, Orosz István, Szak Ányos, Szalay Lajos, P. Tamás Alajos, valamint Antal György, Cser Gusztáv, Darázs Árpád, Faludi Béla, Forrai Miklós, Kalmár Márton, Lukin László, Nagy Olivér, Pallós Béla, Papp Géza, Pődör Béla, Udvardy László stb.

Fájdalmas tény, de az egyházzenei szak megszüntetése miatt (1949) jelenleg alig rendelkezünk felsőfokú végzettséggel rendelkező egyházkarnaggyal. A szentzene mai fiatal szakembergárdája zenei képesítését Zenei Szakközépiskolákban és a Zeneművészeti Főiskolán, tehát világi zenei képzést adó intézményekben szerezte meg. Számukra a több éves tapasztalat, az ismeretek magánúton történő megszerzése és az idősebb egyházzenész generáció segítsége próbálta pótolni a hiányokat. (Sokat tett ezért Harmat Artur, Szigeti Kilián, Werner Alajos, Bárdos Lajos és tesz még ma is Rajeczky Benjamin, Naszályi Emil, Kósa Ferenc.) Így lett a kántorképzés és továbbképzés területének felelős vezetője dr. Bucsi László, a Budapesti Nyári Kántortanfolyam igazgatója, és Tardy László, a Kántortovábbképző irányítója; Baróti István, Fehér László, Koloss István a kántorok hangszerének, az orgona javításának, építésének, valamint megszólaltatásának elismert szakembere, művésze; jónéhány templomi karnagy, kántor, schola-vezető a szentzene különböző stílusainak, műfajainak magas szintű művelője.

Az 1964-ben a Magyar Állam és a Vatikán között létrejött részleges megállapodás eredményeként lehetőség nyílt egyházmegyés papok számára a felsőfokú tanulmányok Rómában történő folytatására. Így kerül a Pápai Egyházzenei Főiskolára előbb Leányfalusi Vilmos kalocsai egyházmegyés, majd dr. Bohus Péter veszprémi, legutóbb pedig Pém László szombathelyi egyházmegyés pap. Mindhárman egyházmegyéjük zenei vezetői lettek, irányítják a kántorképzés munkáját, dr. Bohus Péter pedig részt vesz a Kántortovábbképző tevékenységében is.

Egyházzenei képzés a papnevelő intézetekben. Egyházzenei életünk lényeges, a jövő szempontjából meghatározó része a szemináriumok zenei élete, az ott folyó liturgikus-zenei képzés. Az ott kapott szemléletmód, az elsajátított zenei és liturgikus ismeretanyag nemcsak a későbbi pap, plébános életére van döntő hatással, hanem az általa vezetett közösség, egyházközség vagy egyházmegye számára is meghatározó. Az egyház X. Szent Pius pápa működése óta nagy hangsúlyt fektet papjainak zenei képzésére. A II. Vatikáni zsinat erről így rendelkezik: „A szemináriumokban, a férfi és női szerzetesek novíciátusában és tanulmányi házaiban, de minden katolikus intézményben és iskolában is nagyon nagy gondot kell fordítani a zenei nevelésre és gyakorlatra. Hogy ez a zenei képzés teljes legyen, az egyházi zene tanítására kiválasztottakat előbb gondosan ki kell oktatni." Amíg erre mód volt, hazai szemináriumainkban a legjobban képzett, a pap s kántor (hívek) zenei tennivalóit egyaránt jól ismerő egyházzenész pap volt az énektanár. A későbbiekben ennek az igénynek már gyakran nem lehetett eleget tenni. A budapesti Központi Szemináriumban Teller Frigyes, Wemer Alajos, Huber Frigyes, Tamás G. Alajos, majd 1964—78-ig Bucsi László oktatja a papnövendékeket. Jelenleg dr. Nádasi Alfonz bencés szerzetes az intézet tanára. Esztergomban Béres István, Kabar Sándor, László Gábor, Parádi Gyula, Komesz Mátyás egyházmegyés papok, majd Verbényi István székesfehérvári egyházmegyés pap, jelenleg pedig Baróti István orgonaművész, a székesegyház karnagya, világi hívő tanítja a kispapokat. Az egri Hittudományi Főiskola énektanárai is részben székesegyházi karnagyok voltak: 1947-ig Szalai Lajos egyházkarnagy, orgonaművész, 1947—71-ig Székely Miklós egyházmegyés pap, 1971—73-ig dr. Kiss Kálmán, a székesegyház orgonistája tanít, 1973—83-ig Soóky István zenetanár, világi hívő oktatja a hallgatókat, tőle Szabó József Béla egyházmegyés pap, aki a Kántortovábbképzőn szerzett oklevelet, veszi át a munkát. A szeged-csanádi egyházmegye papnevelő intézetében Kapossy Gyula, Szijjas János, majd Takácsy Dénes (1956-tól 72-ig), Antal József és dr. Vág Imre egyházkarnagy neveli papi nemzedékek sorát. A jelenlegi énektanár Ábrahám István pap-karnagy, aki szintén a Továbbképzőben szerzett oklevelet, 1975-ben lett a szeminárium énektanára. Győrött Halmos László, dr. Hergenröder Miklós, dr. Hosszú Lajos, majd 1968-tól Jáky Teodóz bencés tanár oktatja a szeminaristákat. A képzés anyagának középpontjában a liturgia sajátos zenéje, a gregorián áll, hiszen ennek stílusában kristályosodnak ki a középkor végéig a pap által mindmáig használt dallamformák, tónusok, a hívek, a nép válaszai, a kántor, a schola, az énekkar énekei. De megismerik, több helyen

aktívan művelik a klasszikus polifónia zenéjét és a 20. századi magyar szentzene egyneműkari előadásra alkalmas (sok esetben éppen a kispapoknak komponált) darabjait is. Jelentős része a képzésnek az egyházi népénekkincs elsajtítása, megismerése és helyes értékelése, hiszen a pasztorációban és a liturgikus gyakorlatban népünk több évszázados zenei öröksége nélkülözhetetlen kincs, melyet továbbra is gondozni és őrizni kell. A papi életforma megváltozása, a Zsinat határozatai, — elsősorban a liturgikus konstitúció rendelkezése a népnyelv bevezetéséről —, valamint a teológiai tananyag jelentős bővülése következtében több helyen jelentős törés, visszaesés következett be a kispapok zenei nevelésében. A hallgatók jelentős része a bővülő teológiai és pasztorális tananyag mellett felesleges tehernek érezte a gregorián repertoár őrzését, több helyen megritkul, sőt megszűnik a konventmiséken való aktív részvétel, az ének-érdemjegy nem kap helyet a bizonyítványban, a tanárnak pedig csak nehézségek árán sikerül megtanítani azt a minimumot, melyet az énekelt mise minden paptól megkövetel. Ezzel együtt változik a pasztorációba bekapcsolódó papság zenei igénye is: a liturgikus reformhoz kapcsolódó zenei megújulás sok helyen megakad egyetlen ordinárium és a legismertebb SZVU! énekek állandó ismétlésénél vagy a még kiforratlan, az egyház zenei hagyományán, tapasztalatán át nem szűrt új énekek kritikátlan támogatásán. A nehézségek megoldásához kínált segítséget tanár és növendék számára egyaránt a Jáky Teodóz szerkesztésében megjelenő Musica sacra zenei jegyzet, de a bekövetkezett szemléletváltást nem volt képes hatékonyan ellensúlyozni.

Szkólák. Rajeczky Benjamin ciszter zenetudós, középkori zenénk jeles kutatója és ismerője „Mi a gregorián" című könyvének (Zeneműkiadó 1981) utószavában így ír az egyház ősi énekéről: „Sorsa nem kerülhette el a minden földi alkotást jellemző tragikumot sem: ma éppen az a liturgia mond le róla, melyben született, és éppen akkor, amikor a restaurációs munkálatok közeli sikerrel biztatnak. Majd elválik, hogy a lelkes világi természetvédelem megmenti-e az utókornak." E sorok mögött nem csak keserűség rejlik, hanem az a felismerés is, hogy a papság önmagában már nem vállalhatja a gregorián örökség őrzését, ápolását, de ha a liturgiát, szentzenét szerető világiak a segítségére sietnek, vállalják e hagyománynak a megváltozott körülményekhez való igazítását, továbbadását, akkor a gregorián ének történeti, esztétikai és zenei értékének megfelelő mértékben lehet jelen a jövő kultúrális életében épp úgy, mint az egyház liturgiájában. Már a zsinat érezte, hogy a gregorián ének életben tartásához szükség van a nép által is énekelhető egyszerűbb dallamok gyűjteményére (LK 117. pontja; ennek eredményeként jelent meg 1967-ben a Graduale simplex). A Liturgikus Konstitúció zenére vonatkozó részének előkészítésénél pedig erős vita dúlt a szakemberek között, lehet-e, megengedhető-e az eredetileg latin nyelven, latin nyelvhez megalkotott évezredes hagyományra visszanyúló énekek népnyelvre történő áttétele. Mivel a kérdésben nem sikerült egyetértésre jutni, a zsinat tartózkodott az állásfoglalástól, a szakemberek között pedig mindmáig tart e kérdés megvitatása. Közben, elsősorban Európa protestantizmustól érintett országaiban, a történeti

kutatások feltárták a 16—17. századi, népnyelvre átültetett gregorián énekek forrásait. (Nálunk sokat tett ennek érdekében Bárdos Kornél zenetudós. „A protestáns graduálok és a gregorián hagyomány" c. tanulmánya már 1949-ben megjelent a Magyar Kórus 75. számában, a Magyar Tudományos Akadémiától pedig 1953-ban megbízást kapott munkatársával, Csomasz Tóth Kálmánnal a magyar graduálok teljes dallamanyagának műfaj szerinti csoportosítására és lemásolására.) A dallamok típus szerinti csoportosítása lehetővé tette a szerkezeti vonások tisztázását, a variálódás, szövegalkalmazás folyamatának megismerését. A gregorián zene magyar kutatói Rajeczky Benjamin vezetésével sok ezer dallamvariáns ismeretében választották ki azokat a magyar hagyományból vett típus-dallamokat, melyek a Graduale simplex dallamaihoz hasonlóan — de már nem latin, hanem magyar liturgikus szöveggel —, alkalmasak lehetnek szélesebb körű terjesztésre is. Az általuk megalkotott népnyelvű gregorián anyag gyors felvevő közegre talált a liturgia iránt komolyan érdeklődő papoknál és világiaknál; a létszámukban erősen megcsappant, de még működő kisebb templomi kórusoknál és a növendékeiket mélyebb vallásos-liturgikus életre nevelni kívánó egyházi iskoláknál. A hittankönyvek zenei anyaga, az „Üdvössög története" mellékleteként megjelenő Kis Magyar Uzuális (1975—76) jelentős lökést adott a bontakozó szkóla-mozgalomnak, melynek kezdete a hatvanas évek második felére nyúlik vissza. A Rókuskápolna énekeseinek gyakorlatát (magyar gregorián introitusok, communiók, gazdagabb alleluják, responzóriumok, nagyobb ünnepek, különösen a Nagyhét gazdag liturgikus megünneplése) több helyen követik. Kiegészíti ezt az Egyetemi templomban megindult népnyelvű vesperások gyakorlata, a későbbiekben pedig a zsolozsma többi részének, elsősorban nagyobb ünnepek vigíliájának magyar nyelvű, néppel együtt végzett énekes formája. A hetvenes évek végére a főváros több templomában (Pesti Ferencesek, Krisztinaváros, Örökimádás és jónéhány vidéki városban, többek között Sopron, Szombathely, Győr, Ajka, Pécs, Szeged) működnek rendszeresen szkólák, vezetik a szentmisék gregorián énekeit és a zsolozsmázást. A nyolcvanas évek elejétől évente egy-két alkalommal szkóla-találkozókat tartanak több száz résztvevővel. A közös szentmiséken a néppel együtt énekelnek egyszerűbb antifónákat, himnuszokat, szekvenciákat, népénekeket, de sor kerül egy-egy díszesebb, latin gregorián tétel vagy többszólamú kompozíció közös, vagy valamely szkóla által történő előadására is. A liturgikus lelkiség táplálására az Örökimádás templomban már négy alkalommal tartottak lelki napot ünnepélyes szentmisével, zsolozsma-énekléssel, lelkigyakorlatos beszédekkel, a Hitoktatási Bizottság szervezésében pedig konzultáció sorozatokat tartottak „Ének és katekézis" és „Mit énekeljünk a szentmisén" kérdéseiről. A szkóla-mozgalom folytatja azt a törekvést, melyet Dom Geranger apát kezdeményezett Solesmesben, és amely e század húszas éveitől kapott újabb lendületet a liturgikus mozgalom keretei között (Guardini-ék): a liturgia világának feltárását, értékeinek őrzését, gazdagítását és szétosztását.

Énekkarok. A többszólamú egyházi zenét művelő együttesek közül a háború előtti és utáni években kiemelkedő szerepet játszanak a szkólák. Élükre a legrégebbi és legtovább működő együttes, a *pécsi székesegyház* énekiskolájának fiú-vegyeskara kívánkozik. 1888 körül szervezi meg az iskolát Dulánszki Nándor püspök, az iskola munkáját irányító Glatt Ignác szemináriumi énektanárt Regensburgba, az akkori Európa talán legnevesebb énekiskolájába küldi tanulmányútra. Glatt vezetésével néhány év alatt a gregorián ének és a klasszikus polifónia előadására kiválóan képzett együttes jött létre, amely liturgikusság és zenei gazdagság tekintetében a kontinens székesegyház énekkarainak élvonalában állt. (Több mint 50 misét énekeltek évente, mellette a teljes nagyhetet.) Az énekkart a második világháború viszontagságai sem tudták szétdúlni: Mayer Ferenc kanonok, karnagy vezetésével már 1945. október 14-én bemutatják Kodály vadonatúj miséjét, a békéért drámai erővel kiáltó Missa brevist. Az államosítás után, 1949-ben el kell hagyniuk az énekiskola épületét, a kisszemináriumba, majd onnan a püspöki palotába költöznek. Végül az iskolát rendeletileg megszűntetik 1953. január 29-én, mivel „az intézet létének nincs joglapja". A hatvanas évek elején Kodály kísérletet tett az együttes újjáélesztésére zenei általános iskola formájában, — melynek fiú része adta volna a kórus szoprán és alt szólamát —, de fáradozása nem járt sikerrel. Egyházi és világi zeneéletünk mindmáig meglévő fájó hiányossága, hogy nincs az országnak fiú-vegyeskara, mely hangzásában hitelesen szólaltathatná meg a középkori, reneszánsz és barokk zene vokális alkotásait. (Mint például a lipcsei Tamás-templom, a drezdai Kreuzkirche vagy a poznani dóm kórusa.) A pécsihez hasonló énekiskolát létesített római egyházzenei tanulmányok után dr. Werner Alajos Szombathelyen. A *Schola Cantorum Sabariensis* a 30-as években lázba hozta egész kóruséletünket: a klasszikus polifónia remekműveit itthon még soha nem hallott élettel és színnel szólaltatták meg a szombathelyi kisfiúk és férfiak. Miután Werner atya a Zeneakadémia miatt Pestre jött, az együttes vezetését dr. Radványi Mihály vette át, de a háború után a kórus már nem fejtett ki számottevő munkát. Annál szebb jövő előtt állt Werner új együttese, a *Schola Regia*, melyet budapesti tanítványaiból alakított, székhelye a Regnum Marianum volt. 1946-ban gyönyörű hangversenyt adnak olasz és spanyol reneszánsz mesterek műveiből, de szívesen és nagyszerűen énekelték 20. századi magyar komponisták egyházzenei műveit is. Zenei és liturgiai célkitűzésében ugyanezt az utat járta Nádasi Alfonz *Schola Benedictina*-ja és Kósa Ferenc fiatal *Schola Albaregalensis*-e is. A zeneakadémista egyházkarnagyképzősök együttese volt a *Schola Academica,* mely különösen hivatásának érezte a legliturgikusabb egyházi stílus, a gregorián ének és a klasszikus polifónia művelését. Tanáraik, Bárdos Lajos, Forrai Miklós és Werner Alajos vezetésével mintaszerűen mutatták azt az utat, melyen liturgikus zenénknek járnia kell: gregorián és klasszikus polifónia, magyar egyházi népének és 20. századi magyar egyházzenei kompozíciók adták műsoruk legjavát. Az iskolák államosítása, az egyházkarnagyképző megszűntetése után ezek az együttesek, zenei életünk nagy kárára, megszűntek. Húsz évvel későbbi, világi utódjuk a *Schola Hungarica* énekegyüttes 1970-ben alakult. Célja a gregorián zenének a profán zenei gyakorlatban

(hangversenyek és elsősorban hanglemez révén) történő meggyökereztetése. Műsorában helyet kap a többszólamú liturgikus zene több (elfelejtett vagy Magyarországon eddig még elő nem adott) darabja, ehhez társul néhány, az együttes számára komponált kortárs mű is. Az együttes vezetői: Szendrey Janka és Dobszay László; tudományos tanácsadó, a lemezek kísérő szövegének szerzője: Rajeczky Benjamin. (Eddig mintegy 15 hanglemez jelent meg közreműködésükkel.)

Pécsett a székesegyházban a kisfiúk helyére lányok léptek, a férfikar nagyrésze az egykori énekesiskolásokból állt, s a karnagy Mayer Ferenc igyekezett az egykori hangzásból és repertoárból is annyit őrizni, amennyit csak a megváltozott körülmények között lehetett. Szombathelyen Radványi Mihály szervez Cecília kórus néven vegyeskart az egyházmegye főtemplomában, neki is sikerült a kezdet nehézségeit több schola énekessel áthidalni. A győri székesegyházban Halmos László áll a Palestrina kórus élén, igényes, a klasszikus vokálpolifóniára és a 20. századi magyar egyházzenei iskola komponistáinak műveire alapozott repertoárja vonzó példa lett az egyházmegye többi kórusa, Sopron, Csorna, Kapuvár, Mosonmagyaróvár Josquint, Lassust, Palestrinát, Lisztet és Kodályt, Bárdost, Halmost éneklő énekkarai számára. Esztergomban Buchner Antal távozása után (1946) Bálint Ferenc vezetésével „45 énekessel megindult az esztergomi Bazilika Kórusának zenei újjáépítő munkája." (MK 66. 1209) Székesfehérváron Kósa Ferenc ugyancsak vegyeskarral folytatja működését a Székesegyházban, Kalocsán Vág Imre teológiai tanár, római végzettségű egyházzenész áll az egyházmegye főtemploma énekkarának élén, kitartóan műveli mind a gregorián, mind a klasszikus polifónia stílusát. Egerben Szalay Lajos orgonaművész, egyházkarnagy irányítja az egyházi zenét, a szegedi Dóm énekeseit Csomák Elemér kántor-karnagy vezeti. Vácott Pikéthy Tibor működik.

A főváros egyházzenei életének középpontjában a Cecília Egyesület rendezvényein kívül a három főtemplom: a Szent István Bazilika, a belvárosi Főplébánia és a Budavári Nagyboldogasszony (Mátyás) templom együttese áll. Harmat Artúr a klasszikus polifónia miséit tartja műsorán (és adja közre nyomtatásban az énekkar repertoárján található műveket), a Belvárosi Főplébánia-templom egyházzenei életét Berg Ottó, majd Pintér József irányítja (jelentős teret kap az instrumentális egyházi zene), a Budavári Főtemplomban Bárdos Lajos énekkara Haydn, Liszt, Beethoven nagyszabású, zenekar-kíséretes miséi mellett az acapella motetta-irodalom remekeit (Josquin, Palestrina, Lasso stb.) és a 20. századi magyar egyházzene jelentős alkotásait (Kodály Te Deuma, motettái, Kósa György miséje, kórusai, Harmat, Bárdos, Halmos művek) szólaltatja meg utólérhetetlen tolmácsolásban. Mellettük a főváros szinte minden templomában működik egyházi énekkar, közöttük több, a Schola Academica nyomdokain járó kitűnő együttes, — mint Forrai Miklós énekesei a Villányi úti Szent Imre-templomban, Deák Bárdos György kórusa a Jézus Szíve templomban, Kemenes Frigyes európai hírnévre szert tett együttese a Terézvárosban (Frankfurt, 1936 „Hungaria docet."), Pintér Lajos énekkara a Városmajori Plébániatemplomban, P. Tamás Alajos az Országúti ferencesek, P. Szak Ányos a Pesti Ferencesek templomában dolgozik példás szorgalommal és igényességgel, Kispesten Dauner

János szalézi atya folytatja Somorjai József munkáját, gyermekkórust szervezve 120-ra növeli az énekkar taglétszámát, a Tabáni templomban Calligaris Ferenc egyházkarnagy művel szigorúan cecíliánus stílust, a Rókus kápolnában Kertész Gyula ápolja a Magyar Kórus által terjesztett egyházzenét, de énekesek hangjától zeng a nagymise Pasaréten, Óbudán éppen úgy, mint Kőbányán vagy a Józsefvárosban. Ekkor még a vidéki kisebb városok, nagyobb falvak egyházzenei élete sincs elhanyagolt állapotban, gazdátlanul; Jászberényben Horváth Ottó a gregoriántól Palestrinán át Kodály kórusaiig és egy-egy Mozart miséig növeli az énekkar repertoárját, a magyaróvári templom énekkara Nobilis Tibor vezetésével Liszt Missa choralis-át énekli; Csanádpalotán, Izsákon, Nagyesztergáron a Magyar Cantuale és a Harmonia sacra többszólamú darabjai is felcsendülnek, Dombóváron dr. Péczely László Viadana-t és Kodályt tanít, Pakson Kern József gregoriánt, Josquint, Palestrinát, Martinit és magyarokat, Bárdost, Kertészt, Halmost, Rossát énekeltet... Rendszeresen sugároz a Magyar Rádió is egyházzenei hangversenyeket kiváló együttesekkel. 1947 nagyhetének zenei műsora a rádióban: Gallus, Croce, Lotti kettős kórusra írt motettái (Forrai Miklós énekkara), Liszt Via crucis-a (Belvárosi főplébánia, Berg Ottó vezetésével), Suriano passió (Schola Academica, dr. Werner Alajos), Pergolesi Stabat Mater (Palestrina kamarakórus, Nagy Olivér), Josquin des Prés Missa Pange linqua (Bazilika énekkara, vez. Harmat Artúr).

Az ötvenes évek belpolitikai harca az egyházi énekkarokat létükben érinti: félelem és bizalmatlanság ássa alá az énekkarok belső életét, a taglétszám erősen ingadozik, az utánpótlás a kisebb helyeken szinte megoldhatatlan, a karnagyok jelentős része a biztos megélhetést nyújtó állami alkalmazást választja, egyre nehezebb az énekesek kezébe nyomtatott kottát adni... Csak a hatvanas évek végétől tapasztalható a félelem és bizalmatlanság oldódása, az utánpótlás gondjának enyhülése, érezhető a Zsinat hozta liturgikus-zenei megújulás távlatának serkentő ereje. A liturgiában való tevékeny részvétel lehetősége, az anyanyelven történő liturgikus énekelés újdonsága, vonzása ad lendületet a megmaradt vagy alakuló énekkaroknak, szkóláknak és gitáros együtteseknek. A főváros érthetően megint előbbre tart, mint a vidék; több templomában meg-, vagy újjáalakul zömében fiatalokból az énekkar: Zugligetben, majd a Városmajorban Zimányi István szervez kitűnő együttest (Schütz, Bach motettákat, kantátákat, Lassust, Palestrinát énekelnek), Pasaréten Vajda Ferenc tanítja (Dőry Dénes segítségével) a fiatalokból álló kórust. Munkájuk középpontjában a klasszikus polifónia áll. (Utóbb Gunde Péter, Ella István, jelenleg Déry András vezeti az énekkart), a Szentimrevárosi Plébánián Cziffra János, majd Csányi Tamás folytatja Sugár Jenő és Forrai Miklós félbeszakadt munkáját. Dauner János 1975 után az Egyetemi templomban szervez immár 160 tagot számláló ifjusági ének-zenekart, mely elismeréssel szerepel külföldön is. Nagyszerű fejlődést mutat a Kőbányai Szent László templom énekkara: Varsányi István vezetése alatt megizmosodott együttes nemzetközi összehasonlításban is kitűnően megállja helyét (Lengyelország, Spanyolország), és magas színvonalon énekli hanglemezre a templom hagyományos nagyheti lamentációit és Mozart litániáját. A Szent István Bazilikában Harmat Artúr 1957-ig vezeti az énekkart, tőle id. Hidas Frigyes, majd 1963-ban Fehér László veszi át a vezetést és szervezi újjá a 70-es évek közepétől egyre

szebben kibontakozó együttes munkáját. (Segítőtársa ebben Koloss István zeneszerző, orgonaművész.) A pesti Ferences-templom (Alkantarai Szent Péter-templom) kórusának élén 1954-től Bucsi László egyházmegyés pap, karnagy áll, munkásságuk középpontjában pedig Liszt egyházzenei hagyatéka, Bach passiói, Palestrina miséi találhatók, de műsoron tartják a 20. század immár klasszikus értékű remekeit: Strawinsky, Kodály, Britten, Lajtha, Seiber miséit, Lisznyai, Farkas, Szervánszky, Paulenc motettáit. A Belvárosi Főplébánia templomban Virágh Endre orgonaművész, karnagy irányításával szólalnak meg Haydn, Mozart, Beethoven, Liszt és mások zenekaros miséi, Kodály, Harmat, Bárdos, Lisznyai munkái. A Budavári Nagyboldogasszony templomban Kósa Sándor egyházkarnagy veszi át Bárdos Lajostól az énekkar vezetését (1962-ben), majd Tardy László vállalja a kántor-karnagyi teendőket 1966-ban. Vezetésével az énekzenekar tovább őrzi a Bárdos Lajos által kiadott repertoár jelentős részét, és egyházi zenénk fejlődése érdekében tevékeny részt vállal nagyobb szabású új magyar egyházzenei művek előadásában, bemutatásában (Büky Géza, Dobos Kálmán, Koloss István, Sáry László, Sáry József, Ottó Ferenc, Szilas Imre, Szőnyi Erzsébet miséi, kantátái). Kitűnő énekkara van újra a Jézus Szive templomnak (Musica sacra kórus), a Budafoki Plébániatemplomnak, a Karolina úti kápolnának (Bárdosné Molnár Katalin vezetésével), a Felsőkrisztinavárosi templomnak (Mártonhegyi kórus), és az Óbudai Péter Pál templomnak (Kenessey László a karnagyuk). Az Actio Catholica énekkara, a Tamás Alajos vezette Kapisztrán kórus fáradhatatlan szervezőjének, karnagyának halála óta tevékenységi körét szűkebbre vonva ápolja az Országúti ferencesek templomában az egyetemes és magyar egyházzenei hagyomány értékeit. (Karnagyuk Kondár Vilmos, majd Gunde Péter, utóbb pedig G. Horváth József.)

A vidék egyházzenei élete előbb a központokban, a *székesegyházak* és nagyobb városok kórusain éled a 70-es évek elejétől. Pécsett Hergenröder Miklós, az énekiskola egykori növendéke, egyházmegyés pap, győri szemináriumi énektanár 1961-ben lép Mayer Ferenc örökébe, kibővíti a repertoárt Bárdos, Farkas Ferenc, Kutor Ferenc, Pikéthy Tibor és Török Zoltán miséivel. Cecília nap környékén egy-egy nagyobb egyházzenei hangverseny tesz pontot (vagy felkiáltójelet) az évi munka végére: Palestrina 5—6—8 szólamú motettái (1964), Bach—Händel est (1965). 1967-ben Bárdos Lajos vezényli az ünnepi hangversenyt, 1969-ben pécsi zeneszerzők művei hangzanak fel a 18. századtól napjainkig. 1970-ben Kodály Missa brevis-e és Budavári Te Deuma, 1974-ben Beethoven C-dúr miséje, 1978-ban három pécsi dómkarnagy, Novotny, Lickl, Hülzl munkái szólalnak meg korhű zenekari kísérettel, 1981 újabb három pécsi szerző (Paumon, Depisch, Schmidt) szerzeményei vannak műsoron stb. Szegeden Ábrahám István szervezi újjá a székesegyház zenei életét (folytatva Kovács Mihály és Kartal József káplánok munkáját), acapella és hangszer-zenekarkíséretes műveket tűznek rendszeresen műsorra, és vasárnaponként ismét gregorián ének szól a Dóm közösségi miséin. 1981-től Pusker János, a továbbképző egyik legtehetségesebb hallgatója veszi át az énekkar vezetését. Szombathelyen Radványi Mihály halála után Takács László (1983-ig), Kokas Kálmán (1984-ig), majd a római egyházzenei stúdiumokat végzett dr. Pém László egyházmegyés

pap, karnagy foglalkozik a Cecília énekkar megújításával, lép a gregorián és a klasszikus polifónia előtérbe állításával Werner Alajos nyomdokaiba. Győrött Halmos Lászlót Hergenröder Miklós, Zsebedits Pál és Pankovics Ferenc követik, majd (1969-től) Jáky Teodóz vezetésével fiatalodik meg a Székesegyház kórusa. Esztergomban Baróti István szervezi újjá a Bazilika zenei életét: Strigonium néven férfi és vegyes kórust szervez, közreműködésükkel teszi ünnepélyessé az ünnepi szentmisék, események liturgiáját. Székesfehérváron Kósa Ferenc egyházkarnagy, az OMCE központi igazgatója folytatja több évtizedes szívós munkáját a legliturgikusabb zenei stílus, a gregorián és a klasszikus polifónia őrzésével, de kitartóan ápolja énekkarával az újabb magyar karirodalom értékeit is. A váci Székesegyház zenei igazgatását a munkába belefáradt Pikéthy Tibortól dr. Huszár Dezső veszi át 1955 őszén, és lassú, kitartó munkával, Bárdos Lajos állandó pártfogó segítségével teremt új életet az egyházmegye főtemplomának kórusán. Az énekkar műsorán elsősorban a klasszikus polifónia és a 20. századi magyar egyházzenészek munkái szerepelnek, de kórusaink között talán egyedül, rendszeresen használják a Graduale simplex gregorián énekeit is. Kalocsán Hrubinyi Endre (1956—60), dr. Angeli Ottó (1960—68), majd Leányfalusi Vilmos fáradozásának eredményeként mintegy 40 tagú vegyeskar működik a Főszékesegyházban a „Magyar Kórus" szellemében. Az énekkar nemcsak az ünnepélyes érseki szentmisék egyházzenei szolgálatát látja el, hanem egyházzenei hangversenyeivel kiveszi részét a város kultúrális életéből is. Veszprémben Horváth Cirill elhalálozása óta még nem sikerült kielégítő megoldást találni az énekkar megújítására, Egerben Székely Miklós és Simon Sándor egyházmegyés papok, illetve Benőcs József és Petrovics Hilda álltak a Bazilika vegyeskara élén, jelenleg (1983-tól) Bíró Imre okleveles kántorra vár az együttes továbbépítésének feladata. A székesegyházak énekkarai, karnagyai évi több alkalommal szerveznek énekkari találkozót az egyházmegye központjában (vagy más erre alkalmas helyen), hogy az együtténeklés örömén túl egymás munkáját, új műveket megismerve vigyék előbbre a szentzene ügyét.

Városaink, falvaink egyházzenei életéről országos felmérés, adatokat közlő egyházzenei szaklap hiányában nincs áttekinthető képünk. Sóóky István karnagy Miskolc egyházzenei múltját és jelenét feldolgozó Krónikájának adatai (1985 ősze) azonban jelzik az országos helyzet alakulását is: Az 1945-ben fennálló 15 miskolci egyházi énekkarból 1950-ig 6 énekkar, az 1950-es, 60-as évek során további 5 énekkar bomlik fel, 74-ben 1 templomban szűnik meg az énekkari munka. Négy helyen újjáalakult, vagy új együttes jött létre az utóbbi 15 évben. Az elmúlt 40 év alatt csupán két templom énekkara működött megszakítás nélkül, folyamatosan: Mindszenti plébánia kórusa Dalányi János, majd Gergely Péter vezetésével 1981-től megújítja az énekkar munkáját, zenekart is szervez, valamint a Nagyboldogasszony plébánia együttese, melyet P. Szendrey Bonaventura minorita szerzetes alapított, és Welther Teréz tartott magas színvonalon 24 éven át (1960—84-ig), jelenleg dr. Balás István vezeti az énekkart.

A zárdák, szerzetesházak mélyen liturgikus egyházzenei életéről ma már csak a *pannonhalmai apátság* bencés atyáinak gregorián éneke ad hírt. Az ünnepélyes nagymise latin gregorián énekei mellett a zsolozsma imádságai, Szigeti Kilián és

Ámént Lukács munkája nyomán olyan egyszerűbb dallamokon hangzanak fel magyar nyelven, melybe a gimnázium diáksága és a szociális otthon lakói is be tudnak kapcsolódni. A nyolc *egyházi gimnázium tanulói* az egyházi népénekórán, a szentmisékre való közös felkészüléskor, valamint az énekkari munkában jutnak az átlagosnál jóval gazdagabb énektudáshoz, egyházzenei ismeretanyaghoz. Az énekkari munka területén a két budapesi iskola szerzett kiemelkedő érdemeket. A Patrona Hungariae leánygimnáziumban Papp László igazgató, OMCE vezetőségi tag szellemi irányításával és odaadó támogatásával alakult ki az intézet keretein is túlmutató énekkari élet. 1950 és 61 között Keszler Stefánia iskolanővér, okleveles egyházkarnagy szervez nagylétszámú, magas színvonalon működő kórust, 1962—82-ig pedig Légár Piroska diplomás karvezető, énektanár irányítja az iskola zenei életét. Karácsonyi hangversenyeiken többször részt vesz Kodály Zoltán és felesége (műveit az énekkar állandóan műsorán tartja), Bárdos Lajos, Járdányi Pál, Farkas Ferenc és zenei életünk több kiválósága. Az énekkar 1978 és 82 között háromszor nyerte el a KÓTA által odaítélt „Év kórusa" kitüntető címet, 1980-ban a debreceni nemzetközi kórusversenyen mint leánykar harmadik díjat kaptak, sikerrel szerepeltek az olaszországi Loreto város kórusfesztiválján 1981-ben. (Később rövid időre Mohayné Katanics Mária vezeti a kórust, a jelenlegi énektanár és karnagy Csillag Gabriella.) A Piarista Gimnázium fiú-kórusa is háromszor kapta meg az „Év kórusa" minősítést, nagy elismerés kísérte 1983-as bécsi fellépésüket. (Tanárok: Maklári Lajos, majd Borián Tibor, jelenleg Kenessey László). A két gimnázium énekesei rendszersen szerepelnek együtt, mintegy 200 fős, impozáns vegyeskart alkotva szólaltatják meg Kodály, Bárdos, Mathia, Halmos és más magyar szerzők kórusait, régebbi korok egyházzenéjének egy-egy nagyobb alkotását. Az esztergomi ferences és a győri bencés gimnázium diákjai a magyar gregorián anyagot tanulják szorgalommal, a szentendrei gimnáziumban komoly vegyeskar működik, előadták J. S. Bach Magnificat-ját is. (Tanáruk Sajó József)

Gitáros misék. A hatvanas évek második felére Európa-szerte „nemzeti üggyé" vált az ifjúság számára a törekvéseit, vágyait kifejező új zenei stílus, *a beat.* Így érthető, hogy a fiatalság vallásos rétege a zsinat után lehetőséget akar találni zenéjének templomi, liturgián belüli alkalmazására is. Itthoni első képviselői ennek Szilas Imre és társai beat-miséi (1968-tól), melyek szövegükben alkalmazkodnak az Egyház előírásaihoz (híven követik az ordinárium és a hagyományos SZVU! énekek szövegét), zenei köntösükben pedig az ifjúság beat-zenei élményanyagához kötődnek (ritmus-dallam-harmónia, illetve elektromos gitárok, dob, elektromos orgona, mikrofonba éneklő szólista és vokálegyüttes). Művelői között találunk szakközépiskolában, főiskolán képzett muzsikusokat és teljesen működvelő zenészeket, énekeseket, több évig együttműködő-kísérletező együtteseket és alkalmi társulásokat egyaránt. A műfaj technikai fejlődésével (méregdrága hangszerek, erősítők, szintetizátor) a templomi együttesek képtelenek a későbbiekben lépést tartani, a zenei tartalomnak és kifejezésmódnak a brutalitás és szexualitás irányába történő súlypontelto-lódását pedig elutasítják. Az eltávolodásban a kínálkozó lehetőségek közül a

gitár hagyományos formája és erősítés nélküli játékmódja lesz általánossá, ezzel együtt megszűnik az énekhang túlzott erősítése, előtérbe kerül az énekek kórussal és a jelenlévő hívekkel történő együttes előadása. Változik a zenei nyelv is, a ritmika keménységét, feszes tartását lágyabb, a latin népek (dél-amerikai, spanyol, francia) dallamvilágához közelebb álló formák váltják fel, erősebben érezhetővé válik a néger spirituálék és más nemzetközi anyag hatása is. (Ezekből Maklári Lajos piarista atya gondozásában jelent meg egy gyűjtemény: Daloljatok az Úrnak, Bécs, 1976.) A hetvenes évek második felére a fiatalok pasztorálásával foglalkozó lelkipásztorok jelentős része a spontaneitás és a közvetlenség hangsúlyozásával a kötött mise- szövegeket a saját megfogalmazásában imádkozza —, így természetesen adódik, hogy a gitáros énekek szövege is parafrázissá, az eredeti tartalom szabados újraköltött változatává alakul (Dicsőség, Szent vagy, Mi Atyánk stb.). Ugyanakkor állandósul a műfaj alapvető gondja, hogy képviselőinek nagyobb része nem rendelkezik megfelelő egyházzenei ismerettel, nem kap megfelelő liturgikus, teológiai irányítást, nélkülözi az objektív, szakszerű bírálatot, mely az értékek megteremtődéséhez és kiválogatódásához szükséges lenne. A nyolcvanas évek elejére sok fővárosi és vidéki templomban válnak rendszeressé a *gitáros „ifjúsági" misék* (Domonkosok, Szent Család templom, Szent Kereszt templom, Újpesti főplébánia, Nap utca stb.), valamint a nagyobb szabású találkozók (Pünkösd körül és októberben Nagymaroson, ahol Lékai László bíboros prímás is több alkalommal megjelent). Ezeken kerül középpontba a műfajon belül a legtöbb értéket és legigényesebb munkát felmutató Sillye Jenő és Ferenczi Rudolf tevékenysége. Sillye Jenő darabjainak válogatott gyűjteményét a Szent István Társulat jelentette meg Napfénydal címmel (1981), Húsvéti oratóriuma pedig (Kristályóriás, szövegét Kovács Gábor pap-költő írta) az Ecclesia Szövetkezet jóvoltából hanglemez felvételen is hallható.

Orgonák-orgonaművészek. A napjainkra újra az érdeklődés előterébe került *orgona* (hangversenyek, hanglemezipar) az elmúlt 40 évben történetének legnehezebb éveit tudhatja maga mögött. A második világháború harcai közepette a hangszerek tekintélyes része ment tönkre, vagy rongálódott meg komoly mértékben. Az ország újjáépítésének kezdetén pedig gondolni sem lehet a templomok, székesegyházak hangszerállapotának igényesebb javítására, kellő anyagi fedezet előteremtésére. Pedig ekkor a szakmai feltételek, elsősorban a 19. század második felében felvirágzó pécsi Angster orgonagyár és a budapesti Rieger orgonagyár (1894-től) jóvoltából még adottak voltak. *Angster József pécsi üzeme* 1945 januárjában 25 munkással megkezdi Pécs és környéke hangszereinek rendbe hozatalát. Az ország távolabbi részeiben is vállalnak munkát, felállítják a szegedi Dóm lebontott hangszerét, Csornán és Remetekertvárosban új orgonát adnak át, felújítják a budai Ciszter-templom hangszerét stb. Mivel pénz hiányában a megrendelések nem kötik le a gyár teljes kapacitását, asztalos és faipari munkákat is vállalnak (láda, koporsó stb. készítését). Az Angster József vezette üzemet 1950. december 28-án államosították. Ezután a faipari megrendelések növekednek, a hangszerész munka

egyre csökken, a szakemberek elmennek, az üzem 1953-ban véglegesen felhagy hangszerkészítő és -javító tevékenységével és ládagyárrá alakul át. Szerencsésebb helyzetbe került *Rieger Ottó Füredi úti gyára,* mely a Jägerndorf-i (ma a Krnov, Csehszlovákia sziléziai részén fekszik) Rieger gyár fiókvállalata, majd társüzeme volt, így mint német érdekeltség szovjet tulajdonba került. Ez anyagellátottság szempontjából kivételes helyzetet teremtett a gyár részére, mely Gonda Nándor vezetésével igen nagy részt vállalt a fővárosi és néhány vidéki orgona helyreállításában. (Sőt 1948-ban már egy 2 manuálos 19 regiszteres orgonát készítenek a salgótarjáni templom részére.) A gyár 1952 végén a Magyar Állam tulajdonába kerül, és mint a Budapesti Városi Tanács *Hangszerkészítő Vállalat Orgonakészítő Részlege* folytatja munkáját. A részleg vezetésére a szabálytalanság miatt fegyházbüntetésre ítélt Gonda Nándor helyett Szeidl János kap megbízatást. Más hangszerek (cimbalom, citera stb.) készítése mellett továbbra is vállalnak, bár jóval kisebb kapacitással, orgonajavítást, építést. 1953-ban elkészül a Kispest, Vekerle-telepi orgona, 1954 tavaszán Brezanóczy Pál pápai prelátus megáldhatja a bánrévei templom új hangszerét (2 manuális, 12 regiszteres), 1953 és 58 között átépítik a győri Székesegyház orgonáját, 1955-ben Balatonfüreden fejeződik be a hangszer felújítása, 1957-ben restaurálják és kibővítik a soproni Szent György templom mechanikus orgonáját, egy év múlva a Domonkos templomét (a terveket mindkét helyre Soproni József orgonaművész, zeneszerző készítette), 1959-től elvégzik a szegedi Fogadalmi templom hangszerének nagyjavítását. Az ország hangszerállományát és annak állapotát tekintve ez csak csepp a tengerben, a helyzet általános szempontból nyugodtan nevezhető lesújtónak: több egyházmegyében nemcsak javító szakember nincs, de még orgonahangoló sem található. Gátlástalanul rombolnak szakembernek álcázott kontárok, csonkítanak meg, tesznek tönkre történelmi értékű műemlék-hangszereket és egyszerű, de liturgikus célra igen megfelelő orgonákat. A gondokat súlyosbítja, hogy anyagot, alkatrészt csak valutáért lehet beszerezni — vagy mint azt több plébános szomorúan tapasztalta a „mester" távozása után — egy másik hangszerből kivenni. E mélypontról a kimozdulást a hangszer iránt egyre inkább megnyilvánuló kulturális, illetve üzleti érdeklődés segíti elő. A Hanglemezgyártó Vállalat műemlék-hangszert hozat rendbe jelentős anyagi ráfordítással (Felsőőrs, Pannonhalma, Sopron), hogy megfelelő hangszerekkel rendelkezzék korhű zenei felvételek elkészítéséhez, az Országos Filharmónia pedig idejében felismerve az idegenforgalom várható igényeit, a budapesti üzem szakembereivel (Szeidl János, Polczer Rudolf és Gyöpös László) sorra rendbe hozatja a kiszemelt hangszereket, amelyeken elkezdődhetnek az idegenforgalmi és filharmóniai hangversenysorozatok. (Tihany 1963—64, Szeged 1964, Sopron Szent György Templom 1964, Szent Mihály templom 1965, esztergomi Bazilika 1966, Kőröshegy 1967, budavári Mátyás-templom 1969 stb.). A hangszerek ilyen irányú igénybevételének és felújításuknak legfőbb szorgalmazói Lehotka Gábor és Kovács Endre orgonaművészek voltak. Újra munkát vállal ebben az időben Gonda Nándor, aki Erdősy Józseffel és Gyöpös Lászlóval 60-ról 102 regiszteresre bővíti az egri Főszékesegyház orgonáját (befejezése 1964-ben volt).

A budapesti üzem vezetését 1974-től az üzem jelenlegi vezetője, Kovács Gábor veszi át, a korábban már Fővárosi Művészi Kézműves Ipari Vállalat Orgonaüzeme névre hallgató műhely, 1976-ban az Óbudán talált római kori orgona lelőhelyéről az Aquincum Orgonagyár nevet veszi fel. Kovács Gábor, látva a növekvő igényeket, gondoskodik a már kiöregedő szakembergárda mellé fiatal szakmunkások kiképzéséről, magáévá teszi az Európa-szerte hódító neobarokk orgonaépítési törekvéseket, megkezdi új, kisméretű mechanikus-csúszkaládás hangszerek építését. (Zalalövő 1982, Ajka 1986, első nagyobb hangszerük a pannonhalmi apátsági templom új 3 manuálos, 44 regiszteres hangszere 1985-ben készült el, ugyancsak jelentős állami támogatással.) Megbízásuk van a pesti Ferences templom új hangszerére és a szombathelyi székesegyház orgonájának megépítésére. Közben több egyházmegye, illetve templom kísérletet tesz *saját műhely létrehozására* és fenntartására. A pécsi egyházmegye műhelye a 60-as évek elején a dóm hangszerén kívül Stack Mihály és Bezerédi Márton vezetésével 25 más hangszert hoz rendbe. A budapesti Szent István Bazilika orgonáját Fehér László és Koloss István újítja fel, az ő irányításukkal újul meg a szolnoki volt Ferences templom hangszere (1984—85-ben), és folynak Váradi Ottó orgonaépítő közreműködésével jelenleg a kalocsai székesegyház orgonájának rekonstrukciós munkálatai. Befejezése várhatóan 1987 elején. Az esztergomi főegyházmegye orgonaműhelye elsősorban a Főszékesegyház monumentális, 5 manuálos, 147 regiszteres hangszerének megépítésén fáradozik, de emellett más hangszerek felújításán is dolgozik. A Mátyás-templom erősen leromlott állapotú hangszerének rekonstrukciójára a csehszlovák *Rieger—Kloss orgonagyár* kapott megbízatást 1982-ben. (E gyár elődje építette a templom hangszerét 1907-ben.) A terveket Hock Bertalan orgonaművész előzetes elgondolása alapján Baróti István, Gergely Ferenc, Hock Bertalan és Koloss István készítette el, a költségek kétharmad részét a Kultúrális Minisztérium vállalta. A gyár szakemberei rekord idő alatt, 14 hónapos munkával újították fel a hangszert, melynek eredményeként egy 5 manuálos, 86 regiszteres, a legmodernebb memóriarendszerrel ellátott orgona áll a templom és a hangverseny-rendező szervek rendelkezésére. 1985-ben készült el a Vakok Világszövetségének nagylelkű adományaként a Batthyány téri Szent Anna templom új hangszere, melyet a Budapesti Műemlékfelügyelőség támogatásával helyreállított 18. század elejéből való barokk orgonaszekrénybe az NDK-beli *Jehmlich cég* készített, Tóth Tamás, illetve Kárpáti József és Gergely Ferenc tervei alapján.

Orgonaművészeink között kiemelkedő helyet foglal el Gergely Ferenc, a pesti Ferences templom orgonaművész kántora, aki több mint 50 éve végez folyamatosan kántori teendőket (több más templomban is), neveli új kántor és orgonaművész nemzedékek sorát (kántorképző, Zeneakadémia), mutat utat az újabb orgonairodalom értékeinek bemutatásában (Messiaen és más, elsősorban francia művészek) és az orgonaimprovizációban, végez közel 40 éve szakértői munkát az orgonaépítés területén. Kopeczky Alajos orgonaművész, a Hámán Kató úti templom kántor-karnagya pedig már több mint 60 éve áll az egyházi zene szolgálatában, tanítja a leendő kántorokat, karnagyokat. A Szent

István Bazilika egykori orgonistája, Pécsi Sebestyén orgonaművész mint zeneakadémiai tanár tanított sokakat a hangszer művészi kezelésére, utóda a Bazilikában 1963-tól Fehér László, illetve Koloss István lett. A Belvárosi Főplébánia kórusán Berg Ottó, Kereszti Jenő és Pintér József után Virágh Endre orgonaművész, karnagy működik (1959 óta), sajnos nagyon rossz állapotban lévő hangszeren. A budavári Nagyboldogasszony templomban 1957-ig Várhelyi Antal orgonaművész, másodkarnagy volt az orgonista és kántor, majd dr. Göblyös Péter orgonált (1966-ig), őt Sáry László, Kistétényi Melinda, Lantos István, Ács József, majd 1976-tól a templom jelenlegi orgonaművésze, Hock Bertalan követte. Margittay Sándor, a budai Ciszter-templom és a Városmajori plébánia orgonistája, számos emlékezetes egyházi orgonahangverseny kitűnő szólistája súlyos betegsége miatt már több éve nem játszhat hangszerén. Vácott Pikéthy Tibor zeneszerző, orgonaművész az ötvenés évek közepéig tevékenykedett. Székesfehérváron Kerecsényi László, majd Hellenbach Dénes lett a székesegyház orgonistája. Szegeden a külföldre távozott Antos Kálmán helyére Király-Kőnig Péter zeneszerző és Csomák Elemér karnagy lépett. Győrött Halmos László zeneszerző, karnagy orgonált a székesegyházban. A pécsi Székesegyház orgonista teendőit immár negyven éve Halász Béla egyházkarnagy, orgonaművész látja el. Egerben Szalay Lajos, dr. Kiss Kálmán és Simon Sándor tevékenykedett. Szalay Lajos nyugdíjazása után 1955—68-ig a Budapesti Terézvárosi templom orgonistája lett. Pesten a Lehel téri templomban Falk Zsigmond, a Szervitáknál Somorjai Ferenc működött hosszabb időn át. Pannonhalmán az apátsági templomban dr. Szigeti Kilián után Áment Lukács karnagy, orgonaművész bencés atya orgonál. Győrött a bencés templomban Jáky Teodóz OSB, a székesegyházban pedig Maitz Imre karkáplán játszik. Esztergomban Baróti István orgonaművész, az orgona újjáépítésének irányítója működik, emellett részt vállal a Budapest II., Zeneiskola orgonaszakának munkájában is. Ugyanitt tanít Kárpáti József orgonaművész, a Bosnyák téri templom egykori orgonista karnagya is. E templomban jelenleg dr. Dudits Pál látja el az orgonista teendőket. Kalocsán Leányfalusi Vilmos egyházkarnagy, orgonaművész, a székesegyház káplánja tevékenykedik, aki római egyházzenei tanulmányai után Franciaországban Pierre Cochereau-nál tökéletesítette orgonajátékát. Az ifjabb orgonista nemzedékből Hajdók Judit és Sirák Péter a pesti ferenceseknél, Miskolczi Katalin a Kis Szent Teréz templomban, Solymosi Ferenc pedig Zugligetben működik. Orgonáink állapotáról a Cecília Egyesület kezdeményezésére 1960-ban országos felmérés készült, a beérkezett válaszokat azonban a válaszadók többségének hozzá nem értése miatt csak fenntartással lehetett kezelni. Jelenleg négy fiatal szakember kezdeményezésére (Baróti István, dr. Dudits Pál, Sirák Péter és Solymosi Ferenc) a Soros-alapítvány anyagi támogatásával az MTA Zenetudományi Intézete és az Országos Műemlékfelügyelőség irányításával folyik az ország hangszerállományának feltérképezése, értékük, állapotuk pontos felmérése.

Egyházzenei művek, kiadványok. Egy-egy közösség zenekultúrájának értékeiről, igényeiről az általa vagy támogatásával előadott, életben tartott zeneművek mellett — különösen az utóbbi évszázadokban — az írásban, nyomtatásban

fennmaradt, terjesztett művek adhatnak tájékoztatást. Az egyházi zene hazai területeinek szűkre szabott áttekintése végén megpróbáljuk számba venni az elmúlt 40 év zenei termését, elsősorban a kiadott művek alapján.

A *Magyar Kórus Kiadó Vállalat,* melyet Bárdos Lajos és Kertész Gyula alapított 1931-ben, meghatározó szerepet játszott mind az egyházi, mind a világi zene életében egészen megszűnéséig, 1950-ig. Azonos nevű folyóirata, a Magyar Kórus, mely a Cecília Egyesület hivatalos orgánuma volt, korának elismerten legjobban szerkesztett, legszínvonalasabb zenei szaklapjának számított. Összesen 79, kottamelléklettel ellátott száma jelent meg, terjedelme 16 és 32 oldal között változott; tanulmányokat, írásokat közölt az egyházi zene minden területéről, híreket adott az országban és külföldön folyó munkáról, zenei mellékletekkel segítette az igényesebb zeneművészet szélesebb körű elterjedését. A kiadóvállalat mintegy 10 000 zeneművet, tanulmányt, könyvet jelentetett meg Bartók, Kodály és tanítványaik széles körétől, régebbi korok egyházzenei kincseiből. Az 1945 és 50 között folytatott kiadói tevékenység a korábban megjelent többezer mű újranyomása mellett igen sok új megjelenést is eredményezett, melyekből a fontosabbakat itt felsoroljuk:

1945. Circumdederunt me, temetési szertartásfüzet; Bárdos Lajos Missa III.; P. Szedő Dénes OFM Királyocskám (vallásos gyermekversek).

1946. Kézdivásárhelyi betlehemes játék. Szabolcsi Bence: Régi muzsika kertje. P. Szedő Dénes OFM: Kirije-kirije (gyermek énekek).

1947. Magyar passiók; Werner Alajos: Éneklő élet; Antonio Lotti: Dór mise; Halmos László: H moll mise, Karácsonyi mise; Gárdonyi Zoltán: Tanulmányok harmóniumra, Nyolc orgonadarab; Pikéthy Tibor: Tu es Petrus; Bertalotti: Sofeggiók (Forrai Miklós kiadása); Szabolcsi Bence: A magyar zene története; Péczely Attila: Dunántúli daloskönyv.

1948. Harmat—Werner: Cantus cantorum szertartáskönyv I. kötet. Hozsanna énekeskönyv első kiadása. Palestrina: Missa Lauda Sion. Harmat Artúr: Palestrina Lauda Sion miséje — tanulmány; Pikéthy Tibor: Missa pro pace; Járdányi Pál: Missa brevis; Halmos László: Győri mise, Missa polyphonica; Szigeti Kilián: Jubilate — a gregorián ének kézikönyve; Harmat Artúr: Ellenponttan I. — bevezető a Palestrina stílusba; Zalánfy Aladár: Az orgonajáték művészete — Orgonaiskola I-II.; Geyer József: Kis orgonakalauz; Volly István: 101 Mária ének; Bartók Béla válogatott zenei írásai; Bartha Dénes: A zenetörténet antológiája I. kötet; Rajeczky Benjamin: Kis zenetörténet I.; Szabolcsi Bence: A magyar zenetörténet kézikönyve.

1949. Kodály: Csendes mise orgonára, Szent Ágnes ünnepére, Adventi ének; Pikéthy Tibor: Orgonamuzsika I.; J. S. Bach: Manual-korálelőjátékok (Zalánfy Aladár kiadása); Gárdonyi Zoltán: A zenei formák világa; Gát József: Kottaolvasás.

„A magyar Kórus vezetősége 1950. február 10-én beadvánnyal fordult a Népművelési Minisztériumhoz, melyben bejelentette, hogy a jövőben tisztán egyházzenei művek kiadásával óhajt foglalkozni. Ennek megvilágítására megemlítette a következőket:

a) „a MK 1931-ben azzal a céllal alakult meg, hogy az addig elhanyagolt magyar egyházi zene fölemelésén buzgólkodjon;
b) ezirányú tevékenységét később kiterjesztette az iskolai és világi karének területére is, mert a legtöbb helyen a kántortanító volt az egyetlen tényező a világi zene művelésére is, és mert a népi alapon álló, haladó magyar zene akkoriban más kiadóra nem talált;
c) a MK vetése az utóbbi időben már beérett annyira, hogy a karének fontossága, valamint a népi alapon álló, haladó magyar zene társadalomformáló jelentősége átment a köztudatba, és így a hatóságok, valamint más szervek ma már kellő módon ellátják a világi zeneműkiadást. Nincs szükség tehát továbbra a MK népdal- és más világi zeneműkiadói munkájára;
d) ezzel szemben az egyházi zene, amely pedig a templomok mindennapos gyakorlatában a legszélesebb rétegek állandó és ingyenes zenei nevelését szolgálja, más kiadóra nem számíthat, mint arra a MK-ra, amelyik két évtized alatt szinte a semmiből emelte fel musica sacránkat hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt jelentős magaslatra." Ez a közlemény a Magyar Kórus folyóirat utolsó, 1950 márciusi számában jelent meg.

A Magyar Kórus megszűnése után az egyházzenei művek kiadását a *Szent István Társulat,* az Apostoli Szentszék Könyvkiadója vállalta. Elsősorban arra törekedett, hogy a liturgia végzéséhez elengedhetetlenül szükséges kiadványokat gondozza. Így a hatvanas évek elejétől folyamatosan közreadja a Hozsanna énekeskönyvet (1985-ig több mint félmilliós példányszámban), kiadja a SZVU! orgonakönyvet (1952-ben, 1975-ben, 1983-ban és 1986-ban), megjelenteti a Cantus cantorum-ot (1957—58), a Collectio rituumot (1962), közreadja több szerző magyar ordináriumát: Kodály Zoltán Magyar miséjét (1966, 67, 72, 86), Halmos László Győri miséjét (1967, 72), Lisznyai Szabó Gábor Boldogasszony miséjét (1968, 76), Hergenröder Miklós Pécsi miséjét és gyászmiséjét (1969, 79), Szigeti Kilián Missa Hungarica-ját (1969, 72, 77), Werner Alajos Mercedes miséjét (1970, 71, 76), Ottó Ferenc II. Magyar miséjét (1971). 1979—80-ban Misepartitúrák címmel Hergenröder Miklós két miséje, Kodály és Werner ordináriuma és a VIII. gregorián mise (De angelis) jelenik meg egy kötetben. (A De angelis mise különálló füzetben és a latin énekes szentmise feleleteivel már korábban, 1973-ban is megjelent Bárdos Lajos gondozásában.) 1972-ben (majd 74-ben és 80-ban is) kiadásra került a négy gregorián passió Werner Alajos közreműködésével, ehhez Harmat és Werner turbái 1974-ben és 1977-ben jelennek meg. A Hozsanna 400-as énekeihez (olvasmányközi énekek időszaki formái) Bárdos Lajos és Werner Alajos készített kíséretet, mely Responsale címmel 1973-ban került kiadásra. A Temetési szertartáskönyv 1978-ban került ki a nyomdából, további kiadásai 1979-ből és 82-ből valók. 1985 decemberében vehettük kézbe az új egyházi népénektárat, az Éneklő Egyházat. A liturgikus kiadványok mellett csak minimális lehetőség maradt énekkari művek közreadására. A Magyar Kórus repertoár néhány bevált darabja jelent meg Bárdos Lajos közreadásában a Motetta-ív c. gyűjteményben (1966, 71, 74, 86.). Kodály Zoltán: Sík Sándor Te Deuma c. kórusa 1965-ben került az énekesek kezébe, majd nehány egyszerűbb egyházi kórusműve Kilenc ének címmel

(ugyancsak Bárdos Lajos gondozásában) 1968-ban került ki a nyomdából. (Később ezek a Kodály darabok a Motetta-ívbe kerülnek.) Tóth József: Énekeljetek című füzetét (népének feldolgozások) 1972-ben vehettük kézbe, 1977-ben pedig a Kórusok könyve c. kötetet (Kósa Ferenc szerkesztésében), melyben 66 régebbi és 77 20. századi acappella kompizíció került kiadásra, nagyobbrészt a régebbi Magyar Kórus repertoárból. Az 1986-os Liszt évre ismét Bárdos Lajos adott közre egy csokorra való könnyebb Liszt kórust. A kántorképző tanfolyamok részére jelent meg 1968-ban és 70-ben a Canticum novum c. gyűjtemény (Tegzes György munkája), mely néhány többszólamú tételt is tartalmaz. Sillye Jenő és Kovács Gábor dalainak gyűjteménye (Napfénydal) 1981-ben került ki a nyomdából. A zenei kiadványokhoz sorolhatjuk még Domokos Pál Péter „... édes Hazámnak akartam szolgálni..." c. munkáját (Kájoni János Cantionale Catholicum-jának dallammal ellátott kiadása 1979-ből), és Volly István Karácsonyi és Mária énekek c. gyűjteményét 1982-ből.

A Cecília Társulat megbízásából az *Ecclesia Szövetkezet* is vállalta egyházi kórusművek kiadását: a Társulat költségén Bárdos Lajos Hat ének és Hét ének c. füzetét adta ki (1974-ben, illetve 1979-ben), és Harmat Artúr Kilenc ének-ét készítette el 1985-ben. Az Ecclesia Szövetkezet vette át és forgalmazta a Magyar Kórus raktáron maradt anyagát is.

A *Zeneműkiadó Vállalat,* mely 1959 húsvétjára a Cecília Társulat által külföldről beszerzett papíron kinyomatta a Hozsanna énekeskönyvet, a SZVU! orgonakönyvet és a Motetta-ívet, az utóbbi években közérdeklődésre számottartó egyházzenei művek kiadására is vállalkozik (Machaut, Ockeghem, Josquin, Obrecht, Palestrina stb. miséi, motettái, Caldara, Lotti, Pergolesi, Haydn és mások oratórikus darabjai, Liszt összes orgonaművei, oratóriumai, miséi, Kodály kórusai, Bárdos öt latin-nyelvű motettája, Pikéthy Tibor orgonadarabjai, a magyar középkor szekvenciái és himnuszai, Magyar gregorianum c. gyűjtemény stb.).

Külföldön jelent meg Bárdos Lajos, Halmos László, Koloss István néhány műve. Halmos László egyházzenei kompozícióit egykori tanítványa, Zsongor Kálmán gyűjteményes kiadásban adja közre. Kerekes Károly Népdalzsoltárok c. munkája (Bécs, 1982) és Maklári Lajos gyűjteménye, a Daloljunk az Úrnak (Bécs, 1976).

Az elmúlt 40 év egyházi zeneszerzői termésének nagyobb része azonban még mindig *kiadóra vár:* Bárdos Lajos, Dobos Kálmán, Farkas Ferenc, Koloss István, Szőnyi Erzsébet ordináriumai; Büky Géza, Dobos Kálmán, Deák Bárdos György, Halmos László, Koloss István, Lisznyai Szabó Gábor, Sáry László, Sáry József, Ottó Ferenc, Szőnyi Erzsébet és mások latin és magyar nyelvű többszólamú miséi, kórusai, Deák Bárdos György, Lisznyai Szabó Gábor proprium tételei, Bárdos Lajos újabb motettái, Kósa György zenekari miséje, kantátái, kórusai, Koloss István egyházzenei munkái, Werner Te Deuma, Magnificatja, Szent Márton kantátája stb. Mindezek hiánya nemcsak az objektív értékelést akadályozza, hanem gátolja a továbblépést is és kórusaink nagyrészét a 20. századi magyar egyházzene tekintetében egy szűk, régebbi repertoár ismétlésére

kényszeríti. Pedig az új kompozíciók száma, ha mögötte is marad a megelőző korszak bőséges termésének, még mindig jóval több annál, amennyit az egyházi zene és az egyházzenei pálya háttérbe szorulása nyomán várhatnánk, — és amennyi időről időre egy-egy énekkar előadásában hallható —, minőségben pedig állja az összehasonlítást más országok egyházzenei termésével.

Egyházi muzsikusaink is keresik a maguk területén a választ, miként felelhet meg az Egyház küldetésének a megváltozott szellemi, kulturális, társadalmi helyzetben. A múlt értékeinek, a jelen és a jövő követelményeinek, lehetőségeinek kettős vonzásában nem könnyű a helyes egyensúlyt megvalósítani, a megfelelő zenei eszközökkel hozzájárulni ahhoz, hogy a „hívek életükkel megmutassák és kézzelfoghatóvá tegyék Krisztus misztériumát és az igaz Egyház valódi mivoltát." (Lit. konst. bevezetése)

MAGYAR FERENC

A magyarországi katolikus sajtó

A két világháború közötti időszak hazai katolikus sajtójáról mindeddig nem készült érdemleges számbavétel. A hozzáférhető archívumok adataiból is jóformán csak a mennyiség megtévesztő mérete áll össze: *321 különböző sajtótermék.*

Ez a viszonylag magas szám azért megtévesztő, mert magába foglalja — többek között — vidéki városaink nyomdatulajdonosainak kiadványait, amelyek ugyan vallásos szelleműek voltak, de nem tartoztak semmiféle egyházi fórum közvetlenebb irányítása alá. Vallásos jellegüket a laptulajdonos keresztény világnézeti elkötelezettsége garantálta vagy az a körülmény, hogy a lap előfizetőit és vásárlóit a katolikus hívek köréből remélhette.

De benne vannak ebben a számban a politkai vagy klerikális katolicizmus sajtótermékei is, amelyek nem arra vállalkoztak, hogy a katolikus vallás eszméinek és tanításának terjesztői legyenek, hanem az országos — vagy helyi — közéletben a katolikus egyház érdekeit képviseljék.

Sorolhatnánk még tovább is azokat a kategóriákat, amelyek ugyan számot tartottak a katolikus vagy egyházi megkülönböztetésre, de szorosabban nem tartoztak semmiféle egyházi fórum irányítása alá.

A 321-es létszám így olvad le 174-re, s ebbe a száma beleértendők:

— az ország egész területén terjesztett katolikus napilapok és hetilapok: 5
— helyi (városi) vagy nagyobb körzetben terjesztett napi- és hetilapok: 31
— országosan terjesztett folyóiratok: 21
— egyházmegyei vagy egyházközségi időszaki lapok: 34
— egyesületi vagy mozgalmi lapok: 17
— szerzetesrendek kiadásában megjelent lapok: 11
— pedagógiai és családi lapok: 24
— nemzetiségek nyelvén megjelent lapok: 7
— hitbuzgalmi, liturgikus és vallásos kultuszokat népszerűsítő lapok: 24.

(Név szerinti felsorolásuk — betűrendben — a Függelékben megtalálható.)

A felsorolásban szereplő katolikus sajtótermékekből az 1945. év második felében több kiadvány is újra megjelent, de a papírellátás nehézségei miatt, legkésőbb pedig a nyomdák államosításának idején (1948—49.) megszűnt. Tartósabban csupán A SZÍV, a Papi Lelkiség, a Magyar Kórus, a Vigília és a Magyar Kurir (kőnyomatos) maradt életben.

A SZÍV

Az első világháború idején — 1915. január 1-én — a Magyar Püspöki Kar Jézus Szent Szívének ajánlotta fel az első világháború sebeiben vérző Magyarországot. Ez érlelte meg a magyar jezsuiták egyik kimagasló egyéniségének, P. Bíró

Ferencnek azt az elhatározását, hogy a mostoha háborús viszonyok között is, jelentősebb alapító tőke nélkül — nem egy rendtársának lebeszélő igyekezete ellenére — olyan hitbuzgalmi lapot indítson útra, melynek elsőrendű célja az lenne, hogy az akkoriban kibontakozó Jézus Szíve tiszteletnek lendületet adjon.

P. Bíró szükségét érezte annak, hogy valamiféle összekötő kapcsolatot teremtsen a falvakban és városokban már működő Jézus Szíve közösségek között. Tájékoztatni kívánt ezeknek a hitbuzgalmi társulásoknak tevékenységéről, hogy egymástól tanuljanak, egymás példáján lelkesüljenek, s talán országosan összefogott vállalkozásokra is kedvet kapjanak, enyhítendő a háború keresztjének terheit.

Ennél az elsődleges célnál azonban jóval többre is gondolt a lapalapító: hitbeli és valláserkölcsi tanítást is kívánt nyújtani olvasóinak a nyomtatott betűk segítségével. Vajon csupán abból a meggondolásból, hogy a háborús idők szorongatásai között nyitottabbnak érezte az emberek lelkét a keresztény tanítás befogadására? Nyilván, ezzel is tisztában volt. De azt is jól tudta, hogy a kor különböző eszmeáramlatai — melyek korántsem bizonyultak kedvezőeknek a keresztény tanítás számára — mily hathatós segítőtársra találtak a világi sajtóban.

Nem érzünk abban semmi túlzást, ha azt állítjuk, hogy századunk első évtizedének lánglelkű apostola ezzel az elhatározásával előfutára lett a sajtó útján megvalósuló evangelizációnak.

A SZÍV első számából 9000 példány fogyott el. A magyar katolikusok hamarosan megkedvelték az újszerű lapot, mely a világi újságokhoz hasonló formájával, hangjának frissességével, a keresztény hittel és vallással egybehangzó gyakorlati útmutatásaival, határozott és következetes állásfoglalásaival hétről hétre várva várt lelki tápláléka lett a katolikus hívőknek. Rövid idő alatt elérte a 120 000-es példányszámot. Népszerűségére jellemző, hogy az 1916-os év végére az ország nemzetiségeinek igényére válaszolva szlovák és német nyelven is megjelent.

Nagyobb kényszerszünetet a SZÍV első ízben az 1919. évben tartott, amikor olvasói hónapokon át nélkülözték. A harmincas évek elejétől kezdődött a SZÍV virágkora, amikor példányszáma olykor a félmilliót is megközelítette.

A második világháború idején ugyanazokkal a nehézségekkel küzdött, mint a többi sajtótermék, míg a náci megszállás idején önként beszüntette működését. 1945 júniusában újból megjelent, s a rohamosan növekvő infláció ellenére is vissza tudta hódítani olvasótáborát, anyagi fenntartása is biztosítva volt. 1946-ban háromszor is sor került a lap — kisebb vagy nagyobb időtartamra történő — betiltására, míg 1951. VII. 7-én véglegesen törölték a terjeszthető lapok listájáról. Megszünésekor a lap szerkesztője P. Kollár Ferenc S. J. volt.

PAPI LELKISÉG

Az 1945 után újraindult, de végülis megszűnt lapok közül ma is nagy hiányát érezzük a P. Hunya Dániel S. J. által alapított és szerkesztett Papi Lelkiség c. folyóiratnak, mely — egész Európában szinte egyedülállóan — egy ország

papságának sajátos szellemi-lelki alkatára szabott, a lelkipásztori szolgálatnak akkoriban még csak felsejlő, de mára megsokszorozódott igényű, az aszketika mélytalajába ágazó, de a papi élet evilági valóságaival keményen számoló utat mutatott a papi lelkiség alakításában.

P. Hunya az „örök papság" távlataiban azt az iskolát kívánta megteremteni, amelyben a „magyar nép papjai — a magyar nép szolgálatára" készülnek fel. Nem kezdhette előbb, mint amikor a szegedi egyházmegyeközi papnevelő intézet lelki igazgatója lett. Sajnos már későn ahhoz, hogy a nagy történelmi forduló idejére megvalósuljon nagy álma: a papi egység.

A Papi Lelkiség — ahogyan egyik számának előszavában olvasható volt „az Örök Főpap nevében kopogtat a papi szívek ajtaján... Üzenetet visz egyik papi lélektől a másikig, a szeretet kezdetleges fonalát fonja és csak egy nagy vágya van: hogy összébb hangolódjanak a papi lelkek, fölismerjék egymásban a legelső testvért, szorosabbra fűződjenek az összekötő szálak. A papi lelkek bő termése gazdag lelki magvetéshez segít: népünk földjébe, amely nép már régóta szomjas ugarként várja a papi élet által közvetített szántást, áldást és égi harmatot visz, hogy szebb és méltóbb élet virágait és gyümölcseit teremthesse és hordhassa az Örök Atya csűrjébe."

Bár nincsenek kevesen, akik a Papi Lelkiség alapozására építették fel hivatásukat és egész papi életük helytállását, mégis minden bizonnyal hamarább és könnyebben találta volna meg a magyar papság a megváltozott körülmények között önmaga és egyháza reális szerepét, ha ebből az iskolából megelőzően már nemzedékek indultak volna útra.

A Papi Lelkiség évente négyszer jelent meg. Első alkalommal 1941-ben. Szerkesztője P. Hunya Dániel S. J. volt, felelős kiadója Magyar Károly lelkész, a lapalapító utódja a szegedi egyházmegyeközi papnevelő intézetben. Az előállító nyomda: a Korda Rt. nyomdája. 1948-ban szűnt meg.

MAGYAR KÓRUS

A magyarországi kóruskultúra kibontakozásában kiemelkedő szerepe volt a Bárdos Lajos és Kertész Gyula által alapított MAGYAR KÓRUS című egyházzenei folyóiratnak, az Országos Magyar Cecília Egyesület hivatalos lapjának.

A folyóirat évente hatszor jelent meg és az OMCE tagjai az évi tagdíj fejében illetményként kapták.

Tartalma: az egyházi zenét érintő liturgikus ismeretek terjesztése, a szentzene istentiszteleti gyakorlatára vonatkozó rendelkezések, egyházzenei tanulmányok, tájékoztatók és beszámolók az egyesületi (OMCE) életről, új egyházzenei művek és zenei kiadványok ismertetése, híradások a hazai és külföldi kiemelkedőbb egyházzenei eseményekről.

Közkedvelt szolgáltatása volt a folyóiratnak a rendszeres kottamelléklet és a templomi énekrend közlése, ami nagyban hozzájárult a „Szent Vagy Uram" templomi énektár egységes használatának elterjesztéséhez az ország egész területén.

A MAGYAR KÓRUS első száma 1931 tavaszán jelent meg. A második világháború idején történt átmeneti szüneteltetés után — 1945 szeptemberében ismét megjelent. Éppen huszadik évfolyamába lépett, amikor — 1950 márciusában — az alábbi közlemény jelent meg a folyóirat „Magunkról" című rovatában:

„A Magyar Kórus vezetősége február 10-én beadvánnyal fordult a Népművelési Minisztériumhoz, melyben bejelentette, hogy a jövőben tisztán egyházzenei művek kiadásával óhajt foglalkozni. Ennek megvilágítására megemlítette a következőket:

a) A MK 1931-ben azzal a céllal alakult meg, hogy az addig elhanyagolt magyar egyházi zene fölemelésén buzgólkodjék;

b) ezirányú tevékenységét később kiterjesztette az iskolai és világi karének területére is, mert a legtöbb helyen a kántortanító és az egyházi énekkar volt az egyetlen zenei tényező a világi zene művelésére is, és mert a népi alapon álló haladó magyar zene akkoriban más kiadóra nem talált;

c) a MK vezetése az utóbbi időkben már beérett annyira, hogy a karének fontossága, valamint a népi alapon álló, haladó magyar zene társadalomformáló jelentősége átment a köztudatba és így a hatóságok, valamint más szervek ma már kellő módon ellátják a világi zeneműkiadást. Nincs szükség tehát továbbra a MK népdal és más világi zeneműkiadói munkájára;

d) ezzel szemben az egyházi zene, amely pedig a templomok mindennapos gyakorlatában a legszélesebb rétegek állandó és ingyenes zenei nevelését szolgálja, más kiadókra nem számíthat, mint arra a MK-ra, amelyik két évtized alatt szinte a semmiből emelte fel musica sacránkat hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt jelentős magaslatra.

Ezt a bejelentésünket a Magyar Püspöki Kar tagjainak is tudomására hoztuk, kérve erkölcsi támogatásukat és felajánlva szolgálatainkat bárminemű egyházzenei vagy liturgikus kiadvánnyal kapcsolatban.

Végül megemlítjük, hogy a budapesti törvényszék mint cégbíróság, 1950. február 27-én 2931/1950. számú végzésével vállalatunk eddigi nevét, kérésünkre

MAGYAR KÓRUS KFT. EGYHÁZZENEI KIADÓVÁLLALAT

névre módosította."

Ezzel a kitűnően szerkesztett, nagy népszerűségnek örvendett, a karvezetőknek és kántoroknak nemcsak hivatástudatot, de gyakorlati útmutatást is nyújtott folyóirat beszűntette működését.

MAGYAR KURIR

Alapításakor — 1910-ben — „tiszavirág" életet jósoltak az immár háromnegyed évszázadot megélt katolikus sajtótudósítónak, a Magyar Kurirnak. Ma megjelenő katolikus sajtótermékeinknek ő a rangidőse. Korban megelőzi az európai katolikus hírszolgálati irodákat is. A szó eredeti értelmében vett „kőnyomatos" első példányaitól máig: lapjain az utóbbi hetvenöt esztendő történelmének krónikáját olvashatjuk. Aránylag rövid idejű megszakításokkal. Mindenekelőtt a magyar katolikus egyháztörténet kutatói számára nélkülözhetetlen forrástár.

Első laptulajdonosa és szerkesztője Malcsiner Emil volt, aki azt a feladatot tűzte maga elé, hogy főleg a fővárosi napi és időszaki sajtót ellássa hírekkel, közérdekű, illetve közérdeklődésre számot tartó hírlapi tudósításokkal.

1914-ben a magánjellegű vállalkozás részvénytársasággá alakult és mindmáig ez maradt a Magyar Kurir tulajdonjogi formája. (A részvénytársaság első alapszabálya ismeretlen, de a MK irattára megőrizte az 1927. március hó 19-én megtartott rendes évi közgyűlés által elfogadott alapszabályt, melynek jóváhagyása után a MK hivatalosan bejegyzett cégként szerepel. Csupán mint érdekességet említjük meg, hogy az 1927-ben keletkezett alapszabály módosítására csupán legutóbb, 1985-ben került sor.)

A negyvenes évek végére a MK részvényei fokozatosan a Püspöki Kar tulajdonába kerültek. Malcsiner Emil halála után Jámbor Dezső lett a MK igazgatója és főszerkesztője egészen 1970. december 31-én történt nyugdíjba meneteléig. 1945 után Früchtl Ede — a KSV lapok volt munkatársa — lett Jámbor főszerkesztő nélkülözhetetlen hírszerkesztője.

1971 februárjában a MK új lapengedélyt kapott a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalától, melyen már az új főszerkesztő — Márkus László — neve szerepelt, felelős kiadóként pedig dr. Szántay István, a részvénytársaság igazgatója. A Püspöki Konferencia „félhivatalos" hírszolgálati kiadványának vezetésében ezután még két alkalommal történt változás: 1980-ban, amikor dr. Goják János pécsi egyházmegyés pap (Rómában a Lateráni Egyetemen doktorált szociológiából) lett a felelős szerkesztő, majd 1985-ben, dr. Szántay István halála után, amikor Lékai László bíboros, prímás érsek, a PK elnöke Magyar Ferencet nevezte ki a MK felelős kiadójává. (A soronkövetkező részvénytársasági közgyűlésen a részvénytársaság igazgatójává választották.)

A Magyar Kurir naponta, heti hat alkalommal jelenik meg. Terjedelme napi 1-10 oldal. A magyar katolikus egyház életéből vett híreken kívül tájékoztat a világegyház eseményeiről is. Elsősorban olyanokról, amelyek valami módon érdeklődésre tarthatnak számot papságunk és az egyházi vezetőség körében. Hírt ad a többi magyarországi egyházak és vallásfelekezetek életéről és teret szentel oldalain a magyarországi kulturális és művészeti élet eseményeinek is. Itt jelennek meg a Püspöki Konferencia üléseiről szerkesztett közlemények, az egyházmegyei köriratok jelentősebb közlései, a hívekhez intézett főpásztori szózatok, buzdítások és felhívások, ugyanígy a közös pásztorlevelek.

Hetenként megjelenő híreinek továbbításában forrásként használja a Magyar Kurir a Vatikáni Rádió, a nyugatnémet KNA, az osztrák Kathpress, a svájci KIPA, a római Fides katolikus hírügynökségek, a német, osztrák, francia, svájci katolikus lapok közléseit. Különös figyelmet szentel az Apostoli Szentszék különböző központi hivatalai rendelkezéseinek és nyilatkozatainak, valamint a pápai utazásoknak, a Szentatya ünnepélyes megnyilatkozásainak, apostoli leveleinek, buzdításainak és enciklikáinak.

Régi terve valósult meg a Magyar Kurirnak 1986. április elején, amikor a Püspöki Konferencia elnökének rendelkezésére — a Tömegkommunikációs Iroda irányításával — idegennyelvű (egyenlőre német és francia) tájékoztatót indított meg. A tájékoztató rendszeres időközönként — szükség szerint pedig

akár rendkívüli kiadással — közöl híreket, tájékoztatásokat és hírmagyarázatokat a külföldi katolikus hírszolgálati irodák, katolikus lapok és az európai püspöki konferenciák sajtóirodái számára. (Mintegy 80 címre.) Ez az előrelépés nemcsak a MK régi terve volt, de egyre fokozódó igény is az európai katolikus sajtó részéről: megbízható, pontos értesüléseket és tájékoztatást nyerni a magyar katolikus egyház jelentősebb eseményeiről.

Ennek a tervnek a megvalósításához járult hozzá, hogy 1986. év elején az Europäischer Hilfsfonds korszerű sokszorosítógép ajándékozásával járult hozzá, hogy gyorsabb előállítással és tetszetős kivitelben készüljön a MK hazai és külföldi kiadása.

A Magyar Kurir felelős szerkesztője: dr. Goják János, felelős kiadója: Magyar Ferenc. Laptulajdonos: a Magyar Kurir Rt.

VIGÍLIA

A magyarországi katolikus sajtó mai együttesében — a Magyar Kurir mellett — a VIGÍLIA tudta átmenteni magát a két világháború közötti korszakból, megőrizve nemcsak címét, de küldetését is.

Az 1935 februárjában, Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepére megjelent első számában Schütz Antal — a magyar teológia egyik legnagyobb egyénisége — „a hajnalvárók és holnap-építők" vállalkozásának nevezte a lapalapítók, Aradi Zsolt, Balla Borisz és Possonyi László kezdeményezését. Megidézni a keresztény múltat és annak örökségéhez szegődtetni a jelent; elébe menni és elébe dolgozni a holnap titkának. Később ugyan szászszorosan is igazolódott ennek a programnak életrevalósága és történelmi időszerűsége, de abban a korszakban, amikor a helyi egyházunk biológiájára a feudális beidegződöttség volt jellemző, eleve halálraítéltnek látszott ez a kezdeményezés, mely egyszerre nyúl vissza az egyház őskeresztény tartalmaihoz és a vallásos élet megújulásának olyan friss forrásaihoz, amelyek akkoriban a franciaországi katolicizmus életét ígéretes pezsgésbe hozták.

Gondoljuk csak el, mit jelentett a katolicizmus egyetemessége felé kitárulkozó nyitás abban az időben, amikor a hitleri nácizmus és vele szinte egyidőben a nálunk is éledező népi gondolat a magyar katolicizmust sem hagyta érintetlenül. Mily merész eltökéltség kellett ahhoz, hogy éppen abban az időben szólaltassa meg egy magyar katolikus folyóirat Claudel, Péguy, Mauriac, Julien Green, Malraux, Unamuno, Gertrud von Le Fort, Sigrid Undset, O'Neil, Gide, Supervielle, Duhamel, Thornton Wilder, W. B. Yeats gondolatait. Vagy pedig, a soviniszta irredentizmus tetőzésének idején, milyen gyanúval kezelték annak a katolikus folyóiratnak törekvéseit, mely a kelet-európai irodalmakban is kereste a katolikus megújulás forrásvidékeit, bemutatva az orosz Szolovjov, Berdjajev, a lengyel Sienkiewicz és Tuwim, a román Vasile Alecsandri, Eminescu, Blaga, a bolgár Elin Pelin, a horvát Preradovič, a szlovén Ivan Cankar, a cseh J. Durych és mások műveit.

Hiába volt, hogy az európai (és amerikai) jelentősebb katolikus írói és költői művek tolmácsolóinak sorában olyan kiemelkedő műfordítókat találunk, mint Kállay Miklós, Hajdú Henrik, Szerb Antal, Possonyi László, Ijjas Antal, Dsida Jenő, Gáldi László, Boldizsár Iván és Rónay György — csakhamar megfogalmazódott a Magyar Kultúrában a vád: a Vigília külföldi példák hatása alatt "egy szellemi importművelet lebonyolítására vállalkozik".

A vádra Rónay György felelt, és válaszából félreérthetetlenül kitűnik: mi vezette a Vigíliát abban, hogy a hazai katolicizmus felé feltárta az európai- és világirodalomban a keresztény tanítás mélységei felé mutató útkereséseket. „Épp oly végtelenül örvendetesnek tartom Mauriac magyarországi népszerűségét, mint amennyire fájlalom, hogy mindezek mellett nem talált még a magyar vidéki kispolgárság katolikus szellemű krónikására. De szinte tragikusnak látom, hogy egy Temesváry Pelbárt, Pázmány Péter, sőt egy Prohászka Ottokár alakja és életműve csak annyira hat és ösztönöz, mint most. Aminthogy elszomorítónak találom, anélkül természetesen, hogy vádolnám azokat, akik más témákhoz nyúlnak, hogy a magyar középkor fényes tényeivel és sugárzó alakjaival szinte kiesett tudatunkból s a külsőséges kultusz mellett nem vállalkoztunk vagy nem vállalkoztak mások egy Szent István, Szent László, Szent Erzsébet oly lényegmagyarázatára, mint amilyenre klasszika-filológusaink mutatnak példát a görög és latin jelenségek lényegének értelmezésében... S meggyőzőbb érvet most nem mondhatok: elgondolkoztató, hogy Boldog Margitról, Szent Istvánról a legjobb regényeket protestánsok írják..."

Ez azonban csupán egy epizód azokból a küzdelmekből, amelyeket — a lap fenntartásának anyagi biztosítása mellett — a Vigíliának az indulás éveiben meg kellett vívnia. Hiszen csakhamar vállalnia kellett az új folyóiratnak a tisztánlátás és láttatás feladatait a hozzánk is beszüremkedő német fajelmélet mítoszának kérdésében. Közreadják — Boldizsár Iván fordításában — a jezsuita Koch „Válasz Rosenbergnek" című írását, amely a német fajelmélet teoretikusának a kereszténységet támadó tételeit utasítja vissza. Stark János tanulmánya (A Harmadik Birodalom történetszemlélete) Rosenberg és a német fajelmélet más teoretikusainak megnyilatkozásaival kapcsolatban a történeti érzék teljes hiányát, a tények gátlástalan mellőzését, a fogalmi tisztázatlanságot, a módszerek tudatosan megtévesztő tendenciáit sorakoztatja fel. Mécs László: Imádság a nagy lunátikusért című verse pedig egész Európát ébresztő hang volt, ugyanúgy, mint később — a német megszállás idején (1944. március 19.) az a néma tiltakozás, amellyel a lap akkori főszerkesztője, Possonyi László: önként beszűntette a Vigília megjelenését.

Ugyanígy, az állóvízbe dobott kő hatásával volt mérhető az induló Vigília művelődéstörténeti, néprajzi és művészettörténeti, az új zenei törekvések ügyében — Bartók és Kodály munkásságát értékelő — tanulmányainak hatása.

S ami reménytelennek látszott és magát a folyóirat vezetőit is meglepte: nemcsak egy új magyar katolikus olvasóközönség vette már körül a negyvenes évek elején a Vigíliát, hanem a magyar irodalom jeles alkotóinak serege is: kezdetben Babits Mihály, Harsányi Lajos, Sík Sándor, Kocsis László, Rozványi Vilmos, Mécs László, Rónay György, Toldalaghy Pál a költők közül, Dallos Sándor,

Possonyi László, Balla Borisz, Berczeli A. Károly, Ijjas Antal, Just Béla, Aradi Zsolt, Ignác Rózsa, Thurzó Gábor írók.

A továbbiakban is úgy bővült a Vigília munkatársainak köre, hogy a folyóirat eredeti arculata nem változott meg, sőt új színárnyalatokkal gazdagodott. A már említetteken kívül Pável Ágoston, Reményik Sándor, Bartalis János, Fodor József, Gulyás Pál, Szemlér Ferenc, Horváth Imre, Jankovich Ferenc, Horváth Béla, Vaád Ferenc, Tűz Tamás, Végh György, Pilinszky János, Vidor Miklós költeményekkel, Tersánszky J. Jenő, Tamási Áron, Kodolányi János, Kézai Béla, Ottlik Géza, Sőtér István, Mándy Iván szépprózával, Benedek Marcell, Alszeghy Zsolt, Kolozsvári Grandpierre Emil, Zimándi Pius, Makay Gusztáv, Vas István, Bóka László, Kovalovszky Miklós, Vajda Endre, Lovass Gyula, Rezek Román, Kéry László pedig esszékkel és kritikákkal gazdagították a lap tartalmát.

Egy évtized alatt olyan és annyi szellemi-erkölcsi tőkét gyűjtött a Vigília, hogy volt mire építeni a lap jövőjét, amikor 1946-ban az Actio Catholica kiadásában újra megjelent. Szerkesztésére Juhász Vilmos szervezésében munkaközösség alakult Sík Sándor vezetésével, Mihelics Vid, Possonyi László és Rónay György közreműködésével.

Ami a lap eredeti küldetésének is egyik alapköve volt a magyarországi katolikus egyház mélyreható megújulása, most sürgetően időszerű lett. A megváltozott történelmi helyzet kritikus számvetésre, kemény önvizsgálatra kényszerítette a magyar egyházat. Ebben a nehéz, fájdalmas sebeket is ütő időszakban a szellem nyitottságának és elfogulatlanságának, a türelemnek és a keresztviselés keresztényi elfogadásának, a magyarság és az egyház sorsáért érzett együttes felelősségvállalásnak máig érvényes tanúságtételét írta fel akkoriban Sík Sándor a Vigília homlokára. A számvetés komolyságát és a vajúdva újjászerveződő társadalom iránti elkötelezettség tudatának leckéjét adta fel Rónay György a „Világiak nagykorúsága" című Vigília-ankétban, ami akkoriban még különféle oldalakról érkező ellenérzéseket keltett, de az eszmecsere során felvetett gondok és gondolatok nagy többségét később a II. Vatikáni zsinat hitelesítette. A hívek alkotó energiáinak felszabadítását, alkotó cselekvését — hazában és egyházban gondolkodását — egyre többen fogadták el történelmi programnak. Mihelics Vid népszerű rovata — az Eszmék és Tények — nemcsak a katolikus értelmiségiek, de az egész magyar szellemi élet számára fontos jelzéseket hoztak a kor útkereséseiről, Európa és a világegyház izgalmas átalakulásairól. Ez volt a Vigília második korszaka, mely 1963-ig, Sík Sándor haláláig tartott.

A harmadik korszak elején — öt éven keresztül — Mihelics Vid vállalta a lap vezetését. Az elemző tudományosságra hajlamos publicista dicséretére mondhatjuk, hogy amikor 1969-ben Rónay György visszatérhetett a Vigíliához, semmit sem kellett „újrakezdeni", legfeljebb a közben kicsit meghalványodott irodalmi anyagot felfrissíteni. Méghozzá úgy, hogy világnézetre, meggyőződésre való tekintet nélkül helyet kapjon a lapban minden olyan alkotó gondolat, mely előbbre viheti a magyar szellemi életet és közgondolkodást. Rónay kezdeményezte azt is, hogy a Vigília tekintsen ki a nagyvilágban szétszóródva élő és alkotó magyar írók tevékenységére az egyetemes magyar irodalom

optikáján keresztül. Nyíri Tamás jóvoltából a megújuló teológiai gondolkodásra is ablakot nyitott a lap és korántsem valamiféle zavarkeltés hátsó gondolatával, hanem azért, hogy a Zsinat eszméköreit jelenítse meg a magyar teológiai gondolkodásban: a szocialista társadalomban élő és az országépítés munkájából részt vállaló magyar katolicizmus aktivizálására.

A Vigília e harmadik korszakának markáns jellemzője lett a párbeszéd. A „beszélgetések", melyeket jórészt Hegyi Béla készített, szóhoz juttatták a magyar szellemi élet legkiválóbb egyéniségeit, s a nyitott eszmecserék során igen sok előítéletet és elfogult félreértést lehetett eltüntetni a világnézeti békés együttalkotás útjából.

Rónay György halála után (1978) átmenetileg Doromby Károly vállalta a főszerkesztői feladatokat. Az 1946-os újraindulás óta ő volt a különböző korszakok „állandó ember"-e, az összekötő munkatárs, nem egyszer a kiegyensúlyozó diplomata is, aki a legdrámaibb helyzetekben sem dramatizál, hanem lecsendesít. Sík Sándor és Rónay György legbelsőbb munkatársaként valósággal felszívódott az ő biológiai alkatába a Vigília legnemesebb hagyatéka. Nyugdíjba vonulásakor ezt az örökséget adta át Hegyi Bélának (1980), az új főszerkesztőnek, az pedig Lukács László piarista tanárnak, a Vigília mostani főszerkesztőjének (1984), aki a lap fennállásának ötvenedik évfordulóján így vallott az „örökség" továbbfejlesztéséről: „A Vigília 50. születésnapja — hisszük — nem befejezés, hanem egy élő folyamat egyetlen mozzanata csupán. A virrasztás ötven éve tart. Mi, mai virrasztók elődeink nyomán vállaljuk a megkezdett, gyönyörű és mindig időszerű feladatot: keresztény, művészi és magyar értékeink szolgálatát."

A Vigília főszerkesztője: Lukács László
Felelős kiadó: Magyar Ferenc
Laptulajdonos: Actio Catholica

TEOLÓGIA

Jogosan sorolhatjuk a negyedévenként megjelenő TEOLÓGIA című folyóiratunkat a II. Vatikáni zsinat magyarországi gyümölcsei közé. 1967-ben történt megjelenését valóban a Zsinat után megindult eleven és sokirányú teológiai tájékozódás tette szükségessé. Még közelebbről: az a tény, hogy az akkoriban fellépett — nem egyszer szélsőségesen újszerű — teológiai irányzatok mérlegelésével és tárgyilagos megítélésével a hazai teológia is megújuljon, s ezzel utat mutasson helyi egyházunk zsinat utáni fejlődésében.

Az Új Ember 1967. szeptember 3. számában Radó Polikárp hittudományi akadémiai professzor, a Teológia első felelős szerkesztője ezeket mondotta az új folyóirat alapításának szándékairól:

„Az új lapnak azért adtuk a Teológia címet, mert ugyanezzel a címmel jelent meg annakidején a budapesti egyetem hittudományi karának folyóirata. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az új lap a régi csapásokon kíván haladni. A régi

folyóirat túlságosan elvont, gyakran az eleven hitélettől egészen távol álló, történeti és nyelvészeti szakcikkeket közölt.

A mai hittudományt akarjuk bemutatni, anélkül azonban, hogy magunkévá tennénk az úgynevezett „új teológia" szélsőséges megnyilatkozásait. A Teológia természetesen nem zárkózik el az újonnan felmerült kérdések tanulmányozásától, de mindenben követni akarja a Szentatya útmutatásait.

Ügyelni akarunk arra is, hogy a Zsinat tematikáját ébren tartsuk, az egyes részletkérdéseket feldolgozzuk és kifejtsük. Ezenkívül azonban ablakot kívánunk nyitni a világegyházra és az egész világra. Az egyházat érdeklő valamennyi eseményt figyelemmel fogjuk kísérni és nincs olyan probléma, legyen az tudományos, szociológiai, politikai vagy etikai, amit a Teológia meg ne akarna tárgyalni."

Radó Polikárp ebben a nyilatkozatban kitért arra is, hogy az új folyóirat munkatársait a Hittudományi Akadémia és a papnevelő intézetek tanárai közül kívánja toborozni, de számít mindazokra „akik érdeklődnek a hittudomány kérdései iránt és gondolataikat megfelelő színvonalon ki is tudják fejezni." Minden bizonnyal a magyar papságra gondolt, de nyilatkozatának zárómondata ennél többet sejtet: „Izgatóan érdekes lenne, ha folyóiratunk hasábjain először bontakoznának ki egy laikus, hívő hittudomány körvonalai is."

Egy hónap múlva, 1967 októberében megjelent a Teológia 4000 példányban. (A lapengedélyt a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala 1967. május 26-án állította ki.) Évi előfizetési ára akkor 60 Ft volt. Várkonyi Imre prépost, az Actio Catholica országos igazgatója lett a lap felelős kiadója, aki felhívással fordult a papsághoz, hogy előfizetésükkel biztosítsák a folyóirat folyamatos megjelenésének lehetőségét, kilátásba helyezve azt is, hogy a növekvő igények arányában a példányszám emelésére is kilátás van.

Nem feladatunk annak a vizsálata, hogy húsz év elteltével az eredeti példányszám miért nem mozdult el a 4000 példányról. Az viszont érdekes lehet, hogy az eredeti példányszámot a papság akkori létszámához viszonyítva állapították meg. A folyóirat kiadóhivatali nyilvántartásából az tűnik ki, hogy ez idő szerint a papi és világi előfizetők (vásárlók) arányszáma igen közel áll egymáshoz.

Radó Polikárp kezéből Szennay András pannonhalmi főapát vette át a folyóirat szerkesztését. Főmunkatársként működik közre Gál Ferenc ny. hittudományi akadémiai professzor. A szerkesztőség belső munkatársa Széll Margit (világi). Felelős kiadó: Magyar Ferenc.

Az előfizetőknek és a templomi árusoknak a Kiadóhivatal, az utcai árusításnak a Posta Központi Hírlapterjesztő küldi meg a lapot.

ÚJ EMBER

Az Új Ember archivumában gondosan őrzött okmány az első lapengedély, melyet Balogh István miniszterelnökségi államtitkár írt alá és 1852/ME/1945. szám alatt bocsátott ki. Az engedély-okirat az Actio Catholica vezetőségének, Budapest, IV. Ferenciek tere 7-re van címezve és röviden a következőket tartalmazza:

„Megengedem, hogy Kereszt címen hetilapot indítson az utcai árusítás jogával 8 oldal terjedelemben. Budapest, 1945. évi május hó 12-én, — A miniszterelnök rendeletére: dr. Balogh István miniszterelnökségi államtitkár."

Balogh István az engedély kiadásáról így nyilatkozott az Új Ember 1974. december 22-i számában („Harminc éve történt"):

„Mihalovics Zsigmond Witz Bélával, az akkori érseki helytartóval meglátogatott engem és lapengedélyt kért. A lapengedély iránti kérelmet megfelelő javaslattal személyesen terjesztettem elő Vorosilov marsallnak, akitől az engedélyt 24 órán belül megkaptam. A szükséges papírt nemcsak kiutaltam, de a kiutalásért vállaltam a politikai felelősséget is. Az ujsúgolvasók emlékezni fognak rá, hogy miniszterelnökségi államtitkár nagyobb pergőtűz alatt sohasem állt, mint álltam akkor én az Új Ember miatt..."

Hogyan lett a lapengedélyben szereplő „Kereszt" lapcímből Új Ember? Úgy, hogy még a lapengedély megérkezése előtt — május 7-én — Mihalovics Zsigmond egy levélben értesítette Sík Sándort, az Actio Catholica sajtóosztályának elnökét, Juhász Vilmost, a közismert katolikus publicistát, Takács Ernőt, a Stephaneum Nyomda vezérigazgatóját és Ijjas Antal írót egy katolikus hetilap indításának lehetőségéről. Ugyanakkor meg is hívta őket május 11-ére, hogy tanácskozzon velük a lapindításról. Az első találkozón még csak két fontos dologról esett szó: vállalja-e Sík Sándor az új lap szerkesztését s a Stephaneum (A Szent István Társulat nyomdája) a lap nyomdai előállítását? Mindkét kérdésre igen volt a válasz.

Két nap múlva megérkezett a lapengedély, és Mihalovics — Ijjas Antal javaslatára — a legközelebbi találkozóra már meghívta Kézay Bélát és Újlaky Andort, a KSV volt munkatársait, Takács Ernő javaslatára pedig Radó Polikárp és Pénzes József bencés tanárokat. Az utóbbiakkal kibővült tanácskozó testület nem mindenben értett egyet, ami az indítandó lap irányvonalát illeti, de egyben megegyeztek: meg kell változtatni a lap címét. (Sík Sándor azzal érvelt, hogy a francia katolikusok már lefoglalták ezt a címet napilapjuk (Croix) számára. Szerencsésebb lenne most, amikor az egész országnak és ezen belül a magyar katolicizmusnak gyökeres megújulásra van szüksége, ha az új lap címe is erre utalna!... Szent Pálnak az efezusiakhoz küldött levelében találunk egy nagyon is a mi helyzetünkre és az új lap küldetésére mutató mondatot: öltsétek magatokra az új embert... Ezzel mindenki egyetértett.)

Kérték és július 11-én meg is kapták a címváltozás engedélyét. 1945. augusztus 9-én jelent meg az Új Ember első száma 8 oldalon és 25 000 példányban. Az új lap máig megőrzött címbetűit Toncz Tibor grafikus készítette. Ára 6 pengő volt.

A lap első számának előkészítése közben azonban Sík Sándor visszalépett a főszerkesztői feladat vállalásától. Lemondó levelében ugyan nem ajánlott senkit maga helyett, Mihalovics Zsigmond azonban — a lemondó levél vétele után — egyenesen Pénzes Balduint kérte fel a lap főszerkesztőjének. (A mindenki által nagyrabecsült Horváth János irodalomtörténész professzor tanítványának, a Keresztény Remekírók sorozat munkatársának már jó neve volt, 35 éves, politikai múltja folttalan, s bár gyakorlata nem volt az újságírásban, az új lap küldetését illetően a történelmi változást reálisan érzékelő meglátásai voltak. Erről tanúskodik, hogy az Új Ember induló szakaszában olyan külső munkatársakat tudott

megnyerni, mint Rónay György, Kocsis László, Harmath Artúr, Kunszery Gyula, Thurzó Gábor, Tamási Áron, Bálint Sándor, Városi István, Berda József, Sőtér István, Birkás Endre, Török Sophie, Dallos Sándor, Toldalaghy Pál, Beresztóczy Miklós, Horváth Richárd és a lap 12. számától kezdve Sík Sándort is.)

Az Új Ember történetének kétségtelenül legizgalmasabb fejezete az első év, s abban is az anyagi önállósulás szinte csodával mérhető ténye. Az az időszak, amikor öt hónap alatt a lap példányszámonkénti ára 6 pengőről 1000 pengőre emelkedett, majd a rohamosan növekvő infláció miatt hónapokon át élelmiszer fejében árusították. Ugyanerre az időre esik a papírkiutalás ingadozása, ami nem egyszer jelentkezett a későbbiek során is. (Volt idő, amikor valóságos nyomozó munkával lehetett csak előteremteni az előállításhoz szükséges papírmennyiséget. Többnyire a még háborús időkből „elfekvő" készletekből vagy egyenesen a szűkösen termelő papírgyárakból.)

És mégis: ebben a keserves időszakban sikerült az Új Embert gazdaságilag saját lábára állítani, megszervezni az önálló kiadóhivatalt és az országos terjesztői hálózatot. Mindez Saád Béla érdeme, aki valósággal szembetámadta azt a korábbi időszakból beidegződött gyakorlatot, hogy a katolikus sajtó olyan szent eszmék hordozója, amiket nem lehet üzleti ügyekbe keverni. A katolikus lapot csak ki kell nyomtatni és ha magától nem terjed, ott van a Püspöki Kar és a jótékony lelkületű gazdag mecénások kisegítő adománya! (Ennek a felfogásnak illusztrálására érdemes áttanulmányozni a két világháború között megtartott püspöki konferenciák jegyzőkönyveit. Alig volt akkoriban olyan ülése a Püspöki Karnak, amikor nem szerepelt volna a napirenden a fojtogató veszteségekkel küzdő katolikus lapok szanálásának kérdése.)

Az olvasók példamutató helytállásának köszönhető, hogy azóta is megőrizhette az Új Ember gazdasági önállóságát, ami az európai államokban megjelenő katolikus lapok együttesében is egészen ritka, ha nem egyedülálló jelenség: a lapot előfizetői tartják fenn, s nemcsak hogy támogatásra nem szorul, de takarékos gazdálkodása eredményeiből még segíteni is tudja a katolikus intézményeket. Az ÚE irattárában fellelhető Mihalovics Zsigmond felelős kiadónak egy 1947. október 1-én kelt és Saád Bélához intézett levele. Ebben olvashatók a következő sorok: „Az inflációt baj nélkül úsztuk meg s a stabilizációkor példányszámuk 30 000 volt. Irodahelyiségünk volt már, munkagépeink, szaporodtak alkalmazottaink, s amikor ezt a levelet írom, az Új Ember a 80 000 példánynál tart. Kezdeményezésedre Jókönyvszolgálata, Katolikus műsorszolgálata, Kiskönyvtára, Jószínházszolgálata és családi alapja van. Az AC-nek juttatott támogatás pedig egy év alatt meghaladta a 100 000 forintot."

Bármily egyértelmű is volt kezdetben az új lap állásfoglalása abban, hogy a történelem intése a magyarországi katolikus egyház alapos reformjára mutat, az Új Ember programja a maga teljességében csak fokozatosan bontakozott ki. Jórészt a hatvanas években, amikor előbb a helyi egyház egzisztenciájáért vívott ún. utóvédharcok, majd a személyi kultusz idejének viszontagságai is elmúltak. (Az 1948-as 116 ezer példányszámról 24 ezerre csökkent a példányszám a papírkiutalás korlátozásával. 1956 novemberétől pedig egy féléven át kényszerszünetet tartott a lap.)

Az 1950, de méginkább 1964 óta kialakult egyházpolitika — egyházi és állami részről egyaránt — pozitívnak ítélte meg az Új Embernek a válságos időkben kialakult programját, amit így lehetne röviden összefoglalni:

— a katolikus egyház Jézus Krisztustól meghagyott és az idők végezetéig érvényes küldetésének tudatát megerősíteni a hívekben. Azt, hogy ez a küldetés ugyanaz a Föld minden táján, mindenféle történelmi szakaszban és bármely társadalmi berendezkedésben;

— az egyház múltjával való bátor szembenézés segítségével tanúságtevő módon felmutatni a keresztény örökségnek azokat az emberi és közösségi értékeit, melyeknek közhasznúsága minden olyan társadalmi berendezésben nyilvánvaló, ahol az emberhez méltó élet megteremtése a legfőbb követelmény;

— a keresztény örökség alkotó valóságainak birtokába juttatni a hívő embert az evangéliumi igazságok — a keresztény tanítás — minél jobb megismerésével és gyakorlatával, valamint: a nemzedékről nemzedékre történő továbbadás elkötelezettségével. (A Zsinat óta ezt nevezzük evangelizációnak.)

— mivel pedig a keresztény ember üdvösségének útja az evilági vándorlás útjain halad: ugyanabban az emberi szívben kell fészket raknia az égi és a földi haza hűséges szeretetének. (Más világnézetű embertársaink megbecsülésével keressük az együttmunkálkodás lehetőségeit a haza jövőjének közös ügyeiben.)

Az Új Ember elindulása óta mindmáig az Actio Catholica tulajdonában volt és maradt. Felelős kiadói így követték egymást: Mihalovics Zsigmond, Bárd János, Nagy Miklós, Saád Béla (1957-től 1971-ig felelős szerkesztő is), Várkonyi Imre, Magyar Ferenc.

Pénzes Balduin a lap alapításától kezdve egészen 1980-ban bekövetkezett haláláig a lap főszerkesztője. Azóta Magyar Ferenc a lap felelős szerkesztője, Várkonyi Imre halála óta (1983) pedig felelős kiadója is.

A szerkesztőség állományában először 1962-ben került sor fiatalításra. Először Bitter Lajos és Márkus László, majd 1967 óta Galántai Mária, Tóth Sándor, Vasadi Péter, Kipke Tamás, dr. Giczy György, Balássy László, Marsall Lászlóné, Szerdahelyi Csongor és Mohi Zsolt léptek be a lap belső munkatársai körébe. Állandó külső munkatársak: Csanád Béla és Szeghalmi Elemér.

A kiadóhivatal és gazdasági vezetés — élén Zlamál Dezső igazgató áll, aki negyven évvel ezelőtt, mint „csomagcipelésre is vállalkozó" kiadóhivatali munkatárs lépett az Új Ember szolgálatába.

Értékes tulajdona az Új Embernek az 1945 úta működő Archívum, mely az eltelt évtizedek során nélkülözhetetlen adattára lett a hazai egyháztörténet kutatóinak. Kiépítésében Pottyondy Zsófiának van legnagyobb érdeme, aki nyugdíjasként is törődik az Archívum fejlesztésével.

Jelentős fejlődés következett be a lap életében 1978-ban, amikor négy oldalról hat oldalra, 1984-ben pedig nyolc oldalra bővült, s a Zrínyi Nyomda ofszet rotációs gépein történő előállításban már fotó-illusztrációkkal gazdagodva jelenik meg.

A lapalapítás negyvenedik évfordulóján II. János Pál pápa nevében Agostino Casaroli bíboros államtitkár és Lékai László bíboros, prímás, érsek köszöntő soraival jelent meg az Új Ember ötödik évtizedbe lépő száma.

Amikor a magyarországi katolikus papi békemozgalomban alakot öltött az alsópapságnak az a törekvése, hogy a politkai és világnézeti szembehelyezkedés helyett a társadalmi megbékélésben kell keresni a magyar haza jövőjét szolgáló összefogás lehetőségeit, a mozgalom országos kibontakozásának elengedhetetlen követelménye volt a saját lap.

Nem sokáig kellett erre várni. A mozgalmat elindító papi gyűlés 1950. augusztus 1-én volt Budapesten, ugyanennek az évnek november 1-én pedig Kereszt címmel megjelent a lap. Elindításában jótékony szerepet vállalt dr. Balogh István, akinek — szegedi papi szolgálata idejéből — bőséges tapasztalatai voltak a lapalapításban. A Kereszt főszerkesztője Horváth Richárd, a katolikus papság békeművének egyik alapítója lett, akinek a kéthetenként megjelenő új katolikus lap elindításánál is az lebegett a szeme előtt, hogy a keresztény hívők számára nem közömbös: milyen társadalmi-politikai rend közegében kell teljesítenie evangéliumi küldetését s a közéleti munkában is érvényre juttatni a szeretet rendjét.

A Kereszt programjának alapállása az volt, hogy az egyház sohasem zárkózhat el a történelmi változásoktól, hiszen — a történelmi tapasztalatok szerint — azok mindig is jelentős hatással voltak belső reformjaira, önvizsgálataira. Az egyháztörténet tanúsága szerint a nagy társadalmi mozgások az egyház belső mozdulásait is előidézték, kedvező vagy kedvezőtlen feltételeket teremtettek a vallás hitele számára. A hazánkban bekövetkezett történelmi változások idején felfokozódik az egyház vezetőinek és híveinek felelőssége, hogy az új társadalmi rend nélkülünk és ellenünk vagy velünk és javunkra alakul majd! Felelősségünket ébreszti az a kérdés is: miképpen őrizheti meg az Istenben hívő ember a maga vallásos hitét, miközben eleget tesz a társadalmi fejlődést szolgáló kötelezettségeinek?

Az Apostoli Szentszék (XII. Pius) egyházfegyelmi intézkedése, mely 1956-ban a papi békemozgalom néhány vezetőjét érintette, a mozgalom lapját is arra kényszerítette, hogy működését beszüntesse. Néhány nap eltelte után Katolikus Szó címmel jelent meg a mozgalom lapja változatlan tartalommal és küldetéssel.

Akkor sem kellett megváltoztatnia — sem a papi békemozgalomnak, sem lapjának — az eredeti alapállását, amikor a II. Vatikáni zsinat az egész egyházat megújító irányelvei megjelentek. Sőt: még nagyobb lendülettel, most már a zsinati dokumentumok igazolásával, hazánk és az emberiség szolgálatának egyetemes távlataiban lehetett továbbmenni a megkezdett úton.

Horváth Richárd halála után Miháczi József váci püspöki helynök vette át a főszerkesztői feladatokat. Ebben az időszakban továbbfejlődött a Katolikus Szó munkássága. Elsősorban azáltal, hogy a II. Vatikáni zsinat irányelveinek és dokumentumainak értelmezésével és a helyi egyház gyakorlatára való alkalmazásával felölelni igyekezett mindazokat a kérdéseket, amelyekben az emberi személyre, a családra, a nagyobb közösségre, a békés építő munkában való helytállásra irányuló egyházi tanítás ismerete és eligazítása szükségesnek

látszott. Ezzel igyekezett a lap egyrészt a világban bekövetkezett gyors változások és a hazai társadalmi fejlődés környezetében az egyház tanítása és a mindennapok gyakorlata közötti keresztény összhangot megteremteni. A közben kialakult keresztény-marxista dialógusból éppúgy kivette részét, mint a világbékét veszélyeztető fegyverkezési verseny erkölcsi és teológiai vonatkozásainak tudatosításából.

Bár ma is a Katolikus Szó közli a legrészletesebb tudósításokat a papi békemozgalom központi és vidéki eseményeiről, mégsem nevezhető a fogalom kizárólagos értelmében „mozgalmi" lapnak. Szerkesztői sem szánják egyedül a magyarországi papságnak. Előfizetői és vásárlói között jelentős számban ott vannak a világi katolikus hívek is: elsősorban a városokban. Népszerű kiadványa, a minden évben megjelenő „Katolikus Szó Naptára" helyet foglalt a katolikus családok házikönyvtárában és újabban a határokon túli magyarlakta vidékeken is terjed.

A lap főszerkesztője: Szabó Géza
Felelős kiadó: Bíró Imre
Kiadja: Az Országos Béketanács Katolikus Bizottsága

KATOLIKUS RÁDIÓSZOLGÁLAT

(Az alábbi ismertetést dr. Fábián János apostoli protonotárius, őrkanonok, budai főesperes, várplébános, a Központi Papnevelő Intézet rektorának és az UNDA magyar képviselőjének tájékoztatása alapján közöljük.)

A Magyar Rádióban — az 1925. évi alapításától kezdve — mindig voltak vasár- és ünnepnapokon vallásos adások. 1948-ban azonban a katolikus egyházi vezetőség visszavonult a Rádióban való részvételtől, míg a protestáns egyházak továbbra is megtartották közreműködésüket a vasárnapi félórás vallásos programokban. Az 1956-os események után a kormány az egyházakkal való megbékélés során felajánlotta a Katolikus Püspöki Karnak a vallásos rádióadásokba való bekapcsolódást. Így kapott megbízást 1957 tavaszán dr. Takács Nándor, Körmendy Béla és dr. Fábián János az akkori esztergomi főpásztortól, dr. Endrey Mihály püspöktől a római katolikus vallásos félórák megszervezésére és megszerkesztésére.

Az első római katolikus vallásos félórára 1957. május 26-án került sor, melynek anyagát a pesti Jézus Szíve templomban vették fel egy csütörtök esti népénekes szentmisén. A Petőfi adó vasárnaponként 8 órakor kezdte műsorát 30 perces orgonamuzsikával. Ezt követte a vallásos félóra. Később a sorrend megcserélődött; a Petőfi adó a vallásos félórával kezdte vasárnapi műsorát. Néhány év múlva a műsorkezdés egy órával korábbra került, s azóta is 7 órakor kezdődik a vallásos félóra.

A vasárnap reggeli vallásos műsoridő egymás után, sorrendben kerül elosztásra a különböző egyházak között. A vallásos adásokban a katolikusokon kívül részt kapnak a magyar ortodoxok, reformátusok, evangélikusok, unitáriusok és a szabad egyházak (ezek kisebb protestáns közösségek, mint baptisták,

methodisták, adventisták stb.). Az izraelita hitfelekezet meghatározott időközökben, hétközben jut vallásos adáshoz a Magyar Rádióban. Kezdetben évi 13 adás jutott a katolikus egyháznak, de az idők során ez a szám 15-re, majd 16-ra növekedett. Újabban évi 18 katolikus adás van, ebből kettő a magyar nyelvű keleti szertartású katolikus egyházé. A katolikus félórák időpontjait 2, 3 vagy négy heti időközi beosztással, melyeket a Rádió műsorszerkesztősége határoz meg, az év végén küldik meg az Actio Catholica országos elnökségének. Itt történik az adások szétosztása a szerkesztőbizottsági tagok között és a szónokok kijelölése.

A 25 év előtti kezdéstől nagy utat kellett megtenni a mai jól átgondolt szerkesztői tevékenység megvalósításáig. Kezdetben hónapról hónapra kellett összeállítani a vallásos félórák anyagát. Volt időszak, amikor Körmendy Béla egyedül végzett mindent, pedig az adások száma évről évre emelkedett. 1961-ben az Actio Catholica vette kezébe a műsorszerkesztés legfelsőbb irányítását. Körmendy Béla kapott főszerkesztői megbízást és irányítása alatt 3 katolikus, valamint 1 görög katolikus csoport szerkesztette a műsort. Így évente átlag 4 adást kellett egy csoportnak kidolgoznia. A két egyházi személyből álló szerkesztői csoportot kiegészíti a mindenkori zenei programot adó egyházzenész, illetve karnagy.

A 25 év alatt részt vettek a szerkesztői munkában: Körmendy Béla, dr. Takács Nándor, dr. Fábián János, dr. Fajth István, Ruppert János, Szabó Géza, dr. Bucsi László, Virányi Ottó, Balinszki Imre, Farkas Attila, Rosdy Pál, dr. Khirer Vilmos, dr. Bolberitz Pál, Tóth Sándor (világi), Mádai István, Horváth István, dr. Tarjányi Zoltán és dr. Király Ernő.

Körmendi Bélának 1968-ban bekövetkezett halála után dr. Fábián János vette át a főszerkesztői megbizatást. Új, fiatal, tehetséges erők bevonásával jelenleg 6 csoport vesz részt a műsorszerkesztésben. Az egyes csoportok önállóan szerkesztik műsoraikat; túlnyomó többségben igeliturgiát a soron lévő vasárnap liturgikus szövegei alapján, ritkábban a teljes misemenet főbb részleteit vagy aktuális szent személye köré fűzve a vallásos mondanivalót vagy egy-egy vallásos ájtatosság (pl.: Úrnapja, rózsafűzér, keresztút, terménybetakarítási hálaadás) mondanivalóját idézve fel imádsággal, szent szövegekkel.

Minden egyes vallásos félórában mintegy tíz perces szentbeszéd vagy elmélkedés hangzik el. A főbb ünnepeken a Magyar Püspöki Kar tagjainak megnyilatkozásait hallhatjuk, akik szívesen vállalják az isteni ige hirdetését a rádió hullámain keresztül.

A vallásos félórákban fontos szerep jut a szent zenének. A szerkesztők ügyelnek arra, hogy a katolikus félóra célja elsősorban igehirdetés és imádság legyen, nem pedig egyházzenei bemutatóműsor. Helyenként vitákat és nem kis harcokat kellett folytatni a zenei munkatársakkal, zeneszerzőkkel és karnagyokkal a hallgatóság különleges igényeinek érvényesítéséért. Amennyiben az imádkozó hallgató az ének szárnyain is emelkedni akar, a zenei programban legyenek olyan darabok, amelyek számára ismertek, régi vallásos élményeivel kapcsolatosak, vagyis mindig szólaljon meg az egyházi népének legszebb és legkedveltebb darabjaiból néhány.

A katolikus vallásos félórák főszerepet játszottak a 60-as években a magyar nyelvű liturgia megismertetésében; itt hallhatták először országszerte a mise (ordináriumának) magyar nyelvű szövegeit; itt került bemutatásra először Kodály Zoltán utolsó kis remekműve: A magyar mise. Minden egyes alkalommal felhangzik valamely jól ismert egyházi népének és az az imádság, melyre maga az Úr Jézus tanított, s amely minden keresztény embernek legszentebb imája, a Miatyánk.

Kihez szólnak a vallásos rádió-félórák?

Kedvező lehetőség rejlik ezekben a 3-4 hetenként sorrakerülő rádióadásokban arra, hogy Isten igéje eljusson azokhoz is, akik öregek, betegek, tehetetlenek és a vasárnapi szentmisére eljutni nem tudnak. Ezeken az adásokon keresztül találkozhatnak az egyházzal azok, akik már elvesztették a szorosabb kapcsolatot egyházközségükkel, vagy pedig még nem jutottak el a gyakorlati kereszténységhez. Sokan várják ezt a kora reggeli félórát, amikor eljut az ő magányukba is Krisztus szava és lelkük magasabbra emelkedhet a földi bajok és fájdalmak fölé. Ugyanígy várják az adást az ország határainkon túl élő magyar testvéreink is.

Egészen más az igehirdetés módja a templomban, szentmise közben, amikor hívő ember, az egyházközség eleven tagja az ige befogadója. A rádión keresztüli igehirdetés sokkal szélesebb: az egyházzal konkrét és rendszeres érintkezést nem tartó egyénekhez is szól. Ezekre a jóakaratú és jószándékú hallgatókra is odafigyelve olyan témákat is meg kell szólaltatni, melyek az általános emberi érdeklődést fel tudják kelteni.

A vallásos rádiós tevékenységnek szép elismerése volt, hogy a katolikus rádiós és televíziós szakemberek világszövetsége — az UNDA (= hullám) európai tagozatának 1973. évi ülését Budapesten rendezhették meg, amikor 15 európai ország 24 küldötte ismerhette meg egészen közelről a Magyar Rádió vallásos félóráinak rendszerét. A budapesti UNDA-EURÓPA ülés eredményeképpen az a megtiszteltetés ért bennünket, hogy az UNDA-MONDIAL-nak az írországi Dublinban tartott generális ülése 1974. szeptember 6-án Magyarországot egyhangú szavazattal teljes jogú tagként felvette soraiba.

A MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓS IRODÁJA

A Püspöki Konferencia 1980. március 4—5-én megtartott ülésén megbízta dr. Bagi István c. püspököt a Konferencia sajtóelőadói teendőinek ellátásával. Ugyanakkor a Konferencia azt is elhatározta, hogy a magyarországi katolikus sajtó tevékenységének összehangolására Tömegkommunikációs Irodát hoz létre.

Püspöki Konferenciánk a II. Vatikáni zsinat elveinek — és a zsinati dokumentumok rendelkezéseinek — a helyi egyházban történő megvalósítását előmozdítva jutott el ahhoz az elhatározáshoz, hogy sajtóreferens püspököt nevez ki, akinek munkásságát egy iroda felállításával segíti.

A közösségi tájékoztatás kérdéseivel foglalkozó — Inter mirifica... kezdetű — zsinati dekrétum 3. paragrafusában ez áll:

„Az Egyház kötelességének tartja a tájékoztatási eszközök segítségével is hirdetni az üdvösséget és meghatározni a tájékoztatási eszközök helyes használatának alapelveit."

A dekrétum 21. paragrafusában pedig ezt olvashatjuk:

„Ezért határozta el és rendelte el a Zsinat, hogy *az egyes országokban külön központja legyen* a sajtónak, a filmnek, rádiónak, televíziónak és ezt minden eszközzel támogassák... E szervek vezetését minden nemzetnél külön bizottság vagy megbízott püspök végezze és kapjanak helyet benne a laikusok képviselői is, akik a katolikus tanokban és ezeken a szakterületeken járatosak."

A „Communio et progressio" kezdetű lelkipásztori buzdítás — amelyet az előbb idézett zsinati dekrétum végrehajtási utasításának foghatunk fel — 166. paragrafusában ezt mondja:

„A tájékoztatás különböző intézményeinek és szervezeteinek a lelkipásztorkodást segítő apostoli munkássága *szoros együttműködést* követel, mivel az lelkipásztori irányulású, azaz: a hívek érdekében történik."

Idevág továbbá, a lelkipásztori buzdítás 169. pontja is:

„Minden országban legyen országos központja a tájékoztatásnak, ahol az összes szakterületek (sajtó, rádió, film, televízió) irányításának szálai összefutnak. E központ biztosítsa a jó együttműködést."

Visszatekintve a két világháború közötti időszakra, óhatatlanul arra kell gondolnunk, hogy mennyivel indokoltabb — és hasznosabb — lett volna egy központi koordinációs szerv működése abban az időben, amikor háromszáznál több katolikus sajtótermék látott napvilágot Magyarországon, mint most, amikor mindössze öt időszaki sajtótermékkel és a rádiós félóra lehetőségével rendelkezünk! Ha viszont arra gondolunk, hogy ennek a csökkent létszámú sajtóbázisnak mi mindent kell pótolnia abban a helyzetben, amikor a mennyiségi tényezőről a minőségre fordult a hangsúly: a hierarchiát ma még fokozottabb felelősség terheli a tájékoztató szervek munkásságának összehangolásában, mint valaha. A magunk helyzetében akkor is így volna ez, ha a II. Vatikáni zsinatnak nem lennének idevágó irányelvei. Ha csupán a ma megjelenő katolikus sajtótermékek összpéldányszámának (130 000) a gyakorló katolikus hívők létszámához viszonyulására gondolunk, valamint arra, hogy az olvasóközönség műveltségbeli, foglalkozási, korcsoportbeli stb. megoszlása mennyire differenciált, nem is beszélve a sajtó lelkipásztori jelentőségének, evangelizációs feladatainak a múlthoz képest lényegesen megnőtt szerepéről: kézenfekvő az a következtetés, hogy a rendelkezésre álló lehetőséggel ésszerűbben kell gazdálkodnunk. Ez összehangoltabb szerkesztést, a részfeladatok pontosabb elosztását és a lelkipásztori szempontok jobb érvényesítését indokolja.

Az iroda tevékenységi köre

Az európai püspöki konferenciák mellett már korábban működő tömegkommunikációs bizottságok figyelembevételével alakult ki az Iroda tevékenységi köre. Elsőrangú feladata mellett, hogy ti. összhangot teremtsen a különböző sajtóorgánumok munkásságában, az alábbi szolgálatokban áll mindenekelőtt a PK sajtóelőadó püspökének, de PK elnökének, a püspököknek rendelkezésére:

1. a bel- és külföldi sajtó (rádió, film, tv, könyvkiadás) sajátos szempontú szemléjével és elemzésével,

2. tanulmányi anyagot gyűjt, dokumentációt szerez be (és kezel) a PK elnöknek és tagjainak kérésére különleges feladatok elvégzéséhez,

3. a PK elnökével és a sajtóelőadó püspökkel egyetértésben bel- és külföldi hírszolgálati szervek számára autentikus tájékoztatókat készít a helyi egyház tevékenységéről, kiemelkedőbb eseményeiről,

4. rendezi a hazánkban akkreditált külföldi újságírók „közlekedését" a PK elnökével és tagjaival,

5. kapcsolatot tart fenn más — elsősorban az európai — püspöki konferenciák sajtóirodáival, az Apostoli Szentszék tömegtájékoztatási szerveivel, a Nemzetközi Katolikus Sajtószövetséggel (UCIP),

6. szükség esetén helyreigazítja, cáfolja a helyi egyházzal kapcsolatos, bel- és külföldi sajtótermékekben megjelent téves információkat, kommentárokat és adatokat.

Az Iroda a PK által jóhágyott működési szabályzat kötelmei szerint és a PK elnökének legfőbb irányítása mellett fejti ki tevékenységét. Igazgatóját a PK elnöke nevezi ki.

Az Iroda nem korlátozza az irányitási körébe vont sajtótermékek önállóságát, csupán összehangolja tevékenységüket a távlati vagy az éves feladattervek alapján.

A PK sajtóelőadója: dr. Fábián János, protonotárius, kanonok, a budapesti Központi Papnevelő Intézet rektora.

A PK Tömegkommunikációs Irodájának igazgatója: Magyar Ferenc.

KATOLIKUS LAPOK
(1940—45)

A lap címe	Szerkesztőség	Szerkesztő
A Dolgozó Nő	Budapest	Rónyay Paula
A Fehér Barát	Budapest	P. Gyéressy Ágoston
Afrikai Visszhang	Budapest	Dr. Vécsey J. A.
A magy. kat. orvosok Szt. Lukács Egyes. Tudósítója	Budapest	Dr. Lesskó Jenő
A Lélek Szava	Budapest	Schlachta Margit
A négergyermek	Budapest	Dr. Vécsey J. A.
A Szív	Budapest	P. Zsíros Ferenc S. J.
Asszonyok Leányok	Budapest	Dr. Zichy Rafaelné
Ave Maria	Budapest	P. Wimmer Anzelm
A Hírnök	Kolozsvár	P. Boros Fortunát
A Nap	Kolozsvár	Szim I. Lidia
A magyar Család	Budapest	Dr. Olescher Emil
Bácskai Újság	Baja	Dr. Ruszthi Károly
Borsod	Mezőkövesd	Dr. Csepela Lajos
Budapesti R.K. Egyházközségek Tudósítója	Budapest	Dr. Molnár Frigyes
Búzavirág	Budapest	Boér Judit
Budapest Környéke	Budapest	Dr. Berkes Róbert
Credo	Budapest	P. Böle Kornél
Centralista	Budapest	Papp György
Családi Kör	Budapest	P. Szandtner Aladár
Christus vincit	Budapest	Dr. Molnár Gyula
Délmagyarorsz. Gk. Élet	Szeged	Dr. Ladomerszky Béla
Dolgozó Fiatalság	Budapest	Magyar Ferenc
Dunántúl	Pécs	Linder Ernő
Dunántúli Hírlap	Győr	Németh János
Dunántúli Néptanítók Lapja	Szombathely	Finta Sándor
Dolgozó Fiatalság Vezetői	Budapest	Ugrin József
Eger	Eger	Dr. Kapor Elemér
Egri Egyházi Közlöny	Eger	Dr. Rubovszky Ferenc
Egri Katolikus Tudósító	Eger	Dr. Petró József
Egyházk. Értesítő	Balassagyarmat	Dr. Kray Pál br.
Egyházi Lapok	Budapest	Baranyai Lajos
Emericana	Budapest	Dr. Kalmár János
Eucharisztikus Élet	Győr	Kainer Gyula
Evangélium	Győr	Dr. Szántó Antal
Élet	Budapest	Erdősi Károly
Érsekújvár és Magyar Vidék	Érsekújvár	Schneider Ede
Élet és Öröm	Budapest	Boér Judit
Egyház és Élet	Kolozsvár	
Erdélyi Iskola	Kolozsvár	György Alajos, Veress E.
Ferences Közlöny	Budapest	P. Majsai Mór

A lap címe	Szerkesztőség	Szerkesztő
Fórum	Budapest	Kovásznyay Antal
Forrástár	Budapest	Ugrin József
Görögkatolikus Élet	Nyíregyháza	Dr. Papp György
Görögkatolikus Szemle	Budapest	Dr. Gróh István
Gyöngyösi Kat. Tudósító	Gyöngyös	Dr. Bernáth Ferenc
Győri Kat. Tudósító	Győr	Németh János
Gyulai Kat. Tudósító	Gyula	Farkas István
Hajdúböszörmény	Hajdúböszörmény	Kovács Antal
Hármas Körös	Endrőd	Walthier György
Heves és Vidéke	Heves	Bikki Béla
Ifjúságunk	Rozsnyó	Kovács Gyula
Isten Dalosai	Budapest	P. Károly Bernát
Jászhírlap	Jászberény	Fazekas Ágoston
Jászújság	Jászapáti	Gecsey Kálmán
Jászvidék	Jászárokszállás	Magyar Béla
Jézusom örömöm	Budapest	Dr. Mátrai Gyula
Jézus Szíve Hírnöke	Budapest	P. Zsíros Ferenc
Jövőnk	Budapest	Tobler János
Jelenkor	Budapest	Katona Jenő
Juventus	Budapest	Dr. Wagner József
Jung Front	Budapest	Fürnstein József
Képes Krónika	Budapest	Dr. Berkes Gyula
Kalocsai Néplap	Kalocsa	Leszcsik Ernő
Kassai Kat. Egyh. Tud.	Kassa	Pálfy István
Katolikus Akció	Budapest	Mihalovics Zsigmond
Katolikus Alföld	Szeged	Máriaföldy Márton
Katolikus Élet	Győr	Dr. Csizmadia Andor
Katolikus Élet	Mátészalka	Molnár Károly
Katolikus Élet	Szolnok	P. Szabó Polikárp
Katolikus Élet	Budapest	Dr. Gerber Alajos
Katolikus Figyelő	Debrecen	Dr. Hanzély Lajos
Katolikus Híradó	Hódmezővásárhely	Dr. Sulyok Béla
Katolikus Iskola	Pécs	Magyar Sándor
Katolikus Kántor	Budapest	Sugár Jenő
Katolikus Missziók	Budapest	P. Zsíros Ferenc
Katolikus Népszövetség	Budapest	Dr. Ötvös Lajos
Katolikus Nevelés	Budapest	Dr. Petró László
Katolikusok Lapja	Kecskemét	Kovács Sándor
Katolikus Ösvény	Miskolc	Schober Tibor
Katolikus Szemle	Budapest	Dr. Kühár Flóris
Kecskemét és Vidéke	Kecskemét	Varga Kálmán
Keleti Egyház	Miskolc	Szántay Sz. István
Kis Hitterjesztő	Kőszeg	P. Zimits Mihály
Kis Pajtás	Budapest	Krywald Ottó
Komáromi Kat. Tudósító	Komárom	Farkas József
Középeurópai Kat. Kurir	Budapest	Hivatal József
Krisztus Királysága	Rozsnyó	Dr. Privitzky Gyula
Kunszentmártoni Híradó	Kunszentmárton	Dr. Barna Domokos
Katholischer Volksverein	Budapest	Dr. Ötvös Lajos
Kathol. Kirchenblatt	Budapest	Pintér László
Kaposvári Katolikus Értesítő	Kaposvár	Gál Sándor
Katolikus Munkáslap	Ózd	Dr. Rubovszky Ferenc

A lap címe	Szerkesztőség	Szerkesztő
Keresztény Grafikai Munkás	Budapest	Vekov Ádám
Keresztény Nő	Budapest	Boér Judit
Lourdes	Sopron	Tóth János
Magyar Tanító	Nagyvárad	Székely Gyula
Magyar Lapok	Nagyvárad	Dr. Paál Árpád
Magyar Házimunka	Budapest	Kun Mechtild
Magyar Kultúra	Budapest	Dr. Bangha Béla
Magyar Sion	Esztergom	Dr. Lippay Lajos
Makói Kat. Tudósító	Makó	Dr. Csepregi Imre
Mária Kongregáció	Budapest	P. Vid József
Missziós Ifjúság	Budapest	Pintér József
Mohácsi Hírlap	Mohács	Bán András
Magyar Középiskola	Budapest	Dr. Prónai Lajos
Magyar Umbria	Gyöngyös	Ferences teológusok
Magyar Vetés	Budapest	Dr. Dávid Tibor
Nagyasszonyunk	Budapest	Stadler Frida
Nemzeti Újság	Budapest	Dr. Tóth László
Nemzetnevelés	Budapest	Kocsán Károly
Népújság	Budapest	Dr. Ötvös Lajos
Nasa Zastava	Kassa	Timkó Emil
Népünk	Budapest	Kákonyi István
Oltár és Élet	Budapest	Pintér József
Orosházi Kat. Tudósító	Orosháza	Molnár János
Örökimádás	Budapest	Dr. Mátrai Gyula
Őrszem	Gyula	Farkas István
Összetartás	Zenta	
Pacsirtás Élet	Budapest	Dr. Bencze Lajos
Pannonhalmi Szemle	Pannonhalma	Blazovich Jákó
Pápa és Vidéke	Pápa	Dr. Nagy György
Pécsi Kat. Tudósító	Pécs	Dr. Gergye Győző
Pestszenterzsébeti Közlöny	Budapest	Dr. Suda Dezső
Pécsi Szentföld	Budapest	Dr. Helvey Lajos
Pius	Pécs	Selmeczy Gyula
Rákospalotai Újság	Budapest	Dr. Takács György
Rózsafűzér Királynéja	Budapest	Kovács Gyula
Rózsaeső	Magyvárad	Dr. Tombory Béla
Régeni Hírlap	Szászrégen	Veress Egyed
Sajó Vidék	Rozsnyó	Potocsny József
Sajtószemle	Budapest	Scheidl Nándor
Somlóvidék	Devecser	Dr. Váthy Gábor
Somogyi Újság	Kaposvár	Szöllősy Ferenc
Soproni Kat. Élet	Sopron	Horváth Miklós
Szatmármegyei Közlöny	Nagykároly	Komáromy Lajos
Szabolcsi Credo	Nyíregyháza	
Szalézi Értesítő	Budapest	Pintér József
Szegedi Felsőv. Pleb. Híradó	Szeged	P. Merényi I. Vince
Szegedi Havi Boldogasszony	Szeged	P. Zachár Damján
Szegedi Új Nemzedék	Szeged	Iván Mihály
Szent Antal	Pápa	P. Markó Marcell
Szent Antal Ifjúsága	Pápa	P. Markó Marcell
Szentföld	Budapest	P. Majsai Mór
Szent Terézke Rózsáskertje	Budapest	P. Hász Brokárd

A lap címe	Szerkesztőség	Szerkesztő
Szent Vince	Budapest	Dr. Janisch Mihály
Szolnok és Vidéke	Szolnok	Magyary Albert
Szombathelyi Kat. Tudósító	Szombathely	Dr. Szendy László
Szűz Mária Új Virágos Kertje	Csicsó	Király József
Szent Miklós Szövetség	Miskolc	Kozma János
Tanyai Híradó	Szeged	Hámori László
Tapolcai Újság	Tapolca	Dr. Csányi Pál
Törökszentmiklósi Híradó	Törökszentmiklós	Dr. Bőthy Lajos
Tarisznya	Budapest	Luczenbacher Rita
Tulipános Láda	Budapest	Wickenburg M. Márta
A Testvér	Budapest	Schlachta Margit
Táborkereszt	Budapest	Mihalovics zsigmond
Új Élet	Kassa	Sinkó Ferenc
Új Élet Regénytára	Budapest	Dr. Berkes Róbert
Új Fehérvár	Székesfehérvár	Neményi Lajos
Új Nemesség	Budapest	Pintér József
Új Nemzedék	Budapest	Saly Dezső
Új Lap	Budapest	Hivatal József
Új Rend	Budapest	Ilosvay Ferenc
Utunk	Budapest	Czapik Gyula
Veszprémi Hírlap	Veszprém	Dr. Gloduvácz József
Veszprémi Kat. Tud.	Veszprém	Dr. Gloduvácz József
Vigília	Budapest	Possonyi László
Világposta	Kőszeg	P. Seres Béla
Vasárnapi Harangszó	Kolozsvár	Szim I. Lídia
Váci Élet	Vác	Solymári Ferenc
Zalai Közlöny	Nagykanizsa	Barbarits Lajos
Zalamegyei Újság	Zalaegerszeg	Herboly Ferenc
Zászlók	Budapest	Dr. Radványi Kálmán

ROSDY PÁL

Magyar katolikus könyvkiadás

A kereszténység tulajdonképpen „egy könyvű" vallás. „A különböző könyvek Jézus Krisztusban egyetlen könyvvé, egyetlen Bibliává váltak." Más értelemben ez az egy Könyv is 72 „könyvből" áll. Értelmezése, tanításának kifejtése és a Szenthagyomány eredetileg le nem írt részének rögzítése, az isteni Szó ihletében született liturgia könyvei nagyon hamar kézzel írt, majd nyomtatott könyvtárakká dagadtak. A világ első „könyvkiadói", kódexműhelyei kolostorok csendjében születtek és a könyvnyomtatás bábái, első könyveik is egyháziak voltak. S bár az egyre hatalmasabbá duzzadó modern könyvkiadásnak csak egy szeletét jelenti a vallási, azon belül az egyházi és katolikus egyházi könyvkiadás, semmit sem veszített nélkülözhetetlen fontosságából.

Az egyes helyi egyházak életének megismerésében éppoly fontos „mutató" a maga könyvtermése, mint ahogyan jellemző mindenkire, milyen könyvek fekszenek asztalán, állnak polcán vagy szekrényében. A mennyiség és minőség együtt jelzi egy helyi egyház szellemi helyzetét, körülményeit, lehetőségeit. A magyar katolikus könyvkiadás elmúlt negyven évének története is jól példázza a „Succisa virescit" főpásztori jelmondat igazságát.

*

A negyvenéves korszak *első három évére (1945—1948)* még az előző korszak könyvkiadói struktúrája, gyakorlata, lehetőségei továbbélése jellemző.

Mégsem elhanyagolható az a változás, amelyet a háború utáni gazdasági helyzet okozott. Nyilvánvalóan nem tudtak a katolikus kiadók olyan mennyiségű könyvet piacra dobni, mint a háború előtti években. Már a háborús években érezhető volt a csökkenés.

A Szent István Társulat 1945-ig évente mintegy száz kiadványt jelentetett meg (ezek között jelentős tételt jelentettek a katolikus iskolák tankönyvei is). 1945-ben viszont csak 20 vegyes kiadványt terveztek a társulati jegyzőkönyvek tanúsága szerint.

A történelmi sorsforduló már éreztette hatását a kiadói tervekben. Egyre több hitvédelmi (apologetikai) szándékú könyvcím jelenetkezik és az új társadalmi, politikai helyzet is tükröződik: „Kereszténység és demokrácia", „Keresztény tanítás a magántulajdonról", „Egyházunk és iskoláink", „Polgár vagy proletár" stb. A Szent István Társulat tervei között szerepel a népies irodalom erőteljesebb szolgálata.

Erre az első, rövid korszakra az is jellemző, hogy az érvényes jogi szabályozás még lehetővé tette számos kisebb-nagyobb katolikus kiadó működését, sőt

alkalmi kiadványok megjelentetését. Ezért is lehetetlen teljes képet nyújtani, és a katolikus kiadványok összességét felsorolni ezekből az évekből. A legnagyobb katolikus kiadók voltak: a Szent István Társulat, a Korda Rt., a rákospalotai Szalézi Művek, a váci ferencesek Kapisztrán nyomdája, a „Liturgia" kegytárgy és könyvkiadó a Szociális Missziótársulat gondozásában, a Szentlélek Szövetség a Schlachta Margit vezette társulat kiadója, de könyveket, ill. füzeteket adtak ki az Új Ember és „A Szív" is, a „Magyar Szentföld" ferences vezetői. És akkor még fel sem soroltuk a vidéki nagyvárosokban inkább csak kisebb és alkalmi kiadványokat megjelentető szerzetesi és más egyházi intézményeket, társulatokat.

*Szent István Társulat*ot a katolikus tudományosság, irodalom és könyvkiadás fejlesztésére alapította 1848-ban Fogarassy Mihály nagyváradi kanonok. „Jó és olcsó könyvek" terjesztése volt a kitűzött cél. 1897-ben már önálló székháza volt a Szentkirályi-utcában, ahol 1899-ben nyomdát is kialakított. 1904-től a nyomdai és kiadói üzemei részvénytársaságokká alakultak át, de a részvénytöbbség a Társulat birtokában maradt. A két részvénytársaság 1922-ben egyesült egyetlen részvénytársasággá.

1945-ben is a Stephaneum Nyomda önálló részvénytársaság volt (VIII. Szentkirályi utca 28. A Szent István Társulat székházában), igazgatója Ketskés János. A Társulat igazgatója dr. Takáts Ernő prelátus, a kiváló biblikus képzettségű professzor volt. A nyomda részvényeinek 80%-a volt a Társulat tulajdona. Takáts Ernő 1945 novemberében Esztergomba felterjesztett jelentése szerint „a Szent István Társulat anyagi helyzete rendkívül aggasztó", főként a tankönyvrendelkezések miatt. (A világnézeti tárgyak — magyar, történelem — tankönyveit ugyanis az új kormányzat nem engedte használni, és ezekből nagy raktárkészletek váltak így eladhatatlanná). A Társulat könyvkereskedéseit (Budapesten, a Kecskeméti utcában, a Jogi Kar épületével szemben) ekkor még nem érintette érzékenyen az állami index-rendelkezés.

1945-ben a Társulat felkérte Sík Sándort egy 15 kötetes szépirodalmi sorozat szerkesztésére, ennek megjelenésére azonban már nem került sor a háború okozta nehézségek miatt. Ugyancsak tervezték egy 20—22 kötetes, nagyszabású katolikus enciklopédia megjelentetését, mely a Herder-lexikonhoz lett volna hasonló.

Szent István Társulat 1923-ban nyerte el az *„Apostoli Szentszék könyvkiadója"* címét és azt azóta is kitüntetésként viseli. Már 1945-ben tervezték a liturgikus könyvek magyarországi előállítását. Ez később, a zsinati liturgikus reform idején vált lényeges feladatává a kiadónak. A pápai megnyilatkozások fordítása és kiadása mindig feladatai közé tartozott. XII. Pius pápa Szent Benedek-enciklikáját 1947-ben, a nagyjelentőségű Mediator Dei és Divino afflante kezdetű enciklikákat 1948-ben jelentette meg a Társulat. Előbbi az egyháztan, utóbbi a szentírástudomány mérföldkövének számít.

Az 1945-ös társulati kiadványok közül Radó Polikárp „Tiszazúgi történet" című műve, 1946-ból Goffine Lénárt „Oktató és épületes könyvének" újabb kiadása, Artner Edgár: Ókeresztény egyház- és dogmatörténet-e, Rónay György: Pázmány ébresztése c. kötete emelkedik ki. 1948-ban Franz Werfel: Bernadette című regénye jelent meg először.

A Szent István Társulat mindig alapvető kötelességének tartotta a magyar nyelvű *Szentírás-kiadást.* E téren azonban kritikák is érték, 1946-ban Henkey—Hőnig Károly egri egyházmegyés pap kifogásolta az apró betűket, a kolumnás beosztást, a túlságosan bő jegyzetelést és a kötet kevésbé praktikus formáját. A Szentírás-kiadások magas árát tették szóvá mások. Drahos János esztergomi általános érseki helynök tájékoztatást kért Takáts Ernőtől (Prímási Levéltár 2373/1947. április 9.), aki válaszában számunkra is összefoglalja most, hogyan is állt a magyar Szentírás-kiadás 1945—48 között. Takáts Ernő azt írja, hogy „jelenleg háromféle teljes Szentírás kapható": 1.) Három hónapja jelent meg egy új kiadás, ennek ára 6,— Ft. 2.) A régi ún. 1 pengős kiadás, kartonálva 4,— Ft-ért, és 3.) nagyobb alakú kétkötetes, 14,- Ft-ért.

A Szent István Társulat, illetve a Stephaneum RT. keretében jelent meg az Új Ember Kiskönyvtára és számos Actio Catholica-kiadvány. Az Új Ember Kiskönyvtára 1947-ben indult Eglis István pap-szociológus „Polgár vagy proletár" című füzetével. Néhány füzete közül említsük még meg Hajdók János: Mi van a darwinizmus mögött? címűt, jeléül annak, hogy a sorozat hitvédelmi és társadalmi kérdésekkel kívánt elsősorban foglalkozni. Az Actio Catholica füzetei közül kiemelkedik Eglis István tanulmánya a keresztény szociológia főbb kérdéseiről. Röplapok jelzik a korszak izgató egyházpolitikai kérdéseit. Röplap jelent meg AC kiadásban a fakultatív hitoktatás kérdéséről. Varga László Fakultatív legyen-e a hitoktatás? című népszerűsítő írása és Beresztóczy Miklós: Hitoktatás külföldön című füzete ugyanebben az irányban igyekezett „harci eszközzé" válni.

A *Korda RT* a korszak második legnagyobb kiadóvállalata. Saját nyomdával rendelkezett (Budapest, VIII., Csepreghy u. 2. Központja VIII., Mikszáth Kálmán tér 4. sz. alatt volt.). Fiókjai pedig Szegeden, Kecskeméten, Kiskunfélegyházán, Hódmezővásárhelyen. (A korábbi években Kolozsváron is.) A Korda RT alapítása 1919. március 19-én történt, amikor 4—5 katolikus leány a saját pénzéből „Jézus Szíve Szövetség Katolikus Sajtótermékeket terjesztő Vállalat" címen üzletet nyitott, mely később RT-vé vált. P. Bíró Ferenc S. J. volt ösztönzője a vállalkozásnak. 1921-től az alapító katolikus leányok lettek első tagjai a Jézus Szíve Népleányai Társaságnak. Ekkor vette fel a KORDA nevet is. Tulajdonképp könyv-, papír- és kegytárgy üzlethálózat volt, de különösen könyvkiadói tevékenysége vált országos jelentőségűvé. Jól felszerelt nyomdája több, mint száz alkalmazottat foglalkoztatott.

A Korda RT igen sok szentképet, imalapot, imafüzetet adott ki és általában a széles néprétegek jámborságát kívánta szolgálni. Ők adták ki a Szív-füzeteket, amelyek apologetikai, gyakorlati vallásos igényeket szolgáltak, pl. „Mária segít" füzet 1947-ben, valamint „Családi szentóra" füzet. De gondoltak az egyházközségi és egyesületi színjátszó körökre is: Szunyogh X. Ferenc „Mindenki" c. misztériumjátékát és más színműveket is kínáltak. Természetesen voltak igényesebb teológiai kiadványaik is, mint pl. Kosztolányi István biblikus műve: „Így szeretett az Isten!" 1946-ban.

Vácott a ferencesek templommal egybeépített kolostorának quadrumában 1922—1948 között működött a *Kapisztrán-nyomda.* (ma: Pestvidéki Nyomda)

Kiadványai főleg a gyakorlati lelkipásztorkodás, a ferences lelkiség és a népi jámborság elmélyítését célozták.

A szaléziek Rákospalotán rendelkeztek nyomdával, mely 1924 óta a Clarisseum fiúnevelő intézet mellett működött. Don Bosco-ról nevezték, „Szalézi Művek" kiadóként is ismerték. A főleg munkásfiatalok nevelésével foglalkozó rend nyomdája adta ki a „Szalézi Értesítő", „Missziós Ifjúság" folyóiratokat és számos valláserkölcsi és más, ifjúságnak szánt művet, ifjúsági színdarabokat.

Ezekben az években is működő, de kisebb termékenységű kiadója volt a már említett Schlachta Margit-féle Szentlélek Szövetségnek (XIV., Thököly út 69.) és a Farkas Edith-féle Szociális Missziótársulat „Liturgia" kegytárgy — és könyvkiadó is adott ki imafüzeteket, szentképeket. (Budapest I., Krisztina körút 125—129.)

A katolikus szellemiségű könyvek azonban ezekben az években sem csupán katolikus kiadók gondozásában jelentek meg, hanem más jellegű kiadóknál is, pl. Ijjas Antal „Húsz évszázad viharában. Az egyház és a pápaság története" című egykötetes egyháztörténete 1948-ban a budapesti „Magyar Írás" nevű kiadó gondozásában jelent meg (Felelős kiadó Halász Pál). Sík Sándor és Juhász Vilmos antológiája, „A szeretet breviáriuma" címmel az Új Idők (Singer és Wolfner) kiadásában látott napvilágot.

*

A magyar katolikus könyvkiadás elmúlt negyen évének második korszakát az *1950—56-os évekre* tehetjük. Ezek a „megnyesés" évei. Egyrészt az államosítás és a szerzetesrendek túlnyomó részének működéstől való eltiltása egy kivételével az összes katolikus könyvkiadó megszűnését jelentette 1949-ben. Másrészt a Rákosi-korszak éveiben az egyetlen megmaradt (bár ugyancsak „megnyesetten", pl. nyomda nélkül maradt) katolikus kiadó, a Szent István Társulat is csak korlátozott számú hittankönyvek és imakönyvek kiadására gondolhatott.

Vegyük tehát számba a *Szent István Társulat* kiadói tevékenységét 1950—56 között. Ekkor már székházában a Franklin Nyomda működött, új székhelye máig az V. Kossuth Lajos utca 1. II. lépcső I. emeletén lett. (Könyvesboltja ekkor már és még nem volt, tulajdonképp szükség sem volt rá ezekben az években).

1950-ben, 51-ben és 52-ben 200 ezer példányban adta ki a társulat Hamvas Endre csanádi püspök általános iskolai hittankönyveit (Kis Katekizmus, Bibliai történetek, Hit- és erkölcstan, Szertartástan). 1953-ban ugyancsak kizárólag hittankönyvek jelentek meg. A Kis katekizmus 18 ezer példányban, a Bibliai történetek ugyancsak 18 ezer példányban az általános iskola alsó tagozatos tanulói részére. Jóval kisebb példányszámban, 7—7 ezer példányban jött ki a felső tagozatos Szertartástan és Hit- és erkölcstan.

1954—55-ben piacra került a kétkötetes Újszövetségi Szentírásból az I. rész: a négy evangélium és az Apostolok Cselekedetei, 12 ezer példányban. Új és jelentős kiadvány volt Sík Sándor zsoltárfordításainak új kiadása 4 ezer példányban. A hittankönyvek kínálata az „Üdvösség története" kötettel és egy egyháztörténeti tankönyvvel bővült. Megjelent egy „Ima- és énekeskönyv a

katolikus hívők részére" és „Kis imakönyv a katolikus ifjúság számára". Előbbi 15 ezer példányban, utóbbi 25 ezerben. Mindkettő Czapik Gyula egri érsek műve: „Áldjuk az Urat!", illetve „Dicsértessék a Jézus Krisztus!" címmel. 1955—56-ban ezek az imakönyvek ismét megjelenhettek 42, ill. 26 ezer példányban. A Hamvas-féle hittankönyvek összesen 66 500 példányban jelentek meg.

1956-ban ismét bővült egy kicsit a kiadás. A hatféle Hamvas-hittankönyvön kívül ugyancsak Hamvas Endrétől megjelent az „Alapvető hittan" is 4 ezer példányban. Napvilágot látott az Újszövetségi Szentírás II. kötete (az apostoli levelek) és kétféle egyházzenei kiadvány jelent meg: a Schola Cantorum szertartáskönyv és Harmat Artúr—Werner Alajos Cantus Cantoruma. Újtípusú kiadványnak számított Meszlényi Antal füzete: A százéves esztergomi Bazilika.

*

1957-ben az Ecclesia Szövetkezet is könyvkiadó engedélyt kapott és megkezdte kiadói tevékenységét.

1976-tól fokozatosan elevenné vált a *Szent István Társulat* tevékenysége. *Dr. Ákos Géza* igazgató ui. nemcsak a Társulat központi helyiségeit újította fel, hanem modern fényszedőgépek beszerzésével lehetővé tette a kiadványok számának növekedését is.

A katolikus könyvkiadás számszerű növekedését, horizontjának szélesedését, színvonalának emelkedését jobban láthatjuk, ha nem kiadók szerint, hanem évenként mutatjuk be és értékeljük a kiadott katolikus könyveket. A példányszámokat csak a kiugróan érdekes esetekben közöljük.

1957

Szent István Társulat:
Radó Polikárp: Az egyházi év. (Kitűnő liturgiatörténeti munka.) Igen gyarló kiállításban, újságpapíron — európai színvonalú könyv.
Endrey Mihály: Három elmélkedés Árpádházi Szent Erzsébetről.
Hamvas-hittankönyvek 120 ezer példányban.
Rogács Ferenc: Jézus népe c. imakönyv.
Czapik Gyula: Áldjuk az Urat! — imakönyv.

Ecclesia:
Dr. Nagy Béla: Gyurka és György (Nevelési könyv).

1958

Szent István Társulat:
Bánk József: Egyházi jog.
Artner Edgár: A keresztény ókor régiségei.
Newman Breviárium (Salacz Gábor válogatása).
Sík Sándor: Zsoltároskönyv (2. átdolgozott kiadás).

Ecclesia:
Potoczky János: Szent magyarok emlékét idézzük.
Kézai Béla: Szent Bernadette.

1959

Szent István Társulat:
Bánk József: Kánoni jog. I. kötet.
Koszorú (12 magyar katolikus elbeszélő novellás kötete).
Sík Sándor: Őszi fecske (versek).
Szántay—Szémán István: A boldogságos Szűz a Kelet képtiszteletében és legendáiban.
Hittankönyvek 80 ezer példányban (köztük görögkatolikus szertartástan is).
Imakönyvek terén két újdonság: Magyar Misekönyv 20 ezer példányban
Galambos Ferenc: Rosengarten című németajkú imakönyve, és Görögkatolikus énekeskönyv.

Ecclesia:
Gyulai Oszkár: Gyermekimakönyv.
Horváth Richárd: Hiszek.

1960

Szent István Társulat:
Sipos—Gálos: A katolikus házasságjog rendszere.
Kecskés Pál összeállításában: Szent Ágoston Breviárium.
Ijjas Antal: A látogató (elbeszélések).
Hamvas-hittankönyvek 140 ezer példányban.
Rogács és Czapik imakönyv 30 ezer példány.

Ecclesia:
Miháczi József: Imádságos könyv. (Ettől kezdve Miháczi és Gyulai Oszkár imakönyvei az Ecclesia kiadói tevékenységének gerincét képezik 15—20 ezer példányban.)
Mátray János: Keresztneveink.

1961

Szent István Társulat:
Dr. Gál Ferenc: Katolikus hittételek.
Dr. Szörényi Andor: Psalmen und Kult im Alten Testament.
Ezenkívül újra pár ezer példányban jelent meg, ahogyan az évi engedélyezett példányszám-keret engedte: Sipos—Gálos: Házasságjog, Sík Sándor: Zsoltároskönyv, az Újszövetségi szentírás, Bánk:Kánonjog I. kötet, Newman Breviárium. A hittankönyvek 110 ezer példányban, és a következő imakönyvek: Magyar misekönyv, Hozsanna, Dicsérjétek az Urat (gör. kat), Czapik: Temetőkönyv, összesen 56 ezer példány.

Ecclesia:
Miháczi József és Gyulay Oszkár imakönyvein kívül
Beresztóczy Miklós: Egyházi földrajz c. kötete jelent meg.

1962

Szent István Társulat:
Újdonság volt a Collectio Rituum.
Czapik Gyula Betegellátó könyve.
Magyar Ferenc: Botorkáló emberek c. novellaskötete.
Liptay György Zsoltárkulcsa.
Újra megjelent Gál Ferenc: Katolikus hittételek c. könyve, a Czapik imakönyv és a Hozsanna 55 ezer példányban és a 6 féle Hamvas-hittankönyv 125 ezer példányban.

Ecclesia:
Miháczi-imakönyvön kívül Pataky Géza: Az oltár világa.

1963

Szent István Társulat:
Bánk József: Kánoni jog II. kötete.
Kecskés Pál: A lelkiélet mesterei c. antológiája.
XXIII. János pápa „Pacem in terris" enciklikája.
Sík Sándor: Áldás c. verseskötete.
Hittankönyvek (125 ezer példány).
Czapik imakönyv (25 ezer példány) és Magyar misekönyv 4. kiadás 10 ezer példány, valamint Hozsanna ima és énekeskönyv 20 ezer példány.

Ecclesia:
A Miháczi és Gyulai imakönyveken kívül Babócsa Endre: Imaórák c. imakönyve és Klempa Sándor Lourdesi kilencede bővítette az imakönyv választékot. Ezeken kívül újdonság volt: Dobraczynski: Nikodémus levelei c. regénye, valamint Horváth Richárd: Keresztény ember a mában c. kötete.

1964

Szent István Társulat:
Cserháti József: Az egyház c. egyháztani tudományos műve.
Gál Ferenc: Idő az örökkévalóságban.
Az első zsinati dokumentum: a liturgikus konstitúció megjelenése is jelzi és ez a jegyzék is bizonyítja: 1964 megint észrevehető lépést jelentett előre a könyvkiadás fejlődése útján. Új kiadásban jelent meg Kecsés Pál összeállítása: A lelkiélet mesterei, — a Hamvas-féle hittankönyveken kívül bővült az imakönyvek kínálata: Cserháti—Gergely—Pereszlényi: Bunyevác nyelvű imakönyvével.
Euchologion görögkatolikus szertartáskönyv.
Szarka Géza: Hívom az élőket (Novelláskötet).
Csanád Béla: Pacsirta szállj — verseskötet.

Ecclesia:
Miháczi, Gyulai és Babócsa imakönyvein kívül új kiadványuk
Potoczky János: Szentség, kegyelem, élet c. műve.

1965

Szent István Társulat:
Liturgikus kiadványok: Proprium Hungaricum misekönyv-függelék.
Officia propria két füzete a Breviárium függeléke.
Zenei kiadványok: Csillogó karácsony és Kodály—Sík: Te Deum, továbbá a kántorszabályzat.
Kerny Géza: Beszédvázlatok esketésre.
Dénes Gizella: A csodálatos fazekas.
Kunszery Gyula: Napot tükröző üvegcserép (versek).
Fazekas Lajos: Kereszt a hegyen (versek).
A Hamvas-hittankönyveken kívül Bucsi József új hitankönyve is megjelent: Elsőáldozók és bérmálkozók hittankönyve.
A Czapik-féle imakönyv, a Magyar misekönyv és a Hozsanna ismét megjelent.

Ecclesia:
Miháczi és Gyulai imakönyvein kívül Balássy László: Ének a hegyen c. verseskötete látott napvilágot.

1966

Szent István Társulat:
Ádámtól Krisztusig címmel két kötetben, kétezer példányban ószövetségi bibliamagyarázat jelent meg Görgényi Béla, Mócsy Imre és mások munkaközösségi műveként.
Kovács Sándor püspök: Isten embere.
Gál Ferenc dogmatikai sorozatának újabb darabja volt: A hit ébresztése.
Szennay András tanulmánykötete: Teológia és élet.
Bánk József beszédvázlatai: Vasárnapok — ünnepnapok.
A Szentmise állandó részeinek füzete félmilliós példányban.
Újabb zsinati dokumentumok: hittani rendelkezés az egyházról, nyilatkozat a vallásszabadságról, határozat a világiak apostolkodásáról.
Zaymus Gyula elbeszélései, a hittan- és imakönyvek évi adagja mellett a zenemű-kiadványok eseménye Kodály Magyar miséje. További zenemű-kiadványok: Motetták Bárdos Lajos szerkesztésében.
Takácsy Dénes: Békét a lelkeknek.

Ecclesia:
Dr. Szörényi Andor: A Biblia világa c. introdukciós műve kis példányszáma ellenére is jelezte az ébredő biblikus érdeklődést.
Kézai Béla: Jel és sors c. novelláskötete és Szántay: Mátyás templomról szóló ismertetése mellett Miháczi és Gyulai imakönyvei.

1967

Szent István Társulat:
Az Újszövetségi Szentírás új kiadása.
Kecskés Pál: Az erkölcsi élet alapjai.
Gál Ferenc: Az üdvtörténet misztériumai (A hit ébresztése pedig 2. kiadásban).
Félegyházi József: Az egyház a korai középkorban.
További zsinati dokumentumok: A keresztény egységtörekvésről.
Egyház a mai világban.
Az egyház viszonya a nem-keresztény vallásokhoz.
Az isteni kinyilatkoztatásról.
A papság képzéséről.
A püspökök pásztori tisztségéről.
A magyar liturgia igényeit szolgálta a szentmise állandó részeit tartalmazó füzet újabb 300 ezer példánya, az Oratio Fidelium I. kötete, Halmos László Magyar miséje, az átdolgozott Magyar misekönyv, Kodály Magyar miséje.
Újra megjelent Bánk József prédikációs segédkönyve, a Vasárnapok — ünnepnapok. Hamvas Endre Kis katekizmusa, Bibliai történetek és Hit- és erkölcstan című tankönyve, valamint Bucsi József: Elsőáldozók és bérmálkozók hittankönyve ismét piacra került, továbbá a Czapik-imakönyvön és Hozsannán kívül megjelent „Emeljük föl szívünket" címmel a görögkatolikus imakönyv.

Ecclesia:
Stephan Andres: Isten riportere.
Vitányi György: A II. Vatikáni Zsinat.
Ijjas Antal: Isten igaz embere (XXIII. János portré).
Jan Dobraczynski: A szent kard c. regénye, továbbá Miháczi és Gyulai imakönyvei.
Az egyre szélesedő katolikus könyvkiadás egyre több kiadvánnyal közvetíti a II. vatikáni zsinat tanítását.
Saád Béla, az Új Ember főszerkesztője „A zsinat budapesti szemmel" című kötete nemcsak színes riportkönyvvel ajándékozta meg a magyar közvéleményt, hanem mint a Vigilia kiadványa, emlékeztetett a nagymultú folyóirat háború előtti könyvsorozatára is.

1968

Szent István Társulat:
Gál Ferenc: Zsinat és korforduló.
Nyíri Tamás: A keresztény ember küldetése a világban.
Szent Tamás Breviárium (Lelovics Lipót válogatása).
Kecskés Pál: Az erkölcsi élet alapjai (2. kiadás).
Kerny Géza: Temetőkönyv.
Zeneművek: Lisznyai Gábor: Boldogaszony mise, Kodály: 9 ének, Canticum Novum.
Az Újszövetségi Szentírás 2. kiadása.
A Hamvas-hittankönyvek és Czapik-, valamint Hozsanna imakönyv.

Ecclesia:
Balássy László-Csanád Béla: Haldokló bilincsek (versfordítások).
Possonyi László: Bűnbak és áruló (regény).
Miháczi és Gyulai imakönyvek.

1969

Szent István Társulat:
Új magyar misekönyv híveknek.
Teilhard de Chardin: Hit az emberben (Dienes Valéria és Rónay György válogatása és fordítása).
Gál Ferenc: Az üdvtörténet misztériumai (2. kiadás).
Vajda József: Keresztény tanítás.
Hergenröder Miklós: Pécsi mise (partitúra).
Szigeti Kilián: Missa Hungarica (partitúra).
Oratio Fidelium II. kötet.
VI. Pál pápa: Populorum progressio — enciklika.
Három Hamvas-féle hittankönyv, Bucsi hittankönyv, Czapik és Hozsanna imakönyv.

Ecclesia:
Sík Sándor: Kettős végtelen (válogatás verseiből és prózai műveiből két kötetben).
Harsányi Lajos: Toronyzene (versek).
Ágoston—Fazekas—Megyeri—Szabó: Tiszta kút (versantológia).
Miháczi és Gyulai imakönyvek.

1970

Szent István Társulat:
„Mennyei Atya szeret minket" címmel ebben az évben jelent meg az új hittankönyvek közül az első, óvodáskorú kötet.
Magyar Misekönyv (oltárszolgálati, latin—magyar) 8 ezer példány.
Szalai János: Igehirdetés és liturgia I. kötet (homiliavázlatok).
Rónay György: Szentek, írók, irányok (tanulmányok).
Gál Frenc: Istenről beszélünk.
Szennay András: Rejtőző Istenség.
Nyíri Tamás: A keresztény ember küldetése.
Werner Alajos: Missa Mercedes (partitúra).
Canticum Novum II. rész.

Ecclesia:
Csóka J. Lajos: Szent Benedek fiainak világtörténete.
Farkas László: Mózes (regény).
Sienkiewitz: Quo vadis.
Ijjas Antal: Jézus története.

1971

Szent István Társulat:
Elsőáldozók hittankönyve, 1. kiadás. 50 ezer példányban.
Czapik-féle és görögkatolikus imakönyv.
Gál Ferenc: A teremtett és megváltott ember.
Gál Ferenc: A kinyilatkoztatás fényében.
Szalai János: Igehirdetés és liturgia II. és III. kötet.

Meszlényi Antal: A magyar hercegprímások arcképsorozata.
Elfriede Kiel: A szeretet nagy szentje (Árpádházi Szt. Erzsébet).
Dom Columba Marmion: Béke és boldogság.
Timkó Imre: Keleti kereszténység — keleti egyházak.
Nyíri Tamás: Az idők jelei.
Szenthelyi-Molnár István: A boldogságos Szűz Mária kegyhelyei Magyarországon.
Mészáros Károly: A II. vatikáni zsinat dokumentumainak konkordanciája.
Werner Alajos: Missa Mercedes — szólam.
Ottó Ferenc: II. Magyar mise (partitúra).
Motetták (Bárdos L. szerkesztésében) 3. kiadás.

Ecclesia:
Szeghalmi Elemér: Freskó és pasztell.
Mécs László: Aranygyapjú (Rónay György válogatás)
Weisz Ferenc: A Szent István bazilika.
Tarnóczi János: Szent István életműve.
Horváth Marietta: A szivárvány havasán.
Miháczi és Gyulai imakönyvek.

1972

Szent István Társulat:
„A mennyei Atya szeret minket" hittankönyv 2. kiadása (60 ezer példány).
„Keresztény élet" hittankönyv 1. kiadása (60 ezer példány).
Újszövetségi Szentírás 3. kiadás.
II. Általános Püspöki Szinódus okmányai: Igazságosság a világban.
A szolgálati papság.
A miseliturgia teljes megújítása (hivatalos szentszéki dokumentumok).
Fazekas Lajos: Találkozások (versek).
Rónay György: Zakeus a fügefán.
Cserháti József: Az egyház és szentségei.
Cserháti József és munkatársai: Mindennapi kenyér, 1973.
Gál Ferenc: Jézus Krisztus, a Megváltó.
Taksonyi—Kelemen: A Szentlélek.
Csögl—Dörnyei: Szentmiseáldozat és Oltáriszentség.
Dénes Gizella: Görcsöny ékessége.
Nyíri Tamás:. Antropológiai vázlatok.
Házasság előtt (Váci munkaközösség).
Dom Columba Marmion: Béke és boldogság, 2. kiadás.
Werner Alajos, Halmos László, Kodály Zoltán, Szigeti Kilián magyar miséi, Werner: Négy passió. Czapik és Hozsanna imakönyv.

Ecclesia:
Balássy—Horváth: Kelj fel és járj (antológia).
Horváth Lajos: XXIII. János pápa lelki naplója.
Boberitz Pál: Reménység és jövő.
Wallace-Dér: Ben Hur.
Miháczi-imakönyv.

1973

Szent István Társulat:
Elsőáldozók hittankönyve és Keresztény élet hittankönyv 2. kiadás.
Bánk József: Kegyelem és fegyelem (antológia).
Taksonyi—Kelemen: Az isteni szó teológiája.
Csőgl—Dörnyei—Gergye: A szentségek életértéke.
Cserháti József és munkatársai: Mindennapi kenyér, 1974.
Sinkó Ferenc: A fekete madár (novellák).
Hittani Kongregáció nyilatkozata néhány teológiai tévedésről.
Bárdos Lajos: Missa de Angelis, Responsale.

Ecclesia:
Radó Polikárp: A megújuló istentisztelet.
Farkas László: A Messiás (regény).
Wiseman: Fabiola (regény).
Ernesto Cardenal:. Élet a szeretetben (Balássy ford.).

1974

Szent István Társulat:
Az első három új hittankönyv 3. kiadásban.
Czapik-imakönyv 16. kiadása.
Találkozás Jézussal (gyermekimakönyv).
Kele—Bán: Találkozás Istennel.
Gál Ferenc: Teológus az egyházban.
Nyíri Tamás: A filozófiai gondolkodás fejlődése.
Bálint Sándor: Karácsony — Húsvét — Pünkösd.
Szennay András: Hitünk sodrában.
Cserháti József és munkatársai: Mindennapi kenyér, 1975.
Werner: Négy passio. passio-turbák.

Ecclesia:
Tarnóczi János: Szűz Mária élete.
Mészáros Károly: Katolikus a mai világban.
Teilhard de Chardin-szemelvények (Bozóky Mária válogatás).
Szakony Ferenc: Jegyesség—házasság.
Szent-Gály Kata: Fény és vallomás (versek).
Szántó Konrád: A jászberényi ferences templom története.
Miháczi és Gyulai imakönyvek (15. és 13. kiadás).

1975

Szent István Társulat:
„Hitünk és életünk" V. számú új hittankönyv 1. kiadása (60 ezer példány).
Újszövetségi Szentírás (zsebkiadás) 40 ezer példány.
Biblia (teljes, új magyar fordítás) 1. kiadás. Az év eseménye. 10 ezer példány.
Gál Ferenc: Az örök élet reménye.

Bozóky Mária: Eszme és valóság a keresztény művészetben.
Cserháti József és munkatársai: Mindennap együtt az Úrral. B-év.
Szentévi bulla.
Ordo Lectionum Missae.
Harmat—Sík: Szent vagy Uram — orgonakönyv.

Ecclesia:
Szántó Konrád: Szószéktől a bitófáig.
Pécsi Sebestyén: Az orgona.
Fekete Antal: Keresztneveink-védőszentjeink.
Noszlopi László: Megmentő szeretet.
Lugosiné Kis Mónika: Lisieux-i Szent Teréz.
Szent Ágoston vallomásai (Városi István fordítása).
Miháczi és Gyulai imakönyvek.

1976

Szent István Társulat:
Biblia, 2. kiadás. 54 ezer példány.
Elsőáldozók hittankönyve 5. kiadás. 30 ezer példány.
Az üdvösség története. IV. számú hittankönyv (és ezzel teljessé vált az új hittankönyv-sorozat) 30 ezer példány.
Hitünk és életünk — hittankönyv 2. kiadás, 60 ezer példány.
Hozsanna és görögkatolikus imakönyv.
Koncz Lajos: A mi Krisztusunk (dogmatikai könyv).
Magyar Ferenc—Kele Pál—Márton Dénes: Csendes órák (családi könyv).
Cserháti—Keszthelyi—Nyíri: Teológiai évkönyv.
Csögl—Dömyei—Gergye: A szentségek életértéke. 2. kiadás.
Ijjas Antal: Isten igaz embere (XXIII. János pápa) 2. kiadás.
Cserháti József és munkatársai: Mindennap együtt az Úrral. C-év.
Nyíri Tamás: Ki ez az ember?
Sík Sándor összegyűjtött versei. 10 ezer példány.
Lisznyai: Boldogasszony mise és Werner Mercedes mise.
Miseszöveg-betétlapok újabb kiadása.

Ecclesia:
Horváth Richárd: Embertől Istenig (esszék, elmélkedések).
Puszta Sándor: A fények rézsút esnek (vesek).
Ijjas Antal:Szentek élete (A Schütz-féle négykötetes mű óta az első modern magyar hagiográfia).
Miháczi és Gyulai imakönyv újabb kiadásai.

1977

Szent István Társulat:
Csögl: Igehirdetésünk a szentmisében.
Szennay András: Régi és új a liturgia világában (Radó P. emlékére).
Kecskés Pál: Lélekben és igazságban.

Gál Ferenc: Úton a teljesség felé.
A II. Vatikáni Zsinat tanítása. Cserháti József és Fábián Árpád szerkesztésében a zsinati dokumentumok kommentárokkal. Alapvető munka!
Cserháti József és munkatársai: Mindennap együtt az Úrral. A-év.
Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium I—II.
Szentek miséinek olvasmányai.
Második kiadásban jelent meg: Nyíri Tamás: A filozófiai gondokodás fejlődése, Csögl—Gergye—Dörnyei: Szentmiseáldozat és Oltáriszentség.
Bálint Sándor: Karácsony—húsvét—pünkösd.
Zenei kiadványok: Kósa Ferenc: Kórusok könyve, Szigeti Kilián magyar miséje, Werner: Passio-turbák 2. kiadás.
I. és III. hittankönyv 4. kiadásban jelent meg, a Czapik-imakönyv 17. kiadásban.

Ecclesia:
Szent Ágoston vallomásai III. (Városi István ford.).
Saád Béla: Mulasztás (regény).
Szent-Gály Kata: Boldog utak békessége.
Gyürki László: Üdvözítőnk nyomában.
Kempis: Krisztus követése és Szalézi Szent Ferenc Filoteája.
Csépány Ferenc szerk. Keresztény ember a szocialista társadalomban.
Bánk József: Szentségimádás.
Cardenal: A nyolc boldogság hegyén (Balássy ford.).

1978

Szent István Társulat:
Newman Breviárium (Salacz Gábor szerk. és ford.).
Vasadi Péter: Tűzjel (esszék, meditációk).
Liptay György—Rózsa Huba: Krisztus Jézus született (biblikum).
Koncz Lajos: A mi Istenünk (dogmatika).
Jelenits István: Betű és lélek.
Belon Gellért: Imádkozzál.
Temetési szertartáskönyv I—II.
Betegellátó könyv.
Hittankönyvek: II. sz. 6. kiadás, IV. sz. 2. kiadás + Kis Magyar Uzuális.
Hozsanna és görögkatolikus imakönyv.
A II. Vatikáni Zsinat tanítása 2. kiadásban.(1. kiadással együtt összesen 5500 példány).

Ecclesia:
Jan Dobraczynski: Maximilian Kolbe.
Golenszky Kandid: Lángolj és világíts!
Rédly—Bernolák: Elsőáldozók munkafüzete.
Második kiadásban Bánk: Szentségimádás, Dobraczynski: Nikodémus levelei, Ijjas Antal: Jézus története.
Miháczi imakönyv 19. kiadásban, Gyulai imakönyv 17. kiadásban.

1979

Szent István Társulat:
A teljes Biblia 3. kiadása újabb 50 ezer példányban.
„Isten gyermeke vagyok" gyermekimakönyv, 100 ezer példányban.
Elől István: Katolikus dogmatika.
Domokos Pál Péter: Édes hazámnak akartam szolgálni.
Vajda József: Megszentelt élet.
Puskely Mária: Akik hittek a szeretetben.
Király Ilona: Árpádházi Szt. Margit és a sziget.
Útitárs (Imádságos gondolatok. Szerk: Waigand József).
Fekete István: Búcsú (novellák).
Zsolozsmáskönyv és Kis zsolozsma.
Temetési szertartáskönyv 2. kiadásban a II. kötet.
Hozsanna ima- és énekeskönyv.

Ecclesia:
Hegyi Béla: A magunk vallomásai (interjú).
Rónay György: Hit és humanizmus.
Kempis és a Filótea 2. kiadásban, valamint Dobraczynski Kolbe-könyve is.
Gyulai gyermekimakönyve elérte 18. kiadását, az utolsó 10 ezer példánnyal. Ezzel ez a két imakönyv — Miháczi József imakönyve és Gyulai Oszkár gyermekimakönyve — húsz éven át 19., illetve 18. kiadást ért meg.
Az Ecclesia kiadó 1957—1985 között több, mint másfél millió példányban adott ki könyvet és ebből mintegy 700 ezer példány volt imakönyv.

1980

Szent István Társulat:
Karl Rahner: Teológiai Kisszótár (12 ezer példány).
Paul Poupard: Bevezetés a katolikus hitbe.
Avilai Szent Teréz: A tökéletesség útja és a belső várkastély.
Vanyó László: Az ókeresztény egyház és irodalma.
Vanyó László: Apokrifek.
Vanyó László: Apostoli atyák.
Assisi Szent Ferenc és a Fioretti.
Bognár Lajos: Kérdezzük meg a Szentírást!
Franz Werfel: Halljátok az igét!
Gál Ferenc: Beszélgetés az evangéliumról.
Keresztény házasság (jegyeselőkészítés).
Cserháti József: Találkozás Istennnel I. kötet.
Pápai megnyilatkozások sorozat I. és II. kötete.
Rajz Mihály: Párbeszédben az Úrral.
Az I. és III. hittankönyv 5. kiadásban. (40 és 50 ezer példány).
Werner Négy passiója és mise-paritúrák 3. kiadásban.

Ecclesia:
Dobraczynski: József az ács (regény).
Tartally Ilona: Ékes virágszál.

Hegyi Béla: Tegnap, ma, holnap.
Gyürki László: Szent Pál apostol útjain.
Vékey Tamás: Az Ige testté lett (versek).
Fazekas Lajos: Látomás és jelenés (versek).
Bánk: Szentségimádás 3. kiadásban.

1981

Szent István Társulat:
Koroncz László szerk.: Szeretetben — boldogan (házassági előkészítés).
Bánk József: Jézus közelében.
Mezey László szerk.: Athleta Patriae (Szent László-tanulmányok).
Teilhard de Chardin: Út az Omega felé.
Nyíri—Turay—Bolberitz: A filozófia.
Mócsy Imre: Nyitott szívvel.
Nyíri Tamás: Az ember a világban.
Cserháti József: Találkozás Istennel sorozat II és III. kötete:
Jézus Krisztus a testvérünk.
Az egyházban élünk a Szentlélek által.
Domokos Pál Péter: Bartók Béla kapcsolata a moldvai csángómagyarokkal.
György Attila: Vasárnapi Kenyér. A-év.
György Attila: A hit világossága.
György Attila: A kegyelem forrásai.
Ioan Ferenc: A kunok és püspökségük (Domokos Pál Péter ford.).
Edith Stein: A kereszt tudománya.
Csögl János: Tedd magad igaz emberré.
Pápai megnyilatkozások: II. János Pál pápa Dives in misericordia és Laborem exercens enciklikái.
Előd István: Vallás és egyház.
Kecskés Pál: A bölcselet története.
Szennay András: Népek nagy nevelője (Szent Benedek).
Thomas Merton: Hétlépcsős hegy.
Laurentin: Bernadette élete.
Az Újszövetségi Szentírás újabb 50 ezer példányban jelent meg, és a Hozsanna változatlan népszerűségét jelzi az évi 45 ezer példányban történt kiadása.

Ecclesia:
Possonyi László: Tettenérés (önéletrajz).
Hajdók János sikerkönyve Kalkuttai Teréz anyáról.
Puszta Sándor: Emberi szivárvány (versek).
Csanád Béla: Vasárnapi elmélkedések.
Bánk József: Isten kezében.
Mario von Galli: A megélt jövő — Assisi Szent Ferenc.
Szent-Gály Kata: Felszáll a köd (versek).
Csépány László: Jézussal a szenvedésben.
Dobraczynski: József az ács. 2. kiadás.
Bánk József: Szentségimádás. 4. kiadás.
Csanád Béla: Jézussal együtt (gyermekimakönyv 20 ezer példány).

1982

Szent István Társulat:
Franz Werfel: Bernadett (regény).
Rózsa Huba—Gál Ferenc: Jézus kereszthalála és feltámadása.
Josef Holczner: Szent Pál.
Szennay András: Isten vándorló népe.
Válogatás Paul Claudel műveiből (Szerk.: Guthy Andor).
György Attila: Vasárnapi kenyér. B-év.
György Attila: Vasárnapi kenyér. C.-év.
György Attila: Jöjj, kövess engem!
György Attila: Keresztény tanítás rajzokban.
Deum docuit. Schütz Antal, a hittudós (tanulmánykötet).
P. Szeghy Ernő: Emlékeim.
Antoine de Saint-Exupéry: Citadella.
Gál Ferenc: Az Apostolok cselekedeteinek olvasása.
Lewis Wallace: Ben-Hur.
Fekete István: Búcsú.
Fekete István: Gyeplő nélkül.
Mécs László: Üzenet.
Levárdy Ferenc: Magyar templomok művészete.
Naszályi Emil: Csúcsok és szakadékok.
Szedő Dénes: Az egyszerűség útja — Facimbalom.
Volly István: Karácsonyi és Mária-énekek.
Temetési szertartáskönyv.
I. sz. hittankönyv: „Mennyei Atya szeret minket".
Hozsanna.
Pápai megnyilatkozások sorozatban: II. János Pál pápa apostoli buzdítása a keresztény családokhoz.
A teljes Biblia újabb 60 ezer példányban jelent meg.

Ecclesia:
Bolberitz Pál: Isten, ember, vallás.
Majsai Mór—Székely László: Boldogasszony Anyánk.
Vasadi Péter: Az ember reménye.
Klempa Sándor: Lourdes-i kilenced.
Erdős Renée: Lysias (regény).
Szabó Géza—Keszthelyi Ferenc—Csépány László: Párbeszéd Istennel (imakönyv).
Ölbey Irén: A békegyőzelem (versek).
Jan Dobraczynski: Maximilian Kolbe (3. kiadás).
Csépány László: Jézussal a szenvedésben (2. kiadás).
Bánk József: Isten kezében (2. kiadás).
1982-ben ismét megindult a *„Vigilia-könyvek"* sorozata. Ezt Possonyi László indította el 1935-ben, a Vigilia-folyóirat megindulásakor. Hosszú szünet után a Vigilia évenkénti kiadványai is hozzájárulnak a katolikus könyvkiadás spektrumának gazdagodásához. *Pilinszky János: Szög és olaj* c. prózai kötete főleg az Új Emberben megjelent cikkeit, meditációit tartalmazta. Szerkesztette Jelenits István (sorozatszerkesztő Hegyi Béla). A könyv 25 ezer példányban jelent meg és szinte napok alatt fogyott el.

1983

Szent István Társulat:
Király Ernő: A keresztény élethivatás (Erkölcstan).
Hetényi Varga Károly: Beszélgetés a Mesterrel (Ifj. imakönyv).
Pápai megnyilatkozások sorozatban: II. János Pál pápa „Aperite portas" kezdetű, szentévet meghirdető bullája. Ökumenikus direktórium.
Eleanor H. Porter: Az élet játéka.
Desmond Doig: Teréz anya — Valami szépet Istenért.
Vanyó László szerk.: Ókeresztény írók — sorozat: Eusebiosz egyháztörténete (IV. Kötet).
Az ókeresztény kor egyházfegyelme (V. kötet).
A kappadókiai atyák (VI. kötet).
Capuai Boldog Rajmund O.: Sziénai Szent Katalin élete.
Sziénai Szent Katalin: Dialógus.
Gerhard Kroll: Jézus nyomában (Bibliai régészeti reprezentatív kötet. 10 ezer példány).
Képes Biblia (100 ezer példányban!).
Dienes Valéria: Miénk az idő.
Dienes Valéria: Hajnalvárás.
Teológiai vázlatok. 6. kötet (A római kiadású Teológiai Kiskönytár anyaga).
Karl Rahner: A hit alapjai.
René Laurentin: Lisieux-i Szent Teréz.
Thomas Merton: A csend szava.
Békés Gellért: Krisztusi örömhír- evangéliumi boldogság.
Szennay András szerk.: Teológiai Évkönyv. 1982.
Előd István: Katolikus dogmatika. 2. kiadás.
Így imádkozd a szentolvasót (füzet).
Isten gyermeke vagyok — imakönyv. 2. kiadás. 100 ezer példány.
René Laurentin: Bernadette. 2. kiadás.
György Attila: Jézus asztalánál I—III. kötet. 2. kiadás.

Ecclesia:
Lanza: Júdás (Ford.: Vasadi Péter).
Jan Dobraczynski: A szeretet foglya.
Dávid Mátyásné: Játszunk együtt.
Keszthelyi Ferenc: Jézus élete.
Szántó Konrád: A katolikus egyház története. I. kötet. (A magyar nyelvű egyháztörténetírás eseménye).
Moody: Élet az élet után (6 ezer példányban — Szinte egy nap alatt fogyott el).
Verebélyi Pál: Üdvözlégy Mária.
Tartally Ilona: Ékes virágszál. 2. kiadás.
Rédly—Bernolák: Elsőáldozók munkafüzete (40 ezer példány).
Szabó—Keszthelyi—Csépány: Párbeszéd Istennel. 2. kiadás.
Csépány László: Jézussal a szenvedésben. 3. kiadás.
Csanád Béla: Jézussal együtt — gyermekimakönyv. 3—4. kiadás.
A Vigilia-könyvek sorozatában:
Simon Weil: Ami személyes és ami szent (válogatás).

1984

Szent István Társulat:
Rajz Mihály: Családunk katekizmusa. I—II. kötet.
Bálint Sándor: Szeged Alsóváros.
Joni Eareckson: Joni.
Sziénai Szent Katalin: Levelek.
Hervay Ferenc: Repertorium Historicum Ordinis Cisterciensis in Hungaria.
Belon Gellért: Imádkozzál.
Ramano Guardini: Örökmécs.
Pázmány Péter: Válogatás műveiből. I—III. kötet.
Rónay László: Hajrá Felhegy! (ifj. regény)
Hartmut Nikolski: Keresztény segítségnyújtás haldoklóknak.
Ókeresztény írók — sorozat VII. kötete: Vértanúakták és szenvedéstörténetek.
VII. kötet: II. századi görög apologéták.
IX. kötet: Szokrátész egyháztörténete.
Szentek élete. (Weisbender—Diós István) 10 ezer példányban!
A búcsúk imakönyve.
Sugár István: Az egri püspökök története.
Krisztus közöttünk.
Magyar Katolikus Almanach. 1984. (Szerk.: Turányi László)
Bánk József: Igére vár a nép.
Walter Nigg: A szerzetesek titkai (Rendek, rendalapítók).
Graham Greene: Hatalom és dicsőség (regény) 34 ezer példány.
Michel Quoist: Szeress! Dani naplója.
Belon Gellért: Jézus lelkülete.
III. IV. és V. számú hittankönyv újabb kiadása.
Hozsanna-imakönyv újabb kiadása.

Ecclesia:
Csépány László: Az újjászületés szentsége.
Moody: Élet az élet után (utánnyomás) 13 ezer példányban.
Saád Béla: Tíz arckép.
Louis de Wohl: Dávid király (regény).
Longinus százados (regény).
Bády Ferenc: Az örök ádvent felé.
Csanád Béla: Védőszented, példaképed.
Csanád Béla: Jézussal együtt — gyermekimakönyv. 5. kiadás.
Erdős Renée: Lysisás (2. kiadás. 14 ezer példány).
Klempa Sándor: Lourdes-i kilenced. 3. kiadás.
Ecclesia-antológia: Keszthelyi Ferenc: Jézus élete. 2. kiadás.
Pauliny-Musio-Tury: Don Bosco élete.
Víz László: A torinói halotti lepel.
Oury—Török: Századok imádságai.
Csanád—Cséfalvay: Katolikus naptár '85.
A *Vigilia-könyvek* sorozatának 3. kötete: Innen és túl c. versantológia (Szerk.: Lukács László, Rónay László. Sorozatszerk.: Lukács László).

1985

Szent István Társulat:
Nikosz Kazantzakisz: Isten szegénykéje (Szt. Ferenc — regény).
Walter Nigg: A szentek visszatérnek.
Selma Lagerlöf: Krisztus-legendák.
Farkasfalvy Dénes: Himnuszok (ford.).
Szentek élete. 2. kiadás (15 ezer példány).
Magyarországi Katolikus Egyházközségek Általános Szervezeti Szabályzata.
Gerhard Kroll: Jézus nyomában. 2. kiadás, 10 ezer példányban.
Búcsúk imakönyve, Emeljük föl szívünket! és Dicsérjétek az Urat! imakönyvek újabb kiadásai.
Horváth Sándor O. P. professzor emlékkönyv.
Újszövetségi Szentírás új kiadása. 60 ezer példány.
Gilbert K. Chesterton: Igazságot! Az örökkévaló ember.
Georges Bernanos: A sátán árnyékában (regény).
Georges Bernanos: Egy falusi plébános naplója (regény).
Mauriac: Farizeus (regény).
C. S. Lewis: Viták és vallomások.
Koroncz László—Zsédely Gyula: Vasárnapi könyv. I—III. kötet.
Az Egyházi Törvénykönyv (latin—magyar. Ford.: Erdő Péter).
Erdő Péter: Újítások az egyházi perjogban.
Hans Heimerl: Az új egyházi házasságjog.
Jézushoz megyünk (átdolgozott Hamvas-hittankönyv) 60 ezer példány.
Jézussal élünk (átdolgozott Hamvas-hittankönyv) 60 ezer példány.
Hitelemzések. A. és B. kötet.
A magyar katolikus kántorok működési szabályzata.
Ókeresztény írók-sorozat X. kötete.
P. Eloi Lclers O. F. M.: Egy szegény ember bölcsessége.
Jo Lemoine: Szent Rita.
Elisabeth Heck: Képek Szent Vince életéből.
Jean Ladame: Jézus Szíve apostola (Alacocque Szt. Margit).
Pápai megnyilatkozások: XI. A világ ifjúságához.
XII. Kiengesztelődés és bűnbánat.
Cserháti József: Másokért élünk.
Éneklő Egyház (Új népénektár) 15 ezer példányban.

Ecclesia:
Hetényi Varga Károly: Akiket üldöztek az igazságért.
Szántó Konrád: A katolikus egyház története. II. kötet.
Balássy László: Mindig hűségesen (Bogner Mária Margit).
Isten ege alatt. 20 katolikus költő antológiája.
Krisztus mai tanúi-sorozatban: Mary Hall: Helder Camara.
Oscar Romero, akit a szegények miatt öltek meg.
Hajdók János: Kalkuttai Teréz anya. 2. kiadás.
Ecclesia-antológia: Keszthelyi: Jézus élete. 3—4 kiadás.
Paulin—Musio—Tury: Don Bosco élete. 2—3. kiadás.
Víz László: A torinói lepel. 2—3. kiadás.
Oury—Török: Szüntelenül imádkozzatok. 2. kiadás.

Szabó—Keszthelyi—Csépány: Párbeszéd Istennel. 3. kiadás. 8 ezer példány.
Csanád Béla: Jézussal együtt — gyermekimakönyv. 6. kiadás.
Klempa: Lourdes-i kilenced. 4. kiadás.
Dobraczynski: A szeretet foglya. 2. kiadás.
Bánk József: Szentségimádás. 5. kiadás.
Csanád—Cséfalvay: Katolikus naptár '86.

A Vigilia-könyvek sorozatában ebben az 1985-ös esztendőben két kötet látott napvilágot, mert februárban volt 50 éves a Vigilia és ebből az alkalomból „Virrasztók" címmel jubileumi antológia jelent meg a folyóirat 50 éves anyagából. Szerkesztete Lukács László és Rónay László.

Az év másik Vigilia-könyve Dsida Jenő: Út a Kálváriára. c. verseskötete volt. Szerkesztette: Rónay László—Pomogáts Béla.

A felsoroltakon kívül meg kell említenünk azt is, hogy katolikus jellegű, szellemiségű könyvek *magánkiadásban* is megjelentek az elmúlt években, pl. Oszlánczy Kata: Tenyeremen hordozlak c. vallomása, Hajdók János Zsoltárfordításai, más bibliai szövegfordításai, irodalmi meditációi, versei és vallomásai, Kerényi Grácia egyik verseskötete, Csanád Béla „Virággá lettünk" című verskötete, 1985-ben pedig a vallási néprajz szempontjából is értékes Kiss Mária: Tűzpróbára tétetett című életírása édesanyjáról.

A katolikus könyvek terjesztése is fejlődést mutat. A Szent István Társulatnak Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. szám alatt az udvarban van könyvesboltja, a Felszabadulás téren pedig állandó pavilonja. Az Ecclesia Szövetkezet Budapest, V., Károlyi Mihály utca 4—8. szám alatti üzletében árusít könyveket, mégpedig a Szent István Társulat és állami kiadók könyveit is, továbbá saját és állami kiadású hanglemezeket is.

Az Állami Könyvterjesztő Vállalat 1983 óta számos katolikus (és más egyházi) kiadású könyvet átvesz bizományi terjesztésre, és azokat több nagyobb könyvesbolt árusítja, főleg Budapesten és a megyeszékhelyeken.

Vidéken (pl. Esztergomban, Pécsett és Egerben) ugyancsak bizományi árusítóhelyek vannak egyházi kezelésben a katolikus kiadványok terjesztésére. A katolikus kiadók utánvéttel is postázzák megrendelőiknek a könyveket. A plébániák ily módon és személyes fuvarral is igyekeznek híveiket jó könyvekhez juttatni.

A magyar nyelvű katolikus könyvek a határainkon kívül élő katolikus magyarajkú lakosság érdeklődését is felkeltik.

A magyar katolikus könyvkiadásról adott helyzetkép nem volna teljes a külföldi magyar kiadók munkájának említése nélkül.

Ezek közül a legjelentősebb *a bécsi Opus Mystici Corporis (OMC) kiadó.*

A bécsi vállalkozást dr. Török Jenő piarista atya hívta életre 1957-ben és vezette azt 1983. március 5-én bekövetkezett haláláig. Az első kiadvány a „Lelkipásztori levelek" című sorozat füzete volt 1957 márciusában. Az OMC 30 év alatt mintegy 200 kiadványt jelentetett meg több, mint egymillió példányban. Anyagi alapja kizárólag önkéntes adományokból származik. Mintegy 4500 állandó rendelője van a kiadónak, közülök kb. 1500 katolikus pap, 140 protestáns lelkész. Évente átlagosan két könyvcsomagot kapnak az olvasók,

8—9 kiadvánnyal. A kiadónak az igazgatón kívül mindössze egy főállású és egy félállású munkatársa van. Az alapító Török Jenő kitűnő gépekkel szerelte fel a kiadót, amelyek több ember munkáját végzik.

A kiadó 30 esztendős működésére visszatekintve dr. Liptay György igazgató így csoportosítja a kiadványokat:

Kiadványaik 11 csoportba oszthatók: Hitoktatási, ifjúsági kiadványok, bibliai ismeretterjesztő könyvek, lelkiségi irodalom (elmélkedések), a családi élettel foglalkozó kiadványok, liturgikus és imakönyvek, szentek és modern keresztény életrajzok, nevelési kérdésekkel foglalkozó könyvek, a belső és külső párbeszédet segítő Dialógus-sorozat és végül a papnevelést szolgáló teológiai kiadványok. Hangszalagokat, kazettákat is forgalmaznak, amelyek csökkentlátásúak és ifjúsági csoportok igényeit is szolgálják. Az OMC számos kiadványát évek óta a Szent István Társulat is árusítja, jó együttműködés alakult ki a két kiadó között.

A Rómában tevékenykedő magyar nyelvű könyvkiadó vállalkozás eddigi legnagyobb jelentőségű kiadványai voltak a Teológiai Kiskönyvtár sorozata (később a Szent István Társulat kiadásában is megjelent), X. Léon-Dufour: Biblikus Teológiai Szótár című kötete és a legutóbbi Pázmány-tanulmánykötet a nagy magyar főpap halálának 350. évfordulójára. A római kiadású magyar könyvek nagyobb része is kapható a Szent István Társulat hazai terjesztésében.

A burgenlandi Prugg-Verlag, illetve a bécsi Szolgálat című magyar lelkipásztori folyóirat ugyancsak ad ki magyar nyelvű katolikus könyveket, főleg külföldi szerzők fordításait. Termésükből azonban éppen két, magyar szerzőtől származó művet kell kiemelnünk: Batthyány—Strattmann László naplója és róla szóló füzet Puskely Mária munkája, Farkasfaly Dénes szentírásmagyarázatai pedig ugyancsak hézagpótlók.

A modern nyomdatechnika fejlődése lehetővé tette, hogy a Szent István Társulat 1980-ban *szedőgépet* szerezzen be egyházi segélyszervek segítségével. 1981 óta ezzel a géppel saját maga szedi kiadványait és azok kész szedéssel kerülnek nyomdába.

Befejezésül szeretnénk úgy összefoglalni az előbbi oldalakon előadottakat, hogy az még beszédesebben láttassa a magyar katolikus könyvkiadás helyzetét, elmúlt években örvendetesen felgyorsult fejlődését.

1951—1985 között a katolikus könyvkiadás *több, mint 3 millió hittankönyvet adott ki.* (Adataink szerint pontosan 3 094 100 példányban.) Ebből 1 millió az 1970-es pályázat nyomán kiadott újabb hittankönyvek száma (1970—1984 között), a többi Hamvas-hittankönyv.

1951—1985 között a katolikus könyvkiadók *több, mint 2 millió 300 ezer imakönyvet adtak ki.* Ebből 750 ezer az Ecclesia által kiadott imakönyvek példányszáma.

A Bibliai-kiadások összpéldányszáma 565 ezer ugyanezen időszakban.

Ha a hittankönyveket és imakönyveket nem számítjuk, 1957-ben 2 katolikus könyv jelent meg 36 ezer példányban, 1964-ben 7 katolikus könyv jelent meg 28 000 példányban, 1976-ban 13 könyv jelent meg összesen 69 500 példányban, 1985-ben 43 mű jelent meg 334 ezer példányban.

Lássuk most végezetül *műfajok szerint* a katolikus könyvkiadás megosztását! Az előbbi tárgyi csoportokat ide nem számítjuk bele, tehát a hittan-, imakönyvek és bibliakiadások itt nem szerepelnek. Továbbá a művek 2. és további kiadásait természetesen nem számoljuk.

Teológiai művek (egyháztörténetiek is) száma: 189.

Hitbuzagalmi művek száma: 104.

Liturgikus kiadványok (egyház zene is): 71.

Szépirodalmi művek: 78.

Könyvkiadásunk adatai azt mutatják, hogy örvendetes fejlődés bontakozott ki az elmúlt években. Joggal remélhetjük, hogy ez a fejlődés tovább bontakozik és a könyvek is egyre termékenyítőbb módon szolgálják Isten népe lelki javát!

SZEGHALMI ELEMÉR

A magyar katolikus szépirodalom

A második világháború alatt szinte megszűnt a katolikus könyvkiadás. Kibontakozása is a vártnál sokkal lassabb ütemben történt s igazi funkcióját: a katolikus írók műveinek rendszeres, folyamatos kiadását később sem biztosíthatta, ennek következtében a magyar katolikus irodalom szükségszerűen két sajtóorgánum, az 1945 augusztusában megszületett hetilap, az Új Ember és az 1946 decemberében újra megindított folyóirat, a Vigilia körül kristályosodott ki. Ezért összeállításunkban — leegyszerűsítve a kérdést — csak azokat az írókat soroljuk a katolikus írók táborába, akik vállalva a katolikus világnézetet, a katolikus sajtóorgánumokban jelentették meg verseiket vagy egyéb szépirodalmi alkotásaikat. Tanulmányunk a negyven év fentértelmezett íróinak inkább lexikális számbavételét tartja szem előtt, mint a jelen katolikus irodalom szintézisének felvázolását és elemzését.

1945-ben a legnépszerűbb katolikus írók, a „nagy triász" tagjai: Sík Sándor, Harsányi Lajos és Mécs László a beérkezettség s az életkor terén már túljutottak delelőjükön. Mégis ők az 1945 utáni katolikus szellemű irodalom zászlóvivői; munkásságuk, eszmei és művészi kiállásuk élteti s tovább erősíti a mögöttük felsorakozók sorait.

Sík Sándor (1889—1963) a század első évtizedében Prohászka útmutatása nyomán szólalt meg, hogy lírájával kiteljesítse a kor igényét és igazi költői élményanyagot nyújtson a katolikus olvasóközönségnek. Legnagyobb irodalmi érdeme az volt, hogy a hagyományos hitbuzgalmi költészet helyett az egyén vallásos élményeinek legbelsőbb rétegét tárta fel, s mindezt lázas költői konfesszióval, az emberi érzelmek kiélésének hamisítatlan színskálájával művelte. Így a feltárt élményvilág — még ha egyházi személyhez kapcsolódott is — összetettségében, hatásában semmivel sem volt visszafogottabb vagy erőtlenebb, mint a világi líráé. Sík Sándor költészete a hivatás tudatos vállalásával, az írói problematika és érzelemvilág mélyreható elemzésével „teljes életet" mutatott be, s ezáltal sok tekintetben közel került Adyék törekvéseihez.

Sík tiszta intellektusa, amely az érzelem sodrásában is mindig a hit és a keresztény kultúra iránti elkötelezettséget választotta, még jobban kikristályosodott érett és idős korszakában. Pátosza megnemesedett és a valóságos élmények kohójában egyetemessé vált. Az 1950-es évek remekbeszabott tájversei — középpontjukban a Mátra-vidék megörökítésével — klasszikus egyszerűségükkel, az emberi múlt és jelen mély rétegeinek feltárásával a líra legmagasabb csúcsait közelítik meg.

Sík Sándor kései verseiből is lelket erősítő, fiatalos szellem árad; több évtized betakarított, dús termését a leáldozó napfény aranyló sugarai járják át.

Tónusában Arany Jánost idézi ez a költészet, de míg az Őszikék alkotójának verssorai a fájdalomból és a kiábrándultságból ötvöződtek, Sík Sándor költői gondolatait a keresztény hit bizonyossága erősíti. „Épp az utolsó korszakára jellemző verseiben, melyek az idilli világkép helyébe a szenvedések, szorongások tisztítótüzét idézik, ezekben a mélyen megrendült, vezeklő, leszámoló, vergődő versekben megleli a szorongattatásból kiáltó emberi fájdalom és remény szavait, melyek tömörségükben és erőteljességükben majd költészetének legmaradandóbb részét alkotják." (Sőtér István)

Sík Sándor egész életművét tekintve: korunk legjelentősebb magyar katolikus költője a szó igazi, egyetemes értelmében, de munkásságával nélkülözhetetlenné vált az esszé, a tanulmány, a meditáció s az esztétika ágazatában is. A Vigilia élén töltött éveivel a katolikus sajtó egyik legszebb fejezetét teremtette meg.

Korszakot formáló, jelentős irodalmi egyéniség volt *Harsányi Lajos* (1883—1959) is. Azt a formakincset, amelyet az esztétikai ízlésben elmaradt hazai olvasók a nyugatos irányzattól nem fogadtak el, ő keresztény tartalommal töltötte meg és mintegy szentesítette. A költői tematika — nevezetesen az egyház misztériumai, a kegyelem jelentkezése a modern világban és a papok élete — rendkívül vonzónak bizonyult a századeleji keresztény olvasóközönség számára. Harsányi lírájában ez az élmény tobzódó színek kíséretében, a szavak áradó gazdagságával jelentkezett; az egyéni létre s a korszakra jellemző szimbólumokat olykor a képek és a jelzők zsúfolt rendszeréből kellett kifejteni.

Harsányi Lajos lírájának értékelésében mindig közrejátszott az az irodalomtörténeti tény, hogy ő a század elején a Nyugat első nemzedékének kiemelkedő tagjaival, Juhász Gyulával, Kosztolányi Dezsővel együtt publikált a korabeli lapokban, s ennek a nemzedéknek a lendítő ereje, újszerűsége a fiatal dunántúli pap-költő tehetségének, alkotókedvének is szárnyakat adott. Kivívott irodalmi rangját — Illyés Gyula is elismerően nyilatkozott költészetéről — igyekezett érvényesíteni további korszakaiban, így a második világháború utáni, megváltozott körülmények között is.

Költői pályája Sík Sándoréhoz hasonlóan nagy lendülettel és töretlen munkakedvvel folytatódott 1945 után. Az Új Ember első számában a *Mit akarok?* című időszerű versében életigenlő, szép szavakkal adott átforrósító, humánus, mára szólóan is érvényes programot.

A személyi kultusz negatívumai károsan jelentkeztek a katolikus lapok életében is. Harsányi Lajos alkotókedve is érezhetően megcsappant az 1949—1952 közötti időszakban, de „az ötvenes évek elején ismét a múlt felé, a hagiográfia alakjaira terelődött a figyelme, és fölpezsdült munkakedvvel fél esztendő alatt, 1952. decemberétől 1953. májusáig a korábbi két kötetből (részben javítva) átvett nyolchoz még kilencvenkét szonettet írt... Egyik-másik szonettjében mintha jammes-i ízek is bújkálnának, jammes-i színek is derengenének." (Rónay György)

Így jött létre előbb a *Csillagos ég* című száz szonettből álló kötet-tervezet az egyház szentjeiről, majd az 1943 után keletkezett versek előkészített gyűjteménye, a *Fegyverletétel*, de a kiadói tervek csak a költő halála után tíz évvel realizálódtak a *Toronyzene* című válogatott kötet kiadásával.

A három nagy katolikus költő közül emberi és művészi vonatkozásban kétségtelenül *Mécs László* (1895—1978) vesztette a legtöbbet a második világháborúval és a háborút követő évtizedekkel. Országos népszerűsége csúcsáról, s ami még lényegesebb: folyamatos alkotói korszakaiból került hirtelen kedvezőtlen, a rendkívüli erejű tehetségek számára is visszafordíthatatlan helyzetbe. A „Mécs-ügyhöz" — amely az 1945 utáni megváltozott viszonyok között a hazai szellemi élet s a katolikus világ számára is hamu alatti parázsként izzott és nyugtalanított —, évtizedeken át nem lehetett közelíteni, egyszerűen „tabu" volt.

A költő eszmei és művészi rehabilitációja nem a katolikus szellemű irodalom részéről, hanem kívülről, a szlovákiai magyar irodalom egyik átfogó tehetségű literátorától, *Szalatnai Rezsőtől* indult ki. Szalatnai a pozsonyi *Irodalmi Szemle* 1966. évi 2. számában nyíltan kimondta, hogy mindezideig „Mécs nevét senki sem merte serpenyőbe dobni", s ennek a minden tekintetben káros elhallgatásnak csak egy feloldása lehet: az elfogultságot kiiktató, tárgyilagos értékelés. Véleménye szerint a sokáig mellőzött költőt élő hagyományaink közé kell iktatni, mert régibb hagyomány bárkinél. Mécs „a kisebbségi magyarság eszmélésének legelején lépett fel, s ne fukarkodjunk az elismeréssel: lírája akkor szemléltető és tudatosító költészet volt a javából. Leverve álltunk, gondolat nélkül, biztos érzelem nélkül, az első világháború utáni hónapokban, amikor megszólalt a *Hajnali harangszó,* az első Mécs-kötet zenéje..."

Szalatnai tárgyilagos elemzése nem hallgatta el a negatívumokat sem, s ezek eszmei és művészi vonatkozásban egyaránt érvényesek. Mécs a kitűnő kezdés után „a valóságból csak egy arasznyit tartott meg költészetében" — s mintegy adós maradt a nemzeti-társadalmi kérdések további feltárásával, művészi megszólaltatásával, e helyett zártabb világba, a vallási metafizikához fordult. Ami azonban döntő súllyal esik latba Mécs „megméretésénél": a háborús években tanusított magatartása. A pap-költő nem hódolt be a fasizmusnak és hazai szálláscsinálóinak, hanem „politikai írástudóknál is keményebben szembeszállt" velük, 1942-ben megírta az *Imádság a nagy lunatikusért* című verset a Vigiliába, s ez az eszmei hitvallás „az adott körülmények között a legbátrabb antifasiszta tett volt..." Szalatnai cikkében hiteles súlyozással Mécs felé billen a mérleg nyelve.

Ami az antiszemitizmus vádját illeti, annak az ominózus cikknek a megjelenése a háború alatt a Vigiliában, amely a zsidó származású írók kizárását követelte az irodalmi életből, csak „de jure" vonatkozik a lapot főszerkesztőként jegyző Mécs Lászlóra; ma már igazolható tény, hogy ő és a másik szerkesztő, *Possonyi László* a szám kinyomtatása után megdöbbenten konstatálták a felfogásukkal ellentétes és a megkerülésükkel nyomdába juttatott írásmű megjelenését. Az eléggé el nem ítélhető cikk csak a rendkívüli háborús körülmények között — a szerző s az egyik szerkesztőt helyettesítő munkatárs jogtalan közreműködésével láthatott napvilágot. Mécs és Possonyi háború alatt tanúsított magatartása, bátor humanizmusa eredendően kizárja azt, hogy bármelyikük „erkölcsi" értelemben segédkezet adott volna a katolikus felfogáshoz és szellemiséghez méltatlan megnyilvánuláshoz.

Szalatnai nyílt, gátszakító írását mindenesetre ezért is támadták; a gyorsan reflektáló *Élet és Irodalom* glosszájából kitűnik, hogy egyesek minden irodalomtörténeti értékelést megvonnának Mécstől, de a szlovákiai magyarság köréből érkező levelek sokasága, többek között *Gály Iván* cikke is, aki *Fábry Zoltán*t kérte fel hiteles szellemi tanúként nyilatkozatra — azt is jelzik, hogy a Mécs-ügyet már nem lehetett a korábbi évekhez hasonlóan visszaszorítani a palackba.

Fábry Zoltán — akinek humanizmusa, emberi és írói tekintélye kevesekhez mérhető Európában —, ugyancsak szembeszáll az Élet és Irodalom cikkírójának „túlzó, türelmetlen beállításával". Fábry az Irodalmi Szemle 1966. évi 7. számában közzétett *Vigyázzatok a nappalokra!* (A Mécs-probléma tanulságai) című írásában tárgyilagosan felvázolja a probléma kettősségét, s a költő irodalmi mérhetőségének pozitív és negatív vonásait átfogóan, hitelesen elemzi. Már a cikk kezdetén leszögezi, hogy Mécs költői életműve „a mi vagyonleltárunk tartozéka. A kezdet nélküle elképzelhetetlen, rekonstruálhatatlan. Kihagyása, megtagadása, átugrása: történelemhamisítás. És így épp Méccsel lép jogába a hagyományéltetés fontossága és kikerülhetetlensége."

Rónay György az 1971-es gyűjteményes Mécs-kötet (Aranygyapjú) előszavában ezt a jelentős Szalatnai és Fábry-féle koncepciót az életmű tárgyilagos, pozitív értékelését helyezi a tanulmány középpontjába. Több helyen rámutat a tartalmat időnként elhomályosító, felfokozott retorikus elemekre, az egyes korszakokban megnyilvánuló „barokkos" tobzódásra, s arra az alkotói körülményre is, hogy a versek egy része „pódiumra", szavalásra készült, s ez az „orális líra" aligha töltheti be teljesen a költészet széles ágazatú funkcióját. Rónay arról is szól, hogy 1938 után a határokon átkerült költőnek „eligazodási" nehézségei is lehettek; a kor rendkívüli terheket rótt mindenkire, egy országosan ismert papköltőre még több súly nehezedett; — mindezek ellenére Mécs „mégis csak megpróbált valamit áthozni és folytatni abból, ami életének szociális — és a *Hajnali harangszó* nagy pillanatában politikai-történelmi — tapasztalata volt."

A leírtak önmagukért beszélnek; eszmei-világnézeti síkon sok mindent feltártak abból, amit Mécs László és költészete kapcsán a jelenkor olvasó emberének tudnia illik és kell — s azt az elfogultságokon, gyűlölködésen túlmutató tényt is aláhúzza, hogy a költő végül is „ember maradt az embertelenségben".

Mécs életművének legkevésbé ismert fejezete 1945 utáni lírai munkássága. 1945 után egy kötetnyi neki tulajdonított ál-vers terjedt el az országban. Nem ismeretes, hogy Mécs mennyire egy új költészet (és szemlélet) igényével lépett fel a második világháború utáni verseiben. Az „új történelem" 1945 után következő fejezetének könnyen hívévé és alkotó személyiségévé válhatott volna a fiatal korától szociális érzésű költő — erről vallanak a megbékélést, a testvériséget s a magyar sors jobbítását szorgalmazó verssorai, de sem a közönség, sem a hivatalos irodalom nem hallotta meg a lírikus nemes szándékát, holott ekkor még ereje, kedve és ideje is lett volna költészetének megújítására. Így jobbára csak önmagának mondta el sorslátásának előremutató üzeneteit, a keresztény hittel átszőtt emberi konfessziót, hogy ne legyen „más nép itt, csak: rokon".

Máig sem érthető, hogy hajdani olvasóinak nagy tábora miért nem vett tudomást balladai tömörségű táj-verseiről, természeti képeinek friss realizmusáról, meditatív erejű életképeiről s a szeretetet árasztó rövid remeklésekről.

A nagy triász mellett elsősorban két olyan költőt kell említenünk, akik pályájuk nagyobb részét a század első felében élték meg, de kiemelkedő múltjuk és életművük révén később is jelen voltak katolikus szellemű irodalmunkban: *Bán Aladárt* és *Kocsis Lászlót*.

Bán Aladár (1871—1960) költői kibontakozása még a népi-nemzeti irány utolsó szakaszára esett, amikor az Adyban testet öltő, modern líra még az idők méhében szunnyadt. Versei magukon hordták a századforduló művészetének több ismert vonását: a magány áhítását, a lélek féltve őrzött bánatát és a szépségeszmények erős tiszteletét. A szokványos konvenciókon túlmutatott ez a líra, a szabadságról, az emberibb élet vágyáról vallott megkapó sorokban. Bán *Az áhitat szárnyain* című kötetével vált igazán katolikus szellemű költővé.

Lírai működésén kívül néhány komoly anyagismeretről tanúskodó irodalomtörténeti munkát is írt; ezen kívül egyike volt legjelentősebb finn és észt műfordítóinknak: az ő nevéhez fűződött a finn népköltési gyűjtemény, a *Kantelatar* és az észt népeposz, a *Kalevipoeg* művészi fordítása.

Kocsis László (1891—1973) még az első világháború alatt jelentkezett verseivel, de 1945 utáni munkásságával is erősítette katolikus líránkat. Legtöbb méltatója „szentferenci lobogású" poétának vallotta, aki emberi és lírai megnyilvánulásaiban egyaránt optimista vonásokat hordozott.

A meginduló Új Ember első számaitól kezdve rendszeresen helyet adott verseinek, az 1945. augusztus 16-i számban rövid méltatás hívta fel a figyelmet a jelentős pap-költőre, akit e „hármas szolgálat": az Isten, a művészet és a szegény magyar nép szolgálata jellemzett egész életén át.

A „nagy triászt" és Kocsis Lászlót követően évtizedeken át *Puszta Sándor* (1911—1983) a legismertebb a katolikus szellemű lírikusok közül. Somogy megyei kis faluból jutott el az országos hírnévig, s nem kisebb személyiség volt irodalmi felfedezője és első kritikusa, mint *Móricz Zsigmond*. Móriczcal leányfalui plébánosként is állandó kapcsolatban állt. A 30-as évek során folyamatosan jelentek meg költeményei a katolikus lapokban. Érettebb korszakában ott él verseiben a szűkebb hazához és ugyanakkor a mindenséghez való tartozás igénye. A költő változatos ciklusaiban a tájak, a szülőföld és a nyomukban keletkező érzések pontos rögzítését, a keresztény-egzisztenciális gondolatok kikristályosodását figyelhetjük meg.

A későbbi évek során a talpraállásról, a békében elhelyezkedő ember belső világáról, a haza számos gondjáról-bajáról a lelkiismeretes költő igényességével és együttérzésével szól verseiben. Külön fejezetet érdemel a magyar földdel kapcsolatos összeforrása: Somogy, a pilisi hegyek és az Alföld nem egyszerű földrajzi fogalmak költészetében — az ember otthonérzésének felforrósított hangjait keltik életre.

Utolsó kötetében versei „javarészt az öregség gondjairól, az élettől búcsúzó ember számvetéséről, fájdalmáról, tépelődéséről és reménykedéséről vallanak, hangja mégsem a lemondásé, hanem a fölfelé tekintő belenyugvásé". (Balássy László)

Az 1920-as években induló katolikus lírai nemzedék élő tagjai közül kevesen újultak meg a második világháború után. *Székely László* (1894—) folyamatosan megmaradt az alkotás körében, lírájának tengerszemre emlékeztető tisztaságával, friss elemeivel gazdagította katolikus irodalmunkat. Lelki alkatának megfelelően a mindennapi élet, a kis, apró dolgok lírikusának szegődött; a világot nem óriási méreteiben szemléli, sokkal inkább a kisebb egységek felé fordul, és azokat próbálja átfogni verseiben.

Székely megindulásától kezdve az Isten-hithez kötötte életét; lelkipásztori és költői célkitűzése azonos tőről fakad. Érettkori lírájában megkapó szépséggel szólaltatja meg az elmúlást idéző gondolatokat. Harmonikus emberi és költői pályáját méltán koronázza meg egy kilencvenedik életévén túl megjelenő, kivételesen szép kötete, melynek címe és tartalma egyaránt szervesen kapcsolódik az életműhöz: szolgáló költészet. Ebben a katolikus hitélet kiemelkedő, ünnepi mozzanatai (első áldozás, újmise, bérmálás, aranymise) elevenednek meg nemes műgonddal, elmélyítve a címben jelzett fáradhatatlan szolgálattal.

Székely László mellett a korábbról ismert pap-költők közül leggyakrabban *Városi István* (1905—1979) nevével találkoztunk a meginduló Új Ember és Vigilia évfolyamaiban. Városi költészetében világosan felismerhető az érzelmi skála széles íve; néha roppant nekifeszülésekben a világot is szétvetné, máskor elhalkul és csöndes meditációkban vallja meg költői érzéseit. Erőt adó inspirációit elsősorban Krisztustól és tanításaitól nyeri. Csillapultabb korszakaiban az evangéliumi tisztaságot és egyszerűséget hirdetik versei. Életében és költészetében nagy szerepet játszanak „vetésének sarjadásai", a gyermekek, akiket aggódó szívvel félt az élet súlyos megpróbáltatásaitól.

Lírájában — különösen „A napszemű ember" (1932) és a „Vérzik a harangok nyelve" (1936) című köteteiben — helyet kap a munkájában és környezetében becsületesen helytálló munkásember alakja. Költői útinaplója *Hat nap* címmel jelent meg. Utolsó jelentős lírai vállalkozása a Dunának és festői környezetének meghitt, színes ciklusban való megörökítése. A keresztény Remekírók sorozatban közölték *Szent Ágoston: De doctrina christiana* című művének általa készített igényes magyar fordítását. Az 50-es évek elején a Vigiliában jelent meg *Tertullianus: De cultu feminarum* című művének fontos részfordítása, amelyről Veres Péter is elismerően nyilatkozott, különösen kiemelkedő nyelvi értékeiről. Két kiadást ért *Szent Ágoston: Vallomások* fordítása.

Városihoz hasonlóan a katolikus líra hagyományos szárnyához kapcsolódik *Ágoston Julián Imre* (1909—1969). Finom hangulatiságot árasztó versei a Nyugat nagy nemzedékének formanyelvére emlékeztetnek. Lírájának legmélyebb rétegét elsősorban az elmúlás, az élettől való búcsúzás költői megfogalmazása jelenti. A fiatalon szerzett betegség szorításában fogant versek meggyőző hitükkel, életszeretetükkel s elégikus hangvételükkel lírájának legjavát alkotják. Közvetlenül a háború befejezése után, 1945-ben egy Egerben megjelenő katolikus naptárt is szerkesztett, s ez egyik első híradása volt a világégésből felocsúdó keresztény szellemiségnek.

A katolikus szellemű líra egyik legderűsebb egyéniségének, *Ölbey Irén*nek (1902—) a 20-as évektől kezdve folyamatosan jelentek meg versei, költői

pályafutása közel hetven esztendőt ível át. Neve főképp az *Új Idők*ben publikált költeményeivel vált ismertté, versekkel és prózai írásokkal időnként más folyóiratban is jelentkezett. Kezdetben vidéken tanított, majd a *Magyar Lányok* és *Az Én Újságom* szerkesztője lett, korán megismerkedett a fiatalok életével és problémáival.

Írásai 1945 után elsősorban a katolkus lapokban láttak napvilágot: az Új Ember ünnepi számaiban és a Vigiliában gyakran olvasható volt egy-egy elmélyült, tiszta sugárzású verse.

„Lírájának lényege a kíművelt egyszerűség. Halkszavúságában is határozott, a mesterség valamennyi formai és kifejezésbeli tudnivalóját ismerő költő. Életének és tehetségének legfőbb mozgatója, értelme és célja: a Szeretet... Minden sorát a szeretet csodálata és megvallása hatja át." (Balássy László)

Szedő Dénes (1902—1983) elmélyült lelkiséget árasztó versei mintha Szent Ferenc közvetlen inspirációjára születtek volna. Orvosi pályáját épp a szerzetesi élet hivásáért hagyta abba, 1923-ban lépett a ferencesek rendjébe. Az 1920-as évektől rendszeresen jelentek meg lírai munkái, talán az egyetlen katolikus papköltőnk, akinek a Nyugat folyóirat is közölte írásait. A későbbiek során a Vigiliában, 1945-től az Új Emberben publikált sűrűn verseket és műfordításokat.

1948-ban színvonalas gyermekkötete látott napvilágot; néhány verses antológia munkatársa és szerkesztője volt. Kodály Zoltán több versét megzenésítette.

A Vigilia és az Új Ember nagy korszakának sokoldalú literátora, a második világháború után felocsúdó magyar irodalom egyik kivételes tehetségű képviselője *Rónay György* (1913—1978). Versekkel és regényekkel még a háború előtt, fiatalon ismertté tette nevét a Nyugat úgynevezett harmadik nemzedékében.

Mint lírikus olyan proteuszi alkattal rendelkezik, akit nem lehet az egysíkú jellemzés kalodájába zárni, versei a minden irányba utat nyitó, dinamikus élet mozgását követik.

A felszított tűzű pályakezdést koncetráltabb mondanivalójú és tömörebb alkotói korszak követi. A költő rádöbben a lét sűrű, nehezen kibogozható vonatkozásaira, észreveszi az élet göröngyös útszakaszait, az írói hivatás gyötrelmeit, s ez a felismerés elmélyültebbé és árnyaltabbá teszi líráját. Életében és költői fejlődésében egybeesnek a döntő fontosságú dátumok: a háború befejezése és a romokból történő felocsúdás már az eddigi határain túljutó költő mérföldes előrelépését bizonyítja.

A 60-as évek során megjelenő kötetekben már többször földereng az öregség, az elmúlás gondolata is. Rónay szorongással figyeli az évek múlását és teherbírásának határait, majd az utazások nyomán kitáguló világ új élményeivel gazdagítja lírai életművét. Érettkori versei a lélekben élő érzéseknek mintegy genezisét írják meg, s az impressziókon túlmutató, belső világról vallanak.

„Minden a kertből indul..." — szól hozzánk posztumusz üzenetével Rónay György. A kertet — amely nem más, mint emberi létünk és munkálkodásunk színtere — szervesen bele kell kapcsolnunk emberi és alkotói körünk világába. Az utolsó versekben az ősz életre tanító, kiérlelt korszaka tárul elénk; mélyebbé és gazdagabbá válik az egész világ és a kötő napjai is mind teljesebbé érlelődnek.

Rónay költői munkássága mellett más műfajokban is maradandó életművet hagyott hátra, általában véve a katolikus közélet nélkülözhetetlen, átfogó tehetségű személyiségei közé tartozott.

Keresztény szellemiségére s hűségére jellemző volt, hogy 1945 után nem tagadta meg a katolikus eszméket és intézményeket; nem biztosította írói vagy tudósi „karrierjét", hanem vállalta az 1950-es években a katolikus író és újságíró nehéz sorsát, s ezért még egyéni köteteinek megjelenési lehetőségéről is lemondott egy időre.

Közvetlenül a háború után látott napvilágot kritikai-irodalomtörténeti remeklése, *A regény és az élet*. 1956 után a megújuló és gazdagabb élményeket hordozó verseskötetek; néhány országhatáron túl is „jegyzett" regény; a műfordítói munkásságának virágkorát jelölő művek a francia költészet köréből, Michelangelo és a reneszánsz lírikusok tolmácsolása; az emelkedett eszmeiségű, hajszálpontos esszék a honi és a világirodalom érdekes korszakaiból, mind-mind ennek a sugárzó alkotói pályának sikeres állomásai.

Rónay György kohéziós erőt jelentett a katolikus szellemű irodalomban és sajtóban. Az ország határain túl aratott sikerei: francia, német és lengyel méltatások, kitüntetések valós dekorumai voltak gazdag szellemi éltének. A tárgyilagos értékelés minden tekintetben, mint az 1945 utáni katolikus szellemű irodalom meghatározó egyéniségét tarthatja számon.

Rónay nemzedékéhez tartozott a Vigilia körének és a katolikus lírának egyik eredeti képviselője, *Toldalagi Pál* (1914—1976). Már első verseiben jelentkezik nála az a sajátos polifonia, melynek egyik oldalán az élet, a hivatás, a szépség dicsérete s öröme foglal helyet, — a másik oldalon mindennek a tagadása: a legmélyebbről fakadó pesszimizmus, a lemondás s a lét értelmetlenségének határozott érzete.

Toldalagi múltba forduló nosztalgiája nem fiatalos költői rekvizitum, hanem lelkéből fakadó állapot és igény. Még erősebb benne az az emberi világon átütő nosztalgia, amely az ember elvesztett édenéért sóvárog.

A lélek és a szellem fellobbanásai többször kiragadják depresszióiból, s ilyenkor az emberi munkálkodás örömét és életet mentő erőit, balzsamait is meglátja. Toldalagi nagy érdeme, hogy lírai alkatával, törekvéseivel serkentően hatott a század második felének legeredetibb hangú magyar költőjére, Pilinszky Jánosra.

A katolikus líra élvonalába tartozik egy, az előzőeknél fiatalabb pap-költő, aki szerves folytatója a Sík—Harsányi szellemi örökségnek: *Tűz Tamás* (1916—). Pályája és életsorsa külső eseményekben is sokrétű; a 40-es évek elején már megbecsült képviselője nemzedékének, verseit számos hetilap és folyóirat közli. A hadifogságot követően, az 1945 utáni időkben is elismert lírikusa a katolikus szellemű irodalomnak, az Új Ember és a Vigilia állandó munkatársa. 1956-ban elhagyja az országot, Kanadában és az Egyesült Államokban él, ott tovább publikál: verseskötetek egész sora jelzi munkásságát. Felfogásában és magyarságtudatában a nagy távolság ellenére sem szakad ki irodalmunk áramköréből, köteteinek megújuló tartalmi és formai gazdagodásában ott él a pályakezdő költő is, aki a Rába-part ifjúkori emlékeiből, a történelmi átalaku-

lások széles spektrumából s a világ állandó változásából ki tudja választani az előre mutatót, a saját alkatának megfelelő s ahhoz hű emberi és művészi motívumokat.

Fiatalkori lírája a romalatlan költő kristálytiszta világát mutatja be. A világ számára „Isten csodálatos alkotó akaratának bizonyítéka", és igazán, emberi módon élni sem más, mint elmerülni a világ szépségében és bensőnkben dicsérni Isten tökéletességét.

A hitnek az intézményes vallásban való kikristályosodásával egyidőben keletkeznek nagy „ideacentrikus" versei, amelyek végsősoron a kozmikus, isteni—emberi összetartozásra utalnak. A kötött forma helyett ekkor tér át a szabadvers művelésére.

A kinti életpályát több jelentős költemény fémjelzi; a *Hét sóhaj a hegyen* című hét részből álló vers az édenből kiűzött, magára maradt hívő új Isten-keresésének meditatív termése; a *Búcsú Európától* a költőt ért változásokat és új benyomásokat lemérő számvetés, amely a lelkében végbement emberi-költői fejlődést, a természettel, sorsával s önnön lényével való kapcsolatát regisztrálja.

Jelentősek odakint írt prózai írásai is.

Századunk magyar irodalmának egyik kimagasló egyénisége, s egyúttal a magyar katolikus szellemű prózairodalomnak is mindvégig komoly harcostársa és elkötelezett képviselője *Tamási Áron* (1897—1966). Több mint negyvenéves alkotói időszakában — 1925-től 1966-ban bekövetkezett haláláig — a magyar írásművészet páratlan gazdagságát és különleges színeit csillantotta fel műveiben.

Tamási Székelyföldnek arról a szűkebb tájáról való, ahol a magyar nemzeti érzés és a népi vallásosság szinte együtt növekszik, fejlődik magával az emberrel. Mese és realitás, álomvilág és valóság, tisztes emberség és a transzcendentális világba pillantó tekintet azonos tőről fakadó élmények és fogalmak számára.

A korai írásokban a Mórához hasonló népi vallásosság átfűtöttségével, képi erejével és a helyi szokások hagyományőrző szilárdságával hívja fel magára a figyelmet. Később egyre mélyül és gazdagodik ez a felfogás: a keresztény ünnepek embert formáló hatásai és színei, a családi életben és a nagyobb közösségekben is igényelt vallásos jegyek a hozzáépülő erkölcsi tartással együtt már az ember és a világ jobbátételét szorgalmazzák. Ez a sugárzóan szép írói út a magyarságszeretet és a vallásos érzület mellett önkéntelenül elmélyíti az író szociális igazságérzetét is.

A szülőföld vonzása — nagy költőinket leszámítva — talán egyetlen írónál sem szólal meg olyan lírai áradással, mint Tamásinál.

Vallásossága a felnőtt író különböző fejlődési szakaszaiban nem változik, hitét és népi katolikus színezetét mindvégig megőrzi.

Tamási Áron magyarsága, hite, szociális szellemisége műveiből és emberi lényéből egyaránt bő forrásként áradt olvasói, ismerősei, barátai — az egész magyar nép felé. Ő tudta, mit vár tehetségétől, emberségétől hazája, s ez a felfogás harmonikusan egybecsengett az Új Ember 1945-ös karácsonyi számában közölt cikkének soraival. „Az írás tisztességéhez sem kell más, csupán szív, ész és lélek."

A magyar katolikus szellemű próza egyik legnagyobb egyénisége, *Fekete István* (1900—1970) már a harmincas években népszerű művekkel jelezte jelenlétét a hazai irodalomban. *A koppányi aga testamentoma* című történelmi regénye és az Egyetemi Nyomda pályázatán első díjat nyert *Zsellérek* című kötete, valamint első állattörténetei ismertté tették nevét az olvasók előtt.

A háború utáni munkássága mintegy tíz éven át kizárólag a katolikus lapok hasábjain kap életteret: novellái és tárcái rendszeresen jelennek meg az Új Emberben és a Vigiliában; írásai egy-egy ünnepi számban szinte elmaradhatatlanok. Ez a helyzet később sem változik, amikor már lehetősége nyílik arra, hogy a könyvkiadók újabb műveit is kiadják.

1956 után a *Tüskevár* és a *Téli berek* című ifjúsági regényei nyitják meg a sort, ezek természetközelsége, hiteles környezetrajza, valós emberábrázolása és etikus szemlélete országos sikert arat.

A *Kele, Bogáncs* és *Lutra* című állatregények kiteljesedését jelentik annak az írói kísérletnek, amelyre az író még a háború előtt vállalkozott egy kisebb kötetében.

Az 1962-ben kiadott *Őszi vásár* című elbeszéléskötete már nemcsak a természetről vall, hanem az emberről is. Az emberi lét legfőbb mozgató erői kapnak helyett ezekben az írásokban: az öröm és a bánat, az ünnep és a gyász, a fiatalkori érzelmek hullámzása és a csalódások — s mindezt egy lebilincselő elbeszélő művész avatja hiteles élménnyé.

Fekete István írásművészete, humanizmusa és morális tartása követendő példa lehet a katolikus magyar irodalomban; írásaiból harmónia, tiszta és egyszerű bölcsesség árad. Kereszténysége, hitének mélysége több, mint bizonyosság, ez vitte közel az elemekhez, a természethez és az emberekhez is; szeretete megdönthetetlenül egyetemes. Ahol magyarok élnek, könyveit még hosszú ideig, mint a „hazához vezető kalauzt" fogják igényelni és olvasni.

Szarka Gézát (1897—1974) a Magyar Irodalmi Lexikon is „katolikus szellemű íróként" tartja számon. — Mint az Eötvös Kollégium tagja magyar-német szakon szerzett tanári diplomát. Pedagógiai munkássága mellett párhuzamosan kezdte meg irodalmi pályáját is.

1945 után írásainak java részét az Új Ember és a Vigilia közölte. Novelláiban az elkötelezetten keresztény ember etikai és morális fogékonysága érezhető. Életművének legszebb írása, a *Körmös ló* — először a Vigiliában, majd a *Hívom az élőket* című kötetben jelent meg. Itt is, mint annyi írásában, döntő jelentőséget tulajdonít a szenvedésnek, a katarzisnak, amely nemcsak elmaradhatatlan velejárója, hanem döntő vonása is a keresztény ember életének és magasabb szintre való emelkedésének.

Kultúrtörténeti tárgyú és ihletésű szépprózánk európai rangú képviselője, az Új Ember kezdeti évfolyamainak és az 50-es évek Vigiliájának közkedvelt írója: *Passuth László* (1900—1979). A magyar és az európai történelem érdekes korszakait feldolgozó regényeivel évtizedek alatt rendkívüli népszerűségre tett szert. Több mint négy évtizedes írói pályája során folyamatosan jelentek meg életrajzai, regényes korrajzai. Színes és nagyméretű történelmi tablóiban a hazai és az európai történelem számos kiemelkedő alakjáról rajzolt maradandó képet,

s a hiteles történeti háttér mellett nem feledkezett meg az ember és a társadalom mélyebb összefüggéseiről sem. Egy-egy művével nagy kultúrtörténeti missziót töltött be, kedvet élesztve a kor átfogó megismeréséhez.

Első regénye, az *Eurázia* 1937-ben jelent meg, ezt az írói kísérletet érett művek egész sorozata követte.

1945 után az Új Embernek és a Vigiliának rendszeresen publikáló, külső munkatársa lett. Széles horizontú, hatalmas tárgyi tudásról valló cikkei kitekintést nyújtottak Európa és a világ felé. Az új, 1956-tól megjelenő művek az előzőknél gazdagabb tartalommal jelentkeztek.

A magyar történelem felidézését a *Sasnak körme között* című 1956-ban megjelent regénye indította meg.

Élete utolsó szakaszában írt önéletrajzi munkái érdekes dokumentumokat közölnek a 30-as és 40-es évek Magyarországáról, a kor társadalmi és kultúrális helyzetéről. Az Új Emberben és a Vigiliában való rendszeres megjelenése, külföldön is nyilvánvalóvá vált keresztény elkötelezettsége egy európai rangú és tekintélyű író szoros szövetségét hirdeti az 1945 utáni katolikus szellemű irodalommal.

Az Új Ember és a Vigilia legkiemelkedőbb munkatársai közé tartozott a roppant tárgyi tudású, a katolikus szellemi élet valamennyi területén szikrázó tehetséggel jelentkező *Ijjas Antal* (1906—1980).

Ijjas munkásságának legmarkánsabb részét szerteágazó tudományos művein kívül a novellák jelentik. Átfogó történeti és egyháztörténeti tudását kiválóan gyümölcsöztette ezen a téren; tömör és változatos írásainak valójában egyetlen szereplője van: „a kor lelke s a légkör, amelyet maga körül teremt" — állapította meg róla Várkonyi Nándor.

Az író — különösen a jól megkomponált novellákban — valóban biztos kézzel rajzolja meg a történelmi-szellemi miliőt és hátteret, tárgyi tudása a legapróbb részletek ábrázolásában is hiteles keretet nyújt történeteinek. Legfőbb vonásának mégis a *drámaiságot* érezzük; számos írása egy-egy drámai szituációt megelőző állapotból indul ki, azt fokozza tovább egészen a végkifejlődésig.

Első novellás kötete, *Az üzenet* tematikai kiválasztásában is híven igazolja ezt az igényt. A kötet legjobb darabjaiban a történelem és a magánélet egy-egy gyors döntésre, „robbanásra" váró határesetét választja témául.

A második világháború alatt megjelenő *Külvárosi éjszaka* című kötete az 1930-as évek kezdetének, a gazdasági világválság korának személyes sorsot és a hazai valóságot szintézissé ötvöző megörökítése. A korszak magyar szépprózáját lapozgatva kevés olyan írással találkozhatunk, amely a magyar értelmiség háború utáni nyomorúságáról s heroikus létfenntartó harcáról annyi hiteles tényt és jellemző motívumot közölne, mint Ijjas műve.

A második világháború után Ijjas Antalnak csak egyetlen novelláskötete látott napvilágot, *A látogató*. A színvonalas könyv tizenegy novellát tartalmaz, s ebből hét-nyolc kimagasló szépprózai erényeket árul el.

A történelmi novellák sorát több mai tárgyú írás teszi változatosabbá. Az író kitűnően beépített ismeretanyagával, esszéisztikus részleteivel szinte minden témakört színvonalassá varázsol.

Ijjas Antal korunk katolikus hírlapírásának is egyik kimagasló alakja volt. Életének utolsó szakaszában három kiemelkedő alkotással ajándékozta meg a katolikus olvasókat. Mindhárom mű elmélyült és gazdag anyagismerettel átszőtt írói munka: a XXIII. János pápáról szóló monográfia, a *Szentek élete* és a „hattyúdalnak" tekinthető *Jézus története*. Betegsége miatt több tervét már nem tudta megvalósítani. Átfogó művet kívánt írni Szent Péterről, ennek csak a prológusát készítette el; a mintegy tízoldalas kéziratból is következtethetünk Ijjas leleményes tudására és színes írói invenciójára.

Várkonyi Nándor a kereső, kísérletező és igényes feladatokra törekvő írók közé sorolta a katolikus irodalom egyik választékos ízlésű képviselőjét, *Possonyi Lászlót* (1903—87). Mögötte is komoly újságírói múlt áll, több jelentős folyóirat létesítésében és szerkesztésében vett részt az 1930-as évek elején. 1935-ben francia katolikus mintára meglapította a *Vigilia* című folyóiratot.

A második világháború után megalakuló Új Ember örömmel vette tagjai sorába a már jónevű írót és szerkesztőt. Possonyi nyugállományba vonulásáig a lapnak megszakítás nélkül kiemelkedő belső munkatársa maradt. Calderon-művek átültetésével és egy-két eredeti színt felcsillantó színművével (Szilágyi Irma; Játék az apostolokról) mint író és műfordító is komoly sikereket ért el.

Jelentős regénye, a *Bűnbak és áruló*, Kuthy Lajos kevéssé ismert személyét idézi az olvasó elé. Possonyi, aki otthonosan mozog a reformkor és a szabadságharc korszakának eseményei, szellemi törekvései között, Kuthy alakjában egy árulónak minősített magyar író tragikus sorsát mutatja be, s eközben felrajzolja a kor számos sajátosságát is.

Possonyi tudása és szellemi frissessége a nyolcvanadik életéven túl is színes, változatos cikkekben mutakozik meg. Egyéni hangú önéletírása, az elmúlt években megjelent *Tettenérés* a katolikus sajtótörténet és irodalom egyik hézagpótló kötete — mély igazságérzettel és bölcs derűvel állít emléket azoknak a történelmi évtizedeknek, amelyeknek maga is élő szemtanúja és megfigyelője volt.

Újlaki Andor (1901—1974) egyike volt azoknak a katolikus újságíróknak, akik az Új Ember működését harminc éven át legváltozatosabb módon szolgálták. Újlaki a szó szoros értelmében „mindenese" lett az Új Embernek; az igények szerint riportot, kulturális beszámolót és tárcát írt, friss híranyagot szolgáltatott szünet nélkül, állandóan harcban állva a mostoha körülményekkel.

Az 1930-as évek közepén Horváth János igéretes irodalomtörténész tanítványaként indult el pályáján a fiatal bencés tanár, *Pénzes Balduin* (1910—1980).

Tanári működésével egyidőben jelentek meg színvonalas irodalmi cikkei és tanulmányai a *Magyar Szemle*, a *Pannonhalmi Szemle* és a *Katolikus Szemle* hasábjain. 1945 augusztusában alapító főszerkesztője lett az Új Embernek, és mintegy harmincöt éven át, haláláig irányította a jelentős orgánumot.

Az Új Emberben megjelent ünnepi vezércikkei, a keresztény múltat és a jelen valóságát láttató, magvas írásai külön fejezetet jelentettek a lap történetében. Több figyelemre méltó cikket írt a magyar falu magára találásáról, a korszerű kereszténység megnyilvánulásairól. Az Új Ember és a Vigilia hasábjain közölt tanulmányai — elsősorban a Zrínyi Miklósról, Széchenyiről, Czuczor Gergelyről

és Arany Jánosról szólók — magas szinten képviselték és szolgálták az egyetemes magyar kultúra ügyét.

Az Új Ember első korszakának kiemelkedő képességű munkatársa volt *Mihelics Vid* (1899—1968). Huszonhárom éves korában már bölcsészdoktor lett Budapesten. Még harminc éves kora előtt letette jogtudományi vizsgáit is. Harminchat éves korában magántanári habilitációt szerzett szociálpolitikából és társadalombölcseletből. Igazi hivatásául mindezek mellett az újságírást választotta. Széles körű humán érdeklődés jellemezte; az említett studiumokon kívül verseket írt, nyelveket tanult, s megismerkedett a provencal irodalommal is. Frédéric Mistralról írt tanulmányát franciaországi ösztöndíjjal jutalmazták. 1934-től mint a *Katolikus Szemle* főszerkesztője színvonalas folyóiratot szerkesztett.

Mihelicset nem véletlenül nevezte több irodalomtörténet és lexikon „a katolikus sajtó egyik legképzettebb képviselőjének". A harmincas évektől kezdve megjelenő könyvei és publikációi egy európai látókörű, rendkívüli tudással rendelkező írót mutattak be.

1945-ben kerül az Új Emberhez, amelynek kezdetben helyettes szerkesztője, majd főmunkatársa. 1949-től folyamatosan az Új Ember szerkesztőségében dolgozik. Itt közölt jelentős cikkeinek változatos spektruma, elvi megalapozottsága, filozófiai, szociológiai szakértelme s világos stílusa nélkülözhetetlenné tették őt a katolikus lapok és irodalom életében.

Az 1950-es évek során a Vigilia *Eszmék és tények* rovatában — s később, a 60-as években is — szinte egymaga nyitott kaput a külvilágra a nyugati szellemi és kulturális értékek, problémák hiteles bemutatásával.

Sík Sándor halála után — az Új Ember főmunkatársi tisztét megtartva — Mihelics Vid a Vigilia felelős szerkesztője lett.

Az Új Ember első nemzedékének egyik kiemelkedő, színes egyénisége volt *Kunszery Gyula* (1906—1973). Bölcsészeti tanulmányait Budapesten végezte — közben egy évet töltött a bécsi Collegium Hungaricumban — magyar-német szakon szerzett tanári oklevelet. Komoly publicisztikai múlt állt mögötte, 1938-tól a meginduló *Magyar Nemzet* munkatársa lett, több cikke jelent meg más lapok hasábjain is. Bátor hangvételű cikkeiben sokszor támadta a jobboldali rendszert, különösen a német orientáció időszakában. Irodalmi munkásságát két verseskötet jelezte a 30-as években; a 40-es évek elején érdekes kiadványt bocsátott közre *Magyar írók bűnperei* címmel.

1945-től rendszeresen írt a katolikus sajtóba, majd 1955-től, tanári működésének megszűnése után az Új Ember belső munkatársaként. Írásaival az új alapokra helyezkedő katolikus egyház értékeinek, kultúrájának egyik legavatottabb védőjévé vált a háború utáni években.

Szerteágazó munkásságának kiemelkedő irodalomtörténeti megnyilvánulásai is voltak. Országos vonatkozásban is feltűnést keltett a magyar szonett történetéről írt összefoglaló tanulmánya. Ő nyomozta ki a Himfy-strófa eredetének és fejlődésének útját is, alapos kutatómunkáját francia és német forrásokból ellenőrizte.

1945 után két verseskötete jelent meg, az irónikus hangvételű s a koalíciós idők keresztény harcait jelző *Fanyar mosoly*, mely szellemes rátapintásaival és a

Napot tükröző üvegcserép, amely elmélyült lelkiségével, töretlen hitet sugárzó katolikumával emelkedett ki a korabeli líra átlagterméséből. *Farkas Ferenc: A bűvös szekrény* című vígoperájához írt fordulatos, pergő szövegkönyvet. Cikkeit és előadásait nagy előszeretettel fogadták a Pen Klub, a társadalmi szövetségek és az írószövetség keretén belül is.

Kézai Béla (1906—1983) a háború után meginduló Új Ember „nagy nemzedékéhez" tartozott; elvi tanulmányai és széles körű tudással megírt irodalmi cikkei már az első években ismertté tették nevét.

Még a második világháború alatt jelent meg a Magyar Katolikus Írók sorozatában *Az utolsó nap* című regénye: a letűnőben lévő nyugat-római császárság utolsó éveiről. A hatvanas években napvilágot látott *Jel és sors* című novelláskötetében egy gyermekkort idéző cikluson kívül bibliai történeteket és legendákat elevenített föl. Életművének egyik legszebb írása, *A gonosz fügefa* műfajára nézve novella, valójában lírai hevülettel átköltött legenda.

Kézai az Új Ember kötelékéből egy idő után a Katolikus Szó szerkesztőségébe távozott, ott is kiemelkedő újságírói és írói munkát végzett.

Az Új Ember nagy korszakának fontos személyisége volt a lap egykori felelős szerkesztője és kiadója, *Saád Béla* (1906—). Kezdetben a hirdetési ügyek intézője, de hamarosan a hetilap gazdasági létének feltámasztója és általános szervezője lett. Újságírói pályáját még az 1920-as évek végén kezdte el az *Új Nemzedék* kötelékében. Később a katolikus szellemű *Nemzeti Újság*ban is sokat publikált.

Még az Új Emberben betöltött felelős szerkesztői időszakára esett *A zsinat — budapesti szemmel* című könyvének megjelenése, amely átfogóan elevenítette meg négy évszázad egyházi korszakának lezáródását és az új zsinati korszellem beköszöntését. A katolikus közélet jeles személyiségeiről íródott a *Tíz arckép* című hézagpótló kötete.

A *Mulasztás* című könyvének témáját, egy anyagyilkosság megrendítő eseményét az író négy évtizeden át hordta magában, s mindezt Rómában játszódó bűnügyi regényként dolgozta fel.

Saád Béla számos publicisztikai cikk szerzője is az Új Emberben eltöltött évtizedek alatt; 1957 után mint felelős szerkesztő, s mint a katolikus lapok felelős kiadója rendkívül sokat tett e sajtóorgánumok életben tartásáért és fellendítéséért.

Nagy Miklós (1894—1973) sokoldalú írói és újságírói munkásságát már a meginduló Új Ember első számaiban fölfedezhette az olvasó. Megalapozott elvi tanulmányai harmonikusan beleillettek a lap akkori profiljába, ezen kívül mély ihletettségű versei és reális alaphangú novellái is gyakran megjelentek. Húsz éven át, 1932—1952 között az Actio Catholica titkára volt; pápai kamarás, majd unyi plébános, ahonnan rendszeresen küldte írásait az Új Emberbe. Minden idegszálával érezte a jót, az értékeset az irodalomban; a modern versről komoly, elemző bírálatot írt, és értően, gyökeréig lenyúlóan szólt hozzá Pilinszky János lírájához. Vallotta, hogy az igazi művészet, így az irodalom is, magasabb régiókba emel.

Az Új Ember első nemzedékének és a katolikus szellemű irodalomnak ma is aktív képviselője *Sinkó Ferenc* (1912—). Komoly hírlapírói múlttal rendelkezik;

az 1930-as években tevékenyen részt vett a felvidéki *Prohászka-kör* kialakításában. Sinkó — aki akkoriban a prágai egyetem jogtudományi karán végezte tanulmányait — a Prohászka-kör vezető törzsgárdájához tartozott. Amikor a mozgalom *Új Élet* folyóirata megindult, Rády Elemérrel együtt szerkesztette a hamarosan népszerűvé vált lapot, később ő lett a lap főszerkesztője is. 1939-től a fővárosi újságokban jelentek meg változatos írásai, majd a háború után az újrainduló katolikus sajtóban — előbb a *Szív* újságnál, majd az Új Ember kötelékében — talált rá katolikus közírói hivatásának kényszerűen felhagyott útjára.

Sinkó lényeget láttató, érzékeny tollú újságíró, írásainak fókuszában mindig a keresztény hit és szellemiség áll. Cikkei és tanulmányai a népi hitélettől a folklóron, a szentek életén, az ünnepi hagyományokon át a régi magyar irodalom, néprajz, zene és képzőművészet bevonásával a modern tudományokig mindent felölelnek. Országos vonatkozásban egyike legjobb cseh, lengyel és szlovák műfordítóinknak.

Szépírói vénájának markáns megnyilatkozása a második világháború alatt megjelent regénye, az *Isten udvara.* Már a háború utáni terméshez tartozik *A szenvedésről* írt figyelemre méltó tanulmánya. A *Boldogasszony legénye* című színes misztériumjátékát az emlékezetes Kis Színházban mutatták be a háború után. Az 50-es és 60-as években a drámai sodrású novellái méltán arattak sikert az Új Ember és a Vigilia évfolyamaiban.

Kivételes munkabírását a közelmúltban jelentős műfordítások egész sora jelzi. Legfrissebb kötetét az Európa Könyvkiadónál megjelent *Csudatörténetek* című prédikációs és példagyűjteményt komoly kutatómunka előzte meg.

Magyar Ferenc (1916—) az Új Ember első korszakának csúcsán, 1947-ben került a lap szerkesztőségébe. Már első cikkeiben alapvetően korszerű kérdéseket vetett fel a lap hasábjain. A keresztény magyarság létérdeke lebegett szeme előtt soron következő írásában is. A megalapozott tényekre és elmélyült elemzésekre épülő cikkek írójuk jóvoltából többnyire olyan emocionális töltést kaptak, amelyre abban a korszakban a keresztény olvasónak leginkább szüksége volt.

Saád Béla nyugállományba vonulása és Pénzes Balduin betegsége, illetve halála után felelős szerkesztője lett az Új Embernek. Képességeit kitűnően kamatoztathatta a zsinati szellem kibontakozása és megerősödése idején: az új feladatok körvonalazásában, az átformálódó keresztény értékrend hazai megfogalmazásában és elmélyítésében óriási munka hárult személyére.

Mint írót — Magyar Ferencet az Istenhez és az emberhez való kötődés belső motívumai jellemzik legjobban. Novelláinak gyűjteményes kötete, a *Botorkáló emberek* a fenti megállapítást koncepcionálisan is megerősíti. Ez a változatos kötet a Krisztus gyermekkorát idéző, áttetsző finomságú novellával, a *Hazatérő jósággal* s a népi élményanyagú elbeszélésekkel kiegészítve valóságos tárháza az emberi lélek érdekes történéseinek és keresztény alapszövetű „csodáinak".

Magyar Ferenc írásaiban a gyermekkor természetes kedvességgel és hamisítatlan színekkel elevenedik meg. A családi kapcsolatok egy-egy szép epizódja írásait a szabadon áramló érzések gyűjteményévé avatja.

Belső derűje számos írásából feltör, élénk színekkel mutatja be a vidéki pincézések „társadalmi szintű" jelentőségét és eredeti atmoszféráját. E körben is odavetődik egy-egy élethez a tragikus sorsszerűség, de bizonyos feloldásra hajló futam kíséretében: az inferno legmélyéről is létezik kiút, ha az emberi szó és együttérzés át tudja törni a közöny és az elkülönülés jégpáncélját.

Semjén Gyula (1907—1956) sajnálatosan korai halála egy merészen ívelő írói és tudósi pályát tört ketté. Fiatal korában sikert aratott *A bécsi francia kultúra* című munkája. A második világháború végén két nagyszabású tanulmányt adott ki: Sík Sándorról és Paul Claudelről. A háború után regénye és elbeszéléskötete jelent meg; a Vigilia első évfolyamaiban több figyelemre méltó novelláját közölték. Jelentős fordítómunkát is végzett: *Strindberg: A bűnbak* című művét és *Claudel* kiemelkedő alkotását, *A selyemcipőt* tolmácsolta magyar nyelven.

Molnár Kata (1899—) személyében a 30-as években és a második világháború után rangos elbeszélő kötődött a Vigilia munkatársi gárdájához. A Nyugat folyóirat mellett szinte valamennyi jelentős lapban (Napkelet, Tükör, Magyar Csillag) rendszeresen jelentek meg elbeszélései; *A lélek készülődik* című regényét 1939-ben Baumgarten-díjjal tüntették ki.

Novellái az 1946-ban újra meginduló Vigiliának legjobb szépirodalmi anyagát alkották.

Nagy Méda (1899—1984) nevét a 30-as évektől kezdve versek, novellák és regények tették ismertté. A fővárosban szerzett tanári diplomát, Budapest környékén tanított éveken át. Első versei a *Nyugat*ban, novellái jórészt az *Élet* folyóiratban jelentek meg. 1934-ben adták ki első verseskötetét, az *Asszonyoknak üzenem* címűt. Más jellegű szépirodalmi műveiben is jórészt a női sorsproblémákkal foglalkozott.

1945 után a Vigilia és az Új Ember rendszeresen közölte írásait. Tárcanovellái gazdag erkölcsi tartalommal jelentkeztek.

Nem sokkal az első világháború befejezése után kezdte meg prózaírói munkásságát *Dénes Gizella* (1900—1975). Elbeszéléseit, regényeit határozott környezetrajzzal erősíti, „a legotthonosabban a mecsekháti magyar és sváb bányásztelepek érdekes, kissé egzotikus világában mozog. Ezt az újszerű miliőt ő hozta be az irodalomba. Itt játszódik le legkitűnőbb munkája, a *Fehér torony*, egy falusi pap küzdelmes, megkapóan emberi lelkiéletének története". (Várkonyi Nándor)

Dénes Gizella katolikus beállítottságát híven jelzi, hogy egy másik regényében is papot választ hőséül; a rokonszenves falusi plébánosról írt emlékezése „egy jeltelen s szent élet emberi dokumentuma". Később egyre inkább a történelmi témák felé fordul.

A második világháború után jobbára folyóirat-cikkekkel jelentkezik: az Új Emberben és a Vigiliában közölt történelmi vonatkozású írásai elsősorban hazai szentjeinkkel, elődeinkkel foglalkoztak. Neve és egy novellája szerepel egy vékony katolikus antológiában, az 1958-ban Pécsett kiadott *Koszorú* című gyűjteményben.

A katolikus sajtó külső munkatársai közül mintegy negyven éven át folyamatosan publikált *Barsy Irma*. Tanárként működött; első verse, *A fellázadt utak*,

amely a katolikus élet újrakezdéséről szól, az Új Ember 1945 szeptemberi számában jelent meg. Ettől kezdve itt és a Vigiliában is számos verset, tárcát és kulturális cikket jelentetett meg. Verseit elmélyültség, változatos témakör és jó formakészség jellemezték. 1960-tól több színvonalas novelláját és kisebb tárcáját közölte az Új Ember és a Vigilia. Utolsó írása 1984-ben jelent meg: Nagy Méda halálakor írt értékelő emlékezést az Új Emberbe.

Szedő László (1901—) meditációi külön fejezetet jelentenek a katolikus sajtó életében. Szedő 1924-ben belépett a győri kármelita rendbe. Írásainak java része a második világháború előtt megjelenő katolikus lapok hasábjain látott napvilágot. 1945 után cikkírója lett a Vigiliának; a 60-as évektől kezdve rendszeresen dolgozott az Új Embernek is. Mély gondolatiságot árasztó írásaiban a ma emberét kívánja jobban közelebb hozni Krisztushoz és a kereszténységhez.

A mai keresztény ember elhelyezkedését az új világrendben számos konfliktus nehezítette az évtizedek során. E súlyos kérdések feloldását nagy mértékben szorgalmazta *Horváth Richárd* (1906—1980).

Horváth Richárd árnyalatosan felmérte a múlt és a jelen különbségeit, s a közös összekapcsoló vonások kihangsúlyzásával igyekezett közelebb hozni egymáshoz a más-más felfogású embereket. Könyvei és hírlapi cikkei a valóság talajából sarjadtak, a jelenkor égető problémáit elvont fejtegetések nélkül, közérthetően fogalmazták meg. Koncepciója szerint az ember középponti szerepet kapott a mai életben.

A *Keresztény ember a mában* című jelentős kötete — irodalomnak, szociológiának és meditációnak érdekes vegyülete — alapvetően helytelennek tartja, ha az igazi keresztény eszmeiséget korszerűtlennek, avultnak tartják a világban. A hazánkban bekövetkezett társadalmi változás kétségtelenül komolyan érintette az egyház intézményét, de ugyanakkor még nagyobb erővel idézte az emberek elé a természetes erények gyakorlását: az élet- és emberszeretetet, a békesség szolgálatát, a felebaráti megbecsülést és egymás segítését. A dolgok új rendje átalakulást hozott a hívő ember életében, de a kezdeti megtorpanás és bizonytalankodás után egyre határozottabban rajzolódott ki a más világnézetűekkel való párbeszéd lehetősége. Ennek a párbeszédnek a kialakítása az embereket egymáshoz közelebb hozó szeretet és megértés szellemében — nagy érdeme Horváth Richárd írói és közírói működésének.

A Vigilia háború utáni virágzó korszakában jelentős szerepet töltött be *Doromby Károly* (1912—). Újságírói pályáját a 30-as évek végén kezdte el, 1934-től a Központi Sajtóvállalat katolikus lapjainál folytatta működését.

1946-tól az újra megindúló Vigilia kézirati anyagát gondozta; olvasottsága, széles körű világirodalmi műveltsége jól érvényesült a lap mindennapjaiban. Több novellát is írt; műfordítói munkásságát *Heinrich Böll* két kiemelkedő művének értékes tolmácsolása (Billiárdról fél tízkor; Írországi napló) fémjelezte. 1957-től rendszeresen jelentek meg elvi és kulturális cikkei az Új Emberben, ezzel párhuzamosan elemző színibírálatokat közölt a Vigiliában.

Rónay György halála után felelős szerkesztője lett a Vigiliának.

Hajdók János (1913—1983) irodalmi munkássága egy hosszú tanári életpálya végén bontakozott ki. Több műfajban: a vers, a műfordítás, az esszé és a kritika területén számos írása jelent meg, elsősorban a katolikus lapokban.

Az Új Ember versrovatát időnként egy eleven, természetes hangvételű költő frissíti fel: *Kaposi Ferenc* (1907—). Autodidakta lírikus, mindössze hat elemit végzett, de már tizenhét éves korában verse jelenik meg a *Katolikus Népújság*ban. A *Vasárnap* című lap verspályázatán 1933-ban első díjat nyer. Az Új Emberben megjelent költeményei a betlehemi pásztorok romlatlan érzületéről, mély Isten-hitéről vallanak; művesség nélküli, őszinte verssoraiban az evangéliumi tisztaság és emberség fényei tükröződnek.

Koppány János (1916—) más területről érkezett az irodalom közelségébe. A 60-as évek végén jelent meg első novellája a Vigiliában, ezt követően ott rendszeresen publikál; az Új Ember tárcarovatában 1977-től jelennek meg írásai.

Jószemű, a mai élet minden apró részletét ismerő elbeszélő, aki elsősorban a mindennapok világából választja témáit.

Az Új Ember nagy nemzedékének utolsó éveiben csatlakozott a belső munkatársakhoz *Bittei* (Bitter) *Lajos* (1920—1976). Pályáját versekkel és műfordításokkal kezdte, számos irodalmi tanulmányt, film- és színibírálatot is írt. 1957-ben a Nagyvilág országos műfordítói pályázatán első díjat nyert. Ezt követően sűrűn jelentek meg versei és műfordításai a katolikus és az állami lapokban. 1961-ben az Új Ember belső munkatársa lett.

Versei színesek, széles hangulati skálán mozognak, líráját rendkívüli formaérzék jellemzi. Biztos stílusérzéke és nyelvi hajlékonysága révén vált igazán jó műfordítóvá. A 60-as évek során számos antológiában helyet kapott mint műfordító; erre az időpontra esik a Vigilia filmrovatában való rendszeres megjelenése is.

Pilinszky János (1921—1981) költészetét nemcsak a katolikus szellemű irodalomtörténészek, hanem a hivatalos irodalom is a kortárslíra egyik kiemelkedően eredeti, európai jelenségének minősíti. Hatása túlnő azokon a kereteken, amelyek között élt; külföldön és itthon egyaránt a költői életművek legjavával együtt emlegetik és idézik. Lírájának megrázó, ihlető élménye volt a háború, a fogság, az emberi nyomorúság, a létezés tragikuma és tragikus derűje. Legértékesebb verseit a háborús kataklizma és az evangéliumi kereszténység élményeiből szőtte, rendkívüli sűrítettségű írásai — az Istent kereső ember gyötrődő és boldogító hitéről vallanak, mintegy belső „helyzetjelentések" az emberi lélek állapotairól.

A nagy mesterségbeli felkészültséggel jelentkező első versek az „életérzés" versei is: a lét érzékeléséről, a magányosságról adnak hírt. Pilinszky korán „rádöbben személyiségére, sajátos alkatára, másoktól különböző természetére". Tüskés Tibor monográfiájában hajszálpontosan mutat rá költészete lényegére: „a versek egy fontos rétegét az istenkeresés motívuma szövi át. Ez a hang csak annak furcsa, aki a vallásos hittől valamiféle jámbor derűt, áhitatos elmerülést vár, s azt föltételezi, hogy a transzcendens hit életre szóló biztosíték, s kizárja az elveszettség, a kitaszítottság élményét. Pilinszky meditatív, kontemplatív lírájából sem hiányzik a keresés, a kételkedés, a gyötrődés".

Az összegezés nehéz munkáját már az érett korszak legkiemelkedőbb versei végzik el. Pilinszky költészete és gondolati ereje — Vasadi Péter szerint — nemcsak kivételes művészi érték, hanem tanúságtétel is Jézus mellett. De tanúságtétel a mellett is, hogy jelenkorunkban élt egy lírikus, akinek a bűn és bűnhődés régi kérdéskörét, a feltápászkodó és újra járni próbáló ember bonyolult élményvilágát, az ember és a természetfölötti kapcsolatát sikerült a keresztény eszmevilág számára felismerhető szintézisbe hoznia.

Pilinszky szinte zsengék nélkül, egy teljesen kialakult verseskötettel, a *Trapéz és korlát* verseivel indult el költői pályáján. A háborút követő évek páratlan fejlődést jelentettek lírájában; a *Harmadnapon* és a *Rekviem* című kötetek egyedi, senkivel sem rokonítható versei: a *Harbach 1944*, a *Francia fogoly*, a *Ravensbrücki passió*, a *Harmadnapon* és különösen az *Apokrif* már az európai líra kitágult régióit villantják fel.

Meditációinak humanitása, evangéliumi szellemisége és elmélyült hitélménye a kispróza e sajátos műfajában is valóságos gyöngyszemekkel gazdagította jelenkori irodalmunkat. E cikkek jelentős részét mint az Új Ember belső munkatársa, a lap hasábjain tette közzé.

Pilinszky életművének gazdagsága tartalmában, belső értékeiben s nem termékenységében keresendő. Lírája egyetlen könyvben elférne, prózai írásaiból sem telne ki egy vaskos kötet. De a lényeg az egybehangzó vélemények szerint költészetének és prózájának érvényességében, hitelességében, erkölcsi tartásában és megdöbbentő korszerűségében van. Ha van huszadik századi misztikus költészet — írja róla találóan Tüskés Tibor —, Pilinszkyé minden bizonnyal az.

*

Az 50-es években a Vigilia fiatal nemzedékének legmarkásnabb lírikusa *Csanád Béla* (1926—). Versei gondolati és érzelmi síklon egyaránt széles ablakot tárnak a világra, egyes költői korszakai élesen elválasztódnak egymástól. Első korszakának modelljei hús-vér lények, a vidéki mindennapok kétkezi emberei. A tisztességes munka később is mélyebb tartalmat nyer verseiben. Tájakra való emlékezéseiben komoly átéléssel fogja át a hazai föld számos vidékét, a pazar ragyogástól az elmosódó, halvány színekig széles skálát mutat fel, lírája egyre mélyül és gazdagodik.

Érettkori költeményeiben már „jobbára a valóság látomásától jut el a jelenések, dogok mögötti valóság fölfedezéséig". *Virággá lettünk* című értékes kötetében már elsősorban a transzcendenciákra épít, s a valóság itt csak képi eszköz, hogy láttatni tudja a magányosságot, mely költészetének alapérzésévé vált. (Tóth Sándor)

Ezen a ponton s a világ különleges érzéklésének motívumaiban kerül közel a jelenkori líra meghatározó egyéniségének, Pilinszky Jánosnak a szemléletéhez és művészi célkitűzéseihez. Csanád verseiről többen megállapították, hogy zeneiségük, dallamviláguk s érezhető ritmusuk van, formaérzéke már a korai darabokban is jól érvényesül.

A 60-as években bekövetkezett „őrségváltás" óta az Új Ember szerkesztőségének kiemelkedő munkatársa.

A Vigilia 50-es években kibontakozó fiatal irodalmi csoportjának eredeti hangú novellistája *Gerlei József* (1919—). Írásaiban azt a keresztény szellemiséget eleveníti meg, amelyet Rónay György fogalmazott meg, s ez nem más, mint a katolikus élmény kifejezése és ábrázolása az irodalmi alkotásokban, amely elsősorban az átélésben, a világhoz és az emberekhez való kapcsolódás minőségében hordozza katolikus vonásait. Hősei közülünk valók, mában gyökerező emberek, akiknek élete, boldogulása, kisebb és nagyobb gondja az író hiteles jellemzése révén kerül az olvasó elé.

Gerlei kitágult írói világába éppúgy beletartozik a pesti Jobbágy utca szegény lakóinak nehéz sorsa, mint a Sárvíz vidékének felidézett élete és koloritja. És nem utolsó sorban a város és falu megszabott határainál szélesebb kiterjedésű emberi lélek amely örök és kimeríthetetlen témája az igazi írónak.

Gerlei József 1941-ben lépett a domonkos rendbe, 1947-ben szentelték pappá. Vidéki pasztorációs szolgálat után 1963-tól újra a fővárosban él, írásai rendszeresen jelennek meg az Új Emberben és a Vigiliában. Több szépprózai kötete jelent meg a Magvető Könyvkiadónál. Lelkipásztori működése, papi hivatása szoros egységet alkot írói törekvéseivel és felfogásával.

Jelentősek más műfajban publikált írásai is. *A regény határai* című átfogó irodalmi tanulmánya lényeget látó esszéistára utal; hírlapi cikkei s glosszái nemcsak az elkötelezett ember szenvedélyességével, hanem kellő tárgyi tudással és pontos anyagismerettel is képviselik, védik keresztény múltunkat és értékeinket.

Dümmerth Dezső (1925—) az 50-es évek során vált a Vigilia fiatal nemzedékének kiváló esszéistájává. Irodalmi, képzőművészeti és zenei tárgyú esszéi, tanulmányai nemcsak átfogó tárgyi tudásról, hanem olyan elemző készségről is vallottak, amely a Nyugat esszéíró-nemzedékének szellemi felkészültségére és árnyalt ízlésére emlékeztetett.

Dümmerth a későbbiek során a történelmi monográfiákra tért át; előbb a XVIII. századi pesti polgárok történetét írta meg levéltári kutatásai alapján, majd az Árpádok nyomában, s néhány évvel később az *Anjouk nyomában* című ismert könyveit jelentette meg.

Az 1950-es éveket követően Dümmerth már nem publikált a Vigiliában, minden idejét a történelmi monográfiák anyagának kutatására és megírására fordította.

Az 1950-es évek során a Vigilia körében fokozatosan kibontakozott *egy fiatal írói csoport,* amelyben költők, prózaírók és esszéisták is helyet foglaltak. A költők között Csanád Béla, Balássy László és Szabó Géza társaságában néhány versével *Szomráky Sándor* (1926—) is képviseltette magát. E lírikus nemzedék jellemző vonásait: az elkötelezetten katolikus szellemiséget és a formai érettséget már fiatalon beépítette költői világába.

Versei a Toldalagi—Pilinszky-féle kozmikus nyugtalanságot és magányosságot tükrözik, plaszticitása és formakészsége a legáttételesebb gondolatok kifejezésére is alkalmassá teszi. Egyetlen megjelent verseskötete — *Mint akinek élete bezárult* — a lemondás és a világból való kirekesztettség érzeteire utal, alkati pesszimiz-

musát csak időnként deríti fel az élet egy-egy örömteli pillanata vagy a keresztényi remény. A keveset publikáló írók fajtájából való, mint nagy formátumú elődje és szellemi rokona, Pilinszky János, — egész életműve egy vékony kötetben elférne.

Mint műfordító rendkívül nehezen tolmácsolható költők (Shelley, Keats, Trakl) lírai műveit ültette át finom nyelvi érzékkel, hitelesen magyar nyelvre.

A Vigilia fiataljai között lépett irodalmi porondra, majd 1967-től az Új Ember belső munkatársaként vált ismertté *Vasadi Péter* (1926—). Az elődök közül Pilinszky János lírájához közelít leginkább, de gondolatisága és asszociációi bonyolultabbak amazénál. Katolikus szellemű líránk merőben más útját járja, mint a hagyományőrzők; lelkiségének, meditatív hajlamának már nem felel meg sem a gondolat logikus nyomonkövetése, sem a kötött forma a poézisen belül. „Kereszténysége nem felfedezhető — maga a tartóerő. Élményeinek ősforrása az evangélium realizmusa". (Tóth Sándor)

Pilinszkyvel teljesen megegyezik abban a vonásában is, hogy az a priori igazságok helyett a saját lelkén szűri át a mindennapok kegyelmet hozó vagy elutasító megnyilvánulásait. Nemes célját: a krisztusi eszmék földi és földöntúli elérését, szavakkal és tettekkel való igazolását nem monoton hangzással, egyhúrú költőként, hanem a modern líra újszerű képteremtő erejével és hangzásformáival fejezi ki.

Nem könnyen követhető ez a költészet, helyenként a szavak páncélját kell feltörni, hogy mögéjük nézve előbukkanjon mindaz, amiért íródott.

Vasadi ezzel párhuzamosan egy „másik lírát" is kialakított az Új Ember hasábjain. Vezércikkeinek, meditációinak keresztény alapszövete és költői hevülete új hangot, stílust teremtett. Egyike azoknak a katolikus szellemű költőknek, akiknek verseit a különböző fővárosi és vidéki lapok is nagy előszeretettel közlik; a katolikus kiadóknál megjelent könyvei mellett öt verseskötete látott napvilágot a Szépirodalmi Könyvkiadónál.

Balássy László (1928—) ahhoz a generációhoz tartozik, amely közvetlen élményének tekintette a háború utáni felocsúdást, a pincéből kitámolygó ember önfeledt örömét és visszanyert életkedvét. Ez az élmény alapozza meg közösségi érzését is, hamarosan a katolicizmus nagy családjában fedezi fel azt a kellő humánumot és testmeleget, amely lírai alkatának legjobban megfelel. A katolikus hit és eszmeiség nála nem nyugtalanságot kelt és nem költői harcra inspirálja, hanem bizonyossággal, lelki békével tölti el. Éppen ezért az egyház életéről, ünnepeiről és szentjeiről írott versei sem mások, mint a diadalmas világnézet művészi lepárlásai.

Balássy közel harminc esztendeje állandó munkatársa a Magyar Rádiónak is: mesejátékaival, irodalmi összeállításaival színvonalas műsorokban szerepelt mint szerző és műfordító. Több alkalommal vett részt templomi irodalmi áhitatokon egy-egy szent életútjáról szóló vagy katolikus problémákat érintő előadásaival is.

Egyike a legszélesebb körben mozgó műfordítóinknak; több antológia szerkesztője és munkatársa, e minőségében alkalma nyílt az európai irodalmak mellett a harmadik világ (Vietnam, Korea, Fekete-Afrika, Közép- és Dél-Amerika) irodalmának átfogó megismerésére és tolmácsolására is. Mint az Új

Ember belső munkatársa, irodalmi cikkeiben és glosszáiban polémikus erővel száll síkra a katolikus szellemi értékek védelméért.

Dékány Endre (1926—) aránylag későn, érett literátorként csatlakozott a katolikus szellemű irodalom köréhez. Hosszú ideig gyárban dolgozott, majd könyvtárosi stúdiumai után, 1964-ben az Irodalomtudományi Intézet könyvtárának munkatársa lett. Intellektuális írói alkat, lírájában nyomon követhető a latin kultúra hatása. Letisztult hangú verseiben finom áttételekkel rajzolja meg keresztény egzisztenciájának területét és határait. Esszéi megalapozott tárgyi tudást és széleskörű műveltséget árasztanak.

Szeghalmi Elemér (1929—) a 40-es évek végétől az Új Emberben és az 50-es évek elejétől a Vigiliában közölt írásaival kapcsolódott a katolikus irodalom és sajtó köréhez. Magyar-történelem szakon megkezdett bölcsészeti tanulmányait csak megszakítások után 1959-ben fejezte be (később bölcsészdoktorátust szerzett), s közben a budapesti Operaház énekese lett. A Vigilián belül Csanád Béla köréhez és nemzedékéhez tartozott.

1971-ben *Freskó és pasztell* címen irodalmi tanulmánykötete jelent meg az Ecclesia Kiadónál, amely a magyar irodalmi korszakokat, életműveket keresztény aspektusból vizsgálta és elemezte. Az Új Ember és a Vigilia hasábjain jobbára a kortársirodalommal és a századforduló korszakával foglalkozott. A 70-es évektől kezdve az Új Emberben a keresztény magyar hagyományok felidézését és ébren tartását tűzte ki célul; számos elfelejtett írót és alkotást tárt a keresztény olvasóközönség elé. *Arcélek* című sorozatában elsőnek kísérelte meg összefoglalni és értékelni a katolikus szellemű irodalom és sajtó képviselőinek több évtizedes munkásságát.

Több irodalmi tanulmánya és cikke jelent meg a katolikus sajtóval rokonszenvező és *Simon István* által szerkesztett *Kortárs*ban, *Tüskés Tibor Jelenkorá*ban és a *Somogy*ban.

Szabó Géza (1931—) költészetének sajátos vonása, hogy látszatra zárt, visszafogott sorai mögött a pap és a költő életreszóló hivatástudata dobog. A keresztény hivatás szolgálata nála az első: az esztétikai szépségtől a lelki harc különböző fáziséig mindent annak rendel alá. Néha talán a kelleténél puritánabb, szikárabb is ez a líra, helyenként lemond a világ átfogó szemléletéről, de a költő őszinteségét, önnön küldetésébe vetett hitét nem vonhatjuk kétségbe. Lírájának üde színfoltja peremvárosi élményeinek, kápláni múltjának megörökítése; e versek gondolati gazdagsága és hiteles „couleur locale"-ja új értékekkel gazdagítja katolikus líránkat. Miháczi József kiválása és halála után felelős szerkesztője lett a Katolikus Szónak.

Sokoldalú irodalmi munkásságával a hatvanas évek elejétől vált ismertté a katolikus lapokban *Jelenits István* (1932—). Publikációit éveken át Tótfalusy István néven jegyezte a Vigiliában; ezek zömükben érett hangú versek, műfordítások és irodalmi bírálatok voltak. Jelenits a budapesti bölcsészkaron magyar nyelv és irodalom szakon szerzett tanári diplomát, 1955-ben belépett a piarista rendbe, 1959-ben szentelték pappá. Ugyanebben az évben a Hittudományi Akadémián teológiából doktorált. 1959—1964 között a piarista rend kecskeméti gimnáziumában tanított, majd a budapesti iskolába került át. 1985-ben a piarista rend tartományfőnökévé választották.

Irodalmi, műfordítói és irodalomtörténészi munkássága jelentős; számos cikke jelent meg a Vigiliában, az Új Emberben, a Teológiában és a különböző irodalomtörténeti szaklapokban is. Szerkesztette és gondozta Pilinszky János prózai írásainak kötetét (Szög és olaj).

Ha a katolikus lírán belül „népi csoportról" beszélhetnénk, annak legmarkánsabb képviselője minden bizonnyal *Fazekas Lajos* (1932—) lenne. Pályakezdő verseiből a kis dolgok költészete érinti meg az olvasót, helyenként romlatlanul és egyszerűen; elődei között tudós mestereknek nyomát sem találjuk. Ihletőjét azon a forrásvidéken kell keresnünk, ahol Simon Istvánét is: a magyar falu ember- és földközelségében. Lírája elsősorban az otthon, a szülőkhöz fűződő kapcsolat és a falusi gyermekkor színes élményeiből táplálkozik. Érettebb korszakában túljut az idilli szemléleten, — s bár költői modellje ekkor is a magyar falu marad, ezeket a verseket már a világ pontosabb, keményebb látása jellemzi. Nagyobb utazásait megörökítő verseiben széles ívű lírát szólaltat meg. Az ókori romok látványa érdekes víziókra ébreszti, s ezek kapcsán nemcsak a nagy emberi produktumokat, magát az egyszerű emberi életet is meg akarja óvni a visszavonhatatlan katasztrófától.

Lukács László (1936—) piarista tanár; budapesti és kecskeméti évek jelzik pedagógusi működésének területét, 1984-ig a kecskeméti piarista gimnázium igazgatója, s közben rendszeresen publikál az Új Emberben és a Vigiliában. Írásai a legváltozatosabb témakörökben mozognak. Korszerű és érdekes tanulmányt jelentetett meg az egyház és az irodalom párbeszédéről. 1984 óta a Vigilia felelős szerkesztője.

A Vigiliában megjelent tömör cikkeivel kezdte irodalmi pályáját *Rónay László* (1937—). A budapesti bölcsészkaron szerzett tanári diplomát, 1973-tól az Irodalomtudományi Intézet munkatársa lett. Ez idő alatt a kisebb terjedelmű írásokat nagyobb kulturális, irodalmi és zenei tárgyú tanulmányok váltották fel, ekkor már az Új Ember hasábjain is gyakran publikált és a Vigilia zenei rovatának vezetője lett. Jelentős könyvet írt az Ezüstkor értékes nemzedékéről. A hetvenes évek elejétől folyamatosan jelentek meg irodalomtörténeti kötetei: a Thurzó Gáborról szóló kismonográfia, a *Hűséges sáfárok,* majd a *Szabálytalan arcképek* a Nyugat két nemzedékének íróiról.

A katolikus lapok hasábjain a tárcanovelláktól kezdve a bírálatokon át a glosszáig terjed munkássága. 1985-ben ifjúsági regénye jelent meg a Szent István Társulat kiadásában, s ezt megelőzően adta közre Kosztolányival kapcsolatos kutatásainak értékes publikációit is.

Az Új Emberben bekövetkezett „őrségváltás" során vált belső munkatárssá *Tóth Sándor* (1939—) a lap jelenlegi olvasó szerkesztője. A budapesti bölcsészkaron szerzett diplomát, már fiatal korában néhány írása megjelent az Új Emberben és a Vigiliában. Írói és újságírói munkássága sokrétű: költő, műfordító, tanulmányíró, kritikus és jó megfigyelő riporter, ezen kívül komoly ismeretekkel rendelkezik a néprajz és a szakrális zene területén is. Átfogó humán tudása s a hagyományokat magába olvasztó kulturáltsága a 70-es évektől új színt hozott a katolikus lapokba. Illyés Gyula elnevezése nyomán egyik megindítója az Új Emberen belül a *Hajszálgyökerek*nek; keresztény,

magyar elkötelezettségével, komoly hivatástudatával és markáns prózájával nagy erőssége az újjászerveződő katolikus sajtónak és irodalomnak. Lagerlőf Krisztus-legendák című művét nagy beleélőképességgel, szép nyelven tolmácsolta magyarra.

Cselényi István Gábor (1943—) a nyugtalan, problematikus lírikusok fajtájából való, lelkipásztori hivatása nemhogy gátja, visszafogója, inkább merész előrelendítője költészetének. A Hittudományi Akadémián végezte tanulmányait. Mint a fiatalabb nemzedék tagját, kevésbé befolyásolják a háború előtti pap-költők kötöttségei, bátran belenyúl a társadalmi élet kényes darázsfészkébe, és leszáll a hitélet mélyebb tárnáiba is.

Pálos Rozita korai halála egy mélységesen keresztény életművet tört derékba.

Az Új Emberben bekövetkezett szerkesztőségi váltás során, a 60-as évek végén került a lap munkatársai közé *Galántai Mária* (1945—). Írásai 1967-től láttak napvilágot a katolikus lapokban Meditációit mély keresztény elkötelezettség, széles körű teológiai képzettség és a mai élettel való szoros kapcsolat jellemzi. Gondozója és vezetője a lap rendkívül népszerű *Tiszta forrás* rovatának.

A Magyar Ferenc által újjászervezett Új Ember a 70-es évek folyamán több fiatal katoliikus író és publicista pályáját indította el. Eredeti gondolataival, modern keresztény látásmódjával hívta fel magára a figyelmet *Kipke Tamás* (1952—) számos írása. Kipke az évek során nemcsak határozott vonalú, jó riportjaival és kultúrális „színeseivel" vált ismertté, hanem meditációival is. Mint lírikus egy belső, szociális lelkiismeretű gondolatkört fogalmaz meg, olykor élesen rámutatva a kialakult szokások és felfogás korszerűtlenségére és hibáira is.

Giczy György (1953—) a hetvenes évek végén került az Új Ember kötelékébe. Rendszeresen jelennek meg teológiai vonatkozású cikkei és értékes meditációi. 1982-ben a Hittudományi Akadémián teológiai doktorátust szerzett. Az évek folyamán egyre szélesebb humán témakörben publikál: a történelmi tanulmányoktól kezdve a változatos kulturális cikkeken át a glosszákig.

1980-ban lett az Új Ember belső munkatársa *Szerdahelyi Csongor* (1954—). Élénk szellemű, vérbeli publicista alkat, aki már első cikkeiben kitűnt történelmi s politikai érzékével, jó stílusával és nyelvérzékével.

Simándi Ágnes (1954—) a katolikus szellemű irodalom legfiatalabb szárnyához tartozik. Jézus példája lényeget érintően, gyakorlati hívással jelenik meg mindennapjaiban. Nem véletlen, hogy „szíve a Koponyák hegyének látomását őrzi"; ezt a meggyőződését keresztény ihletettséggel szólalatatja meg költészetében.

*

A katolikus szellemű líra jelenbeli helyzetéről vall egy napjainkban megjelent antológia, az *Isten ege alatt* — Csanád Béla szerkesztésében és válogatásában — amelyben húsz katolikus beállítottságú költő versei találhatók. Ebben a kiadványban helyet kaptak már ismert lírikusok (őket a megfelelő korszakban tárgyaltuk), kevésbé ismert vagy a pályán frissen induló, fiatalabb költő-társak.

A gyűjtemény egyik idősebb költőjének, *Demeter István*nak (1914—1977) a verseiben mintha lelkipásztori hivatása folytatódna. Költészetét belülről fakadó humanitás, mély Isten-hit jellemzi. Helyenként érdesebb, keményebb hangvétellel az élet súlyosabb problémáit is megszólaltatja.

Az érzelmek lázas lobogása és tüzes stigmái fedezhetők fel *Szabó Irma* (1913—) költészetében. Ízig-vérig keresztény lírikus. Távol áll a modern, elvont líra törekvéseitől.

Paleta Éva (1918—) neve régóta ismert az Új Ember és a Vigilia korábbi évfolyamaiból, sőt a második világháború előtti években a *Nemzeti Újság*ban is jelentek meg versei. Erős érzelmi töltésű lírikus, szenvedélyes hangon vall hitélményeiről, az emberrel és családdal kapcsolatos érzelmeiről is.

Árva György (1918—) apologetikus költészetében az Isten dicséretét szonettek egész sorozata szolgálja; e kimunkált versek formai monotóniáját a mondanivaló friss áradása oldja fel. — *Hegedűs László* (1925—) lírája elsősorban a keresztény hagyományokhoz kapcsolódik, számos verse a magyar múlt egy-egy kiemelkedő személyiségét vagy eseményét fonja körül. Meditáló hajlama jól érvényesül a templom elmélyült csendjének, belső áhitatának felidézésekor; a vidéki nép vallásos érzületéről megkapó lírai életképeket rajzol. — *Némedi András* (1926—) természetes hangvételű, elmélyült gondolatokat hordozó verseiben a hívő ember kristálytiszta érzelmei szólalnak meg. — *Budai Kulcsár János* (1937—) felforrósodott lírájában az Istennel való személyes kapcsolat „üzenetei" égnek; transzcendenciája egy különlegesen szép világ felépítését szorgalmazza. — Nyugtalan lírai alkat bontakozik ki *Fábián György* (1949—) modern képiséget és asszociációkat kínáló verseiben. — *Esztergomi F. László* (1950—) nagy élménye a létezés, s ezt meg nem alkuvó költőiséggel, a mai keresztény felfogás szűrőjén vezeti át verseibe. — *Farkas Olivér* (1955—) gazdag élményanyagú lírájában mintha egy kereszténnyé váló, szabadverses Kosztolányi Dezső költői tágasságát vélnénk megismerni; gondolati és formai téren egyike e nemzedék legtöbbet ígérő költőinek. — *Lugos Péter* (1952—) verseiből, ars poeticájából a közösségi szolgálat elkötelezettsége ragad meg; szikár, lényegre törő lírája erős spiritualitást áraszt. — *Siklós Endre* (1953—) fejlett etikai érzéke és természeti vonzódása friss, eleven költői világot épít, verssoraival az „Isten-arcú végtelent" kívánja átfogni.

A 80-as évek folyamán kapcsolódott az Új Ember köréhez *Tamási Orosz János* (1953—). Líráját a kor-problémák iránti erős fogékonyság jellemzi. Versei az Új Emberen kívül a fővárosi irodalmi lapokban jelennek meg, lírai munkássága mellett novellákat, képzőművészeti és irodalmi kritikákat is rendszeresen publikál. A Magyar Rádióban önálló műsorral kapott helyet, 1983-ban a SZOT irodalmi ösztöndíjában részesült.

A legfiatalabb nemzedéket a katolikus sajtó munkatársai között *Hevér Zoltán* (1963—) képviseli. 1981 óta rendszeresen jelennek meg versei és prózai írásai az Új Emberben; ezekben korszerű látásmóddal igyekszik feleletet adni a mában élő keresztény ember főbb kérdéseire.

*

A katolikus szellemű irodalom 1945-ben bekövetkezett állománycsökkenése és erősen hátrányos, kisebbségi helyzete jobbára megszűnt a 60-as évektől kezdődően. A másfél tucatnyi író helyett ekkor már száznál többre tehető a katolikus beállítottságú írók száma, s ezt a kört számos „együtthaladó" író, újságíró egészíti ki, akik éveken át publikáltak az Új Emberben és a Vigiliában és sok tekintetben közel kerültek a katolikus eszmékhez és törekvésekhez.

A katolikus szellemű irodalom képviselői — itthoniak és külföldön élők egyaránt — változatlanul nem egy szűkebb szellemi csoport tagjai kívánnak lenni, hanem megalapozott hang a világban, vagy ha úgy tetszik: „virrasztók" akik tudásukkal, felkészültségükkel, művészi kifejezőképességükkel és minden megnyilvánulásukkal az egyetemes katolicizmust, Krisztust és tanításait szolgálják.

PUBLIKÁCIÓK:
(Csak az 1945 utáni publikációkat vettük figyelembe)

Ágoston Julián Imre	Versek — Vigilia 1946—1969
(Poór Bernát néven is)	Versek — Új Ember 1945—1969
	Tiszta kút (versantológia; versek, 1969)
Árva György	Auróra (műfordítások)
	Szambuk: Ékszerész a kapucinus utcából (regényfordítás)
	Szambuk: Ördögök a „Vidám Pokol"-ból (regényfordítás)
	Isten ege alatt (versantológia; versek, 1985)
Balássy László	Versek — Vigilia 1951-től
	Versek, műfordítások — Új Ember 1958-tól
	Ének a hegyen (versek, 1965)
	Haldokló bilincsek (antológia — Csanád Bélával, 1968)
	Kelj föl, és járj! (antológia — Horváth Lászlóval, 1972)
	Élet a szeretetben (Cardenal válogatott művei, 1973)
	Doán Giói: Hajsza a fegyverekért (regényfordítás és tanulmány, 1976)
	A nyolc boldogság hegyén (Cardenal válogatott művei, 1977)
	Paul Roth: Istennel mindig beszélhetünk (verses elmélkedések, fordítás, 1978)
	Cardenal: Solentinamei evangélium (fordítás, 1985)
	Mindig hűségesen (Bogner Mária Margit élete, 1985)
Barsy Irma	Versek, cikkek — Új Ember 1945—1984
	Versek — Vigilia 1955—1984
Bán Aladár	Kalevipoeg (fordítás, 1960)
Bittei Lajos	Versek, műfordítások, tanulmányok — Új Ember 1955—1976
	Versek, műfordítások, bírálatok — Vigilia 1957—1976
	Rilke: Válogatott versek (antológia, fordítás, 1961)
	A tűz csiholói (antológia, fordítás, 1961)
	Ébredő Afrika (antológia, fordítás, 1961)
	Francia költők antológiája (fordítás, 1962)
	Prévert: Maszkabál (antológia, fordítás, 1962)
	Goethe válogatott művei (antológia, fordítás, 1963)
	Modern olasz költők (antológia, fordítás, 1965)
	Mai német líra (antológia, fordítás, 1966)
	Olasz költők antológiája (antológia, fordítás, 1966)
	Haldokló bilincsek (antológia, fordítás, 1968)
	Schnell: Így nevelt a szobalányunk (regényfordítás és utószó, 1968)
	Kelj föl és járj! (antológia, fordítás, 1972)
	Teilhard de Chardin: Az emberi jelenség (fordítás, 1973)
Budai Kulcsár János	Versek — Kortárs 1962-től
	Örök remény (versek, 1974)
	Isten ege alatt (versantológia; versek, 1985)
Csanád Béla	Versek, műfordítások, cikkek — Új Ember 1946-tól
	Versek, műfordítások, tanulmányok — Vigilia 1950-től
	Pacsirta szállj! (versek, 1963)
	Haldokló bilincsek (antológia — Balássy Lászlóval, 1968)

	Veronika kendője (versek, 1977)
	Virággá lettünk (versek és műfordítások, 1981)
Cselényi István Gábor	Versek — Új Ember, 1970-től
	Versek — Vigilia, 1970-től
	Isten ege alatt (versantológia, versek, 1985)
Demeter István	Versek — Új Ember, 1946—1977
	Versek — Vigilia, 1957—1977
	Versek — Napjaink, 1957—1977
	Isten ege alatt (versantológia, versek, 1985)
Dékány Endre	Versek, tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1970-től
	Versek, cikkek — Vigilia, 1968-tól
Dénes Gizella	Novellák, cikkek — Új Ember, 1945—1975
	Novellák, cikkek — Vigilia, 1950—1975
	Koszorú (antológia, novella, 1958)
	Csodálatos fazekas (regény, 1965)
	Görcsöny ékessége (tanulmány, 1972)
Doromby Károly	Tanulmányok, cikkek — Vigilia, 1946-tól
	Tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1957-től
	Böll: Írországi napló (fordítás)
	Böll: Billiárd fél tizkor (regényfordítás)
Dümmerth Dezső	Tanulmányok, cikkek — Vigilia, 1950—1959
	Göttinga és a magyar szellemi élet (tanulmány, 1962)
	Horváth István ifjúsága (tanulmány, 1962)
	Herder jóslata és forrásai (tanulmány, 1963)
	Történetkutatás és nyelvkérdés a magyar—Habsburg viszony tükrében (tanulmány, 1966)
	Kollár Ádám problémája (tanulmány, 1967)
	Pest város társadalma 1686—1696 (monográfia, 1968)
	Schiller és a formaszépség eszméje (tanulmány, 1968)
	Álmos fejedelem mítosza és valósága (tanulmány, 1972)
	A magyar fejedelemség keletkezése és eszmevilága (tanulmány, 1973)
	Az Árpádok nyomában (monográfia, 1977)
	Az Anjouk nyomában (monográfia, 1982)
	A két Hunyadi (monográfia, 1985)
Esztergomi F. László	Versek — Új Ember, 1970-től
	Versek — Vigilia, 1970-től
	Isten ege alatt (versantológia, versek, 1985)
Farkas Olivér	Versek — Katolikus Szó, 1975-től
	Versek — Új Ember, 1980-tól
	Versek — Vigilia, 1980-tól
	Isten ege alatt (versantológia, versek, 1985)
Fazekas Lajos	Versek — Új Ember, 1960-tól
	Versek — Vigilia, 1960-tól
	Versek — Katolikus Szó, 1962-től
	Kereszt a hegyen (versek, 1965)
	Tiszta kút (versantológia, versek, 1969)
	Őszinte számvetés (versek, 1971)
	Találkozások (versek, 1972)
	Látomás és jelenés (versek, 1980)

Fábián György	Versek — Új Ember, 1976-tól
	Versek — Élet és Irodalom, 1980-tól
	Isten ege alatt (versantológia, versek, 1985)
Fekete István	Novellák — Új Ember, 1945—1970
	Novellák — Vigilia, 1946—1970
	Gyeplő nélkül (regény, 1947)
	Kele (regény, 1955)
	Lutra (regény, 1955)
	Bogáncs (regény, 1957)
	Tüskevár (regény, 1957)
	Téli berek (regény, 1959)
	Köd (elbeszélések, 1960)
	Őszi vásár (elbeszélések, 1962)
	Kittenberger Kálmán élete (életrajz, 1962)
	Csend — 21 nap (kisregények és elbeszélések, 1965)
	Hu (regény, 1966)
	Barangolások (elbeszélések, 1968)
	Ballagó idő (életrajzi regény, 1970)
	Rózsakunyhó (elbeszélések és karcolatok; posztumusz, 1973)
	Búcsú (elbeszélések; posztumusz, 1979)
	Ködös utak (válogatott elbeszélések és kisregények; posztumusz, 1979)
Galántai Mária	Cikkek, riportok — Új Ember, 1967-től
Gerlei József	Novellák, cikkek — Vigilia, 1948-tól
	Novellák, cikkek — Új Ember, 1959-től
	Krakkói kávéház (novellák, 1981)
	Népszámlálás (regény, 1983)
Giczy György	Tanulmányok, cikkek, riportok — Új Ember, 1978-tól
	Tanulmányok, cikkek — Vigilia, 1979-től
Hajdók János	Tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1970—1983
	Tanulmányok, cikkek — Teológia, 1970—1983
	Cikkek, bírálatok — Vigilia, 1970—1983
	Az egylábú galamb (versek, 1972)
	Kígyó és galamb (versek, 1974)
	Gyöngykereső ember (tanulmányok, 1977)
	Zsoltárkönyv (fordítás, 1978)
	Tátrától a tengerig (útikönyv, 1979)
	Kalkuttai Teréz anya (monográfia, 1981)
	A Biblia remekeiből (fordítás, 1983)
Harsányi Lajos	Versek — Új Ember, 1945—1959
	Versek — Vigilia, 1946—1959
	Toronyzene (válogatott versek; posztumusz, 1969)
Hegedűs László	Versek, — Új Ember; Vigilia; Katolikus Szó, 1956-tól
	Versek — Jelenkor, 1956-tól
	Isten ege alatt (versantológia, versek, 1985)
Hevér Zoltán	Versek, cikkek — Új Ember, 1981-től
Horváth Richárd	Tanulmányok, cikkek — Vigilia, 1960—1980
	Hiszek (elmélkedések, 1959)

	A keresztény ember a mában (tanulmányok, 1963)
	Jelenlétünk a világban (tanulmányok, 1968)
	Embertől Istenig — Szolgáló szeretet (elmélkedések, 1976)
Ijjas Antal	Tanulmányok, cikkek, novellák — Új Ember, 1945—1980
	Tanulmányok, novellák — Vigilia, 1946—1980
	A látogató (novellák, 1960)
	Isten igaz embere (monográfia, 1976)
	Szentek élete (életrajzok, 1976)
	Jézus élete (monográfia, 1978)
Jelenits István (Tótfalusy István néven is)	Versek, cikkek — Vigilia, 1959-től
	Tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1962-től
	Tanulmányok, cikkek — Teológia, 1965—től
	Betű él lélek (elmélkedések, 1978)
	Pilinszky János: Szög és olaj című prózai írásainak összeállítása, válogatása
	Kempis Tamás: Krisztus követése (fordítás)
Kaposi Ferenc	Versek — Szabad Föld, 1947-től
	Versek — Új Ember, 1970-től
Kézai Béla	Tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1945—1983
	Tanulmányok, cikkek — Vigilia, 1946—1983
	Cikkek, bírálatok — Katolikus Szó, 1960—1983
	Jel és sors (elbeszélések, történetek, 1966)
Kipke Tamás	Versek, cikkek, riportok — Új Ember, 1971-től
	Cikkek — Vigilia, 1971-től
	Tanulmányok, cikkek — Teológia, 1971-től
Kocsis László	Versek — Új Ember, 1945—1973
	Versek — Vigilia, 1946—1973
Koppány János	Novellák — Vigilia, 1968-tól
	Novellák, tárcák — Új Ember, 1977-től
Kunszery Gyula	Versek, tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1945—1973
	Versek, műfordítások, tanulmányok — Vigilia, 1946—1973
	Fanyar mosoly (versek, 1947)
	Kisfaludy Sándor két ismeretlen verse (tanulmány, 1959)
	Zur Geschichte des ungarischen Sonnetts (tanulmány, német nyelven, 1959)
	József Attila ismeretlen verskéziratai (tanulmány, 1960)
	A Himfy-vers nyomában (tanulmány, 1957)
	Európai seregszemle (tanulmány, 1963)
	Das Bild des Ungartums in der deutschen Romantik (tanulmány, német nyelven, 1964)
	Napot tükröző üvegcserép (versek, műfordítások, 1965)
	A magyar szonett kezdetei (tanulmány, 1965)
	Szerb Antal Magyar irodalomtörténete — ebek harmincadján (tanulmány, 1970)
Lugos Péter	Versek — Új Ember, 1977-től
	Isten ege alatt (versantológia, versek, 1985)

Lukács László	Tanulányok, cikkek — Vigilia, 1970-től
	Tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1970-től
Magyar Ferenc	Tanulmányok, novellák, riportok — Új Ember, 1947-től
	Tanulmányok, novellák, cikkek — Vigilia, 1947-től
	Botorkáló emberek (novellák, 1962)
Mécs László	The slaves sing (válogatott versek, angol nyelven. De Pere Wis, 1964)
	Versek — Új Ember, 1971—1979
	Versek — Vigilia, 1971—1979
	Aranygyapjú (válogatott versek, 1923—1968; 1971)
	Vissza a csendbe (versek, Cleveland, Ohio, 1976)
	Üzenet (válogatott versek; posztumusz, 1982)
	Vadócba rózsát oltok (versek, Toronto, Canada)
Mihelics Vid	Tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1945—1968
	Tanulmányok, cikkek — Vigilia, 1949—1968
	Katolikus tanítás a tulajdonjogról (tanulmány, 1947)
Molnár Kata	Novellák — Vigilia, 1946—1949
	Novellák, tárcák — Új Ember, 1946—1948
	Anyák születnek (elbeszélések, 1955)
	Pipere princessz (mese, 1957)
	A mandarinkalap (ifjúsági regény, 1959)
Nagy Méda	Versek, cikkek, novellák — Új Ember, 1945—1984
	Versek, novellák — Vigilia, 1948—1984
Nagy Miklós	Versek, tanulmányok — Új Ember, 1945—1973
Némedi András	Isten ege alatt (versantológia, versek, 1985)
Ölbey Irén	Versek, műfordítások, cikkek — Új Ember, 1945-től
	Versek, műfordítások — Vigilia, 1946-tól
	Hét arany krajcár (mesék, 1946)
	A béke győzelem (versek, 1980)
Paleta Éva	Versek, cikkek — Új Ember, 1957-től
	Versek — Vigilia, 1957-től
	Isten ege alatt (versantológia, versek, 1985)
Passuth László	Tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1945—1979
	Tanulmányok, novellák, cikkek — Vigilia, 1946—1979
	Fekete bársonyban (regény, 1946)
	Idegenek (regény, 1948)
	Sasnak körme között (regény, 1956)
	Négy szél Erdélyben (regény, 1957)
	A mantuai herceg muzsikusa (regény, 1957)
	Lagunák (regény, 1958)
	Megszólal a sírvilág (regény, 1959)
	Sárkányfog (regény, 1960)
	Édenkert az óceánban (regény, 1962)
	A harmadik udvarmester (regény, 1962)
	Ravennában temették Rómát (regény, 1963)
	Aranyködben fáznak az istenek (regény, 1964)
	Kutatóárok (regény, 1966)
	Madrigál (regény, 1968)
	Örök Hispánia (útikönyv, 1969)
	Rézkor (regény, 1969)

Hétszer vágott mező (regény, 1970)
Találkoztam esőistennel (tanulmány, 1972)
A lombard kastély (regény, 1972)
Tört kristálytükör (regény, 1974)
Emlék és folytatás (regény, 1975)
Tornyok árnyékában (regény, 1977)
Barlangképek (regény, 1978)
Medúzafej (regény, 1979)
Víz tükrére krónikát írni (regény; posztumusz, 1980)
Tíz esztendő tető alatt (psztumusz, 1981)

Pálos Rozita
Versek — Új Ember, 1970—1985
Versek — Vigilia, 1970—1985
Tigris (dráma, 1963)
Novellák, cikkek — Jelenkor, 1969-től

Pénzes Balduin
Tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1945—1980
Tanulmányok, cikkek — Vigilia, 1950—1980

Pilinszky János
Versek — Vigilia, 1946—1981
Versek, cikkek — Új Ember, 1957—1981
Trapéz és korlát (versek, 1946)
Aranymadár (verses mesék, 1957)
Harmadnapon (versek, 1959)
Rekviem (filmnovella, 1961)
Versek, novellák — Új Írás, 1961—1981
Sötét mennyország (oratórium, 1962)
Nagyvárosi ikonok (összegyűjtött versek, 1970)
Szálkák (versek, 1972)
Végkifejlet (versek, színművek, 1974)
A nap születése (régi és új verses mesék, 1974)
Tér és forma (versek; Saár Erzsébet szoborillusztrációival, 1975)
Kráter (összegyűjtött és új versek, 1976)
Beszélgetések Sheryl Suttonnal (egy párbeszéd regénye, 1977)
Válogatott versei (1978)
Szög és olaj (prózai írások; Válogatás és összeállítás Jelenits István —)

Possonyi László
Tanulmányok, novellák, cikkek — Új Ember, 1945-től
Tanulmányok, novellák, cikkek — Vigilia, 1946-tól
Játék az apostolokról (színmű, 1947)
Bűnbak és áruló (regény, 1968)
Tettenérés (regény, 1980)

Puszta Sándor
Versek — Új Ember, 1945—1983
Versek, műfordítások — Vigilia, 1960—1983
A fények rézsűt esnek (versek, 1976)
Bronzveret (versek, 1974)
Személyreszólón (versek, 1978)
Cinkenyom (versek, 1981)
Emberi szivárvány (versek, 1981)

Rónay György
Versek, műfordítások, tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1945—1978
Versek, műfordítások, tanulmányok, cikekk, novellák — Vigilia, 1946—1978
Az alkony éve (regény, 1947)

A regény és az élet (tanulmányok, 1947)
Új francia költők (műfordítások, 1947)
A francia reneszánsz költészete (műfordítások, tanulmány, 1956)
A nábob halála (regény, 1957)
Nyár (versek 1938—1956, 1957)
Petőfi és Ady között (monográfia, 1958)
Az ember boldogsága (elbeszélések, 1959)
Képek és képzelgések (regény, 1960)
Fekete rózsa (versek, 1961)
Esti gyors (regény, 1963)
A klasszicizmus (válogatás, fordítás, bevezető tanulmány, 1963)
A város és a délibáb (versek, 1964)
A szeretet bilincsei (elbeszélések, 1965)
Tükör és tűz (versek, 1966)
Fordítás közben (tanulmányok, 1968)
Idegenben (Két kisregény: Szürke élet; Nincs megváltás, 1968)
A tenger pántlikái (versek, 1969)
Jegyzetlapok (cikkek, 1969)
Szentek, írók, irányok (tanulmányok, 1970)
A nagy nemzedék (tanulmányok, 1971)
Kassák Lajos alkotásai és vallomásai tükrében (monográfia, 1971)
Olvasás közben (kritikák, 1971)
Zakeus a fügefán (elmélkedések, 1971)
Fordítók és fordítások (tanulmányok, 1973)
Nem jött madár (elbeszélések, 1973)
Századunk útjain (versfordítások, 1973)
Téltemető (versek, 1973)
Mérleg (válogatott versek 1931—1972, 1974)
Júdás könyve (elmélkedések, 1976)
Kakucsi rózsák (versek, 1977)
A párduc és a gödölye (regény, 1978)
Balassitól Adyig (tanulmányok, 1978)
A kert (versek; posztumusz, 1979)
Hit és humanizmus (tanulmányok; posztumusz, 1979)
Szérű (összegyűjtött versek; posztumusz, 1981)
Szeptemberi halászat (összegyűjtött kispróza; posztumusz, 1983)

Rónay László

Tanulmányok, cikkek — Vigilia, 1960-tól
Tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1965-től
Az Ezüstkor nemzedéke (tanulmány, 1967)
Hűséges sáfárok (tanulmányok, 1975)
Thurzó Gábor (monográfia, 1974)
Kosztolányi Dezső (monográfia, 1977)
Devecseri Gábor alkotásai és vallomásai tükrében (monográfia, 1979)
Szabálytalan arcképek (tanulmányok, 1982)
Képes Géza (tanulmányok, 1983)
Tersánszky Józsi Jenő (monográfia, 1983)
Hajrá Felhegy! (ifjúsági regény, 1985)

Saád Béla

Cikkek, riportok — Új Ember, 1945—1971
Tanulmányok, cikkek — Vigilia, 1946—1971

	A zsinat — budapesti szemmel (cikkek, 1967)
	Mulasztás (regény, 1977)
	Tíz arckép (életrajzok, 1983)
	Jézus élete kicsinyeknek (Sinkó Ferenccel 1945)
Semjén Gyula	Tanulmányok, novellák — Vigilia, 1946—1949
	Az üvegkastély (elbeszélések, 1946)
	Hazátlanok (regény, 1947)
Sík Sándor	Versek, műfordítások, tanulmányok — Új Ember, 1945—1963
	Versek, műfordítások, tanulmányok — Vigilia, 1946—1963
	Őszi fecske (versek, 1959)
	Áldás (versek; posztumusz, 1963)
	Az égigérő torony (válogatott munkák; posztumusz, 1969)
Siklós Endre	Alkonyi fényözönben (versek; Siklós Andor illusztrációihoz, évszám nélkül)
	Isten ege alatt (versantológia, versek, 1985)
Simándi Ágnes	Versek, cikkek — Új Ember, 1972-től
	Versek — Vigilia, 1974-től
	Versek — Kortárs, 1985-től
	Isten ege alatt (versantológia, versek, 1985)
	Innen és túl (antológia, versek)
Sinkó Ferenc	Tanulmányok, novellák, versek, riportok — Új Ember, 1945-től
	Tanulmányok, novellák, műfordítások — Vigilia, 1946-tól
	Jézus élete kicsinyeknek (Saád Bélával, 1945)
	A szenvedésről (tanulmány, 1946)
	Erős nép (vallásos olvasmány, 1947)
	Boldogasszony legénye (misztériumjáték, 1948)
	A fekete madár (elbeszélések, 1973)
	Laurentin: Bernadette élete (fordítás, 1983)
	Laurentin: Lisieux-i Teréz (fordítás, 1983)
	Ladame: Jézus Szíve Apostola — Alacoque Margit-Mária (fordítás, 1985)
	Lemoine: Szent Rita (fordítás, 1985)
	Csudatörténetek (példák, prédikációk; összeállítás, tanulmány, 1985)
Szabó Géza	Versek, műfordítások — Vigilia, 1952-től
	Versek, cikkek — Új Ember, 1957-től
	Versek, cikkek — Katolikus Szó, 1973--tól
	Tiszta kút (versantológia, versek, 1969)
Szabó Irma	Versek — Új Ember, 1970-től
	Isten ege alatt (versantológia, versek, 1985)
Szarka Géza	Novellák, tárcák — Új Ember, 1945—1974
	Novellák, cikkek — Vigilia, 1946—1974
	Novellák, cikkek — Magyar Nemzet, 1957—1974
	Hívom az élőket (novellák, 1964)
	Erzsébet nővér (színmű, 1970)
Szedő Dénes	Versek, műfordítások — Új Ember, 1945—1983
	Versek, műfordítások, cikkek — Vigilia, 1946—1983
	Kirelejszom (gyermekversek, 1984)
Szedő László	Tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1945-től
	Tanulmányok, cikkek — Vigilia, 1946-tól

Szeghalmi Elemér	Tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1947-től
	Tanulmányok, cikkek — Vigilia, 1954-től
	Tanulmányok, cikkek — Kortárs, 1965—1971
	Freskó és pasztell (tanulmányok, 1971)
	Wallace: Ben-Hur (regényátdolgozás, 1981)
Szerdahelyi Csongor	Cikkek, riportok — Új Ember, 1980-tól
Székely László	Versek — Új Ember, 1945-től
	Versek — Vigilia, 1946-tól
	Magyarok Nagyasszonya (Majsai Mórral, 1981)
Szomráky Sándor	Versek, műfordítások — Vigilia, 1947-től
	Versek — Kortárs, 1957-től
	Mint akinek élete bezárult (versek, 1957)
Tamási Áron	Cikkek — Új Ember, 1945
	Czimeresek (regényes korrajz, 1945)
	Szívbéli barátok (ifjúsági regény, 1946)
	Hullámzó vőlegény (színmű, 1947)
	Kikelet (válogatott elbeszélések, 1949)
	Búbos vitéz (mesejáték, 1952)
	Kossuth nevében (jelenet, 1952)
	Bölcső és bagoly (regényes életrajz, 1953)
	Hazai tükör (krónika, 1953)
	Szegénység szárnyai (elbeszélések, 1954)
	Világ és holdvilág (összegyűjtött novellák 1936—1957, 1958)
	Szirom és boly (rege, 1960)
	Játszi remény (novellák, 1961)
	Hétszínű virág (novellák, 1963)
	Világló éjszaka (novellák, 1966)
	Vadrózsa ága (életrajz; posztumusz, 1967)
Tamási Orosz László	Versek — Új Ember, 1980-tól
	Versek — Élet és Irodalom, 1980-tól
	Tiszteletkör (versantológia, versek, 1983)
	Együtt (versantológia, versek, 1985)
	Véga-Líra (versantológia, versek, 1985)
Toldalagi Pál	Versek — Új Ember, 1945—1976
	Versek — Vigilia, 1946—1976
	Végítélet ablaka (versek, 1948)
	Szitáló évek (versek, 1957)
	Szárnyalás (versek, 1965)
	Valamilyen Éden felé (versek, 1968)
	Igézet és valóság (versek, 1971)
	A visszahívott tenger (versek, 1973)
	Napló (emlékezések, 1974)
	Ámulattól a döbbenetig (versek, 1976)
	Zord labdajáték (1976)
Tóth Sándor	Tanulmányok, versek, tárcák, riportok, fordítások — Új Ember, 1971-től
	Versek, fordítások, cikkek — Vigilia, 1971-től
	Isten ege alatt (versantológia, versek, 1985)
	Lagerlöf: Krisztus-legendák (fordítás, 1985)

Tűz Tamás	Versek, műfordítások — Új Ember, 1945-től
	Versek, tanulmányok, műfordítások — Vigilia, 1946-tól
	Elraboltam Európát (versek, Los Angeles, 1970)
	Tükörben játszik a kéz (versek, Los Angeles, 1970)
	Harmincnapos nászút (elbeszélések, Toronto, 1973)
	Angyal, mondd ki csak félig (versek, Oakville, 1974)
	Hova tűntek a szitakötők? (versek, önéletrajz, Oakville, 1976)
	Jelen voltam (versek, Oakville, 1976)
	Aranyrét utca (ifjúsági versek, Missiousuga, 1978)
	Szemünktől kék az égbolt (versek, München, 1982)
Újlaki Andor	Tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1945—1974
	Tanulmányok, cikkek — Vigilia, 1946—1974
Vasadi Péter	Versek, tanulmányok, cikkek — Új Ember, 1967-től
	Versek, tanulmányok, cikkek — Vigilia, 1963-tól
	Jelentés Babylonból (versek, 1974)
	Ének a szomjúságról (versek, 1976)
	Tűzjel (versek, 1978)
	Tamariszk (1978)
	Az ember reménye (versek, 1982)
	Hó és madarak (versek, 1982)
	Nem kő, se csillag (versek, 1984)
	Az ember reménye (esszék, novellák, 1984)
Városi István	Versek, műfordítások — Új Ember, 1945—1979
	Versek, műfordítások — Vigilia, 1946—1979
	Hat nap (útinapló)
	Szent Ágoston Vallomásai (fordítás, tanulmány, 1974)

ARATÓ MIKLÓS—CSÉFALVAY PÁL—
FARKAS ATTILA—ROSDY PÁL

A magyar katolikus egyházművészet

AZ ORSZÁGOS EGYHÁZMŰVÉSZETI ÉS MŰEMLÉKI TANÁCS (OEMT)

A Magyar Püspöki Kar 1967. március 17-én tartott konferenciáján háromtagú püspökkari bizottságot létesített az Országos Műemléki Felügyelőséggel (OMF) való kapcsolatok közvetlenebb felvétele végett. A bizottság első tagjai voltak Cserháti József püspök, pécsi apostoli kormányzó, Klempa Sándor veszprémi apostoli kormányzó és Winkler József segédpüspök. A Konferencia elfogadta Cserháti József püspök javaslatát: az Ordináriusok haladéktalanul alakítsák meg egyházmegyéjükben az Egyházmegyei Egyházművészeti és Műemléki Bizottságokat (EEMB).

A II. Vatikáni Zsinat nyomán megindult liturgikus reform a templomok belső terének kialakításában szükségszerű változásokat hoz magával. Ez nem kerülhette el az OMF figyelmét sem, tekintettel arra, hogy templomaink jelentős része műemlék, amelyek felett a törvényben meghatározott felügyeletet gyakorol. A Püspöki Kar elhatározta a püspöki bizottság vezetése alatt egyházi és világi szakemberekből álló Országos Egyházművészeti és Műemléki Tanács (OEMT) létesítését, melynek tagjait az ordináriusok saját egyházmegyei bizottságaik tagjai közül delegálják (egyházmegyénként 2—3 tagot).

Ezzel megalakult az OEMT, mely 1967. május 30-án tartotta első ankétját. Azóta minden évben május és szeptember hó utolsó hetének keddjén és szerdáján kétnapos tanácskozást tart, melynek 18 év alatt a legkiválóbb szakemberek bevonásával, rendkívül gazdag programja volt. A témák az egyházi épületek műemlékvédelmi, állagmegóvási, felújítási kérdéseitől a liturgikus reform által megkívánt új liturgikus terek megoldási kívánalmain keresztül a korszerű egyházi képzőművészet problémaköréig terjedtek ki.

Az OMF szakemberei, építészek, művészettörténészek, liturgikusok, lelkipásztorok legtöbbször vetített képes előadásokban tárgyalták a témákat, melyeket beható tanácskozás követett. Ugyanakkor rendszeres tanulmányi utakon a helyszínen tanulmányozták a Tanács feladatkörébe tartozó kérdéseket. Csak 1967—1975 között 161 objektummal ismerkedtek meg a Tanács tagjai, 63 műmlékkel, 52 új liturgikus térkialakítással, 43 műemléki helyreállítással, 35 falkép- és üvegablak restaurálással és új alkotással, 11 helyen műszaki megoldásokkal, 11 új templommal, 10 múzeummal és kiállítással.

1967—1974-ig Cserháti József, az OEMT elnöke kiépítette az OMF-fel a szoros kapcsolatot, dinamikus szervezésével mozgásba hozta a magyar egyházi műemlékvédelem és egyházművészet ügyét. Gazdag tapasztalatával 1976-ban

bekövetkezett haláláig, nagy segítségére volt Dümmerling Ödön építészmérnök, az OMF főfelügyelője.

Az OEMT titkári teendőit 1967—1981-ig Arató Miklós plébános látta el. 1974-ben az OEMT elnöki tisztségére Kádár László veszprémi püspök, majd egri érsek kapott a Püspöki Kartól megbízatást. Már az ő vezetésével készült el az 1976—1979-ig tartó munkaterv. Eszerint az ankétok programjaiban a következő témák szerepeltek: a szakrális építészet, szobrászat, festészet, a templom mint esztétikus környezet, a szakrális textilművészet és paramentika, az ötvösművészet, a kerámia és üveg szerepe a templomban, a temetők és szabadban álló kálváriák, kegyszobrok és feszületek. Az egyes témákat egyrészt műemléki, másrészt a mai egyházi igények szempontjai szerint tárgyalta a Tanács. Az egyes művészi ágak képviselőit meghívták az ankétokra, így az OEMT többszáz alkotó művésszel került személyes kapcsolatba, akik a Központi Szeminárium folyosóin és könyvtárában alkalmi kiállításon mutatták be műveiket.

Az 1980—1985. évekre szóló munkaterv az egyes stíluskorszakok bemutatását és műemlékvédelmét tartalmazta: román, gótikus, reneszánsz, barokk, klasszicista, eklektikus és görög katolikus témákra való osztással, továbbá felölelte a II. Vatikáni Zsinat egyházművészeti rendelkezéseit, a templom teológiáját, a liturgikus térkialakítások tapasztalatait, az Eukarisztia őrzési helyét és a baptisztérium kérdését. Kiváló előadók adták át tapasztalataikat: Pogány Frigyes, Somogyi József, Borsos Miklós, Keresztury Dezső, Dercsényi Dezső, Bálint Sándor, Horler Miklós, Sedlmayr János, Koczogh Ákos és mások. Az előadásokkal párhuzamosan minden magyar egyházmegye vetített képes előadással mutatta be a II. Vatikáni Zsinat óta készült műemléki felújításait, új templomait, a különböző stílusú templomokban a körülményekhez alkalmazkodó liturgikus térkiképzéseket és az új képzőművészeti alkotásokat. Közben itt sem maradt a Tanács az elmélet síkján, hanem a helyszínen tanulmányozták többek között a Szeged-Tátra téri, Budapest-Farkasréti, Budapest-Táltos utcai, halásztelki, óbudai-Szentháromság és gyáli templomokat, a Budapest-Belvárosi Főplébánia, a pesti volt ferences műemléktemplom restaurálását, a zsámbéki romtemplomot; számos kiállításon vettek részt szakvezetéssel. 1976 óta az OEMT tanácskozásaira meghív olyan művészeket, kik egyházi feladatokkal foglalkoznak, valamint érdeklődő lelkipásztorokat. Így az ankétokon résztvevők száma átlagban 80—90 volt.

1985-ben az OEMT elnöke Kádár László egri érsek, alelnöke Arató Miklós Budapest, Baross Gábor-telepi plébános, titkára Farkas Attila művészettörténész, az OMF állandó képviselője Horler Miklós tudományos titkár lett.

Nehézségek leginkább az Egyházmegyei Egyházművészeti és Műemléki Bizottságok terén vannak, mert ezek csak kevés egyházmegyében működnek rendeltetésüknek megfelelően, s a megrendelő mecénások nem veszik kellőképpen igénybe az OEMT tanácskozásain szerzett tapasztalataikat.

A. M.

MŰEMLÉKVÉDELMI ÉS EGYHÁZMŰVÉSZETI KIADVÁNYAINK

Az OEMT nemcsak tagjainak továbbképzéséről gondoskodott, hanem kiadványokkal is segítette az ordináriusokat és a papságot:

1. *„A katolikus egyház liturgikus reformjainak műszaki vonatkozású problémái."* Összeállította Dümmerling Ödön építész. Ez a 63 oldalas stencilezett írás elsőnek sietett 1967-ben a sürgető új liturgikus térrendezési kérdésekben eligazítást adni.

2. *„A liturgikus berendezési tárgyak és eszközök művészete."* Összeállította az OEMT titkársága 1968. Ez a rota sokszorosítással készült füzet már számos alaprajzi változatban mutatja be a helyes megoldásokat, vázlatokban a kül- és belföldi új oltárokra mintákat.

3. *Fotóalbum* külföldi és hazai példákkal a liturgikus térrendezésre. Minden püspökség kapott egy példányt az albumból, melyet szintén az OEMT titkársága állított össze.

4. *„Képek és szobrok alkalmazásának elvei."* (a „15 pont") Günther Rumbold osztrák művészettörténész professzor alapján. Leközölte a Magyar Kurir 1969-ben.

5. *„Egyházi épületek és műtárgyak gondozása."* A Képzőművészeti Alap Kiadóvállalatának gondozásában 1971-ben jelent meg. A könyv az OMF és az OEMT 35 szakemberének máig is érvényes eligazító írása. Főszerkesztője Cserháti József püspök, szerkesztői: Arató Miklós és Levárdi Ferenc voltak. A könyvnek ökumenikus vonatkozása is van, az evangélikus, református és orthodox műemléktemplomokra vonatkozó cikkeket az illető egyházak szakemberei írták. A belföldi és külföldi szakfolyóiratok és szakemberek a művet nagy elismeréssel fogadták. Minden plébánia hivatalból megkapta a könyvet és a papság nemcsak műemléki kérdésekben kapott eligazítást, hanem a műemléki kategóriákba nem tartozó egyházi épületek gondozására, a liturgikus térkialakítás módjára és képzőművészeti problémákra is.

6. Levárdy Ferenc: *„Magyar templomok művészete"*, Szent István Társulat, 1982. Az OEMT művészettörténésze a katolikus, a református egyház, valamint az OMF szaklektorainak bevonásával stílus-korszakonként mutatja be fényképekkel és rajzokkal az Árpádok korától napjainkig a hazánkban épült tipikus templomformákat, s azok szellemi és liturgikus hátterét.

A. M.

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI ÉS EGYHÁZMŰVÉSZETI OKTATÁS A PAPKÉPZÉSBEN

A Hittudományi Akadémián és a vidéki Hittudományi Főiskolákon a II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciójának 129. pontja értelmében „Ars sacra" néven szerepel az a legtöbbször „melléktantárgynak" tekintett stúdium, mely hivatva lenne felkészíteni a jövő papságát a majdan kezükre kerülő, felmérhe-

tetlen eszmei értékű egyházi és nemzeti kulturális örökség megőrzésére és gondozására, amikor mint plébánosokra, templomot bíznak. Nem egyszer az egyháztörténelem függeléke, máskor a liturgiáé az egyházi művészettörténet és egyházművészet.

Az egyes főiskolákon attól is függ az oktatás, van-e megfelelő tanár, aki a megkívánt szinten képes oktatást adni. Bár valamennyi főiskolán — többször kihagyásokkal — van ilyen irányú oktatás, de több főiskolán ebből nem kell vizsgázniok a növendékeknek. Kívánatos lenne olyan jegyzet készítése, mely a papnövendékek számára a legfontosabb műemlékvédelmi és egyházművészeti tudnivalókat tartalmazza s ennek rendszeres oktatása.

A. M.

EGYHÁZI ÉPÍTÉSZET

A háború után az egész ország — benne az egyház is — óriási erőfeszítéseket tett az újjáépítés terén. Rengeteg templom, kápolna és plébániaház elpusztult. Az állam magára vállalta minden vallás főtemplomának újjáépítését. A kegyuraság mint hatékony anyagi bázis megszűnt. A hívő közösségeknek maguknak kellett a pénzt előteremteni az építkezéshez. Az egyház életerejét jelzi, hogy kevés kivétellel a sérült templomokat kijavítják, a leromboltak helyett újat építenek. A korszakunkban épített új plébániákra jellemző, hogy általában minden komolyabb stílustörekvés nélkül épültek, a mindenkori közízlésnek megfelelően.

A templomépítészetben három korszakot jelölhetünk meg: az újjáépítés korszaka, az „ötvenes évek" és az utolsó húsz év, melyet az egyház és állam közti egyre rendezettebb állapot jellemez.

A 686. oldalon jelzett statisztikai adatok szerint felépült templom és kápolna alig több, mint liturgikus funkciót jól-rosszul betöltő épület. Az építtető egyház anyagi helyzete alaposan megváltozott. Ez tükröződik a templomokon is. Közvetlenül a háború után még épült 1—2 „nagy" templom; legtöbbje viszont kicsi. Ennek oka részben a megfogyatkozott hívőszám, részben az épület nagyságát korlátozó előírások.

1. Közvetlenül a háború után fejeznek be néhány korábban elkezdett épületet, pl. az *Árkay Bertalan* által tervezett modern balatonlelleit, a „hagyományos" stílusú baracskait, továbbá a neobarokkban épített Makkos Mária budakeszi kegytemplomot. E stílusegyveleg jól tükrözi az építtető egyházak gondolkodásmódját.

E korszak építészetének jellemzője, hogy ott, ahol valami stílusigény egyáltalán felmerül, az építészek a háború előtti „Bauhaus" elveit folytatják, amelyet nálunk *Árkay Aladár* és *Árkay Bertalan* a Győr-gyárvárosi és Budapest-városmajori, vagy *Rimanóczy Gyula* Budapest-pasaréti templomával indított el. A háború utáni kor jelentősebb templomai: Budapest-rózsadombi Kapisztrán Szent János templom, melynek tervét *Say-Halász Antal* készítette el, s 1949-re

épült fel; belső kiképzése a „római iskolások" közös műve. *Árkay Bertalan* Horton és Taksonyban, *Márkus Béla* Makláron és Kerecsenden, *Zsanda János* Rakamazon épít templomot a háború alatt megsemmisültek pótlására. E korszak terméke Pécs-Kertvárosban *Gosztonyi Gyula* előzmények nélküli, impozáns templom- és plébániaegyüttese. Ide sorolható a veszprémi egyházmegyében sokat építő *Vándor Ferenc* hárskúti és pölöskei temploma. Szombathelyen (Kámon) és Becsvölgyén *Kirchfeld Károly* épít modern templomot. *Kismarty-Lechner Jenő* a Budapest-Baross Gábor-telepi templomhoz épít sajátos vonalvezetésű új tornyot.

2. Az ötvenes évek közepe táján szinte csak *Árkay Bertalan* tervez templomot, illetve variálja itáliai hatásokra utaló, kis, nyitott harangtornyos, belül nagyon egyszerű típusterveit, főleg a váci egyházmegyében: Vecsésen kettőt, Móricgáton, Szalkszentmártonban, továbbá komolyabb szinten Győr-Kisbácsán. Új formával kísérletezik a földrengés által elpusztult taksonyi, ellipszis alakú templomával. Ez formailag nálunk újdonság, de akusztikailag sok problémát okozó megoldás.

Az új, bátrabban modern megoldásokkal az egri főegyházmegye területén találkozunk először. *Csaba László* 1959-ben tervezett cserépváraljai kápolnája az első valóban modern egyházi épületünk. Ezt követi a híressé vált hollóházi 1965-ben elkészült temploma, majd a szintén általa tervezett hodászi és nyírderzsi templom. *Vass Zoltán* és *Valuch István* összmunkájával készült a szucsi körtemplom 1965-ben, s a nagy tiszai árvíz után a nagyszekeresi kápolna. A főegyházmegyében *Kocsis József* hajduhadházi és *Németh Mária* mátraszentimrei temploma érdemel említést.

Az esztergomi főegyházmegyében *Szabó István* nevéhez fűződnek merészebb felfogásban tervezett templomok: Budapest-Farkasrét (1975), Budapest-Táltos utcai Szent Kereszt templom és Márkháza 1979-ből. (Ekkor építi a XXIII. János Szeretetotthont is.) Az ő koncepciójából nőtt ki *Borsányi Pál* által tervezett Budapest-vizafogói új templom és plébánia. Újabban készítette el *Perczel Dénes* a Budapest-Vörösvári úti templomot. *Csaba László* Budapest-békásmegyeri új lakótelepi épülő temploma ígérkezik sikeresnek.

A kalocsai főegyházmegyében *Kováts Attila* több épülete közül ki kell emelni a kaskantyúi együttest és a kisszállási körtemplomot.

A veszprémi egyházmegyében *Vándor Ferenc* hévízi templomával „váltott" új stílusra. Utána *Török Ferenc* lett a legtöbbet foglalkoztatott tervező. Nemesheténi sikeres kezdet után a balatonfenyvesi Szent Erzsébet templomot nem tartjuk szerencsésnek az oltárelhelyezés miatt: kettévágja a hívek közösségét. Révfülöpön szellemes és szerencsés megoldást választott.

A pécsi egyházmegyében *Getto József* épített figyelemre méltó, csigavonalú látványos templomot Pécs-Postavölgyben. Kozármislenyben *Rubint Ferenc*, a mohácsszigeti Dunafalván *Holczer József* alkotott nem szokványos kis templomot.

A váci egyházmegyében külső megjelenésében az átlag fölé emelkednek *Kerényi József* 1971. évi kunadacsi és az 1987. évi ceglédi Magyarok Nagyasszonya templomai, és Gyál gondos templomegyüttese *Perczel Dénestől* (1982—83).

A székesfehérvári egyházmegyében Érdligeten sok megkötöttséggel *Szabó István* épített új templomot 1978—82 között. Kiemelkedő alkotás *Csete György* halászteleki körtemploma (1983) új és merész konstrukciója miatt. Leányfalun új Lelkigyakorlatos ház épült. A sajátos funkció feladatait sikeresen oldotta meg *Emődy Attila* építész 1983—84-ben.

Sokáig egyedül állt újszerűségével Szeged-Tarjánvárosban *Tarnai István* 1971-ben tervezett templom- és plébániaegyüttese. Nemes egyszerűséggel, nyugodt vonalaival szépen simul be az új városrészbe. Debrecenben méltóan képviseli a katolikus templomépítészetet *Kálmán Ernő* új Szent László temploma.

A szombathelyi egyházmegyében 1985-ben készült el Csörötnek modern temploma, melyet *Fazekas Péter* tervezett.

Ugyancsak 1985-ben készült el *Bihari László* és *Asbóth István* által sikeresen megtervezett Fertőd I. (Eszterháza) temploma a győri egyházmegyben. Remeknek ígérkezik *Ráskai Péter* tervei szerint épülő új győri Szentlélek templom.

A hagyományokhoz nagyon ragaszkodó görög katolikusoknak is van modern templomuk. Míg a mándoki magán viseli a kísérletezés gyermekbetegségeit, *Török Ferenc* edelényi temploma ízig-vérig modern épület. Kelet és nyugat határán mindenképpen dicséretes munka.

Összefoglalva: az utóbbi negyven évben nem épültek olyan templomok, melyek eredetiségükkel vagy nagyszerűségükkel határkövek lennének a magyar építőművészet történetében. Inkább jelzéseik annak, hogy a háború pusztításainak helyrehozása után a gazdaságilag és társadalmilag teljesen megváltozott körülmények közt is kereste az egyház az újat, a korszerűt. A templomépítészet megítélésében is számolnunk kell a hagyományok folyamatosságának hiányával. Az említettek közt jónéhány példa azt mutatja, hogy amint kedvezőbb lehetőségek mutatkoznak, van tehetség méretekben és minőségben a jelen egyházképet hitelesen képviselő templomok építésére.

Meg kell még jegyeznünk, hogy a Zsinat után épült templomokba a legtöbb esetben maga az építész tervezett az új liturgiának megfelelő teret. Ezek a későbbi átalakításoknál magasabb szinten elégítik ki az új liturgikus és művészi követelményeket.

Cs. P.

RÓMAI SZENT PÉTER BAZILIKA MAGYAROK NAGYASSZONYA KÁPOLNÁJA

Lékai László bíboros, prímás, esztergomi érsek 1977-ben, a bíborosi konzisztórium alkalmával, kéréssel fordult VI. Pál pápához, hogy a római Szent Péter bazilika altemplomában tegye lehetővé egy, a Magyarok Nagyasszonya tiszteletét reprezentáló kápolna létesítését. A kérést nemcsak az indokolta, hogy a pápai temetkezések részére fenntartott grották oldalhelyiségeiben a lengyelek, litvánok és írek már néhány évvel ezelőtt szentelhettek nemzeti kápolnákat, hanem az is, hogy az új kápolna egy megszakadt tradíció folytatását kívánta szolgálni. Első királyunk, Szent István egykor zarándokházat és kisméretű

templomot emelt Szent Péter sírja közelében. Ezt az ősi Hospitium Hungarorum-ot a XVI. században megkezdett nagyvonalú pápai építkezések miatt lebontották, míg végül az idővel és viszontagságokkal dacoló kis templom helyére húzták fel az új Szent Péter bazilika barokk sekrestyéjét 1776-ban. Ennek a lebontott középkori épületnek sorsát örökíti meg a S. Pietro déli oldalán kialakított kis tér latinszövegű emléktáblája, melyet még Serédi Jusztinián fáradozására helyeztek el 1929-ben.

Lékai László bíboros előterjesztését VI. Pál nagylelkűen fogadta, és a vatikáni grotta eddig raktárnak használt egyik helyiségét jelölte ki az új magyar kápolna számára. Nemcsak jelkép, de a Gondviselés figyelmes gesztusa is, hogy kápolnánk közvetlen szomszédságában helyezték örök nyugalomra a nagylelkű adományozót, VI. Pál pápát.

A kápolna létesítésének eszmei szerzője és mecénása — Lékai bíboros — 1980. július 25-én, a budapesti Központi Szemináriumban rendezett sajtótájékoztatón ismertette a magyar szentély létesítésének célját: „Első célja, hogy a Magyarok Nagyasszonya kápolna a Szent István-féle szellemi örökség folytatása legyen, mindig közelebb Rómához, a továbbélő Péterhez, a Vatikánhoz. Második célja, hogy a Magyarok Nagyasszonya római otthonában testvérként találkozzanak az itthoni és a külföldi magyarok, akik nemegyszer felfogásban és érzelmileg távol állnak egymástól. Végül a harmadik célja, a Pax Europae, Európa békéje kimunkálásában irányt mutatni azoknak a magyar szenteknek az életéből vett jelenetekkel, amelyek a kápolna falait díszítik." A tüzetesen kidolgozott ikonográfiai program hangsúlyozni kívánta, hogy hazánk nagy számban adott szenteket az egyetemes egyház számára, s ezzel tevékeny szerepet vállalt a középkori hit és vallásosság elmélyítésében.

A kápolna belső terének, architektonikus megjelenésének tervezésére *Gerő László* Ybl- és állami-díjas professzort, a budai vár helyreállításának tervezőjét kérték fel, a művészeti irányítást pedig *Patakyné Brestyánszky Ilona* művészettörténészre, a Magyar Nemzeti Galéria tudományos főmunkatársára bízták. A hivatalos adminisztrációt a Képző- és Iparművészeti Lektorátus vállalta, amely a munkafolyamat során többször konzultált a megrendelővel, valamint az egyházi és világi szakértőkből álló zsűrivel. A Magyar Katolikus Püspöki Kar felkérésére az Országos Egyházművészeti és Műemléki Tanács 1978. szeptember 8-án külön ülésen foglalkozott a kápolna terveivel, és memorandumban foglalta össze szakvéleményét és javaslatait. Szűkebb körű pályázat alapján néhány jónevű magyar szobrászművész kapott megbízást az oldalfalak domborműveinek elkészítésére, *Varga Imre* Kossuth- és Munkácsy-díjas pedig pályázati kötelezettség nélkül vállalta az oltár mögötti domborítás és a szentély szobrainak megmintázását. Bár a pályázók több alternatívát is javasoltak a belső kialakításra, az egységes koncepció érdekében a zsűri a tervező építésszel egyhangúlag, a süttői édesvízi kemény mészkő (travertin) alkalmazását javasolta. A kápolna hátsó zárófalának díszítését a Rómában élő, magyar származású *Amerigo Tot*-ra bízták, aki ellipszis alakú domborművét bronzba öntötte. A tervezés egészének elbírálását és a felmerülő problémák eldöntését — természetszerűleg — a vatikáni Szent Péter bazilika Műhelyének érsek-

A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT ISKOLANŐVÉREK DEBRECENI SVETITS DIÁKOTTHONÁNAK ÚJ SZÁRNYA ÉS HALLJA. ELKÉSZÜLT 1985-BEN

JOHN VAUGHN, A FERENCES REND GENERÁLIS ELŐLJÁRÓJA ÁLDOTTA MEG 1986. OKT. 30-ÁN
A SZENTENDREI FERENCES GIMNÁZIUM ÚJ ÉPÜLETRÉSZEIT

A BUDAPEST, XIII. SZENT MÁRTON PLÉBÁNIATEMPLOM. ÉPÜLT SZABÓ ISTVÁN ÉS BORSÁNYI PÁL TERVEI SZERINT. 1985. NOV. 16-ÁN SZENTELTE FEL LÉKAI LÁSZLÓ BÍBOROS, ÉRSEK, PRÍMÁS

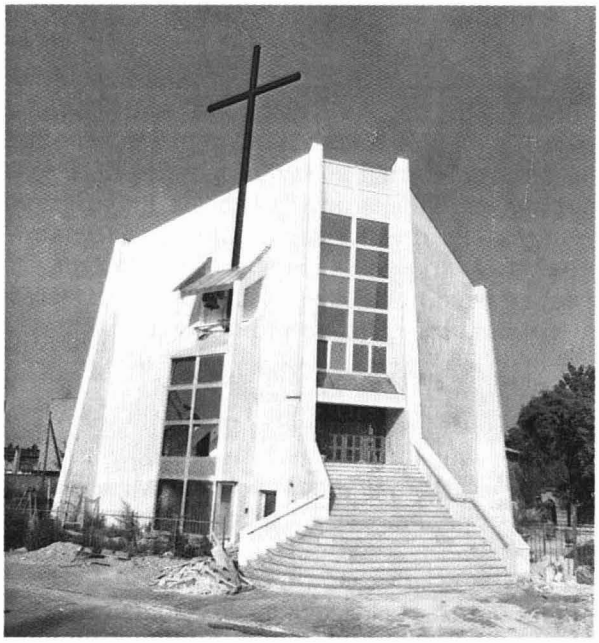

A BUDAPEST-BÉKÁSMEGYERI BOLDOG ÖZSÉB PLÉBÁNIATEMPLOM. ÉPÜLT CSABA LÁSZLÓ TERVE SZERINT. 1987. SZEPT. 13-ÁN ÁLDOTTA MEG PASKAI LÁSZLÓ ESZTERGOMI ÉRSEK, PRÍMÁS

A GYŐRI SZENTLÉLEK-TEMPLOM ÉS PLÉBÁNIA. ÉPÜLT RÁSKAI PÉTER TERVE SZERINT. 1987. JÚN. 6-ÁN SZENTELTE FEL PASKAI LÁSZLÓ ESZTERGOMI ÉRSEK, PRÍMÁS

BÉRMÁLÁSI MISE AZ ÚJ GYŐRI SZENTLÉLEK TtemplomBAN

elöljárója, Lino Zanini tartotta fenn magának, a kivitelezést pedig maga a Fabbrica di S. Pietro végezte *Rosario Regi* építésvezető és *Pierluigi Silvan* építész szakszerű irányításával.

A néhány hónap alatt kialakított kápolna apszisának egész felületét *Varga Imre* nagyméretű, aranyozott krómacél lemez domborítása tölti ki, a honfoglaláskori magyar tarsolylemezek életfa motívumával és három-három szkíta aranyszarvassal. Ezen a háttéren függ a balkarján Gyermekét tartó kun arcú Madonna, mint az ősi pogány magyar Nagyasszonytisztelet keresztény beteljesítője. A szentély első ajtónyílásának lépcsőjéről lép le a kompozíció második figurája, Szent István király, vállán az acéllemezből készült koronázó palásttal, jobbjában a hagyományosan szentistváninak mondott magyar koronával. Az apostoli király fején a hun fejedelmek diadémjával tekint a mennyei jelenségre. A jelenet azt a pillanatot idézi, amikor az országépítő Szent István népét és önmagát elkötelezi Rómának és a kereszténységnek. *Amerigo Tot* dombormüvét egymást metsző két merőlegessel négy mezőre osztotta négy jelenettel: II. Szilveszter pápa koronát küld Szent Istvánnak, III. Callixtus a nándorfehérvári győzelem emlékére elrendeli a déli harangszót, a kápolnaadományozó VI. Pál, s végül a kápolnát felszentelő II. János Pál pápa.

A tizenkilenc hazai keménymészkőből faragott 100x100 cm, ill. 80x100 cm dombormű a magyar szenteket, illetve a hazánkkal kapcsolatba került szentek életének egy-egy jelenetét ábrázolja. Az itt élt és hazánkban tevékenykedők közül: Szent Imre († 1031), *Kiss Kovács Gyula* műve; Szent László († 1095), *Kiss Nagy András* m.; Árpádházi Szent Margit († 1276), *Kiss Sándor* m.; Boldog Özséb († 1273), *Kő Pál* m.; Szentek, akik más országból jöttek és hazánkban is tevékenykedtek: Boldog Gizella († 1060 k.), *Kiss Sándor* műve; Szent Adalbert († 997), *Kő Pál* m.; Szent Gellért († 1046), *Kő Pál* m.; Boldog Dominici János († 1418), *Csíkszentmihályi Róbert* m.; — végül szentjeink, akik idegen országba kerültek: Magyar Mózes († 1043), *Marton László* műve; Skóciai Szent Margit († 1093), *Kiss Kovács Gyula* m.; Boldog Piroska, másnéven Iréne († 1134), *Kiss Nagy András* m.; Árpádházi Szent Erzsébet († 1231), *Kiss Sándor* m.; Boldog Szalome († 1269), *Marton László* m.; Szent Izabella, másnéven Portugáliai Szent Erzsébet († 1336), *Kiss Kovács Gyula* m.; Toulouse-i Szent Lajos († 1297), *Marton László* m.; Boldog Erzsébet († 1338), *Csíkszentmihályi Róbert* m.; Szent Hedvig, másképpen Jadwiga († 1399), *Csíkszentmihályi Róbert* műve. A kápolna berendezéséhez tartozik még a XII. századi cosmata mozaikbetéttel díszített kisméretű oltár, ambó, papi szék, az evangéliumi és az oltárra helyezhető gyertyatartó, melyeket a Fabbrica adományozott kápolnánk számára. A kovácsoltvas ajtókat *Kovács József* készítette.

A szentélyt egyetlen lépcsővel elválasztó kis méretű, de monumentálissá kialakított kápolnát II. János Pál pápa 1980. október 8-án személyesen áldotta meg Lékai bíboros, prímás, a Magyar Püspöki Kar, a Magyar Kormány hivatalos küldöttei, és nagyszámú zarándok jelenlétében. A Szentatya homiliájában kiemelte, hogy a „szentek életművéből született meg a Krisztus evangéliumára épített európai civilizáció, származott az igazi humanizmus kovásza, amelyet áthatottak az örök értékek... A hit eme tanúinak álhatatossága folytán

megnyíló távlat ma is időszerű, és azt a kiváló utat jelenti, amelyen haladva továbbépíthetjük a békés, a szolidáris, valóban emberi Európát". A Magna Domina Hungarorum kápolna ezt a gondolatot sugallja a keresztény világ középpontjába látogató zarándokok százezreinek, kifejezve Krisztus és a mindenkori Péter iránti hűségünket.

F. A.

FESTÉSZET

Az 1945. évi, sorsunkat meghatározó történelmi változások után a háborús frontok mozgását, az ostromot és a „pusztulás utálatosságát" átszenvedett településeken — így a megtépázott Fővárosban is — megkezdődött a szorgos újjáépítés. „Inter arma silent musae" — ám az elhallgatott fegyverek még hosszú hónapokon át árnyékot vetettek az éledező egyházközségekre, plébániákra. Kezdetben a létfenntartásért és az elemi szükségletek előteremtéséért folytatott napi küzdelem, elfojtotta a nagyvonalúbb esztétikai igények kibontakozását. Bár a háborús események miatt szinte egyetlen templomot sem kellett lebontanunk az országban, a szellemi és anyagi energiákat mégis mindenekelőtt templomaink felújítására és az állagvédelemre kellett koncentrálni. A szigorú értelemben vett újjáépítés az 50-es évek végére befejeződött. A háború előtti művésznemzedékből elsősorban az egyház iránti hűséget továbbra is vállaló kevesek ajánlották fel szolgálatukat. A mecénások közül — a társadalom új berendezkedése miatt — csakhamar hiányoztak a világi kegyurak, és a kegyuraságot betöltő állami, városi intézmények. „A múzsákat", a lassanként magukra találó egyházközségek és a hívek adományaira támaszkodó egyházi hatóságok szólítgatták, de erre a mecenatúrára mindvégig jellemző maradt az anyagiakkal való praktikus takarékoskodás, a könnyelmű pazarlás józan megfékezése.

Templomaink díszítésében és felújításában a háborút követő első évtizedekben lényeges esztétikai szemléletváltozás történt, amely a burjánzó dekoráció helyett elsősorban az architektúra, az építészeti konstrukció bemutatására helyezte a hangsúlyt. Így feleslegesnek mutatkozott a templommennyezetek kifestése, a falak műmárványozása, valamint az anakronisztikus, barokkos — neoszecessziós túldíszítés. A műemlékvédelmi hatóság komoly hangsúlyt helyezett a régészeti falkutatásokra, az értékes freskók és szekkók restaurálására, valamint a régi berendezési és felszerelési tárgyak védelmére. A háború utáni művészgárda már amúgy is hiányolni volt kénytelen a régi templomfestő szakembereket, és aligha lett volna szerencsés a századelő historizáló akadémikus törekvéseinek vértelen utánzása.

A felszabadulás után az első építészetileg korszerű, berendezésében és díszítésében igényes templom, a budai ferencesek által emelt rózsadombi (Tövis utcai) Kapisztrán Szent János tiszteletére 1949-ben emelt épület, amelynek tervezője *Say Halász Antal*, kivitelezője pedig *Abos Brunó* volt. Ez a kisméretű templom gyűjtötte össze utoljára az ún. *Római Iskola képviselőit*, akik

a két világháború közötti modern szakrális irányzatnak elkötelezett és következetes művelői voltak. Közülük legtöbben továbbra is ragaszkodtak a rómaiak szelleméhez és kifejező formáihoz, kerülték az avantgarde törekvéseket, és alkalmazkodtak a közérthetőséggel mindig számoló egyházi megrendelők igényeihez. Az itáliai quatrocentot a novecentoval ötvöző művészek — saját korukban — mégis rést ütöttek a XIX. század második felétől egyre visszafogottabb és a neo-irányzatokkal kacérkodó mecénások beszűkült ízlésén. A Tövis utcai kápolna helyet biztosított *Kontuly Béla, Molnár C. Pál, Jeges Ernő, Istókovics Kálmán, Heintz Henrik* freskóinak, és *Jálics Ernő, Búza Barna, Boldogfai Farkas Sándor, Metky Ödön* szobrainak. Az üvegmennyezetet *Kontulyné, Fuchs Hajnalka* készítette.

1948-ban, a budapesti Központi Szeminárium fennállásának 300. évfordulójára újították fel a barokk épületet, amelynek földszinti kvadrum-folyosóján a mennyezetfestésében és a lépcsőház ablakterveiben ugyancsak a római iskolások vettek részt, közöttük az eddig nem említett *Medveczky Jenővel.*

A közösség hattyúdala után, már csak egyesek és külön-külön vállaltak szakrális feladatokat. Így *Kontuly Béla* a Szeged-alsóvárosi templom oldalfolyosóján a Boldogságos Szűz hét örömét és hét fájdalmát festette meg, majd Budapest-Zugló Szent Antal freskóját és Kassai tér Szentlélek sorozatát; mennyezet és oldalfal freskókat készített Bajának, és a sümegi kegytemplomnak. Kontuly, aki 1940—47 között a Képzőművészeti Főiskola tanára volt, az általa képviselt újklasszicizmus monumentalitásra törekvő emlékeit hagyta ránk. Nem kevésbé volt jelentős — az élete végén főleg szürrealista táblaképeket kedvelő — *Molnár C. Pál* működése. 1948-ban a Budapest-belvárosi főplébánia új főoltár tervének pályázatát ő nyerte meg — többek között — *Szőnyi Istvánnal és Medveczky Jenővel* szemben. Miniatúra finomságú a városligeti Jáki-kápolna „Boldog halált" ábrázló mellékoltárképe és a Remete-kertvárosi Remete Szent Pál triptichonja. 1954-ben Szombathelyen dolgozott és szárnyasoltárt festett a Szent Erzsébet plébániatemplom számára, majd a Szombathely-Szentkirály és a volt szalézi templom részére készített oltárképeket. Utolsó szakrális munkája a Budapest-józsefvárosi templom számára festett Lourdes-i, és a mezőhegyesi Szent Gellért kép. *Jeges Ernő* budapesti és párizsi iskolázottsága ellenére mindvégig megmaradt „rómainak". Pomáz és Bakonysárkány templomainak mennyezetét díszítette monumentális freskóval az 50-es évek elején.

Aba-Novák Vilmos tanítványa *Pleidell János,* aki a Tövis utcai templomban az árpádházi szenteket ábrázolta freskóján, majd 1949-ben a Győr-nádorvárosi templom Jézus keresztelése mozaikját készítette el.

Az időközben akadémikussá vált és önismétlésekben kifáradt római iskolások egyre ritkuló sora mellett felnövekedett az új utakat kereső nemzedék. Közülük elsőként, az 50-es évek derekán emelkedett ki a kalocsai származású *Prokop Péter.* A papművész sükösdi, bácsszőlősi, szendi és hegykői freskóival mutatkozott be, majd Rómában történt letelepedése után szakrális táblaképeinek hallatlan gazdag oeuvre-jét teremtette meg. Műveit a technikák sokfélesége, a vonalak játékos, kalligrafikus rajza, a színek erőteljes és hangulati elemként való alkalmazása jellemzi. Prokop számos képét és képeinek gyűjte-

ményszerű sorozatát ajándékozta szülővárosának és különböző egyházi intézményeknek. Nyomtatásban megjelent keresztútjai és szentképei a hívők széles rétegeihez jutnak el, templomaink és iskoláink révén nagymértékben hozzájárulva az új esztétikai érzék kialakításához.

Kákonyi Asztrik szintén Kalocsán látta meg a napvilágot. Mint ferences teológiai tanár elmélyülten tanulmányozta a modern festészet nonfiguratív irányzatait, és ebben alkalmas eszközt látott az elvont teológiai igazságok, az új jelképi rendszer és az elmélkedésre indító lelki impulzusok megjelenítésére. Hosszabb előkészület után, a Pilis hegység egyik kis falujának, a pilisszentléleki plébániatemplomnak szekkóival tett első kísérletet a Szentlélek pünkösdi kiáradásának és kegyelmi működésének elvont ábrázolására. Ezzel az alkotással, a francia Manessier nyomán járó szerzetesművész az új irány zarándoktemplomává avatta a II. Vatikánum évére felújított kis templomot. Amíg Kákonyi első műveiben ragaszkodott a teljes absztrakcióhoz — így az esztergomi Prímási kápolna faliképein — később, több mint harminc művén (Sárisáp, Hercegszántó, Herencsén, Drávasztára stb. esetében) freskóin, üvegablakain és keresztúti stációin, az egymást átható non-figuratív kompozíciókat ötvözte a látomásszerű, légies bibliai jelenetekkel.

Kmetty, Szőnyi és Kontuly tanítványaként 1947-ben kezdte el egyházművészeti tevékenységét *Nemcsics Antal,* akit a színek optikai törvényszerűségeivel és pszichológiai hatásaival foglalkozó ún. színdinamika egyik jeles művelőjeként ismer az európai tudományos világ. Első munkájától az apácatornai freskóktól, Tüskeváron, Hatvanban, Bernecebarátin, Balassagyarmaton stb. át az edelényi görög katolikus templomig szinte országos szinten, mintegy 80 templomban tervezte meg a belső terek harmonikus színvilágát, készített freskókat, táblaképeket és üvegablakokat. Munkáit a formák stilizált artisztikus leegyszerűsítése, a geometrikus szerkesztés és a szimbólumok kedvelt ábrázolása jellemzi.

Csiby Mihály mint a növény és állatvilág jónevű illusztrátora múzeumainkban is megbecsült grafikusként szerzett magának szakmai elismerést. Mintegy 27 hazai és külföldi önálló kiállításon (Budapest, Győr, Tata, Olmonci, Berlin, Basel stb.) öregbítette hírnevét. A formavilágában erősen grafikus jellegű, tartalmában a kor történelmi mozzanatait és az elvont hitigazságokat szimbolikus tömörítéssel ábrázoló művész — a térrendezéseken és freskórestaurálásokon kívül — többek között Dányon, Izsákon, Romhányban és Rimócon készített faliképeket. Csiby mint az Új Ember katolikus hetilapunk kedvelt grafikusa és több imakönyvünk illusztrátora is közismert.

Pogány Géza dorogi, Szent József álmát ábrázoló, és újszászi, Jézus Szíve képével hívta fel magára a figyelmet. Plasztikusan kezelt festékrétegeivel, vörösréz és textíliák alkalmazásával újszerű, expresszív hatást ért el Budapest-remetekertvárosi Szentlélek eljövetele c. főoltárképén.

Templomaink sorozatos felújítása lehetőséget nyújtott arra is, hogy a felelős lelkipásztorok és megrendelő egyházközségek egy-egy területen belül vidékük és tájegységük közismert és közkedvelt mestereit alkalmazzák a tervek elkészítésében és kivitelezésében. Észak-Dunántúlon a győri belsőépítész, a

barokk díszítőelemeket kedvelő és rutinosan alkalmazó festőrestaurátor, *Borsa Antal,* nemcsak a székesegyház Malubertsch freskóinak jelentős részét újította fel, de mintegy húsz helyen, így: Mocsán, Felsőszéplakon, Győrszigeten, Tata II-n is dolgozott.

Biblikus grafikáival tűnt fel *Hertay Mária,* aki litografált keresztúti stációkat készített Vértessomlóra és Fertőszéplakra; a 60-as években pedig templomi szekkókat festett, többek között Várgesztesen, Nagybaráton és Magyaróvárott.

Bicskei-Karle János a Budapest-kispesti Jézus Szíve plébániatemplomban, Székesfehérvárott (Maroshegy), Csepel-Belvárosban, ill. Győr közelében: Ravazdon, és Tatabánya-Bánhidán működött. Legjelentősebb alkotása Balatonalmádiban található, ahol 1955-ben az egész templombelsőt a Balaton-környékben aktualizált biblikus jelenetek összefüggő képsorával díszítette.

A szombathelyi egyházmegye kiválasztott mestere *Przudzik József,* aki a 60-as évektől kezdve műemlékileg is védett jelentős faliképeket restaurált Sümegen és a szombathelyi székesegyház Madonna-kápolnájában. Az utóbbi évtizedben szívesen hívták meg új freskó festésére: Magyarlakon az evangéliumi Jézus, Rábasömjénben Szent Márk evangélista, Vámoscsanádon pedig Szent Márton püspök életének jeleneteit festette meg. Mind ezek, mind vasszentmihályi három tempera táblaképe (Három Főangyal) a középkori biblia pauperumok szellemét idézik.

Joggal vetődik fel napjaink alapvető esztétikai és pasztorális kérdése: vajon helyes-e az egyoldalúan liturgikus látványra koncentrált purifikáló gyakorlatunk, amely templomaink belső falfelületeit pazarlóan szabadon hagyja, ahelyett, hogy a tömegkommunikáció által, éppen napjainkban, a vizualitásra kényszerített híveinket a képi látvánnyal nevelnénk, mint azt őseink tették?

Radnóti Kovács Árpád szombathelyi Szent Quirinus triptychonja, valamint Vashosszúfalun és Sótonyban készült falfestményei figyelemre méltó alkotások.

Samodai József keresztúti sorozatokat festett Csornára, Tatabánya-Alsógallára, Nyúlra, Rábapatonára, Bezenyére és Feketeerdő számára. A templombelsők művészi kiképzésében részt vállalt — többek között — Lövőn, Kapuvárott, Fertőszentmiklóson, Mecséren, Sopronkövesden, Hidegségen és Öttevényben stb. Halála előtti utolsó munkáját Abdán Hertay Mária fejezte be.

Steffek Albin Gasztonyban, Győrvárott, Vasasasszonyfán stb., *Sterbencz Károly* pedig Ágfalván, Csapodon, Bőn és a soproni Szt. István templomban tevékenykedett.

Varga József faliképei Felsőmarócon, Zalacsében és Zalalövőn találhatók.

Papművészeink közül a fiatalon elhunyt *Szappanyos Bélát* Kondor Béla istruálta; ígéretes grafikáin és maratásain kívül a fatimai kegytemplomban álló Szent István király szobrát, a Lábatlan II. számára készült Madonnáját és a budapesti Mátyás templom gyűjteményében kiállított márvány keresztútjának néhány megkezdett darabját hagyta ránk.

A művészettörténészként Rómában továbbképzést nyert *Dominek György* főleg szülőföldje, a szombathelyi egyházmegye részére tervezett templomi berendezéseket. Budapesten a Jáki- és a Rókus-kápolna oltárai őrzik emlékét. A

halálát megelőző súlyos betegség alatt az iparművészeti alkotásban talált vigasztalást. A szombathelyi egyházmegye papja volt *Klonfár János* is, aki számos berendezési tervén kívül falképeket festett, többek között Toronynak, Vashosszúfalunak és Egervárnak. Művészettörténeti doktorátusra készül *Szabó Zoltán* a győri Borsa Antalnál ismerkedett a festmények restaurálásával és a festészet alapismereteivel, Zsirán, Röjtökmuzsajon, Oslin stb. találhatók szekkói. A Képzőművészeti Főiskolán szerzett diplomájával *Závory Zoltán* előbb a rajzpedagógiai tanszéken tanársegédként, majd négy évtizeden át Pápán, Miskolcon és Oroszlányon mint tanár működött. Sokoldalú felkészültségét grafikai munkáival, templomi berendezések tervezésével és több mint hatvan templomban festett faliképével bizonyította. Művei megtalálhatók: a soproni Szt. Domonkos templomban, Kapuvárott, Magyargencsen, Zalakoppányon, Sülysápon stb.

Gebauer Ernő festette a Pécs-Belvárosi és a csengődi templom mennyezetképeit; Glatz Oszkár növendéke, *Gádor Emil* pedig a szakrális művészet területére kalandozva, oltárképeket festett Nógrádbercelen és Muraszemenyén, freskót Salomvárott és Ibafán. Több művésztársával társadalmi munkaként ajánlotta meg a nagymarosi dombhát keresztúti stációinak elkészítését.

A művészetkritika szigora ellenére is kegyelettel kell megemlékeznünk két mesterről, akik életük végéig hívő szolgálattal álltak a hagyományos formanyelvhez ragaszkodó és a barokk pátoszát továbbra is igénylő megrendelők rendelkezésére. A mezőkövesdi származású és Iparművészeti Főiskolát végzett *Takács István* számos helyen festett egységes ikonográfiai programban megfogalmazott freskó-sorozatot, így Bozsókon, Zalaerdődön, Szanyon, Kecelen, Szécsényben, Bp.-Kassai téren stb. Legjelentősebb művei a szombathelyi, a váci, egri székesegyház és a soroksári templom számára készültek.

Az 1930—40-es évek ifjúsági sajtójának illusztrátoraként vált ismertté *Márton Lajos* rajztanár, aki a budapesti ostrom után, elsőként festette meg a budai ferences templom főoltárképét és tervezte meg a Központi Szeminárium kápolnájának ablakait. Kevéssel halála előtt Szentes-kapucinus, a salgótarjáni ferences templomban és Acsalagon dolgozott.

Feszty Árpád leánya, *Feszty Masa,* talán nagyatyjától, Jókai Mórtól örökölte érzelemgazdag mesélőkedvét, mely sokszáz szent és vértanú ábrázolásában a mélyen vallásos művésznőt ihlette. Az egyháziaktól nagyra értékelt életművében szinte kegyképpé vált Úti Boldogasszonya, Szent Filoménája és a margitszigeti romok közelében elhelyezett Árpádházi Szent Margitja.

A templomi oltárkép- és murális festészetünknél azonban nagyobb jelentősége van a vázlat, táblakép vagy grafika formájában létrejött és kevésbé közismert kortárs-alkotásoknak. *Szőnyi István,* a Dunakanyar halhatatlan festője, aki a nagybányai iskola természetlátását sajátos poézissal oldotta fel, szakrális témájú műveiben is megjelenítette a mindennapi élet mozzanatait. A Győr-nádorvárosi (Szent Imre) templom háború előtt készült (1942) freskójának szellemében, mind a Budapest-belvárosi plébániatemplom főoltár pályatervén, mind a Budapest-Rókus kápolna részére készített tervvázlaton (Zebegényi Madonna) a Szent Szűz, a transzcendens szférák és a dunai táj szelíd lankái

között lebeg. Ez utóbbi kép (amely Vajda József váci segédpüspök tulajdona volt), jelenleg sajnos, ismeretlen helyen lappang.

A modern magyar festészet és grafika talán legkarakterisztikusabb és iskolát teremtő egyéniségét — *Kondor Bélát* — alkotó ereje teljében ragadta el a korai halál. Balatonföldvári üvegablakain és üvegfeszületén kívül csupán a sajószentpéteri templom részére készült freskóját tekinthetjük kifejezetten szakrális alkotásának. De Kondor „világi" művein — korunk szellemi, lelki és erkölcsi konfliktusainak ábrázolására is gyakran használt fel biblikus motívumokat, azokból egyéni jelképrendszert teremtve (Pléh Krisztus, Öldöklő angyal stb.). Árpádházi Szent Margit jelenünkkel asszociált legendáját, a margitszigeti Nagyszállóban elhelyezett huszonöt négyzetméteres pannóján énekelte meg, a cserépváraljai templom tabernákulum ajtaján ábrázolt eukarisztikus szimbólumait viszont az érzéketlen hozzá nem értés elpusztította.

Aligha pótolható hiány, hogy *Ország Lili* egyetlen ún. „mai ikonja" sem készült szakrális célra, holott a bizánci festészettől nem idegen művész 1958—60 közötti korszakát olyan ihletett művek jellemzik, mint a Betlehem, Pieta vagy a Három Királyok. Későbbi, a nonfiguratív művészethez közelálló alkotásai a közelmúlt történelmi kataklizmáit sejtetik az elpusztult ősi kultúrákat jelképező motívumtöredékekben.

1946-tól külföldön él (Franciaországban, majd Argentínában és végül az USA-ban telepedett le) *Szalay Lajos,* aki több magyarországi kiállításával, a hazájával való töretlen szellemi kapcsolatot újból és újból bizonyítja. A külföldön is nagyrabecsült grafikus lapjain lírai érzékenységgel párosul az erő, szimbolikus jelentőséget nyer a biblikus téma. Életművét tucatnyi vallásos ihletésű mű illusztrálása gazdagítja (Genezis-sorozat, Ómagyar Mária-siralom stb.).

Bálint Endre az éveken át Párizsban élt, és a méltán franciásnak nevezett festő, mindvégig megőrizte távoli hazájának szellemi impulzusait, annak ellenére, hogy tudatosan vállalta „mindazt, amit Európa bízott reá". Művészetében főleg szentendrei reminiszcenciái kaptak sajátos „képi nyelvet" a táj, az épületelemek motívumtöredékeivel. A párizsi Labergerie kiadónál jelent meg, nemzetközi elismerést aratott műve, a Biblia, 1200 kisméretű és 56 egész oldalas nonfiguratív képpel.

Napjaink, illusztrátorként is gyakran foglalkoztatott, kitűnő grafikusa *Somogyi Győző.* A groteszk felé hajló ábrázolásaiban a lét árnyoldalát, az esetlegességnek és szenvedésnek kiszolgáltatott ember kendőzetlen tragikumát érzékelteti (Jób és barátai, Kálvária stb.). Az utóbbi időkben a festészettel is kísérletezik, néhány tervvázlatot készített budapesti templomok számára (Isten báránya, Apokalipszis stb.).

Az élet keserűségét és a szenvedést alkati optimizmusával győzi le, és a mákgubók, tövisek között is Paradicsomot sejtet *Szántó Piroska.* A tapolcai és a káli medencében talált rá a Fiát (vagy éppen férjét, testvérét) sirató magyar Pietákra, a meggyalázott Emberfia világ fölé feszülő ölelésére az útszéli Krisztus-korpuszokban. „Amor omnia vincit" sorozata az örökkévalóságra átmentett emberi szeretet misztériumára utal. Hitoktatási célt szolgál, az Ecclesia Szövetkezet által dia-filmre is átdolgozott illusztrációs sorozata az ó- és új-

szövetségi történetekről. A közelmúltban áldották meg Keresztútját, melyet a művésznek egykor menedéket nyújtó kis falu népe rendelt meg az egykori üldözöttől. A sorozat pasztell-képein feketekendős bajóti asszonyok siratják a halott Krisztust, míg az Öregkő szikláin álló kereszt tövében szelíd virágok illatoznak.

Duray Tibor nemcsak Aba-Novák Vilmostól kapott erőteljes indíttatást monumentális, expresszív műveihez, de hatott rá Róma és Párizs is, ahol tanulmányi éveit töltötte. A felszabadulás utáni időkben készült megrendítő erejű műve a jelképpé magasztosult: Mementó.

Thorma János unokahúga, *Berki Viola* ún. „képmeséi" naiv bájjal színezik a választott vallásos témákat. Közülük több a Vigilia galériájában és a folyóirat címoldalán is megjelent.

Bozóky Máriát — kritikusai szerint — „a folyton izzó és kimerülhetetlen belső töltés" jellemzi. Az irodalmár művész világjárásainak illusztrációi között ott találjuk Nyugat nagy katedrálisainak vedutáit ugyanúgy, mint a bensőséges, vallásos reflexiókat.

Bernáth Aurél, Domanovszky Endre és Fónyi Géza növendékeként örökölte Egry József balatoni világát *Udvardi Erzsébet.* A magyar tenger felett vibráló fények ihletik gyakran szimbolikus tartalmat nyerő, vallásos ihletésű festményeit, melyeken a művész szívesen alkalmazza a tempera-kollázs technikát. Szent Antalt, Kis Szent Terézt és Szent Rität ábrázoló képei kerültek Badacsonyörsre, Keszthelyre, Mezőhegyesre stb. Művészetét legerőteljesebben reprezentáló képsorozatát a badacsonytomaji templom számára festette meg.

Itt kell megemlékeznünk a fiatalabb korosztályhoz tartozó építő-, képző- és iparművészek egy kisebb csoportosulásáról, amely *„Meditáció és liturgia"*, valamint *„Tűz és szellem"* címen már több helyen rendezett kamarakiállítást (Sárospatak, Pannonhalma stb.) A művészgárda a II. vatikáni zsinaton megújított liturgiát kívánja szolgálni azzal, hogy terveit és alkotásait felkínálja templomaink számára. A csoport tagjai: Szőllőssy Enikő, Miletics Katalin szobrászművészek, Gajzágó Sándor, Somogyi Győző és Váli Dezső festőművészek, ill. grafikusok, Kecskés Ágnes, Martos Katalin textilművészek, Rácz Gábor tűzzománckészítő és tervező iparművész, valamint Hőgye Katalin kerámikus. Hozzájuk csatlakozott Vas Csaba szobrászművész és Rainer Péter belsőépítész.

F. A.

SZOBRÁSZAT

A szakrális szobrászat hazánk felszabadulása után, a festészetnél — az új alkotások számát tekintve — kisebb jelentőséget kapott. Templomaink felújítása ugyanis megkövetelte a murális festészet jelenlétét legalább a régi képek megőrzése vagy az elpusztultak pótlásának szintjén. A szobrászat viszont csak a lassan kibontakozó jólét jeleként, a régi mecénások nyomán járó ajándékozók vagy a hívő áhítat kultuszt teremtő gesztusaként jelentkezett új alkotásokkal.

A II. Vatikánum után, a 60-as évek végétől a szakrális szobrászat ismét fellendült. Az új liturgikus berendezéseket egyre gyakrabban díszítették domborművekkel, esetleg magának az oltárnak, ambónak kő vagy faanyagát faragták és képezték ki szobrászati alkotásként (Csíkszentmihályi Róbert, Kopp Judit stb.).

Az egyházi megrendelők a háború utáni első években a régi, ismert és kedvelt művészeket, így elsősorban a római iskolásokat hívták meg a kezdeti feladatok elvégzésére. *Boldogfai Farkas Sándor* készítette el a győri székesegyház Héderváry kápolnájában Apor Vilmos püspök vörösmárvány kőkoporsóját (1947), s a már említett Tövis utcai munkán túl — többek között megfaragta a surányi Madonnát.

Az 50-es években készült *Buza Barna* körplasztika jellegű székesfehérvári stációsorozata (Székesegyház). A veszprémi Egyházmegyei Gyűjtemény őrzi Herenden kivitelezett porcelán oltárát (Pietà jelenettel) és VI. Pál pápa diófa portréját. 1981—82 között faragta meg a sümegi keresztutat a volt ferences templom számára.

Összefogott, finoman stilizált, gyakran archaizáló szobrokat faragott *Jálics Ernő*. Hagyatékának gipszmintái a budai ferences rendházba és részben az esztergomi prímási palotába kerültek. A háború után készült Szent Ritája a budapesti Szent István bazilika részére, Mennybevitt Szűz Máriája a Bosnyák téri, Lourdes-i Szűz Szobra a Budapest-józsefvárosi templom számára.

Jálics köréhez tartozott, tanítványa, *Metky Ödön*. Mészkő keresztúti sorozata a péliföldszentkereszti kegytemplom tulajdona, a Boldogságos Szüzet és a Szent János evangélistát ábrázoló alumínium szobraival együtt. Két utolsó műve, a fából faragott Madonna és Szent József szobra, a margitszigeti Szent Mihály templomban áll.

Pándi Kiss János, akinek épületplasztikái és síremlékei több olasz városban kerültek felállításra, a budapesti Bosnyák téri templom Szent Antal szobrát készítette el.

Pátzay Pál 1928—30 között a római ösztöndíjasok közé tartozott, és mint a hazai újklasszicizmus egyik legrangosabb képviselője faragta meg Immaculata szobrát és a Munkás Szent Józsefet a budapesti Szent István bazilika számára.

Stróbl Alajos Mesteriskolájából indult, és az elmúlt évtizedek egyik legfoglalkoztatottabb mestere lett *Kisfaludi Stróbl Zsigmond*, aki Egervárnak öntötte a Feltámadt Krisztus szobrát és Budapest-Pesterzsébet részére klasszikus szépségű Pietáját.

Antal Károly 1937-ben tűnt fel kitűnő Juliánusz barát szobrával, melyet a budai várban állítottak fel. A háború utáni legjelentősebb műve a 12 apostol nagyméretű kőszobra, melyet 1962-ben a pécsi székesegyház homlokzatán helyeztek el.

Még századunk elején, külföldön kezdte meg működését *Krasznai (Krausz) Lajos*, aki hazatérése után, egyik legkedveltebb és legfoglalkoztatottabb egyházművészként, nagyszámú templomi szobrot és síremléket készített fővárosi és vidéki megrendelésre. Felszabadulás utáni művei közül kiemelkedik adonyi Magyar szentek sorozata és a Budapest Rókus-kápolna keresztkorpusza.

Korszakváltó jelentősége van azoknak az alkotásoknak, melyekkel a legjelesebb kortársművészek gazdagították a második világháború utáni évtizedek szakrális szobrászatát, lépést tartva az esztétikai fejlődéssel és az új stílusirányzatokkal.

A több generációs művészcsalád talán legsokoldalúbb sarja volt *Ferenczy Béni*, akinek Krisztus megkeresztelését ábrázoló kisplasztikája a Budapest-belvárosi templom keresztkútján áll, Páduai Szent Antal szobra a Bp. Bakáts téri templomban. Lisieux-i Szent Teréze a budapesti Szent István bazilikába került.

Az erdélyi származású *Borsos Miklós* grafikusként indult, s ma a kortárs magyar szobrászat egyik legkiemelkedőbb egyénisége. A figurálistól az elvontig, az anyaggal szervesen együttélő formáktól a kalapált vörösréz reliefekig, a mai művészet formanyelvének széles skáláján beszél. A háború utáni első művei közül való Szent Ferenc kútfigurája a Bp. Pasaréti ferences kolostor udvarán áll. A szombathelyi székesegyház részére készült egy stációsorozata, a volt ferences templom számára pedig Naphimnusza. Egységes ikonográfiai terv alapján, Borsos 1977—1980 közötti alkotásai díszítik a budai Császár-fürdő melletti Szent István kápolnát: ő tervezte a liturgikus berendezéseket, öntötte a nagyméretű feszületkorpuszt, domborította a keresztúti sorozatot. Keze munkája a tabernákulum-ajtó, a négy evangélista figurája és az ambóra helyezett jelenet: Jézus oktatja a szamariai asszonyt.

Kerényi Jenő expresszív erejű szobraival — így Golgotájával is — áttörte az egyházművészetben hagyományossá vált klasszikus szépségideál határait, és szellemében csatlakozott az új szobrásznemzedék törekvéseihez. Közülük is kiemelkedett

Somogyi József, a Képzőművészeti Főiskola későbbi rektora, aki először a festészet felé orientálódva Réti István, Aba-Novák Vilmos és Kontuly Béla növendéke volt. A szobrászatot Kisfaludy Stróbl Zsigmondnál sajátította el. Egyéni stílusának jegyeiben készítette el drámai erejű Krisztus-korpuszait a cserépváraljai és az építése idején ultramodernnek számító hollóházi templom számára.

Fehérvárcsurgón született Tóth Imre, aki életének nagyobb részét Rómában töltötte és *Amerigo Tot* néven tett szert a világhírnévre. A Bauhausból (Moholy-Nagy László és Paul Klee köréből) Párizsba került A. Maillol műtermébe. Németországban O. Dix köréhez tartozott, Olaszországban pedig R. Guttuso művészetével rokonszenvezett. XXIII. János pápa és VI. Pál megbízásai hozták közel a szakrális témákhoz, Lékai bíboros felkérte a vatikáni kápolna zárófala domborművének megmintázására. 1969-ben szülőfalujának ajándékozta a Csurgói Madonnát.

A bravúros és az ötletekből kifogyhatatlan *Varga Imre* szentélykompozíciója (a háttérdomborítás, a Magyarok Nagyasszonya és Szent István király szobra) vatikáni magyar kápolna presbitériumát díszíti. Köztéri szobrai közül Árpádházi Szent Erzsébet a közelmúltban került a sárospataki középkori eredetű plébániatemplom melletti térre.

Káldor Aurél Kisfaludi Stróbl Zsigmond és Ohmann Béla tanítványaként, a lelkipásztori igényeket kielégítve, finoman stilizált plasztikáinak sorával látta el

templomainkat, többek közt Bp. Józsefvárost, Bp. Belső-Ferencvárost, a Kada utcai lelkészséget, Valkót, Nagykanizsát, Pestszentlőrincet. A budapesti Egyetemi templom részére készített négyalakos betleheme a hagyományos típus korszerűsítésének kitűnő példája.

Kákonyi István Benkhard Ágost és Boldizsár István növendékeként kezdte el festő-grafikus, majd szobrászművészi pályafutását. Az ötvenes évektől kezdve számos szobor és finom művű rézdomborítás került ki kezei közül a Tövis utcai templom, Nagybörzsöny, Pilisszentlélek, Sárisáp, Baja és Galgahévíz stb. számára.

Kiss Sándor vatikáni domborműveinek elkészítése óta a csörötneki oltár és ambó reliefjeinek faragásával és huszonhárom alakos Hegyi beszédével bővítette vallásos tematikájú műveinek sorát.

Itáliai őseinek klasszikus öröksége ötvöződik a modern kifejezésformákkal *Melocco Miklós* látomásokra emlékeztető plasztikus jeleneteiben. A pataki templom kertjében áll Szentháromság szobra, míg a ceglédi új templom „kegyszobraként" faragta meg Ceglédi Madonnáját. A győri bencéseknél látható Szentsír-korpusza.

Érmeivel, plakettjeivel és kisplasztikáival nyert méltó elismerést *Csíkszentmihályi Róbert*. A fiatal művész a római magyar kápolna három dombrművét, és a budai Szent Anna templom liturgikus berendezéseinek márványplasztikáit készítette.

Rétfalvi Sándor szigorú szerkezetiséggel komponált szakrális műveivel főként a Pécsi egyházmegyében találkozunk. A püspökváros több templomában (a Pálos, a Jézus Szíve templomban és a Szt. Donát kápolnában az új liturgikus berendezések domborművei, a székesegyház püspöki kriptájában bronz Feltámadás szobra, a Pécs-kertvárosi fémdíszítések), de Mecseknádasdon, a Bp. Ulászló utcai Szentlélek kápolnában és Újszegeden is (mahagóni apszis-korpusza) a vallásos témák szuggesztív erejű megragadásának kitűnő példái. Kiemelkedő alkotása a Pécs-tettyei szabadtéri feszülete (1970).

Ősze András itáliai tanulmányútját követően „Pannóniából" vándorolt ki előbb Brazíliába, később az USA-ba. Szobrait és grafikáit a világ számos gyűjteményében őrzik. Hazánkban megrendezett kiállításain csak megkésve ért el sikert a nagyközönség körében absztrakció felé hajló, leegyszerűsített, zártan komponált műveivel. Ezek között találjuk a Megalázottak sorozatát és Próféfáját.

A győri Szeminárium kápolnája számára készített nagyméretű fémkompozíciót *Árvai Ferenc;* Simontornyára, Tamásira és Szigetvárra pedig az új berendezési tárgyakat díszítő rézdomborításokat, bronz domborműveket.

Részben a festészettel, részben az iparművészettel, nem kevésbé a szobrászattal rokon *Mattioni Eszter* speciális művészeti technikája, a hímeskő. Néhány szekkóján kívül (pl. a szombathelyi szeminárium kápolnájában), többnyire a különböző márványok, gyöngyház felületek és színes üvegek felhasználásával festővé alakított művei kerültek templomainkba. A győri Székesegyházban állított emléket Apor püspöknek, az esztergomi Bazilika látogatóit pártfogolja közbenjárásával Szent Kristófja. A budapesti Rókus-kápolna művészeti karak-

terét határozza meg Emmausi jelenetének finom vonaljátékkal rajzolt hármas figurája és az egykori barokk templomocska — a jelenlegi altemplom — őskeresztény szimbólumokkal kombinált padimentuma.

Kovács Máriának a Budapest-terézvárosi plébániatemplom számára készített Jézus és Mária Szíve szobra sajnálatosan elpusztult. Az itáliai reneszánsz fajanszaival rokon, a pasztell színekben játszó — Battonyára és a legutóbb Budapest-Rákosfalvára készült — stációsorozata.

Kifejezésformáiban szüntelenül új utat keres, hol a hideg logikától, hol telített érzelmeitől ösztönözve, a fiatalabb szobrásznemzedék egyik kiemelkedő egyénisége, *Szölössy Enikő*. Erőteljes Krisztus-korpuszain kívül Dénesfára, Pásztóra és Pannonhalmára készített szobrokat, a budapesti Pozsonyi úti lelkészségre került Szent Mónikát és Szent Ágostont ábrázoló reliefje. A szentendrei ferences gimnázium elhunyt tanárai és diákjai emlékére komponált jelképes síremléket (1985).

Sík Sándor sírjának feszületét *Lesenyei Márta* készítette. A csörötneki templomban áll oltárkeresztje, Szent Gellért és Szent Imre bronz szobra pedig a leányfalui Lelkigyakorlatos Házban.

A korai halál ragadta el *Gyovai Esztert*, akinek fa plasztikáit, szobrait és domborműveit, sajátos témaválasztásait átjárta a szenvedéssel való eljegyzettség, a maga választotta magány és az élő hit. Művészeti hagyatékát — sajnálatosan — hiányolják templomaink és gyűjteményeink.

Németh Kálmán műhelyéből indult el és a maga választotta igényes útra talált *Kopp Judit*. A fa természetével együttélő, a középkori faragásokkal rokon az a több tucatnyi oltár, szobor, dombormű, amely a fiatal művésznő tehetségét, sokoldalúságát és gazdag képzelőerejét dicséri. Különösen figyelemre méltók egészében tervezett, stílusában mély, figurális plasztikaként faragott oltárművei; Bp. Karolina úti lelkészségen a keresztúttal és a többi berendezési tárggyal együtt; Bp. Szent Rókus, Csesztreg, Páka-Kissziget, Zalaszentbalázs stb. liturgikus „téregységei".

Hódmezővásárhelyen, fényképészként kezdte pályáját *Till Áron*, aki az önmagában felfedezett tehetségét a szobrászatban kamatoztatta. A helyi művelődési ház rajz- és szobrászati szakkörében nyert képzés birtokában 1955-től — többnyire biblikus ihletettségű — szobrokat készít. Egyedi alkotásaival találkozunk többek közt Pannonhalmán, Érd-Tusculánumban, válogatott gyűjteményével a váli Ürményi mauzóleumban.

Főleg kerámiáiról — keresztutak és betlehemi figurák — ismert *Németh Aurélia* és az Ecclesia Szövetkezet művészeti csoportjához tartozó *Miletics Katalin*. A művésznő saját tulajdonában őrzött művei (Gyermekét tartó Mária, Liliomos Madonna stb.) mellett samottból készült Krisztus domborművét a Budapest-Béke Királynéja kápolna számára készítette, és számos bronz érmet öntött Mátraszentimre, Pannonhalma, Köröm, Sajólád stb. részére. Éremsorozata bibliai jelenetekkel az Ecclesiában kerül forgalmazásra.

Sajátos kört képvisel néhány olyan művész, aki restaurátori tevékenysége mellett alkotóként is bemutatkozott: A Szépművészeti Múzeum faszobrász restaurátora volt, és „Jézusfaragó emberként" ismerték *Németh Kálmánt*, Etesre, Balatonalmádiba stb. került népies szobrai révén.

Az Országos Műemléki Felügyelőség Európa-szerte elismert kőszobrász restaurátora *Szakál Ernő* nemcsak több Nyugat-magyarországi templom új liturgikus terének tervezője, de a berendezési tárgyak szakavatott díszítő szobrászművésze is. Figyelemre méltó műveivel találkozunk Sopronhorpácson, Kapuvárott, Nagycenken, Lébényszentmiklóson, Ikerváron és Lövőn stb.

Fésüs Károly Németh Kálmánt tisztelheti mesterének. A fiatal faszobrász Isaszegre készített Krisztus-korpuszt, Szűz Mária és Szent István szobrot, valamint Utolsó vacsora kompozíciót. Nagyméretű betlehemes figurái szerepeltek a Monschau-Höfen-i betlehemes kiállításon, szép korpuszai láthatók Kókán és Sülysápon.

„Pusztai baltás embernek" nevezték egykor *Polyák Ferencet,* aki tehetségét anyai ágról örökölte. Népies szobrainak java a kecskeméti Naiv Művészet Múzeumába került, így Imádkozó parasztja, Veronika kendője is.

Bottos Gerő és *Csíksomlyói Márkos Attila* a kalocsai Szent Imre templomba, illetve a szombathelyi Szent Erzsébet templom részére az új liturgikus berendezésekre faragott domborműveket.

Őriszentpéteren találjuk *Gellért Károly* fafaragású oltárát és ambóját.

A klasszikus hagyományokat követi *Sugár Gyula.* Kedvelt, tetszetős szobrai kerültek a Budapest-Rókus-kápolnába (a négy evangelistát ábrázoló hársfa dombormű), Csornára, a tatai kapucinusokhoz és Tápiószelére (keresztúti stációi). A miskolci Mindenszentek templomában áll Szent Antalja, a váci ferenceseknél Szent László királya, Zalagyömrőn Árpádházi Szent Margit szobra. Az esztergomi bazilika rendelte meg tőle a betlehemi szoborcsoportját és az új szentsír-korpuszt.

Ifj. Máriahegyi János édesapjától sajátította el a mesterségbeli tudást, a főiskolán nyert művészi képzést. Márványból, műkőből és fából faragott szobrai Fűzfőre (Gyártelep), Kaposvárra, Rákosligetre, Rákoscsabára és Hévízre stb. kerültek. Külön figyelmet érdemel a Bp. Lékai János téri Keresztelő Szent János szobra.

Rómában szerzett diplomát és a Keresztény Múzeum faszobrász restaurátoraként működik *Berecz Ferenc.* Liturgikus téralakításain, templomfestésein kívül szobrokat készített Nógrádsipekre, a margitszigeti Szent Mihály kápolnába stb. Fából készült egységes fakompozíciója díszíti a Bp. Rákosfalva-i templom apszisát. Elismerést szerzett szabadkai munkáival is.

Vida Zoltán olajképein és szekkóin kívül (Róma: SACRI Kongregációsház, Görcsöny, Gyulaj stb.) számos hazai és felvidéki templom számára készített keresztúti dombormű-sorozatot (Budapest Remetekertváros, Varsád, Kecel-Újfalu stb.). „A kinyilatkoztatás Szent Szüze" kultuszát honosította meg szobraival Hévízen, Zalatárnokon és Pincehelyen stb.

Említést érdemel *Schéner Mihály* 1977-ben készített diófa kompozíciója a Golgota és az Ördöggolgota, amely a biblikus téma „színe-visszája".

Riger Tibor a Pécs-kertvárosi plébánia számára faragott márvány Bambinojával tűnt fel 1981-ben.

A sárospataki képtár igazgatója, *Lavotha Géza* festő- és szobrászművészként is tevékenykedik. Kunmadarasra és Egerszucsiba keresztutakat, a Nyíregyháza-Vasgyár úti templom számára Emmauszi jelenetet domborított.

Kőfalvi Imre faragta a hajósi márványoltár reliefjét, *Stöckert Károly* Sopron és Sopronhorpács részére egy-egy Lisieux-i Szent Teréz szobrot készített, míg *Soós András* bronz díszítményekkel látta el a szepetneki templom új berendezéseit.

Mikus Sándor és Vigh Tamás növendékeként a közelmúltban mutatkozott be *Gémes Katalin* oszlári és szentendrei Madonna szobraival, valamint *Törley Mária* első templomi művével, a Bp.-vizafogói, Gyermekét tartó Máriával. *Pátzay Mária* domborított keresztútja és Szűz Mária oltára a győri bencés templomban található.

A Főiskola elvégzése után néhány esztendővel hunyt el a tehetséges *Götz János,* akinek szakrális művét, rézdomborítással készített stáció-sorozatát a Bp. Városmajori templom őrzi, valamint a budapesti Központi Szeminárium kápolnájának csodálatos függő feszülete és a Bp.-Hentes utcai kápolna „Szt. Borbála" rézdomborítása.

Az iparművészethez kötődik néhány olyan művész, aki terrakotta vagy fajansz figuráival gazdagította a vallásos ihletettségű művek sorát. Elsőként kell említenünk *Kovács Margitot,* a magyar majolika talán legnépszerűbb mesterét, akinek gazdag életművét őrzi szentendrei és győri gyűjteményes kiállítása. Életszeretettel és finom humorral formált „cserepei" között számos biblikus témát, legendás jelenetet, és „örök emberi értékeket, és sorsproblémákat" ábrázoló kompozíciókat is megtaláljuk: Ádám és Éva figuráitól az élet fonalát elmetsző párkákig. Egyik utolsó műve — Az angyali üdvözlet — a Vatikánba került, néhány munkája a Keresztény Múzeumba, keresztúti stációi pedig a hollóházi templomba.

Gádor István, aki 1945—57 között az Iparművészeti Főiskola kerámia tanszékét vezette, a modern magyar kerámikus nemzedék egyik legkiemelkedőbb és legismertebb alakja volt. A szobrászathoz való ifjúkori vonzódását mint kerámikus is megőrizte, és számos kisplasztika mintázásával bizonyította. Külföldi és hazai kiállításokon — a térplasztika felé forduló dekoratív alkotásai között — szakrális témájú műveit (Szent Család stb.) is bemutatta.

Karácsony gyermekszívet vidámító öröme formázta *Kovács Éva* fehérmázas betlehemének kerámiafiguráit, amelyet szentendrei plébániatemplomnak ajándékozott.

Kerámia domborműveivel tűnt fel *Pápai Éva,* melyek a szombathelyi Szent Erzsébet és a Kálvária templomba kerültek. Rajzos, karcolt kerámiát készített Alsószölnök számára.

Sárvárott áll *Németh László* Szűz Máriát és Szent Lászlót ábrázoló terrakotta szobra, hasonló technikával készült *Jáki György* Győr-Révfalu részére mintázott Kálváriája.

F. A.

ÖTVÖSSÉG

A magyar ötvösművészet gazdag anyagát nemcsak az egyházi gyűjtemények, érseki és püspöki kincstárak őrzik, hanem azok a kisebb-nagyobb templomok is, amelyekben a barokk és klasszicista korból származó felszerelési tárgyak nagyrészét a liturgikus cselekményekben mind a mai napig használják.

Ha azt kell mondanunk, hogy a művészeti ágak között legkevésbé látványos a háború utáni szakrális ötvösség szerepe, akkor ezt két — egymást kiegészítő tényező — indokolja. Egyrészt nem látszott szükségesnek a meglévő állomány fejlesztése, mert a felszerelési tárgyak nagyrésze, szerencsés módon szinte érintetlenül vészelte át a háborús eseményeket. Másrészt a felelős lelkipásztorok templomi pénztáraik bevételeit — szükségszerűen — az ingatlanok (templomok, plébániák stb.) állagvédelmére fordítják, ezért a meglévő állomány jó esetben is csak a hívek egyéni adományaiból gyarapodhat. Igényesebb ötvösmunkák készíttetésére nem kínálkozott lehetőség már csak azért sem, mert hazánkban a nemesfémkészlet felhasználásának törvényszabta korlátai vannak. Egyéni megrendelésre tehát csak néhány ajándékkehely vagy áldoztató tál készült többnyire elsőmisések vagy jubiláns lelkészek számára.

A felszabadulás előtti ötvösnemzedékből csak kevesen folytatták egyházművészettel kapcsolatos tevékenységüket. Az alkotó ötvösök közül kiemelkedik a római iskolás Szita Oszkárné *Molnár Mária,* aki a kecses, egyszerű kehelyformák kialakításával és a finomművű zománc-emblémák, valamint latin nyelvű szövegek rátéti alkalmazásával már a háború előtti években is stílusteremtő egyéniségnek számított. Az idős korában elhunyt művésznő az aranymisés Werner Alajos és a margitszigeti Szent Mihály kápolna számára készített egy-egy kelyhet.

Megyer Meyer Antal, aki mint főiskolai tanár az iparművészet széles területén formálta a közízlést, nemcsak bútorok, szőnyegek, fali festés-dekorációk tervezésével, hanem liturgikus felszerelési tárgyak készíttetésével is. A háború előtt működő, jónevű Oberbauer kegytárgykereskedő cég egyik legkedveltebb és gyakran felkért ötvösmű-tervezője volt. Rajzai alapján készültek a sajátos, megjelenésükben eredeti és a magyar népi motívumkincsből merített ún. tulipános, elefántcsont díszítéses monstranciák, kelyhek és cibóriumok, melyek a XXXIV. Eucharisztikus Világkongresszus (1938) reprezentatív darabjai voltak. 1948-ban bekövetkezett halála előtt utolsó szakrális műveként tartjuk nyilván a Bp. Központi Szeminárium részére készült úrmutatót.

Barth Ferenc, aki a kongresszusi ún. Pengő kelyheket tervezte, szögletes szárán a magyar szentek zománcképábrázolásaival, a felszabadulás után már csak néhány ismeretlen helyre került liturgikus tárgyat készített.

A „nagy nemzedék" sokoldalú ötvös és fémműves mestere volt *Kittlinger Kálmán.* Finoman stilizált, fémlemez-rátét figurákkal díszített kelyhei, oltárfeszületei, gyertyatartói többek közt Hatvanban és Tereskén találhatók.

Bartha Lajos 1946-ban ékszerészként kezdte pályáját, majd ötvösként folytatta. Az igényes iparművész mellett talált hasonló élethivatást felesége is, aki férjében társszerzőt tisztel. Bartha készítette el a magyar királyi korona másolatát a Nemzeti Múzeum és a Bp. Mátyás templom számára. VI. Pálnak

átadott „Populorum progressio" ajándékkelyhének másodpéldánya, az esztergomi Főszékesegyházi Kincstár kiállításán, korall-monstranciája pedig a Mátyás templom gyűjteményében található. Számos — ékkövekkel, gyöngyökkel, zománcbetétekkel díszített — kehely, cibórium, esketési feszület került ki műhelyéből.

A fiatalabbak közé tartozik *Péri József.* Alkalmi ajándékként készült kelyhei a kupák formai örökségét mentik át, többnyire egy-egy ékkővel díszített, alig hangsúlyozott nóduszú „ivópoharakban". Péri ékszer-keresztként komponált amorf keretezésű, befoglalt féldrágakövei és zománcfüggői külön figyelmet érdemelnek; így Szennay András pannonhalmi főapát mellkeresztje is.

Szilágyi Ildikó néhány kelyhet és apróbb nemes anyagból munkált liturgikus eszközt, *Bartha Ágnes* pedig zománc-díszítményekkel ékesített evangélium táblakötéseket készített Pannonhalmára. Achátos, ereklyés tabernákulum ajtói a Bp., XXII., Baross Gábor-telepi templomban vannak. Oda készített négy evangélista képet az ambóra, valamint keresztúti stációkat ékszerzománc technikával. A bronz és zománc felhasználásának nagy lehetősége nyílt a fémművesség egyéb területén: így *Muharos Lajos* világibb jellegű, bronzból készült, zománccal és figurával ellátott, ún. „díszkelyhei" különösen a fiatalabb papnemzedéknél találtak kedvező fogadtatásra; *Dömötör László* és *Szabó Gyula* bronz gyertyatartóit szívesen vásárolják.

Rácz Gábor a templomi berendezések zománcfrízein kívül, az utóbbi időkben kisebb-nagyobb zománc képi kompozícióval kísérletezik. Zománcfeszületei Bp., Tripoliszba, Bp. Hidegkút-Széphalomra kerültek.

A zománcikonok sora készült *Béni Mária, Stefániai Edit, Lőrincz Vitus* és *Varju László* műhelyében.

Benkő László Búcsú és Egervölgy számára készített tűzzománc oltártáblákat.

Kadnár István különösen a liturgikus megújulás első éveiben tevékenykedett. Téralakítási tervein és kerámiáin kívül kedveli a maratott fém-technikát (Kenézlő, Sárosd, Tárnokliget stb.)

Az ötvösművészet területén *Rozgonyi Péter* szakrális jellegű nyakékeket díszít filigrán-technikával, és figyelemre méltóak *Jajásnicza János* ezüstfüggői.

F. A.

TEXTIL

Az egyházi textilművészetnek számos területe van: elsősorban a liturgikus öltözeteknél (paramentika), továbbá oltárterítők, falikárpitok megalkotásánál. A liturgikus reform nyomán megújulóban van a liturgikus öltözet stílusa is, amely az ún. „római" és „borromei" kazulák helyett a nemes anyagból készített, bőszabású klasszikus kazulákat részesíti előnyben. Nem a hímzések, liturgikus motívumok elhelyezése tesz egy miseruhát „liturgikussá", hanem annak nemesen egyszerű anyaga és méltóságteljes szabása. A világegyházban éppen úgy, mint hazánkban, egyre terjed a kazula fölé helyezett széles, hosszú stóla,

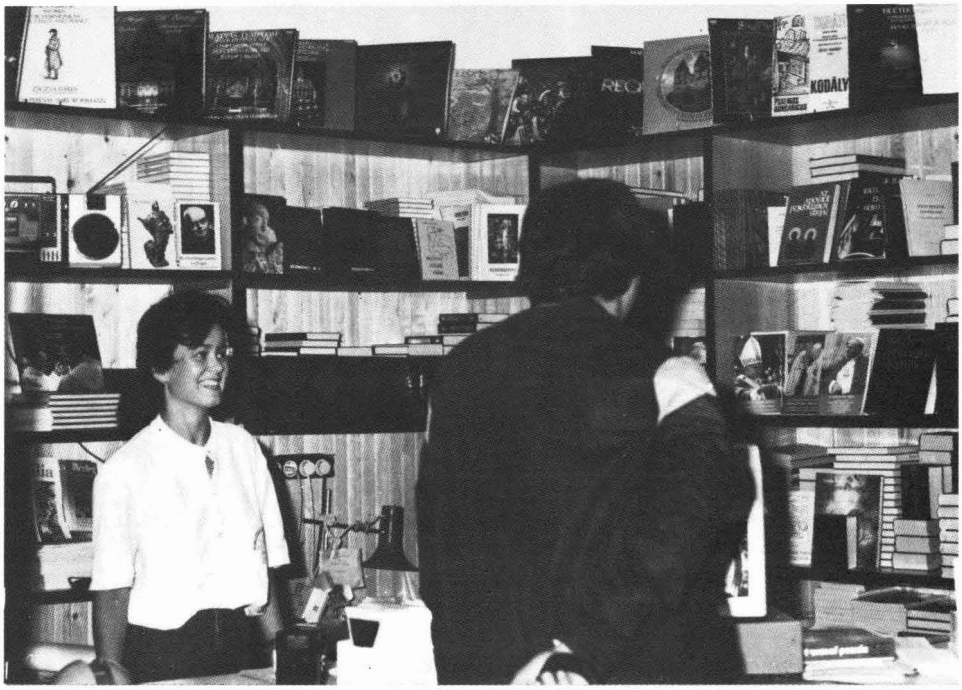

A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT KÖNYVESBOLTJA (BUDAPEST, V., KOSSUTH LAJOS U. 1.)

A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT KÖNYVESBOLTJA (FELSZABADULÁS TÉR)

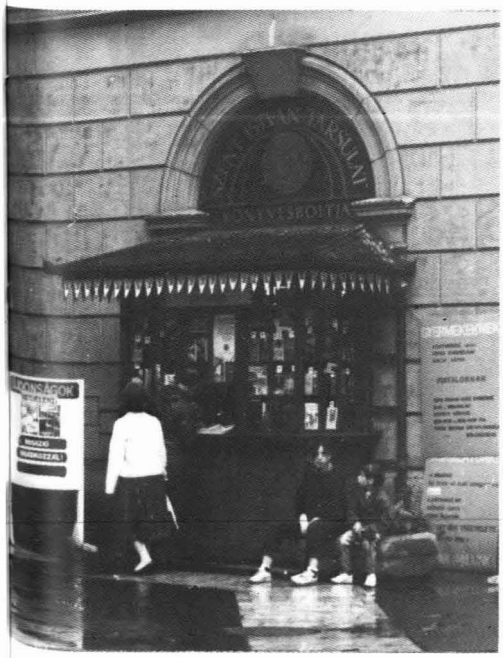

A FELÚJÍTOTT SZENT ISTVÁN TÁRSULAT FÉNYSZEDŐ TERME

AZ 1978—80 KÖZÖTT BŐVÍTETT ÉS FELÚJÍTOTT NYÍREGYHÁZAI GÖRÖG KATOLIKUS PAPNEVELŐ INTÉZET
ÉS HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA

A MAGYAROK NAGYASSZONYA TÁRSASÁG TAHITÓTFALUN ÉPÜLŐ ÚJONCHÁZA 1988 NYARÁN

DR. SZAKOS GYULA SZÉKESFEHÉRVÁRI MEGYÉSPÜSPÖK, A SZERETETSZOLGÁLAT PÜSPÖKKARI IGAZGATÓJA 1986. SZEPT. 25-ÉN MEGÁLDJA AZ ELKÉSZÜLT IPOLYTÖLGYESI GYERMEKOTTHONT

JUTALOM KIOSZTÁSA AZ ORSZÁGOS HITOKTATÁSI BIZOTTSÁG PÁLYÁZATÁN RÉSZTVETT NYERTESEKNEK

MÁRIA-ÉVBEN A HÍVEK A MÁRIA-KEGYHELYEKEN — MÁTRAVEREBÉLY-SZENTKÚT

DR. CSERHÁTI JÓZSEF
PÉCSI MEGYÉSPÜSPÖK
MÁRIAGYÜDÖN A HÍVEK KÖZÖTT

melynek nemes díszítése adja a miseruha méltóságát. *Háger Ritta* és *Kecskés Ágnes* textilművészek próbálkoztak az utóbbi években ilyen korszerű miseruhák készítésével, *Fürtös Ilona* textilművész pedig kitűnően szőtt stólákat készített. Ugyancsak ő készített kiemelkedően nemes, archaikus jellegű oltár- és ambóterítőt, gobelin technikával, a cserkúti műemléktemplom számára, oltárterítőt a Bp. XI. Ulászló utcai Szentlélek kápolnába, valamint a pécsi Donátus kápolna számára. *Csete Ildikó* a halászteleki modern templomba készített dúcról nyomott oltárterítőt és zászlószerű oltárhátteret. E jó példák utat mutatnak az egyre inkább elharapódzó ál-népies oltárterítő divattal szemben.

A textil falikárpit legtöbbet foglalkoztatott művésze *Jámborné Balogh Tünde,* aki batikolt vászonkárpitok alkotásával számos templomba alkotott figurális, erőteljes kompozíciókat: a makói Szabadság téri templomba 1968-ban készült a 3 főünnep ábrázolása, a csobánkai zarándoktemplomban két textilje függ az ambó és keresztelőkút felett, a 18 m² nagyságú, a hegyi beszédet ábrázoló műve a dági templomban található. Jelentős batikolt kárpitokat készített a hercegszántói, Szeged-alsóvárosi, a debreceni Jézus Szíve és egyik váci templomba. *Háger Ritta* batikolt negyheti kárpitja a Bp., XXII., Baross G.-telepi templomban található. *Kecskés Ágnes* gobelinjei függnek a körömi és kemenespálfai templomban. E művésznő batikolt terítői fedik a sümegi plébániatemplom, a szombathelyi Szent Kereszt kápolna, a barcsi, ondi, és kemenespálfai templomok oltárait.

A Magyar Püspöki Kar az 1982. évi „ad limina" látogatása alkalmával *Fett Jolán* nagyméretű gobelinjét ajándékozta a Szentatyának, amelynek másodpéldánya a márianosztrai kegytemplomban található.

A. M.

ÜVEGABLAKOK

Sajátosan templomi műfaj a színes üvegablak. Profán épületben ritkán alkalmazzák, annál gyakrabban készültek ablakok és ablaksorozatok az elmúlt negyven évben templomainkban. A klasszikus üvegablak ólomkeretekkel egybefogott színes üvegmozaik. A középkor utáni ablakoknál egyre fejlettebb üvegfestési technikák alakultak ki, s az üvegművészet hanyatlását jelentette a minél inkább festményre emlékeztető vagy éppen azt másoló üvegablak. Újabban ragasztási technikákkal és műanyagfestékekkel érnek el új hatásokat.

Hazánkban a klasszikus üvegablak nagy megújító művésze *Árkay Bertalanné Sztehló Lili* (1897—1959) volt, akinek munkásságát Somogyi Antal méltatta a Vigilia 1960/5. számában. A művésznő a középkori katedrálisok ablakainak hosszas tanulmányozása után egészen hiteles üvegműfajjal jelentkezett először apósa, Árkay Aladár Győr-gyárvárosi templomában, majd férje Bp.-városmajori modern templomépületében. Sajnos ezek a remekművek a háború során elpusztultak. Az eredeti tervek alapján 1979-ben sikerült újra elkészíteni a győri 8 db 57 m² ablakfelületet. A városmajori templomban még a művésznő

irányításával elkészült két hatalmas ablak, a harmadik már halála után lett kész. A győri és városmajori ablakok, ha sok vitát váltottak is ki, de a művésznő számára mégis a megrendelések hosszú sorát hozták. Itt most csak a háború után elkészült ablakait soroljuk fel: a vasmegyei Szentkirály templomába és a győri püspökvár kápolnájába tervezett ablakokkal egyidőben születik meg a veszprémi székesegyház egyalakos szentek sorozata, majd rövid időközben három templomba készít magyar szenteket ábrázoló ablakokat: az első a lébényi templomba, a második Hegykő templomába készült, a harmadik a győri székesegyház Hédervári kápolnájába került.

Nagy figurális képzettségű művész, *Pituk József Viktorián,* aki 1957—60 között a Bp. IX., Örökimádás templom 5 kitört neogótikus ablakát pótolta mesteri kompozíciókkal, melyek az Oltáriszentségre utalnak. 1968—69-ben a kaposvári Szent Kereszt templomba 16 üvegablaka készült, majd a máriabesnyői és a Bp. XI., Szent Imre templomba 1—1, a Bp. V., Szent István Bazilika sekrestyéjébe 5, legutóbb pedig Kecskédre 2 ablaka került. *Pleidell János* 1950—54 között a háborús károkat szenvedett Bp. XXII., Baross Gábor-telepi templomba pótolta a 8 tönkrement ablakot klasszikus mozaik technikával. Ugyanebbe a templomba a szentély egész hátfalát kitöltő 26 m^2 nagyságú Megdicsőült Krisztus figurát tervezett *Duray Tibor.* A monumentális, kitűnő kompozíció, a festés nélküli nemes színes antiküveg e korszak egyik legjelentősebb üvegművészeti alkotásaként jelentkezik az egyházművészetben. Igen sok templomban dolgozott a nagytapasztalatú üvegfestő *Mohay Attila,* ki részben saját terveit, részben más művészek koncepcióját vitelezi ki üvegfestőműhelyében. *Pleidell Jánosnak* a kereszténység somogy-országi térhódítását ábrázoló üvegablakai a közelmúltban készültek el a balatonlellei plébániatemplom számára.

Nemcsics Antal festőművész sokoldalú egyházművészeti tevékenységében gazdag helyet foglal el a már nagyrészt nem klasszikus módon, hanem különféle színezett műanyag- és ragasztásos technikájú üvegablakok sora. Ilyen ablakai találhatók a váci Püspöki Palotában, Kaposvárott, Nagyatádon, Tatán, Szandán, Törökbálinton, Drégelypalánkon, Tápiószelén és Tápiószőlősön.

A modern ragasztásos technikájú ablakot nagy felületeken, gazdag formavilággal alkalmazza *Szabó István* a Bp. XII., farkasréti Mindenszentek templomában, ahol az építész nemcsak a templomot tervezte, hanem az ablakokat is maga komponálta és vitelezte ki (1977). Ezeken az ablakokon a magyar templomokban szokatlan, de kiváló művészi értékű absztrakcióig jut el. *Németh Márta* 1981-ben anyagában színes antiküvegből, ragasztott technológiával készíti el a köralakú, 26 m^2 „Naphimnusz" ablakát a Bp. XIV., Páduai Szent Antal plébániatemplom kórusa fölé.

Kákonyi Asztrik színes ablakaira is azt a finom harmóniát viszi fel, mint falképeire, s itt is vonzódik az absztrakcióhoz. A következő templomokba tervezett színes ablakokat: Pilisszentlélek, Szügy, Dusnok, Mátraháza, Dusnokpuszta, Hodász, Nagybajcs, Egerszólát, Nyírderzs, Szendrő, Dunasziget, Lipót, Kaskantyu, Püski és Várbalog. *Kontuly Béláné* a Bp. II., Országúti plébániatemplom 9 színes ablakával jeleskedik, s kiemelkedő, formai megoldását tekintve egyedülálló műve a Bp. II., rózsadombi Kapisztrán Szent

János kápolna mennyezeti üvegablaka. *Csiby Mihály* a dányi templomba tervezett 13 üvegfestményt, és az erdőtarcsai templomba négyet. *Kocsis Imre* Árpádházi Szent Erzsébetet ábrázoló ablaka a Bp. XI., albertfalvai templom kórusán kapott elhelyezést. Végül, de nem utolsósorban, kiemelkedő alkotásként kell számon tartanunk *Kondor Béla* 3 üvegablakát a balatonföldvári templomban (1962).

A. M.

EGYÉB IPARMŰVÉSZETI MŰFAJOK

Elsősorban a lakások díszítését szolgálják azok a kerámia Madonna és Háromkirály ábrázolások, melyek *Borsodi Ágnes, Béni Mária* és *Németh Éva* égetőkemencéjéből kerültek ki. Amíg *Andróczi Alajos* fali képein az Ó- és Újszövetségi jeleneteket kedveli, addig *Papp János* finom humorral mintázza meg az emberi kapcsolatokat jellemző figurákat. *Kumpost Éva* Ádám-Évája és Szentcsaládja az Iparművészeti Vállalat legkedveltebb kerámiái közé tartozik.

Pál Ferenc ikonjain többek között árpádházi királyainkat, *Pázmándi Antal* pedig dísztálain a harcos Szent Györgyöt és a madonna-jellegű anya—gyermek kapcsolatokat ábrázolja.

A szakrális rendeltetésű kerámiák között kiemelkedő jelentősége van az őriszentpéteri és zalaegerszegi keresztelőkutaknak, melyeket a jeles egerszegi művész, *Németh János* mintázott. *Borsodi László és felesége* most készít nagyméretű kerámia falat a szentendrei ferences iskolának. Sok helyen használják *Benkő Ilona* kerámia kelyheit és őrzik *Kertész Klára* emlékplakettjeit. Végül meg kell emlékeznünk az idősebb nemzedék sorából a közelmúltban eltávozott *Eschenbach Jenőről.*

A műkovács *Bieber Károly* hosszú iparművészeti pályafutását modern- és stíl-munkáinak százai hitelesítik. 1945-ben kivitelezte a városligeti Jáki kápolna kétszárnyú kapuját, amelynek liturgikus szimbólumait Lehoczki György tervezte. Az idős mester utolsó munkái közül került ki az a három nagyméretű, aranyozott kovácsoltvas csillár, amely a Bp. újlaki plébániatemplom mennyezetén függ. *Németh József* keresztkutat kovácsolt a Szombathely-kámoni és a vámosmiskei templom számára, szenteltvíztartója áll a szombathelyi Szent Norbert templomban. A feltámadott Krisztus alakjával díszített sülysápi húsvéti gyertyatartót *Kovács József* készítette, aki a vatikáni magyar kápolna két bejárati kapujának is mestere. Az esztergomi *Czuczai József* gyertyatartói kerültek a környék több új oltárára, és a külföldön is elismert műkovács égetett ezüsttel megmunkált vaskelyhe a római magyar kiállításon is szerepelt. A Budapest-mátyásföldi templom ékességei a helybeli *Farkas Sándor* műkovács alkotásai, akinek munkái külföldön is ismertek.

Felsorolásunk az alkotóművészeket és az alkotásokat illetően, minden bizonnyal hiányos, hiszen az Országos Egyházművészeti és Műemléki Tanács

még nem rendelkezik az összes, szükséges adattal. A témákat feldolgozó szakemberek azonban bíznak abban, hogy ennek ellenére is sikerült a lényeget érintő, összefoglaló képet nyújtaniuk az elmúlt négy évtized sokoldalú és nemzetközileg is elismerésre méltó szakrális művészetéről.

F. A.

LITURGIKUS TÉRRENDEZÉSEK

Római szertartású katolikus templomainkban a legnagyobb jelentőségű változást a II. Vatikáni Zsinat által elrendelt liturgikus reform hozta, melynek követelménye volt a megújított szertartások elvégzésére alkalmas térkiképzés. *Liturgikus tér* fogalma alatt a néppel szembefordított *oltár,* az *ambó* (szószék) és *szédesz* (a liturgia vezetőjének helyét jelző papi szék) együttesét értjük. Ehhez még két fontos elem csatlakozik: az *Eukarisztia őrzési helye* és a *baptisztérium.* Az előbbi oltáron vagy oszlopon elhelyezett szentségház (tabernákulum) vagy a falba süllyesztett fülke (pasztoforium), az utóbbi a keresztség szentségének a közösség előtt történő kiszolgáltatásának helye a keresztelőkúttal, melyben már nem őrizzük állandóan a keresztelő vizet.

Ezek szerves elhelyezése egységes elgondolású, jól átgondolt szintkialakításokat kíván meg.

E részben nem tárgyaljuk a műemléki felújításokkal kapcsolatos liturgikus tereket, sem a zsinat után épített templomokkal együtt elkészült berendezéseket, csak a már meglevő templombelsőkben kialakított jelentősebb liturgikus terekkel foglalkozunk.

Megállapítható, hogy hazánkban 2100 plébániatemplom, mintegy 100 templom- vagy kápolnaigazgatóság és többszáz filiális templom 95—96%-ában létrehozták az új liturgikus tereket (részben vagy egészben). Ezeknek mintegy negyede már állandó jelleggel készült el, míg a többi csak átmeneti megoldásnak tekinthető.

Két alaptípusát különböztethetjük meg a liturgikus térkialakításoknak: ahol a régi értékes berendezést meg kellett őrizni és ehhez kellett igazítani az új elemeket, s a másik eset, ahol lehetőség nyílt az értéktelen berendezés teljes kicserélésére.

Felméréseink azt mutatják, hogy néhány kivételtől eltekintve azok a munkálatok voltak sikeresek, ahol jóképességű építész, belsőépítész, szobrász- és iparművész készítette a tervet, megfelelő liturgikus instrukció alapján.

Lehetetlen e szűk terjedelemben még csak megemlíteni is minden jó vagy kitűnő megoldást, csupán néhány jellegzetes példát sorolunk fel.

A megmaradó berendezés elemeinek teljes felhasználásával oldotta meg *Vladár Ágnes* a Budapest II., Pasaréti — műemléknek nyilvánított — modern templom új liturgikus terét (1985.). A védett berendezésekhez kitűnő érzékkel készített új liturgikus tereket *Sedlmayr János* (pl. Budapest-Józsefváros, 1985., Etyek 1985.); *Sedlmayr Jánosné* (Tereske, 1976.); *Dragonits Tamás* (Pesti

Ferences templom, 1976.); *Erdei Ferenc* (Eger, Ciszterci templom, 1971., Ferences templom, 1976., Miskolc, Mindenszentek temploma, 1978. stb.); *Kocsis Csaba* (Jánoshalma, 1976.); *Horler Miklós* (Kaposvár, Nagyboldogasszony templom, 1977.). *Cleve Rudolf és Harrach Erzsébet* együtt tervezett több templomban (pl. Salomvár, 1981., Boldog, 1978.); *Perczel Dénes* sok templomban készített a régi berendezéshez alkalmazkodó ligurgikus teret, melynek darabjait szívesen díszíti képzőművészeti elemekkel (pl. Eger, Székesegyház, 1968., Kecskemét, Piaristák 1969., Győr, Bencések 1978. stb.) Az építészek legtöbb esetben márvány- vagy kőoltárokat terveznek, bár készítenek faberendezéseket is. *Komjáthy Attila* üvegből készített liturgikus tere kitűnik a barokk Baja-belvárosi templomban (1980.).

Megmaradó értékes berendezésekhez igényes művészi megoldást teremtő szobrászművészek: *Árvai Ferenc* (Pécs, Irgalmasok temploma: vörösmárvány megmunkált felületű oltár, ambó 1969.); *Rétfalvi Sándor* (Pécs, Pálos templom szép bronzplasztikáival, 1979.); *Léderer Tamás* (apostolfejekkel kifaragott pilisborosjenői vörösmárvány oltára, 1971.). *Szakál Ernő* több győregyházmegyei templomban szobrászi díszítőelemekkel alakította ki liturgikus tereit. *Jáki György* fából készített igényes liturgikus teret Győr-Révfalu barokk templomába (1982.).

Az alábbi berendezések a régi belső berendezés eltávolítása után készültek:

Tokár György Bük plébániatemplomának gótikus szentélyébe kiemelkedő formatervezésű és megmunkálású faberendezést készített, melynek befüggesztett korpuszát *Körössényi Tamás* szobrászművész faragta (1979.). *Perczel Dénes* Székkutason (1974.), Debrecenben a Svetits Gimnázium kápolnájában (1975.) s több más templomban tervezett új berendezést. *Németh Aurélia* szobrász Diósdon (1977.), *Horváth Alice* építész Szentén és Cserhátsurányban oldotta meg színvonalasan a liturgikus teret (az utóbbinál *Szölössy Enikő* készített befüggesztett keresztet). *Rainer Péter* belsőépítész és *Hőgye Katalin* kerámikus Ond filiális templomába készített igényes belső berendezést (1981.). *Jámborné Balogh Tünde* a makói Szervita templomba tervezett oltárt, batikolt falkárpittal és meglévő feszület felhasználásával.

Rácz Gábor a legtöbbet foglalkoztatott iparművész. Rendszerint tűzzománc applikációval oldja meg feladatát. Legjelentősebb munkái a Budapest XIII., Szent Mihály plébánia eklektikus templomában alkotott liturgikus tere és tűzzománc oltárképe; a sümegi plébániatemplom oltára, ambója. *Rácz Gábor* és *Háger Ritta* textilművész a Szombathely, Szent Kereszt templomban a régi kálvária szobrait is beillesztették az értékes térkialakításba.

Igen sok templomban dolgozott *Kopp Judit* faszobrász, liturgikus berendezési tárgyait is figurális fafaragások jellemzik (pl. Budapest XI., Karolina úti kápolna, 1982.). *Nemcsics Antal* festőművész számos új liturgikus teret is tervezett (pl. Törökbálint, ahol a szentélyből eltávolították az értéktelen berendezést, kibontották a XV. századi gótikus ablakokat; ide került egységes fehérmárvány oltár, ambó, tabernákulumoltár és korszerű keresztelőkút).

Helyszűke miatt csak felsorolni tudjuk azokat a tervezőket, akik vagy több helyre dolgoztak, vagy említésre méltó alkotásokkal szerepelnek:

Építészek: Bardon Alfréd, Kissné Nagypál Judit, Kocsis Csaba, Kocsis József, Rubint Ferenc, Török Ferenc. *Szobrászok:* Berecz Ferenc, Csíksomlyói Márkos Attila, Kákonyi István, Káldor Aurél, Soós András, Sugár Gyula, Szőke Gyula, Kadnár István iparművész. *Lelkészek:* Dominek György, Klonfár János, Nagy Lajos, Timár György, Velényi János, Zsirai Szabó Zoltán.

Kívánatos, hogy az eddig ideiglenesnek minősíthető liturgikus térrendezések, az ún. "házi tervezések" helyett kiváló művészekre bízzák a végleges megoldásokat.

(Forrás: az OEMT hiánytalannak nem tekinthető országos felmérése)

A. M.

EGYHÁZI MŰEMLÉKVÉDELEM

Hazánkban a műemlékvédelem kezdetén olyan jeles egyházi személyiségek állanak, mint Rómer Flóris (1815—1889) bencés szerzetes és Ipolyi Arnold (1823—1886) besztercebányai, majd nagyváradi püspök. Másokkal együtt az ő kezdeményezésükre is született meg az 1891. évi 39. törvénycikk a műemlékek fenntartásáról. Ez a törvény hozta létre a Műemlékek Országos Bizottságát is, mely 1949-ig állt fenn. A műemlékvédelem elvi és gyakorlati kérdései még nem voltak olyan tisztázottak, mint napjainkban. A katolikus egyház már akkor is igen sokat áldozott régi templomainak megőrzésére, felújítására.

1945 után az 1949. évi 13. számú törvényerejű rendelet intézkedett a műemlékek tárgyában. Igazán hatásos lett a műemlékvédelmi tevékenység, amikor 1957-ben megszervezték az Építési és Városfejlesztési Minisztérium felügyelete alatt működő Országos Műemléki Felügyelőséget (OMF) és a főváros műemlékvédelmi feladatainak ellátására a Budapesti Műemléki Felügyelőséget (BMF).

Az 1964. évi III. törvény mai érvénnyel is korszerűen szabályozza a műemlékvédelmet az azóta kiadott kormány- és szakminiszteri végrehajtási utasításokkal együtt. Az OMF mint hatóság gondoskodik a törvény érvényesítéséről, ugyanakkor a műemlékvédelmi munkáknál a tudományos, tervezési, kutatási és gyakorlati kivitelezési teendők nagyrészét is ellátja.

Magyarországon a törvény a következő műemléki védettségi fokozatokat állapítja meg: műemlék, műemlékjellegű és városképi jelentőségű objektum. A műemlékjegyzékbe való felvételre vagy törlésre az OMF tesz javaslatot, melyet a szakminisztériumok hagynak jóvá.

Hazánkban 1980-ban

1870 műemléket,
5632 műemlékjellegű és
1189 városképi jelentőségű objektumot

tart nyilván a műemlékvédelem.

Ebből a katolikus egyház tulajdonában van

416 műemlék,
1396 műemlékjellegű és
13 városképi jelentőségű objektum.

Katolikus eszmevilágot kifejező, szabadon álló feszület, Szentháromság-, Máriaszobor vagy más szent szobra közül

45 műemlék,
555 műemlékjellegű és
14 városképi jelentőségű objektumként

van nyilvántartásban. Ezek nagyrészt közterületen állnak s így nem az egyház tulajdonában vannak, kis részük azonban templomtelken áll s így a katolikus egyház gondozza azokat.

Korábban egyházi rendeltetésű épület, kolostor vagy templomrom, mellyel a katolikus egyház a történelem folyamán kulturális értéket teremtett, de az idők folyamán kikerültek az építtető egyház tulajdonából:

175 műemlék,
132 műemlékjellegű és
5 városképi jelentőségű objektum.

(Ezek a számok nem tartalmazzák jelenleg más egyházak istentiszteletei céljára használt — eredetileg katolikus — templomépületeit.) Ezen épületek és emlékek tehát jelentős részét teszik ki népünk kulturális és történelmi emlékeinek. A magyar kormányzat hamar felismerte az egyházi műemlékek nemzeti értékét, s ugyanakkor a katolikus egyház is fontosnak tartotta, hogy templomait, épületeit megfelelően karbantartsa. A műemlékvédelmi feladatok megoldásának szükségessége jelentősen hozzájárult ahhoz a gyümölcsöző együttműködéshez, mely a kormányzat és a katolikus egyház között ma is folyik.

E téren jelentős lépés volt 1967-ben az OMF-fel való kapcsolat kiépítésére felállított Püspökkari Bizottság és országos szinten az Országos Egyházművészeti és Műemléki Tanács (OEMT), valamint az egyházmegyei bizottságok megszervezése.

Sok közös tanácskozás eredménye volt, hogy az egyházi munkáltatók egyre készségesebben fogadták el a műemlékvédelem sajátos kívánalmait, ugyanakkor az OMF tudomásul vette a II. Vatikáni Zsinat határozata alapján elrendelt liturgikus reform kívánta új liturgikus térkialakításokat műemléki templomokban is. E közös munka egyrészt megóvta a szétbontástól a műemléki értékeket, másrészt kidolgozta annak elveit, hogy milyen módon és stílusban kerülhetnek új belsőépítészeti, képzőművészeti vagy iparművészeti tárgyak a műemlék templomokba.

E téren éppen az OMF Tervezési Osztályának építész-munkatársai mutattak igen jó példákat, amikor a műemléki felújításokba már magas szinten, és a liturgia követelményeinek is megfelelően tervezték meg az új liturgikus tereket.

1967 óta rendszeres közös tanácskozások, helyszíni bemutatások történtek az OMF és BMF, valamint az egyházművészeti szakemberek bevonásával.

A műemléki helyreállításoknak természetesen anyagi hátterük van. Az anyagi terhek egyrészét az OMF magára vállalja s különösen ott nyújt segítséget, ahol kiemelt műemléki értékekről vagy aránytalanul kicsi a fenntartó egyházi közösség. A katolikus egyházra szűkített adatok szerint az OMF 1971—1975 között 194 épület műemléki helyreállításához 14,9 millió Ft-ot, 1976—1980 között

241 épülethez 19,2 millió forint támogatást adott. 1982-ben a helyreállításokhoz az OMF 10 millió Ft-tal rendelkezett, amiből a nagyobbrészt — azaz 6,8 milliót — egyházi műemlékek fenntartására fordítottak, ugyanakkor az egyház ez évben mintegy 96 millió Ft-ot fordított e célra.

A legjelentősebb fővárosi műemléki helyreállítások

Budapest az a városunk, ahol a II. világháború folyamán köz- és magánépületekben a legtöbb kár esett. Így természetesen jelentős számú templom is súlyosan megsérült.

A *Budavári Nagyboldogasszony Főplébánia (Mátyás) templom* az ostrom alatt súlyos károkat szenvedett. Az első szükségmegoldások után, 1957—62 között került sor teljes külső helyreállítására, majd 1965—70 között a belső renoválására. A háromhajós templomot a tatárjárás után IV. Béla király fejeztette be. Számos átépítés után, Schulek Frigyes készítette el a milleniumra (1896) a kor felfogása szerinti átépítését. A háború utáni helyreállításnál elsősorban elvi döntést kellett hozni: lehetséges-e a középkori állapothoz való visszatérés vagy Schulek értelmezésében történjék a restaurálás. Mivel az első megoldásra nem volt elég történelmi hitelességű anyag, ezért az építési és műemléki hatóságok úgy döntöttek, hogy a Schulek-féle állapotot kell helyreállítani, ami sikerrel meg is történt. A külső helyreállítást Borsos László, a belsőt Zádor Mihály építészek irányították.

Súlyos károkat szenvedett a *Budapest-Belvárosi Főplébánia* templom is a Duna pesti oldalán. Helyreállítása három részletben történt, a belsőben Gerő László, a külsőben Borsos László irányításával. A gótikus szentélyt a középkori állapotot felidéző modern festéssel látták el és a szentélyben új szárnyasoltárt készítettek Gerő László tervei szerint, Antal Károly szobrászművész domborműveivel, Molnár C. Pál Szűz Mária mennybevételét és jeleneteket, szenteket ábrázoló képeivel. Az 1739-ben elkészült barokk hajót is és a homlokzatot eredeti formában újították fel, gondolva arra is, hogy a templombelsőben a szószék is korszerű restaurálásban részesüljön.

Az I. kerületi *Batthyány téri Szent Anna templom* a főváros egyik legszebb barokk egyházi épülete, 1945-ben főleg homlokzatán sérült meg. 1950—57 között Rados Jenő irányításával helyreállították a megsérült homlokzatot, s ezt 1975-ben a metróállomás Batthyány téri általános felújításakor újra festették. A belső teljes felújítására 1980-ban került sor Gerő László tervezésében. Rokokó házú orgonáját 1985-ben restaurálták. Igényes, új liturgikus terét Tóth Tamás és Csíkszentmihályi Róbert készítette el 1984-ben. 1969-ben a Batthyány téri műemlék plébániaházat is restaurálták (ennek nagyrésze ma nem egyházi célt szolgál).

A Belvárosban gondosan helyreállítottak minden műemléktemplomot: a *Belvárosi Szent Mihály (Angolkisasszonyok)* templomát Sedlmayr Jánosné tervezésében 1963—1967 között, az *Egyetemi (Kisboldogasszony)* templomot 1957—60 között Pázmándi István vezetésével. Az *Alkantarai Szent Péter (Pesti*

Ferences) templomot kétízben is, kívül-belül felújították. Először 1957 után Borsos László és Thurszky Béla vezette a külső helyreállítását és Dénes Jenő a freskók restaurálását. A templom belső terét és oltárait a BMF megbízásából Menráth Péter restaurálta 1981—1985 között. Az új liturgikus teret 1981-ben Dragonits Tamás tervezte.

A *Belvárosi Szent Anna (Szervita)* templom első helyreállítása 1947-ben, majd 1963—67 között történt. A környezet felújítása kapcsán 1980—82-ben eklektikus főhomlokzatát restaurálták és kiszabadították barokk oldalsó és hátsó homlokzatait. Tervezte Schall József.

A *Fő utcai, Alsóvízivárosi (Kapucinus)* templom 1968—69-ben, majd 1976-ban került felújításra. Lombár Pál munkája.

Az újabbkori templomok közt figyelemre méltó a Lechner Ödön tervezése szerint 1894—1900-ig a magyar szecesszió stílusában épült Budapest *Kőbányai Szent László* templom teljes felújítása, mely 1975-ben kezdődött meg s befejezését 1990-re tervezik. Ezzel az 1500 m^2 alapterületű, páratlan megjelenésű templom eredeti szépségében jelenik meg külsejében és belsejében egyaránt.

A fenti nagyobb épületeken kívül érdemes megemlíteni két kisebb kápolnát. A pestlőrinci barokkból átépített klasszicista kápolnát és a II. kerületi Szépvölgyi úti kápolnát, melyet Vladár Ágnes tervezése szerint restauráltak.

A budapesti templomok helyreállítása között utolsóként említjük, de jelentőségénél fogva a legnagyobb szabásúnak tartjuk fővárosunk reprezentatív templomának, a Szent István bazilikának felújítását, amely 1983 őszén kezdődött meg. A több évre tervezett munka első ütemeként elkészült a kupola és a szobrászati igényességgel kialakított laterna rekonstrukciója.

Székesegyházaink restaurálása

A püspöki székesegyházak egyházszervezeti, de legtöbbször történelmi értéküknél fogva is a magyar egyház legjelentősebb épületei.

Az *Esztergomi Bazilikát* a háború után, a legsúlyosabb károkat kijavítva, helyreállították. A külső homlokzat teljes restaurálására külön állami célhitelből 67 millió Ft ráfordításával került sor, Dragonits Tamás irányításával (1970—81). Ritka reneszánsz műemlékeink közt jelentős az Esztergomi Bazilika *Bakócz kápolnája* (1507). Bakócz Tamás sírkápolnáját a bazilika építése alkalmával 1823-ban 1600 számozott darabban szállították át és építették be a bazilika baloldali mellékkápolnájaként. Az OMF 1983-ban fejezte be gondos műemléki felújítását Horler Miklós vezetésével.

A háború után elsőnek a *Pécsi Székesegyház* külső (1961—63), majd az azt követő belső felújítása készült el a püspökség által szervezett kivitelezésben. Hazánk korai román templomépülete az idők folyamán számos átépítést nyert. Mai alakját Friedrich Schmidt, bécsi építész által irányított radikális átépítés (1882—92) során kapta. Ekkor sok eredeti falkép, építészeti részlet és berendezési tárgy ment veszendőbe, de a felújítás a maga nemében mégis

értékes alkotás a kor eklektikus szellemében. A legutóbbi munkálatoknál a századvégi restaurálás volt a cél. Újra megnyitották azt a kőbányát, ahonnan a dóm kövei származtak, s onnan pótolták a hiányokat. Az eredeti sablonok alapján történt a belső festés is. Az értékes, Lotz Károly, Székely Bertalan és más művészek freskóinak védelmére légkondicionáló berendezést is felszereltek. A Corpus Christi kápolnában Rétfalvi Sándor szobrászművész alkotott bronzból és márványból művészi szembemisező oltárt. A megmentett középkori anyagból kőtárat hoztak létre.

A *Győri Székesegyház* restaurálását, súlyos háborús károk és elhanyagolt állapota tették szükségessé. A templom a szentély felől román, a déli oldalon a Héderváry kápolnával gótikus, a hajó terében barokk, homlokzatán pedig klasszicista stílusjegyeket őriz. Belső festése értékes Maulbertsch freskók sorozata. A korszerű műemléki szemlélet alapján (a háborút követő ideiglenes állagmegóvás után) 1960-ban kezdődött meg gyökeres helyreállítása. A városképben karakterisztikusan megjelenő copf stílusú templomtorony és az eredeti barokk nyeregtető helyreállítása után a teljes külső felújításra került sor 1968—71 között, Pilt Rudolf tervezésében. A Szent László hermát őrző gótikus Héderváry kápolna 1972—73 között készült el Levárdy Ferenc kutatásai és Sedlmayr János tervei alapján. A Maulbertsch freskók restaurálását a főhajóban Borsa Antal, a Mellékhajókban Papp Oszkár és Bozó Pál végezte.

A *Veszprémi* — eredetileg román — *Székesegyházat* a tatárdúlás után gótikus, a törökvész után barokk formában, 1907—1910 között kevésbé igényes neoromán stílusban építették újjá. Az 1960-as években Tóth Sándor által végzett feltárások bemutatták a templom megmaradt középkori részleteit és falmaradványait. A helyreállítást és új liturgikus teret Erdei Ferenc tervezte (1968—76).

A *Szombathelyi Székesegyház* értékes Maulbertsch freskóival a háború során súlyosan megsérült. A külső helyreállítás 1947-ben megtörtént, a belsőben nem lehetett a gazdag barokk berendezést megmenteni, így kényszerűségből az új belső egyszerű képet mutat. Az értékes freskósorozat elvesztése pótolhatatlan.

Állagmegőrzés alatt van a *Székesfehérvári* — barokk, de ősi középkori eredetű — *Székesegyház* is, melyen bemutatták a barokk homlokzaton fellelhető gótikus ablakokat. A Székesegyház előtti téren megjelölték a négykarájú kápolna alapjait, valószínűleg Géza fejedelem temetési kápolnáját.

A belsejében restaurált *Kalocsai Székesegyház* értéke a kitűnő új liturgikus térberendezés, mellyel Erdei Ferenc tervei alapján példamutató alkotás született.

Háborús károkat nem szenvedett a *Váci* és *Egri Székesegyház,* állagmegóvásuk és Egerben a tönkrement kőszobrok restaurálása folyik.

Bár nem székesegyház, de jellegénél e bekezdésbe tartoznak a *Pannonhalmi Bencés Főapátság* állagmegóvási, vízelvezetési munkálatai, főleg pedig a ma egyetlen álló középkori gótikus kerengőnk helyreállítása 1961—62-ben Holl Imréné és Gergelyffy András kutatásai, ill. Sedlmayr János terve alapján. A múlt századi Storno-féle restaurálás jelentős részének eltávolítása után a középkori

részleteket minden festéstől megszabadítva a maga hitelességében állították helyre, bemutatva a románkori refektórium kapuját is. A bazilika oldalhomlokzatán bemutatták az eredeti ablakok elhelyezkedését.

A legjelentősebb vidéki műemléki helyreállítások

Magyarország a környező államokhoz képest szegény műemléki épületekben, templomokban, mert a súlyos történelmi katasztrófák: a tatárjárás, törökdúlás, majd a II. világháború igen sok műemlékünket teljesen megsemmisített, vagy súlyosan megkárosított. Éppen ezért a magyar műemlékvédelem a legnagyobb gonddal tartja számon és gondozza történelmi és művészi értékeit. E téren a világszínvonalhoz mérve is a legjobb munkát végzi. Pl. csak 1970—80 között mintegy 200 templom műemléki helyreállítás történt meg, így lehetetlen e terjedelemben minden, akár még jelentősnek is mondható templomunk vagy egyházi épületünk műemléki restaurálását elsorolni. Ezért figyelmünket csak a legkiemelkedőbbekre kell fordítanunk.

A *sopronbánfalvai Mária Magdolna kápolna* 1949—51 között Gerő László és Szakál Ernő terve szerint a falusi templomok korszerű helyreállításának kitűnő példája a háború utáni évekből. A régészeti feltárások tisztázták az építési korszakokat, tudományos elemzés előzte meg a helyreállítási tervet, melyben bemutatásra került a román kápolna gótikus átépítési fázisa, eredeti kőrészleteket tettek láthatóvá és restaurálták a freskókat is. Ugyancsak a *sopronbánfalvai Kármelita* (hivatalosan Sopron-Kertvárosi Plébánia) templom gótikus szentélyének 1957—1960 közötti helyreállítása hitelesen mutatja be a boltozati bordarendszert, világos meszelése és az ablakok világos árnyalatú üvege hiteles belsőt hozott létre. Szakál Ernő kiemelkedően szép oltárt, ambót és keresztelőmedencét faragott e térbe 1973-ban. Szép műemléki munka volt e két templomot összekötő, 1750-ből származó *pálos lépcső* helyreállítása, kettő kivételével az eredeti 12 szobor restaurálásával, két szobrot pedig újrafaragtak. A munka 1981-ben készült el.

A *soproni Szent György* káptalani plébániatemplom a XIV. század végén gótikus stílusban épült. A jezsuiták gazdag barokk belsővel és stukkó díszítéssel látták el. 1944-ben súlyosan megsérült. A boltozattól elvált stukkót úgy tudták megmenteni, hogy közben fölötte újjá kellett építeni a megsérült boltozatot. Ezzel egyidőben, ahol erre lehetőség nyílott, szabaddá tették az eredeti gótikus szerkezetet. Így e gótikus templom belső gazdag barokk díszítésével egyedülálló művészi emlékünk, de páratlanul nehéz munkát oldott meg a műemléki helyreállítás is (Szakál Ernő munkája). 1962-ben a kora barokk homlokzaton jelezték a gótikus oromzatot és láthatóvá tették a két gótikus domborművel díszített kapu felső részét is, Sedlmayr János tervei szerint. Új liturgikus terét Szakál Ernő készítette.

Legősibb falusi templomunk *Feldebrő,* korai építészetünk és festészetünk kulcsfontosságú emléke, mely több mint száz éve foglalkoztatja a kutatókat. A templom eredetét illetően a legutóbbi kutatások nyomán heves tudományos

viták bontakoztak ki. A templom régészeti kutatója Kovalovszky Júlia, műemléki helyreállítója Erdei Ferenc volt. A helyreállítás során a barokk belsőben visszaállították a középkori szinteket és kívül-belül bemutatták az egykori centrális bizánci rendszerű templom megmaradt részleteit. A korábban már restaurált altemplomot ismét renoválták (1982—83).

Román falusi templomaink gyöngyszeme *Csempeszkopács,* melyet 1969-ben állított helyre az OMF (kutató Dercsényi Balázs, tervező Mendele Ferenc). A XII. sz. végén épült templom hazánk egyik legkisebb temploma, egységes Árpád-kori hangulatával elragadó. Különösen szép a jáki műhellyel kapcsolatban levő provinciális román déli kapu. Belsejében a különböző korokból (romántól a reneszánszig) származó falképeket a lehetőség szerint restaurálták. Megtartva egyszerű barokk berendezését, Mendele Ferenc példás egyszerűségű új liturgikus teret képezett ki 1968—69-ben.

A *tornaszentandrási* XII. században román stílusban épült templomot a XIV. században gótikus stílusban kibővítették s kifestették. Berendezése barokk. Az ország egyetlen ikerszentélyes temploma, melyet Valter Ilona kutatásai nyomán, Schönerné Pusztai Ilona állított helyre (OMF). Ugyanakkor a középkori falképeket és barokk faszobrokat is restaurálták (1973—75). Az új liturgikus tér darabjai, Földesi Csongor tervezésében, szépen illeszkednek be a páratlan építészettörténeti környezetbe.

Az *öskü*i kerektemplom XI. sz. végi román falusi templom, melyet a község feletti sziklára építettek. A XV. században sekrestyével kibővülő templom ma is eredeti formájában áll. Az utóbbi években külső felújítást, új tetőfedést oldottak meg Koppány Tibor tervei nyomán, a hagyományos tetőforma megtartásával.

Hidegség temploma három jól elkülöníthető építési szakaszból tevődik össze: a XII. századi, kívül négyzetes, belül köralakú freskókkal díszített rotunda, melyhez a XVIII. században barokk templomhajót és tornyot építettek. A XX. sz. első felében háromhajós térrel bővítették a templomot. Sedlmayr János és Schönerné Pusztai Ilona (OMF) tervezők a helyreállításnál eladdig páratlan műveletet hajtottak végre. Teljesen leválasztották a román rotundát a későbbi templomhajótól, kiegészítve a köralaprajzú tér nyugati falát. A rotundát és a templomot kisebb folyosószakasz köti össze (1971—72). Az értékes árpádkori freskókat ugyanakkor restaurálták.

Hasonló műveletet hajtottak végre a *kiszombori* templomban, ahol a román körtemplomot leválasztották a neoromán templom testéről. Az újra szabadon álló rotundát helyreállították a lebontott falrészek visszaállításával s belsejében a freskók konzerválásával. (Régész: Kozák Károly, a terveket Kissné Nagypál Judit halála után Erdei Ferenc fejezte be 1984-ben.)

Sopronhorpács temploma a XII. században épült. A török hódoltság alatt eléggé megrongálódott, majd barokk stílusban építették újjá. Dümmerling Ödön tervei szerint 1960-ban végzett felújítás során sokat visszanyert eredeti szépségéből. A rézsűs, bélletes, 7 oszlopáros főkapu, változatosan faragott díszítéseivel a leggazdagabbak közé tartozik.

Felsőörs a Balatonfelvidék egyik legjelentősebb, volt prépostsági, román stílusú temploma, a XIII. sz. elején épült. E korból maradt fenn kétszintes tornya.

A tatárjárás után épült át háromhajóssá. A törökdúlás után, 1730-ban barokk stílusban építették át. 1963—65 között Erdei Ferenc (OMF) vezetésével példaszerűen restaurálták a templomot, ahol az eredeti román részeket a későbbi barokk hozzáépítésekkel jól megkülönböztethetően, de ugyanakkor mégis építészeti egységbe fogottan állították helyre. A templom barokk berendezését 1968-ban Újlaky Endre restaurálta. Az oldalhajókban pedig kiállítják a megmaradt, de vissza nem helyezhető román és barokk emlékeket. A szép új oltárt szintén Erdei Ferenc tervezte.

Bélapátfalván található az egyetlen épen maradt ciszterci, román-gótikus átmeneti stílusban épült apátsági templom. 1232-ben kezdték építeni a pilisi apátságból idetelepített ciszterciek. A XVI. században megszűnt a szerzetesi élet, a kolostor köveit széthordták, a templomot barokk berendezéssel látták el. 1953—66 között helyreállították. A vakolat eltávolítása után előkerültek a ciszterci műhelyre jellemző, szépen faragott kövek. A főhomlokzatot különböző színű kváderkövekből vízszintes sávozás díszíti. Ekkor tárta fel Valter Ilona a kolostor alapfalait is, restaurálták a barokk szószéket és a Szent Imre oltárt. Ma zarándoktemplomként működik, mint a falu Nagyboldogasszony temploma.

Váraszó Árpád-kori temploma toronynélküli, egyhajós, félköríves szentélyű épület, mely az 1963—64. évi OMF helyreállítás előtt teljesen átalakított és romos állapotban volt. Erdei Ferenc a helyreállításnál visszaállította a templom eredeti formáját, lebontva a XIX. sz.-i nyugati toldást, a téglafalba „úsztatva" beépítette az összes fellelhető középkori követ. A helyreállított templom nyersen meghagyott homlokzata rendkívül szép, hiteles benyomást kelt.

Nagybörzsöny különösen gazdag műemlék-templomokban. A XIII. sz.-ban román stílusban épült *Szent István templom* eredetileg a falu kisméretű plébániatemploma volt. Kerítésfallal körülvéve, 1965-ben állították helyre Erdei Ferenc tervei szerint a most temetőkápolnának használt templomocskát. A szentélyben ősi kövekből készült a szembemiséző oltár. Nagybörzsöny a középkorban jelentős bányaváros volt. Aranyat, rezet, vasat és ként bányásztak. E bányaipar hozta létre a román eredetű, majd gótikus stílusban bővített *bányásztemplomot,* mely a később, 1780 körül felépített barokk plébániatemplom működése következtében teljesen elhanyagolt állapotba került. 1966—67-ben Sedlmayr Jánosné (OMF) tervezésében először a templom állagát kellett megóvni, majd új tetőszerkezet és födém került az épületre. A helyreállítás során a külsőfelületen a későbbi barokk festés, a középkori nyílások és faragványok bemutatása, a belsőben a gótikus bordák festésének helyreállítása, a gótikus pasztofórium és középkori falfelületek restaurálása alakít ki szép összhatást. Itt készült először műemléki helyreállítás során új szembeoltár, rusztikus gerendákból; sajnos a régi pasztofórium használatbavétele helyett új szentségház készült (Mezei Gábor), ő tervezte az új padokat, gyóntatószékeket is. Az oltárt és ambót Sedlmayr Jánosné tervezte.

Hévíz filiája *Egregy,* XIII. századi, már toronnyal épült falusi román templom. 1965-ben Mendele Ferenc (OMF) tervezésében készült a példamutató felújítás; ő tervezte az elpusztult belső berendezés helyett az új, nemesen egyszerű liturgikus teret, padokat.

Velemér templomát Aquila János gazdag freskói teszik nevezetessé. A templom a XIII. sz. végén épült, a freskók 1378-ból valók. A templom 1966—67. évi műemléki felújítását Nándori Klára (OMF) tervei szerint végezték. Az értékes freskókat 1967—68-ban Lente István restaurálta. Az új szembemiséző oltár H. Vladár Ágnes tervezésében készült.

Inota temetőkápolnája a helyreállítás előtt teljesen jellegtelen épület volt. Anda Judit (OMF) feltárta a templom gótikus déli kapuját és restaurálták falképeit. Ugyanő tervezte új belső berendezését is.

A Mecsek tövében fekszik *Cserkút* (XIII. sz.) gótikus, gazdag belső festésű, 1969—71-ben Ferenczy Károly (OMF) által felújított temploma. *Kővágószőlős* XV. századi gótikus templom, barokk belső berendezéssel, felújítása 1973—81 között Maróczky Erzsébet (OMF) tervezésében történt. Kővágószőlős filiája a *kővágótöttösi* román, később barokkizált templom, melyet 1981—83-ban Schönerné Pusztai Ilona (OMF) újított fel.

A *mátraverebélyi* gótikus templom falusi műemlékeink között szokatlanul nagyméretű, háromhajós, sokszögzáródású szentélyes bazilika. Helyreállítása 1961—63-ig tartott Koppány Tibor (OMF) tervei szerint. A műemléktemplom környezetét is korszerűen parkosították.

A gótikus falusi templomok egyik értékes emléke a kerítőfallal körülvett *nógrádsápi* templom. Az épület páratlanul szép tömegét a nyugati oromzat közepén ülő nyolcszögű torony koronázza meg, melyet zsindelyezett barokk sisak fed. 1967—68-ban történt helyreállítása során később hozzáépített karzatát elbontották és így megnyithatták az eddig elfalazott déli kaput. A szentélybe beépített copf retabló-oltárt meghagyták. Az új liturgia szerint alakították ki a szentélyt. (Schönerné Pusztai Ilona és Papp Mariann; Székely Ildikó ötvös készítette a keresztelőkutat és gyertyatartókat; Mórotz László az új zománc oltárképet.)

A *sárospataki* plébániatemplom helyreállítása az OMF egyik legösszetettebb és legeredményesebb munkája volt (Ferenczy Károly tervezése). A kutatás (G. Molnár Vera) nyolc jelentős építészeti korszakot mutatott ki a templom melletti eredeti Árpád-kori rotundától a XV. századi plébániatemplom többszöri átépítésének befejezéséig. A helyreállítási munkában a történetiség messzemenő tiszteletben tartása, ugyanakkor a funkciónak megfelelő használati követelmények kielégítése egyaránt megnyilvánul. A gótikus csarnoktemplom-belsőben minden régi elemet gondosan restauráltak és kiemelten mutattak be. A hatalmas barokk főoltár a feloszlatott budai karmelita templomból került ide 1790-ben; a két rokokó mellékoltár a helybeli trinitárius kolostorból származik.

A Zala megyei *Egervár* gótikus Ferences temploma 1511-ben készült el. A török korban romossá lett épületet barokk stílusban építették újjá és rendezték be. Dragonits Tamás tervei nyomán végzett műemléki felújítás elsősorban a gótikus ablakok mérműveinek rekonstrukciójából állott.

Bár nincs egyházi használatban, a *siklósi* hálóboltozatos gótikus várkápolna helyreállítását (1955—57) és a *soproni* Ferences kolostori káptalanteremnek példamutató restaurálását (1948—57) nem hagyhatjuk említés nélkül.

Az egyházi használatban levő török építésű műemlékek közt a legjelentősebb a *pécsi Belvárosi* templom, mely eredetileg Mekka felé fordított imafülkéjével 1580-ban épült, mint Gázi Kászim pasa dzsámija. A török idő után a jezsuiták lebontották minaretjét, barokk szentéllyel és toronnyal látták el. 1939—42 között helyreállították a török dzsámi épületét és Körmendy Nándor tervei alapján új épületrésszel egészítették ki. 1958-ban lebontották a később ráépített kupolafedést és az alatta levő eredeti török kupola vörösréz lefedésével, az ablakok stílszerű visszaállításával, egyes eredeti részek gondos restaurálásával elkészült a dzsámi helyreállítása.

Műemlékek és műemlékjellegű templomaink legnagyobb része barokk stílusú. A török idők után tömegesen épültek fel városi s falusi barokk templomaink, a tehetősebb helyeken gazdag barokk díszítéssel, sok kisebb helyen provinciális jelleggel. E templomok építészetileg is, de különösen gazdag fafaragványaikkal, rengeteg értéket hordoznak, melyek karbantartása, restaurálása az OMF-nek és az egyháznak egyaránt súlyos gondja. E 200—250 éves épületek és berendezésük éppen korunkban kerültek olyan állapotba, hogy restaurálásukra egyre nagyobb szükség van, hogy állagukat, faragványaikat megőrizzük a jövő számára.

Reménytelen vállalkozás lenne barokk templomaink helyreállítási munkálatairól részletesen beszámolni, ezért csak néhány, igen jelentős példát emelünk ki.

Csaknem minden barokk templom külső renoválása, homlokzatfestése megtörtént az elmúlt negyven évben. Ezek színtervezésében, a vakolat minőségében arra törekszenek, hogy az eredeti stílus összképét adják. Sok barokk templom korábban színesen tagolt homlokzatát a későbbi időkben egyszínű sárgára vagy szürkére festették, a helyreállítások nyomán az egész város- vagy faluképet meghatározó színes felületükkel állnak előttünk. Így *Győrött* a Bencés és Karmelita templom, *Egerben* a Minorita templom hatalmas tömbje, *Vác-felsővárosi* (Fehérek) temploma, *Sümegen* a plébániatemplom nemcsak külsejében nyert felújítást, hanem az értékes Maulbertsch freskókat is restaurálták 1966—68 között (Przudzik József munkája). Az egész balatoni tájat meghatározó *Tihany, Apátsági* templomnak nemcsak külsejét renoválták 1968-ban, hanem az apátságot alapító I. András király sírját rejtő altemplomot is 1953-ban, eltávolítva a korábbi díszítőfestést és kiszabadítva az oszlopok lábazatát.

Külső felújítást kapott a *sümegi Ferences* kegytemplom, a *kecskeméti Piarista* templom, a *püspökszentlászlói Szent László* templom, az *Esztergom-vízivárosi* plébániatemplom, *Székesfehérvárott a Szemináriumi* templom és a *Szent Imre* (ferences), míg a *Nagyboldogasszony* (ciszterci) templom teljesen új tetőszerkezetet kapott. Hasonló kiemelkedő barokk épületek, melyek külső, részben belső felújítást nyertek a *tatai Szent Kereszt* plébániatemplom, az *Andornaktálya* kistályi templom, a *császári* későbarokk templom sajátos hajó-szószékével, *Pápán* a *Szent István vértanú* plébániatemplom.

Barokk egyházi épületeink között jelentősek a püspöki paloták, melyek mind méltó felújításban, belső renoválásban is részesültek: Pécsett, Kalocsán, Veszprémben, Székesfehérvárott, az esztergomi prímási palota és a benne elhelyezett Keresztény Múzeum, Szombathelyen, Vácott. A győri Püspökvár

restaurálása folyamán 1981—84-ig eddig ismeretlen, jelentős gótikus és reneszánsz részleteket tártak fel és állítottak helyre.

A műemlékvédelmi törvény arról is rendelkezik, hogy a védett épületekkel kapcsolatos képzőművészeti alkotások is védelem alá essenek és kívánatos azok feltárása, restaurálása. Itt csak a legjelentősebb művészettörténeti értékű restaurálásokat említhetjük meg, melyek a már felsoroltakon kívül számontartandó értékeink.

A háború után elsőnek a *nyírbélteki* templom Zsigmond-korabeli falképeit restaurálták 1956—57-ben (Papp Oszkár). A *hidegségi* templom román és eddig ismeretlen reneszánsz falképei 1973—74-ben nyertek feltárást és Lente István restaurálta azokat. Szóltunk már a *veleméri* gazdagon és elég jó állapotban maradt, 1378-ban Aquila János által festett falképeiről, melyek restaurálása egyházművészetünk leggazdagabb értékeit őrizte meg. (1967—68, Lente István.) A *nógrádsápi* templomban a szentélyben, a diadalíven és részben a hajóban maradtak fenn XIV—XV. századi freskók, 1967—68 között Rády Ferenc restaurálta őket. *Mátraszőlősön* nemcsak XV. századi falképek, hanem a szürkére lefestett oltárok alól hallatlanul gazdag virágmintás felületek kerültek elő s ezek helyreállításával eredeti szépségében áll a XVII. századi három barokk oltár és szószék (1979, Bérci László). Igen jelentős művészettörténeti esemény a *keszthelyi* plébániatemplom XIV. sz.-i falképeinek feltárása és restaurálása 1974—82-ig (Rády Ferenc vezetésével). A *vörösberényi* rk. templom barokk freskóit 1967—1970 közt Papp Oszkár restaurálta, a *novai* templom Dorfmeister freskóit pedig Przudzik József 1963—70 között. A *zalaegerszegi* Cymbal freskók felújítására 1974—75-ben került sor (Német Gábor). A Képzőművészeti Kivitelező Vállalat hozta helyre a már említett *sárospataki* plébániatemplom főoltárát, két mellékoltárát és a *márkói* templom 1750 körüli rokokó főoltárát. Gazdag templomberendezések kapták vissza régi szépségüket a helyreállítások során. Így a *muraszemenyei* templom barokk orgonaháza (1970, Újlaky Endre); a *meszlényi* (OMF műhely); *csempeszkopácsi* (1974, Bérci László); *vörösberényi* (1971, Fésüs Károly) templomok oltárai és berendezései. Sor került a *gyöngyöspatai* egyedülálló Jessze-fa oltárának restaurálására is (1981, Szent-Gály Erzsébet).

Örvendetes tény, hogy századunkban épült értékes úttörő templomok is műemléki védelmet kaptak, így: Árkay Aladár 1920-ban épült *Budapest, XII., Csaba utcai* kápolnája; Árkay Aladár és Bertalan 1932—35 közt épített *Budapest, XII., Városmajori* temploma; a *Budapest, II., Pasaréti* templom (Rimanóczy Gyula, 1934—36).

Műmlékjellegű templom az 1910-ben Györgyi Dénes, Kós Károly és Jánszky Béla *zebegényi* szecessziós temploma, a *Budapest, II., Remetekertvárosi* templom (Kismarty Lechner Jenő, 1934—42). Wälder Gyula *Budapest, XI., Szent Imre* neobarokk ciszterci temploma városképi védettséget élvez.

A. M.

Felhasznált irodalom: Magyarország műemlékjegyzéke, Építésügyi Tájékoztatási Központ, Budapest, 1976. Egyházi épületek és műtárgyak gondozása, Budapest, 1971. A műemlékvédelem Magyarországon, Képzőművészeti Kiadó, 1983. Folyóiratok: Műemlékvédelem, Művészet, Vigilia.

ORSZÁGOS KATOLIKUS GYŰJTEMÉNYI KÖZPONT

TISZTSÉGVISELŐK

Igazgató:	Dr. Várkonyi Imre	1969—1983
	Dr. Kacziba József	1984—
Főtitkár:	Dr. Faith István	1969—1972
Titkár:	Farkas Attila	1984—
Referensek:	*Levéltári:* Rosdy Pál	1969—
	Könyvtári: Dr. Gajzágó Sándor	1969—1971
	Dr. Kovách Zoltán	1971—81
	Farkas Attila mb.	1983—
	Múzeumi: Farkas Attila	1969—
Adminisztrátor:	Péteri Györgyné	1969—1975
	Kővári Viktorné	1975—

A nemzeti kultúránkat képviselő műtárgyállomány jelentős része egyházi tulajdonban van; ezek nyilvántartása, gondozása és tudományos feldolgozása mind az egyház, mind az állam közös érdeke. Kulturális életünk egészére nézve ugyanis egyre nélkülözhetetlenebb, hogy a szakrális — és nemegyszer történelmi — hagyományokat őrző értékek végre szerves részeivé váljanak a korszerű tudományos kutatásnak és a hazai közművelődésnek. Ez a felismerés vezette a Magyar Katolikus Püspöki Kart egy olyan központi szerv felállítására, amely gyűjteményeink érdekeinek képviseletét, a gyűjteményi munka megszervezését, tervszerű irányítását és koordinálását végzi. Az 1969. március 25-én megtartott püspöki konferencia ilyen értelemben hozott határozatot az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ létesítéséről, amelynek szabályzatát a Püspöki Kar elnöke 1976. december 1-én hagyta jóvá. A Központ az Actio Catholica keretén belül, annak elkülönült egységeként működik, az Actio Catholica országos igazgatójának irányításával, élén egy kinevezett főtitkárral. A könyvtári, levéltári és múzeumi szakosztály feladatait egy-egy szakelőadó (referens) látja el.

A Gyűjteményi Központ felügyeletet gyakorol az egyházi gyűjtemények egységei felett, szorgalmazza és elősegti a gyűjteménykezelők szakmai továbbképzését, és az állami szakfelügyeleti szervek irányításával útmutatást nyújt az évi munkatervek kidolgozására. Az egyes gyűjtemények részére nyújtott állami támogatás felett — a szakfelügyelettel közösen — disponál. Az anyagi támogatás egyrészt a központi személyzet, illetve néhány kiemelt jelentőségű könyvtár, levéltár vezetőjének speciális kongruája, másrészt a gyűjtemények védelmére biztosított állami céltámogatás.

A Gyűjteményi Központ közvetítő szerepet tölt be a gyűjteményi tárgyak kölcsönzésével, másolásával, cseréjével vagy értékesítésével kapcsolatos eljárások lebonyolításában is.

I. Múzeumi szakterület

A múzeumi szakterület 1969 óta tervszerűen szervezi az egyházi műtárgyak folyamatos nyilvántartási munkálatait, és azt, első ütemként a műtárgykereskedelem részéről legveszélyeztetettebb területre, a Dunántúlra, elsősorban a nyugati határszélre és a Balaton környékére súlypontozza. Az országos felmérést egy művészettörténész-múzeológus csoport végzi az egyházi gyűjtemények szakfelügyelőjének, Dávid Katalinnak az irányításával. A felmérés befejeződött a szombathelyi egyházmegyében és befejezés előtt áll a győri, valamint a veszprémi egyházmegyék területén. A múzeumi szakterület előadója dolgozta fel az esztergomi főegyházmegye vidéki állományát, s a felmérést jelenleg Budapesten folytatja.

A nyilvántartási leírójegyzékekből a Központ az egyes tárgyakra lebontott leírókartont készít, melyet egyházmegyénként feldolgozva regisztrál. A cél, olyan központi nyilvántartás létrehozása, amely végül az egyházi műtárgyállomány egészét rögzíti fotódokumentációval ellátott, tudományos igényű kartotékrendszerben és azt mind a műtárgyvédelem, mind a tudományos kutatás számára hasznosítja. Ennek révén lehetőség nyílik az egyes egyházmegyék központi leltárainak összeállítására, valamint a társintézmények felé irányuló információs rendszer kiépítésére.

Az egyházmegyei központok múzeális értéket képviselő törzsanyagának, néhány plébániai együttesnek, illetve egy-egy kiemelkedő jelentőségű műtárgynak a védetté nyilvánítása 1949—52 óta folyamatban van. A templomok berendezési tárgyainak (oltárok, képek, szobrok, orgonák, harangok stb.) védelme — a vonatkozó műemlékvédelmi törvény értelmében — az ingatlan egészéhez kötődik, s így az Országos Műemléki Felügyelőség hatáskörébe tartozik.

A Gyűjteményi Központ felügyelete alá tartozik néhány kiemelt jelentőségű gyűjtemény, így az országos gyűjtőkörű és múzeális intézményként működő Esztergomi Keresztény Múzeum, a korlátozott gyűjtőkörű Budavári Mátyás templom Gyűjteménye, a Veszprémi Egyházmegyei Gyűjtemény, a Pannonhalmi Főapátság, a Sárospataki Római Katolikus, valamint a Soproni Konvent Egyházi Gyűjteménye. Kiállításként működik az esztergomi és az egri Főszékesegyházi Kincstár. A közelmúltban kapott működési engedélyt a Hajdúdorogi Görögkatolikus Egyházmegye nyíregyházi gyűjteménye, és szervezés alatt áll a székesfehérvári Egyházmegyei Gyűjtemény bemutatása.

Az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ közbenjárására a Művelődési Minisztérium Közgyűjteményi Főosztálya készséggel támogatta egyházi személyek egyetemi tanulmányait abból a célból, hogy magasszintű képzést nyerve, felkészültebben vehessenek részt egyházi gyűjteményeik szolgálatában és a tudományos kutatások végzésében. Az Eötvös Loránd Tudomány Egyetem Bölcsészettudományi Karán, a Művészettörténeti Tanszék egyháziak számára szervezett speciális levelező tagozatán, négyéves kurzus elvégzésével, 1982-ben művészettörténész diplomát szerzett: Farkas Attila, Kuklay Antal, Pálos Frigyes, Posta István Benjamin, Valuch István, Szilárdfy Zoltán és Nagymihályi

Géza. Ketten, az utóbbiak, azóta — tudományos fokozatként — már művészettörténeti doktorátust is szereztek. Ugyancsak művészettörténész diplomát kapott az ELTE nappali tagozatán: Cséfalvay Pál és Szabó Zoltán. Cséfalvay Pál a Magyar Püspöki Kar által kijelölt ösztöndíjjal kétéves párizsi továbbképzést is nyert 1974—76-ban. A levelező kurzus résztvevői számára pedig az illetékes megyés főpásztorok, jutalomként, 1 hónapig tartó római tanulmányi utat biztosítottak.

F. A.

II. Könyvtári szakterület

Központi egyházi könyvtáraink törzsállományukat tekintve kiemelkedő jelentőségű múzeális gyűjtemények, s mint ilyenek állnak a tudományos kutatás szolgálatában. Ennek a sajátos értéket képviselő állománynak felmérése és védetté nyilvánítása az 1970-es évek közepétől napjainkig lényegében megtörtént. Plébániai könyvtáraink nyilvántartása folyamatban van. A szakmai felügyeletüket ellátó Országos Széchenyi Könyvtár a védettségi jegyzékeket — betekintés, vagy kutatás céljából — a kutatók rendelkezésére bocsátja. A szakfelügyelet rendszeres ellenőrző és tanácsadó tevékenysége révén lehetőség nyílik arra is, hogy a nyilvántartás hivatalos adatait szükségszerűen kiegészítsék vagy korrigálják.

A Művelődési Minisztérium Könyvtári Osztálya, amelynek az egyházi könyvtárak részére delegált szakfelügyelője Kókay György, az 1800-ig nyilvántartásba vett kötetek közül védetté nyilvánította az összes kódexeket, kéziratokat, ősnyomtatványokat, antikvákat, a régi magyar könyveket (RMK) 1711-ig bezárólag és az egyéb kiemelkedő kulturális, történelmi vagy művészeti jelentőségű köteteket.

A magyarországi latin nyelvű liturgikus kódexeket Radó Polikárp: Libri Liturgici c. munkájában írta le, a német nyelvűeket Vizkelety András, a nem liturgikus kódex-irodalmat pedig Nagy László, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa dolgozza fel; munkáját a magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai (1850 előtti kéziratok) c. sorozatban fogja közre bocsátani. Nevezett sorozatban már megjelent Szabó Flóris OSB katalógusa a Pannohalmi Főapátsági Könyvtár kéziratairól és ugyancsak ő dolgozza fel a győri Egyházmegyei Könyvtár kéziratos anyagát. Kiadás előtt áll a nemrég elhunyt Iványi Sándor munkája az egri Főegyházmegyei Könyvtár hasonló anyagáról és előkészületi stádiumban van a Piarista Könyvtár kéziratos katalógusa, a levéltári anyaggal és az inventáriumokkal együtt.

Az 1500-ig megjelent ősnyomtatványok országos feldolgozása a Sajó—Soltész Katalógusban jelent meg, amely magába foglalja az egyházi könyvtárak ősnyomtatvány állományát is. Az újabban előkerült köteteket az Országos Széchenyi Könyvtárban tartják nyilván. Az OSZK kiadványainak sorában tervbe vett egy új katalógussorozatot az 1501 és 1600 közötti megjelent nyomtat-

ványokról. Az első „katolikus egyházi" kötet a budapesti Pálos Könyvtár anyagáról készül.

Hazánkban a teológiai szakirodalmat az Egyetemi Könyvtár gyűjti, amely a szerzeményezést összehangolja a budapesti Hittudományi Akadémia Könyvtárával. A Magyar Püspöki Kar tervbe vette az egyháztörténeti bibliográfia és a szerzetes rendek egykori sajtó-bibliográfiájának összeállítását. Erre a feladatra a Katolikus Egyháztörténeti Bizottság munkatársait kérte fel. Egyházi könyvtáraink ügyrendjével és ügyvitelével kapcsolatban közismert tény, hogy könyvtáraink ellátottsága igen szegényes, és az azokhoz beosztott egyházi személyek gyakran aulikus, tanári vagy pasztorációs feladatokat is ellátnak. Általában könyvtáraink nem rendelkeznek kutatószobával, ezért a külföldi és hazai kutatók tudományos tevékenységüket csak előzetes bejelentés és válaszadás után végezhetik. Biztonsági berendezések és megfelelő számú teremőr személyzet nélkül nem kívánatos könyvtáraink csoportos látogatása sem, még kevésbé engedélyezhető — kellő biztosítékok nélkül — a könyvtárhelyiségekben történő rendezvények megtartása vagy pl. a filmforgatás. Könyvtáraink szakszerű működtetése, könyvállományunk védelme, valamint tervszerű gyarapítása nem nélkülözheti a tulajdonos püspökségek, illetve egyházi hatóságok évi költségvetéssel biztosított fenntartó és ösztönző támogatását.

F. A.

III. Levéltári szakterület

A magyar katolikus egyházi levéltárak — mind az iratok mennyiségét, mind azok történeti forrásértékét tekintve — hazánk levéltári anyagának igen fontos részét őrzik. Ez abból következik, hogy az egyház tevékenysége a lakosság többségének életét érintette. Ezenkívül a főpapok közéleti szerepe századokon át azt is eredményezte, hogy a levéltári anyag a köztörténet szempontjából is fontos. A szoros értelemben vett egyháztörténeten kívül a nemzeti történelem, művelődéstörténet, sőt gazdaságtörténet számára is értékes iratanyag van levéltárainkban.

A magyar katolikus egyházi levéltárak száma 23. (Prímási Levéltár, két érseki, nyolc püspöki, két főkáptalani, hét káptalani, három szerzetesrendi levéltár.) Ezeket az 1969. évi 27. sz. törvényerejű rendelet alapján a művelődési miniszter állami szempontból szaklevéltárakká nyilvánította és szakmai támogatásban részesíti. A 23 levéltár anyaga több mint 6000 folyóméter, 1055-től napjainkig. A plébániai irattárak anyaga nincs az előbbi adathoz hozzászámítva, de az az érseki, ill. püspöki levéltárak anyagához tartozik és ezért szerepel nyilvántartásukban, felügyelnek rá.

A katolikus egyházi levéltárak rendszeres munkájának koordinálására már korábban is történtek kezdeményezések, de végül erre csak az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ 1969-ben történt megalakulásával kerülhetett sor. A levéltárak jelentőségét és őrzését egyházjogi rendelkezések írják elő. A

rendszeres történettudományi kutatómunka számára azonban csak 1950 óta nyíltak meg, korábban csak szórványosan, alkalmasint adtak lehetőséget az iratokba való betekintésre.

Az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ közel húsz esztendős tevékenységére visszatekintve megállapíthatjuk, hogy a Művelődési Minisztérium Levéltári Osztályával együttműködve számos eredményt ért el: javultak a levéltári anyag őrzési körülményei (dobozolásokkal, új raktárhelyiségekkel több levéltárban), időről időre szakmai továbbképző tanfolyamokat, napokat tartottak az egyházi levéltárosok számára, kutatószobákat alakítottak ki. Elkészült a levéltárakban őrzött iratanyag egységes szintű jegyzéke: a fondjegyzék. Az egyházi levéltárosok számára 1969-től kapunk államsegélyt és több éven át kaptak állagvédelmi célra is államsegélyt. Az egyházi levéltárakban rendszeresebbé vált a munka: rendezés, segédletkészítés, kutatószolgálat. Bár még sok a megoldatlan feladat, főleg a személyi és anyagi ellátottság hiányai miatt. Remélhető, hogy a hazai egyháztörténetírás fellendítésére irányuló erőfeszítések további ösztönzést nyújtanak majd a levéltárak, mint tudományos intézmények fejlesztésére. (Az egyházi levéltárakról részletesebb ismertetéseket talál az érdeklődő, kutatni kívánó a következő kötetből: „Magyarország levéltárai". Szerkesztette: Balázs Péter. Budapest, 1983. Levéltárakban, könyvtárakban található.)

R. P.

AZ ESZTERGOMI KERESZTÉNY MÚZEUM

Simor János hercegprímás 1875-ben nyitotta meg képgyűjteményét a nagyközönség számára a Bibliothéka épületében. Az érseki palota elkészültekor, 1882-ben, a palota utcai szárnyának második emeletén helyezte el gyűjteményét, és Keresztény Múzeumnak nevezte. Jelentősebb ötvös- és régészeti anyagot vásárolt Czobor Béla közreműködésével a kölni Schnütgen kanonoktól. Simor Múzeuma tulajdonjogát az esztergomi Főszékesegyházra ruházta át, kezelésével a főkáptalant bízta meg. Ezt a már híressé vált Keresztény Múzeumot egészítette ki a szerencsésen hazakerült Ipolyi-gyűjtemény 1920-ban, majd pár évre rá a kerámiában nagyon gazdag San Marco gyűjtemény. Gerevich Tibor egyetemi tanár és a Keresztény Múzeum igazgatójának érdeme, hogy e két gyűjtemény Esztergomba került. Munkájában a legtöbb segítséget Lepold Antal kanonoktól kapta. Így alakult hazánk egyik legjelentősebb múzeumává a simori gyűjtemény. Gerevich Tibor 1948-ban így jellemzi: „Az esztergomi Keresztény Múzeum a leggazdagabb magyar vidéki múzeum. Jelentőségét az is emeli, hogy nem egy, műtörténetileg és múzeológiailag nem is lényegtelen része a nagy fővárosi közgyűjteményeket is felülmúlja. Magyar és olasz primitívekben gazdagabb a Szépművészeti, gobelinekben, delfti porcelánokban az Iparművészeti Múzeumál." (M. Topográfia I. 9. o.)

A második világháborúban sok belövés érte a Prímási Palotát, szerencsére a Keresztény Múzeum törzsanyagában komolyabb károk nem keletkeztek. Szó-

nyeggyűjteményében esett kár, s tönkre ment Simor számára oly kedves plasztikai gyűjtemény: a C. Hardy által készített viaszfigura sorozat.

A háborút követő évekre részben az ösztönös értékvédelem, részben az Esztergomot nagyon is sújtó egyházpolitikai küzdelmek dermedt légköre volt a jellemző. Gerevich igazgatósága tiszteleti cím maradt, 1946-ban Lepold Bécsbe került a Pázmáneum rektorának. Az újjáépítés korszakában kevés gondot fordíthatott az egyház a múzeumra. A mindenkori irodaigazgató mellett csupán egy alkalmazott (Pócs József) őrizte, mutogatta a múzeumot. Volt olyan elgondolás is, hogy a Keresztény Múzeumot meg kell szüntetni. A „szakma" volt az, mely az 50-es évek közepe felé kezdte a figyelmét Esztergomra irányítani. Ebben az időben közvetlenül nem kaphatott állami segítséget. A múzeum régészeti kiállítását, mely a Biblothéka emeleti nagytermében volt, államosították, Balassa Bálint Múzeum néven. Ezen keresztül indították el a Keresztény Múzeumban a múzeológiai munkát Zolnay László irányításával, állandó restaurátor, majd művészettörténész is dolgozott a múzeumban. Elkezdték — a budapesti szakmúzeumok segítségével — az anyag leltározását, újra rendezését. A gyűjteményből, ahol minden együtt van, múzeumot szerveztek; a minőségi osztályozás szükségessé tette raktárhelyiségek kialakítását. Zolnay László vezetésével lelkes fiatal csapat dolgozott itt: Eszláry Éva, Mojzer Miklós és Mucsi András művészettörténészek, Varga Dezső restaurátor, Farkas Attila egyházi referens. Szakkönyvtár alapjait vetették meg, melyet Prokopp Gyuláné Stengl Marianna vezetett. Bevezették az állandó nyitvatartást, ennek megfelelően tárlatvezetőket és teremőröket képeztek ki. A látogatók számára előbb kis vezetőket írtak (Czobor Ágnes és Mojzer Miklós), majd elérkezett egy újabb tudományos katalógus kiadásának az ideje. Boskovits Miklós egyetemi tanársegéd, Mojzer Miklós és Mucsi András munkája nyomán 1964-ben megjelent a „régi képtárt" feldolgozó tudományos katalógus, több nyelven. Ezzel bekapcsolódott a múzeum a nemzetközi tudományos élet vérkeringésébe Czobor Ágnes koncepciója szerint. A korszerűen átrendezett múzeum állandó kiállítását 1954-ben nyitották meg.

Az állam és egyház közti konszolidáció egyik jele volt a múzeum szükségessé vált felújításának, modernizálásának végrehajtása. A fatáblák és környezetének szúfertőzöttsége és elgombásodása siettette a gondolatot, hogy a nemzeti és egyetemes szempontból is igen értékes anyagot meg kell menteni és színvonalasabban kell bemutatni. Megállapodás született, hogy a felújítás költségeinek kétharmadát az állam, egyharmadát az egyház fedezi. A 3 évig tartó munka eredményeképp a múzeum klímaberendezést, korszerű világítást és modern installációt kapott. Működésében fontos esemény volt, hogy 1972-től önálló költségvetési szervvé lett. Nem függött többé a Balassa Bálint Múzeumtól. A felújítás utáni, nagyon tetemes működési költségek előteremtésében az állam ismét segítségére sietett az egyházi tulajdonban lévő múzeumnak: költségvetésének felét segélyként minden évben biztosítja. Ezenkívül a főegyházmegyei ellátmány és a múzeum saját bevételei biztosítják a működéshez szükséges pénzfedezetet.

Jelentős lépés volt az „élő" múzeum felé, hogy az ötvenes évek közepétől az állandó kiállítások mellett időszaki tárlatokat is rendeztek alkalomszerűen,

vagy évfordulókhoz kapcsolódóan. A Bibliothéka kódex-anyagának kétszer is otthont adott. Modern anyagot is mutatott be: Németh Kálmán és Ferenczy Béni szobrászok, Gadányi Jenő, Szőnyi István, Kondor Béla, Mihály Pál, Kaponya Judit, Prokop Péter, Patay Éva és Urbán Annamária festők, Raszler Károly grafikus, Rácz Gábor iparművész kapott alkalmat kiállításra. Dürer grafikáiból háromszor, Maulbertsch és kortársai műveiből kétszer volt emlékkiállítás. De megemlékeztek Gutenbergről, Vitéz Jánosról, Szent Lászlóról, Szent Erzsébetről, Pázmány Péterről, Esztergom török alóli felszabadulásáról. Az Ipolyi gyűjteményt háromszor mutattuk be. Időről időre elővesszük a múzeum raktáron lévő gyűjteményegyütteseit is. Volt már porcelán, szőnyeg, gobelin, ikon, népi hímzés, érem és szelencekiállítás. Magyarországon nálunk volt először kiállítás a vakok számára, ugyancsak az első színes fotókiállítást is a múzeum rendezte Szelényi Károly fényképeiből, aki sokat tett a múzeum műtárgyainak színes reprodukálása terén. Fotókiállítással mutattuk be a háború után épült új templomok szebbjeit, továbbá a vatikáni Magyarok Nagyasszonya kápolna műtárgyait. Vállalkozott a múzeum a sokat vitatott „Római Iskola" művészeinek újbóli bemutatására, két részletben. Esztergom város vezetősége kérésére vendégkiállítást is fogadott. Nincs olyan év, hogy műtárgyaink valamelyike ne szerepelne hazai vagy külföldi kiállításokon. Róma, Neuchâtel (Svájc), London, Párizs, Moszkva, Leningrád, Köln, Langenargen (NSZK), Ljubljana, Krems, Krems-Stein, Schallaburg, Halbturn, Schloss Grafenegg (Ausztria), Kelet Berlin, Tokió műértő közönsége láthatta egy-egy műtárgyunkat. Nagyon jó a partneri kapcsolat a budapesti Szépművészeti Múzeummal, a Nemzeti Galériával és az Iparművészeti Múzeummal.

Simor törődött azzal is, hogy képtárának katalógusa is legyen. Maszlaghy Ferenc kanonok tollából két kiadást is megért. A teljes múzeumi anyagot Genthon István dolgozta fel a Gerevich Tibor által szerkesztett Magyarország Műemléki Topográfiája I. kötetében. Megjelent a Műemlékek Országos Bizottsága kiadásában 1948-ban, Budapesten. Az említett Boskovits—Mojzer—Mucsi a régi képeket tartalmazza. (Akadémiai Kiadó, Bp. 1964.) A teljes szőnyeggyűjteményt Gombos Károly, az ikonokat Ruzsa György, a népi hímzéseket Gervers-Molnár Veronika dolgozta fel. Kisebb katalógust írt Mucsi András, mely 4 nyelven kapható a nagyközönség számára. A Múzeum történetét Prokoppné Stengl Marianna írta meg. A teljesség kedvéért érdemes megemlíteni, hogy még a háború előtt Lepold Antal éremkatalógust (1930), Dutka Mária pedig gobelinkatalógust írt (1936).

Komoly képrestaurálási munka is folyik a Keresztény Múzeumban. Esztergomban és Budapesten is van műhelyünk. Varga Dezső vezetőrestaurátor pedagógiai tevékenysége iskolateremtővé vált a magyar képrestaurátor szakterületen.

A múzeumban a látogatóknak nyújtott tárlatvezetésen túl havonta tartunk művészeti vonatkozású ismeretterjesztő előadásokat, legtöbbször hangversennyel összekötve.

A múzeum betölti hármas, Simor prímástól inspirált feladatát: Esztergom kulturális jelentőségét fokozza; magas szinten őrzi és bemutatja az örökölt

vallási és nemzeti műkincseket; s végül inspirálja a kortársakat, művészeket és művészetet kedvelőket egyaránt.

A múzeumot az alábbiak vezették a háború után: Lepold Antal prefektus, Gerevich Tibor igazgató (1945—46).

Káptalan részéről prefektusok:	Mátrai Gyula 1947—1954
	Witz Béla 1954—1961
	Pollák Miklós 1962—1964
	Meszlényi Antal 1964—1971
	Kovács Tibor 1971—1984
	Fábián János 1984—1985
	Szepesdi Ervin 1985—
Szakreferensek az egyház részéről:	Bóka Imre 1955—1957
	Farkas Attila 1957—1970
	Árva Vince 1970—1973
	Cséfalvay Pál 1973—
	(1976-tól igazgató)

Cs. P.

AZ ESZTERGOMI FŐSZÉKESEGYHÁZI KINCSTÁR

Az egyházi kincstárak eredetileg az istentiszteletnél felhasznált értékes tárgyak: kelyhek, úrmutatók, ereklyetartók, miseruhák együttesei.

A székesegyházak kincstárába — minthogy ezek püspöki, érseki vagy prímási templomok — mindig a művészileg értékesebb, anyagukban nemesebb tárgyak kerültek. Elkülönítve, jól zárható kisebb helyiségben tárolták és csak nagy ünnepeken használták őket.

Az esztergomi főszékesegyház az ország első papjának temploma. Kincstára a leggazdagabb egyházi kincstár Magyarországon. Egykori gazdagságából csak töredékek maradtak meg. Az ismételt fosztogatás, majd a Napóleon előli menekítés, a háborús beszolgáltatások nagyon megtizedelték a gyűjteményt, elsősorban a középkori tárgyakat. A kincseket tizenháromszor kellett más-más helyre vinni. Ezt főleg a liturgikus öltözékek sínylették meg. A kincstár anyagának múzeumszerű bemutatására csak a múlt század végén érett meg a gondolat. Simor János hercegprímás (megh. 1891), a nagy építtető és múzeumalapító 1886-ban alakította ki és tette a nagyközönség számára megtekinthetővé a kincstárat. Ebben elsősorban művészetpedagógiai meggondolások vezették, de szerepet játszott az is, hogy székvárosának, Esztergomnak a régi fényét és nagyságát visszaállítsa. Ezért a meglévő állományt céltudatos vásárlásokkal gazdagította oly módon, hogy mind a régi, mind a kortárs művészet képviselve legyen. Nagy összegeket fordított a középkori műtárgyak restaurálására is.

Az 1930-as években Leopold Antal prelátus (megh. 1971), kanonok alakította át a kincstárat valóságos stílustörténeti bemutatóvá, vásárlásaival és az Ipolyi-gyűjtemény Esztergomba került darabjaival egészítve ki a korábbi anyagot. A kincstár ajándékokból és hagyatékokból napjainkban is gyarapszik.

A történeti korokat tekintetve véve, a jelenlegi állományban van egy Karolingkori kristálykereszt, nyolc román kori ötvöstárgy, négy ötvösmű és egy kárpit a XIV. századból, 27 ötvösmű és 22 textília a késő gótika és reneszánsz korából. A barokk és a múlt századi műtárgyak száma olyan nagy, hogy csak válogatott darabokat lehet kiállítani.

1987. december 4-től a Bazilika emeleti részében, négyszer nagyobb területen mutatjuk be a kincstár anyagát. Ez lehetővé tette, hogy a raktári anyagból többet kiállíthassunk és a Keresztény Múzeum liturgikus ötvöstárgyait a kincstár anyagával együtt láthassa a közönség.

A kincstár első leltára 1528-ból való. Első tudományos feldolgozását Franz Bock prelátus adta ki Bécsben 1859-ben „Der Schatz der Metropolitankirche zu Gran in Ungarn" címen. Azóta számtalan könyv, cikk, ismertetés, vezető jelent meg az egész kincstárról és az egyes tárgyakról.

Legújabb tudományos leltárát az ötvöstárgyakra vonatkozóan Kovács Éva, a textilekét pedig Csernyánszky Mária készítette el 1964-ben.

Cs. P.

EGYHÁZI GYŰJTEMÉNYEINK KIÁLLÍTÁSAI

Gyűjteményeink az egyházi ünneprendhez és az állami múzeumok nyitvatartási időpontjához alkalmazkodva mutatják be állandó és időszaki kiállításaikat. Ezek közül kiemelkedő jelentőségű az *Esztergomi Keresztény Múzeum* tervszerűen összeállított kiállítási programja, amelyet Almanachunk az előző fejezetben tárgyal.

A Budavári Mátyás templom 1971-ben rendezte meg állandó kiállítását Németh Annamáriának, a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársának forgatókönyve alapján. A kiállítás az altemplom kőtárával kezdődik, és a Gara-kápolnában folytatódik, ahol az ereklyéket helyezték el. A harmadik szinten lévő királyi oratóriumban mutatják be a magyar koronázási jelvények másolatait, és a királykoronázások alkalmával használt liturgikus öltözékeket. Az ún. lovagteremben áll a felsőerdőfalvai középkori szárnyas oltár és néhány faszobor, majd a negyedik szinten, galériaként megépült III. Béla-folyosón törökkori emléktárgyak és a Mátyás-templom gyűjteményének 18—19. századi ötvöstárgyai, valamint textíliái kaptak helyet.

A képzőművészet tárgyköréből rendezett időszaki kiállításain — így Gajzágó Sándor budapesti és A. Wollanek osztrák festőművész bemutatásával — az ikonfestészet mai irányzataira hívta fel a figyelmet. Helyet adva a fotóművészetnek, Gink Károly: Kodály Zoltán Budavári Te Deumára komponált fotóit és a Mátyás-templom ismeretlen szépségeit feltáró I—II. fotósorozatát állította ki az altemplomban.

A Veszprémi Egyházmegyei Gyűjtemény 1985-ben megnyílt állandó kiállítása mellett gazdag, főleg barokk-kori anyagát, kihelyezett időszaki tárlatokon mutatja be a megyei és városi kulturális szervekkel karöltve. A székesegyház altemplomában népi szakrális emlékeket, a vári volt piarista templomban Olasz Ferenc fotóművész hasonló tematikájú képeit, Bozóky Mária festő, grafikus

bibliai tárgyú műveit a balatonfüredi fürdőtelep műemlék templomában, Bardon Alfréd főiskolai tanár grafikáit pedig a keszthelyi volt karmelita templomban mutatták be. Boglárlelle két kis műemlék-templomában, a „pirosban" és a „kékben", a veszprémi törzsanyag 17—19. századi szoboranyagát helyezték el.

A Pannonhalmi Főapátság reprezentatív könyvtártermében, az előtér állandó kiállítása mellett, 1984-ben Szilárdfy Zoltán művészettörténész, plébános rendezte meg a magyarországi kegyképeket és búcsújáró helyeket ismertető időszaki kiállítást.

A Sárospataki R.k. Gyűjtemény a középkori plébániatemplom oratóriumában adott helyet a 15. századi pataki iskola tevékenységét (1971), majd a Rákóczi-emlékeket (1975) bemutató kiállításnak. Kuklay Antal művészettörténész plébános 1981-ben Árpád-házi Szent Erzsébet jubileumi kiállítását rendezte meg, majd 1985—86-ban „Meditáció és liturgia" címen 13 fiatal művész tárlatával a megújított liturgia szellemében fogant képző- és iparművészeti alkotásokat tárta az érdeklődők elé.

Három nagyszabású kiállítás nyújtott átfogó képet hazánk szakrális művészetéről: 1969. május 6—13 között az Actio Catholica Országos Elnöksége rendezte meg a *római Pápai Magyar Egyházi Intézetben a „Magyar Egyházi Kultúra"* kiállítását, amely szerves folytatása kívánt lenni a Budapesten 1908, 1926, 1938 és 1941-ben rendezett hasonló, országos kiállításoknak. A Rómában és néhány hét múlva a *budapesti Központi Szemináriumban* megismételt kiállítás nemcsak a régi magyar művészetet (középkori és barokk képző-, iparművészeti, könyvtári és levéltári válogatott műtárgyakat) mutatta be, hanem először nyújtott áttekintést a felszabadulás utáni ún. kortársművészetről. A rendezőség mintegy 34 művésztől gyűjtötte össze a nagy korforduló előtt és után készült alkotásokat, közöttük olyanokét is, akik nem tartoztak az egyház által foglalkoztatott „hivatalos" művészek csoportjához. A háború utáni második évtizedre immár magára talált szakrális művészetet, ezen a kiállításon nemcsak az akkor már klasszikusnak tartott és hagyományos utakat taposó művészek képviselték: Antal Károly, Basilides Barna, Búza Barna, Molnár C. Pál, Mattioni Eszter, Kontuly Béla, Ohman Béla, Pleidell János, Jálics Ernő, Kittlinger Kálmán, Molnár Mária stb., hanem a fiatalabb, új irányzatokat kereső művészek is, mint: Árvai Ferenc, Kondor Béla, Nemcsics Antal, Pogány Géza, Hertai Mária, Kákonyi Asztrik, Szántó Piroska, Percz János, Bartha Lajos, Németh Kálmán stb. A szakrális művészetnek ez az átfogó és sokrétű bemutatkozása mind a külföldi, mind a hazai látogatók körében lelkes és elismerő visszhangot váltott ki.

A magyar kulturális örökség megmentésére, őrzésére és felkarolására irányuló törekvés, amely az állami szakfelügyelet és az egyházi gyűjteményi központok létrejöttében konkretizálódott, tette lehetővé két más jellegű, sajátos szempontok szerint válogatott kiállítás megrendezését is. A Magyar Nemzeti Galéria régi épületében — a mai Néprajzi Múzeumban — került megrendezésre az *„Egyházi gyűjtemények kincsei"* című első kiállítás 1970 októberében. A rendező Dávid Katalin, a kiállítás katalógusában mutatott rá az esemény jelentőségére: „A kiállítás megrendezését az állam és az egyházak kapcsolatának

gyümölcsöző kapcsolata tette lehetővé. Ez mutatkozik meg abban a közös érdeket felismerő törekvésben is, hogy a magyar művelődéstörténet szempontjából annyira jelentős egyházi tulajdonban lévő műtárgyállományt együttes elhatározással és munkával a tudomány és a népművelés részére hozzáférhetővé tegyük. A bemutató ezt a munkát kívánja dokumentálni és jelezni az eddigi eredményeket. A kiállítás első ízben nyújt alkalmat közönségünknek és a szakembereknek egyaránt az egyházak tulajdonában lévő nagyértékű művészettörténeti anyag együttes megtekintésére... Olyan anyag ez, amely nemcsak közönségünk előtt ismeretlen, hanem a szakembereknek is csak szűk köre láthatta eddig." A bemutatón minden magyarországi egyház képviseltette magát részben már ismert, részben pedig a nyilvántartási munkák folyamán felfedezett és tudományosan feldolgozott műtárgyaival. A rendező, ezen a nagyszabású kiállításon ízelítőt adott a szakrális művészet folyamatos jelenlétéről is azzal, hogy a régi műtárgyak mellett több reprezentatív alkotást mutatott be a Magyar Nemzeti Galéria tulajdonából, így Egry József, Kondor Béla, Ország Lili stb. vallásos ihletettségű művét.

1979 októberétől 1980 januárjáig ugyancsak Dávid Katalin folytatta az egyházi gyűjtemények kincseinek bemutatását az Iparművészeti Múzeumban. Az egyházak több mint 400 tárggyal képviselték gyűjteményeiket, vagy még ma is liturgikus használatban lévő felszerelési tárgyaikat. „Akik mélyebben tanulmányozták szakrális művészetünket, vagyis az egyházi liturgiák művészetét, tudják, hogy bár nem egyforma gazdagságú a különböző egyházak tulajdonában lévő emlékanyag, de mindegyik sajátos szerepet tölt be a magyar művészettörténetben, s ez teszi különösen érdekessé az együttest. A cél, amely létrehozta az alkotásokat, történetileg, művelődéstörténetileg, stílusjegyeiben, formái kialakításában determinálta és így minden mű az általános jegyek mellett a különös, tehát az egészet színesítő szerepet is vállalhatja" — írja a kiállítás rendezője. Rámutat arra a sajátos rendezési elvre, amely nem bontja szét a kiállítás anyagát a kölcsönző egyházak szerint, hanem stílusjegyei alapján csoportosítja. „Törekvésünk elsősorban az volt, hogy egymás mellett, egykorúságukban reprezentáljuk a szakrális művészetet..."

A két országos jelentőségű kiállítás nem hagyott kétséget afelől, hogy az egyházak tulajdonában levő műtárgyállomány nélkülözhetetlen része hazánk „szellemi kincstárának", amelyet óvnunk, gondoznunk és őriznünk — lelkipásztori feladataink mellett — szent kötelességünk.

1981 októberében a *kőszegi múzeum* vette kölcsön és állította ki a szombathelyi egyházmegye néhány kiemelkedő jelentőségű iparművészeti tárgyát, elsősorban úrmutatókat, kelyheket és miseruhákat.

A hazai és külföldi kirándulók és turisták által kedvelt és a „Korok Tájak Múzeumok" társulatának programjába bevont templomaink önálló művészeti egységként szolgálják a közművelődést.. Ennek kiegészítéseként néhány helyen kísérletet tesznek időszaki bemutatók rendezésére. Többek között a pécsi egyházmegye területéhez tartozó *Cserkút,* ahol a hazai műemlékvédelem munkáját reprezentáló kiállítás és Prokop Péter római pap-művész tárlata is látható volt az elmúlt esztendőkben.

A prímási város, *Esztergom,* a nagy magyar néprajzkutató, Bálint Sándor szellemétől ösztönözve a Főszékesegyházban gyűjti össze a *vallásos néprajz* még fellelhető és begyűjthető emlékeit. A főleg ajándékokból gyarapodó gyűjtemény legszebb darabjait az esztergomi Bazilika Szent István vértanú oldalkápolnájában mutatják be.

A népművészettel rokon, az európai népek szokásai között napjainkban is kedvelt a betlehemezés szokása, amely templomi betlehemeinkkel együtt az egykori karácsony misztériumjátékok emlékét őrzi. Az aacheni Betlehem Barátok Köre évenként Monschau-Höfen-ben (NSZK) rendezi meg „Krippana" kiállítását, amelyen mintegy tucatnyi betlehemmel, illetve Jézus születését ábrázoló karácsonyi kompozícióval 1984-ben hazánk is képviselte magát.

Egyházi gyűjteményeink, különösen székesegyházi kincstáraink és az Esztergomi Keresztény Múzeum, az utolsó két évtizedben egyre intenzívebben vett részt a hazánkban és a külföldön megrendezett kiállításokon olyan műtárgyak kölcsönzésével, amelyek a magyar kulturális örökség bemutatása szempontjából az országos közgyűjtemények anyagával egyenrangúak voltak. Egyházi tulajdonban lévő műtárgyaink sora kellő hangsúllyal egészítette ki a világi alkotásokat — Rómától Londonon, Neuchâtelen, Lillen és Schallaburgon át Leningrádig. Gyűjteményeink és műtárgyaink immár — a magyar kultúra szerves részeként — reprezentálják ezer év szakrális művészetét.

F. A.

Az esztergomi Főszékesegyház nagyobbított és újrarendezett Kincstárának megnyitása 1987. dec. 4-én

LELKIPÁSZTORI TEVÉKENYSÉG

Az Egyház *alapvető küldetését* lelkipásztori tevékenységével teljesíti. Ide tartozik: *a tanítás,* hogy a Krisztustól nyert megváltás eljusson minden emberhez és ebben a feladatban lényeges helyet foglal el a hitoktatás; *a megszentelés* a liturgia keretében, hogy a hívők a krisztusi megváltásban részesedjenek; *a lelki vezetés,* hogy a krisztusi tanítás a keresztények életében gyakorlatilag és tanúságtevően érvényesüljön. A magyar egyház életének a bemutatásában a legfontosabb rész a lelkipásztori munka ismertetése.

Az Egyház alapvető küldetése lényegében változatlan, de a lelkipásztori munka formája az egyes korok szellemi változásainak, az egyes népek adottságainak megfelelően sokféleképpen módosult. Az *elmúlt négy évtized* sokrétű változást hozott az egész Egyház lelkipásztori tevékenységében. Megváltozott *az emberek életkörülménye és életvitele,* amely a hagyományos életkeretek megváltozásával a hagyományos lelkipásztori módszerek módosítását kívánta meg. Megváltozott *az emberek gondolkodásmódja,* főként a természettudományok előhaladásával és a technikai fejlődéssel, amely új szellemi légkört teremtve az Egyház tanításának az újrafogalmazását kívánta meg. Megerősödött a múlt században elkezdődött *szekularizálódás, vagyis elvilágiasodás,* amely az emberi életet csak földi keretében, immanensen tekinti és nehezen találja meg Isten helyét, szerepét az emberi élet értelmezésében. Mindezekre akart választ adni *a II. Vatikáni Zsinat,* amely elsősorban *lelkipásztori zsinat* volt. A zsinat a tanítás területén új szintézist keresett, amely a mai gondolkodásmódnak jobban megfelel; a megszentelés területén a liturgikus reformot vezette be, ezzel együtt új tartalmat és jelentőséget nyert a liturgikus teológia; a lelki vezetés területén a mai világhoz alkalmazva kereste az új módozatokat, lehetőségeket.

Mindezek befolyásolták az Egyház lelkipásztori munkáját. Az útkeresés, a helyes módok megtalálása a progresszizmus és a tradicionalizmus feszültségében történt és új módszerek alakultak ki az új tapasztalatok alapján, az új lehetőségek felhasználásával.

Hazánkban mindezekhez hozzájárult az a feszültség is, amely *az új társadalmi, politikai rend bevezetésével* az állam és a vallás közt alakult ki. Kezdetben a vallás negatív értékelést nyert és a vallási élet visszaszorítása célként szerepelt. Ez a kedvezőtlen helyzet a kölcsönös dialógus következtében folyamatosan megváltozott, a kezdeti feszültségek feloldódtak, és a kedvezőbb feltételek megteremtése mindig több lehetőséget adott a lelkipásztori tevékenység kibontakoztatására.

Az itt közölt tanulmányok a magyar egyház négy évtizedes lelkipásztori munkájának egyes területeit mutatják be, most először összegezés-szerű feldolgozásban. A tanulmányok természetüknél fogva nem törekedtek teljességre, nem is ölelik fel a lelkipásztori élet minden területét. Mégis értékes összefoglalást adnak: megmutatják a nehézségeket és a kibontakozást, a gátló körülményeket és a kezdeményezéseket, a hiányosságokat és az eredményeket. Külön értéke, hogy itt

jelenik meg először *vallásszociológiai feldolgozás* a magyar egyház életéről a Püspöki Kar Lelkipásztori Bizottsága által összegyűjtött statisztikai adatok alapján.

A tanulmányok rámutatnak arra *a munkára, erőfeszítésre,* amelyet a magyar egyház végzett az adott körülményekben, belső és külső nehézségek között. Ugyanakkor a témák feldolgozása mellett egyben *indítást, útmutatást* is adnak a lelkipásztoroknak, segítőtársaiknak, sőt a híveknek is a jövő építésére, a jövő lelkipásztori munkájának a hatékonyságához.

TOMKA MIKLÓS

A magyarországi katolicizmus statisztikája és szociológiája

I. *A TÁRSADALMI KÖRNYEZET MEGVÁLTOZÁSA*

Az elmúlt 40 év folyamán a magyar társadalom gyökeresen átalakult: a nagyobb részt falun élő, mezőgazdaságban tevékenykedő és erős közösségi, családi, rokoni kapcsolatokkal rendelkező társadalom városiasodott, nagyobb részt az iparban és szolgáltatásban dolgozó, ám ugyanakkor atomizálódott társadalomnak adott helyet. Ebben az átalakulásban megváltozott a kultúraátadás és az emberi együttélés (s ezen belül a közösségiség) rendszere. Feladatainak — mint a nevelés, az öregek és betegek gondozása, a társadalmi egység biztosítása stb. — megoldására az új társadalmi formának újfajta megoldásokra, szervezeti formákra és intézményekre van szüksége. Az új társadalmi igények és szükségletek megjelenése és az új megoldások keresése sajátos dinamikát teremt. Ellentétben a II. világháborút megelőző viszonylagos változatlansággal, jelen társadalmunk fontos jellemzője változóképessége és a kialakuló egyensúlyok átmeneti jellege.

I.1. *Iparosodás, városiasodás, mobilitás*

A változást a társadalomszerkezetben legjobban az iparosodás, a városiasodás és a népesség mobilitása dimenzióiban lehet leírni. Az *iparosodás* a foglalkozási struktúrát átformálta. A háború utáni években az aktív keresők többsége a mezőgazdaságban dolgozott. A mezőgazdaság a társadalom 49,1%-ának biztosított megélhetést. 1980-ra ez az arány 15,1%-ra csökkent. Ezzel szemben mindenek előtt a nyugdíjasok és egyéb inaktív keresők aránya nőtt ugrásszerűen — 5,6-ról 25,4%-ra —, az aktív keresők és eltartottjaik körében viszont megnőtt az egyéb népgazdasági ágak jelentősége a munkaalkalmak ill. a megélhetés biztosításában. (1. tábla)

1. tábla

A népesség megoszlása a gazdasági aktivitás és népgazdaság ág szerint 1949-ben, 1960-ban és 1980-ban (százalékban)

	1949	1960	1980
Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás	49,1	34,6	15,1
Ipar, építőipar	22,5	33,5	31,7
Szállítás, kereskedelem, vízgazdálkodás	10,1	12,8	14,2
Szolgáltatás	12,7	12,3	13,6
Aktív kereső és eltartottja együtt	94,4	93,2	74,6
Inaktív kereső (= nyugdíjas, járadékos, GYES) és eltartottja együtt	5,6	6,8	25,4
Összesen	100,0	100,0	100,0

(1980. évi népszámlálás. Részletes adatok. Budapest, KSH. 1980. 92. o.
A tanulmány készítésekor 1985. évi adat nem állt rendelkezésre.)

A *városiasodás* többrétegű folyamat. Bizonyos időszakokban sokan kétesnek tartották, hogy megadja-e a mezőgazdaság a megélhetés biztonságát és nem mezőgazdasági kereset, sőt városi lakóhely után néztek. Eközben tovább nőtt Budapest és a vidéki nagyvárosok lélekszáma és új városok sora alakult. Az ország összlakosságán belül Budapest majdnem elérte az 1/5 részt. A vidéki városok népessége 1949—1985 között több, mint másfélszeresére nőtt s ezzel az összlakosság további 2/5 részét teszi ki. A falun élők részaránya ugyanekkor 55,5-ről 41,9%-ra csökkent. (2. tábla)

2. tábla

A népesség megoszlása lakóhely szerint* 1949-ben, 1960-ban, 1980-ban és 1985-ben (százalékban)

	1949	1960	1980	1985
Budapest	17,3	17,9	19,2	19,4
Egyéb város	27,2	29,6	37,2	38,7
Község	55,5	52,5	43,6	41,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

* Az 1986. január 1-i közigazgatási beosztás szerint
(Statisztikai évkönyv 1985. Budapest, KSH 1986. 34. o.)

A népesség területi összetételének változását tovább színezi a három településtípus eltérő demográfiai struktúrája. Budapesten viszonylag igen magas az idősek és alacsony a fiatalkorúak aránya; a többi városban a fiatal- és a keresőkorúak aránya haladja a meg az országos átlagot. A községekben viszonylag magas az idősek és alacsony a fiatal (15—39 éves) felnőttek aránya.

A *városbaköltözésnél* szélesebb körű jelenség a mezőgazdaságon kívüli munkavállalás. Ezzel együtt alakult ki az „ingázás": naponta, vagy az ipari munkaalkalmaktól távolabb élőknek heti bejárásaként. A társadalmi közfelfogás az ipari munkát a mezőgazdaság fölé értékeli. A *nem mezőgazdasági munkahely* világa tehát olyan „magasabbrendű érték", amelynek *normái* és elvárása visszasugároznak a nem-városi lakóhelyre is. Emiatt egyrészt radikálisan csökkent a lakóhely (és a lakóhelyi—szomszédsági közösség és hagyomány) életmód-meghatározó szerepe. Másrészt, a lakóhely és a munkahely különválásával a gondolkodásmódban és a magatartásban sajátos ellentmondások, feszültségek jelentkeztek. Végeredményképpen mára a legtöbb vonatkozásban falun is, a jellegét vagy eredetét tekintve *városi kultúrának* van meghatározó szerepe.

A városiasodás és iparosodás nagymérvű mobilitással járt együtt. A *társadalmi mobilitás* a társadalmi struktúrában elfoglalt hely megváltozását jelenti. Kisebb rétegek, csoportok lefelé mozdultak a társadalmi hierarchiában: „deklasszálódtak". A népesség zöme felfelé volt mobil: parasztból vált munkássá, fizikaiból szellemi dolgozóvá, alacsonyabb osztály- vagy foglalkozási kategóriából vezető állásúvá és értelmiségivé előlépve. Az ötvenes években ez részben intragenerációs mobilitás volt, a társadalmi helyváltoztatás ugyanazon emberek, egyetlen generáció életében zajlott. Akkor és azóta is nagy az intergenerációs mobilitás jelentősége: a gyermekek generációjának társadalmi helyzete a szülőkéhez képest változott. Mindkét mobilitási forma egyebek között a korábbi, a kiinduló környezet és kultúra hatóerejének csökkenésével, értékei, célkitűzései, gondolkodásmódja és viselkedési szabályai leértékelődésével jár. Emiatt *a mobilitás mindig megkérdőjelezi és bizonytalanná teszi a tradíciót, egyebek között a vallási hagyományokat is,* a világnézetet és a gyakorlatot egyaránt. Különösképpen érvényes ez olyan esetben, amikor a társadalmilag magasabbnak minősített rétegek eredendően, vagy egy nem szükségszerű, de valóságos politikai helyzet következtében kevésbé vallásosak, mint az alacsonyabbnak tekintett rétegek (vagy éppenséggel, amikor a társadalmi emelkedés feltételei között kifejezetten megfogalmazódik a vallással vagy egyházzal való szembefordulás). A társadalmi mobilitás első következménye tehát a társadalom hagyomány- és kultúraátörökítő képességének gyengülése. (Ide tartozik az is, hogy *a társadalom egyre kevésbé tudja a vallásosságot magától értetődő értékként és szükségletként képviselni és továbbadni.)* A második következmény az új kultúrális formák iránti szükséglet, új nézetek és értékek megfogalmazása, ez adott esetben szekuláris, materialista talajról is történhet akár a korábbi, s alantasabbnak minősített kultúra tagadásaként, akár a világ anyagi valóságából vagy a fogyasztói igényekből kiindulva.

A társadalmi mobilitást a *földrajzi mobilitás,* a lakóhely megváltoztatása egészíti ki. Magyarországon ez főleg a II. világháborút és a népességcserét követő lakóhelyváltoztatásokban, az ötvenes évek eleji kitelepítésekben, és legnagyobb tömegeket mozgatva a tsz-ek szervezésének idején s általában az iparfejlesztéssel együttjáróan a városokba áramlásban mutatkozott. A korábbi rokoni és szomszédsági környezetből elkerülés az *előbbi társadalmi elvárásoktól és kötelezettségektől való függetlenedést* jelenti. A földrajzi mobilitás fizikailag is elkülöníti egymástól a korábbi hagyományt képviselő lakóhelyi közösséget és az elmozduló személyt. Új lakóhelyén az odaköltözött az új eljárásokhoz igyekszik igazodni — ha ott ilyenek egyáltalán megfogalmazódnak —, vagy a társadalmi elvárásoktól, a szomszédság éles nyelvétől függetlenedve teljesen saját szükségletei és kedve szerint alakítja szokásait. A pusztán hagyományként vagy társadalmi illendőségből képviselt nézetek és megvalósított magatartás az eredeti lakóhelyen maradnak. A megszokásból élő vallásosság is megszakad, amikor valaki új lakóhelye új adottságaihoz igazodva újfajta megszokásokra tesz szert.

Végül a társadalmi és a földrajzi mobilitás kiegészítője a *motorizációból* adódó mozgékonnyá válás. Előbb a motorkerékpárok, majd a hatvanas évektől a magántulajdonban lévő gépkocsik számának rohamos emelkedése (1970: 213 ezer, 1980: 978 ezer, 1985: 1 400 ezer. Vö.: Statisztikai évkönyv 1985. Budapest, KSH 1986. 175. o.) tovább növelte a lakóhelytől való függetlenséget, megkönnyítette a településen, szomszédságon (és az egyházközségen) kívüli emberi kapcsolatok szorosabbra fonását, az időtöltésnek — mindenek előtt a hétvégék időbeosztásának — pedig új keretet adott.

I.2. *Nők, család, születés és halál*

A társadalmi átalakulásnak az előbbivel összefüggő, mégis önálló eleme a *nők kereső munkájának* általánossá válása. 1949—1985 között a munkavállalási korú aktív kereső nők aránya több mint kétszeresére, az inaktív keresőké (GYES, rokkantnyugdíjas, egyéb járadékos) a korábbi nyolcszorosára nőtt, az eltartottaké negyedére csökkent. (3. tábla)

3. tábla

A munkavállalási korú (15—54 éves) nők megoszlása gazdasági aktivitás szerint 1949-ben, 1960-ban, 1980-ban és 1985-ben (százalékban)

	1949	1960	1980	1985
Aktív kereső	34,6	49,9	70,8	74,1
Inaktív kereső (nyugdíjas, járadékos, GYES)	1,3	0,7	12,3	10,7
Eltartott	64,1	49,4	16,9	15,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

(1980. évi népszámlálás. Részletes adatok. Budapest, KSH 1980. 87. o. és Statisztikai évkönyv 1985. Budapest, KSH 1986. 51. o. alapján.)

Az eltartottak egy része csupán még átmenetileg eltartott: mint tanuló. 1980-ban népszámlálási adatok szerint a nem tanuló 20-39 év közötti nőknek kevesebb mint 8%-a nem rendelkezett saját jövedelemmel. A nők kereső munkája számos mélyreható következménnyel jár. Az említett mobilitás a nőket éppúgy érinti, mint a férfiakat. Az eddigi egykeresős házaspár *kétkeresőssé* válásával a család két munkahely egymástól független vonzáskörébe került. Saját munkahelyük és jövedelmük alapján *megnőtt a nők önállósága* és a férjüktől való függetlensége. Ugyanakkor a házi munka *„második műszakká"* vált. A nők keresővé válása terheiket rendkívül megnövelte. Végül ez a változás átformálta a családi élet gyakorlatát, hiszen az anyák zöme a nap jelentős részét nem tölti otthon. A kisgyermekek jelentős részét csecsemőotthonok és bölcsődék (1980-ban a 0,5—3 év közötti korúak 18,7%-át) és óvodák (1980-ban a 3—6 év közötti korúak 79,8%-át) gondozzák, nevelik. Az általános iskola alsó tagozatosainak 1980-ban 56,4, felső tagozatosainak 18,7%-a volt napközis. Azóta ezek az arányok emelkedtek.

Az elmúlt évtizedek nagy változásai közé tartozik a *családok stabilitásának csökkenése.* 1948—1985 között a válások évi száma két és félszeresére nőtt. 1985-ben 1000 házasságkötésre 400,2 válás jutott. Ezzel párhuzamosan a korábbi nagycsaládokat felváltották a kis, vagyis a csupán a házaspárt és gyermekeiket jelentő családok. 1984-ben a magyar háztartások 73,7 százaléka egy családból áll, 66,2 százaléka rokon személy nélkül. Csak a háztartások 3,0 százaléka két vagy három családos. (Vö. Statisztikai évkönyv 1985. 36—38. o.) A háztartások 19,8 százaléka viszont egyetlen személyből áll. A családok (amelyek definíciószerűen két vagy több személyből állnak) között 1949 óta megnőtt a 2 tagból álló, s kevesebb mint egyharmadára csökkent az 5 vagy több tagból álló családok aránya. (4. tábla)

4. tábla

A családok megoszlása a családtagok száma szerint 1949-ben, 1960-ban és 1980-ban (a családok százalékában)

	1949	1960	1980
2 családtaggal	33,0	39,3	42,8
3 családtaggal	29,2	29,3	28,4
4 családtaggal	19,9	19,5	22,9
5 vagy több családtaggal	17,9	11,9	5,9
Összesen	100,0	100,0	100,0

(1980. évi népszámlálás. Részletes adatok. Budapest, KSH 1980. 123. o.)

A több generációt összefogó és az egyéb családtagokat befogadó családok ritkulásával együtt a családok zsugorodásának fő oka a gyermekek számának csökkenése. A születések száma 1948—1985 között kétharmadára csökkent (1948: 191 907; 1960: 146 461; 1980: 148 673; 1985: 130 200 születés.) Ez úgy jelentkezik, hogy 1948—1985 között a szülési arány a 25 évnél fiatalabb nők körében csak lényegtelenül változott, 1000 25 éves és idősebb nőre számítva azonban a szülési arány körülbelül felére csökkent. (Demográfiai évkönyv 1985. Budapest, KSH 1986. 92—93. o.) Más megközelítésben ez azt jelenti, hogy a családok a második és többedik gyermekre vállalkoznak nehezebben. Nő a gyermektelen és az 1-2 gyermekes családok aránya. 1949-ben még a gyermekek több mint fele 3 vagy többgyermekes családban élt. (5. tábla)

5. tábla

A családok megoszlása a gyermekek száma szerint 1949-ben, 1960-ban, 1980-ban és 1984-ben (százalékban)

	1949	1960	1080	1984
0 gyermek	26,8	30,8	34,9	35,6
1 gyermek	31,7	34,7	33,8	32,3
2 gyermek	21,8	21,6	24,9	26,1
3 gyermek	10,2	7,8	4,7	4,7
4 gyermek	9,5	5,1	1,7	1,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

(1980. évi népszámlálás. Részletes adatok. Budapest, KSH 1980. 124. o. és Statisztikai évkönyv 1985. Budapest, KSH 1986. 37. o.)

Ez azt jelenti, hogy ma legfeljebb minden ötödik gyermek él három vagy többgyermekes családban. Mindez mélyrehatóan befolyásolja a családi nevelés, s különösen a közösségélmény átadásának lehetőségeit.

Az előbbiekkel összefüggő, részben a gyermekvállalási kedv csökkenésével, részben az átlagéletkor meghosszabbodásával összefüggő, egyik jelenség a korstruktúra megváltozása, amit esetünkben a *társadalom elöregedésének* szoktak emlegetni. 1949—1985 között a 20 évnél fiatalabb népesség aránya 33,3-ról 28,2 százalékra csökkent, a 60 éves és idősebb népességé 11,6-ról 18,2 százalékra emelkedett. Az idős korosztályok arányának emelkedése és az alacsony születési arány pedig az 1981 óta tartó — és a következő 2-3 évtizedre is bizonyosnak feltételezett — *népességfogyás* oka.

A sokoldalú változásban az élethez és az élet átadásához való viszony is átalakult. A születési arány csökkenésén túl ennek jele a *terhességmegszakítás* társadalmi elfogadása. A terhességmegszakítások száma a születéseket meghaladta mind 1960-ban (élveszületés 146,5, terhességmegszakítás 162,2 ezer), mind 1970-ben (151,8 ezer élveszületéssel szemben 192,3 ezer terhességmegszakítás). A családtervezés egyéb módjainak terjedésével a terhességmegszakítások száma csökkent, a hetvenes évek közepe óta évi 80 ezer körül stabilizálódva. Az élethez való viszony megzavarodását mutatja végül az *öngyilkosság*. Ennek aránya erősen nő. 1948—1985 között a 100 000 lakosra számolt öngyilkossági arány 23,9-ről 44,4-re emelkedett. (Demográfiai évkönyv 1985. Budapest, KSH 1986. 153. és 267. o.)

I.3. *Művelődés, kultúra*

Az elmúlt évtizedek Magyarországát az *oktatásügy jelentős kiterjesztése* jellemezte. A legalább 8 osztályt végzettek aránya 1949—1984 között több mint megháromszorozódott, a középiskolát végzettek aránya négy és félszeresére, a felsőfokú végzettségűeké négyszeresére emelkedett. (6. tábla)

6. tábla

Különböző iskolai végzettségűek aránya a megfelelő korú népességben 1949-ben, 1960-ban, 1980-ban és 1984-ben (százalékban)

	1949	1960	1980	1984
A 15 éves és idősebb népességből 8 osztályt végzett vagy magasabb végzettségű	20,6	32,8	66,1	72,3
A 18 éves és idősebb népességből középiskolai, vagy annál magasabb végzettségű	5,9	9,1	23,4	26,9
A 25 éves és idősebb népességből egyetemi, főiskolai végzettségű	1,9	2,8	6,5	7,9

(Statisztikai évkönyv 1985. Budapest, KSH 1986. 32. o.)

Az iskolakötelezettség határa kitolódott a 16. évig. A fiataloknak a korábbinál nagyobb része tanul. Az iskola s az előző generációnál magasabb szintű végzettség pedig távolságot teremthet a szülők s a gyermekek között. A kultúraátadásban ezzel megnőtt a hivatalos közvetítők szerepe s a családé tovább csökkent.

A lakóhelyi és rokonsági kapcsolatok szerepének gyengülése s vele szemben a központi kultúraközvetítés befolyásának erősödése a *tömegkultúra* terjedéséhez vezetett. Ebben a folyamatban központi szerepe volt a tömegkommunikáció — előbb a sajtó és a rádió, majd különösképpen a televízió — elterjedésének. Ma gyakorlatilag minden háztartásban van egy vagy több televízió s egy vagy több rádiókészülék.

A kultúra és kultúraközvetítés rendszerének lezajlott átalakulása számos problémát vet fel, amit a helyi autonómia, a kulturális öntevékenység, az értékrend és a közösségek hiányával szokás jellemezni, utalva mindezek megteremtendő, újjáteremtendő voltára. Jelenleg mindenesetre a spontán közösség- és kultúraképződés kivétel számba megy. Ha emellett ismerjük a korábbi hagyomány összeomlását és a hivatalos kultúraközvetítés kifejezetten materialista jellegét, nyilvánvaló kell, hogy legyen, milyen óriási feladat a keresztény hagyomány és az egyházszervezet meglevő maradványaiból megújítani a kereszténységet és az egyházat.

II. *A KATOLIKUSOK LÉTSZÁMA MAGYARORSZÁGON*

Újabb statisztikai adatok híján különböző források igen eltérő adatokat közölnek a magyarországi katolikusok lélekszámáról. Ennek oka, hogy legtöbbjük olyan becslés, amelynek sem a kritériumai, sem módszere nem tisztázottak. Csak példaként idézve néhány, Magyarországon vagy külföldön általánosan hivatkozási alapnak tekintett újabb mű a következő adatokat közli:

Forrás	mely évre vonatkozik az adat	Adott forrás szerint a katolikusok létszáma	
		főben	népesség %-ában
Barrett, David B: World Christian Encyclopedia (Nairobi—Oxford—New York, Oxford Univ. Press 1982.) 364. o.	1980.		
— csak statisztikailag katolikus	közepe	6 284 480	58,6
— gyakorló vagy/és magát katolikusnak valló	1980. közepe	5 778 600	53,9
Annuarium Statisticum Ecclesiae 1982. (Vatican. Secretaria Status Rationarium Generale Ecclesiae 1984.) 39. o.	1982. dec. 31.	6 663 000	62,3
Annuario Pontificio 1984. (Vatican. 1984.) 190. o. (s még többször)	1984.	6 339 978	59,1
Voss, Eugen (szerk.): Die Religionsfreiheit in Osteuropa (Zollikon, G2W—Verlag 1984.) 241. o.	1984.	6 339 978	59,1
Morel, Julius—András, Emmerich: Handbuch des ungarischen Katholizismus (Wien, Ungarisches Kirchensoziologisches Institut 1984.) 45. o.	1975	—	62,0
	1984	6 533 000	61,2
Gergely Jenő: II. János Pál (Budapest, Kossuth 1986. 129. o. Gergely forrásként az Új Ember 1984. okt. 7—1986. márc. 17. közötti számait jelzi ill. az Egyesült Bibliatársaságok 1984. évi jelentését. Az eredeti forrás alighanem Barrett fentebb idézett műve.)	1984	—	53,9

Felekezeti statisztikák többféle kiindulásból készülhetnek. Van, ahol a *népszámlálás* felekezeti hovatartozást is kérdez. Magyarországon ez 1949-ig volt így. Azóta legfeljebb az arány azonosnak feltételezésével lehetne a létszámot *továbbvezetni*. Ám védhető-e az arány azonosnak feltételezése? Az idézett művek mindenesetre nem ezt a megoldást alkalmazzák. Másfajta megoldás lehet nagyszámú *vallásszociológiai vizsgálat* összesített értelmezése alapján való *becslés*. Egy ilyen hazai kísérlet 1972—1975 évekre 71,2% katolikust mutatott ki (vö. Világosság 1977. 4. 236. o. 2. tábla). Újabb ilyenfajta számítás nem történt. Harmadik megoldás a hívek személyi és családi

kimutatásának *egyházközségenkénti vezetése* (status animarum) és összesítése, amit azután időnként az egyházmegyei sematizmus közöl. Ennek megfelelően kell az adatokat évente Rómába is jelenteni. Ha ellenőrzött kimutatás nincs, ez a jelentési kényszer *becslésre* ösztönöz. Ezt azonban befolyásolhatja helyi érdek (az egyházközség önállóságára törekvés felülbecslésre, az egyházmegyének lélekszám arányában való befizetés alulbecslésre csábíthat), ám torzíthatják az egyházközség területén érvényesülő népességmozgások is (a régi házak, lakások felszámolása, lakótelepépítés, stb.). A *becslési hibák nem egyenlítik ki egymást,* azaz a becslések egyházmegyei összesítése sem biztosít jobb eredményt. Végeredményképpen az így előálló számok valótlanok s a tényhelyzettől jelentős mértékben eltérhetnek. Gyanítható, hogy az előbb bemutatott összes forrás adatai így állnak össze.

A továbbiakban azt tekintjük — legalábbis *statisztikai értelemben* — katolikusnak, aki katolikusnak lett keresztelve (hiszen nálunk az egyházból kilépés gyakorlatilag nem létezik; más felekezetekből való át- és belépés ugyan van, de az inkább a katolikus létszámot növeli). 1949-ben az ország lakosságának 70,5%-a volt görög, vagy római katolikus. Ha feltételezzük, hogy a születési arány felekezetenként nagyjából azonos, úgy a gyermekek ugyancsak 70,5%-át kellett volna katolikusnak keresztelni. 1950—1984 között ellenben — amint azt később még részletezzük — az így elvárhatónál 348 433 fővel kevesebbet kereszteltek. A kiindulásnak vett 70,5%-ból (ami az 1984. I. 1-i 10 678 770 fős népességben 7 528 533 főt jelentett volna) ezt a veszteséget levonva megkapjuk, hogy *a katolikusok aránya az össznépességben 1984-re 7 180 100 főre, azaz 67,2%-ra változott.* (Ez az arány ill. létszám persze semmit sem fejez ki a kereszténység mikéntjéből, a személyes hitből, vallásgyakorlatból vagy az egyházhoz tartozásból, pusztán a *katolikusnak kereszteltek* számát, mint keretet rögzíti.)

Az előbbi adattal ellentétben a plébániai becslések összegzéseképpen az 1984. évi Magyar Katolikus Almanach a katolikusok lélekszámát 6 365 976-ban állapítja meg (664. o.). Több, mint 814 ezer ember, vagyis — a magasabb értékből kiindulva — *a katolikusok 11,3%-a „elveszett".* Feltételezhetjük, hogy nem véletlenszerű, többé-kevésbé az összes plébánia között egyenletesen megoszló becslési hibáról van szó, hanem a társadalmi átrétegződés és *vándorlási különbözet* figyelmen kívül hagyásáról. Ez azt jelentené, hogy az elmúlt évtizedekben megnőtt településeken, mindenekelőtt a *megnagyobbodott városokban* maradna el a katolikusok — a plébániák által becsült s az Almanach I. kötetében közölt — létszáma a katolikusnak kereszteltek számától.

(Az Almanach az Egri Főegyházmegyéről nem közöl településre bontott, csak összesített hívőszámot, így az előbbi hipotézis ellenőrzéséhez az Egri Főegyházmegye sematizmusát is segítségül kellett hívni.) Különösen kisebb városoknál kérdéses, hogy az elmúlt évtizedek gyors növekedése után megőrizték-e korábbi felekezeti struktúrájukat. A városok összességénél azonban ez feltételezhető. Ezért meghökkentő a városi plébániák megadott hívőszáma. A plébániák szerinti kimutatások átlagosan a statisztikailag feltételezhető hívőszám csupán 76,5%-át tartalmazzák. (7. tábla)

7. tábla

Budapest, öt nagy város és az ország egyéb városainak[1] feltételezett és az Almanach I. kötetben kimutatott[2] hívőszámának összehasonlítása (1984. I. 1-re vonatkoztatva)

	A katolikusok létszáma			
	Az 1941. évi felekezeti megoszlás[3] és a jelenlegi népességszám alapján becsülve[4]	Plébániai ill. Almanach I. becslés	2. az 1. %-ában	1. és 2. becslés különbözete
	1.	2.	3.	4.
Budapest	1 507 779	1 210 250	80	297 529
Debrecen	49 903	36 228	73	13 675
Győr	100 660	62 180	62	38 480
Miskolc	127 735	80 517	63	47 218
Pécs	146 579	115 365	79	31 214
Szeged	149 069	114 420	77	34 649
Egyéb városok[5]	1 847 373	1 386 691	75	460 682
Összesen	3 929 098	3 005 651	76	923 447

[1] Városnak tekintve az 1980. I. 1-i városokat, azok akkori területével.

[2] Mivel az Almanach I. kötete az Egri Főegyházmegye egyházközségeinek a hívők számát nem közli, ezeket az adatokat „Az Egri Főegyházmegye Schematizmusa az 1975. Szentévben" c. műből (Eger, 1975.) vettük.

[3] Az 1941. évi népszámlálás. 2. Demográfiai adatok községek szerint. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat — Magyar Országos Levéltár 1976.

[4] A becslésben az 1941. évi felekezeti megoszláson és a jelenlegi népességszámon túl korrekciós értékként figyelembe vettük az izraelita népesség megváltozott arányát és a nem keresztelésből adódó veszteséget. (Az 1941. évi nem izr. népességrészen belül a rk + gk arányt kiszámolva, azt 1980-ra kiindulási értéknek tekintve s belőle a nem keresztelt arányt levonva.)

[5] Számos középvárosban éri el vagy haladja meg a kétféle becslés különbözete a 20 ezer főt. Így Dunaújvárosban 38, Kaposvárott 20, Székesfehérvárott 23, Szolnokon 37, Szombathelyen 28, Tatabányán 35, Veszprémben 23 és Zalaegerszegen 25 ezer fővel alacsonyabb a plébániai, mint a statisztikai becslés.

Az ország *városaiban* 923 447 katolikusról megfeledkeznek. Ez több, mint amennyi az országos statisztikai becslés és az Almanachban közzétett plébániai becslés különbözete. Ilymódon előző feltételezésünk kiegészíthető azzal, hogy az egyházstatisztika (vagy az annak alapját képező egyházi igazgatás és lelkipásztori helyzetértelmezés) *körülbelül minden negyedik városi katolikust figyelmen kívül hagy,* megfordítva viszont a falun élő katolikusok (vagy más megközelítésben a községekben lévő plébániák) lélekszámát a valóságosnál több mint százezer fővel nagyobbra becsüli. Ismét más megközelítésben ez a

felfogás abból indul ki, hogy a katolikusok többsége (52,8%-a) falun él s csak kisebbik fele városon, noha a valóság ennek fordítottja: a katolikusok többsége (54,7%-a) városi és csupán a kisebbsége (45,3%-a) falusi lakos.

A kérdés persze korántsem pusztán statisztikai okoskodás, hanem azt jelzi, hogy amíg a falvakban a lelkipásztorkodás és a lelkipásztori tervezés a katolikusnak kereszteltek teljes létszámából indul ki, városon a katolikusok 20-30 százaléka figyelmen kívül marad. Nyilvánvaló, hogy ilyen alapon mind a lelkipásztor munkabeosztása, mind az egyházközség ellátása téves megvilágításba kerül. Az előbbi következtetésekkel szemben elhangzik ugyan az az ellenérv, hogy az itt kimutatott különbözet „csupán" névleges katolikusokból áll. De ez az érv többszörösen komolytalan. Kérdéses, mennyivel kevésbé katolikusok ezek az emberek, mint az eredeti lakóhelyükön maradottak. S ha a vallásgyakorlati formák különböznek is itt és ott, keresztelésért, temetésért, esetleg esküvőért ezek a „névlegesnek" nevezett katolikusok is általában az egyházhoz fordulnak. Végül tény, hogy a városban új életet kezdőknek erőfeszítésbe kerül az egyházközségbe való beilleszkedés. Ehhez segítségre van szükségük, nem az új lakótelepek s az újonnan beköltözők — akár csak hanyagságból történő — „leírása". A kisebb hívőszámmal dolgozás minden esetre a feladatok, az egy egyházközségre vagy plébánosra váró munka egy része elől való megfutamodást (és annak statisztikai eszközökkel történő leplezését) jelenti. (8. tábla)

8. tábla

A katolikusok létszáma az eddigi plébániai becslés[1] és a megnövekedett városi létszámot[2] figyelembe vevő korrekció alapján

Egyházmegye	Lélekszám 1000 főben	Lélekszám a korábbi becslések százalékában[3]
Esztergom	1085	118,3
Győr	483	120,8
Pécs	503	108,3
Székesfehérvár	563	121,5
Szombathely	353	120,1
Vác	1318	109,8
Veszprém	759	109,9
Kalocsa	195	95,1
Szeged-Csanád	417	109,4
Eger	1252	111,7
Hajdúdorog és Miskolci Apostoli Kormányzóság	252	110,1
Összesen	7180	112,8

[1] Magyar Katolikus Almanach, Budapest, Szent István Társulat 1984. 644. o.

[2] Budapest katolikusainak egyházmegyék közötti megoszlásában egyéb támpont híján, az Almanach I. kötetében közölt arányokat (646. o.) vettük kiindulásul.

[3] Az arányszámítást nem az ezer főre kerekített, hanem a pontos érték alapján végeztük.

A városokba áramlás és a városi katolikusok létszáma emelkedésének figyelembevétele esetén a kalocsai főegyházmegye lélekszáma a korábban becsültnél valamivel alacsonyabbnak bizonyul; a pécsi, a váci, a veszprémi, a szeged-csanádi és a hajdúdorogi egyházmegye, valamint az egri főegyházmegye lélekszáma a korábban becsültnél kb. 10%-kal magasabb; az esztergomi főegyházmegye és a győri, a székesfehérvári és a szombathelyi egyházmegye tényleges lélekszáma a korábbi becslést mintegy 20%-kal haladja meg.

A katolikusok létszáma és részaránya értékelésekor figyelemmel kell lenni a nem katolikusokra és azok megoszlására is. 1949-ben népszámlálási adatok szerint 70,5% katolikus mellett 21,9% református, 5,2% evangélikus, 1,5% izraelita, 0,4% görög keleti, 0,4% egyéb vallású és 0,1% felekezeten kívüli személy élt Magyarországon. Az elmúlt száz év során *a katolikusok részaránya* — mind a Trianon előtti, mind a mai országterületen — *folyamatosan emelkedett,* az összes többi felekezeté pedig folyamatosan (az izraelitáké csak 1910. óta) csökkent. (Vö.: Kovacsics J.: Magyarország történeti demográfiája. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó 1963. 306. o.) Feltételezhető — s szociológiai felmérések is ezt bizonyítják —, hogy ez a trend 1949 után is folytatódott. Egyes adatok a reformátusok erősebb szekularizációjára utalnak, ami társadalmi részarányuk további csökkenésével járhat.

A felekezeti struktúra változásának új eleme a *nem keresztelt, felekezeten kívüli* s valóban minden vallási hagyományon és kultúrán kívül álló nagyobb társadalmi csoport megjelenése. Arányuk ma az össznépességen belül legalább 6, a kis gyermekek között azonban 30-35 százalék. A keresztelési arány alapján tehát nem csak az *feltételezhető, hogy a katolikusok jelenlegi száma és aránya csökkenni fog* (éspedig a mai keresztelési ill. nem keresztelési arány állandóságát feltételezve a mostani 7,2 millióról ill. 67,2%-ról a 21. század első felére, azaz amikorra a még teljes egészükben megkeresztelt korcsoportok kihalnak és a mai — részben nem keresztelt — gyermekek nemzedéke képezi a népesség zömét, akkorra a katolikusok aránya és száma majd 5 millióra s körülbelül a népesség felére csökken), hanem az is, hogy a társadalmi környezetben nem a protestánsok, hanem *a nem keresztények, materialisták alkotják majd a második legnagyobb csoportot* (ugyancsak 30-40 év múlva mintegy 3 millió fővel a népesség egyharmadát).

III. *A VALLÁSGYAKORLAT ADATAI*

A nem katolikus és egyre inkább nem keresztény környezetben élő katolikusok vallási élete és lelkipásztori összefogása és ellátása a következő fejezetek tárgya. Ebből kiviláglik, hogy a katolikusnak keresztelést főként vonatkozási keretnek, egy lehetséges kiindulásnak tekintjük. Ezután nyitott — és tisztázandó kérdés, hogy ez a statisztikai adat valójában mit takar. Ezt a felderítő és felvilágosító munkát itt is csak töredék részben lehet felvállalni: mindenekelőtt a külső adottságok, a látható gyakorlat és a szervezet oldaláról. A továbbiakra: a hit tartalmára, a vallásos elkötelezettségek minőségére, a vallásosság típusaira,

az egyházszerveződés útjaira és mechanizmusaira jövendő tanulmányoknak kell rávilágítania. Az is előrelépés azonban, ha most a vallási élet néhány alapadatát tisztázni tudjuk.

Legfontosabb adatforrásunk a Magyar Katolikus Almanach I. kötetén túl a Magyar Katolikus Püspöki Kar 1985. évi adatgyűjtése, amelyben a plébániák és lelkészségek az 1951., 1961., 1971., 1981. és 1984. évre hitéleti adatokat közölnek. Bizonyos értelemben ez a munka megismétlése és kibővítése annak az 1971. évi, Csanád Béla irányítása alatt végzett úttörő felmérésnek, amelyről annak idején a katolikus sajtó beszámolt (Vigilia 1976. 5. 294—303. o.).

A statisztikai adatgyűjtés minőségének, értékeinek első kritériuma, hogy vagy teljeskörű legyen, vagy pontosan reprezentálja a mérni kívánt jelenséget. A MKPK teljeskörű adatfelvétel mellett döntött, de az adatok beküldését nem mindenütt sikerült tökéletesen biztosítani. Az adatlapot vissza nem küldők aránya egyházmegyénként erősen változó. Az egyházmegyék hívőszámából kiindulva, a legnagyobb torzítást az az egyházmegye jelenti, ahol a hívek egyhetedét összefogó plébániákról nem érkezett vissza adatlap. Van ellenben olyan egyházmegye, ahol minden plébánia és lelkészség válaszolt az adatkérdésre. (A torzítás, ill. az adatközlési hiány aránya — ismét az érintett hívőszámból kiindulva — egyházmegyénként a következő: Esztergom 0%, Győr 15,73%, Pécs 1,79%, Székesfehérvár 0,14%, Szombathely 10,82%, Vác 0,13%, Veszprém 6,52%, Kalocsa 0,09%, Szeged-Csanád 0,87%, Eger 0%, Hajdúdorog 5,71%, Miskolci Apostoli Kormányzóság 14,65%. Az adatösszegzésekben a hiányokat olymódon igyekeztünk pótolni, hogy az adathiányos helyeket az egyházmegye átlagával azonosnak tekintettük. Ez az eljárás többféleképpen is bírálható, de jobb megoldást nem sikerült találni. Mivel pedig az adatszolgáltatás elmaradása következtében országosan csupán a katolikusok 2,60%-áról hiányoznak az adatok, statisztikai maximalizmus lenne emiatt az adatgyűjtés jelentőségét és az eredmények használhatóságát megkérdőjelezni.

Az adatfelvételek másik fő kritériuma a tartalmi egyértelműség és pontosság. Az adatközlőnek pontosan tudnia kell, hogy mire válaszol; éreznie kell a helyes és pontos válaszadás fontosságát; vennie kell a fáradságot, hogy a kért információkat összegyűjtse; s végül a beérkező adatoknak ismét teljesen egyértelműnek kell lennie. Esetünkben nem eldönthető, hogy mennyire sikerült ezeknek a követelményeknek megfelelni. Ezért az adatok értelmezése során pontról-pontra foglalkozni kell azok egyértelműségével, és megbízhatóságával, illetve a vizsgálat bizonytalanságaival és korlátaival.

Mindkét féle lehetséges torzítás — mint ahogyan teljes adatanyag — minősítését megkönnyíti, ha a saját adatgyűjtésen túl áttekintjük a hazai — egyházi és profán — közgondolkodásban elterjedt hiedelmeket, a jelenlegi munkával érintkező adatgyűjtéseket és közléseket, egyszóval a korábbi szakirodalmat. Azzal kapcsolatban éppúgy megfogalmazhatók mind módszertani, mind elvi kifogások, de ezt nem tekintjük elég indoknak arra, hogy úgy tegyünk, mintha összehasonlításul szolgáló adatanyag nem létezne. A következő fejezetekben tehát a MKPK 1985. évi felméréséből nyert adatok és a korábbi szociológiai-statisztikai irodalom szintézisére törekszünk.

III.1. *A „templombajárás"*

Valaha a templombajárást tartották a vallásosság legjobban látható jelének. Évtizedeken át óriási nemzetközi adatanyag számol be a templombajárás arányáról, gyakoriságáról, rendszerességéről. Ebből néhány olyan tendencia rajzolódik ki, ami feltehetően Magyarországot is jellemzi: a II. világháborúig hosszabb időn át változatlan vallásgyakorlat, azonos templombajárási arányok; a háborút követően, az értékkeresés, az újjáépítés éveiben jelentősen megemelkedő templombajárás; a megnövekvő jóléttel és anyagiassággal az ötvenes évek eleje-közepe óta megindul, a hatvanas évek végén meggyorsul a templombajárás csökkenése. Végül, talán a nyolcvanas évek eleje óta, a templombajárás a korábbinál lényegesen alacsonyabb szinten stabilizálódik.

Nyugat-Európában az 1975 előtti másfél- két és fél évtizedben a vasárnap templombajáró katolikusok aránya a korábbi felére, háromnegyedére csökkent. (9. tábla)

9. tábla

A vasárnap templomba menő katolikusok aránya néhány nyugat-európai országban az ötvenes-, hatvanas- és a hetvenes évek közepén (százalékban)

Ország	A két időpont	A vasárnap templomba menők aránya az 1., a 2. időpontban (%)		Csökkenés (a különbözet az 1. adat %-ában)
Ausztria	1950—1976	39,7	30,0	24,4
Belgium	1964—1973/74	44,7	32,6	27,1
Franciaország	1961—1975	34,0	16,0	52,9
Hollandia	1966—1976	64,0	31,1	51,4
Nagy-Britannia	1955—1975	76,0	32,0	57,9
NSZK	1950—1975	53,9	32,8	39,1

(Die römisch-katholische Kirche und Europa. Pro Mundi Vita Bulletin 73. 1978.)

Azóta a csökkenés tovább folytatódott s a társadalom és különösképpen *az ifjúság és a fiatal felnőttek tekintélyes része teljesen leszokott a templombajárásról.* (10. tábla)

10. tábla

A templomba soha nem menők aránya 1981-ben, kilenc nyugat-európai ország fiatal és idős csoportjaiban. (Felekezeti megkülönböztetés nélkül országonként, a korcsoportok százalékában.)

Ország	18-24	25-54	55-64
	évesek százalékában		
Belgium	41	38	34
Dánia	53	52	36
Franciaország	63	72	50
Hollandia	44	52	30
Írország	8	5	2
Nagy-Britannia	59	54	36
NSZK	31	28	22
Olaszország	26	31	19
Spanyolország	39	39	16

(de Moor, R.: Values of Western Europe, Tilburg, Katholieke Hogeschool 1983.)

A templombajárás csökkenését a szakirodalom a csupán a megszokásból élő vallásosság összeomlásával s a társadalmi változások meggyorsulásával hozza összefüggésbe. A csökkenő tendencia megállását, esetleg megfordulását pedig egyrészt a városiasodás és a társadalmi átrétegződés lassulásával, másrészt a *személyes döntésre épülő vallásosság* terjedésével magyarázza. Minden esetre megfigyelhető, az alacsonyabb templombajárási arány mindenütt összefügg az új generációk belépésével. Ugyancsak figyelemre méltó, hogy amíg az idősebb generációban a különböző társadalmi csoportok — a nők és a férfiak, a fizikai és a szellemi dolgozók, a falun és a városon élők stb. — templombajárási arányai nagy mértékben különböztek egymástól, ezek az eltérések az újabb alacsonyabb templombajárási arányokban valamivel kevésbé mutatkoznak.

Magyarországon egy adott vasárnap szentmisehallgatóit az Actio Catholica Országos Elnökségének az 1939—40. munkaévről szóló beszámolója a katolikus hívek 43 százalékában jelöli meg.

A Magyar Távirati Iroda Magyar Közvéleménykutató Szolgálat 5/1948. jelentése szerint („a vallásossággal, babonával, emberi boldogsággal kapcsolatos kérdések alapján végzett közvéleménykutatásról" 1948. február 14. — Kézirat gyanánt.) az 1947. évvégi kutatást megelőző vasárnapon a felnőtt népességből 51,9; azon a vasárnapon nem, de a megelőző vasárnapon 11,5; az elmúlt három hónapban valamikor további 14,9 százalék volt templomban. Az emberek 21,7 százaléka mondta, hogy nem szokott templomba járni. A nemzetközi szakirodalom azt tartja, hogy a templomba menni szándékozók 15 százaléka hibáján kívül — betegség, szolgálat, utazás stb. miatt — van akadályoztatva. Ezt figyelembe véve a MTI adata alapján az 1947—1948. évre

61 százalékos vasárnapi templombamenetelt feltételezhetünk — a felekezeti eltérések figyelembe vétele nélkül! A templomba *nem* (feltehetően soha sem) járók aránya pedig ugyanezen adatforrás szerint országosan 22 százalék volt.

A Közvéleménykutató Szolgálat adatainak ellenőrzésére 1948 egy januári vasárnapján végzett misehallgató-számlálás az előbbinél jelentősen magasabb adatot kapott. Eszerint a nem akadályozott katolikusok 88 százaléka volt (legalább) vasárnapi misehallgató. (Káldi, Georg: Die Kirche in Ungarn. Social Compass 1957. 1. 37—67. o.) Ismét más közlés szerint Budapesten egy 1950. évi vasárnapon a templomba menők a katolikusok kereken 50 százalékát tették ki. (Greinacher, Norbert: L'évolution de la pratique religieuse en Allemagne après la guerre. Social Compass 1963. 4—5. 345—355. o.)

Egyéb megfigyelések is alátámasztják, hogy a negyvenes évek végén és az ötvenes évek elején a magyar vallási élet megélénkült. Ezért az előbbi adtgyűjtések módszereinek ismeretlen volta s minden egyéb bizonytalansága ellenére elfogadhatjuk, hogy a háború utáni évtizedben a katolikus népesség legalább kétharmada, de talán négyötöde hallgatott misét vasárnaponta.

A hetvenes évek elején végzett szociológiai vizsgálatok szerint az ország felnőtt népességének 12,3 százaléka mondotta magát vasárnapi vagy annál gyakoribb templombajárónak és 65,3 százaléka templomba soha nem járónak. (Világosság 1982. 5. 300—306. o.) Ugyanennek az 1972. évi vizsgálatnak az adatai szerint a 18 éves és idősebb katolikus népességben

— vasárnaponta (vagy annál gyakrabban) misét hallgat	14,6%
— havonta többször misét hallgat	4,2%
— havonta egyszer misét hallgat	7,0%
— „alkalomadtán", ritkábban mint havonta hallgat misét	13,3%
— soha nem szokott misét hallgatni	60,9%

A templombajárás korosztályonként is jelentősen különbözik. Ugyanezen adatforrás — azaz az emberek saját bemondása — szerint a 18-29 évesek 72,3 százaléka soha sem, 6,5 százaléka vasárnaponta jár templomba; a 30-59 évesek 63,5 százaléka nem volt templomjáró, 11,0 százaléka vasárnaponta elment misére; a 60 évesek és idősebbek 46,8 százaléka egyáltalán nem járt templomba, 28,3 százaléka viszont vasárnaponta vagy annál sűrűbben elment misére.

Az előbbi, a szokásokat kimutató közvéleménykutatással szemben a Központi Statisztikai Hivatal 1976—1977. évi időmérlegkutatása szerint az év vasárnapjain a 15 éves és annál idősebb népesség átlagosan 6,7 százaléka volt templomban. (Időmérleg. A 15-69 éves népesség napi időfelhasználása 1976—77. évben. Budapest, KSH 1980. 176., 192. és 208. o. alapján számolva.) Előbb azt láttuk, hogy a katolikusok templombajárási gyakorisága az országos átlag 1,187-szerese. Ha ezt a közvéleménykutatás során kapott arányt a tényleges viselkedésre is érvényesnek tekintjük, úgy az egy adott vasárnapon templomba menő katolikusok arányát az 1976—77. évekre 8,0 százalékra becsülhetjük. Ehhez hozzzáadva a hibájukon kívül akadályozottakat, ebben az időben a felnőtt katolikus népességben *a rendszeres vasárnapi misehallgatók arányát 9,4 százalékban jelölhetjük meg.*

A ténylegesen kimutatott részvételen alapuló 9,4 százalékos értéket inkább tekinthetjük a vasárnapi templombajárók valódi arányának. Az előbbi közvéleménykutatási adat azonban arra utal, hogy a hetvenes évek elején a felnőtt katolikusok 14,6 százaléka tekintette magát (legalább) heti templomjárónak. Az adatok alapján eldönthetetlen, hogy a két szám eltérésében a misehallgatási kötelesség tudata és a tényleges templombamenetel különbsége, vagy valamilyen kutatásmódszertani magyarázat húzódik-e meg. Mindenesetre mindkét adat alapján tény, hogy a templombajáróknak az 1950-es évek és a hatvanas évek közepe közötti *lemorzsolódása* Magyarországon lényegesen nagyobb, mint Nyugat-Európában. Ezzel a következtetéssel egybevág az az 1965. évi nemzetközi összahasonlító vizsgálat is, amely 11 ország középvárosait vizsgálta. (11. tábla)

11. tábla

A vasárnapi templombajárók aránya 1965-ben 11 ország 15-69 éves középvárosi népességében (százalékban, csökkenő sorrendben)

Ország, város	%
Lengyelország, Torun	39,1
USA, 44 város átlaga	28,9
USA, Jackson	27,7
Franciaország, 6 város átlaga	23,5
Peru, Lima-Callao	22,4
NSZK, Osnabrück	21,4
Magyarország, Győr	6,6
Jugoszlávia, Maribor	3,4
Csehszlovákia, Olmütz	2,4
Szovjetunió, Pszkov	2,1
Jugoszlávia, Kragujevác	1,6
NDK, Hoyerswerda	1,4
Bulgária, Kazanlik	0,0

(Szalai, Alexander (szerk.): The use of time. Hága—Paris, Mouton 1972. 581—594. és 622. o.)

A jelen összefoglalás elkészítésével egyidőben jelentős, a templombajárásra vonatkozó kutatási beszámolót közölt a sajtó. A legtöbb magyar társadalomkutatási intézet közös kutatóbázisának és adatbankjának a TÁRKI (a Társadalomkutatási Informatikai Társulás) 1982-ből származó adatai szerint a felnőtt népesség 9,2 százaléka mondja, hogy gyakran jár templomba; 19,6 százaléka azt mondja, hogy ritkán; 71,2 százaléka pedig saját bemondása szerint nem jár templomba. A beszámoló szerint „a kérdés bizonyos fokig kényszernek minősíthető, így nem lehetetlen, hogy a válaszok egy része nem volt őszinte és a templomlátogatás mértéke valójában magasabb. Az adatok tehát egy minimu-

mot jeleznek." (Tény-kép. A TÁRKI adatbankjából. Kik járnak templomba? Ötlet 6. évf. 18., 1987. ápr. 30. 6. o.) Ezek az adatok s az adott értelmezés összhangban vannak az egyéb forrásokból, egyebek között a MKPK adatgyűjtéséből nyert ismeretekkel. Ez a közel 12 000 emberre kiterjedő vizsgálat újra kiemeli az egyetemi végzettségűek viszonylag magasabb vallásgyakorlatát. (12. tábla)

12. tábla

A templombajárás gyakorisága a TÁRKI 1982. évi adatai szerint különböző iskolai végzettségű csoportokban (százalékban)

	Iskolai végzettség							Összesen
	Kevesebb mint 8 osztály	8 osztály	8 osztály és szakmunkás képző	Szakközépiskola	Gimnázium	Főiskola	Egyetem	
Templomba								
— gyakran jár	18,1	7,0	1,3	2,7	4,8	4,1	10,2	9,2
— ritkán jár	28,4	19,6	14,3	12,3	12,8	4,9	7,1	19,6
— nem jár	53,5	73,4	84,4	85,0	82,4	91,0	82,7	71,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Olyanformán lehet az összehasonlítást összefoglalni, hogy *amíg Nyugat-Európában a templombajárók aránya körülbelül felére, addig Magyarországon optimista becslés szerint ötödére csökkent.* Vagy a szembeállítás úgy is elvégezhető, hogy amíg Nyugat-Európában a templomba járók aránya — természetesen a különböző országok között igen nagy eltérésekkel — a hetvenes évek közepére 30 százalék körüli értékre csökkent, nálunk ennek felére, harmadára. Ilyen az általános kép. Részletesebb értékelésnek ellenben alig van értelme, részben az adatforrások bizonytalansága miatt.

Figyelembe kell viszont venni még két, az előbbi képet színező tényt. Az egyik a *nagy ünnepek relatív fontosságának megnövekedése.* Az egész népességet felekezeti megkülönböztetés nélkül jellemző átlagos vasárnapi 7-12 százalékos templombajárási aránnyal szemben *karácsonykor* a felnőtt népesség 29,6, *húsvétkor* 24,3, *pünkösdkor* 14,4 százaléka megy templomba. Ezek az arányok a katolikus népességben sem lényegesen magasabbak. Ugyanezen kutatás szerint a katolikusnak keresztelt felnőtt népesség 31,5 százaléka megy el karácsonykor, 25,7 százaléka húsvétkor és 14,5 százaléka pünkösdkor a templomba. Sőt, ez az arány is jelentős mértékben az idősebbek nagyobb számú részvételéből következik, azaz az elkövetkező évek generációváltásai minden bizonnyal csökkenteni fogják. (A mai arányok vö. 13. tábla)

13. tábla

Különböző korcsoportba tartozó katolikusok templomba járási aránya karácsonykor, húsvétkor és pünkösdkor (A korcsoport százalékában)

	Karácsony	Húsvét	Pünkösd
18—40 évesek	24,2	16,0	6,0
41—60 évesek	32,9	27,7	14,9
60 évnél idősebbek	44,3	42,3	30,9
A felnőtt katolikusok átlaga	31,5	25,7	14,5

Eszerint nagy ünnepeken a vasárnapi templomjárók két-háromszorosa megy templomba. (Ugyanennek az adatnak a fonákja viszont az, hogy *a felnőtt népesség 70 százaléka még nagy ünnepen sem megy templomba.)*

A másik megjegyzendő tény, hogy bár a *fiatalabb* korcsoportokban általában sorra kevesebb a vasárnapi templomba járó, mint az idősebbekben, de egyes megfigyelések szerint a 20 év körüliek, azaz a legfiatalabb felnőttek (ismét?) valamivel nagyobb arányban mennek vasárnaponta templomba, mint a mai 30 vagy 40 évesek, vagy mint 10-20 évvel ezelőtt az akkori 20 évesek (vö. Világosság 1982. 5. 300—306. o.).

A MKPK adatgyűjtésére beküldött válaszok 718 088 vasárnapi misehallgatóról számolnak be. Ezt az adatot ellenben egyházmegyénként korrigálni kell egyrészt a nem válaszolók arányával, másrészt a plébániák becslési hibájának helyesbítésével. Az első helyesbítés az adatközlést elmulasztó plébániákra becsült templomlátogató számok összegzését (=26 275 fő) és az előbbi értékhez adását jelenti. Így 744 363 becsült misehallgatót kapunk. Az utóbbi esetben arról van szó, hogy a plébániák jelentős része nem számlálást végzett, hanem becslést közölt, esetenként a település hívőszámánál lényegesen magasabbat. Lehetséges, hogy több adatközlő nem egy vasárnap templomi közösségének számát, hanem a több-kevesebb rendszerességgel vasárnap templomba jövők összesített számát adta meg. Egy ellenőrzésként elvégzett, közel száz — mind budapesti, mind egyéb városi, mind községi — templomra kiterjedő véletlen mintán történő *számlálás* jelentősen alacsonyabb, az előzetesen becsült és jelentett érték 76%-át kitevő vasárnapi templomlátogatót talált. Az ennek megfelelő korrekció után jutunk a 14. táblán szereplő értékekhez. A kétféle helyesbítés eredményeképpen *az egy adott vasárnapon misére menők számát* országosan majdnem 566 ezer főre tehetjük, ami a 6 éves és idősebb katolikus népesség 8,8 százaléka. Ha azt feltételezzük, hogy a 6 évesnél idősebb katolikus népesség 15,0%-a akadályoztatva volt (betegség, intézeti gondozás, katonai szolgálat, vasárnapi munkabeosztás stb. miatt), úgy azt tarthatjuk, hogy egy-egy vasárnapon *a nem akadályozott katolikusok 10,3%-a vett részt a szentmisén.* Végül természetesen ennél magasabb a többé-kevésbé rendsze-

resen templomba járó — de egy-egy vasárnapi szentmisét azért kihagyó — katolikusok részaránya. A kapott eredmény a másutt közölt adatoknál alig valamivel nagyobb. Az egybeeséssel meg lehetünk elégedve. Ennek ellenére megismétlendő, hogy ez az adat is becslés, ami nem helyettesíthet egy majdani számlálást.

Az átlagérték mögött jelentős területi, egyházmegyénkénti és településenkénti differenciák húzódnak meg. Öt egyházmegyében (Pécs, Székesfehérvár, Vác, Szeged-Csanád, Eger) a 6 évesnél idősebb katolikusok kevesebb mint 8 százaléka vesz részt egy adott vasárnapon a szentmisén. Négy egyházmegyében (Esztergom, Győr, Veszprém, Kalocsa) ez az arány 9,0-12,0 százalék között van és csupán két egyházmegyében (Szombathely, Hajdúdorog ill. Miskolci Apostoli Kormányzóság) ennél magasabb. (14. tábla)

14. tábla

A szentmisehallgatók száma és aránya egy 1985. évi vasárnapon, egyházmegyénként

Egyházmegye	Szentmise-hallgató fő	A 6 évesnél idősebb katolikusok %-ában	A nem akadályozott 6 évesnél idősebb katolikusok %-ában
Esztergom	87 687	9,0	10,6
Győr	48 378	11,1	13,1
Pécs	35 790	7,9	9,3
Székesfehérvár	32 536	6,4	7,6
Szombathely	46 270	14,6	17,2
Vác	90 136	7,6	9,0
Veszprém	70 240	10,3	12,1
Kalocsa	18 504	10,5	12,4
Szeged-Csanád	18 286	4,9	5,7
Eger	87 987	7,8	9,2
Hajdúdorog és Miskolci Apostoli Kormányzóság	29 902	13,2	15,5
Összesen, ill. országos átlagban	565 716	8,8	10,3

A városokban a vasárnapi misehallgatás általában némileg elmarad a falusi arányok mögött. Főleg a hirtelen iparosodott és a nem katolikus többségű városokban alacsony a templombajárók aránya. E két tényezőn túl azonban mind történelmi hatások, mind egy-egy lelkipásztor tevékenysége maradandó nyomot hagy különösen a kisebb települések vallási életén és templombajárási

arányán. Egészében a városi adatok is tükrözik azt az ismert tényt, hogy a Dunántúl és az Északi-hegyvidék lakossága nagyobb arányban vesz részt az egyház életében, mint az Alföld vagy a Tiszántúl népessége. Kivételek — részben az előbb említett társadalomváltozási okokból — persze vannak. (Vö. 15. tábla, amely a ténylegesen templomba menők száma alapján csoportosít és nem a „nem-akadályozott", hanem a teljes 6 évesnél idősebb népességre számolja a misehallgatási arányt.)

15. tábla

A városok csoportosítása a vasárnapi misehallgatók aránya szerint (1985-ben, a 6 évesnél idősebb katolikusok százalékában számolva)

A misehallgatók aránya (%)				
4,01 alatt	4,01—6,00	6,01—8,00	8,01—10,0	10,0 fölött
Berettyóújfalu	Ajka	Baja	Jászberény	Balassagyarmat
Békés	Barcs	Békéscsaba	Kalocsa	Balatonfüred
Debrecen	Cegléd	Budapest	Keszthely	Bonyhád
Dunaújváros	Celldömölk	Eger	Kiskörös	Dombóvár
Gyula	Csongrád	Érd	Körmend	Esztergom
Hajdúböszörmény	Dunakeszi	Gyöngyös	Mohács	Hajdúszoboszló
Hajdúnánás	Gödöllő	Hatvan	Nyíregyháza	Kecskemét
Hódmező-vásárhely	Győr	Kaposvár	Oroszlány	Kiskun-félegyeháza
Karcag	Kiskunhalas	Miskolc	Paks	Kisvárda
Kazincbarcika	Marcali	Moson-magyaróvár	Sárvár	Kőszeg
Kisújszállás	Mátészalka	Siófok	Szentendre	Mezőkövesd
Komárom	Orosháza	Szarvas	Szigetvár	Nagyatád
Komló	Pécs	Tapolca	Vác	Nagykanizsa
Lenti	Sátoralja-újhely	Veszprém		Nyírbátor
Makó	Siklós	Zala-egerszeg		Sárospatak
Mezőtúr	Szekszárd			Szombathely
Nagykörös	Szeged			
Ózd	Székes-fehérvár			
Salgótarján	Vásáros-namény			
Szentes				
Szolnok				
Török-szentmiklós				
Túrkeve				
Várpalota				

Megjegyzés: A városok katolikus népességét az 1941. évi katolikus arányt állandónak tekintve, de a jelenlegi teljes népességre átszámítva s a nem kereszteltek számának levonása után kaptuk meg.

A templombajárási adatok értékelésekor a szekularizáció tényén túl az életmódváltozásra kell utalni. Az időbeosztás régi ütemét a munkaidő—szabadidő más tagolódása, a mellékmunkák terjedése, a valóban szabad időszakoknak a szabadságidőre való áttolódása stb. megváltoztatta. Az ünnepi idő megnövekedő relatív fontossága a profán időbeosztásnak is fontos tényezője.

III.2. *Keresztelés, esküvő, temetés*

A vallási hagyomány legidőtállóbb részét az életfordulók vallási formában való megünneplése alkotja. Másképpen szólva: a kereszténységgel (katolicizmussal) való kapcsolattartás olyan mutatója a születéshez és a halálhoz kapcsolódó szertartáson való részvétel ill. annak igénylése, amely az összes lehetséges mutató közül az emberek legnagyobb csoportjánál jelzi a keresztény hagyomány és szokások jelenlétét. Megfordítva: akik azt elutasítják, azok valóban minden kapcsolatot megszakítanak, vagy elvesztettek szüleik vallásával.

A *keresztelési* adatokból ítélve az ötvenes évek közepéig-végéig ez a tradíció töretlen volt, azaz gyermekét minden katolikus szülő megkereszteltette. Az 1961—1981 közötti időszakot kétféle változás jellemzi. Egyrészt felnőtt korba lépett az a generáció, amelynek egy része már nem kapott vallásos nevelést s amelynek egésze harcos materialista korban nőtt fel. Ebben a nemzedékben van egy évről-évre növekvő csoport, amely annyira eltávolodott a kereszténységtől — vagy ritkábban: annyira szembe került vele —, hogy gyermekeit nem kereszteltetni meg. Másrészt megkomolyodott az egyházi gyakorlat, amely immár a keresztséget az egyházba való felvétel szentségének tekinti. Csökken azon papok száma, akik a szülők hitétől és vallásgyakorlatától függetlenül pusztán névadási ünnepségként keresztelnek. A keresztelés tehát a korábbinál valamivel jobban kifejezi a szülők kereszténységét.

1951-ben a katolikus keresztelések aránya meghaladta a katolikusok részarányát az össznépességből. Ennek oka lehet mind a katolikus családok viszonylag nagyobb gyermekszáma, mind a vegyesházasságokból születő gyermekek többségének katolikus keresztelése. Ha feltételezzük, hogy ez a két tényező a későbbi időben is ugyanígy érvényesült, akkor helyes az 1951. évi adathoz viszonyítani, azt 100%-nak tekintve. 1951 arányában a katolikus keresztelések aránya harminc év alatt 69,5%-ra csökkent. Ez azt jelenti, hogy ma három katolikus családból születő gyermek közül körülbelül kettőt keresztelnek meg. (16. tábla)

16. tábla

A katolikus keresztelések arányának változása 1951—1984 között

	1951	1961	1971	1981	1984
A születések országos száma*	190 645	140 365	150 640	142 890	125 359
A katolikus keresztelések országos száma**	137 462	98 776	95 130	71 650	64 547
A katolikus keresztelések aránya az összes születésekből (%)	72,1	70,4	63,2	50,1	51,5
A katolikus keresztelések aránya a katolikus családban való születésekből (%)	102,3	99,9	89,6	71,1	73,0
A katolikus keresztelési arány az 1951. évi arányhoz viszonyítva (1951 = 100%)	100,0	97,6	87,6	69,5	71,4

* A Központi Statisztikai Hivatal által közölt adat.

** Számított adat. Az egyházmegyei adatokat az információt nem beküldött települések becsült — a plébánia hívőszáma és az egyházmegye átlagos adata alapján számított — értékeivel kiegészítve.

1951—1981 között a keresztelési arány előbb lassan, majd gyorsan csökkent. Úgy tűnik azonban, hogy azóta a csökkenés — átmenetileg? — megállt. 1984-ben az újszülöttek nagyobb részét keresztelték meg, mint négy évvel korábban! Lehet, hogy valóban a keresztelési *arány* emelkedett. Az is lehetséges azonban, hogy a katolikusok körében viszonylag magas a gyermekáldás elfogadásának aránya. Ez azt jelentené, hogy nem a katolikus családban születettek megkeresztelési aránya, hanem inkább az összes újszülött között a katolikus családba születők aránya nő.

Az egyházmegyénkénti változások részben a népességszám változásaiból adódhatnak, részben kifejezik a vallásosság és az elvallástalanodás különbségét. A keresztelési arányból ítélve a vallásosságukat leginkább a görög katolikus, a győri, a pécsi és a székesfehérvári egyházmegyék, legkevésbé pedig a szegedcsanádi, a veszprémi és az egri egyházmegyék őrzik. (A kalocsai egyházmegye igen alacsony százalékértékét feltehetően jelentős arányban az elvándorlás és elöregedés, azaz az alacsonyabb születési arány magyarázza.) Figyelemre méltó, hogy 1981—1984 között két kivétellel minden egyházmegyében emelkedett a keresztelési arány (17. tábla).

17. tábla

A katolikus keresztelési adatok egyházmegyénkénti változása 1951—1984 között

a) A katolikus keresztelések abszolút száma* (főben)

Egyházmegye	1951	1961	1971	1981	1984
Esztergom	15 624	9 727	11 175	8 002	7 325
Győr	9 397	6 836	7 127	5 274	4 762
Pécs	9 732	7 810	6 839	5 227	4 992
Székesfehérvár	8 435	6 418	6 483	4 880	4 367
Szombathely	7 846	5 531	5 133	4 268	3 651
Vác	24 948	17 711	18 721	13 759	12 252
Veszprém	17 088	11 730	10 769	8 205	7 460
Kalocsa	4 077	2 807	2 535	2 004	1 667
Szeged—Csanád	7 794	5 115	4 634	3 256	3 035
Eger	26 141	19 986	17 308	13 101	11 658
Hajdúdorog és Miskolci Apostoli Kormányzóság	6 380	5 095	4 451	3 674	3 377
Összesen	137 462	98 766	95 175	71 650	64 546

* Számított adat. A tételesen kimutatott értékeket egyházmegyénként az adatokat be nem küldő települések becsült — a plébánia hívőszáma és az egyházmegye átlagos adata alapján számított — értékeivel kiegészítve.

b) az 1951. évi keresztelések arányában, a születési arány változásának figyelembe vételével* (százalékban)

Egyházmegye	1951	1061	1971	1981	1984
Esztergom	100,0	84,6	90,5	68,3	71,4
Győr	100,0	98,7	95,9	74,8	77,1
Pécs	100,0	108,9	89,0	71,6	78,0
Székesfehérvár	100,0	103,4	97,3	77,3	78,8
Szombathely	100,0	95,8	82,8	72,6	76,7
Vác	100,0	96,4	94,9	73,6	74,7
Veszprém	100,0	93,2	80,0	64,0	66,5
Kalocsa	100,0	93,4	78,7	65,6	62,2
Szeged—Csanád	100,0	89,1	75,3	55,8	59,2
Eger	100,0	103,9	83,8	66,8	67,8
Hajdúdorog és Miskolci Apostoli Kormányzóság	100,0	108,5	88,3	76,8	80,5
Összesen	100,0	97,6	87,6	69,5	71,4

* Az adott év országos születési arányával súlyozva.

A katolikusoknak kereszteltek 26 százaléka már 1951-ben sem kötött *egyházi házasságot.* Körülbelül 12 százalék esetében ennek egyházjogi akadálya (nem szabad állapot) volt, 14 százalék esetében az ok nem kideríthető. A megfigyelt időben fokozatosan nőtt az olyan házasságok száma, ahol legalább az egyik fél — polgárjogi értelemben — elvált volt: 1951-ben 14,2 százalékról 1961-ben 22,9; 1971-ben 23,3; 1981-ben 28,2 és 1984-ben 29,7 százalékra. Ez az általános tendencia erősen csökkenti a katolikus egyházi esküvők arányát (18. tábla), — és az elvált állapotú, de polgári házasságban élő hívek számát, annak minden lelkipásztori következményével.

18. tábla

Az egyházi esküvők arányának változása 1951—1984 között

	1951	1961	1971	1981	1984
A házasságkötések száma*	93 362	83 072	94 202	77 131	74 951
Nem elváltak** házasságai*	80 067	64 040	72 210	55 386	52 676
Katolikus egyházi esküvő***	48 693	37 691	34 631	22 305	21 675

Katolikus egyházi esküvők aránya (%)

	1951	1961	1971	1981	1984
az összes házasságkötésből	52,2	45,4	36,8	28,9	28,9
a nem elváltak házasságkötéséből	60,8	58,9	48,0	40,3	41,1
a katolikus házasságkötésből****	74,0	64,4	52,1	41,0	41,0
a nem elvált katolikusok házasságkötéseiből*****	86,3	83,5	68,0	57,1	58,3

Katolikus egyházi esküvők aránya (%) az 1951 évi arányhoz viszonyítva

	1951	1961	1971	1981	1984
a katolikus házasságkötések****	100,0	87,0	70,5	55,4	55,4
nem elvált katolikusok házasságkötései*****	100,0	96,8	78,9	66,2	67,7

* A Központi Statisztikai Hivatal által közzétett adat.

** A „nem elvált" polgári-jogi értelemben értendő! (Erről van adat.)

*** Számított adat. Az egyházi esküvők adatainak egyházmegyei összesítéséből kapott végösszegeket kiegészítve az adatot be nem küldő települések becsült — azaz a plébánia hívőszáma és az egyházmegye átlagos adata alapján számított — értékével.

**** Más megbízható támpont híján végig a katolikusok 70,5 százalékos részarányából indultunk ki.

***** A „nem elvált katolikusok"-ra vonatkozó adatok csupán *becslések*, mert nem áll rendelkezésünkre adat a különböző felekezetűek válási és újraházasodási gyakorlatáról. Emiatt az országos átlag és a katolikusok elvált, illetve nem-elvált-házasságkötési arányainak azonosként való kezelése valójában megalapozatlan.

Ha évtizedes változásokat vizsgálunk, illetve a két határévet hasonlítjuk össze, a katolikus házasságkötések aránya 1951—1961 között az előző 87,0; 1961—1971 között az előző 80,9 és 1971—1981 között az előző adat 78,7 százalékára csökkent. Ugyanezen időszakokra számolva a nem elvált katolikusok házasságkötési aránya évtizedenként az előző 96,8; 81,4 és 84,0 százaléka. Eszerint noha a katolikus házasságkötések aránya 1971—1981 között csökkent legerősebben és 1951—1961 között a legkevésbé, az utolsó évtized csökkenése a korábbinál erősebben magyarázható az elvált állapotúak házasságkötéseivel.

Az 1981—1984 közötti időszakban a katolikus egyházi esküvők aránya állandó (noha, mint láttuk ugyanekkor az elváltak országos aránya tovább nőtt). A nem elvált katolikusok egyházi esküvőinek aránya pedig némileg megemelkedett (bár ez még mindig csak azt jelenti, hogy a nem elvált katolikusok csupán kétharmada köt házasságkötésekor egyházi házasságot).

Az esküvő-arány változásokat vizsgálhatjuk a nem elváltak házasságkötéseihez viszonyítva. Ez az adat mutatja, hogy hányan tartanak igényt egyházi szertartásra, ha lehetséges. Az egyházmegyék összehasonlításakor ismét szembeötlő a dunántúli megyék viszonylag igen magas esküvő-aránya. Esztergom, Vác, Eger (s talán Szeged—Csanád) adataiban visszatükröződik a templomi esküvőnek inkább a nagyvárosokra jellemző elhanyagolása. Különösen Szeged-Csanád és Eger (kevésbé Vác) adataiban érezhető a vegyesházasságok hatása — amelyek egy részét ugyan talán templomban, de nem katolikus módon kötik s ezért itt nem is jelenik meg (19. tábla).

19. tábla

A katolikus esküvők számának, illetve — a nem elváltak házasságkötéseire számított — arányának egyházmegyénkénti változása 1951—1984 között

a) A katolikus esküvők abszolút száma*

Egyházmegye	1951	1961	1971	1981	1984
Esztergom	6 273	4 376	4 430	2 366	2 409
Győr	3 505	2 444	2 585	1 871	1 809
Pécs	3 526	2 565	2 763	1 986	1 804
Székesfehérvár	2 913	2 347	2 079	1 252	1 212
Szombathely	2 656	2 142	2 136	1 598	1 557
Vác	8 922	7 206	6 046	3 543	3 434
Veszprém	5 688	4 329	4 148	2 950	2 879
Kalocsa	1 566	1 284	1 259	774	731
Szeged—Csanád	2 802	1 947	1 538	776	819
Eger	8 739	6 991	5 915	3 811	3 714
Hajdúdorog és Miskolci Apostoli Kormányzóság	2 103	2 061	1 732	1 378	1 307
Összesen	48 693	37 692	34 631	22 305	21 675

* Számított adat. A tételesen kimutatott értékeket egyházmegyénként az adatokat be nem küldő települések becsült — a plébánia hívőszáma és az egyházmegye átlagos adata alapján számított — értékeivel kiegészítve.

b) Az 1951. évi esküvők arányában. A nem elváltak házasságkötései arányának* változásait figyelembe véve. (Százalékban)

Egyházmegye	1951	1961	1971	1981	1984
Esztergom	100,0	87,2	78,3	54,5	58,4
Győr	100,0	87,1	81,7	77,2	78,4
Pécs	100,0	90,9	86,8	81,4	77,8
Székesfehérvár	100,0	100,8	79,2	62,2	63,2
Szombathely	100,0	100,9	89,1	87,0	89,1
Vác	100,0	101,0	75,2	57,4	58,5
Veszprém	100,0	95,1	80,8	75,0	76,9
Kalocsa	100,0	102,5	89,1	71,4	71,0
Szeged—Csanád	100,0	80,6	60,9	40,0	44,4
Eger	100,0	100,0	75,1	63,0	64,6
Hajdúdorog és Miskolci Apostoli Kormányzóság	100,0	122,5	91,3	94,7	94,5
Összesen	100,0	96,8	78,9	66,2	67,7

* A nem elváltak házasságkötéseinek országos arányával súlyozva.

Lényegesen alacsonyabb adatokat kaptunk volna, ha az esküvőket nem a szabad állapotúak, hanem az összes házasságkötéshez viszonyítottuk volna. Az itt bemutatott és tárgyalt országos és egyházmegyei adatoknak ezen esetben csak egy töredékét vehettük volna figyelembe, éspedig 1951-ben 85,8; 1961-ben 77,1; 1971-ben 76,7; 1981-ben 71,8 és 1984-ben 70,3 százalékát (vö. 18. tábla).

Végül semmi adattal nem rendelkezünk s mindennemű házasságkötés nélküli — de a polgári jog által bizonyos idő eltelte után a házassággal azonosnak tekintett — tartós együttélésekről. Ezek léte miatt azonban az előbbi számok legjobb esetben felső becslésnek tekintendőek, de az sem kizárható, hogy a nemiség és együttélés társadalmi és közigazgatási kezelése előbb-utóbb komolytalanná tesz mindennemű ilyen statisztikát. A közgondolkodás és az általános gyakorlat persze egyúttal a keresztény felfogás kihívásának is tekinthető. Így nézve a katolikus házasságkötések száma és aránya fontos mutató és az is marad.

A katolikus *temetési arány* csökkenése igen lassú, egy évtized alatt (az első évet 100%-nak véve) 1951—1961 között 0,7; 1961—1971 között 2,3; 1971—1981 között 5,0 százaléknyi. Eszerint a katolikus temetések aránya évente 1951—1961 között 0,1; 1961—1971 között 0,2; 1971—1981 között 0,5; 1981—1984 között 0,3 százalékkal csökkent. (20. tábla)

20. tábla

A katolikus temetések arányának változása 1951—1984 között

	1951	1961	1971	1981	1984
A halálozások száma*	109 998	96 410	123 009	144 757	146 709
Katolikus temetés**	70 423	61 308	76 449	85 472	85 832
Katolikus temetés az összes halálozás százalékában	64,0	63,6	62,2	59,1	58,5
Katolikus temetés a katolikus halálozások százalékában***	90,8	90,2	88,2	83,8	83,0
Katolikus temetési arány az 1951. évi arányhoz viszonyítva	100,0	99,3	97,1	92,2	91,4

* A Központi Statisztikai Hivatal által közölt adat.

** Számított adat. A katolikus temetések adatainak egyházmegyei összesítésből kapott végösszegeket kiegészítve az adatot be nem küldő települések becsült — azaz a plébánia hívőszáma és az egyházmegye átlagos adata alapján számított — értékeivel.

*** Más megbízható támpont híján a katolikusok 70,5 százalékos részarányából indultunk ki. Az elhalálozó csoportra ez inkább érvényes arány, mint a fiatalabbakra.

21. tábla

A katolikus temetések számának és arányának egyházmegyénkénti változása 1951—1984 között

a) A katolikus temetések abszolút száma*

Egyházmegye	1951	1961	1971	1981	1984
Esztergom	8 136	8 310	11 203	12 291	11 905
Győr	4 465	3 832	4 688	5 028	4 890
Pécs	6 239	5 217	5 892	6 687	6 932
Székesfehérvár	3 622	3 439	4 696	5 715	5 636
Szombathely	3 861	3 357	4 074	4 450	4 631
Vác	13 698	12 059	15 511	17 454	17 747
Veszprém	8 714	7 394	8 961	9 916	9 963
Kalocsa	2 769	2 169	2 704	3 072	3 072
Szeged—Csanád	4 124	3 569	4 045	4 252	4 242
Eger	12 338	9 849	12 091	13 660	13 725
Hajdúdorog és Miskolci Apostoli Kormányzóság	2 457	2 113	2 584	2 947	3 089
Összesen	70 423	61 308	76 449	85 472	85 832

* Számított adat. A tételesen kimutatott értékeket egyházmegyénként az adatokat be nem küldő települések becsült — a plébánia hívőszáma és az egyházmegye átlagos adata alapján számított — értékeivel kiegészítve.

b) Az 1951. évi temetések arányában a halálozási arány* változásait figyelembe véve (százalékban).

Egyházmegye	1951	1961	1971	1981	1984
Esztergom	100,0	116,5	123,1	114,7	109,7
Győr	100,0	97,0	93,9	85,6	82,1
Pécs	100,0	95,4	84,5	81,5	83,3
Székesfehérvár	100,0	108,2	116,0	119,9	116,7
Szombathely	100,0	99,1	94,3	87,5	89,9
Vác	100,0	100,4	101,2	96,8	97,2
Veszprém	100,0	96,8	91,9	86,5	85,7
Kalocsa	100,0	89,3	87,4	84,3	83,1
Szeged—Csanád	100,0	98,7	87,7	78,3	77,2
Eger	100,0	91,0	87,6	84,1	83,4
Hajdúdorog és Miskolci Apostoli Kormányzóság	100,0	98,1	94,0	91,1	94,3
Összesen	100,0	99,3	97,1	92,2	91,4

* Az adott év országos halálozási arányával súlyozva.

Noha az elmúlt években a katolikus temetések arányának — egyébként is csekély — csökkenése lassult, a csökkenés ebben az időszakban is tény, szemben a keresztelési arány növekedésével és a katolikus házasságkötési arány állandóságával vagy növekedésével.

A temetési arány egyházmegyénkénti változásait erősen befolyásolja a kórházak elhelyezkedése. Ennek ellenére az eddig említett tendenciák — halványabban bár, de — itt is jelentkeznek. (21. tába)

III.3. *A hagyományőrzés mutatói*

A keresztelések, esküvők és temetések arányának változását és egyházmegyék közti különbségeit csak igen óvatosan szabad *összehasonlító igénnyel* elemezni, hiszen ezeket az arányokat több — s számszerűen nem ismert — tényező egyidejűleg befolyásolja, így:

— a kormegoszlás (magasabb átlagéletkorú populációban kisebb a születési és nagyobb a halálozási arány, ami befolyásolja a keresztelési és temetési adatokat s hasonló logikával az esküvői arányokat is);
— a szomszédos területek (főleg a nagyvárosok és egészségügyi központok) vonzása valamint a népességmozgás mértéke;
— a felekezeti összetétel (s a vegyesházasságok s a belőlük születő gyermekek aránya);
— a vallások és újraházasodások gyakorisága;
valamint
— a katolikus egyházhoz és hagyományhoz fűződő kapcsolat erőssége.

Mivel tehát itt valójában olyan többváltozós egyenletről van szó, amelynek legtöbb tényezője ismeretlen, aligha van másra lehetőségünk, mint a nagyobb számszerű eltérések megemlítésére s ezek értelmezésére, néhány hipotézis megfogalmazására.

A *területi különbségek* számbavételére viszonylag jó megoldás az 1981. és 1984. évi keresztelési, esküvői és temetési adatok egyházmegyénkénti kimutatása (22. tábla.). A római katolikus egyházmegyék között a keresztelési arány a nyugati részeken (Szombathely, Győr, Pécs, Veszprém) a legmagasabb s az ország közepén (Esztergom, Szeged-Csanád, Székesfehérvár, Kalocsa) a legalacsonyabb. A differencia meglehetősen nagy. 10 000 katolikusra Szombathelyen és Győrött több, mint másfélszer annyi keresztelés jut, mint Esztergomban, illetve a nagy nyugati egyházmegyében átlagosan 104,5, szemben a négy központi fekvésű egyházmegyével, ahol csak 76,4.

Az esküvők arányszámában még nagyobb eltérések vannak. Viszonylag magas az esküvők száma az előbb említett négy nyugati és a kalocsai egyházmegyében s alacsony a szeged-csanádi, az esztergomi és a székesfehérvári egyházmegyékben. A nyugati (és kalocsai) egyházmegyékben 10 000 katolikusra mintegy kétszer annyi esküvő jut, mint az utóbb említett megyékben.

22. tábla

A 10 000 katolikusra jutó keresztelések, esküvők, temetések száma 1981-ben és 1984-ben egyházmegyénként

Egyházmegye	Keresztelés	Esküvő	Temetés	Keresztelés	Esküvő	Temetés
	1981-ben			1984-ben		
Esztergom	72,6	21,5	111,6	66,5	21,9	108,1
Győr	110,2	39,1	105,1	99,5	37,8	102,2
Pécs	104,8	39,8	134,0	100,1	36,2	138,9
Székesfehérvár	87,5	22,5	102,5	78,3	21,7	101,1
Szombathely	122,2	45,7	127,4	104,5	44,6	132,5
Vác	105,4	27,1	133,7	93,8	26,3	135,9
Veszprém	106,4	38,2	128,6	96,7	37,3	129,2
Kalocsa	101,1	39,1	155,0	84,1	36,9	155,0
Szeged-Csanád	83,3	18,3	100,5	71,7	19,4	100,2
Eger	103,1	30,0	107,5	91,7	29,2	108,0
Hajdúdorog és Miskolci Apostoli Kormányzóság	143,7	53,9	115,2	132,1	51,1	120,8
Országosan:	98,3	30,6	117,2	88,5	29,7	117,7

A latin egyházmegyék előtt mind a keresztelések, mind az esküvők arányában vezetnek a görög katolikusok. A temetési arányuk viszont közepes, nagyjából az országos átlaggal azonos.

A 10 000 katolikusra számolt temetések aránya átlagon felüli a kalocsai, pécsi, váci, veszprémi és szombathelyi, átlagon aluli a szeged-csanádi, székesfehérvári, győri, egri és esztergomi egyházmegyékben.

Mind a mindennapi tapasztalat, mind korábbi adataink arra mutatnak, hogy a katolikusnak kereszteltek túlnyomó többségét az egyház szokása szerint kívánják eltemettetni (s hogy a vallási hovatartozásnak ezen utolsó jele az előbbi megnyilvánulásoknál szélesebb kört minősít katolikusnak). A katolikus temetést igénylők aránya országosan olyan magas, hogy az egyházmegyék között e téren mutatkozó különbségeket elsősorban *nem a különböző mértékű vallásosság, hanem az eltérő korstruktúra* bizonyítékának

kell tartanunk (Kalocsa és Pécs esetében ez a demográfiai közfelfogással is egybevág). Ha ellenben

— a kalocsai, pécsi, veszprémi és szombathelyi egyházmegye népessége (és katolikusai) az átlagosnál idősebb korú, úgy a magas keresztelési arány (Pécs, Veszprém, Szombathely) és a magas esküvői arány (Szombathely, Kalocsa, Pécs) az átlagosnál erősebb vallási hagyománykövetés bizonyítéka! Megfordítva, ha

— a szeged-csanádi, székesfehérvári és esztergomi egyházmegye hívei között viszonylag több a fiatal, ám az esküvői és a keresztelési arány átlagon aluli, ez a katolikus hagyománytól való elfordulás jele.

Az *időbeli változások* összesítő értelmezésére a háromféle szertartás adatainak összegzése kínálkozik (mint azt Csanád B. már évekkel ezelőtt javasolta, vö. id. mű). Ez azonban többféleképpen történhet. Vizsgálhatjuk, hogy adott számú, például 10 000 katolikusra összesen hány „keresztelés + esküvő + temetés" jut. Ilymódon arról kapunk némi fogalmat, hogy a keresztény közösség egésze milyen gyakran találkozik e három szertartás valamelyikével. 1951—1984 között országosan e szertartások száma a korábbi két harmadára csökkent, sőt ha azzal is számolunk, hogy ugyanekkor a katolikusok lélekszáma megnőtt, akkor azt kapjuk, hogy azonos számú katolikusra 1984-ben alig több mint feleannyi (57,8%) ilyen szertartás jut, mint 33 évvel korábban. (23. tábla)

23. tábla

A három életfordulóhoz kapcsolódó szertartások egyházmegyénkénti gyakorisága 1951—1984. között, az 1951. évi gyakoriság arányában (százalékban) — az egyházmegyei adatokon belül a népességszám változásait figyelmen kívül hagyva

Egyházmegye	1951	1961	1971	1981	1984
Esztergom	100,0	77,2	92,4	78,0	74,5
Győr	100,0	75,5	82,9	70,1	66,0
Pécs	100,0	80,0	79,5	71,3	70,4
Székesfehérvár	100,0	81,5	88,6	79,1	74,9
Szombathely	100,0	76,8	79,0	71,8	68,5
Vác	100,0	77,7	84,7	73,1	70,3
Veszprém	100,0	74,5	75,8	66,9	64,5
Kalocsa	100,0	74,4	77,4	69,5	65,0
Szeged-Csanád	100,0	72,2	69,4	56,3	48,2
Eger	100,0	78,0	74,8	64,7	61,6
Hajdúdorog és Miskolci Apostoli Kormányzóság	100,0	84,7	80,1	73,1	71,1
átlagosan	100,0	77,1	80,4	69,9	67,1
Országosan — a katolikusok létszámának változását figyelembe véve:	100,0	71,2	71,6	60,7	57,8

Egyházmegyénként a csökkenés nem azonos mértékű. Ennek minősítéséhez azonban segítségül kell hívni megelőző adatainkat az 1981-ben és 1984-ben 10 000 katolikusra jutó keresztelések, esküvők és temetések tényszámát (22. tábla). Ez utóbbi adatokat szem előtt tartva azt látjuk, hogy a szertartások számának a szeged-csanádi egyházmegyében kimutatott igen nagy csökkenését a katolikus hagyomány gyors és az országos tendenciákat messze meghaladó bomlása jelének kell tartanunk. A győri, veszprémi, kalocsai és hajdúdorogi egyházmegyékben a szertartások száma ugyan gyorsan csökkent, ám még így is magasabb, mint más egyházmegyékben. Eszerint az itt megfigyelt csökkenés csupán az átlaghoz való közeledés bizonyítéka.

Az átlagtól való kevés számú eltérés meglepő és fontos tény. Azt mutatja, hogy ezen a területen, az életfordulók katolikus szertartással való ünneplése terén *a hagyomány az ország különböző vidékein hasonló ütemben bomlik* (23. tábla). Ez azt is jelenti, hogy sem a katolikusok részaránya, sem a történelmileg erősebb vallásosság nem befolyásolja döntő mértékben a hagyománybomlás tempóját

(talán a szeged-csanádi egyházmegye kivételével). Ugyanez ellenben azzal is jár, hogy a vallásosság erősségében korábban kialakult területi különbségek továbbra is megmaradnak — noha egy kevésbé általános vallási hagyományban megjelenve.

A keresztelések, esküvők és temetések adatai másféleképpen is összegezhetőek: előbb a megfelelő életfordulót a születések, a házasságkötések és a halálozások létszámához viszonyítva, majd az így kapott arányszámokat átlagolva. Ha ezt az eljárást alkalmazzuk, úgy arra kapunk adatot, hogy az ország népességén (vagy a katolikusnak kereszteltek csoportján) belül hányan ragaszkodnak katolikus voltuk ilyenfajta kifejezéséhez. Ezért nevezte ezt a mutatót Csanád B. „katolikus vallásossági index"-nek (bár talán a „hagyományőrzés", vagy a „katolikus szertartás index" még pontosabb lenne). Sajnos, a születések, házasságkötések és halálozások egyházmegyénkénti számát nem ismerjük. Ezért ezt a fajta mutatót csak az országos változások kimutatásainál alkalmazhatjuk.

Valójában ez az index is többféleképpen készíthető: egyrészt a teljes vagy katolikus népességen, illetve annak születésein, házasságkötésein és halálozásain belüli katolikus-szertartásarányt keresve; másrészt az esküvők számát az összes házasságkötések vagy a szabadállapotúak házaságkötéseihez viszonyítva.

A négyféle mutató és az 1951—1984. közötti időre való alkalmazásukkal előállítható négy adatsor (24. tábla) különböző megállapításokra ad lehetőséget.

A keresztelés, katolikus módon kötött házasság és az egyházi temetés meghúzza azt a legtágabb kört, amin belül a katolikusok vannak. Ilymódon tehát az eddig alkalmazott — s csak a katolikusnak kereszteltség tényén alapuló — jogi kritériumtól egy összetettebb értelmezéshez közelítünk, ami az emberek aktuális szándékát vagy önértelmezését is tükrözi.

1951—1981 között a katolikus hagyományhoz ragaszkodók aránya az ország egész népességén belül 65,6 százalékról 49,8 százalékra csökkent. 1981—1984 között a csökkenés megállt. (24. tábla 1. adatsor). A magát katolikusnak tartás és legalább az élet nagy fordulópontjain ennek liturgikus, közösségi, szentségi kinyilvánítása ellenben nehézzé válik a válások és újraházasodások miatt: egy valóban létező élethelyzettel a katolikus gyakorlat nem tud mit kezdeni. Az emiatt csak polgári házasságban élők száma pedig nő. Ha ezt a problémát is figyelembe vesszük, akkor a katolikus közösségben ünneplésnek az előbbinél alacsonyabb értékeihez jutunk. 1951-ben a csak polgári házasságban élőkből adódó veszteség 3,8 százalék volt, 1984-re 8,1 százalékra nőtt (vö. 24. tábla 1. és 2. sor különbsége az 1. sor százalékában).

Talán még plasztikusabb a kép, ha nem az össznépességhez, hanem a katolikusnak kereszteltekhez, a jogi értelemben katolikusokhoz viszonyítunk. Ha a válás és újraházasodás kérdésétől átmenetileg eltekintünk, akkor a szó legtágabb értelmében vett (ui. csak a három életfordulóra értelmezett) „gyakorlók" arányát 1951-ben 93,1, 1981-ben 70,7 százalékban adhatjuk meg, 1981—1984 között pedig ismét az enyhe emelkedés adatait (24. tábla 3. adatsor). Ha viszont nem csukjuk be a szemünket az újraházasodások léte és terjedése előtt, akkor azt látjuk, hogy az egyházzal való egységét az élet nagy fordulópontjain is csak a katolikusok 65,3—89,0 százaléka demonstrálja liturgikus formában, és hogy ez az arány 1951—1981 között csökkent, azóta pedig állandó vagy nő (24. tábla 4. sor).

24. tábla

A katolikus szertartás index* változásai és alakulása 1951—1984. között

	1951	1961	1971	1981	1984
1. A teljes (és az esküvőknél a nem elvált) népességhez viszonyítva	65,6	64,3	58,1	49,8	50,4
2. A teljes népességhez (az esküvőknél az összes házasságkötéshez) viszonyítva	63,1	59,8	54,1	46,0	46,3
3. A katolikusoknak keresztelt (és az esküvőknél a nem elvált) népességhez viszonyítva	93,1	91,2	81,9	70,7	71,5
4. A katolikusnak keresztelt népességhez (az esküvőknél ezen belül az összes házasságkötéshez) viszonyítva	89,0	84,8	76,6	65,3	65,7
Az 1951. évi érték százalékban					
— a 3. index	100,0	97,9	88,0	75,0	76,7
— a 4. index	100,0	95,3	86,1	73,3	73,8
Mindig az előző adat százalékában					
— a 3. index	100,0	97,9	89,8	86,3	101,1
— a 4. index	100,0	95,3	90,3	85,2	100,6

* Az index képzésének módja tehát:

$$X = \frac{\frac{\text{katolikus keresztelések}}{\text{születések}} + \frac{\text{katolikus esküvők}}{\text{házasságkötések}} + \frac{\text{katolikus temetések}}{\text{halálozások}}}{3}$$

A változások nagyságát is többféleképpen mérhetjük. 1951-hez viszonyítva a katolikus szertartás index értéke 73,8—76,7 százalékra csökkent. A csökkenés kisebbnek tűnik, ha eltekintünk az újraházasodásoktól (vö. a 3. index adatsorait) és nagyobbnak, ha figyelembe vesszük azt (vö. a 4. index adatsorait) — jelezve, hogy a válások és újraházasodások nem csupán létező, hanem terjedő jelenséget képviselnek.

Ha nem 1951-hez, hanem mindig a megelőző adathoz viszonyítunk, jobban láthatóvá válnak az egyes időszakok változásai közti különbségek. Az újraházasodás miatti eltávolodást ismét egy pillanatra figyelmen kívül hagyva 1951—1961 között 2,1 százaléknyi veszteséget látunk. Ha a válás és újraházasodás problémáját is figyelembe vesszük, úgy a veszteség 1951—1961 között 4,7; 1961—1971 között 9,7; 1971—1981 között 14,8 százalék (vö. 24. tábla utolsó rovat két sora).

Az 1981—1984 közötti idő emelkedése a válásokból eredő problémák nélkül 1,1 százalék lenne, de az újraházasodások miatt csak ennek a fele.

Megismétlendő azonban, hogy mindezzel csak háromféle adatot, a keresztelést, esküvőt és temetést értelmeztünk. A teljesebb képhez további információkat is figyelembe kell vennünk.

III.4. *Elsőáldozás, bérmálkozás, hitoktatás*

A plébániai adatközlések és a 7 éves katolikusok lélekszámának összevetése alapján 1985-ben a katolikus gyerekek 43,1%-a lett *elsőáldozó*. Az esztergomi és a szeged-csanádi egyházmegyében minden negyedik, a pécsi, a székesfehérvári, a váci és az egri egyházmegyében több mint minden harmadik, a győri, a veszprémi és a kalocsai egyházmegyében körülbelül minden második, a szombathelyi egyházmegyében háromból kettő, a hajdúdorogi egyházmegyében és a miskolci apostoli kormányzóságban ennél is többen. (25. tábla)

25. tábla

Az elsőáldozók aránya 1985-ben a 7 éves katolikus népességből*, egyházmegyénként (százalékban)**

Esztergom	26,5
Győr	55,3
Pécs	48,9
Székesfehérvár	35,7
Szombathely	69,2
Vác	39,7
Veszprém	58,3
Kalocsa	54,6
Szeged-Csanád	26,4
Eger	41,5
Hajdúdorog és Miskolci Apostoli Kormányzóság	72,7

* Az ország 7 éves népessége katolikus családból származó feltételezetten 70,5%-át a nem kereszteltek számával csökkentve.

** A 7 évesek egyházmegyénkénti megoszlását az összes katolikus hívek egyházmegyénkénti megoszlásával azonosnak feltételezve.

Ugyanez az adatsor persze az ellenkező oldalról is értelmezhető. Egyrészt az 1985-ben 7 évesek korosztályán belül a katolikus szülőktől született gyermekek 19,5 százaléka nem lett megkeresztelve (s amikor a környezeti hatásokra gondolunk, ez megtoldandó a nem katolikus szülőktől származó és legalább ugyanilyen arányban nem keresztelt gyermekekkel). Másrészt a katolikusnak keresztelt gyermekek nagyobbik fele, 56,9 százaléka nem lett elsőáldozó. Aligha túlzás azt feltételezni, hogy ezek a gyermekek hitoktatásban sem részesültek, templomba legfeljebb véletlenszerűen vetődtek, a kereszténységet mint számukra idegen múltbeli furcsaságot szemlélik.

Ami a környezetet illeti: az esztergomi és a szeged-csanádi egyházmegyében a 7 évesek között lényegesen több a kereszteletlen, mint az elsőáldozó. A székesfehérvári, a váci és az egri egyházmegyében a két csoport megközelítően azonos nagyságú. Még a „legvallásosabb", vagy a keresztény szokásokat leginkább őrző egyházmegyékben is a nem keresztelt 7 évesek száma mindenütt meghaladja az elsőáldozók létszámának a felét.

A katolikus kereszteltek további sorsát nézve pedig úgy tűnik, hogy Budapest (az esztergomi s kisebb mértékben a székesfehérvári és váci egyházmegye), a legkevésbé képes a gyermekek megtartására. Itt három megkeresztelt közül legalább kettő nem jut el az elsőáldozásig. A másik végleten, a „legsikeresebb" egyházmegyékben is csak viszonylagos sikerről lehet beszélni. Itt (a szombathelyi és a hajdúdorogi egyházmegyében) három megkeresztelt közül élete első 6-7 évében, „csak" egy vész el a kereszténység számára.

(Megjegyzendő, hogy hibás lenne azzal érvelni, hogy aki nem 7 éves korban, az járulhat még később az első áldozáshoz. Az elsőáldozás halasztható ugyan, de az 1985 évi adatban benne vannak az 1984-ről s előbbről halasztók, ám hiányoznak, akik nem 7 éves korban, hanem később járulnak elsőáldozáshoz. A kétféle eltolódás kiegyenlíti egymást.)

A *bérmálások aránya* némi meglepetést okoz. Nem kizárható, hogy az igen magas adat részben kettős számolás eredménye. (Az „összevont", azaz több egyházközségből jövők együttes, például székesegyházi vagy főplébániai bérmálásakor lehetséges, hogy a bérmáltakat egyes esetekben mind saját egyházközségük, mind a bérmálási hely szerint számolták.) Az ilyenfajta fenntartások ellenére a római katolikusok elmúlt 14 évi bérmálási statisztikája több figyelemreméltó információt tartalmaz. (A görög katolikus egyházban a keresztség és a bérmálás szentségét egyszerre szolgáltatják ki, ezért a görög katolikusokról itt nem lehet külön szót ejteni.) Az adatközlés azt mutatja, hogy a bérmálálások aránya hosszabb időszakon át meglehetősen állandó, bár a 70-es évek első felében valamivel magasabb volt, mint később. A bérmálási arány a legalacsonyabb szintre 1981-ben süllyedt; azóta ellenben kissé megemelkedett. (26. tábla)

26. tábla

A bérmálkozók arányának* változása 1971—1984 között a (latin szertartású) római katolikus népességben (a görög katolikusok nélkül)**

Év	A bérmálkozók aránya (százalékban)	3 évre számított csúsztatott átlag***	A csúsztatott átlag az 1971. évi arány százalékában
1971	33,9	(34,5)	100,0
1972	35,2	34,5	100,0
1973	34,6	36,5	105,6
1974	39,7	36,0	104,2
1975	33,7	36,2	104,8
1976	35,0	33,8	97,9
1977	32,7	34,2	99,0
1978	34,8	33,9	98,1
1979	34,0	33,2	96,1
1980	30,9	30,9	89,5
1981	27,7	29,3	84,8
1982	29,2	29,2	84,5
1983	30,7	30,6	88,6
1984	31,8	(31,3)	(90,6)

* A KSH adatai szerint, évente a 10-16 évesek létszámát összegezve; a 10-16 éves római katolikusok arányát az utolsó hivatalos adattal egyezően korosztályukon belül kiindulásul 67,8%-nak feltételezve, majd abból a római katolikus szülőktől származó nem kereszteltek számát levonva; s végül egy évjáratra átlagolva.

** Számított adat. Az egyházmegyei adatokat az információt nem beküldött települések — a plébánia hívőszáma és az egyházmegye átlagos adat alapján kimutatott — értékeivel kiegészítve.

*** Az alkalmazott „csúsztatott átlag" az előző, a jelzett és a következő év átlaga. (Az első és az utolsó érték, ami csak 2-2 év átlaga, ilyen értelemben nem is teljes jogú adat. Ezért került zárójelbe.) Egy ilyen mutató célja a véletlenszerű, egyedi ingadozások — mint például a bérmálások periodicitása — befolyásoló, statisztikai értelemben zavaró hatásának csökkentése.

Az országos átlag mögött igen jelentős eltérések húzódnak meg. A szombathelyi egyházmegyében a bérmálási arány több, mint négyszer olyan magas, mint az esztergomi főegyházmegyében. Az esztergomi arány a következő legalacsonyabb szintű szeged-csanádi, váci és székesfehérvári aránynak is csak felét éri el. (Vö. a 14 megfigyelt év átlagát a 27. táblán.)

Az egyházmegyei adatok mindenek előtt olyan hullámzást mutatnak, aminek okai nem a hitélet változásaiban keresendők. Talán csak a veszprémi és a szeged-csanádi egyházmegyében lehet e hullámzás mögött a bérmálási arány tendenciaszerű csökkenését is kimutatni. (27. tábla)

Egészében a bérmálási arány viszonylag kevéssé marad le az elsőáldozók aránya mögött. Számszerűen ez kifejezhető úgy, hogy a volt római katolikus

elsőáldozók 67,1 százalékát néhány évvel később meg is bérmálják. Ez a megállapítás azonban alighanem további megerősítésre szorul. Minden esetre valósághűbb képet kapunk majd, amikor ezt az adatot egyházmegyénként vizsgáljuk. A számszerű kifejezésnek van egy másik lehetséges útja, éspedig annak nyomon követése, hogy meddig jut el a katolicizmussal és az egyházzal való kapcsolatában megadott számú gyermek. Az 1984-ben és 1985-ben megfigyelt keresztelési, elsőáldozási és bérmálási gyakoriságok szerint (az utóbbi esetben csak római katolikusokról szólva): 10 000 katolikus szülőktől születő gyermek közül

7 304 főt megkereszteltek;	2 696 főt nem kereszteltek meg;
3 835 lett elsőáldozó	6 165 fő nem lett elsőáldozó;
2 574 bérmálkozott;	7 426 fő nem bérmálkozott.

Vagy nagyjából hasonló logikát követve, ám a katolikusnak keresztelt gyermekekből kiindulva az mondható, hogy ugyanakkor

10 000 katolikusnak keresztelt gyermek közül

4 312 lett elsőáldozó;	5 688 fő nem lett elsőáldozó;
2 885 bérmálkozott;	7 115 nem bérmálkozott.

Ha az adatok megfelelnek a valóságnak, úgy a lemorzsolódás lényegesen nagyobb a keresztelés és az elsőáldozás időpontja között (56,9%), mint az elsőáldozás és a bérmálás között (ami további 14,3%).

27. tábla

A bérmálkozók arányának* változása 1971—1984 között, egyházmegyénként (százalékban)**

	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	A 14 év átlagában
Esztergom	17,0	13,1	15,6	13,1	13,1	14,3	14,1	9,6	16,2	11,9	15,9	12,3	15,6	13,9	14,0
Győr	52,0	42,2	31,4	48,3	54,1	47,9	33,4	48,7	30,0	31,3	37,4	51,7	31,1	44,9	41,8
Pécs	37,3	42,4	63,3	51,0	43,4	37,9	30,4	45,5	41,1	35,2	30,1	46,3	32,7	42,1	41,3
Székesfehérvár	31,7	34,9	27,6	26,1	30,4	35,7	27,8	29,0	21,4	32,8	31,0	25,5	23,0	29,1	29,0
Szombathely	51,0	50,2	75,3	56,5	61,5	50,7	69,5	67,1	63,5	53,0	64,4	61,5	60,2	56,1	60,0
Vác	25,0	33,2	26,9	41,8	28,5	27,9	31,3	29,6	28,9	36,9	14,3	14,2	28,6	31,5	28,5
Veszprém	52,6	51,4	54,4	55,4	47,6	44,4	41,8	45,4	49,9	36,3	40,3	31,2	47,2	37,3	45,4
Kalocsa	81,4	37,5	35,2	55,0	46,3	50,9	30,6	35,2	80,9	19,3	53,6	32,0	29,4	43,3	45,0
Szeged-Csanád	39,6	25,0	27,5	30,8	16,4	36,3	38,4	28,2	9,3	34,9	14,7	21,2	12,8	28,6	26,0
Eger	25,0	40,2	30,7	45,5	34,6	41,6	36,2	41,7	42,5	29,7	28,4	38,0	36,8	29,3	35,8

* Az egyházmegyék kormegoszlását azonosnak feltételezve: a 10-16 éves római katolikusok átlagos létszámából kiindulva az előbb jelzett módon.

** Az egyházmegyei adatokat az információt nem beküldött települések — plébánia hívőszáma és az egyházmegye átlagos adata alapján számított — értékeivel kiegészítve.

Ha csak a hagyománybomlást vizsgáljuk, akkor célszerűbb abból a felnőtt generációból kiindulni, amely még névlegesen katolikus, de gyermekét vagy megkereszteltetí, vagy sem, vagy elküldi (elviszi) hitoktatásra, elsőáldozásra, bérmálkozni, vagy sem. Az esztergomi főegyházmegyében ez a „katolikus háttér" alig több, mint minden 2. ebbe született gyermek számára biztosítja a keresztséget; a szeged-csanádi és a székesfehérvári egyházmegyében három, ilyen névlegesen katolikus környezetbe született gyermek közül kevesebb mint kettő lesz megkeresztelve. A katolicizmusukat jobban őrző területeken is négy, katolikus szülőktől született gyermek közül csak hármat keresztelnek meg (28. tábla).

Ez a kiinduló helyzet, ami az elsőáldozásig még élesebben kirajzolódik. Tíz, névlegesen katolikus családba született gyermek közül az esztergomi főegyházmegyében és a szeged-csanádi egyházmegyében kevéssel több, mint kettő, a székesfehérvári és váci egyházmegyében és az egri főegyházmegyében három jut el az elsőáldozásig. Noha a többi egyházmegye arányai magasabbak, csupán egyetlen egyházmegyében (Szombathely) jut el a katolikus szülőktől született gyermekek nagyobbik fel az elsőáldozásig (28. tábla).

Végül a bérmálkozási arányok az előbbiekhez képest is lemorzsolódást mutatnak. A névlegesen katolikus környezetbe született gyermekek közül bérmálásig az esztergomi főegyházmegyében minden 8., a szeged-csanádi egyházmegyében minden 4., a legtöbb egyéb egyházmegyében minden 3., s szinte kivételként a szombathelyi egyházmegyében minden 2. gyermek jut el. (28. tábla)

28. tábla

A római katolikus szülőktől született, keresztelésig, elsőáldozásig, bérmálásig eljutó gyermekek aránya. Egyházmegyénként*, százalékban

	Meg lett keresztelve**	Elsőáldozáshoz járult***	Bérmálkozott****
Esztergom	53,7	21,6	12,8
Győr	78,9	45,1	36,2
Pécs	77,2	39,8	33,8
Székesfehérvár	62,4	29,1	26,1
Szombathely	85,2	56,4	54,4
Vác	73,0	32,3	23,1
Veszprém	78,4	43,9	35,5
Kalocsa	71,3	44,5	32,8
Szeged-Csanád	57,4	21,5	20,7
Eger	75,1	33,8	29,9

* Az egyházmegyék azonos kormegoszlását feltételezve. A keresztelési, elsőáldozási és bérmálási adatokat a korábban alkalmazott és leírt korrekcióval számolva.

** 1981. és 1984. évi keresztelési arány átlaga a korábbi statisztikai adatoknak megfelelve a 67,8%-nak feltételezett római katolikus részarányból és születési arányból kiindulva.

*** Az 1984-ben 7 éves korcsoport „római katolikus származású", azaz 67,8 százaléknyi részére számolva.

**** A „római katolikus származású", azaz a korcsoport 67,8%-át kitevő részére számolva. Továbbá az 1980—1984 közötti öt év adataiból kiindulva, éspedig mind a 10-16 évesek egy évjáratának átlagos létszáma, mind a bérmálási arány vonatkozásában.

Az adatok értékelésekor az előbbitől eltérő utat is járhatunk. Mind a keresztelés, mind az elsőáldozás, mind a bérmálás a résztvevők (és szüleik) részéről a kereszténység fenntartásának, megőrzésének bizonyos igényét dokumentálja. Kérdés, kap-e az a család vagy személy közösségi, plébániai, egyházi támogatást ahhoz, hogy a következő lépést is megtegye. Az egyes „fokozatok" közötti arányállandóság vagy -csökkenés ezért a lelkipásztori munkát is minősíti.

Talán a keresztelés vagy nem-keresztelés az, ami a leginkább tükrözik a környezet szellemét s viszonylag legkevésbé a lelkipásztori erőfeszítéseket. A keresztség kiszolgáltatásának feltétele annak vélelmezhetősége, hogy a keresztelendő keresztény nevelést kap. Ha ennek első statisztikai próbájának az elsőáldozást tekintjük, úgy az esztergomi főegyházmegyében és a szeged-csanádi egyházmegyében a keresztséget az esetek háromnegyedében, a váci és a székesfehérvári egyházmegyében az esetek több mint felében elsietetten, vagy a katolikusnak nevelés kilátásait helytelenül felmérve szolgáltatták ki. S az arány a többi egyházmegyében is csak némileg jobb. (29. tábla)

Az elsőáldozás a kapcsolatfelvétel lehetőségét is kínálja. Az esztergomi főegyházmegyében (Budapest!) azonban a valahai elsőáldozók fele már nem megy bérmálkozni. Addigra már teljesen meglazult a katolicizmussal s az egyházzal való kapcsolata. Ha az adatok helyesen tükrözik a valóságot, a többi egyházmegyében ez az arány lényegesen magasabb (29. tábla). Mindenesetre kérdés, hogy az elsőáldozókhoz képest nem nagyon csökkenő bérmálási arány mennyiben fejezi ki az egyházzal és a kereszténységgel eddig az időpontig (az általános iskola végéig?) megőrzött kapcsolatot vagy mennyiben csupán egy hagyományos ritus elvégzésének bizonyítéka. Ám a statisztikai adatgyűjtések alapján ilyen kérdésekre nem lehet választ adni.

29. tábla

A keresztelési és nem keresztelési, elsőáldozási és attól távolmaradási, bérmálási és nem bérmálkozási arányok* a római katolikus népességben. Egyházmegyénként, százalékban

	A római katolikus szülőktől született gyermekek közül**		A római katolikusnak keresztelt gyermekek közül		Az elsőáldozáshoz járult római katolikus gyermekek arányában	
	megkeresztelnek	nem keresztelnek meg katolikusnak	elsőáldozó lesz**	nem lesz elsőáldozó	bérmálkozó****	nem bérmálkozó
Esztergom	53,7	46,3	26,5	73,5	52,2	47,5
Győr	78,9	21,1	55,3	44,7	71,0	29,0
Pécs	77,2	22,8	48,9	51,1	76,2	23,8
Székesfehérvár	62,4	37,6	35,7	64,3	79,2	20,8
Szombathely	85,2	14,8	69,2	30,8	85,3	14,7
Vác	73,0	27,0	39,7	60,3	63,2	36,8
Veszprém	78,4	21,6	53,8	46,2	71,5	28,5
Kalocsa	71,3	28,7	54,6	45,4	65,1	34,9
Szeged-Csanád	57,4	42,6	26,4	73,6	85,0	15,0
Eger	75,1	24,9	41,5	58,5	78,3	21,7

* Az egyházmegyék kormegoszlását azonosnak feltételezve. A keresztelési, elsőáldozási és bérmálási adatokat a korábban jelzett korrekcióval számítva.

** A felekezetek azonos reprodukcióját feltételezve, a születő gyermekek között 67,8% „római katolikus származásúnak" számolva. 1981. és 1984. átlaga.

*** Az 1984-ben 7 éves korcsoport római katolikusnak keresztelt részére számolva.

**** A bérmálkozók arányát a 10-16 éves korosztályok átlagnagyságára számolva s az évenkénti ingadozások torzító hatásainak kiszűrésére az 1980—1984. közötti öt év átlagos bérmálási arányából kiindulva.

Még egy ténnyel szembe kell nézni. Amikor a mai elsőáldozók vagy bérmálkozók születtek, a keresztelés arány magasabb volt, mint jelenleg. Az 1984. évi, azaz zömükben 1969—1974 között született bérmálkozók az ilyen korú katolikusok 28,9 százalékát teszik ki, ám az előbbiek szerint a katolikus szülőktől született gyermekeknek csupán 25,7 százalékát. A nyolcvanas évek közepére a nemkeresztelési arány magasabb, mint 10-15 évvel előbb. Emiatt a katolikus szülőktől 1984-ben született gyermekek csupán 20,8 százalékánál van meg annak a valószínűsége, hogy 10-15 év múlva eljusson a bérmálkozásig. Egyszóval a keresztény hagyomány kopása a nem kereszteléstől, az elsőáldozás elfelejtésén át a bérmálkozás elmaradásáig egyre tágabb körökben illetve érvől-évre nagyobb számarányokban mutatkozik. A következő évekre tehát előre jelezhető mind az elsőáldozások, mind a bérmálások számának további csökkenése.

A *hitoktatás* alighanem a kereszténység megőrzésének és továbbadásának legkritikusabb kérdése. Rendszere eredetileg olyan viszonyok között alakult ki, amikor a keresztény kultúrát képviselte a közgondolkodás, amikor a katolikus hit alapjait a család közvetítette; amikor az iskolai oktatás egésze is keresztény szellemű volt. Mindezek mellett a tantárgyszerű és módszeres hitoktatás feladata főként az ismereteknek a gyermek fejlettségi szintjéhez igazított kiegészítése és rendszerezése s a keresztény tanítás tudatosítása volt. 1949-ig a hitoktatás a normális iskolai oktatás részét képező — s akkori szemlélet szerint: természetszerűen — kötelező tantárgy volt. 1949 óta az iskolai hitoktatás fakultatív és aránya gyors ütemben és folyamatosan csökken. Az ötvenes évek eleje óta azonban az egyházmegyei és a püspöki kari körlevelek folyamatosan ösztönzik a lelkipásztorokat a templomi katekézis és hitoktatás ápolására. Bármiképpen történjék is azonban a hitoktatás, már új viszonyoknak kell megfelelnie. A társadalmi környezet egyre kevésbé és egyre bizonytalanabbul képviseli a vallásosságot. Az iskolai oktatás folyamatos fejlesztése és a szülők házon kívüli munkavállalása következtében a család nevelő szerepe lecsökkent. Végül az iskolai oktatás és s tömegkommunikáció a kereszténységtől eltérő világképet, magatartási mintákat, közvetít. A hitoktatás eszerint alig építhet már megalapozott vallásosságra.

A kereszténység valaminemű hitoktatás formájában történő átadásának ma több típusa van: az iskolai hittan; a templomi hitoktatás; az előbbin belül vagy amellett az elsőáldozásra, majd évekkel később a bérmálásra való felkészítés; a ministránsoktatás; az ifjúsági énekkari foglalkozás; az ifjúsági hittan stb. Ezek keretei — talán az iskolai hittan kivételével — meglehetősen lazák. A részvétel rendszeressége plébániáról plébániára igen eltérő. Emiatt a statisztikai számbavétel is szinte megoldhatatlan nehézségekkel kerül szembe. Mindenesetre úgy tűnik, hogy a MKPK által végzett adatgyűjtéssel azt a gyermek- és ifjúsági kört sikerült meghúzni, amely legalább időnként megjelenik s amelyet ezért a lelkipásztorok optimális esetben még oktathatónak, a hitoktatás szempontjából elérhetőnek tartanak. Hogy azután ezen a körön belül a hitoktatáson való részvétel pontosan mit jelent, az egyrészt a keresztény tradíció erősségétől függ. (Kiegészítő adatgyűjtésekből úgy tűnik, hogy a kalocsai, szombathelyi, győri és veszprémi egyházmegyékben a hittanra járás lényegesen rendszeresebb, mint másutt.) Másrészt pedig a részvétel szempontjából az is meghatározó, hogy a kereszténységre nevelés és oktatás mely formájáról van szó. Az elsőáldozási és bérmálási oktatásra például többen — és általában rendszeresebben — jönnek, mint az átlagos templomi hitoktatásra.

Mindezek ismeretében sokatmondóak az 1984—85. évi hitoktatási adatok. Az alsó tagozatosok 25,6; a felsősök 18,6, az általános iskolát végzett ifjúság 1,3 százalék részesül hitoktatásban — legalább is a plébániai jelentések szerint. Az ellenőrző adatgyűjtés nem országos (a túlbecslést országosan nem tudjuk számszerűsíteni), ezért a jelen adatokat nem lehet súlyozással vagy valami más módon egységesen redukálni. Három egyházmegye s ezen belül az ország egyházközségeinek kb. 5 százalékát kitevő kontroll adatai a jelentett adatok 67-90 százalék közötti értékeit, átlagosan 75 százalékát találták. Ha a statisztikai

adatgyűjtést felső becslésnek minősítjük, a 67%-nyi értéket nevezhetjük alsó és a 75 százaléknyit közepes becslésnek. Vegyük most csak a szélső értékeket. Eszerint hitoktatásban részesül

— a 7-10 évesek legalább 17,2 és legfeljebb 25,6 százaléka;
— a 11-14 évesek legalább 12,5 és legfeljebb 18,6 százaléka;
— a 15-24 évesek legalább 0,9 és legfeljebb 1,3 százaléka.

Annak azonban, aki nem gondol az elsőáldozás és a bérmálkozás rendkívüli, egyszeri és a hozzájuk tartozó felkészítés, oktatás jellegére, ezek az adatok is megtévesztőek lehetnek. Tudott, hogy az elsőáldozók és bérmálkozók tekintélyes része a közös ünnep után hamarosan elmarad. Indokolt tehát annak a vizsgálata, hogy hány hittanos marad, ha az elsőáldozásra vagy bérmálkozásra készülőktől eltekintünk. Ha azt feltételezzük, hogy adataink az elsőáldozási oktatáson résztvevőket is tartalmazzák, a nélkülük való hitoktatási arány a 7-10 éves korcsoportban (az előbbi min. és max. becslést alkalmazva) 10,5—15,6 százalék között van. Ha feltételezzük, hogy a felsős adatokban a bérmálásra készülők száma is benne van, akkor a bérmálkozók nélküli arány a 11-14 évesek 7,6—11,4 százaléka közöttre tehető. Ezek az arányok azért is használhatóbbnak látszanak, mert közel esnek a korcsoport templombajárási arányához (bár még mindig magasabbak, mint amire például a hittankönyv-vásárlásból következtetni lehetne). Mégis, mivel olyan feltételezésekre támaszkodnak, amelyeknél nem tudjuk, hogy mennyire érvényesek az összes plébániai jelentésre, ezt a megközelítést fenntartással kell kezelnünk s az adatközlésben majd zárójelbe tesszük (vö. 30. tábla)

Az egyházmegyék hitoktatási helyzete igen sokféleképpen különbözik egymástól. Eltérő az iskolai és a templomi hittan aránya. Ebben a vonatkozásban is ismétlődnek az eddigi relációk (azaz a szeged-csanádi egyházmegye és az esztergomi főegyházmegye tetemes lemaradása az összes többi mögött, továbbá a székesfehérvári és váci egyházmegye, valamint az egri főegyházmegye szintén átlag alatti hitoktatási aránya). Van azonban egy kivétel. Az ifjúsági hittanon részt vevők aránya az esztergomi főegyházmegyében magasabb, mint bárhol másutt. Itt (azaz mindenekelőtt Budapesten) az ifjúsági hittan egy árnyalattal megoldottabb, mint másutt.

30. tábla

A hitoktatáson 1984/85 évben részt vevők aránya* a 7-10, 11-14 és 15-24 éves korcsoportokban egyházmegyénként, a korosztály katolikusai százalékában

a) 7-10 évesek**	Iskolai hittan	Templomi hittan	Összesen***	(Az elsőáldozók aránya levonása után)
Esztergom	4,2	13,0	17,2	(11,1)
Győr	12,5	28,0	40,5	(27,7)
Pécs	7,4	22,0	29,4	(18,1)
Székesfehérvár	5,6	13,8	19,5	(11,2)
Szombathely	14,1	34,1	48,2	(32,2)
Vác	10,8	11,4	22,2	(13,1)
Veszprém	5,6	26,2	31,8	(19,4)
Kalocsa	19,1	22,3	41,4	(28,8)
Szeged-Csanád	0,9	9,4	10,3	(4,2)
Eger	2,3	19,8	22,0	(12,5)
Hajdúdorog és Miskolci Apostoli Kormányzóság	6,4	29,9	36,4	(19,6)

b) 11-14 évesek				(A bérmálkozói arány**** levonása után)
Esztergom	3,2	10,3	13,5	(10,0)
Győr	7,7	26,7	34,4	(24,6)
Pécs	2,0	15,1	17,1	(7,9)
Székesfehérvár	4,3	11,1	15,4	(8,3)
Szombathely	5,9	24,5	30,3	(15,6)
Vác	8,0	9,1	17,2	(10,9)
Veszprém	2,8	22,6	25,4	(15,8)
Kalocsa	13,4	19,2	32,8	(23,8)
Szeged-Csanád	0,5	7,4	7,9	(2,1)
Eger	1,3	13,0	14,2	(6,1)
Hajdúdorog és Miskolci Apostoli Kormányzóság	3,4	16,8	20,1	(20,1)

c) 15-24 évesek**	Templomi hittan
Esztergom	2,3
Győr	1,3
Pécs	1,0
Székesfehérvár	1,4
Szombathely	1,5
Vác	1,3
Veszprém	0,7
Kalocsa	1,1
Szeged-Csanád	0,9
Eger	0,7
Hajdúdorog és Miskolci Apostoli Kormányzóság	2,0

* Az arányszámításban az egyházmegyék korstruktúráját azonosnak feltételezve. Az egyházmegyei hitoktatási adatokat az információt nem beküldött települések — a plébánia hívőszáma és az egyházegye átlagos adata alapján — értékeivel kiegészítve.

** A Központi Statisztikai Hivatal által közölt 1985. I. 1-i életkori adatokból számolva.

*** Az „összesen"-t nem kerekített adatokból számoltuk, azért az jelentéktelen mértékben eltérhet a két előző érték összegétől.

**** A bérmálások időszakos ingadozásából eredő torzulás kizárására az 1980—1984 közötti bérmálási arányok átlagával számolva.

Mindezek az arányok megfordítva is értelmezhetők. Különösen egyéb adatokkal összevetve így néhány további belátáshoz jutunk. A katolikus gyermekek 43,1%-a 1985-ben elsőáldozó lett. Hitoktatásban viszont a 7-10 évesek 17,2—25,6 százaléka részesült. Sőt, ha az elsőáldozás előtti oktatásban résztvevőket levonjuk, akkor csak 10,5—15,6 százaléka. Eszerint minden olyan gyerekre, aki elsőáldozás után megmarad hittanosnak, legalább két (de talán három) olyan másik esik, aki elmaradt. S az elsőáldozás, azaz a 7 évesek szellemi szintjén megszerzett legelemibb ismereteken túl a gyermekek 75—83 százaléka semmilyen további tanítást nem kap a kereszténységről, vallásról, Istenről, egyházról. Ráadásul itt is nagyok a területi különbségek. Az ország nagyobb részén (az esztergomi és az egri főegyházmegyékben, a szeged-csanádi, székesfehérvári és váci egyházmegyékben, amelyek az ország katolikusainak 65%-át fogják össze) kilenc 7-10 éves katolikus gyerek közül csak egy jár hittanra az elsőáldozáson túl is. (Innen nézve mind szociológiai, mind pasztorális szempontból el lehetne gondolkozni, az elsőáldozás előtti és utáni hittanos arány különbségein, illetve az elsőáldozás jelentőségén és funkcióin — a gyermekek, a családjuk, az egyházközség és a pap statisztikája számára.)

Figyelemreméltó, hogy a bérmálástól függetlenül hittanra járó 11-14 évesek aránya számos — részben éppen a nem kiemelkedően vallásos — egyházmegyében alig alacsonyabb, mint az elsőáldozás után megmaradó hittanosok aránya. Két esetben (esztergomi és győri egyházmegye) a 11-14 éves „megmaradó" hittanosok

aránya eléri vagy megközelíti a 7-10 éves „megmaradók" arányának kilenc tizedét. További négy esetben (székesfehérvári, váci, veszprémi és kalocsai egyházmegyék) a 11-14 éves „megmaradók" a fiatalabb „megmaradók" háromnegyedét teszik ki. Tehát iskoláskorban sokhelyütt kialakul a „törzsközönség".

Az általános iskolás kor végével (az iskolaváltással, szakmaválasztással, gyakran lakóhelyváltással, az új társadalmi környezettel stb.) a hittan-szerű szervezett, módszeres és egyházi irányítású nevelés és oktatás mintha teljesen megszűnne. Pontosabban: egyrészt a résztvevők köre kevesebb, mint a korábbi évek egy tizedére zuhan; másrészt ez az ilyen korú katolikus fiatalok szinte elhanyagolhatóan piciny része, alig több mint egy százaléka. Az általános iskola befejezte és a felnőttéválás, azaz munkábaállás, családalapítás közötti időben, éppen akkor, amikor a fiatal saját lábára állva kialakítja értékeit, ideáljait, identitását, ekkor a legtöbb helyen nincs nekik szóló keresztény oktatás, vagy ha van, az nem éri el őket. A hagyományos hitoktatási rendszerből hiányzik egy láncszem, ami a vallási élet (és tudás, és fejlődés, és közösségiség) folyamatosságát és megőrzését biztosíthatná. Pedig számos egyéb, a fiatalok fokozódó vallási érdeklődésére és igényére utaló adat valószínűsíti, hogy ezért a kapcsolathiányért nem lehet egyoldalúan a fiatalságot hibáztatni.

Egészében a hitoktatás adatai azt szemléltetik, hogy annak jelenlegi rendszere nem átgondoltan a kereszténység megőrzésének és továbbadásának szükségleteihez igazodik, hanem egy — más feltételek között kialakult — korábbi gyakorlat foldozgatása. Az adatok egységesen bizonyítják, hogy ez a rendszer már iskolás korban is csak a katolikus gyermekek töredékének tud némi vallási ismeretet nyújtani, iskolán túli korban pedig szinte elhanyagolható hatókörű. A harmadik fontos tapasztalati tény az az ellentmondás, ami az elsőáldozók és az alsós hittanosok, valamint a bérmálkozók és a felsős hittanosok aránya között feszül. Mintha mindez nem integrálódna egyetlen rendszerbe, hanem az elsőáldozás és a bérmálkozás egyedi „akciók" lennének, olyan hagyományok, amelyek vonzóereje nem alapozhat a hitoktatáson való huzamosabb részvételt.

IV. *A LELKIPÁSZTORI ELLÁTÁS*

A magyar papság létszámáról igen eltérő adatok vannak forgalomban. Ennek oka feltehetően az, hogy az adatközlők nem tesznek elég határozottan különbséget az országban élő s az országon kívül élő, valamint a szolgálatban álló és a nyugdíjas kategóriák között. Igaz, az utóbbiak megkülönböztetése valóban nem egyszerű. A két legmegbízhatóbb adatgyűjtés a MKPK Hivatásgondozó Bizottsága által 1979-ig készített kimutatás az aktív, és a MKPK jelenlegi adatgyűjtése a teljes papi létszámról. Mivel az Almanach I. kötete alapján az előbbi is kiegészíthető, két friss adatbázissal rendelkezünk.

A teljes és az aktív papi létszám összhasonlítása szerint a nem aktív ill. nem itthon aktív papok aránya előbb folyamatosan csökkent, néhány éve ellenben emelkedik: 1950—51-ben a teljes római katolikus papi létszám 14,0%-a; 1960—61-ben 9,6; 1970—71-ben 8,2; 1980—81-ben 8,4 és 1984-ben 10,4 százaléka volt külföldön, nyugdíjban vagy egyéb okból szolgálaton kívül. Feltehetően arról van szó, hogy a

hetvenes évek közepéig a nyugdíjbaengedés elodázásával (azaz a nyugdíjasok számának átmeneti csökkentésével) igyekeztek mérsékelni a paphiányt. A hetvenes évek vége óta ellenben az elöregedett papságban nő azon aggok száma, akik aktív szolgálatra már nem képesek, ezért ez a „megoldás" immár nem alkalmazható.

Négy évtizeddel ezelőtt egy aktív papra 1300-1870 katolikus hívő ellátása hárult (az eltérés abból adódik, hogy a szerzeteseket miképpen vesszük figyelembe a számításnál), 1982-ben 2824 katolikus jut egy (itthon élő, nem nyugdíjas és egyházmegyei megbizatással rendelkező, azaz) aktív egyházmegyei papra. Ez azt jelenti, hogy európai összehasonlításban Magyarország egészen szélsőséges helyet foglal el. (31. tábla)

31. tábla

Egy aktív, egyházmegyei szolgálatban álló papra jutó hívek száma Európa különböző országaiban, az ötvenes évek elején,* 1977-ben és 1982-ben (Magyarországon 1983-ban***)**

	1950	1977	1982	1950—1982 százalékában
Ausztria	1578	1817	1883	119
Belgium	974	1043	1182	121
Franciaország	1090	1378	1529	140
Hollandia	907	2035	2173	240
Írország	917	1008	1038	113
Nagy-Britannia	746	966	1002	134
NSZK	1568	1668	1708	109
Olaszország	1109	1341	1391	125
Portugália	2311	2375	2544	110
Spanyolország	1336	1477	1579	118
Svájc	766	1089	1229	160
Magyarország***	1294	—	2824	218

* Jachym, F.—Dellepoort J. J.: Die europäische Priesterfrage. Wien, Internationales Katholisches Institut 1959.

** Annuarium statisticum ecclesiae, 1982. Roma, Secretaria Status Rationarium Generale Ecclesiae, 1984.

*** Az 1950. évre: Die Kirche in Ungarn. Pro Mundi Vita: Dossiers 1984. 2; valamint az 1983. évre: Magyar Katolikus Almanach, Budapest, 1984. alapján számolva. Azóta ez a szám tovább nőtt. Továbbá még nagyobb ez a szám, ha nem az egyházmegyei papság egészére, hanem a ténylegesen lelkipásztorkodókra vetítjük. (ld. később)

Ráadásul másutt, ahol sokkal több pap esetén is paphiányról beszélnek, különféle lelkipásztori munkatársak — szerzetesek, diakónusok, világi munkatársak — százainak, ezreinek bevonásával javítják a helyzetet. Ilyen összehasonlításban a hazai papi-lelkipásztori leterheltség még sokkal nagyobb, mint Európa egyéb területein. (32. tábla)

32. tábla

Egy lelkipásztori munkaerőre* jutó hívek száma 1970., 1976. és 1982. években Európa különböző országaiban**

	1970	1976	1982
Ausztria	308	335	379
Belgium	179	190	203
Csehszlovákia	1005	1151	1158
Franciaország	301	315	372
Hollandia	143	146	179
Írország	136	159	187
Lengyelország	649	682	737
Nagy-Britannia	198	217	236
NDK	251	247	285
NSZK	263	286	330
Olaszország	219	240	257
Portugália	692	658	745
Spanyolország	245	276	313
Svájc	210	201	211
Magyarország***	1745	1976	2185

* A „lelkipásztori munkaerő" igen tágan értelmezett fogalom. Beletartozik az idézett források szerint pl. Magyarországon 1982-ben: 3110 világi ill. egyházmegyei kötelékben dolgozó pap, 68 szerzetespap, 2 állandó diakónus és 53 szerzetes nővér, összesen 3255 fő. Ezzel szemben a lelkipásztori beosztású papok száma 1984-ben ennek csak háromnegyed része.

** Annuarium i.m., valamint: Seminarium 1984. 3. adatai alapján

*** Az előbbiekben kimutatott hívőszámmal számolva. Az idézett forrás 6 663 000 katolikust alapulvéve az egy lelkipásztori munkaerőre jutó hívek számát a három időpontban 1634, 1853 és 2047 főben állapítja meg.

A római katolikus papi létszámnak 1950—1984 közötti kétharmadra való csökkenése az egyházmegyék többségét jellemzi, de vannak hátrányosabb helyzetű egyházmegyék (Pécs!, és Szeged-Csanád) és valamivel előnyösebb helyzetűek is (Győr, Székesfehérvár, Szombathely és Esztergom. Az utóbbi főleg nem a hivatások nagyobb aránya, hanem Budapest vonzóereje és az ezt követő inkardinációk következtében.). A papi létszámnak a római katolikus egyházat jellemző csökkenése a görög katolikusokat nem érinti. (33. tábla)

33. tábla

Az országban tevékenykedő aktív egyházmegyei papok száma* 1950—1984 között (fő)

Egyházmegye	1950	1960	1970	1979	1984	1984 1950 %-ában
Esztergom	370	358	349	356	307	82,7
Győr	282	349	271	268	226	79,4
Pécs	368	355	338	206	186	50,5
Székesfehérvár	205	220	203	193	176	85,9
Szombathely	226	239	208	192	178	79,2
Vác	478	484	440	351	330	67,2
Veszprém	453	561	502	362	311	68,4
Kalocsa	146	148	126	102	91	62,3
Szeged-Csanád	230	217	194	149	133	58,7
Eger	651	617	527	465	418	64,1
római katolikus összesen:	3409	3548	3158	2644	2356	68,8
Hajdúdorog + Miskolc	174	174	166	146	171	99,4
Összesen	3583	3722	3324	2790	2527	70,5

* Az egyházmegye teljes papi létszámát a nyugdíjas, a külföldön élő és a beosztás nélküli papok számával csökkentve.
(Forrás: a MKPK Hivatásgondozó Bizottsága adatgyűjtése ill. 1984. évre az Almanach I. kötet adatai)

Az aktív létszámmal szemben az összlétszámnak valamivel gyorsabb csökkenése (34. tábla) azt mutatja, hogy korábban az egyházmegyei papság nagyobb része volt inaktív, vagy az országon kívül. Egy darabig ezt „tartaléknak" is lehetett tekinteni. Ma azonban a magyar egyháznak ilyen tartalékai nincsenek. A legtöbb egyházmegyében csupán a papság 10-15 százaléka nem aktív — hanem öreg, munkaképtelen, beteg stb. Aligha túlzás ennek olyan értelmezése, hogy a papság túlnyomó többsége a fizikai összeroppanásig, vagy akár súlyos betegen is végzi szolgálatát.

34. tábla

A római katolikus egyházmegyei papság összlétszáma 1951—1985 között* (fő)

Egyházmegye	1951	1961	1971	1981	1985	1985 1951 %-ában
Esztergom	571	543	499	391	366	64,1
Győr	387	394	353	303	278	71,8
Pécs	367	345	285	232	214	58,3
Székesfehérvár	241	247	235	212	199	82,6
Szombathely	270	293	262	215	195	72,2
Vác	478	516	436	392	348	72,8
Veszprém	513	479	407	338	311	60,6
Kalocsa	191	177	152	115	109	57,1
Szeged-Csanád	247	235	197	169	157	63,6
Eger	701	696	614	494	453	64,6
Összesen	3966	3925	3440	2861	2630	66,3

* A MKPK 1985. évi adatgyűjtése szerint. Az összlétszám nem lett külön definiálva, de nyilvántartásában benne szerepelnek a nyugdíjasok is. (Sajnos ez az adatgyűjtés a görög katolikus papság adatait nem tartalamazza.)

A lelkipásztorkodó papság területi eloszlása vizsgálható a településnagyság ill. az ott lakó katolikusok lélekszáma szerint. Esetünkben ez annál indokoltabb, mert a hívek létszámának egyrészt statisztikailag elvárható és kimutatott, másrészt a plébániák által becsült, nyilvántartott és jelentett, majd az egyházmegyei összegzésbe is bekerülő adatok közötti eltérés főként a település növekedési ütemétől, vagy másként szólva a városiasodástól függ. Ez visszatükröződik az egy papra jutó hívek számában, ami 1984-ben városon 5155, falun 1958 fő (ez utóbbiba az oldalági ellátást, filiákat stb. is beleszámítva). Noha egyházmegyénként nagyok az eltérések, egységesen érvényes, hogy a városok, különösen a nagyvárosok pappal való ellátottsága sokkal alacsonyabb szintű, mint a falvaké. (35. tábla)

35. tábla

Az egy, lelkipásztori tevékenységet végző papra* jutó hívek száma településtípusonként és egyházmegyénként (fő)**

	Városok, ahol a katolikusok létszáma			Városok összesen	Falu
	több, mint 50 000	10 000— 50 000	kevesebb, mint 10 000		
Esztergom	4 971	3 546	—	4 865	1 140
Győr	5 210	3 113	5 361	4 116	1 369
Pécs	5 863	6 033	2 756	5 371	1 730
Székesfehérvár	5 704	6 224	—	5 774	2 161
Szombathely	3 854	7 775	4 284	4 848	1 351
Vác	7 660	5 270	3 596	6 747	2 674
Veszprém	5 580	5 721	5 825	5 698	1 816
Kalocsa	—	3 409	2 397	3 346	2 086
Szeged-Csanád	6 517	4 827	2 666	5 793	2 778
Eger	4 599	5 451	2 298	4 663	2 513
Hajdúdorog és Miskolci Apostoli Kormányzóság***	—	3 416	2 140	2 840	1 251
Összesen	5 575	4 875	2 926	5 155	1 958

* A papok számát az Almanach I. területi bontásából véve, minden ott megadott kisegítőt is teljes munkaerőnek tekintve.

** A települések hívőszámát a korábban alkalmazott korrekcióval (azaz az utolsó népszámlálási katolikus részarányt a jelenlegi népességre vonatkoztatva) számoltuk.

*** A görög katolikusokra vonatkozó adatok megtévesztőek, mert egyrészt a városi hívek látogathatják a római katolikus templomokat, másrészt a papok jelentős része szórványterületet is ellát.

A lelkipásztorkodással foglalkozók létszámának becslését, minősítését még több tény bonyolítja. Egyrészt vannak nem az egyházmegye kötelékébe tartozó, ám ott élő papok — akár más egyházmegyéből, akár az 1950 óta működési engedéllyel nem rendelkező szerzetesrendekből, vagy a többi szerzetesrend kereten kívüli tagjai közül. Ezek a papok lehetnek aktív és nyugdíjas korúak. (Az Almanach I. kötete ezek egy részét megemlíti, más részét nem, így számbavételük ezen forrás alapján lehetetlen.) Másrészt az egyházmegyei papság egy részének — 1984-ben 5,3 százaléka — nincs lelkipásztori, hanem csak adminisztratív, oktatási, kulturális stb. beosztása. A lelkipásztorkodásban való részvételük mértéke nem dönthető el. Harmadrészt a nyugdíjasok egy része rendszeresen részt vesz a lelkipásztori munkában, besegítőként. Negyedrészt a szerzetesrendek tagjainak egy része is végez alkalmi kisegítő munkát. Ezek ellenben ismét alig számszerűsíthető tények. Végül egyes emberek teherbírását

— s a kimutatások bizonytalanságát — jelzi, hogy (az Almanach I. kötete szerint) van, aki két egyházmegyében rendelkezik valaminemű beosztással, van aki egyidőben, de különböző helyen káplán és plébános. Mindezen bizonytalanságok mellett van néhány olyan kiindulópont, ahonnan áttekinthető a magyar katolikus egyház lelkipásztori helyzetének a jövője. Ezek: a papság mai korstruktúrája és egyházmegyei megoszlása.

A papság életkora ill. korstruktúrája* önálló figyelmet érdemel. A római katolikus papság 49,62%-a az állami szempontból érvényes 60 éves nyugdíjkorhatár fölött van (a görögöknél ez az arány csak 35,92%). Előfordul 95 év fölötti, állítólag aktív pap, s a 75-79 éves korosztálynak 46,83%-a aktív. A teljes létszámnak csak 14,1%-a van tényleges nyugállományban. A létszámhiány ilyen megoldása azonban csak átmenetileg, s a *túlerőltetett, idős papok halálozási arányszámának szükségszerű növekedése árán* lehetséges. — A 70-74 éves korosztály még ma is messze kiemelkedő létszámú. Ezek a papok 1910—1914 között születtek s a gimnáziumot a nagy gazdasági válság idején fejezték be. A nagyszámú hivatást esetleg az anyagilag és társadalmilag azidőtájt egyaránt előnyös papi pálya presztizse is befolyásolhatta. — Hirtelen zuhanás észlelhető az 50-54 és a 45-49 éves korcsoportok között. A hivatások e nagymérvű csökkenése a személyi kultusz éveiben következett be, s azt többé nem sikerült kiheverni. A 70-es években a hivatások száma olyan mértékben csökkent tovább, ami az e lakossági korosztály csekély létszámával legfeljebb csak részben magyarázható. 1984-ben a római katolikus papság 70-74 éves korosztályának létszáma a 25-29 éves korosztály 4,6-szerese s a 25-29 éveseknél a 80-84 évesek is alig vannak kevesebben. (Ezek az adatok már önmagukban is egyértelműen bizonyítják, hogy a közeljövőben a papság létszámának zuhanásszerű csökkenésére kell számítani. 36. és 37. tábla).

* A papság életkorára, továbbá a lelkipásztori ellátottság 2004-ig terjedő prognózisára vonatkozó rész és az egyházmegyénkénti elemzés dr. Heller György munkája.

36. tábla

A magyar katolikus egyház papságának egyházmegyénkénti és összegezett (főben) létszáma, valamint kormegoszlása az 1984. évben

Születési év	1960—1964	1955—1959	1950—1954	1945—1949	1940—1944	1935—1939	1930—1934	1925—1929	1920—1924	1915—1919	1910—1914	1905—1909	1900—1904	1895—1899	1890—1894	Összesen
Életkor	20—24	25—29	30—34	35—39	40—45	45—49	50—54	55—59	60—64	65—69	70—74	75—79	80—84	85—89	90—	
Egyházmegye:																
Esztergom	0	11	23	32	30	21	43	48	42	45	66	18	10	4	1	394
Győr	0	5	15	13	24	18	42	38	33	39	39	21	13	1	1	302
Pécs	1	8	13	11	10	14	24	29	33	20	37	16	7	3	1	227
Székesfehérvár	0	2	11	9	8	15	17	34	28	35	35	21	2	0	0	217
Szombathely	0	8	11	13	16	16	28	23	20	24	33	12	7	3	1	215
Vác	1	12	29	29	25	34	48	42	55	41	47	24	15	2	0	404
Veszprém	0	9	23	30	24	22	28	38	45	49	57	26	14	3	2	370
Kalocsa	0	4	4	8	3	8	4	18	13	16	17	8	6	1	1	111
Szeged-Csanád	0	8	10	5	13	6	23	14	18	15	22	23	4	2	0	163
Eger	1	27	42	23	24	32	50	61	49	61	79	36	14	5	3	507
R.k. együtt	3	94	181	173	177	186	307	345	336	345	432	205	92	24	10	2910
Görög katolikus	1	13	19	23	18	23	19	16	17	25	15	11	5	0	1	206

37. tábla

A magyar katolikus egyház itthon működő aktív papságának egyházmegyénkénti és összegezett létszáma, valamint kormegoszlása 1984. évben (főben)

Születési év	1960—1964	1955—1959	1950—1954	1945—1949	1940—1944	1935—1939	1930—1934	1920—1929	1920—1924	1915—1919	1910—1914	1905—1909	1900—1904	1895—1899	1890—1894	1885—1889	Össze-sen
Életkor	20—24	25—29	30—34	35—39	40—45	46—49	50—54	55—59	60—64	65—69	70—74	75—79	80—84	85—89	90—94	95—99	
Egyházmegye:																	
Esztergom	0	11	23	30	26	19	40	39	32	33	37	13	3	0	1	0	307
Győr	0	5	13	13	21	18	40	32	30	28	18	5	2	0	1	0	226
Pécs	1	8	13	10	10	12	24	27	29	16	26	8	2	0	0	0	186
Székesfehérvár	0	2	10	9	6	13	16	31	26	29	25	8	1	0	0	0	176
Szombathely	0	7	10	13	14	16	27	22	19	21	21	5	3	0	0	0	178
Vác	1	10	25	27	24	33	45	40	48	33	31	8	5	0	0	0	330
Veszprém	0	9	23	29	22	21	28	38	42	37	40	15	5	1	0	1	311
Kalocsa	0	4	4	8	3	8	4	18	13	14	9	2	3	0	1	0	91
Szeged-Csanád	0	8	9	5	13	5	21	14	17	11	16	13	0	1	0	0	133
Eger	1	27	42	22	24	30	46	56	44	50	53	19	3	0	1	0	418
R.k. együtt	3	91	172	166	163	175	291	317	300	272	276	96	27	2	4	1	2356
Görög katolikus	1	13	19	21	18	22	18	15	14	18	6	4	2	0	0	0	171
Összesen	4	104	191	187	181	197	309	332	314	290	282	100	29	2	4	1	2527

Országosan 2915 hívőre jut egy aktív római katolikus pap. Hogy azonban ez a mutató önmagában véve mennyire nem jellemző, azt az bizonyítja, hogy a legkedvezőbb (1963) értéket mutató Szombathely plébániáinak (lelkészségeinek) 15,9%-a, a legrosszabb Vácnál (3957) pedig azoknak csak 9,92%-a betöltetlen.

Nyomasztó az utánpótlás helyzete. Országos átlagban 100 latin szertartású aktív papra 7,01; 100 papra csak 5,67 szeminarista jut. Az átlag körüli szórás 3,93 (Szombathely) és 10,42 (Esztergom) határok között mozog. A hívők számarányához viszonyítva Budapest adja a legtöbb hivatást.

A görög katolikusok adatai a rómaiakénál kiemelkedően jobbak. A görög papság kevésbé elöregedett. Mintegy feleannyi hívő (1459) jut egy aktív papra, illetve egy plébániára (lelkészségre, 1579), mint a rómaiaknál. Az egy aktív papra jutó görög papnövendékek arányszáma a rómaiak átlagának háromszorosa, az egy növendéket állító hívők száma (6930) a rómaiak átlagának mintegy 1/6-a!

Megfelelő módszerekkel lehetőség nyílik arra, hogy — a jelenlegivel azonos arányú hivatások jövőbeli feltételezésével — *a magyar egyház viszonyainak a következő 20 évre várható alakulását vizsgáljuk.* 20 év alatt — tehát 2004-ig — a magyar római katolikus egyház aktív papjainak száma fokozatosan az 1984 évinek 57—58%-ára fog csökkenni. (38. tábla) Ezzel párhuzamosan az egy aktív papra jutó hívők száma — azonos számú hívőt feltételezve — 2915-ről országos átlagban 5062-re nő, de a legszélsőségesebb helyzetű váci egyházmegyében ez a szám 7866 lesz. Országosan egy római katolikus plébániára (lelkészségre) — ugyancsak fokozatos csökkenés után — csak 0,65 aktív pap jut majd. Egyensúlyi állapot még 2004-ben sem alakul ki, mert a jelenlegi utánpótlás még annak az alacsony szintnek a tartására sem elegendő. 1989—2004 között a fiatal papkorosztályok létszámát tulajdonképpen előnyösen befolyásolja majd ezeknek a népességi korosztályoknak — a születési arányszámok hullámzásából adódó — jelentősebb létszáma. 2004 után azonban a korosztályok újabb hullámvölgye következik, s akkor is további csökkenés állna be, ha addig egyensúlyi helyzet alakult volna ki.

38. tábla

A papság létszámának várható alakulása 2004-ig (a 20-24 éves korosztály jelenlegi hivatási hajlamát extrapolálva), főben ill. %-ban egyházmegyénként

Egyházmegye	A papság várható létszáma (fő)					A papság látszáma az 1984. évi létszám százalékában				
	1984	1989	1994	1999	2004	1984	1989	1994	1999	2004
Esztergom	307	277	242	224	216	100,0	90,2	78,8	73,0	70,4
Győr	226	193	163	140	132	100,0	85,4	72,1	61,9	58,4
Pécs	186	158	135	121	110	100,0	84,9	72,6	65,1	59,1
Székesfehérvár	176	140	112	93	83	100,0	79,5	63,6	52,8	47,2
Szombathely	178	149	122	103	88	100,0	83,7	68,5	57,9	49,4
Vác	330	279	232	195	166	100,0	84,5	70,3	59,1	50,3
Veszprém	311	259	225	189	173	100,0	83,3	72,3	60,8	55,6
Kalocsa	91	75	62	54	50	100,0	82,4	68,1	59,3	54,9
Szeged-Csanád	133	110	97	90	86	100,0	82,7	72,9	67,7	64,7
Eger	418	355	301	270	252	100,0	84,9	72,0	64,6	60,3
Latinok	2356	1995	1691	1479	1356	100,0	84,7	71,8	62,8	57,6
Hajdúdorog + Miskolci Ap. Kormányzóság	171	174	179	189	205	100,0	101,8	104,7	110,5	119,9

Azonos feltételezés (a jelenlegivel azonos arányú hivatások) esetén a görög katolikus egyház helyzete teljesen eltérő módon alakul. Az aktív papok létszáma 2004-ig csaknem 20%-kal nő, az egy plébániára (lelkészségre) jutó papok száma 1,3-ra növekszik, az egy aktív papra jutó hívők száma pedig 1217-re csökken. Szó sincs tehát a helyzet romlásáról, sőt a most sem rossz helyzet további javulása várható.

A latin egyházmegyék helyzetének eddig megfogalmazott megítélése egyébként optimista volt. Nem vettük figyelembe ugyanis, hogy az egyre jobban túlerőltetett, agyonhajszolt papok halálozási arányszáma az országos átlagnál feltehetően magasabb lesz. Nem kizárható, hogy a papi pálya vonzásából tovább fog veszíteni, ami talán az utánpótlásra sem marad következmény nélkül, sőt esetleg a kilépő papok számát is növeli majd.

A kontrasztok kimutatása céljával (a mai tényeket és tendenciákat figyelmen kívül hagyva) érdemes megvizsgálni, hogy mi történnék, ha — Isten valami különös kegyelme folytán — 1984—99 között és később is a hivatások száma a jelenleginek kétszeresére emelkednék. A római katolikus aktív papok száma kb. 2000-ig ebben az esetben is tovább, a jelenleginek mintegy 75%-ára csökkenne, majd pedig egészen lassú növekedésnek indulna. Az országos átlag azonban nagy eltéréseket takar, mert lennének egyházmegyék, amelyek aktív papi létszáma még

így is monoton tovább zuhanna. Egyetlen egyházmegye sem lenne, amelyben akár a kétszeres utánpótlás az 1984 évi létszám tartását vagy 2004-ig való helyreállítását tenné lehetővé. *A kétszeres utánpótlással végzett ezen vizsgálat még jobban dokumentálja tehát a jelenlegi válság mélységét.* Ugyanezzel a kétszeres utánpótlással a görög katolikus aktív papok létszáma a jelenleginek 176,6%-ára(!) növekednék. (39. tábla)

39. tábla

A papság létszámának várható alakulása 2004-ig (a 20-24 éves korosztály jelenlegi hivatási hajlamának megkettőződésekor) a jelenlegi papi létszám százalékában, egyházmegyénként

Egyházmegye	1984	1989	1994	1999	2004
Esztergom	100,0	90,2	86,6	89,6	96,7
Győr	100,0	85,4	77,4	73,5	76,5
Pécs	100,0	84,9	79,6	78,5	79,6
Székesfehérvár	100,0	79,5	69,3	64,2	64,8
Szombathely	100,0	83,7	71,9	64,0	59,6
Vác	100,0	84,5	73,6	66,4	61,5
Veszprém	100,0	83,3	77,5	71,7	73,0
Kalocsa	100,0	82,4	75,6	72,2	74,4
Szeged-Csanád	100,0	82,7	80,5	82,7	88,7
Eger	100,0	84,9	77,8	76,8	78,9
Latinok	100,0	84,7	77,4	74,4	75,7
Hajdúdorog+ Miskolci Ap. Kormányzóság	100,0	101,2	122,2	147,4	176,6

Voltaképpen minden egyes egyházmegyének megvan a maga kis helyi egyháztörténelme, amely a „nagy" egyház- és világtörténelemmel interferál. A földrajzi és települési adottságok is különbözőek. Valóban indokolt tehát az egyes *egyházmegyék* viszonyainak külön-külön való jellemzése is.

Az *esztergomi főegyházmegye* híveinek mintegy 82%-a budapesti. Érthető ezért, hogy annak struktúrája és az azt jellemző mutatók az országos átlagtól eléggé eltérőek. A főegyházmegye viszonyai a lelkipásztori ellátottság szempontjából az összes római katolikus egyházmegye közül a legkevésbé kedvezőtlenek (kedvezőeknek azért ezek sem mondhatók). A papságnak „csak" 42,1%-a 60 évesnél idősebb (szemben a 49,6%-os országos átlaggal), s a szeminaristák egy aktív papra vonatkoztatott arányszáma — jóllehet évfolyamonkénti jelentős ingadozással — az országos átlagnak több mint másfélszerese, az egy hívőre vonatkoztatott hivatások száma pedig az országos átlagnál mintegy 24%-kal nagyobb. Az aktív papok száma ennek

ellenére 2004-ig a jelenleginek mintegy 70%-ára csökken, s egy plébániára (lelkészségre) a jelenlegi 2,01-gyel szemben csak 1,41 aktív pap fog jutni; ez ugyan még mindig jobb érték, mint a jelenlegi országos átlag (1,21), azonban a főegyházmegye területén vannak a 20—30 000 hívős budapesti plébániák a maguk kényszerűen jelentős létszámú papságával.

A főegyházmegyében az egy aktív papra eső 3501 hívő ma rosszabb az országos átlagnál; 2004-ig ez az érték 4976-ra emelkedik, mégis jobb lesz az akkorra várható országos átlagnál, mert az még a főegyházmegye értékénél is jobban fog romlani. Az utánpótlásnak a jelenlegi kétszeresére történő növekedése esetén az aktív papok létszáma 1994 körül 86—87%-kal olyan minimumot érne el, amelyről 2004-ig mintegy 96—97%-ig emelkednék, tehát újra megközelítené, ám még el nem érné — a jelenlegi szintet. A főegyházmegye helyzetét egyébként nyilvánvaló módon nem elhanyagolható mértékben javítja a más egyházmegyék különböző okokból Budapesten élő jelentős számú papja is.

Mindent egybevetve: a főegyházmegyében is az elárvult plébániák számának növekedésére kell számítani. Azonban minden relatív, mert Esztergom — elsősorban viszonylag valamivel jobb utánpótlása miatt — a többi egyházmegyéhez képest irigylésre méltó helyzetben van s az itt is kényszerűen bekövetkező romlás — hacsak az utánpótlás tovább nem szűkül — a többi egyházmegyéhez képest kisebb mértékű lesz.

A *győri egyházmegye* nagyobb része hagyományosan vallásos, túlnyomórészt katolikus vidék, ahol a papi utánpótlás a múltban igen jó volt. Ma az egy aktív papra vonatkoztatott utánpótlás az országos átlagnál egy árnyalattal jobb, az egy hívőre jutó hivatások száma pedig az országos átlag csaknem 1,4-szerese. A 60 évesnél idősebb papok 48,7%-os aránya alig jobb az országos átlagnál (49,6%), az egy aktív papra jutó hívők száma (2117) pedig a mai fogalmakhoz mérten igen jó; az egy plébániára (lelkészségre) eső hívek száma (2323) igen alacsony. Így nyilván a sok kis falunak tulajdonítható, hogy egy plébániára (lelkészségre) már ma is csak 1,1 aktív pap jut, s a plébániáknak (lelkészségeknek) már ma is 15,05%-a betöltetlen.

A jelenlegi utánpótlás esetén 2004-ig az aktív papság száma a jelenleginek 58—59%-ára csökken, egy plébániára (lelkészségre) 0,64 aktív pap, egy aktív papra 3625 hívő jut majd. A romlás ugyan egy viszonylag magas szintről történik, azonban az egy plébániára (lelkészségre) átlag jutó kisszámú (2323) hívőre való tekintettel súlyos következményekkel jár majd, hiszen plébániák tömege válik betölthetetlenné. Kétszeres utánpótlás esetében a létszám ugyancsak tovább csökkenne, azonban 2000 táján 73—74% körüli minimumot érne el, majd lassan emelkedve 2004-ben 76—77%-ig növekednék; ez még mindig csak 0,84 aktív pap/plébánia ill. lelkészség ellátottságot jelentene, ami az egyházmegye struktúrája miatt különösen súlyosnak mondható.

A *pécsi egyházmegye* területén ma egy aktív papra 2682 hívő jut, ami a jelenlegi országos átlagnál (2915) valamivel jobb. Az egy plébániára (lelkészségre) eső hívők száma (2803) azonban az országos átlagnál (3270) kisebb, ami az egyházmegye területén található viszonylag sok apró falu

következménye. Ennek tulajdonítható, hogy az egy plébániára (lelkészségre) jutó aktív papok száma (1,04) már ma is lényegesen alacsonyabb az országos átlagnál (1,21); ezzel magyarázható, hogy a betöltetlen plébániák arányszáma (25,28%) az egész országban itt a legmagasabb, tehát minden negyedik plébánia betöltetlen. Az egy aktív papra eső papnövendékek száma 7—8%-kal, az egy papnövendékre jutó hívők száma mintegy 16—17%-kal jobb az országosnál. A papság 51,5%-a 60 éven felüli, ami kedvezőtlenebb az országos átlagnál (49,6%).

A jelenlegi helyzetből kiindulva 2004-ig az aktív papok száma várhatóan a jelenlegi mintegy 59%-ára csökken; egy aktív papra 4536 hívő, egy templomra (lelkészségre) 0,62 aktív pap fog jutni s nyilvánvaló, hogy jóval több plébánia lesz betöltetlen, mint betöltött. Egyensúlyi helyzet még 2004-ben sem áll be. Kétszeres utánpótlást feltételezve az aktív papok létszáma 1994-től kezdve a mainak mintegy 78—80%-án stabilizálódnék, tehát még egy jelenlegi irreálisan kedvezőnek tűnő utánpótlás sem lenne elég akár csak a jelenlegi rossz helyzet további romlásának megakadályozására sem.

Az egyházmegye jelenlegi létszámhelyzete olyan hosszabb visszafejlődés eredményének látszik, amelyből belátható időn belül kiutat találni gyakorlatilag lehetetlen. Ebben a helyzetben az egyházmegye országos átlagnál is jobban elöregedett papsága nagy erőfeszítéseket tesz a helyzet enyhítésére, hiszen a nyugdíjas papok 11,9%-os arányszáma az egész országban itt a második legalacsonyabb.

A *székesfehérvári egyházmegye* területén ma egy aktív papra 3167 hívő jut, ami hozzávetőlegesen az országos átlagnak (2915) felel meg. Az egy plébániára (lelkészségre) jutó hívek száma (3441) szintén alig tér el az országos átlagtól (3270). Az egy plébániára (lelkészségre) jutó aktív papok száma (1,09) valamivel rosszabb az országos átlagnál (1,21). A betöltetlen plébániák arányszáma 14,2%, az országos átlagnak csak 83%-a. Az egy aktív papra eső papnövendékek, ill. az egy papnövendékre jutó hívek száma egyaránt valamivel kedvezőtlenebb az országos átlagértékeknél.

Az egyházmegyei papság kiemelkedő mértékben elöregedett: 55,8%-a 60 évnél öregebb. Az elöregedések következményeképpen már 1989-ig az aktív papság több mint 20%-os csökkenése várható (ez az egész ország legkedvezőtlenebb adata). Az aktív papok létszáma 2004-ig várhatóan a jelenlegi 47,2%-ára (!) csökken; az összes egyházmegye között ez a várható legnagyobb mérvű csökkenés. 2004-ben egy aktív papra 6716 hívő, ill. egy plébániára (lelkészségre) 0,51 aktív pap jut majd. Egyensúlyi állapot azonban még 2004-ben sem áll be. Kétszeres utánpótlást feltételezve a csökkenés mintegy az ezredfordulóig tartana s az aktív papság létszáma a jelenlegi 64—65%-án stabilizálódnék; tehát még egy ilyen — ma irreálisan kedvezőnek tűnő — utánpótlás esetén is a létszám a jelenleginek kevesebb, mint kétharmadára csökkenne.

A fentiek alapján az egyházmegye jelenleg a többiéhez viszonyítva átlagosan rossz jelenét kiemelkedően nehéz idő követi majd, s a létszámhelyzet belátható időn belül alapvetően nem javítható meg.

A *szombathelyi egyházmegye* az ország nyugati aprófalvas vidékén fekszik s ennek tulajdonítható, hogy az összes egyházmegye közül itt a legkisebb az egy plébániára (lelkészségre) eső hívőszám: 1985, ami a pasztoráció nagyfokú papigényességét eredményezi. Az egész országban itt a legkedvezőbb az egy aktív papra jutó hívők száma (1963). Az egyházmegye papsága viszonylag fiatal: a papságnak csak 46,5%-a 60 évesnél nem fiatalabb (az országos átlag 49,6%). A számos kis plébánia miatt egy plébániára (lelkészségre) már ma is csak 1,01 pap jut. Betöltetlen plébániák arányszáma 15,91%, az országos átlagnál valamivel kedvezőbb. A viszonylagosan kedvező jelen ellenére az egyházmegye jövője pappal való ellátottsága szempontjából rossznak tűnik; ennek első oka a rendkívül rossz utánpótlás. Az egy aktív papra eső papnövendékek 3,93%-os arányszáma az összes egyházmegye között a legroszszabb s az országos átlagnak (7,01%) több mint a fele. Az egy szeminaristára jutó hívők száma (4912) az országosnál mintegy 20%-kal kedvezőtlenebb. A papnövendékek két mutatószáma közötti ellentmondás az egyházmegye papokkal való korábbi kedvező ellátottságára utal.

A jelenlegi helyzetből kiindulva 2004-ig az aktív papok száma várhatóan a jelenleginek mintegy 49—50%-ára csökken; egy aktív papra 3970 hívő, egy plébániára (lelkészségre) pedig 0,5 aktív pap jut majd. Kétszeres utánpótlást feltételezve az aktív papok létszáma ugyancsak monoton csökkenne s az így bekövetkező kb. 60% sem jelentene még minimumot. Szombathely annak a két egyházmegyének egyike, amelynél még kétszeres utánpótlás sem volna képes 2004-ig egyensúlyi helyzet kialakítására.

Az egyházmegyének — a többi egyházmegyéhez viszonyítva is — rendkívül sötétnek látszó kilátásaival kapcsolatban azonban meg kell jegyezni, hogy a bajok oka csak másodsorban az elöregedés, elsősorban pedig az utóbbi időben itt rendkívül leromlott utánpótlás, illetve az egyházmegye kisplébániás struktúrája. A jelenleg abszolút számokban csekély utánpótlás önmagában csekély növelése is az utánpótlás nagyszázalékú javulását s a helyzet további romlásának jelentős mértékű megfékezését eredményezhetné. E helyzet tehát nem annyira reménytelen, mint első pillanatban hihetnők.

A *váci egyházmegye* területileg a második legnagyobb, hívőszám szempontjából az ország legnagyobb egyházmegyéje. Területén él a budapesti katolikusok csaknem 30%-a, északon csaknem a szlovák, délen csaknem a jugoszláv határig terjed s a délnyugati Tiszántúl is idetartozik. Ez az óriási terület vallási szempontból nyilvánvalóan ellentmondásos, s ennek tulajdonítható, hogy mutatói számos egyházmegyétől több tekintetben eltérnek. (Számításainkban az egyházmegye 12 külföldön élő — a teljes létszám csekély hányadát kitevő — papjának hiányzó születési adatát 25—84 év között egyenletesen megoszlónak tételezzük fel.)

Az egy aktív papra eső 3957 hívő az egész országban messze a legrosszabb; az egy aktív papra eső papnövendékek aránya az országos átlagnak csak 60%-a, az egy papnövendékre jutó hívek száma (93 267) az országos átlagnak csaknem 2,3-szorosa, s az utána következő legrosszabb (szombathelyi) értékének is 1,87-szerese. Ezek után meglepőnek tűnik, de a betöltetlen plébániák (lelkészségek)

aránya: 9,92% az országos átlagnak csak 58%-a, s a második legkedvezőbb. Ugyancsak a második legkedvezőbb az egy plébániára (lelkészségre jutó aktív papok aránya: 1,31. E furcsa ellentmondások magyarázatát az adja, hogy az egy plébániára (lelkészségre) eső hívek aránya igen magas: 5181, ami az országos átlagnál 58%-kal nagyobb és csak a Budapest által alapvető módon befolyásolt esztergomi értéknél kisebb. Az egy plébániára eső nagyszámú hívő aránylag kevés pappal is lehetővé tesz bizonyos — külterjes — pasztorálást. Úgy véljük, hogy a plébániák kiemelkedően magas átlagos hívőszáma részben az egyházmegye budapesti plébániáival, részben pedig a Duna—Tisza köze és a Dél-nyugat-Tiszántúl nagy településeivel magyarázható. Az egyházmegyei papság korösszetétele arra enged következtetni, hogy a papság létszáma — bár a mainál magasabb fokon — de a többi egyházmegyéhez képest fajlagosan már korábban is szűkösebb lehetett.

A 60 éven felüli papok aránya (46,3%) az egész országban itt a legkisebb. Külön érdekesség, hogy országosan átlagban a 70—75 éves korosztály, a váci egyházmegyében pedig a 60—65 éves korosztály a legnépesebb.

A jelenlegi helyzetből kiindulva 2004-ig az aktív papok száma várhatóan a jelenleginek mintegy 50%-ára csökken! Egy aktív papra 7866 hívő, egy plébániára (lelkészségre) pedig 0,66 aktív pap fog jutni; ez utóbbi egy hajszállal még mindig jobb lesz, mint a 2004-re várható 0,65-ös átlag. Kétszeres utánpótlást feltételezve az aktív papok létszáma ugyancsak monoton csökkenne s a csökkenés még 2004-ben sem szűnnék meg. (Ehhez hasonló helyzet Vácon kívül csak Szombathelyen alakult ki.) Ennek oka elsősorban a gyenge utánpótlás.

A *veszprémi egyházmegyének* nemcsak múltja nagy, de területe is alig kisebb a váci egyházmegyénél. E területen azonban kevés igazán jelentős város van, s ez a veszprémi egyházmegye struktúrájára alapvető befolyással rendelkezik.

Az egyházmegye területén ma egy aktív papra 2420 hívő jut, ami az országos átlagnak (2915) csak 83%-a. Az egy plébániára (lelkészségre) eső hívek száma 2175, ami az országos átlagnak (3270) csak kétharmada. A sok kis plébánia pasztorálásához tehát viszonylag sok pap kellene, s ehhez a viszonylag kedvező 2420 hívő/aktív pap értékének megfelelő létszám sem elegendő. Bizonyítja ezt a betöltetlen plébániák (lelkészségek) arányszáma: 21,68%, amely az országos átlagnak csaknem 1,3 -szorosa és országosan a harmadik legkedvezőtlenebb érték. A sok kis plébániára, mint a bajok főokára utal az is, hogy a papnövendékeknek az aktív papsághoz viszonyított százalékos aránya: 6,43% ugyan az országos átlagnál (7,01%) valamivel rosszabb, az egy papnövendékre eső hívek száma: 37 630 azonban az országos átlagnál (41 599) jobb.

A 60 éven felüli papok 53%-os aránya országosan a harmadik legkedvezőtlenebb, s ez azt bizonyítja, hogy a papi hivatások számának csökkenési folyamata az egyházmegye területén az országos átlagnál intenzívebben ment végbe. Az egyházmegyének az országos átlagnál sokkal inkább elöregedett papsága látható erőfeszítéseket tesz a helyzet enyhítésére, hiszen a nyugdíjas papok 12,7%-os aránya az országos átlagnál (14,1%) is jelentősen kisebb.

A jelenlegi helyzetből kiindulva 2004-ig az aktív papok száma várhatóan a jelenleginek mintegy 55—56%-ra csökken; egy aktív papra 4350 hívő, egy plébániára (lelkészségre) pedig 0,5 aktív pap jut majd. Ez a fejlemény nem utolsósorban az egyházmegye kisplébániás struktúrájának lesz következménye. Kétszeres utánpótlást feltételezve az aktív papok száma az ezredfordulóig mintegy 71—72%-ra csökkenne, majd egészen lassú, a stagnálással határos növekedésnek indulna. Megállapítható tehát, hogy még az utánpótlás csodával határos növekedése esetén is a jelenlegi helyzet nagymértékű romlása következnék be.

A *kalocsai főegyházmegye* terület szempontjából a második legkisebb, hívőszám tekintetében pedig a legkisebb magyar római katolikus egyházmegye. Területén a legnagyobb a katolikus hívők arányszáma (mintegy 84%).

Papjai közül sokan élnek az NSzK területén, s feltételeztük, hogy ők a második világháború utáni sváb kitelepítések során híveikkel együtt hagyták el az ország területét. A külföldön élő főegyházmegyés — a teljes létszám 17,2%-át kitevő — papok születési adatai is hiányoznak. A főegyházmegye papságának vizsgálata során tehát a külföldön élő papoknak — a teljes létszámhoz viszonyítva jelentős — 23 fős csoportját kivételesen figyelmen kívül hagytuk, s a főegyházmegye papi létszámát 111-ben állapítottuk meg (lásd 36. tábla), s számításainkban is ebből az értékből indultunk ki.

A főegyházmegye területén ma egy aktív papra 2148 hívő jut, ami az országos átlagnál (2915) mintegy 26%-kal kedvezőbb. Az egy plébániára (lelkészségre) eső hívek száma (2511), mintegy 23%-kal alacsonyabb az országos átlagnál (3270), ami az igazán jelentős városok hiányára utal. Az egy plébániára (lelkészségre) eső aktív papok száma: 1,17, az országos átlagnál (1,21) ugyan egy árnyalattal kisebb, de ezt legalább részben indokolja az egy plébániára eső viszonylag alacsony hívőszám. A betöltetlen plébániák aránya 13%, ami az országos átlagnál (17,1) jelentősen kedvezőbb. A papnövendékeknek az aktív papokhoz viszonyított 7,78%-os aránya az országos átlagnál csaknem 11%-kal, az egy papnövendékre jutó hívek aránya pedig mintegy 50%-kal kedvezőbb. A főegyházmegye legnagyobb problémája abból ered, hogy papjainak 55,9%-a 60 éven felüli, s ez az országban a legmagasabb arányszám; ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy a kitelepítések idején az akkori fiatalabb papok távozhattak híveikkel együtt, a lakosság változása miatt itt más egyházmegyéknél gyorsabban romolhatott le a hivatások arányszáma. A jelenlegi helyzetből kiindulva az aktív papok létszáma 2004-ig várhatóan a jelenleginek 55—56%-ára csökken, ami a várható országos átlagnál (57,6%) alig rosszabb. Egy aktív papra 3867 hívő, egy plébániára (lelkészségre) pedig 0,65 pap fog jutni, ez utóbbi éppen az országos átlaggal egyenlő. Kétszeres utánpótlást feltételezve, az aktív papok létszáma 1999-ig a jelenlegi mintegy 72%-ára csökkenne, majd pedig igen lassan emelkedni kezdene.

A *szeged-csanádi egyházmegye* lélekszám szempontjából a harmadik legkisebb, területileg a negyedik legnagyobb egyházmegye. Az egyházmegye századunk történelmének eredményeképpen korábbi egyházmegyék törmelékéből kialakult területére jellemző, hogy ott a katolikus Szegeden kívül a

katolikusok nagy területen kisebbségben élnek, s így a katolikus arányszám magyar viszonylatban egyedülállóan alacsony, mintegy 36%. E területek jelentős részén korábban sem lehetett kiemelkedően intenzív vallásos élet.

Ezek után meglepő, hogy az egyházmegye helyzete a lelkipásztori ellátottság szempontjából viszonylag kedvező. Az egyházmegye területén ma egy aktív papra 3212 hívő jut, ami az országos átlagnál (2915) mintegy 10%-kal kedvezőtlenebb. Az egy plébániára (lelkészségre) eső hívek száma 3848, ami az országos átlagnál (3270) mintegy 18%-kal nagyobb. A nagyobb létszámú plébániák pasztorálása azonban kevésbé papigényes, s ennek tulajdonítható, hogy az egy plébániára (lelkészségre) jutó aktív papok száma 1,20, ami gyakorlatilag az országos átlaggal azonos. A betöltetlen plébániák 10,81%-os aránya az egész országban a harmadik legkedvezőbb érték. A papnövendékeknek az aktív papsághoz viszonyított létszámaránya 9,02%, s az egész országban csak az esztergomi főegyházmegye aránya jobb ennél. Az egy papnövendékre eső hívek létszáma (35 595) is mintegy 16%-kal jobb az országos átlagnál. Az egyházmegye papságának az országos átlaggal (49,6%) szemben 51,5%-a a 60 évnél öregebb, ami a 70—80 év közötti korosztály kiemelkedően nagy létszámának tulajdonítható.

A jelenlegi helyzetből kiindulva 2004-ig az aktív papok létszáma várhatóan a jelenleginek 64—65%-ára csökken, s ennél országos viszonylatban csak az esztergomi főegyházmegye várható adata kedvezőbb. Egy aktív papra 4967 hívő, egy plébániára (lelkészségre) pedig 0,77 aktív pap fog jutni, ami akkor is országosan a második legjobb érték lesz. Kétszeres utánpótlást feltételezve, az aktív papság létszáma már 1994-ben elérné a minimumot (80,5%) és 2004-ig már ismét a jelenlegi 88,7%-áig növekednék. Az egyházmegye létszámhelyzete tehát a hivatások gyarapodása esetén viszonylag könnyen volna stabilizálható.

Az *egri főegyházmegye* az ország legnagyobb területű, második legtöbb hívőt számláló, s a papság létszáma tekintetében az ország első egyházmegyéje. A magyar római katolikusok mintegy 18%-a, a papság 17,5%-a a főegyházmegyéhez tartozik. A főegyházmegye lényegében Északkelet-Magyarországra terjed ki, s jelentős olyan területei vannak, ahol a vallási élet kevéssé intenzív.

A főegyházmegye területén ma egy aktív papra 2934 hívő jut (országos átlag 2915). A főegyházmegye területén az egy plébániára (lelkészségre) eső hívek száma 2800, tehát a 3270 országos átlagnál 14,4%-kal kevesebb. A betöltetlen plébániák arányszáma már ma is kiemelkedően nagy, 22,37%, ami országosan a második legkedvezőtlenebb érték. A papnövendékek az aktív papokra vonatkoztatott aránya 6,94%, egy árnyalattal rosszabb az országos átlagnál (7,01%). Ugyanez a helyzet az egy papnövendékre vonatkoztatott hívek tekintetében is (Eger: 42 296, országos átlag: 41 599). A 60 éven felüli papok 48,7%-os aránya az országos átlagnál (49,6%), valamivel jobb, s ez elsősorban annak tulajdonítható, hogy a papság 30—35 éves korosztálya a környező korosztályokhoz képest kiemelkedően nagy létszámú. (Bár ez is alig több mint a fele a 70—75 éves korosztály létszámának.)

A jelenlegi helyzetből kiindulva 2004-ig az aktív papok létszáma egyensúlyi helyzet elérése nélkül várhatóan a jelenleginek mintegy 60%-ára csökken; e

csökkenés mértéke az országos átlagnál (57,6%) valamivel kisebb. Egy aktív papra 4867 hívő (országos átlag 5062), egy plébániára (lelkészségre) 0,58 aktív pap (országos átlag 0,65) jut majd. Kétszeres utánpótlást feltételezve az aktív papok száma kb. 2000-ig a jelenleginek mintegy 76—77%-ára csökkenne, majd lassan növekedni kezdene.

A fentiek alapján a főegyházmegye mutatószámai az országos átlagértékeknél valamivel rosszabbak. Ez a megállapítás a viszonylag kis plébániák miatt, elsősorban az egy plébániára (lelkészségre) jutó aktív papok számára érvényes.

Az egri és a váci egyházmegyék területe az első pillanatban sok tekintetben hasonló jellegűnek látszik, s azt hihetnők, hogy a viszonyok is hasonlóak. A valóságban az egri főegyházmegye egy aktív papra vonatkoztatott utánpótlása 58%-kal nagyobb, az egy papnövendékre eső hívek száma 54%-kal, az egy aktív papra eső hívők száma pedig 25%-kal kisebb, mint Vác esetében. Csupa kedvező mutató; azt hihetnők tehát, hogy Eger Váchoz viszonyított állapota a jelenlegi utánpótlás esetén javul. A létszámcsökkenés mértéke tekintetében ez igaz is. 2004-ben azonban Vácott 0,66, Egerben pedig csak 0,58 pap jut majd egy plébániára; az ok a váci és egri átlagplébániák különböző hívőszáma.

A *hajdúdorogi egyházmegye* és a *Miskolci Apostoli Kormányzóság* pappal való jelen és jövőbeli ellátottsága az előbbiektől eltérő képet mutat. A magyarországi görög katolikusok létszámhelyzetét és utánpótlását a római katolikusokéval egybevetve, alig hihető, hogy ugyanazon ország katolikus egyházairól van szó.

Az a tény, hogy a görögöknél egy plébániára (lelkészségre) csak 1579 hívő — a rómaiak átlagértékének 48,3%-a — jut, a különböző struktúrákból könnyen magyarázható; emiatt az is érthető, hogy egy plébániára (lelkészségre) a görögöknél csak 1,08 aktív pap jut, kevesebb, mint a római átlag (1,21). A görögöknél azonban — szemben a rómaiak 2915-évei — csak alig több mint a fele: 1459 hívő jut egy aktív papra. E viszonylag nagylétszámú aktív papságnak az önmagához viszonyított utánpótlása a rómaiakénak háromszorosa, a hívek létszámához viszonyított utánpótlása pedig a rómaiakénak hatszorosa! A 60 évesnél nem fiatalabb papok aránya 35,9%, szemben a rómaiak 49,6%-ával. Érthető tehát, hogy — a jelenlegi utánpótlást feltételezve — 2004-ig a görög katolikus aktív papok számának csaknem 20%-os növekedése várható. Ekkor 1217 görög, illetve 5062 római hívőre jutna egy-egy aktív pap. Egy plébániára (lelkészségre) 1,30 görög, ill. 0,65 római pap (éppen a fele) fog jutni. A görög katolikusok kétszeres utánpótlását feltételezve 2004-ig a görög aktív papság létszáma a jelenleginél 76—77%-kal nagyobb lenne.

A fentiek alapján a magyar görög katolikus egyház utánpótlási helyzete kiváló, s a jövőt biztosítja.

TOMKA FERENC

A mai magyar hitélet és lelkipásztorkodás

I. MIT TUDUNK A MAGYAR HITÉLET ÉS LELKIPÁSZTORKODÁS HELYZETÉRŐL

Hol áll a magyar hitélet és lelkipásztorkodás az 1980-as években? Ezzel a témával kell tanulmányunknak foglalkoznia. — A MKPK titkára, *Cserháti* püspök így válaszol e kérdésre: „A magyar egyház él, mégpedig a zsinat iránymutatása szerint, az evangéliumi tanúságtétel szellemében". Majd az egyház és lelkipásztorkodás megújulásának pozitív példáira hivatkozik: a zsinat szemléletének meghonosodására, a liturgia, a hitoktatás megújulására, az ökumenikus nyitottság növekedésére, a világiak növekvő felelősségvállalására, a keresztény családok életerejére, az értelmiség és az ifjúság egyes csoportjaival való új kapcsolatokra, a katolikus könyvkiadás növekvő termésére stb; és különösen arra, hogy „a magyar egyház belső élete a kiscsoportokat is kitermelte". — Cserháti püspök ugyanakkor rámutat a nehézségekre is. A mondottak mellett is igaz, hogy „a magyar papság a lelkipásztori munka zsinat utáni megtervezésében és kivitelezésében nem tud csodákat felmutatni..." „A zsinat kezdeti lendülete nem tudott felerősödni, megtorpanások következtek be." „Az új liturgia igazi szellemét nehezen értik meg hívők és papok." „Hitoktatásunk csak a legelemibb szinten képes továbbadni a keresztény tanítást." Idős papjaink egy része ugyan „ma is képes továbbadni az egyházi azonosság hitelét", mások viszont „zsinat előtti fogalomban gondolkoznak... és bizonyos fajta klerikalizmusba burkolóznak." Így „a papság és a hívek kapcsolata még mindig túlságosan formalisztikus és külsődleges." „Az ökumené terén nem beszélhetünk említésre méltó eseményről" stb.[1]

Ezek tehát egy szakavatott és illetékes személyiség benyomásai. A magyar lelkipásztorkodás és hitélet helyzete és átalakulásának arányai azonban valójában *nincsenek szakszerűen felmérve.* E tanulmányunk írása során különböző leghivatottabb személyekhez is fordultunk a témába vágó tanácsért, felvilágosításért, adatokért. Számos nagyon hasznos szempontot kaptunk is (amelyekért ezúton is köszönetet mondunk), de az is nagyon kézzelfoghatóvá vált, hogy a magyar lelkipásztorkodás számos országos jelentőségű (a következőkben részben érintett) kérdéséről, területéről gyakran a leghivatottabbaknak sincs áttekintése; s ez összefügg azzal, hogy — közismerten — nincs megfelelő szerv, amely a lelkipásztorkodás egyes területeinek országos vagy akár egyházmegyei összefogásával, koordinálásával, szervezésével, illetve az új igényeknek megfelelő tervezéssel foglalkozna. Ilyen értelemben jelentős lépés volt, amikor a Püspöki Kar azt a lelkipásztori felmérést elindította, amelynek fő adatait fejezetünk első (szociológiai jellegű) felében megismertünk, s amelyre fejezetünknek ez a (lelkipásztori elemzésre hivatott) része is nagy mértékben

támaszkodik. De nyilvánvaló, hogy ha azt szeretnénk, hogy valóban átfogó képünk legyen a magyar lelkipásztorkodásról és hitéletről, akkor ez a felmérés csak az első lépés, amelyet egy több éven át tartó elemzésnek kell követnie. S a felmérés is csak egy bevezető munka, hiszen annak feladata éppen az, hogy a további lelkipásztori *tervezés* számára szolgáljon segítségül.

A mondottakból következnek írásunk korlátai. Bár megkíséreljük — a terjedelem adta keretek között — rendszeresen áttekinteni a magyar hitélet és lelkipásztorkodás helyzetét, fő kérdéseit (így foglalkozunk a magyarországi evangelizáció címzettjeivel, területeivel, kereteivel, munkásaival, útjaival — némileg az Evangelii Nuntiandi felosztását követve), írásunknak mégis csupán kisebb része támaszkodhat adatokra, míg másik részében adatok híján csak annyit tehetünk, hogy felvillantjuk a tudomásunkra jutott pozitív lelkipásztori kezdeményezéseket, illetve a jelzett témákkal kapcsolatban ismertetjük Róma vagy a MKPK újabb útmutatásait, és a nemzetközi felmérések vagy lelkipásztor-teológiai kutatás eredményeit, s ezek alapján utalunk egyes problémákra, feladatokra.

Az előre mutató hazai kezdeményezések ismertetésekor az olvasóban minden esetben felmerülhet a kérdés: vajon ezek *milyen arányban vannak jelen* a magyar egyházban. Erre a kérdésre többnyire nem tudunk pontos választ adni. E kisebb vagy nagyobb mértékben elterjedt kezdeményezések mégis jelzik a magyar egyház és lelkipásztorkodás életerejét; jelzik, hogy ezek járható utak; gyakran jelzik a jövő útját, körvonalait, illetve figyelmeztetnek arra, hogy ezeken az utakon — megfelelő egyházmegyei vagy országos tervezés esetén — az egész magyar lelkipásztorkodás is járhatna.

A jelenlegi felméréssel kapcsolatban, a további értelmezés pontossága érdekében újra alá kell húznunk (amit az előző szociológiai részben már láthattunk), hogy a Püspöki Kar kérdőíveire a plébániákról beérkezett adatok összességükben nézve *szépítik* a tényleges helyzetet. Vagyis a hívek számát mintegy 10—30%-kal kisebbnek adják meg a ténylegesnél, a templomba járók és templomi hittanosok számát viszont mintegy 25—30%-kal magasabbnak. A hívek számára vonatkozó adatot a keresztelések alapján nagy pontossággal tudtuk helyesbíteni, a templomba járók és a hittanosok számának ellenőrzésére csak egy véletlen kiválasztással szerzett mintán végezhettünk próbafelmérést, s innen kaptuk a jelzett 25—30%-os eltérési eredményt. (E vonatkozásban így ugyancsak további felmérés szükséges, tekintettel arra, hogy az eddigi egyéb felmérésekhez viszonyítva még ez a 25—30%-kal csökkentett eredmény is soknak tűnik). Ez az eltérési arány (amely egyébként nem lepte meg azokat az egyházmegyei vezetőket, akiknek arról említést tettünk!) némileg jelzi azt a lélektani állapotot is, amely ösztönösen retusálni, szépíteni igyekszik a tényleges képet.

A magyar lelkipásztorkodás alapvető kérdése napjainkban

A magyar egyházban számos pozitív lelkipásztori kezdeményezéssel találkozhatunk, de ezek többnyire mégis egyéni kezdeményezések. A magyar egyház és lelkipásztorkodás éppen ezért döntő kérdés előtt áll napjainkban: Az

elmúlt 40 év alatt ugyanis alapjaiban megváltozott a vallásos emberek helyzete, — a lelkipásztorkodás egészének szerkezete viszont lényegileg maradt a 40 év előtti.

Hogy miben áll ez a gyökeres változás, arról fejezetünk szociológiai bevezetése már szólt. Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy lényegileg *átalakult a társadalom*, amelyben élünk: amennyiben a 40 év előtti tradicionális, homogén, falusi jellegű, családi-rokoni kapcsolatokra épülő társadalom mára egy, az előző tradíciót nagymértékben elutasító, heterogén, pluralista, városias, atomizálódott társadalommá alakult. — Másodszor lényegileg *megváltozott az egyház, illetve a vallásos ember helye is a világban:* Hiszen az elmúlt korokban a lelkipásztorkodás olyan keresztények felé fordult, akik a lakosság többségét képezték, ma pedig a gyakorló keresztények kisebbségben vannak és egyfajta társadalmi magánnyal kell szembenézniök. Hiszen az 50-es évekig a vallás és egyház szorosan összefonódott a társadalommal, azaz a társadalom külső formái, előírásai, ünnepei (legalábbis külsőleg) szinkronban voltak a vallási élettel, előírásokkal; a profán kultúra biztosította és fenntartotta a keresztény kultúra formáit, a lelkipásztorkodás pedig teljességgel erre az adott helyzetre épített; azóta viszont a társadalmi elvárások nemcsak hogy nem támogatják, hanem gyakran egyenesen szembeállnak a kereszténység elvárásaival. Hiszen az elmúlt idő lelkipásztorkodása nagy arányban a falusi népet, a parasztságot tartotta szem előtt, korunk lelkipásztorkodása (a városiasodás, illetve a társadalmi struktúraváltás arányait meghaladó mértékben is!) a városlakókkal, a munkásokkal, az értelmiséggel találkozik.

Itt meg kell említenünk, hogy a fent vázolt társadalmi átalakulásnak illetve a szekularizációnak útját a fejlett világ legtöbb országának egyháza végigjárta, a vallási átalakulás és egyes negatív lelkipásztori következmények mértéke hazánkban egyedülállóan nagy. Bár sokakban az a hiedelem él, hogy a magyar egyház utolsó 40 év alatti átalakulása lényegileg ugyanolyan arányú, mint a világegyházé, *a különbségek lényegiek:* hogy csak egy-két példát említsünk az előzők alapján: a templomba járás aránya a 30%-os európai átlaggal szemben nálunk 10%-os (vö. 9—15. tábla); a lelkipásztori ellátottság terén nemcsak Európában vagyunk messze a legrosszabbak, hanem alatta vagyunk a világátlagának is (vö. 32, 32. tábla) az egy plébániára eső hívek száma többszöröse az európai átlagnak és jóval nagyobb a világegyház átlagánál is stb.[2]

E tények mellett ugyan ismerjük a magyar egyházban lévő pozitívumokat is, a megújulás csíráit, és tudjuk, hogy a különböző tudományos intézmények által végzett vallásszociológiai felmérések azt jelzik, hogy napjainkban is legalább annyian vannak, akik meggyőződésesen istenhívőnek vagy vallásosnak vallják magukat, mint ahányan meggyőződéses ateistának vagy marxistának (a felmérések szerint 15—20% mindkét csoport)[3]; és tudjuk, hogy a minket körülvevő társadalom új figyelemmel fordul az egyház, a kereszténység felé, amint ez megnyilatkozik például az ifjúság vagy az értelmiség részéről tapasztalható, az utóbbi években mérhetően fokozódó érdeklődésben, vagy abban, hogy felelős társadalmi, állami vezetők ismételten kifejezik, hogy számos területen (pl. a család vagy a deviáns ifjúság problémáinak megoldá-

sában) szeretnének számítani az egyházak erkölcsi tőkéjére és támogatására. — E negatív mutatók nem értelmezhetők egyoldalú politikai éllel sem, hiszen a helyzet ilyetén alakulása számos tényező következménye; s ezek között nemcsak a világszerte jelentkező szekularizáció, és nem is csak a társadalom szocialista átalakulása van ott, hanem bizonyára kiemelkedő helyen a magyar egyház újabbkori története: azé az egyházé, amely az 50-es évekig egy feudális népegyházi nyugalomban élt, s ezért felkészületlenül és egyedülálló megrázkódtatásként élte meg a nagy társadalmi változást, illetve az egyház helyzetének megváltozását (amelyhez hasonló változáson számos európai egyház, pl. a német vagy a francia egyház már jó néhány évtizeddel vagy akár évszázaddal korábban átment, és sokkal hosszabb idő leforgása alatt).

A tények mindenképp arra figyelmeztetnek, hogy a jelen társadalmi és vallási változásai közepette *a magyar lelkipásztorkodás nem járhat ugyanazon az úton, mint 40 évvel ezelőtt.*

Az, hogy a lényegileg új helyzet felismerésére, felmérésére, illetve a lelkipásztorkodás struktúrális megújulására nem került sor a személyi kultusz éveiben, érthető. Az is magyarázható, hogy mindez nem következett be a következő évek során, amikor egyre növekvő paphiány, illetve a legsürgősebb lelkipásztori feladatok ellátása kötötte le a figyelmet. Ma azonban nem halasztható tovább a problémákkal való szembenézés. S ha a lelkipásztori utánpótlás kérdésében elmondhattuk, most még általánosabban meg kell állapítanunk, hogy a 24. óra felelősségében élünk.

(Megjegyzendő, hogy mást jelent politikai értelemben tudomásul venni a jelen szocialista társadalmat, és mást jelent egy megváltozott társadalomnak megfelelő lelkipásztori stratégia kialakítása!)

II. KIKHEZ SZÓL AZ EVANGELIZÁCIÓ?

Ha fel akarjuk mérni a magyar katolikus egyház evangelizáló munkájának helyzetét, először is meg kell kérdeznünk, hogy kikhez kell az evangelizációnak szólnia, illetve mennyiben és hogyan szól azokhoz, akikhez szólnia kell. — Az evangelizáció címzetteit kutatva — az Evangelii Nuntiandi felosztását követve — egyenként szólunk a nem hívőkről, a nem gyakorlókról, a gyakorlókról és a nem katolikus keresztényekről. (Hogy pontosan kit is nevezhetünk hívőnek, kit gyakorlónak, — hogy a vallásgyakorlatokon résztvevők feltétlenül mindig hívők-e stb., ezek olyan összetett kérdések, amelyekkel a vallásszociológiai irodalom sokat foglalkozik.[4] A sokféle elemzést megkerülve a következőkben elsősorban felmérésünknek azokra az adataira építünk, amelyek nyilvánvalóan segítségünkre vannak abban, hogy valamelyest képet alkothassunk magunknak ezeknek a csoportoknak a körvonalairól.)

Az alábbiakkal kapcsolatban bevezetőben utalnunk kell még egy lényeges szempontra, hogy ti. adataink közt nem szerepel a *korosztály szerinti megoszlás.* Így csupán az egyéb felmérések eredményeire és az általános tapasztalatra hivatkozva kell megállapítanunk, hogy ha például azt mondjuk, hogy az arra

kötelezett katolikusok 10%-a jár rendszeresen templomba, ez az adat még nem árul el mindent: hiszen ez azt jelenti, hogy az általános iskolás korú és főleg az idős katolikusoknak ennél jóval nagyobb aránya megy templomba, az ifjú- és az alkotó felnőtt korban élőknek viszont jóval kisebb százaléka. (A gyermekek nagyobb és a fiatalok kisebb arányára utal felmérésünk is, amely szerint a hittanosok korosztályuk 15—20%-át alkotják, míg az ifjúsági hittanosok csupán 1,3%-át.)

A nem hívők

A meg nem kereszteltek aránya 1950 óta nő. A katolikusok keresztelési aránya az 1951. évi 100%-hoz viszonyítva 1984-re 71,4%-ra esett vissza. (17. tábla) E folyamat következményeként ma ugyan még csak az össznépesség kb. 6%-a nincs megkeresztelve, de az utóbbi években születőknek már több mint egyharmada. (A nem katolikus kereszténységekről nincsenek összefoglaló adataink, de a hazai és nemzetközi felmérések azt mutatják, hogy a szekularizáció hatása, az elvallástalanodás aránya náluk nagyobb, mint a katolikusoknál. Így jogos a megállapítás, hogy a következő 20—25 évben a meg nem keresztelteknek aránya a lakosságnak legalább egyharmadára növekszik.)

A vallástól való növekvő majd esetleg teljes elszakadás trendjére utal, hogy a polgári házasságot kötő katolikusoknak mintegy 58%-a, illetve a nem elváltak 41%-a nem köt egyházi házasságot. (vö. 18. tábla) A vallásszcoiológia megfigyelése szerint az egyházi házasságot nem kötés sokaknál a vallással való teljes szakítás jele. Ilyen szempontból még jelentősebb adat, hogy a katolikusok 17%-a nem kér egyházi temetést sem. (20. tábla) S végül figyelembe kell vennünk, hogy a nem egyházi részről végzett felmérésekben a magukat nem hívőknek minősítők aránya 35—50%.[5]

A magyar lelkipásztorkodás az 50-es évekig alig találkozott nemhívőkkel, lényegileg a gyakorlók felé irányult. Az azóta megváltozott világban a direkt lelkipásztorkodás alig jut el a nem hívőkhöz; elsősorban az ún. indirekt lelkipásztorkodás, a hívek, közösségek tanúságtétele éri el őket. A magyar egyház is szép példákról számolhatna be a világiak növekvő felelőssége tanúságtétele terén, illetve számos nem hívő megtérésével kapcsolatban. Nincs kimutatásunk a felnőtt keresztelések, elsőáldozások, bérmálások arányáról, de bizonyos, hogy ezek száma, ha még kicsiny is, különösen városhelyen, élő plébániai közösségekben, illetve kisközösségekben egyre nő.

A lelkipásztorkodás hiányossága viszont, hogy nagyvárosokban sincs rendszeres előadássorozat nem hívők számára, amit pedig az Ordo Inditiationis Christianae Adultorum római dokumentum is előír. Faluhelyen pedig általában nem él eléggé a küldetéstudat a hívekben, s néha a papokban sem: sok hívő közösség tagjai zártak, olykor elutasítóak a nemhívők irányában; inkább szembenállást éreznek irányukban, mint küldetést.

A nem-gyakorlók

Ők azok „akik kifejezetten nem tagadják meg ugyan megkeresztelt voltukat, de vallásukat nem gyakorolják" (EN 56). Számuk különösen megnő olyan korokban, illetve vidékeken, amelyekben, illetve ahol összedől a hagyományos kereszténység, megszűnnek a vallásgyakorlatot védő társadalmi normák.

A nem gyakorlók szempontjából új mondanivalóval bírnak számunkra az előzőkben már részben idézett adatok: a katolikus szülők 71,4%-a kereszteltetni meg gyermekét 1984-ben. Ugyanekkor a 7 éves katolikus gyermekek 43,1%-a lesz elsőáldozó, s a 10—16 éves katolikusnak keresztelt gyermekek 29%-a bérmálkozó. Ehhez még hozzáfűzhetjük, hogy az elsőáldozóknak, sőt a bérmálkozóknak is jelentős része csak üres szokásból járul e szentségekhez, s amint „átesett" azokon, s megkapta a megfelelő ajándékot, felhagy a hittanra és templomba járással. — Ezek az adatok jelzik, hogy az említett — megkeresztelt, de elsőáldozáshoz vagy bérmáláshoz nem járuló, illetve a vallásgyakorlattal felhagyó — gyermekek a „nem gyakorlók" csoportját fogják növelni; másrészt hogy e gyermekek szülei — tehát a meg nem keresztelt kb. 30%-é is, és minden bizonnyal a nem bérmálkozó 71%-é is — nagyrészben feltehetően a nem gyakorlók közé tartoznak, és ennek megfelelő lelkipásztori gondozásra szorulnak.

A nem gyakorlók nagy számára utal a hitoktatás és templomlátogatási arány is. A felmérésben kapott eredmény szerint *hittanos* a katolikus alsósok 17—25%-a, a felsősök 12—18%-a, s a 15—24 éves fiataloknak kb. 1,3%-a. Láttuk, hogy figyelemmel kell lennünk arra is, hogy a fenti számokba beszámítanak azok az elsőáldozásra és bérmálásra készülő hittanra járó gyermekek, akik nem kevés (elsősorban falu-) helyen a hittanosok komoly részét alkotják, akik csak a szentség vételéig lesznek hittanosok. — A szentségeket formálisan felvevők nagy arányára szembeötlően utalnak a fenti számok is, hiszen az elsőáldozók, illetve a bérmálkozók katolikusnak keresztelt korosztályukhoz viszonyított (megközelítően pontos) aránya 43,1, illetve 28,8%, míg az alsósok, illetve a felsősök aránya mindössze 17—25, illetve 12—18%.) - Ami pedig a *templomlátogatást* illeti, nem jár rendszeresen templomba az arra „kötelezettek" 90%-a (illetve ha a némi kihagyásokkal járókat vizsgáljuk, akkor 85—87%-a), és nagy ünnepeken se jár 70—75%-uk.

Az előző indirekt adatok akkor kapnak igazi jelentést a nem gyakorlók szempontjából, ha összevetjük azokat a házaságkötések és temetések magas arányával. Így lesz nyilvánvaló, hogy milyen sokan tartoznak a nem gyakorlók közé, vagyis azok közé, akiket valamilyen vékony szál mégiscsak köt az egyházhoz: — míg ugyanis templomba rendszeresen a katolikusok 10%-a, a 20—40 éves korosztálynak (becslés szerint) talán 2—4%-a jár, illetve elsőáldozáshoz is csak a megkereszteltek 43%-a és bérmáláshoz 29%-a járul, egyházi házasságot kb. a katolikusok 41%-a, a nem elvált katolikusoknak 58%-a köt. A katolikusnak keresztelt elhunytak 83%-ának számára pedig egyházi temetést kérnek. Nagyon figyelemre méltó, hogy a különböző szociológiai felmérések szerint is a megkérdezett felnőtt népesség mintegy 44—59%-a valamiképp vallásosnak minősíti magát.

Mind e számok tehát arra utalnak, hogy a magyar lelkipásztorkodásnak mennyi kapcsolata van a nem-gyakorlókkal: hogy mennyi ember van körülöttünk, akikben még pislákol a hit, s a megfelelő alkalommal lángra kellene lobbantani.

A lelkipásztorkodás sokfelé *nagy erőfeszítéseket tesz,* hogy ne engedje nemgyakorlóvá válni híveit, illetve, hogy a nem gyakorlókat az egyház élő tagjaivá tegye. A vallásgyakorló falusiak városba költözve könnyen válnak nem gyakorlóvá. Egy-egy lelkipásztor, ezt elkerülendő, levélben értesíti az új lakóhely plébánosát jó híve érkezéséről. (Ez a gyakorlat azonban ritka. A nagy paphiány, illetve a munkatársak hiányos alkalmazása következtében többnyire nincs idő erre a létfontosságú munkára.) Sok hitoktató elmélyült keresztény életre vezető hitoktatásával akadályozza meg azt, hogy nem gyakorló családból származó hittanosai kövessék szüleiket, sőt gyakran megtörténik, hogy a gyermekek lesznek szüleik apostolai. — A gyermekek elsőáldozásával és bérmálásával kapcsolatban több főpásztor előírta az utóbbi évtizedek során a szülőkkel való alapos foglalkozást. Ez néhol rendszeres szülői értekezletekben, másutt a szülőknek hittanon való részvételében (s bizonyos bekapcsolásában) nyilvánul meg, s nem egy gyakorlót indít el az elmélyült vallásosság felé. — Ehhez hasonlóan sok lelkipásztor számára a hitoktatás is alkalmat ad arra, hogy a gyermekek által megközelítsék a nem gyakorló szülőket családlátogatások, szülői értekezletek, vagy a hittanórákra való meghívás által. — Sokfelé komolyan megtartják a főpásztorok által szorgalmazott jegyesoktatásokat, illetve a Róma, majd az MKPK által előírt keresztelési oktatás(oka)t a szülők és keresztszülők számára. Néhol jegyeskurzust, illetve keresztelési előkészítő kurzust rendeznek a szentséget közeljövőben felvenni szándékozók részére. Vannak helyek — sajnos ugyan kis számban —, ahol egy-egy ilyen hosszantartó kurzus valóban a kereszténység újra megtalálását jelenti a nem gyakorlók számára. Hasonló kurzusra hívnak meg, hasonló eredménnyel egyes plébániákon elsőáldozásról vagy bérmálásról elmaradt nem gyakorló felnőtteket. — Kiemelkedő szerepük van a nem gyakorlókkal való kapcsolat terén a különböző egyházi közösségeknek, illetve az elkötelezett kereszténveknek, akik által nem egyszer válik családjuk egy-egy tagja újra gyakorlóvá.

E szép példák mellett nagyon sok *ellenpélda* is van: ilyenek különösen a formális szentségi előkészítések (vagy azok teljes elhagyása), illetve a felületes (elméleti, keresztény életre el nem vezető) hitoktatások, amelyek csak arra szolgálnak, hogy újra termeljék a nem gyakorlók népes taborat.

A gyakorlók

A nem gyakorlókkal kapcsolatban idézett számok utalnak a gyakorlók arányaira is. A szentségkiszolgáltatási és az általános iskolás hitoktatási adatoknál jellemzőbb mutatók a 10%-os templomlátogatás és az 1,3%-os ifjúsági hittan (amely a 10%-os gyakorló nagyon kedvezőtlen korbeli elosztására is utal).

Az egyház „tudja — írja az Evangelii Nuntiandi —, hogy az evangéliumi hír csak úgy juthat el a tömegekhez, ha előbb a hívek közösségének hirdeti. Az ő

feladatuk, hogy az üzenet eljusson a többiekhez." (EN 57) — A magyar egyház reménye, hogy sokfelé tudatosult ez az igazság; hogy sok lelkipásztor törekedett és törekszik arra, hogy a gyakorlókat az evangéliumi élet mélységei felé vezesse. Az egyesületi élet 40-es évek második felében való megszűnése után ifjúsági és felnőtt hittanokat, közösségeket, közösségi szellemű plébániákat hoztak létre, amelyek száma különösen a 70-es évek óta országszerte nő. Nagyrészt ezekből kerülnek ki azok, akik ma mint világiak (vagy esetenként mint papok) az evangelizáció, illetve a lelkipásztorkodás szolgálatába állnak, hogy egész életükkel tanúságot tegyenek a világban a kereszténységről. (Minderről bővebben szólunk a plébániákkal, illetve a kisközösségekkel kapcsolatban.)

Másrészt sokfelé máig sem döbbentek rá, hogy nem kell a kis létszám miatt siránkozni, hanem a meglevő gyakorlókat kell a mélyebb evangéliumi életre elvezetni, hogy ők legyenek az evangélium új virágzásának elindítói. Sokfelé ma is úgy foglalkoznak a meglevő gyakorlókkal, templomba járókkal, mintha a 40—50-es évek óta semmi sem változott volna körülöttük; úgy foglalkoznak a hittanosokkal, mintha nem kellene felkészíteni őket arra, hogy egy vallástól idegen világban élnek, hogy egy vallási tradíció nélküli környezetbe fognak kerülni. Ennek következtében évről évre még mindig nagy azoknak a „gyakorlóknak" a száma, akik nem gyakorlóvá válnak. Különösen nagy a gyakorlók létszámvesztesége a gyermekek és fiatalok körében, illetve a faluról városra kerülők körében.

A nem katolikus keresztények

Szociológiai bevezetőnk már jelezte, hogy Magyarország felekezeti megoszlása 1949-ben a következő volt: 70,5% katolikus, 21,9% református, 5,2% evangélikus, 1,5% zsidó, 0,4% görögkeleti, 0,4% egyéb felekezetű. Ott olvashattuk azt is, hogy a felekezeti arány minden jel szerint változott: amennyiben a katolikusok létszáma némileg növekedett, míg a többieké csökkent. Azonban változatlanul vegyes vallású ország vagyunk, így a katolikus egyháznak és tagjainak egyik első feladata a többi keresztényekkel való párbeszéd előmozdítása.

Az ökumené terén a *II. Vatikáni zsinat* hatására alapvető szemléleti átalakulás jött létre a magyar egyházban is, amelyet — a korábbi szinte teljes elzárkózással szemben — egy új nyitottság megjelenése jellemez.

Püspöki Karunk ismételten felhívta a papság és a hívek figyelmét az ökumené fontosságára. „A Püspöki Kar minden tagja úgy érzi, hogy az ökumenikus mozgalom ügye megköveteli, hogy ne csak szétszórt egyéni kezdeményezésektől függjön sorsának alakulása hazánkban, hanem egyre hatékonyabban részesüljön hivatalos bátorításban és támogatásban. Hiszen II. János Pál pápa szerint: az egység előmozdítását úgy kell tekinteni, mint pasztorális feladatot, amelyben különleges szerepe van a püspöknek, mint az egység megteremtőjének." Ugyanakkor „az ökumenét a helyi egyházakban egyházmegyei és plébániai szinten kell megvalósítani... Ebben az összefüggésben gyakran könnyebbnek bizonyul a testvéri viszony felvétele. Éppen ezért egész szívünkkel arra buzdítjuk minden testvérünket, hogy ... váljék a keresztény egységért való

törekvés lényeges tényezőjévé a részegyházak élete." A püspökök többszörösen biztatták a papságot, „tegyenek meg mindent, hogy jó lelkipásztori szemmel észrevegyék, bátorítsák és megfelelőképpen tájékoztassák azokat a híveket, akik keresztény küldetéstudatból kiindulóan törekednek a zsinat szellemében megvalósuláshoz segíteni a keresztények látható egységét..."[6]

Valóban a magyar katolikus egyház ökumenikus fejlődésében jelentős lépés egyrészt a katolikus főpásztorok (pl. Lékai bíboros) különböző találkozásai más egyházak vezetőivel, vagy közös istentiszteleteken vagy imákon való részvételeik az egység imahete vagy más események alkalmából, aztán a különböző keresztény egyházak teológusainak jó kapcsolata, amely teológiai előadásokra, továbbképzésekre való kölcsönös meghívásokban vagy egymás folyóirataiban való szereplésben is megnyilvánul, vagy a MKPK Ökumenikus Bizottságának megalakulása és az ökumenizmus szemináriumi oktatása stb, másrészt azonban bizonyára ezeknél jelentősebb a papság és a hívek *szemléletváltozása,* valamint a különböző egyházak papjainak, lelkészeinek és híveinek *plébániai szinten* való találkozásai, imái. (E jó kapcsolatot gyakran a pap-, illetve lelkészjelöltek közti baráti viszony is előkészíti.)

Amikor e pozitívumok ellenére Cserháti püspök mégis azt írja, hogy „hazánkban az ökumené terén említésre méltó eseményről nem beszélhetünk"[7], ítéletével utal a hiányokra: ti. hogy a jelzett fejlődés ellenére magasabb szinten a kapcsolatok mégis állni látszanak, s a plébániai szintű úttörő kezdeményezések mellett sok egyházközségben változatlan elzárkózásban élnek, úgy mint 40 évvel ezelőtt.

III. AZ EVANGELIZÁCIÓ KERETEI

A hazai hitélet helyzetét vizsgálva fel kell tennünk a krédést, melyek azok a társadalmi-szociológiai és egyházi „keretek", amelyek közt az evangelizáció címzettjei élnek; s meg kell kérdeznünk, hogy a megváltozott társadalmi körülmények milyen hatással vannak a hitéletre, illetve hogy az evangelizáció egyházi keretei és a megváltozott társadalmi adottságok között a lelkipásztorkodás miként jut el a rábízottakhoz. Ilyen összefüggésben szólunk először a *városról és faluról,* mint az evangelizáció elsődleges társadalmi kereteiről, majd a *plébániáról és egyházmegyéről,* mint az evangelizáció egyházi kereteiről, s végül a *kisközösségekről,* mint korunk hitéletének és lelkipásztorkodásának egyik legjelentősebb keretéről, struktúrájáról.

A város és a falu

A magyar társadalom átalakulásának egyik döntő tényezője az iparosodás—városiasodás. A városiasodás lényegileg nemcsak azt jelenti, hogy Magyarországon 1949 és 1985 között a városlakó népesség 42,9%-ról 58,1%-ra nőtt, hanem azt, hogy lényegileg az egész ország népessége egy városias társadalomban él. E társadalomban tehát a falu és a hagyományos kisváros is urbanizálódott: azaz homogeneitása, tradíciója, változatlansága felbomlóban van, és a város gondolkodása, életmódja, kultúrája határozza meg a falut is.

Vajon milyen következményekkel jár a magyarországi hitéletre a városiasodás? Mielőtt a részletekbe hatolnánk, néhány alapvető tényre kell utalnunk. A magyar vallásosságnak az 50-es évek óta bekövetkezett átalakulása első látásra egyoldalúan negatívnak tűnhet a vallásgyakorlati arányok óriási csökkenése miatt. De ha mélyebbre nézünk, itt egy összetett folyamatról van szó: míg a falu hagyományos vallásossága bomlásnak indult, kialakulóban van egy *újfajta városi vallásosság* és vallásos megújulás. S bár ma még mindig a falu vallásgyakorlati aránya nagyobb, de a falun a vallásgyakorlat csökkenése még tart, míg a város vallásossága fölfelé mutat. A falun, azokban a községekben is, ahol még magas a templomlátogatók vagy a hitoktatáson résztvevők száma, nagyobb arányban az idősek és az általános iskolások járnak templomba. S amikor a gyermekek az ifjú korban kikerülnek a vallásos környezetből, gyakran szakítanak a vallásgyakorlattal. Városon viszont kialakulóban van egy elmélyültebb egyházközségi, illetve közösségi élet, s egy felelős nagykorú kereszténység. Ez utóbbit jelzi, hogy a városi hívő közösségek életkori megoszlása a falusinál sokkal egészségesebb; hogy az általános iskolás korban templomba, hittanra járók közül a falunál jóval nagyobb arányban maradnak vallásosak érettebb korukban is.[8]

Az utolsó 40 év vallási átalakulását tehát az jellemzi, hogy míg 1945 előtt Magyarországon egy falusi-paraszti vallásság volt túlsúlyban, és hogy még a 60-as évek táján is arra utaltak a jelek, hogy a vallásosság az iskolai végzettséggel fordítottan arányos, addig ma a *vallásosság súlypontja a városra tevődött át,* s az utóbbi felmérések szerint a *magasabb iskolai végzettségűek közt magasabb a vallásosak aránya.* A felsorolt pozitív jelek viszont (a városi kultúra dominanciájának, illetve leszivárgásának elmélete alapján is érthetően) ma már egyre több községben is észlelhetőek.

Lássuk tehát a város és falu átalakulásának néhány szempontját és ezek következményeit a vallási-lelkipásztori életre.

A város

A városiasodás világszerte általában a vallásgyakorlat csökkenését hozta magával. A lelkipásztorszociológia azonban ismételten rámutatott arra, hogy a vallásgyakorlat visszaszorulása nem feltétlenül következménye a városiasodásnak, ezért sokkal inkább egy hibás lelkipásztori szemlélet — a városiasodás létrehozta igények fel nem ismerése — a felelős.[8]

— A városiasodás legszembeszökőbb jellemzője *a lakosság nagyarányú tömörülése.* Ez különösen az urbanizáció kezdeti szakaszán súlyos problémát jelentett a várostervezés, illetve a társadalompolitka számára is, mert a népesség gyors felduzzadásával arányosan növelni kellett volna a szociális, gazdasági, kulturális ellátást biztosító struktúrákat, s ez többnyire nem sikerült. Lelkipásztori szempontból ugyancsak a városok lélekszámának felduzzadása okozta világszerte a legszembetűnőbb problémát, amennyiben Európa legtöbb országában ezt alig követte a lelkipásztori struktúrák átalakulása: például egy-egy terület, amelyen a lakosok száma esetleg 10—20-szorosára nőtt, továbbra

is egyetlen plébánia maradt. Ez azért súlyos probléma, mert — ahogyan a felmérések kimutatták — az emberek egy áttekinthető közösségre és nem egy amorf tömegre vágynak, illetve ennek következményeként *a plébánia nagysága fordítottan arányos a vallásgyakorlattal.* (Jellemző ebből a szempontból, hogy míg a városok vallásgyakorlata általában Európa-szerte visszaesett, azokban a nagyvárosokban pl. Berlinben, Londonban, amelyekben a népesség növekedésével párhuzamosan folytonosan szerveztek új plébániákat, illetve egy plébánia hívőszámát nem engedték 5—10 000 fölé duzzadni, a vallásgyakorlat aránya nem csökkent.[9])

A magyar lelkipásztorkodás először a század elején vétett e vonatkozásban. Az 1900-as években a Budapest-józsefvárosi plébánia a világ harmadik legnagyobb hívőszámú plébániája volt 90 000 hívővel. Hozzácsatlakoztak az Erzsébet- és Terézvárosi plébániák 78 000 és 74 000 hívővel, majd ezeket követték más óriás plébániák 25-től 50 000-es hívőszámmal. A helyzet később Budapesten megjavult, mert 1920 és 1950 között a katolikus templomok száma ötszörösére nőtt (1920-ban 30, 1950-ben 146 templom volt Budapest területén), míg a lakosság száma csak kétszeresére.

Ma azonban ismét minden eddiginél rosszabb a kép. Egyrészt mert az 1950 óta felduzzadt nagyvárosainkban lényegileg megmaradt az 1950 előtti *plébániabeosztás* (s így sok városi plébánia hívőszáma sokszorosára emelkedett), másrészt a városon dolgozó *lelkipásztorok száma* sok óriás plébánián harmadára, negyedére is csökkent. Mindez egy súlyos lelkipásztori aránytalanságot is hozott létre, tudniillik a városnak — a faluhoz viszonyított — hiányos lelkipásztori ellátottságát. A 35. tábla általánosságban jelzi, hogy mennyivel több hívő jut egy papra városon, mint a községekben: szélső értékekben a városon 6—7 ezer, falun 1400—1500. De ez a tábla szépít, mert egyházmegyei átlagokat ad meg, s nem jelzi, hogy vannak óriásplébániák, amelyeken 15—20 000 hívő jut egy lelkipásztorra, s vannak községek, ahol viszont mindössze 1—2000; másrészt ebből nem tűnik ki az sem, hogy „aktív lelkipásztorként" vannak számon tartva olyan idős, állami nyugdíjhatáron messze túllevő papok is, akik természetesen korlátozott munkabírásúak. Ily módon sok, valóban még aktív városi lelkipásztor életét leköti az adminisztráció, illetve a szentségkiszolgáltatás (amely — nem lévén idő az alapos felkészítésére — gyakran formális) és a temetés. A személyes lelkipásztori munkára, a hitoktatásra, a plébániai közösség létrehozására pedig alig marad idő. (NB: egy plébánián, ahol 20 000 hívő él, körülbelül 2400 katolikusnak keresztelt általános iskolás korú gyermek és 2200 15 és 24 év közti fiatal él, akiket a többnyire egyedülálló káplánnak kellene hitoktatnia. Sőt sok városban vagy budapesti kerületben csak több plébániára jut egy, a gyermekekkel szót érteni tudó káplán, s így több plébániának gyermekei és fiataljai áradnak hozzá, vagyis hitoktatói feladatköre még az előzőnek is többszöröse volna!)

— A városiasodás a lakosság felduzzadásán túl egyéb olyan strukturális társadalmi változásokat hoz magával világszerte és nálunk is, amelyek messzemenően érintik a lelkipásztorkodást.

— A városiasodás során felbomlanak a falusi jellegű közösségi kapcsolatok. Ennek következménye a városi ember bizonyos magánya és *közösségigénye*. Magyarországon, ahol a városiasodás felgyorsulása az 50-es évek után következett be, ez sajátosan érezhető volt. A városi ember közösségi igényére a testvériessé, közösségivé való plébániák, illetve a közösségek tudtak megoldást adni. Többségben voltak azonban azok a városi plébániák, amelyeken a közösségi szellem hiánya a hívek nagymértékű elveszítéséhez vezetett.

— A városiasodás során *különböző várostípusok* jönnek létre (gyárváros, mezőváros, egyetemi város stb.) illetve hasonlóan egyetlen nagyvároson belül is *különböző típusú övezetek* alakulnak ki (városközpont, lakótelepek, kertváros stb.). Magyarországon is megállapítják, hogy bár a lakásvétel, illetve kiutalás következtében minden lakónegyedben, s főleg az új lakótelepeken, különböző típusú emberek keverednek, mégis egy idő után (az egyéni építkezések, illetve lakáscserék révén) megfigyelhető egyfajta szegregációs, illetve homogenizációs tendencia, vagyis az azonos kultúrájú személyek, családok bizonyos tömörülése. — Több példát ismerünk Magyarországon arra, hogy a lelkipásztorok ösztönösen érzékelték plébániájuk (fentiekből következő) sajátságait, és ennek megfelelően dolgoztak. Szakszerű lelkipásztori tervezésről azonban e téren sem beszélhetünk.

— A városi társadalom *pluralista*. Különböző képzettségű, foglalkozású, érdeklődésű és problémájú emberek élnek együtt. A városi lelkipásztorkodás két nagy jelszava — a mondottak alapján is — a *differenciálódás* és az *integrálódás*. A városi lelkipásztorkodás ideálja a városi plébániák szerves egysége (integrációja), amelyben az egyes plébániák ellátják azokat a feladatokat, amelyeket ők el tudnak látni, és egyrészt harmonizálják munkájukat, másrészt azokat a szakosított feladatokat, amelyeket önmagukban nem tudnak megoldani, illetve amelyek közös, városi szintű megoldása célszerűbbnek tűnik, részben megosztják, részben önállósított lelkipásztorokra bízzák — alkalmasint úgynevezett személyi vagy terület feletti plébániákat hoznak létre egyes csoportok lelkipásztori gondozására (vö. CIC 518.c.). Több nagyvárosban (elsősorban Budapesten) észlelték az összedolgozás és szakosítás szükségét. Így nemcsak egyes lelkipásztori tevékenységet hangoltak össze (pl. miserendet, lelkigyakorlatokat, ifjúsági vagy felnőtt hittanokat, jegyeskurzust, temetések elosztását a lelkipásztorok között stb.), hanem bizonyos szakosítás is létrejött: ez elinte általában a lelkipásztorok öntevékenysége alapján indult el (foglalkozás egyes szakterületeken dolgozókkal, vagy hátrányos helyzetűekkel, testi vagy szellemi fogyatékosokkal, alkoholistákkal, kábítószeresekkel), majd az egyházi vezetés irányításával is — különösen Lékai bíboros indítására — létrejött egyes csoportok (így idősek, elváltak stb.) vagy hátrányos helyzetűek, így a süketek, vakok, mozgássérültek számára bizonyos szakosított lelkipásztorkodás (itt említhetjük a Lékai bíboros által évente tartott miséket, pl. nagymamák, kismamák, özvegyek stb. részére). Az ún. szakosított lelkipásztorkodás ezzel azonban még mindig csupán az első kis lépéseket tette hazánkban.

Összefoglalva: a városiasodás sok új életképes kezdeményezést szült a magyar lelkipásztorkodásban és vallási életben, de számos — elsősorban a

magasabb szintű tervezést érintő — alapvető probléma megoldásra vár: így pl. a plébániák hívőszámának csökkentése, a papok arányos elosztása, a megfelelőbb lelkipásztori szakosítás, a „személyi" plébániák létrehozása stb.

A falu

A magyar lakosságnak 1985-ben még mindig 41,9%-a él községekben illetve falun (ebből kb. 5%-a tanyán). A magyar falu vallási életét, lelkipásztorkodását szemlélve is találkozunk szép életjelekkel, kezdeményezésekkel: plébániai közösségekkel, amelyekben sikerült egészséges egyensúlyba hozni a régit és az újat, ahol kialakulóban van egy öntudatosabb (nem csupán személytelen szokásból élő) kereszténység, ahol megfelelő a hitoktatás, a fiatalok és felnőttek lelkipásztori gondozása. E közösségben élnek nagykorú keresztények, akik részt vesznek az egyházközségi munkában, alkalmasint mint utcaapostolok, beteglátogatók, lelkipásztori munkatársak, hitoktatók, áldoztatók stb. Több helyen sikerült a vallásos hagyományokat (mint a rózsafűzér társulatot, búcsújárásokat, népi ájtatosságokat, szállást keres a Szentcsalád vagy Lourdes-i ájtatosságot stb.) megőrizni, s azokat — ha szükséges volt — új tartalommal megtölteni. Itt-ott egy-egy ilyen hagyományos ájtatosság (pl. fiatalokat is összefogó rózsafűzér társulat) a legerősebb lelki összetartója egy pap nélkül maradt községnek.

Emellett azonban *számos problémája* is van a falusi vallási életnek. Vannak vidékek és községek, ahol szinte kiürült a templom, illetve csak idősek járnak; ahol már csak alsótagozatos hittan van, vagy csak elsőáldozási oktatás, vagy egyik se. — A még vallásosnak ismert falvak jelentős részében (amint láttuk) a fiatalok nagy része felhagy a vallásgyakorlattal. Ennek az is oka, hogy sok ilyen helyen a lelkipásztorkodás nem vett tudomást a falusi vallásosságra leselkedő veszélyről, a társadalom átalakulásáról, és nem törekszik a személyes vallásosság elmélyítésére, a fiatalok és új családok különös gondozására. (Sok idős lelkipásztortól ezt már nem is lehet elvárni.)

— A mai falu egyik ismert problémája a *fogyasztói társadalom* hajszája, amely lényegi hatással van a vallási életre. Az emberek a 8 órai munkaidő után, valamint a szabad- és ünnepnapokon (a falun még jobban, mint városon) a kisegítő gazdaságokban dolgoznak, vagy egyéb módon igyekeznek növelni keresetüket, s így a lelki dolgokra (akárcsak a vasárnapi misére) „nincs idejük".

— Végül a magyar községek vallási helyzetének legsúlyosabb kérdése a *jövő*. Magyarországon 1984-ben 2527 aktív egyházmegyés pap élt. Ezzel szemben hazánkban 2955 nagyközség és község van és 104 város (köztük Budapest, 8 százezer lakost meghaladó és 54 húszezertől százezres lélekszámú város). E számok is jelzik, hogy számos községben (1984-ben 367 plébánián[10] már nincs pap), *a papság nagyarányú csökkenése* által pedig további községek százai (2000-re több mint a községek kétharmada) maradnak pap nélkül. Rendkívüli jelentőségű tehát, a világi lelkipásztori munkatársak képzésének megkezdése a Hittudományi Akadémia Levelező Tagozatán, illetve az egyházmegyei központokban, és 1986. március 25-én állami és egyházi jóváhagyást nyert, egyelőre 5 évi próbaidőre „A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata".

A plébánia

A lelkipásztorkodás és hitélet alapvető egyházi kerete a plébánia. (NB: az egyházközségi képviselő-testület témájával önálló fejezet foglalkozik kötetünkben.) A társadalom szerkezetének, a falunak, a városnak gyökeres átalakulása lényegileg érintette a plébániát.

— A bevezetőben megállapíthatjuk, hogy a magyar plébániák átalakulásában — legalábbis jelzésszerűen és itt-ott — megtalálható az az irányultság, amely felé a zsinat és a MKPK is irányította a lelkipásztorokat, illetve a plébániai életet. A zsinat így ír: „A lelkipásztorkodás sem szorítkozhat arra, hogy a hívekkel csak egyenként törődjék, hanem ... *ki kell alakítania a keresztény közösséget.*" *(Papok 6.)* S a MKPK hasonlóan: A híveket „minden erőnkkel közösséggé kell kovácsolni ... Ezeknek a hithű közösségeknek megteremtése egyik legfőbb feladatunk."[11]

— A plébánia az 50-es évekig egy, a vallással összefonódott világban élt. Ez a világ azonban azóta idegenné vált a vallástól. S ha a modern társadalom embere magányos és közösséget keres, méginkább érvényes ez a vallásos emberre vonatkozóan. Ilyen körülmények között sokan megérezték, hogy rá vannak utalva egymásra és az evangéliumra. Több plébánia ilyen körülmények közt indult el a mélyebb krisztusi és közösségi élet útján. Egyes plébániák nemcsak a régi közösségi hagyományokat (közös imákat, ünnepeket, zarándoklatokat) őriztek meg, hanem mélyebb *testvéri közösséggé* kezdtek válni. Ez számos jelben megnyilvánult: például a liturgia közösségi légkörében, a nagy közösségen belüli kisebb közösségek kialakulásában, az egymással való törődés elmélyülésében: egészen addig, hogy vannak plébániák, ahol valamiféle vagyonközösség csírái jelentkeznek (pl. néhol összegyűjtik a felajánlott ruhákat, háztartási kellékeket stb., s ebből mindenki igényének megfelelően vihet; másutt egy hirdető táblára ki-ki felírhatja, hogy mire van szüksége — építkezéshez való segítségre, gyermekek korrepetálására, egy idős néni meglátogatására — és a segítségre jelentkezők mellé írják nevüket). A közösségi légkörű plébániák szép gyümölcsöket teremnek: biztos otthont, védelmet nyújtanak híveiknek, s az élő kereszténység felé vezetik őket. Ilyen helyeken sok világi lelkipásztori munkatárs születik (hitoktatók, beteglátogatók, szívvel-lélekkel dolgozó kántorok, sekrestyések stb.). E plébániákon és hívekben megnő a másokért érzett felelősség tudata, és e helyeken sok a megtérés, illetve sok volt nem gyakorló keresztény válik elkötelezetté. Az érett plébánia közösség több helyen megfigyelhető jellemzője az is, hogy az általános iskolás hittanosok, az ifjúság és a családok-felnőttek között élő a kapcsolat: így az iskolás hittanosok lemorzsolódása a növekedés során nagyon csekély, mert természetszerűen „átnőnek" az ifjúsági, majd a felnőtt közösségbe.

— A plébánia szerkezeti átalakulását siettette a társadalom szerkezeti átalakulása mellett az a tény, hogy az utóbbi 40 év alatt az egyház, a papság elvesztette hagyományos társadalmi szerepét, presztizsét. Így megsemmisültek azok az erők, amelyek bizonyos vonatkozásban elgendőnek bizonyultak a hagyományos plébánia vezetéséhez, illetve összetartásához. Másrészt a II. Vatikáni zsinat is a papok és világiak kapcsolatának egy új típusáról szólt. Mindezzel párhuzamban megjelent a *kollegiális-testvéri plébániavezetés,* illetve

új jelentőséget kaptak a világiak, az egyházközségi tanácsok. Vannak plébániák, ahol az egyházi képviselő-testület tagjai további kisebb közösségekre, munkacsoportokra oszlanak (vagy ilyeneket vezetnek), s ezek maguk intézik a plébánia számos feladatát, a hitbuzgalmi, pénzbeli, karitatív stb. ügyeket. Másutt a hívek, illetve a fiatalok közül alakultak csoportok a különböző feladatok ellátására, a liturgia széppé tételére, a templom rendbetartására, hitoktatásra, utcaapostolságra stb.

— A plébániák 50-es évek előtti hagyományos kulturális és vallási zártsága, a lakosok területhez kötöttsége, a városiasodás, a mobilitás következtében megszűnt. Ez többek között azzal a következménnyel is járt, hogy a hívek megismertek más plébániákat, majd — különösen városhelyen, de olykor falvakban is — oda kezdtek misére, hittanra járni, ahol úgy érezték, hogy jobban megszólítják őket. Ez a jelenség egyrészt sok lelkipásztorban tudatosította, hogy a hívek igényeik kielégítésére, élő közösségre várnak, másrészt az aktívabb híveket saját egyházközségi életük fellendítésére, más plébániák tapasztalatainak átvételére indította. Egyes élő városi plébániai közösségek viszont változatlanul mágnesként vonzzák maguk felé más területekről is a híveket. (Jelentős ilyen szempontból, hogy a Magyarországi Katolikus Egyházközségek Általános Szervezeti Szabályzata aláhúzza: „Városokban a területi hovatartozás fenntartása mellett a hívő abban az egyházközségben is tevékenykedhetik, amelyikben körülményei szerint jobban bele tud kapcsolódni a krisztusi szeretetközösségbe és szolgálni tudja az üdvösség művét" (1. §. /6/.)

— A mai magyar hitélet és plébánia képére rányomja bélyegét a sokat emlegetett *paphiány*. Az egy plébániára (vagy lelkészségre) jutó átlagos hívőszám Magyarországon (ha a szociológiai bevezetőnkben jelzett 7,18 millió katolikusnak keresztelt személlyel számolunk), 3181. Ez a szám látszólag nem olyan magas, ha tudjuk, hogy Budapesten (a 7. tábla értelmében) átlag 14 224 katolikus jut egy plébániára (illetve 10 925, ha a templomigazgatóságokat külön lelkipásztori egységnek vesszük), s ha tudjuk, hogy az országban többszáz plébánia lélekszáma meghaladja a 20—30 ezret is, de mégis figyelemre méltó, hogy ez a szám mintegy *másfélszerese* a világegyház átlagának (amely 1982-ben 2214 volt), és *háromszorosa az európai átlagnak.*[12] Nem is szólva arról, hogy a trienti zsinat még így ír: „A lelkipásztoroknak isteni parancs alapján kötelességük bárányaikat ismerni"[13]. A paphiány, illetve a lelkipásztori ellátás terén tehát óriási előrelépés a világiak említett bekapcsolódása a lelkipásztori munkába.

— Végül a plébániák, illetve a hitélet szerkezeti átalakulását, a szakosodás és az integrálódás megkezdését siettette számos tény, amelyekről a városi lelkipásztorkodással kapcsolatban már szóltunk.

A fentiekben megkíséreltük vázolni a magyar plébániák átalakulásának pozitív vonásait. Ezek mellett, a néha még csak elszórt kezdeményezések mellett a plébániák nagyobb része a hagyományos sineken halad, s ilymódon többségük nem tud megfelelni a megváltozott kor igényeinek. Jellemző, hogy a legtöbb plébánián természetesnek veszik, hogy a hívek száma ahelyett, hogy növekedne, lassan vagy gyorsan fogy.

Az egyházmegye

A hitéletnek és a lelkipásztorkodásnak plébánia-feletti, nagyobb területet összefogó egysége az egyházmegye. Az egyházmegye eredetét, célját tekintve valamilyen szempontból szervesen összetartozó lelkipásztori (politikai) egység volna. Egy homogén és immobil társadalom az egyházmegyéknek (amint a plébániáknak is) stabilitást, nyugalmat, áttekinthetőséget biztosított, hiszen szinte évszázadokon át lényegileg változatlan volt egészében és részeiben (kerületeiben és plébániáiban) egyaránt. A hagyományos egyházmegye stabilitását biztosította az is, hogy a plébániák önmagukban is jól elkülönült, zárt, önállóan működőképes lelkipásztori-vallási egységeket képeztek. Az egyházmegye-kormányzat feladata tehát elsősorban abban állt, hogy az évszázadokon át lényegileg azonos jellegű (s az egyházi vezetés által jól ismert) plébániákat megfelelő lelkipásztorokkal betöltse. — Az utolsó évtizedek társadalmi átalakulása következtében az egyházmegye szinte összes imént felsorolt adottsága megszűnt. A társadalmi mobilitás, a települési viszonyok megváltozása következtében megszűnt magának az egyházmegyének egysége, homogeneitása, áttekinthetősége. A városiasodás és a társadalmi mobilitás következtében megszűnt a plébániák elkülönültsége, változatlansága, s olyan új lelkipásztori feladatok keletkeztek, amelyeket egy-egy plébánia önmagában nem tud megoldani. Mindehhez járult, hogy a papság létszámának csökkenése is lehetetlenné tette az egyházmegye — 45 előtti évtizedekben jól bevált — vezetési módszerét, amely arra alapozott, hogy az egyházmegyei hatóság az adott számú lelkipásztori állomáshelynek megfelelő számú lelkipásztorral rendelkezik.

A világegyház számos országában az utóbbi évtizedekben — látva a lelkipásztorkodásnak illetve az egyházmegye vezetésének ilyen összetetté válását — lelkipásztori-szociológiai intézeteket hoztak létre (országos vagy egyházmegyei szinten), amelyek feladata, hogy figyelemmel kísérjék azokat az állandóan változó társadalmi, demográfiai, vallási stb. tényezőket, amelynek az egyházmegye vezetését meg kell határozniok. Ezeknek az intézeteknek kutatásai alapján tervezik meg — alkalmasint több éves-évtizedes előretekintéssel — a paphiány miatt is problematikussá váló lelkipásztori munkaerők elosztását.

Magyarországon az új helyzet sok új problémát vetett fel. Itt a legszembeötlőbbeket idézzük:

— A városiasodás tehát megváltoztatta a lelkipásztori igényeket. Részben mert a város lélekszáma megnőtt, részben mert a város vette át vallási téren a vezető szerepet. A plébániák lelkipásztori ellátása azonban (amint az urbanizáció-témában már említettük) nem követte ezt a változást. A falvak, községek számára, amelyeknek korábban papjuk volt, a papi létszám csökkenése ellenére is több egyházmegyében a végsőkig igyekeztek biztosítani a lelkipásztort. Ez elsősorban az egyre növekvő városi plébániák káplánjainak, papi létszámának csökkentése, majd az egyéb központi szolgálatban lévő papok (aulisták, főhivatású teológiai tanárok) létszámának csökkentése révén hosszú ideig sikerült, míg a 80-as évekre ezek az erőtartalékok is végleg kimerültek. E lelkipásztori stratégiának megvolt a maga oka. Hiszen út látszott, hogy pl. egy

3—4000 lelkes plébánián, ahol 3—400 iskolába beírt hittanos volt, nagyobb szükség van káplánra, mint egy esetleg 10—15 000 lelkes városi plébánián, ahol sokkal kevesebb volt a hittanosok száma; vagy hogy egy 1—2000 lelkes falusi plébánián nagyobb szükség van papra, mint egy kisebb, pl. 3—6000 lelkes városi plébánián, amelynek hívei végülis egy autóbusszal átmehetnek a szomszéd plébániára misére. Ez a koncepció azonban nem vette figyelembe azt, hogy amíg a falun kétségtelenül vannak *adott* lelkipásztori lehetőségek, a városban viszont óriási lehetőségek *rejlenek*, amelyek csak megfelelő számú lelkipásztorral aknázhatók ki, de sokszorosan visszatérülnek. (Figyelemre méltó az is, hogy számos elvallástalanodott falu fiatal papja abban megy tönkre, hogy „nem tud mit csinálni", míg a városi papság a túlterheltség következtében.) A probléma súlyára rávilágít továbbá mindaz, amit a város-falu viszonyáról, a város és a városi vallásosság új szerepéről és a falura való visszahatásáról mondtunk.

— A társadalom szakosodása, pluralitása önmagában is a lelkipásztorok bizonyos szakosodását kívánja meg. A lelkipásztori *szakosításnak* annál inkább egyházmegyei szinten kell történnie, minél kevesebb az egy plébániára jutó lelkipásztorok száma. Hiszen egy-egy egyébként is túlterhelt pap nem tud önmagában megfelelni az egyre többrétű igénynek. A világegyházban lelkipásztori intézetek, szakosított lelkipásztorok igyekeznek megoldani e feladatot. A magyar egyházmegyékben is történtek kísérletek az utóbbi évtizedekben az egyre többféle igény kielégítésére hivatott papság megsegítésére. Ezek között kell említeni a papi továbbképzéseket és az egyházmegyei szakbizottságok (liturgikus, kateketikai, pasztorális, hivatásgondozó stb.) megalakulását, valamint azt, hogy többfelé közreadtak hitoktatási, bérmálási vagy prédikációs anyagokat, rendeztek különböző ifjúsági, hittanos, ministráns találkozókat, versenyeket, továbbá hivatásgondozó és családos lelkigyakorlatokat (nem szólva most a Leányfalui Lelkigyakorlatosházban szervezett lelkigyakorlatokról), vagy találkozókat és lelkinapokat, pl. mozgássérültek részére, és megtartották természetesen az évszázados egyházmegyei zarándoklatok szokását is. Ismerős továbbá az anyagi jellegű segélynyújtás is a papság számára, így pl. az egyházmegyei építészeti szakértők és jogtanácsosok, vagy az egyházmegyei építő brigádok, amelyek építkezéseknél segédkeznek. Mind e pozitív tények azonban inkább lelkipásztori „gyors-segélyek". Az ún. szakosított lelkipásztorkodás azonban (a már jelzett néhány kivételtől eltekintve) nem alakult ki. Pedig egyre sürgetőbb szükség volna rá. Sok országban (pl. a legnagyobb paphiánnyal küzdő délamerikai országokban) úgy próbálják megoldani a papok túlterheltségét, hogy több arra alkalmas papot kivonnak a plébániai lelkipásztorkodásból, hogy teljesen egy szakterületnek szentelhessék erejüket. Nálunk — ellenkezőleg — megfelelő szakosodásnak, illetve a problémák tervszerű feldolgozásának, és a megoldások megtervezésének gátat szab a szakemberek hiánya, illetve a központi szolgálatban levő papság csökkentése.

— Egyházmegyei szintű, az előzőkkel is összefüggő probléma *a papság* (főleg egyes falvak papságának) *magánya*. E kérdésről s az ezzel kapcsolatos pozitív kezdeményezésekről (papi találkozókról, testvéri közösségek kialakulá-

sáról) bővebben a papsággal foglalkozó fejezetben olvashatunk. De ott szerepel a szám is, hogy 1950 óta 10 évente körülbelül 70 pap hagyta el a szolgálatot. Ez azt jelenti, hogy az utóbbi 20 évben a szolgálatot elhagyók száma 1962 és 1971 közt 18%-a, 1972 és 1981 közt 20%-a az ugyanez időszakban szenteltek számának. — A papi magánynak és az aposztáziáknak összetett problémája bizonyára nem független egyes egyházmegyék nagyságától sem, ami több egyházmegye esetében lehetetlenné teszi azt — amit a II. Vatikáni zsinat is előír —, hogy a főpásztoroknak személyes atyai kapcsolatuk legyen papjaikkal.

— A lelkipásztorkodás és a zsinati egyházkép szempontjából egyaránt az egyik első egyházmegyei szintű kérdés *a világiak helye* az egyházban, illetve lelkipásztori alkalmazásuk. A lelkipásztori alkalmazás terén — mint láttuk — az első lépéseket már megtette a magyar egyház. Az országos, illetve plébániai szintű kezdeményezések mellett számos egyházmegye saját kebelében is indított két-hároméves hitoktatóképző, illetve lelkipásztorképző tanfolyamokat. (Egyes egyházmegyékben több központban is működik ilyen.) Azután létrejöttek egyéb, a világiakat érintő kezdeményezések, így egyházközségi képviselő testületi tagok, egyházi alkalmazottak, kántorok vagy egyházközségi küldöttek találkozói, alkalmasint lelki- és továbbképző programmal. De a világiakkal való egyházmegyei szintű tényleges összedolgozás — pl. a zsinat által előírt egyházmegyei világi tanács — még a jövő feladatai közé tartozik.

— Az egyházmegyékkel kapcsolatban kell szólnunk azoknak *egymáshoz való viszonyáról.* Az utolsó évtizedek változásai az egyházmegyék egymáshoz való viszonyát hasonlóan megváltoztatták, mint a plébániákét. Az egyházmegyék eddigi viszonylagos egysége, elkülönültsége megszűnt, illetve olyan új igények és feladatok keletkeztek, amelyeket országos szinten célszerű megoldani. Az országos lelkipásztori koordináció legfontosabb eszköze maga a püspöki konferencia, amely hazánkban is új súlyt kapott a II. Vatikáni zsinat után, s amely a lényeges lelkipásztori kérdésekben országos irányelveket ad. A lelkipásztori koordináció eszközei továbbá a MKPK — a Magyar Katolikus Almanach I. kötetében bemutatott — bizottságai és tanácsai. (Meg kell ugyan jegyezni, hogy — hasonlóan az egyházmegyei szintű bizottságokhoz — ezek közül némelyek tényleges és álldandó munkát fejtenek ki, míg másoknak léte egyelőre inkább csak formai, legfeljebb évi egy-két ülésben kimerül.) A lelkipásztori koordinációt szolgálják továbbá bizonyos országos tanácskozások, konferenciák. Ezek közül a legjelentősebbek közé tartozik a teológiai tanárok 3 napos januári konferenciája, a nyári országos katetikai lelkigyakorlat, illetve a hivatásgondozó zelátorok lelkigyakorlata. — Ezek a kezdeményezések azonban ismét csak első lépésnek tekinthetők, hiszen bizonyos vonatkozásban hiányzik az országos lelkipásztori áttekintés, a több évre való tudatos tervezés és koordináció, hiányzik az egyházmegyék közti lelkipásztori harmónia. Ez utóbbit jelzi egyrészt az egyházmegyék *területi elhelyezkedése,* másrészt a *hitéletbeli különbségek* is. Ami a területi elhelyezkedést, annak aránytalanságait, célszerűtlenségét illeti (a megfelelő térképet lásd az Almanach I. kötetében a 645. oldalon), ez nem az utolsó évtizedek új kérdése, de társadalmunknak, illetve a településviszonyoknak utóbbi átrendeződése következtében ma ez a helyzet új kérdéseket vet

fel. Ami a hitéletbeli különbségeket illeti (vö. ehhez a 14., 17., 19., 21., 22., 28., 30., 35. táblát), ennek megvannak a maga történelmi, gazdasági, kulturális okai is; de mivel az egyház egységes egész, s mivel a püspökök feladata, hogy „az összes egyházzal törődjenek" (Püspökök 6), a különbségek — különösen az egy papra jutó hívek számában való óriási különbségek — csökkentése, illetve a terhek valamilyen módon való közös viselése nyilván az egész magyar egyház közös ügye.

A kisközösségek

Az egyház a zsinati, majd a püspöki szinódusokat összefoglaló dokumentumokban úgy szól a kisközösségekről, mint az egyház életének, megújulásának zálogáról, s egyúttal mint az evangelizációnak korunkban legfontosabb eszközéről, „keretéről". „Az a tény, hogy a magyar egyház belső élete a kiscsoportokat is kitermelte — írja Cserháti püspök —, világegyházi szintre emelte a szemléleti átalakulást és biztos reményt ad a továbblépésre. A csoportmunka igazi ellenzői azok, akik ma is tömegkategóriákban gondolkoznak . . . , pedig a holnap és a jövő az ő kezükben van."[14] A magyarországi egyházi kisközösségek témája az utolsó négy évtized lelkipásztorkodásának, hitéletének egyik legforróbb, legtöbb vitát kiváltó témája, s a kisközösségek helyzete, alakulása sok szempontból tükre a magyarországi hitélet alakulásának is. E téma, amelyről az utolsó 15 évben oly sokat írtak itthon és külföldön egyaránt, az eddigi témaköreink közül talán mégis a legkevésbé feldolgozott, ezért az előzőknél némileg részletesebben igyekszünk vázolni. (Teljes feldolgozásához viszont nagyobb kutatásra és történelmi távlatra volna szükség.)

— *A kisközösség nem új jelenség.* Az egyház minden korban ismerte a nagyobb egyházi közösségen belül a kisebb közösségeket (tágabb értelemben pl. énekkarosok vagy egyháztanácstagok közösségét, szűkebb értelembe különböző egyházi — ifjúsági vagy felnőtt — mozgalmak, egyesületek, szervezetek közösségeit). Mi az, ami mégis új ezekben a csoportulásokban? Bizonyára az, hogy tagjai jobban belegyökereznek a közösségbe, nagyobb az összetartozás élményük, hogy a közösségeknek nagyobb szerepe van életükben, mint korábban, hogy a csoport tagjai, illetve vezetői közt testvériesebb kapcsolat uralkodik stb.

A kisközösség azonban gyűjtőfogalom, amelybe különböző korosztályú, fajtájú, elkötelezettségű, mélységű közösségek tartoznak. Ezek közül külön említést érdemelnek az egyházi dokumentumokban is sokat emlegetett *bázisközösségek*. Ezek olyan kisközösségek, amelynek tagjai között nemcsak időleges a kapcsolat, (mint pl. sok ifjúsági hittanos csoport tagjai közt), hanem elvileg életre szóló; amelynek tagjai nemcsak életük egy-egy részterületén állnak kapcsolatban egymással, (mint néhány hittanos közösség vagy énekkar tagjai), hanem a közösségi élet valamiképpen egész életüket átjárja, meghatározza. (NB: magyar egyházi körökben a mai napig sokan hibásan azonosítják a kisközösségeket a bázisközösségekkel.)

— A korunkbeli kisközösségek *létrejöttének egyik fő oka* szociológiai jellegű: A városiasodott, magányos társadalom emberének jobban hiánya a közösség,

mint a falusi társadalom tagjának. Másik fő oka vallási jellegű: korunkban világszerte és hazánkban is megfigyelhető egy új intenzitású vallási, illetve elmélyülési igény, amely szükségképp elmélyültebb közösséget hoz létre. A vallási okok közé tartozik a II. Vatikáni zsinat is, amely a keresztények nagykorúságát, apostoli felelősségét, az önálló kezdeményezések fontosságát, s magának a keresztény közösségnek jelentőségét is hangsúlyozta.

— *Magyarországon a kisközösségek legkülönbözőbb típusai* kialakultak az utóbbi évtizedekben, beleszámítva a bázisközösségeket is. A legtöbb kisközösség papok, lelkipásztorok indítására jött létre: hittanos-, ifjúsági-, felnőtt-, családos-, stb. közösségek, egyházközségi csoportok; de különösen az utóbbi években (a hivatalos egyházi biztatásnak megfelelően — vö. világi hívek apostolkodásáról 18; EN 73; CIC 225. c.) világiak kezdeményezésére is.

A mai kisközösségeket, sokféle fajtájuk, illetve a lelkipásztoroktól való nagyarányú (főleg kezdeti) függésük következtében, nem lehet egységesen jellemezni, megítélni. Hiszen a *legkülönböző beállítottságúak és mélységűek* vannak köztük, nagy mértékben a vezető lelkipásztor elmélyültségétől, lelki érettségétől függően. Kétségtelen voltak (s olykor vannak) kisközösségnek nevezett csoportulások, amelyeknek tagjai (vezetőjükkel együtt) inkább csak magányukból menekülnek egymáshoz, s együttléteikben megmaradnak egy nagyon felületes „haveri együttlét" szintjén. Kétségtelenül vannak felületes ifjúsági csoportok, amelyek egy-két év közös éneklései, kirándulásai után úgy szétesnek, hogy a kereszténység nyomát sem hagyják maguk után. Kétségtelen, hogy egyes kisközösségekben kísért a veszély a hangulatok, élmények, érzelmi elemek túlhangsúlyozására, a különlegességek keresésére, a járatlan utak előnyben részesítésére, másokban a kritikus, kontestáló szellem eluralkodására. — E hibák terén is különbséget kell azonban tenni, mert ezek fakadhatnak az együttes lényegéből, vagy lehetnek gyermekbetegségek: a fejlődés egy-egy kezdeti stádiumának jelei. De e jelzett hiányosságok vagy hibák mellett vagy ellenére is a hazai kisközösségek többsége az egyház által kijelölt úton halad. S míg a felületes csoportosulások eleve halálra vannak ítélve (vö. ApCsel 5,38—39), a kisközösségek fő áramában egy 10—20 éve tartó állandó érlelődés és mélyülés tapasztalható. (E téren nyilván még hosszú út állhat előttük a jövőben is.) — Figyelemreméltó az is, hogy az 1985/86-os években a legtöbb ifjúsági és közösségi találkozó országszerte az „egység" gondolatát választotta témájául: hangsúlyozva, az egyházzal, illetve a magyar egyház vezetőivel való egység egyedülálló jelentőségét és teljes akarását.

— *Kisközösségek hivatalos megítélése* Magyarországon szoros kapcsolatban állt az állam és egyház viszonyának alakulásával az utolsó 40 év folyamán. Az 1950 és 1976 közti időszak kisközösségi életének elemezésére a kielégítő adatok s a történeti távlat hiányában e tanulmány keretei közt nem vállalkozhatunk. Hiszen ez időszakban létük államilag eleinte nem elfogadott, majd csupán megtűrt, s ennek következtében a hivatalos sajtóban, közleményekben nem találunk rájuk vonatkozó reális képet nyújtó forrásokat.

Fontosnak látszik viszont témánk szempontjából felidézni a *világháború* előtti illetve közvetlen *utáni katolikus közösségi, mozgalmi életet,* illetve ennek

adatait, hiszen a későbbi kisközösségi élet gyökerei ide nyúlnak vissza. A második világháború előtt a magyar egyházban számos egyesület, szervezet, mozgalom sok százezer fiatalt és felnőttet fogott össze közösségekben. Ezek 1945-ben újra elkezdték működésüket. Gergely Jenő „A katolikus egyház Magyarországon (1944—1971)" c. könyvében ír erről: Újraéledtek a karitatív szervezetek, a Szent Vince Szeretet Egyesület,a Keresztény Szeretet Országos Gyermekvédő Műve, a Szent Erzsébet Karitász Központ... Megindult a katolikus tudományos és irodalmi élet... Újra megkezdte működését a Mária Kongregáció, a Jézus Szíve Szövetség, a Központi Katolikus Kör, a Szent Kereszt Egyesület..." S megkezdődött a katolikus ifjúsági mozgalmak új életre keltése: A Katolikus Iparos- és Munkásifjak Országos Egyesülete (KIOE) munkája mindjárt a felszabadulás után megindult. Elsősorban a fővárosban az egyházközségi kezelésben lévő tanonc otthonokat nyitották meg. A Katolikus Legényegyletek az Actio Catholica égisze alatt kezdték meg karitatív jellegű működésüket. 1945 nyarán már folytatta tevékenységét a Katolikus Agrárifjúsági Leányszövetség (KALÁSZ) is. A KALÁSZ az egyházközségek keretében mint hitbuzgalmi egyesület kezdte újra működését, és 1945 őszén 1500 szervezetében kb. 100 000 falusi leányt tömörített... Az új demokratikus Magyarországon a legjelentősebb katolikus mozgalom a KALOT volt, amelynek egyházi vezetői a jezsuita rendből kerültek ki. Egyes források szerint 1944-ben a KALOT-nak 4500 faluban volt szervezete, kb. félmillió taggal és 20 népfőiskolával... Az elemi és általános iskolások között működő szívgárdák száma 1948-ra 1543-ra emelkedett..."[15] „1946. július 18—27 között feloszlatták a KALOT 631, a KALÁSZ 576 helyi csoportját és egyéb katolikus egyesületek 170 szervezetét. A Katolikus Legényegyletek 136 csoportját szűntették meg. Az „egyéb" kategóriába tartoztak pl.: a Katolikus Dolgozó Nők és Leányok Egyesülete, a kereszténységszocialista szervezetek, a Katolikus Leányok Országos Szövetségének csoportjai, a katolikus cserkészek szervezetei, és több, külön alapszabállyal rendelkező egyházközségi ifjúsági csoport. Kétségtelen, hogy a felosztás elsősorban a nem hitbuzgalmi egyesületeket érintette, — mondja Gergely Jenő. — Az autentikusnak tekinthető 1948-as almanach még 7522 hitbuzgalmi egyesületet tüntet fel (helyi csoportokkal együtt), kereken 708 000 taggal..."[16] — 1949-ben aztán bekövetkezett az egyesületek radikális felszámolása, beszűntetése...

Ha a feloszlatott egyesületekre, a megszűntetett mintegy 3000 katolikus iskolára, ezek 416 000 diákjára, továbbá az 1950-ben feloszlatott, majd országszerte szétoszlott mintegy 11 500 szerzetesre gondolunk, s ha felidézzük, hogy a személyi kultusz évei alatt különösen is próbálták a hitoktatást adminisztratív eszközökkel visszaszorítani (s ez különösen városhelyen rendkívül hatásosnak látszott), akkor csupán a szociológiai-vallászlélektani törvények alapján is fel kell tételeznünk, hogy ezeknek a korábban vallásos életet élő, vallásos közösségbe tartozó embereknek legalábbis egy része minden bizonnyal keresett magának megfelelő normákat, amelyek közt vallásos-közösségi igényét kielégíthette; s ha ez államilag megengedett keretek közt nem volt lehetséges, akkor e kereteken kívül.

Az mindenképpen nyilvánvaló, hogy a kisközösségi mozgalom nem akkor kezdődött, amikor hivatalos elismerést nyert. S az is feltételezhető — egy kívül álló szemlélő részéről is —, hogy ha a kisközösségek jelentős részét az állami elfogadtatás után nem érte a politizálás vagy egyenesen az összeesküvés vádja, akkor többségüknek a hivatalos jóváhagyás előtt sem voltak ilyen szándékai.

Ennek a jelzett időszaknak egyik fázisáról egy — a Művelődésügyi Minisztérium Marxizmus-Leninizmus Főosztályának „Tájékoztatójában" megjelent — tanulmány ezt írja: „A 60-as évek végétől... főleg városi fiatalok körében erősödött a közösségi igény. A szocializmusban is ható elidegenedés, az iskolai közösségek alakulásának problémái, az ifjúsági mozgalmak kezdeti lendületének csökkenése, sok fiatal kiábrándulása a mozgalomból hozzájárult ahhoz, hogy igen sok közülük „igazi közösséget" keres, illetve keresett. Ez a közösségkeresés többeket a vallási közösségek felé lökött..."[17]

1976 egy bizonyos *fordulatot* jelentett a magyarországi egyházi kisközösségek vonatkozásában. Ez évben hirdeti ki a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa törvényerejű rendeletként az Egyesült Nemzetek Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát, amely kinyilvánítja a vallásos emberek nyilvános vagy magánkörben való összejöveteli jogát (1976. év 8. sz. tvr. III. rész, 18. cikk, 1. pont), illetve a MKPK az év demcemeri konferencián nyilatkozik a kisközösségekről; buzdítja őket, hogy hallgassanak az egyházi vezetőkre, ne szakadjanak ki a plébániákból stb. (Ezt az intelmét az 1977-es tavaszi konferencia is megismétli.) — Ekkoriban még a klérus körében is a *legellentétesebb nézetek* uralkodtak a kiscsoportokról. Részben oka volt ennek egyrészt a nyugati sajtó szenzációhajhászó híreinek beszivárgása, amelyek kevésbé tudósítottak a világszerte 10 és 100 ezrével keletkező és terjedő egyházias kisközösségekről, mint a (bár minimális arányú) rendkívüliségeket, szélsőségeket keresőkről, — másrészt egyes hazai kiscsoportok hibái túlzásai. — A kisközösségekre vonatkozó szélsőséges nézetekre jellemző, egy a katolikus sajtóban megjelenő írás, amely — az ekkor már a pápa és a világegyház által (megfelelő feltételek mellett) az egyház jövője zálogaként jellemzett — bázisközösségek szellemi előd jét (megkülönböztetés nélkül) a hitleri Németországban, illetve a fasizmusban látja.[18] Ezzel szemben ekkoriban már — nyilvánvalóan az egyház és állam szándékainak is megfelelően — egyre több felelős magyar egyházfő (pl. Cserháti püspök, Szennay főapát) és teológus (Nyíri Tamás, Koncz Lajos, Csanád Béla, Tomka Ferenc) tisztázza a magyar katolikus sajtóhasábjain is a katolikus kisközösségek helyes fogalmát és pótolhatatlan jelentőségét.[19]

A fordulat hátterében nyilván több tényezőt kell felfedeznünk. — Így a hazai *társalomkutatók felismerését*, hogy a közösségi-kisközösségi élet a városiasodott társadalomban az ember szükségszerű igényei közé tartozik. A 80-as években egyre több szociológus hangsúlyozta, hogy „társadalmi életünk súlyos hiánybetegségekben szenved", s ezek közül egyik „az életképes emberi közösségek krónikus hiánya... A tapasztalatok szerint embernek és társadalomnak egyaránt szüksége van közösségekre. Az embernek, mert a közösség biztonságot nyújthat neki, tartalmat, célt adhat életének, ... gazdagabb kibontakozás lehetőségét személyiségének. És a társadalomnak mint egésznek, mert a

közösségek gazdag hálózata nélkül atomizálódik, egyedeire esik szét, tehetetlen tömeggé formálódik." [20]Továbbá e fordulat oka az *egyházpolitika fejlődése*, illetve az az állami, illetve marxista részről a 80-as években egyre inkább megfogalmazódó felismerés is, (amely ekkoriban még nagyon új volt és a dialógus új lehetőségét teremtette), hogy „vannak a vallásos etikának olyan normái, amelyek közelebb visznek a szocializmus eszméihez és gyakorlatához, mint egy cinikus, nihilista kívülálló ateizmus" [21], hogy „könnyebb a hívő emberrel a szocializmus közös, humánumot szolgáló feladataira tisztességes szövetséget kötni, mint a semmire sem törekvő közönyössel, a mindenféle erkölcsi mértéket tagadóval"[22]; illetve hogy a keresztény közösség „még mindig a jobbik lehetőség, ha a teljes értékvesztéshez eljutott narkós csoportok ijesztő alternatívájával vetjük össze"[23].

A kisközösségek hazai elfogadása mögött végül ott állt a *világegyház* is, amelyben ekkoriban egyre több szó esett arról, hogy ezek (ha egységben vannak az egyházi vezetéssel) korunk kereszténységének lényegi megnyilvánulásai.

A változást jelezte, hogy *Lékai bíboros* 1980. pünkösdjén részt vett a kisközösségek, illetve a fiatalok egyik legismertebb országos találkozóján, Nagymaroson, majd ez idő után országszerte szaporodtak a hasonló ifjúsági vagy közösségi találkozók, általában a főpásztorok vagy megbízottjaik részvételével.

II. János Pál 1982. október 7-én a MKPK „ad limina" látogatása alkalmával utalt egyes hazai közösségekkel kapcsolatos nehézségekre, feszültségekre (amelyekkel a Püspöki Kar is ismételten foglalkozott), elítélte azokat a kisközösségeket, amelyek nem a Püspöki Karral együttműködve keresik a magyar egyház megújulásának útját, és leszögezte, hogy a probléma „pozitív megoldását nem lehet tovább halasztani az egység kára nélkül..." De hozzáfűzte: „Biztos vagyok abban, hogy azokat a bázisközösségeket, amelyek megtartják ezeket az irányelveket... támogatjátok és nyíltan segítitek" [24]. Casaroli bíboros államtitkár 1983. április 30-i levele az imént idézett kautélák után ugyancsak megismételte: „A Szentszék buzdítja a magyar püspököket, hogy minden erejükkel támogassák és mozdítsák elő azokat a bázisközösségeket, amelyeket a fent említett pápai dokumentum (ti. EN és Cat. Trad.) szabályait követik, és amely közösségek hazátokban már virágoznak és lelki gyümölcsöt hoznak"[25].

Ez idő tájt a témában hivatott állami fórum, az ÁEH, illetve annak elnöke, *Miklós Imre* így nyilatkozott a kiscsoportokkal kapcsolatban: „Hazánkban a vallásosság ma már nem jelent politikai szembenállást... A vallásos emberek számos olyan erkölcsi értéket is hordoznak, amelyek a szocialista építésben való részvételre ösztönöznek... Figyelemre méltó, hogy a vallások és egyházak iránti érdeklődés megnőtt a fiatalok körében. Ezt nem tartjuk rendellenesnek... Nézetem szerint ezt az érdeklődést nem lehet és nem is szabad visszaszorítani... Minden egyházban előtérbe kerültek az olyan kisközösségek, amelyek célja, hogy a hívek elmélyült lelkiéletet éljenek. Ha ezek betartják az adott egyház törvényeit és rendjét, tevékenységüket senki sem kifogásolja. Olyan újító mozgalmak ezek, amelyek gyakran jelentkeznek az egyházak történetében"[26].

Gyümölcseik, jelentőségük

Ha a magyarországi kisközösségek jelentős részének tevékenységét, hatásait vizsgáljuk, nyilvánvaló ezeknek mind egyházi-vallási, mind társadalmi jelentősége. (A már említett hibák vagy túlzások ismételt elemzésétől itt eltekintünk.)

Sajátos *egyházi-vallási gyümölcseik* sokfélék. Mindennek alapjaként említhetjük a *személyes vallásosság elmélyülését.* Az érett kisközösségekben — bár természetesen ismerősek az emberi gyengeségek, feszültségek is, illetve van fejlődés az egyének és a csoportok életében — elmélyült imaélettel, szentségi élettel, a szenvedések elviselésével, a Szentírással való intenzív kapcsolattal, ezekből fakadóan mély és vonzó tetvéri-közösségi légkörrel, őszinte embertársi kapcsolatokkal találkozunk. Jellemző, hogy csoportok általában egy néhány tagból álló közösségből fejlődnek ki, majd növekszenek egyre nagyobbá. A növekedés oka nem a hagyományos apostolkodás vagy agitáció, hanem — ahogyan az EN is írja — az, hogy „kisugárzik hitük... reményük... s ez szavak nélkül is tanúságtétel. S akik őket látják, önkéntelenül is megkérdezik maguktól: Miért ilyenek ők?... Mi ad erőt nekik?" (EN 21) E sugárzás azután sok megtértés elindítója lesz: közömbösök, nem gyakorló keresztények vagy ateisták egyaránt elindulnak általuk egy mély keresztény élet útján. Ha igaz, hogy „gyümölcseikről ismeritek meg őket", akkor nem kerülheti el figyelmünket a — más összefüggésben már említett — sok felnőttkeresztelés, elsőáldozás, bérmálás, házasságrendezés, ami a közösségi plébániákon, illetve a kisközösségekben mindennapos jelenség. (A Vigíliában vagy az Új Emberben ismételten olvashattunk a kisközösségek hatására történt megrendítő, és mégis „hétköznapi" megtérésekről[27].)

A személyes vallási, illetve a közösségi élet elmélyülésének gyümölcsei vannak a konkrét *egyházközségi, lelkipásztori életben* is. Számos plébánia újult meg a kisközösségek által: egyrészt, mert az élő ifjúsági, vagy családi közösségek már létükkel is életet vittek az egyházközségbe, másrészt, mert a közösségek tagjai aktív részt vállaltak a lelkiipásztori feladatokból, hitoktatásból, beteglátogatásból stb. Ide kapcsolódik, hogy a kisközösségekben sok *hivatás* születik mind a papságra, mind elkötelezett világi szolgálatokra: így számos hallgató a kiscsoportok talaján felnőve kerül a Hittudományi Akadémia Levelező Tagozatára, a kántor- és hitoktatóképzőkbe, vagy a Szeretetszolgálat-képzőbe.

Az is igaz ugyan, hogy sokszor elhangzott a vád, hogy egyes helyeken a kisközösségek tagjai *elkülönültek* s ezáltal feszültségeket váltanak ki. Ez egyes esetekben előfordult, máskor felül kell vizsgálni, hogy vajon nem egy autokratikus lelkipásztori magatartás áll-e a feszültség és elkülönülés hátterében, amely — Szennay főapát szavaival — „illegalitásba szorítja az elmélyült vallásosságra való spontán törekvést"[28] Valóban világszerte és Magyarországon is úgy tűnik, hogy ahol a világiakat „nem szorították illegalitásba", ott ők az egyház és az egyházközség éltető részeivé váltak, mint egyének vagy mint közösségek. (Minderre szép példákat olvashattunk a magyar egyházi folyóiratokban is[29].) A feszültségek, s az elkülönülő kisközösségek többnyire ott jöttek létre, ahol a többre vágyó világiak nem kaptak helyet, teret a plébániai közösségben. (Magyarországon éveken át nagyon sok plébánián ez utóbbi volt a helyzet.)

A kisközösségek mind *emberi-társadalmi,* mind vallási vonatkozású jelentősége, hogy egy városias, magányos erkölcsi hátteret, közösségi támaszt — biztosítanak tagjai számára. Ilyen referencia-csoport nélkül az egyén — különösen a fiatalkorú — elbizonytalanodik, s ki van téve az anomiának, a törvény- és normanélküliség, a deviancia veszélyének. Nem véletlen, hogy azoknak a serdülő, illetve ifjúkorúaknak és fiatal családoknak, akik ma Magyarországon komoly vallásos életet élnek, egy jelentős része (egyes becslések szerint legalább a fele) a kisközösségektől kap támaszt, erőt. — Ilyen összefüggésben sem véletlen, hogy felelős társadalmi vezetők, szakemberek vagy egyes újságírók, illetve cikkek újabban egyre gyakrabban figyelnek fel a társadalmi anomia, a deviancia veszélyével szemben a kereszténység erkölcsi erejére és értékeire, illetve arra a konkrét tényre, hogy a magyar társadalmat felelősen szemlélők itt is, ott is beleütköznek emberekbe, akik — minden ellenszolgáltatás nélkül — törődnek deviáns (alkoholista, kábítószeres) fiatalokkal vagy öregekkel, debilis gyermekekkel, és gyakran kiderül, hogy ezek keresztény közösségek tagjai. Valóban a kisközösségek egyik jellemzője éppen a keresztény *karitász.* Sokat lehetne írni arról, hogy az utolsó évtizedekben miként látogattak rendszeresen öregotthonokat, elfekvő intézményeket, gondoztak lakáson öregeket, betegeket; ápoltak, nyaraltattak értelmi vagy testi fogyatékos gyerekekeket, felnőtteket stb. (olyankor is, amikor keresztény vagy kisközösségi létüket el kellett titkolniuk). S e tevékenységük nemcsak önálló pozitív tény, hanem *jel és meghívás* is egy olyan emberi közegben, ahol az ilyenfajta magatartás gyakran hiánycikk.

E gondolatsor befejezéséül mintegy „külső" tanúságtételként, s a mondottakat is összefoglalva álljon itt *egy marxista szerző* jellemzése, aki a keresztény kisközösségek hosszas tanulmányozása után így foglalta össze tapasztalatait:

„A kisközösségek... sok közös vonást mutatnak az ősi közösségekkel, liturgiájukban, miseformájukban, imádságaikban, karitászra való nyitottságukban, olykor karizmatikus vonásaikban, a közösség demokratizmusában...

— Előnyökkel nem jár kereszténységük, mint Konstantinustól századunkig, s ezért csak a »mély lelkiséggel«, hittel bíró katolikusok lesznek kisközösségi tagok...

A kisközösségbe mind a társadalomban keletkezett közösségvákuumok, mind a sokszor személytelen, formális vallásosságból való menekülés vezet sok fiatalt... Sok olyan fiatal tagja a katolikus kisközösségeknek, aki nem kapott vallásos nevelést, egész környezete ateista volt, de egy hívő osztálytársát vagy ismerősét elkísérve a kisközösségi összejövetelre „itt ragadt", és később »megtérve« hívő katolikussá lett. — A kisközösségi tagok másik része katolikus nevelést kapott, de családja, szülei sokszor formális vallásosságától idegenkedve lázadt ez ellen. Az ilyen nevelést kapott fiatalok egy részét egész életükre elriasztották a vallástól a közvetlen környezetben tapasztalt képmutatás, felszínes vallásosság miatt. Mások pedig »igazi hívő« kisközösséggel találkozva megtérnek, hívővé válnak, s ez számukra merőben más, mint korábbi vallásos életük..."

A szerző által vizsgált kisközösségek „szoros kapcsolatban vannak egymással, a plébániákkal, az egyházmegye vezetőivel, papjaival... Heti egy alkalommal gyűlnek össze a csoportban... A csoportot vezető pappal viszonyuk közvetlen,

baráti. A két-három órás összejöveteleken, amelyeket imával kezdenek, a Biblia bizonyos részeit értelmezik közösen. Közösen imádkoznak, saját problémáikat elmondva közösen keresnek ezekre választ. A pap vagy arra rátermett más fiatal előadásokat tart, előre meghatározott témákból... A tagokat baráti viszony köti össze, vagy ahogy ők mondják „testvéri"... Az összejöveteleik mindig imádsággal kezdődnek. Itt külön ki kell térnünk az imádság ezen sajátos módjára, amely minden kisközösséget jellemez. Nem az imakönyvben kanonizált, kötött imák a jellemzőek, hanem a spontán, hangos megnyilatkozás. Néhány perc rövid csend után a körben ülő tagok valamelyike saját szavaival imát mond. Majd ismét valaki más imádkozik hangosan. Ezek lehetnek kérő, hálaadó, dicsőítő tartalmúak. Igen mélyről jövő, őszinte megnyilatkozások ezek, egy összeforrt közösségben póztól, szereplésvágytól mentesek, pedig mások előtt történik. Aki nem tudja magát „ráhangolni" az imára, vagy nincs mondanivalója, az hallgat... Az imádság után a születés vagy névnapjukat ünneplőket köszöntik... Az egymásra figyelés, az egymáshoz mint baráthoz, közeli társhoz való visszanyúlás jelei ezek... A heti összejöveteleken kívül több egyéb formában is találkoznak a tagok. Pl. közös mozi-, színházlátogatások, sok közös kirándulás, más kisközösségek meglátogatása, ifjúsági vagy kisközösségi miséken való aktív részvételre való készülés alkalmával.

A hitéleten kívül tehát a hétköznapok legkülönbözőbb területein is együttműködnek a közösség tagjai... — Közös tevékenységük egyik területe külön említést érdemel. Majd mindegyik kisközösség igen intenzíven foglalkozik karitatív munkával. Öregek látogatása, itt a házimunka elvégzése, gyűjtés az arra rászorulók számára, kórházakban olyanok meglátogatása, akiket nem látogatnak, egyszóval betegek, öregek, elesettek segítése...

Nekünk, nem vallásosoknak azt hiszem, elgondolkoztatóak ezek a tendenciák. Sok fiatal kerül ilyen közösségekbe, s érzi jól magát, mert közösségre talált..."[30]

Ifjúsági találkozók

Itt kell szólnunk a kisközösségek által rendezett ifjúsági találkozókról, lelkigyakorlatokról, lelki napokról, illetve azokról az utóbbi években egyházmegyei szinten szervezett hasonló találkozókról, amelyek magját gyakran ugyancsak a kisközösségek tagjai alkotják, illetve amelyek általában a kisközösségek által kialakított formákat vették át.

A kisközösségek létrejöttével, szaporodásával együtt természetesen kialakult az egymással való találkozás vágya. Amíg a közösségek létjogosultsága kérdéses volt, addig a nagyobb tömegben való találkozás alig volt lehetséges. Az összejövetel néhány természetes formája mégis hamarosan kialakult: így bizonyos hivatalos egyházi ünnepek (pl. papszentelések) vagy búcsújárások, illetve hivatalos lelkigyakorlatok alkalmával. A máriapócsi ifjúsági búcsú és zarándoklat pl. 1957 óta létezik. A nagymarosi ifjúsági találkozó pedig — több egyéb találkozóhoz hasonlóan — úgy kezdődött 1971-ben, hogy egy helyi-templomi ifjúsági lelkigyakorlatra eljöttek a környék fiataljai is (akkor még Kismarosra). A következő években egyre többen érkeztek, úgy hogy rövidesen kinőtték a kis templomot, s 1976-ban nagyobb után kellett nézni: ez volt

Nagymaros. Az első „úttörő" találkozók példáján felbuzdulva, illetve az alakuló egyházpolitikai helyzetet érzékelve egyre több helyen születtek hasonló kezdeményezések.

1980 óta szinte minden egyházmegyében vannak nagy résztvevő számú ifjúsági találkozók, a főpásztorok tudtával és sok helyen részvételével. Legismertebbek a jelzett nagymarosi (évente kétszer, 1986-ban már 3000 résztvevővel) a szegedi (600 résztvevővel), a máriagyüdi (pécsi egyházmegye, 1200 résztvevővel), a hajósi (kalocsai egyházmegye, 1000 résztvevővel), a debreceni (szeged-csanádi egyházmegye, 800 résztvevővel), a máriapócsi (hajdúdorogi egyházmegye, 1000 résztvevővel), stb. Ezek mellett a spontánul, az évek folyamán egy-egy lelkipásztor vagy lelkipásztori csoport kezdeményezésére kialakult találkozók mellett egyre több az *egyházmegyei szervezésű* összejövetel. Ilyenek voltak 1984—85-től Kalocsán, Egerben, Veszprémben, Szombathelyen stb. Indítást adott erre II. János Pál pápa felhívása a világ püspökeihez, hogy minden év virágvasárnapján rendezzenek találkozót a fiatalok számára. Megdöbbentő, hogy már az első ilyen rendezésű találkozóknak is mekkora sikere volt, így például Egerben 1700-an, Szombathelyen 800-an, a veszprémi megyében két helyen is (Segesden és Csatkán) 700-an jöttek össze. Az egyházmegyei szervezésben néhány éve vannak még nagy létszámú hittanversenyek, ministráns találkozók stb. is.

Az ifjúsági találkozókkal rokonságban állnak az *ifjúsági búcsúk*, zarándoklatok. A legjelentősebbek közé tartozik a már említett pócsi ifjúsági búcsú, amely mai formáját 1978-ban vette fel, illetve a márianosztrai ifjúsági zarándoklat és búcsú, amely újabb keletű. Ezen kívül sok fiatal zarándokol már a 70-es évek óta a lengyel fiatalokkal együtt 10 napon át Varsóból Csensztohovába, és sokan „zarándokolnak" el Taizébe vagy Loppiánóba vagy a világ más nagy lelki találkozóhelyeire is.

A találkozók sorában, illetve a kisközösségek életében egyedülálló jelentőségűek a *lelkigyakorlatok*, amelyeken a legtöbb kisközösségi tag évente részt vesz. Ezek között a 80-as évek óta vannak 1000 körüli létszámú két-három egész napos lelkigyakorlatos találkozók, mint pl. Hajóson vagy Máriagyüdön, aztán 400—600 fős lelkigyakorlatok-lelkinapok, mint külön Buda és Pest fiataljai számára egy-egy templomban. A legjelentősebbek mégis azok a 3-tól 6 napos elmélyült lelkigyakorlatok, amelyeket kisebb körben (30—100 személlyel) egyes kisközösségek tartanak saját tagjaik számára, vagy néhány csoportnak közösen. — Vannak továbbá *egyházmegyei szervezésű* lelkigyakorlatok is, így Székesfehérvárott, Veszprémben és a szeged-csanádi megyében. Ugyancsak egyházmegyei szervezésűek az ún. „hivatásgondozó lelkigyakorlatok", amelyek Egerben és Nyíregyházán szemináriumokban kezdődtek 1983-ban, (Egerben csak fiú, Nyíregyházán külön fiúk és külön lányok részére 80—80 személlyel), majd a következő két-három év alatt minden egyházmegyében meghonosodtak. Ezek három-négynapos bentlakásos, elmélkedésre, csendre építő lelkigyakorlatok. (A Leányfalui Lelkigyakorlatosház működéséről, jelentőségéről itt nem szólunk.)

A találkozók sorában meg kell még említeni a kisebb területek vagy városok fiatalságának vagy kisközösségeinek összejöveteleit, pl. havi közös miséken vagy imádságokon (így Budapesten, Pécsett, Debrecenben stb.), továbbá az országszerte alkalomszerűen létrejövő hasonló találkozókat, lelki napokat, pl. espereskerületi szinten.

Ami a *találkozók szerkezetét*, felépítését illeti, ezek — bár az egyes helyeknek vannak sajátosságai — sok vonatkozásban hasonlítanak egymáshoz. A nap témáját megadja az indító beszéd. Ehhez csatlakoznak a kiscsoportos megbeszélések, amelyek összefoglaló végeredményét ismertetik a jelenlevőkkel. Nagy jelentősége van a közös misének, az imának (kisebb közösségekben a spontán imának, nagyobb létszám esetén inkább a közös csendes meditációnak, vagy éppen a diavetítéses képelmélkedésnek), az énekeknek (kiemelkedően kedveltek Sillye Jenő énekei) és a témával kapcsolatos tanúságtételeknek. Sok helyen van közös szentségimádás, néhol éjszaka is...

A *találkozók előkészítését* eleinte egy-két helybeli pap végezte, majd rátermett kisközösségi papok, illetve világiak csoportja, és újabban, az egyházmegyei rendezésű találkozókét a főpásztor által megbízott egyházmegyei moderátor vagy papi csoport. A találkozók előtt meghívókat küldenek szét. Ezek gyakran nemcsak az összejövetel címét és időpontját jelölik meg, hanem annak lényegi tartalmát is, és felkérik a résztvevőket, hogy a téma alapján felkészülten érkezzenek. A meghívókat eleinte géppel stb. sokszorosították, ma több helyen — a megfelelő engedély birtokában — nyomtatják. A nagyobb találkozók meghívó leveleit 1980 óta az Új Ember is közli. A találkozók eddigi témái a keresztény élet alapvető kérdéseit ölelték fel: pl. az élet értelme, az ima, ki nekem Jézus Krisztus, a hét szentség, a nyolc boldogság, az egyház, egység az egyházban stb.

Amint az egész magyarországi kisközösségi életben, úgy a találkozókban is világosan nyomon követhető a *fejlődés az elmélyülés irányában*. A találkozókon ez megnyilvánul egyrészt több helyen az időtartam növekedésében, másrészt abban, hogy a kezdetben inkább hangulati énekes-gitáros összejövetelek egyre mélyebbé, összetettebbé, imádságosabbá váltak, s a részt vevő közösség egyre érettebbé. Érthető, hogy aligha van találkozó, amely sokakat meg ne érintene. Számos esetben jut a rendezők tudomására, hogy egy-egy fiatal, aki csak érdeklődőként jött el az összejövetelre, megérintve távozott, majd bekapcsolódott egy közösségbe, s elindult a krisztusi élet útján.

IV. AZ EVANGELIZÁCIÓ TERÜLETEI

Korunk társadalma sok szempontból kialakulatlan, töredezett; nem rendeződött szerves kulturális-emberi egységbe. Ilyen körülmények közt egy hitéleti felmérésnek részleteiben meg kell vizsgálnia, hogy miként van módja az evangelizációnak eljutni a társadalom egyes dimenzióiba, csoportjaihoz stb. Az alábbiakban tehát azokról a modern társadalomban is létező struktúrákról, csoportosulásokról kell szólnunk, amelyek sajátos vonásaik következtében

sajátos lelkipásztori feladatokat jelentenek és megközelítést igényelnek. (Ezek a csoportok részben vagy egészben léteztek a hagyományos társadalomban is, de ott nem voltak ily módon elkülönültek. Pl. a fiatalokat, az öregeket, betegeket, fogyatékosokat a család, a lakóhelyi közösség integrálta, gondoskodott róluk, s így nem alkottak külön világokat, nem jelentettek önálló problémakört. — Kiemelten ide tartozna tehát az ifjúság világa is, ezzel a témával azonban — fontossága következtében — külön rész foglalkozik.)

A rétegpasztoráció (munkásság, parasztság, értelmiség stb.)

A társadalmat és a lelkipásztorkodás munkaterületeit 40 éve még a hármas — munkásság, parasztság, értelmiség — tagozódás jellemezte. Akkoriban nyilvánvaló volt, hogy a parasztsággal a falusi lelkipásztorkodás, a munkássággal és értelmiséggel lényegileg a városi lelkipásztorkodás foglalkozik. Ma azonban ez a megkülönböztetés, illetve azonosítás sokkal kevésbé egyértelmű, mint 40 éve. Hiszen az urbanizáció átalakította a falut. Hiszen a magyar munkásság kb. 50%-a falun él, s onnan jár dolgozni, a paraszt családoknak pedig mintegy 70%-ában az egyik kereső munkás, azaz ipari jellegű munkát végez. Hiszen a munkás vagy paraszti családok nagyobb gyermekeit is többnyire sokkal inkább az ifjúság szubkultúrája határozza meg, mint az otthoni környezet stb. Ki nem elégítővé teszi a fenti felosztást az is, hogy a jelzett csoportok meglehetősen elkülönülő alcsoportokra bomlanak, amelyek olykor önálló és sajátos lelkipásztori ellátást igényelnének. (Pl. a munkásságon belül sajátos helye van a segédmunkásságnak, az értelmiségben pl. az orvosoknak, pedagógusoknak stb.) — A helyzet hazai áttekintését illetve bemutatását nehézzé teszi, hogy 1986-ig a hivatalos statisztikák nem ismertették a társadalom osztály-, illetve rétegtagozódását: nem azt vették számba, hogy ki mit dolgozik, hanem azt, hogy hol — melyik népgazdasági ágban. Így az kiderült, hogy hányan dolgoznak a mezőgazdaságban, az iparban stb., de az nem, hogy ebből mennyi a munkás, a paraszt, illetve az értelmiségi. (vö. 1. tábla) — E téren csak 1986-ban állt be változás, amikor megtudhattuk, hogy Magyarországon 1985-ben csaknem 5 millió aktív keresőből 3 millió a munkásosztályhoz, mintegy 400 ezer az értelmiséghez tartozik; 800 ezret meghaladó a szellemi foglalkozásúak száma (vagyis azoké, akik nem „értelmiségiek", de nem is „fizikaiak") és 164 ezer a „kistermelőké".

— A társadalom osztály-, illetve rétegtagozódása, azaz foglalkozási csoportokra bomlása a lelkipásztorkodás részéről mindenekelőtt az ún. *szakosítást,* illetve a *rétegpasztorációt* kívánja meg. Lássunk ezzel kapcsolatban még néhány szempontot.

— *Ami a munkás-lelkipásztorkodást illeti,* közismert, hogy már XI. Piusz az egyház nagy botrányának nevezte, hogy elvesztette a munkásságot. A világegyházban azóta számos eredményes kísérlet történt a munkásság evangelizálására. Hazánkban a munkásság részaránya a népességben különösen az 50-es években kezdett el növekedni. A hazai (nem egyházi) vizsgálatok szerint azonban a munkásság vallási mutatói folyamatosan nem voltak rosszabbak, mint pl. a szellemieké. Ez összefügg azzal is, hogy a magyar munkásság egy része ma is falun él, egy másik része pedig faluról származó első generációs

munkás. — Kétségtelen azonban, hogy a hazai lelkipásztorkodásnak kevés kapcsolata van a munkássággal. A probléma egyik gyökere, hogy a vallási életet, formákat, ünnepeket, illetve a lelkipásztorkodást 1945 előtt a *parasztság és a középosztály határozta meg,* s e vonatkozásban azóta sem történt változás. 1945 előtt voltak, s ma is vannak jó falusi papok, és az értelmiséghez szólni tudók is, de a munkás pasztoráció, egy-egy pozitív, ösztönös kísérlettől eltekintve, nem született meg. A liturgia formái, ünnepei vagy a papság stílusa ma sem alakult úgy, hogy a munkás — mint olyan — megszólítva érezné magát általuk (amint pl. a földművest számos liturgikus vagy paraliturgikus ünnep vagy ájtatosság nagyon is megszólítja: gondoljunk a sok mezőgazdasággal kapcsolatos magyar egyházi ünnep mellett olyan, sokfelé virágzó ájtatosságokra, mint a terménymegáldás stb.). Különös figyelmet érdemelne a *segédmunkásság* (amely réteg kb. a munkásság 20%-át alkotja). A segédmunkásság problémája, hogy munkája „kis szakértelmet igényel, így a vele kapcsolatos szellemi igénytelenség, plusz a fizikai fáradtság jelentős mértékben kihat a munkán kívül eltöltött időre, stabilizál bizonyos alacsony kulturális szintet, sajátos életmódot. Másrészt... elsősorban azokat a dolgozókat tömöríti, akik amúgy is hátrányos helyzetben vannak... Ennek következménye a deviancia néhány formájának elterjedtségében (alkoholizmus, bűnözés) is megmutatkozhat."[31] Ezzel a réteggel — mint általában a hátrányos helyzetűekkel, illetve a devianciára hajlókkal — úgy tűnik, hogy a magyar lelkipásztorkodásnak megszakadt a kapcsolata (néhány úttörő kezdeményezést leszámítva). — Figyelemre méltó, hogy az ifjúsági hitoktatásban legnagyobb arányban a gimnazisták, szakközépiskolások, illetve a felsőbb iskolába járók vannak érintve és összehasonlíthatatlanul kisebb arányban a szakmunkástanulók. Ez a jelenség összefügg egyrészt azzal, hogy őket jobban foglalkoztatja és leköti a munka, illetve a kereset kérdése, mint a felsőbb iskolákra készülő középiskolásokat, másrészt azzal is, hogy a kisebb szellemi képességűek jobban ki vannak szolgáltatva a nem vallásos közvélemény nyomásának.

— *Ami az értelmiséget és a „szellemieket" illeti,* jellemző ebben a vonatkozásban az a döntő változás, amelyen a magyar társadalom az utolsó 40 év alatt — a foglalkozási struktúra átalakulása mellett — az iskolázottság terén átment (vagyis hogy 1949—1984 között a középfokú végzettségűek aránya négy és félszeresére, a felsőfokú végzettségűeké négyszeresére emelkedett. Vö. 6. tábla.) — *Ami az értelmiség és az evangelizáció kapcsolatát illeti,* ez a kérdés összefügg a világiak szerepével a magyar egyházban. Egyik oldalon találkozunk a ténnyel: a világiak (és sajátosan az értelmiségiek) keresztény felelősségre ébredésével. A másik oldalon — az intézmény, a lelkipásztorkodás vonatkozásában — már változóbb a kép: míg egyes plébániákon, képviselő testületekben, kisközösségekben a világiak, az értelmiségiek komoly szerepet kapnak, másutt egy-egy lelkipásztor úgy viselkedik, mintha ma is pap volna az egyetlen írástudó ember a plébánián. Ez a magatartás sok értelmiségit elriaszt az egyházért végzett munkától, másokat kritikus vagy kontestáló állásba kényszerít. (Ezzel is összefügg a kontestáló kisközösségek problémája!) — *Az értelmiségnek a valláshoz való viszonya* változó volt az utolsó 40 évben. A nem egyházi rész-

ről végzett felmérések szerint a vallásosság és iskolai végzettség a 70-es évek közepéig fordított arányban álltak egymással. A 80-as évekre viszont ez az arány éppenséggel megfordult, s ma úgy tűnik, hogy legalábbis a fiatalabb generáció körében a vallásosság és az iskolai végzettség között egyenes arányosság áll fenn. (Feltűnően magasra ugrott a magukat vallásosnak mondók aránya a középiskolát végzettek csoportjában.[32]) — A *Katolikus értelmiség" fogalma* a legutóbbi időkig ismeretlen volt. Magyarországon az értelmiségnek „nem illett" vallásosnak lennie, másrészt az egyházi vezetőség nem vette igazán komolyan a világiakat. Annál inkább az újdonság erejével hatott, amikor 1986-ban a Hittudományi Akadémia Levelező Tagozatának meghívására és kérésére Pozsgay Imre, a Népfront főtitkára a keresztény értelmiségiek hazai szerepéről beszélt.

A család

A magyar család helyzetéről olvashattunk a szociológiai bevezetőben. Láttuk, hogy a magyar társadalom egyik alapvető sebe a család szétziláltsága, amely az ifjúság legtöbb problémájában tükröződik. Nemcsak az ifjúsági idegbajok és öngyilkosságok magas arányában, illetve általában a devianciában, hanem számos, a társas élethez szükséges emberi tulajdonság — a hűség, a kitartás, az alkalmazkodás-képesség stb. — gyakori hiányosságaiban. E problémák közepette — amikor a helyzetet látva a korabeli szakemberek és szakírók közül többen magát a házassági hűség, a monogám házasság lehetőségét, életképességét kérdőjelezték meg — egyedülálló *társadalmi jelentősége* is van a keresztény családnak, amely a 80-as évekre kicsiny számaránya ellenére is valamiféle jellé kezdett válni.

Jellemző, hogy míg a 70-es évek közepéig a keresztény családideálról (szexuál- és családerkölcsről) aligha lehetett pozitívumot olvasni a hazai sajtóban és szakirodalomban (ellenkezőleg mindig a negatív és elriasztó szélsőségként szerepelt), addig a 80-as évekre — a magyar család- és ifjúság problémáinak egyre akutabbá válásával is párhuzamban — a helyzet alapjaiban más lett. Először a közvélemény figyelt fel a keresztény család létére: s természetessé vált, hogy ha valaki sok gyermekkel, házastársi hűséggel találkozott, feltette a kérdést: „Vallási okokból?" Az utóbbi években az is egyre gyakoribb, hogy az újságok, rádió, tv bemutatnak egy-egy szép, sokgyermekes, derűt sugárzó családot; s néha utólag, máskor magában a riportból kiderül, hogy ez is egy vallásos család. — Míg a pedagógusok számára hosszú ideig a vallásos nevelés elvetendő volt, s a vallásos gyermek egyes hivatalos nyilatkozatok szerint sem kaphatott jelest magatartásból, addig ma — bár ez még messze nem általános vélemény — egy nevelési folyóirat írója arra buzdíthatja a pedagógusokat, hogy családlátogatáskor figyeljék meg, vajon vallásos-e a gyermek, mert... — „a hívő diákok átlagnál szigorúbb értékrendjére támaszkodhat az iskolai nevelés".[33] A keresztény család jelenlegi hivatalos megítélését tükrözi Pozsgay Imrének a Családvédelmi Tanács létrehozásakor adott interjúja: „A család védelméről szólva, ebben tiszteletreméltó szerepet vállaltak a magyarországi egyházak is — mondja —. Együttműködésünk alapjának tekinthetjük az őket irányító erkölcsi elveket, amelyek összhangban vannak a

szocialista családeszménnyel. A példa kedvéért megemlítek néhányat ezek közül: a szeretet, a türelem, a kölcsönös segítés követelményei; a házasság, a családi élet, az anyaság tisztelete, a gyermekáldás- és nevelés öröme; a munka értékének elismerése, az önzés elutasítása, és ha kell az önfeláldozás vállalása. Mindez a nem hívőnek sem idegen, ha a család intézményét, a szocialista társadalom alapközösségének vallja".[34]

Honnan meríti erejét a keresztény család? És *mit tett a magyar lelkipásztorkodás a családért* az utolsó 40 évben? Azonkívül, hogy természetesen a magyar egyház töretlenül *hirdette* a keresztény szeretet, hűség, illetve általában a keresztény családerkölcs elveit, a *MKPK* ismételten is szólt a családról. Biztatással fordult a keresztény családokhoz, hogy legyenek az egyház és társadalom alapsejtjei, „kis egyházak", hogy a szülők legyenek a gyermek első hitoktatói, hogy merjenek szembefordulni a világ felfogásával";[35] hogy „a mai erkölcsileg veszélyeztetett világban tegyenek tanúságot, s adjanak példát a világ megújulására".[36] Szólt a papsághoz, a világiakhoz, a keresztény közösséghez, hogy gondoskodjanak a családokról, óvják, támogassák azokat.[37] Szólt a család sebeiről is, felemelte szavát a válás, az abortusz, a szabad erkölcs, az ifjúságra káros behatások ellen.[38]Szólt a művészekhez, írókhoz, filmrendezőkhöz, hogy „az élet árnyoldalai mellett mutassanak rá az élet fényére is, az elrettentő példák mellett mutassanak rá azokra a családokra és közösségekre, amelyek szép és követendő példát adnak a gyermekeknek és fiataloknak".[39] A püspöki kar elnöke, Lékai bíboros a minisztertanács elnökhelyettese és az ÁEH elnöke előtt is felemelte szavát (75 éves születésnapján) a magyar család és családerkölcs mellett, a születések csökkenése és az abortusz ellen. „A püspökök a nemzet lelkiismeretére apellálnak — mondta továbbá —, és kérik, hogy a tömegtájékoztatási eszközök ne a romlás virágait szórják: a pornográfia ne kapjon polgárjogot a magyar életben".[40]

Az igehirdetés mellett a *lelkipásztorkodás* is sokféle odaadással törekedett a családok támogatására a családi életre való felkészítés, a családlátogatások, szülői értekezletek, nevelési előadások, családi lelkigyakorlatok, sokgyermekes családok felkarolása stb. által. De a család és a keresztény család számára legnagyobb segítség az volt, hogy több lelkipásztor felismerte, a mai család *legnagyobb támasza a közösség,* s vagy egyházközségi keretben vagy a kisközösségekben helyet biztosítottak a családok számára. A közösségnek a család számára való fontosságáról szólt már a zsinat (Papok 6), a családszinódus (Fam. Cons. 69, 72), valamint II. János Pál pápának a magyar püspökökhöz intézett beszéde, amely ugyancsak a „közösségi támasz" biztosítását sürgette a családok számára.[41] — E közösségek jelentőségéről a legnevesebb magyar családszociológus Cseh-Szombathy László így nyilatkozott: „Napjainkban mind szélesebb körben találkozhatunk azzal a felismeréssel, hogy a kisebb közösségek visszaszorulása komoly veszteség, és kívánatos lenne a megmaradtak felélesztése, újak létrehozása... Az egyházközségi felnőtt-közösségek a férjek-apák, feleségek-anyák számára nyújthatnak támaszt gondjaik, bajaik megbeszélésében, a megoldás keresésében. Sokszor annak magának a felismerésre, hogy a felmerült zavarok nem kivételesek, más

családokban is előfordultak már, megnyugtat, segítséget ad a kiút megtalálásához... Legalább ilyen fontos a fiatalokból álló közösségek aktív élete: ezek segítik elő, hogy a keresztény családokban felnőtt és a szülői kötődésből felszabadulni vágyó fiatalok folyamatosan olyan hasonkorú társaságban legyenek, amelyben az alapvető normák és értékek megőrzése és az ezeknek megfelelő magatartás biztosítva van."[42]

E sorok a kérdés lényegére mutatnak rá. Mert ha a magyar katolikus család erejéről szóltunk, nem felejthetjük el, hogy ez egy *kicsiny rétegre* jellemző, míg a katolikusnak keresztelt és templomban esküdött párok többsége gyakran ugyanazt az utat járja (vagy csak kevéssel egyenesebbet), mint a többi magyar család. S ha II. János Pál pápa a családszinódus megnyitásakor arról beszélt, hogy „vissza kell adni a keresztény család öntudatát" (vö. Fam. Cons. 1), mert az a keresztény házasság- és családerkölcs megkérdőjelezése következtében elveszítette azt, úgy ez a megállapítás katolikus családjaink nagy többségére vonatkozik. A közvélemény, a tömegkommunikációs eszközök nyomása alatt a keresztény szülők többsége annyira *elbizonytalanodott,* hogy ha maga esetleg nem is követte a divatossá lett szabaderkölcsű magatartást, gyermekeinek nem volt képes továbbadni a keresztény felfogást. S ez az elbizonytalanodás sok papra is átterjedt. Jellemző, hogy számos plébánián, ahol plébániai, illetve családi közösség nem jött létre, a példamutatóan kereszténynek nevezhető család annyira hiánycikk, hogy ha a lelkipásztor például egy jegyeskurzus vagy hitoktatás alkalmával keresztény szülőket szeretne megszólaltatni, egy-egy távoli közösségből kell hívnia ilyeneket, mert ő egyetlen egyet sem tud az egész plébánián találni.

Az élő és példamutató magyar katolikus családok mögött tehát nem kis részükben a közösség áll. Egyrészt fizikai támaszt jelent (tagjai által baráti tanácsot és konkrét támogatást nyújt: például gyermekvigyázást biztosít, hogy a szülők néha kimozdulhassanak), másrészt, ami még jelentősebb, lelki, erkölcsi támaszt nyújt (mint referenciacsoport), s így erőt ad a keresztény normák követésére (egy világban, amely elhúzza a száját, ha a házassági hűségről, a sok gyermekről hall), s végül (mint Cseh-Szombaty rámutatott) biztosítja a keresztény nevelés folytonosságát, biztosítja, hogy a keresztény család gyermekei a szülők erkölcsi felfogásának megfelelő közegbe kerüljenek (ez viszont újra visszahat magukra a szülőkre, az ő biztonságérzetükre).

A hazai *társadalomkutatás kimutatta* általában a magukat katolikusnak valló családok kisebb válási arányát, magasabb gyermekszámát, az öregek gondozásának jelentősen nagyobb mértékben való vállalását stb., de bizonyos negatív tradicionális vonásokra is felfigyelt.[43] A katolikus család igazi ereje azonban akkor derül ki, ha az elkötelezetten katolikus, vagy ha a *közösséghez tartozó családokat vizsgáljuk.* Míg a 80-as években a magyar családokban az átlagos gyermekszám 1,94 volt, míg a családokban közismertek a terhességmegszakítások, a házasságon kívüli szexuális kapcsolatok, míg törvényszerűnek tartják, hogy a házasság éveivel arányosan csökken a házastársak közti szeretet, illetve míg a 80-as évek házasságkötéseinek 45—50%-os esélyük volt a felbomlásra, addig egy szűkebb körű vizsgálat (s a tapasztalat) arról beszél, hogy a

közösségekhez tartozó katolikus családokban az átlagos gyermekszám 3 felett van (a gyermektelenek is lehetőleg több gyermeket fogadnak örökbe), e családokban terhességmegszakítás, házasságon kívüli kapcsolat, válás alig ismerős (a vizsgált mintában a válási arány 3%-os volt), s a házastársak közti szeretet az évek múlásával egyre erősödik, illetve közösségek nemcsak saját egészséges létükkel, kiegyensúlyozott gyermeknevelésükkel válnak a társadalom legépítőbb tagjaivá, hanem azzal is, hogy magatartásuk kisugárzik: sok környezetükben élő házaspár számára jel és meghívás ők, — példájukkal számos abortusz vagy válás megakadályozói, és az egészséges szép házasélet kovászai.[44]

Különös gondot igénylő családtípusok

Közéjük tartoznak a vegyes-, gyermektelen-, korai házasságok, a csonkacsaládok (elváltak, leányanyák), az elvált újraházasodottak. — E családtípusokról való lelkipásztori gondoskodás (amelyet az egyház nagyon sürget, legutóbb a Fam. Cons.-ban 70—85) hazánkban nagyon hiányos, bár számuk jelentős, például csak a csonkacsaládok (amelyekben az egyik szülő egyedül neveli gyermekét) Budapesten a 80-as években a családok 25%-át alkották. A lelkipásztorok az óriási túlterheltség következtében, illetve az egyházi közösségek és világi munkatársak hiányában néhány kivételtől eltekintve alig érnek rá ezekkel a "sajátos" esetekkel foglalkozni. Szép kivételek viszont egyes közösségi plébániák és a kisközösségek, amelyek a testvéri törődés igazi példáit nyújtják. Úttörő kezdeményezés indult e problémakörben Budapesten: Lékai bíboros 1983-ban a Terézvárosi plébániát megbízta az *elváltak gondozásával.* Feladatuk hármas: az elváltak lelki kapcsolatát biztosítani az egyházzal; a házasságban sérülést szenvedettek, de még el nem váltak házasságának megmentése; s végül a fiatalok házasságra felkészítése is. E célból minden hónap utolsó vasárnapján szentmisét mutatnak be az elváltakért, a témába vágó szentbeszéddel, majd a mise után előadással és beszélgetéssel. Minden hó első szombatján egyházjogász is fogadja az érdeklődőket. Az ország minden pontjáról jönnek. S a több ezer megnyugtató tanácsadáson túl két és fél év alatt több mint száz esetben sikerült a szentségi életre is visszavezetni embereket. E kezdeményezés sikere jelzi, hogy az ország összes nagyvárosában szükség volna hasonlóra — különös tekintettel arra, hogy sok pap kevéssé igazodik el kicsit kényesebb egyházjogi esetekben. (1986-ban hasonló munkába kezdett Miskolcon a „vasútvidéki" plébánia vezetője.)

Öregedők, öregek, betegek

Az öregségről, mint a lelkipásztorkodás témájáról két szempontból szólhatunk. Először is szólhatunk az öregekről, mint betegekről, elesettekről, gondozásra szorulókról, vagyis azokról, akik felé elsősorban a keresztény karitásznak kell irányulnia. Erről a témáról a karitásszal foglalkozó külön fejezetben lesz bővebben szó. Másodszor szólhatunk az öregekről (az öregedésről, öregségről) amennyiben ez a kérdés nem a szoros értelemben vett karitászhoz tartozik, hanem önálló lelkipásztori feladatkört jelez. Témánk ez utóbbi.

Az öregek—öregség probléma korunkban teljességgel *újszerűen jelentkezik* a társadalom és a lelkipásztorkodás számára. Újfajta megjelenésének csak egyik oka, hogy az *átlag életkor* megnövekedett, illetve hogy az öregek aránya a társadalomban nagymértékben megnőtt. (Magyarországon 1985-ben a népesség 18,2%-a 60 év feletti és 20,8%-a nyugdíjas vagy járadékos. Ez azt jelenti, hogy a 60 évnél idősebbek aránya az 1900-as arány két és félszerese.) Lényegesebb, hogy a társadalom illetve a *család szerkezeti átalakulása* következtében az idősek, illetve az idős kor előtt állók egy tökéletesen más helyzetben vannak, mint korábban. A hagyományos társadalomban ugyanis az időseknek természetes helyet, védelmet, elismerést nyújtott a patriarkális nagycsalád. A modern társadalom kiscsaládjában (és kis lakásában) azonban a nagyszülőknek általában nincs helyük. (A magyar időseknek mindössze 13%-a él együtt gyermekeivel; míg a nyugati országokban ez az arány jóval magasabb.) Súlyossá teszi az öregek helyzetét korunk teljesítménycentrikus szemlélete. Ez a szemlélet hajlamos arra, hogy leértékelje (jobb esetben sajnálja) a kisebb teljesítményű, netán beteg időseket. Ez pedig meghatározó az idősek önértékelésére is.

A magyar társadalom tudomásul vette az öregség problémájának új jelentkezését. Számos eszközzel igyekszik materiális és pszichikai vonatkozásban támogatni az öregeket- öregedőket. (Lehetővé teszi az idősek alkalmasint csökkent munkaidőben való részvételét az alkotó munkában; az elöregedők számára napközi otthonok, klubok, házi gondozás segítségével törekszik lehetővé tenni, hogy ne kelljen kiszakadniok megszokott környezetükből, hanem azon belül kapjanak segítséget.)

Az öregek, elhagyottak, betegek gondozására szép kezdeményezéseket találunk az utóbbi évek magyarországi lelkipásztorkodásában is (számos püspökkari körlevél felhívásának megfelelően). Sok pap — a régi hagyományokat követve — erejéhez mérten látogatja, áldoztatja idős híveit otthonukban, kórházakban, szociális otthonokban, első pénteken vagy legalább a nagy ünnepek alkalmával. Néhol már világiak — egy-két helyen fiatalok — is rendszeresen felkeresik, áldoztatják a házhoz kötött időseket. Ezzel szemben sajnos több lelkipásztor azt vallja, hogy „amíg mi papok bírjuk, addig nem alkalmazunk világiakat", — s közben egyre több időshoz nem jut el a lelki vigasz és az Oltáriszentség, esetleg csak évente.

A még jó erőben lévő vagy legalábbis otthonról kimozdulni tudó öregedők— öregek új megjelenésére is ösztönösen sokfelé felfigyelt a lelkipásztorkodás. Számos egyházközség például igyekszik teret, feladatot biztosítani a még munkaképes nyugdíjasoknak, időseknek (pl. az egyháztanácsban, a hitoktatás, a karitász munkájában stb.). A lelkipásztorkodás különböző módokon meg is szólítja az időseket: például a számukra rendezett *lelki programok*, lelkigyakorlatok, biblia- és imaórák, szentmisék (nagymamák, nyugdíjasok miséje), közösségi szentkenet kiszolgáltatások stb. alkalmával, illetve bizonyos *ünnepségek* — öregek napja, idősek házassági évfordulóinak közös megünneplése stb. — alkalmával. Ez utóbbiak különösen is kifejezik, hogy az idősek az egyházközségnek, illetve Krisztus titokzatos testének élő és éltető tagjai.

A témához tartozik az *öregségről való helyes kép kialakítása* a keresztény közösségben. Ezt szolgálja a fent idézettek mellett és a hitoktatás elmélete mellett az a néhol élő gyakorlat, hogy a gyermekeket, fiatalokat bekapcsolják az öregek látogatásába, gondozásába. (Az öregségre való keresztény felkészülés, illetve az öregséggel való szembenézést szolgálja még néhány, a témában megjelent könyv is[45].)

Az öregséggel kapcsolatban szólunk a kórházi vagy szociális otthoni öregek, illetve általában a *kórházi betegek lelkipásztori ellátásának kérdéséről.* — Ami a hivatalos *állami hozzáállást* — illetve a kórházak, otthonok vezetőinek hozzáállását — illeti e kérdésben, ez változó volt az utolsó 40 év során. Az egyházpolitika keményebb időszakaiban egyes kórházak vezetői tartották magukat az előíráshoz, amely szerint a pap akkor mehet be (látogatási időn kívül is) egy beteghez, ha a beteg illetve közvetlen hozzátartozója erre engedélyt kér a kórház (otthon) megbízottjától. Ezt a helyzetet tükrözik a korabeli egyházmegyei körlevelek témába vágó utasításai.[46] Minden korban voltak azonban olyan kórházak és otthonok is, amelyek különösebb korlátozás nélkül lehetővé tették a súlyos betegek lelkipásztori látogatását mondván, hogy ez a beteg lelki és testi gyógyulását is legnagyobb mértékben előmozdítja. A 75—80-as évektől pedig egyre inkább ez utóbbi az országos gyakorlat. Illetve sok kórház ad néhány — alkalmasint az egyházi hatóság által kijelölt — lelkipásztornak állandó belépőt a kórház területére. — Ami *a lelkipásztorok részét illeti,* országszerte voltak és vannak karizmatikus betegellátók, akik mindig megtalálták a módját, hogy meglátogassák a hívő betegeket, mégpedig nemcsak azokat, akikhez személyesen hívták őket.[47] De voltak és vannak kórházak és otthonok, amelyekbe kizárólag csak akkor jutott és jut el lelkipásztor, ha kifejezetten felkérik erre, s így sajnos sokan szenvednek és halnak meg kegyelmi és lelkipásztori erősítés nélkül.

Összefoglalva az öregek és betegek témakört, ismét azt kell mondanunk: szép egyéni kezdeményezések vannak, de hiányzik a szervezettség, a megtervezettség, gyakran a szakszerűség... S a magyar lelkipásztorkodás egésze kevéssé vagy egyáltalán nem vette tudomásul az öregség problémakör *új* jelentkezését és a belőle fakadó *új* lelkipásztori követelményeket. — Ez természetesen ismét összefügg a lelkipásztorhiánnyal is. (Amint a magyar lelkipásztorkodás többé-kevésbé országszerte tudomásul vette, hogy az ifjúságnak korából következően sajátos kérdései vannak, hogy sajátos foglalkozást, hittankönyveket stb. igényel, éppúgy nem vette még tudomásul, hogy az öregek- öregedők is új korosztályként jelentkeznek ma a társadalomban és az egyházban, és e korosztálynak is sajátos lelkipásztorkodásra — és ha például az idős korban megtérőkre gondolunk, sajátos hittankönyvekre — volna szüksége.) Különösen fájó hiány a kórházak és szociális otthonok hiányos ellátása, illetve az ellátás szervezetlensége. Pedig *kevés hely van, ahol az ember annyira rászorul* a szeretetre és segítségre, *ahol annyira nyitott* a szeretet (és a természetfeletti Szeretet) iránt, s ahol annyira megszólítható, mint itt.

A karitász

A szenvedők, betegek, öregek, a szegények, a hátrányos vagy veszélyeztetett helyzetben élők segítése, a szeretetszolgálat a keresztény ember természetéből fakadó és elsőrendű feladata. Ahol a „legkisebbek" szolgálata nem élő, ott maga a kereszténység nem élő (vö. Mt 25,40k). E téma tehát a magyar hitélet és lelkipásztorkodás központi kérdése. Bár a kérdést a korábbiakban is érintettük, a téma súlya miatt önálló fejezet foglalkozik vele: tudniillik mind a magyar egyház által *országosan* szervezett, mind az *egyházközségi keretben* folyó karitászmunkával. E fejezetben van szó az imént felsoroltak mellett a testi és szellemi fogyatékosok, a devinánsok (alkoholisták, öngyilkosságok, kábítószeresek, bűnözők, mentális betegek) lelkipásztori gondozásának kérdéséről is. A társadalom peremére szorultak, a hátrányos helyzetűek közül azonban kell foglalkoznunk a cigánysággal, illetve lelkipásztori ellátásuk kérdésével.

A cigányok

A magyar lelkipásztorkodásnak súlyos hiánya általában a társadalom peremére szorultakkal, s közöttük sajátosan a cigányokkal való ki nem elégítő foglalkozás.

A cigányság *összetett fogalom.* Nem társadalmi réteg, hiszen e csoportba tartozik a cigány származású, netán még putrilakó, képesítés nélküli segédmunkás és a városi kultúrába integrálódott értelmiségi cigány is. Mégcsak nem is egynyelvű, közös kultúrájú csoport ez, hiszen például vannak csak magyarul beszélő „magyar cigányok", s vannak cigány és magyar nyelvet beszélő úgynevezett „oláh cigányok". A cigánysággal kapcsolatos írások napjainkban elsősorban a társadalomba még be nem illeszkedett, illetve a beilleszkedés útján levő hátrányos helyzetű cigányokkal foglalkoznak. A lelkipásztorkodást is sajátosan az ő kérdésük érdekli. A MSZMP PB-nak 1961-es határozata óta lényeges változás állt be a cigányság életében. A munkaképes korú férfiak 80—90%-a dolgozik, az iskoláskorú gyerekek 95%-át beiskolázzák. 1964—1980-ig a cigánytelepeken élő cigányok aránya 70%-ról 20%-ra csökkent. E számok azonban csalókák. Mert a cigányság társadalmi integrációja e tények ellenére sem oldódott meg. A cigányok ma is olyan súlyos létproblémákkal küzdenek, mint az alacsony iskolai végzettség, a magas gyermekszámmal is összefüggő alacsony életszínvonal, a magas bűnözési-, valamint betegségi-halálozási arány; és ezekkel összefüggésben is a magyar lakosság súlyos előítélete velük szemben.

A cigánypasztoráció a mai magyar lelkipásztorkodás lényeges kérdése. Hiszen Magyarország népességének jelentős és egyre növekvő részét alkotják: Magyarországon ma körülbelül 400 ezer cigány él (a lakosság 4%-a), de a tanköteles korúaknak már 7, az első osztályba lépőknek pedig 10%-a cigány. Vagyis Magyarország lakossága a következő években nagy arányban elcigányosodik. S ami a nemzetközi összehasonlítást illeti, a világon legnagyobb arányban Magyarországon élnek cigányok, és a nálunk sokkal kisebb arányban cigány lakosságú országokban is évtizedek óta átfogó cigánypasztoráció bontakozott ki.

A hazai cigánypasztorációval kapcsolatban az utolsó 40 évben sajnos csupán néhány nevet említhetnénk. Így elsősorban Sólya Miklós g. kat. paróchusét, aki 1942-től 40 éven át foglalkozott hodászi cigányaival; majd 1980 táján az ő utódáét, továbbá a fábiánházi g. kat. parókusét, valamint a siklósi rk. káplánét. Természetesen mások is megkísérelték megközelíteni a cigányokat, de ez csak egyes esetekben járt (a jelzetteknél kisebb hatású) sikerekkel. A legtöbb lelkipásztor viszont sajnos egyszerűen „leírta" ezt a problémát.

A magyarországi cigánypasztorációról szólva lényegileg Sólya Miklós 40 éves úttörő munkáját vázoljuk, mert (ismereteink szerint) egyedül ő járt végig egy olyan utat, amely komolyan említést érdemel kereteink közt, illetve amely országos vonatkozásban is modellül szolgálhat. E a kezdeményezés olyan példát állít, amely legalábbis igazolja, hogy ez az olyannyira elhanyagolt — sőt járhatatlannak kikiáltott — út járható; illetve felhívja a magyar egyházat, hogy ennek (és azóta még néhány hasonló kezdeményezésnek) nyomán *országos lelkipásztori program* szülessék e súlyos feladat megoldására. (Mellékesen Sólya Miklós munkájának híre messze földre eljutott. Nemcsak hogy többfelé írtak róla külföldön is, de számos országból — Rómából, Párizsból, Londonból, Prágából — látogatták meg faluját küldöttségek; maga VI. Pál 1000 dollár ajándékot küldött kápolnájuk javára; filmre vették miséjüket egy BBC finanszírozta tv-filmben, valamint egy NSZK-magyar koprodukciós filmben stb.[48].)

Sólya Miklós először emberi kapcsolatokat keresett a sokszor gyanakvó cigányokkal. Az árokparton barátkozott össze a cigánygyerekekkel. „Végighallgattam meséiket, énekeiket, játékaikat — meséli —, hogy viszonzásképp, mindig csak parányi időre, én is előhozakodhassam a magam portékájával." Így kezdődött a barátság és a cigánygyerekek katekézise. Szívébe fogadta a gyereket: számontartotta névnapjukat, születésnapjukat és megköszöntötte őket, s elkezdte tőlük tanulni a cigány nyelvet. Így is hosszú idő telt el, amíg lassan-lassan a szülők bizalmatlansága is feloldódott, és befogadták őt. Közben a lelkipásztor már megtanulta nyelvüket, s az idők során lefordította a legfontosabb imákat, templomi énekeket.

A cigányok adottságait, a bennük rejlő értékes lehetőségeket igyekezett megragadni, s erre épült lelkipásztorkodása. Látta, hogy a cigányok szeretnek szerepelni, énekelni, zenélni, ünnepelni. Lelkipásztorkodásában, liturgiáiban nagy teret biztosított tehát a közös cselekvés, az ének-zene, a családias ünneplés jegyeinek. Az eredmény, hogy a liturgiában mindenki belekapcsolódott az énekbe, a cselekménybe; a misén nemsokára volt bőven ministráns, felolvasló, előénekes, zenész; és a közösség együtt vett részt az egyházi ünnepek (a karácsony és húsvét mellett különösen az elsőáldozás, a pászka- és vízszentelés) megülésében, valamint az évi nagy pócsi zarándoklaton. Éneklési, szereplési, játszási készségüket elégítették ki a közös énekek, játékok, színdarabok, a többször előadott pásztorjáték, a Szent Miklós ünnep is.

A cigányok súlyos negatív adottsága hátrányos helyzetük, kivetettségük. A cigány lelkipásztorkodásnak is meg kellett küzdenie az előítéletekkel, a gyanakvással. Papok és magyar hívek gyakran egyaránt meg nem értéssel fogadták, hogy valaki ténylegesen egyenlő félnek, teljes értékű embernek tekintette a

cigányokat, hogy „cigányok közt cigánnyá lett", csakhogy megmentse őket Krisztusnak. Az évek során azonban a gyümölcsök láttán egyre több előítélet omlott össze... De a cigányokhoz is bizonyára azáltal férkőzött leginkább közel a lelkipásztor, hogy nemcsak a kereszténységre oktatta őket, hanem emberségre, öntudatra is. Az írni nem tudókat abc-re tanította, a fiatalokat például arra, hogy hogyan kell táncolni vagy éppen késsel-villával enni. Az oktatás — mivel más helyiség nem állt rendelkezésükre — a kápolnában történt; a cigánykápolnában, amely mint ilyen egyedülálló a világon, s amelynek falán a szentképek mellett ott függnek az abc falitáblái; s amely helyt ad a néhány 100 kötettel rendelkező közkedvelt kölcsönkönyvtárnak is.

A cigány lelkipásztorok tudatában vannak, hogy ez a munka az elején jár, hogy számos problémát nem sikerült még megoldaniuk: például bizonyos babonás szokásokat éppúgy nem tudtak telejesen kiküszöbölni, mint ahogyan változatlanul súlyos probléma a férfiak alkoholizmusa vagy kisebb arányú vallásossága stb. De melyik magyar faluban nincsenek hasonló problémák?... Bizonyos azonban, hogy a cigány lelkipásztorkodás az első és a legnehezebb úttörő lépéseket ilymódon megtette Magyarországon, s a cigány lelkipásztorok állítják, hogy lelki-emberi fejlődésük szinte évről évre szemmel látható. (Jellemző egy „kívülálló" író-szociográfus megállapítása: „Soha nem találkoztam annyi jól nevelt, tisztességtudó fiatallal, mint akik abból a távoli faluból, »Hodászról« vetődtek fel Budapestre"[49].)

A hasonló kezdeményezések tehát egy súlyos kérdést szegeznek a magyar egyháznak, egyházi vezetésnek: észrevesszük és támogatjuk-e legalább azokat a pozitív kezdeményezéseket, amelyek minden felső irányítás nélkül egyéni iniciatívából bontakoztak ki: s levonjuk-e az országos arányú következtetéseket?

A turisták

A pluralista társadalomban való lelkipásztorkodás bizonyos értelemben önálló, elkülönült területeit vázolva több témáról kellene még szólnunk, — feladatokról, amelyeket a legutóbbi évek római rendelkezései is újra és újra megfogalmaztak, illetve amelyek megoldását minden ország lelkipásztorkodásának feladatául tűzték. A magyar lelkipásztorkodás elemzésekor azonban néhányat ezek közül éppencsak hogy említünk, mert az ezekkel való szembenézés még a jövő feladatai közé tartozik. Ilyenek elsősorban a *szakosított lelkipásztorkodás* különböző területei, köztük például a *lelkipásztori telefonszolgálat, a katonáknak vagy a büntetőintézmények lakóinak lelki gondozása* stb.

Kissé bővebben szólunk a turizmus kérdéséről, noha a megfelelő adatok és kielégítő országos áttekintés hiányában vázlatunk itt is elnagyolt, inkább a probléma jelzésére alkalmas.

A lelkipásztori feladatok a *belföldről* vagy a *külföldről* érkező turistákkal, illetve látogatókkal kapcsolatban erősen különböznek (bár a következő soroknak nincs módjuk szólni sajátos problémáikról). A hazánkba látogató külföldiek száma 1975 és 1985 között évi 10—15 millió körül mozgott (ebből 7—9 millió turista). Nemzetiségi (illetve nemzetiségük vallási) arányaik alapján arra kell

következtetnünk, hogy 60—70%-uk katolikus. Óriási feladat volna ellátásuk. A belföldi (hétvégét vagy szabadságot idegenben töltő) turisták száma még sokkal nagyobb az előzőknél. (Sok magyar állampolgár évente többször is meglátogat idegen helységet.)

A turisták ellátásában első feladat a vasár- és ünnepnapi szentmise, valamint a gyónási lehetőség biztosítása, de számos esetben előfordul, hogy más szolgálatra is szükség van, pl. nem ritkán jelentkeznek házasságkötésre, kérnek betegellátást vagy vetik fel gyermekük keresztelésének, elsőáldozásának kérdését.

A turizmus arányaira példaként idézhetünk egy 1972—73. évi tihanyi adatot. Eszerint a jelzett időben a Tihanyi-félszigeten évi 3—3,5 millió ember fordult meg. A főszezonban az ott misén résztvevők száma 50—60 ezer volt (70% belföldi, 30% külföldi; az utóbbiak 80%-a jól értett németül), és évi 100 — részben külföldi — pap kért misézésre engedélyt.[50]

A magyar egyházban *történtek lépések* a turizmus problémájának lelkipásztori megoldására. Először is a turizmus témájával foglalkozó római dokumentumot (1969) követően Püspöki Karunk is létrehozott egy állandó bizottságot 1970-ben a kérdés hazai megoldására, illetve ennek organizálására (évente egyszer ülnek össze); majd egyes egyházmegyék is kialakítottak hasonló bizottságokat. A Püspöki Kar akkori elnöke pedig a veszprémi egyházmegyét „turista egyházmegyének" jelölte ki (tekintettel a területéhez tartozó Balatonra), s annak vezetőjét felkérte a munka koordinálására.

Azóta *konkrét lépések* történtek a turisták érdekében: évről évre több nyelven kiadásra kerül a budapesti (esztergomi egyházmegyéhez tartozó), dunakanyari és balatoni miserend, amelyet sok templomban kifüggesztenek. Budapestre vonatkozóan fel van tüntetve, hogy hol lehet idegen (német, olasz, angol, francia) nyelven gyónni. Központi fekvésű budapesti és több nagy idegenforgalmú vidéki templomban vasárnaponta van egy-egy latin mise a turisták kedvéért is. Néhány központi helyen idegen (elsősorban német)-nyelvű misét is mondanak, illetve az olvasmányokat egy vagy több idegen nyelven felolvassák, esetleg a prédikációt is röviden összefoglalják. (De ezek csak egyéni kezdeményezések.) Egyes templomokban ki van írva több nyelven az istentiszteletek rendje, valamint a templomról való tudnivalók. — A hazai hétvégi kirándulók segítségére vannak az ünnep előesti misék, valamint az ünnepi hajnali és késő esti szentmisék.

Itt említhetjük, hogy kb. 1970 óta jelentősen fellendült az *egyházi* — plébániai vagy országos szervezésű, hazai vagy külföldi úticélú — *„turizmus"*. Az első nagy országos római zarándoklat 1972-ben volt, s azt számos másik követte.

Egyes templomok kiválóan megoldották az egyházias szellemű idegenvezetést, valamint azt, hogy a látogatók ne zavarják az istentiszteleteket. Jelentős idegenformalmú templomok vezetői is meg tudtak állapodni az IBUSZ-szal, illetve az idegenforgalmi hivatallal, hogy vasár- és ünnepnap déli egy óráig a misék miatt turistacsoportok ne látogassák a templomot, vagy megfelelő kordonrendszerrel úgy irányítják a turistákat, hogy azok csak a templom hátsó terében mozogjanak és így a szentmisén résztvevőket ne zavarják.[51]

Kár, hogy mindezek a pozitív kezdeményezések sem általánosak. A kérdés egy szakavatott ismerője összefoglalja a hiányosságokat illetve az igényeket: Sajnálattal fejezi ki, hogy a nyomtatott budapesti miserend csak az esztergomi egyházmegye adatait tartalmazza, a vácit és székesfehérvárit nem; hogy az idegennyelvű gyóntatók közt nem szerepel szláv nyelvű (bár a hazánkba látogató külföldieknek kb. fele Csehszlovákiából, illetve Lengyelországból érkezik: 1985-ben pl. 15 millió látogatóból 5,5 millió Csehszlovákiából, 1,9 millió Lengyelországból jött); hogy több templom előcsarnokában nincsenek látható helyen kiakasztva a turistákat érdeklő hirdetések; hogy egyes templomokban a turisták kegyeletsértő módon viselkednek, megzavarják az istentiszteleten résztvevőket (s a lelkipásztorok nem gondoskodnak e probléma megoldásáról). Kifejezi annak szükségét, hogy a nyaralóhelyek miserendjét az egyházi lapok is közöljék, hogy ilymódon minden hívő hozzájuthasson; hogy hasonló többnyelvű tájékoztató füzetet adjanak ki; hogy a budapesti nagy pályaudvarok közelében az átutazók kedvéért a kora délutáni órákban is legyenek szentmisék, s erről az utasokat megfelelő módon tájékoztassák stb.[52]

A turizmus-téma tehát még sok feladat elé állítja a magyar lelkipásztorkodást. (A feladatok hiányos megoldásának egyik döntő oka ismét a szorongató paphiány.)

JEGYZETEK

1. *Cserháti J.*: A lelkipásztorkodás helyzete 20 évvel a zsinat után. Vigília, 1983. 349—355.; ugyanő: A zsinat mérlege hazánkban: Vigília,, 1986. 323—330.
2. *Heller Gy.*: A magyar papság ma és holnap. Teológia, 1985. 211—216; Tomka M.: Számok és tézisek a magyar papság szociológiájához. i. h. 206—211.
3. *Tomka M.*: A vallásosság változása — egy és több dimenzióban. Kultúra és közösség, 1985/5. 3—16.
4. *Tomka M.*: A vallásosság mérése. Magyar Pszichológiai szemle, 1973. 122—135.
5. Vö. Tomka M.: A vallásosság változása... i. h. 8. o.
6. A MKPK körlevele a papsághoz az ökumenizmusról, 1982. Szent Pál megtérésének ünnepén; vö. a MKPK körlevele az 1985. januári imahét alkalmából.
7. *Cserháti J.*: A zsinat mérlege hazánkban, i. h. 329.
8. *Tomka M.*: A vallási kultúra maradványai vidéki fiatalok körében. Pedagógiai Szemle, 1977. 17.
9. *Swoboda H.*: Grosstadt Seelsorge. Regensburt, 1911.
10. Vö. Magyar Katolikus Almanach I. kötet, 645.
11. A MKPK 1978. nagycsütörtöki körlevele.
12. Annuarium Statisticum Ecclesiae. Roma, 1982.
13. Trid. Sess. XXIII de ref. can. l. — vö. a régi Kódex 467/1. kánona.
14. *Cserháti J.*: A lelkipásztorkodás helyzete 20 évvel a zsinat után. i. h. 353.
15. *Gergely J.*: A katolikus egyház Magyarországon 1944—1971. Budapest, 1985. 29—33.
16. i. h. 50.
17. *Kerékgyártó P. I.*: Keresztény közösségek Constantinus előtt és a II. Vatikáni zsinat után. in.: Tájékoztató, a Művelődési Minisztérium Marxizmus—Leninizmus Oktatási Főosztályának kiadványa, 1984/5. 114.
18. Katolikus Szó, 1977/2.
19. A témába vágó írások 1977 óta a Teológia és Vigília szinte minden számában jelentek meg, így idézésüktől eltekintünk.
20. *Hankiss E.*: Közösségek válsága és hiánya. Valóság, 1980. 12—26.

21. *Barabás János* előadása az „Ifjúság és társadalom a hetvenes-nyolcvanas években" c. országos tanácskozáson, amelyet a MSZMP KB és a KISZ KB stb. szervezett. Megjelent: Társadalomtudományi Közlemények, 1982. 620—623.
22. *Aczél György* nyilatkozata az „Országos Agitációs Propaganda és Művelődéspolitikai Tanácskozáson" 1983. I. 11. Megjelent: Kossuth, 1983. vö. 38. o.
23. *Kerékgyártó P. I.*: i. h. 119.
24. Vö. Új Ember 1982. X. 24.
25. Vö. Új Ember 1982. V. 22.
26. Miklós I.: Bővülő lehetőségek az együttműködésre. Magyar Hírlap, 1984. I. 14.; vö. ugyanő: Képes Újság 1983. IV. 9.; Népszava 1985. IV. 1. stb.
27. Vö. Vigília 1985, 964—976.; Új Ember, pl. 1986. I. 26; II. 9.; III. 16; III. 23; V. 11.; V. 25; VII. 27. stb.
28. *Szennay A., Tomka F.*: Egyházi kisközösségek. Teológia, 1977. 118—123.
29. Vö. pl. Csepregi I.: Az új egyházkép plébániai és liturgikus közösségének kialakulása. Vigília, 1979. 614—619.; A Budapesti Szent Imre plébánia munkaközössége: A család Krisztus közösségében. Teológia, 1977. 179—183; Krisztus követségében járunk. Teológia, 1979. 51—55; Unger Zs.: Egy testvéri közösség. Teológia, 1986. 181—184.: Simogyi Gy.: Egy közösségi modell, Teológia, 1986. 188—190; Németh B.: Szolgálatok a közösségben. Teológia, 1986. 190—193; Vö. a Vigília 1987/6. számában kezdődő sorozat: i. h. 448—454, stb.
30. *Kerékgyártó P. I.*: i. h. 114—119.
31. *Kulcsár K.*: A mai magyar társadalom. Budapest, 1980. 187—188.
32. *Tomka M.*: A vallásosság változása... i. h. 10.
33. *Róka Zs.*: Megtisztelő látogatás... Gyermekünk, 1984/4.
34. *Pozsgay Imre*, Magyar Nemzet, 1984. VI. 2.
35. A MKPK 1981. decemberi körlevele.
36. A MKPK körlevele 1982. Szent család ünnepére.
37. A MKPK 1986. nagyböjti körlevele.
38. A MKPK körlevelei, 1978. július, 1982 és 1985 Szent Család ünnepére.
39. 1982 Szent Család ünnepére.
40. Vö. Új Ember 1985. III. 24.
41. Vö. Új Ember 1982. X. 24.
42. Cseh-Szombaty L.: A család aktuális problémái. Teológia, 1984/2. 11.
43. *Tomka M.*: Család és vallásosság. Teológia, 1984/2. 16—19.
44. Vö. *Tomka F.*: A keresztény család életereje. Vigília, 1982. 494—500.; Czakó G.: Beszélgetés a katolikus családról. Vigília, 1984. 670—675.
45. Pl. *A. Deeken*: Öregszünk, de győzzük. Eisenstadt, 1973.; Bp. 1986.; M. Schmid, W. Kirchschläger: Visszatérőben. Bécs, 1986.
46. „A papság számára tudomásulvételre közlöm, hogy a kórházi betegek ellátása ezután a következő: a beteg vagy hozzátartozója közli az ápolónővel, hogy a beteg a szentségeket fel akarja venni. Az ápolónő ezt jelenti a gondnoknál, aki a legközelebbi plébániát értesíti. A plébános, akinek területén a kórház van, beszélje meg az értesítés módját a gondnokkal... A szeretetotthonokban hasonló a helyzet... (Esztergomi főegyh. körlevelek, 1953. dec. 14. 62. o.) „Betegeink kórházi lelki gondozása több nehézséggel jár. Ezért felhívom nagyt. papjaimat, hogy ismételten figyelmeztessék híveiket, hogy a kórházba menő hozzátartozóik lelki ellátásáról gondoskodjanak még otthon. Ha ez nem volna lehetséges, mert a betegeket hirtelen szállították kórházba, akkor a hozzátartozóknak legyen gondjuk arra, hogy az illetékes kórház igazgató főorvosának engedélyét megszerezzék a beteg lelki ellátásának biztosítására." (i. h. 1961. 12. o.)
47. Vö. *Kerényi L.*: Útrakészen. Teológia, 1977. 123—127.
48. A hodászi cigány lelkipásztorkodásról írtak pl.: Baroni Fr.: Rom (Communitá in. cammino).Róma, 1976. 25.; Glaube und Heimat (NDK evangélikus lap), 1979. VIII. 26.; Márkus L.; Új Ember, 1966. III. 27.; Gyurkovics M.: A hodászi cigánytelep. Vigília, 1981. 680—683. — Az NSZK-magyar filmet 1979-ben forgatták Gyarmathy Lívia rendezésében, „Koportos" címmel.
49. *Lakatos É.*: Holtomiglan? Holtodiglan? Budapest, 1985. 216.
50. *Hegyi L.*: Észrevételek a balatoni turizmus lelkipásztori munkájáról. Teológia, 1974. 192—195.
51. Vö. *Fábián J.*: A fővárosi turizmus lelkipásztori feladatairól. Teológia. 1977. 130.; Hegyi L.: i. h.
52. *Fábián J.*: i. h. 127—130.

MAROSI IZIDOR

A hitoktatás

Történelmi visszatekintés

Az 1945. május 9-én véget ért II. világháborút követően, az iskolai évből még hátralévő mintegy másfél hónapban (ahol erre a legcsekélyebb feltétel megvolt) az iskolákban folytatták a tanítást. Ezzel együtt természetesen a hitoktatást is. A hitoktatáson való részvétel kötelező volt az elemi és középiskolákban. Ezen a rendszer változása nem változtatott semmit.

A Mária Terézia uralkodása idején, 1777-ben kiadott II. Ratio Educationis az iskolákban előírta a kötelező vallásoktatást. Éspedig heti 2 órában az állami iskolák részére; a kat. iskolákban pedig ehhez még hetenként két óra járult emlézés címén. Ezt az állami rendeletet alapul véve, a magyar Püspöki Kar 1907. március 14-én kiadta a „Tanítástery és utasítások az elemi népiskolák részére" c. rendelkezését. E szerint: az 1. osztály anyaga: imádságok, a bűn; Jézus élete, tízparancs, ötparancs; a 2. osztályé: elemi vagy Kiskatekizmus; a 3. osztályé: Biblia (Ószöv.); a 4. osztályé: Biblia (Újszöv.); az 5. osztályé: Szertartások; a 6. osztályé: Ó- és Újszövetség ismétlése. Az elemi oktatás 12 éves korban befejeződött. Akik középiskolában folytatták tanulmányaikat, azok számára is volt hitoktatás és hittananyag előírva. Akik nem folytatták tanulmányaikat, azok számára 3 évig tartó ismétlő iskolában a vallás oktatása az addig megismert hittananyag ismétléséből állt. Ugyanígy a tanonc-iskolákban is. Természetesen nemcsak a vallásos ismeretek elsajátítása volt előírva, hanem a vallásos élet gyakorlata is! Vasárnapi szentmisén 7 éves kortól kezdve minden iskolaköteles gyermeknek részt kellett vennie. Ahol meg lehetett valósítani (egyházi iskolákban), hétköznap is, a tanítás előtt részt vettek a szentmisén a tanulók.

A Quam singulari decretum (1910) szerint, amikor a gyermekek az öntudatos életkort elérték, szentgyónáshoz és szentáldozáshoz bocsátandók. A magyar Püspöki Kar 1911 tavaszán így határozott: „... a gyermekek az elemi népiskola 3-ik osztályában bocsáttassanak első szentgyónáshoz és szentáldozáshoz." Ez később módosult, és az 1945-ös esztendőt közvetlenül megelőző években már általános volt, hogy előbb a 2., majd az 1. osztályosok járultak első szentgyónáshoz és szentáldozáshoz. Akik pedig már voltak elsőgyónok és -áldozók, azok évenként 4-5 esetben járultak a szentségekhez.

A Jézus Szíve kultusz elterjedésével és a szívgárdák meglakulásával az elsőpénteki, illetve a havi szentgyónás és szentáldozás is gyakorlattá vált.

Akik már voltak előáldozók, azok bérmálkozhattak is. Sokszor ugyanazon évben, amikor elsőáldozáshoz járultak.

A szerzetesek által fenntartott és vezetett iskolákban természetesen a tanulók komolyabb bevezetést nyertek a vallásgyakorlatba és a szentségek vételére jobban elő voltak készítve.

Tanyákon és falvakban, ahol nagyrészt a tanítók végezték az előkészítést a szentségekhez és a hitoktatást, csekélyebb volt az előkészület. Itt a pap csak időközönként jelent meg, főként azért, hogy kikérdezze az anyagot. Ezeken a helyeken alkalmasint az élő vallásosság, a szülők vallásgyakorlata irányította a gyermekek vallásos életét.

Az eddigiekben a 2. világháború előtti kötelező vallásoktatásról szóltunk, hogy megvilágítsuk azt az állapotot, melyben az 1945-ös év elérkezett. Tekintettel arra, hogy a mai ember fülének idegenül és zavarólag hat ez a szó, hogy „kötelező hitoktatás",röviden ki kell térnünk ennek a formának megvilágítására. Előnyei voltak, hogy:

1. minden gyermek hozzájuthatott a vallásos ismeretekhez,
2. a tantárgy-jelleg biztosította a tervszerű, komoly oktatást,
3. a hittanóra beilleszkedett az oktatás egészébe és általa ki lehetett egyenlíteni a vallás és a profán ismeretek közötti szakadékot.

Hátrányai, hogy a tanítás elveszítette szent jellegét; az a tévhit alakulhatott ki, hogy aki tudja a hittant, az már vallásos ember; továbbá a kötelező jelleg bizonyos ellenszenvet támasztott magával a vallással szemben is.

A kötelező hitoktatás igen nagy feladatot jelentett a papság részére. Sok esetben teljesíthetetlen feladatot. Ezért is keresték a megoldást, hogy világiakat is bevonjanak a hitoktatás munkájába. Amint fentebb szó volt róla, tanyákon és falvakon ebben a munkában a tanítók segítettek. Ott, ahol egyházi iskola volt, ahol a tanítók megfelelő vallásos ismerettel rendelkeztek, és élték is a vallásos életet, jó eredménnyel végezték ezt a feladatukat.

A 20-as évek elejétől már ébredt a hitélet a vidéki városokban is, de főként Budapesten. Mind több és több lehetőség és feladat állt a papság előtt. Budapest, illetve a vidék egyes városainak lelkipásztori problémáján, a hitoktatók hiányán az Egyház úgy igyekezett segíteni, hogy hitoktatónőket kezdtek alkalmazni. A hitoktatónőket szakképesítésben részesítő tanintézet felállításának gondolatát Bernhard Zsigmond és Bíró Ferenc jezsuita atyák vetették fel. Csernoch hercegprímás felkarolta az eszmét. Az alapítás 1917-ben Almássy Mária angolkisasszony nevéhez fűződik. E főiskolai jellegű hitoktatóképző intézet — mivel a Ward Mária által alapított Angolkisasszonyok adtak neki helyet pesti intézetükben, — a Ward-Kollégium nevet kapta. Hivatalos bélyegzőjük szövege a következő volt: „Ward Mária-Kollégium az Angolkisasszonyok Intézetében Budapesten." Első érseki biztosának Csernoch primás a nagynevű Mihályfi Ákos O. Cist., egyetemi tanárt nevezte ki. Ő szakértők bevonásával a három éves tanfolyam tanítási rendjét az alábbiak szerint állította össze:

I. évfolyam. — Bölcselet két félév, heti 3 óra. Szentírástan két félév, heti 2 óra. Szertartástan két félév, heti 1 óra. Neveléstan két félév, heti 2 óra. Kateketika két félév, heti 2 óra. Latin nyelv két félév, heti 2 óra.

II. évfolyam. — Erkölcstan két félév, heti 2 óra. Apologetika két félév, heti 2 óra. Szentírástan két félév, heti 2 óra. Magasabb hitelemzés két félév, heti 2 óra. Oktatástan két félév, heti 2 óra. Magyar szónoklat és stílusgyakorlat két félév, heti 1 óra. Latin nyelv két félév, heti 2 óra.

III. évfolyam.— Erkölcstan két félév, heti 3 óra. Társadalomtan két félév, heti 1 óra. Egyházi művészet két félév, heti 1 óra. Szentírástan (bibliai tankönyv magyarázata). Apologetika (a hit ellen felhozott szállóigék) két félév, heti 2 óra. Egyháztörténelem (az újkor, különös tekintettel a magyar egyház történetére) két félév, heti 2 óra. Pedagógia két félév, heti 1 óra. Gyakorlati hitelemzés két félév, heti 1 óra. Kateketika két félév, heti 1 óra. Latin nyelv (latin liturgia miatt) 2 félév, heti 2 óra.

Később, amikor főképpen tanítói oklevéllel és érettségivel jelentkeztek, csökkentették az évek számát kettőre, de az órák száma hárommal több lett és a tananyagot időszerűsítették.

Jeles tanáraik voltak: Vass József, Szinek Sándor, Szunyogh Xavér, Marczell Mihály, Varga Teodorik, Meszlényi Antal, Vajda József, Takács Ernő.

Ghimessy Mária angolkisasszony főnöknő 1920. július 4-én örömmel számolt be Csernoch prímásnak, hogy a végzett növendékek közül már 12 működik Budapesten, főképpen a kültelki iskolákban. Az erre adott főpásztori válasz jelzi a célt, amely a Kollégium hivatása volt: „Az ő hitoktatói működésük valóságos vígasztalás az Anyaszentegyházra, amely a mai kor szelleme miatt elegendő papot nevelni nem tud, sőt a közeljövőben még inkább fog paphiánnyal küzdeni. (Prim. Levtár, Csernoch 41. 1589)

Hogy a Ward-Kollégium áldásos célját megvalósította, igazolja az 1947. évi esztergomi sematizmus, amely szerint ebben az évben Budapesten a fővárosi iskolákban 78 Ward-Kollégiumot végzett hitoktatónő működött. Az oktatáson kívül növendékeiket igyekeztek vallásosan nevelni, főként a szívgárdában. Anyagi téren a főváros a tanítónőkkel egyforma fizetésben részesítette őket.

A fakultatív hitoktatás bevezetése után, amikor az iskolai hittanra beírt tanulók száma csökkent, lassan a Ward-kollégisták áldásos működése is megszünt. De minden időkre ragyogó példa lehet az övék, akik magasfokú szakmai képzettség mellett a lelkiséget is kialakítva magukban, oktattak vallásos ismeretet és neveltek vallásos életre. Nem egy pap köszönhette a papi hivatásának indítását az áldott emlékű „hitoktató néniknek".

Érdemes még visszatekintenünk a két világháború közötti időben a hitoktatást érintő események közül a *hittankönyvek* megjelenésére is.

Már 1906-ban megjelenik Pokorny Emánuel három fokozatú Katekizmusa, mely azután sok-sok kiadást ért meg. Ugyancsak ő szerkesztette a Kis Katekizmust a Biblia elemeivel és a Kis Bibliát. A Szent István Társulat adta ki őket. Eger kivételével valamennyi egyházmegyében ezeket használták.

A 20-as évektől kezdve a hitoktatók közül mind többen keresik a hitoktatás hatásosabb módszerét. A Bécsben és Münchenben tartott kateketikai kongresszusok és kiadványaik éreztetik hatásukat nálunk is. Most csak egy új módszerre utalunk: a „müncheni módszerre", amelynek az akkori fiatal papság körében lelkes követői voltak. Ez a módszer szemléletes képből kiindulva, fejti ki az igazságot, majd rögzíti és alkalmazza azt. Idő kellett hozzá, amíg a kérdés-felelet módszerét alkalmazó hitoktatók átvitték a gyakorlatba. Hogy még szélsebb körben nem terjed el, vagy csak lassan terjedt el, ennek főoka az volt, hogy ebben a módszerben kidolgozott segédkönyvek csak nagyon csekély példányszámban jelentek meg. Pl. Tomka Á.: Teofil I—III. Bpest, 1934.

Az 1945 utáni helyzet

A régebben kiadott, de a raktárakban vagy plébániákon a háborús pusztítás ellenére is megmaradt, elfekvő hittankönyvek kerültek elő. A hitoktatók, mostoha körülmények (megrongálódott, lerongyolódott iskolaépületek) ellenére is odaadó lélekkel végezték feladatukat. A Magyar Püspöki Kar és az egyes egyházmegyék főpásztorai is a gyermekek vallásos nevelését és a hitoktatást a lehetőséghez mérten, minden erővel biztosítani kívánták. Dr. Pétery József váci püspök pl. 1945. április 7-én kelt körlevelében közli: „Minden papomnak megküldöm a Mihalovics Zsigmond által szerkesztett könyvet az I. osztályos gyermekek áldoztatásáról." Egyben buzdítja papjait, hogy tegyenek meg mindent, hogy előkészítsék az I. osztályos elemi iskolásokat az első gyónásra és szentáldozásra. Ugyanez év augusztus 24-én közöl beszámolót arról, hogy az egyházmegye területén milyen szép eredmények születtek az I. osztályosok áldoztatása nyomán.

1946. március 14-én a Magyar Püspöki Kar elrendelte az egész országra vonatkozólag, hogy az elemi iskolák I. osztályos tanulóit kell elsőáldozáshoz vezetni.

A hitoktatók közben nemcsak oktatják a gyermekeket, hanem igyekeznek nevelni is. Főként azzal, hogy megszervezik a szívgárdákat.

Ebben az időben szervezi meg az állam a nyolc-osztályos általános iskolát. Amint a katolikus elemi iskolákat átalakítják nyolc-osztályos általános iskolákká, a magyar Püspöki Kar nyomban megállapítja a hittananyagot a nyolc osztály számára. E szerint:

5. oszt. Nyilvános istentisztelet.
6. oszt. Biblia (Ó- és Újszövetség). Példabeszédek.
7. oszt. Dogmatika. Katolikus igazságok.
8. oszt. Erkölcstan. (Katolikus élet).

A Püspöki Kar felhívja a Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesületét, hogy a legsürgősebben gondoskodjék az V. osztályos hittankönyv megírásáról, majd állítsa össze az általános iskolák hittantervét az I.-től a VIII. osztályokig. Az 1946. szept. 6-án hozott püspökkari határozat szerint az általános iskolák I—IV. osztályában marad a heti 4 hittanóra, az V—VIII. osztályokban csak heti 2 óra. (Ez természetesen a katolikus iskolák részére kiadott határozat). Az állami hatóságok szerint egyes hittankönyvekben van kifogásolható rész. Ezért a Püspöki Kar határozata értelmében a katolikus iskolai segélykönyvtárakban meglévő Pokorny- és Karácsonyi-féle hittankönyveket be kell küldeni a Szent István Társulathoz, ahol a kiigazítást díjmentesen elvégzik.

Az 1948. év XXXIII. sz. törvényerejű rendelettel megtörténik az iskolák államosítása.

Az esztergomi Prímási levéltárban szereplő 5579/1947. sz. kimutatás szerint az Egyház vezetése alatt 3148 elemi és középiskola állt. Az iskolák államosításával úgy tűnt, hogy megszűnik a katolikus szellemű nevelés. Ezért az Egyház részéről szinte miden erőt szerettek volna arra összpontosítani, hogy a gyermekek hitoktatása biztosítva legyen. Ilyen összefüggésben is jellegzetes a

váci egyházmegye főpásztorának intézkedése, aki 1948. júliusi körlevelében hangsúlyozza, hogy az iskolák államosítása következtében nagyon sok szerzetes van, akiket a lelkipásztori munkában, főként a hitoktatásban lehetne foglalkoztatni; s egyidejűleg bejelenti, hogy megalapította a váci apáca-hitoktatónőképző intézetet. Az alapítás ugyan Vácról indult ki, de az előadásokat Budapesten a Salvator-nővérek intézetében tartották. Ebbe a hitoktatóképző intézetbe csak szerzetes-nővérek iratkozhattak be. Az első évfolyamra azonnal 63 nővér jelentkezett. Az első évfolyam anyaga: kateketika, pedagógia, liturgia, egyházi ének, gyakorlati hitoktatás, eucharisztikus nevelés, rajz, színdarab- és bábszínház-rendezés. Minden tanítási nap 10 perces exhortációcal fejeződött be, ez a lelkinevelést szolgálta. Az első vizsga meg is történt aug. 17. és 18-án. 61 nővér kapott oklevelet. Természetesen ennek a képzőnek lett volna még második és harmadik évfolyama is.

Figyelemreméltó kezdeményezés volt ez, de a későbbi események, így a fakultatív hitoktatás bevezetése és a szerzetesek működésének megtiltása, ezt a nagyszerű gondolatot semmissé tette.

Ugyanebben az évben, amikor az egyesületek betiltása és az iskolák államosítása következtében lecsökkent a lehetősége a vallásos nevelésnek, a váci főpásztor megindítja a tervszerű *ministránsfoglalkozást.* Ma is szükséges és megvalósítható hasznos szempontokra hívta fel a figyelmet: A ministránsok legyenek kegyelmi életet élő közösség; apostolkodó közösség; papi hivatásra nevelő közösség. Heti foglalkozást tartsanak részükre. Legyen közös játék, betlehemezés, énektanulás. A ministránsokat felavatni csak bizonyos szolgálati idő után lehet.

Az egyházi iskolák államosítását követte 1949-ben a *fakultatív hitoktatás* bevezetése: „A Magyar Népköztársaság Alkotmányának 54. §-ában foglalt, az állam és egyház különválasztására vonatkozó rendelkezésnek megfelelően a vallásoktatás az iskolákban nem kötelező." (E. T. szept. 5. 1949/5. sz. törv. rendelet) Ugyanakkor 1.101/1-1949 V.K.M. sz. végrehajtási rendelet a következőket tartalmazza: „1. §. az 1949/50. tanévtől kezdődően a vallásoktatás nem kötelező. 2. §. Azok a szülők, akik gyermekeik vallásoktatását kívánják, legkésőbb szeptember 15-ig szóban vagy írásban az iskolában ezt a szándékukat bejelentik."

E két rendelet megjelenése után a Püspöki Kar 1949, szept. 8-án bocsájtott ki közös körlevelet, amely főképpen a szülők felelősségét hangsúlyozza a gyermekeik vallásos nevelésével kapcsolatban és buzdítást ad a gyermekeknek az iskolai hitoktatásra való beiratására az alábbi szöveg szerint: „A vallásoktatás kérdésében már többször fordultunk hozzátok. Ti mindannyiszor a legteljesebb megértéssel fogadtátok és tettétek magatokévá főpásztori szózatunkat. 1946-ban, Szent Monika ünnepén nyugodtan mertük körlevelünkben állítani: „A kötelező iskolai hitoktatás... nálunk a katolikus szülők általános követelése, ezt bátran mondjuk, mert volt alkalmunk a szülőket megkérdezni és véleményükre számtalan jelből következtetni..." (4. o.)

„A fakultatív hitoktatás kérdése 1947-ben vetődött fel erőteljesebben hazánkban. Akkor a kormányzat a magyarság óriási többségének, nemcsak a katoliku-

soknak, hanem más-vallásúaknak is, egyöntetű és határozott fellépésére és tiltakozására a kérdést levette a tárgyalás napirendjéről, elismerve, hogy a hitoktatás követelése a magyarság lelke mélyéből fakad. A vezető politikusok azóta — különösen a választások előtt — ismételten hivatkoztak arra, hogy nálunk a vallásszabadság egyik legkifejezőbb bizonyítéka a kötelező hitoktatás. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1949. szept. 5-én törvényerejű rendeletet hozott, amely szerint a magyar iskolákban ezentúl nem lesz kötelező vallásoktatás.

A magyar püspöki kar a hitoktatás kérdésében álláspontját leszögezte már 1947. április 12-én kiadott közös pásztorlevelében, amikor megállapította: Az Egyházi Törvénykönyv (1335. can.) a szülőknek és gyámoknak szigorú kötelességévé teszi, amit különben a természetjog is megkíván, hogy gyermekeik hitoktatásáról gondoskodjanak. Isten a szülőt teszi felelőssé gyermeke lelki üdvéért! A szülőnek nincs joga, szabadsága gyermekét Istentől tiltani, vagy távoltartani! A szülő vagy gyám külön is kötelezi magát a gyermek vallásos nevelésére, amikor azt megkereszteltetti, hisz az egyház nem keresztel meg olyan gyermeket, kinek hitoktatását nem látja erkölcsileg biztosítva...

Kedves Szülők! Szent, katolikus meggyőződésünk most nyílt színvallást kíván tőletek... Ne féljen közületek senki bejelenteni, hogy gyermeke hitoktatásra jár! A Magyar Népköztársaság alkotmányának 54. §-a mindenki számára biztosítja a polgárok lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának jogát..." (Esztergomi Főegyházmegyei Körlevelek, 1949. melléklet)

Az eredményről a Püspöki Kar 1949. szept. 29-i körlevele többek között így számol be: „A fakultatív hitoktatással kapcsolatban világosan, egyszerűen és szabadon megnyilvánult a nép akarata. Csaknem 100%-ban kérték a katolikus szülők gyermekeik hitoktatását." (Esztergomi Főegyházmegyei Körlevelek, 1949. melléklet.)

Mivel az ET szept. 5. 1949/5. sz. törv. rendelet a fakultatív hitoktatással kapcsolatban nem határozott meg minden körülményt, a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1950. szept. 15-én az alábbi rendeletet bocsájtotta ki a vallásoktatással kapcsolatos *egyes kérdések szabályozása* tárgyában:

1. §.

Az iskolai vallásoktatást önálló hitoktatók és óradíjas hitoktatók látják el.

2. §.

(1) Önálló hitoktató látja el a vallásoktatást azokban a városokban (községekben), illetve iskolákban, amelyekben a vallásoktatással járó heti elfoglaltság eléri az illető iskola nevelői részére megállapított kötelező heti óraszámot.

(2) Az önálló hitoktató a vallásoktatást főhivatásként végzi és ezen a foglalkozáson kívül egyéb — állandó megélhetést biztosító — évi fizetéssel vagy javadalmazással járó foglalkozása (alkalmazása) nem lehet.

(3) Az önálló hitoktató a 8.250/1948. (VIII. 1.) Korm. számú rendeletekhez fűzött 4. számú táblázat szerint tiszteletdíjban és családi pótlékban részesül; társadalombiztosítás és szabadságidő szempontjából a közszolgálati alkalmazottakkal esik egy tekintet alá.

(4) A megyei tanácsok (fővárosi tanács) végrehajtóbizottságai kötelesek a vallásoktatásra jelentkező tanulók létszámát városonként (községenként) és iskolánként, valamint vallásfelekezetenként részletezve minden év szeptember hó 15. napjáig a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjeszteni.

3. §

(1) Azokban a városokban (községekben), illetve iskolákban, ahol önálló hitoktató nem működik, a vallásoktatást óradíjas hitoktató látja el.

(2) Az óradíjas hitoktató az általa megtartott órák száma szerint részesül díjazásban; óradíja megegyezik az illető iskolában működő nevelők részére megállapított óradíj mindenkori összegével. Lelkészi jövedelemkiegészítésben részesülő egyházi alkalmazottak részére a vallásoktatásért díjazás csak a heti nyolc órán felül megtartott órákért fizethető.

4. §.

(1) Az önálló hitoktatót és az óraadó hitoktatót az illetékes egyházi hatóság javaslata alapján a megyei tanács (Budapesten a fővárosi tanács) végrehajtóbizottsága bízza meg.

(2) Önálló és óraadó hitoktatói megbízást csak olyan személynek lehet adni, aki a hitoktatáshoz megkívánt szakképesítéssel rendelekzik. A szakképzettség fennforgása kérdésében vita esetében a vallás- és közoktatásügyi miniszter dönt.

(3) Az önálló és óraadói hitoktatói megbízást megtagadhatja, a már megadott megbízást pedig bármikor megvonhatja a megyei tanács végrehajtóbizottsága attól a hitoktatótól, aki a népi demokráciával vagy annak rendelkezéseivel szemben ellenséges állást foglal el. Az a személy, akitől a hitoktatói megbízást megvonják, hitoktatással más iskolánál sem bízható meg.

5.§.

(1) A hitoktató köteles a vallás- és közoktatásügyi miniszter által jóváhagyott tanterv és tankönyv alapján pontos tanmenetet és óravázlatot készíteni és oktató munkáját annak alapján végezni.

(2) A hitoktatót a vallásoktatáson kívül egyéb iskolai nevelőmunkára (helyettesítés, felügyelet a kirándulásokon vagy az óraközökben stb.) beosztani nem lehet. A hitoktató nem vehet részt a tantestület értekezletein és az iskola épületében csak a vallásoktatás ideje alatt tartózkodhatik.

6. §.

(1) A vallásórát az utolsó tanítási óra után kell megtartani. Vallásórát csak az iskola épületében lehet tartani. A hitoktató a tanulókat az iskolán kívül semmiféle más foglalkozásra nem vonhatja össze.

(2) A vallásoktatásra jelentkezett tanulókat az iskolában lévő osztályok átlagos létszámának megfelelő tanulócsoportokba kell összevonni és annak keretében kell a vallásoktatást az osztatlan vagy részben osztott iskolák rendszerének megfelelően végezni.

(3) Vallástanból a tanulók osztályzatot nem kapnak. A vallástan órákkal kapcsolatban elkövetett mulasztásokért a tanulókat fegyelmi büntetésben részesíteni nem lehet.

(4) A hitoktató oktató-munkáját, tanmeneteit és óravázlatait a tanügyi hatóságok a többi nevelőre megállapított szabályok szerint ellenőrzik. Az ellenőrzésért az igazgató felelős, aki az ellenőrzés munkájába bevonhatja az általános tanulmányi felügyelőt, az osztályfőnöknöt, a Szülői Munkaközösség elnökét és a Pedagógus Szakszervezet illetékes bizalmiját.

7. §.

A jelen rendelet rendelkezéseit az 1950/51. tanévről kezdve kell alkalmazni. Ezzel egyidejűleg a korábbi jogszabályoknak a jelen rendelettel ellentétes renndelkezései hatályukat vesztik.

Dr. Jóború Magda s. k.,
Vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár.

(A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1.101-11-1/1950. (IX. 15.) VKM számú rendelete)

A rendeletet az egyes egyházmegyei körlevelek hamarosan hozták. Többnyire konkrét magyarázatokat is fűztek hozzá. Így többek között az esztergomi ordinárius figyelmeztette az egyházmegye papjait: „A rendelet 6. §. 1. pontja szerint „a vallásoktatást csak az iskola épületében lehet tartani." Ez azonban nem zárja ki a lehetőségét annak, hogy a templomban hitoktatást ne adjunk a szülőknek, kik gyermekeiket is magukkal hozhatják... A szentgyónásra és áldozásra, valamint a bérmálásra való előkészítést a rendelet a paritásos bizottság nyilatkozata szerint az iskolán kívül nem tiltja..." (Esztergomi Főegyházmegyei Körlevelek 1950. 35. o.)

A készülő *új hittankönyvek* is megjelennek 1950. decemberében. A Hamvas-féle könyvek ezek voltak: I—II. o.: Róm. Kat. Elemi Katekizmus. III—IV. o.: Róm. Kat. Kis Katekizmus. V. o.: Az Anyaszentegyház istentisztelete. VI. o.: Az üdvösség története. VII—VIII. o.: Róm. Kat. Hittan és Erkölcstan.

Az egyes egyházmegyei körlevelek gyakran visszatérnek a hitoktatással kapcsolatos előírások hangsúlyozására, mint ahogy az esztergomi körlevél is tette 1952. okt. 30-án:

"Az 1950/51. iskolai év kezdetétől folyamatosan közöltük papjainkkal a hitoktatásban beállott változások miatt a szükséges rendelkezéseket. Ezeket most egybefoglalóan megismételjük:

1. Rendszeres (tehát leckefeladással és kikérdezéssel végzett) hitoktatást csakis az iskolaépületben szabad tartani a hitoktatásra jelentkezett tanulók előtt.

2. A hitoktatásra jelentkezett tanulókat a hitoktató iskolán kívül csak gyónási, áldozási, bérmálási előkészületre és évi lelkigyakorlatra (középiskolákban) vonhatja össze és oktathatja a templomban is.

3. A VKM Egyházi Osztályán 1951. március 5-én tartott értekezlet a következőket határozta:

a) Valamennyi tanulónak — tekintet nélkül arra, hogy hitoktatásra jelentkeztek-e vagy nem —, az elsőáldozásra és bérmálásra való előkészítése, a szülők felszólítása után, kizárólag a templomban vagy más állandó istentiszteleti helyiségben történhetik; nem kifogásolható azonban, ha a hitoktató a hitoktatásban résztvevő gyermekekkel közli az elsőáldozásra és bérmálásra előkészítő oktatás helyét és idejét.

b) Az elsőáldozásra és bérmálásra való előkészítő oktatás csak templomban vagy azzal összefüggő és annak részét képező helyiségben (kápolna, sekrestye, oratórium, iskolakápolna) nyilvánosan tartandó. Amennyiben az illető helységben templom vagy a felsorolásban említett alkalmas hely nem volna, ott a helyi tanács az oktatást más, arra alkalmas helyiségben, az egyházközség esetenkénti kérelmére engedélyezheti.

c) Az előkészítési időtartam az elsőáldozásnál 2 hónap, a bérmálásnál 1 hónap, legfeljebb heti 2 órában.

d) A helyi tanács végrehajtó bizottsága elnökének tudomásulvétel végett és az oktatás zavartalan végzése érdekében előzetesen írásban kell jelenteni az elsőáldozási és bérmálási oktatás kezdetét, helyét, pontos idejét és az oktatást végző lelkész nevét, valamint azt is, hogy az elsőáldozás, ill. a bérmálás a valószínűség szerint melyik napon lesz.

e) Elsőáldozási oktatáson csak azon iskolaköteles tanulók vehetnek részt, akik már hetedik életévüket betöltötték.

f) Elsőáldozási és bérmálási előkészítés, valamint ezen szertartáson való részvétel címén a tanulók a kötelező iskolai foglalkoztatásuktól el nem vonhatók és a jelzett okokból a tanulóknak iskolánkívüli oktatása semmi vonatkozásban sem sértheti az iskolák tanulmányi és fegyelmi rendjét. Ha a tanulók ezen oktatások és szertartások miatt a kötelező iskolai foglalkozáson meg nem jelennének, az iskolából való távolmaradásuk igazolatlan mulasztásnak tekintendő.

Az elsőáldozási és bérmálási oktatás kizárólag a szóbanforgó vallásos kötelmek végzésére való előkészítést szolgálja.

4. Az Egyháznak biztosított működési szabadság alapján nincsen akadálya annak, hogy az egyházi törvények alapján előírt ún. *Keresztény tanítást* megtartsák, amelyen minden hívő, tehát a gyermekek is megjelenhetnek. Ez azonban rendes oktató beszéd legyen és nem tartható az iskolai hitoktatás

módszerével, azaz nem szabad kikérdezni, sem leckét feladni." (Esztergomi Főegyházmegyei Körlevél 1952, 59. o.)

Volt tehát lehetőség hitoktatásra beíratni a gyermekeket, voltak hittankönyvek. Lehetett elsőáldozásra, bérmálásra előkészíteni, keresztény oktatást végezni. A hitoktatás mégis válságba került.

A kötelezőből a szabadon választottba való átmenet ui. sok nehéz válságot idézett elő a gyermekek, a hitoktatók és nem utolsó sorban a szülők részére. A fakultatív hitoktatást bevezető év után fokozatosan csökkent az iskolai hittanra beírt tanulók létszáma. A csökkenés oka: adminisztratív eszközök alkalmazása a hittan-beiratásoknál, az egyházellenes propaganda hatása, a beiratási lehetőség szűk behatárolása: egyik napon du. 2-től 6-ig, a következőn 8-tól 13 óráig! A földeken dolgozó, az üzemben és hivatalokban lekötött szülők igen nagy nehézségek árán tudták csak bejelenteni gyermeküket iskolai hittanra! Így igen gyakran előfordult, hogy az előző évben még hittanra beírt gyermek a következő évben már nem járt, s ha jó szerencséje volt, egy év kihagyással újra járhatott. Sok esetben a szülőknek nem volt elegendő bátorságuk, hogy a hittanra beíró bizottság előtt megjelenjenek. Ritka kivétel volt, hogy egy- egy gyermek elsőtől nyolcadikig járt volna hittanra. Így természetesen hézagos volt a vallásos ismeretük. Hiányoztak ebben az időben a szemléltető eszközök, segédkönyvek. Az évenként újra megszerzendő hitoktatási hozzájárulást szinte kizárólag csak felszentelt papok kapták meg. Csupán egyetlen példa: Bács megyében 2 hitoktatónő kapott engedélyt iskolai hitoktatáshoz!

Természetesen nemcsak ezek a külső okok gátolták a teljesebb hitoktatás végzését. A papság kateketikai felkészültsége is sok kívánnivalót hagyott maga után. A teológiai főiskolákon kevés óraszámban tanították a kateketikát. A teológusok gyakorló órákat nem tarthattak, hospitálni sem volt alkalom. Az iskolai hitanórákra nem mehettek be, a templomi katekézis pedig még csak éppen hogy fejlődött. Ez utóbbi oktatásokon csak előadni lehetett az anyagot, sem visszakérdezni, sem számon kérni nem volt szabad. A fűthetetlen, hideg templomok vagy szűk kis sekrestyék sem voltak alkalmasak a komolyabb oktatásra. Az iskolai hittan megtartására is, amint láttuk az 1.101-11-1/1950. VKM sz. rendelet utasítása szerint csak az iskola épületében volt lehetőség. Tanterem hiánya miatt sok helyen egyáltalán lehetetlen volt az órákat megtartani. Pl. a tanyai iskolák legtöbbjében de. és du. is volt tanítás. A váltásra legfeljebb fél óra volt, időközben a délutáni tanításra már megérkeztek a tanulók, s olyan körülményeket teremtettek, hogy lehetetlen volt tanítani. Így a tanítási órák befejezése után, sötétedéskor kezdhette a hitoktató az órát. A gyermekek késő este, sötétben indultak úttalan-utakon szerte a tanyákra. Hősi korszak volt ez!

A hitoktató nem volt tagja a tantestületnek. Csak a hitoktatás idején tartózkodhatott az iskola épületében. A tanítási időn kívül semmiféle kapcsolatot nem építhetett ki a tanulókkal, nem buzdíthatta őket a hittanórákon való részvételre, szentségekhez való járulásra.

Hasonló nehézségek alakultak ki az iskolák körzetesítésekor. A tanulókat az iskola-autóbuszok pontos időre hozták és vitték. Sem a tanítás előtt, sem

utána nem volt idő arra, hogy a gyermekek hitoktatáson részt vegyenek, Ez kb. 68 000 tanulót érintett.

A fentebb vázolt nehézségekhez járult a tanyai gyermekek részére létrehozott kollégiumok beindulása. Ezeknek a kollégiumoknak a munkarendje, beosztása nem engedte meg, hogy a gyermekek az iskolai tanítás után azonnal vissza ne térjenek a kollégiumba. Még kevésbé volt megengedett, hogy ha délután kellett volna visszamenni a gyermekeknek hittanórára. Legfeljebb a kimenő-időt használhatták erre.

Az iskolai hitoktatást végzők részére kötelező volt a tanmenet és óravázlat készítése. Ezt szándékoztak megkönnyíteni az egyházmegyei hatóságok, amikor a Hamvas-féle hittankönyvekhez minta-tanmenetet és óravázlatot készítettek.

Ebben az időben voltak, akik felvetették egész hitoktatási rendszerünk átformálását. Foglalkoztak egyesek a *családi hitoktatás* bevezetésével. Ez azonban nem nyert módszeres kidolgozást és megvalósítást. A vallásos szülők igénye, hogy gyermekeik hitoktatásban és vallásos nevelésben részesülhessenek, csak nagyon csekély mértékben valósulhatott meg. Ezen igénynek és törekvésnek a kielégítésére két könyv jelent meg ebben az időben. Bucsi József: Előkészítés elsőáldozásra és bérmálásra. Lényeges javulást azonban ezen a téren ez sem hozott.

A hitoktatást szabályozó rendelkezések változatlanok maradtak 1956 őszéig. Az esztergomi ordinárius az 1957. évi I. számú Főegyházmegyei Körlevél 1. oldalán a hitoktató papság tudomására az alábbiakat hozta (ugyanez más egyházmegyék körleveleiben is megjelent): „Az oktatásügyi kormánybiztos 5/1957. számú utasítása a hitoktatással kapcsolatos kérdésekről megjelenvén, abból szóról-szóra a következőket közlöm: „Az összes illetékes oktatási szervek, oktatási osztályvezetők, általános iskolai, gimnáziumi és szakközépiskolai igazgatók — biztosítsák az adminisztratív megkötöttségektől mentes fakultatív hitoktatást. Tehát a tanulók a hittanórákon külön beiratkozás nélkül — kizárólag szüleik szabad elhatározása alapján — vehetnek részt." „Az utasításban szó van ezen kívül arról, hogy a hittanórákat az iskolaépületben lehet megtartani, s az igazgatók „kötelesek gondoskodni a hitoktatás számára megfelelő iskolai helyiségről és a többi tanórával azonos időtartamról; a hittanórát az utolsó tanítási óra után, vagy a délután járó tanulók számára a tanítási órák előtt *lehet* tartani; szükség esetén, amennyiben más megoldás nincsen — *a hittanórák a tanrendi órák között is tarthatók.* — A hittanból a tanulók osztályzatot nem kapnak. — A hitoktatás az előzőkben már jóváhagyott tankönyvek alapján folyhat. — Az igazgatók a megtartott hittanórák számát az óradíjak későbbi számfejtése érdekében tartsák nyilván."

Minden ordinárius ugyanekkor azt is elrendelte, hogy hirdetmény formájában az oktatásügyi kormánybiztos utasításának lényegét a szülőkkel a templomban közöljék.

Alig egy hónap elteltével azonban a főpásztorok a következőkről adtak értesítést: „A hitoktatás ügyében dr. Kónya Albert kormánybiztos 852/853-2/2/1957. V. fő. sz. alatt rendeletet adott ki, amelynek értelmében a kormányzat az

5/1957./O. K. 1/1957. I. 1. és a 852/853-2/1957. V. fő. számú utasításokat visszavonja és elrendeli, hogy az 1956/57-es tanévben hitoktatásban csak azok vehetnek részt, akiket szüleik a tanév megkezdése előtt hitoktatásra szabályszerűen beirattak. A hitoktatásra való új jelentkezésekre a következő tanévi beiratkozáskor lesz mód." (Esztergomi Főegyházmegyei Körlevelek 1957. II. 9. o.)

A vallásoktatásról *ma érvényben levő kormányrendelet* 1957. március 24-én jelent meg, amelyet a *végrehajtási utasítás* nyomban követett. Tekintve hatályosságukat, mindkettőt teljességében közöljük.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
21 /1957. (III.24.) számú rendelete
a vallásoktatásról

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1949. évi 5. számú törvényerejű rendelete szerint a vallásoktatás az iskolákban nem kötelező. E törvényerejű rendelet végrehajtása érdekében a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a következőket rendeli:

1. §.

(1) A vallásoktatást az Alkotmány 54. §-ában foglalt szabad vallásgyakorlás elvének, valamint az állami és az egyházak közötti egyezmények szellemének megfelelően az állampolgárok kizárólagos magányügyének kell tekinteni. Az állampolgárok számára biztosítani kell, hogy az általános iskolákban és általános gimnáziumokban tanuló kiskorú gyermekük a vallásoktatásban részt vehessen, vagy részt ne vehessen.

(2) A vallásoktatásban való részvétel vagy részt nem vétel szabadságát mindekinek tiszteletben kell tartania. A törvény szigorával kell fellépni mindazokkal szemben, akik:

a) vallásoktatást a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendje ellen politikai célokra használják fel,

b) erőszakkal, fenyegetéssel vagy megtévesztéssel a vallásoktatáson való részvételre vagy részt nem vételre vonatkozó elhatározást befolyásolni törekszenek,

c) erőszakkal vagy fenyegetéssel akadályozzák a vallásoktatást, illetve az abban való részvételt.

2. §.

(1) A vallásoktatás — szabadon választott tantárgyként — általános iskolákban és általános gimnáziumokban történik.

(2) A vallásórákat a mindenkori iskolai rendnek megfelelően, a kötelező tanítási időn kívül, a tanítási órák előtt vagy után, heti két órai időtartammal lehet megtartani.

(3) A vallásoktatás az iskolai év kezdetétől az iskolai év befejezéséig tarthat.

(4) Ha az iskola igazgatója tanterem hiány miatt vallásoktatásra jelentkezettek egy részének nem tud az iskolában megfelelő helyiséget biztosítani, ezek számára a vallásórák megtartása egyházi helyiségben is engedélyezhető.

3. §.

(1) A vallásoktatásra való beiratkozást minden évben legkésőbb egy héttel az iskolai beiratkozások után meg kell tartani. Ennek pontos idejéről a sajtó, a rádió, valamint az iskolák igazgatói kötelesek tájékoztatást adni.

(2) A vallásoktatásra való beiratkozás azokban az iskolákban történhet, ahol a tanulók a rendes iskolai beiratkozás kötelezettségének eleget tettek.

(3) Azt, hogy a kiskorú gyermek vallásoktatásában részt vegyen, vagy részt ne vegyen, a szülői felügyeletre jogosult szülő, illetőleg a gyám dönti el.

(4) a vallásoktatásra való beiratkozáshoz a felügyeletre jogosult szülőnek, illetőleg gyámnak beleegyezését igazolni kell.

4. §.

A vallásoktatásra, valamint annak az egyházak részéről történő ellenőrzésére csak az egyházak által megbízott, képesítéssel rendelkező és a megyei (fővárosi, megyei jogú városi) tanács vb. művelődési osztályának hozzájárulásával rendelkező személyek jogosultak.

5. §.

Jelen rendelet 1957. június 1-én lép hatályba; végrehajtásáról a művelődésügyi miniszter gondoskodik.

Dr. Münnich Ferenc s. k.
a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
első elnökhelyettese.

(Magyar Közlöny, 1957. márc. 24. — 35. szám.)

A Művelődésügyi Miniszter végrehajtási utasítása a vallásoktatásról szóló 21/1957. (III. 24.) sz. kormányrendelettel kapcsolatban

A vallásoktatásról szóló 21/1957. (III. 24.) Korm. számú, rendelet 5. §-ában foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendelem el:

1. Vallásoktatásra beiratást kell tartani minden általános iskolában és általános gimnáziumban a Művelődésügyi Minisztérium által évenként meghatározott napon.

Az általános iskolák és gimnáziumok igazgatói kötelesek a beiratás időpontjáról hirdetményt kiadni; lefolytatásához megfelelő helyiségről és kellő számú pedagógusról gondoskodni.

2. A tanuló vallásoktatásra csak abban az iskolában jeletkezhet, amelyben a rendes iskolai beiratást végezték. Pótbeírás alkalmával kizárólag a javító- vagy pótvizsgát tett tanulók jelentkezését lehet elfogadni. Iskolaváltoztatás esetén az igazgató a szülő kérésére igazolja, hogy a tanuló hitoktatásra beiratkozott-e vagy sem.

Vallásoktatásra csak azt a kiskorú gyermeket lehet beíratni, akinek a vallásoktatásban részesítését az egyik szülő, illetőleg a gyám az iskola igazgatója vagy a beírást végző pegadógus előtt szóban — meg nem jelenés esetén írásban kívánja.

3. A vallásoktatásra beírt tanulókat osztályként jegyzékbe kell venni. A jegyzék rovatai: sorszám, név, anyja neve, felekezet.

A vallásoktatásra beírt tanulók számát az iskola igazgatója megyei (megyei jogú városi) tanács vb. művelődésügyi (fővárosi oktatási) osztályához a beírást követő napon bejelenteni köteles. A tanulók névsorát — a hitoktatói megbízások kiadása érdekében — minden év szeptember hó 1. napjáig az igazgató köteles megküldeni a helyileg illetékes egyházi hatósághoz.

4. A beiratkozás során esetleg előfordult és a 21/1957. (III.24.) Korm. számú rendelet 1. §-a (2) bekezdésének *b)* vagy *c)* pontjában meghatározott cselekmények miatt a szülő vagy gyám által tett panasz kivizsgálása és orvoslása a megyei (megyei jogú városi) vb. művelődésügyi (fővárosi oktatási) osztálya vezetőjének hatáskörébe tartozik.

5. A vallásoktatást az iskolai helyiségekben kell tartani. Ha az iskola igazgatója tanterem hiányában a vallásoktatásra jelentkezettek egy részének az iskolában megfelelő helyiséget biztosítani nem tud, úgy ezek számára a vallásórák megtartása kivételesen egyházi helyiségben is engedélyezhető.

Az engedélyt az iskola igazgatója javasolja, javaslatra a megyei (megyei jogú városi) tanács vb. művelődésügyi (fővárosi oktatási) osztálya adja meg. Ebben az esetben — az egyházi helyiségek használatával felmerült költségek — térítés nélkül — az illetékes egyházat terhelik.

6. A vallásórákat az igazgató rendelkezésének megfelelően az órarend szerinti első tanítási óra előtt vagy az utolsó tanítási óra után — váltakozó tanítás esetén váltás között is — heti két órában kell megtartani. A hitoktatók kérésére a heti két óra együtt is megtartható, ha ez az iskola rendjét, munkáját nem zavarja. Amennyiben a heti két vallásórát egyházi helyiségben tartják, a vallásórák időpontját ugyancsak az iskolai renddel összeegyeztetve kell kijelölni.

7. A vallásoktatásra jelentkezett tanulókat általában az iskolai osztályok létszámának megfelelő tanulócsoportokba kell összevonni. Ha az egyes iskolákban kevés tanuló jelentkezett vallásoktatásra, akkor a tanulócsoportokat több iskola tanulóiból kell kialakítani. Ha a jelentkezett tanulók száma a lehetséges összevonások után sem éri el az átlagos osztálylétszámot, vagy az iskolák egymástól való távolsága az összevonást nem teszi lehetővé, a tanulócsoport létszáma az átlagos osztálylétszámnál kisebb is lehet.

8. Az iskolában vagy egyházi helyiségben tartott vallásórák ellenőrzése az igazgató feladata. Több iskolából összevont tanulócsoportok esetén az ellenőrzést az érdekelt iskolák igazgatói együttes megállapodás szerint gyakorolják.

A vallásórákat az egyház részéről csak az illetékes egyházi főhatóság által megbízott és a megyei (megyei jogú városi) tanács vb. művelődésügyi (fővárosi oktatási) osztálya vezetőjének hozzájárulásával rendelkező személyek ellenőrizhetik. Az egyházi ellenőzés időpontját az iskolák igazgatóival előzetesen közölni kell.

9. A vallásoktatás minden tanévben szeptember 15-én kezdődik és május 31-én ér véget. A vallásórákon kizárólag a vallásoktatásra beírt tanulók vehetnek részt. Beiratkozás nélkül vallásórán résztvevő tanulókat a hitoktató köteles eltávolítani.

10. A vallástanból a tanulók osztályzatot nem kapnak, óramulasztásukért fegyelmi büntetésben nem részesíthetők.

11. Az iskolai vallásoktatást önálló hitoktatók és óradíjas hitoktatók végzik. Önálló hitoktató látja el a vallásoktatást, ha a vallásoktatással járó heti elfoglaltság eléri a heti 22 kötelező óraszámot. A heti 22 óraszámon aluli elfoglaltságot jelentő vallásoktatást óradíjas hitoktató végzi.

12. Önálló vagy óradíjas hitoktatóként csak az egyházi főhatóságok által megbízott és a megyei (megyei jogú városi) tanács vb. művelődésügyi (fővárosi oktatási) osztálya vezetőjének hozzájárulásával rendelkező személyek működhetnek.

Hitoktatói megbízást, illetőleg a hitoktatói működéshez hozzájárulást csak az egyházi szolgálatban álló személyek részére lehet adni, akik a vallásoktatáshoz megkívánt szakképesítéssel rendelkeznek. A képesítéssel kapcsolatos vitás kérdésekben a Művelődésügyi Minisztérium dönt.

13. Az önálló és óraadó hitoktatói működéshez szükséges hozzájárulást megtagadhatja, a már megadott hozzájárulást pedig bármikor megvonhatja a megyei (megyei jogú városi) tanács vb. művelődésügyi (fővárosi oktatási) osztályának vezetője attól a hitoktatótól, aki a Magyar Népköztársaság alkotmányos rendjével szemben ellenséges magatartást tanúsít. A hozzájárulás megvonása ellen a művelődésügyi miniszterhez jogorvoslattal lehet élni.

14. Az önálló hitoktatók a 8250/1948. (VIII. 1.) Korm. számú rendelethez fűzött 4. számú táblázat szerinti tiszteletdíjban és igényjogosultság esetén, családi pótlékban részesülhetnek.

Az önálló hitoktatók névjegyzékét — illetményük számfejtése céljából — a megyei (megyei jogú városi) tanács vb. művelődésügyi (fővárosi oktatási) osztályának vezetője minden év szeptember hó 15-ig a Művelődésügyi Minisztérium Egyházi Hivatalához terjeszti fel.

15. Az óradíjas hitoktatók az általuk megtartott órák után 6,60 forint óradíjban részesülnek. A lelkészi jövedelemkiegészítésben részesülő egyházi alkalmazottak részére óradíj csak a heti 8 órán felül megtartott órákért fizethető.

Az iskolák igazgatói az óradíjas hitoktatók által megtartott órákról évenként kétszer — február 20-ig és június 30-ig — jegyzéket kötelesek küldeni a művelődésügyi osztályokhoz. A művelődésügyi osztályok a jegyzéket az óradíjak utalványozása céljából — a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalához terjesztik fel.

16. A hitoktató köteles a művelődésügyi miniszter által jóváhagyott tankönyv alapján oktatni, külön haladási naplót vezetni és teljes mértékben alkalmazkodni az iskolában kialakított rendhez és fegyelemhez.

A hitoktató nem tagja a tantestesületnek, ezért őt a vallásoktatáson kívül egyéb iskolai munkára (helyettesítésre, felügyelet kiránduláson vagy óraközben stb.) beosztani nem lehet. Nem vehet részt a hitoktató a tantestület értekezletein és az iskola épületében csak a vallásoktatás ideje alatt tartózkodhat.

Ez az utasítás a közzététel napján lép hatályba; rendelkezéseit az 1957/58. tanévből kell alkalmazni és ezzel egyidejűleg a vallásoktatás tárgyában kiadott összes korábbi miniszteri rendeletek és utasítások hatályukat veszítik.

Dr. Jóború Magda s. k.
miniszterhelyettes
(Művelődésügyi Közlöny I. évfolyam, 5. szám)

A kormányrendelet és a végrehajtási utasítás pontosan és részleteiben is megállapítják a hitoktatással kapcsolatos teendőt. Lényegében az 1956. előtti rendelkezések fontosabb pontjai megmaradtak: két fél-nap a hittanbeiratások ideje; csak tanítás előtt vagy után lehetséges hittanórát tartani.

Az 1957 tavaszán felfejlődött hittanos létszám nem maradt tartós. Mégis néhány évig még magasabb volt a hittanosok létszáma, mint az ötvenes években. Ahol visszaesett, ott sok esetben a hitoktatás színvonala, vagy a hitoktatók által önként végrehajtot hittanóra csökkentés (heti két óra helyett 1 óra), vagy a buzgó, rátermett hitoktatók hiánya okozta a visszaesést. Néhány helyen volt olyan törekvés is: ki az iskolából és inkább a templomi katekézist tartsuk.

Sok esetben hozzájárult a hittanosok létszámának csökkenéséhez a szülők közömbössége is. Azt még megtették, hogy iskolai hittanra beiratták gyermeküket, de nem ellenőrizték, jár-e valóban hittanra, vasárnaponként részt vesz-e a szentmisén?

Ilyen körülmények között a gyakorlati keresztény életre való nevelést a hitoktatók nem tudták végezni. Egyetlen hely lett volna a családi otthonon kívül a templom, ahol a közösségben nevelődött volna a gyermek. Sokszor előfordult, hogy a szentmisén jelen lévő gyermekek száma nem érte el a hittanra beírt gyermekek számát.

A templomi hitoktatás csak a megszokott keretek között és nagyon kis létszámmal folyt és kevés helyen. Felhívás, buzdítás a főpásztorok részéről többször is elhangzott. Ugyancsak ebben az időben intézkedés is jött arra vonatkozólag, hogy diákmiséket tartsanak és azokon gyermekeknek szóló exhortáció legyen. Sőt a vasárnapi keresztény oktatáson kívül hétköznapra is elrendelték a keresztény oktatást. Felhívták a hitoktatókat, hogy jelentést küldjenek, hol van iskolai hittan, mikor tartanak templomi katekézist, van-e tanmenet, óravázlat? Az esperesek kötelessége volt mindezt ellenőrizni.

1967-ben megjelenik az a rendelkezés egyházi részről, hogy elsőáldozáshoz a gyermekek II. osztályban, 8 éves korban, bérmáláshoz pedig IV. osztálytól, 10 éves kortól járulhatnak.

A hitoktatás helyzetének változása világszerte

„A hitoktatás világhelyzete a két világháború között teljesen átalakult. A kötelező hitoktatás a legtöbb helyen megszűnt. (Németországban 1919-től, Franciaországban 1886-tól, Olaszországban 1870-től nincs kötelező hitoktatás.) — Az oktatás helye újra a templom vagy valamely egyházi épület lesz. Időpontja Franciaországban a csütörtöki nap, az angol nyelvterületen a vasárnap. A szétszórt katolikus szórvány gyermekei részére nyáron szerveznek „táborozó" oktatást 6—8 hetes időtartammal. Az amerikai hittankönyvek szívesen és jól használják fel a kísérleti lélektan eredményeit.

1950-ben összeül Rómában az I. Katekétikai Világkongresszus, amelyen fölmérik a hitoktatás ügyének világhelyzetét és kijelölik a további munka irányát. Katekétikai szempontból — állapították meg — kedvező iskolai rendszerrel rendelkező országok: a német nyelvterület, Írország és Spanyolország." (Katekétika, 17. o.)

Lényeges változást nem hozott ez a kongreszus. A II. Vatikáni Zsinaton is csupán zsinati Nyilatkozatot adtak ki, a „Gravissimum educationis"-t. Ez a nyilatkozat a hagyományos nevelési módszereket hangsúlyozta.

Ebben az időben új módszerekkel próbálkoznak többen is, és úgy gondolják, hogy majd ez a hitoktatás eredményességét ugrásszerűen befolyásolja. Ezek a módszerek azonban nem képesek az embert kereszténnyé nevelni. Jungmann prof. 1950-ben a következőket írja: „A keresztények többsége ismeri a szentségeket, tud Krisztusról, Szűz Máriáról, Péter és Pálról... de a keresztény tanításban csak a hitigazságok és erkölcsi parancsok felsorolását látják, fenyegetések és ígéretek tárát, amelyek megkötik a szerencsétlen katolikus embert, míg a nem-katolikus »szabadságban« él." (Lumen vitae 271. o.)

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai az Egyház életében új szemléletet hoznak. Ez a szemlélet természetesen hatással volt a katekétikai szemléletre is. A zsinati dokumentumokban megmutatkoztak a teológiai fejlődés eredményei. Megújult kép alakult ki magáról az Egyházról, a keresztény emberről és annak hivatásáról a mai világban. A hitoktatásnak ezt figyelembe kellett vennie. A hitoktatás nem elégedhet meg azzal, hogy elméleti igazságokat közöljön és kérjen számon. A keresztény már gyermekkorban találkozik a nagyon is elvilágiasodott közösséggel; kell, hogy helyt álljon a sokrétű társadalmi körülmények között. Élnie kell a krisztusi életet, hogy megállhasson a sok ellentétes behatás közben is. Figyelembe kell venni most már az ökumené szempontjait is. Kezdettől úgy kell tanítani és nevelni a gyermekeket, hogy a hit fényében ő maga is feleletet tudjon adni a felvetődő ellentétes véleményekre vagy problémákra.

Az új útnak a keresése lendületet adott a katekézis ügyének. Ezen a téren azután több irányban is fejlődés indult meg, olykor kisarkítva a saját igazának hangoztatását.

Új katekétikai irányok

1. Kerügmatikus katekézis. A kereszténység elsősorban jóhír (evangélium) — nem igazságok rendszere. Ebben a jóhírben bontakozik ki az ember boldog földi és örök élete.

2. Perszonalisztikus katekézis. A világ élete nem keresztény. Innét jönnek a gyermekeink. Az emberi események segítségével kell elvezetnünk őket az Istenhez. Felhasználja az irodalmat, a filmet, a vetítést, éneket ennek a szolgálatában.

3. Közösségi katekézis. A hitoktatás a közösség feladata. Ez pedig a csoportmunkával lehetséges.

4. A szekularizáció szellemét figyelembe vevő katekézis szerint az ember a világban vállalt szolgálata közben tegyen tanúságot Istenről, s építse Isten országát.

5. Neveléscentrikus katekézis. Figyelembe veszi a pedagógia eredményeit. Abban a sorrendben dolgozza fel a hittani ismereteket, amilyen sorrendben erre a gyermeknek szüksége van. A folyamatos katekézis szükségességét hangsúlyozza.

Mindezen irányzatokból kiemelve a jól alkalmazhatót, korszerű katekézis alakult ki. Mindezen törekvések már megelőzték időben a hitoktatás területén azt a döntő eseményt, amely 1971-ben bekövetkezett.

Események, dokumentumok

1971 áprilisában jelenik meg Rómában a Directorium Catechisticum Generale (DCG), az Általános Katekétikai Direktórium. A hitoktatás történetében ez egészen egyedülálló dokumentum. „Ilyen, az igehirdetés és azon belül a katekézis általános alapelveit tárgyaló dokumentum még nem jelent meg az Egyház életében. A zsinati határozatok felhasználásával iránymutatást ad az Ige szolgálatára, s ezen belül a katekézisre vonatkozólag. Ennek alapján alakultak meg az országos és egyházmegyei katekétikai bizottságok, amelyeknek egyik feladata, hogy elkészítsék saját országos katekétikai direktoriumukat." (Katekétika 21. o.)

A DCG megjelenése előtt a MKPK már 1967-ben, a szeptemberi konferencián elhatározta új, zsinati szellemű hittankönyv kiadását. A MKPK 1968 március 14—15-i konferenciáján megállapodás született az új hittankönyvek pályázatának kiírása szövegében. Brezanóczy Pál püspök, a konferencia titkárának nyilatkozata szerint: „Eddig a hittankönyvírók iskolai osztályokban gondolkoztak, és pedig az eddigi szükségletekhez mérve, — nagyon helyesen. Ma és

holnap azonban már a hittankönyveket nem iskolai osztályokhoz, hanem korosztályokhoz kell igazítani. Öt hittankönyvre írunk ki pályázatot. Az első azoknak a gyerekeknek szól, akik még olvasni nem tudnak, az ötödik pedig a felnőtteknek. Azt várjuk, hogy a pályázók a legújabb pedagógiai és pszichológiai követelményeket figyelembe veszik." (Új Ember, 1968. márc. 14. szám) A pályázat határideje először 1968. nov. 1. Később ezt elhalasztják 1969. júl. 1-ig. A pályázatra 79 pályamű érkezett be.

A MKPK Hittankönyv és Szekesztő Bizottságot alakít az új sorozat összeállítására és a pályaművek bírálatára.

A bizottság püspökkari vezetője: Dr. Udvardy József püspök. Hitoktatási referense és a bíráló bizottság elnöke Merksz Elemér szegedi helynök. A bíráló bizottság 1969. júl. 7-én ült össze Szegeden. Több napi tanácskozás után szavazással hozta meg a döntést, hogy mely hittankönyvek kerüljenek kiadásra. A kiadásra kerülő hittankönyvek (illusztrációk elkészíttetése stb.) felelős szerkesztői munkájára dr. Csanád Béla kapott megbízást. Az új sorozat első könyve: „A mennyei Atya szeret minket" című 1970 karácsonyára jelent meg.

A Congregatio pro Clericis 1971. szeptember 20-ra Rómába összehívja a *Katekétikai Világkongresszus*t a hitoktatás zsinati szellemű megújítása céljából. A kongresszus alkalmával a már megjelent DCG elveinek és rendelkezéseinek megfelelően szabályozzák az Egyház hitoktatási munkáit és feladatait világviszonylatban és országonként is.

Ezen a kongresszuson hazánkból dr. Ijjas József kalocsi érsek, püspökkari elnök vezetésével bizottság vesz részt, amelynek tagjai: dr. Csanád Béla, dr. Surányi Imre, Rosdy Pál és Ruppert János.

A világkongreszust követően, két évi munka után, a DCG irányelvi rendelkezései szerint a 17 tagú Hittankönyvszerkesztő Bizottság eddigi létszámát kibővítve átalakul *Országos Hitoktatási Bizottsággá.* (OHB)

Miután ez megtörtént, 1971. december 1-i közgyűlésén javasolja munkacsoportok szervezését, és hogy minden egyházmegyében alakítsák meg a hitoktatási bizottságokat.

Az OHB 1971-től főleg a szakmunkacsoportok és közgyűlések által fejti ki tevékenységét.

Az I. munkacsoport az egyházmegyei hitoktatási bizottságok koordinálását végzi és a továbbképzést irányítja. Vezetője: Dr. Kerekes Károly, majd Keszthelyi Ferenc.

A II. munkacsoport az iskolai hitoktatással és a hittankönyv szekresztéssel foglalkozik. Vezetője: Dr. Csanád Béla.

A III. munkacsoport az iskolán kívül katekézissel foglalkozik. Vezetője: Zsédely Gyula.

A IV. munkacsoport ének-zenepedagógiai kérdésekkel foglalkozik. Vezetője: Dr. Rajeczky Benjamin.

Az I. munkacsoport első ízben 1972-ben Egerben rendezte meg a hitoktatói *továbbképző lelkigyakorlatát,* majd ezt követően minden évben (egy kivétellel). Így eddig 14 alkalommal több, mint százan vettek részt ezen a lelkigyakorlaton szakemberek és gyakorló hitoktatók. 1981-től az előző évi egri lelkigyakorlatok

anyagából rendezik meg a továbbképző lelkigyakorlatot Győrben (már eddig 5 alkalommal).

A II. munkacsoport a hittankönyvek megjelenésével ismertető és kritikai megbeszéléseket tartott szinte az egész országban a továbbképző előadások formájában, nagyrészt pedig rekollekciók alkalmával.

A III. munkacsoport a bérmálási előkészítésre, a házassági előkészítésre segédanyagokat állított össze és javaslatokat tett a MKPK-nak.

A IV. munkacsoport énektanítási módszereket javasolt, összeállította a *Kis Magyar Uzuálist,* amely előkészítője lett az új énektárnak, az „Éneklő Egyház" c. könyvnek.

1972 szeptemberében halt meg Ruppert János, a 3. sz. hittankönyv szerzője, aki a Bizottság megalakulása előtt munkatárs volt.

1974 nyarán meghalt Merksz Elemér, a Bíráló és Szerkesztő Bizottság, majd az OHB elnöke. Ettől kezdve a bizottság ügyeinek intézését dr. Udvardy József püspökkari elnök megbízása alapján dr. Csanád Béla vette át.

1977 novemberében dr. Lékai László bíboros, érsek, prímás, a MKPK elnöke dr. Csanád Bélát az OHB igazgtójává nevezi ki, ugyanezen alkalomal Koroncz László és dr.Rédly Elemér plébánosokat pedig titkárokká.

1977. május 17-én megalakult az *Országos Katechetikai Bizottság Konzultációs Irodája.* Dr. Lékai László bíboros jóváhagyásával és anyagi támogatásával indult el az iroda működése. Első vezetője dr. Csanád Béla, majd igazgatói kinevezése után dr. Kőműves Ivánné vezeti a Konzultációs Irodát. A Konzultációs Iroda megalakulásával az a gyakorlati, adminisztratív munka is az irodában zajlik, amely segíti a hitoktatókat tevékenységükben. Előadásokat, óralátogatásokat, egyéni és csoportos konzultációkat végeznek, országos hittan-gyermekrajz pályázatokat hirdetnek meg, mindezekhez még hitoktatási segédanyagokat készítenek, mégpedig kézi-munkával.

Az Országos Hitoktatási Bizottság dr. Udvardy József püspök vezetésével 1978—79-ben elkészítette a *hitoktatási kerettervet.* Ennek alapján a MKPK elrendelte az új hittankönyv-sorozat megújítását. Az 1979 tavaszi konferencián a MKPK úgy döntött, hogy három hittankönyvre pályázatot ír ki. Ami meg is történt az 1979. szept. 1-i püspökkari tájékoztató körlevélben. A hittankönyv sorozat 6 hittankönyvből áll és 6—14 éves korú gyermekek részére készül. A hittankönyv közül az egyes, négyes és hatos könyvet csak át kellett dolgozni. Teljesen új könyv megírásaként szerepelt a pályázatban a kettes: Jézus köztünk él (elsőáldozók könyve), a hármas: Jézussal együtt (azok számára, akik már voltak elsőáldozók), az ötös számú könyv: Így élünk az Egyházban (13—14 éves korú bérmálkozók részére).

A pályázatra titkos, jeligés pályaműveket lehetett csak benyújtani. A pályázat kiírását követően dr. Udvardy József püspök lemond az Országos Hitoktatási Bizottság elnöki tisztéről, s helyébe a MKPK Marosi I. István segédpüspököt bízza meg ezzel a feladattal. A pályázati határidő 1980. május 15. A benyújtott pályázatokat 1980 novemberében bírálja el a MKPK által kinevezett bíráló bizottság. A püspök elnökön kívül a bizottság tagjai: OHB képviselői, katekétikai, biblikus, dogmatikus teológiai professzor-szakértők, világi pedagógus

szakértő, a Szent István Társulat megbízottja, továbbá minden egyházmegyéből egy-egy aktív hitoktató.

A püspökkari Tájékoztató megadta az irányelveket is a hittankönyvek elkészítéséhez. Az irányelvek a DCG alapján készültek. Meg kell jegyeznünk itt, hogy az Irányelvekben újra és újra hangsúlyozott cél: „... az újabb hittankönyveket a korunkban is tapasztalható egyetemes fejlődés teszi szükségessé. A ma emberének mai problémáira az örök igazságok alapján kell válaszolni, de mai nyelven!" E gondolat már néhány évvel előbb a MKPK 1974 december hónapban kiadott körlevelében szinte szó szerint szerepelt.

Érdemes átekinteni az OHB munkáját az új hittankönyvek kiadásával kapcsolatban.

Az első hittankönyv (A Mennyei Atya szeret minket) 1970 karácsonyára jelent meg. A 2. könyv (Elsőáldozók hittankönyve) 1971-ben. A 3. könyv (Keresztény élet) 1972-ben. A 4. könyv (Üdvösségünk története) 1976-ban. Az 5. könyv (Hitünk és életünk) 1975-ben. Ezek voltak az első kiadások. A legtöbb kiadást az Elsőáldozók hittankönyve ért meg, éspedig hetet. Az új sorozat összpéldányszáma 1 000 000!

Az óravázlatok és tanmenetek az OHB magánkiadásában jelentek meg Hitoktatási vázlatok címmel. Az első négy füzet 1971—1974 között jelent meg, összesen 11 000 példányban.

Az első hittankönyvhöz (a könyvvel azonos példányszámban) melléklet jelent meg: „Szülők és hitoktatók figyelmébe" címmel. A 2. hittankönyvhöz készült segédkönyv 1971-ben jelent meg a Hitoktatási vázlatok 2. füzetében, a 4. könyvé pedig a 4. füzetben. Az 1. és 3. füzet az első könyv segédanyaga. A 2. számú hittankönyv első kiadásához liturgikus melléklet jelent meg 1978-ban a görög katolikus tanulók számára az Ecclesiánál 50 000 példányban.

1978-ban dr. Lékai László bíboros átiratot intézett az Ecclesia Szövetkezethez, megbízta a hitoktatási segédeszközök kiadásával az OHB szerkesztésében. Ennek alapján 1978-ban két munkafüzet is megjelent az Elsőáldozók hittankönyvéhez. A második munkafüzetet 1983-ban újra kiadták.

Szántó Piroskának a Keresztény Múzeum számára készített pasztell-képeiből diafilmsorozat készült a hitoktatási diafilmek kezdeteként az Ecclesiánál: 1979-ben a Jézus élete, 1981-ben pedig az Ószövetségi történetek. Több diafilm sorozat kiadásra előkészítve áll a Konzultációs Irodában.

Visy Klára nővér, a Konzultációs Iroda munkatársa rajzaiból öt táblán kivágható figurák jelentek meg az Ecclesiánál. Ezek az újszövetség tanításához alkalmasak, másik részük külön példányszámban a karácsonyi betlehemhez használható fel.

A 3. munkacsoport előkészítésében és szerkesztésében (Koroncz László neve alatt) látott napvilágot a Szent István Társulatnál a „Keresztény házaság" c. füzet (két kiadásban) és a „Szeretetben boldogan" c. könyv kimondottan jegyesek számára.

A Szombathelyi Egyházmegye Hitoktatási Bizottsága dr. Varjas Győző szerkesztésében gyermek-imakönyvet állított össze. Ezt szintén a Szent István Társulat adta ki.

Az Esztergomi Főegyházmegye Hitoktatási Bizottsága összeállításában jelent meg: „Kérdezzük meg a Szentírást" c. füzet.

Az Egri Főegyházmegye Hitoktatási Bizottsága tanmenetet adott közre az „Elsőáldozók Hittankönyvéhez" Czakó István szerkesztésében.

A Székesfehérvári Egyházmegye Hitoktatási Bizottsága a püspöki körlevelek mellékleteként rendszeresen gyermekprédikációkat és más segédanyagot közöl sokszorosítva az egyházmegye hitoktatói számára.

Az Országos Hitoktatási Bizottság munkatársai közreműködésével a Jézussal együtt c. gyermek-imakönyvet (9—12 éveseknek) dr. Csanád Béla állította össze. 1981-ben jelent meg az Ecclesiánál. Az első három hittankönyv szerzőit 1974-ben megbízták, hogy megjelent könyveiket a beérkezett észrevételek alapján dolgozzák át. Ennek értelmében a Mennyei Atya szeret minket c. könyv szövegét átjavították és egészen új képsorozatot készítettek hozzá. Az Elsőáldozók hittankönyvét közkívánatra kétévesre bővítették a biblikus anyag beépítésével. A könyv felépítését is átdolgozták, figyelembe véve a gyermekek keresztény nevelésének követelményeit és a gyermekek életkori sajátosságait. Ruppert János halála miatt könyve nem került átdolgozásra, hanem helyette Bindes Ferenc készítette el a korosztály új könyvét: Válaszol az Úr címmel. Az 1976-ra elkészült kéziratok azonban nem jelenhettek meg, mert sokan nem értették meg azokat a szempontokat, amelyek a könyvek szerzőit az átdolgozás munkájában vezették. Végül az Elsőáldozók könyvének szerzői visszaléptek azzal a szándékkal, hogy lehetővé tegyék egy új hittankönyvpályázat kiírását.

Az 1979-es hittankönyv-pályázat

Az OHB igen fontos feladata volt 1980 májusától, hogy begyűjtse a három új hinttankönyv megírására beküldött pályamunkákat. Harminc pályamű érkezett be, valamennyi jeligésen.

A szerzők műveit sokszorosítani kellett. Ennek a hatalmas feladatnak a megoldásához hathatós támogatást adott dr. Lékai László bíboros, prímás az esztergomi Főhatóság közreműködésével. Így az OHB minden szakértőnek és kijelölt bírálónak el tudta juttatni a bírálandó anyagot. 1980 novemberében megtörtént a bíráló bizottság döntése a következőképpen:

a III—IV. osztályosok könyvének I. díját Bindes Ferenc, a Bérmálkozók könyvének I. díját dr. Tomka Ferenc nyerte el.

A bíráló bizottság a MKPK határozata értelmében egyben megbízta a szerzőket, hogy írják meg a tankönyvet.

Rajtuk kívül ugyanekkor megbízást kap az V—VI. osztályosok hittankönyvének megszerkesztésére Bindes Ferenc és dr. Kőműves Ivánné. A Krisztus népe c. hittankönyv megírására pedig dr. Kőműves Ivánné.

A bíráló bizottság tagjaiból megalakítják az egyes könyvek lektori közösségét és ezzel meg kezdődik a hittankönyvek megszerkesztésének igen nehéz munkája. 1981-től 1983-ig el is készülnek a könyvek kéziratai. 1983 őszén dr. Csanád Béla átadja a kéziratokat a Szent István Társulatnak. 1984 februárjában a

Szent István Társulat saját lektorainak véleménye alapján, illetve erre hivatkozva, visszaadja a kéziratokat, hogy teljes egészében át kell dolgozni, egy részét pedig véglegesen visszautasítja. A MKPK már 1983 decemberi konferenciáján határozott arról, hogy a már megírt hittankönyveket mielőbb ki kell adni. Ezt a határozatát 1984-ben a következőképpen megújítja: „A MKPK 1983. dec. 14-én hozott határozatát a hittankönyvek kiadásával kapcsolatosan fenntartja, egyben kéri, hogy az OHB püspökkari elnöke, a hittankönyvek szerzői és lektorai, valamint a Szent István Társulat megbizottja a lehető legkorábbi időpontban találkozzanak, tárgyalják meg a vitás kérdéseket, hogy a hittankönyvek kiadása minél kisebb késedelmet szenvedjen."

A megbeszélés 1984 áprilisában létrejött, de a hittankönyvek megjelenésének időpontja egyre tolódott. Végül az 1985 őszére remélt és ígért Tomka: Bérmálkozók könyve 1986 januárjában jelent meg. Akik a MKPK által meghatározott és meghirdetett elvek alapján az általános iskolások részére kialakították a folyamatos hitoktatási módszert, amely módszernek csúcspontja a VII—VIII. osztályban történő bérmálkozás, azok számára ez a könyv nagy nyereségnek számít. A hittankönyvsorozat többi könyvei is elkészültek. Ezek közül még 1986 novemberében megjelent Rédly: Elsőáldozók könyve, Pataky Kornél győri megyéspüspök szorgalmazására.

A hittankönyvpályázat alapján készülő könyvekkel szemben állított újabb és újabb szerkesztési nehézségek közben, 1985 őszén a Veszprémi Egyházmegyei Hitoktatási Bizottság a Szent István Társulatnál kiadja az 1950-ben szerkesztett Hamvas-féle Kis Katekizmus átszerkesztésével megírt „Jézushoz megyünk" c. könyvet elsőáldozási előkészítővel és a Hamvas-féle Bibliai történetek átrendezésével szerkesztett "Jézussal élünk" c. könyvet, bérmálási előkészítővel. Mindkét könyvhöz Hitelemzések címmel segédkönyvet is kiadtak. Ezeknek a könyveknek a megjelenése igen heves kritikát váltott ki mindazokban, akik magukévá tették azt a hitoktatási kerettervet, amelynek alapján a MKPK az 1979-es hittankönyvpályázatot kiírta, mivel ezekben a könyvekben nem javították ki azokat a zsinat előtti szemléleti beállítottságra épülő bibliai, teológiai és pedagógiai részeket, amelyek már 1968-ban szükségessé tették, hogy hittankönyvpályázatot írjanak ki.

Az 1979-es hittankönyvpályázatnak célja az volt, hogy majd az újonnan megjelenő hittankönyvek megfeleljenek a legújabb követelmények alapján kidolgozott katekétikai, nevelési és oktatási célrendszernek. A pályázat ismételt kiírását nemcsak az eddig használatban volt könyvek hiányosságai tették szükségessé, hanem a változó igények is. Ahol a szentségek vételéhez szükséges előkészületet komolyabban vették, ott már igény volt a kétéves előkészítő anyagra is (elsőáldozásra és bérmálásra). Az új hittankönyvek megjelentetése mellett természetes követelményként jelenkezett az is, hogy a hitoktatók szemléletmódja megújuljon. Ehhez pedig szükséges volt a hitoktatók újszellemű képzése. Ebben a szellemben szerkesztették meg a *Katekétika tankönyvet* (1978), majd ennek a második kiadásában (1984) ezt a célt a szerkesztők továbbfolytatták. Ugyanezt a célt szolgálta ebben az időben kiadott *Pedagógiai jegyzet,* amelyet a vidéki szemináriumok növendékein kívül a

Hittudományi Akadémia Levelező Tagozatának hallgatói is használnak. A papság létszámának csökkenése következtében egyre több helyen szükséges lesz világi hitoktatók alkalmazása, ahogyan ez megtörtént a két világháború között.

1982 decemberében az OHB javaslatot tesz a *világiak hitoktatói képzéséről* és munkába állításáról. Ehhez a kezdeményezéshez az indítást dr. Lékai László bíboros prímásnak a vatikáni rádióban 1982 októberében adott nyilatkozata adta. A képzésre irányuló igény főként a Hittudományi Akadémia levelező Tagozatának hallgatói köréből jelentkezett. Föltétlenül szükséges, hogy a hitoktatói munka megkezdése előtt, — még akkor is, ha már valaki elvégezte a teológiai studiumokat, — alapos katekétikai és pedagógiai képzést kapjon. Ezen a téren a legjárhatóbb út, hogy egyházmegyénként történjék a hitoktatóképzés, mint ahogy több egyházmegyében már gyakorlatban van. A megyésfőpásztor joga ugyanis, hogy a hitoktatáshoz missio canonica-t, megbízást adjon saját egyházmegyéjében. Ehhez pedig szükséges, hogy közvetlen kapcsolat alakuljon ki a hitoktató jelöltekkel, másrészt a jelölt alkalmasságáról is alaposabban meggyőződjék a főpásztor. Akik azután az egyházmegyei szintű kiképzést sikerrel elvégezték, országos jellegű kurzuson is részt vehetnének, az egységes szemlélet kialakítása végett. E javaslat szerint a hitoktatóképzők felújítása nem ütközne elvi akadályba, hiszen az iskolák államosítását elrendelő 1948. XXXIII. törvényerejű rendelet nem érintette a kifejezetten egyházi vonatkozású intézményeket. A 8000/1948. sz. végrehajtási utasításának 2. §. 1. pontja „az állam által át nem vett intézetek között" „a hitoktatónőképző főiskolát" is felsorolja (Magyar Közlöny, 1948. 159. sz.).

Javasolta továbbá az OHB, hogy a jelenleg működő hitoktatók részére is legyen fokozottabb továbbképzés, esetleg nyári időben.

A Konzultációs Iroda már 1977-től kezdődően folytatta a csoportos konzultációkat, kiváló előadók közreműködésével, átlag 35—40 fő részvételével. Óralátogatásokat végeztek, kiértékeléssel. A kezdettől eddig mintegy 100 ilyen csoportos foglalkozás volt, 127 előadás hangzott el, 44 óralátogatást végeztek (a legtöbbet a budapesti templomokban). Ezen alkalmakkor 65 előadó szerepelt mint konzultáció vezető, közreműködött 44 hitoktató. A hitoktatás ügyét szolgálták a vidéki előadások is. Dr. Csanád Béla, dr. Rédly Elemér, Koroncz László 36 alkalommal tartottak előadást. Dr. Kőművesné papoknak, hitoktatóknak adott elő 18 alkalommal, szülőknek 26 helyen 36 alkalommal, gyermekeknek, fiataloknak minta-foglalkozásokat mutatott be.

A Konzultációs Iroda munkatársai a rendszeres hitoktatásban is részt vettek.

A hitoktatáson résztvevő gyermekek lelkesítését szolgálták a gyermekrajzpályázatok és -kiállítások. Gyermekrajzpályázat 1978-ban, 1980-ban és 1982-ben volt. A közbeeső években vegyes pályázatok voltak (kézimunka, irodalmi pályázat stb.), összesen 6 alkalommal. A pályázatok anyagából 10 kiállítást rendezett a Konzultációs Iroda, ezek közül négyet vidéken: Szentendrén, Egerben, Vácott, Győrött.

Az Iroda *könyvtára* több mint 1800 kötetből áll (hitoktási szakkönyvek és idegen-nyelvű hittankönyvek is). Rendszeresen érkezik 16 folyóirat, 3 hetilap. A Konzultációs Iroda segédanyagtárában van diavetítő, lemezjátszó, magnetofon,

térképek (hitoktatáshoz), mágneses tábla, 964 diafilm, kb. 50 000 diakockában feldolgozva. Valamennyi kölcsönözhető. A Konzultációs Iroda rendelkezik sok segédanyaggal is, amelyeket az iroda munkatársai készítettek.

Az Országos Hitoktatói Bizottság 1983/84 évtől a hittudományi Akadémia Levelező Tagozatát végzők részére *hitoktatóképző kurzust* vezet. Már az első évben százon felül volt a kurzuson résztvevők száma. Évvégén vizsgabizottság előtt adnak számot tudásukról.

Az egész éven át tartó konzultációk és foglalkozások főként a kezdő hitoktatóknak nyújtanak segítséget. Általában a foglalkozások heti egy közös gyakorlatból, és — megegyezés szerint — egy-egy hittanóra látogatásából és kiértékeléséből állnak. Az órák megfigyelésére és megbeszélésre szempontokat ad a vezetőség. Érdemes idejegyezni ennek a képzésnek tervezetét:

Augusztus: 2 foglalkozás. Téma: felkészülés a tanévre.

1. Csoportkialakítás problémái, megoldásai. Anyagkiválasztás és tématerv-ezés módja.
2. Tanmenet készítés korcsoportonként foglalkoztató típusok szerint.

Szeptember: 4 foglalkozás. Téma: Óraszervezés az ismeretszerzés folyamatában.

1. Az ismeretszerzés folyamata.
2. Felkészülés az órára, vázlat, szervezés.
3. Az oktató-nevelő munka órai szerkezete.
4. Óratípusok gyakorlati megoldásban.

Október: 4 foglalkozás. Téma: A gyermek és a hitoktató kapcsolata.

1. Életkori sajátosságok az oktató-nevelő munka megszervezésében.
2. Az oktató-nevelő munka tervezése: célrendszer és megoldási formák.
3. Személyiség, vallásos magatartás megalapozása gyakorlatilag.
4. Kölcsönösség és kreativitás a gyermek és a hitoktató kapcsolatában.

November: 4 foglalkozás. Téma: Nevelési-oktatási gyakorlat alapkérdései.

1. Frontális osztálymunka gyakorlása (beszélgetésvezetés).
2. A csoportfoglalkozás kialakítása, fajtái, menete.
3. Számonkérés, értékelés.
4. Jutalmazás, büntetés.

December: 3 foglalkozás. Téma: Liturgikus nevelés.

1. A liturgikus nevelés gyakorlati hittanórán.
2. A liturgikus gyakorlat vezetése: gyermek a diákmisén.
3. Felkészülés az ünnepekre: ének, jelenetek stb.

Január: 4 foglalkozás. Téma: Pedagógiai történeti tanulságok

1. Hagyományaink a nevelő munkában, hittaórán.
2. Az újkor pedagógiai törekvései.
3. Napjaink törekvései a nevelő-oktató munkában.
4. Nevelési tényezők. A hitoktató személyisége.

Február: 4 foglalkozás. Téma: Korszerű szemléltetés a hittanórán.

1. Szemléltetés az ismeretszerzés szolgálatában.
2. Audiovizuális eszközök használata a hittanórán.
3. Dramatizálás, bábozás a kiscsoportoknál.
4. Komplex szemléltetési megoldások serdülőknél.

Március: 3 foglalkozás, Téma: Hitre nevelés gyakorlati megoldásai.

1. Ima-tanítás. Elmélkedés-vezetés különböző korcsoportokban.
2. Bűnbánati gyakorlatok.
3. Felkészülés nagyböjtre. Keresztúti ájtatosságok, aktív részvétel a húsvét misztériumában.

Április: 3 foglalkozás. Téma: Ének és játék a hitre-nevelés szolgálatában.

1. Ének a hittanórán.
2. A zenei ízlés nevelése liturgikus gyakorlataink során.
3. Játék és vetélkedő a hittanórán. Zarándoklás és verseny.

Május: 5 foglalkozás. Téma: Az ismeretek rendezésének és elmélyítésének formái, megoldásai.

1. Az ismeretrendezés didaktikai formái.
2. Témazáró összefoglalások, megoldások fajtái a hittanórán.
3. Éveleji és évvégi ismétlő összefoglalások kialakítása.
4. A feladatlapok összeállítása, elkészítése, értékelése.
5. Évvégi értékelés megszervezése. A hitoktató tapasztalatainak rögzítési módjai.

A tervezetben a hangsúly a gyakorlat kialakításán van. A Konzultációs Iroda minden törekvése ez. Máris sokan nagyon hálásak a hitoktatási munkában való elindulásnál a kapott gyakorlati segítségért, és azok, akik belekapcsolódtak ebbe a munkába, meg is maradtak a későbbi években is.

*

A templomi hitoktatás történetével kapcsolatosan vissza kell tekintenünk arra a püspökkari körlevélre, amely az Egyház és Állam között lefolyt tárgyalások eredményeként 1974 decemberében jelent meg a *templomi hitoktatás* egységes szabályozása ügyében. Részlet a körlevélből:

Tisztelendő Testvérek!

A Magyar Püspöki Kar e körlevélben közli annak a tárgyalássorozatnak lezárását, amelyet a templomi hitoktatás kérdésében az Állami Egyházügyi Hivatallal hosszabb idő óta folytatott. Az egyház és az állam egyaránt a reális helyzet valóságából kiindulva most is nyílt dialógusban kereste a megoldást.

Az új szabályozás alapját a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa és a Magyar Katolikus Püspöki Kar 1950. augusztus 30-án létrejött és aláírt megállapodás II/1. pontjában foglalt lehetőségek tartalma képezi. A mostani szabályozás nem egyházi törvény, de gyakorlati rendelkezés. A Püspök Kar tudatában van annak, hogy a papság továbbra is a Megállapodásban biztosított törvényes keretek között fejtheti ki tanítói és megszentelő tevékenységét. A gyakorlat során esetleg adódó nehézségeket az egyházi főhatóság közbejöttével oldják meg.

Íme a templomi hitoktatás (katekézis) egységes szabályozása:

1. A templomi hitoktatás csak templomban és más istentiszteleti célt szolgáló helyiségben vagy szükség szerint (télen) a sekrestyében tartható heti két alkalommal egy-egy órában.

2. A templomi hitoktatás közül az egyik vasárnap, az ún. diákmiséhez kapcsolódóan, a másik hétköznap tartható, amelyet úgy kell kijelölni, hogy az iskolába járó fiatalok tanulmányi rendjét és fegyelmét ne zavarja.

3. A templomi hitoktatáson való részvétel önkéntes. A hat és tíz év közöttieknek és tíz éven felülieknek a templomi hitoktatás külön tartható. Amennyiben egy templomban a résztvevők száma korcsoportonként 35—40 főt meghaladja, úgy még egy-egy csoport létrehozása megengedett.

4. A templomi hitoktatáshoz felhasználhatók mindazon oktatási segédeszközök, mint a hittankönyvek, szemléltető eszközök, amelyek az iskolai hitoktatásnál is megengedettek. Ezen oktatási eszközök felhasználásánál — hasonlóan az iskolai hitoktatáshoz — meg kell tartani az állami felügyeletre vonatkozó rendelkezéseket.

5. A templomi hitoktatás során érdemjegyet adni és a távolmaradókat felelősségre vonni nem lehet. Alkalmazni lehet az egyházi szertartások során használt liturgikus módszereket, mint a közös ima, ének és a papok és hívek közötti párbeszéd stb.

6. A templomi hitoktatás idejét és helyét — a bérmálási és elsőáldozási előkészítő oktatáshoz hasonlóan — a lelkészek minden év október 15-ig, — 1975. évben január 15-ig — írásban kötelesek bejelenteni a területileg illetékes helyi tanácsnak.

E rendelkezés *1975. január 15-én* lép hatályba.

A lelkipásztorkodó papság már régóta várta a templomi hitoktatás rendezését. A régi katekézis szabályozása lehetővé teszi, hogy a továbbiakban az iskolákban és a templomokban még elmélyültebb és buzgóbb hitoktakási munkát végezzünk. Meg kell állapítanunk, hogy a továbbra is érvényben maradó iskolai hitoktatás alkotmány-biztosította alapelvében, a vallásszabadságban kell látnunk nemcsak a legális iskolai hitoktatás, az elsőáldozási és a bérmálási

előkészítés biztosítékát, hanem az egyház egész tevékenységének, az evangelizációnak és így egyúttal a templomi hitoktatásnak törvényes fundamentumát is..."

A templomi hitoktatás egységes szabályozásának egyes pontjait 1977-ben az ordináriusok újra hangsúlyozzák körleveleikben. Az esztergomi főegyházmegye körlevele a következőképpen:

„A templomi hitoktatás 1974-ben történt szabályozása óta eltelt idő tapasztalatait figyelembe véve a Magyar Püspöki Kar néhány kérdés tisztázása végett tárgyalásokat folytatott az Állami Egyházügyi Hivatal elnökével, hogy a kialakult gyakorlatot a kölcsönös bizalom légkörében tovább fejlesszük. A tárgyalások eredményeinek birtokában újból buzdítjuk a Ft. paptestvéreket, tekintsék a hitoktatást legszentebb pasztorációs feladatuknak.

A hitoktatási szabályzat megtartása a lelkipásztorokra, ellenőrzése pedig a Püspöki Karra, illetve az illetékes ordináriusra hárul. Igyekezzünk a ránkbízott gyermekekben, a Zsinat óhajának megfelelően, a krisztusi életet és igazi közösségi magatartást kialakítani.

A templomi hitoktatás idejét és helyét — eddigi gyakorlatnak megfelelően — mindig október 15-ig jelentsük a helyi tanácsnál. A tényleges helyi adottságoknak megfelelően állítsuk össze a *korosztályi csoportokat.* A szabályzat értelmében négy csoport alakítható. Ezeket vagy két alsó és felső tagozatra, vagy három alsó és egy felső tagozatra oszthatjuk, vagy esetleg fordítva. Ha a vasárnapi hitoktatást — amennyiben a lelkipásztor több istentiszteleti helyen teljesít szolgálatot, vagy egyéb nyomós indokok miatt — hétköznapra kellene áthelyeznünk, a kialakított korosztályi csoport beosztással együtt jelentsük jóváhagyás végett az ordináriusnak.

A templomi hitoktatás szabályzatának megtartása legyen a Ft. Papság felelősségteljes gondja. A Püspökkari rendelkezéseknek a lelkipásztorok igyekezzenek mindig eleget tenni. Az őrködés és az irányítás a Püspöki Kar, illetve az ordináriusok hatáskörébe tartozik." (IV. 29. o.)

Meg kell azonban emlékeznünk egy, az iskolai és templomi hitoktatást erősen befolyásoló és érintő rendelkezésről. Az 1981/82. iskolai évben 270 állami iskolában próbálták ki az ötnapos tanítási hetet. Ennek tapasztalatai alapján 1982/83. iskolai évben az összes általános és középiskolákban ezt a rendet vezették be. Ez igen nagy gondolt okozott a hitoktatásban. Különösen azokon a helyeken, ahol a gyermekek nagy százaléka iskolai hittanra járt. Ezeken a helyeken esetleg a 0-dik órában, vagy a 7., 8-ik órában lehet hittant tartani. Viszont a templomi hitoktatásnál némi könnyebbséget eredményezett a szabadszombat bevezetése, mert így a vasárnap mellett a szombatot is ki lehet használni hitoktatásra.

A templomi hitoktatás jobb lehetőségét biztosítja az 1984 óta megszerezhető engedmény, hogy ti. ahol nincs megfelelő, fűthető, templommal egybeépített helyiség a *hitoktatás* céljára, ott kialakítható — állami hozzájárulással — *a plébánia épületekben* is hitoktatási terem.

Lékai László bíboros 1984. március 30-án közölte az egyházmegyék főpásztoraival, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal hozzájárult *a plébániaépületben történő hitoktatáshoz* az alábbiak szerint:

„1. Ahol a templom valamilyen oknál fogva nem alkalmas — elsősorban fűtési lehetőség hiánya miatt — a hitoktatás folytatására, ott a plébánia, illetve lelkészség épületében a megyéspüspök engedélyével tartható.

2. A plébániákon, illetve lelkészségeken hitoktatóként az iskolai vallásoktatáshoz megkívánt alkalmassággal rendelkező személyek működhetnek a megyéspüspök külön engedélyével és személyes felelősségvállalásával.

3. A plébániai hitoktatásra egyebekben az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének a templomi hitoktatás egységes szabályozásáról szóló 1/1974. számú rendelkezése érvényes. Így:

a) A plébánián történő hitoktatás időpontját úgy kell kijelölni, hogy az iskolába járó fiatalok tanulmányi rendjét és fegyelmét ne zavarja.

b) A plébánián folyó hitoktatáshoz csak az iskola, illetve a templomi hitoktatásnál is megengedett oktatási segédeszközök használhatók

c) A plébániai hitoktatás során érdemjegyet adni és a távolmaradókat felelősségre vonni nem lehet.

d) A plébánián engedélyezett hitoktatás helyét, idejét, a hitoktató nevét, a csoportok számát a helyi lelkész írásban köteles bejelenteni a területileg illetékes hatóságnál.

A Magyar Katolikus Püspöki Kar tagjai örömmel látnak hozzá a plébániai hitoktatás bevezetéséhez, elkészítik a plébánia hitoktatás engedélyezésére javasolt és a vallásoktatás végzésével ott megbízni kívánt hitoktatók névsorát, javasolt helyek jegyzékét és azt a Katolikus Püspöki Kar elnökének útján eljuttatják az Állami Egyházügyi Hivatalhoz.

— Az Állami Egyházügyi Hivatal a megyei (fővárosi) tanácsok illetékeseivel megvizsgálja a kérések indokoltságát és a javasolt hitoktatók személyének alkalmasságát. E vizsgálat alapján értesíti a megyei (budapesti) tanácsi szerveket és ezzel egyidőben a Katolikus Püspöki Kar elnökét, hogy a megyéspüspökök mely plébánián és hitoktatók részére adhatnak engedélyt plébániai hitoktatás tartására.

— A megyéspüspök írásos engedélyének birtokában a helyi lelkész írásban köteles bejelenteni a területileg illetékes helyi tanácsnak a plébániai hitoktatás helyét, idejét, a hitoktató és a csoportok számát." (MKPK 1200/9/84.)

*

A hittankönyvek kiadásával kapcsolatban, majd a hittankönyv-pályázat kiírásakor ismételten adott ki körlevelet a MKPK. Legutóbb pedig általános buzdítással fordult 1981 decemberében a szülőkhöz.

A hitoktatást Szentatyánk, *II. János Pál pápa* szívügyének tekinti. Ennek dokumentuma „A katolikus Egyház püspökeihez, papjaihoz és híveihez szóló

buzdítása korunk hitoktatásáról" — a *Catechesi Tradendae* 1979. okt. 16-án jelent meg: „Korunk hitoktatásáról" címen.

A dokumentumok között külön ki kell emelnünk és megköszönnünk ezen a helyen is a *Szentatya* 1980 húsvétján a magyar katolikus egyháznak küldött *buzdítását* a hitoktatással kapcsolatban, amelyet a papság számára minden egyházmegyei körlevél közölt, a híveknek pedig kivonatosan a templomokban felolvasták. (Esztergomi Főegyházmegyei Körlevél, 1980. melléklet).

*

Rövid összefoglalásban adtuk mindazt, ami a hitoktatás terén történt hazánkban 1945 és 1985 között. Legyen áldott mindazok élete és munkája, akik az elmúlt negyven év alatt nagy változások közepette, sok akadály legyőzésével, problémák megoldásával, a lehetőségek teljes felhasználásával a hitoktatás fontos ügyét előmozdították és szolgálták.

A Szentatya buzdításával zárom: „Bárcsak adná meg a jelenlévő Szentlélek, a boldogságos Szűz Mária közbenjárására, hogy az Egyház eddig soha nem látott lendületet nyerjen a hitoktatásban. Olyan nagy szükségünk volna erre! Mert akkor az Egyház a kegyelem mostani idejében valóban végre tudná hajtani a Mestertől kapott általános és visszavonhatatlan parancsot: „Elmenvén tanítsatok minden népet!" (Korunk hitoktatásáról 255. o.)

FORRÁSOK:

Mihályfi Á.: Igehirdetés, Budapest Szent István Társulat 1921.
Katekétika, Kat. Teológiai Főiskolai Jegyzetek 1978 és 1984.
Korunk hitoktatásáról, Budapest Szent István Társulat, 1980.
A Váci és Esztergomi Egyházmegye Körlevelei
Püspökkari körlevelek
Püspökkari konferenciák jegyzőkönyvei
Jelentés az Orsz. Hitoktatási Bizottság 12 éves működéséről 1983.
Jelentés az Országos Katechetikai Bizottság Irodájának működéséről 1983.

SZAKOS GYULA—KONKOLY ISTVÁN

A II. Vatikáni egyetemes zsinat liturgikus reformjának megvalósítása hazánkban

XXIII. János pápa zsinati megnyitó beszédében a zsinat célját az alábbiakban jelölte meg: törekedni kell az Egyház belső mivoltának mélyebb megismerésére, a hívek lelki életének elmélyítésére, s végül helyesen kell értelmezni az Egyháznak a mai világban való üzenetét.

Az Egyház mivoltának megfogalmazása és részletes kifejtése az Egyházról szóló dogmatikai konstitúcióban történt meg. S ennek lényege: az *Egyház Isten népének kegyelmi közössége Krisztusban.*[1]

Célja pedig az, hogy *Isten népe Krisztusban találkozzék Istennel:* megadja neki az őt megillető hálát és imádást és részesedjék az ő üdvözítő jóságának ajándékaiban.[2]

Igaz, az Egyháznak — Krisztushoz, a megtestesült Igéhez hasonlóan — nem csupán láthatatlan, kegyelmi élete van, hanem látható, emberi élete is.[3] De amiként Krisztusban az emberi természet az isteni Igének szolgált, ugyanígy az Egyház társadalmi (emberi) szervezete is az őt éltető Léleknek, Krisztus Lelkének kell, hogy szolgáljon a „titokzatos test" növekedésére.[4]

Az Egyház mivoltának ezt az új, dogmatikus megfogalmazását már a zsinat előtt hirdette, mintegy elővételezte a liturgikus mozgalom. Miközben ugyanis az ősi, patrisztikus és bibliai forrásokat tanulmányozta, egyre nyilvánvalóbbá lett, hogy az Egyház sajátos jellemzője, hogy egyszerre emberi és isteni, látható és láthatatlan, az ég felé zarándokló „Isten népe" és Krisztus titokzatos teste. Ebből fontos gyakorlati következtetések adódtak az Egyház mindennapi életére. Így pl. egészen új megvilágításba került az Egyház liturgiája. XII. Pius pápa liturgikus enciklikája, a Mediator Dei et hominum[6] írja: „Súlyosan tévednek, akik a liturgiában csupán külső díszt látnak, vagyis az Istent megillető tiszteletnek érzékelhető külső formáját vagy azon szabályok, előírások foglalatát, amellyel az Egyház az egyes szertartások végzését szabályozza." A liturgia ennél sokkal több: Jézus Krisztus titokzatos testének, a Főnek és a tagoknak nyilvános istentisztelete, amelyben — Szent Péter apostol hasonlata szerint — az Isten népének tagjai eleven kövek módjára csatlakozva Krisztushoz, „a szegletkőhöz", lelki templommá, szent papsággá épülnek, hogy Krisztus által kedves lelki áldozatot mutassanak be Istennek.[7]

Mindebből következik, ha a zsinat a hívek lelki életét el akarja mélyíteni, elsősorban is *az Egyház liturgikus életének megújítására* kell törekednie. Ez a felismerés magyarázza, hogy a zsinat témáival kapcsolatos püspöki javaslatok negyedrésze liturgikus tárgyú volt, s a *zsinat első dokumentuma a Sacrosanctum Concilium*[8] *kezdetű liturgikus konstitúció lett.*

I. A zsinati liturgikus megújulás alapokmánya: a Liturgikus Konstitúció

A Liturgikus Konstitúció *legfontosabb tanításait* röviden a következőkben foglalhatjuk össze:

1. A liturgiának alapvető és központi jelentősége van az Egyház és az egyes keresztény hívek életében, hiszen „a liturgiában, legfőképpen pedig az eukarisztikus áldozatban a megváltás műve jelenik meg közöttünk."[9] Krisztus mintegy belevetíti az ő áldozatát az egyházi közösségbe.[10] A szentségi színek alatt valóságosan jelen van teste és vére, de jelen van mindaz a kegyelem is, amelyet a kereszten kiérdemelt. A jelenlevőkre kisugárzik lelkének ereje, az Atya iránti hódolata, szeretetet és elégtétele. A hitben nekünk mindezt át kell élnünk és magunkévá tennünk. Ha ezt megtesszük, akkor a liturgia — főképpen a szentmise buzgó végzésével előre haladunk a lelki életben és a Szentlélek közreműködésével fokozatosan az Úr szent templomává, Isten hajlékává épülünk[11], amíg el nem érjük a krisztusi nagykorúságot.

Igaz, a liturgiában nem merül ki teljesen az Egyház tevékenysége,[12] mégis, a *liturgia az a csúcs,* amelyre az Egyház tevékenysége irányul, ugyanakkor *az a forrás is,* amelyből minden ereje fakad.[13]

2. Ha a liturgia az Egyház életében ennyire központi jelentőségű, akkor „valamennyi hívőt hozzá kell segíteni ahhoz, hogy a liturgikus cselekményekben *tudatosan, tevékenyen és gyümölcsözően* vegyen részt."[14]

Ez egyébként a keresztségből származó joga és kötelessége is a krisztusi népnek, mely „választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet és tulajdonul kiválasztott nép."[15]

3. A liturgia az utóbbi évszázadokban elveszítette igazi közösségi jellegét, a hívek tevékeny részvétele csak a liturgia megújítása révén valósulhat meg. A megújítás egyik fontos szempontja a liturgia érthetővé tétele. El kell hagyni minden feleslegest, más szertartási elemeket viszont, amelyek a liturgia kialakulásának kezdetén megvoltak és ma is hasznosnak, sőt, szükségesnek látszanak, vissza kell hozni.[16]

4. A liturgia megújításának főbb szabályai:

a) A megújítás joga az Apostoli Szentszéké és tőle függően az illetékes püspöki karoké. „Rajtuk kívül senki másnak, még a papnak sincsen megengedve, hogy saját elgondolása szerint a liturgiához valamit hozzáadjon, vagy abból valamit elvegyen, vagy abban valamit változtasson."[17]

b) A liturgia megvalósításában jelentős szerepe van a szentírásnak. A perikópa rendszert ennek megfelelően át kell dolgozni, és nagymértékben növelni kell a perikópák számát.[18]

c) Biztosítani kell a liturgia hierarchikus és közösségi jellegét. Vagyis a liturgikus cselekmények folyamán a szent szolgálatban lévők éppúgy, mint a hívek, feladatuk végzése közben csak azt tegyék, de azt mind tegyék is, ami rájuk tartozik a dolog természete és a liturgikus szabályok szerint.[19]

A pap feladata a prefáció és a prex eucharistica imádkozása, miközben Krisztust képviselve jelenvalóvá teszi a „dicséret áldozatát" és felajánlja Istennek.

A nép képviseletében ő végzi a könyörgéseket: a collecta-t, az oratio fidelium befejező könyörgését, az oratio super oblata-t, a Pater noster-t az embolizmussal, a postcommunio-t és az oratio super populum-ot.

Mint a nép tanítója, a homiliában magyarázza a szentírást, a liturgikus közösség vezetőjeként üdvözli a megjelenteket, a mise végén pedig megáldja és elbocsátja őket.

A szerpap olvassa az evangéliumot, a felolvasó az olvasmányokat.

A kórus (énekkar) feladata: vezetni a nép éneklését, és külön vagy a népet is bekapcsolva énekelni a Proprium Missae (Introitus, Communio stb.) énekeit.

Végül a hívő nép feladata: felelni a pap üdvözléseire, Amen-t mondani a pap könyörgéseire, énekelni illetve recitálni az Ordinarium énekeit, az Oratio Fidelium-ot, a Pater noster-t és a Domine non sum dignus-t.

Nagyon megfelelő és kívánatos az is, hogy a hívek, illetve képviselőik hozzák az oltárra az áldozati adományokat és lehetőleg áldozzanak is, hogy ilymódon a legteljesebben részesüljenek a szent áldozat gyümölcseiben.

Nyomatékosan ajánlja az Egyház, hogy a hívek olyan szentostyával áldozzanak, amelyet ugyanabban a misében változtattak át.[20]

Ugyanígy szorgalmazni kell azt is, hogy a hívek ne csupán a pap keze által, hanem lélekben vele egyesülve ajánlják fel Istennek a tiszta áldozati adományt, sőt ezzel együtt önmagukat is adják oda áltozati adományként.

d) A liturgia Isten imádása mellett a legfontosabb eszköz Isten igéjének a hirdetésére is.[21] Ezért a nép nagyobb részvételével mondott miséken mindig legyen homilia. Ezt kiegészítheti a megfelelő helyen mondott rövid magyarázat. S a tanítás szempontja indokolja a liturgia népnyelven történő végzését is. A népnyelvű szövegek azonban csak akkor töltik be tanító szerepüket, ha világosak, egyszerűek és nem szorulnak magyarázatra.

II. A zsinati liturgikus megújulás legfőbb irányítója: az Apostoli Szentszék

A Liturgikus Konstitúció megjelenése után alig egy hónappal 1964 januárjában VI. Pál pápa létre hívta a „Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia"-t.

1969. május 8-án az Apostoli Szentszék a Consilium-ot és Ritus Kongregációt egyesítette és mint Istentiszteleti Kongregáció folytatta munkáját. Később egyesült a Szentségi Kongregációval és új neve: Szentségi és Istentiszteleti Kongregáció. II. János Pál pápa 1984. április 5-én ezt a Kongregációt ismét két különálló hivatalra osztotta. Így jelenleg is önállóan működik a *Szentségi és az Istentiszteleti Kongregáció.*

A Konzilium (Istentiszt. Kongr.) az egyes országok katolikus püspöki konferenciáival szoros kapcsolatban, őket mindenben segítve végezte munkáját.

Ezt a kapcsolatot és segítségnyújtást biztosították:

a) A reformokat részletesebben magyarázó Instrukciók és az egyes liturgikus kiadványokban megtalálható ún. „Általános rendelkezések", amelyek

megvilágították a megújított szertartások történeti, teológiai, liturgikus hátterét és lelkipásztori jelentőségét.

Az előbbiek közül kiemelkedő fontosságú volt a Liturgikus Konstitució helyes végrehajtására kiadott 3 Instrukció, az 1967. március 5-én az egyházi zenéről, az 1967. május 27-én az eukarisztia titkának megünnepléséről, valamint az 1969. január 25-én a népnyelvű fordítások elkészítésének alapelveiről.

Az egyes liturgikus kiadványokkal összefüggő „Általános rendelkezések" néha már e kiadványok megjelenése előtt külön lenyomatban is napvilágot láttak és eljutottak az egyes országok püspöki konferenciáihoz (liturgikus tanácsaihoz) is, hogy az illetékesek áttanulmányozhassák és a hívekkel is megismertethessék. (Ilyen külön kiadásban jelent pl. a Liturgia Horarummal kapcsolatos Institució generális is).

b) Ugyancsak a kapcsolattartást és segítségnyújtást szolgálta a *Konzilium folyóirata: a Notitiae.* Ez ugyanis nemcsak az Apostoli Szentszék liturgikus rendelkezéseit közölte, hanem tág teret biztosított a különböző liturgikus tanulmányok, népszerű liturgia-magyarázatok számára is. Egyúttal folyamatosan beszámolt arról is, hogy az egyes országokban milyen ütemben halad a liturgikus megújulás munkája: milyen eredmények születtek, illetve milyen problémák vetődnek fel. E folyóirat rendszeresen válaszolt a Konziliumhoz intézett kérdésekre (dubiumokra) is, tisztázta a félreértéseket és eloszlatta a kétségeket.

c) Ha pedig közérdeklődést keltő, általános problémák adódtak, vagy esetleg valahol visszaélések fordultak elő, a Konzilium vezetői levélben fordultak a püspöki konferenciákhoz. Így tárták fel aggodalmukat és közölték testvéri tanácsaikat. Ilyen sokat emlegetett levél volt pl. Lercaro bíboros levele, amelyet 1965. június 30-an intézett az egyes országok Liturgikus Tanácsainak püspök elnökeihez.

A bíboros levelének néhány fontos mondanivalója:

1. Az új liturgikus szabályok rugalmassága nem ad jogcímet senkinek az önkényes kezdeményezésekre.

2. A szembeoltárok felállítását mindig előzze meg a körülmények gondos felmérése. Elhamarkodott és meggondolatlan lépésekkel ne okozzunk templomainkban helyrehozhatatlan károkat.

3. A szentségház méltóságát ne kockáztassuk elfogadhatatlan megoldásokkal. Ilyenek pl.: amikor a tabernákulumot a szembeoltárra helyezik és a mise idejére mechanikus módon lesüllyesztik vagy pedig a szembeoltár előtt lévő oszlopra, asztalkára helyezik stb.

1971. március 21-én viszont az Istentiszteleti Kongregáció kért részletes tájékoztatást és tanácsot az egyes országok püspöki karától, mégpedig a gyermekmisére vonatkozólag.[23]

Ugyancsak több alkalommal (pl. a liturgikus megújulás 15. és 20. évfordulója alkalmából) kért az Istentiszt. Kong. beszámolót az egyes országok Liturgikus Tanácsaitól. A beszámolóban ki kellett térni a következőkre:

— hogyan szervezték meg a liturgikus könyvek fordításának munkáját,

— milyen népnyelvű liturgikus könyveket adtak már ki,

— milyen mértékben alkalmazkodtak népük sajátos hagyományaihoz,
— milyen lelkipásztori eredményeket hozott a liturgikus megújulás,
— milyen szerepet kaptak, illetve vállaltak a laikusok a liturgiában stb.

d) A Lit. Konzilium (Istentiszt. Kongr.) a liturgia megújítását megfontoltan és fokozatosan (gradatim) készítette elő és hajtotta végre. A fokozatosságot a következő szempontok indokolták:

1. A liturgikus reform célja elsősorban nem a rítusok, imák és énekek megváltoztatása volt, hanem a hívek fokozottabb bevonása a szent cselekményekbe és a hívő emberek lelkületének elmélyítése a liturgia által. Az emberek lelkületét viszont nem lehet egyetlen rendelettel radikális módon megváltoztatni. Ez csak türelemmel, meggyőzéssel, ráneveléssel, fokozatosan lehetséges.

2. De gyakorlatilag sem volt lehetséges minden reformot egyszerre közzétenni. Hiszen egy ilyen óriási munka egyszerre történő elvégzéséhez olyan személyi és tárgyi feltételek kellettek volna, amilyenekkel még a világegyház sem rendelkezett.

3. Aztán időt kellett hagyni bizonyos részletek kipróbálásához.

4. S végül tárgyilagosan meg kell állapítani azt is, hogy liturgia és benne a szentmise reformjával kapcsolatosan — legalábbis kezdetben — két irányzat állt egymással szemben, s mindkettőnek a felfogása tükröződik valamiképpen a Liturgikus Konstitucióban. Az egyik irányzat elismerte ugyan a reform szükségességét, de azt a minimumra akarta korlátozni. Szerintük teret lehet engedni a népnyelvnek, de csak bizonyos határok között.[24] Vagy meg lehet újítani a mise szertartásait, de „a lényeget" hűségesen meg kell őrizni.[25] Lényeget mondtak anélkül, hogy konkrétan megfogalmazták volna, mit is értenek alatta. A másik irányzat viszont olyan irányelveket igyekezett érvényre juttatni a Konstitucióban, amelyeket alapos reform nélkül nem lehetett megvalósítani.[26] Ilyen körülmények között nem volt más választás: a döntésre megérett reformokat bevezették, a vitatott kérdésekről pedig tovább tanácskoztak. Különösen is szemléletes a Kánonnal kapcsolatos felfogás fokozatos fejlődése. Azt mindenki kezdettől fogva belátta, hogy az Eukarisztia misztériumának megközelítése lehetetlen a Kánon mélyebb megértése nélkül, hiszen a misztérium a Kánonban válik érzékelhetővé.

Az első, 1964. szeptember 26-án kibocsátott Instrukció a Kánonnal kapcsolatban mégis csak annyit ír elő, hogy a Kánont záró doxológiát, a „Per ipsum"-ot hangosan kell mondani. A következő lépésben, a 2. Instrukcióban 1967. május 4-én (tehát közel 3 év után) már az egész Kánonra nézve feladták a csendes imádkozást, majd hamarosan engedélyezték a Kánon népnyelvű végzését is.

De a Kánon körüli vélemények egyeztetése ezzel még mindig nem fejeződött be. A liturgikus szakemberek szerint ugyanis, ha a megváltás misztériumát egészen közel akarjuk hozni híveinkhez, akkor a Római Kánon szép, de meglehetősen bonyolult szerkezetét le kell egyszerűsíteni, vagy pedig e mellett új eukarisztikus imákat is kell engedélyezni. Az Apostoli Szentszék VI. Pál pápa személyes közbelépésére az utóbbi megoldás mellett döntött, és így került sor a misében 3 új prex eucharistica bevezetésére.

Mindebből láthatjuk, hogy sokkal könnyebb bírálni az Apostoli Szentszéket a reformok bevezetésének lassúsága és a folytonos változtatások miatt, mint a liturgia felelős irányítóinak és szorgalmas munkásainak megtalálni a — lehetőségek szerint — minden szempontból kielégítő megoldást.

De ez a megállapítás méginkább érvényes a hazai liturgikus megújulás irányítóira, hiszen munkájukban, döntéseiket illetően ők még sokkal kevesebb lehetőséggel rendelkeznek, mint az Apostoli Szentszék, illetve az Istentiszteleti Kongregáció.

III. A Magyar Katolikus Püspöki Kar Országos Liturgikus Tanácsának (OLT) megalakulása, feladatai és munkamódszere

A most következő eszmefuttatás a zsinati liturgikus reform hazai végrehajtásának körülményeit, lehetőségeit, buktatóit és eredményeit igyekszik tárgyilagosan, röviden — a teljesség igénye nélkül — összefoglalni. Úgy, ahogyan erről a korabeli dokumentumok tanúskodnak.

A zsinat előtti „magyar liturgikus mozgalom" látványos ereményekkel nem dicsekedhetett.

Néhány tiszteletreméltó és előremutató kezdeményezésről azonban meg kell emlékezni:

A)

1. Szunyogh Xav. Ferenc OSB, a magyar liturgikus apostolság fáradhatatlan atyjának kezdeményezésére 1924-ben megtartották az első magyar liturgikus hetet. Rendezője a Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Országos Egyesülete volt. A liturgikus hét folyamán nagysikerű előadások hangzottak el a Katolikus liturgiáról.[27] De Szunyogh atya nem érte be ezzel. Személyesen bejárta szinte az egész országot. Sok-sok előadást, népmissziót, liturgikus lelkigyakorlatot tartott, hogy minél szélesebb körben felkeltse a liturgia iránti érdeklődést és meggyökereztesse a liturgikus szellemet.

2. Hasonló cél vezette Radó Polikárp OSB-t, a Budapesti Hittudományi Akadémia egykori professzorát is. De ő inkább kutatásaival (a középkori magyar liturgia legfőbb ismerője volt), tudományos könyveivel és az ifjú papi nemzedékek évtizedeken át tartó tanításával, nevelésével vezetett el sokakat a liturgia alapos ismeretére és szeretetére. Említésre méltó a Katolikus liturgia c. középiskolásoknak szánt hittankönyve is, amely a lit. tudomány újabb eredményeit igyekezett a katolikus hívek tudatába bevinni.[27a]

3. A 30-as évek elejétől kezdve egymás után jelennek meg magyar misekönyv részleteket tartalmazó füzetek. Majd 1931-ben megjelenik Sík Sándor, Harmat Artúr és Bárdos Lajos közreműködésével a Szent Vagy Uram énekeskönyv, melynek segítségével a magyar katolikus hívők széles tömegeit sikerült — részben — a liturgia részeseivé tenni.

4. Ezzel egyidejűleg nagy buzgalommal folyik a magyar liturgikus múlt emlékeinek feltárása is. Rajeczky Benjamin és Szigeti Kilián a régi magyarországi liturgia latin és magyar énekeinek kutatásával és megismertetésével, míg Bálint Sándor a magyar népi vallásosság emlékeinek és a paraliturgikus szokásoknak összegyűjtésével szerzett nagy érdemeket.

5. Végül 1933-ban Szunyogh Xav. Ferenc teljes misekönyv fordítása: Magyar—latin Misszále címmel válik minden magyar katolikus érdeklődő számára hozzáférhetővé. Elsősorban az értelmiségi hívek kedvelték meg és merítettek komoly lelki hasznot belőle.

Ilyen előzmények után indult meg Magyarországon a II. Vatikáni Egyetemes Zsinat liturgikus reformjának a megvalósítása.

B)

1. Első lépésként a Magyar Püspöki Kar 1964. február 25-én tartott ülésen az Apostoli Szentszék óhajának megfelelően létrehozta az Országos Liturgikus Tanácsot (OLT).[28] Ennek első elnökévé Kovács Sándor szombathelyi megyéspüspököt kérték fel. Az ő halála után 1973. januárjától Kisberk Imre székesfehérvári megyéspüspök lett az OLT elnöke. 1982. június 8-a után pedig — a Püspöki Konferencia megbízása alapján — dr. Szakos Gyula jelenlegi székesfehérvári megyéspüspök tölti be ezt a tisztséget. Ugyancsak ő látja el az Országos Magyar Cecília Társulat elnöki feladatát is.

2. A liturgikus reform kezdeti időszakában a Püspöki Konferencia foglalkozott egy javaslattal, amely szerint a liturgikus reform intézményes, rendszeres és szakszerű irányításához kívánatos lenne — főleg német és francia mintára — az OLT égisze alatt egy ún. Liturgikus Lelkipásztori Intézetet létrehozni.[29]

Ez az Intézet négy olyan szakterület kiváló képviselőit gyűjtené össze, késztetné gyümölcsöző együttműködésre, amelyek mindegyike valamilyen formában érdekelt a liturgikus reform megvalósításában. Ennek megfelelően az Intézetnek négy munkaközössége lenne:

— A fordítói munkaközösség.
— A zenei munkaközösség.
— Az egyházművészeti és műemléki munkaközösség.
— A lelkipásztori munkaközösség.

Már a tervezések, tárgyalások kezdeti időszakában nyilvánvalóvá lett azonban, hogy a javasolt Intézet felállítása — bármennyire is kívánatos lenne — nem valósítható meg. Egyrészt ugyanis a különböző területeken dolgozó szakemberek szoros együttműködéséhez hiányoznak nálunk a szükséges hagyományok. S méginkább hiányoznak a szép terv megvalósításához szükséges személyi és anyagi feltételek.

3. A Püspöki Kar következő — már sokkal szerényebb — elképzelése az volt, hogy felállít egy Liturgikus Titkárságot. Erről több határozat is született:[30]

a) A Titkárság székhelye Budapest legyen, ahol közvetlen kapcsolatban lehet a többi katolikus intézménnyel (AC, Szent István Társulat, katolikus sajtó stb.);

b) A Titkárságnak legyen tekintélyes és felelős ügyvezetője (Radó Polikárp professzor személyében). Rajta kívül a Püspöki Karnak egy olyan tagja „patronálja", aki vagy Budapesten vagy Budapest közelében lakik. (Kisberk Imre püspök neve jött szóba). A patronáló püspök legyen egyúttal az OLT társelnöke is;

c) A Titkárság tagjai is lehetőleg Budapesten lakó szakemberek legyenek, hogy így lehetővé váljék rendszeres és közös munkájuk;

d) Titkára pedig a liturgikus kérdésekben tájékozott és a gyakorlati ügyintézésben járatos, függetlenített papi személy legyen;

e) Gondoskodni kell megfelelő helyiségről, ahol összejövetelek, tanácskozások tarthatók, ahol az OLT irattára és a liturgikus munkához szükséges könyvek, folyóiratok és egyéb segédeszközök elhelyezhetők, tárolhatók;

f) A leendő Titkárság feladata:

— koordinálja az OLT és az Egyházmegyei Liturgikus Bizottságok (ELB) munkáját,

— előkészíti az OLT elé kerülő javaslatokat és közreműködik a Püspöki Kar liturgikus határozatainak végrehajtásában,

— felveszi a kapcsolatot a külföldi liturgikus titkárságokkal és megszervezi velük a tapasztalatok kölcsönös cseréjét,

— a hét bizonyos napjain pedig rendelkezésére áll az érdeklődő paptestvéreknek, hogy liturgikus ügyekben szakszerű eligazítást, tanácsot, segítséget kaphassanak.

A Püspöki Karnak ezt a szép tervét sem koronázta siker. A kiszemelt munkatársak részben személyes okok miatt (betegség, római tanulmányok stb.) nem tudtak munkába állni, vagy egyházmegyéjük, rendjük nem tudta őket erre a munkára szabaddá tenni. Persze a fő probléma ezúttal is inkább anyagi, dologi természetű volt. Sem a Központi Papnevelő Intézet, sem az AC, sem pedig a budapesti plébániák nem tudták a szükséges helyiséget, vagyis az intézményes liturgikus munkához szükséges legalapvetőbb feltételt biztosítani.

4. Ezek után az OLT elnökére hárult a feladat, sőt személyes felelősség, hogy a Püspöki Kar megbízása alapján — az adott lehetőségek figyelembe vételével — megszervezze a liturgikus reformmunka feltételeit. A Püspöki Kar tagjait természetesen tájékoztatta terveiről, és mindehhez kikérte hozzájárulásukat. Az idő sürgetett, késlekedésre már nem volt idő.

Így alakult ki a ma is működő szervezeti forma és munkamegosztás.

Ennek lényege röviden a következő:

1. A Püspöki Kar liturgikus tanácsadó szerve az Országos Liturgikus Tanács (OLT)[31]. Az OLT tagjai az egyes megyésfőpásztorok hivatalos küldöttei és olyan teológus, liturgikus, egyházzenész, költő és nyelvész szakemberek, akiket az OLT püspök-elnöke — a Püspöki Konferenciával egyetértésben — a liturgikus munkában való állandó jellegű közreműködésre felkér.

Az említett szakemberek mellett szép számmal vannak olyanok is, akik a liturgikus megújulás „időszaki" munkásai. Akik egy-egy sajátos feladat megoldásában — mint szakértők — működnek közre.

Az OLT-nak jelenleg 25 tagja van, közülük 12 egyházmegyei küldött, 13 pedig szakértő: 3 teológus, 3 liturgikus, 3 költő, ill. nyelvész, 4 egyházzenész.

A 25 tag közül 2 püspök, 16 világi pap, 4 szerzetes-pap, 3 világi pap.

Az OLT legfontosabb feladatai a következők:

a) Megtárgyalja és elhatározza a liturgikus munka menetrendjét.

b) Megállapítja az egyes liturgikus szövegfordítások és dallamok végső formáját és azokat a Püspöki Karnak jóváhagyásra ajánlja.

c) Javaslatokat, körlevéltervezeteket készít elő a Püspöki Kar számára, amelyek megismertetik a papsággal és a hívekkel a liturgikus reformok bevezetésének értelmét és a velük kapcsolatos gyakorlati teendőket.

d) Az OLT tagjai tájékoztatják főpásztorukat az OLT-ban folyó munkáról, az OLT üléseken felmerült tervekről, a soron következő legfontosabb feladatokról stb.

e) Végül főpásztorukkal egyetértésben szoros kapcsolatot alakítanak ki az ELB-ekkel. Ez annál is természetesebb, mivel ők általában az ELB-eknek is tagjai. Az ELB tagjait rendszeresen tájékoztatják az OLT munkájáról. Az OLT-ot pedig az ELB tagok javaslatairól, ötleteiről és arról is, hogy egyházmegyéjükben hogyan áll a liturgikus megújulás ügye. Őszintén beszámolnak a jó kezdeményezésekről és szép eredményekről éppen úgy, mint a gondokról, a papok és hívek hangulatáról.

2. Az egyes megyésfőpásztorok közvetlen liturgikus munkatársai, tanácsadói az Egyházmegyei Liturgikus Bizottságok. (ELB)

Az ő feladataik:

a) Hozzászólásaikkal, javaslataikkal, ötleteikkel hozzájárulnak ahhoz, hogy megfelelő liturgikus rendelkezések, szövegek és dallamok szülessenek.

b) Mindent megtesznek azért, hogy az elrendelt liturgikus törvények végrehajtása egyházmegyéjükben zökkenőmentesen történjék.

— Megyésfőpásztoruk megbízása szerint ismertetik, magyarázzák a liturgikus rendelkezéseket.

— Liturgikus bemutatókat tartanak, a papok és hívek számára.

— Készségesen vállalkoznak liturgikus tárgyú beszédek, előadások tartására, valamint koronák, rekollekciók és lelkigyakorlatok szervezésében való közreműködésre.

3. Az országos Liturgikus Tanács operatív szerve az OLT titkársága.

A titkárt és a Titkárság tagjait az OLT elnöke nevezi ki, az OLT tagjai közül. A Titkárság tagjainak száma 8—10 fő.

A titkár az OLT elnökének megbízása szerint — és vele egyetértésben — az alábbi adminisztratív feladatokat látja el:

a) Vezeti az OLT, illetve az OLT Titkárság üléseinek jegyzőkönyvét.

b) Segítségére van az OLT püspök-elnökének a gyakorlati ügyintézések területén.

c) Az OLT irattára az OLT püspök-elnökének székhelyén van.

Az OLT Titkárság feladatai:

a) Az OLT javaslata és a Püspöki Kar határozata szerint előkészíti az egyes római kiadványok hazai adaptációját.

Ez a következő rend szerint történik:

— A Titkárság valamelyik tagja vagy más felkért szakember áttanulmányozza a kérdéses római kiadvány általános rendelkezéseit, szerkezetét, szövegeit és a vele kapcsolatos, hozzáférhető kommentárokat. Minderről előadást tart az OLT ülésén, amelyre az OLT tagokon kívül meghívást kapnak a leendő fordítók, konzultorok és lektorok is. Az elhangzottak alapján az OLT ülés körvonalazza az elvégzendő feladatokat.

1. Az általános rendelkezések és rubrikák fordítói általában rövid határidőre elkészítik a kérdéses anyag fordítását. Ezt megkapja átnézésre két-három kijelölt lektor. Ezután következik a fordító és a lektorok összejövetele, ahol megbeszélik a felmerült észrevételeket és az esetleges fordítói illetve értelmezési hibákat kijavítják.

2. A liturgikus imádságok és énekszövegek fordítói a kérdéses szöveg mellé kapnak „irodalmat" is: a témáról elhangzott előadás kivonatát, a kérdéses szövegek esetleg már meglévő magyar változatát, a hozzáférhető külföldi fordítási kísérleteket s végül a fordítói elveket. (1969 óta mindenekelőtt a római Liturgikus Konzilium által a népnyelvű fordítások készítésének alapelveiről kiadott Instrukciót.)

A fordítók elkészítik a latin szöveg nyers fordítását, amelyből kitűnik az eredeti szöveg mondanivalója. Ezután konzultálnak 2—3 szakértővel, akiknek tanácsait felhasználva elkészítik az ún. alapszöveget. Ezt a Titkárság tagjainak javaslatai szerint még finomítják. Majd ezt a simított alapszöveget a Titkárság sokszorosítva megküldi az ELB-eknek. Ez általában az Ordinárius útján történik, ha azonban kevés idő áll rendelkezésre, akkor az egyházmegye OLT tagja által, aki konzultál az ELB tagjaival és az ő véleményüket figyelembe véve eljuttatja hozzászólását az OLT püspök-elnökéhez. Az elnök megbízása alapján a Titkárság tagjai kimutatást készítenek a szövegmódosítási javaslatokról. Mindezek figyelembevételével az OLT teljes ülése — nem egyszer hosszas viták után — megállapítja a végleges szöveget, vagy bizonyos esetekben visszaadja a kérdéses anyagot a fordítóknak további átdolgozás, simítás céljából.

A véglegesen elfogadott OLT szöveget a soron következő Püspökkari Konferencia előtt a Titkárság újból sokszorosítja, az OLT elnöke pedig idejében megküldi minden Ordináriusnak, hogy szakértőivel konzultálva felkészülhessen a tárgyszerű hozzászólásra.

A Püspöki Konferencia vagy jóváhagyja a szöveget, vagy módosít rajta, vagy újabb átdolgozásra az OLT-nak visszaadja. Jóváhagyás esetén a szöveg az Apostoli Szentszékhez kerül a megfelelő püspökkari jegyzőkönyv kíséretében. A jegyzőkönyv feltünteti a szavazás arányát és tartalmazza a konferencia elnökének és titkárának aláírását is.

A Rómába küldendő kétnyelvű (latin-magyar) szöveget a szükséges indokolásokkal együtt ugyancsak a liturgikus Titkárság készíti el.

Az éneklésre szánt szövegeknél a fordítói munka minden fázisában figyelembe kell venni az énekelhetőség szempontját is, amelyet az Országos Egyházzenei Tanács megbízottai képviselnek. Egyes szertartások, szövegek és énekek esetében a Püspökkari Konferencia kipróbálásokat rendelhet el. (Ilyen kipróbálás történt pl. a zsoltárfordításokkal kapcsolatban a Papnevelő Intézetekben.)

A fordítások elkészítésének ezt az „ideális" menetrendjét, sajnos, nem mindig sikerül megtartani. Pl. a lefordítandó anyag óriási terjedelme miatt. A Lekcionárium egymaga VII kötetnyi anyagot tartalmaz. De előfordult az is, hogy rövid idő alatt kellett elkészíteni egy fordítást a hozzátartozó rubrikákkal és dallamokkal együtt. Sőt ezt a teljes anyagot megfelelő példányszámban le kellett még sokszorosítani és eljuttatni minden püspökségre. Ilyenkor a szövegek jóváhagyása is rövid úton „per vota dispersa" és „ad interim" történt meg. Így készült el pl. a püspökszentelési, az áldozópap és szerpap szentelési, valamint a krizmaszentelési szertartás első, ideiglenes változata.

b) A fordítói munka megszervezése mellett az OLT Titkárság készíti el a liturgikus reform bevezetésével, a liturgikus szellem ébrentartásával, elmélyítésével és a liturgikus visszaélések visszaszorításával kapcsolatos Püspökkari Körlevél tervezeteket. Természetesen e tervezetek is megjárják az illetékes fórumokat: az OLT ülés elé kerülnek, majd végül is a Püspöki Konferencia döntésének megfelelő szöveggel és indoklással kerülnek az ország papsága elé.

c) A liturgikus könyvek kiadása terén is sokrétű feladat hárul az OLT Titkárságra.

— Az OLT javaslata és a Püspöki Kar döntése szerint a nyomdával összhangban a Titkárság tagjai rendezik sajtó alá az egyes liturgikus kiadványokat, vagyis:

1. Megállapítják a könyv tartalmát, megtervezik az anyagrészek sorrendjét és kiválasztják a megfelelő betűtípusokat stb.
2. Elvégzik a szükséges korrektúrákat.

A liturgikus reform egyes időszakaiban a Püspöki Kar felhatalmazása alapján az OLT püspök-elnökével az élén még „kiadói" feladatokat is el kellett látnia a Liturgikus Titkárságnak.

1. A Lekcionárium 7 kötetének, a Gyermekkeresztelés, a Házasságkötés szertartása, a Bűnbocsánat és Oltáriszentség című kiadványoknak idejében történő kiadására — a Szent István Társulat kapacitáshiánya miatt — nyomdát kellett keresni. S így került a Titkárság kapcsolatba az — Állami Egyházügyi Hivatal engedélyével — a Budapesti „TEMPO" (sokszorosító) KTSZ-szel.
2. A szentmise könyörgéseit, valamint az Introitus és Communio antifonáit pedig a Kalocsai Nyomdával kötött megállapodás alapján sikerült aránylag rövid idő alatt kinyomtatni.

Ezek a szövegek a Misekönyv I-be helyezhető ún. szórólapokon jutottak el a plébániákra.

d) A kiadással szorosan összefüggött a liturgikus kiadványok értékesítése. Ezzel kapcsolatban is volt éppen elég tennivaló.

1. Fel kellett mérni a várható igényeket. Ez különösen is nehéz volt az ideiglenes zsolozsmáskönyvnél. A hivatalos egyházmegyei megrendelések ugyanis jóval kisebbek voltak a megjelent példányszámnál. A könyv szerencsére mégis elfogyott a privátim vásárló hívek jóvoltából. Sőt a nagy érdeklődésre való tekintettel a könyv második kiadására is sor került.

2. A többi kiadványnál viszont a külföldi magyarok számára biztosítandó példányszám volt a bizonytalan. Félő volt, hogy némely érdekelt országba — az ottani hatóságok engedélye hiányában — nem küldhetők ki a megrendelt mennyiségek. A magyar állami hatóságok készségesek és előzékenyek voltak a szükséges kiviteli engedélyek megadásában és a „Kultúra" Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat pedig a nála megrendelt könyvek forgalmazásában. Ennek ellenére mégis nagyon sok levelezésbe, utánjárásba került mindezen ügyletek intézése, lebonyolítása.

Romániába pl. nem sikerült komolyabb mennyiséget kiküldenünk. (Ehelyett mintapéldányokat kértek csupán, hogy ezek szerint otthon, saját maguk kiadhassák a liturgikus könyveket.)

Az OLT-ra hárult a feladat, hogy a Csepeli Szabadkikötő raktáraiból elszállítsa a megmaradt könyveket. Csak nagy üggyel-bajjal sikerült a könyveket elhelyezni egy budapesti plébánia raktárhelyiségeiben. Szerencsére később itthon a könyvek jórészt elkeltek.

e) A Titkárság lehetőségei szerint igyekezett és igyekszik tartani a kapcsolatot a külföldi liturgikus központokkal is. Szinte minden évben érkezett, illetve érkezik meghívás egy-egy liturgikus tanácskozásra, kongresszusra. Ilyeneken részt is vettek pl. Radó Polikárp, Körmendi Béla, Kovách Zoltán, Csanád Béla stb.

A liturgikus reformmunka végzésének általános leírása után röviden összefoglaljuk a Magyar Katolikus Püspöki Kar konkrét liturgikus rendelkezéseinek és kiadványainak történetét.

IV. A Magyar Katolikus Püspöki Kar liturgikus rendelkezései és kiadványai

A Magyar Katolikus Püspöki Kar 1965 és 1982 között 16 püspökkari körlevélben adta ki liturgikus rendelkezéseit. Ezeken kívül a szentségekkel kapcsolatos szertartáskönyvek püspökkari bevezetéseit is ilyen rendelkezéseknek tekinthetjük. S végül a körlevelek kiadása közötti időben is történtek liturgikus döntések. Ezeket a Püspöki Kar az Egyes Ordináriusok révén hirdette ki.

Mindezen források alapján a hazai liturgikus reform legfontosabb lépéseit a következőkben lehet összefoglalni.

A

A szentmise liturgiájának megújítása

1. 1965. február 4-én a Püspöki Kar elrendeli, hogy a szentleckét és evangéliumot minden közösségi misén magyarul olvassák föl, a körlevélben közölt bevezető és befejező szövegekkel. Magukat a szentírási szövegeket a jelenleg forgalomban levő misekönyvekből, perikópás könyvekből és szentírás fordításokból lehet venni.

2. 1965. augusztus 18-án a Magyar Püspöki Kar határozatot hoz arról, hogy a külföldön élő magyarok

— minden miseszöveget magyarul mondhatnak, amelyet az „ottani" püspöki kar a nép nyelvén enged végezni,

— s ehhez felhasználhatók az eddigi, magyar nyelven kiadott misszálék és szentírások.[32]

3. 1966. január 12-én a Püspöki Konferencia jóváhagyja a Magyar Ordinárium szövegeit.[33]

Érdemes felidézni, hogy az OLT azt a megbizatást kapta a Püspöki Kartól, hogy az Ordinárium szövegének kialakításakor ne új fordítást készítsen, hanem a magyar hagyományra építve és azt továbbfejlesztve alakítson ki értelmes, magyaros és jól imádkozható — énekelhető szövegeket. A magyar hagyomány egyébként az Apor Kódextől Pázmány Péter szövegein keresztül egészen a Szent István Társulat Magyar Misekönyvéig világosan nyomon követhető. Ez a hagyományos gyakorlat kialakított bizonyos imádkozási formákat. Pl. Hiszek (az) egy Istenben . . . , Isten Báránya, aki elveszed a világ bűneit . . , Az Úr legyen Veletek! — És a Te lelkeddel stb.

Ezektől a formáktól gyökeresen eltérni lelkipásztori okok miatt nem lehetett. Nem is szólva a Miatyánk (meg az Apostoli Hitvallás) megszokott szövegéről.

Az elfogadott végső szöveg készítésekor kifejthették véleményüket: az OLT, az ELB-ek, a felkért szakemberek éppenúgy, mint az egyszerű hívek. Megszólalt pl. nagy költőnk Illyés Gyula is. Ő a latin Glória kezdő szavait így adta vissza:

„Dicsőség a magasságban Istennek,
A földön meg békesség és jóakarat az embernek."

A Krédó pedig nála így kezdődik:

„Hiszem, hogy egy az Isten:
A Mindenható Atya.
Ő teremtett mennyet és földet,
minden láthatót és láthatatlant."

4. Az 1966. szeptember 14-én kiadott körlevelében a Püspöki Kar úgy dönt, hogy a pap által mondott csendes imák kivételével (akkor még ide számított a Kánon is), minden miseszöveg végezhető magyarul.

a) A szentmise népnyelvű állandó szövegeit a Püspöki Kar által kiadott „A szentmise állandó részei" című liturgikus füzetből kell venni.

b) A szentmise népnyelvű változó szövegei pedig az Apostoli Szentszék által jóváhagyott 3 régebbi misekönyvből (Szunyogh: Magyar Misszálé, Jávor: Vasárnapi Misekönyv, AC: Magyar Misekönyv) veendők.

c) A Magyar Ordinárium (Kyrie, Glória, Krédó, Sanctus — Benedictus, Agnus Dei) dallamai csak a Püspöki Kar által jóváhagyott kiadványok szerint énekelhetők (Szigeti Kilián, Kodály Zoltán).

5. 1966. szeptember 14-én jelent meg az „A hívek egyetemes könyörgése" I. kötete, amely 52 Egyetemes könyörgést tartalmazott: vasárnapokra, ünnepekre és halottas misékre. De volt benne ún. Általános imádság és bőséges anyag újabb egyetemes könyörgések összeállítására.

1968-ban kézbe kapta a papság „A hívek egyetemes könyörgése" II. kötetét is, amely 44 teljes imaszöveget tartalmazott.

6. 1966. október 11-én a Lit. Konzilium jóváhagyja a Magyar Püspöki Kar által felterjesztett saját ideiglenes perikópa rendet, amely az adventi hétköznapokra, az első pénteki Jézus Szíve votiv misékre, a nászmisékre és a halottas misékre tartalmazott odaillő olvasmányokat.[34]

A Püspöki Kar ezen kívül még két saját perikópa rend ideiglenes használatára kért és kapott is római jóváhagyást.

Az egyik a Karácsonytól a nagyböjt kezdetéig[35], a második pedig a Húsvéttól az egyházi év végéig[36] terjedő időszak hétköznapjai számára tartalmazott megfelelő olvasmányokat.

7. Ugyancsak 1966 őszén Kovács Sándor megyéspüspök az OLT elnöke személyesen átadott Rómában Bugnininek, a Lit. Konzilium titkárának egy énekgyűjteményt, amely 27 magyar népéneket tartalmazott. Arra kérte, hogy tanulmányozza át az énekeket, s ha megnyerik tetszését, a Konzilium adjon hivatalos írásbeli engedélyt arra, hogy ezekkel egyenértékűen helyettesíthessük a mise Proprium részeit: az Introitus-t, Offertorium-ot és a Communio-t. Bugnini teljesítette is ezt a kérést.[37] Egy ilyen engedély akkor még egészen szokatlan és újszerű volt és nagy feltűnést keltett minden felé. A tervezetet a pécsi ELB készítette.

8. 1966. december 21-én a Lit. Konzilium jóváhagyta a régi Missale Romanum 15 prefációjának magyar fordítását.[38]

9. 1967. szeptember 13-án újabb fontos lépés történt annak érdekében, hogy válogatott népénekeink hivatalos liturgikus szövegekké válhassanak. Rómában ugyanis megjelenik a Zenei Instrukció, amelynek 32. pontja 2 feltétel mellett lehetőséget biztosít a Püspöki Konferenciáknak arra, hogy a Proprium Missae szövegeit — a Graduále kivételével — válogatott népénekkel helyettesíthessék.

A két feltétel:

— az énekek legyenek összhangban az egyházi év kérdéses időszakával, illetve ünnepeivel,

— s azzal a miserésszel, amelyet helyettesítenek.

A Püspöki Kar a válogatás munkáját az Országos Egyházzenei Tanácsra bízta azzal a kéréssel, hogy a kiválogatott anyagot az 1968. évi OMCE Énekrendben már tegyék közzé. A papoknak pedig lelkére kötötte, hogy ettől az Énekrendtől csak indokolt esetben szabad eltérniök, hétköznapokon pedig ők maguk gondoskodjanak a kántor és a hívek számára megfelelő énekről.

10. 1967. szeptember 3-án megjelent Rómában a Graduále Simplex, majd hamarosan a népnyelvű fordításával kapcsolatos elirányítás. S ez utóbbi lehetőséget ad a következőkre:

a) A válaszos zsoltár verses formában (a népénekhez hasonlóan) is fordítható. A fordítás azonban maradjon hűséges az eredeti szöveg szellemében.

b) Nem szükséges, hogy minden egyes misének feltétlenül legyen saját válaszos zsoltára. Szó lehet arról is, hogy néhány, a liturgikus időszaknak (ünnepnek) megfelelő Válaszos zsoltárt használjunk váltakozva.

Egyházzenészeink ennek alapján elkészítettek egy tervezetet, amely válaszos zsoltárokat, verses énekeket és Alleluja dallamokat tartalmazott. Ezt a tervezetet a Püspöki Kar nevében Kovács Sándor elnök hagyta jóvá.[39] A Püspöki Kar elrendelte, hogy a következő évben megjelenő Hozsanna énekeskönyv Függelékében már kiadásra kerüljenek. Ezzel a lépéssel sikerült elérni, hogy a Proprium Missae összes énekrészei magyarul és a maguk sajátos módján (vagyis énekelve) szólalhassanak meg a kántor, a kórus, illetve a hívek ajkán.

11. 1967 szeptemberében jelent meg az Instructio Altera. Ez nagymértékben egyszerűsítette a mise szertartásait. Elmaradt pl. a térdhajtások, az oltárcsók, a keresztvetések sőt a csengetések nagy része is.

Az Istrukció 11. pontja értelmében pedig a pap már az egész Kánont hangosan mondhatja, sőt a 29. pont szerint a Püspöki Kar engedélyezheti a Kánon népnyelvű végzését is. Alkalmas és jóváhagyott magyar nyelvű szöveg hiányában azonban a Püspöki Kar egyelőre nem élt ezzel a lehetőséggel.

Viszont az Istrukció 16. pontja alapján megengedte, sőt ajánlotta az áldozás utáni közös hálaadást. Ennek formái: a csend, a zsoltározás, az Oltáriszentségről vagy Jézusról szóló alkalmas ének végzése, közismert, hagyományos hálaadó ima (pl. Loyolai Szent Ignác: Krisztus lelke szentelj meg engem ...) vagy saját magunk szerkesztette imádság.

12. 1967. november 22-én a Lit. Konz. jóváhagyta a Római Kánon magyar fordítását.[40]

13. 1969. január 18-án a Lit. Konz. jóváhagyta a 8 új prefációt és 3 új Prex eucharistica magyar fordítását.[40a] Az összefogás, áldozatkészség és szakértelem gyümölcse volt e nagy munka. A pannonhalmi bencés atyák komoly részt vállaltak belőle.

14. 1969. január 25-én jelenik meg a népnyelvű fordítások készítésének alapelveiről szóló Instrukció. Mit tanulhatnak belőle a fordítók?

a) Nem szavakat, kifejezéseket kell fordítani, hanem a szöveg mondanivalóját kell megragadni és alkalmas népnyelvű kifejezésekkel visszaadni.

b) El lehet tekinteni a római Orátio-k hagyományos szerkezetétől is. (Megszólítás, a kérés megalapozása, a kérés és a záró formula). De nem lehet a fordítás parafrázis, mert ez a katekézis és a homília feladata.

c) Az éneklésre szánt szövegeknél (zsoltároknál) van lehetőség a népénekhez hasonló strófák kialakítására.

d) A szentségi formákat, szentelési imákat, kánonokat, prefációkat, exorcizmusokat és egyéb szent cselekmények (kézrátétel, megkenés, keresztjel) kísérő szövegeit azonban integre et fideliter, vagyis teljes hűséggel kell visszaadni.

e) A fordítások elkészítésénél igénybe kell venni a szóbajöhető papi és világi szakemberek szolgálatát. A Szentségi és Istentiszteleti Kongregáció a Püspöki Konferenciák elnökeihez intézett 1975. évi körlevelében pedig a népnyelvi fordítások jóváhagyásával kapcsolatos irányelveket közölte.[41] Eszerint a fordításokat a Püspöki Karnak kétharmados többségű titkos szavazata alapján lehet jóváhagyni. A konferencia jegyzőkönyvét fel kell terjeszteni Rómába. A felterjesztéshez mellékelni kell a Konferencia jegyzőkönyvét, amely tartalmazza a résztvevők nevét, a jóváhagyott szövegek jegyzékét, a fordítások jóváhagyásának szavazatarányát.

A népnyelvű szentségi formulák minden egyes szavát hat ismertebb nyelv valamelyikén (olasz, francia, angol, spanyol, portugál és német) közölni kell a felterjesztésben. Ha pedig a fordítás eltér az eredetitől, azt külön indokolni kell.[42] A jegyzőkönyvet hitelesíteni kell a Konferencia elnökének, titkárának aláírásával és pecsétjével.

15. 1969. február 14-én megjelenik Rómában VI. Pál pápának „Mysterii paschalis" kezdetű apostoli levele, amellyel újjászervezte az egyházi naptárt.

A Magyar Püspöki Kar ezzel kapcsolatban a következő intézkedéseket tette:

1. 1970. január 1-től életbe léptette mindazon változtatásokat, amelyek függetlenek az új Missale és Breviarium megjelenésétől és külön püspökkari döntést nem igényelnek.

2. Egyúttal megbízta az OLT-ot a magyar naptár, illetve az egyes magyar ünnepekkel kapcsolatos officium és miseszövegek elkészítésével.

3. Elrendelte, hogy az ideiglenes magyar Proprium Missae szövegeket már az új római kalendárium szerinti sorrendben kell elkészíteni. (A Direktorium azonban még a régi naptárt követi).

4. 1971. június 16-i konferenciáján pedig elhatározta, hogy az áldozócsütörtök ünnepét megelőző eddigi keresztjáró napok helyett ezentúl évközben a következő négy alkalommal legyenek könyörgő és hálaadó napok:

— Január 1. (Újév): A béke világnapja.
— Nagyböjt előtti vasárnap (az ún. farsangvasárnap): A világ éhezőiért.
— Április utolsó vasárnapja: A jó termésért (búzaszentelő).
— Augusztus utolsó vasárnapja: Terménybetakarítási ájtatosság.

5. 1972. őszén a Püspöki Kar kérte az Apostoli Szentszéktől, hogy az eddigi 9 kötelező ünnepünk megünneplése a jövőben az alábbi módon történjék:

a) Három ünnep, úgymint Karácsony (dec. 25.), Újév (jan. 1.) és Nagyboldogasszony (aug. 15.) megmarad eddigi napján mint parancsolt ünnep.

b) Három ünnep, úgymint Szeplőtelen Fogantatás (dec. 8.) Szent Péter és Pál apostolok ünnepe (jún. 29.) és Mindenszentek ünnepe (nov. 1.) megszűnnek parancsolt ünnepek lenni.

c) Három ünnep pedig a „Normae universales de Anno liturgico et de Calendario" 7. pontja értelmében vasárnapra tétetik át, és pedig:

— Vízkereszt a január 2—8 közé eső vasárnapra.
— Urunk mennybemenetele Húsvét 7. vasárnapjára és
— Úrnapja a Szentháromság utáni vasárnapra.

A S. Congregatio pro Clericis 1972. dec. 7-én kelt 141 166/I. sz. határozatával a Püspöki Kar kérését teljesítette.

6. Az Apostoli Szentszék 1983. április 8-án jóváhagyta a Magyar Naptárt. A Magyar Püspöki Kar pedig elrendelte, hogy a Direktoriumot 1984. január 1-től az új Római Kalendárium, illetve a jóváhagyott Magyar Naptár szerint kell elkészíteni.

16. 1969. április 3-án megjelenik Rómában VI. Pál pápának a „Missale Romanum" kezdetű apostoli rendelete, amely megállapítja a mise szertartásának végleges új rendjét. A Püspöki Kar megbízása alapján az OLT rövid idő alatt elkészíti a végleges Ordo Missae új szövegeinek magyar fordítását. A szövegeket a római jóváhagyás megérkezése után a Püspöki Kar kis füzetalakban több százezer példányban kiadatja és megküldi minden plébániára. Egyúttal 1969. szeptember 9-én kelt 16 oldalas körlevelével részletesen ismerteti az Ordo Missae-vel kapcsolatos „Institutio generalis"-t.

Így sikerül elérnie, hogy a nagyalakú, kétnyelvű Misekönyv I. (Ordo Missae) megjelenéséig (közel 1 év alatt) a papság és a hívek felkészülhessenek az új Ordo Missae kötelező bevezetésére.

17. 1969. május 25-én megjelenik Rómában az Ordo Lectionum Missae jóváhagyó dekrétuma. Az 1969. július 25-én megjelenő Instrukció pedig a népnyelvű kiadások előkészítéséről intézkedik. Eszerint mindennemű rendelkezés joga a püspöki karokat illeti meg.

A Magyar Püspöki Kar 1969. szeptember 9-i konferenciáján a következő határozatot hozta:

a) A direktóriumban közölni kell a perikópák lelőhelyeit, hogy ennek segítségével 1969. november 30-tól fakultatíve használható legyen az új Perikópa rend.

b) Rómából engedélyt kell kérni szentírás-fordításaink liturgikus használatára.

c) Sürgősen meg kell szervezni az új Lekcionárium köteteit összeállító munkacsoportokat. Ez hamarosan meg is történik. A Püspöki Kar megbízásából az OLT elnök felkérésére 15 szakember elkezdi a munkát. A Lekcionárium köteteinek kiadása a TEMPO KTSZ-nél történt. Az I. kötet, a vasárnapok „C" sorozata 1970 decemberében jelent meg, az utolsó VII. kötet pedig 1977-ben. A vasárnapok A és B sorozata már a kérdéses szentírási szövegekhez kapcsolódó „Egyetemes könyörgéseket" is tartalmazza. A „C" sorozathoz tartozó „Egyetemes könyörgések" 1973-ban jelentek meg külön kötetben.

Az olvasmányközi válaszos zsoltárok, evangélium előtti versek szövegeinek és dallamainak elkészítését az Országos Egyházzenei Tanács munkacsoportja végezte.

18. Ugyancsak ebben az évben indul meg a mise három könyörgésének, valamint az Introitus és Communio antifónáinak a fordítása is. Ezt a munkát egy tíz tagú munkacsoport végzi. A szövegeket Kalocsán sikerül folyamatosan

és feszített tempóban kinyomtatni. A fordítás ugyanígy történt: jó ütemben, de meglehetős sietséggel. A szövegek hiányosságainak jórésze is ennek tudható be.

A Római Misszálé könyörgéseinek ideiglenes fordítása 1971. november 25-én fejeződik be. Az új végleges magyar Misekönyv könyörgései bizonyára már sokkal szebbek, veretesebbek lesznek.

19. Az 1970-es év örvendetes eseménye volt, hogy karácsonyi ajándékként kézhez kaptuk a nagyalakú, szép kivitelű latin-magyar Misekönyv I. (Ordo Missae) c. kiadványunkat. Viszontagságos történetéből érdemes felidézni néhány mozzanatot.

a) Az első elgondolás szerint tartalmazta volna az Ordo Missae-t, a római Kánont, a régi Prefáció-kat és a teljes régi Proprium anyagot.

b) Időközben Rómából olyan hírek érkeztek, hogy hamarosan jön az új Proprium anyag. Erre a régi Proprium kikerült a tervezett kötetből. Hogy azonban a papságnak mindez ideiglenesen mégis rendelkezésére álljon, az OLT külső munkatársak bevonásával átdolgozta az AC Magyar Misekönyvét és kiadásra ajánlotta a Szent István Társulatnak, Új Magyar Misekönyv címen. A kötet mint tudjuk, meg is jelent és néhány hét alatt el is fogyott.

c) Ezután jelent meg 8 új Prefáció és 3 új Prex eucharistica. Hamarosan elkészült a magyar fordítás, a szükséges dallamokkal együtt. Sikerült a nagyalakú Misekönyvbe is beiktatni.[44] — Majd VI. Pál pápa „Missale Romanum" kezdetű apostoli levele közi az új Ordo Missae-t. A Magyar Püspöki Kar határozata értelmében a készülő, nyomdában lévő Misekönyvünkbe már az új Ordo Missae-t kell beiktatni az időközben (gyors munkával) elkészített új magyar szövegekkel. A Misekönyv elején pedig latin nyelven teljes terjedelmében közölni kell az új Ordo Missae-vel kapcsolatos „Institutio generalis"-t.

d) A meglepetések azonban nem értek véget. Néhány hónappal a könyv megjelenése előtt az Apostoli Szentszék kiadta az új végleges és teljes Missale Romanum-ot, 38 új Prefáció-val és egy megváltoztatott Institutio Generális-sal. Újabb tárgyalás kezdődött a nyomdával és versenyfutás az idővel. Végülis az utolsó pillanatban elkészültek a szükséges fordítások és dallamok, és az említett Magyar Misekönyv I. (Ordo Missae) Függelékében helyet is kaptak.

E kötet megjelenése óta az OLT a Római Misekönyv összes állandó és változó szövegének ideiglenes magyar fordítását alaposan átdolgozta és nyomdai kiadásra előkészítette.

Reméljük a könyv anyagának római jóváhagyása már nem sokat várat magára.

e) 1972-ben a Püspöki Kar megjelentette a Római Misekönyv általános rendelkezéseit tartalmazó kiadványát. A címe ez lett: A miseliturgia teljes megújítása. A kötetben helyet kapott az Apostoli Szentszék által kiadott két másik hivatalos irat is:

— Az egyházi év szabályai és az Általános Római naptár.

— Harmadik Instrukció a Liturgikus Konstitució végrehajtására.

Ezzel gyakorlatilag lezárult a misének a II. Vatikáni zsinaton elhatározott megújítása, reformja.

B

A szentségek liturgiájának megújítása

A misekönyv reformjához hasonlóan a Magyar Püspöki Kar fokozatosan végrehajtotta az Apostoli Szentszéknek a szentségek megújításával kapcsolatos rendelkezéseit is. Gyors egymásutánban jelentek meg a szentségek új és népnyelvű szertartásait tartalmazó kötetek:

— 1970-ben minden Ordinárius kézhez kapta a szerpap és áldozópap szentelésének az Apostoli Szentszék által jóváhagyott magyar szövegeit a szükséges dallamokkal együtt[45]

— 1971-ben „A házasságkötés szertartása" jelent meg,

— 1973-ban „A gyermekkeresztelés szertartása". Függelékében négy egyéb fontos szertartás is helyet kapott:

1. Az avatás.
2. A felnőttek keresztelésének egyszerű szertartása.
3. A bérmálás szertartása.
4. Az érvényesen megkereszteltek befogadása a katolikus egyház teljes közösségébe.

— 1974-ben jelent meg „A betegek kenete és a lelkipásztori betegellátás szertartása." Ebből készült 1977-ben a kisalakú Betegellátó könyv.

— 1976-ban jelent meg a „Bűnbocsánat és Oltáriszentség" című kötet. Ez négy fő részből áll:

1. A bűnbocsánat szertartása.
2. A szentáldozás és Oltáriszentség tisztelete szentmisén kívül.
3. A bűnbocsánattal és az Oltáriszentséggel kapcsolatos egyházi rendelkezések.
4. Kísérleti misekánonok gyermekmisékre és a „kiengesztelődés" miséire.

C

A Liturgia Horarumnak (az Imaórák liturgiájának) megújítása

VI. Pál pápa 1970. november 1-én kelt Laudis Canticum kezdetű apostoli rendelkezésével jóváhagyta, az Istentiszteleti Kongregáció pedig 1971. április 11-én húsvét vasárnap kiadta a Liturgia Horarum című zsolozsmás könyvet, 4 kötetben.

A Püspöki Kar megbízásából az OLT szervezte meg az óriási anyag lefordításának munkáját. Különösen 3 anyagrész okozott sok gondot és fejtörést: a zsoltárok, a himnuszok és a nem szentírási olvasmányok. (Második olvasmány)

1. A *zsoltárokkal* kapcsolatban az OLT mindenekelőtt előadássorozatot kezdeményezett, amelyben neves biblikus és liturgikus szakemberek kifejtették a zsoltárok keletkezésének történelmi hátterét, műfaji és nyelvi sajátosságait.

Ezután következtek a gyakorlati tennivalók:

a) Az illetékesek megállapították, hogy jelenleg a liturgikus használatra minden szempontból kielégítő (pl. jól énekelhető) zsoltárfordításunk nincs. Szükséges lenne tehát egy ilyen jellegű és igényű fordítás készítése.

b) Az OLT javaslatára a Püspöki Kar 1971. jan. 28-án zsoltárfordítás pályázatot hirdetett. A pályázatra a határidőig, 1972. május 31-ig 57 pályázó munkája érkezett be. A Püspöki Kar dr. Endrey Mihály püspök vezetésével 15 szakemberből álló bírálóbizottságot alakított. A bírálóbizottság döntése értelmében dr. Kerekes Károly és dr. Lőrincz Imre kaptak megbízást a zsoltárok és kantikumok fordítására. Mindketten végleges formába öntötték zsoltárfordításukat.

Az OLT elnöke mindkét szerző fordítását A, illetve B jelzéssel 300 példányban lesokszorosítva kísérlet céljából megküldte a Papnevelő Intézeteknek. A kipróbálással egyidejűleg az ELB-ek és több szakember is megkapták a szöveget hozzászólásra. A hozzászólások értékelése után az anyag átkerült az Országos Egyházzenei Tanácshoz. Ennek szakemberei az énekelhetőség szempontjából bizonyos változtatások eszközlését tartották kívánatosnak. A szerzők ismét visszakapták fordításukat, elvégezték a végső simításokat, amely 1978 nyarán fejeződött be.

2. A *himnuszok* fordításának elkészítése is sok nehézséggel járt. A gondos kutatások során ugyanis kiderült, hogy bár vannak kiváló magyar nyelvű himnuszfordításaink (Babits, Sík S. munkái), de ezek nem a liturgikus szövegek számára előírt fordítási elvek szerint készültek. S természetesen nem tartották szem előtt az énekelhetőség szempontját sem. Ezért a Püspöki Kar felkért 12 költőt, műfordítót, a himnuszok fordításainak elkészítésére. A feladat nem volt könnyű és a munka eléggé vontatottan is haladt. Az elkészült fordításokat kijelölt szaklektorok bírálták felül. Majd észrevételeiket több alkalommal személyesen is megtárgyalták a fordítókkal, akik a lektorok javaslatai szerint fordításaikat több ízben átdolgozták.

3. *A nem szentírási olvasmányok* (második olvasmány) esetében az okozta a legnagyobb gondot, hogy az egyes szövegek értelmezése és lefordítása a kultúrtörténeti és kortörténeti háttér ismerete nélkül alig végezhető el eredményesen. Ezért a nem szentírási olvasmányok fordításának feladatát a Püspöki Kar a különböző szemináriumoknak a teológiában és elsősorban is a patrisztikában járatos szakembereire bízta. Az általuk készített, egymástól eltérő felfogású és színvonalban is különböző fordítások többszöri lektorálás után kerültek bele a zsolozsmáskönyvbe.

A Liturgia Horarum többi, sok és különféle anyagrészének: Institutio Generalis-nak, könyörgéseknek, fohászoknak, Ordinárium-nak, Verzus-oknak, Responsorium-nak stb. fordítását külön bizottságok készítették elő.

1976. szeptember 28—29-i konferenciáján a Püspöki Kar elhatározta, hogy a fiatal papok zsolozsmázásának megkönnyítésére megjelenteti az „Ideiglenes Zsolozsmáskönyv a Liturgia Horarum alapján" c. könyvet. A kiadvány a 4 hétre elosztott zsoltárkönyvet, a vasárnapi könyörgéseket és a legszükségesebb Commune anyagokat tartalmazza. A kiadvány felsorolja a szentírási olvasmányok lelőhelyeit és azokat a katolikus kiadású műveket, amelyekből a zsolozsma második, nem szentírási olvasmányát venni lehet.

A végleges magyar zsolozsmáskönyv (és Misekönyv) kiadásával szorosan összefügg, hogy az Apostoli Szentszék 1983. április 8-án jóváhagyta a Magyar Naptárt.[46] A Magyar Püspöki Kar pedig 1984. január 1-i hatállyal bevezette a világegyházban az 1970. január l-én életbelépett új Római Kalendáriumot és az 1983. április 8-án jóváhagyott Magyar Naptárt.

Jelenleg a teljes és végleges Liturgia Horarum szerkesztési munkálatai is befejeződtek, csak a jóváhagyás várat magára. A papság mindenesetre nagyon várja a zsolozsmáskönyv kiadásáról szóló biztató híreket.

D

A szentelmények és áldások liturgiájának megújítása

1. A Magyar Katolikus Püspöki Kar 1977-ben jelenteti meg a Szent István Társulat kiadásában a Temetési szertartás könyvét. Elkészítésének rövid története a következő:

Az új temetési szertartást a Római Rituálé részeként 1969. augusztus 15-én adta ki az Istentiszt. Kongr. A Magyar Püspöki Kar az OLT-ot bízta meg az új magyar temetési szertartás elkészítésével. A megvalósítás fontosabb állomásai:

a) Az OLT 1970 őszén készít egy általános (tájékoztató jellegű) tervezetet, amelyet megküld az ELB-eknek hozzászólásra.

b) 1971 folyamán megtörténik az ELB-ek javaslatainak feldolgozása.

c) Az OLT-ban külön temetési bizottság alakul, amelynek munkájába bekapcsolódik a Magyar Tudományos Akadémia Népzene kutató csoportja is, Rajeczky Benjamin prof. vezetésével.

d) 1973—74 évek folyamán a kutatók több előadást tartottak. Előadásukban feltárták a magyar temetési hagyományt és sok, értékes szertartási elem, ima, ének felhasználására tettek javaslatot.

e) Időközben az Országos Egyházzenei Tanács is jelentős munkát végez a jelenleg használatban levő temetési dallamkincs feltárásában.

f) A temetési bizottság újabb, most már konkrét, (véglegesnek szánt) tervezetet bocsát az ELB-ek elé. Újabb javaslatok: ima, ének és homilia anyagok érkeznek a bizottsághoz.

A hozzászólások általában az alábbi szempontokat hangsúlyozták ki:

a) A Circumdederunt dallama maradjon meg magyar szöveggel.

b) A húsvéti öröm gondolata mellett engedjük érvényesülni az ítélet és számonkérés gondolatát is. A kettő legyen harmóniában egymással.

c) Kérik a párverseket, szenteltvízhintést, de a tömjénezést csak ad libitum.

d) Kérik, hogy a két állomásos temetésnél a temetés első állomása (háznál, ravatalozóban) legyen a jelentősebb, a sírnál levő viszont rövidebb.

e) A szertartás felépítése (menete) minden egyes variációnál legyen egységes. Az énekek, imák, olvasmányok viszont változtathatók legyenek.

f) Az igényesebb dallamok mellett legyenek egyszerűbbek is, hogy a kevésbé képzett kántorok is könnyen megtanulhassák azokat.

A fenti szempontok jórészt érvényesültek a kiadott temetési szertartáskönyvben. Így nyugdotan elmondhatjuk, hogy a megújított temetési szertartással a papok és hívek általában elégedettek.

2. A Magyar Katolikus Püspöki Kar jóváhagyásával 1980-ban jelenik meg „A szentelések és áldások" c. kiadvány. A könyv a Római Rituale alapján ideiglenes használatra készült és tartalmazza:
   a) Az egyházi évhez kapcsolódó áldásokat.
   b) A személyekhez kapcsolódó áldásokat.
   c) A tárgyakhoz kapcsolódó áldásokat.
3. Az OLT elnökének jóváhagyásával és ajánlásával 1984-ben jelent meg a Búcsúk Imakönyve. A könyv 3 részből áll:
   a) A búcsúk kiskatekizmusa.
   b) A búcsúk kézikönyve.
   c) A búcsúval ellátott imák és gyakorlatok.
4. 1985-ben a Magyar Katolikus Püspöki Kar előszavával jelent meg az Éneklő Egyház című Római Katolikus Népénektár.

E

A jövőben várható liturgikus kiadványok

1. A végleges, nagyalakú Magyar Misekönyv. (E kötet tartalmazza a mise állandó és változó részeit, az olvasmányok és a hívek könyörgése kivételével.)
2. A végleges és teljes zsolozsmáskönyv (Liturgia Horarum).
3. A szentelések és áldások végleges kiadása (az új Római Rituálé szerint).
4. Az országosan egységes Praeorator.
5. A szentmise olvasmányainak (Ordo Lectionum Missae) végleges kiadása.

F

A zsinati liturgikus reform hazai fogadtatása, eredményei, nehézségei és jövőbeni feladatai

A Lit. Konst. szerint a liturgia irányításának joga és felelőssége az Apostoli Szentszékekre, a püspökökre, illetve területi püspöki konferenciákra tartozik.[47]

A Magyar Püspöki Kar felismerte, hogy ez a joga és felelőssége nem csupán azt jelenti, hogy a zsinati reform-munkát megszervezi és irányítja. Hiszen az istentisztelet külső változásainak bevezetése egymagában még nagyon szerény eredmény. Fontos, hogy ezzel egyidejűleg megtörténjék az Isten népe gondolkodásmódjának, magatartásának a megváltoztatása is.

Ezért a Püspöki Kar minden megnyilatkozásában (Püspökkari és Püspöki körlevelekben, a papi koronákon, rekollekciókon és lelkigyakorlatokon stb.) arra törekedett, hogy elsősorban a papsággal megismertesse a liturgia igazi

értelmét. Vagyis azt, hogy a liturgia többé már nem tekinthető csupán külső rítusok, ceremóniák rendjének, rubrikák összességének, amelyek előírják a klérus tagjainak, hogyan is végezzék a hivatalos istentiszteletet.

A liturgia ugyanis már nem csupán a klérusnak, hanem Isten egész népének a papi tevékenysége Krisztusban. Vagyis a szolgálati papság mellett a hívek is valódi liturgikus cselekményt végeznek, mégpedig mindegyikük a saját jogán, s nem a pap megbízása alapján. Hiszen a keresztség révén ők is tagjai lettek Isten népének, Krisztus titokzatos testének és Krisztus örök papságában is részesültek. Ezért „az Anyaszentegyház azt kívánja, hogy a híveket neveljük rá a liturgikus ünneplésben való *tudatos, tevékeny* és *teljes* részvételre, annál is inkább, mivel ez a keresztségből származó joga, és kötelessége is a krisztusi népnek."[48]

A cselekvő részvétel hangsúlyozására 15-ször tér vissza a Konstitució. Ebből is látszik, hogy milyen nagy jelentőséget tulajdonít neki.

A Lit. Konst. másik fontos tanítása az, hogy a liturgiának, mivel Krisztus, a főpapi ténykedésének továbbfolytatása térben és időben, nem csupán kultikus jelentősége van, vagyis tökéletes dicsőítést ad Istennek, hanem egyúttal Isten üdvözítő kegyelmeit is közvetíti számunkra. Vagyis a *csúcs,* amely felé tör az Egyház minden cselekedete, de egyúttal forrás is, amelyből minden életszentség fakad. Ahogy Krisztus is az ő keresztáldozatával nemcsak imádta az Atyát, hanem egyúttal meg is szentelte a választottakat.

Természetesen a liturgiának ilyen tudatos és mélyen természetfeletti szemléletére *folytonosan tanítani és nevelni kell* a papságot, mert csak így lehet remény arra, hogy teljesen áthatja őket a liturgia igazi szelleme és ereje. S így lesznek majd a rájuk bízott híveknek is avatott tanítómesterei.

Ha most ezt a magasabb mércét (liturgikus tudást és szellemet) is szem előtt tartva értékeljük a liturgikus reform eredményeit hazánkban, mérsékelt optimizmus tölthet el bennünket. Mire alapozzuk optimizmusunkat?

1. Papjaink szinte mindenütt bevezették az előírt reformokat. Népnyelven végzik a különféle szertartásokat.

2. Általában törekszenek arra, hogy híveiknek a liturgikus változások értelmét is megmagyarázzák. Megtanítják őket arra, hogy a liturgiában vannak Istentől rendelt, megváltoztathatatlan elemek és olyanok is, amelyek az idők folyamán tapadtak hozzá, s nem egyeztethetők össze a liturgia szellemével sem. Ezeket tehát meg kell szüntetni. A változatlan isteni elemeket pedig esetleg a mai ember számára az eddiginél érthetőbb módon kell megfogalmazni. S mindezt az Isten népe érdekében, hogy még tudatosabb, tevékenyebb és gyümölcsözőbb módon vehessen részt Krisztus áldozatában.

3. Szép számmal vannak olyanok is, akik a mise közösségi jellegének érvényre juttatására is megtették már a kezdeti lépéseket. Legalább is ünnepeken vannak lektoraik, szerveznek kis kórusokat a liturgikus ének vezetésére, hajlandók feladni a „mindenes" szerepét és ezzel elkerülni az egyhangúságot.

Egyszóval a hívek már nemcsak nézői, hallgatói, hanem résztvevői is a liturgiának.

4. Általában szépen végzik a liturgikus cselekményeket. Tiszta a templomuk, mindent gondosan előkészítenek a szertartások előtt és öröm hallgatni a fegyelmezett és összeszedett imádkozásukat és éneklésüket.

5. S végül tudják, hogy a „hit hallásból van", ezért szívesen vállalkoznak *hétköznapokon is rövid homiliára,* s alkalomadtán, főleg Advent és Nagyböjtben és temetési miséken élnek a lehetőséggel, hogy az ünneplésnek megfelelő könyörgéseket, olvasmányokat, prefációkat stb. válasszanak maguknak.

De ugyanez a gondosság jellemzi őket esküvő, keresztelő vagy temetés előtt is. Így mindig eltalálják a hangot: egyéni, közvetlen és személyes jelleget tudnak adni minden általuk vezetett liturgikus cselekménynek. S mindezért persze a kedvező visszhang sem szokott elmaradni.

A legkevesebb az, hogy ilyen lelkipásztor hívei szívesen mennek el a templomba, vesznek részt az istentiszteleteken. Sőt — egy bizonyos idő elteltével — közülük egyre többen elkezdenek komolyan érdeklődni a különféle liturgikus kérdések iránt is. Különösen is tapasztalható volt ez a liturgikus reform kezdeti éveiben. Nagyon sok levél érkezett az OLT elnökéhez és a vallásos újságokhoz, folyóiratokhoz is. Katolikus hívek írták. Általában öröm, lelkesedés sugárzott ezekből az írásokból. Isten nagy ajándékának tartották a népnyelv használatát, meg az áttekinthetővé és érthetőbbé vált szertartásokat. Így legalább megértünk mident, és érezzük, hogy komolyan vesznek, megbecsülnek, egyszóval „nagykorú" keresztényeknek tekintenek minket, — írta egyikük levelében. Sokan azt is megvallották, hogy már nem tudnák elképzelni a régi, zsinat előtti liturgiához való visszatérésüket.

S aki — lelkipásztorának helyes irányítását, jó példáját követve — idáig eljutott, azt már fel lehetett kérni arra is, hogy a közösségi misén bátran és őszinte meggyőződéssel vállalkozzék bármilyen, a hívekre tartozó feladatra.

Sőt néha a hívek önkéntes és áldozatos segítőkészségének egészen sajátos formáit is megcsodálhatták az „illetékesek". Egyik nyelvészünk pl. a magyar nyelvű liturgia iránt való szeretetből vállalkozott arra, hogy a mise ordináriumának szövegeiben — aláhúzásokkal — pontosan megjelölje a helyes szó és mondat hangsúlyokat.

Természetesen senki sem tagadja, hogy az ilyen „jó akaratú" papoknak és híveknek is voltak kérdéseik, kétségeik és problémáik, de azokat mindig türelmesen és a szent ügyhöz méltó tisztelettel tették szóvá.

Mindezek után vessük fel a kérdést: a fenti biztató tények ellenére miért mondjuk a liturgikus megújulással kapcsolatos optimizmusunkat mérsékeltnek?

Azért, mert a liturgikus reform során látnunk kellett: egyes paptestvérekből — sajnos — hiányzik a liturgia igazi szelleme, zsinati értelmezése és értékelése. S mivel a reformokról nem úgy gondolkodtak mint az Egyház, nem is egészen az Egyház szándéka szerint hajtották végre.

1. Voltak pl. olyanok, akikben hosszú ideig élt a régi latin szertartások iránti nosztalgia. Véleményük szerint ugyanis a régi, egyöntetű latin nyelvű liturgia megszüntetése az Egyház egységét is veszélybe sodorja.

Azóta már bizonyára közülük is a legtöbben belátták, hogy amikor az Egyház a liturgiában különféle lehetőségeket engedélyez, nem tesz mást, csak az ősi, eredeti elvet juttatja ismét érvényre, amelyet Szent Ágoston így fogalmazott meg:

in necessariis unitas, in non necessariis libertas,
sed in omnibus caritas.

Egység a lényeges dolgokban, szabadság a lényeget nem érintő kérdésekben, de mindig és mindenben szeretet.

S még valamit ne felejtsünk el. A világegyház egységét sokkal mélyebben fekvő kegyelem biztosítja, mint a liturgia rítusának és nyelvének az egysége. Ez pedig a *közös krisztusi hitnek, szeretetnek, kegyelmi együvétartozásnak a tudata,* amelyet a népnyelvű liturgia az eddiginél még nagyobb mértékben lángra lobbanthat.

A régi, latin liturgiához való vonzódásának persze nem mindenki adta meg az „elvi" indokolását. Ez érthető is. Egyeseknél ugyanis az újtól való idegenkedést — sok esetben — csupán a kényelemszeretet sugallta. A régi latin misére nem kellett sokat készülni. A misézó minden liturgikus imát és éneket megtalált egyetlen könyvben, és a szövegmondás sem volt számára olyan fárasztó, figyelmet igénylő feladat, mint a népnyelvű misén.

Ha most valaki ezt a megszokott, kényelmes, rutinos magatartását nem igyekezett tudatosan leküzdeni, abból bizony komoly kár származott. Egyesek pl. emiatt a liturgikus reformnak csupán a minimumát valósították meg. Szembeoltárt, templomuk kedvező adottságai ellenére sem állítottak föl, mert „nincs kötelezően előírva". A válaszos zsoltárt soha nem énekeltették, mondván: régen sem volt szokásban, meg a nép sem akarja. A lelki kárt még inkább növelte az, hogy az ilyen felfogású pap környezetének is ezt a minimalista lelkületet sugallta.

2. De szóljunk néhány szót a másik végletes felfogásról is. Ezt azok képviselték, amiket a folytonos nyugtalanság és tevékenységi láz kerített hatalmába.

Az ő szemükben szinte minden rossz volt, ami a liturgikus reform során történt, de azt általában csak nehezen tudták megmondani és főleg meg is indokolni, hogy mindezek helyett ők milyen jobb megoldásokat választottak volna.

Többen pl. nem voltak megelégedve az Apostoli Szentszékkel, mert szerintük a liturgikus reform túl vontatottan haladt. Nem is gondoltak arra, hogy egy-egy rendelkezést mennyi kutatásnak, gondos mérlegelésnek, és kísérletezésnek kellett megelőznie.

Mások meg azt kifogásolták, hogy a Szentszék miért nem biztosított még sokkal több lehetőséget a népi, nemzeti sajátosságoknak. Csakhogy ez esetben a római liturgia lényegi egységét is (unitas in in necessariis!) veszély fenyegette volna.

A hazai liturgia irányítóinak meg azt vetették a szemére, hogy munkájukban a Szentszéknél is többet késlekedtek... S még ennél is nagyobb volt az óvatosságuk, amely miatt sok-sok jó lehetőséget nem vettek számításba (pl. kézbe történő áldoztatást), vagy fél megoldásokkal is beérték (pl. az áldozás előtti békeszertartásnál a béke jelét egy szóbeli felhívással helyettesítették).

Csakhogy az óvatosságra és megfontoltságra mindig szükség van ott, ahol sok és különféle ízlést és igényt kell összeegyeztetni.

A legtöbb panasz a liturgikus szövegfordítások miatt hangzott el. A panaszok jogosultságának bizonyítására nem egyszer hivatkoztak pl. egyes könyörgésekre, az ószövetségi szentírás egyes részeinek fordításaira, vagy éppen az ünnepek saját prefációjának némelyikére.

És mindebben van is valami igazság. Azt azonban ne felejtsük el, hogy pl. a szentírási olvasmányokat 15, a könyörgéseket 10 fordító (közösségben) készítette, napi munkája mellett meglehetősen gyors munkatempóval. A sietségnek — sajnos — az OLT-on kívülálló oka volt. Nevezetesen az, hogy a kiadó illetve a nyomdák által megjelölt határidőre akkor is be kellett adni a lefordított anyagot, ha az csak jóval később — a meglehetősen hosszú átfutási idő után — jelenhetett is meg. A fordításokra vonatkozó római irányelv is csak 1969. január 25-én kelt Instrukcióban jelenik meg.

A Misekönyv és Olvasmányok szövegei ideiglenes jellegűek.

Ilyen körülmények között néha alig jutott idő a fordítások összehangolására, hangos felolvasására vagy alaposabb lektorálására.

Mindezen hiányosságokat a végleges fordítások törekedtek kiküszöbölni.

Azt se felejtsük el, hogy a mai modern sacralis nyelvünk még csak most van kialakulóban. Egyelőre még a fordítási elvek is meglehetősen vitatottak. Egyesek pl. amellett kardoskodnak, hogy a régebbi magyar sacralis kifejezések közül minél többet őrizzünk meg.

Mások szerint bátrabban kell élni a ma használatos köznyelvi fordulatokkal.

Az elfogadható terminológia kialakítása mellett gondot jelent a megfelelő szerkezeti megoldások kiválasztása is. Itt is két felfogás áll szemben egymással. Az egyik szerint a liturgikus szöveg elsősorban nem elmélyült olvasásra készül, hanem egyszeri hallás után kell felfogni és megjegyezni. Ezért hosszú körmondatok helyett egyszerűen, szinte tőmondatokban kell elkészíteni a fordításokat. Mások viszont attól félnek, hogy a szövegek széttördelése miatt megtörik a gondolatok ritmusa és elsikkadnak a lényegi szövegösszefüggések is.

A szakemberek által vitatott fordítási kérdésekben a döntő szót majd a gyakorlati tapasztalatok mondják ki.

3. A jelen helyzet mérlegelése után szinte önként adódnak a közeljövő feladatai:

a) Várjuk bizalommal a végleges liturgikus könyveket.

b) Folyamatosan tanulmányozgassuk litugikus „tudományunk" legfőbb forrásait, főleg az ún. Általános rendelkezéseket, az eddig kiadott Római Instrukciókat és a hazai püspökkari liturgikus körleveleket, hogy így naprakész tájékozottsággal és főleg mindig friss buzgósággal végezhessük mindennapi liturgikus feladatainkat.

c) Pillanatnyilag három liturgikus feladat teljesítését tekinthetjük a legaktuálisabbnak és legfontosabbnak:

1. A liturgia *ünnepélyessége* érdekében feltételenül fejlesztenünk kell templomainkban az énekkultúrát. Tegyünk meg mindent kántorok képzésére és a kántori állások betöltésére.

Mindenütt kívánatos, sőt szükséges lenne legalább egy (iskolás gyerekekből vagy felnőttekből álló), ún. kiskórus megszervezése.

2. A liturgia *családiasabbá* tétele a másik fontos feladat az ünnepélyesség mellett. Megbízható és hozzáértő sekrestyés, ügyes rendezők, igényes díszítők stb. A segédkezők közül különösen is fontos feladata van a liturgiában

közvetlenül szerepet vállaló lektoroknak, sőt városokban, nagyobb plébániákon a világi áldoztatóknak.

3. A liturgia jövője szempontjából pedig egyre sürgetőbb feladat a *ministránsokkal való rendszeres foglalkozás* és törődés. A Liturgikus Konstitució 29. pontja ezt a lelkipásztorok fontos kötelességének mondja. Ez teljesen érthető is. Hiszen az oltár közvetlen közelében ők a nép képviselői, a papnak rendszerint ők adják át a nép nevében az áldozati adományokat, ők nyújtanak segítséget pl. csengetéseikkel ahhoz, hogy a nép könnyebben bekapcsolódjék a misébe. És közülük kerül majd ki a leendő *papi utánpótlás nagy része is.*

A ministránsokkal (és az említett többi segédkezővel) való foglalkozásnál 3 szempont feltétlenül figyelembe veendő: — az általános lelki életi nevelés, — az elméleti liturgikus képzés, — és a gyakorlati szolgálat.

Mindehhez persze nagy türelem és szeretet kell. S ezzel ki is mondtuk a jövő liturgiájának talán legfontosabb követelményét, jellegzetességét: Az egymás iránti kölcsönös türelem és szeretet nélkül elképzelhetetlen a felemelően szép, családias liturgikus közösség.

Az őskeresztényekről két nagyon fontos dolgot jegyeztek fel: naponta részt vettek az eucharisztia ünneplésében és nagyon szerették egymást. Az ő példájuk nyomán nekünk is fel kell ismerni e kettőnek a kölcsönhatását. S törekednünk kell arra, hogy ez a testvéri szeretet és családiasság jellemezze mindig a mi liturgikus összejöveteleinket.

A Krisztussal való találkozás után, a templomból távozva pedig vigyük ki a világba is ezt a krisztusi szellemet, hogy amit a Szent Zsinat célul tűzött ki: a Krisztus élet a hívők között megújuljon és így segítsük elő az egész világ megújulását Krisztusban.

JEGYZETEK

1. Vö. Dogmatikai Konst. az Egyházról 7. p.;
2. 1 Jn 4,19;
3. Vö. Dogm. Konst. az Egyházról 8. p.;
4. Vö. Ef 4,16;
5. Vö. Róm 12, 3—8, 1 Kor 12, 12—27, Ef 1 22—23, 5, 29—30, Kol 1, 18;
6. Mediator Dei et hominum Róma 1947. 25 p.;
7. 1 Pt 2, 4—5;
8. Sacrosanctum Conc. Róma 1963. dec. 4.;
9. Lit. Konst. 2 p.;
10. Uo. 7 p.;
11. Ef 2,21;
12. Lit. Konst. 9 p.;
13. Uo. 10 p.;
14. Uo. 11 p.;
15. 1 Pt. 2,9., vö. 2, 4—5.;
16. Lit. Konst. 50 p.;
17. Uo. 22 p.;
18. Uo. 24 p.;
19. Uo. 28 p.;
20. Uo. 55 p.;

21. Uo. 33 p.;
22. OLT irattár 37/67 sz. Püspöki Szinódus-nak jelentés a Concilium munkájáról.
23. OLT irattár 45/71.; Sacra Congr. Pro Cultu Divino Prot. 785/71.
24. Lit. Konst. 36 p.;
25. Uo. 50 p.;
26. Vö. Lit. Konz. 21 p.;
27. Előadások a kat. liturgiáról Bpest 1924.;
27/a A könyv társszerzője Rajeczky Benjamin volt.;
28. Vö. Lit. Konst. 46 p.;
29. Tervezet az „Institutum Pastorale Liturgicum" felépítéséről és munkamódszeréről. OLT irattár 40/68. sz.;
30. A Lit. Titkárság ügyében történt határozatok. OLT irattár 60/65.;
31. Az OLT és ELB-ek feladatköre a Lit. Konst. és Inst. alapján. OLT irattár 74/66.;
32. Uo. 59/65.;
33. A Lit. Konz. 1966. febr. 7-én Prot. n. 277/66;
34. Ua. 1966. okt. 11-én, Prot. n. 2750/66.;
35. Ua. 1967. jun. 14. Prot. n. A 9/68—OLT 34/67.;
36. Lit. Konz. 1967. nov. 22. Prot. n. A 570/1967—OLT 34/1967.;
37. Lit. Konz. 1966. okt. 11. Prot. n. 2763/66.;
38. Lit. Konz. Prot. n. 3594/66—OLT 2/67.;
39. OLT 6/69.;
40. Lit. Konz. Prot. n. A/571/67. sz.;
40/a Prot. n. A 1/69—OLT 4/69.;
41. Instr. „Inter Oecummenici 1975. 29 p.;
42. Istentiszt. Kongr. 1973. okt. 25. Vö. AAS 66, 1974. pp. 98—99.— Hittani Kongr. 1974. jan. 25-én (Vö. AAS 66, 1974. P. 661).;
43. Ritus Kongr. 1969. júl. 30. Prot. n. 887/69—OLT 57/69.;
44. Istent. Kongr. 1971. aug. 19. Prot. n. 1015/71—OLT 52/1971. sz.;
45. Istent. Kongr. 1970. jún. 4. Prot. n. 2049/70.;
46. Istent. Kongr. Prot. n. CD985/82—OLT 48/83.;
47. Lit. Konz. 22. pont 1 és 2.§.;
48. Lit. Konz. 14.

CSERHÁTI JÓZSEF

A magyar katolikus egyház anyagi helyzete

A régi egyházi vagyon céljának és szolgálatának tisztázása

Szent István királyunk az általa alapított érsekségeknek, püspökségeknek, káptalanoknak, apátságoknak és szerzetesi központoknak, valamint a legkülönbözőbb egyházi itnézményeknek tekintélyes birtokokat adományozott. A király szándéka az volt, hogy ezzel függetlenítse és önállóvá tegye egyházi alapításait. A már kezdetében is számottevő egyházi vagyont uralkodóink később még nagyobb adományokkal tetézték, különösen attól kezdve, hogy a templomok építésének szükségessége megnagyobbodott és megszaporodtak a szerzetesi iskolák és nevelési központok. Egymásután megjelentek a püspöki székhelyeken a betegápolási létesítmények is. Az ispotályok mögött is földek, kertek, gyümölcsösök, halastavak álltak. A pécsi egyetemet Vilmos püspök 1465-ben a püspöki székhelyen rendelkezésre álló aranyokból alapította.

A lelki és szellemi fejlődést elősegítő és biztosító vagyoni készenlétek összessége mint „egyházi vagyon" él a köztudatban. Földművelésre alkalmas latifundiumokról, erdőségekről, tavakról, bányákról van szó. Csak káprázatos számokkal fejezhető ki e birtoklási tulajdon. A hatalmas egyházi vagyon a felvilágosodás növekedésével és az általános liberalizálódással egyre inkább szemet szúrt különösen a kisembereknél, a népnél, amely voltaképpen csak 1800 elején kezdett kiszabadulni jobbágyi sorsából. Az a művelődési réteg, amely az országot társadalmilag, politikailag és kulturálisan irányította és felemelte, az egyházi iskolákból került ki. Az iskolák az említett vagyoni háttér nélkül nem tudtak volna létezni és művelődési rendeltetésüket nem tudták volna betölteni.

Az egyházi vagyon célja és rendeltetése tehát kezdettől fogva világos meghatározást kapott. Amilyen átlátszóan eme céljellegzés a 19. század utolsó harmadáig szemünk előtt áll, annyira bizonytalanná vagy homályossá válik a század végén és a 20. század elején fellépő társadalmi feszültségek és harcok idején. Az egyház és az állam egyre szorosabb kulturális egybekapcsolódása már nehezen engedte meg az érdekek, a szerepek megkülönböztetését; az egyház az állammal együtt tanított és nevelt, mégis az egyházi vagyon „külön" is állt az istentisztelet, a „kultusz" szolgálata révén. E különállás az egyházat a nagybirtokrendszer részesévé tette, sajnos annak minden hátrányával, a cselédtartástól kezdve egészen a népet proletár sorsban tűrő vagy kisemmizö magatartásig. Nem csoda, ha egyhamar az egyházi vagyon még jó katolikusok szemében is egyre inkább ellenszenvet váltott ki, körültekintő és érzékenyen gondolkodó világi hívek, különösebben a fiatalok, éppen úgy mint a fiatal papság is, mind gyakrabban felemelték szavukat az egyházi vagyon megreformálása és megtisztítása érdekében.

E külső nehézségeknél még döntőbb negatív hatással jelentkezett az egyházi vagyon belső krízise, a helyes és hasznos felhasználás kérdése. A tőkés liberális gazdasági rendszer megpróbáltatásoktól és váratlan kudarcoktól nem volt mentes. A gazdaságosságot valójában egyedül a nagybirtokban elérhető többlet tudta biztosítani, az egyházi birtokok azonban sok helyen mégsem értek el eredményt az elégtelen és hibás kezelés folytán és kénytelenek voltak állami szekvesztrumot kérni. Az eredménytelen gazdálkodás egyik háttere minden bizonnyal a gazdatisztek visszaélése, a saját zsebükre való dolgozás is volt, más szóval csődhöz vezetett a gazálkodás kizsákmányoló erőltetése, állati és emberi verejtéknek nem kímélése csak azért, hogy az apparátus eredményeket tudjon felmutatni és biztosítsa a vezetők magán meggazdagodását is. Egyik-másik helyen botrányos helyzetek is előálltak és ennek keserű levét az alkalmazottak, vagy a szerencsétlen cselédség volt kénytelen meginni. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy az egyházi birtokokon a szociális állapotok, pl. a lakhatósági viszonyok sem voltak mindenütt kielégítőek, talán mégis valamivel jobbak, mint más nagytőkés birtokokon.

A magyar nép hű maradt az egyházhoz, mindvégig érezte gondoskodó, nevelői kezét és hálás is akart lenni ezért. Az egyházi nagybirtok állapota sehol sem szított ellenállást vagy forradalmi ellenszegülést, ha elvétve lehetett is ilyenekről vagy hasonlókról hallani, ezek jelentéktelenek maradtak. Nehéz volt azonban a tüskét kivenni a szegény emberek szeméből, akik tudtak arról, hogy az egyházi vagyonnal sok vonatkozásban visszaélések is történnek. E botrányt nehéz volt elviselni vagy elkendőzni. Ma azonban olyat is szabad regisztrálnunk, hogy éppen az egyházi birtokok cselédségéből és a nép szegény fiaiból jöttek azok a diákok, akik a tanítórendek jóvoltából iskolába kerülhettek és ma is sokan vezető embereink az államapparátusban. Még egy harmadik hiányra is fel kell hívnunk a figyelmet: az egyházi birtokok eredményességét, prosperitását a gazdálkodás modernizálásának elmaradottsága is gátolta. Nem történtek meg időben a szükséges mélyszántási talajjavítások, az egyéb meliorizáló befektetések pénz hiányában. Így nem is csoda, ha egyre jobban kilúgozódott és kiuzsorázott földekké lettek az egyházi latifundiumok.

Ami az egyházi birtoklást vidéken, a falvakban illeti, itt is túlhaladott állapottal találtuk magunkat szemben. A plebániáknak általában volt földjük, kisebb-nagyobb parcellákban többnyire a község határának minden táján elszórva. A legritkább esetben találkoztunk papi magángazdálkodókkal, mert általában részes munkálásra vagy harmados vagy feles művelésre adták ki a földeket. A falusi kisemberek jól művelték meg a papi földeket, hiszen saját hasznukra is törekedtek. A plebános jövedelmének egy részét kétségtelenül ez a földhozam jelentette. Az államosítás után háztáji nagyságrendben megmaradt általában a házkörüli vagy a templomkörüli kert és ez sokat jelentett a pap eltartása szempontjából.

Faluhelyen mindvégig, 1945-ig megmaradt a párbér-rendszer. A hívők ősi szokás szerint régebbi „visitatio canonica", püspöki ténymegállapító vagyoni leírás alapján beszolgáltatták a tizedet, családonként egy vagy kétmérő búzát, egy pár rántani való csirkét, 12 vagy 24 tojást, 10 vagy 20 liter ún. lukmabort. A

párbér-rendszer is előbb-utóbb a múlté lett. A nehézkes lebonyolítás, a liberálisabb gondolkodású emberek számára túlhaladott szokás egyre elviselhetetlenebbé vált, habár nem okozott különös bonyodalmat az ilyen vagy olyan kezelés. Jelentéktelen dologról volt szó, ami viszont túlhaladott, azt kár fenntartani és erőltetni. Ahogyan a nagybirtokrendszer megszűnése érzelmi és elvi felszabadulást jelentett a vallásos közvélemény számára, éppúgy faluhelyeken a plebániák gazdasági önellátása is maradinak és tarthatatlannak minősült.

A földreform és a papi kongrua

A Magyar Statisztikai Közlemények Magyarország Földbirtokviszonyai c. 99. kötetében szereplő kimutatás szerint a magyar róm. kat. egyház földbirtokállománya 1935-ben 862 704. kat. hold volt (l. 692. o. táblázat). Ha a későbbi országhatárváltozások idéztek is elő átmeneti eltérést, a fenti adatot joggal tekinthetjük úgy, hogy híven tükrözi az 1945. évi földreform előtti állapotot.

A II. világháború után bekövetkezett politikai, gazdasági és társadalmi változás egycsapásra változtatta meg a magyar élet összetételét. Az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak már 1945. márc. 15-én megjelent 600/1945. ME. sz. rendelete intézkedett „a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a nép földhöz juttatásáról". A földreform végrehajtásával megszűnt a nagybirtok, földhöz jutottak azok, akik már régen föld után vágyódtak és ezt meg is akarták művelni. A közel hárommillió agrárproletár állapota és sorsa annyi várakozás és reménykedés után mégiscsak jobbra fordult. Az egyháziak között alig akadt valaki, aki nem lett volna együttérzéssel a nincstelenekkel, az eddig kifosztottakkal és az elmarasztaltakkal. Felszabadulás volt ez a javából hazánkban, mert valóban a nép szabadult fel! Ebben a sorsváltásban az egyház helyzete is más lett: eddig birtokos, sőt nagybirtokos volt, most a szegények nincstelen vagy egyenlőségi sorsát kellett vállalnia. E tény általában a hívők számára is lelki felszabadítást jelentett: szívesen vállalták a történelmi feladatot, ami most rájuk hárult; most az egyház kezében már nincsen semmi, ami megakadályozná abban, hogy a nép felé forduljon; az egyház a népé lett, a nép gondoskodik róla és a nép az egyházé lett.

A hívők a földreform sorsdöntő pillanatában tisztában voltak azzal, hogy az egyház fenntartásának, a papság életbiztosításának ezentúl ők is felelős viselői és hordozói. Lelkileg az átmenet zökkenőmentes és sikeres volt. Más volt azonban a helyzet az egyházi adminisztrációban. Nem mintha a püspökök, a papok nem éreztek volna együtt a nagyon is radikális történelmi rendezéssel, mégis váratlanul érte az egyházi apparátust. Hirtelen pénz nélkül maradtak az egyházi központok, még a papnövendékek tartásdíjait is csak nagy nehezen tudták a püspöki irodák alkalmazottai a vasárnapi perselypénzekből összekaparni. No de egy-kettőre rendbe rázódtak a sorok. Az állam biztosította a papság számára a havi kongruát, állami hozzájárulást, amely segédlelkész esetében közel 500 forintot, plebános esetében 800 forintot tett ki, a káptalan tagjainak, a püspöki iroda vezetőjének és más különleges megbízottaknak viszont havi

1000-1400 forintot jelentett. A püspökök fizetéséhez a kongruából 2614 forint lett megállapítva. A papi megélhetést biztosítani vagy támogatni kívánó kongruahozzájárulás az állam részéről természetesen nem volt fizetésnek tekinthető; csak kiegészítést vagy pótlást jelenthetett, mert a papságot az egyházközségnek, illetve a püspöki központoknak kellett ellátniok. A hívők valóban messzemenő megértést tanusítottak: a forint elején vagyunk, a jó forint biztosította az egyházi élet továbbvitelét; a papok szerény, de elégséges havi fizetési ellátmányt tudtak felvenni, a szemináriumokban tovább ment az élet és a papnövendékek tovább tanulhattak.

Az egyházi intézmények az államosítással egytől-egyig mind megszűntek, így ezek már nem jelentettek külön anyagi gondot. A megmaradt kicsiny egyházi sajtónak önmagát kellett ellátnia. Állami részről tovább is támogatták a katolikus középiskolákat. A hozzájárulás viszont itt is csak egy részét fedezte a szükségleteknek, mégis nagy segítséget jelentett a szerzetesiskolák életfenntartásához, a zavartalan tanítási munka folytatásához. A szülők, akik gyermekeiket ilyen iskolába irathatták be, örömmel teremtették elő havonként a tandíjakat.

Az állam részéről biztosított kongrua valójában elvi szempontból ellenszolgáltatás kívánt lenni, az egyház számára kárpótlás a megszűnt egyházi birtokokért. A kongrua-hozzájárulások nagyságrendje 1945 óta nem változott, viszont ma az eredeti pénzösszegek értéke több mint a felére csökkent le. A kongrua-hozzájárulás eredetileg 18 évre szólt. Ezen az időtartamon régen túl vagyunk és időről-időre kérjük a kongrua megújítását. Egyelőre 1990-ig van biztosítva.

Az egyházi élet anyagi újjászervezése

Az újrakezdéshez két címen is kellett kérni a hívek támogatását: el kellett tartani az egyházmegyei központot, biztosítani az egyházmegyei kormányzó hatóságot, a püspök és aulájának eltartását, a püspöki irodát, a püspöki szentszéket, a teológiai tanárok fizetését, a kanonokok fizetéskiegészítését, a kispapnevelést és a püspöki székház alkalmazottainak fizetését. Egy másik címlettel kértük a segítséget a nyugdíjas papok ellátásához és a gyengébb helyi jövedelemmel rendelkező vidéki papok fizetéskiegészítéséhez.

A helyi egyházközség tagjai, vagyis minden egyes hívő kétfelé volt elkötelezve anyagi hozzájárulásával. Egyszer gondoskodni kellett a helyi egyházközség ellátmányáról, a lelkészkedő pap az egyházközségi alkalmazottak, kántor, sekrestyés, harangozó fizetéséről, másrészt fenn kellett tartani a templomot, a plébániaépületet, új beruházásokról és renoválásokról kellett gondoskodni. Nem volt könnyű megállapítani, hogy az egyházközségi pénztárak milyen adókulcs alapján kívánják megállapítani az önkéntes hozzájárulást, egyrészt az egyházmegyei központi kiadások, másrészt a helyi egyházközségek kiadásainak fedezésére. Az egyházközségi hozzájárulásokból elsősorban a helyi szükségleteket kellett fedezni, tehát a lelkipásztorkodó papság, plébános, káplánok, hitoktatók, kántorok, sekrestyések fizetését. A maradvány százalékosan meg-

határozott részét az egyházmegei központba kellett beküldeni. Ugyanez állt a templomi bevételeknél is, amelyek a perselypénzből és az egyházi szolgáltatások után járó százalékos levonásokból, a stólából tevődtek össze. Szintén előbb a helyi kiadások számára kellett biztosítani a szükséges összegeket és a többit a templomrenoválások, a templomfenntartások biztosítása végett az egyházmegyei központba kellett juttatni. Az alapproblémát mind a két hozzájárulásnál, tehát az ún. EKRA, Egyházmegyei Központi Rendelkezési Alap esetében és a templomi persely elosztása terén is az arányos vagy igazságos kulcsszám megtalálása és alkalmazása jelentette.

Hosszú kísérletezés után már a szervezés kezdeténél is rájöttünk arra az „eszmei" számra, mely szerint az egyházközség akkor tesz eleget az önkéntes adózásnak, ha hívőnként évi 20 forint bevétel biztosítható. A fizetendő összeg kivetése családokra vonatkozik, egy-egy családot négytagúnak tekintettünk, tehát az egyházközségi hozzájárulás 80, illetve adott esetben 120 forintot jelentett évenként. Ugyanakkor az egyházmegyei központba beküldendő perselypénz akkor érte el az eszmei nívót, ha egy-egy hívőre évi 12 forintot számíthattunk. Így 1950-ben, a kezdet-kezdetén egy 2000 hívőből álló egyházközség ideális adóztatási táblázata évenként 20 000 forintot tudott kimutatni az egyházközségi pénztárból, a templomi pénztár hozzájárulásából pedig 12 illetve 15 000 forintra kellett számítanunk fizetéskiegészítésekre és a szükséges egyházmegyei tatarozásokra.

A fenti számszerűségeken már régen túl vagyunk. Az eredeti eszmei elképzelések arányosságát fenntartva ma már kb. háromszorosára, illetve négyszeresére emelkedtek a központi és egyéb hozzájárulások. Az 1986. évre megállapított családonkénti évi egyházközségi hozzájárulás 360 forint. Mindez összefügg a jelenlegi gazdasági helyzettel, ennek ingadozásával, az árak emelkedésével. Bíznunk kell továbbra is a hívek jóindulatában és bizonyára megtaláljuk az újabb megoldásokat is.

Fenntartási költségek és személyi fizetések

Az egyházmegyei központi pénztárba beküldött pénzek két forrásból tevődnek össze, ahogy az előbbi leírásból láthattuk: az egyházközségi hozzájárulásból és a templompénztárból beküldött százalékos kiegészítésből, mely utóbbit a vidéki templomok tatarozására és fenntartására költünk. Az EKRA hozzájárulása elsősorban az egyházmegyei apparátust tartozik biztosítani, ezekből a pénzekből kell kielégíteni a személyi fizetéseket és ugyancsak az EKRA téríti a püspöki székház, a püspöki menza költségeit. Mint már említettük, ide tartoznak a püspöki székház papi és különféle világi alkalmazottainak a fizetése is.

Nem kis gondot okozott milyen eszmei alapon állapíttassék meg egyrészt a püspöki központi alkalmazásban lévő papság, másrészt a vidéken dolgozó lelkipásztorok számára a havi fizetés. Jó alapelgondolásnak bizonyult, hogy a kezdő középiskolai tanár fizetéséből kell kiindulnunk és legalább ennyit kellene biztosítani a kezdő plébánosoknak és megközelítőleg a segédlelkészeknek.

1950-ben a fizetés nem lehetett több mint havi 1400—1600, illetve 1800 forint. Ezt az illetményt alapfizetésnek tekintettük. Magától értetődő volt, hogy az idősebb paptestvéreknek, a városban nagyobb felelősséggel tevékenykedő papoknak nagyobb jövedelmet kell biztosítani, ez azonban nem lehetett több mint 2000, illetve 2400 forint. Minden gazdasági kalkulációnak legfőbb ellensége az áringadozás, a mindennapi szükségletek, az élelem, a fűtőanyag, az energia előállítása és biztosítása körüli bizonytalanságok. 1970-től kezdődően négyévenként kellett revideálni az alapkalkulációt az országos szint biztosítása végett. Ma legalább kétszeres, illetve két és félszeres emelkedést kell megállapítanunk az 1950-es kiindulási szinthez viszonyítva. Ezt a többletet az egyházközségi hozzájárulásból kellett előállítani úgy, hogy az EKRA szükséglete az utolsó 12 évben szintén kétszeresére, háromszorosára, illetve négyszeresére emelkedett.

A papi fizetések konkrét mai állása kielégítőnek bizonyul. Az egyházmegye a központban és a plebániákon a papság számára térítésmentes lakást biztosít, a plebános birtokba veheti és saját javára használhatja a plebánia ház körüli kertjét, illetve szőlőjét. Ennek értékét azonban az egyházmegyei központ már százalékosan belekalkulálhatja a lelkész fizetésének lajstromába. A helyi lelkész fizetése tehát az egyházközségi hozzájárulásból, az állami kongruából és szükség esetén az egyházmegyei központi segélypénztárból tevődik össze. A stóla, valamint a szándékokra végzett szentmisék stipendiuma nem számít bele a papság fizetésébe. Ha a papság összjövedelmét tekintjük a nagyobb helyeken, éppen a stóla többlete miatt a jövedelem valamit emelkedik. E jelen összefoglalásban természetesen elvi megállapításoknál vagy körülírásoknál többet nem lehet adni. A konkrét helyzet szinte esetről-esetre nagyon is változik.

Súlyos kérdés lett, hogy a kis- vagy középjövedelmezésű helyeken a plebános vagy a plebániavezető képes-e fizetni háztartási alkalmazottat, illetőleg irodai segéderőt? E kérdés megoldása egyre nehezebb lesz. Ma már ott tartunk, hogy a plebános fizetését teljesen felemészti a háztartása. Igen sokan ezért nem vezetnek háztartást. Ami sajnos a papság egészségének, kiegyensúlyozottságának a rovására megy.

Az egyházmegyei papság igen megértő a szegényebb vagy szükségesebb helyzetekkel szemben és nem is kíván többet, mint hogy megélhessen, vagyis amit az Egyházi Törvénykönyv is kimond: elég a „honesta sustentatio".

Az egyházmegyéknek kell biztosítaniok nyugdíjasaik ellátását, vagyis amit az egyházmegyei központi rendelkezés szerint minden hónapban ki kell kézbesíteni a nyugdíjasok számára az egyházmegyei nyugdíjalapból. Minden pap tartozik személyes nyugdíjjárulékot fizetni, ami havi keresetének bizonyos százaléka. Az egyházközségek részéről is megkívánjuk, hogy a központi nyugdíjalaphoz bizonyos százalékos arányban hozzájáruljanak. Nyugdíjintézeteink fenntartása évről-évre egyre nagyobb gondot jelent. Időközben többször is kellett emelni a nyugdíjasok nyugdíjösszegét. Ma már megközelítjük a 3000 forintot, ugyanakkor a nyugdíjas atyáknak bizonyos stipendiumokat is igénybe kell venniök, hogy személyi szükségleteiket is biztosítani tudják.

Az EKRA-nak kell térítenie a kispapnevelés kiadásait is, ami az évek folyamán az árak emelkedésével ugyancsak felszökött és már tizenkét hónapon át havi 3000 forintnál tart. Egyre komolyabb kiadásokat jelent a világi hívők lelkipásztori kiképzése, egyrészt a Budapesti Hittudományi Akadémia levelező tagozatán tanulók anyagi biztosítása, másrészt a lelkipásztori munkát vállalók tisztességes dotációja. Lehet, hogy a világiaknak ilyen lelkipásztori beállítása a közeljövőben annyit fog felemészteni, hogy az egyházmegyei tatarozásokra minden évben már csak a régieknek a felét, vagy ehhez megközelítő összeget tudunk csak biztosítani. A karbantartások, a tatarozások, a restaurációk mint eddig, a jövőben is igen nagy gondot fognak jelenteni az egyházközségek és az egyházmegyei központ számára is. Elvként fenn kell tartani, hogy a legkisebb egyházközségek is a helyi egyház adományából, legalább a tatarozás egyharmadát vagy felét biztosítsák. Sajnos egyre inkább az a helyzet, hogy a helyi egyházközségek csak nagyon kis hányadban tudnak hozzájárulni a restaurálási költségekhez.

Az egyházmegyei EKRA-ból téríteni kell végül a püspöki kar központi kiadásait is. Fenn kell tartani a püspöki kar budapesti irodáját és a püspöki konferenciák számára állandóan rendelkezésre álló konferenciatermet. Mindkettő a Központi Szemináriumban kapott helyet. Központi kiadásokat jelentenek a külföldi kiküldetések, püspököknek, teológiai tanároknak, lelkipásztori szakértőknek külföldi konferenciákon, értekezleteken való részvétele, továbbá külföldi vendégek fogadása és elhelyezése. A püspöki központi rendelkezési pénztár évente kb. egymillió forint felett rendelkezik, de ennyit még sohasem adtunk ki. Az összkiadások megközelítik, vagy egy kissé túllépik a 700 000 forintot.

Tatarozások és restaurálások:
az Országos Műemléki Felügyelőséggel való kapcsolataink

A háború befejezése óta igen sokat áldoztunk egyházi épületeink megmentése érdekében. E téren szocialista államunk részéről változatlanul nagy segítségben részesülünk. Az egyház és állam között a legeredményesebb és a leglátványosabb együttműködés a műemléki épületekről való gondoskodásban mutatkozik meg. Műemléki épületeinknek jelentős része (l. 486. o.) egyházi eredetű és egyházi jellegű. Az állam részéről szinte megható a felelősségteljes gondoskodás, amivel az épületeket mint nemzeti életünk és múltunk értékeit veszi körül, keresi az egyházzal való együttműködést, lévén az egyház a tulajdonos, az állam el is várja, hogy az egyház a maga részéről is megtegyen mindent megmentésük érdekében.

A másik szempont a tatarozásnál abban jelölhető meg, hogy a funkcióban lévő templomokat továbbra is biztosítanunk kell a hívők istentiszteleti igényének megfelelően. E téren is nagy százalékban eleget tudtunk tenni a kívánalmaknak.

A műemléki épületekért az egyház, tehát vidéken a plebános a felelős, mert a helyi egyház a tulajdonos. A püspököknek kell vállalniok az egész egyházmegye feletti őrködést. Gondos előkészítés után el kell határozni egy-egy egyházközségben a műemléki épület felújítását, elő kell teremteni a szükséges összegeket és csak akkor lehet hozzányúlni, ha minden oldalról biztosítva van a költségek fedezése.

Az irányítás szükséges, igen sok hibát, tévedést lehet elkövetni, sőt bajt is okozhatunk nem egyszer, ha nem tartjuk magunkat a szigorú előírásokhoz. A műemlékes dolgozók jó partnerséget keresnek és mindent el kell követnünk a magunk részéről, hogy ezt érezzék is és ennek tudatában is mellénk merjenek állni. A jövőben is számítanunk kell arra, hogy a megfelelő előkészítés, a szükséges iratok benyújtásával, a tényállások feltárásával újból és újból megkapjuk a segélyt, és ha ez kicsiny is, becsüljük meg nagyon, mert országosan több százezres hozzájárulásokat kell biztosítani. A kis segélyösszeg olykor a legjobb időben, a legjobb pillanatban jön, amikor helyi forrásaink vagy az Egyházmegyi Hatóság segítsége már kimerülőben van.

A Műemléki Felügyelőség, de általában a műemlékekért, művészi értékeinkért felelős állami szervek nagy súlyt helyeznek arra, hogy a templomokban lévő műtárgyakat, képeket, szobrokat stb. egymásután elővegyük és ha nagyobb költségekről is van szó, lassan mégis ezeket is át tudjuk menteni a jövőnek.

Nem egészen műemléki vonal, de itt kellene megemlítenünk egyházmegyei gyűjteményeink sorsát. Jó lenne, ha minden egyházmegyében kialakulna a központi gyűjtőhely is, ahol esetleg lassan restaurátorok bevonásával, restaurátor műhelyt is fel kellene állítani, hogy helyben, magában az egyházmegyében tudjuk a legfontosabb konzerválásokat, letisztításokat, fertőtlenítéseket megteremteni az egyházmegye képanyagában. A műhely mellett raktárt is kellene létesíteni, be kellene hozni a központba a vidéki jobb képeket, szobrokat, felszereléseket, ezeket restaurálva állandó jellegű kiállítást kellene megszervezni és értékeinket a népnek is bemutatni. Mindezeknek igen nagy jelentőségük volna a művészeti nevelés, a történelmi tudat és az egyház értékeinek felcsillogtatásában. Természetes ez is csak pénzt követel és e tekintetben sohasem állunk jól.

Amit a katolikus egyház épületeinek és műkincseinek érdekében tett, szinte páratlan. Sok millió forint ráfordításáról volt szó az elmúlt évek során. Az eredmény gazdag és bent és kint is igen nagy elismerést aratott. Ezen a helyen is el kell ismernünk az Országos Műemléki Felügyelőség lelkiismeretes és lelkes hozzáállását.

Zárjuk le végül az anyagiakról szóló beszámolót az 1945 óta végzett munkák beszédes statisztikai összegezésével. Új templomok, kápolnák, imaházak épültek, új plébániaházakat emeltek és szinte minden templom a liturgikus tér kívánalmainak megfelelően belső és külső tatarozáson ment át. 1985 végén készült az alábbi egyházmegye szerinti kimutatás:

Eger:	új templom 36, új kápolna, imaház 30, templomfelújítás 432, új plebániaépület 78, plebániaház felújítása 306.
Esztergom:	új templom 10, új kápolna, imaház 11, templomfelújítás 178, új plebániaépület 47, plebániaépület felújítása 56.
Győr:	új templom 8, új kápolna, imaház 6, templomfelújítás 215, új plebániaépület 58, plebániaház felújítása 94.
Hajdúdorog-Miskolc:	új templom 17, új kápolna, imaház 7, templomfelújítás 130, új plebániaépület 58, plebániaház felújítás 79.
Kalocsa:	új templom 8, új kápolna, imaház 1, templomfelújítás 66, új plebániaház 14, plebániaház felújítása 36.
Pécs:	új templom 12, új kápolna, imaház 8, templomfelújítás 220, új plebániaház 20, plebániaház felújítása 156.
Szeged-Csanád:	új templom 4, új kápolna, imaház 25, templomfelújítás 84, új plebániaépület 17, plebániaház felújítása 54.
Székesfehérvár:	új templom 17, új kápolna, imaház 6, templomfelújítás 147, új plebániaház 34, plebániaház felújítása 110.
Szombathely:	új templom 4, új kápolna, imaház 7, templomfelújítás 204, új plebániaház 50, plebániaház felújítása 90.
Vác:	új templom 23, új kápolna, imaház 6, templomfelújítás 222, új plebániaház 47, plebániaház felújítása 169.
Veszprém:	új templom 42, új kápolna, imaház 21, templomfelújítás 213, új plebániaház 66, plebániaház felújítása 230.

Tehát 1945-től 1985 végéig 181 új templom, 128 új kápolna, imaház és 489 új plebániaépület épült. Összesen 2111 templomi restaurálás és 1380 plebániaház felújítása történt. Igen nehéz lenne a több százmilliós forint kiadást pontosan kimutatni. Erre nincs is szükség, mert a felsorolt számadatok maguktól beszélnek az egyház enormis teljesítményéről.

Külföldi segélyek

Már az ötvenes évek elejétől kezdődően a nyugatnémet püspöki kar a segítségünkre sietett. A magyar püspöki kar megbízottjaival együtt hosszabb távra szóló tervezetet dolgoztak ki a szakemberek, amelynek alapmegállapításai és elvi vonatkozásai ma is érvényben vannak. Ezek szerint a német katolikus egyház évenként két alkalommal rendszeresített segélyeket bocsájt rendelkezésünkre négy célmegjelöléssel. Ezek: egyházi épületek restaurálása, motorizáció, vagyis a lelkipásztori papságnak járművekkel való ellátása, az egyházmegyei nyugdíjalap kiegészítése és a liturgikus vagy általában a lelkipásztori élet kibontakoztatásának támogatása.

A külföldi segélyek nagyobb részét ma is az egyházi épületek, templomok, plebániák tatarozására fordítjuk. Több százmillióra becsülhető az az összeg, amit a negyven év alatt külföldről erre a célra kaptunk. Az adakozók tárgyilago-

sak és módszeresek. Ha tatarozásról van szó, pontos kimutatást kérnek az egyházközség tervéről, annak feltüntetésével, hogy az egyházközség, az egyházmegye vagy a Műemléki Felügyelőség milyen hozzájárulással segít a műemlék vagy más épületek megmentésében. A lelkipásztori munka biztosítása, illetve könnyűvé tétele végett adják a segélyeket, hogy az egyházmegyék pénztára lehetőleg mentesítve legyen az olyan feladatoktól, amelyek valóban a legnagyobb kiadásokat jelentik. Az építési segélyek célja egyúttal az is, hogy többet tudjunk fordítani a papság szociális helyzetének javítására, így külön segélyt kapunk az egyházmegyei nyugdíjalap megerősítésére, illetve kiegészítésére, hogy e téren az országos átlagnak megfelelően tudjuk nyugdíjasainknak a szükséges ellátmányt biztosítani.

A lelkipásztori munka elősegítését kívánja szolgálni a „motorizáció", amin azt kell értenünk, hogy a papságnak lehetőleg négykerekű járműve legyen, mivel mindegyiknek, de főleg a fiataloknak elég ellátni valója van a szomszédban, mert el kell látnia a filiákat is. Újabban a plebániák összevonásával mindig több lesz az olyan hely, ahová vasár- és ünnepnapokon ki kell szállni. Gépkocsik terén a német püspöki kar eddig sok százezer márka értékben, ezernél jóval több gépkocsit utalt át. Pontos számot nehéz megállapítani, de biztos, hogy messze túl vagyunk a két és félmillió márkán. A bécsi káritász segélyszervezet, az Europäischer Hilfsfonds által közvetített segélyek az osztrák püspöki kar külön segélyeit is tartalmazzák. Az utóbbiak összegszerűségében a nyugatnémet segélynek csak kicsiny hányadát teszik ki. Mindkét oldalon évenként megtervezett költségvetés alapján vagy szükségletkimutatás szerint gyűjtik egybe a segélyösszegeket a bécsi káritász közvetítőhelyein. Az összegeket lehetőleg veszteségmentesen igyekeznek eljuttatni az egyes egyházmegyéknek a püspök címére, illetve a kérelmező plebánosok vagy más papi személyek címére. A segélyek összege évenként 65, illetve 70 millió forintot tehet ki. E téren is nehéz pontos kimutatást adni, mert egyes alkalmakkor a segélyek nem a rendszeres kérelmezések alapján, hanem a külön szükségletek megjelenése szerint nyernek elintézést.

A magyar püspöki kar határozatot hozott, hogy a külföldi segélyeket az ún. OKRA, Országos Központi Rendelkezési Alap, kulcs szerint osztjuk el, vagyis az egyházmegyéket a papság száma, a lelkipásztori helyek, a plebániák és lelkészségek lajstroma alapján hozzuk egymással arányba. A három nagy egyházmegye: Vác, Eger és Veszprém 49%-ot foglal el a külföldi segélyekből. A püspökök a segélyeket a rászorulóknak juttatják, vagyis oda irányítják a segélyezést, ahol kicsiny a hívők lélekszáma, ahol az anyaegyház mellett sok a filia és ilyen helyeken talán a hívők gazdasági helyzete sem egészen kielégítő.

A segélyekkel általában csak kétezer hívő alatti egyházközségeket támogatunk. A segélyezés rendszeréhez hozzátartozik a pontos kimutatásokkal elkészített, a püspök által a külföldi központba küldött kérelmezés. A lelkipásztorok a püspöknek jelentik be szükségleteiket, a püspök kijelöli, hogy melyik segélyszervezethez kell fordulni a kérvénnyel, a plebánia megnevezésével, a plebánia lélekszámának feltüntetésével, az elvégzendő munka leírásával, a templom vagy a plebánia állapotának ismertetésével. Fel kell tüntetni továbbá a

helyi segélyeket: mit tud adni maga az egyházközség, mennyit ígért az ordinárius és mit helyezett kilátásba, ha műemlékről van szó, az OMF. A segélyszervek vezetői maguk döntik el, milyen mértékben tudnak, vagy kívánnak hozzájárulni egy új létesítményhez vagy pedig a régi épület rendbehozásához. A német és osztrák püspöki karok támogatását élvező segélyszervezet, a Hilfsfonds, eddigi terveit általában kielégítően meg tudta valósítani, segélyforrásai megalapozottnak látszanak, úgy hogy a jövőben is bízhatunk a rendszeres segélyek érkezésében. Csak ilyen háttérrel tudunk itthon tervezgetni és egy-egy objektumot, talán olykor rendkívül nagy objektumot is, támogatás végett külön felterjeszteni. Ez a biztonság előbbre vitte a magyar egyház feladatainak megoldását. A bécsi Hilfsfonds vezetőjének, Valentiny Géza prelátusnak sokat köszönhetünk, mert tárgyilagosan, körültekintően és megértően vállalja ügyeink elintézését.

A másik külföldi segélyszervezetünk az 1960 óta működő, előbb ötletszerűen, majd pedig mindig szervezettebben tevékenykedő „Ostpriesterhilfe". Ennek székhelye Königsberg. Alapítója a neves belga premontrei atya, Wehrenfried von Spaten, közismert nevén a „Speck Pater". Az elején karitatív magánszolgálatnak tekintették. A premontrei atyának a nyugati országban mindenütt barátai, segítői akadtak, akik nagyobb összegeket is küldenek most már évenként, kb. 50 millió dollár értékben és ezeket a kelet-európai országok katolikus egyházai között osztják szét. Újabban a harmadik világ országai is részesednek e pénzekből. A szervezet magyar részlegének vezetője königsbergi lakóhellyel Szőke János szaléziánus atya, püspöki helynök. Körültekintő, hozzáértő vezetőről van szó, aki igen nagy gyakorlatra tett szert, előbb a különböző német egyházmegyékben a káritász szervezetekben tevékenykedve. Szőke János atya jól ismeri az itthoni helyzetet és problémáinkat. Eddig igen sokat tett a rászoruló papság személyi segélyezésére. Nemcsak járműveket küldenek minden évben nagyobb számban, hanem háztartási felszereléseket, konyhagépeket, mosógépeket és természetesen szintén építési, tatarozási segélyeket. Az Ostpriesterhilfe a Szentszék által is elismert segélyszervezetként működik ma már.

A külföldi segélyszervezetek működésének egyik célkitűzése, mint már említettük, a lelkipásztori erők és kapacitások szabaddá tétele hazánkban a lelki munka végzésére. Mindig több pénzt, kiadást fog elemészteni egyrészt a szükségből egybekapcsolt plebániák helyeinek, filiáinak ellátása az útiköltségek növekedése miatt, másrészt mindig több kisegítő világi személyt kellene beállítanunk a rendes pasztoráció fenntartása végett, tehát katekétákat, liturgikus kisegítőket, egyházközségi felelősöket stb. alkalmazásában. Bevételeinket, vagyis közelebbről a hívők adományát a belső fenntartási szükségletek fogják felemészteni. Fenn kell tartanunk a lelkipásztori munka folytonosságát, állandóságát és ehhez mindig jobban igénybe kell vennünk a világi hívők segítségét. Ez még több gépkocsit jelent, természeteen újabb segélyösszegeket is szükségessé tesz, mert a lelkipásztori munkába bekapcsolt hívőt is — ha szolgálata állandó —, díjazni kell. Az egyházközségi hozzájárulásnak 1986-ra 360 forintban megállapított felemelése előreláthatólag nem lesz elegendő, de egyelőre meg kell elégednünk, nehogy túlzásba essünk az állandó emelésekkel és követelésekkel.

Belső anyagi helyzetünk megállapodottsága

Lelkipásztoraink tapasztalata szerint az egyházközségi hozzájárulás szerte az országban nem csökkent sem összességében, sem pedig a mögötte álló áldozatvállalás tekintetében. Növekedést lehet megállapítani, emelkedő tendenciát mutat egyházközségi pénzügyi rendszerünk. A templombajáró hívők száma kétségtelenül csökkenőben van, ez egyelőre csak kismértékben érezhető és ezért is azon kell lennünk, hogy igazságosak legyünk a jövőben az egyházközségi hozzájárulás kivetésében. A hűségesek készek mindig többet adni; a készség, az áldozatvállalás előremutat. Mindent el kell követnünk, hogy a lelkesedést fenntartsuk. Templomaink és épületeink nagyobb része elkészült, túl vagyunk azon a tatarozási hullámon, amikor most már nyugodtan mondhatjuk: a legszükségesebbet megtettük. Kétségtelenül minden egyházmegyében még milliós nagy objektumok is vannak, ezeket azonban csak részleteiben tudjuk beütemezni, több évre kiterjedően viszont ezek megoldása is szükséges és ezért nem szabad visszariadnunk a feladatoktól.

Fel kell tennünk a kérdést, vajon a hívek hozzájárulása és áldozatkészsége mit bír el hazánkban, vagy mennyit bírna el a jövőben? Meg kell állapítanunk, hogy a papságot az állami kongrua beszámításával vagy belekalkulálásával valójában a hívők tartják el. A hívők fizetik már a szemináriumot, biztosítják a nyugdíjas papok ellátását és a hívők adják meg a mindennapi kenyeret a dolgozó papságnak. Tudjuk, hogy keresztény testvéreink, a testvéregyházak, hozzánk katolikusokhoz képest arányosan sokkal nagyobb terhet vállalnak az egyházaik fenntartása érdekében és ennek két oka is lehet: az egyik, kevesebben vannak, tehát többet kell adniok, a másik szempont mindig az volt náluk, hogy ők nemcsak a papságról, hanem a rászoruló hívőkről is gondoskodni akarnak egyházi adományaikkal. Ha ma azt mondjuk, hogy jelenleg a katolikusoknál az egyházközségi hozzájárulás évente 360 forint, ezt a összeget református és lutheránus testvéreink már régen túlhaladták, nem is beszélve a baptistákról vagy a még kisebb egyházakról, amelyekben az évi hozzájárulás az 1000 forintot is messze meghaladja. A protestáns felekezetek már régebben megszervezték a világi hívőkről való szociális gondoskodást is és pedig az egyházi hozzájárulás kétharmada náluk a rászorulóké, akik különböző otthonokban mint betegek, mozgássérültek részesülnek az egyházi jótékonykodás áldásaiban.

Nálunk katolikusoknál is egyre nagyobb arányban bontakozik ki a szociális-karitatív tevékenység. Éppen az utóbbi időben, Lékai bíboros, esztergomi érsek szorgalmazása alapján kezdtünk mi is otthonokat létesíteni és ma már dicsekedhetünk is a vakok, a süketnémák otthonával, hasonló otthon épül Ipolytölgyesen, amely hamarosan megkezdi tevékenységét, nagyobb számú mozgássérülttel és más betegekkel is. Katolikus oldalon tehát még sok a tennivaló és az a nagy kérdés, milyen fokban szervezhető meg a hívek áldozatkészsége, hozzáállása, hogy még több otthonról is beszélhessünk hamarosan, több segélyről a katolikus iskolák számára. Ismét nehéz kalkulálni, de úgy érezzük hozzáértők véleményére is alapozva, hogy a hívők

összessége évi 120 millió forintot vagy ennél is többet tudna összeadni szociális tevékenységre, hogy az egyház e téren se maradjon le. Minél inkább fogunk hozzá egymás felemeléséhez, annál inkább leszünk egyek, egymás testvérei.

*

Ennyiben kívántunk hozzászólni a magyar katolikus egyház anyagi helyzetéhez, ennek mai kialakulásához és jövőbeni lehetőségeihez. A jelenlegi status quo leszögezése mindennél fontosabb: így állunk és nem másképp. Innen kell tovább indulni.

Amit leírtunk és összegeztünk, nyilvánvaló tényeken alapszik, a papság nagyobb része ezekről így tud. A magyar katolikus egyház anyagi helyzete azonban sok vonatkozásban áttekinthetetlen. Vannak rejtettebb zúgai e komplexumnak. Sajnos, az anyagi helyzet egyelőre jobb lesz — ha szabad ilyen paradoxosan kifejezni magunkat —, hiszen mindig kevesebben leszünk és az egyes egyházmegyékben a kongrua egésze kerül majd szétosztásra, ami felett a megyéspüspök rendelkezik. Ugyanakkor azonban számolnunk kell azzal is, hogy híveink száma fogyóban van, ami az anyagi hozzájárulásuk csökkenését is magával hozhatja.

A legfontosabbnak tehát azt tartjuk, hogy híveinkben kialakítsuk az apostoli egyháztudatot, vagyis tudniok kell, hogy az egyház mint közösség mit jelent és mit akar. A hívők felelős tagjai az egházi közösségnek, kötelességük a többiek, a testvéreik felé való nyitottság és segítőkészség. A hívők kötelessége, hogy az Úr áldozatának bemutatását is biztosítsák, hiszen ez közös üdvösségünk alapténye és reménye. Tehát papok kellenek és ha nincsenek, vagy nincsenek elegendően, a hívők összefogása, a hívők vállalkozása szükséges ahhoz, hogy a templomokban a liturgikus funkciók továbbra is megmaradjanak és a hívők a kevés pap segítségére legyenek.

A leírtak inkább lírai felmelegítései mindannak, ami már évek óta mint probléma, mint megoldatlan kérdések sorozata bennünk él. Valamikor a nullapontról indultunk el. Ma új lehetőségek állnak előttünk. Körültekintéssel, okosabb szervezéssel, nagyobb takarékossággal, több felelősségvállalással nagyobb lehetőségek nyílnak majd meg előttünk. A hívők megértik az egyház helyzetét, de ne sajnáljunk fáradságot, befektetést, hogy még alaposabban felvilágosítsuk és lelkesítsük őket. Köztük vannak a szegény asszonyok a filléreikkel, és ameddig ilyenek vannak, addig nem kell félteni az egyházat. Köztük vannak a nyolcboldogság után vágyódók és köztük vannak az irgalmas szamaritánusok, akik el mernek indulni arra az útra, amelyen az elesettek, az elhagyatottak vannak. Mindig mellettünk lesz a kisdednyáj, amelynek mi vagyunk a pásztorai és amelynek juhai azok, akikről lelkileg nekünk kell gondoskodni, hogy emberileg gondunkat viselhessék. A továbbmenés fegyelmet, még több lelkesedést és odaadást kíván, de mindig megoldható minden emberi feladat, ha fenntartás nélkül vállalajuk őszinte emberi készséggel és reménykedéssel a nehézségeket is.

A MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ BIRTOKVISZONYAI 1935-BEN*

Az egyházi földbirtokok **száma** *birtoknagyságcsoportok szerint*

	1 kat. holdnál kisebb	1—5 kat. hold	5—50 kat. hold	50—100 kat. hold	100—500 kat. hold	500—1000 kat. hold	1000—3000 kat. hold	3000-nél több kat.hold	Földbirtok száma összesen
Római katolikus egyház	817	1658	3822	346	289	106	163	59	**7260**
Görög katolikus egyház	56	90	232	43	12	3	1	—	**437**

* Magyar Statisztikai Közlemények, 99 kötet, Bp. 1936. 60*—67* o.
„Római katolikus és görögkatolikus egyházi és iskolai földbirtokok: A különféle főpapi, káptalani, apátsági, prépostsági, szerzetesrendi, papnevelőintézeti és templomi földbirtokok, továbbá a lelkészek, tanítók, kántorok és harangozók stb. javadalmi földjei, valamint az egyes egyházközségek és iskolák nevén bejelentett földbirtokok és hozzájuk tartozó temetők." (Uo. 6.* o. Tájékoztató megjegyzések)

Az egyházi földbirtokok **területe** *birtoknagyságcsoportok szerint*

	1 kat. holdnál kisebb	1—5 kat. hold	5—50 kat. hold	50—100 kat. hold	100—500 kat. hold	500—1000 kat. hold	1000—3000 kat. hold	3000-nél több kat.hold	Összesen kat. hold
Római katolikus egyház	769	4630	66 546	23 334	64 866	76 828	279 160	346 571	**862 704**
Görög katolikus egyház	55	250	4 696	2 773	2 278	2 716	1 822	—	**14 590**

Az egyházi földbirtokok területe **művelési ágak** *szerint*

	szántó-föld kat. hold	kert kat. hold	rét kat. hold	szőlő kat. hold	legelő kat. hold	erdő kat. hold	nádas kat. hold	összesen kat.hold	Kataszteri tiszta jöv. arany k.
Római katolikus egyház	348 322	4 377	53 176	2 688	102 213	273 441	5 947	**862 704**	5 811 764
Görög katolikus egyház	9 720	103	1 295	74	725	1 857	32	**14 590**	95 261

500 KAT. HOLDNÁL NAGYOBB EGYHÁZI BIRTOKOK TULAJDONOSAI BIRTOKNAGYSÁG SZERINT 1935-BEN*

Földbirtokos neve	Összesen kat. hold	Szántó kat. hold	A földbirtok kat. tiszta jövedelme arany k.	Bérbe adva kat. hold
Egri főkáptalan	67 447	25 814	391 676	4 584
Pannonhalmi Sz. Benedek-rend	60 315	19 405	361 627	1 091
Kalocsai érsekség	59 242	18 644	355 488	12 272
Veszprémi püspökség	50 513	11 515	214 835	7 409
Zirci ciszterci rend	49 931	26 656	486 992	2 934
Veszprémi káptalan	47 683	8 963	232 780	6
Egri érsekség	38 078	5 148	135 750	—
Esztergomi érsekség	36 008	6 060	132 916	3 539
Kegyes tanítórend	26 439	10 977	187 874	96
Váci püspökség	22 215	5 254	119 852	5 072
Pécsi püspökség	21 918	6 089	133 910	4 238
Szatmári püspökség	21 749	7 208	104 141	—
Esztergomi főkáptalan	19 848	5 346	126 005	2 769
Pécsi káptalan	18 248	4 894	88 116	7 128
Nagyváradi káptalan	16 936	9 100	137 853	160
Kalocsai főkáptalan	16 426	5 819	77 903	8 800

* Magyarország Földbirtokosai és földbérlői (Gazdacímtár) Magyar Statisztikai Hivatal, Bpest, 1937. 380—522. o.

Földbirtokos neve	Összesen kat. hold	Szántó kat. hold	A földbirtok kat. tiszta jövedelme arany k.	Bérbe adva kat. hold
Győri püspökség	14 003	4 574	107 535	811
Premontrei-rend csornai apátság	12 334	7 366	118 035	4 031
Premontrei-rend jászóvári prépostság	11 463	6 877	75 801	38
Székesfehérvári káptalan	10 806	4 446	70 178	5 185
Szatmári káptalan	9 763	8 151	71 596	9 554
Egri papnövelde	9 690	1 356	26 282	17
Klosterneuburgi kanonokrend	9 596	3 540	52 432	—
Budapesti központi papnevelde	8 594	3 072	67 695	—
Nagyváradi püspökség	8 244	5 938	85 186	7 988
Székesfehérvári püspökség	7 494	2 580	67 113	—
Lakócsai apátság	6 755	2 489	37 494	3 226
Pécsi székesegyház	6 295	1 196	24 134	37
Szombathelyi káptalan	5 285	2 169	31 128	24
Kassai püspökség	5 226	2 117	31 520	3 259
Pécsi papnevelde	5 183	1 110	21 436	315
Csanádi püspökség	5 177	4 222	83 538	1 451
Telki apátság	4 745	1 931	37 446	2 128
Szombathelyi püspökség	4 200	2 475	41 825	3 182
Nagykapornoki apátság	4 185	875	19 719	—

Földbirtokos neve	Összesen kat. hold	Szántó kat. hold	A földbirtok kat. tiszta jövedelme arany k.	Bérbe adva kat. hold
Tapolcai apátság (gör. kat.)	2 984	554	15 428	1 583
Felsőőrsi prépostság	2 919	1 771	27 021	2 569
Nagyváradi kisprépostság	2 826	1 442	16 647	2 799
Szombathelyi papnevelde	2 814	2 079	33 242	2 357
Váci káptalan	2 591	1 410	15 360	570
Kassai káptalan	2 498	1 807	22 260	2 498
Pápóci prépostság	2 492	1 641	23 326	1 633
Gyulafirátóti prépostság	2 020	285	7 452	—
Kaposfői prépostság	1 852	1 061	13 464	1 221
Szepesi káptalan	1 762	527	6 607	285
Szepesi püspökség	1 478	381	5 282	213
Kecskeméti egyházközség	1 404	1 053	11 113	1 170
Nagyváradi nagyprépostság	1 380	1 024	12 703	684
Egervári prépostság	1 359	951	12 588	1 359
Szent Bazil-rend (gör. kat.)	1 031	763	5 743	—
Jáki apátság	889	588	5 436	889
Hajdúdorogi püspökség (gör. kat.)	824	629	4 295	824
Vaskaszentmártoni apátság	803	411	3 252	474
Pécsi őrkanonokság	706	391	6 563	706

Földbirtokos neve	Összesen kat. hold	Szántó kat. hold	A földbirtok kat. tiszta jövedelme arany k.	Bérbe adva kat. hold
Szent Adalberti prépostság	692	623	9 289	692
Rozsnyói káptalan	646	10	1 238	646
Ceglédi egyházközség	629	364	6 643	629
Sárospataki egyházközség	575	332	3 490	527
Esztergomi papnevelde	569	144	2 716	115
Váci káptalan és püspökség (Zagyvarékas)	539	437	4 386	539
Hahóti apátság	533	162	3 257	—
Polgári egyházközség	531	401	3 317	—
Kiskunmajsai egyházközség	529	319	1 558	—
Nagyváradi papnevelde	506	436	4 938	506

ERDŐ PÉTER

A magyarországi kegyuraság

A kegyuraság intézménye a II. világháború végéig rendkívül fontos szerepet játszott a magyarországi egyház életében. Ennek megfelelően a hazai kegyuraság 1945 előtti történetét, kánonjogi és világi jogi problémáit igen bőséges szakirodalom dolgozta fel.[1] A magyarországi kegyuraságok 1945 utáni sorsával azonban mindeddig csupán kisszámú kánonjogi közlemény foglalkozott.[2] Az alábbiakban annak felvázolására teszünk kísérletet, hogy hogyan alakultak a hazai kegyuraságok egyes fajai ebben az időszakban. Nem térünk ki viszont a főkegyúri jog kérdésére, mert ez már a szó szoros értelmében vett közönséges kegyuraság fogalmának határait meghaladja.

I. A kegyuraság hazánkban a II. világháború előtt

A hazai kegyuraságok háború utáni képéhez összehasonlításul az 1937—38. évekre közzétett adatok kínálkoznak legmegfelelőbbnek,[3] mivel a negyvenes évek első felében megjelent áttekintések[4] az országnak a bécsi döntések következtében átmenetileg megnövekedett területére vonatkoztak. Pilinyi Gyula 1937-es állapotokat tükröző papi névtárának[5] adatait összegezve azt az eredményt kapjuk, hogy az országban lévő 1672[6] plébánia és önálló lelkészség közül 616 (kb. 36%) volt kegyúr nélkül. Tehát a plébániák túlnyomó többségének kegyura volt.

Magyarországon a II. világháború előtt a kegyuraság intézményét továbbra is szükségesnek tartották. Így hazánk azok közé az országok közé tartozott, ahol a kegyuraság még a két világháború között is jelentős szerepet töltött be.[7] Az 1917-es Codex Iuris Canonici 1450. kánonjának 1. §-a elrendelte, hogy a jövőben már nem lehet érvényesen új kegyuraságot alapítani. Az 1451. kánon 1. §-a felszólította a helyi ordináriusokat, legyenek azon, hogy a kegyurak kegyúri jogaikról vagy legalább ezek legjelentősebbikéről, a bemutatás jogáról mondjanak le (a kegyuraságggal járó terhek további viselésével). Az 1427. kánon 5. §-a pedig úgy rendelkezett, hogy a kegyúri plébániák felosztásakor keletkező új plébánia szabad adományozású, vagyis kegyúri bemutatási jogtól mentes legyen.

A Magyar Püspöki Kar tagjai már 1927-ben, 1929-ben pedig Serédi prímás vezetésével sürgetik az Apostoli Szentszéket, hogy a Codex rendelkezései ellenére is járuljon hozzá a hazai kegyuraságok fenntartásához, sőt bővítéséhez.[8] A Sacra Congregatio Concilii 1929. VII. 23-i válaszában eltekintett attól, hogy a püspökök az 1451. kánon 1. §-a szerint a bemutatási jogról való lemondásra szólítsák fel a kegyurakat.[9] Az új kegyúri plébániák létesítését a kongregáció lehetővé tette, de külön esetenkénti szentszéki engedélyhez

kötötte. Főként a városok területén volt ennek a kérdésnek jelentősége, ahol a régi városi kegyuraság alá tartozó plébániák felosztását és új plébániák alapítását kívánta a lelkipásztori célszerűség. Ám a városi — mindenekelőtt a budapesti — lelkipásztorok és hitoktatók ellátása, a templomok és plébániák fenntartása, különösen pedig az új templom- és plébániaépítkezések olyan anyagi terhekkel jártak, melyek a városok kegyúri hozzájárulása nélkül meghaladni látszottak az egyház saját erőit. Arra ugyanis „a hívek szegénysége folytán gondolni sem lehetett, hogy tisztán az ő áldozatkészségükből épüljenek fel az annyira szükséges új templomok".[10] De az is lehetetlennek tűnt, hogy ezt az összeget az amúgy is már számos plébánia kegyuraságával és sok más súlyos kötelezettséggel megterhelt s a gazdasági világválságtól sem kímélt egyházi nagyjavadalmak bevételéből teremtsék elő.[11] Így azután a két világháború közt létesülő városi plébániák is jórészt kegyúri plébániák lettek.

A főváros kegyúri terheinek nagyságára jellemző, hogy az 1928. évi templomépítési program keretében a költségvetésből évi 1 000 000 pengőt irányoztak elő templomépítésre (a többi kegyúri szolgáltatáson felül). Ez az összeg pedig abban az időben két „szerényebb kivitelű, de a nagyváros igényeinek megfelelő templom" nyers építési költségeit tette ki.[12]

A magyarországi kegyuraságoknak az egyetemes egyházjogi fejlődéstől némileg eltérő ilyen kései virágzása mellett egy másik jellemző vonása volt, hogy állami jog biztosította a dologi (vagyis a birtokhoz dologi teherként kapcsolódó) kegyuraságok fennmaradását abban az esetben is, ha a kegyuraságggal terhelt birtokot felparcellázták és parcellánként eladták. Az egyetemes egyházjogi szakirodalomban elterjedt vélemény ennek ellenkezőjét állította, vagyis ha a dolgok összessége, melyhez a kegyúri jog fűződött, sok részre oszlott, akkor — tekintélyes szerzők szerint — az egyes részek vevői nem váltak társkegyurakká, hanem megszűnt a kegyuraság a dolog megszűnte miatt (az 1470. kánon 1. § 2. sz. alapján).[13] Nálunk viszont az 1864. VIII. 24-én 15 104. sz. alatt kelt és 72 546/1864. helytartótanácsi számmal jelzett udvari kancelláriai rendelet és a Kúria 1906. évi 7636. sz. ítélete értelmében a dologi kegyuraság olyan elválaszthatatlanul összeforrt a birtokkal, hogy bármilyen apró parcellákra osztották is azt, az összes új tulajdonosokra átszállt.[14] A világi jognak ezek közt a körülményei közt az 1470. kánon 1. § 2. sz. rendelkezését nálunk egyházjogilag is ennek a gyakorlatnak az értelmében magyarázták.

II. A magyarországi kegyuraságok fajtáinak alakulása a II. világháború után

1. A hazai kegyuraságok fajai

Az 1945-ben hatályos egyetemes egyházjog a kegyuraság különféle fajait különböztette meg:

a) Aszerint, hogy a kegyuraság egy dologhoz kapcsolódott vagy közvetlenül egy személyt illetett, *dologi* és *személyi* kegyuraságot különböztettek meg (1449. kánon 1. sz.). A személyi kegyuraság az átháramlás módja szerint lehetett

tisztán személyi, családi, nemzetségi, örökös vagy vegyes.[15] Hazánkban a kegyuraság legtöbbször dologi jellegű volt.[16]

b) *Egyházinak, világinak* vagy *vegyesnek* aszerint minősült a kegyuraság, hogy a keletkezésének jogalapját képező intézkedés (a hivatal jövedelmének biztosítása, építés, telek adása) egyházi, világi vagy mindkét fajta vagyon terhére történt-e. Hazánkban azonban a régi egyházjogi szóhasználatnak[17] megfelelően általában akkor nevezték egyházinak a kegyuraságot, ha a kegyúr egyházi természetes vagy jogi személy volt.

Az egyházi kegyurak sorában szerepeltek az érsekségek és püspökségek (1937-ben 122 plébánián, ebből 4 esetben a káptalannal közösen), mégpedig saját egyházmegyéjükön belüli és azon kívüli plébániák kegyuraiként is, a káptalanok (80 plébánián), sőt egyes káptalani stallumok külön is (pl. a pécsi éneklőkanonok 1 plébánián). Az egyházmegyei központokhoz tartozó egyéb személyeknek is volt helyenként kegyurasága (pl. a pécsi püspöki helynök 1 plébánián, a pécsi székesegyház 2 plébánián). A valóságosan működő szerzetes intézmények — beleértve a saját egyházmegyei területtel rendelkező Pannonhalmi Főapátságot is — szintén számos (51) plébánia kegyurai voltak. Végül néhány egyházi kegyuraság terhét a papnevelő intézetek (12 plébánián) és a „valóságosnak" vagy „ténylegesnek" nevezett, vagyis javadalmas címzetes apátságok és prépostságok (15 plébánián) viselték. Ez utóbbiakat általában világi papoknak adományozták, bár a nagykapornaki javadalmas címzetes apátságot a jezsuita rend kapta. Az összes egyházi kegyuraságok száma országosan 280 és 290 közt mozgott.

Magyarországon különbséget tettek ezenkívül *közületi* és *magánkegyuraság* között aszerint, hogy gyakorlója valamilyen hatóság vagy egy, illetve több magánszemély volt-e. A közületi kegyuraságon belül megkülönböztették a királyi vagy állami kegyuraságot és a városi (vagy főként a hajdan sajátos jogi helyzetben lévő hajdú és jász-kun területeken kialakult ehhez hasonló) kegyuraságot.[18] Az állami kegyurak közé számították a II. József által feloszlatott szerzetesrendek javaiból létesült vallásalapot, mely a II. világháború előtt 136 plébánia kegyura volt, valamint a tanulmányi alapot (6 plébánia).[19] A többi állami kegyúri plébánia különböző minisztériumok, intézmények, alapok közt oszlott meg. Az összes állami kegyúri plébániák száma így 214 volt. A városi és községi kegyuraság összesen 98 plébániára terjedt ki, ebből 2 helyen a polgári község a katolikus egyházközséggel együttesen hordozta a kegyúri jogokat és kötelességeket. További 16 plébánián egyedül a katolikus egyházközség volt a kegyúr.

A többi mintegy 440 kegyúri plébánia és önálló lelkészség magánszemélyek kegyurasága alatt állt. Közülük elenyészően kevés (8) plébánia kegyura vállalat vagy pénzintézet volt, a túlnyomó többségé pedig egy vagy több földbirtokos, nem ritkán számos kisember, akik egy-egy kegyúri birtok felparcellázásakor jutottak földhöz.

2. A kegyuraságok sorsa

A) Az egyházi- és magánkegyuraságok

Az ideiglenes nemzeti kormány 600/1945. M. E. sz. rendelete és az azt becikkelyező, a nagybirtokrendszer megszűnéséről szóló 1945. évi VI. tc. alapján a 100 holdnál nagyobb magán- és egyházi birtok Magyarországon automatikusan megszűnt.[20] Az egyházi- és magánkegyuraságok jelentős része éppen az ilyen nagyobb birtokokhoz kapcsolódó *dologi kegyuraság* volt. A kisebb plébániai javadalmi földekhez, melyek 1951 elejéig többnyire még egyházi birtokban maradtak, nem fűződött kegyuraság. Ezeknek a tényeknek a hatása a kánonjogi elmélet szerint az volt, hogy a felparcellázott birtokokhoz fűződő kegyuraságok *a dolog elpusztulása címén megszűntek* a velük járó terhekkel és jogokkal együtt.[21] A fentebb említett régi állami jogszabályok és gyakorlat ugyanis már nem akadályozták a felparcellázás kegyuraságot megszüntető hatását. Nyitva maradt azonban egyelőre az a kérdés, hogy mi történik a fenti jogszabályok hatálya alá tartozó olyan birtokokhoz fűződő kegyuraságga, melyeket felosztás nélkül, a maguk egészében adtak át egy természetes vagy jogi személynek.[22] Egyelőre megmaradtak azok a dologi kegyuraságok is, melyek nem a felosztott földbirtokokhoz, hanem több kisebb birtokos földjéhez vagy nem földhöz tartoztak, továbbá a személyi kegyuraságok.

A korabeli egyházi közigazgatási gyakorlat mégsem teljesen eszerint az egyházjogi értékelés szerint járt el. Az Esztergomi Főegyházmegye 1947-es papi névtárának kegyúrjegyzékét[23] az 1934-es hasonló jegyzékkel[23] összehasonlítva pl. kitűnik, hogy a kegyurak listáját a földosztás következtében nem dolgozták át. Az egyházmegyei hatóságok ugyanis inkább nem viszgálták az egyes kegyuraságok — egyébként sem mindig könnyen tisztázható — természetét (dologi, személyi, sőt esetleg családi jellegét), hanem csak azt, hogy a kegyúr teljesíti-e kötelezettségeit. Ha a kötelezettségek teljesítése elmaradt, a kegyúri jog felfüggesztődéséről lehetett beszélni az 1469. kánon 2. §-a szerint. A kegyúri bemutatási jogot 1949-ben még tiszteletben tartották; az ilyen plébániákra a plébános kinevezése előtt kérték és elfogadták a kegyúrtól a prezentációt kincstári, vallásalapi, közületi és magánkegyuraság esetén[25] egyaránt. Ha a kegyúr nem volt elérhető, a plébánia vezetését nem kinevezett plébánossal, hanem helyettessel oldották meg,[26] az 1457. kánonra és az 1458. kánon 1. §-ára hivatkozva, mely csak akkor engedte meg a kegyúr kihagyását az ilyen egyházi hivatalok betöltéséből, ha a kegyúr a bemutatási jog gyakorlását jogos ok nélkül mulasztotta el.

Az egyházi kegyuraságok közül a püspök kegyurasága saját egyházmegyéjében lévő plébániák felett a birtok elvesztése után nem okozott gyakorlati nehézséget a plébánosi kinevezések körül. A többi egyházi kegyurak viszont földjeik elvesztése következtében gyakorlatilag képtelenné váltak a kegyúri terhek viselésére, s — tekintettel az 1469. kánon 2. §-ára, mely a kegyúri kötelezettségek teljesítésének elmaradása esetére a kegyuraság ideiglenes felfüggesztődését irányozta elő — tartózkodni kezdtek a megüresedő plébániákra a jelöltek bemutatásától is. Az egyházmegyei hatóságok a maguk részéről

az egyházi kegyuraságok dologi jellegének vagy a földosztás következtében esetleg megszűnésüknek a részletes vizsgálatától — akárcsak a magánkegyuraságok esetén — tartózkodtak. Erre az egyházi kegyurakat illetően az egyházi intézmények, javak szekularizációjának egyetemes egyházjogi megítélése miatt[27] különleges okuk is volt.

Az egyházmegyei hatóságoknak az egyházi kegyuraságok tekintetében követett gyakorlatát szemlélteti Hamvas Endre csanádi püspök és esztergomi apostoli kormányzó 1951. IV. 25-i levele,[28] melyben az Esztergomi Főszékesegyházi Káptalannak az egyik káptalani kegyuraság alatt álló plébánia betöltésével kapcsolatos felterjesztésére válaszolva közli: megértéssel veszi tudomásul, hogy a káptalan „ismeretes indokok alapján" kegyúri jogát a jelen esetben sem gyakorolta, „mint ahogyan a legutóbbi időben nem is szokta ezt a jogát gyakorolni". Ennek megfelelően az apostoli kormányzó kijelenti: „Ehhez képest a Káptalan kegyúri jogkörébe tartozó plébániák betöltése felől esetleges üresedés alkalmával úgy fogok intézkedni, mint szabad adományozású plébániákkal — mindaddig, amíg a Főtisztelendő Főszékesegyházi Káptalan újból nem jelzi, hogy kegyúri jogának gyakorlását ismét elkezdi." Vagyis az egyházi kegyuraságokat egyházmegyei hatóságaink az 1469. kánon 2. §-a alapján *felfüggesztődöttnek* vagy legalább *de facto* szünetelőnek tekintették. Mivel pedig a kegyúri kötelezettségek teljesítésének elmaradása már nem ezeknek az eszközeiket vesztett kegyuraknak a szándékán múlott, az egyházmegyei hatóságok nem szólították fel őket (az 1469. kánon 3. §-a szerint) határidő megjelölésével és a kegyúri jogviszony megszűnésének terhe alatt a kötelességek teljesítésére.

A szerzetes intézmények az Elnöki Tanács 34/1950. sz. törvényerejű rendelete értelmében — néhány kivétellel — megszűntek működni. A hozzájuk és az időközben megszüntetett szemináriumokhoz kapcsolódó kegyuraságok, ha dologiak voltak, a dolog megszűnése címén esetleg már előzőleg (a birtok elvesztésével) megszűnteknek voltak tekinthetők, vagy akár személyi, akár dologi kegyuraság esetén az illető jogi személyek kánonjogi megszűntével (102. kánon) enyészhetnek el.[29]

1951-től kezdve[30] nem éltek ugyan kegyúri jogokkal, de ha ezek közül egyesek csak felfüggesztődtek vagy szüneteltek, felmerülhet a kegyuraság elévülésének kérdése is. Az 1470. kánon 1. § 3. sz. értelmében a kegyúri jog törvényes elévüléssel is megszűnhet, ha „az ordinárius a kegyúrral szemben a szabad adományozás jogát 30 éves békés birtoklás után megszerzi".[31] Ám ehhez az elévüléshez a szerzők szerint az is szükséges, hogy az ordinárius az illető állást a 30 éven belül legalább kétszer töltse be szabad adományozással, és hogy kegyúr jogának gyakorlásában ne legyen akadályozva.[32] Ámde a szabad adományozás jogának ilyen elbirtoklása az ordinárius részéről[33] — úgy tűnik — csupán a bemutatási jog elvesztését jelentené (még ha minden szükséges feltétel megvolna is), de nem szüntetné meg a kegyúri terheket, melyek — kivált dologi kegyuraság esetén — vagyoni értékű egyházi jogoknak minősülnek.[34] Az ilyen jogok pedig az 1511. kánon 2. §-a szerint 30 év alatt évülnek el, ha a birtoklás (esetünkben a kegyúri terhek nem teljesítése) jóhiszemű (1512. kánon). A jóhiszeműséghez

pedig elegendő, hogy a birtoklás legalább vélt jogcímen alapuljon.[35] Viszont ha a kegyúri terhek (1951-től 1981-ig) elévültek, de esetleg egyes kegyuraságok egyébként csak szüneteltek volna, akkor a teher nélkülivé vált bemutatási jogok a II. Vatikáni Zsinat *Christus Dominus* kezdetű határozatának 31. pontja és az annak végrehajtására kiadott *Ecclesiae Sanctae* kezdetű motu proprio (1966. VIII. 6) I, 18. pontjának 1. §-a[36] értelmében megszűntek.[37]

B) A közületi kegyuraságok

Az állami kegyuraságggal járó teendőket elsősorban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium I. (katolikus) ügyosztálya látta el. Ez a szerv végezte a bemutatást is a vallásalapi kegyuraság alá tartozó plébániákra.[38] Az állami és az állami rendelkezés alatt álló vállalatok egyházi természetű kötelezettségeit 1949. IV. 1-től számított hatállyal a 4070/1949. Korm. sz. rendelet[39] szerint az állam vette át. A vállalatokat korábban megillető ilyen jellegű jogokat a vallás- és közoktatásügyi miniszter gyakorolta, de vállalta a vállalatokat terhelő kötelezettségek teljesítését is.[40] Az 1951. évi I. tc.[41] értelmében a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium I. és II. ügyosztálya helyett létrejött az Állami Egyházügyi Hivatal, melynek feladatai közé tartozott a 110/1951. (V. 19.) MT sz. rendelet[42] szerint az egyházak állami támogatással kapcsolatos személyi és anyagi ügyeinek intézése is. Ezekben a személyi és anyagi ügyekben az Állami Egyházügyi Hivatal az időközben kiadott állami jogszabályok szerint járt el, nem pedig a kegyuraság régi intézményének keretei között.

A községi, illetve városi kegyúri helyeken az 1949. évi költségvetésben szerepelt a kegyúri járandóságok előirányzata is. Kifizetésüket a Belügyminisztérium 648 424/1948. III. 1—2. sz. rendelete leállította, illetve külön engedélyhez kötötte. Drahos János esztergomi érseki általános helynök ezért 1949. II. 10-én felkérte a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot a lelkészi kongrua-összeírás kiigazítására, mivel ilyen külön engedély a kegyúri járandóságok kifizetésére tudomása szerint „sehol sem adatott meg, külön kérelem után sem", a járandóságok hiánya pedig „a lelkészek és a többi alkalmazottak megélhetésében komoly nehézséget okoz".[43] Ugyanakkor Drahos egy 1949. I. 24-i levelében kijelenti a fenti állami intézkedésről: „Hogy ennek mi és milyen a jogi ereje, eddig nem volt megállapítható. A főváros mint kegyúr fizet."[44] A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1949. II. 20-án 45 786/1949. I. f. o. sz. alatt azt válaszolta Drahos János felterjesztésére, hogy a Gazdasági Főtanács 3128/1948. sz. határozata szerint közületi kegyuraságok részéről teljesítendő szolgáltatásokat csak akkor lehet kifizetni, ha ahhoz a Gazdasági Főtanács előzetesen hozzájárult. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium azt jelezte, hogy ennek az engedélynek a kikérése a Belügyminisztérium részéről hamarosan meg fog történni.[45] Az 1950. év elején egyes plébánosok újra panaszolják a községi kegyúri juttatások elmaradását. A kifizetés leállítása tekintetében a községi szervek olykor a belügyminiszter 1949. 6363—144—II. 1949. III. 1—2. sz. rendelkezésére hivatkoztak.[46]

A kegyúri terhek kérdésén kívül új módon jelentkezett a közületi kegyúri jogok gyakorlásának problémája is. 1951. III. 22-én Budapest Főváros Tanácsa VB

elnöke Szabó Imre budapesti általános érseki helynökhöz intézett levelében sürgette az egyházhatósági intézkedést, hogy a főváros élhessen a plébániák betöltésével kapcsolatban kegyúri jogaival. Közben azonban megszűntek a fővárosnak azok a szervei, melyek útján a régi állami jog szerint, az egyházjoggal összhangban kegyúri jogát gyakorolta. Hamvas Endre esztergomi apostoli kormányzó ide vonatkozó jogi megfontolásait közölte Szabó Imre budapesti általános helynökkel, valamint a Budapesten érdekelt egyházmegyék főpásztoraival (Shvoy Lajos székesfehérvári és Pétery József váci püspökkel). 1951. IV. 12-i levelében nézeteit így fejti ki: „Az 1930. XVIII. 33. tc. 6. pontja értelmében »A Székesfővárosi kegyúri jogkörében a bemutatás jogát hat évre szóló megbízatással alakított külön bizottság gyakorolja. Ez a bizottság az elnökön kívül 31 tagból áll, akiket a törvényhatósági bizottság római katolikus tagjai titkos szavazással választanak meg a törvényhatósági bizottság római katolikus tagjai közül. Tagja ennek a bizottságnak a polgármester is. A bizottság elnöke a főpolgármester; ha azonban a főpolgármester nem volna római katolikus vallású, akkor a polgármester, illetőleg az alpolgármesterek közül sorrendben az, aki római katolikus vallású. Mivel ez a kánonok figyelembevételével készült (vö. can. 1456), azért kérünk szíves felvilágosítást, hogy a megváltozott viszonyok közt, mikor már nincsenek meg a régi szervek, a főváros tanácsa milyen formában kívánja kegyúri jogát gyakorolni."

„A kegyúri jog gyakorlásáról testületek esetében az 1452. kánon, valamint az 1460. kánon is figyelembe veendők. Gondolok itt különösen az Ordinárius hármas jelölési jogára, melyet az új egyházi Törvénykönyv óta mindig következetesen figyelembe vett. Lévén a kegyúri jog gyakorlása egyházi aktus, az egyházi Törvénykönyv érvénye e pontban kétségtelen."[47] A továbbiakban Hamvas Endre megküldte a Fővárosi Tanácsnak az ordináriusi hármas listákat az üresedésben lévő budapesti plébániákra bemutatható jelöltek nevével. A Fővárosi Tanács VB elnöke ezek kézhezvétele után kinevezte (illetve egyházjogilag: bemutatta) az általa kívánt személyeket. Ám ezek nem mindnyájan szerepeltek az ordináriusi listákon. Hamvas Endre ez ellen 1951. VII. 17-én kelt válaszlevelében tiltakozott, hivatkozva az 1452. kánonra és az 1941-es Esztergomi Főegyházmegyei Zsinat határozatainak 356. §-ára,[48] melyek előírják, hogy a kegyúr a plébániára a főpásztor által megjelölt három pályázó közül választhat. Mégis „a béke és egyetértés szellemében" a bemutatást elfogadta, kérve, hogy „ugyanabban a megértésben találkozva" a jövőben a kegyuraság alá tartozó plébániák betöltése a megfelelő egyházi előírások szerint történjék. Ennek megkönnyítésére felajánlotta, hogy a hármas főpásztori listák összeállítása előtt mérlegelni fogja a főváros mint kegyúr óhaját.[49]

A továbbiakban gyökeresen módosult a katolikus egyház részére folyósított állami támogatás egész rendszere, mivel a 170/1951. (XI. 15.) MT sz. rendelet létrehozta a Vallásfelekezeti Alapot, melynek célja az egyházak dologi és személyi kiadásainak fedezése volt. Az alapot a jogszabály az Állami Egyházügyi Hivatal kezelésére bízta. Tehát az egyházi kiadásokhoz való hozzájárulásról az állam a maga részéről a kegyuraságtól eltérő formában gondoskodott. Ugyanakkor — szintén nem kegyúri prezentáció formájában — biztosította az állam a

maga számára a részvételt egyes egyházi állások betöltésében, elsősorban az 1951. évi 20. sz. tvr., az 1957. évi 22. tvr., a 18/1959. (IV. 6.) Korm. és a 23/(VI. 2.) Korm. sz. rendelet útján.

Ezeknek az állami intézkedéseknek a kegyuraság szempontjából való hazai egyházi értékeléséhez támpontot ad pl. az a tény, hogy ezután az egyházmegyei hatóságok a plébániák betöltésekor már elhagyják a kegyúr emlegetését a körlevelekben, vagy Hamvas Endre egy 1956. II. 8-i intézkedése, mely a kegyúri terhekről már múlt időben beszél,[50], mégpedig tekintet nélkül arra, hogy milyen típusú (magán, közületi stb.) volt a kegyuraság. Feltehetőnek látszik, hogy hazai egyházi vezetésünk a közületi kegyuraságot a szó egyházjogi értelmében — esetleg az 1470. kánon 1. §-a 1. sz. szerinti teljes lemondás címén — az egyház anyagi támogatása és az egyházi állások betöltésében való részvétel gyökeresen új állami szabályozása következtében megszűntnek tekintette.

Azoknak az állami kegyuraságoknak az esetében, amelyek dologi jellegűek voltak, felmerülhet még egyházjogi szempontból az a kérdés is, hogy az esetleges kegyúri lemondás által a kegyúri terhek is megszűntek-e. Dologi kegyuraság esetén a lemondás — számos szerző szerint[51] — a terhektől csak akkor mentesíti a kegyurat, ha ahhoz az illetékes egyházi hatóság beleegyezését adta. Ilyenkor ugyanis vagyoni értékű egyházi jogok (vagyis egyházi javak) elidegenítése történik. Ennek érvényességéhez pedig az 1917-es Egyházi Törvénykönyv szerint is (1530. kánon 1. § 3. sz., vö. 1532. kánon) az illetékes egyházi elöljáró engedélye szükséges. Csakhogy éppen ugyanezek a szerzők állítják, hogy a dologi kegyuraságok ilyen vagyoni értékű egyházi jogot teremtő jellege a Szentszéknek az egyes országokkal kötött megállapodásaiból, illetőleg az adott országban érvényes helyi jogszabályokból fakad.[52] Ilyenek hiányában ezek a jogok is más megítélés alá eshetnek. Másrészt maga a Szentszék is lehetségesnek mondja, még a valódi vagyoni értékű egyházi jogot teremtő dologi kegyuraság esetén is, az ilyen jogról való lemondást bizonyos — immár mérsékelt — kompenzáció kíséretében.[53] További kérdés lehet, hogy a Vallásfelekezeti Alapból az egyház részére folyósított juttatások mennyiben tekinthetők épp a kegyúri terhek kompenzációjának.[54]

Budapest vonatkozásában ezeknek a juttatásoknak a kegyúri járandóságokat pótló jellege elég világos. Az Állami Egyházügyi Hivatal és az Esztergomi Főegyházmegye ugyanis 1952. I. 1-től szóló hatállyal a „Budapesti Tanácstól átvett kegyúri ügyeket, személyi és dologi kiadásokat »további intézkedésre« a következőképp rendezte": az Állami Egyházügyi Hivataltól 1952. I. 1-től a budapesti Fővárosi Tanácstól kapott »kegyúri illetmények *helyett* rendes állami kongruában" részesítették az ebben érintett budapesti papságot (38 plébánost, 70 káplánt, 29 lelkészt, 44 sekrestyést és 44 kántort). Az Állami Egyházügyi Hivatal vállalta, hogy „továbbra is folyósítja azokat a dologi kiadásokat, amiket eddig a Fővárosi Tanács utalt ki a plébániák számára".[55]

A főváros helyett a kegyúri járandóságok ilyen — részben eltérő formában való — átvállalása az Állami Egyházügyi Hivatal részéről a kortárs egyházi hatóságok szemében olyan tény volt, mely egyházjogi minősítést kívánt. Az Esztergomi Főegyházmegyei Hatóság számára egy szakértő készített ilyen

kiértékelést 1952 elején. Ebből kitűnik, hogy szerzője a főváros kegyuraságát inkább személyi, mint dologi jellegűnek tekintette. Lehetetlennek tartotta, hogy Budapest önállóan, egyházhatósági intézkedés nélkül lemondjon kegyuraságáról. Ezt a véleményét azonban csak az 1816. X. 1-i 2794. sz. kir. rendelettel és az „ősrégi hazai gyakorlattal" indokolta. Megjegyezte viszont, hogy az Egyházi Törvénykönyv (1470. kánon 1. § 1. sz.) kifejezetten megengedi a kegyuraságról való lemondást. Végül a korábbi hazai gyakorlatra hivatkozva az ügyletet nem a kegyuraságról való lemondásnak, sem a kegyuraság elajándékozásának, hanem a kegyúri jog gyakorlása ideiglenes átadásának minősíti, de csak azzal a feltétellel, ha a főváros kegyúri jogai gyakorlását írásban adná át ideiglenesen az Állami Egyházügyi Hivatalnak, aki ugyancsak írásban fogadná el azt a velük járó kötelezettségekkel együtt, a helyi ordinárius pedig a két nyilatkozat birtokában az 1453. kánon 2. §-a szerinti megállapodáshoz írásban hozzájárulását adná.[56] Ez az elképzelés azonban csupán feltételes módban fogalmazódott, és nem a történtek pontos leírása. Annyi mindenesetre kitűnik belőle, hogy a korabeli egyházjogi megítélésben is felmerült a gondolat: az 1951-es állami jogszabályok a kegyúri jogviszony lemondás útján való megszűnésének is tekinthetők. Ennek kimondásától az idézett szakvélemény megfogalmazója a régi magyar állami jogra való tekintettel tartózkodott.

III. Összefoglalás

A hazánkban a II. világháború végéig fennálló sokféle kegyuraság sorsa típusonként más és más módon alakult. Az egyházi- és magánkegyuraságok jó része a földosztással — legalábbis a valószínűbbnek látszó elmélet szerint — nemcsak ténylegesen, hanem egyházjogilag is megszűnt, a dologi kegyuraság alapját képező dolog megszűnése miatt. Egy másik részük működése legalábbis felfüggesztődött (pl. a járandóság elmaradása címén) vagy szünetelt. A kegyúri terhek esetleges elévülése után (30 év múltán) a zsinat utáni jogszabályok értelmében megszűnt a hozzájuk kapcsolódó, immár tehermentes bemutatási jog a plébániákra.

Az akár állami, akár városi vagy községi közületi kegyuraságok a negyvenes évek második felének átalakulásai után 1951-ben az Állami Egyházügyi Hivatal létrejöttével, személyi és anyagi ügyekben való illetékessége rögzítésével, valamint a kezelésére bízott Vallásfelekezeti Alap létesítésével gyakorlatilag megszűntek. Okkal merül fel a kérdés, hogy nem tekinthetők-e egyházjogilag is — lemondás címén — megszűntnek. Mivel pedig az 1983-as Egyházi Törvénykönyvben még a régi szövegnél is világosabb és hangsúlyosabb jogvélelem szól az egyházi hivatalok püspöki szabad adományozása mellett (1983-as Codex 157. kánon), a kegyuraságot pedig ez a törvénykönyv már nem is említi, kétség esetén az egyházmegyéken belüli egyházi hivatalokat szabadon a püspök által betölthetőnek és kegyuraságtól mentesnek kell tekinteni.

Mindenesetre az ötvenes években az erre vonatkozó egyházhatósági szóhasználat elég óvatos volt. Eszerint a megüresedett plébániák új birtokosai

többnyire csupán „plébánoshelyettesi", „adminisztrátori" kinevezést kaptak. A későbbi időben a főpásztorok a volt kegyúri plébániák élére is rendes plébánosi címmel kinevezett papokat állítottak, s a kegyúri bemutatás kánonjogi eljárása is eltűnt a plébániák betöltésekor. Eszerint jelenleg az ország valamennyi plébániája egyházjogilag főpásztori szabad adományozás (libera collatio) útján kerül betöltésre. A főpásztorok a kinevezések végzésekor azoknak a jogszabályoknak a megtartásával járnak el, melyeket az állam bizonyos egyházi állások betöltésében való részvételének biztosítására a maga részéről kiadott.

A kegyúri járandóságok a kegyuraság különböző fajtái működésének megszűntével fokozatosan elmaradtak. Ez az egyháznak jelentékeny anyagi veszteséget okozott, melyet azonban a különböző — immár nem kegyúri szolgáltatások formájában adott — állami támogatások számottevően enyhítettek.

FÜGGELÉK

A magyarországi kegyurak 1937/38-ban[57]

Albrecht főhg.: Nagynyárád, Villány
Ambrózy István gr. — l. L. Lukáts Jenő
Andrássy Géza gr.: Hidvégardó
Andrássy Károly gr.: Szécsisziget
Andrássy Mihály gr.: Szigetvár
Andrássy Sándor gr.: Letenye, Németújfalu
Apponyi Albert gr. örökösei: Szakadát
Apponyi György gr.: Bonyhádvarasd, Szurdokpüspöki
Apponyi Károly gr.: Pálfa
Apponyi Sándor gr. alapítványi uradalma: Apar, Lengyel, Mucsi, Závod
Baich Mihály br.: Ölbő
Bakonybéli OSB apátság: Bakonybél, Kajár
Baldácsi Antal br. örökösei: Abasár, Domoszló, Karácsond
Baross Endre — l. Botzenhart Ferenc
Batthyány Erzsébet grnő, Pálffy Sándor gr. özvegye: Horvátkimle
Batthyány János gr.: Kerca, Nagycsákány
Batthyány József gr. özvegye — l. Batthyány Pál gr.
Batthyány Lajos gr.: Polgárdi
Batthyány Olga Ludovika grnő — l. Batthyány Tódorné grné
Batthyány Pál gr., Batthyány József gr. özvegye és Malatinszky Ferenc: Zalacsány
Batthyány Tódorné grné, Batthyány Olga Ludovika grnő: Visznek — és Szelevényi Haraszti Tódor: Adács
Batthyány Zsigmond gr.: Magyarszecsőd
Batthyány-Strattmann László hg. örökösei: Felsőőrs, Homokkomárom, Körmend, Nádasd, Nagykanizsa, Szepetnek, Vásárosmiske — és Winterberg Rezső uradalma: Hort
Batthyány-Strattmann László hg. özvegye: Horvátjárfalu
Bauer Ferenc családja — l. Szapáry György gr. özvegye
Belügyminisztérium: Bp. Lipótmező, Tompa
Benyovszky Rudolf gr.: Görcsöny
Beöthy Pálné pazonyi Elek Valéria: Mezőpeterd
Berchtold Lipót gr.: Peresznye
Berchtold Miklós gr. özvegye és Wenckheim József gr.: Nagyoroszi
Bezerédj Imre: Vasszilvágy
Bezerédj István és Jekelfalussy Pál: Vámoscsalád

Biedermann Imre br.: Magyarszentiván
Biedermann Ottó családja: Mozsgó
Boncompagni Ludovisi Arduina hgnő, San Martino di Valperga grnő és San Martino di Valperga Henrik gr.: Jánoshalma
Bolza József, Géza és Pál grófok: Szarvas
Botzenhart Ferenc, Baross Endre, Hein János és özv. Orosdy Fülöpné brné: Pilisszántó
Brázay István, Piacsek Zoltán, Kollár Ferenc, Ratkovics Ferenc, Brázay Mária és Konkoly Thege Andrásné: Pellérd
Budapest székesfőváros: Angyalföld, Belső-Ferencváros, Belső-Józsefváros, Belváros, Bp. I (gk.), Bp. II (gk.), Erzsébetváros, Felsőkrisztinaváros, Felsővíziváros, Herminamező, Józsefváros, Kőbánya, Kövi Mária, Középső-Ferencváros, Krisztinaváros, Külső-Ferencváros, Lőportárdűlő, Magyarok Nagyasszonya, Óbuda, Rákosfalva, Rómaifürdő, Sz. Adalbert, Sz. Család, Sz. Domonkos, Sz. Gellért, Sz. Imre, Sz. István, Sz. Rókus, Tabán, Terézváros, Tisztviselőtelep, Törökőr, Tripolisz, Új Sz. János Kórház, Újlak, Vár (Koronázó Főtemplom), Városmajor, Zugló
Budapest Székesfőváros Vízművei: Kisoroszi
Buttler Gábor gr.: Erdőtelek
Celldömölki OSB apátság: Celldömölk
Chemel Antal — l. L. Lukáts Jenő
Cziráky József gr.: Beled, Kenyeri
Cziráky László gr.: Lovasberény, Nadap
Csanádi püspök: Makó I, Makó (gk.), Püspöklele
Csatári apátság: Csatár
Csekonics Endre gr. örökösei: Enying
Csomai premontrei prépostság és a Pannonhalmi OSB főapátság: Nagybarátfalu
Dessewffy Aurél gr.: Balsa (gk.), Oros (gk.), Tiszalök, Vencsellő
Dessewffy Emánuel, Kövendy Gyuláné Horkovics Aurélia, Szapáry Emília grnő, és Keszler Jakab uradalma: Nyírábrány
Dessewffy Miklós gr.: Nyírbéltek (gk.)
Dessewffy Miklós gr. özvegye — ld. Pongrácz Jenő gr.
özv. Draskóczy Gyuláné sz. Jeszenák Alojzia brnő örökösei és özv. Vay Dénes brné sz. Draskóczy Klementina: Gyöngyöspata
Draskovich János gr.: Kisasszonyfa
Draskovich Ker. János gr. (23, 3%), egyébként szabad adományozás: Beremend
Dréher Jenő: Vál
Dunagőzhajózási Társaság: Pécs V
Egervári pépost: Kistálya, Novaj
Egri érsek: Egerbakta, Felnémet, Felsőtárkány, Füzesabony, Gyöngyössolymos, Kápolna, Kerecsend, Maklár — és Székesfőkáptalan: Eger I
Egri Ferenc: Forró
Egri papnevelőintézet: Bánhorvát, Bélapátfalva
Egri Székesfőkáptalan: Alsóábrány, Ároktő, Bátor, Bogács, Egerszalók, Egyek, Mezőtárkány, Monor (Vá.), Nagyiván, Polgár, Sajógalgóc, Sajóvárkony, Szentistván, Szentmargitpuszta, Szihalom, Szomolya, Tamaszentmiklós, Tiszapalkonya — l. még egri érsek — és Graetl Károly utódai: Poroszló
Egyedi Artúr örökösei: Egyed
Erdődy Sándor gr.: Alsóság, Hosszúpereszteg, Jánosháza, Pecöl, Szentpéterfa, Vép
Esterházy András Károly gr.: Marcaltő
Esterházy Bernadette hgnő: Pincehely, Tamási
a pápai, tatai és csákvári Esterházy család: Nagyganna
Esterházy Ferenc gr.: Alsógalla, Bánhida, Kocs, Szomód, Tata, Vértesszőllős, Vértestolna
Esterházy János gr.: Bakonyoszlop
Esterházi László gr.: Ácsteszér, Bakonyszombathely
Esterházy László hg.: Regöly
Esterházy Móric gr.: Ászár, Bokod, Csákvár, Császár, Gönyü, Magyaralmás, Mezőörs, Nagyigmánd, Szend, Táp, Várgesztes, Vértesboglár, Vérteskozma

Esterházy Pál gr.: Bakonygyirót, Bakonyszentlászló, Gyulakeszi, Lovászpatona, Szakony — örökösei: Gyömöre
Esterházy Pál hg.: Agyagosszergény, Bánokszentgyörgy, Barbacs, Bedeg, Bogyoszló, Bősárkány, Csapod, Csesztreg, Csorna, Dombóvár, Döbrököz, Értény, Felsőszemenye, Fertőszentmiklós, Fertőszéplak, Gyulaj, Kapuvár, Kerkaszentmiklós, Lenti, Magyarkeszi, Nagygencs, Nagykónyi, Nak, Ozora, Páka, Pöse, Rábaszentmihály, Sásd, Somogyszentpál, Süttör, Szakály, Szakcs, Szárföld, Szentbalázs, Szentdienes, Szentlőrinc, Szil, Törökkopány, Vásárosdombó, Veszkény, Zselickislak
Esterházy Sándor gr. örökösei: Zalapetend
Esterházy Tamás gr.: Csót, Devecser, Káptalanfa, Noszlop, Nyárád, Pápa, Pápateszér, Szücs, Ugod
Esztergom sz. kir. megyei város: Esztergom Belváros, Esztergom Sz. Anna
Esztergomi érsek: Bajót, Drégelypalánk, Érsekvadkert, Esztergom Szentgyörgymező, Esztergom Víziváros, Héreg, Kemence, Mocsa (Gy.), Nagybörzsöny, Nyergesújfalu, Patak, Péliföldszentkereszt, Süttő, Tardos
Esztergomi papnevelőintézet: Tát, Tokod (csak a templom)
Esztergomi Székesfőkáptalan: Csesztve, Csév, Dág, Dorog, Dömös, Kesztölc, Mezőkomárom (Ve.), Tapsony (Ve.), Tölgyes
Fáy Györgyné Luczenbacher Lujza: Szob
Felsőbüki Nagy György: Nagysitke
Felsőbüki Nagy Sándor utódai: Egyházashetye, Felsőpaty
Ferenc bajor hg.: Csénye, Egervölgy, Ikervár, Pornóapáti, Sárvár, Vaskeresztes
Festetics György hg.: Felsőoszkó, Gerse, Győrvár, Püspöktamási — Széchenyi-Wolkenstein Emő gr. és a közbirtokosság: Szarvaskend
Festetics Sándor gr.: Dég — és Weitmann Frigyes: Bőszénfa
Festetics Tasziló hg.: Berzence, Csurgó, Hahót, Rezi, Tarany, Zalaszántó, Zalaszentiván, Zsid
Forgách László gr.: Mándok
Földhitelbank rt.: Siklósbodony, Törökbálint
Földművelési Minisztérium: Bábolnapuszta, Budakeszi, Budaörs, Dávod, Dunabogdány, Kál, Kisbér, Kóspallag, Nagymaros, Perbál, Szentendre, Szigetmonostor, Tahitótfalu, Visegrád — l. még Kincstár
Fricke Emil és Laendler Aladár: Győrsövényház
Frigyes főhg. örökösei: Bezenye, Halászi, Hegyeshalom, Levél, Máriakálnok, Moson, Mosonszentjános, Mosonszentpéter, Mosonszolnok, Rajka — és Mosonmagyaróvár megyei város: Mosonmagyaróvár
Gasztony Kálmán utódai: Boconád
Gencsy Ferenc: Nyíradony
Gerliczy Félix br.: Deszk
Gerlóczy Gedeonné Hevessy Karolina — l. rk. egyházközség
Graetl Károly utódai — l. Egri Székesfőkáptalan
Grünwald József: Nyögér
Gyöngyös megyei város: Gyöngyös I, Gyöngyös II
Győr sz. kir. tj. város: Győr Belváros, Győr Gyárváros, Győr Nádorváros, Győr Szabadhegy — és Saabran-Pontevés hgné sz. Kálnoky grnő örökösei: Győr Újváros
Győri püspök: Bágyog, Egyházaskesző, Fertőrákos, Győr Révfalu (Em.), Győr Sziget, Himód, Pápasalamon (Ve.) Pér, Rábacsanak, Románd (Ve.), Szany, Tüskevár (Ve.), Vaszar (Ve.)
Győri Székeskáptalan: Abda, Alsóvámos (Em.), Fehértó, Gyirmót, Győr Káptalandomb, Káptalantóti (Ve.), Kóny, Koroncó, Markotabödöge, Rábapatona, Répcevis
Győry Teréz grnő: Perkáta
Hadik Jánosné grné sz. Zichy Alexandra grnő: Seregélyes
Hadik Barkóczy Endre: Jánk
Hajdu Zoltán: Zarkaszentkirály
Hajdúböszörmény megyei város: Hajdúböszörmény (gk.)
Halmos Károly: Abaújszántó
Halmos Magda és testvérei: Abaújszántó (gk.), Baskó (gk.)

Hein János — l. Botzenhart Ferenc
Helyi (vagy környékbeli) uradalom: Abod (gk.), Bakonykúti, Derekegyháza, Egerág, Encs, Gödre, Gönc, Hatvan, Igal, Inánc, Mecsekjánosi, Palotás, Szabadbattyán, Szár, Tótszentmárton, Vecsés, Zalabér — l. még Zichy Ráfael gr. — és a közbirtokosság: Köveskút
Hertelendy Ferenc özvegye — l. Károlyi József gr.
Hevesy Ödön: Tápiószecső
Hohenlohe Landenburg Lajos hg.: Tarján
Hohenlohe Oehringen Ágoston hg.: Somogyszob
Honvédelmi Minisztérium: Isztimér
Horkovics Aurélia — l. Dessewffy Emánuel
Hoyos Ferenc gr. — l. Merán Jánosné grné
Hoyos Miksa gr.: Németlad
Hunyady Ferenc gr. — l. Hunyady Károly gr.
Hunyady József gr.: Balatonberény, Kéthely, Mesztegnyő, Szólád
Hunyady család: Vámosmikola
Illosvay Szeréna Újhelyi Mihály özvegye: Kopócsapáti
Inkey József és Pál bárók: Iharos
Inkey Pál br. — l. Inkey József br.
Jáki apát: Ják
Jankovich János gr.: Szöllősgyörök
Jankovich Ker. János gr.: Látrány
Jankovich-Bésán Endre gr.: Buzsák, Öreglak
Jánoshidai premontrei prépostság: Alattyán, Jánoshida
Jászberény megyei város: Jászberény
Jászói premontrei prépostság: Novajidrány, Nyésta
Jekelfalussy Pál — l. Bezerédj István
Jeszenszky család: Bükkösd
Jobaházy Dőry család: Kisdorog
József főhg.: Alcsút, Pilisborosjenő, Üröm, Vértesacsa
Kállay család: Kállósemjén, Nagykálló, Napkor, Oros
Kalocsai érsek: Baja Sz. István, Csávoly, Érsekcsanád, Foktő, Hajós, Homokmégy, Kalocsa Belváros, Miske, Nemesnádudvar, Sükösd, Szakmár
Kalocsai Székesfőkáptalan: Császártöltés, Dunaszentbenedek, Dusnok, Géderlak, Kecel, Uszod
Kaposfői prépost: Kaposszentbenedek
Karácsonyi Jenő gr.: Pilisvörösvár, Solymár
Károlyi Gyula gr. örökösei: Orosháza
Károlyi Imre gr.: Érd, Fóny, Kehida, Nagymágócs, Tárnok, Zalaszentgrót, Zalaszentlászló — örökösei: Nyírbátor
Károlyi István gr.: Füzér, Füzérradvány, Zsuzsannamajor
Károlyi József gr. és Hertelendy Ferenc özvegye: Lesencetomaj
Károlyi László gr.: Fót
Károlyi Sándor gr. Vállaj
Károlyi Viktorné, grné, Orczy Mária brnő utódai: Erdőkövesd
Kassai püspök: Borsodszirák (Er.), Harsány (Er.), Hejce, Hejőkürt (Er.), Keresztespüspöki (Er.)
Kassai Székeskáptalan: Tiszaörs (Er.)
Katonai Kincstár: Öskü, Várpalota
Keglevich Gyula gr.: Pétervására
Keglevich Ilona grnő: Somogyszentmiklós
Kegyes Tanítórend: Attala, Gölle, Mernye, Taszár
Kegyúri birtok birtokosai: Árpád, Dad, Szőny, Zalaszentbalázs — l. még Trauttenberg br.
Kegyúri váltságalap — l. Szapáry György gr. özvegye
Keszler Jakab uradalma — l. Dessewffy Emánuel
Khuen-Héderváry Sándor és Károly grófok: Ásvány, Győrzámoly, Hédervár, Öttevény
Kincstár: Diósgyőr, Hámor, Mezőhegyes, Mezőkövesd, Miskolc I, Miskolc Sz. Anna, Rakamaz, Szolnok I, Tokaj (gk.), Ujhuta — a földmüvelési miniszter által képviselve: Bodony, Mátraballa, Sirok

a király: Budapest Királyi Várplébánia, Debrecen
Kiskunfélegyháza megyei város és a rk. egyházközség: Kiskunfélegyháza I, Kiskunfélegyháza II
Klosterneuburgi prépostság: Sur
Kollár Ferenc — l. Brázay István
Konkoly-Thege Andrásné — l. Brázay István
Konkoly-Thege Imre örökösei: Kecskéd
Komfeld Móric br.: Felsőireg
Komiss Ferenc: Tiszabüd (gk.)
Koronauradalom: Bag, Budafok, Csepel I, Dány, Galgamácsa, Gödöllő, Isaszeg, Kerepes, Mura-keresztur, Ráckeve, Sököl
Kőszeg sz. kir. megyei város: Kőszeg
Kövendy Gyuláné — l. Dessewffy Emánuel
közbirtokosság: Abony, Bácsa, Besenyőtelek, Boldog, Csány, Dőr, Gérce, Jásd, Jászszentandrás, Káld, Meszlen, Nárai, Nemesapáti, Nemesbőd, Ostfiasszonyfa, Pusztamonostor, Rábahídvég, Söjtör, Szilsárkány, Szőce, Tószeg, Tótvázsony, Újkécske, Vág — l. még Festetics György hg., helyi uradalom, Magyar Földhitelintézet, nemeskéri Kiss Miklós örökösei, Schiller Béla, Wenckheim gr. családja
Központi Papnevelőintézet: Galambok, Kiskomárom, Somogysámson
a község: Fáj, Hajdúdorog (gk.), Jászalsószentgyörgy, Jászapáti, Jászárokszállás, Jászdózsa, Jászfelsőszentgyörgy, Jászfényszaru, Jászjákóhalma, Jászladány, Jásztelek, Kevermes, Kunszentmárton — és a rk. egyházközség: Kiskundorozsma, Kiskunmajsa
Kund Gusztáv: Somogyfajsz
Laendler Aladár — l. Fricke Emil
Lamberg gr. és Luzsénszky br. családja: Mór
Latinovich család: Bácsborsód
Latinovich János és Illés családok örökösei:: Katymár
Latinovich Lajos, János és Illés családja és Tománovics György: Madaras
Lázár-uradalom: Felsőgalla
Lelbach Keresztély: Nagyatád
Lenk Kálmán özvegye — l. L. Lukáts Jenő
Lévay Tibor br.: Kisbarátfalu
Lichtenstein Alfréd hg.: Hőgyész
Lónyay Elemér hg.: Bodrogolaszi (gk.), Bodrogolaszi — és felesége Stephania belga kir. hgnő: Dunacsun, Oroszvár
Luby Géza örökösei: Salgótarján I
L. Lukáts Jenő, Ambrózy István gr., Chernel Antal, Lenk Kálmán özvegye és a Soproni Hitelbank: Tömörd
Luzsénszky br. családja — l. Lamberg gr.
Lyka Demeter: Pázmánd
Madas Károly örökösei: Sári
Magyar Általános Kőszénbánya rt.: Vértessomló
Magyar Földhitelintézet és a helyi közbirtokosság: Tállya
Magyar Lovaregylet: Dunakeszi
Malatinszky Ferenc — l. Batthyány Pál gr.
Mária Terézia Akadémia (Bécs): Báta, Bátaszék, Várdomb
Medgyessy család utódai: Rábakovácsi
Merán Jánosné gmé sz. Lamberg Ladislaa gmő: Csákberény — és Hoyos Ferenc gr.: Körösladány
Merész Gyuláné sz. Choret Erzsébet gmő és Somssich Géza gr. örökösei: Babócsa
Meszlényi családhoz tartozó és Velencében birtokos mindkét nemhez tartozó földesurak: Velence
Metternich Sándor Klementina hgnő: Bajna, Bia, Nagysáp, Sárisáp, Szomor, Torbágy
Montenuovo Nándor hg.: Felsőnyék, Németboly, Olasz, Szálka, Újpetre
Mosonmagyaróvár megyei város — l. Frigyes főhg. örökösei
Munkácsi püspök: Gőrömböly (Hd. gk.)
Nádasdy Ferenc gr.: Nádasladány
Nádasdy Pál gr.: Lepsény

Nádasdy Tamás gr. örökösei: Agárd
Nagycenki és Petőházai Cukorgyárak rt.: Rábakecöl
Nagykapornaki apátság: Nagykapornak
Nagyváradi püspök: Báránd, Biharkeresztes, Pocsaj (gk.), Újiráz
Nagyváradi Székeskáptalan: Aszaló (Er.), Bagamér (gk.)
Nagyváradi Sz. László kisprépostság: Furta
nemeskéri Kiss Miklós örökösei és a közbirtokosság: Sződ
Nemzeti Művelődésalap a kultuszminiszter által képviselve: Aldebrő, Feldebrő
Niczky-féle uradalom: Kercseliget
Niemsee Pál: Úrkút
Olasz Lajos utódai: Tiszabercel
Oltay Guidó örökösei — l. Szabó Lajos
Orczy Endre br. örökösei: Újszász
Orosdy Fülöpné bmé — l. Botzenhart Ferenc
Orosz Lajos örökösei: Gesztely
Pálffy Sándor gr. örökösei: Kóka
Pálffy Sándor gr. özvegye: Dunakiliti
Pallavicini Alfonz őrgr.: Mindszent, Sándorfalva
Pallavicini János őrgr.: Viszló (gk.)
Pannonhalmi OSB főapátság: Bakonypéterd, Bársonyos, Győrszentiván, Győrszentmárton, Lázi, Ménfőcsanak, Nyalka, Pápakovácsi (Ve.), Pannonhalma, Ravazd, Tárkány, Tényő, Veszprémvarsány — l. még Csornai premontrei prépostság
Pápóci prépostság: Écs, Páli, Pápóc, Pázmándfalu
Pappenheim Szigfrid gr.: Iszkaszentgyörgy
Pázmány Péter Tudományegyetem: Buják
Pécs sz. kir. tj. város: Pécs II, Pécs III, Pécs IV, Pécs VI
Pécsi éneklőkanonok: Nagymányok
Pécsi papnevelőintézet: Keszü, Magyarhertelend
Pécsi püspök: Himesháza, Hosszúhetény, Kárász, Lánycsók, Mohács I, Mohács II, Püspöklak, Püspöknádasd, Püspökpuszta, Püspökszenterzsébet, Püspökszentlászló, Szászvár
Pécsi püspöki helynök: Garé
Pécsi székesegyház: Magyarszék, Mecsekszabolcs
Pécsi Székeskáptalan: Abaliget, Bakonya, Bogdácsa, Hetvehely, Kővágószőllős, Mecsekalja, Nagybicsérd, Németi, Sumony
Pejacsevich Mikó András gr.: Gamás, Lengyeltóti — l. még Zichy gr. se.
Pénzügyminisztérium: Békásmegyer, Tarcal, Timár (gk.), Tokaj, Zsámbék
Piacsek Zoltán — l. Brázay István
Pongrácz Jenő és Kálmán grófok, Dessewfy Miklós gr. özvegye: Tiszaeszlár
Prónay András: Borsodivánka
Puchner br. családja: Bikal, Köblény
Quand Sándorné hgné sz. Esterházy Mária grnő: Hidegkút
Ratkovics Ferenc — l. Brázay István
Rátóti prépost — l. Veszprémi Székeskáptalan
Rédly Béla br. örökösei: Kelebia Sz. Anna
Rk. egyházközség: Bácsbokod, Baja Belváros, Gara, Hódmezővásárhely I, Jászkarajenő, Kecskemét, Kiskunhalas, Kócsér, Mogyoród, Szentes, Újpest, Vaskút — l. még Kiskunfélegyháza megyei város, a község — és Gerlóczy Gedeonné Hevessy Karolina: Galgahévíz
Rk. közbirtokosság: Tét — l. még Tanulmányi Alap
Rónay család: Kiszombor
Rosenthal-uradalom: Környe
Rothermann Rezső — l. Szapáry György gr. özvegye
Rozsnyói püspök: Sajópüspöki
Rubido-Zichy Ker. János br.: Nágocs
Rudnyánszky br. családja: Nagytétény
Rudnyánszky Mihály br. örökösei: Dunapataj

Ruprecht Olivér: Sajtoskál
Saabran-Pontevés hgné sz. Kálnoky gmő — l. Győr sz. kir. tj. város
Sallér-uradalom: Zalaszabar
San Martino di Valperga Henrik gr. — l. Boncompagni Ludovisi Arduina hgnő
Schiller Béla és a közbirtokosság: Nick
Schlossberger Rezső és más birtokosok: Rózsaszentmárton
Schwaben-Durneiss Gyuláné brné sz. revisnyei Reviczky Melánia: Nézsa
Sennyei Béláné grné sz. Nádasdy Júlia gmő: Nagyhantos
Semsey László gr.: Balmazújváros
Serényi Béla gr.: Putnok
Id. Serényi László gr.: Girincs
Sibrik Kálmán utódai — l. Vallásalap
Sigray Antal gr.: Ivánc
Silisi apátság: Lakocsa
Solymossy László br.: Újkér
Solymossy Zsigmond br.: Egervár, Nagylózs
Sombereki Sauska család: Somberek
Somssich Géza gr. örökösei — l. Merész Gyuláné
Somssich László gr.: Hetes
Somssich Miklós gr.: Somogysárd
Sopron sz. kir. tj. város: Ágfalva, Balf, Harka, Kópháza, Sopron II
Soproni Hitelbank — l. L. Lukáts Jenő
Stephania belga kir. hgnő — l. Lónyay Elemér hg.
Strahlendorf Kunóné brné Ebergényi Margit: Vasszécsény
Szabó Lajos és Oltay Guidó örökösei: Szentgyörgyvár
Szapáry Emília gmő — l. Dessewffy Emánuel
Szapáry György gr. özvegye, néhai Bauer Ferenc családja, Walkó Lajosné sz. Weiss Elly, Rothermann Rezső és a kegyúri váltságalap: Bő, Bük, Csepreg
Szász Koburg—Gotha Fülöp hg.: Edelény, Litke, Tard
Szász Koburg—Gotha Józsiás hg.: Pusztavacs
Szászy Júlia Teleki Józsefné grné: Kunbaja
Szatmári püspök: Bükkzsérc (Er.), Kisköre (Er.), Kömlő (Er.), Sarud (Er.), Tiszanána (Er.)
Szatmári Székeskáptalan: Besenyszög (Er.), Tiszapüspök (Er.)
Széchenyi Andor Pál gr.: Marcali
Széchenyi Bertalan gr.: Felsősegesd — és Károly grófok: Fertőboz, Hidegség, Nagycenk
Széchenyi Dénes gr. özvegye: Pereszteg, Sopronhorpács
Széchenyi Emil gr.: Lábod
Széchenyi Géza gr. örökösei: Erdőcsokonya
Széchenyi György gr.: Monok
Széchenyi Imre gr. örökösei: Barcs, Somogyvár
Széchenyi István gr.: Szulok
Széchenyi János gr.: Sopronkövesd
Széchenyi Károly gr. — l. Széchenyi Bertalan gr.
Széchenyi Mór gr.: Rum
Széchenyi Pál gr.: Iván
Széchenyi Viktor gr.: Köröshegy, Sárpentele
Széchenyi-Wolkenstein Emő gr. — l. Festetics György hg.
Széchenyi-Wolkenstein Emőné gmő: Bodrogkeresztúr
Szeged sz. kir. tj. város: Kistelek, Szeged Alsóközpont, Szeged Belváros, Szeged Felsőközpont, Szeged Királyhalom, Szeged Móraváros, Szeged Öttömös, Szeged Rókus, Szeged Röszke, Szeged Somogyi-telep, Szeged Szatymaz, Szeged Újszeged, Szeged Zákány, Tápé
Szegvári Lázár József: Zalaszegvár
Székesfehérvár sz. kir. tj. város: Székesfehérvár I, Székesfehérvár II
Székesfehérvári püspök: Ősi (Ve.), Sárkeresztúr, Tés (Ve.)
Székesfehérvári Székeskáptalan: Csór, Etyek, Gyúró, Pákozd, Sóskút, Sukoró

Szelevényi Haraszti Tódor — l. Batthyány Tódorné grné
Szentiványi Farkas örökösei: Apc
Szepesi püspök és Szepesi Székeskáptalan: Hernádpetri (Ks.), Olaszliszka (Ks.)
Szirmay Gézáné, Emuszt Karola: Olad
Szirmay Tamás Alfréd gr. utódai: Szirmabesenyő
Szombathelyi papnevelőintézet: Nyúlfalu (Gy.), Vanyola (Ve.)
Szombathelyi püspök: Répceszentgyörgy, Szombathely I, Zalaegerszeg
Szombathelyi Székeskáptalan: Kemenesszentpéter
Sztáray Tasziló gr.: Verpelét
Tanulmányi Alap: Balatonkenese, Grábóc, Mőzs, Sióagárd, Vörösberény — és a rk. közbirtokosság: Szekszárd I
Tapolcai apátság: Görömböly
tárgyalás alatt: Örkény, Újhartyán
Telki apátság: Budajenő
Thassy László és felesége, Horváth Margit, Thassy Ernő és a helyi birtokosok: Nagybaracska
Tihanyi OSB apátság: Aszófő, Balatonendréd, Balatonfüred, Balatonzamárdi, Kapoly, Tihany
Tománovics György — l. Latinovich Lajos
Tornyai Győző br.: Tura, Vácszentlászló
Több birtokos: Bácsalmás — l. még Schlossberger Rezső, Thassy László
Trauttenberg br. családja egykori pátkai uradalmának tényleges birtokosai: Pátka
Tudományegyetemi Alap: Babarc, Berkesd, Dunaföldvár I, Dunakömlőd, Erdőmecske, Hird, Lovászhetény, Máriakéménd, Németkér, Palotabozsok, Pécsvárad, Szajk, Szebény, Véménd
Tudományos Akadémia: Mosdós
Türjei premontrei prépostság: Türje
Váci püspök: Alpár, Alsónémedi, Berkenye, Borsosberény, Kálló, Kosd, Nógrád, Nógrádverőce, Püspökhatvan, Püspökszilágy, Veresegyháza — és Váci Székeskáptalan: Zagyvarékas
Váci Székeskáptalan: Rétság, Üllő — l. még Váci püspök
Vallásalap: Aba, Ajak, Aka, Álmosd (gk.), Babót, Badacsonytomaj, Bakonynána, Bakonysárkány, Bana, Bár, Bárna, Bezeréd, Bicske, Bodajk, Borsodszemere, Budakalász, Budapest Alsóvíziváros, Budapest Országút, Cegléd, Ceglédbercel, Cirák, Csákány, Csanytelek, Csécse, Csenger, Csókakő, Csolnok, Dabrony, Damózseli, Demecser, Detek, Dióskál, Dunaszentpál, Egyházashollós, Fajsz, Farád, Fegyvernek, Fehérgyarmat, Felcsút, Felsőiszkáz, Felsőrönök, Felsőzsolca, Fertőendréd, Gadány, Gádoros, Gánt, Geszti, Göncruszka, Gyöngyösoroszi, Hajdúszoboszló, Hejőkeresztúr (gk.), Hosszúpályi (gk.), Kadarkút, Kánya, Karakó, Karcag, Kenderes, Kiskőrös, Kokad (gk.), Kunszentmiklós, Kunsziget, Kutas, Leányvár, Léh, Lókút, Mágócs, Magyarkimle, Mályi, Mány, Máriahalom, Márianosztra, Martonvásár, Mátranovák, Mélykút, Mihályfa, Nagybajcs, Nagykölked, Nagylengyel, Nagyléta I (gk.), Nagyléta II (gk.), Nagylóc, Nagynarda, Nagyrécse, Nagyréde, Nyíracsád (gk.), Ónod, Osli, Osztopán, Papos, Perkupa, Pilismarót, Pilisszentkereszt, Pilisszentlászló, Pilisszentlélek, Pusztavám, Püspökladány, Rábatamási, Ragály, Rédics, Sajólád, Sajópetri (gk.), Sajóvámos, Sály, Sarkad, Sárosd, Somlóvásárhely, Somoskőújfalu, Sövényháza, Szentkirályszabadja, Szepetk, Szögliget, Taksony, Tass, Tekenye, Tinnye, Tolcsva (gk.), Toponár, Tornaszentandrás, Tornaszentjakab, Tornyospálca (gk.), Törtel, Túrkeve, Uny, Vajszló, Vasalja, Vértes (gk.), Vizsoly, Völcsej, Zabar, Zalaerdőd, Zalagyömörő, Zalahaláp, Zalaszentmihály, Zámoly — és Sibrik Kálmán utódai: Kőszegszerdahely
Vaskai apátság: Felsőszentmárton
Vay Artúr gr.: Felsővadász
Vay Tihamér gr.: Irota (gk.)
Verseghy Nagy Elek: Röjtökmuzsaj
Veszprémi papnevelőintézet: Inke
Veszprémi püspök: Ajkarendek, Alsópáhok, Andocs, Bakonyjákó, Balatoncsicsó, Csököly, Görgeteg, Hajmáskér, Karád, Kisbárapáti, Kislőd, Koppányszántó (P.), Monostorapáti, Nova (Szh.), Nyirád, Somogyacsa, Sümeg, Sümegcsehi, Szentbékkálla, Tapolca, Városlőd — l. még Esterházy Pál hg. — és Veszprémi Székeskáptalan: Veszprém
Veszprémi Székeskáptalan: Balatonkiliti, Balatonszabadi, Füle (Szf.), Márkó, Nagyberény, Palozsnak, Peremarton, Ságvár, Siófok, Vászoly, Zalamerenye — l. még veszprémi püspök — és a rátóti prépost: Gyulafirátót

Vladár Ervin: Sajószentpéter
Waldbott Frigyes br.: Sátoraljaújhely
Waldbott Frigyesné brné: Komlóska (gk.)
Waldbott Kelemen br.: Erdőhorváti, Hercegkút
Walkó Lajosné — l. Szapáry György gr. özvegye
Wallis Gyuláné grné: Sátoraljaújhely (gk.)
Watzdorff Konrád br. családja: Somlószőllős
Weitmann Frigyes — l. Festetics Sándor gr.
Wenckheim gr. családja: Elek — és Doboz, Gerla, Póstelek közbirtokossága: Gyula
Wenckheim Dénes gr. örökösei: Doboz
Wenckheim József gr.: Újkígyós — l. még Berchtold Miklós gr. özvegye
Wenckheim László gr.: Békés
Wenckheim Pál gr.: Lébény, Mecsér, Mosonszentmiklós
Wimpffen Györgyné grné: Hernádnémeti
Wimpffen Szigfrid gr. örökösei: Ercsi
Windischgraetz Lajos hg.: Sárospatak, Sárospatak (gk.), Végardó (gk.)
Winterberg Rezső uradalma — l. Batthyány-Strattmann László hg. örökösei
Wodianer Albert br. örökösei: Endrőd I, Gyoma
Zalavári OSB apátság: Csácsbozsok, Nagyrada, Zalaapáti, Zalavár
Zay Miklósné grné sz. Károlyi Margit grnő: Békéssámson
Zichy gr. se. és Pejacsevich Mikó András gr.: Ludány
Zichy Aladár gr.: Sárszentmiklós, Vajta
Zichy Domonkosné grné sz. Bolza Mária grnő: Somogyhárságy, Szentlászló
Id. Zichy Ernő gr. özvegye és ifj. Zichy Ernő gr.: Ács
Zichy Ferdinánd gr. örökösei: Adony
Zichy János gr.: Kisláng, Nagyláng
Zichy Jenő gr.: Balassagyarmat
Zichy Ödön gr.: Gyékényes, Zákány
Zichy Pál gr.: Nagyvázsony, Vöröstó
Zichy Ráfael gr., Hatvanpuszta és Ványpuszta uradalmak: Káloz
Zichy Ferraris Félix gr. örökösei: Felsőszentiván, Tataháza
Zichy Meskó Jakab gr.: Boldogkőváralja
Zirci SOCist apátság: Apátistvánfalva, Bakonykoppány, Borzavár, Előszállás, Hercegfalva, Magyarpolány, Nagytevel, Olaszfalu, Porva, Rábagyarmat, Rábakéthely, Szentgotthárd, Tósokberénd, Zirc

JEGYZETEK

1. Ehhez lásd a mellékelt irodalomjegyzéket.
2. *Sipos, Stephanus—Gálos, Ladislaus:* Enchiridion iuris canonici, [6]Romae 1954, 668—672; *Bánk József:* Kánoni jog. I, Bp. 1960, 628.
3. *Pilinyi Gyula:* A magyarországi latin és görög szertartású világi és szerzetes római katolikus papság névtára és az országos hivatalok útmutatója. 1937/38. évre, Bp. é. n.
4. Elsősorban az egyes egyházmegyék papi névtárai (schematismusok), valamint Pilinyi Gyula idézett papi névtárának 1943-as kiadása.
5. L. a 3. jegyzetet.
6. A számot Pilinyi 1937/38-as névtárának adataiból összesítés útján nyertük; az önálló lelkészségek különböző számozása miatt 1—2% eltérés lehetséges.
7. *Csizmadia Andor:* A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban, Bp. 1966, 355—357.
8. *Csizmadia* 357.
9. Uo. 358.
10. *Sipőcz Jenő:* Budapest székesfőváros kegyurasága és az egyházközségek, in: A budapesti rk. egyházközségek első tíz éve, szerk. *Hauser Ignác,* Bp. 1930, 39.

11. Az esztergomi érseki javadalom helyzetéről Serédi prímás 1930-ban a főegyházmegyei körlevélben így ír: „Végzetesen súlyosbítja a helyzetet az, hogy az érseki javadalom csonkasága és meglévő terhei a szemináriumnak kellő támogatását lehetetlenné teszik." (Circulares litterae dioecesanae anno 1930. ad clerum Archidioecesis Strigoniensis dimissae, Strigonii 1930, 13.) A prímás az idézett körlevélben az egyházközségek adományait kéri az esztergomi szeminárium fenntartásához. Megjegyzendő, hogy maga a szeminárium ugyanakkor szintén kegyúr volt. Vö. *Gergely Jenő:* A püspöki kar tanácskozásai, Bp. 1984, 29—39.
12. *Sipőcz* 40.
13. *Krieg, J.:* Das Schicksal des dinglichen Patronates bei Teilung des Gutes, in: Archiv für katholisches Kirchenrecht 116 (1933) 413—440; vö. *Sipos—Gálos* 661; *Mörsdorf, Klaus:* Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Iuris Canonici. II, [12]München—Paderborn—Wien 1967, 477, § 198.
14. Vö. *Eötvös Károly Lajos:* Az egyházi közigazgatás kézikönyve, Bp. 1889, I, 398; *Sipos—Gálos* 661.
15. Ld. *Bánk* I, 620.
16. Vö. *Csizmadia* 353.
17. *Mörsdorf* II, 468.
18. L. pl. *Gróh, Adalbertus:* De iuribus vigentibus patronorum privatorum in Hungaria relate ad curata beneficia, Romae 1938, 12; *Sipos István:* Kegyúri jog, in: Katolikus Lexikon, III, Bp. 1932, 11.
19. *Gróh* 11—12.
20. *Bánk* II, 364. A felosztott föld kegyúri terheinek megváltására az egyház ingatlant igényelhetett: Főegyházmegyei Körlevelek, Esztergom, 1945, 15.
21. Vö. 1470. kánon 1. § 2. sz.; értelmezéséhez l. fentebb a 13. jegyzetet; vö. *Sipos—Gálos* 668: „Iura patronatus realia his latifundiis deletis et proletariis agrariis distributis coniuncta propter interitum rei exstincta sunt in Hungaria".
22. *Sipos—Gálos* 669.
23. Schematismus venerabilis cleri Archidioecesis Strigoniensis pro anno Domini 1947, Bp. é. n., 192—195.
24. Schematismus venerabilis cleri Archidioecesis Strigoniensis dempto territorio quod ab Administratore Apostolico Tyrnaviensi regitur. Pro anno reparatae salutis communi 1934, Strigonii é. n., 161—162.
25. L. Esztergom, Prímási Levéltár 512/1949. Drahos János esztergomi helynök válasza Potyondy Imre székesfehérvári helynök 1949. I. 20-i levelére 1949. I. 24-én. Az 1949-ben megürült balassagyarmati plébániára pl. az Esztergomi Főegyházmegyei Hatóság még úgy írta ki a pályázatot, hogy megemlítette a kegyúr nevét (gr. Zichy József): Főegyházmegyei Körlevelek, Esztergom 1949, 13 (1013. és 967. sz.). Hasonlóan említik az 1950 októberében kiírt pályázatok az Esztergomi Székesfőkáptalan, az esztergomi érsek és Metternich-Sándor Klementina kegyurak nevét: Főegyházmegyei Körlevelek, Esztergom 1950, 32 (4400., 4068. és 4499. sz.). Egy 1951. márciusi pályázat az Esztergomi Székesfőkáptalan kegyuraságát említi: Főegyházmegyei Körlevelek, Esztergom 1951, 18. Egy 1951. júniusi pályázat pedig Budapest főváros kegyuraságáról szól: uo. 24 (2390. sz.). 1952-től az esztergomi Főegyházmegyében a pályázatok megritkulnak, a plébánoshelyettesi kinevezés tipikussá válik, a kegyuraságról nem esik szó.
26. Esztergom, Prímási Levéltár 512/1949.
27. Vö. *Mörsdorf* II, 469; *Hegel, E.:* Säkularisation, in: Lexikon für Theologie und Kirche. IX, [2]Freiburg 1964, 251—253; *Naz, R.:* Usurpation des biens de l'Église, in: Dictionnaire de droit canonique. VII, Paris 1965, 1387—1391; *Aichner, Simon:* Compendium iuris ecclesiastici, [11]Brixinae 1911, 336, § 94, aki szerint egyházi javak szekularizációjakor a hozzájuk kötött dologi kegyuraság is megszűnik vagy legalábbis ténylegesen szünetel.
28. Esztergom, Prímási Levéltár 1843/1951 (a levélen 1844/1951).
29. Az egyházi intézmények és tulajdonuk szekularizációjának kegyuraságot megszüntető hatásához l. 27. jegyz.
30. *Bánk* I, 628, 81. jegyz.
31. Uo. 629.

32. *Jone, Heribert:* Gesetzbuch des kanonischen Rechts. II, Paderborn 1940, 572; *Miguélez Domínguez, Lorenzo—Alonso Morán, Sabino—Cabreros de Anta, Marcelino:* Código de Derecho Canónico y legislación complementaria. Texto latino y versión castellana, con jurisprudencia y comentarios (BAC 7a), [10]Madrid 1976, 572; *Conte a Coronata, Matthaeus:* Institutiones iuris canonici. II. De rebus, [3]Torino 1947, 414, nr. 1013; stb.
33. Vö. *Wernz, Franciscus Xav.—Vidal, Petrus:* ius canonicum. II. De personis, [3]Romae 1943, 371, nr. 312.
34. *Plöchl, Willibald M.:* Zur Frage der Ablösung oder Auflösung von Realpatronaten, in: Ius Populi Dei. Miscellanea in honorem Raymundi Bidagor. II, Roma 1972, 563.
35. *Miguelez—Alonso—Cabreros* 585.
36. AAS 58 (1966) 767.
37. Vö. *Lotti, A.:* Il giuspatronato. Un istituto giuridico che va scomparendo, in: Apollinaris 54 (1981) 504—505. Vö. Signatura Apostolica, Decretum, 1973. XII. 6: *Pinto, Pio Vito:* La giustizia amministrativa della Chiesa, Milano 1977, 342 („si privilegia in casu non sunt onerosa, iam abrogata sunt et patroni ius praesentationis amiserunt").
38. *Beresztóczy Miklós:* V. K. M. I. A Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Katolikus (I.) ügyosztályának története 1867—1947, Bp. 1947, 101. Ez az ügyosztály folyósította a kincstári kegyuraság alá tartozó lelkészek kegyúri járandóságait is, l. pl. Esztergom, Prímási Levéltár 7558/1947, 650/1948, 1072/1948, 1072/1948.
39. Magyar Közlöny 1949. VI. 4. (118. sz.).
40. Vö. Főegyházmegyei Körlevelek, Esztergom 1949, 29—30.
41. Magyar Közlöny 1951. V. 19, 436.
42. Uo. Az ÁEH-t újjáalakító 1959. évi 25. sz. tvr. (Magyar Közlöny 1959. VI. 2, 522) és az illetékességét meghatározó 33/1959 (VI. 2.) Korm. sz. rendelet (uo. 523) hasonlóképpen intézkedett.
43. Esztergom, Prímási Levéltár 587/1949; vö. Főegyházmegyei Körlevelek, Esztergom, 1949, 6.
44. Esztergom, Prímási Levéltár 512/1949.
45. Főegyházmegyei Körlevelek, Esztergom 1949, 12.
46. Pl. Esztergom, Prímási Levéltár 539/1950. (1950. II. 1.).
47. Esztergom, Prímási Levéltár 1842/1951.
48. Az Esztergomi Főegyházmegyei Zsinat (1941. nov. 11—12) határozatai, Bp. 1942, 121.
49. Esztergom, Prímási Levéltár 3431/1951; vö. uo. 3105/1951.
50. Főegyházmegyei Körlevelek, Esztergom 1956, 7 („Ha a volt kegyúri terhek közül az épületek fenntartására vonatkozó terhet az egyházközségi pénztár pótolja a hívek egyházi adójából...").
51. *Wernz—Vidal* II, 371,nr. 312 („cui patrono, praesertim ex iure patronatus *reali*, certa onera directe et absolute iuxta statuta particularia regionis sint imposita, is nequaquam pro suo arbitrio et cum effectu excutiendi onera libere iuri patronatus renuntiare potest"); *Plöchl* 563 („die Baulastpflicht des Patrons, die verdinglicht auf dem Realpatronat lastet, ja Baulastzuschüsse darstellt, die kirchliche Vermögenswerte sind... Solche Vermögenwerte fallen jedoch wohl regelmässig unter das Alienationsverbot"). Ezt a felfogást látszik megerősíteni a Sacra Congregatio pro Clericis 1971. XI. 12-én kiadott, Prot. 136 300/I. sz. decretuma, mely II. Ferenc József liechtensteini uralkodó herceg egyes kegyuraságairól való lemondása kapcsán szükségesnek mondja, hogy kössön megállapodást az illetékes ordináriussal, s ebben — mint a kongregáció javasolja — tíz évig a lemondás után vállalja még a kegyúri terhek fizetését, utána viszont az ordinárius fogadja el hivatalosan a kegyuraságról és terheiről való lemondást minden további megkötés nélkül (*Plöchl* 571—572).
52. *Wernz—Vidal* II, 371, nr. 312; *Plöchl* 562.
53. Vö. 51. jegyz.
54. Az alap jövedelme ugyanis a vallásfelekezetek részére költségvetésileg biztosított állami támogatásból, az egyes egyházak részéről (a katolikus egyház esetében a Püspöki Kar 1951. VIII. 7-i felszólítása értelmében: Főegyházmegyei Körlevelek, Esztergom 1951, 36—37, 3352. sz.) felajánlott — főként kisebb, plébániai javadalmi — ingatlanok ellenértékéből, valamint egyéb forrásból eredt: 170/1951. (XI. 15.) M. T. sz. rendelet 2. § (1). Ugyanakkor a Vallásfelekezeti Alap létesítésével egyidejűleg emelték a lelkészkedő papság illetményét is (uo. bevezetés). Ezt az intézkedést pedig többek közt a kegyúri járandóságok hiánya tette szükségessé, vö. pl. Esztergom, Prímási Levéltár 587/1949 (Drahos János 1949. II. 10-i levele).

55. Esztergom, Prímási Levéltár 52/1952 (1951. XII. 7.).
56. Esztergom, Prímási Levéltár 927/1952.
57. A jegyzék összeállításakor elsősorban Pilinyi Gyulának a 3. jegyzetben idézett művét vettük alapul. A felsorolásban a plébániák egyházmegyei hovatartozását csak akkor jelöljük, ha más egyházmegyei központi szerv kegyurasága alá tartoznak, mint amelyik egyházmegye területén találhatók: Em. (Esztergom), Er. (Eger), Gy. (Győr), Hd. (Hajdúdorog), Ks. (Kassa), P. (Pécs), Szf. (Székesfehérvár), Szh. (Szombathely), Vá. (Vác), Ve. (Veszprém).

VÁLOGATOTT IRODALOM

I. A kegyuraságról általában

Ferraris, Lucius: Prompta bibliotheca canonica, iuridica..., Parisiis 1865, IV, 1227—1296; VI, 181—182.

Phillips, Georg: Kirchenrecht. VII/2, Regensburg 1872, 611—842.

Hinschius, Paul: System des katholischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland. III, Berlin 1883, 6—98.

Wahrmund, Ludwig: Das Kirchenpatronatrecht und seine Entwicklung in Österreich. I—II, Wien 1894—1896.

Goldfrey, J. A.: The Right of Patronage, Washington (Cath. Univ.) 1924.

Magnin, E.: Bénéfices. Régime de droit commun d'après le Code. V. Droit de patronage, in: Dictionnaire de droit canonique. II, Paris 1937, 692—703.

Wernz, Franciscus Xav.—Vidal, Petrus: Ius canonicum. II. De persions, ³Romae 1943, 340—373.

Plöchl, Willibald M.: Geschichte des Kirchenrechts, II. Das Kirchenrecht der abendländischen Christenheit, ²Wien—München 1962, 417—425; V. Das katholische Kirchenrecht der Neuzeit. Dritter Teil, Wien—München 1969, 132—167, 182—183.

Lindner, D.: Patronat, in: Lexikon für Theologie und Kirche. VIII, ²Freiburg 1963, 192—193.

Lefèbvre, Charles: De iure patronatus deque iuribus praesentationis, nominationis, electionis secundum m. p. „Ecclesiae Sanctae", in: Monitor Ecclesiasticus 93 (1968) 345—352.

Gampl, Inge: Österreichisches Staatskirchenrecht, Wien—New York 1971, 254—267.

Stutz, Ulrich: Geschichte des kirchlichen Benefizialwesens. Von seinen Anfängen bis auf die Zeit Alexanders III, ³Aalen 1972.

Plöchl, Willibald M.: Zur Frage der Ablösung oder Auflösung von Realpatronaten, in: Ius Populi Dei. Miscellanea in honorem Raymundi Bidagor. II. Roma 1972, 557—572.

Landau, Peter: Ius Patronatus. Studien zur Entwicklung des Patronats im Dekretalenrecht und der Kanonistik des 12. und 13. Jahrhunderts, Köln—Wien 1975 (Forschungen zur kirchlichen Rechtsgeschichte und zum Kirchenrecht 12)

Leisching, Peter: Patronat, in: Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. III, Berlin 1984, 1558—1564.

II. A magyarországi kegyuraságról

Eötvös Károly Lajos: Az egyházi közigazgatás kézikönyve, Bp. 1889, I, 326—329, 397—416.

Timon Ákos: A városi kegyuraság Magyarországon, Bp. 1889.

Szakszó Rezső: Emlékirat a debreceni róm. kat. egyház kegyúri viszonyairól, Debrecen 1891.

(Sz. n.) Adalék a városi kegyuraság jogi természetéhez, Temesvár 1891.

Ruszty R. József: A kegyúri jog és a szegedi gyakorlat, Szeged 1896.

Toldy József: Adalék a szabad királyi városok kegyúri jogához, in: A jog (1897) 278—281.

Mihalovics Ede: A kegyúri jog különös tekintettel hazánkra, Bp. 1897.

Surányi János: A kegyúri jog, kongrua és autonómia Magyarországon, Bp. 1898.

Fraknói Vilmos: Oklevéltár a magyarországi kegyurak történetéhez, Bp. 1899.

Konek Sándor: Az egyházjogtan kézikönyve, ⁸Bp. 1900, 184—200.

Csernyei István Antal: A magyar szabad királyi városok plébánosválasztási joga, Nyitra 1904.
Kollányi Ferenc: A magán kegyúri jog hazánkban a középkorban, Bp. 1906.
Arányi István: Egyházi járandóságok közigazgatási behajtása, in: Religio 72 (1913) 297—299; 339—342.
Sipőcz Jenő: Budapest székesfőváros kegyurasága és az egyházközségek, in: A budapesti rk. egyházközségek első tíz éve, szerk. *Hauser Ignác,* Bp. 1930, 36—41.
Csizmadia Andor: A magyar városok kegyurasága, Győr 1937.
Bán János: A soproni kegyúri jog, Sopron 1938.
Gróh, Adalbertus: De vigentibus iuribus patronorum privatorum in Hungaria relate ad curata beneficia, Romae 1938.
Szitás Jenő: A városok kegyúri joga, in: A mai magyar város, Bp. 1938 (klny.).
Tamássy Károly: Szamosújvár sz. kir. megyei város kegyúri joga, Szamosújvár 1942.
Beresztóczy Miklós: A földreform után, in: Új Ember 1 (1945) aug. 26, 3.
Varga Béla: Egyházi intézményeink és az állam, in Új Ember 1 (1945) szept. 16, 1—2.
Sipos, Stephanus—Gálos, Ladislaus: Enchiridion iuris canonici, [6]Romae 1954, 658—672.
Bánk József: Kánoni jog. I, Bp. 1960, 620—630.
Csizmadia Andor: A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban, Bp. 1966, 344—388.

PIRIGYI ISTVÁN

A görög katolikus egyház élete 1945—1985

A papság

Az első világháború után hazánkban két gör. kat. egyházi szervezet maradt: a Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Kormányzóság.

A két világháború közti időszakban a gör. kat. lelkészek a papi szolgálat lelkiismeretes ellátása mellett a magyar liturgikus nyelv fenntartásával illetve bevezetésével, a sajátos fegyelemi előírások érvényesítésével, új egyházközségek szervezésével, új templomok, paróchiák és iskolák építésével segítették elő a magyar gör. kat. egyház életének kibontakozását.

Hivatásukat rendkívül nehéz körülmények között teljesítették. A nacionalizmus és a felekezeti ellentétek légkörében élő társadalom kétségbe vonta a gör. katolikusok magyarságát és csupán másodrendű katolikusoknak tekintette őket. Ezért a lelkészek arra kényszerültek, hogy magyarságukat és a katolicizmushoz való hűségüket állandóan bizonygassák. A társadalmi előítéletek miatt napirenden voltak szertartás- és vallás-változtatások. Elsősorban az értelmiségi és a jobbmódú gör. kat. hívek közül — nem minden külső ráhatás nélkül — sokan tagadták meg őseik szertartását. Az Apostoli Szentszék, mely a budapesti nunciusnak 1928-ban felhatalmazást adott a szertartás változtatás engedélyezésére, e folyamat láttán a felhatalmazást 1940-ben visszavonta, s a szertartás változtatás engedélyezést újból önmagának tartotta fenn.

A lelkészek családi életének a legsúlyosabb gondot a gyermekek taníttatása jelentette. A háború után hazánk területén egyetlen gör. kat. középiskola és diákotthon sem maradt. Ezért a papok gyermekei latin szertartású vagy protestáns, esetleg állami intézetekben nevelkedtek, általában igen súlyos anyagi feltételek mellett.

A teológusok latin szertartású szemináriumokban tanultak, ahol magas színvonalú, de kizárólag latin szellemű és nyugati gondolkodásmódnak megfelelő képzést kaptak.

Nem volt külön gör. kat. papi egyesület és a papi lelkiséget formáló folyóirat sem. A papok az országos kat. papi egyesületekbe léptek be, azok folyóiratait olvasták, sőt nem egy közülük értékes tanulmányt közölt azokban. Miskolcon *Kozma János* g. k. lelkész szerkesztésében 1934—1944 között jelent meg a *„Keleti Egyház"* c. uniós szemle, mely a keleti szert. papi lelkiség kialakulásához is hozzájárult, mert felhívta a figyelmet a keleti egyház igazi értékeire, annak sajátos teológiájára s bemutatta a keleti liturgiákat is.

A háborús események idején a papok kevés kivétellel a helyükön maradtak. Öt hajdúdorogi egyházmegyés pap disszidált. A háború után állami részről néhány pap

ellen eljárást indítottak, de egyet sem ítéltek el. Sőt, még kényszerű áthelyezésekre sem került sor.

Az 1956-os események után sem ítéltek el egyetlen g. k. lelkészt sem és közülük senki sem disszidált.

A papság létfenntartása. Az 1935. évi hivatalos statisztikai adatok szerint (l. 690—91. o.) a g. k. egyház földbirtok-állománya 14 590 kat. hold volt. A kimutatás szerint a hajdúdorogi püspök 824 holddal rendelkezett. A miskolci ap. kormányzó jövedelmét a tapolcai apátság javadalma biztosította. Ezt az apátságot Mária Terézia adományozta a munkácsi püspökségnek 1776-ban. Az apátság birtoka a világháború után Magyarországon maradt s azt a magyar állam *Papp Antalnak* a Csehszlovákiából áttelepedett munkácsi püspöknek, a Miskolci Ap. Exarchátus apostoli kormányzójának használatában (tulajdonában) hagyta. Az apátság birtoka 2984 kat. holdat tett ki. Szent Bazil rendje 1031 k. holdat birtokolt, a bazilisszák tulajdonában pedig 5 kat. hold volt. A többi a hajdúdorogi püspökség és a miskolci ap. kormányzóság paróchiái között oszlott meg.

Az egyházi földek állami igénybevétele már 1945-ben megkezdődött. A még megmaradt paróchiális földeket püspöki rendeletre a lelkészek 1951-ben felajánlották az államnak. Sok egyházközség birtokában maradt ún. háztáji föld, a lelkész megélhetésének biztosítására. A javadalmi földbirtok felajánlása után az egyes egyházközségek a lelkészek ellátására helyi hozzájárulást állapítottak meg.

A papság lelki életének előmozdítására szolgálnak a rekollekciók és a lelkigyakorlatok.

Az Ordinárius a korábban rendszertelenül tartott rekollekciókat 1978-ban rendelettel szabályozta. Öt városban állított fel rekollekciós központot: Nyíregyháza, Debrecen, Mátészalka, Miskolc, Sátoraljaújhely. Ezekben a városokban tartják évente többször is a rekollekciókat, melyeken a környékbeli papság köteles részt venni.

A papi lelkigyakorlatot minden évben nyáron rendezik az egyházmegyei szemináriumban.

A papnék számára az egyházmegyei központ kiépítéséig (1981) a debreceni Svetits Róm. Kat. Leánygimnáziumban tartottak lelkigyakorlatot, ez a lelkigyakorlat 1982 óta Nyíregyházán van. Több esperesi kerületben a gyűlések alkalmával a papnék számára egy lelkész külön tart elmélkedést.

A leendő papnék számára a szemináriumban rendeznek rekollekciót.

A papcsaládok lelki életét erősítik, az együvé tartozás tudatát elmélyítik a számukra szervezett találkozók és pócsi búcsúk. A templombúcsúkon az esperesi kerületben működő papok általában mind részt vesznek, a papnékkal együtt.

1945—1970 között három, 1970—1985 között pedig két lelkész hagyta el a papi szolgálatot.

Teológiai továbbképzés. A papság teológiai felkészültségének elmélyítését szolgálják az ún. ismétlő (proszinodális) vizsgák. A fiatal lelkészek három egymást követő évben teológiai tantárgyakból ismétlő vizsgát tesznek a Zsinati Vizsgáztató Bizottság előtt.

A lelkészek teológiai továbbképzésével foglalkozik az 1977-ben felállított Papi Továbbképzési Bizottság. A továbbképzés az esperesi-kerületi gyűléseken, valamint a rekollekciókon történik.

Az elmúlt évek során több lelkész szerzett teológiai doktorátust a budapesti Teológiai Akadémián és három felszentelt pap folytatott teológiai tanulmányokat Rómában.

A papok száma jelentősen emelkedett. A Hajdúdorogi Egyházmegyében a lelkészek száma 1945-ben 162, 1986-ban pedig 170. Egy papra 1074 hívő jut. A növekedés még inkább szembetűnő, ha figyelembe vesszük a nyugdíjas papok számát. 1945-ben az egyházmegyében mindössze három nyugdíjas pap élt. Ennek az a magyarázata, hogy a papok — talán a nyugdíj rendezettlensége miatt is — életük végéig működtek. Jelenleg a nyugdíjas papok száma 24. Legtöbben közülük kisegítő lelkészi szolgálatot teljesítenek abban az egyházközségben, ahol élnek. A nyugdíjas papi otthonban jelenleg nincs gör. kat. lelkész.

Az Exarchátusban 1945-ben 33 tényleges és 4 nyugdíjas, 1986 elején pedig 32 tényleges és 4 nyugdíjas pap élt. Egy papra 600 hívő jut.

Az egyházmegye és az exarchátus nyugdíjintézetét a ténylegesen működő papok tartják fenn. A nyugdíj-hozzájárulás mértékét a Nyugdíj Bizottság állapítja meg a hívek létszáma és a lelkészek jövedelme alapján. Nyugdíjat kapnak az özvegy papnék is.

A papság tudományos munkássága szerteágazó. 1945 óta a következő művek jelentek meg gör. kat. lelkészektől: Dr. Papp György: Egyházmegyei Zsinati Jogalkotás Magyarországon a C. I. C. óta, Nyíregyháza, 1945. — A magyar görög katolikus szórványok egyházjogi helyzete Nyíregyháza, 1945. Dr. Timkó Imre: Keleti kereszténység, keleti egyházak Budapest, 1971. Dr. Pirigyi István: A görög katolikus magyarság története Nyíregyháza, 1982. Dr. Király Ernő: A keresztény élethivatás, Budapest, 1982. Dr. Molnár Nándor: The Calques of Greek Origin in the Most Ancient Old Slavic Gospes Texts Budapest, 1985.

A *keleti teológia* kérdéseivel dr. Timkó Imre, *erkölcstan*nal dr. Király Ernő és dr. Cselényi I. Gábor, *egyházjoggal* dr. Hollós János, *ókeresztény dogma és irodalomtörténettel* dr. Timkó Imre, dr. Hollós János, dr. Baán István, *egyháztörténettel* dr. Pirigyi István és dr. Petrassevich Dénes, *művészettörténettel* dr. Nagymihályi Géza, *liturgiával* dr. Timkó Imre és dr. Rohály Ferenc, *szociálteológiai* kérdésekkel dr. Cselényi I. Gábor foglalkozott.

A tudományos kutatások eredményeinek publikálását megnehezíti, hogy *hazánkban gör. kat. újság és folyóirat nem jelenik meg.* Tudományos munkákat folytat a felsoroltakon kívül számos más lelkész is, tanulmányaik hazai és külföldi róm. kat. folyóiratokban és újságokban jelentek meg.

A lelkészek közül igen értékes fordítói tevékenységet fejt ki dr. Baán István, dr. Kaulics László, dr. Ivancsó István és dr. Mosolygó Marcell *„Az ókeresztény írók"* sorozatában, és dr. Király Ernő a *teológiában.* Külön meg kell említenünk dr. Baán István: Krisztus közöttünk c. franciából fordított *„családi katekizmusát."*

A második világháború alatt a gör. kat. papnövendékek zöme az ungvári, kisebb része pedig a Központi Szemináriumban volt. 1945-ben valamennyien a Központiba kerültek.

Dudás püspök 1950-ben Nyíregyházán a püspöki székházban felállította az egyházmegyei Papnevelő Intézetet és a Hittudományi Főiskolát. A püspöki lakosztály és az egyházmegyei hivatal néhány helyiségét tantermekké és hálószobákká alakították át. Az állam öt tanárnak biztosított kongruát, a berendezés nagy részét a megszüntetett Szent Jozafát Diákotthontól örökölte az intézet, mely az 1950/51-es tanévben kezdte meg működését az I—II. évesekkel. Az 1953/54-es tanév már a teljes öt évfolyammal indult meg. Az első rektor P. Liki János O. S. B. M. volt. Az oktatás nyelve kezdettől fogva magyar.

A papnövendékek rendkívül kezdetleges körülmények között éltek, de megbecsülték és szerették az intézetet, mert sajátjuknak érezték. A szeminárium életének egyik legjelentősebb eseménye az volt, mikor 1965-ben a kápolna ikonosztáziont kapott.

Timkó Imre püspök az intézet épületét 1978—1980 között teljesen felújította. Ennek során kialakítottak 6 egyszemélyes, 7 kétszemélyes, 2 ötszemélyes lakószobát, tanulószobát, 4 tantermet, tanári szobát, a rektor, a spirituális, a prefektus szobáját, a dísztermet és más szükséges helyiségeket. Ugyanakkor az intézetet korszerű berendezéssel látták el. Az új létesítmények megáldása 1980. szeptember 14-én történt.

A Hittudományi Főiskolán ugyanazokat a tantárgyakat adják elő, mint a róm. kat. teológiai főiskolákon, a központi jegyzeteket használják. Ezek kiadásáról országos viszonylatban is dr. Keresztes Szilárd gör. kat. segédpüspök gondoskodik. A jegyzeteket a szaktanár az előadások során keleti szertartásra vonatkozó ismeretekkel egészíti ki. Vannak azonban speciális keleti szert. tantárgyak is. Így: A gör. kat. magyarok története, szertartástan, liturgiatörténet és egyházi ének. E tantárgyakat szakkönyvekből, illetve kéziratos jegyzetekből adják elő.

A növendékek tudományos felkészültségét segítik elő az egyes tantárgyakon belül tartott külön előadások (speciális kollégiumok, szemináriumok), melyek közül a növendékek szabadon választhatnak. Ugyanezt a célt szolgálja az is, hogy minden növendék köteles évente szakdolgozatot benyújtani valamelyik — szabadon választott — tantárgyból. A szent liturgia alaposabb megértését szolgálja a görög és az egyházi szláv nyelv oktatása. A papi szolgálatra készíti fel a növendékeket a liturgikus énekek elsajátítása, valamint a félévenként tartott próbaprédikáció. Az első próbaprédikáció mindig valamelyik görög egyházatya szentbeszéde, melyet a növendék szó szerint megtanul.

A növendékek lelki életének irányításáról a spirituális atya gondoskodik. Az esténkint tartott elmélkedés és az évi lelkigyakorlat mellett havonta rendeznek a növendékek számára rekollekciót. Ezeket legtöbb esetben római katolikus és református lelkészek tartják.

Jelentős esemény a szeminárium életében az ún. *lelkipásztori kirándulás.* A tanárok és a növendékek évente kétszer meglátogatnak egy-egy egyházköz-

séget, ott szent liturgiát és más szertartást végeznek, ünnepséget rendeznek; a híveket lelkesíti a fiatal papnövendékek nagy száma és szép éneke, a növendékeket viszont lelkesíti, hogy az egyetemes Egyházhoz és a keleti szertartáshoz ragaszkodó hívek tömege várja őket felszentelésük után.

Az egyházmegye papnövendékei elsősorban a budapesti Hittudományi Akadémián végezhetnek magasabb szintű teológiai tanulmányokat. Az Ordinárius egyes növendékeket már az I. évfolyamra a Központi Szemináriumba küld, másokat viszont csak az I. vagy a II. év elvégzése után kiemelkedő tanulmányi eredményeik alapján a teol. tanárok és nevelők javaslatára küldi a Központi Szemináriumba. Oly növendékek is vannak, akik a Nyíregyházi Hittudományi Főiskola befejezése után a Budapesti Pázmány Péter Hittudományi Akadémián folytatják tanulmányaikat a teol. doktori fokozat eléréséig. A Központi Szemináriumban 1959-ben előállt válság idején, — amikor a papnövendékek csoportosan hagyták el az intézetet — a g. k. teológusok a szemináriumban maradtak.

A Vatikán és a Magyar Állam megállapodása értelmében (1964. szept. 15.) a római Magyar Pápai Intézet visszakerült a magyar kat. egyház joghatósága alá (1965). Azóta 4 gör. kat. ösztöndíjas mehetett Rómába továbbképzésre, egy abszolvált teológus Strassbourgban folytatott teol. tanulmányokat.

A papi hivatások elősegítésére az Ordinárius felállította a Papi Hivatások Előmozdításának Bizottságát.

Hazánkban a gör. kat. papi hivatások száma jelentősen emelkedett. Míg 1945-ben a papnövendékek száma 30 volt, 1986-ban 54. Ebben igen nagy része van az egyházmegyei szeminárium felállításának. A papi hivatások ébresztésében és fenntartásában hívő gör. kat. családok, buzgó gör. kat. lelkészek és a katolikus gimnáziumok egyaránt közreműködnek. A nyíregyházi Papnevelő Intézetben az 1985/86-os tanévben 37 növendék nevelkedett, közülük 25 egyházi középiskolát végzett, 9 pedig eredetileg más életpályára készült.

Az Exarchátusban viszonylag oly magas a papi hivatások száma, hogy a jelentkezők egy részét a főpásztor átveszi a Hajdúdorogi Egyházmegyébe.

A papi hivatások ébresztését célozzák a lelkipásztori kirándulások, és hogy a teológusok részt vesznek az ifjúsági találkozókon, valamint az, hogy a papi hivatások világnapján egyes templomokban ők tartják a szentbeszédet.

A szerzetesség

Magyarország területén már a honfoglalás előtt voltak bazilita monostorok. A X. század második felétől kezdve, miután Gyula vezér felvette Bizáncban a keresztséget, újabb kolostorokat alapítottak. Legnevezetesebb Árpád-kori monostorok: marosvári, oroszlámosi, veszprémvölgyi, tihanyi és szávaszentdemeteri. Ezek és a többi gör. szert. monostorok a 13. század első felében kihaltak. Egyedül a szávaszentdemeteri állt fenn egészen 1344-ig. Ekkor *VI.Kelemen* pápa megbízta *Vitus nyitrai püspököt,* hogy az elnéptelenedett monostorba bencés szerzeteseket telepítsen.

Ugyanebben az időben már javában folyt a nemzetiségek beáramlása hazánk területére. Ezek papokat és szerzeteseket is hoztak magukkal és a 14. század végén, valamint a 15. század elején új bazilita monostorok létesültek. Közülük legnevezetesebb a körtvélyesi apátság és a csernekhegyi zárda.

A történeti Magyarországon nyolc fontosabb bazilita monostor volt. Ezek közül csak a máriapócsi maradt a trianoni döntés után Magyarországon. A magyar baziliták 1933-ban Hajdúdorogon is letelepedtek és itt 1942-ben felépült a második magyarországi rendházuk is. A két rendház a csehszlovákiai, a jugoszláviai és a romániai monostorokkal együtt a *Szent Miklós Provinciához* tartozott; ez a szervezet azonban a második világháború után felbomlott. Ekkor a baziliták Makón is megtelepedtek, így hazánkban rendházaik száma három lett. A rendi szabályzat értelmében ott, ahol legalább három monostor van, szükség esetén új rendtartományt lehet szervezni. Róma a magyarországi baziliták számára 1947. márc. 7-én felállította a *Szent István Provinciát.*

A baziliták 1948-ban Makóról *Pétery József* püspök hozzájárulásával a váci egyházmegyéhez tartozó *Kispestre* költöztek át.

A rend tagjai mindhárom helyen elsősorban lelkipásztorkodással foglalkoztak; Máriapócson paróchiát, Kispesten miseközpontot vezettek, a hajdúdorogi rendház kápolnája nyitva állt a hívek számára is. Hajdúdorogon nevelő tevékenységet is folytattak: tanítottak a gör. kat. tanítóképzőben, és az iskola növendékei számára internátust létesítettek.

A novíciusok Máriapócson éltek, teológiai tanulmányaikat a Rend itteni főiskoláján végezték.

A Bazilita Rendnek Máriapócson 940, Hajdúdorogon 50 kat. hold birtoka volt. Ez utóbbi helyen a bazilisszák tulajdonában volt 5 kat. hold szántóföld és 4000 négyszögöles belsőség.

A Szent István Provinciának, 1950-ben, működése megvonásakor 34 fogadalmas tagja volt: 16 áldozópap, 14 klerikus és 4 laikus testvér. Az áldozópapok közül 10 lelkészi beosztást kapott, 4 nyugdíjba ment, 2 pedig világi állást vállalt.

A teológusok közül 10 a nyíregyházi szemináriumban folytatta tanulmányait, de őket 1952-ben állami rendeletre el kellett bocsátani. Közülük hárman az USA-ban mint szerzetes papok működnek, a többi az ideiglenes fogadalom letelte után visszatért a világi életbe. A laikus testvérek közül kettő itthon elvégezte a teológiát és világi pap lett, a másik kettő pedig világi beosztásban működik, egy itthon, egy az USA-ban.

A még élő rendtagok névsora: Dudás Bertalan v. tartományfőnök, Hegedűs József, Rákó András, Sarkadi György, Szabó Tibor, Volosinovszki Mihály. Amerikában: Erdei József, Rakaczky Bazil, Skinta József és Wolf Lőrinc.

A *bazilissza* apácák 1935-ben telepedtek le Máriapócson. A második világháború végén a községben *Árvaházat* alapítottak. 18 hadiárvát neveltek itt; szakképzettséget is biztosítva számukra.

A bazilisszák 1945-ben április 2-án Sátoraljaújhelyben, szeptember 12-én pedig Hajdúdorogon is megtelepedtek. Sátoraljaújhelyben árvaházat, Hajdúdorogon pedig Leányinternátust alapítottak. Ez utóbbi lakói a hajdúdorogi gör. kat. tanítóképző növendékei közül kerültek ki.

1950-ben a Bazilissza Rend működése megszűnt. A szerzetesnők száma ekkor 28 volt, 24 nővér és 4 újonc. Az apácák közül 1 egyházi, 2 állami iskolában vállalt tanítást, 4 a papnevelő intézetbe került, 3 kántor, 3 sekrestyés lett, 1 egyházi ruhák varrásával foglalkozott, a többi világi munkakörökben helyezkedett el. 1986-ban még 20 nővér van életben. Az örök fogadalmas rendtagok mind megmaradtak a Rend kötelékében. A leányinternátus az iskolák államosításakor megszűnt (1948), a két árvaházat 1950-ben számolták fel. Ekkor a gyerekek állami gondozásba kerültek.

A máriapócsi monostor földszinti része paróchia, emeleti része öregek szociális otthona, a kispesti rendház paróchia lett. A többi rendházat iskola céljára vették igénybe.

A *máriapócsi levéltár* jelentős része P. Dudás Bertalan v. tartományfőnök, jelenleg anarcsi lelkész kezelésében van.

A máriapócsi monostor könyvtárából számos könyv a nyíregyházi Papnevelő Intézet Könyvtárába került, a szeminárium megnyitásakor (1950).

1951-ben a monostor könyveit előbb a debreceni Egyetemi Könyvtárba szállították, majd innen kb. 30 kötet kivételével Budapestre vitték. A könyvek sorsával előbb az Országos Könyvtári Központ, majd a Népkönyvtári Központ, végül az Országos Széchenyi Könyvtár Könyvelosztó Központja foglalkozott. Ezek a szervezetek osztották szét az állami tulajdonba vett könyveket a magyarországi közgyűjteményekbe. A szét nem osztott könyveket 1971-ben a Debreceni Egyetemi Könyvtár kapta meg. E könyvtár gondozásában a pócsi könyvekről két kiadvány jelent meg: Ojtozi Eszter: A máriapócsi baziliták cirillbetűs könyvei Debrecen, 1982., M. Pandúr Júlia: A 16. századi egyházi szláv kézirat a debreceni Egyetemi Könyvtárában a Máriapócsi Kódex, in.: a Debreceni Kossuth Lajos Tudomány Egyetem Évkönyve VIII.

A hitoktatás

Az iskolákban az államosításig általában heti két hittanóra volt. A hitoktatást az önálló és az óraadó hitoktatók végezték. Az *önálló hitoktatók* főfoglalkozásban tanították az iskolákban a hittant; állami fizetést kaptak. Kötelező óraszámuk ugyanannyi volt, mint a középiskolai tanároké. Az óraszám rendszerint nem egy, hanem több iskolában tartott hittanórákból tevődött össze. A Hajdúdorogi Egyházmegyében 29 önálló hitoktató volt; az Exarchátusban viszont egy sem. *Óraadó hitoktatók* voltak a paróchusok, a segédlelkészek és a világi hitoktatók. Ez utóbbiak olyan filiákon tanították a hittant, ahová a lelkészek a nagy távolság miatt nem juthattak el.

A hittanórákon a gyerekek alaposan megismerkedtek a szertartásokkal és elsajátították az egyházi énekeket is.

A fakultatív hitoktatás bevezetése óta az iskolai hitoktatásra beíratott növendékek száma évről évre csökkent, 1986-ban 8% körül van. Ezzel szemben a templomi hitoktatáson részt vevők száma emelkedik. Az egyházmegyében a 6—14 éves korban lévő gyermekek kb. 30%-a, az Exarchátusban 80—90%-a,

egyes községekben 100%-a jár rendszeresen hittanra. Városokban a középiskolások számára is tartanak hittanórát; a résztvevők száma viszonylag csekély.

1984 óta eddig hét egyházközségből kértek engedélyt arra, hogy a templom helyett a paróchia épületében tarthassák a hittanórákat. A hitoktatás egyébként az egyház és az állam által megállapított keretek között történik. Az Ordinárius a körlevelekben a lelkészeket az előírások betartására, valamint a hitoktatás lelkiismeretes végzésére buzdítja.

A hitoktatás ügyének előmozdítására, az arra való buzdítására, a szükséges nyilvántartás intézésére, a hitoktatók továbbképzésére és alkalomszerű segítségre a főpásztor felállította a *Hitoktatási Bizottságot,* melynek 17 tagja van. E bizottság keretein belül az Ordinárius minden főesperesség területére egy *hitoktatási referenst* nevezett ki. (1977)

A főpásztor 1984-ben a referensek hálózatát továbbfejelsztette: minden esperesi kerületben tanácsadóként és referensként kateketikai zelátorokat nevezett ki. Felkérte őket, hogy legyenek összekötők az egyházmegyei központ és az egyes hitoktatók között, segítsék az isteni tanításban tanácsaikkal, buzdításaikkal a jobb út és módszer keresésében. Megbízta őket a hittanórák látogatásával, ami módot ad a konkrét tapasztalatok megbeszélésére; a gyermekek érdeklődését erősíti, a helyi hitoktatók fáradozásainak súlyt ad nemcsak a növendékek, hanem rajtuk keresztül a családok és a közvélemény előtt is; ünnepélyesebbé téve és tekintélyt szerezve azoknak.

A Hitoktatási Bizottság évente négy összejövetelt tart. A gyűlésen előadások hangzanak el a hitoktatásról, az itt elhangzottakat a zelátorok továbbítják a hitoktatók felé a látogatások és az esperes-kerületi gyűlések alkalmával. Ők szervezik a papcsaládok, a minisztránsok és a hittanos gyerekek találkozóját, a dia-bank és magnószalagok bővítését és cseréjét; a gyerekek számára hittanrajzpályázatot írnak ki; és megbeszélik a hittankönyv tervezetet is.

1945 óta egyetlen gör. kat. *hittankönyv* jelent meg. Címe: Görög katolikus Szertartástan. Az általános iskolák V. osztályának görög katolikus tanulói számára. Bp. 1958. Szerkesztette a Hajdúdorogi Egyházmegyei Főhatóság által kijelölt Bizottság.

A Hittudományi Akadémia *Levelező Tagozatán* eddig 10 gör. kat. hallgató végzett, jelenleg 4 gör. kat. hallgató folytat teol. tanulmányokat.

Intézmények

Hazánkban az 1946/47-es tanévben a következő gör. kat. *oktatási intézmények* működtek: 2 óvoda, 47 elemi népiskola 72 tanítóval és 4129 tanulóval, 81 általános iskola 17 tanárral, 237 tanítóval és 11 787 tanulóval, 5 egyesített római és gör. kat. elemi népiskola 8 tanítóval és 429 tanulóval, 1 tanítóképző intézet 16 tanárral, 144 fiú és 109 leány, összesen 253 növendékkel.

A nevelők túlnyomó többsége világi volt.

A két óvoda közül az egyiket világi óvónők, a másikat bazilisszák vezették. Az elemi és általános iskolák nevelői világiak voltak, de Máriapócson apácák is

tanítottak. Az egyetlen tanítóképző Hajdúdorogon működött, 1942—1948 között. Igazgatója Estók Bertalan, — a későbbi országos hírű barlangkutató — és a tanárok zöme világi ember volt, de három szerzetes és három világi paptanár is tanított az intézetben.

Hazánkban két fiú és egy leány diákotthon működött. Fiú diákotthon volt Nyíregyházán és Hajdúdorogon. A nyíregyházi diákotthon alapaítója Kovács Gyula gimn. hittanár *Szent Jozafátról*, az unió vértanújáról nevezte el. Itt a nevelők világi paptanárok voltak, a tanulók a Kat. Tanulmányalapi Gimnázium és általános iskola növendékei közül kerültek ki. A hajdúdorogi fiú internátust a baziliták, a leány internátust a bazilisszák létesítették. A növendékek a tanítóképző diákjai voltak.

Ezek a diákotthonok számos oly szegénysorsú gör. kat. fiatalnak biztosítottak lehetőséget a tanulásra, akik erre egyébként nem is gondolhattak volna.

Az iskolák államosítása után az országban gör. kat. nevelési intézmények nem maradtak.

A nyíregyházi *Hittudományi Főiskola Könyvtára* a szemináriummal egyidőben, 1950-ben létesült. A könyveket a máriapócsi szerzetesek, a papok és a hívek adták össze, de számuk újabb adományok és vásárlások révén állandóan gyarapodik. A könyvtár 1979-ig a Papnevelő Intézet spirituálisának felügyelete alatt állt.

A könyvek használható katalógus nélkül egyetlen helyiségben voltak összezsúfolva. Az egyházmegyei központ újjáépítése során (1978—1981) a könyvtár is korszerű helyiségeket és berendezést kapott. A könyveket dr. Molnár Nándor kandidátus, szakképzett könyvtáros irányításával helyezték el az új könyvtárban. Ugyanő kezdte el a mai előírásoknak megfelelő Katalógus-cédulák készítését, valamint az Egyetemes Tizedes Osztályozás szerinti szakozást is.

A debreceni Egyetemi Könyvtár és Hittudományi Főiskola Könyvtára 1979. május 10-én együttműködési szerződést kötött. Ennek eredményeképpen Czellárné Csiba Judit az Egyetemi Könyvtár munkatársa a magyar, latin, német és görög könyveket, Pandúr Julianna a KLTE Szláv Filozófiai Tanszék munkatársa pedig a szláv kéziratokat dolgozta fel. Elkészítették a régi könyvek számozását és katalógusát is.

Ojtozi Eszter és Pandúr Julianna a Debreceni Akadémiai Bizottság anyagi támogatásával, Dudás Bertalan v. O. S. B. M. tartományfőnök, anarcsi paróchus kíséretében 54 paróchiát látogattak meg, felkutatták és begyűjtötték a régi egyházi könyveket.

A könyvtárban jelenleg kb. 30 000 könyv található. Ezek között van egy ősnyomtatvány, három antiqua és kb. 500 kötet 1800 előtti egyházi szláv, görög, latin, román és magyar nyelvű nyomtatvány, egy 1617-ben Lvovban kiadott Triodion, amelynek tudomásunk szerint Európában nincs párja.

A könyvtárral kapcsolatban megjelent legfontosabb tanulmányok: Ojtozi Eszter: A Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Könyvtárának szláv és román cirillbetűs könyvei Debrecen, 1985. — Ojtozi Eszter: Az Osztrogi Biblia két példánya a Nyíregyházi Hittudományi Főiskola Könyvtárában. in.: Könyv és könyvtár XIII.(1982)112—121.1.

A *Görög Katolikus Egyházművészeti Gyűjteményt* a főpásztor 1983-ban állította fel. Ennek az intézménynek az a feladata, hogy összegyűjtse és feldolgozza a gör. kat. magyarok egyházművészetének tárgyi anyagát. A már beérkezett ikonokat, ikonosztázion-töredékeket, gyertyatartókat és más, egykor liturgikus célokat szolgáló tárgyakat szakszerű restaurálás után kiállítják. A gyűjtemény egyik legértékesebb darabja egy ikonosztázion alapkép, mely az Istenszülőt ábrázolja. Lelőhelye: Kántorjánosi (Szabolcs-Szatmár megye).

Az Egyházművészeti Gyűjtemény kihelyezett kiállítóterme Máriapócson van. Ez az intézmény egyben kegyhely-történeti gyűjtemény elhelyezésére szolgál. (Kialakítás alatt.)

Liturgikus élet és ünnepek

A második világháború után az Egyházmegyei Hatóság kiadásában a következő *liturgikus könyvek* jelentek meg: 1. Aranyszájú Szent János egyházatya szent és isteni Liturgiája (1949). 2. Dicsérjétek az Urat. Görög szertartású katolikus énekes- és imakönyv kivonata (1954). 3. Dicsérjétek az Urat! Görög szertartású katolikus énekeskönyv (1959 és 1974). 4. Görög katolikus egyházi Szerkönyv (Euchologion 1964). 5. Görög szertartású katolikus egyház szent és isteni Liturgiája (Az 1920-ban kiadott Liturgikon fénymásolással újranyomtatva 1984). 6. Dicsérjétek az Úr nevét Görög Katolikus Zsolozsmáskönyv. (Az 1938-as kiadás fénymásolással.)

Püspöki rendelet a szent szolgálatok egyöntetű végzéséről. A Hajdúdorogi Egyházmegyében a szertartásokat nem egyöntetűen végezték. Ennek okai: A különböző egyházmegyékből származó egyházközségekben egymástól eltérő liturgikus szokások voltak gyakorlatban; továbbá egyházmegyei szeminárium híján a papnövendékek egységes liturgikus nevelésben nem részesülhettek, végül több lelkész „korszerűsítés" címén a szertartásokon változtatásokat eszközölt.

Dudás Miklós püspök szakértők bevonásával összeállította a szertartások végzésének szabályait és elrendelte, hogy a lelkészek a szertartásokat 1955. január 1-től kezdve e rubrikák szerint végezzék. Timkó Imre püspök e rendeletet az 1976. évi IV., számú, valamint az 1984. március 25-én a szertartások végzéséről kiadott külön körlevélben megerősítette.

A *magyar liturgia:* Az Apostoli Szentszék a magyar nyelv liturgikus használatát az 1920-as évek kezdetétől hallgatólagosan tudomásul vette, de csak 1960-ban hagyta jóvá. Ekkor XXIII. János pápa a Keleti Kongregáció által kiadott dekrétumával szentesítette a magyarországi gör. katolikusok és más keleti szertartású katolikus közösségeknél kialakult gyakorlatot, mely szerint a hivatalos liturgikus nyelv csakis a szentmise kánoni részében érvényesül, a mise többi részét és minden más szertartást a nép nyelvén végeznek. Az egyházmegyében az *ógörög,* az exarchátusban az *ószláv* volt a hivatalos liturgikus nyelv.

A *teljes magyar liturgia* bevezetésére a II. Vatikáni Egyetemes Zsinaton került sor. Dudás Miklós püspök 1965. november 19-én a római Szent Péter

templomban a zsinati atyák jelenlétében a szent liturgiát teljesen magyarul végezte. Hazaérkezése után erről személyesen tájékoztatta a papságot. (Nyíregyházán 1965. december 21-én és Miskolcon december 22-én.) Hangsúlyozta, hogy a magyarul végzett liturgia ellen a Szentszék nem tiltakozott. Ilyen különös módon történt meg a magyar liturgikus nyelv törvényes elismerése és szentesítése.

Ettől kezdve a lelkészek a szent liturgia görögül, illetve ószlávul mondott szavait is magyarul mondják.

Dudás püspök kérésére az Apostoli Szentszék 1966-ban rendezte a magyar gör. katolikusok ünnepeinek számát is. Addig a változó ünnepeken kívül 22 állandó ünnepük volt. A Szentszék 10 állandó és 1 változó ünnepen (húsvét 3. napján) a híveket felmentette a misén való részvétel kötelezettségétől és a nehéz testi munka tilalmától. A püspök elrendelte, hogy azokon az ünnepeken is, melyeknek kötelező megtartása megszűnt, a lelkészek ünnepi liturgikus rendet tartsanak. A hívek legtöbb egyházközségben ezt igénylik is.

A Szentszék 1967-ben a gör. kat. böjti fegyelmet is enyhítette. Az addigi 5 szigorú böjti nap helyett csak kettő maradt, nagyböjt első napja és a nagypéntek.

A Rádió gör. kat. félórájának közvetítése 1958-ban indult meg újra. Évente kétszer van gör. kat. istentisztelet. A közvetítéssel kapcsolatos ügyeket dr. Keresztes Szilárd segédpüspök intézi. A vallásos félórában az egyházmegye és az exarchátus lelkészei és énekkarai egyaránt részt vesznek.

A hallgatók általában a szentbeszédet tartó papokat keresik fel leveleikkel. Elsősorban a szórványban élő hívek jelentkeznek, akik csak nagyon ritkán vehetnek részt gör. kat. liturgián. Ezek a hívek, de mások is, igen pozitívan reagálnak a gör. kat. vallásos félórára.

A görög katolikusok liturgikus életében igen fontos szerepük van a kántoroknak. Az iskolák államosításáig a *kántorképzés* a nyíregyházi állami és a hajdúdorogi gör. kat. tanítóképzőben történt.

Gyakran előfordult az is, hogy a jelöltek magánúton sajátították el a kántori ismereteket és az egyházmegye, illetve az Exarchátus székhelyén, a Főpásztor által kijelölt bizottság előtt tettek vizsgát. Ez a gyakorlat 1948 után általánossá vált.

Az ötvenes évek elejétől az Exarchátusban szokásba jött, hogy a kántorok és a kántorjelöltek részére időnkint kijelölt községekben egy napos összejövetelt rendeztek. (Abaújszántó, Edelény, Homrogd stb.) Itt megismerkedtek a tipikon előírásaival, illetve elmélyítették azok ismeretét és gyakorolták a liturgikus énekeket.

1983-ban Máriapócson megkezdődött a kántorképzés, illetve a működő kántorok továbbképzése. Azóta minden nyáron hat napos tanfolyamot tartottak, melyen egy-egy alkalommal az egyházmegyéből és az exarchátusból 60 kántor, illetve kántorjelölt vett részt.

Egyházközségek és egyesületek

1985-ben hazánkban a gör. kat. egyházközségek száma 158. Ezek közül 129 a Hajdúdorogi Egyházmegyéhez, 29 pedig a Miskolci Apostoli Kormányzósághoz tartozik.

1945 óta az egyházközségek száma jelentősen emelkedett. Az egyházmegyében 27, az exarchátusban pedig 5 új paróchiát szerveztek.

A gör. kat. egyházközségek megalakulása és működése lényegében ugyanazon Igazgatási Szabályzat előírásai szerint történt és történik, mint a latin róm. kat. egyházközségeké. A Magyar Püspöki Kar által 1984-ben kiadott új Szabályzatot az Ordinárius a Hajdúdorogi Egyházmegyében és a Miskolci Apostoli Kormányzóságban bevezette. Az új szabályzat előírásainak gyakorlati megvalósítása érdekében a Főpásztor az 1984. 4. sz. körlevelében közölte, hogy az egyházközségi képviselő-testület mandátuma lejártnak tekintendő. Egyben elrendelte a képviselő-testületek újra való választását és ismertette az új szabályzatnak a választási eljárásra vonatkozó előírásait.

A püspök rendelkezését a paróchusok 1985 január és február folyamán végrehajtották.

A két világháború között a gör. kat. egyházközségekben megszerveztek több olyan *egyesületet,* melyek a latin róm. kat. egyházközségekben működtek. Így csaknem minden paróchián volt Rózsafűzér Társulat, Oltáregylet, Szívgárda, Mária Kongregáció, KALOT és KALÁSZ. Több egyházközségben megalapították a Kat. Szülők Szövetségét. Legény-egyletet, Leány-egyletet stb.

Ezek az egyesületek az országos szervezetek által megállapított szabályok szerint működtek és azok programjait hajtották végre. Tevékenyen belekapcsolódtak az egyházközségek életébe is. Rajtuk kívül azonban voltak Magyarországon gör. kat. egyesületek is. Így: A Magyar Görög Katolikusok Országos Szövetsége (MAGOSZ), a Magyar Görög Katolikus Nők Országos Szövetsége (MAGNOSZ), Szent Miklós budapesti agapé társasága, a fővárosban élő gör. katolikusok szervezete, a Vasvári Pál Kör. A budapesti gör. kat. egyetemisták egyesülete, Szent Miklós Magyarországi Uniós Szövetség (SZEMISZ).

A második világháború után a fenti egyesületeket betiltották.

A régi hitbuzgalmi egyesületek közül jelenleg is működik az egyházközségekben a *Rózsafűzér Társulat* és az *Oltáregylet.* Sok egyházközségben ezek gondoskodnak a miseruhák karbantartásáról, a templom tisztántartásáról, a pócsi zarándoklatok megrendezéséről, meglátogatják a betegeket, támogatják a szegényeket. Újabb csoportosulások is keletkeztek. Teljesen nyílt csoportosulás a *bibliakör.*A templomban a lelkész által hetente egyszer-kétszer tartott biblia magyarázatokon bárki részt vehet.

Az Exarchátusban néhány helyen (Mucsony, Encs, Edelény), az egyházmegyében viszont a legtöbb egyházközségben működik *minisztráns-csoport.* A minisztránsok a hittanos gyermekek (lányok és fiúk) közreműködésével a nagy ünnepek alkalmával a templomban előadás keretében bemutatják az ünnep történetét.

A ministráns-csoportok számára rendszersen rendeznek találkozókat, melyeken egy-egy esperesi kerület minisztránsai vesznek részt. Ilyen találkozók voltak Urán 1981-ben 60, Jánkon 1981-ben 60, Nyírgyulajban 1983-ban 70 és Nyíradonyban 1984-ben kb. 200 résztvevővel. A találkozók programja: liturgia, hittanverseny korcsoportokban, jutalomosztás, közös ebéd, játék és vetélkedő.

Számos egyházközségben működik *ifjúsági hittan-csoport.* Ennek létesítése ugyan több faluban szinte leküzdhetetlen akadályokba ütközik. A fiatalok vagy városi kollégiumokban élnek, vagy eljárnak másfelé dolgozni, a lelkész szinte képtelen olyan időpontot találni, amikor mindannyian meg tudnának jelenni a foglalkozáson. Ahol viszont sikerült hittan-csoportot szervezni, ott a fiatalok az összejöveteleken hittani és liturgikus oktatásban részesülnek életkoruknak megfelelően. Karácsonykor, anyák napján és máskor irodalmi előadást rendeznek. Az összetartozást erősítik az ifjúsági csoportok találkozói. Nevezetesebb találkozók: Érpatakon 1983. október 26. helybeli és debreceni, Hajdúdorogon 1983. november 17-én helybeli és debreceni, miskolci és újfehértói, Máriapócson 1984. november 7-én a máriapócsi, a nyíregyházi, a debreceni és a miskolci, Selyeben 1985. április 13—14-én a helybeli, a debreceni és a mucsonyi fiatalok részvételével. 1985. április 27-én tartották Máriapócson a magyarországi g. k. ifjúsági csoportok találkozóját, melyen kb. 1000 fiatal jelent meg. A találkozókon résztvevők műsorokat adnak elő, és vallási témájú beszélgetést folytatnak. A gör. kat. fiatalok közül igen sokan vesznek részt a római katolikusok által szervezett találkozókon is, különösen Debrecenben. E találkozókon rendszerint külön műsorszámokat mutatnak be. Sőt egyes helyeken, pl. Ináncson közös róm. kat. és gör. kat. csoportot szerveztek.

A budapesti püspöki helynökség

A két világháború után megkezdődött, 1945 után pedig fokozódott az elvándorlás az ország keleti vidékeiről az iparilag fejlettebb területekre: a főváros környékére és a Dunántúlra. Ezek a területek nem tartoztak sem a Hajdúdorogi Egyházmegyéhez, sem pedig a Miskolci Apostoli Exarchátushoz, ezért az ide költöző hívek görög szertartás szerinti lelki ellátása lehetetlenné vált. Az a veszély fenyegetett, hogy ők el is vesznek a gör. ritus, sőt még a vallás számára is.

Dudás Miklós püspök kérésére 1968-ban VI. Pál pápa a *hajdúdorogi püspök joghatóságát* három évre kiterjesztette a Magyarországon élő valamennyi gör. kat. hívőre. A Szentszék ennek az intézkedésnek hatályát 1972-ben meghosszabbította.

Dudás püspök 1968-ban *dr. Timkó Imre kanonokot,* a budapesti Hittudományi Akadémia professzorát a gör. kat. szórványok területére püspöki helynökké nevezte ki. Timkó Imre megkezdte a szórványokban élő gör. kat. hívek saját rítusuk szerinti lelki ellátásának megszervezését.

Dudás püspök 1972. július 15-én meghalt. Timkó Imrét a Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Ap. Kormányzó helynökévé választották, de továbbra is igen nagy odaadással folytatta a szórványterület szervezését. A

Magyar Katolikus Püspöki Kar, melynek mint kormányzó helynök, Timkó Imre is tagja volt, 1974. szeptember 12-én körlevelet adott ki a szórványban élő gör. kat. hívek lelki gondozásáról, és ismertette a szórványterület egyházközségi szervezetét is.

VI. Pál pápa Timkó Imrét 1975. január 7-én a Hajdúdorogi Egyházmegye *megyéspüspökévé* és a Miskolci Ap. Exarchátus *apostoli kormányzójává* nevezte ki. Szegedi Joachim körösi s. püspök szentelte fel Nyíregyházán 1975. február 8-án. A megyéspüspök a szórványterület új helynökévé *Keresztes Szilárd* s. püspököt nevezte ki 1975. március 15-én.

A Szórványhelynökség területén 7 egyházközséget szerveztek: Dél-Buda, Észak-Buda, Csepel, Kispest, (Dél-Pest), Rákoskeresztúr (Közép-Pest), Újpest (Észak-Pest) és Pécs. Ezekhez az egyházközségekhez számos leányegyház tartozik. Két régebbi alapítású paróchiához Makóhoz és Szegedhez is csatoltak szórványterületen lévő filiákat.

A szórványlelkészek a szertartásokat római kat. templomokban végzik. Jelenleg a szórványterületen 42 római kat. templomban végeznek gör. kat. liturgiát, sőt, több helyen a róm. kat. főpásztorok latin szert. templomokat adtak át a gör. katolikusoknak. A latin szertartású ordináriusoknak e megértő segítsége nélkül a szórványterület gör. szert. lelkipásztori ellátása lehetetlen volna.

Ezzel elősegítik azt is, hgy a II. Vatikáni Egyetemes Zsinatnak a keletiekre vonatkozó határozata megvalósuljon: a keletiek tartsák meg saját szertartásukat.

A Magyar Katolikus Püspöki Kar 1979-ben a szórványterület egyházi szervezetét véglegesnek ismerte el.

Róma viszont a püspöki joghatóság kiterjesztését *véglegesítette* 1980. július 17-én. Ennek értelmében a Hajdúdorogi Egyházmegye joghatósága alá tartozik az ország egész területe a Miskolci Ap. Exarchátus kivételével. Az erről szóló „Summis Pontificibus" kezdetű bullát *Agostino Casaroli* bíboros, pápai államtitkár Esztergomban 1980. szeptember 28-án adta át Timkó Imre püspöknek.

Miután az eddigi szórványterület véglegesen beolvadt a Hajdúdorogi Egyházmegyébe, a főpásztor a Szórványhelynökséget Budapesti Püspöki Helynökséggé szervezte át; s ennek keretén belül felállította a Budapesti Esperesi Kerületet (1982). Az új egyházkormányzati szervezethez osztotta be a fővárosi, a makói, a szegedi, valamint az említett szórványparóchiákat. A vikárius változatlanul Keresztes Szilárd s. püspök.

Anyagi helyzet

Mint említettük, az egyházmegye, az exarchátus és az egyházközségek földbirtokát 1945 után állami tulajdonba vették, illetve a lelkészek a még megmaradt földterületet felajánlották az államnak.

Ugyanakkor megszűnt a *kegyuraság* is.

1945-ben a Hajdúdorogi Egyházmegye 93 paróchiája közül 28 kegyúri hely volt. A Pénzügyminisztérium 1, a Pénzügymin. és a Vallásalap 1, a Vallásalap 8, a

Nagyváradi Róm. Kat. Káptalan 2, Budapest 2, Hajdúdorog 1, a csanádi püspök 1, a nagyváradi róm. kat. püspök 1, a munkácsi püspök 1, a Bencés Rend 1, magánkegyúr 8 paróchia felett gyakorolt kegyúri jogokat.

1945-ben az Ap. Exarchátusnak 25 paróchiája közül 7-nek volt kegyura. Valamennyi kegyúr földbirtokos volt. A kegyúri kiváltságokat és kötelezettségeket minden paróchia esetében külön határozták meg.

Megszűnt az egyházi adó kötelező jellege és az állami hatóságok által történő beszedése is.

Az egyházközségek anyagi viszonyait új alapokra kellett helyezni. A bevételek a hívek által történő önkéntes megajánlásból, perselypénzből és adományokból származnak. Ezek felhasználásáról a képviselőtestület dönt.

Az önkéntes megajánlás összege az utóbbi években jelentősen emelkedett; szinte egyházközségenként változik, s elsősorban az egyházi személyek: a pap, a kántor és a sekrestyés javadalmazását biztosítja. Néhány egyházközségben a kántori teendőket a papné látja el.

Nagyobb beruházás vagy tatarozás esetén az egyházközségekben gyűjtést rendeznek. Amennyiben az egyházközség anyagi helyzetét meghaladó befektetésre kerül sor, segélyt kérhet az Egyházmegyei Hatóságtól, sőt ez utóbbin keresztül külföldről is. A külföldről történő segélykérelem módozatát az Ordinárius külön rendeletekben szabályozta; ezeket az 1972. évi IV. sz. és az 1974. évi V. sz. körlevélben ismertette.

A központi díjakat a hívek száma alapján állapítja meg a Gazdasági Hivatal. A Hajdúdorogi Egyházmegyében a központi díjak 40%-át az egyházmegyei központ kiadásaira, 60%-át pedig a papnevelésre fordítják. Az exarchátusban 1973-tól 1984 végéig a központi díjakat és a papi nyugdíjpénztár bevételét együtt kezelték. Azóta a nyugdíjpénztárt a központi díjaktól külön választották. A központi díjakat a szükségletnek megfelelően használják fel a papnevelésre és más kiadásokra.

Az egyházmegyében és az exarchátusban 1945 óta szinte minden templomot és paróchiát tataroztak. Számos helyen a templomot fűtési berendezéssel látták el, a lelkészi lakásokat pedig korszerűsítették, vagy újat építettek.

1945 óta az egyházmegyében 13 új templom és 6 új kápolna épült. *Templomok:* Érpatak (1948), Anarcs (1955), Mándok (1969), Nyírlövő (1972), Balkány 1977), Nyírtét (1948), Fülöp (1960), Nyírmártonfalva (1957), Gávavencsellő, Gáva (1948), Csenger (1948), Mátészalka (1948), Mezőzombor (1950), Diósgyőr (1961). *Kápolnák:* Nyíregyházi Szeminárium (1981), Téglás (1956), Kispest (1948), Hodász (1948), Erdőhorváti (1976), Sámson (1978).

Ugyanakkor az exarchátusban 4 új templom és 1 kápolna épült. *Templomok:* Ózd (1948), Selyeb (1973), Pálháza (1976), Edelény (1983). *Kápolna:* Sajószentpéter (1972).

Amikor Szent X. Pius pápa felállította a Hajdúdorogi Egyházmegyét, a magyar kormány kötelezettséget vállalt az egyházmegyei központ kiépítésére. A körülmények alakulása folytán azonban erre nem került sor. Az egyházmegye első püspöke Miklósy István (1913—1937) és a kanonokok a nyíregyházi egyházközség tulajdonában lévő épületbe költöztek. A második püspök dr.

Dudás Miklós megkezdte ugyan Nyíregyházán a Sóstói úton az új püspöki székház felépítését, de a háborús események miatt nem fejezhette be, majd a háború után az építkezés befejezése ellenében bérbeadta az államnak. Az egyházmegyei szemináriumot saját székházában nyitotta meg.

Az egyházmegye harmadik főpásztora, dr. Timkó Imre megyéspüspök, egy évvel a felszentelése után, 1976-ban az állami hatóságok előtt felvetette az egyházmegyei központ kiépítésének tervét, mivel az egyházmegye anyagi helyzete, a magyar állam és a külföldi egyázi szervek támogatása ezt lehetővé tette. Elgondolását megértéssel fogadták, segítettek a tervező és kivitelező vállalatok megtalálásában. A tervezést a NYÍRTERV készítette. Ezek 1977 nyarán készültek el, s miután a püspökség az állami hatóságoktól megkapta az előzetes elvi hozzájárulást, szerződést kötött a Szabolcs-Szatmár megyei ÉPSZER Vállalattal. Az építkezés 1977 őszén megindult. 1978. december közepére elkészült 8 db egyenként 4 szoba összkomfortos lakás a szemnáriumi elöljárók és központi tisztségviselő lelkészek számára. Ezeket 1979 januárjában használatba is vették.

A régi püspöki épület átalakítása két ütemben történt. Az épület nyugati szárnyának emeleti részében alakították ki a papnevelő intézet lakórészét. A nyugati szárny emelt déli felében vannak a tantermek és a hivatali helyiségek. Ugyanitt a földszinten került sor a könyvtár (80 000 kötetre méretezve), a levéltár, az egyházmegyei múzeum és a papnevelő intézet egyes helyiségeinek kialakitására. Az épület déli szárnyának átépítése 1980 őszén kezdődött. Itt az emeleten van a püspöki lakosztály, egy 150 főre méretezett díszterem, társalgó stb. Ezek a munkálatok 1981 augusztusának közepére készültek el.

Az ünnepélyes felszentelés 1981. augusztus 17-én történt. Ezen megjelent csaknem a teljes Magyar Püspöki Kar és számos külföldi vendég. A szentbeszédet dr. Lékai László bíboros-érsek mondta.

Az építési költségek 18 000 000 forintot tettek ki, a berendezési és a felszerelési tárgyak 3 000 000 000 forintba kerültek. A *központi építkezések anyagi fedezetének összetevői:* egyházi tartalékból, Sóstói úti épületért kapott összeg, egyházközségek, lelkészek adományai, máriapócsi kegyhelytől, az ÁEH segítsége. *Külföldről:* Congregatio Orientalis segélye, az Europäischer Hilfsfonds segélyei, ausztriai és NSZK-beli püspökök személyes adományai, az USA és kanadai egyházmegyék adományai, és flörsheimi domokos apácák adománya.

Karitatív tevékenység: A paróchusok nyilvántartást vezetnek egyházközségük *szegénysorsú* híveiről és azokat a Szent Antal, illetve a Szent Miklós perselyből rendszeresen támogatják. Innen utalják ki a rászorulóknak az alkalmi segélyeket is.

Az Exarchátusban 1945 után a papok adományaiból *Szociális Alapot* létesítettek. Ebből biztosítanak a lelkészeknek korpótlékot, a kisebb jövedelmű helyeken működő papoknak rendszeres anyagi támogatást, valamint tanulmányi segélyeket a papgyerekek számára.

A Hajdúdorogi Egyházmegyében az Ordinárius a papok és a papcsaládok támogatására 1978. április 1-i hatállyal Egyházmegyei Karitatív Alapot létesített, melynek céljaira az egyházközségek és a működő lelkészek évente 200 Ft-ot fizetnek be. Az így befolyt összegből napi 50 Ft-ot kapnak a beteg lelkészek, a

megmaradt pénzből pedig segélyezik a nehéz anyagi körülmények között lévő papcsaládokat. Amennyiben a papcsaládban haláleset történik, az Egyházmegyei Hatóság a gyászolóknak „Koszorúmegváltás" címen jelentős segélyt utal ki.

A hitélet általános jellemzése

A görög katolikusok hitéletének jellemző vonásai a következők:

Mint említettük hazánkban 1945 óta 32 új g. k. paróchiát szerveztek, ebből 7 az ún. szórványterületen van. Ez azt jelenti, hogy 32 helyen, ahová a gör. kat. lelkész korábban csak ritkán jutott el, vagy egyáltalán el sem jutott, most megkezdődött a hívek saját szertartásuk szerinti rendszeres lelkipásztori ellátása.

A lelkészek tapasztalata szerint a gör. kat. szülők — kevés kivétellel — gyermekeiket megkereszteltetik és megbérmáltatják. Igaz, a Hajdúdorogi Egyházmegyében 1963-ban 3646, 1984-ben pedig csak 2779 keresztelés volt, de ez elsősorban a születés csökkenésével magyarázható. A falusi egyházközségekben a gyerekek 80—100%-a járul az első szentáldozáshoz; a városokban viszont jóval kedvezőtlenebb az elsőáldozó gyermekek aránya a megkereszteltek számához képest.

A vasár- és ünnepnapi szentmiséken résztvevő hívek száma viszonylag magasnak mondható, elsősorban a falvakban. Sok hívő nemcsak a szentmisén, hanem a reggeli és az alkonyati istentiszteleten (az utrenyén és a vecsernyén) is részt vesz. A városokban viszont, ahol általában csak egyetlen gör. kat. templom van, a hívek pedig szétszórtan élnek, esetleg igen messze attól, a szertartásokon való részvétel komoly áldozatokkal jár. Számos városi hívő tömegközlekedési eszközökkel, többszöri átszállással és hosszú ideig tartó utazással tudja megközelíteni a gör. kat. templomot. Ez a magyarázata annak, hogy a hívek közül sokan csak a nagy ünepeken jutnak el saját templomukba és viszonylag kevesen vesznek részt hétköznap a szent liturgián. Ezt a problémát új miseközpontok szervezésével lehetne megoldani.

A hívek a szertartások végzésébe tevékenyen bekapcsolódnak énekeikkel, válaszaikkal. Ifjúsági énekkarok működnek Budapesten, Debrecenben, Miskolcon, Nyíregyházán, Sátoraljaújhelyen és Hajdúdorogon.

A szentgyónáshoz és áldozáshoz járuló hívek száma viszonylag magasnak mondható. Minden egyházközségben van jó néhány gyakori, illetve napi áldozó is. Rendszerint közülük kerülnek ki azok, akik a templom díszítésében és a templom körüli munkákban segédkeznek.

Az egyházi házasságkötések száma az utóbbi években jelentősen csökkent. A Hajdúdorogi Egyházmegyében 1963-ban 1564, 1984-ben pedig 1090 esketés volt. E csökkenés részben a hitbeli közönyösséggel magyarázható, részben azzal, hogy a válások — melyek száma a görög katolikus híveknél országos viszonylatban a legkisebb volt — újabban közöttük is egyre gyakoribb lesz. A kényszerűségből csupán polgári házasságban élők lelki gondozása a gör. katolikusoknál is egyre súlyosabb problémát jelent.

A felelősségteljes hitélet megnyilatkozása az a készség is, mellyel a hívek az egyházközség céljaira és a meghatározott rendeltetésű gyűjtésekre, főleg a papnevelésre adakoznak.

A hitélet előmozdítására és elmélyítésére szolgáló *vallásos rendezvények:*

A nagyböjtben tartott *triduumok,* melyek a régebben ritkán tartott 8 napos népmissziókat váltották fel. Ezeken nagyon sok hívő vesz részt, végez szentgyónást és szentáldozást. *A templombúcsúk,* melyeken az esperesi kerület papsága és számos híve vesz részt, és amelyekre több egyházközségben triduummal készülnek. Kivételes nagy esemény az egyes egyházközségekben tartott *papszentelés* és *primicia.* A második világháború után Dudás püspök nemcsak Nyíregyházán vagy Máriapócson, hanem más kiemelkedőbb egyházközségben szentelte fel a papokat. Az utóbbi években Timkó Imre megyéspüspök és Keresztes Szilárd segédpüspök a szentelendők lakóhelyein végezték a papszenteléseket. Felemelő ünnepség keretében tartják meg a primiciát is. Jelentős esemény az egyházközségekben a főpásztor látogatása is.

A magyarországi görög katolikusok vallási életének középpontja már mintegy 300 éve *Máriapócs.*

A Szabolcs megyei Pócson a kis fatemplom Mária képe 1696. november 4-től 14 napon át megszakítás nélkül, majd kisebb-nagyobb megszakítással egészen december 8-ig könnyezett. Az eseménynek csakhamar híre ment és I. Lipót király parancsára az ikont Bécsbe szállították, s a Szent István Dómban helyezték el. E történetet dolgozta fel Tartallyné Stima Ilona (Tartally József gör. kat. lelkész felesége) írónő: „Ékes virágszál" c. regényében, mely 1946-ban és 1980-ban jelent meg.

A kegyképről több másolatot készítettek. Az egyiket jelenleg is a máriapócsi templomban őrzik. Ez a kegykép kétszer könnyezett: 1715. augusztus 1-én, 2-án és 5-én; majd 1905. december 3—19-ig, valamint december 30-án és 31-én.

A máriapócsi kegytemplom 1731—1756 között épült. Olsavszky Emánuel munkácsi püspök bazilitákat telepített Pócsra. Rendházuk 1749—1753 között épült fel. Ők voltak a kegytemplom lelkészei a rend feloszlatásáig.

Máriapócsra az első könnyezés óta érkeztek zarándokok az ország egész területéről, de főleg a magyar, román, ruszin és szlovák gör. kat. egyházközségekből. Így Máriapócs egyben a nemzetek megbékélésének is helye volt.

A kegytemplomot XII. Pius Pápa *„Basilica Minor"* rangra emelte.

Pócson évente két nagybúcsút rendeznek. Szűz Mária születése és elhunyta ünnepén. Számos kisebb búcsút is tartanak, így Szent Illés, Keresztfelmagasztalás, Szűz Mária oltalma, Szűz Máriának a templomban való bemutatása, Szent Mihály ünnepén, továbbá május minden vasárnapján. Ez utóbbi alkalmakkor van az anyák és gyermekek, a betegek és a fiatalok búcsúja. Főpásztori rendeletre a két nagy búcsú alkalmával templombúcsút sehol sem tartanak. Az első könnyezés emlékére rendezett Illés-napi búcsú az exarchátus búcsúja.

Az ünnepi búcsúkat — ha az ünnep hétköznapra esik — a hozzá legközelebb lévő vasárnap tartják az ünnep előtt vagy után.

1945 óta három különlegesen nagy jelentőségű búcsú volt: 1946-ban Kisboldogasszony ünnepén emlékeztek meg az első könnyezés 250. és az ungvári unió 300. évfordulójáról. 250 000 hívő jött össze: az ünnepi szentbeszédet Mindszenty József bíboros prímás, esztergomi érsek tartotta. Ezt a búcsút is megörökíti Tartallyné említett könyve. 1975 Kisboldogasszony ünnepén rendezett búcsún megjelent *Mario Brini* érsek, a Keleti Kongregáció titkára. Csodálatos látvány fogadta: 120 000 hívő szorongott a szabadtéri oltárhoz kivitt kegykép körül. A harmadik nevezetes búcsú 1981. augusztus 16-án volt. Ez egyben az egyházmegye hálaadása is volt, a központi építkezések befejezése után. Lékai László bíboros, prímás végezte az ünnepi szentmisét, magyarországi és külföldi róm. kat. püspökökkel koncelebrálva, Timkó Imre megyéspüspök, Keresztes Szilárd segédpüspök, több külföldi gör. kat. főpásztor, a magyarországi gör. kat. papság és 80 000 hívő jelenlétében.

A hitélet elmélyítéséhez jelentős mértékben járulnak hozzá a *Lelkigyakorlatos Házban* rendezett lelkigyakorlatok is. Ezekben 1983—1985 között 12 csoportban kb. 400 gör. kat. hívő vett részt.

Az ifjúság számára 1983 óta minden nyáron rendeznek lelkigyakorlatot a nyíregyházi szemináriumban. A gör. kat. fiatalok körében téves irányzatok jelentkezése csak elvétve tapasztalható.

A gör. kat. magyarok hitéletében a legsúlyosabb gondot a *hívek elvándorlása,* a városokba való beköltözés jelenti. Az Exarchátusban a hívek létszáma néhány egyházközség (Encs, Edelény, Mucsony, Ózd, Szuhakálló, Kazincbarcika) kivételével mindenütt csökken. Egy jellegzetes adat: Irotán 1940-ben 341, 1982-ben pedig 139 gör. kat. hívő élt. Ugyanez a helyzet Szabolcs-Szatmár és Hajdú-Bihar megye igen sok községében is. Emiatt számos falusi templom elnéptelenedik.

Sok hívő, a falusi környezetből kiszakadva felhagy a vallás gyakorlásával is; vagy ami még inkább jellemző: nem veszi fel a kapcsolatot új lakóhelyének paróchusával, nem jelentkezik be az új egyházközségbe. Ezért a főpásztor úgy intézkedett, hogy az elköltözött hívek címét a lelkészek érdeklődjék meg az otthon maradt hozzátartozóktól és közöljék az illetékes paróchussal.

Az is előfordul, hogy néhány beköltözött hívő a legbuzgóbb tagja lesz az új egyházközségének.

Ez a jelenség, valamint fiataljainknak a vallás, és közelebbről a gör. kat. egyház iránt megnövekedett érdeklődése hitéletünk vigasztaló, reményt keltő jellemzői.

FORRÁSOK, IRODALOM

Egyházmegyei Levéltár
Egyházmegyei Körlevelek
Magyar Statisztikai Zsebkönyv XV. évf. 1948
Dr. Timkó Imre: Keleti kereszténység, keleti egyházak, Bp. 1971.
Dr. Pirigyi István: A görög katolikus magyarság története, Nyíregyháza, 1982.
A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Kormányzóság Schematizmusa 1982.

A Miskolci Gör. Szert. Kat. Apostoli Kormányzóság története, területe és személyi adatai, Miskolc, 19
A Keleti Egyház c. folyóirat számai
Gergely Jenő: A Püspöki Kar tanácskozásai, Bp. 1984.
Az adatok összegyűjtésében dr. Kiss Andor hajdúdorogi esperes, a Hitoktatási Bizottság elnöke felesége, Fodor Katalin, valamint Petrassevits Dénes csobádi lelkész volt segítségemre.

Feldebrő templomának új liturgikus tere. Tervezte az Országos Műemléki Felügyelőség

NÉVMUTATÓ

Ha a név ugyanazon az oldalon többször is szerepel, a Névmutatóban *csak egyszer* van jelölve.

A, Á

Aba Novák Vilmos 474
Abonyi Pál 354, 356, 357, 358
Abos Bruno 466
Ábrahám István 358, 359, 365
Ács József 371
Adalbert, Szent 58, 465
Ágócsi László 176
Ágoston Julián Imre 427, 448
Ákos Géza 403
Albert István 78, 189, 264
Albert József 329
Albert, Szent 171
Albrecht főhg. 706
Almássy Mária 621
Alszeghy Zsolt 383
Althann Mihály 122
Ambrózy István gr. 706, 710
Áment Lukács 367, 371
Anda Judit 494
András Imre 518
Andrássy Géza gr. 706
Andrássy Károly gr. 706
Andrássy Mihály gr. 706
Andrássy Sándor gr. 706
Andres, Stephan 407
Andróczi Alajos 483
Angeli Ottó 366
Angster József 368
Ángyán Fülöp 182
Antal György 358
Antal János 194
Antal József 359
Antal Károly 473, 488, 506
Antos Kálmán 371
Anzelmi Tamás 224
Apor Vilmos 20, 70
Apponyi Albert gr. 706
Apponyi György gr. 706
Apponyi Károly gr. 706
Apponyi Sándor gr. 706
Aquila János 494
Aradi Zsolt 381, 383
Arató Miklós 458, 459, 460
Árkay Aladár 461, 462, 496
Árkay Bertalan 461, 462, 496
Árkayné Sztehló Lili 481
Artner Edgár 403
Arupe, Pedro 54
Árva György 446, 448
Árva Vince 504
Árvai Ferenc 475, 485, 506
Asbóth István 463

B

Baán István 721
Babits Mihály 382, 669
Babócsa Endre 405, 406
Bacsóka Béla 118
Badalik Bertalan 28, 31, 32, 33, 39, 44, 73, 171
Bády Ferenc 118, 329, 330, 417
Bagi István 55, 63, 392
Baich Mihály br. 706
Baitz M. Erzsébet 228
Baj Gizella 358
Balanyi György 42
Balás István 366
Balássy László 388, 406, 407, 410, 441, 442, 448
Balázs Péter 501
Balázs Sebestyén 77, 175, 264
Balcells Xuriach, Josephus Maria 189
Baldácsi Antal br. 706
Bali M. Ildefonza 212
Balinski Imre 354, 391
Bálint Endre 471
Bálint Ferenc 363
Bálint Sándor 55, 387, 410, 412, 417, 459, 508, 656
Balla Borisz 382, 383
Balogh Albin 234
Balogh Ferenc 262, 265
Balogh József 196
Balogh István 26, 385, 386, 389
Bama Domokos 396
Bán Aladár 426, 448
Bán András 397
Bán Endre 410
Bánáss László 20, 22, 27, 28, 72, 345
Bangha Béla 397
Bánhegyi Miksa 265
Bánk József 43, 45, 47, 51, 54, 65, 70, 72, 75, 105, 336, 343, 357, 403, 404, 405, 406, 407, 410, 412, 414, 415, 417, 419
Baranyai Jusztin 36
Baranyai Lajos 395
Barat Magdolna Zsófia, Szent 227
Barbarits Lajos 398
Barcza Géza 52
Bárd János 31, 93, 388
Bardon Alfréd 486, 506
Bárdos József 36
Bárdos Kornél 361
Bárdos Lajos 64, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 353, 354, 355, 357, 358, 362, 363, 365, 366, 367, 372, 373, 374, 378, 406, 409, 410, 655
Bárdosi Németh János 302
Bárdosné Molnár Katalin 365
Barett, David B. 518
Barkóczy Ferenc 121
Baross Endre 706, 707
Barót Mihály 75
Baróti István 358, 359, 366, 370, 371
Barsy Irma 437, 448
Bartalis Lajos 383
Barth Ferenc 479
Bartha Ágnes 480
Bartha Dénes 372
Bartha Lajos 479, 506
Bartha Tibor 60
Bartl Erzsébet 358
Bartók Béla 372, 382
Bartos M. Bernarda 214
Bascio, Matteo 179
Basilides Barna 506
Batthyány Erzsébet grnő 706
Batthyány János gr. 706
Batthyány József gr. 706
Batthyány Lajos gr. 706
Batthyány Olga Ludovika grnő 706, 707
Batthyány Pál gr. 706, 710
Batthyány Tódorné grné 706, 712
Batthyány Zsigmond gr. 706
Batthyány-Strattmann László hg. 420, 706, 714
Bauer Ferenc 706, 712
Békés Gellért 315, 416
Béla, III. király 166
Belon Gellért 57, 65, 66, 412, 417
Bencze Lajos 397
Benedek Marcell 383
Béni Mária 480, 483
Beniczky Béla 358

Benkő Ilona 483
Benkő László 480
Benőcs József 366
Benyovszky Rudolf gr. 706
Beöthy Pálné, pazonyi Elek Valéria 706
Berchtold Lipót gr. 706
Berchtold Miklós grné 706, 714
Bérci László 496
Berczeli A. Károly 383
Berda József 387
Berecz Ferenc 477, 486
Berecz Skolasztika 223
Berényi Zsigmond 122
Béres István 348, 359
Beresztóczy Miklós 22, 29, 39, 41, 48, 69, 111, 112, 117, 120, 233, 235, 329, 387, 401, 405
Berg Ottó 363, 364, 371
Berkes Gyula 396
Berkes Róbert 395, 398
Berki Viola 472
Bernanos, Georges 418
Bernát, clairvaux-i, Szent 166
Bernáth Aurél 472
Bernáth Ferenc 396
Bernhard Zsigmond 621
Bertók Ferenc 330
Bezerédi Márton 370
Bezerédj Imre 706
Bezerédj István 706, 709
Bicskei Karle János 469
Bieber Károly 483
Biedermann Imre br. 707
Biedermann Ottó br. 707
Bihari László 463
Bikki Béla 396
Bindes Ferenc 641
Birkás Endre 387
Bimbaum Erzsébet 220
Bíró Ferenc 208, 376, 377, 401, 621
Bíró Imre 117, 118, 390
Bíró Imre kamagy 366
Bittei (Bitter) Lajos 388, 439, 448
Blazovich Jákó 315, 397
Boda Gábor 302
Boda János 200
Boda László 105
Boenke M. Elena 208
Boer Judit 395, 397
Boér Miklós 246
Bognár József 332
Bognár Lajos 413
Bogner M. Margit 230, 418
Bohán Béla 358
Bohus Péter 353, 357, 358, 359
Bóka Imre 329, 504
Bóka László 383
Bokor Erzsébet 328
Bolberitz Pál 105, 391, 409, 414, 415
Boldizsár Iván 382
Boldogfai Farkas Sándor 467, 473
Bolgárfalvy M. Alerina 218
Bolza Géza gr. 707
Bolza József gr. 707
Bolza Pál gr. 707
Bolyós Rezső Ákos 36, 198
Boncompagni Ludovisi Arduina hgnő 707, 712
Borbély István 185
Borián Tibor 265, 367
Boros Fortunát 395
Borsa Antal 469, 490
Borsányi Pál 462
Borsodi Ágnes 483
Borsodi László 483
Borsos László 488, 489
Borsos Miklós 459, 474
Bosco János, Szent 61, 193, 220,
Boskovits Miklós 502
Bottos Gerő 477
Botzenhart Ferenc 706, 707, 708, 711
Bozó Pál 490
Bozóky Mária 410, 411, 472, 505
Bőle Kornél 286, 395
Bőthy Lajos 398
Braunecker Marie du Sacré Coeur 214
Brázay István 707, 710, 711
Brázay Mária 707
Brezanóczy Pál 34, 39, 42, 43, 44, 47, 49, 74, 75, 132, 350, 369, 637
Brini, Mario 737
Brunner Anna 201
Bubnics Mihály 75
Buchner Antal 363
Bucsi József 406, 407, 408, 630
Bucsi László 353, 356, 358, 359, 365, 391
Budai Kulcsár János 446, 448
Budanovič Ludovit 40
Bugnini, Annibale 663
Buhar Árpád 37
Bulányi György 59, 89, 141
Burka Kelemen 173
Buttler Gábor gr. 707
Buza Barna 467, 473, 506
Büky Géza 365
du Bx Gilbert M. M. 203

C

Calligaris Ferenc 358, 364
Callixtus, III. pápa 465
Capuai B. Rajmund 416
Cardenal, Ernesto 410, 412
Casaroli, Agostino 42, 43, 53, 56, 59, 67, 388, 600
Cavallier József 29, 31
Champagnat Marcelin 198
Chantal Szent Franciska 230
Chappotin Ilma 203
Chemel Antal 707, 710
Chesterton, Gilbert K. 418
Claudel, Paul 415
Clerc le, Alexia 212, 214
Cleve Rudolf 485
Cochereau, Pierre 371
Colasuonno, Francesco 67
Czakó István 641
Czapik Gyula 22, 24, 27, 32, 34, 36, 37, 74, 76, 111, 112, 123, 127, 182, 194, 206, 233, 240, 332, 334, 347, 398, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 410, 412
Czellárné Csiba Judit 727
Cziffra János 364
Cziráky József gr. 707
Cziráky László gr. 707
Czobor Ágnes 502
Czobor Béla 501
Czuczai József 483

CS

Csaba László 462
Csanád Béla 388, 405, 407, 414, 417, 418, 419, 440, 441, 445, 448, 523, 542, 544, 599, 638, 641, 643, 661
Csányi Pál 398
Csányi Tamás 364
Csávossy Elemér 185, 231
Cséfalvay Pál 419, 458, 499, 504
Cseh-Szombathy László 609, 610
Cselényi István Gábor 445, 449, 721
Csellár I. Jenő 170
Cséki Sándor 332
Csekonics Endre gr. 707
Csépány Ferenc 412
Csépány László 58, 414, 415, 417, 419
Csepela Lajos 395
Csepregi Imre 397
Cser Gusztáv 355, 358
Cserháti József 43, 47, 52, 53, 55, 56, 59, 63, 71, 105, 119, 132, 134, 137, 142, 405, 409, 410, 411,

412, 413, 414, 418, 458, 578, 596, 599
Csernoch János 194, 621, 622
Csernyánszky Mária 505
Csete György 463
Csete Ildikó 481
Csete József Ágoston 198
Csiby Mihály 468, 483
Csiksomlyói Márkos Attila 477, 486
Csikszentmihályi Róbert 465, 473, 475, 488
Csillag Gabriella 367
Csizmadia Andor 396
Csóka Béla 358
Csóka Gáspár 161, 265
Csóka J. Lajos 408
Csomák Elemér 363, 371
Csomasz Tóth Kálmán 346, 361
Csontos Barna 118
Csontos Oszkár 268
Csögl János 105, 409, 410, 411, 414

D

Dalányi János 366
Dallos Miklós 121
Dallos Sándor 382, 387
Danczi Villebald 265
Dániel Ferenc 198
Dankó László 65, 66, 73
Darázs Árpád 355, 358
Darvas József 30, 308
Darvasy Mihály 265
Dauner János 363, 364
Dávid Katalin 498, 506, 507
Dávid Mátyásné 416
Dávid Tibor 397
Deák Bárdos György 363, 374
Dékány Endre 443, 449
Dellepoort, J. J. 560
Demény Dezső 358
Demeter István 446, 449
Dénes Gizella 406, 409, 437, 449
Dénes Jenő 489
Dercsényi Balázs 492
Dercsényi Dezső 459
Déry András 364
Dési M. Margit 78, 264, 266
Dessewffy Aurél gr. 707
Dessewffy Emánuel gr. 707, 709, 710, 712
Dessewffy Miklós gr. 707
Dessewffy Miklós grné 711
Dienes Valéria 416
Dinnyés Lajos 23, 24
Diós István 417
Dobos Kálmán 365, 374
Dobraczynski, Jan 405, 407, 412, 413, 416, 419
Dobszay László 346, 351, 354, 363
Doig, Desmond 416
Domanovszky Endre 472
Domina Lajos 197
Dominek György 469, 486
Dominici János, Boldog 465
Domokos Pál Péter 346, 348, 354, 374, 413, 414
Domonkos, Szent 171
Doromby Károly 384, 438, 449
Dömötör László 198
Dömötör László ötvös 480
Dömyei István 105, 409, 411, 412
Dőry Dénes 364
Dragonits Tamás 484, 489, 494
Drahos János 28, 69, 327, 330, 347, 401, 702
Draskóczy Gyuláné sz. Jeszenák Alojzia brnő 707
Draskovich János gr. 707
Draskovich Ker. János gr. 707
Dréher Jenő 707
Dsida Jenő 382, 419
Dudás Bertalan 724, 725, 727
Dudás Miklós 22, 23, 25, 26, 28, 30, 41, 44, 46, 47, 49, 70, 71, 233, 722, 728, 729, 731, 734, 736
Dudits Pál 371
Dulánszki Nándor 362
Duray Tibor 472, 482
Dutka Mária 503
Dümmerling Ödön 459, 460, 492
Dümmerth Dezső 441, 449

E

Eareckson, Joni 417
Eglis István 401
Egri Ferenc 707
Egry József 472, 507
Egyedi Artúr 707
Elekes Boldizsár 323
Ella István 364
Előd István 105, 267, 413, 414, 416
Emődy Attila 463
Endrédy Vendel 168, 233
Endrey Mihály 31, 38, 40, 49, 51, 53, 69, 72, 403, 669
Eötvös Loránd 125
Eppinger Erzsébet 204
Erdei Ferenc 485, 490, 492, 493
Erdei Ferenc miniszter 308
Erdei József 724
Erdélyi Zsuzsanna 55
Erdő Péter 418
Erdődy Sándor gr. 707
Erdős Renée 415, 417
Erdősi Edit M. Caritas 266
Erdősi Károly 395
Erdősy József 369
Erős István 36
Ertl Kriszta 328
Erzsébet, Árpádházi Szent 57, 343, 382, 465
Erzsébet, Boldog 465
Erzsébet, Szent, Portugáliai 465
Eschenbach Jenő 483
Esterházy András Károly gr. 707
Esterházy Bernadette hgnő 707
Esterházy család 707
Esterházy Ferenc gr. 707
Esterházy János gr. 707
Esterházy László gr. 707
Esterházy László hg. 707
Esterházy Móric gr. 707
Esterházy Pál gr. 708, 713
Esterházy Sándor gr. 708
Esterházy Tamás gr. 708
Estók Bertalan 727
Eszláry Éva 502
Esztergomi F. László 446, 449
Eszterházy Károly 121
Eszterházy Móricné 220
Eudes János, Szent 199

F

Fábián Árpád 49, 51, 52, 63, 72, 412
Fábián György 446, 450
Fábián János 64, 65, 70, 211, 390, 391, 394, 504
Fábián József 302
Faith István 391, 497
Falk Zsigmond 371
Faludi Béla 355, 358
Faragó József 302
Farkas Attila 391, 458, 459, 497, 498, 502, 504

Farkas Edit 228
Farkas Ferenc 365
Farkas Ferenc zeneszerző 365, 367, 374
Farkas Ilona 357
Farkas István 396, 397
Farkas József 396
Farkas László író 408, 410
Farkas László OFM 259
Farkas Mária M. Margaréta 266
Farkas Olivér 446, 449
Farkas Sándor 483
Farkasfalvy Dénes 418, 420
Fáy Györgyné Luczenbacher Lujza 708
Fazekas Ágoston 396
Fazekas Lajos 406, 409, 414, 444, 449
Fazekas Péter 463
Fechtig Adél 223
Fehér László 358, 364, 370, 371
Fekete Antal 411
Fekete István 413, 415, 431, 450
Fekete Jenő 180
Félegyházi József 407
felsőbüki Nagy György 708
felsőbüki Nagy Sándor 708
Fényi Ottó 198
Ferenc, Assziszi Szent 413
Ferenc bajor hg. 708
Ferenc, I. király 160
Ferencz István 302
Ferenczi Rudolf 368
Ferenczy Béni 474, 503
Ferenczy Károly 494
Festetics György hg. 708, 710, 712
Festetics Sándor gr. 708, 714
Festetics Tasziló hg. 708
Fésüs Károly 477, 496
Feszty Masa 470
Fett Jolán 481
Fila Béla 105
Finta Sándor 395
Fischer-Colbrie Ágost 228
Fleisz M. Favianna 201
Flettner M. Archangela 204
Florentini Theodóziusz 225
Fodor József 383
Foerster, Wilhelm 228
Fogarassy Mihály 400
Fónyi Géza 472
Forgách László gr. 708
Forrai Gregoria 358
Forrai Miklós 345, 355, 358, 362, 363, 364
Fourier Péter, Szent 212, 214
Földesi Csongor 492
Fricke Emil 708, 710
Fricsy Ádám 198
Frigyes főhg. 708, 710
Früchtl Ede 380
Fuhrmann Franciska 220
Futó Károly 339
Fürnstein József 396
Fürtös Ilona 481

G

Gadányi Jenő 503
Gádor Emil 470
Gádor István 478
Gajzágó Sándor 472, 497, 505
Gál Ferenc 53, 104, 350, 385, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 412, 413, 415
Gál József 53
Gál Sándor 396
Galambos Ferenc 41, 404
Galántai Mária 388, 445, 450
Gáldi László 382
Galli, von Mario 414
Gálos László 404
Gárdonyi Zoltán 372
Gasztony Kálmán 708
Gebauer Ernő 470
Gecsey Kálmán 396
Gellért Károly 477
Gellért, Szent 22, 56, 60, 465
Gémes Katalin 478
Gencsy Ferenc 708
Genthon István 503
Gerber Alajos 396
Gerevich Tibor 501, 503, 504
Gergely, XV. pápa 187
Gergely Ferenc 348, 354, 357, 370
Gergely Jenő 126, 128, 518, 598
Gergely Péter 366
Gergelyffy András 490
Gergye Győző 397, 410, 411, 412
Gerinczy Pál 161, 233
Gerlei József 441, 450
Gerliczy Félix br. 708
Gerlóczy Gedeonné Hevessy Karolina 708, 711
Gerő László 464, 488, 491
Getto József 462
Geyer József 345, 348, 354, 358, 372
Ghimessy Mária 622
Giczy György 388, 445, 450
Gink Károly 505
Gizella, Boldog 465
Glatt Ignác 362
Glattfelder Gyula 122, 182,, 231, 242
Gloduvácz József 398
G. Molnár Vera 494, 503
Goffine Lénárd 400
Goják János 380, 381
Golenszky Kandid 412
Gombos Károly 503
Gonda Nándor 354, 369
Gosztonyi Gyula 462
Göblyös Péter 371
Görgényi Béla 104, 406
Götz János 478
Graetl Károly 707, 708
Graham, Billy 63
Greene, Graham 417
Gregorovits Lipót 244
Greinacher, Norbert 526
Griffin, Bernard 22
Gróh István 396
Grősz József 20, 23, 25, 27, 28, 30, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 73, 113, 127, 158, 170, 202, 233, 258, 332
Grünwald József 708
Guardini, Romano 417
Guennant, Auguste 346
Gulovics Andor 49
Gulyás István 265
Gulyás Pál 383
Gunde Péter 364, 365
Guthy Andor 415
Gutzwiller Hildegard 227

GY

Gyéressy Ágoston 395
Gyetvai Péter 36
Gyovai Eszter 476
Gyöngyösi Ágnes M. Piroska 78, 264
Gyöpös László 369
György Alajos 395
György Attila 414, 415, 416
Györgyi József 496
Győry Teréz grnő 708
Gyula vezér 723
Gyulai Oszkár 404, 413
Gyulay Endre 66, 74
Gyurcsek Gertrúd 200
Gyürki László 53, 412, 414

H

Hadik János grné sz. Zichy Alexandra grnő 708
Hadik Barkóczy Endre 708
Hager Rita 481, 485
Hagyó-Kovács Gyula 332
Hajdók János 401, 414, 418, 419, 439, 450

Hajdók Judit 371,
Hajdú Henrik 382
Hajdú István 305
Hajdú Pál Antal 265
Hajdú Zoltán 708
Hajós M. Alfonza 214
Halász Béla 355, 358, 371
Halász Pál 402
Halász Piusz 169
Hall, Mary 418
Halmai Jenő 328, 330
Halmos Károly 708
Halmos László 349, 355, 358, 359, 363, 369, 371, 372, 374, 407, 409
Halmos Magda 708
Hám János 218
Hámori László 398
Hamvas Endre 25, 26, 27, 30, 37, 42, 43, 44, 47, 69, 73, 74, 112, 113, 129, 263, 264, 332, 402, 403, 406, 407, 408, 701, 703, 704
Hamvas Mihály 196
Hanzély Lajos 396
Haring M. Placida 210
Harmat Artúr 345, 346, 348, 355, 358, 364, 372, 373, 374, 387, 403, 411, 655
Harmat Károly 54
Harrach Erzsébet 485
Harsányi Lajos 408, 423, 450
Hász Brokárd 181, 397
Havass Géza 42
Heck, Elisabeth 418
Héder László 182
Hedvig, Szent 465
Hegedüs András 37
Hegedüs János Kolos 77, 265
Hegedüs József 724
Hegedüs László 446, 450
Hegyi Béla 384, 414, 415
Heimerl, Hans 418
Hein János 707, 709
Heintz Henrik 467
Hellenbach Dénes 371
Helvey Lajos 397
Henkei-Hőnig Károly 401
Herboly Ferenc 398
Hergenröder Miklós 349, 354, 356, 359, 365, 366, 372, 408
Hertay Márta 469, 506
Hertelendy Ferenc 709
Hertelendy Ferencné 709
Hervay Ferenc 198, 417
Hetényi Varga Károly 59, 416, 418
Hevér Zoltán 446, 450
Hevesy Ödön 709
Hidas Frigyes 355
Hidas Frigyes id. 364
Hivatal József 396, 398
Hock Bertalan 370, 371
Hohenlohe Landenburg Lajos hg. 709
Hohenlohe Oehringen Ágoston hg. 709
Hóka Imre 36
Holczer József 462
Holczner, Joseph 415
Holenda Barnabás 262, 265, 266
Holl Imréné 490
Hollós János 721
Homa Teréz 223
Horkovics Aurélia 709
Horler Miklós 459, 485, 489
Horváth Alice 485
Horváth Béla 383
Horváth Cirill 349, 354, 366
Horváth Imre 383
Horváth István 391
Horváth János 36
G. Horváth József 365
Horváth Lajos 409
Horváth Marietta 409
Horváth Mihály 28
Horváth Miklós 397
Horváth Ottó 358, 364
Horváth Richárd 30, 39, 48, 110, 117, 118, 119, 120, 387, 389, 404, 405, 411, 438, 450
Horváth Sándor 102, 172, 418
Hoss József 28, 73
Hosszú Lajos 359
Hoyos Ferenc gr. 709, 710
Hoyos Miksa gr. 709
Höffler Stefánia 328
Höffner, Joseph 60
Hőgye Katalin 472, 485
Hrubinyi Endre 366
Hubay Kálmán 306
Huber Frigyes 245, 346, 348, 359
Hunya Benedek 305
Hunya Dániel 39, 94, 377, 378
Hunyady család 709
Hunyady Ferenc gr. 709
Hunyady József gr. 709
Hunyady Károly gr. 709
Huszár Dezső 198, 354, 366
Huszár Imre Jeromos 265

I

Ibrányi Ferenc 244
Ifjú Sebestyén 262, 265
Ignác, Loyolai, Szent 184
Ignácz Rózsa 383
Ijjas Antal 303, 382, 383, 386, 402, 404, 407, 408, 411, 412, 432, 451, 638
Ijjas József 43, 47, 49, 50, 52, 56, 66, 73, 74, 120, 133, 264, 412
Ikvay László 242, 244
Illésy Mária 314
Illésy Péter 302
Illosvay Ferenc 398
Illosvay Szeréna Újhelyi Mihályné 709
Illyés Gyula 444, 662
Implom Lajos 171
Imre, Szent 33, 382, 465
Imrédy Béla 306
Ince, IV. pápa 180
Inkey József br. 709
Inkey László br. 709
Inkey Pál br. 709
Ipolyi Arnold 486
Irányi László 59, 60, 65
Iselstőger Lajos 37
Istókovics Kálmán 466
István, Szent, király 20, 22, 23, 24, 26, 28, 47, 48, 184, 382, 463
István, II. király 159
Ivancsó István 721
Iván Mihály 397
Iványi Sándor 499

J

Jachym, F. 560
Jajásnicza János 480
Jakab Antal 56
Jáki György 478, 485
Jáki Zénó 265
Jáky Teodóz 354, 359, 360, 366, 371
Jálics Ernő 467, 473, 506
Jámbor Dezső 380
Jámbor Mike 259
Jámborné Balogh Tünde 481, 485
Janisch Mihály 193, 398
Jankovich Ferenc 383
Jankovich János gr. 709
Jankovich Ker. János gr. 709
Jankovich-Bésán Endre gr. 709
János, de la Salle, Szent 197
János, Istenes, Szent 183
János, Kapisztrán, Szent 60, 174
János, XXIII. pápa 40, 41, 42, 57, 97, 114, 116, 118, 119, 405, 474, 728
János Pál, I. pápa 54
János Pál, II. pápa 55, 56, 57, 58, 60, 61, 65, 66, 67, 87, 151, 154, 388, 414, 415, 416, 518, 652, 465, 600, 604, 609, 610

Janssen Arnold, Boldog 195, 226
Jánszky Béla 496
Járdányi Pál 346, 367, 372
Jármay Edit 227
Jeanne de Ste. Cecil 221
Jeges Ernő 467
Jékelfalussy Pál 706, 709,
Jelenits István 62, 78, 189, 264, 267, 412, 443, 451
Jeszenszky család 709
Joan Ferenc 414
Jobaházy Dőry család 709
Jóború Magda 259, 262, 332, 627, 635
Jordán Ferenc 207
József főherceg 192, 709
József, Kalazanci, Szent 187
József II. király 157, 159, 160, 166, 169, 172, 179, 180, 182, 183, 224
Juhász Dénes 41
Juhász Ferenc 36
Juhász Vilmos 383, 386, 402
Jung Tamás 49
Jurassa Endre 358
Just Béla 383

K

Kabar Sándor 359
Kacziba József 47, 51, 70, 497
Kádár János 32, 37, 38, 42, 119, 309
Kádár László 49, 51, 53, 54, 58, 59, 61, 64, 73, 75, 459
Kádár Zoltán 302
Kadnár István 480, 486
Kainer Gyula 395
Kákonyi Asztrik 467, 482, 506
Kákonyi István 397, 475, 486
Káldi, Georg 526
Káldor Aurél 474, 486
Kállai Gyula 32
Kállay család 709
Kállay Miklós 382
Kálmán Ernő 463
Kalmár János 395
Kalmár Márton 358
Kapoli Antal id. 302
Kapoli Antal ifj. 302
Kaponya Judit 503
Kapor Elemér 395
Kaposi Ferenc 439, 461
Kapossy Gyula 359
Kapuvári Elemér 329
Kapuy Vitál 265, 273
Karácsony Jenő gr. 709
Karl Lajos 259
Károly Bernát 396
Károlyi Gyula gr. 709
Károlyi Imre gr. 709
Károlyi István gr. 709
Károlyi József gr. 709
Károlyi László gr. 709
Károlyi Sándor gr. 221, 709
Károlyi Viktorné grné, Orczy Mária brnő 709
Kárpát Magdolna M. Relindisz 78, 264
Kárpáti József 370, 371
Kartal József 365
Katalin, Sziénai, Szent 416
Katona Jenő 396
Kaulics László 721
Kazantzakisz, Nikosz 418
Kecskés Ágnes 472, 481
Kecskés Pál 102, 105, 404, 405, 407, 411, 414
Keglevich Gyula gr. 709
Keglevich Ilona grnő 709
Kele Pál 410, 411
Kelemen Didák 178
Kelemen Krizosztom 20, 77, 161, 163, 233
Kelemen, IX. pápa 188
Kelemen Vendel 409, 410
Kemenes Frigyes 346, 363
Kemenes László 265, 273
Kempis Tamás 412, 413
Kenessy László 365, 367
Kerecsényi László 371
Kerekes Károly 374, 638, 669
Kerényi Grácia 419
Kerényi Jenő 474
Kerényi József 462
Keresztes Szilárd 51, 52, 70, 71, 722, 729, 732, 736, 737
Kereszti Jenő 371
Keresztury Dezső 235, 459
Kerkai Jenő 186, 293, 296, 297, 298, 299, 307
Kern József 364
Kern Margit 209
Kerny Géza 406, 407
Kertész Gyula 347, 364, 372, 378
Kertész Klára 483
Kéry László 383
Keszler Jakab 707, 709
Keszler Stefánia 367
Keszthelyi Ferenc 58, 415, 416, 417, 418, 419, 638
Ketskés János 400
Kézay Béla 383, 386, 404, 435, 451
Khirer Vilmos 391
Khuen-Héderváry Károly gr. 709
Khuen-Héderváry Sándor gr. 709
Kiel, Elfriede 409
Kipke Tamás 388, 445, 451
Király Ernő 105, 391, 416, 721
Király Ilona 413
Király József 398
Király-König Péter 371
Kirchfeld Károly 462
Kis László egy. lelk. 243
Kisberk Imre 32, 33, 41, 43, 47, 51, 53, 57, 58, 69, 71, 353, 656, 657
Kisdy Benedek 121
Kisfaludy Stróbl Zsigmond 473, 474
Kis Kovács Gyula 465
Kismarty-Lechner Jenő 462, 496
Kiss János 117
Kiss Kálmán 359, 371
Kiss László 262, 266
Kiss Mária 419
Kiss Nagy András 465
Kiss Sándor 465, 475
Kissné Nagypáll Judit 486, 492
Kistétényi Melinda 357, 371
Kittlinger Kálmán 479, 506
Klempa Sándor 39, 40, 41, 49, 63, 73, 353, 405, 415, 417, 419, 458
Klonfár János 470, 486
Klöbli M. Ignácia 226
Koczogh Ákos 459
Kocsán Károly 397
Kocsis Csaba 485, 486
Kocsis Imre 483
Kocsis József 465, 483
Kocsis László 382, 387, 426, 451
Kodály Zoltán 45, 271, 346, 349, 362, 367, 372, 373, 374, 382, 392, 406, 407, 409, 663
Kodolányi János 383
Kokas Kálmán 365
Kókay György 499
Kollár Ferenc 707, 710
Kollár Ferenc S. J. 377
Koller Ignác 121
Koloss István 357, 358, 365, 370, 371, 374
Kolozsvári Grandpierre Miklós 383
Kolvenbach, Peter-Hans 62
Komáromy Lajos 397
Komesz Mátyás 359
Komjáthy Attila 485
Koncz Lajos 105, 411, 412, 599
Kondár Vilmos 365
Kondor Béla 471, 483, 503, 506, 507

Konkoly István 66, 72
Konkoly-Thege Andrásné 707, 710
Konkoly-Thege Imre 710
Kontra Éva 65, 78, 211
Kontuly Béla 467, 474, 506
Kontulyné Fuchs Hajnalka 467, 482
Kónya Albert 630
Kopasz Aurél 358
Kopeczky Alajos 358, 370
Kopp Judit 473, 476, 485
Koppány János 439, 451
Koppány Tibor 492, 494
Koppányi Jenő 36
Korcsmáros Anna 203
Kornfeld Móric br. 710
Komiss Ferenc 710
Koroncz László 414, 639, 640, 643
Korzensky Richárd 265, 273
Kós Károly 496
Kósa Ferenc 348, 349, 353, 354, 356, 358, 362, 363, 366, 374, 412
Kósa György 374
Kósa Sándor 358, 365
Koszterszitz József 242
Kosztolányi István 53, 401
Koudela Géza 358
Kovách Zoltán 497, 661
Kovács Antal 396
Kovács Endre org. művész 369
Kovács Endre pp. 51, 52, 61, 65, 75
Kovács Éva keramikus 478
Kovács Éva 505
Kovács Gábor 368, 370, 374
Kovács Gyula 396, 727
Kovács Gyula (Bp.) 397
Kovács Imre 198
Kovács István 340
Kovács József 465, 483
Kovács Margit 478
Kovács Mária 476
Kovács Mihály 365
Kovács Mihály Sch. P. 273
Kovács Sándor 42, 43, 44, 50, 72, 396, 406, 656, 663, 664
Kovács Tibor 504
Kovács Vince 35, 41, 47, 51, 72
Kovacsics J. 522
Kovalovszky Júlia 492
Kovalovszky Miklós 383
Kovásznay Antal 396
Kováts Attila 462
Kozák Károly 492
Kozár Gyula 295
Kozma János 398, 719
Kő Pál 465
Kőfalvi Imre 478
Kőművesné Bernolák Éva 412, 416, 639, 641
Körmendy Béla 349, 350, 390, 391, 661
Körmendy Nándor 495
Körössényi Tamás 485
Körtvélyessy András 353
Kővári Viktorné 497
Kövendy Gyuláné Horkovics Aurélia 707, 710
Köves Etelka 210
Krajnike M. Lauriana 204
Krasznai (Krausz) Lajos 473
Kray Pál 395
Krigovszky M. Magdolna 200
Kroll, Gerhard 105, 416, 418
Krywald Ottó 396
Kujáni Ferenc 73
Kuklay Antal 498, 506
Kulcsár János 446
Kulier M. Teréz 214
Kun Mechtild 397
Kund Gusztáv 710
Kunszery Gyula 387, 406, 434, 451
Kunszt József 212
Kutor Ferenc 365
Kühár Flóris 223, 396
Kühár Klotild 207
Künnle Theodóra 202
Kürti Menyhért 234, 236

L

Ladame, Jean 418
Ladányi László 178
Ladomerszky Béla 395
Laendler Aladár 708, 710
Lagerlöf, Selma 418
Lajta László 346, 348
Lakath János 208
Lamberg gr. 710
Lami István 302
Lantos István 371
László Gábor 356, 359
László, I. király, Szent 382, 465, 490, 503
László József Vid 265
László, Stephan 41
Lászlófi Piroska Tacita 266
Latinovich család 710
Latinovich Illés 710
Latinovich János 710
Latinovich Lajos 710, 713
Laurentini, René 414, 416
Lavotha Géza 477
Lázár György 52, 65
Lázár-uradalom 710
Leányfalusi Vilmos 359, 366, 371
Lechner Franciska 205
Lechner Ödön 489
Leclers, Eloi 418
Léderer Tamás 485
Legányi Norbert 47, 66, 77, 164, 262, 264, 265
Légár Piroska 367
Lehoczky György 483
Lehotay Imre 328, 329
Lehotka Gábor 369
Lékai László 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 67, 69, 73, 120, 142, 211, 264, 269, 330, 336, 337, 356, 368, 380, 388, 463, 464, 465, 474, 589, 600, 609, 611, 639, 640, 641, 643, 648, 689, 734, 737
Lelbach Keresztély 710
Lelkes József 65, 72
Lelovics Lipót 407
Lemoine, Jo 418
Lenk Kálmánné 710
Lente István 494, 496
Leó, XIII. pápa 29, 109, 205, 226
Léon-Dufour, X. 420
Lepold Antal 501, 503, 504
Lercaro, Giacomo 653
Lesenyei Márta 476
Lesskó Jenő 395
Leszcsik Ernő 396
Lévai István 126
Levárdy Ferenc 415, 460, 490
Lévay Tibor br. 710
Ley Etelka 223
Lichtenstein Alfréd hg. 710
Liki János 722
Lindenblatt Erzsébet 220
Linder Ernő 395
Lippay György 122, 138
Lippay Lajos 397
Liptay György 104, 405, 412, 420
Lisznyai Mária 358
Lisznyay Szabó Gábor 354, 358, 374, 407, 411
Lombár Pál 489
Lonkay Antal 194
Lónyay Elemér hg. 710, 712
Lónyay Elemér hg. felesége Stefánia belga kir. hgnő 710
Losonczy Géza 32
Lósy Imre 138
Lotti, Antonio 372
Lotz Károly 490

Lourdusamy, Simon 67
Lovas Gyula 383
Lőrincz Imre 669
Lőrincz Vitus 480
Lubomirski Szaniszló 188
Luby Géza 710
Luciani, Albino 54
Luczenbacher Rita 313, 314, 316, 319, 321, 398
Lugos Péter 446, 451
Lugosiné Kis Mónika 411
Luif Otmár 265
Lukács István 268
Lukács László 265, 267, 384, 417, 419, 444, 452
L. Lukáts Jenő 706, 707, 710, 712
Lukin László 356, 358
Luptovics Kolos 77, 175, 264
Luzsénszky br. családja 710
Lyka Demeter 710

M

Mádai István 391
Madarász István 25, 26, 75, 231, 233
Madas Károly 710
Magyar Béla 396
Magyar Ferenc 118, 295, 380, 381, 384, 385, 388, 394, 395, 405, 411, 436, 452
Magyar Károly 378
Magyar Sándor 396
Magyary Albert 398
Maitz Imre 358, 371
Majsai Mór 395, 397
Makay Gusztáv 383
Maklári Lajos 367, 368, 374
Malatinszky Ferenc 706, 710
Malcsiner Emil 380
Maleczky Oszkár 358
Mándy Iván 383
Marchi M. Cyrill 227
Marczell Mihály 200, 622
Margit, Árpádházi, Szent 61, 171, 382, 465
Margit, Szent, Skóciai 465
Margittay Sándor 371
Mária Franciska anya 223
Mária, Szűz 23, 24—27, 35, 66, 67
Mária Terézia 138
Máriaföldy Márton 396
Máriahegyi János ifj. 477
Markó Marcell 397
Márkus Béla 462
Márkus László 380
Marmion, Columba 409
Maróczky Erzsébet 494
Marosi Izidor 55, 62, 65, 66, 72, 639
Marsall Lászlóné 388
Márton Áron 56
Márton Dénes 411
Márton Lajos 35, 470
Marton László 465
Marton Marcell 45, 181
Martos Katalin 472
Marty, François 133
Maszlaghy Ferenc 503
Máté János 39
Máté Károly Teodóz 265
Mátéffy János 198
Mátrai Gyula 396, 397, 504
Mátray János 404
Mattioni Eszter 475, 506
Maulbertsch, Franz Anton 490, 495, 503
Mauriac, François 418
Mayer Ferenc 362, 363, 365
Mazzarello Mária, Szent 220
Mécs László 37, 382, 409, 415, 424, 452
Medgyesi Dezső 179
Medgyessy család 710
Medveczky Jenő 467
Medvigy Mihály 267, 351, 354, 358
Megyer Meyer Antal 479
Melocco Miklós 475
Mendele Ferenc 492, 493
Menráth Péter 489
Merán János gmé sz. Lamberg Ladisla gmő 709, 710
Merényi I. Vince 397
Merész Gyuláné sz. Choret Erzsébet gmő 710, 712
Merici Angéla, Szent 226
Merksz Elemér 638, 639
Mertán János 234
Merton, Thomas 414, 416
Mester Margit 231
Mészáros János 324
Mészáros Károly 409, 410
Mészáros Lajos 49, 65, 74, 75
Meszlényi Antal 304, 409, 504, 622
Meszlényi család 710
Meszlényi Zoltán 69
Metternich Sándor Klementina hgnő 710
Mezei Gábor 493
Mezey László 414
Migazzi Kristóf 122
Miháczi József 72, 118, 389, 404, 413
Mihalovics Zsigmond 241, 285, 313, 323, 324, 326, 327, 329, 386, 388, 396, 398, 623
Mihályfi Ákos 621
Mihátz Pál 503
Mihelics Vid 46, 383, 434, 452
Mikes János 200
Miklós Imre 39, 48, 58, 61, 64, 67, 211, 600
Miklósy István 733
Milakovszky László 234
Milassin Miklós 122
Miletics Katalin 472, 476
Mindszenty József 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 37, 38, 48, 49, 52, 69, 72, 127, 233, 242, 249, 327, 329, 330, 737
Miskolczi Katalin 371
Mócsai Gábor 339
Mócsy Gabriella 229
Mócsy Imre 406, 414
Mohayné Katanics Mária 367
Mohi Zsolt 388
Mojzer Miklós 502
Molnár C. Pál 467, 488, 506
Molnár Frigyes 324, 327, 395
Molnár Géza 358
Molnár Gyula 395
Molnár István 301
Molnár István Sch. P. 198
Molnár János 397
Molnár Károly 396
Molnár Kata 437, 452
Molnár Mária 479, 506
Molnár Nándor 721, 727
Monsberger Ulrik 77, 164, 264, 265
Montenuovo Nándor hg. 710
Montini, Giovanni Battista 43
Moody, Raymond 416, 417
Moor, R. de 525
Morel Gyula 518
Mórocz László 494
Morus Tamás 47
Mosolygó Marcell 721
Mózes, Magyar 465
Muharay Elemér 301
Muharos Lajos 480
Mucsi András 502, 503
Münich Ferenc 24, 632

N

Nádasdy Ferenc gr. 710
Nádasdy Pál gr. 710
Nádasdy Tamás gr. 711
Nádasi Alfonz 354, 359, 362
Nagy Béla 403

Nagy Ferenc 21, 22
Nagy Gergely Konstantin 262, 265
Nagy György 397
Nagy Magdolna 358, 364,
Nagy Méda 437, 452
Nagy Miklós 388, 435, 452
Nagy Lajos 486
Nagy László 499
Nagy Olivér 355, 358
Nagy Sándor Arisztid 262, 265
Nagy Töhötöm 297, 298, 308, 309
Nagy Vendel 332
Nagymihályi Géza 498, 721
Nándori Klára 494
Naszályi Emil 348, 358, 415
Nemcsics Antal 467, 482, 486, 506
Némedi András 446, 452
Neményi Lajos 398
nemeskéri Kiss Miklós 710, 711
Német Gábor 496
Németh Annamária 505
Németh Aurélia 476, 485
Németh Éva 483
Németh János 317, 395, 396
Németh János keramikus 483
Németh József 483
Németh Kálmán 476, 503, 506
Németh László 478
Németh Mária 462
Németh Márta 482
Niczky-uradalom 711
Niemsee Pál 711
Nigg, Walter 417, 418
Niggle Marianna 226
Nikolski, Hartmut 417
Nobilis Tibor 364
Noogvorst Viktorné 202
Norbert, Szent 158

Ny

Nyíri Tamás 49, 105, 118, 384, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 414, 599

O

Ohmann Béla 506
Ojtozi Eszter 725, 727
Oláh Miklós 121, 184
Olasz Ferenc 505
Olasz Lajos 711
Olescher Emil 395
Olsavszky Emánuel 736
Olt Károly 332
Oltay Guido 711, 712
Orczy Endre br. 711
Orosdy Fülöpné bmé 707, 711
Orosz István 358
Orosz Lajos 711
Ország Lili 471, 507
Ortutay Gyula 23, 25, 235, 246
Oslay Oswald 221
Oszlánczy Kata 419
Ottlik Géza 383
Ottó Ferenc 365, 373, 374, 409

Ö

Ölbey Irén 415, 427, 452
Ősze András 475
Ötvös Lajos 396, 397
Özséb, Boldog 67, 169, 465

P

Paál Árpád 397
Padányi Biró Márton 121
Pál Ferenc 483
Pál, III. pápa 184
Pál, V. pápa 187
Pál, VI. pápa 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 86, 116, 119, 154, 164, 168, 306, 408, 463, 464, 474, 652, 654, 665, 666, 667, 668, 731
Pál, remete, Szent 169
Paletta Éva 446, 452
Pálffy Pálné 228
Pálffy Sándor gr. 711
Pálfy István 396
Pálfy József 308
Páli (de Paul) Sz. Vince 192, 215
Pallavicini Alfonz őrgr. 711
Pallavicini János őrgr. 711
Pallós Béla 355, 358
Pálos Antal 28
Palos Bernardin 259, 266
Pálos Frigyes 498
Pálos Iván 51, 52, 65
Pálos Margit M. Paszkális 266
Pálos Rozita 445, 453
Pándi Kiss János 473
M. Pandúr Julianna 725, 727
Pankovics Ferenc 354, 366
Pankrata nővér 226
Pantol Márton 348, 356
Pápai Éva 478
Papp Antal c. érsek 21, 71, 720
Papp Antal 307
Papp Elemér 234, 259, 264, 265
Papp Géza 346, 348, 354, 355, 358
Papp György 395, 721
Papp György (Bp.) 396
Papp János 383
Papp Kálmán 22, 33, 45, 70, 264
Papp László 262, 266, 267
Papp Mariann 494
Papp Oszkár 490, 496
Pappenheim Szigfrid gr. 711
Parádi Gyula 354, 359
Paskai László 54, 55, 57, 58, 63, 65, 66, 67, 70, 73
Passuth László 431, 452
Pásztor János 198
Patachich Gábor 122
Pataky Géza 405
Pataky Kornél 51, 52, 53, 70, 642
Patakyné Brestyánszky Ilona 464
Patay Éva 503
Patocs József 33
Pátzay Mária 478
Pátzay Pál 473
Paulay Imre 332
Pável Ágoston 383
Pázmándi Antal 483
Pázmándi István 488
Pázmány Péter 62, 65, 125, 127, 137, 142, 382, 417, 420, 503
Péczely László 364
Pécsi Sebestyén 345, 348, 354, 371, 411
Pejacsevich Mikó András gr. 711, 712
Pém László 359, 365
Pénzes Balduin 20, 22, 51, 286, 388, 433, 453
Percz János 506
Perczel Dénes 462, 485
Péri József 480
Péter József 355
Péteri Györgyné 497
Pétery József 23, 32, 35, 46, 72, 231, 305, 395, 623, 703, 721
Petrassevich Dénes 721
Petró László 396
Petrovics Hilda 366
Piacsek Zoltán 707, 711
Pikéthy Tibor 363, 366, 371, 372, 374
Pilinszky János 383, 415, 439, 453
Pilinyi Gyula 697
Pilt Rudolf 90
Pintér Ernő 77, 175, 177, 264
Pintér József kamagy 363, 371

Pintér József szerkesztő 397, 398
Pintér Lajos 363
Pintér László 74, 396
Pirigyi István 721
Piroska, Boldog 465
Pituk József Viktórián 482
Piusz, VII. pápa 185
Piusz, X. pápa 212, 359
Piusz, XI. pápa 79, 109, 278, 606
Piusz, XII. pápa 20, 21, 22, 25, 26, 28, 31, 32, 35, 37, 40, 111, 132, 163, 200, 299, 389, 400, 650, 736
Pleidell János 467, 482, 506
Pócs József 505
Pócsay Gyula 358
Pogány Frigyes 459
Pogány Géza 468, 506
Pogány János 273
Poggi, Luigi 57, 59, 60, 61
Póka György, 57, 62, 65, 72
Pokorny Emánuel 241, 622
Pokorny Miklós 70
Polczer Rudolf 369
Pollák Miklós 504
Polyák Ferenc 477
Pomogáts Béla 419
Pongrácz Jenő gr. 707, 711
Pongrácz Kálmán gr. 711
Porter, Eleanor 416
Posta Bejamin 498
Possonyi László 66, 381, 382, 383, 398, 407, 414, 415, 433, 453
Potoczki János 404, 406
Potocsny József 397
Potyondy Imre 71
Pottyondy Zsófia 388
Poupard, Paul 413
Pozsgay Imre 58, 608
Pödör Béla 458
Prantner József 42, 43, 48
Pregun István 117
Privitzky Gyula 396
Prohászka Ottokár 23, 40, 101, 228, 382
Prónai Lajos 397
Prónay András 711
Prokop Péter 467, 503, 507
Prokopp Gyuláné 502, 503
Przudzik József 469, 495
Puchner br. családja 711
Puja Frigyes 53
Punk E. Gemma 202
Puskely Mária 413, 420
Pusker János 358, 365
Puszta Sándor 59, 411, 414, 426, 453

Q

Quand Sándorné hgné sz. Esterházy Mária grnő 711
Quoist, Michel 417

R

Rába Márk 37
Rácz Gábor 472, 480, 485, 503
Rácz Mária Alexa 329
Rácz Zoltán 309
Rádai Sebestyén 219
Rademacher Apollónia 224
Radnóti Kovács Árpád 469
Radó Polikárp 42, 46, 104, 384, 385, 386, 400, 403, 410, 499, 655, 657, 661
Rados Jenő 488
Radványi Kálmán 398
Radványi Mihály 354, 363, 365
Rády Ferenc 496
Rahner, Karl 60, 105, 413, 416
Rainer Péter 472, 485
Rajeczky Benjamin 346, 348, 351, 354, 358, 359, 361, 363, 372, 638, 656, 670
Rajk László 22, 28,
Rajz Mihály 413, 417
Rakaczky Bazil 724
Rákó András 724
Ráskai Péter 463
Raszler Károly 503
Ratisbonn Tivadar és Alfonz 215
Ratkovics Ferenc 707, 711
Rédly Béla br. 711
Rédly Elemér 412, 416, 639, 642, 643
Regi, Rosario 465
Reichlin-Meldegg Immaculata 227
Reisz Elemér 28
Reisz Péter Pál 265
Reményik Sándor 383
Rétfalvay Sándor 475, 485, 490
Réti István 474
Rezek román 383,
Rieger Ottó 369
Riger Tibor 477
Rimanóczy Gyula 461, 496
Rogács Ferenc 26, 39, 41, 71, 403, 404
Rohály Ferenc 721
Romero, Oscar 418
Rónay család 711
Rónay György 382, 383, 384, 387, 400, 408, 409, 413, 428, 453
Rónay László 417, 419, 444, 454
Rónay Paula 395
Rosdy Pál 391, 458, 497, 638
Rosenspitz Berta M. Renáta 209
Rosenthal-uradalom 711
Rosta Ferenc 53, 54
Róth Erzsébet 221
Rothermann Rezső 711, 712
Rott Nándor 219
Rotta, Angelo 20, 21, 27
Rozgonyi Péter 480
Rozványi Vilmos 382
Rózsa Huba 104, 412, 415
Rubidó-Zichy Ker. János br. 711
Rubint Ferenc 462, 486
Rubovszky Ferenc 395, 396
Rudnyánszky br. családja 311
Rudnyánszky Mihály br. 711
Rumbold, Günther 460
Ruppert János 391, 638, 639, 641
Ruppert József 265
Ruprecht Olivér 712
Ruszthi Károly 395
Ruzsa György 503

S

Saabran-Pontevés hrgné sz. Kálnoky grnő 708, 712
Saád Béla 387, 388, 407, 412, 417, 435, 454
Safrán Györgyi 321
Saint-Exupery, de, Antoine 415
Sajó József 367
Salacz Gábor 105, 412
Sallér uradalom 712
Saly Dezső 398
Samodai József 469
San Marco hercegnő 199
San Martino di Valperga grnő 707
San Martino di Valperga Henrik gr. 707, 712
Sántha M. Richárda 224
Sarkadi György 724
Sárközy Pál Endre 32, 33, 77, 163, 164, 258, 264
Sáry József 365, 374

Sáry László 365, 371, 374
Say-Halász Antal 461
Schall József 489
Scheffler János 74
Scheidl Nándor 397
Schéner Mihály 477
Scherer M. Terézia 225
Schiller Béla, 710, 711
Schindele M. Remigia 224
Schlachta Margit 229, 395, 398
Schlosserberger Rezső 712, 713
Schmaus, Michael 101
Schmidt, Friedrich 489
Schmidt, Wilhelm 196
Schneider Ede 395
Schober Tibor 396
Schönemé, Pusztai Ilona 492, 494
Schrotty Pál 28, 77, 175, 258
Schulek Frigyes 488
Schütz Antal 35, 101, 381, 415
Schwaben-Durneiss Gyuláné bmé sz. revisnyei Reviczky Melánia 712
Schwarz-Eggenhofer Artúr 40, 41, 47, 69
Scitovszky János 121, 185, 214
Sebestyén Mihály Szaniszló 265
Sebestyén Nándorné 120
Sedlmayr János 459, 484, 490, 492
Sedlmayr Jánosné 484, 488, 493
Selmeczy Gyula 397
Sellye Vince 194
Semjén Gyula 437, 455
Semsey László gr. 712
Sennyei Béláné gmé sz. Nádasdy Júlia gmő 712
Serédi Jusztinián 19, 69, 218, 248, 299, 305, 323, 326, 464, 697
Seregély István 66, 75
Serényi Béla gr. 712
id. Serényi László gr. 712
Seres Béla 196, 398
Shvoy Lajos 20, 24, 30, 46, 71, 182, 242, 244, 245, 314, 320, 348, 349, 350, 352, 703
Sibrik Kálmán 712, 713
Sienkiewitz, Henryk 408
Sigray Antal gr. 712
Sík Sándor 24, 43, 78, 102, 103, 104, 189, 258, 259, 264, 382, 383, 384, 386, 387, 400, 402, 403, 404, 405, 406, 408, 411, 422, 455, 655, 669
Siklós Endre 446, 455
Sillye Jenő 368, 374, 605
Silvan, Pierluigi 465
Simándi Ágnes 455
Simányi Kamillóné 340
Simon István 302
Simon Lajos 332
Simon Sándor 366, 371
Simonffy Jenő 159, 233
Simor János 204, 210, 501, 504
Sinkó Ferenc 398, 410, 435, 455
Sinkovits Imre 339
Sipos Gyula 302
Sipos István 404
Sirák Péter 371
Skinta József 724
Solya Miklós 615
Solymári Ferenc 398
Sólymos Szilveszter 351
Solymosi Ferenc 371
Solymossy László br. 712
Solymossy Zsigmond br. 712
Sombereki Sauska család 712
Somogyi Győző 471, 472
Somogyi József 459, 474
Somorjai Ferenc 371
Somorjai József 364
Somssich Géza gr. 710, 712
Somssich László gr. 712
Somssich Miklós gr. 712
Soóky István 359, 366
Soós András 478, 486
Soproni József 369
Sőtér István 383, 387, 423
Söveges Dávid 265
von Spaten, Wehrenfried 688
Spellman, Francis 22
Stack Mihály 370
Stadler Frida 397
Stark János 382
Steer Ferenc 223
Stefániai Edit 480
Steffek Albin 469
Stein, Edit 414
Stephania belga kir. hgnő 712
Sterbencz Károly 469
Stettner Andrea 313
Strachwitcz M. Terézia 199
Strahlendorf Kunóné bmé sz. Ebergényi Margit 712
Stomo Ferenc 490
Stöckert Károly 478
Suda Dezső 397
Suenens, Leo Jozef 51
Sugár Gyula 477, 486
Sugár István 417
Sugár Jenő 364, 396
Sulyok Béla 396
Surányi Imre 638

Sz

Szabados Béla 358
Szabina, Szent 61
Szabó Erna 332
Szabó Flóris 499
Szabó Géza 58, 119, 390, 391, 415, 419, 441, 443, 455
Szabó Gyula 480
Szabó Imre 32, 47, 53, 69, 329, 703
Szabó Irma 446, 455
Szabó István 336, 462, 463, 482
Szabó János 343
Szabó József 259
Szabó József Béla 358, 359
Szabó M. Irén 205
Szabó Lajos 711, 712
Szabó Polikárp 396
Szabó Tibor 724
Szabó Zoltán, Zsirai 470, 486, 499
Szabolcsi Bence 372
Szak Ányos 358, 363
Szakál Ernő 477, 485, 491
Szakony Ferenc 410
Szakos Gyula 55, 56, 57, 61, 64, 71, 337, 341, 353, 656
Szalai Sándor 527
Szalatnai Rezső 424
Szalay János 105, 137, 408
Szalay Lajos festőművész 471
Szalay Lajos kamagy 358, 359, 363, 371
Szalézi Szent Ferenc 230, 412
Szalome, Boldog 465
Szandtner Aladár 395
Szántay István 380, 406
Szántay-Szémán István 21, 23, 41, 71, 396, 404
Szántó Antal 395
Szántó Konrád 105, 198, 410, 411, 416, 418
Szántó Piroska 471, 506
Szapáry Emília gmő 707, 712
Szapáry György gr. 706
Szapáry Györgyné gmé 709, 711, 712, 714
Szappanyos Béla 469
Szarka Géza 405, 431, 455

Szász Koburg-Gotha Fülöp hg. 712
Szász Koburg-Gotha Józsiás hg. 712
Szászy Júlia Teleki Józsefné grné 712
Száva János 118
Szeberényi Lehel 302
Széchenyi Andor Pál gr. 712
Széchenyi Bertalan gr. 712
Széchenyi Dénes gr. 712
Széchenyi Emil gr. 712
Széchenyi Ferenc 226
Széchenyi Franciska 215
Széchenyi Géza gr. 712
Széchenyi György gr. 712
Széchenyi Imre gr. 712
Széchenyi István gr. 712
Széchenyi János gr. 712
Széchenyi Károly gr. 712
Széchenyi Miklós 121
Széchenyi Mór gr. 712
Széchenyi Pál gr. 712
Széchenyi Viktor gr. 712
Széchenyi-Wolkenstein Emő gr. 708, 712
Széchenyi-Wolkenstein Emőné grnő 712
Szedő Dénes 415, 428, 455
Szedő László 438, 455
Szegedi Joáchim 732
Szeghalmi Elemér 388, 409, 443, 456
Szeghy Emő 34, 181, 415
Szegvári Lázár József 712
Szeidl János 369
Székely Bertalan 490
Székely Gyula 397
Székely Ildikó 494
Székely László 427, 456
Székely Miklós 349, 354, 359, 366
Szelei György 198
Szelevényi Haraszti Tódor 706, 713
Szemlaki M. Lucia 225
Szemlér Ferenc 383
Szénási Sándor 53
Szendi József 57, 73, 137
Szendy László 397
Szendrey Bonaventura 366
Szendrey Janka 346, 363
Szennay András 50, 61, 77, 105, 137, 151, 152, 164, 264, 385, 406, 408, 410, 411, 414, 415, 416, 480, 599, 601
Szent-Gály Erzsébet 496
Szent-Gály Kata 410, 412, 414,
Szenthelyi-Molnár István 409
Szentiványi Farkas 713
Szentkúti Komél 358
Szepesdi Ervin 504
Szerb Antal 382
Szerdahelyi Csongor 388, 445, 456
Szervátiusz Jenő 302
Szigeti Kilián 346, 348, 349, 351, 354, 355, 357, 358, 366, 371, 372, 373, 408, 409, 412, 656, 663
Szíjjas János 359
Szilágyi Géza 273
Szilágyi Ildikó 480
Szilágyi Izabella 339
Szilágyi Vilma 339
Szilárdfy Zoltán 498, 506
Szilas Imre 365, 367
Szilveszter, II. pápa 465
Szily János 122
Szim I. Lídia 395, 398
Szinek Sándor 622
Szirmay Gézáné Ernuszt Karola 713
Szirmay Tamás Alfréd gr. 713
Szmrecsányi Lajos 221
Szobonya Eszter M. Jolánta 78, 264
Szoboszlay András 266
Szomráky Sándor 441, 456
Szőke Gyula 486
Szőke János 60, 688
Szőke Pálma 267
Szölgyémy József 327
Szőllősy Enikő 472, 476, 485
Szőllősy Ferenc 397
Szőnyi Erzsébet 365, 374
Szőregi István 467, 470, 503
Szörényi Andor 104, 133, 404, 406
Szörényi Gábor 186, 332
Sztára Sándor 355
Sztáray Tasziló gr. 713
Sztrilich Károly 36
Szúnyogh Xavér Ferenc 56, 401, 622, 655, 656, 662
Szűcs Imre 332

T

Takács Emő 386, 400, 401, 622
Takács György 397
Takács István 470
Takács László 365
Takács Menyhért 160
Takács Nándor 390, 391
Takácsy Dénes 354, 359, 406
Taksonyi József 409, 410
Tálas Zoltán 273
Tallós József 179
Tamás Alajos 176, 355, 358, 359, 363, 365
Tamás, Aquinói 171
Tamás Emő 330
Tamási Áron 383, 387, 430, 456
Tamási Orosz János 446, 456
Tardy László 351, 353, 357, 358, 365
Tarjányi Béla 53, 104
Tarjányi Zoltán 391
Tarnai István 463
Tarnóczi János 409, 410
Tartallyné Stima Ilona 413, 736, 737
Tauscher v. d. Bosch Mária Terézia 208
Tegzes György 374
Teilhard de Chardin, Pierre 95, 408, 410, 414
Telekessy István 121
Teleki Géza 20, 235
Teleki Pál 306
Teller Frigyes 359
Temesvári Pelbárt 382
Teréz anya (Calcutta) 63
Teréz, Avilai, Szent 180, 413
Tersánszky J. Jenő 383
Thassy Emő 713
Thassy László és felesége Horváth Margit 713
Thurszky Béla 489
Thurzó Gábor 383, 387
Tiefenthaler József 243
Tihanyi Béla 234
Tildy Zoltán 248
Till Aran 476
Timár György 486
Timkó Emil 397
Timkó Imre 46, 47, 49, 51, 52, 53, 57, 70, 71, 105, 118, 138, 409, 721, 722, 728, 731, 732, 734, 736, 737
Tobler János 396
Tokaji Nagy Tivadar 198
Tokár György 485
Toldalaghy Pál 382, 387, 429, 456
Tománovics György 710, 713
Tombory Béla 397
Tomcsányi Lajos 201
Tomek Vince 43, 63, 78, 189
Tomka Ágoston 622

Tomka Ferenc 63, 599, 641, 642
Toncz Tibor 386
Toponári József Ede 184
Tornyai Győző br. 713
Tost Barna 26, 75
Tot, Amerigo 464, 465, 474
Tóth István 198
Tóth János 397
Tóth József 374
Tóth László 53, 66
Tóth László szerkesztő 397
Tóth Miklós 249
Tóth Sándor művészettörténész 490
Tóth Sándor szerkesztő 388, 391, 444, 456
Tóth Tamás 370, 488
Tóth Tihamér 23
Törley Mária 478
Török Ferenc 462, 463, 486
Török Jenő 59, 419, 420
Török Sophie 387
Trautmann Rezső 54
Trauttenberg br. családja 709, 713
Trautwein János 286
Turányi László 417
Turay Alfréd 414
Tüll Alajos 185
Tűz Tamás 383, 429, 457

U

Udvardi Erzsébet 472
Udvardy József 47, 51, 66, 74, 263, 638, 639
Udvardy László 358
Ugrin József 293, 298, 308, 395, 396
Uhl Antal 57
Újlaky Andor 386, 433, 457
Újlaki Endre 493, 496
Ullmann Péter 358
Urbán Annamária 503

V

Vaád Ferenc 383
Vág Imre 359, 363
Vajda Endre 383
Vajda Ferenc 364
Vajda József 47, 54, 132, 133, 408, 413, 471
Valentiny Géza 688
Váli Dezső 472
Valter Ilona 492, 493
Valuch István 462, 498
Vályi Hugó 265
Ván Zsuzsanna 231
Vándor Ferenc 462
Vanyó László 105, 142, 413, 416
Vanyó Tihamér 267
Váradi Béla 77, 175, 264
Váradi Ottó 370
Varga Dezső 502, 503
Varga Imre 464, 465, 474
Varga József 469
Varga Kálmán 396
Varga Károly 354
Varga László Sch. P. 78, 264
Varga László S. J. 26, 189
Varga Mária Auguszta 230
Varga Teodorik 622
Várhelyi Antal 371
Varjas Győző 640
Varjasi Ottó 358
Varju László 480
Várkonyi Imre 48, 59, 73, 117, 118, 385, 388, 497
Városi István 387, 411, 412, 427, 457
Varsányi István 364
Várszegi Asztrik 198
Vas Csaba 472
Vas István 383
Vasadi Péter 388, 412, 415, 416, 442, 457
Vass József 622
Vass Zoltán 462
Vaszy Viktor 358
Váthy Gábor 397
Vaughn, John 64
Vay Artúr gr. 713
Vay Dénes brné sz. Draskóczy Klementina 707
Vay Tihamér gr. 713
Vaymár Gizella 227
Vécsey J. Aurél 395
Végh György 383
Vékey Tamás 414
Vekov Ádám 397
Velényi János 486
Velics Ferdinanda 215
Verbényi István 358, 359
Verebélyi Pál 416
Veres József 332
Veress Egyed 397
Verseghy Nagy Elek 713
Vezér Ferenc 170
Vid József 397
Vida Zoltán 477
Vilmos püspök 678
Virág Ferenc 28, 39, 71
Virágh Endre 365, 371
Virágh Teofil 234
Virányi Ottó 391
Visy Klára 640
Vitányi György 118, 407
Vitéz János 504
Víz László 417
Vizkelety András 499
Vladár Ágnes 484, 489, 494
Vladár Ervin 714
Volkra Ottó 121
Volly István 372, 374, 415
Volosinovszki Mihály 724
Vorosilov, Kliment Jefrémovics 286
Voss, Eugen 518
Vörös János 20

W

Wagner József 396
Wagner M. Bernadette 201
Wagner Mihály 70
Waigand József 413
Waldbott Frigyes br. 714
Waldbott Frigyesné brné 714
Waldbott Kelemen br. 714
Walkó Lajosné sz. Weiss Elly 712, 714
Wallace, Lewis 409, 415
Wallis Gyuláné gmő 714
Walthier György 396
Ward Mária 199, 621
Watzdorf Konrád br. 714
Wälder Gyula 496
Weil, Simon 416
Weisz Ferenc 409
Weitmann Frigyes 708, 714
Welther Teréz 366
Wenckheim gr. családja 710, 714
Wenckheim Dénes gr. 714
Wenckheim József gr. 706, 714
Wenckheim László gr. 714
Wenckheim Pál gr. 714
Werfel, Franz 400, 413, 415
Werner Alajos 27, 54, 345, 346, 348, 349, 350, 351, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 362, 364, 366, 372, 373, 374, 403, 408, 409, 410, 411, 412
Werner, Eric 346
Wetter, Friedrich 62
Wickenburg M. Márta 398
Wiedmann E. M. Kornélia 78, 213, 264
Willebrands, Jan 61
Wimmer Anzelm 395
Wimpffen Györgyné gmé 714
Wimpffen Szigfrid gr. 714
Windischgrätz Lajos hg. 714

Winkler József 43, 56, 142, 458
Winterberg Rezső 706, 714
Wisnicka M. Anzelma 219
Witt, Franz 358
Witz Béla 38, 69, 243, 386, 504
Wodianer Albert br. 714
Wohl, de, Louis 417
Wojtyła, Carol 54
Wolf Lőrinc 724
Wollanek, A. 505
Wülenweber Terézia 207

Z

Zachár Damján 397
Zádor Mihály 488
Zafféri Károly 194
Zakar András 27
Zalánffy Aladár 358, 372
Zarini, Lino 465
Závody Zoltán 470
Zaymus Gyula 406
Zebedits Pál 366
Zembrzuski Mihály 170
Zemplén György 30, 44, 50, 134, 138, 168
Zichy gr. 711, 712
Zichy Aladár gr. 714
Zichy Domonkosné gmé sz. Bolza Mária gmő 714
ifj. Zichy Emő gr. 714
id. Zichy Emő gmé 714
Zichy Ferdinánd gr. 714
Zichy Ferraris Félix gr. 714
Zichy Gyula 185
Zichy Jenő gr. 714
Zichy Mesko Jakab gr. 714
Zay Miklósné gmé sz. Károlyi Margit gmő 714
Zichy Ödön gr. 714
Zichy Pál gr. 714
Zichy Ráfael gr. 709, 714
Zichy Ráfaelné 313, 395
Zimándi Pius 383
Zimányi Gyula 78, 233
Zimányi István 364
Zimits Mihály 396
Zlamál Dezső 388
Zolnay László 502
Zvekanovič Matija 40, 46

Zs

Zsanda János 462
Zsédely Gyula 638
Zsedényi Béla 20
Zsíros Ferenc 395, 396
Zsongor Kálmán 374

INHALT

Ungarischer Katholischer Almanach II. Band

Vorwort von Géza ÁKOS Direktor
Einleitung von László PASKAI Kardinal, Primas, Erzbischof.

Es folgen AUFSÄTZE ÜBER DAS LEBEN DER UNGARISCHEN KATHOLISCHEN KIRCHE IM ZEITRAUM ZWISCHEN 1945 UND 1985, von:

Ferenc *Hervay*: Chronologie der ungarischen katholischen Kirche 1945—1985.
Ferenc *Gál*: Der ungarische katholische Klerus.
Imre *Bíró*: Die Friedensbewegung der katholischen Priester.
Lajos *Koncz*: Die Priestererziehung und Priesterbildung.
János *Szalai*: Der Priesternachwuchs.
Ferenc *Hervay*: Die Männerorden.
József *Kisgergely*: Die Frauenorden.
Margit *Beke*: Die Lehr- und Erziehungsanstalten der katholischen Kirche bis 1948.
László *Kemenes*: Die heutigen katholischen Mittelschulen.
György *Póka*: Die Pfarrgemeinden und Vereine.
György *Farkas*
Andrea *Stettner*: Die Bewegungen der katholischen Agrarjugend.
Ottó *Virányi*: Die caritative Tätigkeit der ungarischen katholischen Kirche.
László *Tardy*: Kirchen-Musik und Gesang der ungarischen katholischen Kirche.
Ferenc *Magyar*: Die ungarische katholische Presse.
Pál *Rosdy*: Die ungarische Verlagsbuchhandlung.
Elemér *Szeghalmi*: Die ungarische katholische Bellestrik.
Miklós *Arató*
Pál *Cséfalvay*
Attila *Farkas*
Pál *Rosdy*: Die ungarische katholische kirchliche Kunst.

PASTORALE TÄTIGKEIT:

Miklós *Tomka*: Statistik und Soziologie des ungarischen Katholizismus.
Ferenc *Tomka*: Das ungarische katholische religiöse Leben und die Seelsorge.
Izidor *Marosi*: Die Katechese.
Gyula *Szakos*
István *Konkoly*: Die Verwirklichung der Liturgiereform des II. Vatikanischen Konzils in Ungarn.
József *Cserháti*: Die wirtschaftliche Lage der ungarischen katholischen Kirche.
Péter *Erdő*: Das ungarische Patronat.
István *Pirigyi*: Die ungarische katholische Kirche byzantinischen Ritus 1945—1985.

CONTENUTO

del secondo volume dell'Almanacco cattolico ungherese

Géza *Ákos:* Presentazione del volume
Card. László *Paskai,* Arcivescovo, Primate: Prefazione

La vita della chiesa cattolica in ungheria dal 1945 al 1985

Ferenc *Hervay*: Cronologia della storia della Chiesa cattolica in Ungheria (1945—1987)
Ferenc *Hervay*: Il clero cattolico ungherese
Imre *Bíró*: Il Movimento per la pace dei sacerdoti cattolici
Lajos *Koncz*: La formazione dei chierici
János *Szalai*: Le vocazioni sacerdotali
Ferenc *Hervay*: Gli istituti religiosi maschili
József *Kisgergely*: Gli istituti religiosi femminili
Margit *Beke*: Gli istituti d'istruzione e di educazione della Chiesa cattolica fino al 1948
László *Kemenes*: I licei cattolici oggi
György *Póka*: Le "comunità parrocchiali" e le associazioni
György *Farkas*, Andrea *Stettner*: I movimenti cattolici della gioventù agricola
Ottó *Virányi*: L'attività caritativa della Chiesa cattolica ungherese
László *Tardy*: Musica sacra della Chiesa cattolica ungherese
Ferenc *Magyar*: La stampa cattolica ungherese
Pál *Rosdy*: L'editoria cattolica ungherese
Elemér *Szeghalmi*: Le belle lettere cattoliche in Ungheria
Miklós *Arató*, Pál *Cséfalvay*, Attila *Farkas*, Pál *Rosdy*: L'arte sacra della Chiesa cattolica ungherese

L'attività pastorale

Miklós *Tomka*: Fisionomia statistica e sociologica del cattolicesimo ungherese
Ferenc *Tomka*: La vita religiosa cattolica e la cura delle anime in Ungheria
Izidor *Marosi*: La catechesi
Gyula *Szakosi*, István *Konkoly*: L'introduzione della riforma liturgica del Vaticano II in Ungheria
József *Cserháti*: Le finanze della Chiesa cattolica ungherese
Péter *Erdő*: Il giuspatronato in Ungheria
István *Pirigyi*: La vita della Chiesa ungherese di rito bizantino 1945—1985

CONTENTS

The 2nd Volume of the Hungarian Catholic Almanac,

following the Preface by Géza ÁKOS the director of Szent István Publishing House, the Introduction by the archbishop-primate, Cardinal László PASKAI, *treats the life of the Hungarian Catholic Church during the period between 1945—1985,* in the following chapters:

Ferenc *Hervay*:	The chronology of the Hungarian Catholic Church 1945—1985
Ferenc *Gál*:	The Hungarian Catholic Clergy
Imre *Bíró*:	The Hungarian Clerical Peace Movement
Lajos *Koncz*:	The education and formation of clerics
János *Szalai*:	The replacement of the clergy
Ferenc *Hervay*:	Religious congregations for men
József *Kisgergely*:	Religious congregations for women
Margit *Beke*:	The educational and teaching institutions of the Catholic Church until 1984
László *Kemenes*:	The contemporary catholic secondary schools
György *Póka*:	Parishes and associations
György *Farkas* Andrea *Stettner*	Catholic agrarian youth movements
Ottó *Virányi*:	The charitable activities of the Hungarian Catholic Church
László *Tardy*:	Hungarian catholic church music
Ferenc *Magyar*:	The Hungarian catholic press
Pál *Rosdy*:	Catholic book-publishing in Hungary
Elemér *Szeghalmi*:	Hungarian catholic fiction
Miklós *Arató* Pál *Cséfalvay* Attila *Farkas* Pál *Rosdy*	Hungarian catholic ecclesiastical art

Pastoral activities:

Miklós *Tomka*:	The statistics and the sociology of Hungarian catholicism
Ferenc *Tomka*:	Religious life and pastoral activities within the Hungarian Catholic Church
Izidor *Marosi*:	The teaching of religion
Gyula *Szakos* István *Konkoly*	The realization of the liturgical reforms of the 2nd Vatican Council in Hungary
József *Cserháti*:	The financial situation of the Hungarian Catholic Church
Péter *Erdő*:	The patrimonial system in Hungary
István *Pirigyi*:	The life of the Byzantine rite church in Hungary 1945—1985

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó . . . 9
Bevezető 13
Rövidítések 18
Hervay Ferenc: A magyar katolikus egyház kronológiája 1945—1987 19
A magyarországi egyházmegyék kormányzata 69
Magyarországon jelenleg működő férfi és női szerzetesrendek főnökei 77
Gál Ferenc: A magyar katolikus papság 79
Bíró Imre: A Katolikus Papi Békemozgalom 109
Koncz Lajos: A papnevelés és papképzés 121
Szalai János: A papi utánpótlás 147

SZERZETESRENDEK 157
Hervay Ferenc: *Férfi rendek:* Premontreiek 158 — Bencések 161 — Ciszterek 166 — Pálosok 169 — Baziliták 170 — Domonkosok 171 — Ferencesek 172 — Szűz Máriáról Nevezett Rendtartomány 172 — Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Rendtartomány 174 — Minoriták 178 — Kapucinusok 179 — Sarutlan Kármeliták 180 — Szerviták 182 — Irgalmasok 183 — Jézus Társasága 184 — Piaristák 187 — Lazaristák 192 — Szaléziak 193 — Isteni Ige Társasága 195 — Keresztény Iskolatestvérek 197 — Kalazantinusok 198 — Mária Iskolatestvérek 198
Kisgergely József: *Női rendek:* Angers-i Jó Pásztor Szeretéről Nevezett Miasszonyunk Kongregáció 199 — Angolkisasszonyok 199 — Annunciáta Nővérek 200 — Assisi Szent Ferenc Leányai 201 — Ciszterci Nővérek 201 — Egyházközségi Nővérek Társasága 202 — Engesztelő Szűz Mária Társasága 202 — Ferences Mária Misszionárius Nővérek Társasága 203 — Isteni Megváltó Leányai Kongregációja 204 — Isteni Szeretet Leányai Társulat 205 — Isteni Üdvözítő Nővérek 207 — Jézus Isteni Szivéről Nevezett Kármelita Nővérek Kongregációja 208 — Jézus Szíve Népleányai Társaság 208 — Krisztus Király Nővérek Társulata 209 — Krisztus Királyról Nevezett Népművelő Testvérek Társulata 210 — Legszentebb Üdvözítő Leányai Pozsonyi Kongregációja 210 — Magyarok Nagyasszonya Társaság 211 — Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek 212 — Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek 213 — Miasszonyunkról Nevezett Szent Ágoston Szabályait Követő Női Kanonokrend 214 — Notre Dame De Sion Szerzetesnők Kongregációja 215 — Páli Szent Vince Szeretet Leányai 215 — Páli Szent Vincéről Nevezett Szatmári Irgalmas Nővérek 218 — Premontrei Női Kanonokrend 219 — Sarutlan Kármelita Nővérek

220 — Segítő Szűz Mária Leányai 220 — Szegények Kis Nővérei 221 — Szegénygondozó Nővérek Társulata 221 — Szent Bazil-rendi Szerzetes Nővérek 223 — Szent Benedek Leányai Társaság 223 — Szent Domonkos-rendi Nővérek Kongregációja 224 — Szent Erzsébetről Nevezett Betegápoló Nővérek 224 — Szent Keresztről Nevezett Irgalmas Nővérek 225 — Szentlélek Szolgálói Misszós Nővérek 226 — Szent Orsolya Rend 226 — Szentségi Jézus Szolgálói Kis Társasága 227 — Szent Szív Társaság 227 — Szervita Nővérek Magyar Kongregációja 227 — Szociális Misszótársulat 228 — Szociális Testvérek Társasága 229 — Szűz Mária Látogatásáról Nevezett Rend 230 — Szűz Mária Társasága 230 — Unum Testvérek 231

Beke Margit: A katolikus egyház oktatási és nevelési intézményei 1948-ig . . 232
Kemenes László: A mai katolikus középiskolák 258
Póka György: Az egyházközségek és egyesületek 275

KATOLIKUS AGRÁRIFJÚSÁGI MOZGALMAK

Farkas György: Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete (KALOT) 292
Stettner Andrea: Katolikus Lánykörök Szövetsége (KALÁSZ) 313
Virányi Ottó: A katolikus egyház karitatív tevékenysége 323
Tardy László: A magyar katolikus egyházi zene és ének 345
Magyar Ferenc: A katolikus sajtó 376
Rosdy Pál: A magyarországi katolikus könyvkiadás 399
Szeghalmi Elemér: A magyar katolikus szépirodalom 422

Arató Miklós—Cséfalvay Pál—Farkas Attila—Rosdy Pál

A MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZMŰVÉSZET

Országos Egyházművészet és Műemléki Tanács 1967—1985 (A. M.) . 458
Műemlékvédelmi és egyházművészeti kiadványaink (A. M.) 460
Művészettörténeti és egyházművészeti oktatás a papképzésben (A. M.) 460
Egyházi építészet (Cs. P.) 461
A római Szent Péter Bazilika Magyarok Nagyasszonya kápolnája (F. A.) 463
Festészet (F. A.) 466
Szobrászat (F. A.) 472
Ötvösség (F. A.) 479
Textil (A. M.) 480
Üvegablakok (A. M.) 481
Egyéb iparművészeti műfajok (F. A.) 483
Liturgikus térrendezések (A. M.) 484
Egyházi Műmlékvédelem (A. M.) 486
A legjelentősebb fővárosi műemléki helyreállítások (A. M.) 488
Székesegyházaink restaurálása (A. M.) 489
A legjelentősebb vidéki műemléki helyreállítások (A. M.) 491

Országos Katolikus Gyűjteményi Központ 497
Múzeumi szakterület (F. A.) 498
Könyvtári szakterület (F. A.) 499
Levéltári szakterület (R. P.) 500
Az esztergomi Keresztény Múzeum (Cs. P.) 501
Az esztergomi Főszékesegyházi Kincstár (Cs. P.) 504
Egyházi gyűjtemények kiállításai (F. A.) 505

LELKIPÁSZTORI TEVÉKENYSÉG 509
Tomka Miklós: *A magyar katolicizmus statisztikája és szociológiája*
A társadalmi környezet megváltozása 510 — Iparosodás, városiasodás, mobilitás 510 — Nők, család, születés, halál 513 — Művelődés, kultúra 516 — A katolikusok létszáma Magyarországon 517 — A vallásgyakorlat adatai 522 — A templombajárás 524 — Keresztelés, esküvő, temetés 532 — A hagyományőrzés mutatói 540 — Elsőáldozás, bérmálkozás, hitoktatás 546 — A lelkipásztori ellátás 559
Tomka Ferenc: A mai magyar katolikus hitélet és lelkipásztorkodás . . . 578
Marosi Izidor: A hitoktatás 620
Szakos Gyula—Konkoly István: A II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformjának megvalósulása hazánkban 650
Cserháti József: A magyar katolikus egyház anyagi helyzete 678
Erdő Péter: A magyarországi kegyuraság 697
Pirigyi István: A GÖRÖG KATOLIKUS EGYHÁZ ÉLETE hazánkban 1945—1985 719

NÉVMUTATÓ . . 739

INHALT — CONTENUTO — CONTENTS . . 746—748

TARTALOMJEGYZÉK 749

ISSN 0236 9532

A KIADÁSÉRT FELEL: DR. ÁKOS GÉZA IGAZGATÓ
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: FONYÓDI OTTÓ

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
1053 BUDAPEST, KOSSUTH LAJOS U. 1.
SZEDTE A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT

NYOMÁS ÉS KÖTÉS AZ EGYETEMI NYOMDA MUNKÁJA
88.7144 EGYETEMI NYOMDA — BUDAPEST, 1989
FELELŐS VEZETŐ: SÜMEGHI ZOLTÁN IGAZGATÓ